CENOTAPHIA PISANA CAIJ ET LUCIJ CAESARUM DISSERTATIONIBUS ILLUSTRATA...

Enrico Noris, Josè Maria Fonseca de Evora

CENOTAPHIA PISANA
CAII ET LVCII CÆSARVM
DISSERTATIONIBVS ILLVSTRATA.

Coloniæ Opseqventis Ivliæ Pisanæ origo, vetusti Magistratus, & Sacerdotum Collegia: Cæsaris vtriusque vita, gesta, & annuæ eorundem inferiæ exponuntur: ac aurea vtriusque Cenotaphij Latinitas demonstratur.

PARERGON

De annis regni Herodis: de Præsidibus Syriæ, ac Romanis in Asia Prouincijs.

AVCTORE
F. HENRICO NORIS
VERONENSI
Augustiniano, Serenissimi Magni Ducis Etruriæ COSMI III. Theologo & in Pisano Lyceo Historiæ Ecclesiasticæ Professore.

VENETIIS, M. DC. LXXXI.
Apud Paulum Balleonium.

ROMA

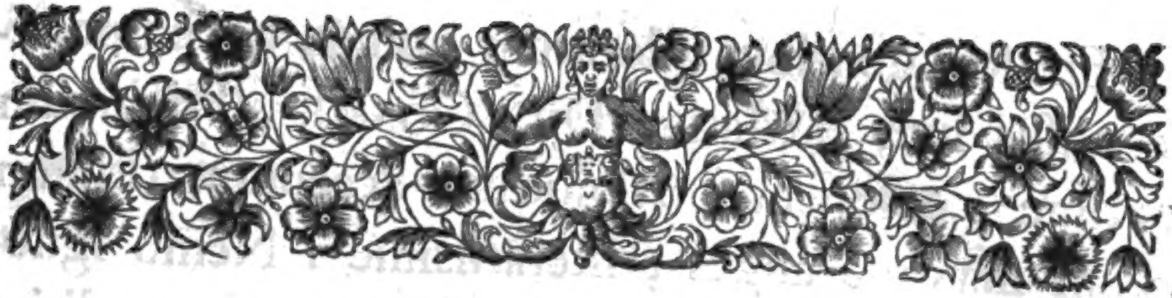

SERENISSIMO PRINCIPI

COSMO III.

MAGNO ETRVRIÆ DVCI.

PIsana Cæſarum fratrum Cenotaphia Ancyranis tabulis antiquiora, atque ob præclaram parentalium victoris gentium Populi notitiam, inſcriptis toto Romano Orbe marmoribus ſuperiora, MEDICEI palatij atrio ſiſtere, eorumque mihi tentatæ interpretationi tuum toto Orbe celebratum,

ac Etruſcis gentibus adoratum nomen circumponere auſus ſum , Magne Dux COSME , Principum optime , & quem à Maioribus acceptum titulum quàm maximè auges , literatiſsime . Nemo ignorat quantum reconditam vetuſtioris ætatis eruditionem veſtræ gentis Heroes promouerint , dum ſuperfuſis Græciæ barbaris , fugientes in Etruriam Muſas , immò ipſas penè Athenas in ſuummet ſinum excipientes , innumera Græcorum volumina ab interitu vindicarunt . Inſignium ſanè ſcriptorum nuda nomina in inuidiam longior ætas ac hoſtium furor reliquiſſet , eorumque doctæ cedroque dignæ elucubrationes ſupremo Græciæ fato oppreſſæ iacuiſſent , niſi eaſdem captarum vrbium rogis ſubtractas , Mediceorum manus in Laurentiano Prytanæo ſartas tectas ſeruaſsent . Hos quidem auguſtæ familiæ Heroas etiamnum Princeps Iuuentutis æmulatus , quo propior cum literatis verſarere , Bibliothecam numero , præſtantia , nitore voluminum inſtructiſsimam eamdemque pulcherrimam , imperantium primus , intra Palatium dedicaſti . Tum docti quique , erumpente lætitia , ſæculo ac Etruriæ gratulari eum cęlitùs Principem deſtinatum , qui antè libros quàm ſceptrum regia manu tractaret , ac priùs ad pluteos ſuamet Pallade erudiendus ſtaret , quàm thronum maieſtate verendus , inſideret . Interim tuo Genitore ſua inter

ter sidera recepto , sub ipsis augustæ dominationis auspicijs , non armamentaria , non classem , non vrbium mœnia , sed Laurentianam Bibliothecam auitam illam Latiæ ac Græcæ sapientiæ arcem , reparandam iussisti , ac in tanta accepti recèns imperij mole , primam ad veterum scriptorum codices illustrandos, curam studiumque contulisti . Illud tamen tuam Celsitudinem vltra omnia præconia effert , quòd cum ornatissimam Bibliothecam intra palatinas ædes dudum dedicasses , alteram nuper vni tibi adeundam , in ipsis penetralibus ac secretiori cubiculo extruxisti , in quam , profanis quibusque Scriptoribus exclusis , sacros tantùm vetustioris Ecclesiæ Patrum codices admisisti , vt eos in oculis ac in complexu vnicè haberes . Hoc tuum est sanctius lararium , in quo pietati litas : hi tui sacri Tripodes , quorum oraculis instructus , æquitatem , clementiam, reliquasque imperandi artes , addiscis : hoc sacrum Diuorum Concistorium est , cum quo consilia communicas , quorum responsa poscis , vt pium æquè ac doctum Principem referas . Hæc quæ tibi in remotioribus Palatij adytis aguntur , latere non possunt , sed foras erumpunt , suaque se luce produnt ; & quamuis non modò vulgi oculis , verùm etiam secretiùs tibi inseruientium conspectui subducta , in ore famæ ac publica gen-

tium

tium commendatione verſantur. Ceterùm ab hoc tam ſublimi ſtudio, quod te Diuis quàm maximè proximum tenet, ad rem antiquariam promouendam, quod non curtæ ſupellectilis ac priuatos homines, ſed magnos tantùm Principes opus decet, non ſemel animum curamq; traducis. Hinc pictis tabulis, numero cum precio certante, ſuperiores Palatij ædes adornaſti; eximij operis ſtatuas, hoc eſt, vetuſta Græcorum artificum miracula ex Romanis Mediceorum ædibus, Vrbe dolentene, an inuidente dicam? Florentiam aduectas, regij operis Muſeo intuliſti, ac nuper inſigni veterum Numiſmatum gaza ex remotiori Hiſpania tranſmiſſa, auita Mediceorum cimelia grandi cùm pretij, tum etiam ſplendoris incremento locupletaſti. Hoc tuum, Domine, erga eruditas vetuſtioris ętatis reliquias ſtudium Sereniſsimus Princeps FERDINANDVS Heroum ſuboles, ac Magni Genitoris æmulator, & nutrit, & fouet. Nam memini me ante triennium ab eodem in regium Piſanæ Vrbis ſepulchretum, immò Mauſoleum deductum, vt Caij ac Lucij Cenotaphia atque alia potentiſsimæ quondam vrbis monumenta tum primùm ſibi ſpectata, rudis licèt interpres, exponerem. Tum mirificæ indolis ac præcocis ſapientiæ Princeps vetuſtis ac paribus ęternitati literis intelligendis aures accommoda-

bat,

bat , ſuo poſtea ſæculo patrocinium , auorum , ac tuo præſertim exemplo , literatis commodaturus . Hinc , vt ingenuè fatear , vtriuſque celeberrimæ inſcriptionis editis commentarijs , illuſtrandæ conſilium cepi , quod cum tuæ etiam Celſitudini aperuiſſem , non modò adprobaſti , verùm etiam annuas mihi ferias indulſiſti , vt ſecuriori otio meditatum opus exequerer . Hinc meæ quantulæcumque elucubrationes tuis auſpicijs natæ , tuaque liberali ope auctæ , vni tibi debentur, quas vt deberem, ac poſſem, vnus mihi feliciſsimè præſtitiſti .

Sereniſsimæ Celſitudinis Veſtræ

Humillimus & addictiſſimus Seruus

F. Henricus Noris Auguſtinianus.

APPROBATIO THEOLOGORVM.

NOs infrascripti iussu Reuerendissimi P. Magistri Dominici Va luasorij totius Ordinis Eremitarum S. P. Augustini supremi Moderatoris, legimus librum, cui titulus: *Cenotaphia Pisana &c. Auctore F. Henrico Noris Veronensi*, ac nihil in eodem adnotauimus, quod ab editione illum excluderet. Quamuis enim ibidem funebres Gentilium ritus iuxta suscepti operis rationem exponat, eos tamen ita recitat, vt illos & improbet, & irrideat. Hinc idem volumen Romanæ historiæ studiosis perutile publicis typis imprimi posse censemus. Quod iudicium nostra manu subsignauimus Venetijs die 16. Iulij A. 1680.

Fr. Ioseph Ricci Venetus S. T. Mag. & Prior S. Stephani Venetiarum.

Magister Iacobus Florellus Venetus.

Magister F. Dominicus Valuasorius Mediolanensis totius Ord. FF. Eremitarum S. P. N. Augustini Prior Generalis.

CVm opus P. Magistri F. Henrici Noris Veronensis, cui titulus: *Cenotaphia Pisana Caii ac Lucii Cæsarum Augusti FF. dissertationibus illustrata:* duo nostri Sac. Theologiæ Professores, quibus id à Nobis iniunctum fuerat, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint, facultatem concedimus, vt seruatis seruandis, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, ac sigillo nostro munitas, dedimus Romæ in Cœnobio S. P. N. Augustini die 27. Iulij 1680.

F. Dominicus Valuasorius Mediolanensis Generalis licèt indignus Ord. Erem. S. P. N. Augustini.

Nostri muneris affixo sigillo.

Mag. Carolus Maria Perugia Mediolanensis Secr. Ord.

Reg. lib. 2.

Noi Riformatori dello Studio di Padoua.

HAuendo veduto per Fede del Padre Inquisitore nel Libro intitolato *Cenotaphia Pisana, Auctore F. Henrico Noris Veronensi Augustiniano*, non esserui cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Secretario nostro, niente contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo licenza al Baglioni di poterlo stampare, osseruando gl' ordini, &c.

Dat. li 19. Settembre 1680.

(

(*Nicolò Venier Proc. Rif.*

(*Siluestro Valier Cau. Proc. Rif.*

Gio. Battista Nicolosi Segr.

Cenotaphium CaI Cæsaris Augusti F.

Desunt dies ac mensis. PISIS. IN. FORO. IN. AVGVSTEO. SCRIB. AD
FVER. Q. SERTORIVS. Q. F. ATILIVS. TACITVS. P. RASINIVS. L. F. BASSVS. L. LAPPIVS
P. F. THALLVS. Q. SERTORIVS. Q. F. ALPIVS. PICA. C. VETTIVS. L. F. VIRCVLA. M. HERIVS
M. F. PRISCVS. A. ALBIVS. A. F. GVTTA. TI. PETRONIVS. TI. F. POLLIO. L. FABIVS. L. F. BASSVS
SEX. APONIVS. SEX. F. CRETICVS. C. CANIVS. C. F. SATVRNINVS. L. OTACILIVS. Q. F. PANTHERA

QVOD. ADSVNT. CVM. IN. COLONIA. NOSTRA. PROPTER. CONTENTIONES. CANDIDATO
RVM. MAGISTRATVS. NON. ESSENT. ET. EA. ACTA. ESSENT. QVAE. INFRA. SCRIPTA. SVNT
CVM. AD. IIII. NONAS. APRILES. ALLATVS. ESSET. NVNTIVS. CAIVM. CAESAREM. AVGVSTI. PATRIS. PATRI
AE. PONTIF. MAXSVMI. CVSTODIS. IMPERI. ROMANI. TOTIVSQVE. ORBIS. TERRARVM. PRAE
SIDIS. FILIVM. DIVI. NEPOTEM. POST. CONSVLATVM. QVEM. VLTRA. FINIS. EXTREMAS. POPV
LI. ROMANI. BELLVM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT. BENE. GESTA. RE. PVBLICA. DEVICTEIS. AVT
IN FIDEM. RECEPTIS. BELLICOSISSIMIS. AC. MAXSIMIS. GENTIBVS. IPSVM. VOLNERIBVS. PRO. RE
PVBLICA. EXCEPTIS. EX. EO. CASV. CRVDELIBVS. FATIS. EREPTVM. POPVLO. ROMANO. IAM. DESIGNA
TVM. IVSTISSVMVM. AC. SIMILLVMVM. PARENTIS. SVI. VIRTVTIBVS. PRINCIPEM. COLONIAEQVE
NOSTRAE. VNICVM. PRAESIDIVM. EAQVE. RES. NON. DVM. QVIETO. LVCTV. QVEM. EX. DECES
SV. L. CAESARIS. FRATRIS. EIVS. CONSVLIS. DESIGNATI. AVGVRIS. PRONI. NOSTRI. PRINCI
PIS. IVVENTVTIS. COLONIA. VNIVERSA. SVSCEPERAT. RENOVASSET. MVLTIPLICASSETQVE
MOERORE M. OMNIVM. SINGVLORVM. VNIVERSORVMQVE. OB. EAS. RES. VNIVERSI. DECV
RIONES. COLONIQVE. QVANDO. EO. CASV. IN. COLONIA. NEQVE. IIVIR. NEQVE. PRAEFECTI
ERANT. NEQVE. QVISQVAM. IVRE. DICVNDO. PRAEERAT. INTER. SESE. CONSENSERVNT. PRO
MAGNITVDINE. TANTAE. AC. TAM. INPROVISAE. CALAMITATIS. OPORTERE. EX. EA. DIE
QVA. EIVS. DECESVS (*sic*). NVNTIATVS. ESSET. VSQVE. AD. EAM. DIEM. QVA. OSSA. RELATA. ATQVE
CONDITA. IVSTAQVE. EIVS. MANIBVS. PERFECTA. ESSENT. CVNCTOS. VESTE. MVTATA. TEMPLIS
QVE. DEORVM. IMMORTALIVM. BALNEISQVE. PVBLICIS. ET. TABERNIS. OMNIBVS. CLAVSIS
CONVICTIBVS. SESE. APSTINERE. MATRONAS. QVAE. IN. COLONIA. NOSTRA. SVNT. SVBLVGERE
DIEMQVE. EVM. QVO. DIE. C. CAESAR. OBIT. QVI. DIES. EST. A. D. VIIII. K. MARTIAS. PRO. ALLIENSI
LVGVBREM. MEMORIAE. PRODI. NOTARIQVE. IN. PRAESENTIA. OMNIVM. IVSSV. AC
VOLVNTATE. CAVERIQVE. NEQVOD. SACRIFICIVM. PVBLICVM. NEVE. QVAE. SVPPLI
CATIONES. NIVE. SPONSALIA. NIVE. CONVIVIA. PVBLICA. POSTEA. IN. EVM. DIEM
EOVE. DIE. QVI. DIES. ERIT. A. D. VIIII. K. MART. FIANT. CONCIPIANTVR. INDICAN
TVRVE. NIVE. QVI. LVDI. SCAENICI. CIRCIENSESVE. EO. DIE. FIANT. SPECTENTVRVE
VTIQVE. EO. DIE. QVOD. ANNIS. PVBLICE. MANIBVS. EIVS. PER. MAGISTRATVS. EOSVE
QVI. PISIS. IVRE. DICVNDO. PRAEERVNT. EODEM. LOCO. EODEMQVE. MODO. QVO
L. CAESARI. PARENTARI. INSTITVTVM. EST. PARENTETVR
VTIQVE. ARCVS. CELEBERRIMO. COLONIAE. NOSTRAE. LOCO. CONSTITVATVR. ORNA
TVS. SPOLEIS. DEVICTARVM. AVT. IN. FIDEM. RECEPTARVM. AB. EO. GENTIVM. SVPER
EVM. STATVA. PEDESTRIS. IPSIVS. TRIVMPHALI. ORNATV. CIRCAQVE. EAM. DVAE
EQVESTRES. INAVRATAE. GAI. ET. LVCI. CAESARVM. STATVAE. PONANTVR
VTIQVE. CVM. PRIMVM. PER. LEGEM. COLONIAE. DVO. VIROS. CREARE. ET. HABERE. PO
TVERIMVS. II. DVO. VIRI. QVI. PRIMI. CREATI. ERVNT. HOC. QVOD. DECVRIONIBVS
ET. VNIVERSIS. COLONIS. PLACVIT. AD. DECVRIONES. REFERANT. EORVM. PV
BLICA. AVCTORITATE. ADHIBITA. LEGITVME. ID. CAVEATVR. AVCTORIBVSQVE
IIS. IN. TABVLAS. PVBLICAS. REFERATVR. INTEREA. T. STATVLENVS. IVNCVS
FLAMEN. AVGVSTALIS. PONTIF. MINOR. PVBLICORVM. P. R. SACRORVM. ROGARE
TVR. VT. CVM. LEGATIS. EXCVSATA. PRAESENTI. COLONIAE. NECESSITATE. HOC
OFFICIVM. PVBLICVM. ET. VOLVNTATEM. VNIVERSORVM. LIBELLO. REDDITO
IMP. CAESARI. AVGVSTO. PATRI. PATRIAE. PONTIF. MAXSIMO. TRIBVNICIAE
POTEST. XXVI. INDICET
IDQVE. T. STATVLENVS. IVNCVS. PRINCEPS. COLONIAE. NOSTRAE. FLAMEN. AVGVST
PONTIF. MINOR. PVBLICORVM. P. R. SACRORVM. LIBELLO. ITA. VTI. SVPRA. SCRIPTVM
EST. IMPERATORI. CAESARI. AVGVSTO. PONTIFICI. MAXIMO. TRIBVN. POTEST. XXVI. PATRI
PATRIAE. REDDITO. FECERIT. PLACERE. CONSCRIPTIS. QVAE. AD. IIII. NONAS. APRILES
QVAE. SEX. AELIO. CATO. C. SENTIO. SATVRNINO. COS. FVERVNT. FACTA. ACTA. CON
STITVTA. SVNT. PER. CONSENSVM. OMNIVM. ORDINVM. EA. OMNIA. ITA. FIERI. AGI. HA
BERI. OPSERVARIQVE. AB. L. TITIO. A. F. ET. T. ALLIO. T. F. RVFO. IIVIRIS. ET. AB. EIS. QVICVM
QVE. POSTEA. IN. COLONIA. NOSTRA. IIVIR. PRAEFECTI. SIVE. QVI. ALI. MAGISTRATVS
ERVNT. OMNIA. IN. PERPETVOM. ITA. FIERI. AGI. HABERI. OBSERVARIQVE. VTIQVE. L. TITIVS
A. F. T. ALLIVS. T. F. RVFVS. IIVIRI. EA. OMNIA. QVAE. SVPRASCRIPTA. SVNT. EX. DECRETO
NOSTRO. CORAM. PRO. QVAESTORIBVS. PRIMO. QVOQVE. TEMPORE. PER. SCRIBAM. PV
BLICVM. IN. TABVLAS. PVBLICAS. REFERENDA. CVRENT

CENSVERE

Cenotaphium Lucij Cæsaris Augusti F.

XIII.K.OCTOBR. PISIS. IN. FORO. IN. AVGVSTEO. SCRIB. ADFVER
Q. PETILIVS. Q.F. P. RASINIVS. L.F. BASSVS. M. PVPPIVS M.F
Q. SERTORIVS. Q.F. PICA. CN. OCTAVIVS. CN.F. RVFVS. A. ALBIVS
A.F. GVTTA

QVOD. C. CANIVS. C.F. SATVRNINVS. IIVIR. V.F. DE. AVGENDIS. HONORIBVS
L. CAESARIS. AVGVSTI. CAESARIS. PATRIS. PATRIAE. PONTIFICIS. MAXSVMI
TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV. FILI. AVGVRIS. CONSVLIS. DESIGNATI. PRINCIPIS
IVVENTVTIS. PATRONI. COLONIAE. NOSTRAE. Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C.
CVM. SENATVS. POPVLI. ROMANI. INTER. CETEROS. PLVRIMOS. AC. MAXSIMOS
HONORES. L. CAESARIS. AVGVSTI. CAESARIS. PATRIS. PATRIAE. PONTIFICIS. MAXIMI. TRIBV
NICIAE. POTESTATIS. XXV. FILIO. AVGVRI. CONSVLI. DESIGNATO. PER
CONSESVM. OMNIVM. ORDINVM

TETVR. DATA. CVRA. C. CANIO. SATVRNINO. IIVIRO. ET. DECEM. PRIMIS. ELIGENDI
ASPICIENDIQVE. VTER. EORVM. LOCVS. MAGIS. IDONEVS. VIDEATVR. EMENDVS
PVBLICA. PECVNIA. A. PRIVATIS. EIVS. LOCI. QVEM. MAGIS PROBAVERINT. VTIQVE
APVD. EAM. ARAM. QVOD. ANNIS. A.D. XIII. K. SEPT. PVBLICE. MANIBVS. EIVS. PER. MAGIS
TRATVS. EOSQVE. QVI. IBI. IVRI. DICENDO. PRAESVNT. TOGIS. PVLLIS. AMICTOS
QVIBVS. EORVM. IVS. FASQVE. ERIT. EO. DIE EIVS. VESTIS. HABENDAE. INFERIAE. MIT
TANTVR. BOSQVE. ET. OVIS. ATRI. INFVLIS. CAERVLIS. INFVLATI. DEIS. MANIBVS. EIVS
MACTENTVR. EAEQVE. HOSTIAE. EO. LOCO. ADOLEANTVR. SVPER. QVE. EAS
SINGVLAE. VRNAE. LACTIS. MELLIS. OLEI. FVNDANTVR. AC. TVM. DEMVM. FACTAM
CETERIS. POTESTATEM. SI. QVI. PRIVATIM. VELINT. MANIBVS. EIVS. INFERIAS. MITTERE
NIVE. QVIS. AMPLIVS. VNO. CEREO. VNAVE. FACE. CORONAVE. MITTAT. DVM. II. QVI. IM
MOLAVERINT. CINCTI. CABINO. RITV. STRVEM. LIGNORVM. SVCCENDANT. ADQVE
EXINDE. HABEANT
VTE. LOCVS. ANTE. EAM. ARAM. QVO. EA. STRVES. CONGERANTVR. COMPONANTVR. PATEAT
QVOQVE. VERSVS. PEDES. XL. STIPITIBVSQVE. ROBVSTIS. SAEPIATVR. LIGNORVMQVE
ACERVOS. EIVS. REI. GRATIA. QVOD. ANNIS. IBI. CONSTITVATVR. CIPPOQVE. GRANDI
SECVNDVM. ARAM. DEFIXSO. HOC. DECRETVM. CVM. SVPERIORIBVS. DECRETIS. AD. EIVS
HONORES. PERTINENTIBVS. INCIDATVR. INSCVLPATVRVE. NAM. QVOD. AD. CETERA
SOLEMNIA. QVAE. EODEM. ILLO. DIE. VITARE. CAVERIQVE. PLACVISSENT. PLACERENT
QVE. ID. SEQVENDVM. QVOD. DE. IIS. SENATVS. P.R. CENSVISSET. VTIQVE. PRIMO
QVOQVE. TEMPORE. LEGATI. EX. NOSTRO. ORDINE. IMPER. CAESARE. AVGVSTVM
PATREM. PATRIAE. PONTIFICEM. MAXIMVM. TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV
ADEANT. PETANTQVE. AB. EO. VTI. COLONIS. IVLIENSIBVS. COLONIAE. OPSEQVENTI
IVLIAE. PISANAE. EX. HOC. DECRETO. EA. OMIA. FACERE. EXSEQVIQVE. PERMITTAT

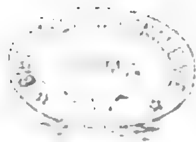

DISSERTATIO PRIMA.

DE PISANÆ COLONIÆ ANTIQVITATE, eiusque vetustis Magistratibus, ac Sacerdotum collegijs.

CAPVT I.

Pisæ in Etruria à Peloponnesijs conditæ. Plinij textus emendatus. Cluuerij de Teutonibus Pisarum conditoribus opinio refellitur. Insigne M. Catonis de eiusdem Vrbis antiquitate testimonium. Pisæ Romano imperio additæ. Varia Romanorum cum Liguribus in agro Pisano prælia recitata. Consules Pisis hiemantes. Eadem Vrbs num fuerit Præfectura? Colonia Latina Pisas deducta. Ciues in Tribum Galeriam relati.

Vicumque gentium ac vrbium natales altiùs repetunt, vsurpato magnis Scriptoribus iure, pleraque sine auctore vulgò prodentes, splendida mendacia adornant, ac poeticis propiora fabulis, quàm incorruptis antiquioris ætatis monumentis tradita, in literas mittunt, vt laudatis gentibus eo nobilior quo antiquior origo asseratur. Hinc factum est, vt non vna gens ex fumantis Troiæ cineribus originem iactet. Victoris ac principis terrarum Populi Romani natales à Teucris per tela ac gladios Achiuorum elapsis, deriuasse veterum tum historiæ, tum fabulæ contestantur. Eosdem per Antenorem maiores Venetorum Respublica belli pacisque artibus inclyta, veneratur. Paullus Æmilius conterraneus meus, Francorum res, opere tricenum in annum cuso, seris posteris commendaturus, bellicosissimam nationem à Troianis ortam autumauit. Quid quòd ipsi Turci, vetusta origine, Teucri quibusdam putantur, vnica tantùm litera in ardentis Ilij rogo deperdita? Equidem ij suorum natalium primordia, per me licet, quocunque auctore, ad Troianos referant. Pisæ vetustissima Etruriæ vrbs vel Ilij excidio antiquiores, vel certè non modò Teucris æquales conditores, verùm etiam rerum fortiter feliciterque gestarum gloria iisdem longè superiores sortita est. Etenim cum euersæ Troiæ reliquiæ *medias acies, mediosque per ignes*

elapsæ,

elapsæ, atque aduersis fatis luctatæ, longiorem terra marique fugam consciscerent, Græci Teucrorum spolijs onusti, ac victrici classe in Etruriæ litora delati, prima Pisanæ vrbis fundamenta posuerunt. Haud animum induxi rei densa tot sæculorum caligine perobscuræ maius lumen inferre, quàm quòd vetustissima Romanorum Scriptorum monumenta suppeditant; præsertim cum inter eosdem de Pisanæ vrbis origine non vna sententia esse videatur. Pisas à Pisæis antiqua Peloponnesi gente, ac ludis Olympicis apud ipsam celebratis notissima, oriundos scribit Virgilius x. Æn. v. 179.

Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Vrbs Etrusca solo.

Alpheus enim propè Asæam Megapolitidis in Peloponneso vicum fontem sortitus, Pisæorum agrum interfluit. Rutilius Numatianus in Itinerario Pisas describens, ait:

Ante diu quàm Troiugenas fortuna penates
Laurentinorum regibus insereret:
Elide deductas suscepit Etruria Pisas,
Nominis indicio testificata genus.

Certum est Eleos ac Pisatas diuersos populos fuisse, qui non semel secum inuicem acerrimè decertarint; vnde apud Homerum Iliad. xj. Nestor Pyliorum ac Pisatarum Rex reportatas abs se de Eleis victorias ampullosà oratione exaggerat. At cum post Olympiadem quadragesimam octauam Pisæi, Rege Pyrrho Pantaleontis filio ipsis imperante, bellum Eleis vltrò intulissent, vltima internecione deleti sunt, teste Pausania lib. 6. Hinc *Olympiade quinquagesima Duumuiris ex ipsa Eleorum ciuitate sorte ductis, Olympiorum cura mandata est.* Hæc idem Pausanias lib. 5. Strabo lib. 8. pag. 245. scribit: *Spartani eo vsque Eleos iuuerunt, vt omnis quæ ad Messenen vsque est ditio, Elea appellata fuerit; idq; nomen hodieq; obtineat, cum Pisæorum, Cauconum, ac Triphyliorum ne nomina quidem supersint.* Itaque Pisatæ vnà cum imperio nomen amisere, Elei vulgò appellati sunt. Arethusa apud Ouidium 5. Met. v. 494. ait:

Pisa mihi patria est, & ab Elide ducimus ortus.

Laudatus etiam Rutilius Pisas Etruscas ab Elide deductas dixit, cum tamen à Pisæis reapse conditæ fuerint. Virgilius de equo Olympicis certaminibus destinato Georg. 3. v. 202. canit:

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas.

Athenæus quoque lib. 13. scribit celebrari *Athenis Panathæa, in Elide Olympia*; cum ludi Olympici non quidem in Elide, sed in agro Piseo agerentur. Hinc Iouem Olympicum, ante cuius statuam ludi edebantur, Piseum Tonantem Statius vocauit lib. 1. Theb. v. 421.

Non aliter quàm Pisæo sua lustra Tonanti
Cum redeunt.

Ouidius quoque postrema elegia lib. 4. Trist. scribens se anno ætatis quinquagesimo exacto, in exilium deportatum, ait:

Postque meos ortus Pisæa vinctus oliua,
Abstulerat decies præmia victor eques.

Vbi tamen Pisæorum quadriennes Olympiades cum Romanis lustris confundit;

dit; nam certum est natum Ouidium A. V. 711. Hirtio ac Pansa Consf. missum verò in exilium A. V. 761. ipsomet poeta initio inuectiuę contra Ibin dicente:

Tempus ad hoc lustris mihi iam bis quinque peractis.

Placidus Lactantius, seu quicunque fuerit vetustus Statij interpres ad laudatum proximè carmen ait: *Pisa ciuitas Elidis, vbi Olympica corona est; idest agon in honorem Olympici Iouis celebratur, finito quinquennio.* Ineptè. Etenim Olympias ineunte, non verò finito quinquennio celebrabatur. Pisam nuspiam in Peloponneso vrbem fuisse quidam apud Strabonem contendunt, *sed Pisaam regionem, in qua octo vrbes fuerant*. Lib. 8. pag. 245. Verùm Pisam in Peloponneso vrbem antiquitùs extitisse auctor est locupletissimus Virgilius superiùs mihi laudatus, vbi ait Pisas Etruriæ vrbem ab Alphea Pisa originem trahere; Statius quoque Thebaid. IV. scribit,

— *auget resupina maniplos*
Elis, depressa populus subit incola Pisa.

Pausanias, qui Elidem cęterasq. Græciæ regiones exactissimè descripsit, lib. 6. ait: *Murorum nulla extant ampliùs reliquia, sed vndique vitibus consitus est locus, vbi olim Pisa incolebatur*. Eius vrbis conditorem nominant Pisum Perieris filium, Aeoli nepotem. Ita magnis vrbibus suprema dies incumbit, ipsæ earundem ruinæ pereunt, ac laborat annalium fides, vt quandoque extitisse credantur; dum ne vlla quidem in loco, vbi antea fuere, vestigia supersunt. Interim patet Pisas à Piso Aeoli nepote nominatas.

Quamuis Strabo ac Plinius Pisas à Peloponnesijs in Etruria conditas contestentur, non eundem tamen illius conditorem affirmant. Etenim Strabo lib. 5. pag. 154. ait: *Pisa à Pisais Peloponnesijs condita sunt, qui cum Nestore ad Troiam profecti, in reditu nauigantes, eiecti sunt alij ad Metapontum, alij ad agrum Pisanum, cum vniuersi Pylij dicerentur*. Nestor Nelei filius cum nonaginta nauium classe ex Peloponneso, bello Troiano exorto, in Asiam transmisit, ac non semel Homero memoratur. At Plinius lib. 3. cap. 5. scribit: *Colonia Luca, propiorq; Pisa, inter amnem Ausurem & Arnum, orta à Pelope, Pisisq. siue Arintanis Graca gente*. Pelops Tantali Phrygum Regis filius ex Asia in Græciam nauigauit, atq. Oenomao Piseorum rege interfecto, eius filiam Hippodamiam vxorem duxit, ac vicinis gentibus bello feliciter subactis, vniuersam regionem, quæ inter Ionium ac Ægeum extenditur, de suo nomine Peloponnesum, quasi Pelopis insulam, quòd ea prouincia breui isthmo Helladi iungitur, nuncupauit. Nostra ætate *Morea* appellatur. Pelops verò regnabat ante Ilij excidium, teste Eusebio in Chronicis. Itaque Plinius diu ante Troianum bellum Pisas conditas affirmauit, ad cuius opinionem Rutilius accessit, cuius superiùs recitata carmina haud vacat repetere. At si dicamus Pisas à Pelope ortas, quòd eandem vrbem Nestor Pelopis altero sęculo successor per socios Troiani belli in Etruriæ litora delatos, excitauerit, Plinium Straboni satis commodè conciliabimus. Interea Plinij lectio restituenda est, ac Cluuerij sententia refellenda, qui primos Pisarum conditores ex Germania accersit. In vulgato Plinij codice legimus Pisas ortas *à Pelope, Pisisque, siue Arintanis Graca gente*. Imprimis legendum puto *Pisaisque*; nusquam enim Pisi dicti sunt. In quibusdam mss. Mediceis scribitur *siue à Tenutanis*; in alijs *Tenucanis*; in omnium optimo Chiffletij *à Teuthanis*; Cluuerius lib. 2. Italiæ antiquæ cap. 1. pag. 494. scribit

A 2 Teutha-

Teuthanos non Græcam aliquam, sed Ligusticam gentem fuisse ex Germania oriundam; ex quibus infert: *Ergo primi Pisarum conditores fuerunt iam inde multis ante bellum Troianum annis Ligures, Celtica gens*. In hanc vir eruditissimus opinionem descendit, quòd Germani veteres Deum *Theuth* ipsis appellatum, adorabant, vnde & ijdem ab ipsorum Deo *Theutisci* nuncupati. Verùm cum Plinius Teuthanos Græcam gentem disertè dixerit, in Græcia, non verò in Germania ijdem nobis inquirendi sunt. Pausanias lib. 8. ait: *Thisoa regiuncula est, cui finitimus pagus Teuthis oppidum olim fuit, ac Troiano quidem bello ducem hinc missum narrant, cui nomen Teuthis*. Ex quibus colligo Teuthanos rectè Plinio Græcam in Peloponneso gentem appellatos, ac frustra Cluuerium eosdem ex Germania euocare. Immò nonnulli apud Catonem, cuius proximè verba adducam, Pisas antiquitùs de conditorum nomine Teutham nuncupatas scripserunt. Itaque Plinius in medio relinquit, fuerintne Pisæ in Etruria à Piseis, an à Teuthanis, vtraque Peloponnesia gente, constructæ. Nec mirum nihil ea de re certi à Plinio affirmari potuisse, cum Cato Censorius diuersas tantùm de conditoribus Pisarum opiniones recitauerit, quamuis tertio ante Plinium sęculo floruerit. Seruius à P. Daniele editus in commentario versus Virgilij X. Aeneid. *Alpheæ ab origine Pisæ*, cum prænotasset Pisas iuxta quorundam opinionem excitatas à Peloponnesijs, qui cum Pelope Lyde venerunt; iuxta alios verò à Piso Celtarum rege Apollinis Hyperborei filio, hæc subdit: *Cato* in lib. *Originum, qui Pisas tenuerunt ante aduentum Etruscorum negat sibi compertum; sed inueniri Thraconem Tyrrheno oriundum, postquam eorundem regionem ceperit, Pisas condidisse, cum ante regionem eandem Teuthones quidem Græcè loquentes possederint. Alij vbi modò Pisæ sunt, Focida oppidum fuisse aiunt, quod nobis indicio est ex Peloponneso originem id oppidum trahere. Alij incolas eius oppidi Teuthas fuisse, & oppidum ipsum Teutham nominatum, quod postea Pisas Lydi sua lingua singularem portum significare dixerunt; quare huic vrbi à portu Lunæ nomen impositum. Alij ab Epeo Troiani equi fabricatore conditum tradunt, qui cum aliis Græcis in hanc regionem reiectus est*. Cato libros Originum senex conscripsit, vti Cornelius Nepos ac Plutarchus testantur; quamuis hic eosdem expresso nomine non appellet. Cicero etiam in Bruto ait: *Summa senectute, vt antea dixi, M. Cato legem suadens, in Galbam multa dixit, quam orationem in Origines suas retulit, paucis ante, quàm mortuus est diebus, an mensibus?* Obijt verò Cato ex eodem Cicerone ibidem L. Marcio Censorino & M. Manlio Nepote Coss. A. V. 605. ex quibus obiter infero satis probabiliter plerosque sensisse fictas à Liuio plurimas orationes, quas suis libris inseruit. Nam lib. 34. cap. 5. recitans orationem L. Valerij Trib. plebis aduersùs Catonem tum Consulem de abroganda lege Oppia, hæc illum Catoni obiecisse refert: *Tuas aduersùs te Origines reuoluam*; vbi plera q. exempla ex libris Originum appellat. Equidem, si Cato libros Originum ætate senescente exarauit, haud illos laudare potuit Valerius A. V. 559. quo anno orationem illam habuit, cum Cato id temporis annum ageret 37. ac annos insuper vixerit 46. His adde eundem Liuium lib. 45. cap. 23. narrare Catonem A. V. 587. Rhodiorum causam adiuuisse; ac statim hæc subijcere: *Ipsius oratio scripta extat Originum quinto libro inclusa*. Igitur nondum id temporis Originum libros exarauerat, quòd certè Liuio notandum erat. Vtut hęc sint, ex laudato Ca-

to Ca-

to Catonis fragmento Pisanæ vrbis antiquitas paret, cum vel ante sęculum vndeuicesimum scriptor eximię doctrinę, ac omnium veterum monumentorum diligentissimus scrutator, *vt nullius*, vt inquit Cicero in Bruto, *scriptum extet dignum quidem lectione quod sit antiquius*, certos Pisarum conditores singulari studio sibi inquisitos, non potuerit inuenire. Dionysius Halicarnassensis lib. 1. ait: *Porcius Cato diligentissimè scripsit de conditoribus Italicarum vrbium*. Ibidem verò scribit Pelasgos quorum natale solum Peloponnesus ante Pelopis aduentum Pelasgia nuncupata, icto cum Aboriginibus fœdere, maritimæ Etrurię oppida inhabitasse, partim ab ipsis condita, partim ab hostibus antea habitata, *ex quibus*, inquit, *sunt Cære dictum Agylla eo sæculo, Pisa, Saturnia, Alscium, & quædam alia, quæ postea à Tyrrhenis occupata sunt*. Quo auctore diu ante Troianum bellum Pisæ stabant. Scio Annium Viterbiensem quædam fragmenta librorum Originum Catonis euulgasse, in quibus legitur *Pisa condita à Pisis Alpheis Pelasgis*. Verùm huius scriptoris fabulas non moror, viris eruditis dudum explosas, ac nuperrimè à Francisco Sparauerio populari meo, generis nobilitate ac eruditionis fama conspicuo, iusto volumine confutatas. Etenim ex Seruio vetustissimo Grammatico constat quid de Pisarum conditoribus Cato scripserit; siquidem negauit sibi compertum esse qui Pisas tenuerint ante aduentum Etruscorum, ac varijs ea de re opinionibus recitatis, nihil certi ipse affirmauit. At Pelasgos ante aduentum Etruscorum Pisas possedisse, aut fortè condidisse, Halicarnassensis sententia fuit, quam Annius Catoni adscripsit.

Res Pisanis gestæ, antequam in Romanorum potestatem venerint, in obscuro latent. Strabo lib. 5. pag. 154. scribit: *Videtur ea vrbs quondam floruisse, ac ne nunc quidem ignobilis est ob fertilitatem & lapidicinas, & naualem materiam, qua olim vsi sunt ad maritima prælia*. Liuius lib. 5. *Tuscorum*, inquit, *ante Romanum imperium latè terra marique opes patuere*. Nomina vtriusque maris, quo Italia ferè cingitur, argumento sunt; inferum enim Latinis Tuscum, Græcis Tyrrhenum dictum; superum verò ab Adria Etruscorum colonia, Adriaticum vulgo appellatum. Auctor est Diodorus Siculus lib. 11. C. Nautio Rutilo & L. Minucio Coss. A. V. C. 296. Syracusanos sexaginta triremium classem, duce Apelle, contra Tyrrhenos misisse, qui Corsicam *illa tempestate Etruscis subiectam*, peruastauit. Pisanos verò maximam maritimi Etruscorum imperij partem fuisse nullus inficias ibit, cum illorum *maritima prælia* Strabo laudauerit, antequam in Romanorum potestatem venirent. Nonnulli inter duodecim Etruriæ populos qui totidem trans Apenninum colonias condiderunt, laudatos Liuio lib. 4. initio 5. & lib. 7. Pisanos numerant; sed illorum errorem ostendit Cluuerius lib. 2. cit. cap. 1. nam illi fuere Cęrites, Tarquinienses, Rusellenses, Vetulonij, Volaterrani, Arretini, Cortonenses, Perusini, Clusini, Volsinij, Falerij, ac Veientes. Vetus enim Etruria Arno terminabatur; Pisæ verò vltra Arnum Liguriæ accensebantur. Vel fortè Pisani rem tantùm maritimam nauantes, cum reliquis Etruriæ populis neutiquam consilia miscebant. Annus quo Pisani Romanorum imperio additi sunt, ignoratur, altera T. Liuij decade deperdita. Illi quidem Veientibus decennali bello à Romano populo expugnatis, alijsque viciniori-bus Latio oppidis subactis, cum reliquis Etruriæ gentibus, icto cum Samniti-

mnitibus, cum Tarentinis, ac Gallis fœdere, diuturniori bello fata Italię atque Orbis imperium Romanis destinantia, remorati sunt. Anno V.460. Etruria graue à Romanis vulnus accepit, cum L. Posthumio Megello iterum M. Attilio Consulibus, vti scribit Liuius lib. 10. *tres validissima Etruriæ vrbes, Etruriæ capita, Volsinij, Perusia, Arretium pacem petiere*, quam à Senatu impetrarunt, *mulcta quingentum millium æris in singulas ciuitates imposita*. In fastis Capitolinis Consulis triumphus signatur.

L. POSTHVMIVS. L. F. SP. N. MEGELL. AN. CDLIX.

COS. II. DE. SAMNITIBVS. ET. ETRVSCEIS. VI. K. APR.

Bello postea in Etruria exorto, nouas iterum clades prouincia accepit. Nam vetusti imperij ac libertatis memor, percusso cum Boijs Gallis fœdere, contra Romanos conspirauit. Positis ad lacum Vadimonis castris, cum P. Cornelio Dolabella pugnam commiserunt, loco planè Etruscis fatali; nam ante paucos annos ibidem à Q. Fabio Maximo Proconsule inito prœlio, abundantes Etruscorum opes primùm fractæ. Pugnæ cum Dolabella exitum paucis describit Polybius lib. 2. *Cæsi sunt*, inquit, *plerique omnes Etrusci, Boiorum oppidò pauci euasere*. Addit id contigisse triennio priusquàm Pyrrhus in Italiam traijceret, nempè A. V. 371. Quintus Marcius Philippus A. V. 453. ex Fastis Capitolinis, re benè in Etruria gesta, triumphum egit. Cum verò A. V. 476. Pyrrhus Epirotarum Rex cum validissimis copijs Tarentum transmisisset, Etrusci quòd sperabant Romanos in extrema Italia ad mare superum bello difficili distentos, minùs virium in Etruria habituros, arma contra eosdem sumpserunt. At Romani P. Valerio Lęuino consule contra Pyrrhum misso, Tiberium Coruncanium eiusdem collegam contra Etruscos destinarunt. Hoc postremum cum Romanis bellum Etrusci gesserunt; nam acie victi, fœdus cum ijsdem inire coacti sunt. Horum auctor est Dio apud Zonaram, qui scribit Pyrrhum destinasse iter per Etruriam facere, vt ea sibi gente iuncta, infestis statim signis Romam peteret. Verùm *vbi eos cum Romanis fœdus percussisse didicit, ac Tiberium sibi obuiam venire*, Leuinum verò reparato exercitu, à tergo instare, ne in hostili regione ab vtroque consule cingeretur, in Campaniam copias reduxit. Polybius narrato Pyrrhi in Italiam aduentu, statim hæc subijcit: *Romani Etruscis & Samnitibus dominationi suæ adiectis, multisque iam de Gallis, qui Italiam incolebant, partis victorijs, tunc primùm ad reliqua Italiæ sunt progressi*: Hoc igitur tempore Pisæ vniuersę Etruriæ fatum secutæ, Romanis primùm paruere; cùm interim Carthaginienses, teste Polybio lib. 1. *insulis Sardoi Etruscique maris omnibus* imperarent, quas postea bello primo Punico à L. Cornelio Scipione victi, amiserunt. Pisæ centum propè annos Romani imperij claustra fuere, valida militum manu præsidio vrbi impolita, vt Ligurum irruptiones reprimerent. Anno V. 529. cum Gallici belli rumor populum Romanum ac socios Latini nominis ad arma exciuisset, *Sabini ac Etrusci equitum quatuor millia, peditum vltra quinquaginta millia armarunt, quos pro finibus Etruriæ hosti obijcerent*; ex Polybio lib. 2. Caius Atilius Regulus consul cum classe Pisas venit, vt prouinciam contra barbarorum impetum tutaretur. Scribit ibidem Polybius: alter consul *Æmilius legiones Pisas appulisse non ignorans*, aduersùs Gallos, qui Etruriam, Prætore propè Fesulas acie victo,

cędibus

cędibus ac rapinis vastauerant, cum legionibus Arimino per Apenninum venit. Cum barbari ponè mare iter facerent, Atilius propè Telamonem eosdem assecutus, pugnam cum hostibus iniuit, ac sub ipsum prœlij initium collega adueniente, Gallorum copias cęcidit, x l. millibus occisis, captis verò x. millibus. Auctor est idem Polybius C. Atilium in eodem prœlio cecidisse; & sanè in fastis Capitolinis vnius Æmilij triumphus recitatur.

L. AIMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. COS. AN. DXXIIX
DE. GALLEIS. III. NONAS. MART

Hæc prima Pisarum sub Romano imperio mentio in Polybio occurrit, quam tamen Liuium etiam in altera decade nominasse non dubito, cum bello primo Punico Romani insulas Etrusci maris, Corsicam, ac Sardiniam Carthaginiensibus eripuerunt. Anno vrbis 536. qui prior belli secundi Punici fuit, cum P. Scipio consul accepisset Hannibalem, alpibus superatis, in Italiam descendisse, *cum paucis Pisas nauigauit*, inquit Polybius lib. 3. ac copijs à Pretoribus acceptis, castra ad Padum posuit, ingenti postea clade ab Hannibale superatus. Anno insequenti Punici belli fragor in Etruria detonuit; etenim Dux Carthaginiensium duplici victoria ad Ticinum ac Trebiam tumidus, Romam rectà contendens, *Apennini iugis*, vt ait Plutarchus, *superatis, per Ligures ea via, qua ad paludes ac planitiem fluminis Arni est iter, in Etruriam descendit.* Ex quibus patet errare, qui putant Hannibalem ex Apennino in agrum Pisanum descendisse, cum supra Fesulas in terrestrem Etruriam irruperit. Pisę id temporis valido pręsidio munitę, nullam à Pœnis cladem accepere. Nam Hannibal Romanis legionibus cum Flaminio consule cęsis, ex Etruria per Vmbrorum ac Picentum regiones transiens, propè mare superum castra posuit, vnde Carthaginem nuntios misit, qui rerum abs se in Italia gestarum seriem exponerent; *nam ante illum diem, ex quo Italiam erat ingressus, ad mare numquam accesserat*. Quę Polybij laudati verba sunt. Itaque nunquam agrum Pisarum, quę mari proxima ciuitas est, attigerat. Cum bellum Punicum in Bruttijs, Campania, Apulia, ac vicinis regionibus desæuiret, Romani Pretores, Propretores, aut Proconsules in Etruriam cum binis legionibus mittebant; tum ne hostes maritima prouincię predatorijs classibus infestarent; tum etiam vt socias Vrbes Etrurię, tot passim populis post Cannensem cladem ad Pœnos deficientibus, in fide continerent, simulque Liguribus terrorem inijcerent, ne & ipsi noui contra Etruriam belli consilia agitarent. Liuius lib. 26. A. V. 543. scribit: *Pratoribus prioris anni M. Iunio in Etruria, P. Sempronio in Gallia cum binis legionibus, quas habuerant, prorogatum est imperium*. Dein C. Calpurnius, Cn. Sempronius Blæsus, Q. Fabius annis quisque sequentibus cum eodem militum numero, Etruriam prouinciam tenuere. At A. V. 546. qui vndecimus belli Punici erat, teste Liuio lib. 27. *Comitiorum ipsorum diebus sollicita ciuitas de Etruria defectione fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri C. Calpurnius scripserat, qui eam prouinciam proprator obtinebat*. Verùm illi M. Marcelli consulis designati aduentu perculsi quieuere; ac ne nouos postea tumultus cierent, obsides dare iussi, cxx. Senatorum liberos tradidere. Interim *C. Hostilium* propraetorem *cum cetero exercitu placuit totam prouinciam peragrare; ne qua occasio nouare cupientibus res, dare-*

daretur. Anno insequenti ab V. C. 547. Asdrubal Hannibalis frater cum altero exercitu Italiam ingressus, noua belli mole Romanos oppressurus, Etruriæ atq. Vmbriæ populos per nuntios ad defectionem sollicitauit. Equidem Romanis in remotiori Italia aduersùs Hannibalem occupatis, proximus hostis adeo Etruscorum animos repentino terrore concusserat, vt quidam ad Pœnorum partes inclinarent. Cæterùm Asdrubale cum vniuersis copijs à Claudio Nerone ac Liuio Salinatore ad Metaurum cæso, A. V. 548. M. Liuius proconsul in Etruriam prouinciam ex S. C. est profectus *ad quæstiones habendas, qui Etruscorum Vmbrorumq. populi defectionis ab Romanis ad Asdrubalem sub aduentum eius consilia agitassent*. Liuius lib. 28. Num Pisani cum prouincialibus ea in re consilia miscuerint, haud ausim affirmare. Etenim vrbs, quòd hostium classibus exposita, ac Liguribus contermina erat, valido præsidio tenebatur, vt vix quicquam sibi ab Asdrubale timere posset. Post biennium Etruriæ rursus fides apud Romanos in dubium venit. Nam cum Mago Punicæ classis imperator Genuam occupasset, ac Ligures aduersùs Romanos sollicitaret, ingens pauor Pisanos, aliosq. Etruriæ populos incessit, adeo vt ferè vniuersi ad spem nouandi res verterentur; repentinus tamen M. Cornelij Cethegi consulis aduentus eosdem in fide continuit, quem *non tam armis, quàm iudiciorum terrore* vsum testatur Liuius lib. 29. Bello Punico anno XIV. in Italia senescente, noui belli moles à Liguribus imminebat. Hinc cum consules prouincias sortirentur, vni bellum contra Hannibalem, alteri Etruria obueniebat, hæc scribente Liuio lib. 29. *M. Cornelio P. Sempronio consulibus (quintusdecimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Etruria cum vetere exercitu, Sempronio Brutij, vt nouas scriberet legiones, decretæ*. Idem insequenti A. V. 551. ait: *Capioni Brutij, Seruilio Gemino Etruria euenit*. Horum consulatum Hannibalis ex Brutijs, Magonis ex Liguria exercitus in Africam à Carthaginiensibus reuocati, Senatui ac Pop. Rom. memorabilem fecerunt.

Romani Carthaginiensibus victis, totius Italiæ imperio inhiantes, bellum aduersùs Ligures, Gallos cisalpinos, atque Insubres decreuerunt, quòd hæ gentes paullò ante cum Annibale Italiam inuadente, arma sociassent. Itaque A. V. 559. L. Valerius Flaccus consul Italiam prouinciam sortitus, bellum Boijs Gallis inferre iussus est. Inter prætores verò eius anni, obtinuit, vt ait Liuius lib. 33. cap. 43. *P. Porcius Laca Pisas, vt ab tergo Liguribus esset*, & statim: *P. Porcio Lacæ ad Etruriam circa Pisas duo millia peditum & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti*. Pighius ad A. V. Capitolinum 558. putat Liuij testimonium corrigendum, nempè vt legatur: *vt ab tergo Lebuis Liguribus esset*. At certum est Pighium errasse. Nam, vti proximè ex pluribus Liuij locis patebit, Apuani Ligures erant Pisano agro contermini, non autem Lebui, seu Libui, quorum sedes procul ab Etruria fuisse in Italia transpadana ex Plinio, ac Liuio nuperrimè ostendit in priori epistola geographica Iacobus Gronouius, qui eximia eruditione, doctissimo parenti interuallo haud longo proximus, breui eiusdem quoque famam æquabit. Ceterùm eo anno vrbis 559. quietę res in Etruria fuerunt, nihil hostile Apuanis tentantibus. Anno insequenti bellum cum Boijs ac Insubribus gestum est, nec quicquam memorabile contra Ligures patratum. Verùm Apuani Ligures quorum oppida præruptis ac syluestribus iugis inter Auserem ac Macram imposita erant, sociorum cladibus ad arma exciri A. V.

561. in

561. in finitimos Pisanorum agros irruperunt. Hoc bellum in plures annos protractum, vti initio ingentia Pisanis damna intulit, ita summa postea felicitate profligatum, perpetuam eisdem securitatem peperit. Ex vnius Liuij libris, quando cetera per ea tempora rerum gestarum monumenta intercidere, ea tantùm exscribam, in quibus Pisarum mentio occurrit. Lucio Cornelio Merula ac Q. Minutio Thermo Coss. *litteræ M. Cincij (præfectus is Pisis erat) allatæ. Ligurum XX. millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula vniuersæ gentis facta, Lunensem primùm agros depopulatos, Pisanum deinde finem transgressos, omnem oram maris peragrasse.* Lib. 35. Itaque Q. Minucius, cui Ligures prouincia euenerat, edixit, vt legiones duæ vrbanæ post decimum diem Arretij adessent, socijs ac Latini nominis magistratibus XV. millia peditum, & quingentos equites imperauit. Adiecit Senatus vt qui milites sociorum à P. Scipione Africano ac Tito Sempronio Longo superioris anni consulibus dimissi fuissent, ad quem diem Minucius, & ad quem Etruriæ locum edixisset, cohuenirent. Nec segniùs bellum Ligures vrgebant; nam quotidie affluente ad spem prædæ multitudine, *Pisas iam quadraginta millibus hominum circumsedebant* Minucius collectis apud Arretium copijs, *inde quadrato agmine ad Pisas duxit; & cum hostes mille passuum ab oppido trans fluuium mouissent castra, consul vrbem haud dubiè seruatam aduentu suo, est ingressus. Postero die & ipse trans fluuium quingentos ferè passus ab hoste posuit castra.* Id temporis Arnum inter & Ausurem vrbs sita erat, qui eandem ab vtroque latere cingentes, vno postea alueo Tyrrheno miscebantur, vti disertè tradit Strabo lib. 5. pag. 154. Vghellus tom. 3. Italiæ sacræ perperam Strabonem redarguit, quod Ausur millibus passibus XII. supra Arni ostia in mare deuoluitur, qua in re etiam Volaterranus cespitauit. Nam Strabo Pisas inuiserat, vt ibidem patet, & lib. 2. pag. 80. ait: *Ipsi obiuimus versùs occasum ab Armenia vsque ad Etruriæ loca Sardiniæ opposita.* Cum verò Etruriam lustraret, scribit lib. 5. pag. 155. se, Populonio conscenso, Sardiniam, Corsicam, atque Ætoliam conspexisse. Accedit alter oculatus testis Rutilius Numatianus, qui suum Pisas aduentum in Itinerario describens, ait:

Alphea veterem contemplor originis vrbem,
Quam cingunt geminis Arnus & Ausur aquis,
Conum pyramidis coeuntia flumina ducunt;
Intratur modico frons patefacta solo.
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen,
Et pontum solus scilicet Arnus adit.

Scripsit illud opusculum Rutilius A. V. 1169. Epochæ vulgaris 415. si Varronianam chronologiam secutus est, dum ibidem Romam alloquens, ait:

Quamuis sedecies denis & mille peractis,
Annus præterea iam tibi nonus erat.

Itaque quinto etiam sæculo sub ipsis Pisarum mœnibus Ausur Arno miscebatur. Adhuc incompertum est, quo primùm tempore illa flumina distinctis alueis in mare defluxerint. Ex his pater Ligures ac Romanos castra infra vrbem muniuisse, quà Arnus alterius fluminis aquis auctus, decurrebat. Ligures multitudine freti, in aciem exibant, parati de summa rerum decernere; passim etiam prædatum per extrema finium discurrebant, abactamque prædam, addito præsidio, sua in castella referebant. Minucius leuibus

tantùm prœlijs sociorum agrum tutabatur, neque è re publica ducebat novum militem ac ex multis generibus hominum collectum, ferocienti hosti, instructa acie, opponere. Immò cum comitiorum tempus instaret, Minucius scripsit ad Senatum, non posse se à castris sine sociorum pernicie & Reip. damno discedere. Oppugnata, atq; ægrè defensa consulis castra scribit Liuius. Anno insequenti V.C.562. Q. Minucius, prorogato imperio, bellum contra Ligures iussus vrgere, nouem millia peditum, equites quadringentos in supplementum accepit. Hinc nouis suppetijs firmatus *in agro Pisano cum Liguribus signis collatis, pugnauit: nouem millia hostium occidit: ceteros fusos, fugatosq; in castra compulit*. Eadem intempesta nocte ab hostibus deserta, prima luce inuadit, inceditque. Deinde *ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosq; eorum igni ferroque peruastauit*, lib.35. Interea hiems alterum Ligustini ad Pisas belli annum clausit, ac Q. Minucius in castra redijt. Anno V.563. Man. Acilio Glabrione P. Cornelio Scipione Nassica Coss. *Ligures lege sacrata coacto exercitu, nocte improuisò castra Q. Minucij proconsulis aggressi sunt*. Liuius lib.36. Proconsul militem intra vallum vsq; ad lucem continuit, barbarorum aggressionem sustinens; at prima luce è castris erumpens, post acre certamen, hostes in fugam compulit, cęsis IV. millibus, minus CCC. suorum amissis. Publius Scipio Boijs in Gallia transpadana deuictis, Romam triumphum petiturus venerat. Intercessit P. Sempronius Blæsus Tr. plebis, *Si ipse*, inquiens, *cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Minucio misisset, qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse*. At Senatus triumphum decreuit, iussitque Tribuno pl. intercessionem remittere. A.V.564. L. Cornelio Scipione, C. Lelio Coss. *Exercitum ex Liguribus Q. Minucius (iam enim confectam prouinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditionem venisse) traducere in Boios, & P. Cornelio procos. tradere iussus*. P. Iunius Brutus in Etruriam prætor mittitur, legio vna Romana, X. millia socium Latini nominis, ac CCCC. equites eidem decernuntur. Minucius Romam reuersus, triumphum ex Liguribus petens, repulsam tulit. Liuius lib.37. Anno insequenti 565. prorogatum imperium. *P. Iunio proprætori in Etruria cum eo exercitu, qui in prouincia esset*. Ibidem. Ligures non vna clade contusi, biennio pacem seruauerunt; at cum A.V.566. vulgaretur eosdem grauiori apparatu bellum renouaturos, M. Valerio Messalla & C. Liuio Salinatore consulatum idibus Martijs ineuntibus, *alteri Pisa cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est*. Iussi binas legiones, quinadena peditum millia socium Latini nominis, & mille ducentos equites in prouincias ducere. Liuius lib.38. M. Valerius, cui Pisæ prouincia obuenerat, *nulla memorabili in prouincia re gesta*, sub exitum anni Romam ad magistratus subrogandos redijt. Equidem mixtus indignationi pudor Romanos subibat, quòd vna montana Ligurum gens hinc Etruriam conterminam ipsi Vrbi prouinciam, illinc deductas circa Padum colonias diuturniori bello infestaret, ac victricia toto penè Orbe arma Romana in media Italia tot annos eluderet. Iam Hannibale victo, Carthago per centum ac viginti annos de Orbis imperio Vrbis æmula, leges à Romanis acceperat, ac ab ipso Ligustino bello incœpto, Philippus Rex Macedoniæ, ingenti clade accepta, amissa Græcia, ac magna vi pecuniæ multatus, pacem seruabat. Antiochus potentissimus Asiæ Rex, Græcia eiectus, exer-

exercitu amisso, ac castris exutus, vltra Taurum regnare iussus, pecunia, frumento, atque obsidibus traditis, amicitiam P. R. colebat. Soli Ligures nouem annos resistebant, Pisanos, aliosque Latini nominis socios, ac Romanas colonias vel illato bello, vel quod bello proximum est, frequentibus latrocinijs infestantes. Itaque A.V.567. peractis comitijs, creantur consules M. Æmilius Lepidus & C. Flaminius, ac vtrique Ligustinum bellum decernitur, nequicquam reclamante Lepido consule: *indignum esse consules ambos in valles Ligurum includi*, teste Liuio lib. 38. Flaminius Friniates Ligures aggressus, pluribus secundis prelijs eosdem ad deditionem compulit, & cum iterum rebellarent, trans Apenninum victi, armis traditis, imperata fecerunt. *Translatum inde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Pisanum, Bononiensemque ita incursauerant, vt coli non posset. His quoque perdomitis, consul pacem dedit finitimis*. Horum auctor est Liuius libro eodem. Verùm Apuanos paucos tantùm menses pactis stetisse sequentis anni 568. Q. Marcij Philippi expeditio ostendit, eidem Liuio lib.39. memorata. *Q. Marcius in Ligures Apuanos est profectus*. Ille verò in preoccupatis angustijs, loco iniquo hostes aggressus, quatuor millia militum amisit, legionis secundæ tria signa, ac vndecim vexilla sociorum Latini nominis: *Saltus, vnde eum Apuani fugauerant, Marcius est appellatus*. Anno 569. Ligustino bello gliscente, noui consules Appius Claudius, & M. Sempronius legiones contra Ligures ducere iubentur. Hæc scribit laudatus toties historicus: *Sempronius à Pisis profectus in Apuanos Ligures, vastando agros, vrendoque vicos & castella eorum, aperuit saltum vsque ad fluuium Macram & Lunæ portum. Hostes montem antiquum sedem maiorum suorum ceperunt, & inde, superata locorum iniquitate, deiecti sunt*. Appius Claudius collegæ felicitatem in Liguribus Ingaunis aliquot secundis prœlijs equauit. Ligures tot cladibus fatigati, pacem per Legatos petiere. Verùm nota non vno exemplo hostium caliditate, qui reparandarum tantùm virium spatium & pacem quærerent, A.V. 570. vtrique consuli Ligures prouincia decreta fuit. Cum hostes hoc anno quieuerint, nihil memorabile à consulibus in prouincia gestum. Anno vrbis 571. consulatum iniere M. Claudius Marcellus, & Q. Fabius Labeo. *Consulibus*, inquit Liuius, *cum ijsdem exercitibus, quos P. Claudius & M. Porcius* superioris anni consules *habuerant, prouincia decreta est*. Addit in fine lib.39. *Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio consule gestum*. Sub exitum anni Q. Fabius ex Liguribus scripserat: *Apuanos ad rebellionem spectare, periculumque esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent*. Idem initio lib.40. Annus V.572. consules habuit Cn. Bebium Pamphilium & L. Æmilium Paullum, de quibus eodem libro Liuius: *Consules ambo in Ligures, quà tum vna consularis prouincia erat, proficiscuntur, & quia prosperè ibi res gesserunt, supplicatio in vnum diem decreta est*. Haud tamen bellum profligatum; nam Apuani in deuios passim saltus recedentes, dimisso exercitu, suos in vicos ac castella dilapsi sunt; nec Romani montium ac syluarum asperitate impediti, suis in sedibus hostes expugnare potuerunt. Cum verò consules de dimittendis exercitibus ad Senatum scripsissent, ex Liuio lib.40. Patres *alterum ex his, dimisso exercitu, ad magistratus in annum creandos, Romam venire iusserunt, alterum cum legionibus suis Pisis hiemare*, ne per absentiam legionum, Apuani prædatoria iterum agmina colligerent, ac Pisanum agrum cædibus ac rapinis fœda-

rent. Lucius Aemilius Pisis substitit, Cn. Bebio Romam profecto, quòd Marcus frater consulatum petebat, quem A. 573. indeptus est, collega P. Cornelio, quibus Ligures prouincia euenit. Decretæ *quatuor legiones quæ quina millia ducenos pedites, trecenos haberent equites, & xv. millia socium ac Latini nominis, octingenos equites*. Hunc legionariorum militum numerum bello Gallico conscriptum scribit Polybius lib. 2. *Exiere*, inquiens, *cum consulibus legiones Romanæ quatuor; sunt autem in vnaquaque legione Romanorum peditum V. millia, & ducenti, equites trecenti*. Quòd verò Consules militum delectus diutius Romæ occupaturus credebatur, Cn. Bebius ac L. Aemilius, prorogato imperio, iussi sunt exercitibus imperare. Ineunte vere M. Pinarius prętor, cui Sardinia prouincia obuenerat, aduersùs quædam oppida quæ defecerant, cum classe mittitur, iussus *quod deerat militum sumere à Cn. Bebio proconsule, qui Pisis hibernabat*. Is enim peractis comitijs, Pisas ad legiones statim redierat. Interim L. Aemilius copias aduersùs Ingaunos eduxit. At illi colloquia de pace miscere, spemque deditionis facere, quo colligendi militis spatium nanciscerentur, qui vbi magno numero in castra venit, Romanorum vallum ingenti impetu adoriuntur, ægrèque repulsi, obsidium inchoarunt. Aemilius *duos equites ad Cn. Bebium* proconsulem *cum literis Pisas mittit, vt obsesso sibi per inducias quàm primùm subsidio veniret*. In editis codicibus Liuianis perperam legitur *ad M. Bebium*; etenim id temporis Cn. Bebius proconsul Pisis aderat; eius verò frater Marcus consul Romæ detinebatur. At vbi Romæ castrorum obsidio intellecta fuit, *vna*, inquit Liuius, *& ipsa tardior, quàm tempus postulabat, subsidij spes erat, si consules maturassent in prouinciam ire*. Postea: *Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros*. Itaque M. Bebius Romæ militum delectum habebat. Ceterùm legionum obsidium tantam Romanis trepidationem iniecit, vt consules non potuerint sustinere consensum Senatus, *quin paludati exirent, & militibus quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas conuenirent; permissum vt quà irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum*. Et Prætori Q. Petilio iniunctum, vt duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias scriberet, omnibus minoribus quinquaginta annis sacramento rogatis. Alter prætor Fabius iussus socijs Latini nominis XV. millia peditum, equites octingentos imperare. Duum viri nauales creati, qui primo quoque tempore Ligurum oram infestis classibus aggrederentur. Inter tantos belli apparatus, Aemilius breui oratione militibus animatis, signo è castris erumpendi dato, tanto impetu in hostes inordinatos ac dispersos, quòd Romanos extra vallum signa non elaturos credebant, inuectus est, vt XV. millia Ligurum ea die occiderit, duobus millibus captis, ac quingentis. Triduo post Ingaunorum gens vniuersa, datis obsidibus, in deditionem venit. Hac victoria Romæ intellecta, omnis belli apparatus dimissus, ac L. Aemilio triumphus decretus. Pace Ingaunis data, *ociosam prouinciam consules habuerunt*. Anno V. 574. consules creantur A. Posthumius Albinus Luscus, & C. Calpurnius Piso. Cum Apuani Ligures Pisanis semper infesti, arma deponere recusarent, consulibus decernuntur *bina legiones Romanæ cum suo equitatu, & socium Latini nominis quantus semper numerus*, XV. *millia peditum*, & DCCC. *equites; cum hoc exercitu Apuanis Liguribus vt bellum inferrent, mandatum est*. Liuius lib. 40. Dum consules nouorum militum delectus Romę moratur, mors deinde C. Pisonis, ac comitia pro altero subro-

subrogando, omnia tardiora facerent, P. Cornelius ac M. Bebius hostem imparatum aggressuri, legiones contra Apuanos ducunt, qui nullum sibi in præsentia, vtroque consule absente, bellum imminere arbitrati, neque milites sub signa collegerant, nec quicquam propulsando bello comparauerant. Itaque hoste vndique irruente, improuiso malo consternati, se suaque omnia Romanis dedidere. Pax ea condicione data, vt è suis montibus descendentes, aliò transmigrarent. At illi arma, obsides quoscumque victores peterent, offerre, modò ne cogerentur Deos indigetes, auitas sedes, ac maiorum sepulchra deserere. At consules, quòd locorum asperitati magis quàm armis Apuanos fidere norant, indictam condicionem remittere recusarunt. Cum nullæ ad resistendum vires essent, edicto paruerunt. *Traducta sunt publico sumptu ad* XL. *millia liberorum capitum cum feminis puerisque.* Vterque proconsul additis quinque viris, Apuanos in Samnitum agros, qui ob bellum cum Hannibale ea in prouincia gestum, inculti remanserant, deduxerunt. Hinc Plinio lib. 3. cap. 11. in Hirpinis nominantur *Ligures qui cognominantur Corneliani*, *& qui Bebiani*, à nomine vtriusque proconsulis, à quo ea in loca transducti fuerant. Ijdem postea proconsules de Apuanis triumphum egerunt, quem describens historiæ Romanæ conditor ait: *Tantùm hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, nec quid duceretur captum, nec quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.* Cicero in Bruto actos de Liguribus triumphos ob exilitatem manubiarum ac prędæ irridens, ait: *Malim mihi L. Crassi vnam pro M. Curio dictionem, quàm castellanos triumphos duos*, quòd plus Vrbi dignitatis dicendo ille attulit, *quàm illi qui Ligurum castella expugnauerùnt, ex quibus multi sunt, vt scitis, triumphi.* Hæc ille scripsit, qui tamen ob Pindenissas, barbaram Amani montis gentem, ne quidem Romæ cognitam, immò nec semel nominatam, expugnatos triumphum immodica cupiditate sperabat; vnde illius peragendi spe diuturniori lactatus, sub initium belli ciuilis cum laureatis fascibus, ac imperatorio titulo tumidus & timidus huc illuc extra vrbem cursitabat. Plus certè rei publicæ Pisanæ interfuit Apuanorum castella capi, quàm vnius Curij causam ornatè atque eleganter defendi. Equidem tanta lætitia Pisanos vniuersos incessit, vbi Apuanis in longinqua deportatis, perpetuo ac ferocissimo hoste se liberatos sensere, vt eodem anno Vrbis 574. missa Romam legatione, non modò Senatui gratias egerint, verùm etiam enixè postulauerint, vt Pisas Latina Colonia deduceretur. *Pisanis*, inquit Liuius lib. 40. *agrum pollicentibus, quò Latina colonia deduceretur, gratia ab Senatu acta. Trium viri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, Marcus & Publius Lenates.* Libeat hic eximiam Pisanæ gentis munificentiam mirari, qui suos ipsorum penates, ac partem auiti agri Romanis incolendam vltronea liberalitate obtulerunt. Rari id planè exempli fuit; nam coloniæ à populo Romano deducebantur, *hostes deuictos agris mulctando, non totis, sed parte tantùm, in quam emeritos deducerent, quibus si armis quæsitus ager non sufficeret, addebatur aliquid de publico, aut parato pecunia publica*, vti loquitur Brutus apud Appianum lib. 2. de bel. ciu. pag. 516. Hinc cum coloniæ deducerentur, aderant missi Roma Trium viri militari præsidio terribiles, agrarias leges à tribunali indicentes; ciues verò mæsti nouos suæ vrbis nomine tenus inquilinos, reapse verò rerum suarum fures recipere cogebantur, quippè qui vel illata vi, veteri agrorum possessione detrusi, vel diuisorum

arbi-

arbitrio pecuniam recipientes, ingentem auiti patrimonij iacturam faciebant. Hinc perpetuæ veteres inter ac recens superinductos colonos contentiones, rixæ, litigia. At Pisani nec vi illata, nec accepta pecunia, iussi parte agri cedere; spontanea liberalitate agrum ac domicilia victori gentium populo tradiderunt. Cum missi ab Senatu Triumuiri cum nouis sub vexillo colonis Pisas aduenere, effusi in occursum ciues, iunctæ dexteræ, data oscula, in penates atque agros festiuis acclamationibus deducti. Hoc facto pares Romanis vices Pisani retulere. Romani Apuano hoste in longinquas terras abire iusso, Pisanis pacem ac securitatem præstiterant; at Pisani defensi ab Romanis agri partem ijsdem donarunt.

Igitur A. V. 574. Pisas, ipsis ciuibus postulantibus, Latina colonia deducta est. Duum quidem generum coloniæ erant, Latinæ aliæ, ciuium aliæ Romanorum. De earundem diuersa constitutione locupletissimè disputarunt Sigonius lib. 2. de antiquo iure Ital. cap. 3. & Panuinius de Imperio Rom. à pag. 686. At bello sociali Italico, cum Etruria ad defectionem cum ceteris inclinaret, Senatus ius ciuium Romanorum vniuersæ Etruriæ dedit, & decretum id dimisit circa Etruriæ populos excipientes auidissimè. Id contigit A. V. 664. nonagesimo verò à colonia Pisas deducta. Quæri possit num Pisæ ante deductam coloniam præfectura esset, vel libera ciuitas fœderata ac socia Pop. Romani. Ignobilior sanè erat præfecturarum conditio, quo nomine veniebant vrbes, quæ neque suis legibus, neque creatis abs se magistratibus regebantur, sed à præfecto Roma quotannis vel ab vrbano prætore, vel à Populo misso, vnde & ipsa oppida vulgò præfecturæ appellata. Earum mentio sæpius in Romanis scriptoribus occurrit. Cicero in Sestiana num. 26. *Nullum*, inquit, *erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas vectigalium &c.* Velleius libro 2. scribit Capuam à Cæsare consule coloniam deductam *post annos circiter* 152. *quàm bello Punico ab Romanis in formam præfecturæ reducta erat*; nempè, vt auctor est Liuius lib. 26. cum quòd ad Hannibalem defecisset, Senatui *habitari tantùm tanquam vrbem, Capuam, frequentarique placuit, corpus nullum ciuitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sine publico consilio, sine imperio multitudinem nullius rei inter se sociam, ad consensum inhabilem fore, præfectum ad iura reddenda quotannis missuros*. Apud eundem Liuium lib. 35. legimus: *Literæ M. Cincij (præfectus is Pisis erat) allatæ*, ex quibus Pisæ præfectura fortè fuisse videntur, cum Roma in eandem ciuitatem præfectus mitteretur. Verùm prefectum tantùm rei militaris Cincium existimo, qui Pisas presidio esset aduersùs Apuanos agrum continuis incursionibus infestantes. Idem Liuius lib. 33. de Hannibale loquens ait: *Postquam Neapolim à præfecto Romano teneri accepit, M. Iunius Silanus erat ab ipsis Neapolitanis accitus*. Neapolis erat socia ac fœderata ciuitas, non verò prefectura, à qua tamen præfectus Romanus cum præsidio aduersùs Pœnos accitus fuit. Arretium in Etruria erat socia ac fœderata ciuitas Romanorum, vti patet ex Liuio lib. 27. vbi ait anno vndecimo belli Punici Arretinos in suspicionem venisse defectionis ad Hannibalem, ac C. Hostilium Tubulum Etrurię proprętorem iussum obsides à Senatoribus Arretinis petere, & cum *septem principes Senatus* cum liberis per noctem vrbe euasissent, *à ceteris Senatoribus* cxx. *obsides ipsorum liberos acceptos*. Deinde scribit C. Terentium cum legione aduenisse, *qui claues portarum cum magistratus poposcisset, negantibus ijs com-*

ijs comparere, fraude amotas magis ratus, quàm negligentia intercidisse, ipse alias claues omnibus portis imposuit. Itaque Arretium erat ciuitas fœderata, suusque illi Senatus erat, qui ciuibus iura dabat, ac vrbis custodiam tenebat; quod etiam de Pisanis dicendum puto. Hi quidem socij Populi Romani disertè vocantur apud Liuium lib. 35. Nam Minucius consul, qui Pisis cum legionibus hiemabat, scripsit ad Senatum non posse se ad comitia *sine pernicie sociorum* & damno Reip. venire, & antea de eodem castra ad Pisas tenente, ait: *leuibus prælijs à populationibus agrum sociorum tutabatur*, Pisanus etiam magistratus colonos suam in vrbem per legatos à Senatu deduci postulauit, ex quibus eosdem socios ac fœderatos P. R. fuisse non obscurè colligitur. Liuius lib. 28. narrat socios Etruriæ populos Scipioni bellum in Africa contra Carthaginem adornanti, pro suis quosque facultatibus arma ac commeatus pollicitos. Eos inter recenset Cærites, Populonienses, Tarquinienses, Volaterranos, Arretinos, Perusinos, Clusinos, Rosellanos, nulla tamen Pisanorum mentione facta. Arretinorum certè militaris apparatus ibidem celebratur; ij enim obtulere, triginta millia clypeorum, galeas totidem, pila, gæsa, hastas longas, millium quinquaginta summam pari cuiusque generis numero, naualia armamenta quantum in XL. longas naues opus esset. Pisani in eam Africanam expeditionem nihil contulere, non quòd non essent, vti laudati Etruriæ populi, socij ac fœderati, sed quòd bellum internicinum cum Apuanis sibi ipsis gerendum foret; vnde nullas Scipioni contra Carthaginem suppetias offerre poterant, cum ægrè patriam agrumque ab Apuanorum incursionibus tutarentur. Hęc apud Liuium lib. 3. legimus: *Cum quæsitum ab Hernicis & Latinis esset, cur per eos annos militem ex instituto non dedissent, responsum datum, terrorem assiduum à Volscis causam attulisse*. Ita Pisani à vicino ac præpotente hoste vexati, ceterarum Etruriæ gentium in adiuuando Scipione promptitudinem imitari neutiquam potuere; hoc interim sibi gloriæ dantes, quòd Etruriæ claustra aduersùs Ligurum irruptiones validissimè defendentes, eam ceteris Etruscis securitatem præstarent, vt longa pace florentes, tantam armorum ac commeatuum copiam transmissuro in Africam Scipioni suppeditarent.

Pisæ in Romanam coloniam ita euasere, vt & municipium essent. Asconius in Pisonianam planè hæsit, cum Placentiam, quæ colonia erat, à Tullio municipium appellatam legit. Festus V. *municipium*, cum notasset trium generum municipia esse; primo atque altero explicato, ait: *Tertio: cum id genus hominum definitur, qui ad ciuitatem Romanam ita venerunt, vti municipia essent sua cuiusque ciuitatis & coloniæ, vt Tiburtes, Prænestini, PISANI, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini &c.* Id verò contingebat, cum in coloniarum deductione veteres ciues à Triumuiris suis legibus ac sacris vti permittebantur. Liuius lib. 8. scribit: *Antium noua colonia missa cum eo, vt Antiatibus permitteretur, si & ipsi adscribi vellent*. Coloni Roma Antium deducti Romanis sacris ac legibus vtebantur; veteres verò Antiates suas peculiares leges, ac propria sacra seruabant. Festus ibidem ait: *Municipalia sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante ciuitatem Romanam acceptam, quæ obseruare eos voluerunt Pontifices, & eo modo facere, quo fecerunt antiquitùs*. Sigonius lib. 1. de ant. iur. Ital. cap. 8. scribit Romanos in coloniam deductos, Romana sacra deseruisse, ac ea seruasse, quæ in vrbibus, in quas perrexerant, colebantur; sed doctissimi viri errorem cap. 4. refel-

4. refellam. Ita in Etruria Sutrini Nortiam, Vulsinij Nersiam adorabant, ignorata Romanis numina teste Tertulliano cap. 24. Apologetici. Ex his constat veteres Pisarum ciues suis legibus ac sacris viuere permissos, cum nouos Roma colonos accepere, vnde Pisæ inter municipia à Festo recitantur. Qui ciuitatem Romanam indepti erant, poterant Romæ magistratus petere, ac suffragium ferre in comitijs, post legem Iuliam A. V. 664. promulgatam; cum antea ciuitas daretur etiam sine suffragio; vnde Velleius lib. 1. ait: *Sabinis sine suffragio data ciuitas*. Et postea: *suffragij ferendi ius Sabinis datum*. Cum verò Romæ quinque ac triginta Tribus ferrent suffragia, ciues vrbium, quibus cum latione suffragij ciuitas dabatur, in aliquam tribum ex illis xxxv. referebantur. Liuius lib. 38. *Rogatio perlata est, vt in Æmilia Tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent; atque in his tribubus tum primùm ex Valerij plebiscito censi sunt*. Legatur Cicero in Planciana. Pisanos in Galeria Tribu censos fuisse docent vetustæ inscriptiones. Apud Gruterum pag. 558. 10. hæc militaris legitur.

P. RAMFANIVS
P. F. GAL
CYRINICVS
PISIS
VIXIT. AN. XXIII
MIL. ANN. V. IN. COH
VIIII. PR. 7. SALVI
BASSI. H. S. E

Pisis in atrio elegantissimarum ædium Roncionorum propter Arnum plura Pisanæ antiquitatis monumenta seruantur, quorum ex vno ac altero Galeria Tribus ciuibus antiquitùs assignata dignoscitur.

V. F
Q. ANQVIRINIVS. SEC
VNDVS. OCCIA. AGILE
VXOR. Q. ANQVIRINIO
GAL. SEVERO. F. M. D. S. F

Nempè parentes Q. Anquirinio *Galeria*, quæ Tribus illis notis GAL. signatur, acerbo fato defuncto *filio monumentum de suo fecerunt*. Rursus in alia inscriptione ibidem.

D. M
Q. LARGENNIO
Q. F. GAL. SEVERO
AEDILI. PISAS &c.

Integram inferiùs exhibebo. Fragmentum alterius epitaphij producit Chimentellius cap. 3. de honore Bisellij.

CONIV-

CONIVGI. SVO C...
GAL. PISIS. Q. V...

Aliam inscriptionem M. Næuij Pisani itidem è Tribu Galeria, capite insequenti producam, quæ V. C. Chimentellium fugit. Hic laudato cap. 3. scribit: *carere Tribu aut seruile, aut peregrinum habebatur*; quod sanè falsum est. Nam ciuis Latinus nec seruus erat, nec peregrinus, in nulla tamen Tribu censebatur, quòd ciues Latini suffragio carebant. Id proximè ex Liuio indicabam, cuius etiam verba ad hoc ipsum confirmandum exscribo. Hæc lib. 38. ait: *De Formianis Fundanisque municipibus & Arpinatibus C. Valerius Trib. pl. promulgauit, vt ijs suffragij latio (nam ante sine suffragio habuerant ciuitatem) esset. Huic rogationi quatuor Tribuni pl. quia non ex auctoritate Senatus ferretur, cum intercederent: edocti populi esse, non Senatus ius, suffragium, quibus velit, impertiri, destiterunt incœpto. Rogatio perlata est, vt in Æmilia Tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent; atque in his Tribubus tum primùm ex Valerij plebiscito censi sunt.* Ex his intelligimus ciuitatem cum iure suffragij dare, ac in Tribum referre non ad Senatum, sed ad populum spectasse. Hinc idem lib. 8. scribit: *Romani Acerrani facti, lege ab L. Papyrio prætore lata, quia ciuitas sine suffragio data.* Solius enim populi ius erat dare ciuitatem cum suffragio. Ibidem etiam narrat Liuius A. V. 416. Fundanis, ac Formianis *ciuitatem sine suffragio datam*; Arpinates verò A. V. 451. eodem modo ciuitate donatos lib. 9. testatur. Illi verò populi anno Vrbis 565. M. Valerio Messalla ac C. Liuio Salinatore ius suffragij obtinuerunt, quo demum anno in Æmiliam Tribum Formiani & Fundani, in Corneliam verò Arpinates primùm relati sunt. Igitur longo annorum spatio fuerant non serui, non peregrini, sed ciues sine suffragio ac Tribu. Cærites omnium primi municipes sine iure suffragij facti sunt à Romanis, vti scitè notat Gellius lib. 16. cap. 13. Itaque quamuis Pisæ A V. 574. Latina colonia euaserint, non inde fit consequens, vt eo anno in Galeriam tribum coloni relati fuerint; sed id temporis, cum ius ciuium Romanorum cum suffragio Pisanis datum fuit. Num verò id priuilegij Pisani A. V. 665. consecuti fuerint, cum ob metum belli socialis lege Iulia vniuersæ Etruriæ ius ciuium Romanorum datum est, an antea id obtinuerint, incompertum habeo. Primum illud probabilius dicitur; alterum affirmare, planè diuinare sit; quamuis verisimili coniecturæ inniti fortè videatur. Etenim cum Etruscis atque Vmbris, ne cum ceteris Italicis gentibus, conspirarent, ciuitas Romana data fuisset, nouos ciues non in XXXV. tribus, quot tunc numerabantur, sed in VIII. recens tum additas, Romanus Senatus distribuit, in quibus hi omnium postremi superuacua plerumque suffragia ferrent, antiquis tribubus numero præualentibus, quæ & priores ad suffragia vocabantur. Quod Romanorum consilium cum sibi fraudi esse Latini socij postea cognouissent, nouos post biennium tumultus excitarunt conflatore ac duce L. Cornelio Cinna Consule A. V. 667. qui nouos ciues vetustis tribubus miscere pollicitus, ne dum in suffragando postremi essent, nihil in Republica possent, ingentes Vrbi tumultus dedit, Octauio collega antiquarum tribuum auctoritatem defendente. Hæc scribunt Appianus lib. 1. bel. ciu. & Velleius libro itidem primo. Quare si Pisani in Galeriam Tribum adscripti fuerunt, quæ antiquarum vna Tribuum erat, ante bellum Italicum sociale, ius ciuium Romanorum in-

depti videri possint. Hoc tamen est puris putis coniecturis indulgere; nam in tribubus numerandis hærent, vt aiunt, ad aquas Sigonius lib. 1. de antiquo iure ciu. Rom. cap. 3. & Panuinius de ciuit. Rom. pag. 539. nec vacat rem difficilem hic in examen adducere, cum ex laudatis inscriptionibus apertè colligamus Pisanos colonos tribulibus Galerijs accensitos; quamuis annus, quo eam in Tribum relati fuerint, ignoretur.

Postquam A. V. 574. Romanorum colonia Pisas deducta fuit, eadem vrbs totius veluti prouinciæ Metropolis euasit, vt qui antea Romani magistratus Etruriam sortiri dicebantur, Pisas deinceps prouinciam obtinerent. Sigonius lib. 1. de antiquo iur. Ital. cap. 23. scribit Liguriam Pisarum nomine à Romanis id temporis designatam, vti apud Liuium legimus lib. 28. *Ariminum (ita Galliam appellabant) Sp. Lucretio obtigit*; cum tamen Ariminum non esset vrbs Gallica, sed Galliæ cisalpinæ contermina, ac prima Italiæ vrbium ex Gallia venientibus occurreret, Rubicone supra Ariminum Italiam à Gallia diuidente; vnde scribit Lucanus lib. 1. de eodem;

— & Gallica certus
Limes ab Ausonijs disterminat arua colonis.

Hæc quidem rectè asseruntur; nam & ante conditam Pisis coloniam, Pisarum prouincia Liuio locis superiùs laudatis memoratur, quòd nempè ea vrbs regioni hostium, contra quos bellum Romanis gerendum erat, adiacebat. Et exemplum de Arimini prouincia hoc ipsum locupletissimè probat. Bello secundo Punico Etruriam proprætores ac prætores sortiebantur; at Ligustino postea bello succedente, non Etruriam, sed Pisas Romani magistratus sortiri dicebantur. Liuius lib. 33. Sortitus est *P. Porcius Lecca Pisas, vt ab tergo Liguribus esset*. Idem tamen non semel Pisas à Liguribus separatim nominat. Lib. 33. *Consulibus alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est*. Item lib. 41. ait: *De prouincijs deinde consultus Senatus Pisas, & Ligures Consulibus decreuit*. Dein: *Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenere*, A. V. 578. quarto à deducta Pisas colonia. Et A. 576. Ibidem: *Semel*, inquit Liuius, *decretum est, vt T. Claudius prætor militibus legionis* IV. *& socium Latini nominis quinque millibus, equitum* CCL. *Pisas vt conuenirent ediceret, eamque prouinciam, dum consul inde abesset, tutaretur*. Et postea: *Nero paludatus Pisas in prouinciam est profectus*. Sigonius in notis Liuianis rectè tradit Claudium Neronem *Etruriam prouinciam* sortitum, vt planè constet id temporis non tantùm Ligures, sed ipsam Etruriam Pisarum nomine appellatam. Cum verò Ligustina bella per annos circiter LXXX. durauerint, Pisis hiemabant Prætores, Consules, Proconsules, ac legiones, vti ex laudatis Liuij testimonijs patuit, quibus ex lib. 42. adde: *Legionibus Pisas in hibernacula missis &c.* Hinc ingens vrbi decus accedebat, cum toties magistratuum fasces, ac legionum aquilæ, formidata Orbi Romanorum insignia, intra Pisana mœnia cernerentur. Liguribus tandem domitis, M. Æmilius Scaurus, qui consulatum gessit A. V. 639. *viam Aemiliam strauit, quæ per Pisas & Lunam vsquè Sabbatios; indequè Derthonam venit*; quæ Strabonis verba sunt lib. 5. Cum lustro LXVII. à Censoribus P. Licinio Crasso, & L. Iulio Cæsare A. V. 665. vniuersæ Etruriæ ciuitas Romana cum iure suffragij data fuerit, nulli deinceps in Etruriam Romani magistratus missi sunt, ac Pisæ erant finitimæ prouinciæ Galliæ Cisalpinæ, quo nomine Liguria etiam veniebat; Luca

enim

enim decem tantùm milliarijs Pisis distans, erat sub iurisdictione proconsulis Galliç Cisalpinç. Suetonius de Cçsare Galliç proconsule cap.24. scribit: *Crassum Pompeiumque in vrbem prouinciæ suæ Lucam extractos, compulit, vt detrudendi Domitij causa, consulatum alterum peterent*. Ciceroni tamen maior fides habenda, qui de Pompeio scribit ad P. Lentulum lib.1. fam.ep.9. *eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit: vbi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Rauennæ Crassum ante vidisset*. Rauenna altera erat Galliç Cisalpinç vrbs in prouinciç finibus sita versus Ariminum, vbi Crassus Cçsarem conuenit, vti postea eundem Lucç Pompeius adiuit.

CAPVT II.

Coloniæ militares à Sylla primùm deductæ. Pisæ colonia militaris constituta à Cæsare, vel ab Augusto, Iulia Opsequens *nuncupatur. Vetustæ Pisarum familiæ ex vtroque Cæsarum Cenotaphio, alijsquè vetustis epitaphijs producuntur.*

CVm Romana plebs adeo excresceret, vt vrbano agro ali non posset, vrbes verò in ditionem populi Romani redactç, diuturnioribus bellorum calamitatibus afflictç, ciuium infrequentia laborarent, è re visum fuit ex vrbe atque agro Romano colonos in deuicta oppida destinare. Hinc Rullus tanta contentione agrariam legem promouebat, *vt sentina vrbis exhauriretur, & Italiæ solitudo frequentaretur*, teste Cicerone orat. in eundem, qui in altera ad populum habita notat colonias sic *idoneis in locis à Romanis collocatas, vt esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij viderentur*. Etenim recentes coloni, tum vrbes in officio continebant, tum etiam finitimorum hostium incursiones reprimebant. Hç ciuium Romanorum coloniç nuncupatç. Sylla dictator militum etiam colonias inuexit, in quas non plebem vrbanam, sed suos milites deduxit. Is enim cum ingenti ciuium edita strage, plus vnus quàm vniuersa Respublica posset, partam sibi armis potestatem, armis pariter seruandam ducens, milites quorum opera ad tantç potentiæ fastigium euaserat, colonos varias in vrbes deduxit, vt *opportunis in locis dispositi in ipsius potestate Italiam continerent, translatis ad eos veterum possessorum prædijs*. Appiani verba sunt lib.1. bel. ciu. pag.410. Horum plerosque in Etruriam misit, quos postea Catilina suas in partes pellexit, eosdemque hisce Cicero in Catil. 2. describit: *Hi sunt homines ex his colonijs, quos Fesulis Sylla constituit, quos ego vniuersos ciues esse optimos & fortissimos sentio; sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis, repentinisque pecunijs sumptuosiùs insolentiùsque iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vti, si salui esse velint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus*. Sanè centum ac viginti hominum millia eo latrocinio agros, exclusis antiquis possessoribus, obtinuere. Nunquam exempla ibi consistunt, vnde cœperunt; nec quisquam sibi turpe ducit quod alteri vtile fuit. Hinc cum Iulius Cçsar orbis Romani imperium occupare ambitiosa mente agitaret, Sylle

ię exemplis insistens, militum beneuolentiam profusis largitionibus sibi conciliauit. Ille legionibus stipendium in perpetuum duplicauit ex Suetonio cap. 26. idem bello ciuili exorto, effractis ęrarij postibus, publicam pecuniam in milites erogauit, ac instante maximo prœlio ad Pharsalum, ingentibus promissis suorum animos impleuit, quę cum postea victor non solueret, miles tumultuari cœpit, missionem petere, palamque conqueri pollicita ad Pharsalum necdum exoluta. Cęsar, concione militum aduocata: *Missionem*, inquit, *vobis do; redditurus tamen & promissa simul ac reuersus fuero ex Africa; dabo & agros omnibus finito bello, non vt Sylla ereptos alijs, & colonos miscendo spoliatis, ad alendam vtrorumque simultatem perpetuam; sed agrum publicum, & meas priuatas possessiones diuidam: & si non suffecerint, emam meis pecunijs.* Hac agrorum spe lactati milites, in Africam primùm contra Scipionis ac Catonis exercitum, dein in Hispaniam contra Pompei filios se duci passi sunt. Cæsar toto Romano Orbe bellis ciuilibus, magna felicitate, profligatis, anno Vrbis 709. Romam reuersus, cum quatuor, variante pompa, triumphos egisset, milites agris donatos in colonias passim per Italiam deduxit. Ceterùm in hisce militaribus colonijs condendis, neutiquam obligatam fidem impleuit; nam cum nec ager publicus sufficeret, nec tantum pecuniæ Cæsar possideret, qua agros à priuatis dominis redimeret, Proprætores deducendis colonijs imposuit, qui vetustis possessoribus per summam iniuriam eiectis, in eorundem agros veteranos inducerent. Horum auctor est Brutus in concione, quam occiso Cæsare, recitauit: *In ipsa*, inquit, *Italia nihil commerita, non iure belli, sed more latrocinij, veteribus possessoribus ademerunt agros, domos, sacra, fana, quæ ne exteris quidem adimimus, contenti decimis fructuum. At isti diuiserunt vobis agros vestrorum popularium, auspicijs ipsius Cæsaris, sociorum expeditionis Gallicæ, qui vos votis pro victoria vestra nuncupatis, prosecuti, & parum securos ab illis, qui coacti sunt agris cedere.* Appianus lib. 2. bel. ciuil. pag. 516. Suetonius cap. 38. secus scribere videtur, de Cæsare inquiens: *Veteranis legionibus agros assignauit, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur.* Verùm hæc intelligenda sunt de priori agrorum designatione, quam anno V. 707. ante bellum Africanum Cæsar peregit, vti disertè testatur Dio lib. 42. *Vniuersis*, inquit, *agros partim publicos, partim suos assignauit, alijs aliò collocatis, longissimèque à se inuicem distractis, ne si vnum locum occupassent, vel finitimis terrori, vel ad nouas denuò res conandas parati esse possent.* Hæc statim gesta testatur eo anno, quo iam desinente Calenus & Vatinius consulum nomen habuere, nempè V. C. 707. Ex his patet id temporis à Cæsare nullam militarem coloniam deductam, cum milites sub vexillo vnum in oppidum haud deducti sint, sed in disiunctos agros partim publicos, partim à Cæsare antea possessos, sparsi fuerint. Itaque post biennium militum coloniæ in Italia à Cæsare deductæ sunt, de quibus Bruti querelas audiuimus. De hac agrorum diuisione loquitur Cicero lib. 9. fam. epist. 17. ad Pætum, scribens: *Veientem quidem agrum & Capenatem metiuntur*; cum Pætus ab ipso per literas petijsset, *quid de istis municipijs & agris futurum putaret*. Græuius V. C. qui nuper eruditissimis notis Ciceronis volumina summa cum laude illustrauit, putat memoratam epistolam scriptam fuisse A. V. 708. cum Cæsar ex Africa Romam victor reuersus esset. Verùm Dio ac Appianus nullos eo anno agros militibus diuisos scribunt, sed A. V. 709. postquam idem
Cæsar

Cæsar Pompei liberis in Hispania profligatis, in vrbem rediJt. Cicero in eadem epistola ait: *Primùm quia de lucro propè iam quadriennium viuimus, si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem Reipublicæ viuere.* At prœlio Pharsalico A. V. 706. res publica interijt, ad vnum Cæsarem delata. Itaque data est ea ad Pætum epistola A. V. 709. quarto iam inito post cladem Pharsalicam. Et quidem in Etruria agros diuisos eo anno 709. constat ex literis Ciceronis lib. 13. ad Valerium Orcam, quarum mox verba proferam; in ijs enim C. Curtij agros Valerio commendat, ne militibus tradantur, quòd *hoc*, inquit, *tempore eum Cæsar in Senatum legit*. At Dio lib. 43. ad A. V. 709. cetera inter gesta Cæsari, postquàm mense Octobri Romam post victoriam Hispanicam reuersus fuisset, ait: *Adscripsit etiam complures in Senatum, nullo in discrimine ponens siue quis miles esset, siue libertinus, adeo vt summa Senatorum DCCC. fuerit.* Hinc rectè idem vir doctissimus eam ad Valerium epistolam A. V. 709. scriptam affirmauit. At hoc pariter anno data est altera ad Pætum; etenim ne ad annum 707. quo prior agrorum diuisio iussu Cæsaris peracta est, retrahatur, vetat quadriennium ab euersa Republica ibidem à Cicerone memoratum.

Cæterùm notandum venit in hisce colonijs condendis callidum Cæsaris consilium, qui easdem ita per Italiam distribuit, vt vel in vicinia fundatæ, subitario sibi præsidio essent, si quæ contra ipsum seditio Romæ excitaretur; vel ijs in locis collocatæ, per quæ Romam iter erat, ne Senatus ab ijs, qui extra Italiam in Romanis prouincijs magistratus gerebant, auxiliares suppetias pro libertate restituenda, sperare posset. Has verò colonias vulgò *Iulias* de nomine conditoris appellatas indicat Velleius, coloniarum *militarium*, inquiens, *& causa, & auctores, & ipsarum præfulgent nomina*; & Iosephus contra Appionem, *omnes*, ait, *qui in colonias vocati sunt, licèt multùm genere differant, à conditoribus sortiri nomen.* Antonius in oratione funebri de laudibus Cæsaris, cum dixisset Æneæ posteros Lauinij atque Albæ regnasse, Cæsarem, inquit, *colonias etiam maiores his vrbibus, quarum illi reges fuerant, deduxisse*. Ex Dione lib. 44. Ex vetustis inscriptionibus aliquot coloniæ Italiæ innotescunt. Fanum Fortunæ Gruteri pag. 416. 8. COL. IVL. FANESTRIS. & pag. 475. 7. Iulius Titulenus dicitur *oriundus* COLONIA. IVLIA. FANO. FORTVNÆ. Hæc vrbs est maritima propè Metaurum, ac viæ insidet, qua per angustias montium iter Romam aperitur. Pag. 351. 1. COL. IVL. HISPELLI. Iacebat hæc vrbs loco munitissimo inter Perusiam & Fulgineum, partemque Etruriæ atque Vmbriæ in officio erga Cæsarem continebat. Sutrium ciuitas antiquissima propè Vrbem Cassię vię imposita, pag. 303. appellatur COLONIA CONIVNC. IVLIA. Pręterea Iulia Derthona, vbi Æmilia via desinebat, atque in Ligures & Etruriam ducebat, ab eodem colonia deducta fuit. Plures etiam milites colonos alijs vrbibus adscripsit, nempè Casilino, Calatię, Æsernię, Lanuuio, Suessę, quę pag. 109. 8. COLONIA IVLIA FELIX nuncupatur, quod cognomen Capua, quam Cęsar in suo consulatu coloniam ciuium Romanorum condiderat, antea obtinuerat.

Pisas militum coloniam ab eodem Imperatore deductam cenotaphium Lucij Cęsaris hoc demum sęculo indicauit, cum id hactenus incompertum fuerit. Etenim in calce eiusdem iubentur Pisani legati Augustum adire petituri ab eo, vt COLONIS IVLIENSIBVS COLONIÆ OPSEQVENTI IVLIÆ PISANÆ inferias Lucij Manibus perpetuas iuxta Colonię decretum, facere permittat. Auctor est Cicero Q. Valerium Orcam propręttorem in Etruriam à Cęsare mis-

re missum, vt veteranos in agrum Volaterranum deduceret; nam lib. 13. fam. epist. 4. ad eundem Valerium ait: *abs te peto, vt ita de Volaterranis merere, vt existiment eum quasi diuino consilio isti negotio præpositum esse.* In epistola sequenti commendat Valerio agros C. Curtij Senatoris Romani: *is enim*, ait, *habet in Volaterrano possessionem, cum in eam tanquam è naufragio reliquias contulisset. Hoc tamen tempore eum Cæsar in Senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa, tueri vix potest.* Et postea: *Minimequè conuenit ex eo agro, qui Cæsaris iussu diuiditur, eum moueri, qui Cæsaris beneficio Senator sit.* Quare si ipsis Senatoribus in agris militibus distribuendis detrimentum inferebatur, consequens fit, vt municipales viri ingentem auitorum prędiorum iacturam subierint, qualem in laudata concione Brutus exposuit. Arretium quoque militarem coloniam à Cęsare deductam existimo; nam Plinio lib. 3. cap. 5. memorantur *Arretini veteres, Arretini Fidentes, Arretini Iulienses*, vt eadem vrbs dicta fuerit *colonia Fidens Iulia*, quemadmodum Pisę *colonia Opsequens Iulia*, quarum ciuitatum agros non Triumuiri, veteri Reip. instituto, sed vnus Valerius Cæsare *rem magnam atq; difficilem*, vt idem ait Tullius, iussus perficere, veteranis diuisit. Equidem Etruria haud tanta sibi à Cęsare mala timebat, quòd sub initium belli ciuilis in eiusdem partes transierat, teste Cicerone lib. 6. fam. ep. 6. ad A. Cęcinam de Cæsare hæc scribente: *Præterea cedit multorum iustis & officio incensis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus; in quo vehementer eum consentiens Etruria mouebit.* Plinius lib. 7. cap. 53. scribit: *Nullis euidentibus causis obiere, dum calceantur matutinò, duo Cæsares; prætor, & pr æ tura perfunctus Dictatoris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ.* Hinc fortè Cæsar Dictator Pisas Caij patris funere nobilitatas, honoris gratia, in Iuliam coloniam erexit; quamuis, vt ego quidem arbitror, Pisanam coloniam non ob paterni obitus locum nobilitandum, sed ad veteranorum cupiditates satiandas, ille condiderit; nihil enim Cæsar à defuncto olim genitore commodi, at plurimum sibi præsidij à superstite milite sperabat.

Ceterùm hæc non tam certa mihi videntur, quin colonia Iulia Pisana æquè ac commodè ab Augusto deducta, atque ab eodem nomen sortita dici possit. Nam cum ille A. V. 710. testamento Cęsaris adoptatus, in familiam Iuliam transierit, *Caius Iulius Cæsar Octauianus* dictus fuit; vnde & coloniæ pleręque ab ipso deductæ, Iuliæ nuncupatæ sunt. Plinius lib. 5. cap. 1. ait: *Colonia Augusti Iulia Constantia*; & statim: *Altera Augusti colonia est Baba, Iulia Campestris appellata.* Ita etiam Agrippa, cum comitium in campo Martio tabulis lapideis ac picturis exornasset, *Sæpta Iulia ab Augusto cognominauit*; ex Dione lib. 53. Equidem Iulium cognomen quibusdam colonijs impositum, viros eruditos in errorem induxit. Nam doctissimus Spanhemius disp. 9. de præst. & vsu numis. Tingim Mauritaniæ vrbem deductam à Iulio Cæsare coloniam scripsit, quòd in rarissimo CHRISTINÆ Augustæ numismate legitur: IVL. TRA. nempè *Iulia Traducta*. At lapsum insignis antiquarij inferiùs dissert. 2. cap. 1. ostendam. Patinus V. C. in notis ad cap. 42. Suetonij in Iulio, quòd nummus cum epigraphe COL. IVL. BER. legitur scalptus, scribit Berytum Phœniciæ vrbem vnam fuisse coloniarum transmarinarum, in quas Iulius Cęsar colonos misit. Verùm hanc vrbem non Iulij, sed Augusti coloniam fuisse tradit Vlpianus de censibus, hęc de Beryto scribens; *Augusti beneficijs gratiosa, & vt Diuus Hadria-*

dria-

drianus in quadam oratione ait, Augustana colonia, *quæ ius Italicum habet*. Eusebius in Chronico anno tertio Olympiadis 191. V. C. 740. ait: *Coloniæ Berytum & Patras deductæ*. In Ancyrano lapide dicuntur militares coloniȩ ab Augusto conditæ *M. Crasso & Cn. Cornelio Lentulo Coss.* qui A. V. 740. magistratum gesserunt. Strabo lib. 16. pag. 520. scribit: *Berytus à Triphone diruta, nunc verò à Romanis instaurata, duabus legionibus ibi ab Agrippa collocatis*. Et sanè eo A. V. 740. Agrippa Asiȩ ac Syriȩ prȩerat, quo etiam anno colonos Augusti iussu, Berytum misit. Denique in Cimelijs Mediceis seruantur duo rara numismata Elagabali, & Gordiani Imperatorum cum epigraphe in postica: COL. IVL. AVG. FEL. BER. *Colonia Iulia Augusta Felix Berytus*, Plinius lib. 5. cap. 20. ait: *Berytus colonia quæ* Felix Iulia *appellatur*. Hunc quoque lapidem offendit Spanhemius scribens dissert. 9. pag. 768. Vticam municipium à Iulio Cȩsare in Africa constitutum ex nummo regio inscripto; MVNICIP. IVL. VTICEN. DD. P. Verùm Dio lib. 49. ad A. V. 717. de Augusto scribit: *Vticensibus ciuitatem dedit*. Cum verò Romana ciuitas daretur, vt ciues iure coloniæ, vel municipij vterentur, ex laudato nummo constat Vticensibus cum iure municipij Romanam ciuitatem ab Augusto datam, non verò à Iulio Cæsare, vti vir eruditus opinabatur. Plinius lib. 5. cap. 4. ait: *Vtica ciuium Romanorum*, nempè municipium, non autem colonia. Fanum Fortunæ propè Metaurum Iuliam coloniam nuncupatum vetustæ inscriptiones docent, Panuinius in libro de imp. Rom. vbi colonias recenset, de eadem ait: *Hanc ab Augusto deductam nomen declarat*. At Sigonius lib. 3. de antiq. iur. Ital. cap. 4. putat à Cæsare Dictatore *Fanum ac reliquas etiam, quæ Iulio nomine sunt affectæ, ab eodem esse deductas*. Ex his constat Iulium cognomen colonijs impositum tum eas designare, in quas Iulius Cæsar colonos adscripsit, tum etiam alias, quas Augustus deduxit. Chimentellius cap. 7. de honore Bisellij, *Pisani*, inquit, *ab Augusto & eius domo, aut (quod multæ tunc fecerunt coloniæ) ad splendorem & opinionem dignitatis aucupandam, nomen Iuliæ & Iuliensis coloniæ affectauerunt. Cum enim in gentem Iuliam transierit Augustus, in hanc ipsam appellationem migrauerunt coloniæ addictiores*. Hæc ille, ne quidem de Iulio Dictatore Pisanæ coloniæ militaris deductore suspicatus. At secus ea ætate contigisse auctor est Dio lib. 54. ad A. V. 739. *cognomina*, inquit, *etiam vrbium honoris causa Senatus eis imposuit, & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent, delegerunt*. Verùm lib. 47. de Tarsensibus, quorum vrbs erat metropolis Ciliciæ, scribit: *Adeo Cæsari priori, ac eius gratia etiam posteriori fauebant, vt vrbem suam pro Tarso Iuliopolim vocauerint*. Augustus in triumuiratu, ante pugnam Philippensem, prȩter alia victoriæ prœmia, militibus octodecim colonias promisit *Italicarum vrbium tam opibus quàm agri bonitate ac ædificiorum pulchritudine præcellentium*: ex Appiano lib. 4. bel. ciu. pag. 591. quas inter numerat Capuam, Rhegium, Venusiam, Beneuentum, Nuceriam, Ariminum, Vibonam. Centum ac septuaginta militum millia in agros deducenda erant ex eodem lib. 5. pag. 674. nempè legiones XXVIII. cum suis appendicibus. Parta tamen victoria, legionibus XXXIV. agros in Italia Augustus diuisit. Idem pag. 684. Hȩ tamen militum coloniȩ non Augustȩ, sed Triumuirales dictȩ sunt, quarum plerasque Frontinus recenset, ac eas, inter Florentiam, qua in vrbe Italicarum pulcherrima, hȩc ipsa in literas mitto. Cum verò Augu-

stus Le-

stus Lepido in ordinem redacto, ac postea victo apud Actium Antonio, totius Romani Orbis imperium occupasset, plures in Italia colonias militares erexit. Dio lib. 51. ad A. V. 724. scribit Augustum post victoriam Actiacam Brundusium reuersum, militibus *qui omnibus secum bellis fuissent, agrum diuisisse. Nam eos conuentus Italiæ, qui Antonij rebus studuissent, extorres egerat, militibusque agros eorum donauerat, extorrium autem plerique Dyrrachium, Philippos, & alia opida habitanda concessit: reliquis pecuniam pro agro, aut numerauit, aut numeraturum promisit.* Hęc ipsa mirificè firmat marmor Ancyranum, in quo Gruteri pag. 231. hęc Augusti verba leguntur.

EA. MILLIA. HOMINVM. PAVLLO. PLVRA. QVAM. DVCENTA FVERVNT. AGRIS. QVOS. IN. CONSVLATV. MEO. QVARTO. ET POSTEA. CONSVLIBVS. MARCO. ET. CN. LENTVLO. AVGVRE ADSIGNAVI. MILITIBVS. SOLVI. MVNICIPIIS.

Anno Vrbis 724. Augustus quartum consulatum gessit, quo quidem anno militum colonias in Italia deduxit. Alias postea erexit A. V. 740. M. Licinio Crasso & Cn. Lentulo Augure Coss. Pręterea colonias etiam fundauit Claudio Nerone iterum & Pisone Coss. A. C 747. & quosdam anno sequenti; ac denique L. Caninio Gallo ac Q. Fabricio suffectis consulibus A. V. 752. quę omnia in eadem inscriptione Ancyrana asseruntur. Suetonius in Augusto cap. 46. ait: *Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum abs se, frequentauit, operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit: etiam iure ac dignatione Vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata, Romam mitterent.* Quęnam verò octo istę ac viginti colonię ab Augusto deductę in Italia fuerint, nondum pleno numero accepimus. Frontinus in libello de colonijs, XII. designauit. Sigonius Capuam, & Augustam Taurinorum addit. Ex opere Gruteriano habemus pag. 492. 5. *Coloniam Augustam Ariminum.* Pag. 164. 7. *Augusta Perusia* legitur. Pag. 1085. 14. *Colonia Felix Nolana.* Pag. 492. 5. *Colonia Iulia Augusta Parma.* Pag. 484. 3. *Colonia Augusta Laurentum.* In arcu etiam Veronę, quę mihi patria est, legitur: COLONIA AVGVSTA VERONA; quæ inscriptio dicata est Valeriano II. & Lucillo Coss. Gallieno imperante. Hisce autem militum colonijs Augustanis Pisæ fortè adiungi possint, cuius tamen rei præter coloniæ *Iuliæ* cognomen Pisanæ vrbi impositum, testem appellare non possumus. In vtroque cenotaphio Pisano iubentur legati decurionum decretum ab Augusto ratum habendum, Romam deferre. In Caiano quidem rogatur T. Statulenus Iunctus, *vt cum legatis excusata præsenti Coloniæ necessitate, hoc officium publicum & voluntatem, libello reddito Imp. Cæsari Augusto &c. indicet.* Quam legem conditis abs se colonijs Augustus imposuerat, vti ex Suetonio proximè adnotabam.

Doctissimus Chimentellius superiùs laudatus, ait non putare se *iterum Pisas sub Augusto scriptos fuisse Colonos, nec enim sinerent historiæ id à nobis ignorari.* Vir insignis tunc de militaribus colonijs haud cogitabat, quarum tamen *auctores & ipsarum præfulgent nomina*, vt inquit Velleius lib. 1. Itaque cognomen Iulium Pisanæ coloniæ superadditum, eandem vel à Iulio, vel ab

vel ab Augusto nouis colonis auctam indicat. Porrò quot coloniæ ab alterutro conditæ ex solis nummorum, aut lapidum inscriptionibus intelliguntur, quarum tamen nulla apud scriptores memoria reperitur, cum Augusteæ ætatis historiæ latinè scriptæ perierint? Quinam historici Parmam, Perusiam, Veronam deductas ab eodem Imperatore colonias testantur? Suetonius scribit à Iulio Cæsare LXXX. millia ciuium in transmarinas colonias missos, quarum tamen numerus apud scriptores deficit, ac ex numismatum tantùm epigraphis aliqua saltem parte suppleri potest. Equidem ciuibus coloniarum bello vel pestilentia ad paucos redactis, in easdem vrbes à Triumuiris noui iterum coloni deducebantur. Liuius lib.2. ait: *Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, suppleto numero colonorum, iterum deducta est*. Et lib.37. *Cum legati Placentinorum & Cremonensium dicerent colonos passim belli casibus, alios morbis absumptos, alios accolarum Gallorum tædio defecisse, L. Lælius consul sex millia familiarum scripsit, qui per Triumuiros in colonias deducerentur*. At quot millia ciuium tota passim Italia bella ciuilia ab A.V.706. vsquè ad annum 724. absumpserint, ex Cæsaris Dictatoris censu Romæ peracto, abundè intelligimus. Nam in censu A.V.708. qui tertius erat belli ciuilis, *centum & quinquaginta hominum millia reperta sunt, cum antea* CCCXX. *millia fuissent. Tam magnam cladem, tantasque populi strages intestina mala pepererunt præter reliquas Italiæ ac prouinciarum vastitates*. Ita Plutarchus in Cæsare, Liuius lib.115. Appianus lib.2. bel. ciuil. pag.492. Itaque cum coloniæ Italiæ tot delectibus per bella ciuilia exhaustæ essent, Augustus, pace demum parta, militibus in easdem missis, frequentandas curauit; quo quidem factio & militum cupiditati, ac coloniarum infrequentię consuluit. Cum M. Antonius consul ad Ciceronem scripsisset, num coloniam iterum Capuam deducere posset, Cicero, *negaui*, inquit, *in eam coloniam, quæ esset auspicatò deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci; colonos nouos adscribi posse rescripsi*. Hęc ille in Philip.II. vbi in Antonium inuectus ait: *Tu autem insolentia elatus, omni auspiciorum iure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis ante annis deducta, vt vexillum videres, & aratrum circumduceres, cuius quidem vomere portam Capuæ penè perstrinxisti, vt florentis coloniæ territorium minueretur*. De Augusto scribit Dio in fine lib.52. *Carthaginem quoque denuò coloniam deduxit, quia Lepidus partem eius cum habitatoribus orbasset, videbatur ius coloniæ dissoluisse*. Profectò in iterata Carthaginiensis coloniæ deductione solitas cęremonias peractas, testatur Tertullianus cap. 1. de pallio scribens: *Vbi mœnia Statilius Taurus imposuit, solemnia Sentius Saturninus enarrauit*. Cum Antonius Triumuir milites Bononiam colonos deduxisset, Augustus *Bononiam iterum coloniam militibus constituit, vt à se id beneficium habere viderentur*. Dio lib.50. Immò intra paucos annos Capuam ter coloniam deductam accipimus. In eam Cęsar in suo consulatu A. V. 695. ciues Romanos misit. Eandem Triumuiri militum coloniam iterum fecere ex Appiano lib. 4. pag. 591. Denique etiam Augustus, hęc Plinio scribente lib. 18. cap. 11. *Extat D. Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis numerari iussit à fisco suo, coloniam deducens Capuam*. Dio etiam lib. 49. auctor est, Augustum post Sextum Pompeium classe ac terrestribus copijs exutum, agros militibus paullò post diuisisse; & cum ager publicus non

sufficeret, *alios*, inquit, *etiam coemit*, *multos verò à Campanis ijs qui Capuam colebant*, *quorum vrbs colonis multis indigebat*; quamuis Cęsar in Stellatem ac Campanum agrum xx. millia ciuium, quibus terni pluresue liberi essent, colonos misisset. Tantam Campaniæ cladem ciuile bellum intulerat. Hanc quoque colonici agri solitudinem, seu infrequentiam auxerat militum in eosdem agros deductorum auaritia. Nam Cæsar Dictator militum colonias deducens, inter cetera legis agrariæ capita nouis colonis indixerat, ne ante vigesimum annum portiones suas venderent, teste Appiano lib. 3. bel. ciu. pag. 539. At post Cęsaris cædem, bellis ciuilibus in Italia primùm, dein per Romanum Orbem sæuientibus, milites nuper in agros deducti, pecunię largitione empti, ac prędarum spe allecti, venditis agris, ingenti numero militiam repetebant. Et quidem A. V. 713. L. Antonio consule à iuniore Cęsare intra Perusię mœnia obsesso, tota passim Italia veterani ex agris ad castra ingentium prœmiorum pollicitatione euocabantur. Hinc Cęsare ipso, M. Agrippa, ac Saluidieno eiusdem legatis; illinc verò Asinio Pollione, P. Ventidio, ac Munatio Planco, qui Antonij partes fouebant, tota passim Italia militum delectus habentibus, coloniarum agri penè deserti relinquebantur. Nouo postea bello contra Sex. Pompeium exorto, cum Menas Pompeianę classis pręfectus in maritimam Etruriam impetum fecisset, teste Dione lib. 48. Pisanum agrum non leui clade affecit, Corsica pręsertim proxima eidem insula, ac Sardinia in Pompei ditionem redactis. Cum verò proditione Menodori, vtramque insulam Augustus recuperasset, maritimam classem eidem Menodoro ac Caluisio Sabino in Etruria adornandam iniunxit, ex Appiano lib. 5. pag. 718. & hanc quidem in Pisano portu instructam nullus inficias ibit, cum ea in vrbe naualia antiquitus extructa extarent, Claudiano postea etiam laudata de bello Gildonico canenti:

— *nec Alphea capiunt naualia Pisæ*.

Hinc colonorum plurimi inter classiarios relati, serui verò remigio deputati sunt; magna interim agri Pisani parte colonis orbata, quorum sanè pauci ad patrios lares redierunt; nam paullò post eadem classis è Pisano portu soluens, partim sinistris prœlijs, partim improuisis tempestatibus pessum iuit, vti fusiùs describunt Appianus lib. 5. & Dio lib. 48. Ex his satis probabiliter deduci potest, iterum ab Augusto, sopitis bellis ciuilibus, militum coloniam Pisis constitutam, quòd magnam veterum colonorum partem ciuilia bella absumpserant, vrbe tum infrequenti, ac parte agri inculta. Ita in tanta antiquorum scriptorum inopia coniecturis indulgere liceat, cum planè incertum sit, num Cæsar, vel Augustus militum coloniam Pisas miserit, idque *Iulium* cognomen eidem vrbi impositum sub dubio, vti ostendi, relinquat. Quòd autem naualium Pisarum mentio proximè incidit, haud omittendam duxi insignem eorundem memoriam, quæ in vetustis inscriptionibus occurrit apud Gruterum pag. CIↃXXXI. 5.

M. NÆVIVS. M. F
GAL. RESTITVTVS
MIL. COH. X. PR. H. AQ
QVI. RELIQ. TESTAM. COLL
FABR. NAVAL. PIS. STATIONI
VETVSTISS. ET. PIS. H-S. IIII

N. EX.

N. EX. CVI. REDITV. PA
RENTAL. ET. ROSAR. QVOT
ANN. AT. SEPVLCHRVM
SVVM CELEBRARENT. QVOT
SI. FACTVM. AB. EIS. NON
ESSET. TVNC. EA. IPSA. CON
DICTIONE. FABR. TIG. PIS
ACCEPT. PRO. POENA. A
FABR. NAV. H-S. IIII. N. IPSI
CELEBRARE. DEBEBVNT

M. Næuius Restitutus è *Galeria* tribu Pisana, *miles cohortis decimæ Prætoriæ*, testamento reliquisse dicitur *collegio Fabrùm naualium PISANÆ STATIONIS VETVSTISSIMÆ IV. millia sestertia nummùm*, nempè scutatos Romanæ monetæ centum, cum eo, vt quotannis ad ipsius sepulcrum parentalia & rosarium celebrarent, hoc est, annuas inferias sibi mittentes, rosis tumulum conspergerent; quæ sacra funebria si ijdem omisissent, tunc collegium *Fabrum Tignariorum* PISARVM eadem perageret, quatuor millibus H-S. mulctæ nomine à Fabris Naualibus acceptis. Illæ literæ tertij versus H. AQ. significant: HIC AQVIESCIT, vti ex altero Pisano epitaphio, alijsque cap. 3. monstrabo. Ex hoc autem militari epitaphio constat Næuiorum familiam Pisis fuisse, quæ ijs, quas eadem in colonia extitisse proximè dicam, accensenda est. Rursus patet Pisanos fuisse è tribu Galeria, quod ex pluribus alijs inscriptis antiquitùs saxis superiùs ostendi. At ex eodem epitaphio antiquitas naualium Pisanorum præsertim colligitur; siquidem *Pisana Statio vetustissima* ibidem nuncupatur, vbi erat collegium *Fabrùm Naualium*, qui naues ibidem fabricabant. Fabri Tignarij memorantur L. 2. de excusat. art. Cod. T. ac passim occurrunt in vetustis inscriptionibus, in quibus etiam pag. 168. 6. dicuntur *Tignuarij*. Vide pag. 99. 9. 194. 2. 235. 7. & alibi in thesauro Gruteriano.

Quędam Colonię à Iulio Cęsarę deductæ, vt ab Augusteis discernerentur, Iuliæ Paternę nuncupatæ sunt. Gruteri pag. 229. COL. IVL. PATER. NARB. MART. *Colonia Iulia Paterna Narbo Martia*. Narbonem primam in Gallia Romanorum coloniam deduxerat A. V. 636. Q. Marcius Rex, cum eo anno consul Galliam prouinciam obtineret, ex Eutropio lib. 4. & Velleio lib. 1. Caius Cæsar confecto bello Alexandrino, decimæ legionis milites Narbonem colonos misit, deductore Ti. Nerone Tiberij Imp. patre, teste Suetonio in Tiberio cap. 4. vbi de illo ait: *Ad deducendas in Gallia colonias, in queis Narbona & Arelate erant, missus est*. Quare Arelatensis etiam colonia nuncupatur in vetustis saxis Gruteri pag. 448. 5. COL. IVL. PAT. AR. quòd à Iulio patre milites Arelatum coloni missi fuerant. Aliquæ verò coloniæ à nomine simul ac agnomine Augusti dictæ sunt, vti Parma pag. 492. 5. COL. IVL. AVG. PARM. & pag. 429. COL. F. I. A. P. BARCIN. hoc est: *Colonia Flauia Iulia Augusta Paterna Barcino*, quòd iterum colonos Flauius Vespasianus misit; vnde ibidem num. 5. inscribitur COL. FLAV. P. BARC. nulla vetustioris deductoris mentione inserta. Ex nummorum etiam epigraphis quasdam colonias *Iulias Augustas* exhibet Spanhemius dissert. 9. pag. 767. dissert. 4. pag. 376. dissert. 2. pag. 57. & alibi. Cum plures coloniæ à nomine Iuliæ familię,

D 2 vel

vel agnomine Augusti nuncupationem sortitæ essent, quo inuicem discernerentur, agnomen quęque diuersum sibi addiderunt. Ita Capua *Iulia Felix*; Sutrium *Iulia Coniuncta*; Tarraco *Iulia Victrix*; Arretium *Iulia Fidens* dictę sunt. Ita *Augusta Emerita*, *Augusta Pratoria* leguntur apud Dionem lib. 53. In Lucij cenotaphio Pisarum vrbs nuncupatur COLONIA OPSEQVENS IVLIA PISANA. Porrò obsequens ille dicitur, qui alterius imperatā facit. Terentius Haut. II. 3. 18. *Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus sum obsequens*. Plaut. Capt. VI. 56. *Qui imperare insueram, nunc alterius imperio obsequor*. Hinc agnomen *opsequens* à Pisanis colonis assumptum, promptum eorundem animum ad Cęsaris mandata facienda designat, in nouis pręsertim colonis admittendis; cum pleręque vrbes summis contentionibus reluctarentur, quòd ęgrè ferebant partem auiti agri militibus cedere. Quod si milites ipsi Pisas recèns ab Augusto deducti, id cognomen vrbi indiderunt, perpetuum eorundem erga suum imperatorem obsequium exprimere voluerunt, vtque etiam se ad omnia iussa facienda faciles ac promptos tam specioso vocabulo contestarentur.

Plures Romanæ gentis familię in Pisanam seu ciuium, seu militum coloniam deductę, ex titulis vtriusque Cenotaphij Cęsarum indicantur, nempè Petilia, Rasinia, Pupia, Sertoria, Octauia, Albia, Lappia, Vettia, Petronia, Fabia, Aponia, Cania, Otacilia. Et in Caiana inscriptione nominantur Allia, & Titia. Ita quindecim Pisanę colonię familię Romanæ intelliguntur. Vetusta Albiorum ac Faniorum epitaphia etiamnum Pisis extant in ędibus Tortorum.

D. M
FANIÆ. C. F. CHARIS
VIXIT. ANNIS. XXX
MENSIBVS. III. DIEB. IIII

D. M
ALBIÆ. IONICIÆ. ALBIVS. ATHICIVS
CONIVGI. BENEMERENTI. FECIT. ET. SIBI

Præterea in titulo Caiani cenotaphij M. Herius nominatur, cuius familiæ aliquot tum viros, tum mulieres laudat Gruteri index cap. 23. In vetustis inscriptionibus, quæ Pisis in atrio elegantissimarum ædium familiæ Roncioniorum ponè Arnum visuntur, Ouinij, Murtij, Pompeij, Anquirinij, alijque nominantur, quas quidem familias non ausim Pisanas omnes adstruere, cum inscripti illi lapides sepulchrales aliunde Pisas fortè delati fuerint. In Caij cenotaphio T. Statulenus Iuncus Princeps coloniæ ac Flamen Augustalis appellatur, cuius familiæ neminem vspiam laudatum legi. Porrò quindecim familiarum Decuriones, eorumdem prænomine, nomine, ac cognomine designato, dicuntur adfuisse scribendo vtrique decreto coloniæ de inferijs quotannis Caio ac Lucio Cæsaribus instaurandis. Initio cenotaphij Lucij legitur: SCRIB. ADFVER. & in Caiano, priori versu detonso, initio alterius legimus: FVER. nempè: *Scribundo adfuerunt*. Hac planè formula Senatus consulta, ac decreta municipalia describi solita ex alijs vetustis monumentis intelligimus. In fragmento S. C. de ludis sæcularibus apud Gruterum pag. 328. legitur: SCRI-

BVN-

BVNDO ADFVER. *M. Iunius M. F. &c.* Pag.499. SCR. ADF. A. *Manlius &c.* & pag. 503. ΕΝ ΚΟΜΙΤΙΩΙ ΓΡΑΦΟΜΕΝΩΙ ΠΑΡΗΣΑΝ ΛΕΥΚΙΟΣ ΦΑΒΕΡΙΟΣ. nempè: *In comitio* SCRIBENDO ADFVERVNT *Lucius Faberius &c*; In eadem etiam verba initio concepta leguntur decreta municipalia pag. 355. 1. *K. Iun. in curia August. Annian.* SCRIBVND. ADFVER. *T. Oppius Seuerus &c.* & pag. 456. *S. C. Ferentin. in curia Aedis Mercuri* SCRIBVNDO ADFVERVNT *Q. Segiarnus &c.* Eadem formula passim à Cicerone laudatur. In oratione post reditum ad Senatum, ait: *Cum praclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset.* In oratione de prouincijs consularibus: *Non decreui solùm*, inquit, *sed etiam vt vos decerneretis, laboraui, multa dissentientibus respondi, scribendo adfui.* Lib. 4. ad Atticum epist. vlt. *duo consulares, qui se dicerent in ornandis prouincijs consularibus scribendo adfuisse &c.* Et lib.7. epist. 1. *Cato autem & scribendo adfuit, & ad me de sententia sua incundissimas literas misit.* In oratione pro Flacco, ait: *Decreto scribendo primum video adfuisse Lysaniam.* M. Cœlius lib. 8. famil. epist.8. narrat Ciceroni decretum à Senatu factum de prouincijs consularibus, scribens: *S. C. quod tibi misi, factum est, auctoritatesquè perscripta. S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octobris in ade Apollinis scribendo adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus Q. Cacilius Q. F. Metellus Scipio*, aliosque sex Senatores nominat. Doctissimus Græuius è vetusto suo codice legit: *S.C. auctoritates*, vti olim legendum iudicabat Manutius. Sanè, vt ijdem adnotarunt, Cicero initio ferè lib.3. de Oratore de L. Crasso scribit: *eundem quod in auctoritatibus perscriptis extat, scribendo affuisse.* Ego *adfuerunt* non *affuerunt* scribendum censeo, ita enim in vetustis omnibus inscriptionibus legitur, quarum princeps Pisana ac altera de ludis sæcularibus, vtpotè ætate aurea Latini eloquij exaratæ. Idem autem Manutius è codice vetusto in notis ad epist. 2. lib. 5. familiarium reponit: *in auctoritatibus prascriptis*; vnde & in epistola laudata Cœlij legit: *auctoritatesque prascripta.* Nobilissimi Senatores, seu decuriones in S. C. seu decretis municipalibus initio statim scribebantur, qui testes ijsdem decretis describendis adfuissent. Auctor est Lampridius cap.4. de vita Elagabali, ab eodem matrem, vbi primùm senatum habuit, in consessum accitam: *qua*, inquit, *quum venisset vocata ad consulum subsellia, scribendo adfuit, id est, senatus consulti conficiendi testis.* Itaque quòd illi testes aderant S. C. descriptioni, eidem auctoritatem dabant; vnde eorundem nomina in ijsdem præscripta vulgò, vti ex Cicerone ac Cœlio patet, *auctoritates prascripta* dicebantur. Extat in codice Theod. lex 151. de decurionibus, ab Honorio lata: *Municipalia gesta non aliter fieri volumus, quàm trium principalium prasentia, excepto magistratu, & exceptore publico.* Ita sequiori ætate tres principales decuriones, seu tres è decem primis cuilibet decreto municipali testes adesse & præscribi iussi sunt. Cum A. V. 709. à Cæsare Senatus consulta ad Orientis reges spectantia conderentur, Ciceronis nomen, quasi adfuisset scribendo, præscribebatur, cum tamen ille abfuisset, quo ob viri dignitatem, famamq; in Asia percelebrem maioris auctoritatis pondus ijsdem adijceretur, vt idem L.9. famil. epist. 15. ad Pætum scribit. In tabula Lucij præscribuntur auctoritates sex decurionum, qui scribundo decreto adfuerunt; in altera verò Caij tredecim scribendo

bendo adfuisse dicuntur. Ex quibus colligo certum eorundem numerum non fuisse, cum modò plures, modò pauciores testes adfuerint; quòd ipsum constat ex inscriptionibus ex Grutero adductis. Qui verò in Pisanis tabulis nominantur, erant id temporis inter decuriones pręcipui, quamuis non omnes è decem primis, cum in Caiano cenotaphio tredecim testium auctoritates præscribantur.

CAPVT III.

Pisanæ coloniæ Magistratus ex vetustis inscriptionibus producti. Duumuiri iuri dicundo Pisis creati. Magistratus colonici potestas ex Polybio ac Cicerone declaratur. Duumuirorum insignia. Quo mense magistratum inirent. Annui Pisanæ coloniæ redditus à Proquæstoribus administrati. Quæstor Etruriæ Pisis residebat. Ædiles Pisani. Vetus inscriptio Pisana apud Gruterum mutila ac deprauata restituitur. Curatores Kalendarij, ac Decemprimi Pisarum. Consul Pisanus in nuper eruto saxo inscriptus, expenditur. Triplex Ordo ciuium in Colonijs. Num plebs in creandis magistratibus suffragium ferret? Ineunte A.V.757. Pisis ob contentionem candidatorum nulli magistratus creati.

CVm Romani optimè intelligerent ea quæ similia sunt, facile vnà simul coire, ac sese inuicem fouere, nihil antiquius duxere, quàm in abs se deductis colonijs magistratus Vrbanis persimiles instituere. Quare vti Romę florente Republica, summa penes binos consules potestas erat, ita in colonijs Duumuiri eligebantur, qui annuam in ijsdem iurisdictionem exercerent. Cicero in altera agraria Capuanorum superbiam perstringens, ait: *Cum ceteri in colonijs Duumuiri appellentur; hi se prætores appellari volebant*. Verùm postquam Iulius Cæsar coloniam ciuium Romanorum Capuam deduxit, Duouiri pariter ibidem creati sunt. Lucius Piso consulatus, quem spe iam certa conceperat, imaginem formaturus, Capuæ duumuiratum gessit, teste Cicerone in Sestiana num. 14. Idem in oratione contra eundem Pisonem num. 18. ait: *Denique si vidißent duumuirum vestri illi vnguentarij, citiùs agnouissent*. Tanti erat duumuiratus coloniarum apud Romanos, vt à nobilissimis Senatoribus acciperetur. Hinc Pompeius iam Magnus ac triumphalis, post Orientem debellatum, cum Iuliæ sponsæ amore captus, foro ac Roma relictis, Campaniæ hortos frequentaret, duumuiratum Capuæ gessit, vt eo magistratu conditam à socero Cæsare coloniam decoraret; etenim idem Cicero in oratione post reditum ad Senatum num. 26. testatur Pompeium *in colonia nuper instituta gessisse magistratum*. In municipijs etiam Duumuiros fuisse colligitur ex lib. 1. bel. ciu. Cæsaris cap. 30. *Duumuiris*, inquit, *municipiorum omnium imperat, vt naues conquirant, Brundusiumque deducendas curent*. Et cap. 23. IIuiros Corfinienses laudat. In quibusdam tamen vrbibus Dictatores, vel Ædiles ius dicebant, quod olim eruditi obseruarunt, quorum testimonia exscribit Chimentellius cap. 4. de Bisellio. Hinc de Hadriano Imperatore scribit cap.

19. Spar-

19. Spartianus: *Per Latina oppida* dictator, & ędilis, & Duumvir fuit. De Duumuiris Hispanarum ciuitatum lege canonem 56. Concilij Eliberitani; de Africanis verò gesta purgationis Felicis Episcopi Aptungensis. Pisis Duumuiros præcipuum magistratum gessisse ex vtroque nostro lapide intelligimus; etenim in cenotaphio Lucij laudatur C. CANIVS C. F. SATVRNINVS IIVIR; & in altero Caij nominantur L. TITIVS A. F. ET T. ALLIVS T. F. RVFVS IIVIRI. Et rursus ibidem: *Cum primùm per legem coloniæ duouiros creare & habere potuerimus, ij duo viri, qui primi creati erunt, hoc, quod decurionibus & vniuersis colonis placuit, ad decuriones referant &c.* Nempè quemadmodum Romæ consulibus incumbebat referre ad Senatum de ijs, quæ deliberanda erant, vnde Cicero consul in Catil. 2. ait: *Rem omnem ad Patres conscriptos retuli*; ita in colonijs ad Duumuiros pertinebat ad decuriones referre, eorumque sententias rogare. Quare in cenotaphio Lucij legimus: *Quod C. Canius IIuir V. F.* (verba fecit) *de augendis honoribus L. Cæsaris &c.* Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. quæ familiares Romanis notæ explicantur: *Quod de ea re fieri placuit, de ea re ita censuere.* M. Cœlius lib. 8. fam. epist. 8. Senatus consultum recitans, ait: *Quod M. Marcellus Cos. V. F. de prouincijs consularibus, D. E. R. I. C.* & in Philip. 8. ait Tullius: *Quod Lucius Opimius consul verba fecit de republica, de ea re ita censuerunt.* Eędem omnino notę in decreto municipali leguntur apud Gruterum pag. 227. 408. 456. & in S. C. de ludis sæcularibus pag. 328. 1. & alibi; sępius etiam occurrunt apud Frontinum in lib. 2. de aquæductibus. In alijs plerisque Italię vrbibus Quatuor viri magistratum gerebant. Cicero in Cluentiana num. 18. *Quatuor viros, quos municipes Larinates fecerant, sustulit; se à Sylla & alios tres factos esse dixit* Lib. 10. ad Atticum epist. 13. de Antonio scribit: *IIIIuiri venerunt ad villam eius manè*; & lib. 13. fam. circa finem scribit epistolam *IIIIuiris & decurionibus Fregellarum*. In eadem vrbe modò Duumuiri, modò Quatuoruiri laudantur in antiquis inscriptionibus. Patauij IIuiri exhibentur à Grutero pag. 96. 1. & 445. 2. At IIIIuiri ibidem nominantur pag. 472. 7. 466. 4. & 555. 2. Comi etiam quæ Cisalpinæ Galliæ colonia erat, Duumuiri laudantur pag. 423. 2. & 449. 2. Quatuor viri autem pag. 478. 7. Veronæ Quatuoruiros habemus pag. 410. 5. 411. 5. & 438. 8. Velserus lib. 5. rerum Augustæ Vindelicorum scribit Duumuiros principe loco, Quatuoruiros autem inferiori loco vnà simul eisdem vrbibus præfuisse. Rectiùs tamen dicemus initio quidem IIuiros creatos; at postea, quo ciuium ambitioni satisfieret, IIIIuiros electos, vt ea ratione ad plures summus coloniarum, seu municipiorum magistratus perueniret. Nusquam tamen IIIIuiri Pisarum occurrunt.

Duumuiros ius in colonijs dixisse mihi planè compertum est; nam in vetustis saxis apud Gruterum legitur pag. 373. 8. & 375. 2. II. VIR IVRIS DICVNDI. Pag. 109. 39. IIVIR. PRÆF. IVR. DIC. vel DVVMVIR I. D. pag. 435. 8. Ibidem etiam IIIIviri I. D. passim leguntur. Gentilis lib. 2. de iurisd. cap. 6. de Duumuiris ait: *Tribunal tamen non habuerunt, nec vnquam dicuntur tribunali præesse, nec iuri dicundo, quod est maiorum & legitimorum P. R. magistratum proprium*; nec dissentit Reinesius epist. 31. Horum tamen errorem laudatæ inscriptiones redarguunt; & in nostra Pisana Caij palam dicitur. *Neque Duumuiri, neque præfecti erant, neque quisquam iuredicundo præerat*. & in altera Lucij: *Per magistratus, eosque qui ibi iuri dicendo præerunt*. Vbi

planè

planè de magiſtratibus municipalibus ſermo eſt. His addatur teſtimonium Suetonij cap. 6. de claris Rhetoribus: *Caius*, inquit, *Albutius Silus Nouarienſis, quum ædilitate in patria fungeretur, quum fortè ius diceret, ab ijs, contra quos pronuntiabat, pedibus e tribunali tractus eſt*. Itaque magiſtratus municipalis ius è tribunali dicebat. Cum D. Paulus Philippis accuſaretur, quòd nouam religionem doceret, quam ciues admittere ſe non poſſe dicebant, quòd *eſſent Romani*, plebe aduersùs Apoſtolum concitata, magiſtratus iuſſerunt Paulum ac Silam *virgis cædi, & cum multas plagas eis impoſuiſſent, miſerunt eos in carcerem*. Act. 16. 23. Philippi colonia Romana erat in Macedonia, vt ibidem dicitur verſ. 12. quod etiam patet ex nummo Gazæ Mediceæ inſcripto: IMP. CÆS. VESPASIANVS AVG. & in poſtica parte: COL. IVL. AVG. PHILIP. Hinc patet Philippos ab Auguſto coloniam deductam, & fortè A. V. 724. quando idem ex Dione lib. 51. *eos conuentus Italiæ, qui Antonij rebus ſtuduiſſent, extorres egerat, militibuſque agros eorum donauerat, extorrium autem pleriſque Dyrrachium. Philippos, & alia oppida habitanda conceſſit*. Ita ciuibus Romanis poſt Actiacam pugnam decreto Auguſti Philippos tranſmigrare iuſſis, eadem vrbs coloniæ ius primùm obtinuit; vbi cum poſtea iuſſu magiſtratus colonici Apoſtoli virgis cæſi fuerint, eiuſdem iuriſdictio intelligitur. Grauiora quidem crimina, quæ in colonijs ac municipijs Italiæ patrabantur, ad Romani Senatus cognitionem ſpectabant. Horum auctor venit Polybius lib. 6. vbi ait: *Similiter & delicta in Italia admiſſa, quæ animaduerſione publica opus habent, puta proditio, coniuratio, veneficium, aut cædes dolo malo patrata, ad cognitionem Senatus ſpectant. Hoc ampliùs, ſi quis priuatus, aut ſi qua vrbs in Italia aliquid controuerſiæ dirimendum habuerit, aut obiurgatione dignum facinus admiſerit, aut ope, aut præſidio indiguerit, omnia hac Senatui ſunt curæ*, Hoc ipſum diſertè tradit Cicero in Cluentiana ſcribens Saſſiam matrem A. Cluentij, filio veneficij ac cædis dolo malo patratæ apud municipium Larinatum, accuſationem Romæ inſtruxiſſe. Do eiuſdem verba num. 152. *Atque his*, inquit, *rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, pauliſper conquirendorum & conducendorum teſtium cauſa, Larini commorata eſt; poſtea autem cum appropinquare huius iudicium ei nuntiatum eſt, confeſtim huc aduolauit*. At capitalem quæſtionem in ſeruos à municipali magiſtratu habitam, eoſque criminum conuictos, morte eiuſdem magiſtratus ſententia mulctatos ibidem Cicero affirmat num. 151. *Ab eodem ſcelere*, inquiens, *illa triennio poſt habita Larini quæſtiones, eiuſdem amentiæ falſæ conſcriptiones quæſtionum; ex eodem furore etiam illa conſcelerata exectio linguæ*. Nam cum Strato ſeruus furtum & homicidium in municipio Larinate feciſſet: *Strato in vincula coniectus eſt; conſtituitur quæſtio de furto*. Item: *Stratonem quidem, Iudices, in crucem actum eſſe execta ſcitote lingua, quod nemo eſt Larinatium qui neſciat*. Num. 148. Ceterùm cum ſequiori ætate Hadrianus quatuor proconſules Italiæ prouincijs impoſuiſſet, in quorum poſtea locum Præſides ac Correctores ſucceſſere, municipalium magiſtratuum iuriſdictio plurimùm eſt imminuta; quæ plerique non animaduertentes ex ijs quæ Digeſtorum lib. 50. ex poſterioris æui Imperatorum legibus de municipali iuriſdictione recitantur, eandem coloniarum ac municipiorum poteſtatem priori etiam ætate fuiſſe perperam exiſtimarunt. Auguſtus vti vrbani Senatus ac P. R. poteſtatem imminuit, ita etiam coloniarum veterum iuriſdictionem decurtauit. Hoc apertè teſtatur Suetonius cap. 46. de

vita

vita eiusdem, scribens duodetriginta in Italia colonias ab illo deductas, *excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici, in sua quisque colonia, ferrent, & sub diem comitiorum obsignata, Romam mitterent*; cum tamen stante Republica, suos sibi magistratus coloni eligerent, nec eorundem confirmationem à Romano Senatu postularent. Præterea grauiores expensas ante impetratam ab Augusto facultatem, facere nequiebant. Hinc cum annuæ inferiæ, arcus, statuæ, aliaque à Pisanis colonis ad augendos defunctorum Cæsarum honores, decreta fuissent, legatos Romam ad Augustum miserunt, vt ab eo peterent, *vti colonis Iuliensibus, Coloniæ opsequenti Iuliæ Pisanæ ea omnia facere, exsequique permitteret*, quæ in cenotaphio Lucij verba leguntur; & in Caiano T. Statulenus Iuncus legatus à Pisanis colonis dicitur Augustum adijsse, vt eidem *officium publicum & voluntatem vniuersorum, libello reddito, indicaret*. De iurisdictione colonici magistratus consule Cuiacium tom. 4. ad *l.* 1. *de offic. eius cui mand. est iurisdictio*, & Gothofredum, ad *l.* 4. *de damno infecto*, vbi plura de eadem iurisdictione adducunt.

Quidam Duumuiris duos cum fascibus lictores concedunt, quòd leg. 174. de decurionibus Cod. Theod. dicatur: *Duumuirum impunè non liceat extollere potestatem fascium extra metam territorij*. Hanc legem Chimentellius cap. 5. scribit latam ab Arcadio & collegis. Verùm ex hac eiusdem subscriptione: *Dat. VI. Id. Mart. Rauennæ Honorio Aug. IX. & Theod. V. Coss.* patet eandem latam anno æræ vulgaris Dionysianæ 412. ab Honorio, Arcadio eius fratre ante quadriennium vita functo. Apuleius lib. 10. scribit: *Gradatim permensis honoribus, quinquennali magistratui fuerat destinatus; & vt splendori capessendarum responderet fascium, munus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latiùs munificentiam suam porrigebat*. Elmenhorstius, qui Apuleium notis illustrauit, scribit sibi incompertum esse tempus, quo Apuleius floruit; at illum vixisse imperante Antonino Pio, qui obijt anno Dionysiano 161. colligo ex his eiusdem verbis in apologia pag. 101. edit. Casauboni: *Apud has Imperatoris Pij statuas, filius matri suæ pudenda exprobet stupra, & amores obiectet*. Cum Pium non appellet Diuum, patet eodem imperante, causam apud Proconsulem Africæ dixisse. Ibidem pag. 112. Lollianum Auitum proconsulem laudat; is autem consulatum gessit A. 144. æræ Christianæ, Antonino Pio imperatore. Rectè tamen Gothofredus in notis ad laudatam legem 174. de decur. scribit veteri iure, nempè florente Republica, & priori sæculo Imperatorum, negatos fasces Duumuiris. Nam Cicero in agraria 2. Capuanorum superbiam perstringens ait: *Deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed vt hic prætoribus anteunt, cum fascibus duobus*. Hinc Cicero ex Cilicia triumphum petiturus, Romam reuersus, bello ciuili iam à Cæsare conflato, iussit lictores fasces deponere, eosque *cum bacillis in turbam coniecit ad oppidum accedens*, ne cum summo imperio aduenire videretur ex lib. 11. ad Atticum epist. 6. Id ipsum mihi ex lib. 2. Taciti probatur, de Germanico scribentis: *Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur*. Itaque Tiberio imperante, nondum fascium vsus Romani imperij vrbibus permittebatur. Illos verò lictores habuisse certum est ex cap. 16. Act. Apost. vbi legimus: *Et cum dies factus esset miserunt magistratus lictores*. Græcè ῥαβδούχους scribitur, à voce ῥάβδος, quæ bacillum seu virgam significat, quòd lictores Philipporum bacillis vtebantur.

Duumuiri togæ prętextæ vſus concedebatur, quod eruditi ex lib. 34. Liuij dudum prenotarunt: *Magiſtratibus in colonijs, municipijſque: hic Romæ infimo genere magiſtris vicorum togæ prætextæ ius permittemus*. Conſule eruditiſſimum eundemque amiciſſimum Ferrarium lib. 2. de Re veſtiaria cap. 3. Annuum fuiſſe duumuiratum patet ex *leg. 1. quemad. mun. ciu.* & *leg. 16. de decur.* C. Theod. De Africæ duumuiris legimus in geſtis de purgatione Felicis Epiſcopi tom. 1. Concil. Labbei pag. 1451. *Magiſtratus, ſuppleto anno, omnes actus ſuos domum ſuam tulit*. De Hiſpanis verò in Synodo Eliberitana can. 56. *Magiſtratum vno anno, quo agit duumuiratum, prohibendum placuit, vt ſe ab Eccleſia cohibeat*. Id moris erat quarto ſeculo Ærę Chriſtianę. Ceterùm obſeruo ex inſcriptione Capuana apud Pighium tom. 3. Annal. Rom. ad A. V. C. 719. initio imperij Auguſti nondum colonici magiſtratus tempus fixum ac certum fuiſſe; nam ibidem nominantur Duumuiri creati modò EX K. SEPT. AD. K. FEBR. & EX. K. FEBR. AD. K. IVL. Poſtea: EX. K. IAN. AD. K. IAN. Denique: EX. K. IAN. AD. K. IVL. vt duumuiratus quinquemeſtris, ſemeſtris, ac etiam annuus gereretur. Num Auguſtus in colonijs XXVIII. abs ſe in Italia deductis, iuſſerit annuum eſſe duumuiratum nuſquam obſeruaui. Ex Caiana noſtra tabula habemus A. V. 756. vſquè ad palilia, IV. Non. Apriles nondum Duumuiros Piſis ob contentiones candidatorum creatos fuiſſe; vbi etiam poſtea ſcribitur: *Cum primùm per legem Coloniæ Duouiros creare & habere potuerimus, ij Duouiri qui primi creati erunt &c.* Nominantur poſtea electi eo anno L. Titius & T. Allius; nihil tamen additur, ex quo ſciri poſſit, quantum magiſtratus illorum durauerit. Id temporis, quo ob contentiones candidatorum Duumuiri Piſis creari non potuere, num penes prioris anni Duumuiros, vel quoſpiam alios iuriſdictio eſſet, haud ſatis liquet. Exponam paucis quę mihi ea de re ſententia ex Caiano lapide deduci videatur. Cum Romæ propter ciuium diſſenſiones conſules creari non poſſent, interrex eligebatur, qui quinto ſtatim die ſucceſſorem accipiebat. At in colonijs ac municipijs, cum Duumuiri creari ob decurionum diſſidia non poſſent, Pręfectos nominatos puto, penès quos iuriſdictio eſſet, quouſque Duumuiri nominarentur. In laudato fragmento Capuano in conſulatu Cn. Domitij ac C. Soſij A. V. 722. quo bellum inter Auguſtum & Antonium erupit, hęc recitantur.

EX. K. IVL. AD. K. SEPT. PRÆFECTI
T. LICINIVS. L. CORNELIVS
EX. K. SEPT. AD. K. FEBR
C. PLOTIVS. C. ANNÆVS. II. VIR

Anno verò ſuperiori Auguſto iterum conſule collega L. Volcatio, nempè V. C. 721. ex Kal. Iulijs ad Kal. Iulias dicuntur facti Duumuiri C. Æmilius ac Q. Potienus, qui cum anno inſequenti 722. pridie Kal. Iulias duumuiratu abijſſent, nec ſucceſſores Duumuiri ob candidatorum contentiones, vel aliam ob cauſam creari potuiſsent, Præfecti bimeſtres T. Licinius & L. Cornelius loco Duumuirorum iuriſdictionem in Colonia acceperunt. Hinc in Caiano lapide dicitur: *Quicunque poſtea in Colonia noſtra Duumuiri, præfecti, ſiue qui ali magiſtratus erunt*; nempè pręfecti, cum nulli Duumuiri in Colonia erunt.

Chi-

Chimentellius putat pręfectos ęrario ibidem designari, de quibus iam dicam.

Hic scriptor cap.7. de Bisellio ait in colonia Pisana creari etiam solitos Pręfectos ærario, quòd in Caiano lapide legitur: *Quando eo casu in Colonia, neque* IIVIR. NEQVE. PRÆFECTI ER..O, *neque quisquam iure dicundo praerat*. At PRAERAT legitur, de quo dissert.4. Sed hoc omisso, aduerti in cenotaphio ibidem dissecto, haberi: *neque Præfecti* ER.....NEQVE *quisquam &c.* Quare illud O præter lapidis fidem à Chimentellio fingitur, vt pręfectos ęrario Pisis ostentet. Rectiùs Pichena reposuit: *Neque Præfecti* ERANT, cum pręsertim summus apex linee superioris literę T in eodem lapide appareat. Cum Duumuiri in colonia non essent, penes Pręfectos erat colonię magistratus, vt modò prenotabam. Porrò Chimentellium defectum illum literarum perperam suppleuisse patet; tum quia ęrarium per diphthongum Æ scribitur, quod cuilibet id temporis notum erat vel ex nummis Triumuirorum Monetalium inscriptis A. A. A. F. F. nempè *Auri, Argenti, Aeris flandi feriundi*; tum quia tunc in Colonia Pisana creabantur Proquæstores, qui in eodem lapide nominantur. At horum munus erat publicam pecuniam, ac tabulas publicas custodire, vt planè constet nullum locum id temporis fuisse in colonia Pisana Præfectis ærarij. De quibusdam Asiæ vrbibus Cicero in oratione pro Flacco ait: *In ærario nihil habent ciuitates, nihil in vectigalibus, duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut versura, aut tributo*. At coloniæ & municipia ciuium Romanorum sua vectigalia, suumque ærarium possidebant, quibus aliquos ciuium annuatim præficiebant. Suetonius cap.46. scribit Augustum colonias abs se in Italia conditas, *operibus ac vectigalibus publicis plurifariam instruxisse*. Vespasianus Imperator in rescripto ad Saborenses in Hispania Gruteri pag. 164. 1. ait: VECTIGALIA. QVÆ. AB. DIVO. AVGVSTO. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. Cicero lib. 13. fam. epist. 11. ad Brutum scribit omnes redditus sui municipij Arpinatis consistere in ijs vectigalibus, quæ habebant in prouincia Gallia Cisalpina. In insigni saxo Tergeste inscripto legitur: *Sine vllo ærari nostri impendio*; & inferiùs: *Et ærarium nostrum iam ditatum impleuit*: apud Gruterum pag. 408. Eumenes Rhetor in panegyri ait: *Salarium me liberalissimi principes ex huius Reipubl. viribus in sexcentis millibus nummum accipere iusserunt*. Tam grandi precio vnus Rhetor annuas voces pueris venditabat. Sanè reditus ac vectigalia propria vrbium passim occurrunt, quorum etiam mentio fit L. 26. *de oper. publ. C. Theod.* Hæc verò pecunia in municipali ærario reponebatur, cui vnus vel plures præficiebantur, qui imperante Augusto, alicubi quæstores, seu pro quæstoribus, alibi pręfecti ærario dicebantur. Equidem Augustus eos, qui publicę pecuniæ, quæ Romæ seruabatur, curam gerebant, præfectos ærario nuncupauit, cum antea eiusdem custodia ad quæstores pertineret, teste Tacito lib.13. Annalium, vbi ait Claudium Imp. ærario *quæstores rursum imposuisse*. In inscriptione Cæritum pag.214. Gruteri legitur: *C. Suetonio Claudiano Aedile iure dicundo præf. ærari*. Emissum est illud decretum Traiano imperante anno Dionysiano 113. Ita in municipio Cæritum Præfectus ærario publicos redditus custodiebat. At in colonia Pisana non vnus, sed plures pro Quæstoribus in singulos annos ærarij curam gerebant. De Dorylensibus scribit Cicero in oratione pro Flacco num. 34. *Nummus commoueri nullus potest sine quinque*

E 2 *præto-*

prætoribus, quæstoribus, quatuor mensarijs, qui apud illos à populo creantur. Bini fortè colonicæ pecuniæ seruandæ Pisis præficiebantur, qui apud Doryleum Phrygię vrbem quęstores à Tullio appellantur. Capuę etiam quæstores dicebantur, quibus publicæ pecuniæ cura iniungebatur ex laudato superiùs fragmento apud Pighium. Spanhemius dissert. 6. pag. 552. scribit in Pisano nostro lapide de annuis inferijs Caij nominari *quæstorem ad ærarium*; sed nusquam ea nomina ibidem leguntur, sed in altera inscriptione Lucensi, quam laudat Chimentellius cap.7. nusquam tamen à me Lucæ repertam, licèt per amicos diligentissimè perquisitam. In calce quidem Caianæ inscriptionis Duumuiri iubentur, vt omnia de annuis inferijs decreta, *coram* PRO QVÆSTORIBVS *primo quoque tempore per scribam publicum in tabulas publicas referenda curent*. Chimentellius ibidem legit: *coram prouinciæ quæstoribus*: Scio florente Republica Romana, quæstores prouincijs Italiæ, iussu Senatus, impositos; cum nulli maiores magistratus in easdem id temporis mitterentur, vno tantùm Proconsule Galliam Cisalpinam prouinciam obtinente. Illorum munus erat vectigalia, portoria, tributa, decimas fructuum, frugumque, omnes deniquè publicos reditus P.R. curare, collectam inde pecuniam in vsus Reipublicę expendere, & quod eiusdem supererat, in ærarium Romam deferre. Tacitus lib. annal.XI. scribit quæstores, Regibus Romæ imperantibus, institutos; dein *gliscentibus*, inquit, *negotijs, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati &c.* Lucium Appuleium Saturninum quæstorem Ostiensem legimus apud Ciceronem in Sestiana num.31. Alterum apud Tacitum habemus lib.4. annal. *Et erat*, inquit, *ijsdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat*. Cicero in Vatinium num. 8. ait eundem creatum Calenum quæstorem in Campania, abs se consule Puteolos missum, vt inde aurum argentumque exportari prohiberet. Dio lib. 55. ad A.V.718. *Quæstores etiam*, inquit de Augusto, *in ora maritima propè vrbem & alijs Italiæ locis, vt praeessent, constituit, idque pluribus annis fecit*. Ex his colligo quæstorem etiam in Etruriam missum, qui Pisis degeret, quòd ea vrbs maritima erat, ac portum propè haberet Romanorum nauibus frequentatum; neque huiusce rei primus auctor venio; nam Pighius vir in Romana historia versatissimus, inter annuos P. R. magistratus Pisanum quæstorem in Etruria sæpè commemorat. Ceterùm illis notis PRO. QVÆSTORIBVS, Etruriæ quæstorem non arbitror designatum; nam cum nulla ibidem verba punctis intercisa, seu abbreuiata legantur, disertè *PROVINCIAE* sculptor expressisset, nec priorem tantùm syllabam sculpsisset. Itaque coloniæ Proquæstores in nostro lapide appellatos puto, cum præsertim prouinciæ vnus tantùm quæstor præesset; at plures ibidem nominantur: *Coram pro quæstoribus primo quoque tempore per scribam publicum in tabulas publicas referenda curent*; quæ si Chimentellius obseruasset, planè intellexisset colonicos proquæstores, non prouinciæ quæstorem designari. Nemo verò ignorat in vetustis inscriptionibus proconsules ac proquæstores, puncto post præpositionem posito, describi, nempè PRO. COS. PRO. Q. Cicero in Verrem III. num. 64. ait: Occiso C. Malleolo quæstore, C. Verres *à Cn. Dolabella statim pro quæstore iussus est esse*; & superiùs num. 29. *quem Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit*. Itaque in Colonia

Iulia

Iulia Pisana Proquæstores creabantur, qui præter pecuniam publicas etiam tabulas custodiebant, in quibus reditus ac expensæ coloniç describebantur. In horum postea locum posteriori ætate Curatores Kalendarij successere. Extat insignis de illis titulus lib. 12. Cod. Theodosiani; & in Gruterianis inscriptionibus pag.444. 5. laudatur C. Octauius Modestus *honoratus ad curam Kalendari Reip. Canusinorum à Diuo Traiano*. Pag. 446. 7. *Curator Kalendari R. P. Aeclanensium electus à D. Pio*. Pisis in area ædium Roncionorum grandius saxum seruatur, cuius inscriptionem apud Gruterum pag. 444. mutilam & deprauatam, integram ac correctam exhibeo.

D M
MEITIA. IANVARIA. HIC. ADQ. CON
B. M.
QVINTVS. OBSEQVENTIVS. SEVERINVS
AVG. PISIS. CVR. KAL. FLORENTINORVM
SIBI. POSTERISQ. SVIS

Prior versus in Grutero deest, quem etiam omisit Chimentellius cap. 7. postea legitur CVR. I. ALAE. *Florentinorum*; vbi luscitiosi exscriptores K in I commutarunt, insertis postea literis AE, quibus nullus eo in lapide locus est. Ratiocinium pecuniæ fœnebris Kalendarium dicebatur, quod egregiè iunior Gothofredus in notis ad leg. 1. *de Curat. Kalend.* Codicis laudati probat ex panegyri Æduorum Flauensium nomine Constantino recitata: *Ob hæc igitur merita & prisca pater tuus ciuitatem Aeduorum voluit iacentem erigere, perditamque recreare, non solum pecunijs ad Kalendaria largiendis &c.* nempè fœnori dandas, ex qua annuos quæstus facerent. Tabulæ publicæ, in quibus scribebantur nomina eorum, qui fœnebrem pecuniam à ciuitatibus accipiebant, Kalendarium dicebantur; hinc in eadem lege ait Constantinus Imperator: *Itaque quotiens minus ideoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen Kalendario ciuitatis alicuius inuenitur obnoxium &c.* Nomen Kalendarij hisce tabulis inditum est, quod debitores, quorum nomina ibidem signabantur, vertentibus menstruis Kalendis, fœnus soluebant; vnde Horatius Serm. 1. Sat. 3. ait:

Odisti & fugis, vt Drusonem debitor æris,
Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem aut nummos vndeunde extricat...

Seneca lib. 1. de benef. cap. 2. *Nemo*, inquit, *beneficia in Kalendario scribit: nec auarus exactor ad horam & diem appellat*. Vide *l. lecta* 40. ff. *si cert. pet.* ac Pancirolum de magistratibus municip. cap. 14. vbi fusiùs agit de Curatoribus Kalendarij, de quibus hactenus. Redeo ad Proquæstores coloniæ Pisanæ, qui in nostro Cenotaphio iubentur adesse, cum Duumuiri decreta de inferijs Caio quotannis mittendis, *per scribam publicum in tabulas referenda* curabant. Singulis magistratibus scribæ inseruiebant, qui eorundem decreta in tabulas publicas referebant. Scriba hic nominatus, erat scriba proquæstorius; ita Cicero in Cluentiana *scribam ædilitium* appellat, qui ædilium decreta publicis tabulis consignabat. *Scriba ad ærarium* recitatur Ciceroni in Pi-

soniana

soniana num. 49. Idem pro Archia poeta num. 6. *Hic tu*, inquit, *tabulas desideras Heracliensium publicas, quas bello Italico incenso tabulario, interisse scimus omnes*, Locus in quo publicæ tabulæ seruabantur, *tabularium* dicebatur.

Nulli in neutro Cenotaphio Ædiles Pisani occurrunt; at in inscriptione apud Roncionos, quæ patricia & equestris Pisis familia est, Pisani ædilis mentio fit.

D. M
Q. LARGENNIO
Q. F. GAL. SEVERO
ÆDILI. PISAS
Q. LARGENNIVS
CHRESIMVS. PAT
QVI. OB. HONOR.
BISELLI. H-S. L. NV
REI. P. PISANOR
DEDIT

Hanc inscriptionem iusto volumine, cui titulus: *Marmor Pisanum de honore Biselly*, illustrauit Valerius Chimentellius in Pisano Lyceo eloquentiæ professor insignis, cuius modò ibidem vestigia implet V. C. Aueranus nitore Latini sermonis, ac Græcarum literarum peritia vniuersæ Academiæ commendatus, ac breui exteris, posterisque noscendus. Incompertum planè est, quando hic Q. Largennius Pisis ædilitatem gesserit, vti etiam quot collegas eo in magistratu habuerit; nam Arpini tres Ædiles fuisse scribit Cicero lib. 13. fam. epist. 11. ad Brutum. Velserus lib. 5. rerum Augustan. putat, vbi in vetustis saxis legitur: AEDIL. II VIR. AEDIL. IIIVMVIR vel IIII VIR, binos, ternos, vel quaternos in colonijs Ædiles indicari. Verùm nullus dubito diuersos ibidem honorum gradus exprimi, nempè quum quis primo Ædilis, dein II. Vir, Triumuir, vel IIII VIR fuerit. Id patet ex inscriptione Gruteriana pag. 461. in qua A. Quinctilius in eodem municipio dicitur IIII VIR. AED. POTEST. IIII VIR. IVRE. DIC. quæ pariter leguntur Ocriculi in altera inscriptione pag. 422. 8. Non possum hic omittere decretum Tergestinorum relatum pag. 408. in quo *Hispanius Lentulus Nepos Duumuir iuri dicundo* verba fecit de honoribus deferendis Fabio Seuero ob præclara eiusdem erga Tergestem patriam beneficia, inter quæ recensetur eundem ab Antonino Pio impetrasse, vt *Carni, Catalique adtributi à D. Augusto Pio Reip. nostræ, prout qui meruissent talia, absque censu per ædilitatis gradum in curiam nostram admitterentur, ac per hoc ciuitatem Romanam adipiscerentur*. Itaque in eadem vrbe præter Duumuiros, qui supremum magistratum gerebant, creabantur etiam Ædiles. In actis etiam purgationis Felicis superiùs laudatis Cæcilianus Duumuir municipij Aptungensis in Africa testatur se ibidem cum Augentio ædilitatem administrasse. Persius in priori satyra vers. 129. ait:

Sese

Sese aliquem credens, Italo quòd honore supinus
Fregerit heminas Ereti ædilis iniquas.

Ædilatum *Italum honorem* appellauit, quòd in vilioribus etiam oppidis, ne dum in colonijs ac municipijs insignioribus Italiæ, ędiles passim creabantur. Quidam quibus adhæsit Farnabius, legunt *Areti*, quæ antiqua est Tusciæ vrbs. Verùm *Ereti*, ignobilis in Sabinis oppidi, legendum esse puto; tum quia poeta ibi irridet fastum cuiuspiam, qui ob infimum ædilitatis munus in vili oppido habitum, vultu elato atque inflatus procedebat. Arretium verò nobilissima erat colonia, diuque cum Romanis Etruriæ inhiantibus, vario Marte conflixerat; tum quia Arretium priorem syllabam longam effert ob geminatam consonantem Silius lib. 5.

— Pœnus nunc occupet altos
Arreti muros?

In vetustis inscriptionibus Grut. pag. 520. 3. *domo* ARRETIO. pag. 372. 12. MVNICIP. ARRETIN. & pag. 1022. 2. ORDO ARRETINORVM. Porrò nulla in nostris lapidibus Ædilis mentio occurrit, quòd neutiquam ad eorum magistratum spectabat decretum de inferijs quotannis instaurandis, sed ad Duumuiros, ac Proquæstores ob publicam pecuniam impendendam. Hic mihi liceat vnum & alterum subnotare ad memoratam inscriptionem explicandam. Honorem BISELLI ibi recitatum pluribus indagat Chimentellius; at ipse duumuiralia ornamenta designata existimo. Varro lib. 4. LL. ait: *Quod non planè erat sella, subsellium dictum; vbi in eiusmodi duo, bisellium dictum*. Romani magistratus insigne erat sella curulis, quæ passim visitur in denarijs gentium Romanarum ad designandos Dictatores, consules, prætores, aliosque curules magistratus. Ita in colonijs Duumuiri in eadem sella ius dicebant, quæ inde bisellium dicta, quòd duo in eadem sedebant. Dio lib. 44. ceteros inter honores Cęsaris post deuictos iuuenes Pompeios, hunc recitat: *Vt semper curuli sella sederet, exceptis ludis: tum etiam sessio ei in tribunicio subsellio cum ijs qui quoque tempore tribunatum plebis gererent, concedebatur*. Tacitus lib. 1. hist. ait: *Legati legionum consularibus ornamentis donantur*; inter quę sella curulis numerabatur. Ita cum quempiam de colonia benemeritum decuriones publico honore decorare volebant, eundem duumuiralibus ornamentis, hoc est, bisellio donabant. Apud Grut. pag. 347. 3.

P. AELIO. P. F. PHILOLOGO
AVG. DECVRIONI. CAPVAE
ORNAT. ORNAM. IIVIRAL
AELIA. APHRODISIA
MATER. ET. SIBI. FECIT

Rursus in eadem inscriptione legitur: AEDILI. PISAS. Ne errorem marmorario impingamus, facit altera inscriptio apud Gruterum pag. 301. posita Torquato & Attico Cos. æræ vulgaris Christi 143. Antonino Pio imperante; ibi nomina ac patriæ plurium exhibentur, quos inter quarto statim loco: CLEMENS PISAS. Ceterorum patriæ ablatiuo casu efferuntur, nempè *Bononia, Tiburi, Fano Fortunæ, Formis, Volceis &c.* Pisæ tantùm accusatiuo casu inscribuntur. Chimentellius cap. 7. scribit Pisam singulari casu non

non semel apud veteres, Græcos præsertim pronuntiari; quare vti à Latinis dicitur *paterfamilias*, *non verò paterfamiliæ*, ita *Aedilis Pisas* pro Pisæ scalptum fuit. Sed posterior inscriptio, quam ille non obseruauit, palam ostendit accusatiuum pro ablatiuo, non autem pro genitiuo vsurpatum. Extat Gruteri pag. 359. 1. epitaphium, quod vxori posuit

M. APISTIVS. M. F. PAL. SABINVS. DVVMVIR
VEIOS. IIII. VIR. NEPETE

Hic quoque *Veios* pro Veis sculptum est. Præterea pag. 14. 9. eiusdem thesauri Gruteriani legitur,

I . O . M .
L . PETRONIVS
FLORENTINVS
DOMO. SALDAS

Saldæ erant in Mauritania, ac ea vrbs colonia erat Romanorum. Est militis inscriptio, cuius patria ablatiuo casu latinis efferri solebat, voce *domo* sæpè præposita; Florentinus enim eiusdem cognomen fuit. Ita miles *domo Arretio* laudatur pag. 520. 3. *domo Brixia* 534. 1. *domo Philippis* 546. 2. *domo Placentia* 554. 6. quæ dicendi phrasis passim in militaribus epitaphijs occurrit, in quibus ablatiuus casus gentilitius legitur. Vide indicem Gruteri, in quo sub titulo *casus mutatio*, Pisas pro Pisis per antiptosin scriptum dicitur. Extat tamen pag. 558. 10. militaris inscriptio, in qua *Pisis* iuxta tritas Grammaticorum regulas sculptum est.

P. RANFANIVS
P. F. GAL
CYRINICVS
PISIS
VIX. ANN. XVIII
MIL. ANN. V. IN. COH
VIIII. PR. 7. SALVI
BASSI. H. S. E.

In cenotaphio Lucij Cæsaris datur cura C. Canio Saturnino IIVIRO & DECEM PRIMIS eligendi & emendi à priuatis loci, in quo annuæ Cæsari Augusti F. inferiæ mittantur. Decem decuriones, qui in ordine Curiæ primi censebantur, *decem primi* vulgò appellabantur, eorumque non rara apud antiquos scriptores mentio habetur. Cicero pro Roscio Amerino num. 14. *Itaque*, ait, *decurionum Amerinorum decretum statim fit, vt decem primi proficiscantur ad Sullam*. Idem in quarta Verrina narrat L. Metellum prætorem Siciliæ ob depositas à Centuripinis C. Verris statuas *euocasse ad se Centuripinum magistratum, & decem primos*. In codice Theod. *l.* 39. *de Episcopis, & l.* 54. *de Heret.* nominantur *decem primi curiales*. Gra-

Gratianus Imper. ibidem *l. 2. de quaest.* decernens pœnam plumbatarum infligi posse decurionibus, addit: *Decem primos tantùm Ordinis curiales ab immanitate huiusmodi verberum segregamus*. In editis codicibus *immunitate* perperam legi scitè in notis Gothofredus obseruauit. Idem verò principalium curiæ numerus non vbique fuit; nam Cæsar lib. 1. bel. ciu. cap. 35. euocauit ad se *Massiliensium XV. primos*. Tullius lib. 3. de nat. Deor. laudat chirographum *sex primorum*; & in Nouella Maiorani ad Basilium Pr. Prætorio nominatur *quinque primorum curiæ* subscriptio. Apud Gruterum pag. 348. 7. hocce epitaphium legitur.

FILI. FECERVNT
D. M
P. AEMILI. NICOMEDI. IVN
QVI. VIXIT. ANNIS. XLII. M. VI. DIB. XX
DOMINO. D. III. INTER. DECEM
PRIMOS
PATRI. BENE. MERENTI
DVLCISSIMO &c.

Item pag. 49.

DEO. CAVTE
FLAVIVS. ANTISTIANVS
V. E. DE. DECEM. PRIMIS
PATER. PATRVM

Hermogenianus antiquus I. C. ait: *Decem primi tributorum exactioni ita praeerant, vt si quid detrimenti fiscus mortuorum causa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent*. Eorundem etiam meminit Firmicus libro 3. Mathes. cap. 2. & 12. & plura de ijsdem notat Reinesius epist. 31. scribens in singulis ordinibus, corporibus, ac scholis decem primos fuisse. Sanè *decem primi* scholæ Domesticorum laudantur *leg. 7. 8. & 9. de domest. & protect. C. T.* & pag. Grut. 202. 2. nominantur X. PRIMI, qui pertinebant ad domum Augustorum, non verò ad curiam, seu Ordinem coloniæ.

Antequam institutum de antiquis Pisanæ coloniæ magistratibus sermonem absoluam, inuenta nuper Pisis inscriptio producenda mihi est. Illam mihi ostendit Io. Baptista Ricciardus in Pisano Lyceo Philosophiæ moralis professor, quem virum ob singularem eruditionem ac non vulgarem in omni literarum genere peritiam, vnicè obseruo, isque me vicissim eximia beneuolentia complectitur.

D. M. S
FELIX. HERCVLEO
EQ. P. AED. II. COS. I
PONT. PERP
REIP. PIS

Extat hocce saxum in horto, in quo ceræ dealbantur, literis affabrè insculptis, optimèque seruatis. Equidem vt à nomine incipiam, Felix florente Republica, ac priori Imperatorum ætate, cognominis loco erat, nec vspiam nomen viri fuit; vnde posteriori Augustorum ætate ea inscriptio dicata est. Hinc sub horum imperio laudantur *Felix Publicius Pal. Furianus* pag. 303. 3. operis Gruteriani; *Flauius Herculeo Pont.* pag. 313. 3. & *M. Herculius Festus* pag. 1077. Illis verò notis EQ. P. nempè EQVO PVBLICO, idem Felix equo publico donatus indicatur, ac proinde vir erat ordinis equestris. Cicero in Philippica sexta loquens de statuis C. Antonio Triumuiri fratri erectis ait; *Altera equitibus Romanis equo publico, qui item ascribunt:* PATRONO. Etenim licèt quis esset ex ordine equestri, equo etiam publico honoris gratia donabatur. Ouidius familia antiquitùs equestri se ortum testatur lib. 4. de Ponto eleg. 8.

Seu genus excutias, equites ab origine prima,
Vsque per innumeros inueniemur auos.

Idem tamen scribit lib. 2. Trist. se equo publico ab Augusto honoratum.

At memini: vitamque meam, moresque probabas
Illo quem dederas, prætereuntis equo.

Nempè cum, teste Suetonio cap. 38. de vita Augusti, equitum turmas recognosceret, reducto post longam intercapedinem more transuectionis. Hinc apud Gruterum pag. 480. 5. & 484. 2. leguntur hæ notæ dignitatis equestris, EQ. R. EQ. P. scilicet: *Equiti Romano, equo publico*. Pag. 486. 1. inscribitur epitaphium

T. VETTIDIO
POTENTI FIL
EQVO PVBLICO
ANNOR. XX. M. IIII. D. V

Pag 468. 4.

SERVILIO POPILIAN
EQVO PVB
DECVRIONI &c.

Pag. 347. 6.

L. AELIANO. L. F
AN. PROVINCIALI
EQVO. PVBLICO. ORNATO &c.

Pag. 404. 2.

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLIONIS
RVFI. HONORATI. EQVO. P &c.

Postea Felix Herculeo equo publico ab Imperatore ornatus, iterum ædilitatem gessisse dicitur, de quo colonico magistratu superiùs dictum est. At quòd idem inscribitur COS. I. hoc est: *consul semel* non leuem mihi difficultatem

inge-

ingerit, cui vix soluendæ sim. Doctissimus Chimentellius cap. 5. de honore Bisellij scribit duumuiros in ambitiosa quapiam colonia potuisse nuncupari consules, cum ijdem Romanorum consulum imaginem suis in vrbibus præ se ferrent; qui quidem scriptor si epigramma quod nondum è ruderibus erutum pedibus fortè Pisis calcauit, vidisset, in eodem suæmet opinioni triumphum cecinisset. Cicero in altera agraria Capuanorum superbiam exaggerans, qui suæ vrbis magistratum non duumuiros, vti ceteræ coloniæ, sed prætores nuncupassent, ait: *Nonne arbitramini paucis annis fuisse nomen consulis appetituros?* Equidem Ausonius se Burdigalæ consulem vocat.

Diligo Burdigalam; Romam colo; ciuis in hac sum,
Consul in ambabus.

Quæ carmina Velserus lib. 5. pro arbitrio inuertit præter omnium vetustorum codicum fidem. Renesius verò epist. 31. putat Ausonium poetarum more locutum, ac metri causa pro duumuiro *consulem* posuisse; quod etiam repetit lib. 3. variar. cap. 16. scribens pag. 603. *Consules sola Roma habebat incommunicabiles municipijs & colonijs.* Verùm, vti scitè notat Chimentellius, si quædam municipia Dictatorem iuri dicendo præficiebant, quod de Lanuuio testatur Cicero in Miloniana, & de Cærete inscriptio Gruteriana pag. 214. aliæ quædam vrbes suos magistratus nomine consulum per ambitionem appellarunt. Maior certè Dictatorum, quàm Consulum dignitas atque imperium erat, quod Syllæ ac dein Cæsaris exemplo constat. Augustus decimum tertium consulatum accepit; idem verò dictatoris nomen ac potestatem sibi populo offerente: *vestem suam discidit, rectè inuidiam atque odium eius nominis vitans*, ex Dione lib. 54. & Suet. cap. 52. de vita eiusdem. Nullus ignorat Augustorum sequioris præsertim ætatis imperio consulum potestatem viluisse, ac penès nomen tantùm & fasces stetisse. Ita pluribus consularia ornamenta donata; sub Commodo enim vigintiquinque vnico tantùm anno consulatum gessere. Quare vel Principum priuilegio, vel coloniæ Pisanæ ambitione, posteriori ætate, pro Duumuiris consules creati videri possint. Laudata inscriptio *COS. I.* posteriora tempora apertè indicat; nam antiquitus is qui semel consulatum gesserat, *consul* inscribebatur, numeralibus notis tunc tantùm additis, cum alterum, vel plures consulatus obtinuisset. Vereor tamen ne illa nota I. pręter morem addita, apud eruditos memoratæ inscriptioni fidem eleuet, cum nusquam vnico consulatui subiecta legatur. Casaubonus in notis ad pag. 112. apologiæ Apulei ex Philostrato de vitis Sophistarum municipales consules producit, quos etiam admisit Scipio Gentilis lib. 2. de iurisdict. cap. 5. Ipse ad hunc Consulem non secus ac ad aquas, vt aiunt, hæreo.

Hactenus de vetustis coloniæ Iuliæ Pisanæ opsequentis magistratibus disserui. Quòd verò in Caiano cenotaphio nulli dicuntur ineunte anno magistratus *propter contentiones candidatorum* Pisis electi, huius dissidij origo exponenda est. Quemadmodum Romæ ciues partim patricij, partim plebei erant, ita etiam ciues coloniarum in decuriones ac plebeios diuidebantur. Decurionum numerum in vnaquaque colonia à Triumuiris, qui eandem deducebant, constitutum colligo ex Cicerone in agraria 2. dicente lege Rulli de deducenda colonia Capua, *centum decuriones* ibidem decretos. Postea decurionibus accensebantur illi, quibus centum millium nummum, nempè duorum millium ac quingentorum scutatorum facultates

 erant.

erant. Plinius lib. 1. epist. 19. *Esse autem*, inquit, *tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos*, videlicet Comi, *decurio es*. Qui vltra 25. iugera possidebat, inter decuriones censebatur. *L.* 33. *de decur. C. Theod.* curialibus prouinciæ Mysiæ conceditur, *vt quos è plebe idoneos habent, ad decurionatus munia deuocent*, hoc est, eos è plebe ciues, *quos ad decurionum subeunda munera splendidior fortuna subuexit*. Ibidem *leg.* 53. Cum post fugatum Sex. Pompeium, ac exauctoratum Lepidum, milites missionem ab Augusto in Sicilia peterent, hic quò eos sub signis in castris contineret, pollicitus est vnicuique suis in patrijs *Senatoriam*, seu *decurionis dignitatem* ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 744. Plinius lib. 10. epist. 117. Græcam vocem Latio donans, ait: *Solent totam bulem atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare*. Decuriones in colonijs id erant ac Romæ Senatores, vnde non semel Senatores nuncupati. Tacitus lib. 13. ait: *ysdem consulibus audita Puteolanorum legationes, quas diuersas Senatorius Ordo plebsque ad Senatum miserant*. Pacatus in panegyrico de laudibus Theodosij laudat apud Hemonam *conspicuos veste niuea Senatores*. Theodosius Imp. *l.* 85. *de decur.* vetat *decurionem (& si sic dici oportet) Curia Senatorem plumbatarum ictibus subdi*. Maioranus Augustus Nouella 1. curialium *catun*, inquit, *rectè appellauit antiquitas minorem Senatum*. Hinc in vetustis inscriptionibus legitur pag. 457. 6. SENATVS. P. Q. TIBVRS. pag. 463. 3. P. Q. NOLAN. At pag. 1086. 3. 4. ORDO. POPVLVSQVE. NOLANVS. Quo sanè nomine municipalis senatus vulgò nuncupabatur, vt ex rescriptis Principum in vtroque Codice patet. Apud Gruterum pag. 19.

PRO. SALVTE. COLONIAE
ET. ORDINIS. DECVRIONVM
ET. POPVLI. TVDERTIS &c.

Pag. 393. 5. ORDO SANCTISSIMVS DECVR. Pag. 275. 2. 481. 9. & 1095. SPLENDIDISSIMVS. Pag. 421. 7. 347. 1. 481. 9. & 484. 6. AMPL. nempè *Amplissimus*. Qui aderant Romæ in Senatu ac decreta condebant, *Patres conscripti* dicebantur: At decuriones coloniarum, qui in curia sententiam dicebant, non *Patres*, sed tantùm *conscripti* appellabantur; licèt quidam Patres Patrum in allata superiùs inscriptione nuncupetur. Hinc pag. 355. Gruteri legitur: *Placere huic* ORDINI, nempè decurionibus; Pagina verò 443. *Placere vniuersis* CONSCRIPTIS; & pag. 456. *Placere* CONSCRIPTIS. Et in nostro Caiano cenotaphio: *Placere* CONSCRIPTIS *qua ad IIII. Nonas Apriles &c. ita fieri agi, haberi, opseruarique &c.* Ex quibus eam antiquitus formulam in condendis colonicis decretis vsurpatam intelligimus. Vti verò Senatus ac plebs Romæ discernebantur, ita & in colonijs ac municipijs separatim nominantur. Extant inscriptiones apud Panuinium in lib. de imperio Rom. vbi de Colonijs agit, pag. 747.

DECVRIONES ET PLEBS
COLONIÆ ANCONITANORVM

Item

Item pag 748.

DECVRIONES ET PLEBS
COLONIÆ ASCVLANORVM

Ex quibus infertur in colonijs decurionum decretis plebis scita adiuncta, ita vt & ipsa plebs sententiam rogaretur. Hoc ipsum ostendit celebris inscriptio Narbonensis pag. 229. in qua Augusto Narbone PLEBS NARBONENSIVM *aram in foro posuisse* dicitur, ac TRES EQVITES ROMANI A PLEBE & tres libertini annua sacra facere iubentur in honorem Augusti, quòd IVDICIA PLEBIS DECVRIONIBVS CONIVNXIT; siue quia Decuriones conarentur plebeios à iudicijs excludere; siue quia discrepantes vtrorumque sententias idem Princeps composuerit. Augustus sanè ius comitiorum plebi Romanæ seruauit ex Suetonio cap.40. nam *Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid à quoquam candidatorum desiderarent, singula millia nummum à se diuidebat*. Idem tamen in colonijs abs se in Italia deductis, ius comitiorum penes solos decuriones colonicos esse voluit, *excogitato*, vt ait Suetonius cap.46. *genere suffragiorum quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent*. In nostro cenotaphio Caij hæc leguntur: *Duouiri qui primi creati erunt, hoc quod decurionibus & vniuersis colonis placuit, ad decuriones referant, eorum publica auctoritate adhibita, legitumè id caueatur, auctoribusque ijs in tabulas publicas referatur*. Itaque tota auctoritas condendi decreti penes decuriones erat. Ceterùm etiam plebem sententiam rogatam colligo ex ijs quæ in eodem lapide leguntur: *Ob eas res vniuersi decuriones*, COLONIQVE &c. *inter sese consenserunt*. Deinde inferius: *Hoc quod decurionibus, &* VNIVERSIS COLONIS *placuit*. Vbi *colonorum* nomine plebs designatur, cum seiunctim à decurionibus nominetur. Ita apud Gruterum pag.387. 2. legitur: ORDO NARNIENSIVM VNA CVM CIVIBVS. Vide inscriptionem Mundæ in Hispania, quam cap.4. exhibeo. Pag.484. 2.

ORDO VOCONTIORVM
EX CONSENSV ET POS
TVLATIONE POPVLI &c.

Quæ postulatio populi exprimitur etiam pag. 423. 6. & pag. 431. 1. Sextus Ligurius dicitur: IIVIR DESIGNATVS EX POSTVL. POPVLI; qui tamen ibidem inscribitur *ornamentis quinqueuiralibus* SVFFRAG. SANCT. ORDINIS *honoratus*. Immò cum plebs cuipiam ob accepta beneficia statuam, vel inscriptionem dedicabat, locus publico monumento ornandus à decurionibus concedebatur. Ita pag. 392. in saxo Vrbini legitur: LOCVS PLEBEI DATVS DECRET. DECVR. & passim hæ notæ L. D. D. D. in Gruteriano opere occurrunt, nempè: *Locus datus decreto Decurionum*; vbi verò inscribuntur literæ D. D. significatur: *decreto Decurionum*, vti Romani Senatus consulta illis literis S. C. exprimebantur, vt planè constet integram condendorum decretorum auctoritatem solos decuriones habuisse. Libro Digestorum 50. recensetur titulus *de decretis ab Ordine faciendis*. Extat in codice Theod. lex 1. *quemad. mun. ciu.* in qua Constantinus Imperator ait nomina-

minationem Duumuirorum *populi quoque suffragijs in Africa ex consuetudine celebrari*; cuius primùm inductæ consuetudinis origo tempusque ignorantur; quæ tamen postea abolita fuit ex lege 84. & 142. *de decur.* quibus statuitur nominationes à duabus tertijs Ordinis in Africa faciendas. In decreto nostro de inferijs Caij laudantur *acta, facta, constituta per consensum* OMNIVM ORDINVM, quibus postremis verbis decretum Decurionum, ac consensus plebis exprimuntur, quæ decretum illud gratanter accepit. Ciceroni in epist. 3. ad Brutum *omnium Ordinum consensus* recitatur; nempè Senatus, equitum, ac plebis, qui triplex erat ordo ciuium Romanorum. In colonijs ac municipijs equites fuisse certum est, quorum census erat CCCC. millium nummum. Ouidius se equestri familia apud Sulmonem natum scribit lib. 4. Trist. eleg. 10.

Si quid id est, vsque à proauis vetus ordinis hæres,
Non modò fortunæ munere factus eques.

Cicero apud Arpini municipium equestri familia natus erat; vnde & à Iuuenali Sat. 8. Ver. 237. dicitur

Hic nouus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis eques.

Cæsar lib. 3. bel. ciu. cap. 71. scribit eodem die duplici prœlio desideratos equites Romanos notos *C. Fulginatem Placentia, A. Grauium Puteolis, M. Sacratiuum Capua.* Cicero in Planciana num. 18. cum quædam municipia nominasset, ait: *ijsdem nunc à municipijs adsunt equites Romani publicè, cum legationis testimonio.* Et num. 26. *Sed cum sit Cn. Plancius is eques Romanus ea primum vetustate Equestris ordinis, vt pater, vt auus, vt maiores eius omnes Equites Romani fuerint, summum in præfectura* Atinati *florentissima gradum tenuerint &c.* Pisis etiam plures equestris ordinis viros fuisse nullus inficias ibit; & illi quidem vocibus *omnium Ordinum* in Caiano marmore exprimuntur. Ordo equitum R. in colonijs dignior erat, quàm ordo decurionum. Nam Plinius lib. 1. epist. 19. ad Firmum Nouocomensem scribens, ait: *Magnæ & graues causæ, cur suscipere, & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur vt te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendes equestres facultates CCC. millia nummum.* Iuxta illud Horatij:

Si quadringentis sex, septem millia desunt,
Plebs eris;

Romæ videlicet; in colonijs enim centum millium census decuriones à plebe distinguebat. Strabo Gaditanæ vrbis splendorem describens lib. 3. pag. 116. ait quingentos ibidem equites Romanos censos fuisse, *quot nullius vel Italicæ vrbis censi fuerant, præter Patauinam.* Scribit de Augusto Suetonius cap. 46. *Ac nec vbi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes, etiam ex commendatione publica cuiusque oppidi ordinabat.* Præterea L. Munatius Plancus Lugdunum militum coloniam deduxit ex veteri epigrammate apud Panuinium & Gruterum; illorum quidam Equites fuere, quorum mentio habetur apud Gruterum pag. 431. 1. Sigonius lib. 2. de antiquo iure ciu. Rom. cap. 2. rectè notat Equites alios equo publico meruisse, alios priuato; illos autem in Vrbe diuersum à Senatoribus ordinem constituisse; hos verò in exercitu ordinem à peditibus distinctum constituisse

stituisse. Cicero in prima Philippica num. 14. reprehendens legem M. Antonij, qua centuriones in tertiam iudicum decuriam conijciebat: *Census præfiniebatur*, inquit, *non centurioni solùm, sed equiti etiam Romano. Itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant & iudicauerunt. Non quæro, inquit, istos: quicumque ordines duxit, iudicet. At qui si ferretis, quicunque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis; in iudice enim spectari & fortuna debet & dignitas*. Certum est lege Aurelia lata à L. Aurelio Cotta, Cn Pompeio & M. Crasso Coss. A. V. 684. equestri ordini iudicandi potestatem restitutam, quam postea Iulius Cæsar confirmauit, exclusis tribunis ærarijs. Suetonius in Iulio cap. 41. *Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis, ac senatorij: tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit*. Hinc cum Cicero ait, nemini probari potuisse legem, qua iudicia concederentur ijs omnibus, *qui equo meruissent*, planè infertur, non omnes qui equo merebant, ad equestrem ordinem Senatorio oppositum, pertinuisse; ob defectum videlicet census, & dignitatis. Huius generis equites fuere qui in memorata inscriptione Lugdunensi post decuriones nominantur, quorum fortunæ ac dignitas infra decuriones erant. Illis etiam verbis *per consensum omnium Ordinum* intelligi possunt decuriones, & varia collegia, seu corpora artificum, Fabrorum, Nauiculariorum &c. Ita Gruteri pag. 391. 1. legitur: *ex decreto* ORDINIS *corporis Piscatorum & Vrinatorum totius aluei Tiberis*. Verùm cum Ordo cætum decurionum postea significaret, plebeiorum artificum cætus seu societates passim *collegia*, ac *corpora* nuncupata sunt, vti ex innumeris inscriptionibus & ex titulo de nauicularijs lib. 13. C. Theod. ac de pluribus collegijs lib. 14. per totum colligitur.

Anno vrbis 756. desinente IV. Nonas Apriles ob contentiones candidatorum nulli Pisis magistratus noui creati fuerant, ex initio decreti de inferijs Caij. Extat lex 28. de decurionibus C. T. lata à Constante, seu Constantio, vti contendit Gothofredus, anno æræ Christianæ 339. *Constitutionibus perspicuè definitum est, Kalendis Martijs nominationes fieri, vt splendidorum honorum munerumque principia primo tempore procurentur*. In tabula municipali apud Pighium ad A. V. C. 719. non eodem tempore noui magistratus vnoquoque anno creati leguntur. Puto tamen imperante Augusto, in colonijs, quas idem *iure ac dignatione Vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit* ex Suet. cap. 46. nouos magistratus Kalendis Ianuarijs munus primùm obiuisse; cuius tamen rei in tanta veterum monumentorum inopia nullum testem appello. Profectò in laudata tabula Duumuiri post bellum Alexandrinum creati, Kalendis Ianuarijs magistratum inisse dicuntur. Vtut de hoc sit, ineunte Aprili eius anni, quo Caius Cæsar obijt, nulli Pisis magistratus creati fuerant, *propter contentiones candidatorum*. Non semel Romæ ob candidatorum ambitionem nullis consulibus designatis, interrex creabatur. Ita anno V. 701. *septimo demum mense* consules creatos scribit Dio lib. 40. Cicero epist. 8. lib. 3. ad Q. fratrem ait: *Res prolatæ: ad interregnum comitia adducta*. Anno etiam insequenti 702. inualescentibus seditionum procellis, quas consularis ambitus excitarat, candidati consulatus per vim ac cædes magistratum inuasuri, tribus veluti castris Romam occupauerant, ita vt vnus tantùm consul Pompeius V. Kal. Martias designatus fuerit. Hic idem ambitus Pisanos decuriones in partes distraxit, ne stato tempore, noui illius anni magistra-

tus

tus in colonia eligerentur. Alia tamen ex causa nulli plerumque in colonijs magistratus inibant, Nam cum Duumuiris, atque alijs recènter creatis magistratibus munerum editio incumberet, nonnulli, vt grauiores expensas declinarent, omni contentione curabant, ne quipiam sibi magistratus deferretur; & delato, non semel aufugiebant, ex *L.* 16. & 29. *de decur.* Præterea *Magistratuum & Sacerdotiorum editiones* memorantur *L.* 1. *de spect.* Apuleius lib. 10. ait: *Quinquennali magistratui fuerat destinatus, & vt splendori capessendorum responderet fascium, munus gladiatorium triduanis spectaculis pollicitus, latiùs munificentiam suam porrigebat.* Plinius lib. 10. epist. 117. scribit ineuntes magistratum in Bithynia vniuersis decurionibus, ac non exiguo è plebe numero binos denarios, vel singulos dare. Extat inscriptio pag. 409. 3.

L. FADIO. PIERO. II. VIRO
MVNIFICENTISSIMO. CIVI
QVI. OB. HONOREM. DECVR
EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST
GLAD. PARIA. XXX. ET. VENATION
BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST
PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV
SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XIIIX. N. VENAT
PLENAS. ET. GLADIATORVM. PARIA. XX
EDIDIT. ITEM. POST. ANNVM. LVDOS
SCAENICOR. P. S. F. AVGVSTALES
L. D. D. D.

Coloniæ Duumuiris, ne in edendis ludis patrimonia decoquerent, pecunias quandoque donabant, expensas munerum ex parte suppleturæ. Item pag. 452. 1.

T. ANCHARIO. T. F. PAL. PRISCO
AED. QVAEST. II.VIR. QVAEST. ALIMENT. HVIC. PRIMO
II.VIR. BIGA. POSITA. OB. EXIMIAS. LIBERALITATES. ET. ABVN
DANTISSIMAS. SINE. EXEMPLO. LARGITIONES. ET. QVOD. EX
INDVLGENTIA. AVG. OCTIES. SPECTACVLVM. GLADIATOR
EDIDERIT. AMPLIVS. LVDOS. FLORALES &c.

Ea munerum à nouis magistratibus edendorum consuetudo Roma in colonias ac municipia deriuauerat. Plinius lib. 36. cap. 15. munus ædilitium M. Scauri, ac M. Agrippæ ludos in ædilitate vndesexaginta diebus factos recitat; quòd enim ædilitas magisttatum petentibus, primùm obueniret, immanibus munerum

nerum expensis populi Romani fauorem sibi conciliare conabantur. Cicero pro Muræna num. 38. ait: *Trinos ludos ædilis feceram*; & lib. 2. de officijs: *Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragijs adepti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominaui, sanè exiguus sumptus ædilitatis fuit.* Plurium ædilium munera ibidem commemorat, additque: *Vitanda tamen est suspicio auaritiæ; nam Mamerco homini ditissimo, prætermissio ædilitatis consulatus repulsam attulit:* Et in laudata oratione pro Muræna ait: *Sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum eam L. Murenæ apud populum profuisse.* De nouorum consulum muneribus dixi dissert. 1. de duobus nummis Diocletiani ac Licinij cap. 5. Vopiscus in Aureliano cap. 15. Furij Placidi consulis Anno vulgari Christi 273. largitionibus narratis, ait: *Factum est enim vt iam diuitiarum sit, non hominum consulatus: quia vtique si virtututibus defertur, editorem spoliare non debet. Perierunt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt.* Eadem largitionum pestis colonias afflauit. Hinc cum Sex. Ligurius in colonia Lugdunensi ob perpetuum Pontificatum sibi collatum, plura millia nummum colonis donasset, dicitur: II. VIR DESIGNATVS EX POSTVL. POPVLI. Ex Grutero pag. 431. 1. Quare cum populus magnificentiora munera ab vno potiùs quàm ab altero expectaret, nouorum magistratuum comitia per seditionem plerumque turbabat, quamuis electio penes decuriones esset, plebe nullum in colonijs suffragium dante. Ceterùm memoratæ in Pisana colonia contentiones candidatorum ambitioni potiùs deputandas arbitror, quàm eorundem in declinandis ob spectaculorum expensas magistratibus; nam qui munus refugit, neutiquam pro eodem obtinendo candidatus contendisse dici potest. Cum Romæ defuncto Rege, ac postea comitijs consularibus, morbo consulum, bello, aut seditione impeditis, noui magistratus creari non possent, interrex patricia è gente prodebatur, qui ad quintum diem cum imperio in Vrbe esset, qui postea successorem in quinque alios dies excipiebat, quousque comitia consularia haberentur. In quibusdam colonijs, quòd nulli noui magistratus creari possent, penès interregem iurisdictionem fuisse indicat inscriptio Narbonensis apud Gruterum pag. 394. 5.

T. COMINIVS. C. F. PO
DVVMVIR. AEDILIS
INTERREX

Pagina etiam 491. 10. ponitur inscriptio cuidam, imperante Tiberio, Formijs dicata.

AED. III. AVGVRI. INTERREGI &c.

Verùm Pisis nullos id temporis interreges creatos disertè monstrat tabula Caiana, in qua legimus: *Vniuersi decuriones, colonique, quando eo casu in colonia neque IIuir, neque Præfecti erant, neque quisquam iure dicundo præerat, inter sese consenserunt &c.* At interrex iuri dicundo præerat, Senatum cogebat, aliaque præstabat, quæ Reges, seu Consules summo cum imperio Romæ exequebantur. In illo tamen interregno coloniæ decuriones

G acce-

ac ceteri ciues Pisani annuas inferias Caio decreuerunt, legatos ad Augustum destinarunt, aliaque edixere, quæ in eadem inscriptione referuntur. Quo verò mense eius anni Vrbis 757. Duumuiri *L. Titius A. F. & T. Allius T. F. Rufus*, qui in calce eiusdem decreti nominantur, magistratum capessiuerint, ignoratur, priori versu cenotaphij, quo dies, mensis, ac locus exprimebantur, nescio cuius imperitia detonso. Hoc tamen compertum habeo ante V. Kal. Iulias Duumuiros Pisis electos fuisse; nam ibidem Augustus sæpiùs dicitur Tribuniciæ potestatis XXVI, quæ desinebat die 27. Iunij, tunc Tribuniciam potestatem XXVII. eodem auspicante, vt dissert. 2. cap. 15. fusiùs ostendam.

CAPVT IV.

Sacerdotes Pisanæ Coloniæ. Flamen Augustalis Pisis creatus. Antonius Flamen viuentis adhuc Cæsaris designatus, sed non inauguratus. Plutarchi & Appiani interpretes notati. Augustus ante obitum diuinis honoribus in Italia cultus. AVGVSTEVM eidem Pisis sacratum. Romæ S. C. & in Colonijs Decurionum decreta in templis facta. Augustus à poetis passim Deus ante obitum nuncupatus. Flamines cum Augustalibus à V. C. perperam confusi. Flamines Prouinciæ contra Valesium ac Gothofredum asserti. Ijdem à decurionibus creati, à magistratu proditi, ab Auguribus etiam inaugurati contra Gruchium.

AD antiquos Coloniæ Iuliæ Pisanæ opsequentis Sacerdotes gradum facio, vt Caianam inscriptionem, aliasque Pisis seruatas, exponam; qua occasione insignem Ciceronis locum hactenus vel deprauatum, vel perperam explicatum illustrabo. Et quidem in cenotaphio Caij nominatur *T. Statulenus Iuncus Princeps Coloniæ*, FLAMEN AVGVSTALIS, PONTIF. MINOR PVBLICORVM P. R. SACRORVM. Numa tres tantùm Flamines Romæ instituerat, Iouis, Martis, ac Quirini, quorum singuli sui tantùm Dei sacris operarentur. Postea alijs Dijs flamines consecrati sunt; vnde Tullius lib. 2. de legibus, ait: *Diuisque alijs alij sacerdotes, omnibus Pontifices, singulis flamines sunto.* Varro lib. 4. L. L. à filo dictos putat, nam, cum intecto capite procedere non possent, nec apicem (galerus erat pilei rotundi formam habens) per æstatem ob æstum ferre possent, capillos filo nectebant; vnde flamines quasi filamines nuncupati. Religiosos verò flaminum ritus in indicem cogit A. Gellius lib. 10. cap. 15. Inter ceteros honorum titulos, quos Dictatori Cæsari post bella ciuilia profligata, Senatus detulit, *Iouis ipsi*, inquit Dio lib. 44. *cognomentum palàm imposuerant, templumque ei Clementiæ dedicari iusserunt, Sacerdotioque eius Antonium quasi Flaminem Dialem aliquem præfecerunt*. Quòd Iupiter Græcis Διὸς dicitur, eiusdem Flamen Dialis appellatus. Cicero in secunda Philippica num. 106. hunc Cæsaris Flaminem execratus, ait: *Est ergo Flamen vt Ioui, vt Marti, vt Quirino, sic Diuo Iulio M. Antonius... Detestabilem hominem, siue quod tyranni sacerdos est, siue quòd mortui*. At Cæsare superstite

ſtite eodemque fortè vetante, non fuiſſe Antonium inauguratum colligitur ex eodem Oratore ibidem dicente: *Quid ergo ceſſas? cur non inaugurare? Sume diem. Vide qui te inauguret; collegæ ſumus; nemo negabit.* Erant ambo in augurum collegium cooptati. Ceterùm Antonius quamuis Flamen Cæſaris deſtinatus, eodem occiſo, inuidiæ fortè metu, ſeu quòd ſtultitiæ proximum ducebat trucidati hominis Flaminem eſſe, inaugurationem omiſit. Huius teſtis eſt idem Cicero in Philippica 13. hiſce Antonium perſtringens: *Deceptum autem patrem à me Cæſarem affirmare audes? Tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus, cuius homo ingratiſsimus flaminium cur reliquiſti?* Verùm Plutarchus in Antonio, narrata pace inter hunc ac Cæſarem & Sex. Pompeium A. V. 714. factam, ait: ἄυτος δὲ Καίσαρι χαριζόμενος ἱερευς απεδείχθη τῦ προτερου Καίσαρος. Quæ Latinè reddit Leonardus Arretinus: *Eſſetque augur in locum prioris Cæſaris, iunioris gratia, conſtitutus.* At falsò. Nam vti ex Cicerone oſtenſum eſt, iam Antonius viuente Cæſare fuerat inter augures adſcriptus. Cum Parthica Appiani ex Plutarcho conſarcinata ſint; eadem verba pag. 156. interpres Gelenius Latinè vertit: *Ipſe in amicorum gratiam, creatus eſt flamen diui Cæſaris.* Sed neque hæc melior eſt interpretatio. In primis participium χαριζόμενος voci Καίσαρι vniendum eſt, quod ſanè nomen *Cæſaris* perperam exſcriptor Plutarchi omiſit. Præterea falſum eſt Antonium eo A. V. 714. creatum fuiſſe flaminem *prioris Cæſaris*; ſiquidem adhuc ſuperſtite Cæſare A. V. 709. ex Dione lib. 44. proximè laudato, Antonius eiuſdem Cæſaris flamen fuerat deſignatus. Vox ἱερευς, qua Plutarchus vtitur *ſacerdotem* ſignificat, non autem ſpeciale quoddam genus ſacerdotij, flaminium nempè, aut auguratum. Hinc cum Cæſar Octauianus Iulio patri diuinos honores decreuiſſet, Antonius, inquit Plutarchus, *in gratiam Cæſaris* Octauiani, *prioris Cæſaris ſacerdos factus eſt.* Ex his patet Auguſtum primùm inter principes Romanos, cum adhuc in viuis eſſet, ſuomet nomini tanquam numini conſecratos Flamines habuiſſe. Antonius enim Flamen Iulij Cæſaris adhuc ſuperſtitis deſignatus, non fuit inauguratus, ſeu vt vulgò dicitur, conſecratus; illo verò mortuo, *flaminium reliquit*, teſte Tullio; quamuis poſtea eiuſdem ſacerdos in gratiam Auguſti, creatus fuerit, ſi vera narrat Plutarchus.

Cum Auguſtus A. V. 718. Sex. Pompeium maritimis ac terreſtribus copijs exutum, ex Sicilia fugaſſet, ac Lepidum in Triumuiratu hactenus collegam, à militibus deſertum, in ordinem redegiſſet, ſummis & humano faſtigio maioribus honorum titulis ab Italiæ oppidis exceptus fuit, quod ſublatis bellis ciuilibus, quæ Italiam tot annos infandis calamitatibus ac miſerandis cladibus oppreſſerant, pacem eiuſdem prouincijs intuliſſet. Hinc teſte Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 746. *oppidatim inter Deos tutelares conſecratus eſt.* Hæc prima diuini cultus Auguſto delati mentio in hiſtorijs occurrit. Cùm verò ſuperato Antonio, Romanum orbem occupaſſet, Aſiatici templa eidem vti Deo dicarunt apud Pergamum, Ancyram, alijſque in Vrbibus, quamuis ille ad declinandam inuidiam, petentibus Vrbium legatis, vt ipſis templa Auguſto conſecrare permitteret, ſub Romæ & Auguſti nomine eadem dicari voluerit ex Tacito lib. 4. Annal. Gruteri pag. 105.

ROMAE. ET. AVGVSTO
CAESARI. DIVI. F
COLON. AVXVRN
A. AEMILIVS. EX. PECVNIA
SVA. F

In vetustis ijsdem inscriptionibus non semel legitur : *Sacerdos Romæ & Augusti*. Philo de legatione ad Caium, ait : *Totus orbis cœlestes Augusto honores decreuit, templa, fana, lucos, porticus, vt his nulla pulcriora visantur in vrbibus, vel vetera, vel noua*. Addit autem Augustum accepisse huiusmodi honores à cæcis assentatoribus, *non quòd probaret, sed quia videbatur hoc postulare amplitudo imperij, cui veneratio quædam his artibus parabatur; ipsum verò nunquam inflatum talibus obsequijs hinc certò colligitur, quòd nunquam sustinuit se appellari Deum, vel Dominum, auersatus hanc adulationem*. Suetonius cap. 2. de vita Claudij, scribit ipsum natum Kalendis Augusti Lugduni, *eo ipso die quo primum ara ibi Augusto dedicata est*. Anno Vrbis 744. Apud Gruterum pag. 229. recitantur sacrificia statis anni diebus *Numini Augusto* facienda Narbone ex plebiscito colonico, in cuius titulo legitur;

NVMINI. AVGVSTI. VOTVM
SVSCEPTVM. A. PLEBE. NARBO
NENSIVM. IN PERPETVOM

Hæc ara Augusto dicata fuit X. Kal. Octobris, T. Statilio Tauro. L. Cassio Longino Coss. V. C. 764. Hinc Pisani, ne in deferendis Augusto honoribus ceteris cedere viderentur, sacrarium eidem in foro dicarunt, quod de Imperatoris agnomine Augusteum nuncuparunt. Initio decreti de inferijs Lucij dicitur; PISIS. IN. FORO. IN AVGVSTEO *scribendo adfuere &c.* Chimentellius cap.7. de Bisellio scribit Augusteum exponi posse forum, quod ab Augusto sic dictum tradit Suidas in V. *Augustus*. Rectè tamen obseruat hanc explicationem Pisanæ inscriptioni non congruere. Nam si forum dixerant, cur *Augusteum* repeterent? Duo igitur ibidem designantur, forum & Augusteum. Secundò exponit Augusteum pro prætorio, seu publica domo, in quam de more Decuriones conueniebant ad consultandum, ac decreta facienda. *Tertiò*, inquit, (*& puto veriùs*) *à cultu Augusti sic dictum, vt Serapeum, Heracleum, & multa id genus*. Vir insignis duo diuersa loca putauit, quæ apud Romanam gentem vnus idemque locus prisca religione erant. Nam ædes publica, in quam Romæ Senatus, & in colonijs seu municipijs decuriones ad consultandum conueniebant, erat templum alicui Deo dicatum; nefas enim erat in loca non sacra, sed profana Senatum conuenire. Gellius lib.14, cap.7. ait : *Varro docuit, confirmauitque nisi in loco per augures constituto, quod templum appellaretur, Senatus consultum factum esset, iustum id non fuisse; propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & post in Iulia, cum profana ea loca fuissent, templa esse per augures constituta, vt*

in eis

n eis Senatus consulta more maiorum iusta fieri possent. Lampridius in Alexandro Seuero cap. 6. *Quum Senatus frequens in curiam, hoc est, in ædem Concordiæ, templum inauguratum, conuenisset*. Equidem Senatus coacti in templis mentio passim in Romanis scriptoribus occurrit. Liuius. lib. 1. *Templumque*, inquit, *ordini ab se aucto curiam fecit, quæ Hostilia vsque ad patrum nostrorum ætatem appellata est*. Lib. 37. *Eumeni Senatus datus est*. Dein: *Eumenes templo excessit*, vt de ijs quæ Rex postulauerat, Patres consultarent; quo peracto: *Reductus à prætore in templum Rex, & dicere iussus*. De templo Castoris Cicero ait Verrina 3. num. 92. *Quo sæpè numero Senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimæ aduocationes fiunt*. Sallustius in Catilinaria: *Consul in ædem Concordiæ venire iubet, eò Senatum aduocat*. Audiendus iterum Cicero in Philippica 2. num. 43. *In hac cella Concordiæ, ò Dij immortales, in qua, me consule, salutares sententiæ dictæ sunt*. Et in philip. 5. num. 176. *In cella Concordiæ collocari armatos latrones, sicarios; è templo carcerem fieri: opertis valuis Concordiæ, cum inter subsellia Senatus versarentur latrones, Patres conscriptos sententias dicere*. Idem habet in Sestiana num. 20. Lib. 2. epist. ad Q. fratrem ait: *Senatus ad Apollinis fuit*. Et M. Cœlius lib. 8. fam. epist. 4. idem tradit; epistola etiam 8. ait: *In æde Apollinis scribendo affuerunt*; recitatque S. C. de prætorijs prouincijs. Appianus lib. 2. ciu. bel. pag. 507. edicto Antonij consulis *Senatus in ædem Telluris conuocatus est*. Quod ipsum testatur Plutarchus in Bruto. Vetustum hunc Latinorum morem, ante Æneæ in Italiam aduentum laudans Virgilius Æneid. VII. V. 174. ait:

— hoc illis curia templum.

Augustus quo Patres conscripti *& religiosiùs & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, vt priùs quàm consideret, quisque thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur*. Hæc Suetonius cap. 35. Sequiori quoque Augustorum ætate, Senatum in templum conuocari solitum testantur Capitolinus in Maximo & Balbino cap. 1. & in Maximinis cap. 16. Trebellius in Valeriano cap. 1. in Claudio cap. 4. Vopiscus in Probo cap. 10. Lampridius in Alexandro cap. 6. Vti verò Romæ Senatores in templa coire solebant, ita pariter in colonijs decuriones in sacras ædes decreta facturi conueniebant; nempè in loca per augures constituta, vt decreta iusta fieri possent. Ausonius in panegyri ad Gratianum ait: *Non forum, non basilica olim negotijs plena, nunc votis, votisq; pro tua salute susceptis &c.* Forum quodlibet ex area & basilica constituebatur. Pisis in foro ædes sacra Augusto dicata *Augusteum* dicebatur, in quam decuriones Iuliæ Pisanæ Opsequentis consultaturi coibant. Apud Gruterum in titulo inscriptionis Neapoli legitur pag. 355. 1., vt omittam allatam pag. 444. 2. K. IVN. IN. CVRIA. BASILICAE AVG. ANNIAN. SCRIBVN. ADFVER. Qui locus Neapoli *Curia Basilica Augusta* Pisis *Augusteum* dicebatur. Philo de legatione ad Caium laudat dicatum Augusto templum, quod nuncupabatur Σεβάςιον, quod Latinè redditur *Augusteum*. Chimentellius ideo veretur Augusteum pro domo publica accipere, in quam de more conuenirent Decuriones ad consulta facienda, quia Augusteum *vix digna vox eo sæculo Augusteo*. At extat vetus inscriptio pag. 227. 3.

P. VEI-

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO
CAESAREVM. IMP. CAESARI
AVGVSTO
ET. COLONIAI. BENEVENTANAI

P. Veidius Pollio Eques Romanus, ex Augusti amicis, qui muraenarum viuarijs damnatos seruos immergebat, quiue obiens A. V. 738. Augusto magnam hæreditatis partem, & Pausilypum villam propè Neapolim eidem legauit ex Dione lib. 54. curiam Augusti honori, ac coloniæ Beneuentanæ ornamento æquè ac commodo extructam, Romano quidem, sed nouo nomine, *Cæsareum* nuncupauit. Equidem decuriones, vti dicebam, in ædes sacras ad consulta facienda conuenisse, docet etiam inscriptio Ferentinatum pag. 456. 1.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO
IIII. VIR. I. D. S. C. FERENTIN. IN. CVRIA. AEDIS. MER
CVRI. SCRIBVNDO. ADFVERVNT. Q. SEGIARNVS MAE
CIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLINVS

Vtrumque verò decretum, nempè pag. 355. & 456. eadem planè formula, qua nostra Pisana, expressum apparet. Item pag. 1001. legitur decretum municipij Regiensis factum IN TEMPLO COLLEGI FABRVM. Huius verò moris causam assignabant, vt Numinis *sacramento vnusquisque conuentus, consuleret in medium*, teste D. Ambrosio in epistola contra Symmachum Præfectum Vrbi, qui aram Victoriæ dicatam in curia Romana reponendam dicebat, hæc ad Imperatorem scribens: *Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem conuenit singulorum; neque aliud magis auctoritatem facit sententijs nostris, quàm quòd omnia iuratus noster Ordo decernit*. Victoriæ imaginem Augustus A. V. 725. ibidem posuit, *cum curiam Iuliam in honorem patris sui factam dedicauit*. Dio lib. 51. vbi antea dixerat eundem Principem Asiaticis permisisse, vt sibi templum Pergami, ac Nicomediæ extruerent. *Nam*, inquit, *Romæ & in Italia nemo vnquam alicuius precij homo id facere ausus est; quanquam defunctis Imperatoribus, qui imperio rectè vsi sint, cùm alij diuini honores dantur, tum sacraria tribuuntur*. Aliter tamen Sextus Aurelius Victor de eodem Principe scribit: *Hincque vti Deo*, inquiens, *Romæ prouincijsque omnibus, per vrbes celeberrimas, viuo, mortuoque templa, Sacerdotes, & collegia sacrauere*: Suetonio tamen plenam fidem habeo, qui cap. 52. ait: *In vrbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore*; subindicans in alijs Italiæ vrbibus haud vetasse, ne diuinus sibi cultus deferretur. Dionem certè redarguit Pisanus lapis, in quo T. Statulenus Iuncus Flamen Augustalis Pisis fuisse dicitur, itemque Augusteum, scilicet ædes sacrata Augusto, in quam colonici decuriones publicè deliberaturi conueniebant. Tacitus lib. 1. An. cetera inter, quæ mortuo statim Augusto vitio dabantur, hoc refert: *Nihil Deorum honoribus relictum, cum se templis & effigie numinum per Flamines & sacerdotes coli vellet*. Vnus

tantùm

tantùm Flamen Augusti adhuc superstitis à Pisano marmore exhibetur, eoque Taciti dictum mirificè illustratur. Et quidem poetæ, quibus cuncta pro arbitrio fingere licuit, non semel Augustum Dei nomine appellabant. Manilius lib. 1. Astronomicon sub initium ait;

Nunc mihi tu, Cæsar, patriæ princepsque paterque,
Qui regis augustis parentem legibus Orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris.

Pedo Albinouanus in elegia de consolatione ad Liuiam Augusti vxorem, Drusum extinctum ita fantem inducit;

Denique laudari sacrato Cæsaris ore
Et merui, lacrymas elicuique Deo.

Cui similia antea cecinerat Propertius lib. 4. eleg. vlt. de Augusto itidem loquens:

Ille sua gnata dignam vixisse sororem
Increpat, & lacrymas vidimus ire Deo.

Ouidius lib. 1. Trist. eleg. 3. Deos, vt sibi Augustum placatum redderent, precatus, ait:

Cælestique viro, quis me deceperit error,
Dicite; pro culpa ne scelus esse putet.
Vt quæ sentitis, pœnæ quoque sentiat auctor;
Placato possim non minor esse Deo.

Et lib. 4. eleg. 4. cum Iouem ac Augustum nominasset, addit;

Causa tua exemplo superorum tuta duorum est,
Quorum hic aspicitur, creditur ille Deus.

Et lib. 2. ad Augustum:

Per mare, per terras, per tertia Numina iuro,
Per te præsentem conspicuumque Deum.

Horatius lib. 2. epist. 1. ad Augustum.

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Et hi quidem Deum Augustum fictis carminibus canebant, quem tamen vt reapse Numen Pisani coloni per Flaminem diuinis honoribus prosequebantur; quod ipsum nobiliores Italiæ colonias & municipia fecisse nullus inficias ibit. Defuncti postea Augusti Germanicus Flamen inauguratus est, quod præter nummos prodit lapis pag. 236. 4. eidem Cæsari inscriptus:

AVGVRI. FLAM. AVG
COS. II. IMP. II

Illo verò in Syria acerbo fato sublato, Senatus decreuit, teste Tacito Annal. 2. *ne quis Flamen, aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ crearetur*. Hic Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis sententia refellenda est, qui in dissertatione de primatu Ecclesiæ Lugdunensis num. 58. ait: *Augustales isti sodales in vnum corpus coibant, vnde* Seuiri Augustales *dicti, quibus ille qui præerat, flamen primus dicebatur, idest, primus collegij & corporis Augustalium*. Eadem inferiùs repetit num. 103. *Sacerdotes*, inquiens, *isti nuncupati sunt tandem* sodales Augustales, *ex instituto Tiberij, apud Tacitum lib. 1. annal.*

annal. qui Lugduni, quemadmodum in Bætica, & alijs prouincijs erant sex numero. Vnde in inscriptionibus mentio IIIIII Aug. idest Seuirorum Augustalium, qui dicti quoque flamines Augustales. Seruabant inter se ordinem &c. Eruditio virum insignem defecit, dum flamines Augustales cum sodalibus Augustalibus perperam confudit. Vnius Dei vnus tantùm erat Flamen, Iouis flamen Dialis, Martis Martialis &c. ita Augusti tum viuentis in colonijs, tum mortui etiam Romæ vnus tantùm erat Flamen Augustalis; neque hic erat è corpore sodalium Augustalium; qui quidem sodales Augustales neque erant sex tantùm, neque vspiam dicti sunt flamines Augustales. Capitolinus de Antonino Pio cap. 13. *Meruit*, inquit, *& flaminem, & Circenses, & templum, & sodales Antoninianos*. Spartianus scribit Heluium Pertinacem à Seuero Imperatore in superos relatum, *addito flamine, & sodalibus Heluianis*. Cap. 7. de vita Seueri. Et Capitolinus cap. 15. de Pertinace ait: *Filius Pertinacis patris flamen est factus, Marciani sodales, qui Diui Marci sacra curabant, Heluiani sunt dicti propter Heluium Pertinacem*. Ita vnus vbique Flamen, plures verò eiusdem consecrati Principis sodales laudantur. Spartianus in Hadriano cap. 27. scribit eidem vita functo decretos ab Antonino Pio *& flamines & sodales*; nempè vt per singulos flamines de more in quocunque oppido coleretur; non verò vt Romæ, vel alicubi vno eodemque loco plures flamines sua sacra curantes haberet. Ita etiam Pacatus in panegyri ad Theodosium laudat apud Hemonam vrbem *reuerendos municipali purpura flamines*, quod ibidem plures flamines essent, quorum singuli sui cuiusque Dei sacris operabantur. Extat inscriptio apud Gruterum pag. 237. 1. à Seuiris Augustalibus Neroni Germanici F. dicata.

NERONI. CAESARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI

Palam vti distincta sacerdotia recensentur flaminium, ac sodalitium Augustale. Tacitus lib. 1. An. ait: *Idem annus*, quo mortuus est Augustus V. C. 767. *nouas cæremonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjciuntur*. Igitur illud collegium sodalium Augustalium ex viginti quinque sacerdotibus componebatur, vt planè demirer doctissimum Marcam sodales Augustales ad seuiros tantùm restrinxisse, de quo mox plura dicentur. Porrò illud sodalitium *nouam cæremoniam* historicus appellauit, quòd ante nulli extiterant sodales Augustales; cum tamen A. V. 757. Pisis T. Statulenus fuerit flamen Augustalis, alijque etiam in ceteris Romani Orbis colonijs, ita vt de vtriusque sacerdotij discrimine dubitare nemo possit. De seuiris Augustalibus proximè fusiùs differam, ac Marcæ opinionem iterum confutabo. Hic quidem num. 58. ex Grutero pag. 29. 12. inscriptionem adducit, in qua memoratur *Tauropolium prouinciæ Narbonensis factum per C. Batonium* PRIMVM FLAMINEM AVG.

vt plu-

vt plures flamines collegium conflasse videantur, in quo primus idem Batonius fuerit. Valesius in notis ad lib. 28. Ammiani Marcellini, & in commentarijs ad cap. 14. lib. 8. Eusebianæ Historiæ, & Gothofredus ad *L. 2. quemadmodum mun. ciu.* C. Theod. scribunt eos qui prouinciæ sacra curabant, appellatos Sacerdotes, eos verò qui in municipijs Dei cuiuspiam sacris præerant, flamines nuncupatos. Sanè Martianus Imp. in Nouella quarta laudat Constantini Augusti legem, qua vetat *Flamini municipali*, *Sacerdoti prouincia* vxorem ancillam ducere. Hos tamen refellunt inscripta antiquitùs saxa. Nam pag. 322. 9. laudatur Sex. Attius Viennensis FLAM. PROV. NARB. *Flamen prouinciæ Narbonensis*. Pag. 324. 8. Tarracone dicatur inscriptio C. Mario Verro Gerundensi FLAMINI. PROVINCIAE. HISP. CITER. vbi plures eiusdem prouinciæ Hispaniæ citerioris Flamines nominantur. Item pag. 1096. Mæcius Mæcianus dicitur FVNCTVS. FLAMINATV. PROVINCIAE. HISPANIAE. CITERIORIS. Caius Batonius *primus Flamen Augustorum* appellatur, quòd inter eos, qui erant flamines prouinciæ Narbonensis, primus erat, nempè ante eosdem creatus. Vti coloniæ diuersos Flamines diuersis Numinibus deputabant, quorum primus is dicebatur, qui ante ceteros Flaminio ornatus fuerat: ita etiam prouinciæ, habito publico prouincialium conuentu, flamines distinctis Numinibus, videlicet singulis singulos assignatos creabant, quorum primus, qui flaminium prior acceperat, dicebatur. Narbonenses igitur de prouincia benemeritis Augustis Flamines creabant, quorum prior flaminio iussus est pro salute Septimij Seueri & M. Aurelij sacrificium facere. Aliam interpretationem mox afferam, & fortè magis probabilem.

Flamines Romæ fuere perpetui, quod passim constat ex libris T. Liuij, in quibus nusquam nouus flamen, nisi in demortui locum creatus recitatur. Postea idem sacerdotium in colonijs ac municipijs pro certo quodam tempore delatum fuisse patet ex *L. 21. de decur.* qua statuit Constantinus Curiales *post Flaminij honorem, & magistratus, vel sacerdotij decursa insignia*, non posse cogi fieri præpositos mansionum. In antiquis saxis legitur: FLAMINI. II. *Flamini iterum* pag. 489. 10. & pag. 321. 10.

C. SEMPRONIO. SPERATO. FLAMINI. DIVORVM
AVGG. PROVINCIAE. BAETICAE
IMP. NERVA. TRAIANO. CAES. AVG. GERM. III
VICERIO. ALARIANO. ET. L. MARTIO. POSTVMO. COSS
HIC. PROVINCIAE. BAETICAE. CONSENSV. FLAMI
NIC. MVNVS. EST. CONSEQVVT. PERACTO. HO
NORE. FLAMINI. &c.

Habetur hic alter Flamen prouinciæ Diuorum Augustorum, à prouincialibus pro certo tantùm tempore nominatus. Cum ante Traianum Imperatorem plures Augusti in Deos relati fuissent, ne flaminum prouincialium numerus plus fortè iusto excresceret, quidam flamines creabantur, qui consecratorum Principum sacra peragerent, quos inter qui primo loco inaugurabatur, primus prouinciæ flamen dicebatur; nusquam tamen flaminum

H colle-

collegium legitur, secus ac Marca putauit. Alij Flamines erant perpetui, quorum aliquot nobis exhibent vetustæ inscriptiones pag. 426. 7. 446. 7. 479. 7. 480. 5. 488. 3. 494. 4. & alibi. Constantinus *L. 2. quemad. mun. ciu.* statuit *Flamines perpetuos* esse immunes ab annonarum præposituris; & in actis de purgatione Felicis Episcopi Aptungensis tom. 1. Concil. edit. Labbei nominatur *Felix F. PP. curator coloniæ Cirtensium*; nempè *Flamen perpetuus.* Num T. Statulenus in nostro lapide nominatus, fuerit Flamen perpetuus Augustalis, vel tantùm ad tempus creatus, incompertum mihi est; puto tamen perpetuum fuisse, vti erant Romæ ceteri flamines; temporarij enim flamines sequiori ætate videntur inducti.

Flamines municipales erant ex Ordine decurionum, nec priùs sacerdotio ornari poterant, quàm municipalia munera obiuissent. *L. 77. de decur.* C. Theod. Hinc Flamen Augustalis Pisanus in cenotaphio nuncupatur PRINCEPS COLONIAE NOSTRAE; nempè primos inter colonos. Cicero lib. 3. fam. epist. 11. Brutum appellat *principem iam pridem iuuentutis, celeriter, vt spero, ciuitatis.* In oratione pro domo sua Pompeium principem ciuitatis nuncupat. Censorinus cap. 4. de die Natali Q. Cærelium commendans, ait: *Tu tamen officijs municipalibus functus, honore sacerdotij in principibus tuæ ciuitatis conspicuus &c.* quibus planè honorum titulis noster municipalis Flamen insignitur. Ad augendum honorem Cæsaris Augusti, eiusdem sacris fas erat operari virum coloniæ Pisanæ principem, vti eiusdem Imperatoris demortui flaminium Romæ suscepit Germanicus Cæsar, dein eiusdem filius Nero. Creabantur Flamines in municipijs à decurionibus; vnde in saxo Comensi pag. 438. 7. laudatur L. Minucius Exoratus

FLAMEN. DIVI. TITI. AVG
VESPASIANI
CONSENSV. DECVRION

Nominatos à decurionibus, magistratus prodebat. Cicero in Miloniana num. 20. narrat Milonem profectum *Lanuuium ad Flaminem prodendum, quod erat Dictator Lanuuij Milo.* Flamines à Pontificibus inauguratos fuisse tradit Grucchius lib. 1. de comitijs pag. 10. Verùm ab auguribus eosdem etiam inauguratos ait Macrobius lib. 3. Satur. cap. 13. vbi inter commensales in cœna L. Lentuli Flaminis Martialis numeratur *L. Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit.* Idem docet Cicero in Philippica 2. vbi de Antonio Flamine Iulij nondum inaugurato verba facit.

C A P V T V.

T. Statulenus Iuncus Pisis Pontifex minor. De Pontificum maiorum ac minorum distinctione Panuinij ac Gutherij opiniones ex Cicerone reijciuntur. Pontifex Max. vnus erat è collegio maiorum Pontificum contra Sigonium. Pontifices minores speciale collegium constituebant. Pontifices à Cicerone in oratione de domo sua nominati illustrantur, ac de

ac de eisdem Gutherij sententia confutatur. Sigonij ac Panuinij fasti corriguntur. Lectio vulgata Suetonij contra Casaubonum ex Cicerone ac Dione probata. Plures errores Glandorpij notantur. Gutherij erratum de Flamine Diali, eiusque iuris dicendi potestate. Dij municipales Italiæ ex Tertulliano producti. Iuuenalis locus illustratur. Pontifices modò perpetui: modò temporarij extra Vrbem creati. Quinquennales in vetustis saxis nominatos, non fuisse sacerdotes.

IDem T. Statulenus Iuncus princeps coloniæ Iuliæ Pisanæ, & Flamen Augustalis, dicitur etiam in eodem Cenotaphio Caiano PONTIF. MINOR PVBLICORVM P.R. SACRORVM. Liuio lib.22. memoratur *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc Pontifices minores appellant*. Quæ verba exscribens Capitolinus capite 7. de vita Macrini, ait hunc Imperatorem ac Pontificem Maximum electum, *quum scriba Pontificum esset, quos hodie Pontifices minores vocant*. Macrobius lib.1. Satur. cap.15. scribit: *Pontifici minori hac prouincia delegabatur, vt noua Luna primum obseruaret aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiaret*. In vetustis inscriptionibus pag. 426. 5. dicatur elogium C. Iunio Flauiano PONTIF. MINORI. Cicero initio ferè orationis de Haruspicum responsis, Romanos Pontifices, qui de restituenda sibi domo iudicarunt, recensens, eos inter tres minores Pontifices nominauit. Integrum textum inseram, vt insignium scriptorum in eodem exponendo errores clariùs ostendam. *At verò*, inquit, *domum meam P. Cornelius Lentulus consul & Pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, Man. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus Flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Clodius Rex sacrorum, M. Crassus, M. Scaurus, C. Curio, Sextus Cæsar Flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Pontifices minores, cognita causa, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione, vna mente, omnes liberauerunt*. Hosce iudices habuit Cicero A. V. 697. pridie Kal. Octobris ex lib.4. ad Atticum epist. 2. Eos inter nominantur Pontifices sedecim, duo Flamines, ac insuper rex sacrorum; tres verò pontifices postremo loco post flaminem Quirinalem nominatos, *minores* appellat. Viri eruditi ex hoc Ciceronis textu Pontifices in maiores & minores diuidunt; quamuis in eisdem distinguendis diuersas in sententias abeant. Symmacho Vrbis præfecto, PONTIFICI MAIORI, *Quindecim viro S.F.* dicatur inscriptio pag. 370. 3. Altera pag. 361. 1. L. Aradio Auguri, PONTIFICI MAIORI. Panuinius de ciuitate Romana pag. 417. scribit collegium Pontificum Romæ vsque ad Syllam ex octo tantùm sacerdotibus conflatum, quibus cum Sylla Dictator A. V. 673. alios septem addiderit ex Liuiana epitome lib. 89. plenum eorundem collegium XV. sacerdotum euasisse. Addit maiores Pontifices nuncupatos illos octo, qui lege Ogulnia ante Syllam collegium componebant; maiores verò dictos, qui Sullana lege superadditi sunt, in quorum locum qui postea suffecti sunt, minores pariter sunt appellati. Hæc tamen opinio laudato superiùs Liuij testimonio refellitur; narrat enim L. Cantilium A. V. 538. fuisse *scribam Pontificum, quos nunc Pontifices*

minores vocant. Itaquè Pontifices minores ij postea dicti sunt, qui diu ante Syllam Romæ erant, non verò ij quos noua lege Dictator superinduxit. Rupertus in Enchirid. Pomponij lib. 3. cap. 4. ait in collegio XV. Pontificum primo loco fuisse Pontificem Maximum, reliquos XIV. fuisse Pontifices minores. Hoc quoque falsum esse constat ex Cicerone qui tres tantùm postremos vocauit Pontifices minores, vt planè appareat ceteros fuisse Pontifices maiores, qua ratione Panuinij iterum opinio redarguitur. Præterea L. Aradius consul æræ vulgaris anno 340. in memorata inscriptione dicitur Pontifex maior, itemque Symmachus, cum tamen id temporis Gentiles Pontificis Maximi titulum Imperatori tantùm deferrent. Gutherius lib. 1. de vet. iur. Pont. cap. 17. opinatur Pontifices patricia è gente appellatos maiores, plebios verò minores dictos; nam lege Ogulnia sacerdotijs plebi communicatis, collegia Pontificum & Augurum partim ex plebeis, partim ex patricijs componebantur. Hanc quoque opinionem cum superiùs allatis, laudato Ciceronis testimonio erroris manifestè conuincitur. Orator ibidem sedecim Pontifices recenset, quorum postremos nuncupat minores; isti igitur neutiquam pertinebant ad collegium XV. Pontificum. Hoc secum tacitè reputans Gutherius lib. 1. cap. 31. Ciceronis textum mutilauit, quo vltra XV. collegium Pontificum non excresceret; nam referens verba Ciceronis post flaminem Quirinalem ait: *Q. Cornelius*, *Q. Terentius Pontifices minores*, *causa cognita &c.* cum tamen apud Ciceronem legatur: *Q. Cornelius*, *P. Albinouanus*. *Q. Terentius*, *Pontifices minores &c.* Sciens, ac volens P. Albinouanum è collegio erasit, ne vno supra numerum XV. intruso, collegium Pontificum ex sedecim sacerdotibus conflaretur. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 13. referens cœnam datam sacerdotibus in inauguratione P. Lentuli Flaminis Martialis, ait: *Duobus triclinijs Pontifices cubuerunt: Q. Catulus*, *Man. Æmilius Lepidus*, *D. Syllanus*, *C. Cæsar rex sacrorum*, *P. Scæuola Sextus*, *Q. Cornelius*, *P. Volumnius*, *P. Albinouanus*, *& L. Iulius Cæsar augur*, *qui eum inaugurauit*. Ex his patet P. Albinouanum ac Q. Cornelium, quos Cicero in oratione habita A. V. 697. minores Pontifices appellat, fuisse Pontifices ante annum Vrbis 691. quo mortuus est Metellus Pius Pont. Max. ex cuius libris se ea exscripsisse Macrobius testatur, Cæsare in Metelli postea locum creato, ex Dione lib. 37.

Ceterùm duos alios Pontifices habemus eo anno 697. quo Cicero apud Pontifices orationem pro domo sua recitauit; qui tamen iudicio non interfuerunt. Et quidem primo loco Iulium Cæsarem Pontificem Maximum, quem supremo licèt sacerdotio conspicuum, laudati scriptores non obseruarunt. Eo verò anno Cæsar bellum in Gallijs administrabat, quam in prouinciam anno 699 ineunte Aprili profectus fuerat. At Pontifex Maximus vnus erat è collegio XV. Pontificum, quod locupletissimis Liuij testimonijs ostenditur. Etenim mortuo Pontifice Maximo, priùs creabatur alius Pontifex, vt integrum ac plenum esset collegium; dein ex eorum numero vnus fiebat Pontifex Maximus. Liuius lib. 39. cap. 46. A. V. 571. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. ait: *Huius principio anni P. Licinius Crassus Pont. Max. mortuus est*; *in eius locum M. Sempronius Tuditanus Pontifex est cooptatus. Pontifex Maximus est creatus C. Seruilius Geminus*, qui A. V. 545. Pontifex suffectus fuerat in locum T. Otacilij Crassi ex eodem Liuio lib. 27. cap. 6. Idem lib. 25, cap. 2. *Mortuo*, inquit, *L. Cornelio Lentulo Pont. Max. in eius*

locum

locum suffectus M. Cornelius Cethegus: Et paulò post: *Comitia inde Pontifici Maximo creando sunt habita*; additque electum P. Licinium Crassum, competitoribus Q. Fuluio Flacco & L. Manlio Torquato, qui ambo erant Pontifices, ex eodem Liuio qui lib. 23. cap. 21. ait Q. Fuluium Flaccum cooptatum fuisse Pontificem in locum Q. Ælij Pęti in pugna Cannensi occisi. Libro verò 30. cap. 39. ad A. V. 552. ait: *L. Manlius Torquatus Pontifex eo anno mortuus*. Cum Cæsar prætura functus Pontificatum Maximum peteret, competitores habuit nobilissimos consulares viros Q. Catulum ac P. Seruilium, ex Plutarcho in Cæsare, & Sallustio in Catilinaria: quos *potentissimos duos competitores* vocat Suetonius cap. 13. Vterque verò erat Pontifex. Q. Catulus inter Pontifices in cæna à Macrobio memorata recensetur; P. Seruilius dicitur Pontifex à Cicerone in orat. de haruspicum responsis, & pro domo; Cæsar verò ex Velleio lib. 2. *absens Pontifex factus erat*, cum in Asia priuata stipendia iuuenis faceret. Denique ipse Cæsar lib. 3. bel. ciu. cap. 83. in castris Pharsalicis *iam de Cæsaris*, inquit, *sacerdotio Domitius, Scipio, Spintherque Lentulus quotidianis contentionibus ad grauissimas verborum contumelias palam descenderant*; singuli enim victoriam, occiso Cæsare, sperantes eiusdem Pontificatui maximo certatim inhiabant, Pompeij, in cuius castris militabant, operam ad illum obtinendum inani sibi voto pollicentes. Tres isti præcoces Pontificatus candidati erant è collegio XV. Pontificum. P. Cornelius Lentulus Spinther consul & *Pontifex* dicitur Ciceroni in orat. citata, vbi num. 19. addit: *Te appello, Lentule, tui sacerdotij sunt thensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum &c.* Domitius paulò post occisus fuit in pugna Pharsalica, in cuius locum Pontifex factus est C. Octauius, qui postea imperium Romanum occupauit, teste Nicolao Damasceno in libello de educatione Augusti, cuius verba exscribam dissert. 2. cap. 4. Q. Scipio à Cicerone inter iudices Pontifices ibidem recitatur, quo mortuo, in eius locum Pontifex creatus fuit Tiberius Tiberij Imperatoris pater ex Suetonio cap. 4. in Tiberio. Ex his constat Pontificem maximum è collegio Pontificum semper electum, ac primum in eodem fuisse. Hæc Sigonius, quamuis in Romana historia versatissimus, ignorans scripsit pag. 423. not. in lib. 25. Liuij: *L. Lentulus duobus sacerdotijs præditus fuit: Pontificatu, & pontificatu maximo. In eius mortui locum M. Cornelius Cethegus Pontifex factus est, P. verò Crassus Pontifex Maximus*; non animaduertens Pontificem maximum ex integro Pontificum collegio creari solitum; quæ tamen eiusdem antagonista Grucchius acutè obseruauit. In eundem lapidem offendit Kippingus lib. 2. Antiq. Rom. cap. 12. scribens Pontifici maximo adfuisse *Pontifices minoris authoritatis primò quatuor, tum quinque, demum quindecim*. Erant enim tantùm quatuordecim.

Alterum etiam, præter Cæsarem, è Colleggio XV. Pontificum eodem anno V. C. 697. indicat Cicero in oratione pro domo sua, vbi irridens Pontificem qui instigante P. Clodio, Tullianæ domus aream, erecto ibidem Deæ Libertatis simulacro, consecrauerat, vocat eundem num. 104. *nouum Ponficem, primam hanc post sacerdotium initum, religionem instituentem*. Dein num. 91. *Si autem scientia est quæsita, quis erat minùs peritus, quàm is qui paucis illis diebus, quibus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se fratrem vxoris tuæ fratri tuo germano antelatum videbat*. Et antea num. 90. *Pontifex*, inquit, *adfuit*. *Non*

te pu-

te pudet, cum apud Pontifices res agatur, Pontificem dicere, non collegium Pontificum adfuisse? præsertim cum Tribunus plebis vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? Esto collegium non adhibuisti; quid? de collegis quis tandem adfuit &c Frater, inquit, *vxoris meæ*. Postea addit: *Hanc tu dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus P.R. ornatum Pontificem; non denique adolescentem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? Adfuit is, si modò adfuit, quem tu impulisti, quem soror rogauit, mater coegit*. Pontifex igitur, qui aream domus Ciceronis consecrauerat, frater erat vxoris Clodij. Hæc erat Fuluia, quæ Clodio occiso, C. Curioni nupsit, quam tandem M. Antonius Curione bello ciuili in Africa interempto, vxorem duxit; unde pessimum eidem fatum imprecans Cicero in Philippica secunda, ait: *Cuius* Clodij *te fatum sicuti Curionem, manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum vtrique fatale*. Consule Dionem in fine lib. 46. & Suetonium in Augusto cap. 62. Asconius in argumento Milonianæ, ait: *Vltima testimonium dixerunt Sempronia Tuditani filia, socrus P. Clodij, & vxor Fuluia, & fletu suo magnoperè eos qui astabant, commouerunt*. Ex his colligimus Pontificem Ciceroni tacito nomine irrisum, fuisse Fuluium filium Semproniæ, ac fratrem Fuluiæ Clodij vxoris. Eiusdem prænomen ac cognomen Glandorpius in Onomastico ex collatis duobus Ciceronis testimonijs eruditè indagauit. Cicero in orat. pro domo num. 103. de eodem Pontifice, ait: *Viderat ille Muranam vitricum suum consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferri*. In oratione verò pro Muræna num. 67. ait: *Non igitur si L. Natta, summo loco adolescens, qui & quo animo iam sit, & qualis vir futurus sit, videmus; in equitum centurijs voluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius vitrico*, nempè Murænæ, *fraudi, aut crimini*. Pontifex igitur suppresso nomine Tullio memoratus, fuit L. Fuluius Natta, cuius vitricum L. Murænam Cicero defendit; Sempronia enim, mortuo coniuge, Murænæ iuncta fuerat. Ex hucusque disputatis colligo A. V. 697. pridie Kal. Octobris, cum Cicero orationem pro domo sua apud Pontificum collegium recitauit, decem & octo Pontifices Romanos nomine nobis cognitos, sacris Deorum præfuisse, quorum sedecim Tullius recensuit; duos verò ex illius temporis scriptoribus addidimus, nempè C. Iulium Cæsarem Pont. Max. & L. Fuluium Nattam *nouum Pontificem, qui paucis* ante *diebus in collegium venerat*. Neuter illorum iudicio adfuit. Nam Cæsar in Gallia bellum gerebat; Fuluius verò, pudore vetante, ad tribunal non accessit, cum plenis collegarum suffragijs domum Ciceroni restituendam certò intelligeret; domi ergo procul à iudicio ea die se continuit. Cicero loco laudato, ante Sex. Cæsarem Flaminem Quirinalem, tredecim Pontifices nominat, quibus si addantur Iulius Cæsar Pont. Max. ac Fuluius Natta, qui Tullianam aream dedicauit, integrum collegium XV. Pontificum componetur. Hinc rectè Tullius post recensitum flaminem Quirinalem, addit: *Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Pontifices minores*, vt planè intelligamus tres hosce postremos ad collegium XV. maiorum Pontificum non spectasse. Pontifices minores alterum collegium inferiorum sacerdotum componebant, quod non obscurè indicat Festus *V. Pontifices minores*, scribens: *Minorum Pontificum maximus dicitur qui primus in id collegium venit; Item minimus qui nouissimus*.

Non

Non dicit *in collegium* sed *in id collegium*, nempè Minorum Pontificum, quod erat diuersum à collegio Maiorum Pontificum, illique administrare solitum. Lucanus lib. 1. describens amburbium Romæ peractum, fingit maximum natu vatum Etruriæ iussisse Vrbem

Ambiri: & festo purgantes mœnia lustro,
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est commissa potestas.
Turba minor sequitur ritu succincta Gabino.
Vestalemque chorum ducit atrata sacerdos.

Addit Quindecim viros, quibus Sibyllinos libros consulere datum; Augures postea, dein VII. viros Epulones, &c. Post collegium XV. maiorum Pontificum, memoratur poetæ *turba minor* Gabino ritu succincta, videlicet Minores Pontifices, quos immediatè locat post Pontifices Maiores ante Vestales, XV. viros S. F. aliosque sacerdotes. Quædam Pontificum minorum munera recitat Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 15. Quot verò fuerint Pontifices minores in suo collegio, incompertum mihi est, nec sum hariolus qui possim diuinare. Existimo tamen omnes fuisse plebeios, quales planè fuere tres illi à Cicerone memorati, nempè Q. Cornelius, P. Albinouanus, & Q. Terentius. Cicero Q. Cornelij meminit lib. 5. fam. epist. 6. ad P. Sestium scribens: *Sed posteaquam & Cornelia tua Terentiam conuenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum &c.* Hic Q. Cornelius cognatus erat P. Sestij, nec vllus Corneliorum patriciorum *Quinti* prænomen tulit. P. Albinouanus an is sit, quem Cicero in Vatiniana ait instructum à Vatinio ad accusandum P. Sestium, in medio relinquo. Publium quemdam Albinouanum Senatorem à Sylla proscriptum scribit Appianus lib. 1. ciu. pag. 386. cuius Albinouanus Pontifex filius videri possit. Q. Terentius Culleo Trib. pl. adstruitur A. V. 697. à Pighio; gens verò Terentia Culleorum erat plebeia, & aliquot eius familiæ viri tribunatum plebis gesserunt.

Gutherius lib. 1. laudato scribit: *Ex quindecim Pontificibus octo fuerunt patricij, septem plebei*; addens patricios appellatos Pontifices maiores; plebeios verò minores. Hoc posterius euidenti ratiocinio confutatum est. Primum verò in examen vocandum est, ac recitati à Tullio Pontifices illustrandi; quædam enim in aduersarijs adnotaui, quæ bona Lectoris venia, non historiam, sed philologicos commentarios scribenti, huc aduocare liceat; quæ præfari libuit, ne in interpretando Ciceronis textu, extra chorum saltare videar. Primus nominatur *P. Lentulus consul & Pontifex*. Is est P. Cornelius Lentulus Spinther cos. A. V. 697. è gente patricia. Ciliciam proconsul obtinuit, ac re ibi feliciter bello gesta, triumphum egit ex Cicerone lib. 5. ad Atticum epist. vltima. Bello ciuili partes Pompeij secutus, à Cæsare apud Corfinium obsessus, colloquium impetrans, inquit Cæsar lib. 1. ciu. cap. 22. *Cæsaris in se beneficia exponit, quæ erant maxima; quòd per eum in collegium Pontificum venerat &c.* Fugiens ex acie Pharsalica, Rhodum appulit; at ab oppidanis exclusus aliò fugam intendit, ac breui incerta morte extinctus est; nam Cicero in Bruto eundem recenset cum ijs *qui eodem bello occiderunt*, vbi insigne eidem elogium attribuit. Sæpiùs suis in orationibus Cicero plenis velis in Lentuli encomia fertur, quòd eodem consule, ab exilio reuocatus fuit. Illa planè emphatica in orat. post red. in Sen. *Princeps P. Lentulus, parens ac Deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis &c.* Secundo inter iudices loco ponit

P. Ser-

P. Seruilium Vatiam Cos. A. V. 675. à debellatis in proconsulatu Cilicum prædonum oppidis, Isauricum appellatum. Extrema senectute diem clausit A. V. 710. quo Cæsar occisus fuit. Cicero in philip. 2. quam anno V. 711. recitauit, *proximè mortuum* testatur. Et hic quoque patricia gente natus erat. Tertius nominatur M. Lucullus è plebeia Liciniorum gente, qui consulatum gessit A. V. 681. in Terentiam gentem adoptatus à M. Terentio Varrone, frater L. Licinij Luculli rebus aduersùs Mithridatem gestis celeberrimi. Prouinciam Macedoniam sortitus, ob victorias de Thracibus alijsque barbaris reportatas, triumphauit ex Liuio lib. 97. ac Cicerone in Pisoniana. Cum A. V. 697. Kal. Octobris Senatus haberetur, scribit Cicero lib. 4. ad Atticum epist. 2. *adhibentur omnes Pontifices, qui erant Senatores*, à quibus cum Marcellinus quæsiuisset, quidnam pridie in iudicio collegij Pontificum de domo Ciceronis statuissent: *tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit: religionis iudices Pontifices fuisse, legis Senatum; se & collegas suos de religione statuisse &c.*

His quartum addit Pontificem Q. Metellum. Pedianus in argumento Cornelianę notat florente Cicerone, plures fuisse Quintos Cæcilios Metellos gentis plebeiæ. Q. Metellus Pont. Max. ante sexennium obierat. Q. Cæcilius Metellus Celer A. V. 694. consulatu functus est, eiusque in eo magistratu gesta laudantur Dioni lib. 37. vbi eundem Augurem fuisse scribit. Hic Claudiæ vxoris fraude extinctus fuit, eiusque infelicem exitum deplorat Cicero in orat. pro Cælio num. 46. Veneno sublatus est A. V. 695. nam Vatinius eo anno Tribunus plebis *augur fieri in Q. Metelli locum contendebat*, ex Cicerone in Vatiniana num. 14. Ambo igitur isti Quinti Metelli obierant, antequam Cicero causam de domo sua apud Pontifices diceret. Duo verò Metelli solo agnomine distincti, id temporis apud scriptores Romanos celebrantur, Q. Cæcilius Metellus Nepos cos. A. V. 697. & Q. Cæcilius Metellus Creticus cos. A. V. 685. collega Q. Hortensij oratoris. Horum quinam fuerit Pontifex inquirendum. Cicero pro domo sua num. 94. ait: *C. Atinius patrum memoria, bona Q. Metelli, qui eum ex Senatu censor eiecerat, aui tui, Q. Metelle, & tui, P. Seruili, & proaui tui, P. Scipio, consecrauit, foculo posito, adhibitoque tibicine*. Plinius lib. 7. cap. 44. fusiùs describit furorem eius Tribuni plebis: *Macedonicus*, inquiens, *in ipso tamen flore dignationis suæ ab C. Atinio* (in editis libris perperam *Catinio* legitur) *Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis &c.* Q. Cæcilius Metellus Macedonicus fuit consul A. V. 611. censor verò A. 623. Asconius Pedianus loco superiùs laudato, scribit Q. Metellum Nepotem consulem A. 697. filium fuisse Q. Metelli Nepotis, qui cum T. Didio consulatu functus est A. V. 656. ac nepotem Q. Metelli Balearici, filij Q. Metelli Macedonici. Quare Q. Metellus Macedonicus fuit proauus Q. Metelli Nepotis cos. A. 697. quo Cicero ab exilio Romam reuocatus, orationem pro recuperanda domo recitauit. Ex his infero Q. Cæcilium Metellum Creticum fuisse Pontificem quarto loco à Cicerone recensitum. Nam si is fuisset Q. Metellus Nepos, noster Orator non dixisset: *Aui tui, Q. Metelle*; sed: *proaui tui*, vti statim dixit: *proaui tui, P. Scipio*. Errauit Glandorpius in tabulis Cæciliorum, dum Q. Metellum Creticum non ab auo Q. Metello Macedonico, sed ab ignoto quodam Q. Metello auo ortum fingit, ignotiorem eidem etiam L. Metellum patrem pro arbitrio assignans. In vulgatis Plinij codicibus lib. 7. cap. 44. hæc Q. Metelli Macedonici, cum vltimo

fato vrgeretur, postrema verba recitantur: *Ite, filij, celebrate exequias; numquam ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat Balearicis, & Creticis, & Diadematis, iam Macedonicus ipse.* Velleius Paterculus lib. 1. cum Q. Metelli Macedonici felicitatem describeret, ait: *Mortui eius lectum pro rostris sustulerunt quatuor filij, vnus consularis & censor, alter consularis, tertius consul, quartus candidatus consulatus, quem honorem adeptus est.* Obijt igitur Q. Macedonicus A. V. 639. quo Q. Metellus eiusdem filius cum M. Scauro consul fuit, & annum post alterum C. Cæcilius Metellus Caprarius quartus eius filius gessit consulatum, collega Cn. Papirio Carbone. Profectò A. V. 639. quo Q. Metellus Macedonicus obijt, cognomen *Cretici* nondum cuipiam Metellorum delatum fuerat. Hoc cognomen primùm obtinuit Q. Cæcilius Metellus Creta A. V. 685. quadragesimo sexto ab aui Macedonici morte, in P. R. potestatem redacta, ex Dione initio lib. 36. *Cretensibus*, inquit ibidem, *seruitutis iugum impositum est, cognomentumque Cretici Metello dederunt.* Florus lib. 3. cap. 7. *Nec quicquam*, inquit, *ampliùs tamen de tam famosa victoria, quàm cognomen Creticum reportauit.* Ciceroni in Planciana, quam habuit A. V. 699. Plancius dicitur *miles in Creta Metello hoc imperatore*. Ex his patet Pliniani codicis erratum. In tribus Mss. Mediceis in pluteo Laurentiano LXXXII. rectè legitur: *Et hoc dicebat iam Balearicis, & Diadematis, iam Macedonicus ipse.* Cognomine *Creticis* omisso, quod primus Cæciliæ genti intulit Q. Metellus, qui Pontifex sedit in causa de domo Tulliana. Q. Metellus Creticus æmulorum inuidia, sub initium Catilinariæ conspirationis A. V. 691. nondum ex Creta triumphauerat, ex Sallustio in Catilinaria, qui tamen teste Eutropio lib. 6. D. Iunio Syllano & L. Muræna Coss. *de Creta triumphauit* V. C. A. 692. Kal. Iunijs. Is A. V. 699. adhuc erat superstes, quod colligitur ex allatis verbis Ciceronis pro Plancio, de quo ibidem num. 22. ait: *Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini propinqui tui, miles huius Q. Metelli, quibus cum fuerit probatissimus, hodieque sit, omnibus esse se probatum debet sperare.* Obijt paullò post cum Hortensio Oratore *ante initium bellorum ciuilium*, teste Velleio lib. 2. nempè ante A. V. 704. Sigonius ac Panuinius in fastis scribunt Q. Metellum Creticum fuisse filium L. Metelli Delmatici. Idem verò Panuinius ad A. V. 637. statuit consulem L. Cæcilium Metellum Delmaticum filium secundum Q. Macedonici. Quæ sententia Sigonio pariter placuit. Vtrumque tamen insignem scriptorem erroris conuincunt fragmenta triumphalia Capitolina apud Gruterum pag. 298. 3. vbi legitur.

L. CAECILIVS. L. F. Q. N. METELLVS. ANN. DCX...
DELMATIC. PRO. COS. DE. DELMATEIS. III. NO....

Lucius Cæcilius Delmaticus ex huius tabulæ fragmento designatur filius L. Cæcilij Metelli Calui; quare errarunt laudati scriptores, ad quos etiam accessit Glandorpius, dum eiusdem patrem statuunt, Q. Metellum Macedonicum, fratrem L. Metelli Calui. Hoc ipsum ex Cicerone colligitur. Nam in Sestiana num. 88. M. Scaurum alloquens, ait: *Aut qualis Q. Metellus patruus matris tuæ, qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset &c.* Is fuit Q. Cæcilius Metellus Numidicus ex Au-

I ctore

ctore vitarum Vir. illustrium, Cæcilia mater Scauri erat filia L. Metelli Delmatici Pontificis Max. quod disertè tradit Pedianus in Scaurianam. Itaque Q. Metellus Numidicus, ac L. Metellus Delmaticus fuere fratres germani, filij L. Metelli Calui. Marci verò Scauri patruus rectè à Tullio appellatur Q. Metellus Numidicus. Præterea Sigonius ac Panuinius perperam L. Metellum Delmaticum ex fascia, qua vlcus frontis obligabat, Diadematum nuncupatum putarunt. Etenim L. Metellus Diadematus erat filius Q. Metelli Macedonici, teste Plinio laudato; Lucius verò Delmaticus ex fastis Capitolinis fuit L. Calui F. Amissis indicibus consulum qui initio lib. 36. Dionis descripti erant, ac Q. Metellum Creticum A. V. 785. eiusque fratrem L. Metellum anno insequenti consules designabant, prænomine patris de more addito, incompertum habeo, quemnam ex quatuor Q. Metelli Macedonici filijs Q. Metello Cretico patrem assignem.

Quintus in iudicio Pontificali statuitur Manius Glabrio plebeia Aciliorum familia genitus, cuius pater Acilius Glabrio Trib. pl. legem Aciliam de repetundis tulit, ex Cicerone in Verrina tertia. Gessit consulatum A. V. 787. ac Pontum cum Bithynia lege Gabinia sortitus, in Asiam transmittens, partas à Lucullo contra Mithridatem victorias corrupit. Sextus ponitur M. Valerius Messalla patricius, qui A. V. 693. consulatu functus fuerat. De eodem hæc scribit Cicero in Bruto: *M. Messalla minor natu quàm nos, nullo modò inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus in causis cognoscendis, componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque causarum*. Hisce sex Pontificibus, viris consularibus addit L. Lentulum Flaminem Martialem, cuius nummi prostant apud antiquarios; eiusque cœnam inauguralem Macrobius lib. 3. Sat. cap. 13. describit, vt penè saliuam moueat. Eiusdem meminit Cicero lib. 2. ad Att. epist. 24. & lib. 12. epist. 6. & in Vatiniana num. 19. ait: *L. Lentulum hunc iudicem nostrum Flaminem Martialem, quòd erat eo tempore Gabinij tui competitor, eiusdem Vettij indicio opprimere voluisti*. Patinus vir eruditissimus in notis ad cap. 17. Suetonij in Iulio, vbi dicitur Cæsar inter socios Catilinæ nominatus *apud Nouium Nigrum quæstorem à L. Vectio indice*, reponit cum Casaubono *L. Vettio iudice*; quòd extat nummus inscriptus: VETTIVS IVDEX; & in altera parte: SABINVS. S. C. Verùm vulgarem lectionem retinendam esse patet ex Dione lib. 37. vbi narrans coniurationem Catilinæ, ait: *Alij autem qui nondum deprehensi erant, indicio L. Vettij equitis, qui consors eorum coniurationis, proposita impunitate, indicium professus erat, conuicti atque supplicio affecti sunt*. Addit eundem alios postea mala fide indicasse, fraudemque Senatui innotuisse. Idem Cicero in Vatiniana: *Fregerisne in carcere ceruices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicij extaret?* Vettius semel A. V. 691. Cæsarem aliosque vti Catilinæ socios detulit. Rursus A. V. 695. paris fraudulentiæ operam C. Cæsari pollicitus, *exposuit manum fuisse iuuentutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, & Cn. Cæpio hic Brutus, & Lentulus Flaminis filius conscio patre &c.* vt Pompeium de medio tollerent. Vettius tamen falsi indicij conuictus, ne Cæsar, alijque auctores fraudis publicarentur, in carcerem coniectus, laqueo extinctus est. Sanè Cicero rem narrans Attico lib. 2. epist. penultima, scribit: *Vettius, ille, ille noster index, Cæsari vt perspicimus, pollicitus est &c.* quo dicendi modo designat Vettium sibi consuli fuisse indicem conspi-

conspirationis Catilinariæ. At Vettius, qui in nummo designatur, diuersus planè est à Vettio indice. Sanè T. Vettius cognomine *Iudex*, Prætor quæstionem de repetundis A. V. 695. sortitus est, & ex prætura Africam obtinuit, vti ex Cicerone in oratione pro Flacco ostendit Pighius ad eundem annum. Capitolino in Maximo & Balbino cap. 2. memoratur *Vettius Sabinus ex familia Vlpiorum*; vnde cognomen *Sabini* in Vettiorum gente sequiori etiam ætate auditum est. In vetustis inscriptionibus ponitur epitaphium P. VETTIO. P. F. CAM. SABINO. Apud Gruterum pag. 486. 7.

Septimo inter Iudices loco appellat P. Galbam è patricia Sulpiciorum gente in Pontificum collegium adscitum. Hic A. V. 684. Prætor fuit in quæstione de repetundis, quem tamen C. Verres hoc anno accusatus, *iudicem reiecit*, ex Verrina 3. num. 12. Pedianus in argumento orat. de toga candida, eundem vocat *sobrium ac sanctum virum*. A. V. 690. cum Cicerone, Catilina, L. Cassio alijsque ex epist. 1. ad Atticum consulatum petens, repulsum tulit. Idem Orator pro Muræna num. 15. ait: *Mihi ipsi accidit, vt cum duobus patricijs, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro peterem; superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam*. Hunc amplissima ex familia hominem, sed sine neruis fuisse scribebat Quintus Cicero de petitione consulatus. Octauus ibi Pontifex recitatur Q. Scipio è patricia Corneliorum gente. Hic filius fuit P. Cornelij Scipionis Nasicæ & Liciniæ L. Crassi oratoris filiæ, eiusque auos ac proauos laudat Cicero in Bruto, Idem tamen à Q. Cæcilio Metello Pio Pontifice Max. adoptatus ante A. V. 691. dictus postea fuit *Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio*, vti nominatur à Cœlio apud Ciceronem lib. 8. epist. fam. epist. 8. Edidit munus funebre gladiatorum in honorem Q. Metelli Pij ex Tullio in Sestiana nu. 107. Glandorpius memoratam adoptionem non aduertens, duos ex vno Scipiones fecit in Onomastico pag. 261. Illam tamen disertè Dio lib. 40. A. V. 792. recensuerat: *Is*, inquiens, *Scipio, cum Nasicæ esset filius, testamento in genus hæreditatemque Metelli Pij adoptatus, atque hinc cognomentum Metelli ferens, filiam Pompeio in matrimonium dederat, ab eo contra consulatum, ac ne causam diceret, acceperat*. Hinc generi partes secutus, bello ciuili acie in Africa victus, ac naui fugiens, manus sibi intulit, ne viuus in Cæsaris potestatem veniret. Itaq; ex patricia Corneliorum Nasicorum familia ad plebeiam Cæciliorum Metellorum gentem transierat. Eiusdem Pontificatus meminit Cicero in Bruto, cum Brutum ita loquentem inducit: *Hic Scipio collega meus*; quòd Brutus eo A. V. 707. erat è collegio Pontificum, vt patet ex lib. epist. ad M. Brutum 10. in qua Cicero: *cuius vos, Pontifices, ad aram in Velabro sacrificium facere soletis*. Suetonius etiam scribit patrem Tiberij Imperatoris *Pontificem in locum P. Scipionis substitutum*. In Tibero cap. 4.

Nonum in eodem Pontificali iudicio locum tenuit C. Fannius stirpis plebeiæ; plures autem eius gentis Tribuni pl. in Republ. floruerunt. Partes Pompeij bello ciuili secutus, milites cum imperio habuit, ex Cicerone lib. 8. ad Attic. epist. ante penult: *Nam aut cum imperio*, inquit, *sunt, vt Pompeius, Setenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules*. Sicilia prouincia eidem destinata fuerat; nam lib. 7. ad Atticum epist. 13. Cicero scribit: *Fannius cum imperio in Siciliam præmittitur*; quamuis Cato illuc postea missus fuerit ex Cæsare lib. 1. bel. ciu. cap. 22. Idem Cicero lib. 11. epist. 6. Pompeij miserando exitu deplorato, ait: *De Fannio consoler te? perniciosa loque-*

batur de mansione tua; ex quibus colligitur eodem infelici fato A. V. 706. perijsse. Decimus Pontifex appellatur Manius Æmilius Lepidus, quem pariter in cœna Flaminis Lentuli Macrobius inter Pontifices recenset. Gessit consulatum A. V. 688. Cum ob contentiones candidatorum A. V. 702. consularia comitia peragi non possent, Manius Lepidus fuit interrex ex Pediano in Milonianum.

Hisce Pontificibus inseritur à Cicerone L. Claudius rex sacrorum. Erat patricia Claudiorum gente natus, quem compellans Cicero pro domo sua ait: *Et tu, Rex, disce à gentili homine tuo*; nempè P. Clodio, quem ibidem insequitur. Hæc verba Tullij perperam intelligens Glandorpius in Marcijs pag. 583. putauit ibidem designari Q. Marcium Regem cos. A. V. 686. quem gentilem P. Clodij dicit, quòd Claudiam illius sororem in matrimonio habebat. Verùm eo in loco vocem *Rex* non Marciorum cognomen, sed sacerdotem regem sacrificulum significare ex oratoris contextu palam deducitur. Cum ante paucos annos in cœna augurali à Macrobio dicatur *C. Cæsar rex sacrorum* cum Pontificibus sedisse, & hic alter rex sacrorum à Tullio nominetur, vel quispiam C. Cæsar Glandorpij Onomastico addendus est; vel dicendus est C. Cæsar postea Dictator, id temporis fuisse rex sacrorum, quo sacerdotio abdicauit, cum prouinciam Hispaniam vlteriorem cum militari imperio accepit post præturam, quam A. V. 692. gessit. Etenim Romani, eiectis regibus, quòd insignia eorundem in rempublicam beneficia fuerant, volentes regium nomen in Vrbe remanere, sacerdotem designarunt, teste Dionysio lib. 5. *qui sacris tantùm praeesset, immunis à militia, vocareturque Rex sacrificulus*. Cum L. Cornelius Dolabella, qui Duumuir naualis classi præerat, creatus esset Rex sacrorum, C. Seruilius Pontifex Max. iussit eidem militari magistratu abiret, antequam inauguraretur, quod & Tribus etiam iussere ex Liuio lib. 40. Hinc C. Cæsar cum bellicam gloriam affectaret, antequam in prouinciam abiret, sacerdotio regis sacrorum abdicauit, in eiusdem loco L. Claudio suffecto, de quo nihil compertum mihi est, cum Tullius cognomen reticuerit.

Vndecimus Pontifex est M. Crassus Liciniæ familiæ plebeiæ, duplici consulatu Pompeio collega, sed infelici apud Parthos exitu magis notus. Eius vitam Plutarchus descripsit; auaritiam verò Vrbs, Palæstina, ac Orientales Romanorum prouinciæ expertæ sunt. M. Scaurus patricia Æmiliorum gente ortus duodecimum inter iudices locum tenuit. Huius auus ex Auctore de viris illust. *quamuis patricius, ob paupertatem carbonarium negotium exercuit*; pater verò multis in Republica honoribus floruit, Consul, ac postea Censor, quo in magistratu viam Æmiliam strauit, *quæ per Pisas & Lunam vsque Sabatios indequè Derthonam ducit*, ex Strabone lib. 5. pag. 150. Glandorpius pag. 35. scribit vxorem habuisse Cæciliam Q. Metelli Pont. Max. filiam, ex qua M. Scaurum Pontificem suscepit. Errat; etenim Cæcilia vxor patris Scauri, erat filia L. Cæcilij Metelli Delmatici Pont. Max. vti ex Pediano in Scaurianam prænotaui, quæ marito mortuo, Syllæ dictatori nupsit, ex Plutarcho in Sylla. Munus ædilitium M. Scauri Pontificis in causa Ciceroniana, describit Plinius lib. 36. cap. 15. Vocat *opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta*. Quæstor antea Pompeij in Oriente Palæstinam rexit ex Appiano in Syriacis, & Iosepho lib. 14. antiq. Iud. cap. 8. Idem postea ex iudice Ciceronis cliens, ob Sardiniam auarè administratam, reus repetundarum

à Ci-

à Cicerone defensus fuit, cuius orationis fragmenta Pedianus posteritati seruauit. Cum in A. V. 701. consulatum peteret, repulsam passus, ac largitionum conuictus, in exilium missus fuit A. V. 702. Lege Appianum lib. 2. bel. ciu. pag. 442. Pedianum in Scaurianam, Ciceronem lib. 4. epist. ad Atticum, & lib. 3. ad Q. fratrem. Maiorum Pontificum collegium complet C. Curio, qui decimo tertio loco à Cicerone nominatur; nam Flaminem Martialem ac regem sacrorum extra numerum Pontificum repono. Curio è Scribonijs plebeis fuit; quem sanè non C. Curionem, qui bello ciuilium maximo omnium primus facem subiecit, sed eiusdem patrem fuisse ex Cicerone probatur. C. Scribonius Curio functus consulatu A. V. 678. Macedoniam prouinciam sortitus, *Dardanos & Mæsiacos subegit, & primus Romanorum ducum ad Danubium vsque peruenit*, ex Sex. Rufo in Breuiario. Eiusdem ex Macedonia triumphi meminit Cicero in Pisonem, & Eutropius lib. 6. Hic tertius suæ ætatis orator est habitus, vno tantùm, vt inquit Cicero in Bruto, *verborum splendore* commendatus. Testatur tamen ibidem neminem, qui in oratorum numero fuere, abs se cognitum *in omni genere honestarum artium tam indoctum tam rudem*. Præterea ostendit vel in scribendo turpes illum memoriæ defectus passum esse; nam in dialogo, quem cum Curione filio, Cæsare consule, habere fingit, *cum sermo esset institutus, senatu misso, quem senatum Cæsar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno post, & deinceps reliquis annis administrauisset in Gallia*. Cæsar A. V. 695. consulatu functus est; quare si Curio reprendit ea quæ anno sequenti, & deinceps reliquis Cæsar in Gallia gessit, Curio viuebat A. V. 697. quo iudicium Pontificale de domo Ciceronis habitum fuit. Eundem A. V. 700. vel insequenti mortuum esse colligo ex eiusdem Ciceronis epistolis. Nam lib. 2. fam. epist. 2. C. Curionem filium ob mortem patris consolatur, scribens C. Curionem patrem omnium fortunam superaturum fuisse, *si ei contigisset vt te ante videret, quàm è vita discederet*. Curio filius id temporis erat in Asia quæstor C. Clodij proprætoris, qui A. V. 700. Asiam prouinciam obtinebat, ex epist. 14. lib. 4. ad Atticum. Cum M. Antonius dictitaret se petitionem auguratus Ciceroni concessisse; mendacem eiusdem iactantiam confutans in philip. 2. sub initium ait: *Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum cum es factus, vnam tribum, sine Curione, ferre potuisses?* At Cicero factus est augur in locum P. Licinij Crassi A. V. 701. cum M. Crasso patre à Parthis cæsi, teste Plutarcho in vita Ciceronis. Præterea lib. 2. cit. epist. 6. scribit Curioni: *Nondum erat auditum te ad Italiam aduentare, cum Sex. Iulium Milonis mei familiarem cum his ad te literis misi: sed tamen cum aduentare tuus aduentus putaretur, & te iam ex Asia Romam versùs profectum esse constaret*. Narrat ibidem Milonem petere consulatum, cui se omnem operam debere testatur; ipsumque Curionem etiam atque etiam rogat, vt Milonis petitioni adiumento esse velit. Milo A. V. 701. erat candidatus consulatus, competitoribus Plautio Hypsæo, Metello Scipione, C. Memmio, alijsque ex Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 442. Itaque etiam A. V. 701. Curio filius aberat Roma, ac proinde intra A. V. 700. & 701. eiusdem pater è vita migrauit. Scio Dionem lib. 40. A. V. 704. scribere Curionem Trib. pl. petijsse, vt ad ferendas leges, alter mensis intercalaretur, cum nulla esset intercalationis necessitas, *quod Curionem ipsum, quippè Pontificem, minimè fugiebat*. Verùm nouum id temporis Pontificem fuisse Curionem colligo

ligo ex lib. 2. laudato epist. 7. cuius legitur inscriptio: *Cicero procos. C. Curioni Trib. plebis*; vbi gratulatus Curioni tribunatum, ait: *De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quanquam difficili in re atque causa cognosces ex ijs literis, quas Thrasoni liberto tuo dedi*. Rogat postea Curionem, ne sibi imperium prorogetur. Hæc epistola scripta est A. V. 703. quo Cicero proconsul Ciliciam administrauit, ac Curio in annum insequentem Tribunus designatus fuit, quo tempore Curio sacerdotio in Pontificum collegio ornatus fuit, vt Curio Pontifex in causa de domo Ciceronis A. V. 697. non filius, sed pater omninò censendus sit. Hactenus de Pontificibus maioribus, qui de domo Tulliana iudicarunt; ex quibus constat errasse Gutherium, dum illorum octo patricios, septem verò plebeios statuit. Nam eo anno erant in collegio Pontificum septem patricij, C. Iulius Cæsar, P. Lentulus Spinther, P. Seruilius Isauricus, M. Valerius Messalla, P. Sulpicius Galba, Man. Æmilius Lepidus, M. Æmilius Scaurus; octo verò plebei, nempè: M. Licinius Lucullus, Q. Cæcilius Metellus Creticus, Man. Acilius Glabrio, Q. Metellus Pius Scipio, C. Fannius, M. Licinius Crassus, C. Scribonius Curio, L. Fuluius Natta. Quibus Cicero inserit L. Cornelium Lentulum Flaminem Martialem, L. Claudium regem sacrorum, ac Sex. Iulium Cæsarem Flaminem Quirinalem, quæ sacerdotia patricijs tantùm gentibus conferebantur ex Cicerone in orat. pro domo num. 30. neque vnquam vti auguratus ac Pontificatus, plebi communicata sunt.

Idem Gutherius lib. 1. de vet. iure Pont. cap. 32. cum inter iudices Pontifices, qui de domo Ciceroniana sententiam tulere, Flamen Dialis neutiquam ab Oratore recenseatur, putauit Flaminem Dialem iuris dicendi potestate caruisse, quòd ex Fabio Pictore quotidie feriatus erat; additque ex indice Iudicum in causa de domo sua à Cicerone memoratorum, constare Dialem non fuisse è collegio Pontificum, in quo tamen censebantur Flamen Martialis ac Quirinalis cum rege sacrorum, quoties de sacris apud collegium agebatur. Vir eruditus rem planè ignorauit. Etenim cum A. V. 697. agitabatur causa Ciceroniana, nemo erat id temporis flamen Dialis. Anno vrbis 667. L. Cornelius Merula Flamen Dialis consul suffectus in locum Cinnæ, qui consulatu, vrbeque eiectus fuerat, eodem anno Cinna cum victore exercitu in vrbem ingresso, *sibimet ipse venas secuit, scripta prius tabella, testatus se id fecisse* deposito apice; flaminem enim apicatum mori nefas habebatur. Velleius verò lib. 2. ait: *Quos sæpè pro salute Reipublicæ flamen Dialis precatus erat Deos, eos in execrationem Cinnæ partiumque eius tum precatus, optimè de re publica meritum spiritum reddidit*. At certum est post Merulam neminem flaminem Dialem fuisse inauguratum ad annum vsque A. V. 744. Tacitus lib. 3. An. scribit: *Duobus & septuaginta annis, post Cornelij Merulæ cædem, neminem suffectum*, Dio verò lib. 54. *Tum quoque primùm post Merulam, Flamen Dialis creatus est*. Quæ verba perperam de Augusto dicta Pighius tom. 3. An. accepit scribens ad annum Capitolinum 743. *Augustus flamen Dialis creatus est*. Nam inauguratus fuit Cornelius Lentulus Maluginensis, cuius consulatus suffectus vnà cum flaminio Diali, imperante Augusto A. V. 763. ita in fastis Capitolinis designatur: EX. K. IVL. SER. CORNELIVS. CN. F. CN. N. LENTVL. MALVGIN. FLAM. DIAL. Tacitus lib. 3. An. *Seruius Maluginensis flamen Dialis, vt Asiam sorte haberet, postulauit*. Suetonius de Augusto cap. 31. ait: *Nonnulla etiam ex antiquis cæremonijs paullatim*

latim abolita restituit: vt salutis augurium, Diale flaminium &c. Hinc Flamen Dialis suos inter iudices Pontifices à Cicerone non recitatur, quia nullus per ea tempora erat flamen Dialis. Equidem alterum etiam Gutherius peccat scribens Diales magistratus Romæ non cepisse, quòd quotidianis ferijs impediti, ius dicere non possent. Nam Seruius Maluginensis lib. 3. Taciti testatus est: *Sæpè Pontifices Dialia sacra fecisse, si Flamen valetudine, aut munere publico impediretur.* Itaquè & Diales munere publico fungebantur. Liuius lib. 39. scribit A. V. 571. *Prætores ita sortiri iussi, vti flamini Diali vtique altera iurisdicendi Romæ prouincia esset. Is fuit* C. Valerius Flamen Dialis, eo anno prætor electus. Idem antea fuerat Ædilis curulis ex eodem Liuio; ædiles verò circa ea quæ ad ipsorum magistratum attinebant, iurisdictione pollebant. Hinc Auctor de viris illustr. in M. Scauro ait: *Ædilis, iuri reddendo magis, quàm muneri edendo studuit.* Deniquè Merula ac Maluginensis, alijque consules, quos A. Gellius tacito nomine recitat, consulatum gessere, vt planè omnis de Dialium iurisdictione dubitatio euanescat.

Hisce pro insigni Ciceronis testimonio de maioribus ac minoribus Pontificibus, prolixiùs disputatis, ad Pisanæ coloniæ Pontificem minorem, à quo longiùs excurrere libuit, reuertor. Is in nostro lapide inscribitur *Pontifex Minor* SACRORVM PVBLICORVM P. R. Italiæ vrbes, antequam in easdem Romani coloni deducerentur, particularia quædam Numina colebant, eorumque sacris proprij Pontifices operabantur. Tertullianus quorundam Italiæ populorum Deos recenset in Apologetico cap. 24. scribens: *Romanas, vt opinor, prouincias edidi; nec tamen Romanos Deos earum, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipsam quoque Italiam municipali consecratione censentur: Crustuminiensium Beluentinus, Narniensium Viridianus, Asculanorum Ancharia, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliscorum in honore est pater Curis, vnde accepit cognomen Iuno.* Iuuenalis Sat. 10 V. 74. ait:

— idem populus, si Nurscia Thusco
Fauisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, ac ipsa Seianum diceret hora
Augustum.

Seianus Tacito initio lib. 4. Annalium *genitus Vulsinijs* dicitur; at Vulsinensium Dea erat ex Tertulliano *Nursia*, quæ tamen in quibusdam codicibus perperam *Nersia* appellatur. At Farnabius proximo Tertulliani loco ignorato, putauit Nursciam Thuscorum omnium Numen fuisse, quam tantùm Vulsinienses è duodecim Etruriæ populis adorabant. Antiates Fortunæ Equestri templum dicauerant; Romæ *nullum tamen tali cognomento erat.* Tacitus lib. 3. hæc prodit, additque Romanos decreuisse, *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & Numinum effigies, iuris atque imperij Romani esse.* Lepidè Tertullianus: *Satis etiam video Deos decuriones, curiasque municipij, quibus honor intra muros suos determinatur.* Hinc Cicero pro Flacco num. 54. *Sua cuique,* inquit, *ciuitati religio est; nostra nobis.* Antiqua suorum Arpinatium sacra laudat initio lib. 2. de legibus: *Hic sacra, hic genus, hic maiorum multa vestigia.* Hæc particularia vrbium sacra vulgò municipalia dicebantur. Extat inscriptio pag. 66. 3. quam dicauit L. Calpurnius

II.

II. VIR. BIS. FLAM
SACR. PVB. MVNICIPAL

Festus ait: *Municipalia sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante ciuitatem Romanam acceptam: quæ obseruare eos voluerunt Pontifices, & eo more facere, quo fecissent antiquitus*. Sigonius lib. 1. de ant. iure Italiæ cap. 4. scribit ciues Roma in colonias deductos, earum vrbium, in quibus collocati essent, sacra secutos fuisse, Romanis sacris desertis, quod Cicero in agraria secunda adhortans plebem Romanam, ne fineret se lege Rulli in colonias mitti, hæc pro concione dixit: *Vos verò, Quirites, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, vrbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum*. Quare si coloni non agebant festos dies, quos Romæ celebrabant, Romana sacra amittebant. Hanc tamen opinionem saxum Pisanum elidit, in quo T. Statulenus inscribitur *Pontifex minor sacrorum publicorum Populi Romani*. Itaquè Pisana in colonia seruabantur sacra publica victoris gentium populi. Pag. 1011. 1. Iulius Zosimus dicitur: CVR. SAC. PVB. P. R. *Curator sacrorum publicorum populi Romani*. Est tamen Romana inscriptio. Profectò Cicero ibidem ait num. 92. *Huc isti decem viri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex Pontifices constituent*. Itane electi ex numero ciuium Pontifices, ad noua sacra transire debebant? immò vnà cum collegijs quæ Romæ summo in honore erant, Romanorum etiam Deorum cultum in colonias deferebant. Cum Paulus Act. 16. vnà cum Sila Philippensibus Christianam religionem traderet, vtrumque ad tribunal traxerunt, dicentes: *Annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani*. Philippi, vt ibidem dicitur, erat *prima partis Macedoniæ ciuitas colonia*, quod & nummus indicat inscriptus: COL. AVG. IVL. PHILIP. apud Spanhemium differt. 2. pag. 57. Illos verò apud Philoppopolim Romanorum Deorum cultum secutos, ex laudatis eorundem verbis apparet. Nec oppositum Cicero adstruit in oratione contra Rullum. Nam quò plebem à mutando patrio solo reuocaret, vniuersa Romanæ vrbis commoda, maiestatem magistratuum, fori frequentiam, ludorum voluptates, tot festorum dierum solemnitates ob oculos ponit, ac statim addit: *Nisi fortè mauultis, relictis his rebus atque hac luce Reipublicæ, in Sipontina siccitate, aut in Salpinorum pestilentiæ finibus, Rullo duce, collocari*. Equidem Circenses in colonijs celebratos ex nostro lapide Caiano differt. 3. ostendam. Tertullianus cap. 7. de spect. ait: *Ea si minore cura per prouincias pro minoribus viribus administrantur; tamen omnes vbique Circenses illuc deputandi, vnde & petuntur, inde inquinantur, vnde sumuntur*. In ijs verò ludis sacrificia more Romano vbique fiebant, vti idem scriptor affirmat. Præterea forum habebant in colonijs, sua comitia, & alia, quæ quòd ob exilitatem vmbra tantùm essent eorum, quæ Roma discedentes in colonias, amissuri erant, ideò Orator plebem monebat, ne legem Rulli ratam haberet.

Pontifices Romæ perpetuos fuisse, nisi vltrò sacerdotio abirent, vel eodem priuarentur, ex Liuianis monumentis superiùs notaui, quòd initio in colonijs etiam obseruatum puto. Verùm ad certum tempus postea creari cœperunt.

runt: In marmore Pisano nuper effosso laudatur Felix Herculeo PONT. PERP. REIP. PIS. *Pontifex perpetuus Reipublicæ Pisanæ.*

Ex quo constat posteriori ætate Pisis Pontifices temporarios inaugurari solitos; aliàs nullus augendi honoris causa, dictus fuisset perpetuus, si nemo ad pontificatum stato tempore finiendum, promotus fuisset. In vetustis saxis *Pontifices perpetuos* designatos vide cap. 3. indicis Gruteriani. Cicero in Verrina 4. annuum Pontificem Syracusis creari solitum testatur: *Syracusis lex est de religione, quæ in annos singulos Iouis sacerdotem sortitò capi iubet.* Et inferiùs: *Cephaledi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat.* Num verò in colonijs annui Pontifices designati fuerint, mihi planè incompertum est. Quòd quidam in antiquis monumentis dicantur *Pontifices quinquennales* pag. 437. 5. putarunt viri eruditi Pontifices ad quinquennium creatos. Verùm duas ibidem dignitates expressas censeo, vt quinquennales fuerint in colonijs, qui Romæ censores dicebantur, de quibus Cicero lib. 3. de legibus, XII. tabularum sanctionem refert: *Magistratum quinquennium habento*; vnde singulis lustris creabantur. Cicero in Verrina IV. à num. 91. de censoribus Siciliæ plura narrat; præsertim: *censores binos* in singulis ciuitatibus creatos, & *propter magnitudinem potestatis hunc magistratum à populo summa ambitione contendi*; denique *quinto quoque anno* Siciliam totam censeri. Pag. 366. Gruteriani thesauri inscriptio secunda legitur.

S. P. Q. NEAPOLITANVS
D.D.L.ARRVNTIO.L.F
GAL. BAEBIO. CENSORI
REIP. NEAP

Censores colonici vulgò quinquennales dicebantur, quòd quinto quoque anno crearentur. Eos verò à Pontificibus distinctos probat inscriptio pag. 479. 8.

D. M
C. VALERI
PETRONIANI
DECVR. PONTIF. SACERD
IVVEN. MED. CAVSIDIC. QVINQ

In qua cum dicatur *Pontifex*, *Sacerdos iuuenum Mediolanensium*, *Causidicus*, & denique *Quinquennalis*, palam indicat Pontificatum ac quinquennalitatem diuersos coloniarum hon ores designare; non verò Pontificem in quinquennium creatum. Pag. 394. 7. Cominius quidem inscribitur PONTIF. ET. QQ. *Pontifex & quinquennalis*. Igitur erant munera diuersa. Plura id genus epigrammata addensat iunior Gothofredus ad *leg. 7. de Pistoribus* C. Theod. In inscriptione Pisaurensi pag. 322. 8. legitur: Huic ANNO QVINQVENNAL. *Petinij Prisci mariti eius plebs vrbana ob merita eorum....* Hinc tamen non infertur quinquennalitatem fuisse annuum magistratum; nam ibidem honor à plebe vxori Petinij delatus indicatur anno, hoc est, vt vulgò dicimus, *in vn anno* quinquennalitatis mariti. Apuleius lib. 10. ait:

K Grada-

Gradatim permensis honoribus, *quinquennali magistratui fuerat destinatus*; quemadmodum Romæ censores eligebantur, qui alijs magistratibus antea perfuncti fuerant. Hadrianus Imperator *Adriæ quinquennalis* creatus dicitur Spartiano cap. 19. sed de his hactenus.

CAPVT VI.

Augures in Colonijs. Augustalis Pisanus ex vetusta inscriptione producitur. Augustalium origo deducta. Eorum sacerdotium contra Velserum probatur. Eiusdem & Marcæ V. C. de numero Augustalium opinio reiecta. Seuiri Augustales ijdem Magistri nuncupati. Augustales sacerdotes in seniorum ac iuniorum collegia distributi. Creabantur à Decurionibus. Ius sacrum dicebant. Plures de ijsdem Reinesij errores refelluntur. Liberti inter Augustales referri poterant. Eorum dignitas supra plebem at infra Decuriones. Quidam perpetui Augustales creati.

PRæter Pontifices erant etiam in colonijs Augures cum ad templa dedicanda, comitia decurionum habenda, aliaue more Romano, præmissis auspicijs, facienda, augures in colonijs lege Triumuirali constituebantur. Hinc Rullus, cum coloniam Capuam vellet deducere, *decem augures*, *sex Pontifices* eò mittendos esse dicebat apud Ciceronem in agraria. Sex. Volusius AVGVR Spoleti memoratur pag. 171. 1. Altera inscriptio pag. 444. 3. dicatur L. Octauio AVGVRI EX D. D. (*Decurionum decreto*) CREATO. Similia habentur pag. 172. 13. Extat Pisis apud Roncionios, vti superiùs retuli, prægrande saxum, in quo vxori Meitiæ Ianuariæ epitaphium sculpendum curauit Q. Obsequentius Seuerinus

AVG. PISIS. CVR. KAL. FLORENTINORVM

Si quis contenderet ibidem AVGVREM coloniæ Pisanæ designari, nullum cum eodem contentionis funem ducerem. Ipse tamen arbitror Augustalem illis notis AVG. exprimi, quorum sanè Augustalium mentio ijsdem omninò literis expressa in innumeris inscriptionibus toto Romano Orbe dicatis, occurrit. Horum originem recitat Tacitus sub initium principatus Tiberij, ante exitum anni Iuliani 59. V. C. 767. quo Augustus & imperandi & viuendi finem fecerat; *Idem annus*, inquit, *nouas cæremonias accepit*, *addito sodalium Augustalium sacerdotio*, *vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris*, *sodales Titios instituerat*. *Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti*. *Tiberius Drususque & Claudius & Germanicus adijciuntur*. Anno verò insequenti ait Falanio equiti Romano crimen ab accusatore prætentatum, *quòd inter cultores Augusti*, *qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur*, *Cassium quendam mimum*, *corpore infamem adsciuisset*. Vti Pisani, honoris causa, adhuc superstitis Augusti sacerdotem, quem Flaminem Augustalem dixere, in colonia Iulia obsequenti creauerant, ita Tiberius, eiusque exemplo plerique in Vrbe Augustales sodales instituerunt, qui consecrati post mortem Augusti tanquam Numinis sacra curarent. Tum Romani orbis coloniæ aliaque oppida Augustalium collegia instituerunt, vt insigni erga demortuum principem officio, successoris sibi beneuolentiam conciliarent.

liarent. Viri doctissimi in Augustalibus describendis, minùs feliciter stylum exercuerunt; quamuis ex vetustis saxorum elogijs plenam eorundem cognitionem assequi potuissent. Velserus lib. 5. rerum Augustæ Vindelicorum pag. 103. scribit ex laudato Taciti libro Augustales dicendos esse sacerdotes; at inquit *vetare lapides, in quibus sodalium nomen numquam additum, & à flamine Augustali vnus planè distinguit:* FLAMINI DIVI AVG. VI. VIRO AVGVSTALI; *nec enim vnus aliquis eiusdem Numinis flamen & sodalis.* Huius postremi dicti falsitas patet ex inscriptione Neronis Cæsaris Germanici F. superiùs allata, in qua idem dicitur *Flamen Augustalis, sodalis Augustalis.* Eiusdem etiam pater Germanicus pag. 236.4. inscrib itur FLAM. AVG. quod idem tradit Tacitus, cuius verba ibidem adduxi; qui tamen disertè affirmat Germanicum adiectum supra numerum sodalibus Augustalibus vnà cum Claudio, de quo Suetonius in sexto cap. vitæ eiusdem ait: *Senatus quoque, vt ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum, extra ordinem adijceretur, censuit.* Tacitus disertè Augustales vocat sacerdotes lib. 1. vbi referens honores mortuo Germanico decretos, ait: *Vt nomen eius Saliari carmine caneretur, sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur.* Nec vetant lapides, cum in ijs sæpè Augustalibus addatur vox *sodalium*, secus ac Velsero visum fuit. Pag. 381. 1. inscribitur elogium C. Cæsonio Macro SODALI AVGVSTALI. Pag. 453. epigramma dicatur Tiberio Plautio Siluano SODAL. AVG. Item pag. 465. 5. C. Sallio Aristæneto septemuiro epulonum, SODALI AVGVSTALI &c. Augustalium sacerdotum mentio non semel fit in ijsdem inscriptis antiquitùs saxis. Pag. 372. 7.

L. AVRELIO. L. L
VICTORI
DOMO. EQVO. AVG. ET
SENIAE. SACER. PRIM
CORP. AVGVSTALIVM
ORNAT. ORNAM
DECVRIONALIB
PLEB. SENIENSIVM
AERE. COLLATO

Pag. 1100. 7. Sextus Apusius Bæbius VI. Vir Augustalis appellatur TABVLARIS SACR. AVGVSTAL. Minùs etiam rectè idem Velserus pag. 104. scribit Augustales sex in vnoquoque corpore fuisse, quòd passim in antiquis lapidibus legitur: *VI. Vir Augustalis*, in qua opinione fuit etiam doctissimus Marca in dissert. de primatu Ecclesiæ Lugdunensis num. 103. tomo X. Concil. edit. Labbeanæ pag. 557. In collegium Augustalium Romæ à Tiberio primitus institutum è primoribus ciuitatis vnus & viginti sortitò adsciti fuerunt, quibus quatuor supra numerum adiecti sunt, teste Tacito, cuius verba semel atque iterum recitaui; tantusque eorundem numerus statim Romæ excreuit, Augusti sacri plurimis sese certatim initiantibus, vt eodem auctore,

per omnes domos in modum collegiorum haberentur. Coloniæ partim adulandi calliditate, partim ambitionis sensu, collegia, seu corpora Augustalium sacerdotum, imperantis Vrbis exemplo, instituerunt, in quibus sex primùm nominati, Seuiri Augustales dicebantur, vti in ordine Decurionum decem primos cap. 3. produxi. Illi verò Magistri quoque Augustales nuncupati sunt. Cum eorum numerus in colonijs ac municipijs excreuisset, in plura collegia partiti sunt, nempè Iuuenum, ac Seniorum quibus, distincti VI. Viri præerant. Hæc ex vetustis elogijs lapidum nobis constant, cum hac de re scriptores ne verbum quidem fecerint. Pag. 414. 2. Reate,

T. FVNDILIO. GEMINO. VI. AVG. MAG
IVV. AVGVSTALES. PATRONO. ET. QVINQ. PER
PETVO. &c.

Pag. 397. 1. dicatur elogium Brixiæ L. Cornelio Prosodico

VI. VIRO. AVG. BRIXIAE. ET
VERON. SACERD. COLLEG
IVVENVM. BRIXIAN
PRIMVM INSTITVTI

Non vnum verò tantùm fuisse Brixiæ collegium iuuenum Augustalium patet ex pag. 366. 6. vbi laudantur COLLEGIA IVVENVM BRIXIAN. In agro Veronæ patriæ pag. 444. 6.

Q. OCTAVIO
Q. L. POP. PRIMO
VI. VIRO. AVG
SAC. IVVEN

Nempè *VI. Viro Augustali sacerdotum iuuenum*. Pag. 49. 2. VI. VIR. IVN. DECVR. Pag. 43. 8. VI. VIR. IVN. DEC. Videlicet: *Seuir iuniorum decuriæ*. Item pag. 1088. 12. Profectò si iuniores erant in decurias distincti, senarium numerum excedebant. Mediolani Seuiri iuniores nominantur pag. 488.. 11. & 490. 8. Ibidem etiam laudantur *Seuiri seniores* pag. 384. 5. 416. 3. Augustales colonici, vti Pontifices & augures, à decurionibus creabantur. Extat epitaphium, quod pag. 409. ponit

FAVSTVS
VI. VIR. ET. AVGVST
QVI. INTER. PRIMOS
AVGVSTALES
A. DECVRIONIBVS
AVGVSTALIS. FACTVS. EST

In

In hac inscriptione cum dicitur *Seuir & Augustalis*, idem significatur quod in alijs lapidibus sculptum legitur: *Seuir Augustalis*, Ceterùm coniunctio ET passim inserta habetur in eisdem inscriptionibus pag.68. 3. 472. 8. 475. 6. Item: *Seuir senior & Augustalis* pag. 43. 8. 481. 3. & in Comensi lapide pag. 477. plures eodem modo inscriptos videmus; quo quidem charactere tum Augustalitas, tum etiam peculiaris in eodem collegio dignitas Seuiratus exprimitur. Verùm probabiliùs dicentur Seuiri in memoratis elogijs sex primi inter Corpora artificum designari. Vti in ordine equestri plures erant turmæ, in quarum singulis sequiori ætate VI. Viri principe loco numerabantur, quod patet ex Capitolino cap. 6. de vita M. Aurelij, ac vetustis inscriptionibus: ita in collegijs seu corporibus artificum seuiri primo loco censebantur, à Corporatis creati, qui eisdem Corporibus præsidebant. Extat inscriptio pag.445. 6. Narbone, in qua Decuriones & Seuiri Augustales statuam decernunt P. Olitio Apollonio IIIIII. VIRO AVG. ET NAVIC. hoc est: *Seuiro Augustali & Nauiculariorum*. Cum leguntur Seuiri & Augustales, ij designantur, qui præter Augustalitatem, seuiratum in aliquo Corpore, seu collegio gesserunt.

Reinesius in vetustis Romanæ gentis monumentis summa cum laude versatus, in epist. 31. plura de Augustalibus congessit, quorum tamen minus perfectam notitiam assequutus est; siquidem, vt cetera omittam, tradit *Augustales fuisse magistratus municipales; ex eisdem Duumuiros eligi solitos; ipsos à præsidibus etiam prouinciæ Augustalitate decoratos; vnde Augustalium appellatio, tanquam Augustorum iussione in colonia nominati, quia genere, meritis, & patrimonij amplitudine potiores*. Hæc omnia procul à vero abeunt. Nam Augustales non erant magistratus, sed sacerdotes, vti ex Tacito & vetustis elogijs probatum est. Opponit inscriptionem Alcantarensem pag. 421. 7. in qua C. Iulius Capito dicitur AVG. I. D. CVR. ANNON. nempè: *Augustalis iuri dicundo, curator annonæ*. Porrò iurisdictio ad magistratus pertinet. Nec dissimulabo similem dicendi phrasim legi in altera prolixiori inscriptione pag. 215. 2. cuius fragmentum subijcio. *M. Megonius pecuniam ac fundum testamento legat Reip. Petilinorum, iubens ex vsuris comparari Augustalium nomine instrumentum duorum tricliniorum, quod* inquit, *eis, me viuo, tradidi, candelabra, & lucernas bilycnes arbitrio Augustalium, quo faciliùs strati IVS PVBLICVM OBIRE possint, quod ipsum ad vtilitatem Reipublicæ nostræ pertinere existimaui, faciliùs subituris onus Augustalitatis; dum hoc commodum ante oculos habent &c.* Hæc tamen iurisdictionem tantùm in rebus sacris probant, non verò in ciuilibus; vnde nec Augustales magistratus dici possunt. Collegium Pontificum Romæ iurisdictione in sacris vtebatur, quod prolixè æquè ac eruditè probat Gutherius toto lib. 2. de veteri iure Pontificio. In colonijs alijsque vrbibus, in quibus erant Augustales, penes ipsos erat iudicare de ijs sacris, quæ ad ipsorum collegium attinebant; non verò ipsorum erat ciuilibus causis præesse. Itaquè ius sacrum obibant, ac proinde non erant magistratus. Alcantarensis saxi notas perperam exscriptas probant innumeræ aliæ inscriptiones, in quibus nusquam Augustales iuri dicundo præfuisse dicuntur, sed tantùm Duumuiri, Quatuoruiri, alijque ciuiles magistratus. Arbitror tamen subintelligi PR. *præfectus* ante illas notas I. D. Præterea eadem Reinesij opinio solidè confutatur, quòd Duumuiri ex decurionibus tantùm assumebantur. In Cod.

Thoe-

Theod. *l.* 8. *de decur. Decuriones ad magistratum* ante tres menses vel ampliùs nominari debent. Paulus I. C. in *l. honorem* 7. § *is qui*. *D. de decur.* scribit: *Is qui non sit decurio, duumuiratu vel alijs honoribus fungi non potest*. Augustales vt plurimùm non erant decuriones. Id euincunt inscripti lapides, in quibus legitur *Augustalis & decurio* pag. 344. 1. 447. 3. 479. 8. 1100. 7. & alibi; cur verò *decurio* adderetur, si omnes Augustales fuissent decuriones? Rursus superiùs ex pag. 372. septimam inscriptionem recitaui, in qua L. Aurelius Lucij libertus Victor dicitur: SACER. PRIM. CORP. AVGVSTALIVM. ORNAT. ORNAM. DECVRIONALIB. quæ eadem de alijs Augustalibus leguntur pag. 81. 7. 409. 7. 469. 4. 1099. 2. Quemadmodum Romanis ducibus, re feliciter gesta, ornamenta consularia ab Imperatoribus dabantur; ita in colonijs ciuibus plebeis optimè de patria meritis ornamenta decurionum conferebantur; nempè vti dicitur pag. 495. 3. in lapide Sinuessano, vt *commodis publicis ac si decurio frueretur*. Qui ornamenta consularia obtinebat; non dicebatur consul; nec is etiam in colonijs nuncupabatur decurio, qui ornamenta decurionalia ferebat. Hinc in eodem lapide Sinuessano additur: *Titio Chresimo filio eius ob merita patris honorem Decurionatus gratuitum decreuit Ordo Decurionum, & Augustalium, & plebs vniuersa*. Si Augustalibus summo honori deputatur ornamentis decurionalibus decorari, non omnes erant Ordinis decurionum. His addatur plurimos Augustales fuisse libertos, vt nihil frequentius in antiquis monumentis occurrat Pag. 150. 1. Tredecim seuiri Augustales recitantur, quorum vndecim sunt liberti. Pag. 489. 1. Quinque VI. Viri Augustales liberti nominantur. Vide pag. 19. 6. 456. 3. 468. 2. 378. 1. 372. 7. & passim in vniuerso Gruteriano opere. Liberti decurionum in colonijs, quamuis prænomen ac familiam patroni consequerentur, non tamen euadebant decuriones, si patronus erat decurio. Extat tit. 32. lib. 10. Cod. *si seruus aut libertus ad decurionatum aspirauerit*. Item lib. 9. ad l. Viselliam, rescribunt Impp. *Lex Visellia libertinæ condicionis homines persequitur, si ea quæ ingenuorum sunt, contra dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatum arripere, nisi iure aureorum anulorum à principe sustententur*. Ad imperium vsque Diocletiani liberti curia exclusi erant, nec ad decurionatum adrepere poterant. Hinc lege Visellia citata libertus in curiam sese immiscens *damno cum infamia afficitur*. Itaquè non omnes Augustales erant decuriones, cum pleriq; illorum essent liberti. Hic vnum epigramma Augustalium subijcio ex pag. 237. 1. in quo è Seuiris Augustalibus quatuor dicuntur liberti.

NERONI . CAESARI
GERMANICI . F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI
Q. NOVANNIVS. Q. L. SALVIVS
C. CVLMINIVS. Q. F. FVSCVS

L. FVL-

L. FVLVIVS. L. F. DOCIMVS
L. FVLVIVS L. L. RECTVS
L. POPILIVS. L. L. APOLLONIVS
L. FVRIVS. L. L. GEMELLVS
VI. VIR. AVGVST

Est vetustissimum Augustalium sacerdotum monumentum, quippè scalptum Tiberio imperante, à quo Augustales Iuliæ genti primùm sacrati fuerant. Audiatur iterum Tacitus lib. 2. hist. vbi narrans inferias Neroni à Vitellio factas, ait: *Faces Augustales subdidere: quod sacerdotium, vt Romulus Titio regi; ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacrauerat*. Hic quidem *è primoribus ciuitatis* Augustalium collegium composuit; at in municipijs liberti quoque inter seuiros Augustales relati sunt. Chimentellius cap. 40. de honore Bisellij eruditè obseruauit in saxis antiquitùs inscriptis, Augustales medium inter decuriones ac plebem ordinem conflasse, honestum quidem, sed infra decurionum amplitudinem, at supra plebis tenuitatem. Ita pag. 475. 3. legitur: ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA. Pag. 344. 3. 6. DEC. VI. VIR. PLEBS. VRB. quod etiam legimus pag. 68. 3. 355. 3. 395. 1. 328. 6. 434. 1. & alibi. Ex his rectè refellit Reinesium putantem Augustales fuisse inter decuriones genere, meritis, & patrimonij amplitudine potiores. Verùm minus rectè idem Chimentellius addit illorum trium ordinum respectu in Pisano decreto de obitu C. Cæsaris: *Per consensum omnium ordinum* scriptum fuisse; etenim nondum anno quo Caius decessit, Augustalium collegia in Italia incœperant, sed illa in honorem gentis Iuliæ Tiberius A. V. 767. post consecrationem Augusti, primùm instituit. Alij quoque Imperatores post decessores inter Diuos relatos, sodalitia de illorum nomine appellata, inuexerunt, vti superiùs obseruabam, præeunte Panuinio, qui è vetustis saxis eadem singulari diligentia congessit. Pag. 96. 10. apud Gruterum L. Cæsius inscribitur VI. VIR FLAVIALIS inter sodales Vespasiano dicatos. Idem tamen poterat in plura collegia referri. Pag. 19. 6. L. Cancrius libertus nuncupatur

SEX. VIR. II. AVGVSTALIS. ET. FLAVIALIS
PRIMVS. OMNIVM. HIS. HONORIBVS
AB. ORDINE. DONATVS

Lege Panuinium in libro de ciuitate Romana pag. 361. 364. & indicem Gruteri cap. 3. Augustalitas erat temporarium sacerdotium, vnde Cancrius nuncupatur in proximè recitato elogio *iterum Augustalis*; quidam tamen perpetui designabantur, vti ex ijsdem vetustis inscriptionibus intelligimus.

DIS-

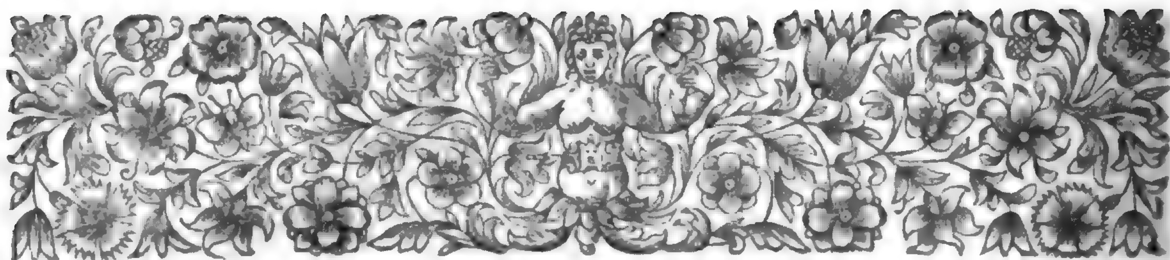

DISSERTATIO SECVNDA.

DE CAIO ET LVCIO CÆSARIBVS AVG. FF.

CAPVT PRIMVM.

M. Vipſanius Agrippa ac Iulia Cæſaris Auguſti filia, Caij ac Lucij parentes. Auguſti cum Agrippa amicitiæ initium ex Nicolao Damaſceno exponitur. Agrippæ geſta laudantur. Auguſtus Caium & Lucium adoptat. Quid de iiſdem adoptatis dixerit Porcius Latro. Nummi à Colonijs in honorem vtriuſque Cæſaris percuſsi. Coloniæ Iuliæ Traductæ numiſma è Cimeliarchio CHRISTINÆ Auguſtæ exhibetur, & illuſtratur. Iulia Traducta vlterioris Hiſpaniæ vrbs non à Iulio Cæſare, ſed ab Auguſto deducta. De eadem colonia inſignium ſcriptorum errores emendati. Pomponij Melæ lectio vulgò ſolicitata, retinetur. Duo alij Iuliæ Traductæ nummi Caij ac Lucij imagine obſignati, producuntur. Alterum ſingulare numiſma ex Cimelijs eiuſdem Maximæ reginarum, exponitur. Caius Cæſar Troiam ludit. Idem ludis votiuis pro reditu Auguſti in puerili prætexta præſedit. Verrius Flaccus Grammaticus magiſter Cæſarum commendatur. Auilius Flaccus Cæſarum condiſcipulus. Eoſdem ipſemet Auguſtus pleraque docet.

NVllæ maiorum imagines Caij ac Lucij Cæſarum natales illuſtrant. M. Viſpanium Agrippam nouum planè hominem patrem habuere: matrem verò Iuliam Auguſti filiam, cuius auus Octauius ſedem curulem ſuam in familiam primus intulit, quæ antea in equeſtri gradu conſtiterat. Et ſanè tantus Viſpaniæ familiæ pudor M. Agrippam ſubijt, vt eandem ęgrè à quoquam ſe coram nominari pateretur. Auctor eſt M. Seneca in controuer. 12. Agrippa reum quendam defendente, accuſatorem dixiſſe: *M. Agrippam, & quod vi medium eſt*; nempè, vellet, nollet, *Vipſanium*, priori tantùm ſyllaba lepidè inſerta, indicauit. Hinc in inſcriptionibus ædium ampliſſimarum, quas ſecundum poſt Auguſtum Romano in Orbe gradum tenens, regijs planè impen-

impensis extruxit, se Lucij F. appellauit. In frontispicio Panthei Romani legitur: M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM FECIT. In fastis etiam Capitolinis, cum aliorum consulum patres, & aui memorentur, Agrippæ pater solo prænomine expressus, apparet, quem Seneca lib. 3. de benef. cap. 32. *ne post Agrippam quidem notum* dicit. Caius Caligula, qui quartus à Iulio Cæsare imperauit, teste Suetonio cap. 23. *Agrippa se nepotem neque credi, neque dici ob ignobilitatem eius volebat*. Herodes tamen Rex Iudæorum, cui Agrippæ cognomen fuit, haud veritus fuit in literis ad Caium datis, scribere: *M. Agrippa auus tuus maternus*; natus enim erat ex Agrippina Agrippæ filia. Plinius lib. 7. cap. 8. obseruat eos qui in pedes nascebantur, Agrippas à Romanis nuncupatos; *qualiter*, inquit, *M. Agrippam ferunt genitum, vnico propè felicitatis exemplo omnibus ad hunc modum genitis*. Verùm amicitia Augusti, cum *miseram iuuentutem* eodem teste, antea vixisset, eo felicitatis euasit, vt secundum maximi post hominum memoriam imperij locum occupauerit. Nicolaus Damascenus in libello de educatione Augusti ab Henrico Valesio V. C. in lucem edito, Agrippam inter & Augustum amicitiæ initia, huc vsque nobis ignorata, prodidit: *Erat*, inquiens, *Agrippa singulari amicitia ac præcipua quadam sodalitate cum Octauio coniunctissimus, quippè qui à puero simul educatus fuisset*. Cum Cæsar profligatis bellis ciuilibus, in Parthos expeditionem adornaret, C. Octauium, cuius erat maior auunculus, Apolloniam A. V. 709. præmisit, quo liberalibus ante disciplinis eruditum, maximi postea belli commilitonem haberet. Octauius longinquæ peregrinationis ac studiorum comitem Agrippam secum ducens, Apolloniam transmisit; vbi cum vterque in Theogenis mathematici pergulam ascendisset, ingens cupido iuuenes incessit, consulendi quæ se fata manerent. Auctor horum est Suetonius cap. 94. de vita Augusti: *Cum Agrippæ*, inquit, *qui prior consulebat, magna & penè incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere perseuerabat, metu ac pudore, ne minor inueniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix & cunctanter edita, exhiluit Theogenes, adorauitque eum*. Cum sextum Apolloniæ mensem agerent, interfecti Cæsaris nuntium Roma accepere. Tum Octauius non modò hæsitare, verùm etiam pauere, dubius quid consilij caperet, præsertim quòd ignorabat, num decreto Senatus, vel paucorum conspiratione auunculi cædes perpetrata fuisset. Agrippa legiones, quæ in Macedonia hiemabant, adeundas dicebat, militari sacramento Cæsari obligatas, ipsum ducem ad auunculi necem vindicandam secuturas. Interim cum spe ac metu varias in partes Octauius traheretur, literis à matre ac Philippo vitrico acceptis, conspirationis in Cæsarem seriem intellexit; Senatorum præcipuos, auctoribus Cicerone ac Bruto, de re publica in pristinam iterum libertatem asserenda, concionari; nondum Cæsaris testamentum lectum; nihil sibi audaciùs tentandum; suadebantque Vrbem cum amicorum cohorte, priuatus repeteret. His ille permotus, vnà cum Agrippa alijsque amicorum præcipuis, iter in Italiam maturauit, ac in proximum Brundusio oppidum, cui Lupiæ nomen, transmisit; vbi primùm intellexit se ab auunculo in familiam Iuliam nomenque Cæsaris adoptatum, ac hæredem ex dodrante nominatum. Neapolim venit die 18. Aprilis, ab auunculi cæde 35. ac postridie in Cumanum, quò Cicero secesserat, se contulit. Cicero lib. 14. epist. 12. ad Atticum ait: *Nobiscum hic perhonorificè & amicè Octauius; quem quidem sui Cæsarem salutabant; Phi-*

L *lippus*

lippus non; *itaque ne nos quidem*. Etenim, teste Velleio lib. 2. *Non placebat Atiæ matri Philippoque vitrico, adiri nomen inuidiosæ fortunæ Cæsaris*. Verùm ille Agrippæ consilia secutus, adijt hæreditatem, ac veteranorum, qui à Cæsare in colonijs Campaniæ deducti fuerant, fide operaque implorata, altero statim anno auunculi interfectoribus partim occisis, partim Italia eiectis, Romani Orbis imperium, collegis Lepido ac Antonio, Triumuir occupauit. Ceterùm omnium bellorum, quæ plurima ac periculosa postea gessit, administrationem vni Agrippæ commisit, vti Dio, Appianus, alijque testantur, vt quandoque Antonius timiditatem Augusto exprobans, dixerit ipsum non priùs in conspectum militum venisse, *quàm à M. Agrippa fugata sint hostium naues*; ex Suetonio cap. 16. Profectò bello Siculo Augustus non vna clade accepta, aduersa sibi fata expertus, classe Agrippæ tradita, Sex. Pompeium terra marique profligatum, è Sicilia fugauit. Hinc *insigne coronæ classicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit*. Velleius lib 2. cap. 81. Idem bello Actiaco, in quo de totius Romani Orbis imperio certabatur, Antonianis ducibus duplici nauali prœlio victis, maximi discriminis die, quo totis classibus confligendum erat, *omne classici certaminis arbitrium accepit*, ac perniciosa fortè victoriæ Augusti consilia respuens, Antonianas naues ingenti virtute superauit. Contigit pugna hæc naualis apud Actium IV. Nonas Septembris A. V. 723. qua die Cæsari Augusto vniuersus Romani imperij principatus cessit, quem deinde annos XLIV. tenuit; quamuis Agrippa ingenti Reipublicæ restituendæ desiderio, prolixiori oratione Augustum hortatus fuisset, vt è supremo fastigio ad priuatam eamque securiorem vitam descenderet, quod quamuis eidem neutiquam persuaserit, effecit tamen, vt in decennium tantùm imperiùm sibi administrandum acciperet. Virgilius Actiacam pugnam describens, lib. 8. Æneid. V. 632. ait:

Parte alia ventis, & Dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Augustus Ægypto in prouinciæ formam redacta, quo Agrippæ fidem tot sibi exemplis probatam, maioribus beneficijs atque honorum titulis obligaret, eundem A. V. 726. consulem iterum creauit, cum ipse sextum consul processisset; fasces verò cum eodem more maiorum partitus est. Ludis quos pro Actiaca victoria edidit, vnà cum Agrippa præsedit, ac eundem in censu faciendo, condendoque lustro, collegam adsciuit. Hæc scribit Dio initio lib. 53. In marmore verò Ancyrano hæc leguntur. *In consulatu sexto censum populi, collega M. Agrippa, egi. Lustrum post annum alterum & quadragesimum feci, legi. Censita sunt capita quadragiens centum millia & sexaginta tria*. Lustrum ab Agrippa conditum memorato anno V. 726. fuit LXXI. nam ex Censorino cap. 6. de die natali, à primo lustro, quod Seruius Tullius Rex condiderat, LXXV. lustra Romæ condita sunt. Augustus tria lustra condidit ex eodem lapide Ancyrano, cui similiter loquitur Suetonius cap. 27. Claudius Imperator post Augustum semel lustrum fecit, collega L. Vitellio, quod præter Tacitum lib. 11. Annal. Suetonium cap. 16. ac Plinium lib. 10. cap. 2. lapidum ac nummorum inscriptiones ostendunt. Postremum omnium lustrum LXXV. Vespasianus V. ac Titus III. Coss. vnàque censores peregerunt A. V. 327. Panuinius, Goltzius ac Pighius duo tantùm lustra ab Augusto condita scri-

scripserunt, nempè cum Agrippa A. V. 726. ac iterum cum Tiberio A. V. 767. Verùm in tabulis Ancyranis legitur: *Nuper lustrum solus feci, legi Censorino & Asinio Cos. quo lustro censa sunt ciuium Romanorum quadragiens centum millia & ducenta triginta tria....* A. V. 746. Itaque Agrippa censu peracto, condidit Lustrum LXXI. Interim hac occasione fasti Sigonij, Panuinij, ac Pighij (minorum gentium exscriptores non moror) corrigendi sunt, in quibus inter A. V. 784. quo L. Gellius ac Cn. Lentulus censores lustrum condiderunt, & annum V. 726. plura collegia censorum lustra fecisse dicuntur. Nam *post annum alterum & quadragesimum* intermissum à censoribus lustrum, Augustus ac Agrippa peregerunt. Equidem censores intermedio tempore creatos Romani scriptores produnt; sed ob dissensiones inter ipsum censum erumpentes, nullum lustrum, finito censu, de more facere potuerunt. Hinc Cicero lib. 4. ad Atticum epist. penult. scribebat: *Non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudicijs quæ lege Plotia fiant, quærere.* Et in fragmento Colotiano apud Gruterum pag. 298. ad A. V. 712. L. Munatio ac M. Æmilio Lepido Coss.

.. ANTONIVS. P. SVLPICIVS. CENS. LVSTR. N. F.

nempè: *L. Antonius P. Sulpicius censores lustrum non fecerunt.* Lustrum anno Vrbis 684. Pompeio ac Crasso Coss. factum, Sigonio est LXX. Hæc pro reparandis fastis libuit inserere. Dio proximè laudatus, præter alterum consulatum Agrippæ ab Augusto delatum, *eidem*, inquit, *etiam sororis suæ filiam in matrimonium locauit: & si quando simul in bellum proficiscerentur, tabernaculum sui simile dedit, iussitque vt signum militare ab vtroque acciperetur.* Agrippa cum post Philippense prœlium Romam redijsset, Pomponiam T. Pomponij Attici, ad quem sunt epistolæ Ciceronis, filiam, vxorem duxit, *atque harum nuptiarum conciliator fuit M. Antonius Triumuir Reip.* teste Cornelio Nepote in libello de vita Attici. Filiam ex Pomponia suscepit Agrippinam, quæ Tiberio, qui rerum post Augustum potitus est, nupta, Drusum peperit. Hanc Tacitus Vipsaniam vocat. Augustus quo veterem cum Agrippa amicitiam affinitate firmaret, Marcellam ex sorore Octauia neptem matrimonio eidem iunxit, ex qua ille liberos sustulit, quorum tamen nomina ignorantur, Cum A. V. 731. Augustus graui adeo morbo decubuisset, vt nulla spes salutis reliqua videretur, veluti iam vita decessurus, Agrippæ annulum tradidit, quasi successorem eundem destinans, cum Marcello nepoti adhuc adulescentulo non satis fideret; vnde Agrippam inter ac Marcellum, cum iam Augustus conualuisset, simultates exortæ, quas vt Agrippa declinaret, in Syriam cum imperio secessit. Verùm Marcello extrema eiusdem anni parte, siue morbo, siue Liuiæ dolo, immaturo fato sublato, Agrippa paulò pòst ex Asia hac occasione reuocatur. Cum Augustus Romanas prouincias lustraret, consularia comitia per eiusdem absentiam, candidatorum ambitu omnia susdeque miscente, peragi neutiquam potuerunt. Quæ Augustus molestè ferens, cum nec soli Romæ præsens vacare posset, neque eandem sine gubernatore relinquendam putaret, de præficiendo eidem Agrippa cogitauit; quò verò siue plus illi maiestatis, siue sibi securitatis adderet, iussit vt idem Marcellam neptem licèt, repudiaret, ac Iuliam filiam ob mortem Marcelli viduam duceret. Ferunt Mæcenatem harum nuptiarum

auctorem fuisse; siquidem hac de re ab Augusto consultus, respondit: *Tantum Agrippam iam fecisti, vt vel gener tuus fiat, vel occidatur, necesse est*. Dio lib. 54. ad A. V. 733. quo Agrippa Cæsaris Augusti filiam vxorem duxit. Iulia annum ætatis duodeuicesimum agebat; nata enim erat L. Marcio ac C. Sabino Coss. A. V. 715. ex Dione lib. 48. Macrobius lib. 2. Satur. cap. 5. hæc de Iulia scribit: *Indulgentia tam fortunæ, quàm patris abutebatur, cum alioqui literarum amor, multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimèque sæuus animus ingentem fœminæ gratiam conciliabat, mirantibus qui vitia noscebant, tantam pariter diuersitatem*. Ibidem etiam recitat quædam Iuliæ acuta apophetegmata.

Anno V. 734. Agrippa filium ex Iulia suscepit, cui Marci prænomen paternum impositum puto; nam Caij prænomen post triennium per adoptionem, vt suo inferiùs loco ostendam, accepit. Dies natalis eiusdem ignoratur; hæc tantùm Dione scribente: *Sacrificium perenne natalibus eius cum quibusdam alijs decretum est: priuatim verò Aediles natalibus Augusti ludos equestres & venationes ediderunt*. Anno insequenti V. C. 735. cum Augustus ex Asia in Siciliam venisset, Agrippa ad salutandum Principem eundemque socerum eò profectum, seditiones vrbanæ ob consularia comitia, in vrbem reuocarunt. His sedatis, in Gallias cum legionibus pergens, Germanos Romanas prouincias igne ferroque vastantes, trans Rhenum submotos, suas in syluas compulit. Inde eodem victoriæ impetu Hispanias petens, Cantabros bellicosissimam gentem, quæ per annos ferè CC. Romana arma fatigauerat, pluribus prœlijs fractos, ad deditionem faciendam adegit, atq; exarmatos ex montanis locis, quorum præsidio toties legionum robur eluserant, in campestria descendere iussit, ne abruptis montium receptaculis fisi, iterum rebellarent. Cum Augustus ob victorias triumphum eidem decreuisset, eadem animi moderatione vsus, qua alterum triumphum recusauerat, ab hoc pariter abstinuit; maximæ sibi gloriæ ducens Romani nominis hostes vbiquè gentium profligasse, populares Capitolij plausus contempsit. Anno V. 736. inquit Dio lib. 54. *Agrippam ad imperium quodammodò Augustus prouexit*; nam cum sibi in aliud quinquennium imperium prorogasset, Agrippæ potestatem Tribuniciam in illud idem quinquennium detulit. C. Furnio C. Silano Coss. V. C. 737. Lucium Cæsarem alterum Agrippæ filium Iulia enixa est, vti scribit Dio lib. 54. Diem natalem Lucij Ricciolius in Chronico statuit tertio Kal. Maij, quòd Dio scribit Augustum festum Honoris & Virtutis in eam diem, qua hodie agitur, transtulisse. Ego potius diem adoptionis Caij ac Lucij crediderim; illius enim mentionem Dio antea fecerat. Idem historicus eius anni gesta narraturus, à natali Lucij statim auspicatur; quòd sub initium eiusdem anni in lucem fortassis editus sit. Addit verò narrato natali Lucij, *hunc & fratrem eius Caium Augustus, quo tutior esset ab insidijs, non expectato dum virilem ætatem attingerent, statim adoptauit*. Etenim cum à pluribus sibi structas insidias euasisset, vtrumque nepotem adoptauit, quo imperantis familiæ principatum vno & altero successore firmaret. Suetonius in Augusto cap. 64. modum adoptionis describens, ait: *Caium & Lucium adoptauit domi per assem, & libram emptos à patre Agrippa*. Quamuis ceteros inter honores Augusto à Senatu delatos, decretum esset, vt legibus solutus, omnia pro arbitrio statueret; ille tamen

in ad-

in adoptandis nepotibus, vetustam Romanorum consuetudinem secutus est. Adoptio per mancipationem ac vindicationem imaginaria quædam venditio erat; cum adhibitis non minùs quinque testibus ciuibus Romanis, atque alio insuper, qui quòd libram tenebat, libripens dicebatur, adoptans dicebat: *Hunc ego hominem ex iure Qiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra*. Dein ære libram percutiens, idem æs quasi precij loco naturali patri dabat; quod cum iterum ac tertiò fecisset, filius de potestate patris exibat, ac fiduciarij patris filius euadebat. Rem iuris consultis notissimam describit Boethius in Topica Ciceronis. Hæc ortum traxisse putant ex lege Romuli, qua pater vendendi filij vsque ad tertiam auctionem potestatem habebat. Sigonius lib. 1. de antiq. iure ciuium Rom. cap. 10. in Suetonio legendum putat *per æs & libram emptos*. Verùm magnæ vir lectionis Casaubonus rectè obseruat ex Festo *V. Rodus*, vel *Rhaudus*, æs æquè pro rudi ac signato vulgò acceptum. Varro etiam lib. 1. L. L. ait: *Pro assibus nonnumquam æs dicebant antiqui, à quo dicimus assem tenentes: Hoc ære æneaque libra*. Itaquè adoptans æs signatum, nempè assem tenebat, quem nomine æris adoptans exprimebat. Velleius lib. 2. scribit: *Agrippa liberos, nepotes suos, Diuus Augustus præpositis Caij ac Lucij nominibus, adoptauerat*. Ex quibus colligo vtrique puero tum primùm duo illa prænomina imposita fuisse; cum alia antea ab Agrippa tulissent. Id more maiorum factum; nam qui in alienam familiam per adoptionem transibant, fiduciarij patris prænomen, nomen, ac cognomen assumebant, retento tantùm patris naturalis cognomine, vel nomine parumper immutato. Ita P. Cornelius Scipio Nasica à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus, dictus est Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio. Augustus ante adoptionem vocabatur C. Octauius Thurinus; at ab auunculo adoptatus, vocari cœpit C. Iulius Cæsar Octauianus. Ita Agrippæ filij ex Vipsanijs in Iulios transierunt, cognomento Cæsares, quod antiquum erat Iuliorum cognomen. Hinc in Pisanis tabulis, atque apud Scriptores Caius ac Lucius *Cæsares* nuncupati; quæ quidem duo prænomina fratribus Iuliæ gentis passim non semel imposita occurrunt. Caij Iulij ac Lucij Iulij Cæsarum necem deplorat Cicero lib. 2. de Oratore. Caius Cæsar Dictatoris auus Caium ac Lucium filios reliquit, quorum improuisum obitum recitat Plinius lib. 7 cap. 53. Spanhemius dissert. 8. de præst. num. pag. 663. scribit Augustum Caio ac Lucio per adoptionem in filios adscitis, appellationem *Cæsarum* addidisse, vt ea denominatione successores imperij designarentur. Errat vir eruditus; nam id temporis *Cæsar* purum putum cognomen erat Iuliæ familiæ, in quam ambo per adoptionem transibant. Ita cum Octauius Caij Cæsaris hæreditatem, vti ex adoptione filius, adijsset, Caius Cæsar est appellatus. Suetonius in Aug. cap. 7. *Postea C. Cæsaris & deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum testamento maioris auunculi &c.* & de Cæsare Dictatore capite 83. scribit: *In ima cera C. Octauium etiam in familiam, nomenque adoptauit*; eodem hærede ex dodrante instituto. Illum Cicero in lib. 15. & 16. epistolarum ad Atticum, Octauianum nominat. At in Philippicis C. Cæsarem semper eundem vocat, vti etiam in epistolis ad Brutum; & in quinta Philippica, cum eiusdem erga Rempubl. studium pluribus exaggerasset, propè finem exclamat: *Promitto, recipio, spondeo, Patres conscripti, C. Cæsarem talem semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualemque eum maximè velle & optare debemus*. Brutus quidem in epistola ad Cicero-

Ciceronem ait de Augusto: *Hic ipse puer, quem Cæsaris nomen incitare videtur in Cæsaris interfectores &c.* Postea: *Tyranni nomen asciuit sibi*; denique Ciceronem perstringens, inquit: *Me verò post hoc ne commendaueris Cæsari tuo, ne te quidem ipsum, si me audies*. Rectè Dio lib. 33. scribit Cæsaris vocabulum *successionem stirpis* designasse; illud enim Augustus obtinuit, antequam vllum in Republica imperium acciperet. Pisani coloni in cenotaphio Caium nuncuparunt IAM DESIGNATVM IVSTISSVMVM AC SIMILLVMVM PARENTIS SVI VIRTVTIBVS PRINCIPEM. Id tamen præcox colonorum votum indicat, qui Caium Augusto in imperio successurum sperauerant. Vel certè Principem iuuentutis ab Augusto designatum intelligunt quod vtrumque complexus Ouidius lib. 1. de arte Caium ipsum alloquens, ait:

Tale rudimentum tanto sub nomine debes,
Nunc iuuenum princeps, deinde future senum.

Ipse enim imperator Augustus erat princeps Senatus, qui titulus, euersa Republica, vni Augusto ac successoribus deferri cœpit, quamuis, vt initio Annalium rectè Tacitus notat, Augustus *cuncta discordijs ciuilibus fessa, nomine Principis sub imperium accepit*. Pisani ea loquendi formula Caio totius Romani Orbis imperium, post Augusti mortem decretum significarunt. Auctor est Seneca pater contr. 12. id temporis, quo Cæsares adoptati fuerant, Porcium Latronem, insignem eius ætatis oratorem, cum apud iudices cuiusdam pueri adoptionem, quæ in dubium vocabatur, ratam habendam esse contenderet, dixisse: *Nam isti adoptione nobilitati sunt*. Quibus verbis paternam illum Caij ac Lucij ignobilitatem perstrinxisse Mæcenas Agrippæ sibi proximo indicauit. Nondum imperante Augusto, Romani fori libertas extincta erat.

Coloniæ Romanæ, quibus cudendæ monetæ facultas ab Augusto permissa fuerat, nummos Caij ac Lucij Cæsarum effigie signatos, scalpendos iussere, quorum aliquos, quamuis rarissimos, adhuc superstites Antiquariorum scrinia custodiunt. Binos quidem exhibet Eques Patinus in notis nummarijs ad cap. 65. Suetonij de vita Augusti, quibus ferè similes hic subijcio.

Græcum Lucij Cæsaris numisma seruatur in Cimeliarchio REGIS Christianissimi, cuius ectypum àd me transmisit P. Carcauius eruditæ Nummorum gazæ custos, non minùs doctrina, quàm humanitate domi forisque celebratus. Scribit Suetonius cap. 94. Augustum *nummum argenteum nota*

sideris

sideris Capricorni, *quo natus est*, *percussisse*; quamuis eodem signo aurei ac ærei etiam nummi postea scalpti fuerint. Haud ignoro Scaligerum, Keplerum, ac Petauium variè de horoscopo Augusti sensisse; siquidem luxatis annis ante correctum à Iulio Cæsare Kalendarium, vix quicquam certi de genethliaco themate Augusti demonstrari posse videtur. Gotifredus Vendelinus apud Albertum Rubenium in dissert. de gemma Augustea, scribit natum Augustum: *sidere Capricorni quintam sub terris domum Fortunæ signante*: vnde plerumque Capricorno in nummis Augustæis adduntur insignia Fortunæ, Gubernaculum nauis, Orbis, Cornucopia, vti ostendunt plura numismata, quæ exhibent Goltzius tom. 2. pag. LXVIII. ac Patinus ad cap. 94. Suetonij. Quænam autem Cæsarea laudatum nummum ob honorem Lucij Cæsaris percusserit, non ausim diuinare, quòd eius nominis vrbes plures id temporis extiterunt. Nam, vt inquit idem Suetonius cap. 60. de vita Augusti, *Reges amici atque socij & singuli in suo quique regno Cæsareas vrbes condiderunt*: Iuba rex Mauritaniæ vrbem Iol regni metropolim Cæsaream nuncupauit. Eiusdem nominis vrbem, immani sumptu, Herodes in Palæstina condidit; cuius etiam filius Philippus Paneada ad Iordanis fontes sitam, ædificijs auctam, *Cæsaream Augustam* nuncupauit, cuius rarum numisma in Medicea gaza seruatur cum epigraphe: KAIC. CEB. IEP. KAI. ACY. ΥΠ ΠΑΝΕΙΩ: *Cæsarea Augusta sacra & asylum sub Paneo*. Nam ad pedes Panij montis eandem vrbem sitam scribit Eusebius lib. 7. hist. Eccles. cap. 17. ex quibus rectè notat doctissimus Spanhemius dissert. 9. de præst. & vsu Numis. pag. 895. errasse Plinium qui à vicino fonte Paneade, ac Philostorgium qui à cultu simulacri Panis Paneada nuncupatam scripserunt. Mazaca etiam Cappadociæ metropolis Cæsarea appellata fuit; quamuis in incerto sit, quo Cæsare imperante id nomen primò sortita fuerit, vt ibidem Spanhemius ostendit. Ceterùm laudatus nummus apud Cæsaream Palæstinæ percussus videri possit, quòd Cæsarea Panias, ac Cappadociæ Mazaca nondum id nomen fortè tulerant, ac in Mauritaniæ, seu Hispaniæ vrbibus Cæsareis Latina potiùs, quàm Græca epigraphe idem nummus signatus fuisset. Alterum numisma in honorem Caij Cæsaris à colonia Iulia Traducta scalptum, in Cimeliarchio CHRISTINÆ *Augustæ* visitur, cuius iconem ad me Reginarum Maxima eademque seris posteris, vt Plinij lib. 5. cap. 1. verbis vtar, *studiorum claritate memorabilior etiam quàm regno*, transmisit. Itaquè regia beneficentia, qua preciosa eruditi thesauri cimelia ad vberrimum literarum quæstum recludens, Romanæ antiquitatis studium fouet, ac promouet, iure poscit, vt in præclaro numismate explicando, properantem ad alia stylum paulisper sistam, ac Iuliæ Traductæ tum situm, tum etiam conditorem exponam, alijsque nuper inuentis nummis eandem coloniam illustrem.

Ezechiel Spanhemius ac Carolus Patinus magni inter antiquarios nominis, ille quidem dissert. 9. pag. 768. hic verò ad cap. 65. Suetonij scribunt Tingim Mauritaniæ vrbem (*Tanger* hodie appellatur) Iuliæ Traductæ nomen sortitam fuisse, cum Iulius Cæsar, quòd disertè Spanhemius scribit, Romanam coloniam eò deduxisset. Nam Plinius lib. 5. cap. 1. ait: *Tingi quondam ab Anteo conditum, postea verò à Claudio Cæsare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia*. Eundem tamen errasse putant, quòd coloniæ Iuliæ Traductæ Claudium conditorem scripsit, cum ex laudato num-

to nummo apertè colligatur eadem ante illius imperium deducta. Isaac Vossius in eruditissimis obseruationibus ad cap. 6. lib. 2. Pomponij Melæ suspicatur à Plinio scriptum: *postea verò à C. I. C.* nempè *à Caio Iulio Cæsare, cum coloniam faceret &c.* ac librarios per imperitiam Claudium Cæsarem reposuisse. Verùm in quatuor vetustis codicibus Mediceis legitur: *postea verò à cl. Cæsare &c.* quæ lectio in ceteris quoque Mss. apparet. At planè compertum habeo nullam à Iulio Cæsare coloniam Tingim deductam. Nam ante Cæsaris necem nullum in Mauritania Cæsariensi, aut Tingitana à Tingi metropoli appellata, oppidum Romani possidebant. Bogud rex sub initium belli ciuilis Cæsarem inter ac Pompeium, Mauritaniæ Tingitanæ, Bocchus verò Cæsariensi imperabant, quos Cæsar sibi studentes, A. V. 705. reges à Senatu Cæsariano dicendos curauit, ex Dione L. 41. Plinius cap. 2. lib. cit. ait: *Namquè diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima; itemque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis.* Q. Cassius qui Hispaniam pro Prætore A. V. 706. in obsequio Cæsaris tenebat, Bogudem cum auxiliaribus copijs è Mauritania Tingitana in prouinciam acciuit, teste Hirtio cap. 62. de bello Alexandrino. Cn. Pompeius Magni filius ex eodem cap. 23. de bello Africano, *profectus ab Vtica est in Mauritaniam, regnumque Bogudis est ingressus*; verùm clade accepta, in naues compulsus, re infecta discessit. Asinius Pollio in epistola 32. inserta lib. 10. fam. Ciceronis, huic eidem scribit altero anno à nece Cæsaris, Balbum quæstorem magna vi auri in vlteriori Hispania coacta, *à Calpe traiecisse sese in regnum Bogudis*. Cæsar quidem lib. 1. de bel. ciu. cap. 6. ait: *Faustus Sylla pro prætore in Mauritaniam mittitur*. Hic tamen Mauritaniæ nomine ea pars Africæ quæ Romanis parebat, intelligitur; vel fortè Faustus in Mauritaniam prouinciam missus dicitur, vt vtriusque Mauritaniæ Reges rebus Cæsaris palam studentes, bello persequeretur. At ne barbaros prior Senatus armis lacessere videretur, *de Fausto*, inquit ibidem Cæsar, *impedit Faustus Tribunus plebis*. Ceterùm Tingitanos nondum Romanis subiectos fuisse, sed Bogudi regi ex Dione luculentissimè demonstratur, qui lib. 48. ad A. V. 716. scribit Bogudem Mauritaniæ regem cum exercitu in Hispaniam traiecisse, ac statim addit: *Interimque deficientibus ab eo Tingitanis, & ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit; quippè qui in Hispania Cæsari* (qui postea Augustus dictus fuit) *fauebant, ij Bocchi auxilio Bogudem vicerunt. Bogud ad Antonium se contulit; Bocchus regnum eius occupauit, idque Cæsar ei confirmauit. Tum subdit:* καὶ τοῖς Τιγγιτανοῖς πολιτεία ἐδόθη: *ac Tingitanis ciuitas data est*; seu: *ac Tingitanis vt sui iuris, ac liberi essent, concessum*. Prior interpretatio Dionis menti magis congruit; ea enim loquendi formula semper vtitur, quoties ciuitatem Romanam aliquibus datam recenset. Ex his patet Tingim Mauritaniæ vrbem vsquè ad annum V. C. 716. Bogudi regi paruisse, quo anno cum ab eodem Tingitani ciues defecissent, Romana ciuitate donati sunt; ac proinde falsum est Romanam coloniam à Iulio Cæsare Tingim deductam fuisse. Alterum etiam errorem ijdem scriptores admiserunt, Iuliam Traductam in Mauritania coloniam locantes, quæ in Bætica maritima ab Augusto condita fuit. Strabo lib. 3. pag. 96. scribit: *Fuit & Zeles Tingi vicina vrbs, sed eam Romani in oram è regione oppositam transtulerunt, additisq; à Tingi nonnullis, colonos alios ipsi ex Italia miserunt, vrbique nomen Iuliæ Iozæ indiderunt*. Casaubonus Græca verba Strabonis: ἀλλὰ μετῴκισαν ταύτην εἰς τὴν περαίαν Ῥωμαῖοι reddidit Latinè: *sed eam Romani in ap-*

in oppositam Mauritaniam transtulerunt; cum *in oppositam Hispaniæ oram* scribere debuisset; verbum enim περγόω significat in oram oppositam traducere; at Hispaniæ Bæticæ litus ex aduerso est Mauritaniæ, in qua Zeles sita erat. Salmasius in exercit. Plinianis pag. 288. ait: *Nec Ioza quid sit scio, quum Latinum nomen debeat esse*. At Samuel Bochartus plurium linguarum peritia insignis, par. 2. Geogr. sacræ lib. 1. cap. 24. eruditè aduertit *Ioza* Africanam seu Punicam vocem esse, idemque significare quod Latinè *Traducta*. Arabes etiamnum vocem *Giuza* molliùs proferunt, priorem literam G sono I efferentes, vti etiam faciunt Galli cum G literas E & I præcedit. Vox *Giuza* in Arabum scriptis ac Chaldæa paraphrasi sæpiùs occurrit, quoties agitur de maris aut fluminum traiectione. Itaquè auctore Strabone, habemus coloniam Iuliam Iozam, hoc est, *Traductam* in ora Bæticæ à Romanis conditam. Ptolomæo inter vrbes Bæticæ numerantur: *Belo*, *Menlaria*, *Transducta*, *Barbesola*, *Carteia*. Marcianus Heracleota in Periplo cap. *de Bætica* scribit: *à Transductis ad Menlariam stadia non ampliùs quàm trecenta quindecim*. Eiusdem etiam coloniæ meminit Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Franc. cap. 2. *Post hæc*, inquit, *persequentibus Alamannis vsquè ad Traductam, transito mari, Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi*. Idacius in Chronico ad annum V. Valentiniani III. scribit: *Geisericus Rex de Bætica prouinciæ litore cum Vandalis omnibus, eorumque familijs mense Maio ad Mauritaniam & Africam relictis transit Hispanijs*. Ita Vandali Sueuis Alemanniæ populis persequentibus, conscensis ad Iuliam Traductam nauibus, ex Bætica in Mauritaniam angusto freto superato, transmiserunt. Nusquam verò Iuliæ nomine eam vrbem nuncuparunt, quòd cum plurimæ Augustæ & Iuliæ coloniæ in Hispanijs essent, hæ solo cognomine inuicem discernebantur; siquidem Iulia Valentia, Augusta Emerita, Augusta Cæsarea, Iulia Calpe, aliæquè solo cognomine designatæ ab historicis scribebantur. Hinc omisso Iuliæ nomine, Traductam vulgò laudatam coloniam appellabant. Eiusdem Traductæ in ora maritima Bæticæ meminit vetustus Geographus Rauennas, cuius verba proximè laudabo.

Salmasius, Bochartus, ac Vossius scribunt coloniam Iuliam Traductam à Iulio Cæsare deductam, id ex *Iuliæ* nomine colligentes. Verùm cum pleræquè coloniæ ab Augusto, qui in Iuliam familiam per auunculi adoptionem transierat, *Iuliæ* appellatæ fuerint, minùs rectè Iulius Dictator laudatæ coloniæ auctor affirmatur. Et quidem ex superiùs demonstratis palàm ostenditur non Iulium Cæsarem, sed Augustum coloniam Iuliam Traductam deduxisse. Nam Strabone auctore, Romani Zelis in Mauritania vrbis ciues, è vicino Tingi quibusdam additis, in Bæticam traducti, Iuliam Traductam condidere. At Cæsare Dictatore superstite, Zeli ac Tingi Bogud imperabat, cui postea A. V. 716. Bocchus successit, quo A. V. 721. vita functo, Augustus, vt ait Dio lib. 49. *regnum eius nemini alij tradidit, sed inter prouincias Romanas retulit*. Cum vèrò idem Princeps A. V. 729. in Hispania bellum gereret, quod etiam feliciter profligauit, cunctis eius prouinciæ nationibus in P. R. potestatem redactis, Iubæ regis Iubæ à Iulio Cæsare vnà cum Scipionis legionibus superati, filio *Bocchi & Bogudis ditiones dedit*, ex Dione lib. 53. Interim verò Hispaniensi bello, quod ducentos propè annos arma Romana vario Marte fatigauerat, confecto, Augustus emeritos milites in colonias deduxit tum in proximas Hispaniæ vrbes, vti laudatus Dio testatur; tum etiam in vicinam

oram Mauritaniæ, vbi teste Plinio, tres colonias condidit, quarum primo loco eidem recensetur Iulia Constantia XXV. M. P. Tingi distans versus occasum. Hanc autem in agrum oppidumque Zelis vrbis deduxit; Zelis enim, Geographis auctoribus, XXV. M. P. Tingi versus Occidentem aberat; ac Strabo eam vrbem Tingi proximam appellat. Hinc idem Augustus milites eandem in vrbem colonos mittens, eamque Iuliam Constantiam nuncupans, veteres Zelis colonos in oppositam Hispaniæ oram traducens, Iuliam Traductam condidit, quam illi gentili vocabulo *Iozam* dixere. Plinius lib. 5. cap. 1. ait: *Zelis regum ditioni exempta, & iura in Bæticam petere iussa*. In tribus Mss. Mediceis legitur *Zylil*. Id primùm contigisse puto, cum A. V. 716. Tingitanis Zeli proximis ciuitas data fuit; quo anno etiam Mauritania, quæ Bogudi antea paruerat, Boccho tradita, huius ditioni Zeles quoque exempta, ad ius Proconsulis Bæticæ translata fuit. Hinc postea Augustus Zelitenses Romanis magistratibus parere suetos, in Bæticam transmigrare iussit, cum Iuliam Traductam conderet. Hac sanè ratione Plinius Straboni satis probabiliter conciliatur. Pomponius Mela lib. 2. cap. 6. Bæticam describens, ait: *In eoque*, nempe sinu, *Carteia, & quam transuecti ex Africa Phœnices habitant, atque vnde nos sumus, Tingentera, tum Mellaria, Belo &c.* Cum nusquam Tingenteræ mentio apud alios Geographos occurrat, viri eruditi non vna correctione Melæ verba sollicitarunt. Sanè in Mss. Mediceis variæ lectiones apparent; siquidem in vno codice legitur: *atque vnde nos sumus Tingente ratum*; in altero *Tingenteratum*; in tertio *cingente ratum*; in quarto denique *ingente ratum*. Henricus Stephanus edidit: *cingente freto, Mellaria, Belo &c.* Casaubonus in notis ad pag. 96. lib. 3. Strabonis legit: *atque vnde nos sumus, Tingi contraria Mellaria &c.* Salmasius pag. 288. exercit. Plin. corrigit: *atque vnde nos sumus, Tingi altera, tum Mellaria*; cui subscribit Bochartus laudato cap. 24. Isaac Vossius in præclaris ad Melam notis ait legendum: *Tingi Cetraria*, quòd Anonymus Geographus Rauennas Bæticæ vrbes recensens, scribit: *Salduba, Maliana, Carteia, Transducta Cetraria, Mellaria, Belon &c.* Idem verò Vossius tradit vnam eandemque vrbem varijs nominibus appellatam, *Iuliam Iozam* à Strabone: *Traductam* à Ptolomæo: *Traductam Cetrariam* à Geographo Anonymo, ac denique *Tingim Cetrariam* à Mela, quòd nempè Iulius Cæsar eò colonos miserit cohortes cetratas, quas lib. 1. de bello ciuili narrat in Hispania fuisse. Ceterùm Elias Vinetus in in vita Pomponij Melæ, vetustissimorum codicum lectionem retinens, scribit T*ingenteram* Melæ patriam fuisse. Quam sanè lectionem retinendam censeo, quæ etiam in duobus Mss. Mediceis facilè restituitur, si pro *Tingente ratum, Mellaria, Belo &c.* legatur cum disiunctione: *Tingentera, tum Mellaria, Belo* &c. Tingenteram minùs celebre eius oræ oppidum ceteri Geographi omiserunt, quam tamen Mela, ibidem natus, debito erga patriam cultu & obsequio, suis libris inserendam duxit. Profectò lapsus est scriptor alioquin eruditissimus, dum cetratas cohortes Iuliam Traductam à Cæsare Dictatore missas putauit. Nam Strabo disertè eò traductos scribit Zelis incolas, quibusdam è Tingi additis, alijsque ex Italia illuc migrare iussis; quæ sanè post Iulij necem, imperante Augusto, contigisse demonstraui. Præterea cohortes cetratæ, quarum Cæsar lib. 1. laudato meminit, in castris Pompeianis in Hispania stipendia merebant. Nam cap. 39. dicuntur sub legatis Pompeij in Hispania militasse *scutatæ citerioris prouinciæ, & cetratæ vlterioris Hispaniæ*

pania cohortes circiter LXXX. quas cum Cæsar obsedisset, eisdem vna & extrema conditione pacem dedit, *vt hi qui haberent domicilium, aut possessiones in Hispania, statim dimitterentur.* Itaquè cetratarum Bæticæ cohortium milites, sacramento soluti, in suos quique lares dimissi sunt; non autem à Cæsare in coloniam deducti. Cur enim hostium cohortes agro donasset, cum nec suis militibus tantum beneficium id temporis contulerit? Hinc in Geographo Anonymo legendum est: *Carteia, Transducta, Cetraria, Mellaria &c.* vt interiecta coma, Cetraria diuersa à Traducta oppidum designetur.

Ex huc vsque disputatis palam fit coloniam Iuliam Traductam in ora maritima vlterioris Hispaniæ ad fretum Gaditanum sitam fuisse, eamque conditam non à Iulio Cæsare Dictatore, sed ab Augusto. At quid Plinio faciemus, qui disertè eandem cum Tingi confundit, quod *à Claudio Cæsare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia* testatur? Verùm nummi ante imperium Claudij Iuliam Traductam fuisse euincunt. Num Claudius post occisum Iubam regem à decessore Caligula, ac rebellantes Mauros ad obsequium armis redactos, Tingim coloniam condens, Zelitenses ac Tingitanos ab Augusto in Bæticam traductos, in auitos iterum agros remeare iussit, Iuliæ Traductæ, quam relinquebant, nomen in nouam coloniam deportantes? Hæc tamen sine teste finguntur, quæ etiam ex Ptolomæo refelli possunt, cui in Mauritaniæ extimæ descriptione nominatur, vt rectè Salmasius prænotauit, *Tingis Cæsarea.* Pinedo Hæbræus, qui nuper Stephanum de Vrbibus notis abs se illustratum Latio donauit, in V. *Tingis* scribit cum Plinio Iuliam Traductam à Claudio appellatam, ijs dissimulatis quæ Salmasius ac Bochartus ex vetustis Geographis, ac dein Spanhemius ac Patinus ex nummis prænotauerant. Ioannes Baptista Cataneus insignis ordinis Minorum Theologus, Bæticam perlustrans, quædam sanè rarissima eiusdem prouinciæ Coloniarum numismata collegit, quæ vnà cum alijs alibi abs se inuentis, apud Rhegium Lepidi in sui Ordinis Cœnobio custodit. Hos inter nummos quatuor apud Iuliam Traductam scalpti sunt, quorum ectypa ab eodem eruditissimo æquè ac humanissimo Patre mihi communicata subijcio, & eo quidem libentiùs, tum quòd in duobus nostrorum Cæsarum vultus exprimuntur; tum etiam quia parum notæ ante CHRISTINÆ Augustæ numisma, coloniæ Iuliæ Traductæ nomen ibidem visitur. Porrò nummi, quorum posticam tantùm partem exhibeo, in antica vultum Augusti sine laurea exprimunt cum epigraphe: PERM. CAES. AVG. In eorum altero tutulus seu galerus cum simpulo Augusti Pontificatum Maximum indicat, vt cuilibet notum; de quibus etiam quædam inseram inferiùs vbi de Caij ac Lucij Sacerdotio in eorundem vulgari nummo signato verba faciam. Nam quamuis Augustus esset Pontifex Maximus, hæc tamen eiusdem dignitas in nummis ijsdem instrumentis exprimebatur, quibus ceterorum collegarum Pontificum sacerdotium obsignabatur.

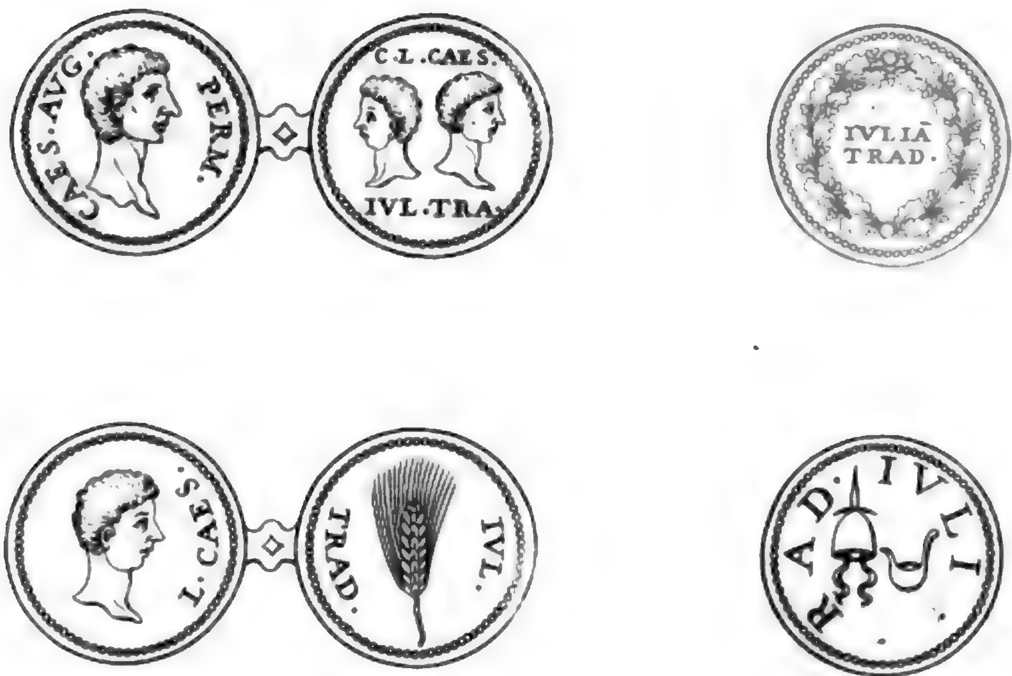

Vti in nummo Caij botri symbolum scalptum est, ita in altero eiusdem fratris Lucij spica visitur, vt agri Iuliæ Traductæ fertilitas intelligatur. Plinius lib. 3. cap. 1. ait: *Bætica à flumine eam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit*. Strabo lib. 3. pag. 96. cum dixisset: *Regionem à fluuio Bæticam nominant, ab incolis Turditaniam*, paullò inferius ait: *Exportatur è Turditania multum frumenti ac vini*. Silius Italicus Hispaniam describens, canit;

Nec Cereri terra indocilis, nec inhospita Baccho.

Extat apud Goltzium pag. 34. nummus Augusti, in cuius postica Hispania visitur dextera binas spicas præferens. Cum verò Iulia Traducta Cereris ac Bacchi donis ceteras inter prouinciæ vrbes maximè afflueret, botrum ac spicam in nummis scalpebat. Illis autem verbis in Lucij nummo: PERM. CAES. AVG. *Permissu Cæsaris Augusti*, notatur facultas cudendæ monetæ, quam Augustus Iuliæ Traductæ concesserat; qua de re plura eruditè congerit Spanhemius dissert. 6. pag. 554. & 555. Hactenus de Iulia Traducta, ac nummis ab eadem vtriusque Cæsaris Caij ac Lucij effigie signatis. In scrinijs veterum numismatum, quæ Cardinalis Camillus Maximus singulari studio collegerat, seruatur nummus, in cuius antica legitur: IMP. CAES. AVGVSTVS PONT. MAX. P. P. in postica verò visuntur capita Caij ac Lucij Cæsarum cum epigraphe: C. L. CAES. AVG. F. C. V. T. cuius nummi ectypum habes apud Equitem Patinum ad cap. 65. Suetonij de vita Augusti. Antiquarij vulgò inscriptionem eandem ita exponunt: *Caius Lucius Cæsares Augusti filij. Colonia Victrix Tarraco*. Verùm in inscriptione Gruteri pag. 111. legitur; GENIO COL. I. V. T. TARRACO. In septem alijs inscriptionibus pag. 429. ijsdem literis ea colonia Iulia Victrix designatur. Hinc ne *Tarraco* frustra

ſtra ibidem repetatur, prioris literæ T altera interpretatio adſignanda eſt. Antonius Auguſtinus vir nulli eruditione ſecundus, ita olim explicuit: *Colonia Iulia Victrix Togata Tarraco*. Nam cum Scipio Tarraconem contra Carthaginenſium impetum in Hiſpania condidiſſet, quòd Romani toga de more induti, eandem incolebant, Togatæ cognomen ea vrbs vulgò obtinuit. In Gaza Medicea extat æreus Tiberij Auguſti nummus in poſtica ſignatus: AETERNITATI AVGVSTÆ C. V. T. T. nempè: *Colonia Victrix Togata Tarraco*. Græca numiſmata, quorum vnum Caij, alterum Lucij Cæſarum imagine ſignatum eſt, poſſidet proximè laudandus Comes de Lazara, in quibus tamen non deſignatur vrbs, in qua eadem percuſſa fuerint. Scalptos apud Smyrnam nummos Cæſarum vultu obſignatos videſis apud Triſtanum tomo priori. Hactenus de noſtrorum Cæſarum nummis; modò ad hiſtoriam redeo, iterum tamen alia numiſmata laudaturus.

Anno V.C. 738. qui vtriuſque Cæſaris adoptionem proximè inſecutus eſt, Auguſtus Occidentis prouincias luſtraturus, in Gallias perrexit, cum priùs Agrippam in Orientem miſiſſet. Auctor eſt Nicolaus Damaſcenus in excerptis Valeſianis pag. 418. Iuliam coniugem cum eodem Agrippa in Aſiam tranſmiſiſſe, ſcribens eandem propè Ilium, auctis Scamandri vndis, in lectica penè ſubmerſam; Agrippam verò Ilienſibus indignatum, quòd nullos viæ comites ad eandem miſiſſent, & quamuis aduentus Iuliæ ignaros, dracmarum millibus centum multaſſe. Num Auguſtus Caium & Lucium ſecum trans alpes duxerit, an eoſdem Romæ reliquerit, in incerto ponatur. Illos fortè à matre Iulia in Aſiam delatos mihi videor colligere ex hoc planè ſingulari nummo Alabandenſium, qui in regijs cimelijs Reginarum Maximæ CHRISTINÆ cuſtoditur.

In antica parte Auguſtus eiuſque coniux Liuia exprimuntur; in poſtica verò Caius ac Lucius Cæſares cum eorundem patre M. Agrippa. Liuiæ effigies cum Luna in cornua curuata in quibuſdam nummis, qui rari in honorem eius percuſſi ſunt, apparet. Vnum & alterum delineat Goltzius inter Auguſteos pag. 20. num. 5. & 12. Bina ſidera, quæ ſupra capita Caij ac Lucij ſcalpta ſunt, eoſdem Iulij Cæſaris ſtirpe ortos deſignant. Nam cum Auguſtus ſeptimo menſe ab auunculi cæde V. C. anno 710. ludos Veneri Genitrici, eiuſdem templo in Foro à Iulio extructo, ac tum abs ſe dedicato, faceret, ſtella crinita paruit; qua de re Plinius lib. 2. cap. 25. hæc ipſa Auguſti verba recitat: *Iis ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cæli, quæ ſub ſeptentrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur circa XI. horam diei, cla-*

rum-

rumq; & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Ouidius lib. 15. Metamorph. à V. 746. Cæsaris apotheosim describens, plura hoc de sidere canit. Hæc ait à V. 843.

Vix ea fatus erat, media cum sede Senatus
Constitit alma Venus, nulli cernenda, suique
Cæsaris eripuit membris, nec in aera solui
Passa recentem animam, cœlestibus intulit astris.
Dumque tulit, numen capere, atque ignescere sensit,
Emisitque simul: simul euolat altiùs illa,
Flamigerumque trahens spatioso limite crinem
STELLA micat.

Idem tradunt Dio lib. 45. & Suetonius in Iulio cap. 88. scribens eos ludos Cæsari consecratos; quamuis Plinius ac Dio rectiùs Veneri Genitrici eosdem factos dicant. Eorum annua instauratio in fragmento Kalendarij apud Gruterum pag. 135. 2. signatur in ante diem VI. Kal. Octobris: VENERI GENETRICI IN FORO CAESARIS. Augustus in Actiaco prælio Virgilio lib. 8. V. 780. describitur:

Stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.

Hinc in nummis Iulij & Augusti supra caput sidus conspicitur, quorum sanè numismatum imagines, vti rectè P. Seguinus scribit, vix præ copia enures; passim enim apud Antiquarios prostant. Alabanda liberum Cariæ oppidum in Caij ac Lucij vertice Iulium sidus apposuit, vt vtrumque Iulij stirpe ortos demonstraret. In Scrinijs Illustrissimi Comitis Ioannis Lazara Patauini seruatur nummus, in quo vtriusque nostri Cæsaris imago in vertice Iulio sidere obsignata conspicitur. Eiusdem nummi ectypum vir nobilissimus ad me misit, neque enim eruditam supellectilem vni sibi auara custodia seruat; sed eandem antiquarum rerum studiosis pari beneficentia ac alacritate communicat.

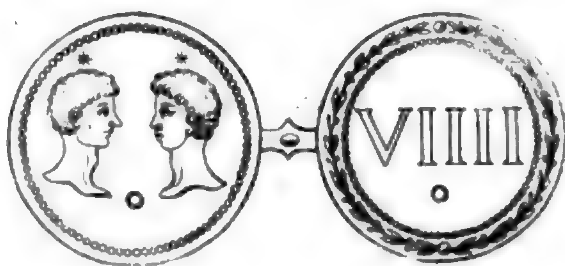

Numerus ille VIIII. annum fortè Tribuniciæ potestatis Augusti denotat, vti plures etiam alij nummi Augusti, in quorum postica solæ numerales notæ intra lauream apparent apud Goltzium pag. 69. Anno V. 740. V. Kal. Iulias Augustus annum nonum Tribuniciæ potestatis compleuit.

Cùm anno insequenti V. C. 741. idem Augustus alpinis gentibus superatis, plu-

tis, plurimisque per Hispaniam ac Galliam militum colonijs excitatis, Romam redijsset, theatrum Marcelli dedicauit, *ludisque eius rei gratia factis, Troiam inter alios patricios nepos Augusti Caius lusit*, Dio lib. 54. Erat equestre certamen à pueris editum, quo præ ceteris spectaculis Augustus delectabatur. Suetonius de eodem cap. 43. scribit: *Sed & Troiæ ludum edidit frequentissimè maiorum, minorumque puerorum delectu, prisci decorique moris existimans claræ stirpis indolem sic innotescere.* Caius id temporis annum ætatis agebat septimum; quare in turma minorum puerorum lusit, cuius etiam princeps fuit. Hunc ludum in Augusti gratiam prolixiùs describit summus poetarum lib. V. Æneid. à versu 548. fingens illum ab Ænea puero Ascanio hisce vocibus imperatum.

Vade age, & Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum:
Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis.

Cum ludi votiui ob reditum Augusti ederentur, Tiberius Augusti priuiuignus ac consul Caium ad spectaculum vnà secum ductum, proximo sibi loco sedere iussit. Augustus id indignanter tulit; neque enim fas erat pueros prætextatos in theatro cum Senatoribus sedere. Itaque, inquit Dio lib. 54. *Tiberium increpuit, quod ludis votiuis, quos pro suo reditu faciebat, Caio iuxtà se sedem dedisset: populumque obiurgauit, quod plausu & laudibus eam rem prosecutus esset.* Horum ludorum memoria extat in fragmento marmoreæ basis effossæ in area D. Apollinaris ad caput Circi Agonalis, quod suppletum ita legitur pag. 11, 2. apud Gruterum.

P.Quinctilius. sEX. F. VARVS
Pontifex. COS.
Ludos. votiuos. prO. REDITV
Imp. Caesaris. diuI. F.AVGVSTI
Ioui. Optimo. mAXIMO. FECIT
Ti. Claudio. Ti. f. NerONE. CONLEGA
Ex. S. C

Idem tamen Augustus A. V. 747. cum Caius adhuc esset prætextatus, permisit, vt alteros ludos votiuos pro suo iterum reditu faceret, ac pro Tiberio, qui ad bellum Germanicum profectus fuerat, eisdem præsideret. Do Dionis verba ex lib. 55. vbi præmisso Tiberij in Germaniam itinere, ait: *Ac pro eo ludos votos pro Augusti reditu, Caius ac Piso fecerunt*. Horum etiam ludorum mentio fit in altera basi ibidem pariter eruta pag. eadem 11. Gruteri; qui tamen ibidem vni absenti Tiberio adscribuntur.

TI. CLAVDIVS. TI. F. NERO
PONTIFEX. COS. ITERVM
LVDOS. VOTIVOS. PRO. REDITV
IMP. CAESARIS. DIVI. F. AVGVSTI

PON-

PONTIFICIS. MAXIMI
IOVI. OPTIMO. MAXIMO. FECIT

Interea nihil Augusto antiquius erat, quàm adoptatos abs se nepotes, quos in maximi omnium imperij spem alebat, optimis disciplinis præformare, ac administrando principatui pares facere. Verrius Flaccus homo libertinus dicendi genere ea tempestate inter Grammaticos præ ceteris celebrabatur. *Is*, vt Suetonij verbis vtar cap.17. de illustr. Grammaticis, *ad exercitanda discentium ingenia, æquales inter se committere solebat, proposita non solum materia, quàm scriberent, sed & præmio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior.* Hunc Augustus suis nepotibus, immò tum filijs præceptorem imponere deliberauit. Verùm cum Flaccus ægrè ferre videretur, nobilissimorum adolescentium classe, quæ eius scholam frequentabat, omissa, duos tantùm pueros instructurus, in palatium transire, Augustus iussit hominem in imperatorias ædes cum tota schola se conferre, cum eo tamen, *ne quem amplius post hac discipulum reciperet; docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars palatij tunc erat, & sextertia centena in annum accepit*; nempè Romanæ monetæ scutatos bis mille ac quingentos, qui decurionis census fuit. Sequior tamen ætas Eumenio Grammatico sexcenta millia nummum, hoc est, quindecim millia scutatorum in annuum stipendium à Principe vidit destinata. Quis modò Regum Grammaticum tanti emeret? Hinc Eumenius plenis iam scrinijs dicebat: *Quid mihi cum vllis opibus aut Midæ Regis aut Crœsi? aut ipsius qui auro dicitur fluxisse, Pactoli?* Eximiæ Augusti laudi vertatur, quòd non intra secretiores palatij cellulas mutæ filiorum disciplinæ pædagogum præfecit, sed vniuersam puerorum scholam intra ipsius aulæ muros admisit, quò Cæsares condiscipulorum ingenia æmulantes, maiores in literis progressus facerent. Flaccum præceptorem non modò dictionis elegantia, verùm etiam annalium victoris gentium populi peritia commendabat. Is enim est, qui Romanos consulares ac triumphales fastos per annos Vrbis summa fide parique diligentia digestos ac in hemicyclo Prænestino marmoreo parieti incisos, publicauit. Philo Iudæorum doctissimus vnum condiscipulorum Caij ac Lucij Cæsarum prodit Auilium Flaccum equestri familia natum. Hic quinquennio ante obitum Tiberij Augustalis Ægyptum gubernarat; dein imperante Caio, plurium criminum reus incusatus, cognita Romæ causa, in Andrum Ægei insulam deportatus fuit, quam cum è naui primùm aspexit, in hasce voces erupit: *Viri custodes & deductores, pulchrum sanè locum & fortunatam insulam Andrum accipio pro beata Italia Flaccus natus, educatus, eruditusque Romæ, nepotum Augusti sodalis, & condiscipulus, Tiberij quoq; Cæsaris inter præcipuos amicos habitus.* Hæc Philo in inuectiua contra eundem Flaccum. Ceterùm Augustus tantam nepotum curam gerebat, vt haud contentus eisdem instruendis omnium optimum præceptorem selegisse, illos per se plerumque doceret tum literas, tum ceteras artes, quæ iuuenes Principes tanto imperio regendo destinatos, decebant. Horum testis venit Suetonius cap. 64. de Augusto scribens: *Nepotes & literas, & natare, aliaque rudimenta per se plerùmque docuit: ac nihil æquè laborauit, quàm vt imitarentur chirographum suum. Neque cœnauit vnà, nisi vt in imo lecto*

assi-

assiderent; *neque iter fecit*, *nisi vt vehiculo anteirent*, *aut circa adequitarent*. Augustus loquendi genus sequebatur elegans & temperatum; exoletas verò ac non vsu receptas voces auersabatur. Quæ ille multorum verba emendauit, recitat Suetonius cap. 86. Ad rem propius pertinent quæ scribit Quintilianus lib. 1. Instit. cap. 6. *Sed Augustus quoque*, inquit, *in epistolis ad Caium Cæsarem scriptis*, *emendat*, *quod is* calidum *dicere*, *quàm* caldum *malit*; *non quòd illud non sit latinum*, *sed quia sit odiosum*, *&* *vt ipse Græco verbo significauit*, περίεργον. Sanè Varro lib. 3. de re rustica cap. 2. & Cato cap. 6. *caldum* dixerunt. Ex his facilè intelligitur, quantam curam Augustus adhibuerit, vt nepotes secum degentes instrueret, cum eorum alterum absentem ob vnicum verbum latinum licèt, immò & Ciceronianum, per literas corrigendum putauerit.

CAPVT II.

Agrippa Caii ac Lucii pater moritur. Iulia Cæsarum mater Tiberio desponsatur. Caius ad bellum Germanicum cum Tiberio vitrico mittitur. Dionis locus emendatus. Caius ludos votiuos Romæ edit. Idem vnà cum fratre in toga pulla ludos gladiatorios spectat. Lucius Caio consulatum petit. Simulata Augusti indignatio. Caius consul designatur. Quædam designatorum Consulum munia recensentur.

ANnus V. 742 quo M. Valerius Messalla Barbatus ac P. Sulpicius Quirinus consulatum gessere, funestus Augusto ac Caio & Lucio Cæsaribus, luctuosus etiam populo Romano fuit ob Agrippæ mortem. Vix ille ex Oriente Romam redierat, cum Augustus, audita Pannoniæ rebellione, hieme licèt instante, illum aduersùs barbaros misit, propagata eidem in alterum quinquennium Tribunicia potestate. Agrippa in prouinciam statim profectus, ac bellum de proximo ostentans, tantum barbaris terrorem incussit, vt positis armis, datisque obsidibus, ad obsequium statim redierint. Pacata prouincia, pari celeritate Romam reuersus, in Campaniam secessit, vbi graui morbo correptus, intra paucos dies extinctus, magnum sui apud vniuersos desiderium reliquit. Plinio lib. 7. cap. 8. dicitur Agrippa *quinquagesimo vno raptus anno*. Nicolaus verò Damascenus, qui legatione apud Agrippam Herodis Iudæorum regis nomine perfunctus fuit, in libello de educatione Augusti, scribit Agrippam maiorem natu ipso Augusto fuisse; cum autem hic in lucem editus fuerit A. V. 691. IX. Kal. Octobris, præsenti anno V. 742. quinquagesimum primum ætatis annum die 23. Septembris complebat. Quare Agrippa natus erat propè initium A. V. 691. ante aliquot menses quàm Augustus in lucem veniret. Mensem obitus Agrippæ designat Dio lib. 54. *Augustus*, inquiens, *tum fortè Quinquatribus munus gladiatorium* Caij ac Lucij Cæsarum *filiorum nomine exhibebat*; *qui simul ac de Agrippæ casu cognouit*, *properatò ex vrbe profectus*, *mortuum eum inuenit*. Quinquatria Mineruæ sacrata agebantur à die 19. Martij per insequentes quatuor dies. Ouidius lib. 3. fastorum de eisdem diebus scribit:

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro;
Causa, quòd est illa nata Minerua die.

N Al-

Altera tresque super rasa celebrantur arena:
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.

Cum Augustus nomine Cæsarum ludos gladiatorios exhibens, nuncium morbi generi Agrippæ acceperit, ac prima die Quinquatrium haud fas esset ferro concurrere, intra reliquos quatuor dies Agrippa decessisse dicendus est. Hunc vitæ exitum Agrippa Caij ac Lucij Cæsarum pater habuit, vir citra controuersiam optimus, Augusto, Senatui, ac Populo R. ex æquo gratissimus. Eius elogium quod epitaphij loco sit, vide apud Dionem laudatum; neque enim vacat plura hic de viro inserere. Stupenda eiusdem ædificia, quæ in publicum vsum extruxit, laudant Plinius lib. 36. cap. 15. & 25. Strabo lib. 5. pag. 163. Dio lib. 53. ad A. V. 728. Extat Horatij Ode ad Agrippam lib. 1. Carmin. IV.

Augustus corpus Agrippæ Romam adduxit, inquit Dio lib. 54. *ac in foro expositum, funebri laudatione decorauit, cortina intèr se & mortuum expansa*; cuius moris causam fatetur sibi incompertam; additque errare eos, qui ideò id velum positum putant, quòd nefas erat Pontificem Maximum cadauera inspicere. Verùm Dio Græcus homo, qui post ducentos annos res Romanas in literas misit, vetustas Latinæ gentis cæremonias, sua forsan ætate antiquatas, ignorauit. Seneca omni exceptione maior testis eidem refragatur, hæc ad Marciam scribens cap. 15. *Tiberius & quem genuerat, & quem adoptauerat, amisit; ipse tamen pro rostris laudauit filium, stetitque in conspectu posito corpore, interiecto tantummodò velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Augustus verò anno ante obitum Agrippæ, mortuo M. Æmilio Lepido Pont. Max. quem ante annos triginta collegam in triumuiratu acceperat, summum illud sacerdotium inierat, quod postea solis Imperatoribus delatum fuit, vt ijdem etiam sacrorum Principes haberentur. Quamuis Agrippa proprium sibi sepulcrum in campo Martio exstruxisset, Augustus eiusdem ossa ac cineres in Mausoleo condi iussit, quod inter viam Flaminiam ac ripam Tiberis, in sexto suo consulatu regijs impensis perfecerat. Pedo Albinouanus in epicedio de morte Drusi ad Liuiam, de Augusto ait:

Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, sepulcro;
Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix posito Agrippa, tumuli benè ianua clausa est:
Perficit officium funeris ecce soror.

Hæc fuit Octauia M. Antonij Triumuiri vxor post biennium fato defuncta. Iulia Agrippæ vxor, marito demortuo, posthumum filium genuit, quem Augustus Marcum Agrippam nominandum iussit, qui penès nomen tantùm magno parenti similis, ceteroqui dissimillimis moribus, illatam à patre Vipsaniæ familiæ nobilitatem extinxit. Agrippa tres ex Iulia liberos reliquit Caium ac Lucium, qui in Iuliam Cæsarum familiam transierant, ac Agrippam Posthumum; duas verò filias, Iuliam, quæ L. Æmilio Paullo postea nupta fuit, & Agrippinam Germanici Cæsaris vxorem. Vipsanij Agrippæ fratris vnus & alter Scriptorum, quorum libri supersunt, meminere. Nicolaus Damascenus in libello de educatione Augusti scribit eundem bello ciuili ad Pompeianas partes transisse, ac Marci Catonis, cui erat acceptissimus, militiam bello Africo secutum fuisse, eique post cladem cum ceteris captiuis ad Iulium Cæsarem adducto,

Augu-

Augustum in gratiam Agrippæ sui contubernalis, veniam ab auunculo impetrasse. Dio verò lib. 54. scribit Agrippam aliquando à Consule de fratre sententiam rogatum, eam non tulisse. Interim Agrippæ fratri ac nostrorum Cæsarum patruo eximiæ laudi vertatur, Catoni acceptum fuisse. Vipsaniam Polam Agrippæ sororem ac Caij & Lucij amitam nominat Dio lib. 55. ad A. V. 747. scribens eandem porticum in campo Martio inchoasse, cursusq; equorum instituisse; sed hæc antea contigerant, neque eo anno Pola erat superstes.

Iulia Cæsarum mater viro orbata, annum ætatis agebat septimum supra vicesimum; quare Augustus ne filia quicquam quod imperantis familiæ dignitatem deceret minùs, admitteret, eandem Tiberio Neroni priuigno suo, nondum finito luctu, despondit, iubens eundem diuortium facere cum Agrippina; quamuis hanc quoque idem Augustus vix anniculam eidem vxorem destinasset, ex Cornelio Nepote in vita Attici: Suetonius de hisce Tiberij nuptijs scribit cap. 7. *Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere: non sine magno angore animi: cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret, vt quam sensisset sui quoque sub priori marito appetentem, quod sanè vulgò etiam existimabatur*. Nam Iulia magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentia metiebatur, virtutesque quibus sanè multis prædita, turpi salacitate fœdabat. Et quidem, Agrippa superstite, varijs illa se amatoribus iunxerat; etenim de Sempronio Graccho scribit Tacitus lib. 1. Annal. *eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat*. Augustus licentiorem Iuliæ cultum, ac perspicuos comitatus molestè ferens, eandem, vt temperantiùs viueret, non semel monuerat; verùm, vt inquit Macrobius lib. 2. Satur. cap. 5. *cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat*. Addit ibidem: *Cum conscij flagitiorum mirarentur, quomodo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam vulgò potestatem sui corporis faceret*: eandem respondisse: *Nunquam enim nisi naui plena, tollo vectorem*. Haud tamen Agrippa vir in Romani imperij commoda oculatissimus, domi cæcutiebat; nam Plinius lib. 7. cap. 8. de eodem scribit: *In tormentis adulteriorum coniugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur*. Hæc Principum feminarum crimina turpiùs vindicando publicantur, quòd paucis nota, longè lateque publica vindicta diffamat. Hinc Agrippa silentio magis, quàm vltione, sui ipsius famam minus detrimenti accipere iudicauit. Interim ex Macrobio indicaui Caium ac Lucium Cæsares effigie ac lineamentis corporis Agrippæ patri similes extitisse; licèt in dissimilimos postea mores defluxerint.

Quamuis Augustus eo ipso anno quo Agrippa obierat, viduam filiam Tiberio desponsauerit, nisi post biennium eandem marito copulauit; ex Dione in fine lib. 54. ad A. V. 744. Viduæ Romanæ per decem menses viros extinctos lugere iubebantur, antequàm alteri matrimonio iungerentur. Nota sunt Ouidij carmina lib. 1. Fastorum. Hinc Cicero in Cluentiana ait: *Quæ mulier obtestatione viri decem alijs mensibus ne domum quidem vllam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem, ipsi Oppianico nupsit*. Augustus licèt omnibus legibus decreto senatus esset solutus, tum honestati Iuliæ, quæ tamen nulla illi inerat, tum Agrippæ meritis, quæ maxima fatebatur, consulens, statum viduis tempus vltra alterum annum, antequam nouo marito copularetur, prorogauit; quamuis paulò pòst

N 2 prioris

prioris obitum sponsalia celebranda curasset, quæ sanè nulla lege vetabantur; vnde Paulus lib. 10. ad edictum scribit: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fieri non nocet*. Anno insequenti V. C. 745. Liuiæ Augusti vxori ac Cæsarum nouercæ, ipsiq; Romano imperio graue vulnus illatum est ob mortem Drusi, in ipso iuuentæ flore, medioque victoriæ cursu in æstiuis castris, crudelibus fatis erepti. Eiusdem mortem eleganti carmine ad Liuiam deflet Pedo Albinouanus, matrem postea consolatus; honores verò funebres fusiùs recitat Dio lib. 55. Obijt anno ætatis tricesimo. Cum Drusi cadauer Romam deportaretur, auctor est Tacitus lib. 3. An. Augustum *asperrimo hiemis Ticinum vsque progressum*. At Valerius Maximus, qui Tiberio imperante, scripsit, lib. 5. cap. 5. de Tiberio ait: *Cum Ticini, quò victor hostium ad complectendos parentes venerat, graui illum*, nempè Drusum fratrem, *& periculosa valetudine in Germania fluctuare cognosset &c.* Itaque æstate adulta, ante obitum Drusi, Augustus vnà cum Liuia erat Ticini. Num Iulia quoque cum Caio ac Lucio filijs illuc patrem secuta, Tiberium maritum exceperit, in incerto est, nec vacat esse tam curiosos,

Anno V. C. 746. C. Mario Censorino & C. Asinio Gallo Coss. Germanis iterum bellum restaurantibus, Augustus Tiberium copijs præfecit, iubens vt Caium Cæsarem, puerum licèt duodennem, secum in castra duceret, non solùm vt sub disciplina vitrici militaria rudimenta poneret; verùm etiam vt adolescentulum imperio destinatum, legionibus de facie notum faceret, militumq; beneuolentiam & obsequium eidem maturaret. Tiberius Rhenum transgressus, bellum de proximo tantùm ostentans, barbaros ad pacem per legatos petendam compulit. Scribit Dio lib. 55. *Barbari omnes, exceptis Cantabris, legatos miserant, pacem petentes*, quam Augustus, *nisi Cantabris ad causam adiunctis*, se daturum negauit. Nullus dubito, quin Dionis codici error obrepserit; etenim nulli Cantabri in Germania, cum ea gens Hispanorum bellicosissima tam procul à Rheno degeret. Leunclauius *Cattuarios* reponendos censet. Velleius de hac expeditione Tiberij, res eiusdem per adulationem in maius augens, lib. 2. ait: *Peragratus victor omnes partes Germaniæ, sine vllo detrimento comissi exercitus, quod præcipua huic duci semper curæ fuit, sic perdomuit eam, vt in formam penè stipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est*. Caius Cæsar eo bello Germanico militaris tirocinij rudimenta ponens, bellicosissimas gentes longo terrarum tractu vltra Rhenum adijt, ac deditorum populorum voluptatem præsens accepit. Augustus donatiuum militibus dedit, non quidem victoriæ nomine, *sed quòd Caium tunc primùm militaribus exercitijs deditum secum habebant*: Dio lib. 55. qua sanè pecuniæ largitione magnam Caio apud milites gratiam conciliauit. Hoc anno Mæcenas Augusti amicitia celebris sed poetarum insignium patrocinio illustrior, è vita discessit. Epicedium cecinit Pedo Albinouanus, vel ignotus alter poeta, cuius adhuc elegia superest, in qua sub finem Mæcenatem iam iam moriturum, hæc superstititi Augusto precantem inducit:

Viue diu, mi care senex; pete sydera serò,
Est opus hoc terris: te quoque velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis Cæsare digni;
Sed tradant porrò Cæsaris vsque genus.

Et

Et tibi securo, quòd primùm Liuia coniunx,
Expleat amissi munera rupta gener.

Tiberium generum Augusti appellat, ac Caium & Lucium Cæsares, quos optat adolescere *bis Cæsare dignos*, nempè tum sanguinis coniunctione, tum virtutum similitudine, patre Augusto dignissimos. Salianus in annalibus sacris, opinatur Augustum hoc anno Aquileiam se contulisse, vt Tiberio bellum aduersùs Germanos gerenti, propior esset. Verùm cap. 5. in quo de Herodis Romam peregrinationibus disputabo, Saliani opinionem apertæ falsitatis conuincam; Augustus enim censui peragendo, ac lustro condendo eo anno occupatus, *domi substitit*, vti Dio disertè testatur. Cum ante biennium Augustus vnà cum Druso ad bellum Germanicum Roma proficisceretur, Senatus pro eiusdem felici reditu vota nuncupauerat, quæ tamen non ante annum V. C. 747. persolui potuerunt. Nam cum decreto Patrum votorum solutio Tiberio incumberet, idemque nouis Germanorum tumultibus compescendis, procul ab Vrbe distineretur, *pro eo ludos votos pro Augusti reditu Caius ac Piso fecerunt*. Dio citatus. Cneus Piso gerebat consulatum, Tiberio collega, pro quo Caius Cæsar eiusdem priuignus superiori autumno Romam reuersus, ludos votiuos dedit, qui tamen in veteri inscriptione superiùs allata à Tiberio editi dicuntur. Romani cum defunctis parentibus inferias dabant, gladiatorios ludos exhibebant, quos omnium primus Iunius Brutus inuexerat. Horum testis venit Liuius in epitome lib. 16. *Iunius Brutus*, inquit, *munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus*. De ludis gladiatorijs quos honori Q. Metelli Pij dedit Q. Scipio, scribit Tullius in Sestiana: num. 107. *Maximum verò populi Romani iudicium vniuerso consensu gladiatorio declaratum est; erat enim munus Scipionis dignum & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur*. Iustus Lipsius in libris Saturnal. hocce argumentum singulari, qua pollebat, eruditione profligauit. Hos pariter ludos Agrippæ ante triennium defuncto, iussu Augusti, datos testatur Dio lib. 55. *spectantibus omnibus, ipsisque adeo filijs Augusti (is eam non sumpserat) in pulla veste*.

Inter lasciuientis fortunæ illecebras, ac in summo felicitatis fastigio aut virtus, aut virtuti constantia deficit. Caius ac Lucius, quamuis sub oculos Augusti in palatio educati, in prauos statim mores defluxere. Lucius minor natu Cæsar, nondum duodennis A. V. 748. inscio Augusto, *theatrum ingressus, cum omnium plausu, partim ex animo, partim ab adulatione profecto exciperetur, aucta petulantia, iussus est petere, vt Caio fratri nondum ex ephebis egresso, consulatus daretur*. Dio lib. 55. qui addit Augustum filiorum temeritati indignatum optasse, *ne quando ea quæ ipsi quondam impenderat, temporum iniquitas eueniret, vt consulatus ei mandandus esset, qui nondum vicesimum annum attigisset*. Etenim Augustus, cum bellum apud Mutinam proprætor administraret, M. Antonio fugato, ac vtroque consule acceptis inter dimicandum vulneribus extincto, quadringentis militibus Romam legatis, consulatum à Senatu petere ausus fuerat. Cum verò Patres ambitiosa iuuenis postulata reiecissent, quòd consulatus nusquam ab vrbe condita adolescenti dari consueuerat, sed annum tertium supra quadragesimum agenti tantùm deferretur, Augustus victrices copias Romam rapiens, consulatum inuitis extorsit. Liuius lib. 119. ait Augustum cum annos XIX. haberet, creatum fuisse consulem. Suetonius cap. 26. tradit eundem XX. anno ætatis consulatum inuasisse.

uasisse. Velleius lib. 2. pridie quam XX. annos impleret, X. Kal. Octobris. Vsserius notat ad A. Mundi 3961. mensem integrum cum diebus quinque complendo vigesimo anno defuisse. Natus est Augustus A. V. 691. die 23. Septembris. Consulatum obtinuit die 19. Sextilis, qui postea de ipsius agnomine Augustus dictus est, A. V. 711. quo Hirtius, ac Pansa Coss. Mutinensi bello cecidere. De mense non sinit dubitare S. C. recitatum Macrobio lib. 1. Satur. cap. 12. *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit &c.* Diem verò XIX. produnt Dio lib. 56. scribens: *Vita excessit XIV. Kal. Septembris, qua die quondam primum consulatum inierat*; & Tacitus lib. 1. An. scribens multos de Augusto sermones iactatos, *plerisque vana mirantibus quòd idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ supremus.* Verùm notandum venit Cæsarem in anno Iuliano reformando iussisse vt annus, quem confusionis vulgò appellarunt, esset dierum CDXLV. ex Censorino cap. 8. de die Natali. Hæc dierum additio facta est ante annum, quo Augustus consul fuit, nempè A. V. 710. fuitque ille annus bissextilis dierum 366. quibus si addantur dies LXXIX. fiet annus dierum 445. Ex his infertur Augustum anno ætatis vicesimo, ac mense insuper expleto, consulatum extorsisse. Hoc tamen iuueni sibi patratum facinus, senex improbabat, vt potè qui aduersùs patrias leges summum in Republica magistratum, iuuenili impetu tantaque ambitione, inuasisset. At longè turpius ducebat puero adhuc prætextato, ac decimum quartum ætatis annum nato, consulatum deferri. Tacitus auctor est Augustum in speciem tantùm Cæsarum petulantiæ indignatum, cum nil magis in votis haberet, quàm Caium ac Lucium summis magistratibus exornatos, ac præcoci Senatus populique Romani obsequio cultos, certos sibi successores quàm primùm maturare. Hæc ille ait: *Genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Cæsarum induxerat; necdum posita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, destinare consules specie recusantis, flagrantissimè cupiuerat.* Cum verò Senatus ac populus palam Caio consulatum peterent, Augustus rem nec exempli, nec sui sæculi iudicans consulatum puero adhuc prætextato concedi, decreuit, vt post quinquennium à deposita puerili prætexta Caius consulatum iniret, atque interim consul designatus appellaretur. Hinc in fragmento Gruterianæ inscriptionis pag. 228. 5. legitur de Caio Cæsare:

QVEM . COS . POPVLVS . CREAVIT
ANN . NAT . XIIII

Pag. verò 231. vbi Ancyrani lapidis inscriptiones exhibentur, de vtroque Cæsare consule destinato, hæc ipse Augustus loquitur:

HONORIS . MEI . CAVSA . SENATVS . POPVLVSQVE . ROMANVS . ANNVM . QVINTVM . ET . DECIMVM . AGENTIS CONSVLIS . DESIGNAVIT . VT . EVM . MAGISTRATVM . INIRENT POST . QVINQVENNIVM . EX . EO . DIE . QVO . DEDVCTI . IN FORVM . VT . INTERESSENT . CONSILIIS . PVBLICIS . DECREVIT SENATVS . EQVITES . AVTEM . ROMANI . VNIVERSI . PRINCIPEM Caium HASTIS . ARGENTEIS . DONATVM . APPELLAVERVNT

Ex

Ex vtroque elogio patet Caium *annos natum XIV.* ac iam *quintum & decimum agentem* A. V. 748. consulem designatum fuisse, cum eo tamen, *vt eum magistratum iniret post quinquennium*, non quidem inchoandum ex eo die, quo consul designatus fuerat, sed *ex eo die quo deductus in forum*, deposita puerili prætexta, virilem togam sumpsisset; nempè quinquennium inchoandum erat à Kal. Ianuarijs A. V. 749. ad Kal. Ianuarias A. V. 754. quo die consulatum iniuit. Nusquam eiusmodi consulatus designatio contigerat; nam comitia consulum paucos ante menses, quàm magistratum inirent, celebrabantur. Cæsar Dictator, Republica oppressa, ad bellum Geticum ac Parthicum profecturus, ne Romæ in magistratibus eligendis, se absente, seditiones erumperent, consules in triennium (tantum enim temporis vtrique expeditioni sibi impendendum putabat) designandos curauit. Verùm vti noui in Romana gente exempli res erat, in vnum & alterum tantùm annum consules designari potuerunt; *tantùm abfuit, vt tertij quoque anni magistratus ordinarentur*. Dio in fine lib. 43. Ceterùm paulò post occiso Cæsare, Vibius Pansa & A. Hirtius qui in proximum annum V. 711. designati consules fuerant, magistratum inierunt. Alterius anni 712. consules nominati erant D. Brutus ac Munatius Plancus. Cicero in fine philippicæ III. quam anno V. 710. recitauit, hosce quatuor consules designatos nominans ait: *Senatum ad summam Reipublicæ pertinere arbitrari à D. Bruto & ab L. Planco imperatoribus, consulibus designatis, itemque à ceteris qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia &c.* & statim addit: *Senatui placere vti C. Pansa, A. Hirtius consules designati, cum magistratum inierint, si eis videretur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referant*. At Bruto in fuga occiso, collega Plancus consulatum capessiuit, qui sibi biennio ante fuerat destinatus. Rursus A. V. 715. pace inter Sex. Pompeium ac Triumuiros facta, *consules in octo annos designatos* tradit Dio lib. 48. Appianus verò lib. 5. bel. ciu. pag. 714. ait: *Consules designati sunt in quadriennium*, eosque ibi recenset, quorum tamen designationem renouatum statim ciuile bellum antiquauit. Itaquè Caius Romanorum primus, consul in puerili prætexta designatus, post quinquennium magistratum capessere iussus est. Claudius Imperator Neroni priuigno eosdem postea honores detulit. Do Taciti verba lib. 12. *Adulationibus Senatus libens cessit, vt vigesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, proconsulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur*. Nero anno ætatis XIV. vti noster Caius, consul designatus est; verùm mortuo Claudio, consulatum iniit A. V. 808. cum ante dies duodeuiginti decimum septimum ætatis annum compleuisset. Sequiori ætate Constantinus Magnus filium natu maiorem ex Fausta susceptum sexto anno ætatis consulem non quidem designauit, sed datis insignibus planè creauit; & Iouianus Imperator Varronianum filium adhuc in cunis vagientem infantulum, consulem fecit. Ita summa imis longa dies miscuerat, cum consulum fasces ac secures Orbi quondam formidatæ, pueris prælatæ, risui essent antiquiora reputantibus. Huic Principum ambitioni, ac cæco prorsus filiorum amori Augustus in Caio filio omnium primus aditum aperuit.

Cum consules designatos in annum proximum decessores publicabant, vota solemni precatione nuncupabant. Cicero in oratione pro Muræna, cum hunc ipsum designatum consulem publicaret, hac se precandi formula vsum dicit: *Vt ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ benè ac feli-*

feliciter eueniret. Ipsi verò consules designati, cum domi promiscua gratulationum officia exciperent, laureis maiorum imagines coronabant, teste ibidem Cicerone num. 79. Eisdem literas ad Senatum missas, tradi consueuisse auctor est Dio in fine lib. 40. Illi etiam primi in Senatu sententias passim rogabantur. Sallustius in Catilinaria scribit: *Tum D. Iunius Silanus primus sententiam rogatus, quòd eo tempore consul designatus erat*. Quamuis tunc in Senatu fuerint viri amplissimi, antea consulatu perfuncti, Catulus, Seruilius, Lucullus, Curio, Torquatus, Lepidus, Gellius, Volcacius, Figulus, Cotta, L. Cæsar, C. Piso, Man. Glabrio, ex Cicerone lib. 12. ad Atticum epist. 19. Marcus Cœlius lib. 8. famil. epist. 4. Ciceroni scribens, ait: *Ego tamen nihil expecto, quomodo Paulum consulem designatum, primum sententiam dicentem*. Cicero de haruspicum resp. num. 12. *Te consule designato, Lentule, sententia principe*. Idem tradit lib. 4. ad Atticum ep. 2. *à quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsiuit &c.* Loquitur de causa domus suæ quam defendit A. V. 797. cum Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus designatus esset consul in annum proximum. A. Gellius lib. 4. capite 10. *Ordo*, inquit, *rogandi sententias in Senatu varius fuit; aliàs primus rogabatur, qui à censoribus princeps in Senatum lectus fuerat; aliàs qui designati consules erant*. Cum verò euersa Republica, vnus imperator Princeps Senatus semper esset, consules designati primi sententiam rogabantur. Hinc de Tiberio scribit Tacitus lib. 3. An. in causa Æmiliæ Lepidæ feminæ nobilissimæ, quæ à marito incusabatur, *exemit Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ*. Libuit hanc in rem plura veterum testimonia recitare, quòd Iosephi de Caio Cæsare narratio cap. 5. mihi recensenda, multum inde roboris accipiet. Caij Cæsaris eiusque fratris Lucij consulum designatorum numisma suis in Cimelijs seruat Illustrissimus ac Excellentissimus Io. Dominicus Theupolus Patricius Venetus, ac modò Veronæ Prætor, qui ditissima veterum nummorum gaza intra lustrum collecta, ingentia ad Augustam historiam, in qua idem versatissimus est, augendam, subsidia antiquæ eruditionis studiosis, nunquam satis laudata beneficentia, suppeditat. At verò Caij Cæsaris non iam designati, sed reapse consulis numisma vidi in scrinijs Illustrissimi & Excellentissimi D. Iulij Iustiniani Diui Marci Procuratoris, cuius ectypum cap. 13. exhibebo. Idem etiam eximiæ doctrinæ, ac eruditionis Senator alterum vtriusq; Cæsaris nummum mihi ostendit, quem in Romana quapiam colonia scalptum puto, antequàm ijdem Consules designarentur, quòd nullus ibidem magistratus ijsdem destinatus, exprimitur.

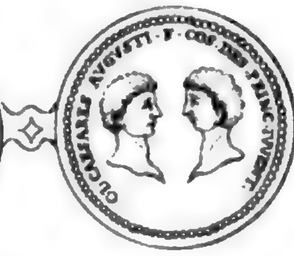

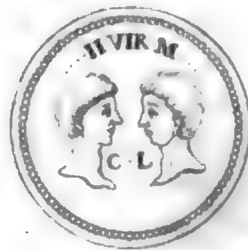

C A-

CAPVT III.

Caius Cæsar Princeps iuuentutis ab Equitibus appellatur. Ordo equestris cur Iuuentutis *nomine à Romanis nuncupatus. Seuiri turmarum Equitum Romanorum. Cuneus Equitum iuniorum ex Tacito. Candidati imperij Principes iuuentutis dicti. Dio Tacito conciliatur. Tiberius Tribuniciam potestatem accipit. Idem Caij ac Lucij Cæsarum causa, Rhodum transmittit. De anno secessus eiusdem disputatur.*

AVgustus, quamuis indignationem simularet, hilari tamen animo insignes honorum titulos Caio ab vniuersis Ordinibus certatim delatos, excepit. Nam cum Cæsares in spem imperij educaret, gratanter accipiebat eosdem maximis dignitatibus decoratos, in proximo sibi fastigio vltrò à Senatu ac populo Romano collocari. Cum in singula tantùm decennia imperium reciperet, restituendæ quandoque Reipublicæ auctor futurus videbatur; nec satis dignosci poterat, num ex animo, vel in speciem tantùm, decennale imperium susciperet, vt interim pristinæ libertatis reddendæ spe vniuersos lactaret. Interea ciuium adulatione duo Cæsares adolescentuli in id honorum fastigium tollebantur, vt vno tantùm gradu ab Augusto distarent, ac vbi is fatis concessisset, principem locum de proximo nullo negotio occuparent. Hoc quod ille in votis habebat, aliena opera parari lætabatur; hinc præcocem Cæsarum ambitum cum reprimere pro imperio posset, promptè promouit. Et quidem Caium equester Ordo Principem iuuentutis appellauit. Extat fragmentum inscriptionis Romanæ laudatum à Panuinio lib. 2. fast. ad A. V. 749. eamque suppletam exhibeo.

PRINCipem. IVVENTVTIS. Appellauerunt
QVEM. COS. POPVLVS. CREAVIT
ANN. NAT. XIIII
ac SENATVS. ET. POPVLVS. ROMANVS
ob HONOREM. DOMVS. AVGVSTAE. KALAtis
comitijs. Pontificem fecit

In priori versu, qui deest, equester Ordo nominabatur; quod patet ex inscriptione Ancyrana superiùs recitata, vbi legimus;

... EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM
Caium HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM. APPELLAVERVNT

Mutius Scæuola ad Porsenam tractus, quo regi qui priores insidias euaserat, nouarum metum injiceret: *Trecenti*, inquit, *iurauimus principes iuuentutis Romanæ; vt in te hac via grassaremur*; ex Liuio L. 2. quibus planè verbis iuuenes virtute ac natalibus conspicuos significauit. Ita Cicero lib. 3. fam. epist.

11. vocat Brutum *Principem iam pridem iuuentutis*; & in Vatiniana C. Curionem itidem *Principem iuuentutis* appellat, quod nullos id temporis magistratus egisset; quæstor enim C. Clodij fuit anno V. 700. vt differt. 1. cap. 5. monstraui. Quæstura primus erat magistratus, qui ciuibus Romæ dabatur, quem qui obtinuissent, facultatem eundi in senatum habebant, & ex ordine equestri, cum primùm census agebatur, in senatorium ordinem referebantur; interim verò è senatu dicebantur. Hoc illustri testimonio ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 2. probatur, nam Q. Fabius Maximus decretum de tertio bello Punico indicendo in curia factum P. Crasso significauit *memor eum triennio ante quæstorem factum, ignarusque nondum à censoribus in ordinem senatorium allectum*. Quæsturæ verò tempus erat ætas annorum duodetriginta. Hinc cum viri nobiles, & quibus erat census equestris, priusquàm, quæstura obtenta, in Senatum allegerentur, dicebantur ordinis equestris; ita *Augustus* apud Suetonium cap. 2. *nihil ampliùs quàm equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit*. Itaquè cum ætatis defectu ingens ciuium multitudo à capessendis magistratibus excluderetur, inter equites censebantur, quousque annum vigesimum octauum ingressi, quæsturæ candidati ad comitia descendentes, primum magistratum obtinebant. Hinc factum est, vt equester Ordo iuuentutis nomine designaretur; quamuis plurimi eo in ordine consenescerent, quos inter celebratur Mæcenas Augusto carissimus, qui, vt inquit Dio lib. 55. *cum apud hunc plurimum posset, adeo vt ab eo multis honores magistratusque impetrauerit, tamen animo nihil elatus, in equestri statu vitam suam exegit*. Idem de Attico scribit in eius vita Cornelius Nepos, ac de Crispo Sallustij historici nepote Tacitus lib. 2. An. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. scribit: *Equestris verò Ordinis iuuentus omnibus annis bis Vrbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat die Lupercalium, & equitum probatione*, Hoc ipsum firmat locupletissimè Q. Cicero de petitione consulatus ad Marcum fratrem: *Iam equitum*, inquit, *centuria multò faciliùs diligentia teneri posse videntur. Primò cognoscendi sunt equites; deinde adipiscendi; multò enim faciliùs illa adolescentulorum ad amicitiam ætas adiungitur; deinde habebis tecum ex iuuentute optimum quemque studiosissimum humanitatis. Tum equester Ordo sequetur illius auctoritatem ordinis. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nunciando, in affectando mirificè & magna & honesta sunt*. Ita in equestri ordine iuuenes primas veluti partes ferebant, vt eorum tantùm gratiam Ciceroni pro obtinendo consulatu aucupandam suaserit, qua quidem semel inita, seniorum equitum suffragia à iunioribus leui opera captata fuissent. Perseus Rex Macedoniæ apud Liuium L. 42. suos milites ita allocutus dicitur: *Equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites seminarium Senatus; inde lectos in Patrum numerum consules, inde imperatores creant*. Ex his colligo pro eodem accipi esse Principem iuuentutis, ac Principem equitum. Hoc ipsum allatæ inscriptiones euincunt. Nam vbi in vna dicuntur equites Romani Caium appellasse *Principem iuuentutis*, in altera Ancyrana legitur: *Equites autem Romani vniuersi PRINCIPEM Caium hastis argenteis donatum appellauerunt*. Scio Casaubonum ac cum Lipsio Gruterum legere: *Principem* IVV. C. nempè *iuuentutis Caium*; sed nulla ibi verba abbreuiata, ac lacunæ spatium quinque tantùm literis exarandis sufficit; quare rectiùs *Caium* restituimus. Extat inscriptio pag. 236. 11.

NE-

NERONI. CLAVDIO. DRVSO. GER. COS. DESIG
EQVESTER. ORDO. PRINCIPI. IVVENT

Princeps Senatus à Censoribus nominari solebat; & illorum indicem stupendæ eruditionis vir Panuinius contexuit vsque ad postrema ruentis Reipublicæ tempora; siquidem eadem in Cæsarum potestatem redacta, ipsimet Imperatores nomen Principis soli vsurparunt. Tacitus initio statim Annalium de Augusto scribit: *Cuncta discordijs ciuilibus fessa, nomine Principis, sub imperium accepit*. Dio initio L. 53. ad A. V. 726. de eodem ait: *Censum etiam peregit, princepsq; Senatus ipse in eo dictus est, pro eo more, qui integro etiamnum populi in Republica statu erat receptus*; & lib. 57. de Tiberio: *Principisq; Senatus more antiquo nomen sibi tribuebat*. At Ordo equestris, quò Augusto blandiretur, Caium Cæsarem Principem iuuentutis, nempè equitum appellauit, qui titulus tum primùm inuentus fuit, quo secundus ab Augusto in Romano Orbe Princeps designabatur. Ouidius lib. 1. de Arte amandi, nostrum Caium Cæsarem alloquens, ait:

Tale rudimentum tanto sub nomine debes,
Nunc iuuenum princeps, *deinde future senum*.

Principis Senatus titulum eidem Caio, vtpotè futuro Augusti successori, augurabatur, cum iam esset Princeps iuuenum, hoc est, Equitum. Caio autem ac Lucio acerbo fato sublatis, Augustus Tiberium adoptauit ea lege, vt & ipse Germanicum sui fratris filium priùs adoptaret. Tum Germanicus dictus fuit Princeps iuuentutis; non autem Tiberius, quòd Tribunicia potestate auctus, ipsi penè Augusto æquatus censebatur. Idem Ouidius lib. 2. de Ponto eleg. 5. de Germanico loquens, scribit:

Tu iuuenum Princeps, *cui dat Germania nomen*,
Participem studijs Cæsar habere solet.

Honores mortuo eidem Germanico decretos recensens Tacitus lib. 2. Annalium ait: *Equester Ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorum dicebatur; instituitque vti turmæ Idibus Iulijs imaginem eius sequerentur*. Ordo equestris Romæ in sex turmas diuidebatur, quarum singulis vnus præerat, ac seuir equitum Romanorum dicebatur. Antoninus Pius Imp. Marcum Aurelium, teste Capitolino cap. 5. *Seuirum turmis equitum Romanorum iam consulem designatum, creauit*. Et in vetustis elogijs apud Gruterum L. Æmilius Arcanus dicitur IIIIII. VIR EQVITVM ROMANOR. pag. 348. 1. M. Marius Titius Rufinus SEVIR TVRMAR. EQ. ROM. pag. 436. 7. Et pag. 412. 2. L. Flauio Septimio SEVIR. TVRM. II. EQVIT. Lazius lib. 3. cap. 6. Casaubonus in notis ad cap. 6. Capitolini proximè laudatum, alijque eruditi huc trahunt lapides, in quibus Seuiri iuniores, & seuiri seniores nominantur. Verùm ibidem non equitum turmas, sed collegia sacerdotum Augustalium designari mihi iam probatum est dissert. 1. cap. 4. Ita pag. 42. 2. legitur VI. VIR. IVN. DECVR. & Augustales in decurias distinctos constat ex inscriptione Tiburtina pag. 1088. 12.

CLAVDIAE. RVFINAE
IVLI. HERACLAE
ALLECTAE. AB. ORDINE
IN. DEC. AVGVSTAL

SENATVS . POPVLVSQ
TIBVRS
POSS

Et ſanè equites in ſeniores ac iuniores diuiſos Taciti teſtimonio probatur; laudat enim *cuneum iuniorum* equitum. Ezechiel Spanhemius magni inter antiquarios nominis diſſert. 8. de vſu & præſtantia Numiſmat. pag. 667. non improbabili ratione ductus, putat tres fuiſſe turmas equitum iuniorum ac totidem ſeniorum. Lampridius cap. 2. de Commodo ſcribit: *Cooptatus inter tres ſolos principes iuuentutis, quum togam ſumpſit*; quem Lampridij locum Lipſium ſecuti Caſaubonus, ac Salmaſius parum feliciter ſollicitarunt, vt acutè idem Spanhemius oſtendit. Marci Aurelij Imperatoris modeſtiæ argumentum ſcriptor prodit, qui Commodum die virilis togæ non totius equeſtris Ordinis, immò ne iuniorum quidem principem creauit, ſed ſatis honori filij conſultum putauit, ſi inter tres Principes turmarum iuniorum ſupra numerum cooptaretur; quemadmodum Pius Imperator ipſum vnum ſeuirorum turmæ equitum Romanorum creauerat, non totius ordinis equeſtris, vel trium turmarum iuniorum Principem conſtituerat.

In Piſanis tabulis Lucius *Princeps iuuentutis* inſcribitur; at is titulus Caio in altero cenotaphio non defertur; ſed coloni ibidem conqueruntur *crudelibus fatis ereptum populo Romano iam deſignatum iuſtiſſumum ac ſimillumum parentis ſui virtutibus* PRINCIPEM; quibus ſanè verbis Caius Princeps iuuentutis indicatur acerbo fato populo Romano ſurreptus; neque enim arbitror ea phraſi deſignari Caium Augusti in imperio ſucceſſorem; quamuis per adulationem id ipſum à Piſanis ciuibus ſignificatum videri poſſit. Illud conſtat imperij candidatos Principum iuuentutis titulo deſignatos. Suetonius de Caligula cap. 15. ait: *Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptauit, appellauitque Principem iuuentutis*. Claudius quoque cum virilem togam Neroni priuigno daret, adulationibus Senatus libens ceſſit, vt conſul deſignatus *Princeps iuuentutis appellaretur*, cuius tituli honore filij Imperatorum Auguſtæ maieſtatis hęredes paſſim declarati ſunt, vti ex nummorum ac lapidum inſcriptionibus conſtat. Ceterùm omnium primus Caius Cæſar eo honore ab Ordine equeſtri decoratus fuit, dein Lucius eiuſdem frater, vt ſuo inferiùs loco narrabitur. Quo tamen anno Caius appellatus fuerit Princeps iuuentutis dubium vetuſti ſcriptores fecere. Tacitus lib. 1. Ann. de Auguſto ſcribit: *Nam genitos Agrippa Caium ac Lucium, in familiam Cæſarum induxerat; nec dum poſita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, deſtinare conſules, ſpecie recuſantis flagrantiſſimè cupiuerat*. Eos verò honores tuliſſe Caium annos natum XIIII. ex vetuſta inſcriptione oſtenſum eſt. Itaquè A. V. 748. Caius eos honores ſibi accumulatos accepit. At Dio in excerptis à Zonara ait: *Auguſtus verò anno ſequenti duodecimum conſul Caium, toga virili data, in curiam adductum, Principem iuuentutis deſignauit, & præfectum Tribus eſſe iuſsit*. Auguſtus A. V. 749. duodecimum conſulatum Kal. Ianuarijs iniuit, qua die Caio cum virili toga Principis iuuentutis titulum datum autumat Dio. Verùm Dionem Tacito conciliare poſſumus, ſi Caius ante virilem togam eos honores ab equitibus ac alijs ordinibus tuliſſe dicatur, quos tamen Auguſtus die tantùm virilis togæ eidem reapſe deferri voluit. Ita conſul deſignatus dicitur in lapide Ancyrano, vt

cum magistratum iniret post quinquennium, non quidem ab eo die inchoandum quo à populo designatus fuerat consul, sed ab eo die, quo *deductus in forum*, togam virilem acceperat. Cum Tiberius Drusi filius, ac postea etiam Nero die virilis togæ, Principes iuuentutis dicti fuerint, idem de Caio credendum est; quamuis Equestris ordinis acclamationibus in puerili prætexta Princeps iuuentutis appellatus fuerit. Visuntur etiamnum in antiquariorum scrinijs numismata, in quibus delatus Caio ac Lucio fratri ab Equitibus honor, figuris equestribus exprimitur. Franciscus Lotus Bononiensis vetustæ stelographiæ studiosus, nummum habuit, in quo duæ figuræ equestres visebantur cum epigrapha: C. L. CAESARES PRINC. IVVENTVTIS. Hæc ille mihi per literas significauerat; eo verò postea vita defuncto, ectypum nummi obtinere non potui. In Gaza Medicea rarissimus Vespasiani nummus æreus mediocris magnitudinis seruatur, in cuius postica parte apparent duæ figuræ equestres inscriptæ: TITVS ET DOMITIANVS CAESARES PRIN. IVVENT. Itemque alter Domitiani: CAESAR AVG. F. DOMITIAN. COS. V. in cuius altera parte figura equestris hastam sinistra tenet cum inscriptione: PRINCEPS IVVENTVTIS. Ioseph Magnauacca Bononiensis rei antiquariæ callentissimus, huiusce Caij Cæsaris numismatis iconem ad me transmisit.

Similem ferè nummum habes inter Augusteos Goltzij, vbi tamen præter hastam, Caius altera manu parmam gestat, vt planè Princeps iuuentutis ibidem designetur. At non semper Cæsares Principes iuuentutis equestribus figuris exprimebantur; nam in Cimelijs Mediceis visuntur nummi Cæsarum Maximini, Philippi, ac Numeriani cum epigrapha: PRINCIPI IVVENTVTIS; vbi tamen figura pedestris militaris scalpta est, manu signum militare, siue hastam tenens. Sed de his hactenus.

Præcox Cæsarum ambitio, quam vehementior totius populi Romani aura latiùs inflarat, Tiberij animum altiùs pupugit; siquidem optimè animaduertebat, secundo sibi loco cedendum, priuignis eo in gradu non iam dubia Augusti destinatione collocatis. Huc vsquè spem imperij nutriuerat, arbitratus vitricum non quidem familia propinquiorem, sed rerum gestarum gloria ceteris in Romano orbe insigniorem, Augustæ potentiæ hæredem designaturum. Augustus tum vt filiorum ambitionem, æmulo interiecto, frænaret; tum etiam ne Tiberius ob tot in Caium congestos honores, in ordinem se redactum suspicaretur, eidem Tiberio potestatem Tribuniciam in quinquennium detulit, qua æqua cum Augusto dignitas eidem confe-

conferebatur, vt citra piaculum à nemine ne verbo quidem lædi posset; eidemque Armeniam post Tigranis mortem rebellantem, attribuit. *Verùm*, inquit Dio in excerptis à Zonara, *ea re nihil profecit*; *nam pueri* Caius ac Lucius, *cum se negligi putarent*, *succensebant*, *& Tiberius illorum iram veritus in Armeniam non abÿt*, *sed Rhodum profectus est*. Certum est A. V. 748. Tribuniciam potestatem Tiberio collatam; nam illam eidem Augustus contulit, vt filiorum ambitioni, cui tamen nimiùm indulserat, obicem poneret, & quidem antequàm virilem togam Caio daret, vt disertè produnt Velleius lib. 2. Dio in excerptis laudatis, ac Suetonius cap. 9. Improuisa Tiberij secessio varijs vbique iudicijs excepta est, cum plerisque monstro propius videretur virum supra iteratum consulatum, ac geminatos triumphos, nuper collatæ Tribuniciæ potestatis consortio ipsi rerum domino Augusto penè æquatum, ad hæc Liuiæ matris ac Augusti vxoris amore, atque artibus suffultum, è summo potentiæ fastigio ad priuatum hominem non modò descendere, sed tam procul à patria in voluntarium veluti exilium abire. Tacitus auctor est Tiberium Iuliæ vxoris tædio id consilium cepisse. Hæc de Iulia scribit lib. 1. An. *Fuerat in matrimonio Tiberij*, *florentibus Caio ac Lucio Cæsaribus*, *spreueratque vt imparem*: *nec alia tam intima Tiberio causa*, *cur Rhodum absćederet*. Suffragatur Suetonius in Tiberio cap. 7. *Cum Iulia*, inquiens, *primò concorditer & amore mutuo vixit*; *mox dissedit*, *& aliquanto grauiùs*, *vt etiam perpetuò secubaret*, *intercepto communis filij pignore*, *qui Aquileiæ natus*, *infans extinctus est*; cum præsertim vxorem teste eodem cap. 10. *neque criminari*, *neque dimittere auderet*. Quidam apud Dionem in excerptis editis ab Henrico Valesio, eam secessus causam putant, quòd non fuisset, vti priuigni, Cæsar renuntiatus. Verùm lubrica, immò falsa coniectura est; etenim Caius ac Lucius per adoptionem ante annos vndecim in Cæsarum familiam transierant; eratque illud cognomen Iuliæ gentis insigne, non futuræ in imperium successionis indicium. Ipse sanè Tiberius in literis post quinquennium ad Augustum datis apud Suetonium cap. 11. confessus est *nihil aliud secessu deuitasse se quàm æmulationis cum Caio Lucioque suspicionem*; quæ itidem affirmat Velleius, cuius mox verba recitabo. At in præsentia honorum satietatem, ac laborum requiem prætexens, commeatum ab Augusto tanta constantia postulauit, vt cum initio repulsam tulisset, cibo per quatriduum abstinuerit, qua pertinacia Augustum vel inuitum postulatis morem gerere coegit. Variant rerum Romanarum scriptores in assignando anno, quo Tiberius Rhodum secessit. Velleius lib. 2. scribit: *Cum Caius Cæsar sumpsisset iam virilem togam*, *Lucius item maturus esset viris*, *ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret initÿs*, *dissimulata causa consilÿ sui*, *commeatum à socero atque eodem vitrico acquiescendi à continuatione laborum petÿt*. Cum verò Caius ineunte anno sequenti V. C. 749. virilem togam acceperit, eodem quoque anno, ex Velleio Tiberius Rhodum se contulit. At secùs scripserunt Suetonius ac Dio. Hic in excerptis à Zonara ait: *Tiberius illorum iram veritus*, *in Armeniam non abÿt*, *sed Rhodum profectus est*. *Augustus verò anno sequenti duodecimùm consul Caium*, *toga virili data*, *in curiam adductum*, *Principem iuuentutis designauit*. Idem ex Suetonio colligitur; nam de Tiberio cap. 11. scribit transacto quinquennio Tribuniciæ potestatis, petijsse ab Augusto facultatem Romam reuertendi, qua non impetrata, cap. 13. ait:

ait: *Redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium & crepidas: atque in tali statu biennio ferè permansit*; & initio cap. 14. *Rediјt octauo post secessum anno*. At constat illum rediisse, ipso Velleio teste, Lucio Cæsare adhuc superstite, qui cum obierit A. V. 755. vti ex eiusdem cenotaphio Pisano apertè colligitur, & quidem ante Septembrem, palam fit Tiberium Roma discessisse A.V.748. circa Autumnum, vt anno postea octauo labente V.C. 755. Romam reuersus dicatur. Velleius verò disertè ait Tiberium *septem annos Rhodi moratum*, vt planè annos exactos intelligere putandus sit; nam si A.V.749. Roma egressus, Rhodum transmisisset, id non hieme sæuiente, sed aperto iam mari, circa Aprilem fecisset; cum autem ante Augustum A.V.755. in Vrbem remeauerit, vix septimi anni vnum & alterum mensem Rhodi substitisset, ac perperam septimum Rhodiensis secessus annum Velleius obstrusisset. Itaquè septem exactis, octauo iam labente Romam reuersus est. Fateor Velleium sub nostro Caio in Armenia, ac sub Tiberio postea in Germania stipendia fecisse, cum Suetonius vno, & Dio altero postea sæculo floruerint. Verùm Dio quòd annales scribebat, rerum gestarum tempora diligentissimè in vetustiorum Scriptorum libris adnotata, obseruauit; vt rerum quæ Augusto imperante contigerunt, chronologia ex vno tantùm Dione haberi possit, ceteris illius ætatis historicis malo posterorum fato, nomine tantùm notis. Suetonius verò Tiberij vitam ex coetaneis eiusdem scriptoribus collectam in literas misit, vt integra eidem fides præstanda videatur. Interim non de anno, sed de aliquot tantùm mensibus Velleius ab vtroque discrepat; quod quamuis leue dissidium videri possit, magni tamen momenti est, cum inde chronologia anni, quo Caius Cæsar in Orientem summo cum imperio profectus fuit, deducenda sit, in qua indaganda nobiles scriptores inanem operam posuere. Baronius in Apparatu ad annales scribit: *Anno ab V. C. septingentesimo quadragesimo octauo præficitur Syriæ totique Orienti Caius Cæsar Augusti filius adoptiuus*; quam chronologiam secutus est Torniellus ad A. Mundi 4048. num. 1. cum tamen hoc anno 748. Caius nondum virilem togam induisset, quam ineunte anno insequenti; Romæ ab Augusto in forum deductus, accepit, vt iam mihi statim demonstrabitur.

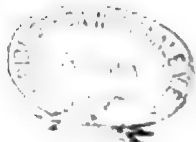

CA-

CAPVT IV.

Caius Cæsar togam virilem induit. Die virilis togæ adolescentes in forum ducti. Eorundem sacrificia. Salianus diem XVII. Martij sumendæ togæ puræ definitum ex Ouidio perperam deducit. Toga virilis ineunte anno XVI. dabatur. Suetonius minùs rectè ab H. Valesio erroris notatus. Nicolai Damasceni de anno datæ Augusto togæ liberæ prochronismus confutatur. Ea in re ab Imperatoribus variatum. Quædam Casauboni ac Salmasij correctio reijcitur. Caius Cæsar Præfectus Tribus designatur. Congiarium die virilis togæ Caij ab Augusto datum. Eiusdem summa ex tabulis Ancyranis deducta.

AVgustus vndecim consulatus gesserat, quorum postremo perfunctus fuerat A. V. 731. multos postea oblatos recusauerat; maiorem enim potestatem nactus, amicos eo magistratu honoratos voluit: *Duodecimum*, inquit Suetonius cap. 26. *magno, id est, septemdecim annorum interuallo, & rursus tertium decimum biennio post vltrò petijt: vt Caium & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in Forum*. Dio similiter in excerptis à Zonara ait: *Augustus anno sequenti consul duodecimùm Caium, virili toga data, in curiam adductum, Principem iuuentutis designauit, & præfectum Tribus esse iussit*. Idem produnt fragmenta Ancyrana capite secundo exscripta, in quibus dicuntur Caius ac Lucius consules designati, vt eum magistratum inirent post quinquennium EX DIE QVO DEDVCTI IN FORVM. Cum autem Caius Cæsar A. V. 754. Kal. Ianuarijs consulatum inierit, patet eundem Kal. Ian. A. V. 749. sumpta virili toga, ab Augusto Consule XII. in forum deductum. Iuuenes cum ex ephebis exeuntes, deposita prætexta, togam puram induebant, in forum priùs deducebantur, inde in Capitolium, Ioui sacrificium facturi. Seneca epist. 4. *Quantum*, inquit, *senseris gaudij, cum prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es*. Plutarchus in Bruto ait: *Alij Cassio congregati, eius filium tunc sumentem virilem togam, deducebant in forum*. De sacrificijs verò ab eisdem factis, passim scriptores contestantur. Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. scribit M. Cottam eo ipso die, quo togam virilem sumpsit, protinùs vt è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, apud iudices accusasse. Appianus lib. 4. bel. ciu. pag. 607. inter ceteros à Triumuiris proscriptos, ac interfectos, recenset Attilium, *qui tum primùm virilem togam sumpserat, ac sacra ex more petebat, deducentibus amicis*. Sed omnium locupletissimum est Nicolai Damasceni testimonium in libello de educatione Augusti edito inter Valesiana excerpta pag. 476. *Inde*, ait, *annos circiter quatuordecim natus, in forum descendit, posita prætexta, togam puram indutus, quod virilis tirocinij argumentum est: omniumque ciuium oculis in eum defixis, cum ob nobilitatem, tum ob egregiam adolescentis virtutem, Dijs sacrificauit, & in collegium Pontificum adscriptus est in locum L. Domitij, qui è viuis abierat*, quod

quod quidem populus suis suffragijs libentissimè iussit. Tertullianus cap. 16. de Idolatria quærens liceatne homini Christiano solemnitati *togæ puræ*, nuptiarum, aut nominalium interesse, respondet: *Toga verò etiam appellatione virilis est. Nuptias quoque celebrari non magis Deus prohibet, quàm nomen imponi. Sed his accommodantur sacrificia. Si in vocatu, nec in sacrificijs sit titulus officij, & opera mea expunctio, quid tum? si libet &c.* Propertius canit:

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo
Matris, & ante Deos libera sumpta toga.

Salianus ad A. Mundi 4049. scribit Caium anno ætatis decimo sexto togam virilem induisse die 17. Martij, quod ea die dari esset solita adolescentibus teste Ouidio lib. 3. fastorum, vbi Liberalia Baccho dicata describit. At hæc falsò pronuntiari certissimis exemplis ostendo. Cicero lib. 9. ad Atticum epist. antepenultima data VI. Kal. Aprilis ait: *Volo Ciceroni meo togam puram dare*. Epistola verò vltima narrat se Arpini togam puram filio dedisse. De Galba qui imperium post Neronem obtinuit, scribit Dio lib. 55. ad A. V. 767. eundem *ipsis Kalendis Ianuarijs eius anni virilem togam sumpsisse*. Cassij qui Cæsarem occidit, filius ea die qua ille à patre interemptus fuit, nempè die XV. Martij, virilem togam accepit ex Plutarcho in Bruto. Attilius superiùs nobis ex Appiano memoratus, sæuiente proscriptione iussu Triumuirorum publicata, die virilis togæ occisus fuit; at ea clades contigit Romæ exeunte anno; nam Cicero peremptus est VII. Idus Decembris, cum illi V. Kal. Decembris Triumuiratum inierint, ex inscriptione vetusti lapidis Gruteri pag. 298. Augustus inito Autumno, vt postea declarabo, liberam togam induit. M. Aurelius Imp. Commodo togam dedit 27. Nouembris ex Lampridio cap. 12. in Commodo. Spartianus de Seuero Septimio scribit cap. 16. *Deinde cum Antiochiam transisset, data virili toga filio maiori, secum consulem designauit, & statim in Syria consulatum inierunt*. Itaq; Antoninus Caracalla circa Kal. Ianuarias togam sumpsit. Denique ex marmore Ancyrano ostendi Caium Cæsarem ipsis Kal. Ianuarijs, toga accepta, in forum ab Augusto deductum. Ex Ouidio tantùm colligitur die 17. Martij pueris prætextatis licitùm fuisse vti toga libera, vt maiori frequentia ac pompa Liberalia Baccho dicata peragerentur; etenim ibidem scribit:

Ergo, vt tironum celebrare frequentia possit,
Visa dies danda non aliena togæ.

At de anno ætatis, quo adolescentes, posita prætexta, togam liberam induebant, non vna est scriptorum sententia, sed diuersæ planè, atque contrariæ. Nam doctissimus Henricus Valesius laudato Nicolai Damasceni testimonio conuictus, putat exacto anno ætatis XIV. vsum virilis togæ pueris permissum, quæ sententia fuerat Kepleri cap. 10. de anno natali Christi Domini, cui etiam video adhærere Octauium Ferrarium eruditissimum virum, & quod honori meo deputo, amicissimum, lib. 2. de re Vestiaria cap. 1. vbi ineditum Iuuenalis interpretem idem sentientem producit. Sigonius lib. 3. de Iudicijs Rom. cap. 19. ait togam datam exacto anno XV. ac decimo sexto ineunte. Grucchius lib. 2. de comitijs cap. 3. arbitratur eandem traditam initio anni XVII. quam sanè opinionem intelligo celeberrimis Scriptoribus commendatam, Scaligero in Eusebium ad num. 1964. Pamelio in notis ad cap. 16. Tertulliani de Idolatria, Salmasio in commentarijs ad vitam Commodi,

Manutio in epist. de toga, alijsque. Denique Caluinus I.C. in Lexico *V. Toga*, ad initia anni XVIII. togæ virilis vsum prorogat. Quis tantam de re adeo apud Romanos vulgari opinandi diuersitatem non miretur? Ceterùm penè certa mihi sententia stat, adolescentes florente Republica, ac sub prioribus Cęsaribus, expleto decimoquinto ætatis anno, ac decimo sexto inito, virilem togam induisse. Cicero epist. 1. ad Atticum scribit sibi filium natum fuisse *L. Iulio Cæsare, C. Marcio Figulo Coss.* A.V. 690. Miror Manutium laudatum dixisse filium eidem natum Cotta & Torquato Coss. A.V. 689. Togam eidem dedit initio belli ciuilis L. Corn. Lentulo, & C. Claudio Marcellino Coss. A.V. 705. quo iuuenis Cicero annum XV. expleuit. Hoc ipsum de Cicerone patre demonstro. Is natus est Q. Seruilio Cæpione & P. Rutilio Coss. A.V. 648. eodemmet teste in Bruto, III. Nonas Ian. ex lib. 7. ad Atticum epist. 5. & lib. 13. epist. 41. & in oratione pro Roscio Amerino. Idem verò designans tempus, quo sumpta virili toga, in forum primùm venit, in Bruto ait: *Hoc igitur florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, iudicia intermissa bello, nos in forum venimus*; addens se tunc audiuisse orantes Curionem Trib. pl. & C. Iulium ædilem curulem. Lucius Crassus, cum Idibus Septembris declamasset contra Philippum consulem, septimo postea die morbo interijt ex lib. 3. de Oratore sub initium, nempè A.V. 663. quo L. Marcius Philippus consulatum gessit, ac bellum Marsicum, seu sociale Italiæ erupit, vt ex Capitolinis fragmentis constat. Caius verò Curio ac C. Iulius gerebant magistratus A.V. 664. *quo*, inquit ibidem, *me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus*. Deinde: *Iam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus, excesserat. Ego autem iuris ciuilis studio multum operam dabam Q. Scæuolæ P.F.* nempè A.V. 665. Tum statim subiungit: *Atq; huic anno proximus Sylla consule & Pompeio fui*, hoc est, A.V. 666. Habes ex eodem rectam chronologiam. Idem etiam in tertio de Oratore scribit: *C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi, depulsus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus eiectus est è ciuitate*. Ex his patet Ciceronem A.V. 663. togam virilem accepisse, cum anno sequenti antequàm C. Cotta, paucis mensibus à morte Crassi, vrbe pelleretur, forum oratores auditurus, frequentauerit. Idem Cicero initio lib. de Amicitia, laudato Q. Mucio Scæuola Augure, ait: *Ego autem à patre ita eram deductus ad Scæuolam, sumpta virili toga &c. quo mortuo me ad Pontificem Scæuolam contuli*. Q. Mucius Scæuola augur gessit consulatum A.V. 637. collega L. Cæcilio Metello, & in tabula apud Gruterum pag. 204. legitur: Q. MVVCIO Q.F. COS. & inducitur loquens in dialogo librorum trium de Oratore, qui fingitur habitus mense Septembri A.V. 663. ex initio lib. III. At A.V. 665. Cicero ius ciuile didicit apud Q. Scęuolam P.F. Pontificem Max. vt ex eiusdem verbis in Bruto ostensum est; quare anno superiori audiuit Q. Mucium augurem, cum virilem togam sumpsisset, labente XVI. ætatis. Donatus in vita Virgilij narrat ipsum natum in priori consulatu Pompei & Crassi A.V. 684. sumpsisse verò togam virilem in altero eorundem consulatu A.V. 699. quo annum XVI. inibat. At perperam addit id contigisse A. XVII. ætatis eiusdem poetæ; nisi error in codicem irrepserit. Galba natus est ex Suetonio cap. 4. M. Valerio Messallino Cn. Lentulo Coss. A.V. 751. IX. Kal. Ianuarias; togam puram induit A.V. 767. ipsis Kal. Ianuarijs ex Dione lib. 56. nempè inito ante decimum diem XVI. anno ætatis. Valerius Max. lib. 3. cap. 1. ait: *Aemilius Lepidus puer etiam tum*,

tum, progressus in aciem, hostem interemit, ciuem seruauit; cuius tam mirabilis operis index est in Capitolio statua bullata & incincta prætexta S.C. posita. Eius etiam rei memoria extat in nummis Liciniæ gentis cum epigraphe: M. LEPIDVS A. XV. H.O.C.S. nempè: *Anno decimoquinto*, vel *annorum quindecim hostem occidit: ciuem seruauit*. Ita anno XV. gestabat prætextam, vt ex dicata eidem statua apparet. Suetonius cap. 8. de Augusto scribit: *Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est*. Valesius contendit Suetonium errasse, quòd Nicolaus Damascenus disertè scribit anno circiter XIV. Augustum togam virilem accepisse. At Nicolaus non modò coetaneus Augusto fuit, verùm etiam semel & iterùm apud eundem Principem legatione functus est, de cuius etiam educatione libellum lectu planè dignissimum scripsit. Verùm ipsum Nicolaum Damascenum errasse euidenti ratiocinio demonstro, ipsius tantùm testimonio vsus. Scribit Augustum eadem die togam puram, deposita puerili prætexta, induisse, ac Pontificem creatum *in locum L. Domitij, qui è viuis abierat*. At L. Domitius Pontifex A. V. 707. in castris Pharsalicis cum Lentulo Spinthere & Q. Metello Scipione de obtinendo Pontificatu Maximo Cæsaris acerrimè contendit, teste eodem Cæsare lib. 3. bel. ciu. cuius verba dedi dissert. 1. cap. 5. Pugnatum est ad Pharsalum *adulta æstate* ex Plutarcho in Bruto; & Cæsar scribit eodem libro tertio, cum venisset cum exercitu in Thessaliam, de summa rerum cum Pompeio dimicaturus, segetem propè iam maturam fuisse. Hinc Pompeius ante pugnam apud Lucanum lib. 7. ait:

Ad præmaturas segetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus.

Porrò ea in pugna L. Domitius Pontifex occubuit, cum dextrum cornu Pompeiani exercitus regeret; cuius necis auctorem Cicero Antonium incusauit in Philipp. 2. num. 79. *Fueras*, inquiens, *in acie Pharsalica antesignanus; L. Domitium nobilissimum & clarissimum virum occideras*. Lucanus cit.

Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti: quem clades fata per omnes
Ducebant.

Augustus natus est A. V. 691. die 23. Septembris. Anno V. 706. præcipiti iam æstate, L. Domitius in pugna Pharsalica occisus fuit, in cuius locum cum Augustus Pontifex creatus fuerit eo ipso die, quo togam virilem obtinuit, optimè infertur illum eandem primùm induisse sub initium A. XVI. ac integram Suetonio fidem constare, eiq; à Valesio Damasceni testimonium frustra opponi, cum eodem Suetonij narratio solidè firmetur, ac perperam annus XIV. datæ Augusto togæ puræ, Græco Scriptori adstruatur. Hæc quidem locupletissimè probant togam virilem vulgò tradi solitam pueris, cum XVI. annum ætatis inibant. At non dissimulabo Imperatores modò celeriùs, modò tardiùs eandem filijs dedisse. Nero in lucem venerat A.V. 790. die 16. Decembris; at Tacitus lib. 12. ait: *Ti. Claudio V. Ser. Cornelio Orphito Coss.* V.C. 804. *virilis toga Neroni maturata, quò capessendæ Reip. habilis videretur*. Quare Nero vix annum XIV. auspicatus, prætextam puerilem exuit. Commodus optimi Imperatoris M. Aurelij pessimus filius, natus est M. Aurelio patre ac L. Vero patruo Coss. V. C. 914. seu vulgaris Epochæ Christianæ 161. die 31. Augusti, ex Lampridio cap. 1. de vita eiusdem, qui cap. 12. scribit: *ijsdem con-*

dem imposterum honorificis titulis vteretur, decreuit. Dio lib. 55. scribit Caium *hastis aureis* donatum ab Ordine equestri, *cum virilem togam sumeret*. Verùm in laudato marmore Ancyrano eumdem HASTIS ARGENTEIS DONATVM legimus; quamuis Dio in aureas commutauerit. Hæ verò hastæ visuntur in vulgari numismate, quod proximè vbi de Pontificatu Caij sermonem instituam, exhibebo. Idem Dio in excerptis à Zonara addit eundem Caium *Præfectum Tribus* ab Augusto creatum. Et hoc nouo exemplo. Cicero in sexta philippica toto orationis impetu inuehitur aduersùs statuam L. Antonio M. Antonij Triumuiri fratri dicatam cum titulo: QVINQVE ET XXX. TRIBVS PATRONO; exclamatque: *Populi Romani igitur est patronus L. Antonius; malam quidem illi pestem. Sed quis vnquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se Populi Romani victoris dominique omnium gentium tutorem dicere auderet?* Augustus quo Caio Principi iuuentutis ab Ordine Equestri appellato, plebis etiam fauorem conciliaret, eundem Præfectum Tribus esse iussit. Idem verò Imperator, quo diem virilis togæ Caio datæ, vniuersæ plebi gratiorem redderet, congiarium eidem donauit, cuius memoriam solæ Ancyranæ tabulæ ad posteros transmiserunt. Fragmentum quod ad institutum facit, produco, priori verbo cum Lipsio alijsque correcto.

DVODECIMVM CONSVL TRECENTIS ET VIGINTI MILLIBVS PLEBIS VRBANAE SEXAGENOS DENARIOS VIRITIM DEDI

Scriptum perperam erat *Duodeuigentesimum consul* ab ijs qui easdem tabulas in Galatia primùm exscripserant, cum Augustus ter ac decies tantùm consul fuerit. Illis è plebe congiarium dedit, qui vt ibidem dicitur: FRVMENTVM PVBLICE ACCIPIEBANT. Cum denarius Iulio Romano eruditorum iudicio comparetur, Augustus trecentis ac viginti plebeiorum millibus senos scutatos viritim dedit, nempè Romanæ monetæ millionem nongenta ac viginti scutatorum millia; qua quidem profusa liberalitate Augustus suo Caio plebis amorem redimere conabatur, vt earum, si fata sinerent, imperij successorem, se moriente, relinqueret. Hinc Augusti exemplo Tiberius cum togam virilem Neroni Cæsari Germanici filio daret, *quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi* donauit, ex Tacito lib. 2. An. At cum Caium Caligulam Neronis fratrem toga virili ornauit, nullum plebi congiarium dedit, quod tamen die virilis togæ Drusi itidem fratris distribuerat, ex Suetonio in Tiberio cap. 54. *Maximos natu*, inquit, *de Germanici liberis Neronem & Drusum P. C. commendauit, diemque vtriusque tirocinij, congiario plebi dato, celebrauit*. At Caius ægrè ferens Romanam plebem eo munere die suæ togæ virilis fraudatam, imperium indeptus, ex Dione lib. 59. *viritim sexagenos denarios, quos cum ipse virilem togam acciperet, non persoluerat, cum fœnoris causa additis quindenis denarijs, numerauit*. Ita numerus pecuniæ viritim datæ à Caio, idem seruatus, quem die tirocinij nostri Caij Cæsaris Augustus primùm largitus fuerat. Tacitus libro 12. cum scripsisset Neroni à Claudio Imperatore togam maturatam, ait: *Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi*. Hic postea mos ad priuatos per Romanas prouincias transijt; vti patet ex Plinio lib. 10. epist. 117. Verba dissert. 1. recitaui.

C A-

CAPVT V.

Caius Cæsar in Pontificum collegium cooptatus. Numisma Caij ac Lucij Cæsarum explicatur. Toga prætextæ vsus in sacris. Triplex vestis Pontificum à Gutherio inuecta reijcitur. Romani capite cooperto sacris operabantur. Insignia Pontificum & Augurum exposita. De ijsdem Sigonij error notatus. Sacerdotes supra numerum in collegium ab Imperatoribus cooptati. Vetus numisma perperam Gutherio expositum. Collegium VIIVirum Epulonum vnum è quatuor præcipuis contra eundem ostenditur. Caius Cæsar Kalatis comitijs Pontifex creatus. Vetus inscriptio suppletur, & explicatur. Pontifex Maximus tributis comitijs semper creatus. Dionis ea in re error correctus. Plures Gutherij lapsus notantur. Pontifices tributis comitijs creatos, nunquam centuriatis confirmatos contra eundem demonstratur. Sacerdotia antiquitùs adolescentibus non collata. Num Iulius Cæsar adolescens Flamen Dialis factus? Suetonij error de anno delati Cæsari flaminij. Casaubonus minùs rectè Plutarchum cum Suetonio committit. Flaminium Cæsaris nusquàm in nummis obsignatum. Celebris recentium Scriptorum sententia de anno Natali Christi Domini proponitur.

HVcusque profanos Caij honores explicui; de illius modò sacerdotio dicendum est. Huius quidem nulla in Caiano nostro Cenotaphio Pisano mentio habetur, quamuis in altero Lucij fratris sacerdotium non semel nominetur, vbi AVGVR appellatur. At Dio lib. 55. ait: *Deinde sacerdotium Caio, vtque in Senatum ire, ac inter Senatores spectaculis, epulisque interesse liceret, dedit.* Extat vetus inscriptio pag. 234. 4.

C. CAESARI. AVGVSTI. F
PONTIFICI. COS
DESIGNATO
PRINCIPI. IVVENTVTIS

Ex hoc elogio constat Caium Cæsarem in Pontificum collegium adscitum fuisse; cuius sanè, quemadmodum & Lucij fratris, sacerdotium scalptum visitur in nummis, qui vulgò apud antiquarios seruantur. Æreum rariorem continet gaza Medicea; alterius iconem dabo cap. 13. in quo vultus Caij expressus est cum epigraphe: C. CAESAR PONT. COS. Argenteum antiquam scalpturam vndique exprimentem, vidi in scrinio Apollonij Basseti Serenissimo Magno Etruriæ Duci à secretis, viri vetustæ eruditionis studiosissimi, vt inscripta antiquitùs saxa, ac ingens veterum numismatum congeries eidem singulari diligentia collecta, demonstrant. Eiusdem etiam nummi ectypum ad me transmisit Cæsar Leopardus Auximas vetustissimæ familiæ nobilitate insi-

insignis, ac Romanæ antiquitatis studio percelebris. In alijs nummis in antica parte legitur: CAESAR AVGVSTVS DIVI F. PATER PATRIAE; in hoc verò laudati Basseti primum ac vltimum vocabulum non apparent, quæ sanè longior ætas detriuit.

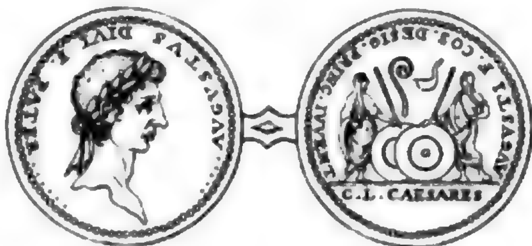

Hoc vulgare licèt numisma non vulgare nostris de vtroque Cæsare commentarijs pondus adijcit; nam omnes delatos eisdem honores sub oculos ponit. In epigraphe quidem CONSVLES DESIGNATI, ac PRINCIPES IVVENTVTIS inscribuntur. Vtriusque postea figura habitu sacerdotali induta visitur, vnà cum instrumentis sacerdotij eorundem, additis insuper hastis, quas argenteas ab equitibus Romanis die virilis togæ acceperunt. Vterque Cæsar cum toga prætexta, cooperto capite, cernitur. Equidem sacerdotes vsos toga prætexta, cum sacra facerent, constat ex Lampridio cap. 40. de vita Alexandri Seueri, vbi ait: *In vrbe tamen semper togatus fuit, & in Italiæ vrbibus*. Nempè togam candidam puram, nulla purpura circumtextam induebat. Deinde: *Accepit prætextam etiam, quum sacra faceret, sed loco Pontificis Maximi, non Imperatoris*: hoc est, tanquam Pontifex; non velut Imperator. At non tantùm cum sacris operabantur, sed extra eadem sacra Sacerdotes prætexta amiciebantur; erat enim collatæ dignitatis insigne. Liuius lib. 34. *Purpura viri vtemur: prætextati in magistratibus, in sacerdotijs; liberi nostri prætextis purpura togis vtentur &c.* Cicero in fine Sestianæ de Lentulo P. Lentuli Spintheris consulis filio in Augurum collegium cooptato, ait: *Cui superior annus idem & virilem patris, & prætextam populi iudicio dedit*. Toga virilis tota candida erat, nulla purpura prætexta; vnde Ciceroni in epistolis ad Atticum *pura* appellatur; toga enim prætexta in extrema ora seu limbo purpuram prætextam, seu circumtextam habebat. Gutherius lib. 1. de vet. iure Pont. cap. 29. scribit Pontifices triplicem vestem induisse: candidam, quæ pura erat, cui duplicem togam imponebant, quarum vna in modum tunicæ breuior erat, altera oblonga in modum pallij; & vtramque fuisse totam purpuream. Adducit ibidem ex Panuinio figuram Romani Sacerdotis vestibus sacris induti. Miror virum eruditum minùs oculatum fuisse, non quidem cum illa scripsit; sed cum eandem figuram contemplatus est; etenim ea in figura tunica tantùm interior, more Romano, conspicitur, supra quam toga prætexta visitur ritu Gabino præcincta. Præterea si binæ vestes, quæ, vti putat, tunicæ imponebantur, ita formatæ erant, vt vna in modum tunicæ breuior, altera in modum pallij oblonga esset, neutra togæ prætextæ formam habebat. Perperam etiam vtraque tota purpurea dicitur,

tur, cum certè vestis sacerdotum Romanorum fuerit toga prætexta: nempè tota candida præter extremam oram, in qua erat purpura, à qua prætextæ nomen datum, vt notum est.

Caius Pontifex ac Lucius Augur capite eadem prætexta adoperto, conspiciuntur; eo enim habitu sacris operabantur; cuius moris causam reddit poetarum maximus lib. 3. Ænead. V. 404. hæc vatis ad Æneam dicta referens;

Et positis aris, iam vota in litore solues;
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, & omina turbet.

Aurelius Victor in libello de origine Romanæ gentis scribit Æneam sacrificium in litore facientem, *fortè aduertisse Argiuam classem, in qua Vlysses erat; cumque vereretur ne ab hoste cognitus, periculum subiret: itemque rem diuinam interrumpere summum nefas duceret, caput velamento obduxisse, atque ita pleno ritu sacra perfecisse: inde posteris traditum morem ita sacrificandi, vt scribit M. Octauius lib.* 1. Liuius lib. 1. narrat in ipsis gradibus Comitij ad læuam curiæ stetisse statuam Accij auguris *capite velato*; & lib. 10. de Sacerdote ait: *Cum capide, ac lituo, capite velato, victimam cadat*. Iosephus lib. 7. de bello Iud. cap. 24. de Vespasiano scribit: *Amictu magnam partem capitis adopertus; solemnia vota peregit*. Curtius lib. 4. de gestis Alexandri cap. 30. de Aristandro ait: *Ille in candida veste, verbenas manu præferens, capite velato, praibat preces Regis*; vt è Græcia in Latium ritus ille deductus videatur. Hinc Vitellius, cum Syriam præses rexisset, Romam à Caio reuocatus, cum Caium vti Deum per adulationem adorare decreuisset, *non aliter adire ausus est, quàm capite velato*, ex Suetonio in Vitellio cap. 2. Hunc precandi ritum irridens Tertullianus cap. 30. Apologetici ait se ac Christianos ceteros Deum precari *capite nudo, quia non erubescimus*. Præterea in eodem nummo visuntur Pontificum atque Augurum insignia; nempè propè Caium simpulum, ac propè Lucium lituus. Festus ait V. Simpuuium; *Vas paruum non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificijs libabatur*. Varro lib. 4. de L. L. ait: *Quo vinum dabant, vt minutatim funderent, Guttum appellauerunt; & quo sumebant minutatim, à sumendo simpulum nominauere. In huiusce locum è Gracia successit epichysis & cyathus; in sacrificijs remansit guttum & simpulum*. Hoc verò fuisse vas fictile tradit Plinius lib. 35. cap. 12. *In sacris*, inquiens, *etiam inter has opes non murrhinis, cristallinisue, sed fictilibus prolibatur simpuuijs*. Id Numa instituerat. Hinc Iuuenalis Sat. 6. V. 343. *Simpuuium ridere Numa*. Simpulum vel simpuuium dicebatur, quod Lexicographi prænotarunt. Apud Ciceronem prouerbij loco ponitur; *Excitare fluctus in simpulo*, nempè de re leui ingentes tumultus conflare. Præter simpulum alia etiam in nummis Pontificum instrumenta scalpebantur, nempè securis, vrceolus, flagellum, & galerus insuper, quæ eruditi nostra ætate doctissimè explicarunt; cum antea ad eadem magnæ vir lectionis Sigonius hæserit. Nam in libello de nominibus Romanorum, producens Cæsaris Dictatoris nummum cum elephanto, & in alia parte cum securi, flagello, ac simpulo, putauit illa *esse instrumenta quibus Romani elephantos perimebant*. Cum tamen elephantus ibidem victoriam Cæsaris Africanam, de Iuba ac Scipione reportatam signet ex Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 488

gale-

galerus verò ac alia ibidem scalpta, Cæsaris eiusdem Pontificatum Maximum exprimant. Lituus Augurum insigne erat, quo illi in captandis auspicijs vtebantur. Liuius lib. 1. ait: *Augur ad læuam eius capite velato, sedem cepit, dextra manu baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt.* De eodem lituo Cicero lib. 1. de diuinat. ait: *Quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, vnde nobis est traditus? nempè eo Romulus regiones direxit tum cum vrbem condidit. Qui quidem Romuli lituus, idest, incuruum & leuiter à summo inflexum bacillum, quod ab eius litui, quo canitur, similitudine nomen inuenit.* Apuleius in Apologia: *Hæc*, inquit, *Diogeni & Antistheni pera & baculus, quod regibus diadema, quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod lituus auguribus.* Video tamen lituum in Lepidi, ac Cæsaris Octauiani Triumuirorum nummis scalptum; quamuis ambo fuerint Pontifices, non verò Augures; & rursus idem lituus cernitur in vulgato numismate L. Lentuli Flaminis Martialis. Consulatur hac de re Gutherius lib. 1. de vet. iure Pont. cap. 29. neque enim vacat id modò diligentiùs inquirere.

In eodem nummo visuntur parmæ & hastæ, quas, vt inquit Dio lib. 55. propè A.V. 757. *aureas ab Equitibus, cum virilem togam sumerent, acceperunt*. Ex marmore Ancyrano ostendi eas hastas fuisse argenteas; nam legimus ibidem Caium HASTIS ARGENTEIS DONATVM. Hæ verò hastæ dicebantur *puræ*, quòd nulla ferrea cuspide munirentur. Virgilius Æneid. VI. v.755.

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta.

Seruius ibidem: *Nam hoc fuit præmium apud maiores, qui tunc primùm vicissent in prælio.* Cerda tamen hastam pro sceptro poetæ acceptam contendit. Propertius lib. 4.

Sed tua sic domitis Parthæ telluris alumnis,
Pura triumphantes hasta sequatur equos.

Claudius Posiden spadonem libertorum carissimum, *Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit*, Suetonius cap. 28. In vetustis inscriptionibus plures dicuntur HASTA PVRA ab Imperatoribus donati. Pag. 350. 1. 365. 6. 369. 5. 387. 8. Et pag. 375. 1. HASTIS PVRIS IIII. Idem de Probo antequam ad imperium vocaretur, scribit Vopiscus cap. 5. *Publicè in concione donatus est hastis puris quatuor.* Parmæ etiam in eodem numismate apparent, quæ tamen Dioni perperam πέλται nuncupantur; etenim peltæ erant oblongæ, Numidarum cetris persimiles. Liuius lib. 28. ait: *Menippum item quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetra haud dissimilis est) Chalcidem misit.* In nummo palam parmæ scalpuntur, cum rotundam figuram habeant. Hinc parma Polybio L. 6. rectè dicitur περιφερὴς, scilicet, *rotundæ figuræ.* Varro lib. 4. L. L. parmam inde dictam putat: *quòd à medio in omnes partes par.* Eas verò equitibus gestatas tradit Liuius lib. 26. scribens: *Parmas ijs fuisse breuiores, quam equestres.* Nonius ait: *parma scutum breue*; laudatque hæc Sallustij verba ex lib. 4. hist. *Quòd inopia scutorum fuerat, ad ea arte se quisque in formam parmæ equestris armabat.* Porrò parmæ à scutis differebant, quia hæc erant oblonga: à clypeis verò, quòd hi grandiores erant; quamuis vti parmæ, essent rotundi, sed ob magnitudinem ab equitibus non gestabantur; plurimum enim incommodi in pugna equestri attulissent. Ex hoc tantùm numismate discimus Equites Caio Cæsari non quidem peltas, vti scripsit Dio lib. 55. sed

parmas donasse, eodemque suppletur lapis Ancyranus, in quo hastæ tantùm argenteæ, non verò etiam parmæ eidem Cæsari ab equitibus datæ inscribuntur. Tantum lucis vetusta numismata antiquioris ætatis monumentis important.

Incompertum mihi est, num Caius Cæsar inauguratus fuerit Pontifex in locum alicuius vita defuncti, qui perpetuus mos seruatus fuerat ab Vrbe condita, vt ex Liuiana historia colligitur; an verò in collegium Pontificum supra numerum cooptatus fuerit. Lege Syllana, seu Cornelia tum collegium Pontificum, tum alterum collegium Augurum ex quindecim sacerdotibus componebantur. At Cæsar in Africam contra Pompeianas reliquias transmissurus, quò plures delatis honoribus, sibi amicos aut faceret, aut seruaret, singulos sacerdotes tribus summis collegijs supra præscriptum à Sylla numerum addidit, ex Dione lib. 42. qui lib. 51. inter cetera priuilegia à Senatu concessa Augusto post subactam Ægyptum, recenset: *Vt sacerdotes quotcunque vellet, etiam neglecto numero antiquitùs recepto, constitueret*; *quod quidem ab eo acceptum, deinceps in infinitum excreuit.* Hæc ille ad A. V. 725. At hanc sibi iam antea potestatem in Triumuiratu vsurpauerat; nam M. Valerium Messallam *inter augures, numerum eorum etiam augens, adscripsit*, ex eodem lib. 49. Sanè successores Augusti hac potestate vsos scimus. Extat nummus Neronis Principis Iuuentutis cum epigraphe: CLAVD. CAES. DRVSVS GERMAN. PRINC. IVVENT. & in postica: SACERD. COOPT. IN. OMNI. COL. SVPRA. NVMER. S. C. scilicet: *Sacerdos cooptatus in omnia collegia supra numerum Senatus consulto.* Hic Drusum Germanici filium designari Gutherius lib. 1. cit. cap. 9. falsò existimauit. Nam Tiberius Neronem maiorem natu filiorum Germanici Pontificem creauit ex Tacito lib. 2. An. vbi de eodem, die virilis togæ, scribit: *Additur Pontificatus, & quo primùm die forum ingressus est, congiarium plebi &c.* Eius verò fratrem Drusum in collegium augurum adscripsit. Suetonius in Caligula cap. 12. ait: *Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, priusquam inauguraretur, ad pontificatum traductus est.* Tiberius Augustum imitatus, alterum nepotum Pontificum, alterum Augurum collegio adscripsit. Itaque ibidem designatur Nero à Claudio Imperatore adoptatus, cuius ex adoptione nomen ac cognomina, ac quatuor collegiorum sacerdotia accepisse palam ostendit inscriptio Gruteri pag. 236. 9. cuius fragmentum subijcio.

NERONI
CLAVDIO. AVG. F. CAISAri
DRVSO. GERMANICo
PONTIF. AVGVRI. XvIR. S. F
VII. vIR. EPVLONi
COS.
PRINCIPI. IVvENTVTIs

Nero igitur, qui ex Iulia stirpe vltimus imperauit, à Claudio factus est Pontifex, Augur, XV. Vir sacris faciundis, & Septemuir Epulo. Hinc alij Gutherij errores corri-

corrigendi sunt. Nam cum in postica parte nummi scalpta appareant insignia Sacerdotalia, simpulum, lituus, tripus, ac patina, scribit tria ibidem indicari summa collegia sacerdotum: nempè Pontificum, Augurum, ac XV.Virum. Sed planè quatuor collegia designantur; siquidem simpulum notat Pontificatum, lituus auguratum, quæ optimè Caij ac Lucij numisma cum ijsdem insignibus illustrant; dein tripus Apollini sacer XV.Viros quorum erat carmina Sibyllina consulere; postremò patina VII.Viros Epulones significat, qui instituti fuerant, vt epulare sacrificium facerent, ex Cicerone lib. 3. de Oratore num. 42. At vir aliàs eruditus, hunc in errorem lapsus est, quòd lib. 1. cap. 3. scripsit Septemuirorum Epulonum collegium non fuisse è quatuor præcipuis sacerdotum collegijs; concludens, *in quatuor summis collegijs Aruspices agnoscimus, non Epulones*. At Dio initio lib. 53. scribit ludos Actiacos curatos fuisse à quatuor sacerdotum collegijs: nempè *Pontificibus*, *Auguribus*, *Septemuiris*, & *Quindecimuiris*. Reponit collegium Epulonum non fuisse vnum *summorum collegiorum*, vti eadem vocat Suetonius in Augusto cap. 101. sed ex Tacito refellitur lib 3. An. scribente: *Ludique magni à Senatu decernuntur, quos Pontifices, & Augures, & Quindecimuiri, Septemuiris simul & sodalibus Augustalibus ederent*. Addit collegium Fecialium sententia L. Apronij additum, sed contradixisse Tiberium: *neque enim vnquam Fecialibus hoc maiestatis fuisse*. Igitur Epulones Septemuiri constituebant vnum è quatuor summis collegijs sacerdotum. Fecialium verò collegium, quòd tantæ *maiestatis* non esset, à curatione ludorum exclusum fuit. Quòd collegium VII.Virum Epulonum è quatuor summis esset, patet eo quòd Nero filius Claudij Imperatoris in illud supra numerum cooptatus fuit, vt quatuor summis sacerdotijs maioris honoris gratia, initiaretur. Quid? quòd ipse Tiberius Imperator ijsdem collegijs adscriptus memoratur in vetusta inscriptione pag. 235. 10.

TI. CAESARI. DIVI. AVG. F. DIVI. IVLI. N
AVGVSTO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIIX
COS. IIII. IMP. VIII. AVGVRI. XV. VIRO. S. F
VII. VIRO. EPVLON &c.

Ita Tiberius *Pontifex Maximus*, *Augur*, *Quindecimuir sacris faciundis*, *ac Septemuir Epulonum* inscribitur, quod Auctor prodit. Miror autem ab eodem Gutherio haruspices inter quatuor summa collegia sacerdotum numerari, cum ne quidem secundo loco inter collegia sacerdotum à Romanis collocati fuerint. Lucanus lib. 1. publicam sacerdotum Vrbis supplicationem describens, recensito collegio Pontificum, ac Vestalibus, addit;

Tum qui fata Deum, secretaque carmina seruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellem;
Et doctus volucres Augur seruare sinistras;
Septemuirque epulis festis, Titijque sodales;
Et Salius læto portans ancilia collo;
Et tollens apicem generoso vertice Flamen.
Dumque illi effusam longis anfractibus Vrbem
Circumeunt &c.

Recenset post Pontifices, Quindecimuiros Sibyllinorum carminum scrutatores,

Augures, Septemuiros Epulones, Sodales Titios, Salios, ac tandem Flamines. Nullus haruspicibus vtpotè non tantæ maiestatis, locus inter memorata Sacerdotum collegia. Nulli consules, aut viri triumphales, nulli prouinciarum præsides, aut legati Imperatorum in vetustis inscriptionibus haruspices nuncupantur; cum tamen ijdem Septemuiri Epulonum honoris gratia dicantur. Vide indicem Gruterianum cap. 3. Cicero lib. 6. fam. epist. 19. suo demum tempore, euersa per Cæsarem Republica, qui haruspicinam facerent, in Senatum lectos scribit. Liuius sæpiùs Pontifices, Augures, ac Quindecimuiros mortuos, ac Sacerdotes in locum eorundem suffectos recenset. Cum verò lib. 35. scripsisset A. V. 558. Triumuiros Epulones primùm creatos, lib. 40. narratur eidem mortuus *P. Manlius, qui nuper ex vlteriori Hispania* (prætor eam prouinciam obtinuerat) *redierat Triumuir Epulo. Q. Fuluius M. F. in locum eius Triumuir cooptatus; tum prætextatus erat*. Nusquam autem Haruspicum mortem ac nouorum designationem recenset. Immò obseruo in edendis ludis Actiacis Septemuiros Epulones ante Quindecimuiros à Dione nominatos. Et sanè Septemuiri præsederunt tertijs ludis Actiacis: quartis verò Quindecimuiri, vti ostendam cap. 16. §. 8. ex quibus eorundem Epulonum dignitas innotescit. Hæc cum scripsissem, incidi in lib. 4. Obseruationum Gisberti Cuperi viri eruditissimi, qui cap. 13. eodem de argumento contra Gutherium disputans, pleraque mihi antea collecta, præoccupauit. Ad Caij sacerdotium redeo.

Caium tributis comitijs Pontificem creatum mihi videor colligere ex lacera inscriptione apud Panuinium ac Gruterum, quam cap. 3. suppletam exhibui; ibi enim de Caio legitur:

SENATVS. ET. POPVLVS. ROMANVS
ob HONOREM. DOMVS. AVGVSTAE. KALATis
comitijs Pontificem creauit

Gellius lib. 15. cap. 27. scribit *Labeonem tradere Kalata comitia esse quæ pro Pontificum collegio habeantur*. Sanè ab vrbe condita vsque ad Cn. Domitium Tribunum plebis, qui teste Velleio lib. 2. in tertio consulatu Marij A. V. 651. *legem tulit, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet*. Paulò post Sylla Dictator eam legem antiquauit, quam tamen alter Tribunus plebis T. Atius Labienus A. V. 691. Cicerone consule, restituit, vti tradit Dio lib. 37. qui tamen errat scribens Labienum à Cæsare, qui Pontificatum Maximum petebat, ad eam legem rogandam impulsum; vti & Pighius ad A. V. Capitolinum 690. scribens: *Qua lege mox C. Cæsar nondum Prætorius &c. Pontifex Max. in Q. Metelli Pij eo anno mortui locum factus est*. Etenim Pontificis Maximi electio nunquam à collegio, sed comitijs tributis à populo facta fuerat ante legem Domitiam, quod locupletissimis Liuij testimonijs ostendit Grucchius lib. 2. de Comitijs cap. 2. pag. 82. ac cum eo Gutherius lib. 1. cap. 8. Hoc ipsum apertè tradit Cicero in secunda agraria, vbi ait minorem partem populi vocatam ad creandum Pontificem Maximum, nempè Tribus XVII. ex quibus nouem eligebant Pontificem Max. *Atque hoc*, inquit, *idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius Trib. plebis V. C. tulit*, *quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi voca-*

vocaretur, ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Iulia lex à Dictatore Cæsare lata, *quæ lex est de sacerdotijs proxima*, inquit Tullius in epistola ad M. Brutum, populo creandorum sacerdotum potestatem relinquebat; vnde ibidem ait Cicero, Pansa superstite, *ante prætoria, sacerdotum comitia fuissent*. Quare A.V. 711. quo post mortem Pansæ consulis, data est eadem epistola, sacerdotes comitijs populi creabantur. Augustus in Philippicis eodem anno recitatis, atque in alijs priori anno habitis, dicitur Ciceroni *C. Cæsar Pontifex*; ipsum verò factum Pontificem A. V. 706. ex Nicolao Damasceno superiùs ostendi, cuius hæc verba adduxi: *In collegium Pontificum adscriptus est in locum L. Domitij, qui è viuis abierat, quod quidem populus suis suffragijs libentissimè iussit*. Cæsar igitur Octauianus, qui postea Augusti agnomen retulit, factus est Pontifex comitijs tributis. Panuinius in libro de ciuitate Romana pag. 419. scribit sub Augusto, lege Domitia abrogata, Collegiorum primò, dein Romanorum Principum arbitrio Pontifices creatos. Hoc tamen falsum esse vel inde constat, quòd Augustus legem Iuliam, quam Panuinius non obseruauit, neutiquam abrogasse credendus est; erat enim ab auunculo eodemque per adoptionem patre promulgata, cum ipse quoque tributis comitijs Pontifex factus fuisset. Hoc ipsum ex recitata inscriptione deducitur; nam cum dicitur: OB HONOREM DOMVS AVGVSTAE KALAT.. hoc postremo verbo *Kalata comitia* designantur, quibus Caius sacerdotium obtinuit. Sanè nusquam legimus Augusto imperante, Pontifices à collegio creatos. Suetonius de eodem scribit cap. 40. *Comitiorum quoque pristinum ius reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummum à se diuidebat*. Consularia comitia populo seruasse constat ex Dione lib. 54. ad A.V. 733. ac Velleio lib. 2. qui ait C. Sentium Saturninum consulem obstitisse ne Egnatius sibi sufficeretur, ac iurasse: *etiamsi factus esset consul suffragijs populi, tamen se eum non renunciaturum*. In hoc elogio quo de loquor, de Caio legimus: QVEM. COS. POPVLVS CREAVIT. Quare Augustus sacerdotum, vti etiam consulum comitia populo permisit. His tamen obiter notatis, vox illa KALATis in examen vocanda est. Etenim scribit Gellius loco prænotato ex libris Lælij Felicis: *Labeonem tradere Kalata comitia esse quæ pro Pontificum collegio habentur, aut Regis aut Flaminum inaugurandorum causa; eorum autem alia esse curiata, alia centuriata &c.* Regem sacrorum centuriatis comitijs, Flamines verò curiatis creatos eruditi obseruarunt, easdem coniecturas Sigonius lib. 1. de antiquo iur. ciu. Rom. cap. 19. ac Panuinius pag. 314. de ciuit. Rom. desumentes ex Grucchio lib. 1. de Comit. Rom. cap. 2. pag. 11. At cum Pontificum creandorum ius ad populum, lege Domitia, ita spectaret, vt non in curias, neque in centurias discretus, ad comitia descenderet, sed Tribus XVII. sortitò ad suffragia venirent, Pontifices tributis comitijs creabantur, & quidem sine auspicijs, vti patet ex laudata epistola Ciceronis ad Brutum, quæ tamen auspicia semper captabantur in comitijs curiatis ac centuriatis. Ex his cuipiam haud fortè probabitur allatam inscriptionem ea ratione suppleri, videlicet vt Caius KALATis *comitijs Pontifex* factus fuerit, cum Kalata comitia, vti proximè prænotaui, fuerint aut curiata aut centuriata, eademq; pro collegio Pontificum haberentur, aut Regis sacrorum, aut Flaminum

tantùm

tantùm inaugurandorum causa; non autem Pontificum quoque creandorum gratia. His accedit Q. Antistium Labeonem, cuius testimonium produxi ex Gellio, floruisse sub imperio Augusti, cuius doctrinam laudat Tacitus in fine lib. 3. An. libros verò iuris ab eodem scriptos Pomponius *D. de origine iuris*. At Labeo scripsit *Kalata comitia esse, quæ pro Pontificum collegio habentur &c.* nempè eo quo scribebat, tempore ita eadem comitia appellari solita; & statim addit ijsdem Kalatis comitijs *testamenta fieri solebant &c.* qua phrasi suo tempore eam condendorum testamentorum consuetudinem antiquatam fuisse designat; ita lib. 2. Institut. cap. 10. *de testamentis ordinandis*, dicuntur eadem olim *calatis comitijs* facta, ac de eisdem scribit Theophilus lib. 2. Institut. *Testamentum calatis comitijs tempore pacis fiebat bis in anno, hoc modò; Præco vniuersam circuibat ciuitatem, populum conuocans; tum qui testamentum condere volebat, in concione populi, ipso teste populo, testamentum scribebat, ex quo etiam dictum est, calatis comitijs; nam* calare *est vocare: comitia verò populi congregatio; quoniam igitur vocati congregabantur, appellatum est testamentum calatis comitijs*. Hæc ille. Huiusce difficultatis tollendæ ratio in tanta veterum scriptorum inopia, vix certa mihi inueniri potest, vt planè coniecturis indulgendum esse videatur. In primis constare arbitror ibidem nouam Caio Cæsari à Senatu ac populo Romano delatam dignitatem designari, & quidem Kalatis comitijs; vox enim illa KALAT de solis comitijs intelligi potest, vbi ciuium congregatio appellatur, vti in eadem inscriptione fit, in qua legimus:

... SENATVS. ET. POPVLVS. ROMANVS
.. HONOREM. DOMVS. AVGVSTAE. KALAT..

At ibidem prænotatur Caium ab Equitibus appellatum fuisse *Principem iuuentutis*, eundemque annos natum quatuordecim à Populo *consulem* creatum; diuersa postea dignitas eidem Kalatis comitijs à Senatu populoque Romano collata indicatur, quæ nulla alia videri potest, nisi Pontificatus; cum Caius tres hosce honorum titulos tulerit, ac Kalata comitia dicerentur quæ pro collegio Pontificum fiebant, ex Labeone laudato à Gellio ex libris Lælij Felicis. Ceteri quidem Pontifices Tributis comitijs creabantur, quæ ex eodem Labeone, Kalata nequaquam dicebantur, cum Kalata comitia essent curiata, aut centuriata. Verùm Caium Cæsarem S.P.Q.R. ob HONOREM. DOMVS. AVGVSTAE KALATis comitijs Pontificem fecit, siue centuriatis vti Regem sacrorum, siue curiatis vti Flaminem. Cum ibidem legitur: *Ob honorem domus Augustæ*, quid peculiare atque insolitum indicat, quod in alijs Pontificibus designandis, non fiebat. Cum igitur ceteri Pontifices tributis comitijs crearentur, Caius Cæsar Kalatis comitijs Pontifex præter morem factus est, eo modò quo Rex sacrorum, vel Flamines creabantur: nempè per præconem populo calato, seu vocato ad comitia siue per curias, siue per centurias habenda. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 15. ait: *Itaque sacrificio à rege* sacrorum *& minore Pontifice celebrato, idem Pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quæ casa Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat &c. Verbum enim* καλῶ *Græcum est, id est voco*.

Hinc

Hinc καλήτωρ præconem, qui populum conuocare solet, apud Lexicographos significat; quamuis Festus putet seruos designari, *quia semper*, ait, *vocari possent ob necessitatem seruitutis*. Illud certè compertum est ministros tantùm sacerdotum Kalatores in vetustis epigrammatis appellatos. KALATOR FLAMINVM pag. 305. & pag. superiori 304. 9. KALATORI SACERDOTII TITIALIVM FLAVIALIVM; vt planè appareat ea voce significari quæ ad sacerdotes pertinebant; vnde posita interpretatio detruncati illius verbi KALAT iterum confirmatur, vt scilicet indicet sacram dignitatem, qua Caius Cæsar Princips iuuentutis ac consul designatus, exornatus fuit.

Hic iterum quædam Gutherij dicta corrigenda sunt. In primis lib. 1. cap. 8. vbi de Pontificibus Maximis disputat, scribit: *Populum non illos creasse, propter religionem sacrorum, sed suis suffragijs designasse, posteaque à collegio cooptatos*; additq; *Nos hodie ius nominationis, quod vocant Populo Romano daremus, canonicam verò institutionem collegio*. At Romani scriptores non semel sacerdotes à populo *creari* dixerunt. Liuius lib. 25. ait: *Comitia inde Pontifici Maximo creando sunt habita*; & in epitome lib. 67. *Cn. Domitius Pontifex Maximus populi suffragio creatus est*. Velleius lib. 2. *Cn. Domitius*, inquit, *Tribunus plebei legem tulit, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet*. Idem verò erat creare ac designare. Cæsar Velleio dicitur *Flamen Dialis creatus*; Suetonio verò cap. 1. *Flamen Dialis destinatus*. Ita noster Caius in nummis dicitur *consul designatus*, & in Ancyrano lapide: *Quem populus annos natum XIIII. consulem creauit*. Peiùs etiam dicta Gutherius explicauit; nam Populus Romanus, si Ecclesiæ vocibus vti velimus, ius canonicæ institutionis, non verò puræ putæ nominationis habuit; neque enim Principes, qui nominant, sed Pontifex Romanus, penès quem est canonica institutio, dicitur Antistites creare. Ceterùm populus Romanus habitis comitijs, Pontifices creare dicebatur, vt sanè non nominationis tantùm, sed plenæ institutionis eorundem ius habuerit. In Pontifice faciendo hæc tria apud Romanos post latam legem Domitiam distinguebantur, creari videlicèt, nominari seu cooptari, ac inaugurari. Pontifex comitijs tributis à populo creabatur, vti ex Velleio & Liuio ostendi. Deinde ab vno vel à duobus è collegio nominatus, cooptabatur in collegium. Cicero in Philippica XIII. cum recitasset ea quæ Senatus Sex. Pompei honori decreuerat, ait: *Hac Senatus; reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam, prosequetur, in primis paternum auguratus locum: in quem ego eum, vt quod à patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo*. Et in Philippica 2. *Quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum, Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominarunt (neque enim licebat à pluribus nominari) &c.* & initio libri ad Brutum de Q. Hortensio loquens, ait: *Cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo iuratus iudicium dignitatis meæ fecerat, & inauguratum ab eodem, ex quo augurum institutis in parentis eum loco colere debebam*. Ita inauguratio cooptationem sequebatur, quæ idem erat ac consecratio, quæ regiam nominationem, ac factam à Pontifice Romano Antistitis creationem consequitur; quæ quidem omnia & clara & vulgata, haud maiori indigent disquisitione. Tertium etiam Gutherius peccat, cum lib. 1. cap. 8. scribit: *Si igitur tributis comitijs patricius Pontifex designaretur, propter vim auspiciorum, curiatis confirmabatur, cum*

plebei

plebei sacerdotes comitijs tantùm tributis fierent, quòd nulla auspicia haberent. Et cap. 9. idem repetens ait: *Tributis facti comitijs Pontifices, antequàm curiatis confirmarentur, vel à collegio cooptarentur &c. designati dicebantur.* Hæc ille, quæ vbinam veterum monumentorum legerit, nescio. Nomine Patriciorum Pontificum haud intelligere potest regem sacrorum, aut Flamines, quasi latiùs voce *Pontifices* vsurpata; nam illi neutiquam tributis comitijs creabantur, vt ex Cicerone de domo, & Labeone superiùs laudato patet; numquam enim populus eos sacerdotes suis comitijs, quæ tributa erant, designauit. Sed perperam illud etiam adstruitur de Pontificibus propriè dictis, quorum collegium ex lege Ogulnia partim ex plebeis, partim ex patricijs componebatur. Etenim post legem Domitiam collegium XV. Pontificum tributis comitijs creabatur, nec quolibet eorum creato, cogenda erant comitia curiata, vt idem confirmaretur. Planè fingit Pontifices, qui essent Patricij, curiatis comitijs confirmatos fuisse, non verò Pontifices plebeios. Cicero in agraria, ait: *Atque hoc idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius Trib. plebis V.C. tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocaretur, ab ea parte, qui esset factus, is à collegio cooptaretur.* In hac lege Domitia curiata comitia non nominantur, sed tantùm tributa; nempè vt superiùs notat, Tribus XVII. ad comitia descendebant sorte ductæ, à quarum parte maiore, nouem scilicèt, qui esset factus, is non quidem curiatis comitijs confirmaretur, sed statim, inquit Tullius, à collegio cooptaretur. Cum Rullus Decemuiros agris diuidundis tributis comitijs creandos contenderet, Tribus XVII. vt in creandis sacerdotibus, suffragia ferentibus; *Vidit,* inquit Cicero, *& perspexit sine curiata lege Decemuiros habere potestatem non posse, quoniam per nouem Tribus essent constituti.* At Rullus vt huic incommodo occurreret, teste eodem Oratore, *curiatis ea comitijs, quæ vos non sinitis, confirmauit*; lege per Prætorem lata: *vt hi decemuiratum habeant, quos plebs designauit.* At cum semel Rullus Decemuiros eo modo quo Pontifices, creari vellet, si Pontifices curiatis comitijs confirmabantur, vt Gutherius opinatur, & in hoc quoque suos X.Viros Pontificibus similes Rullus fecisset, neutiquam Tullius obiecisset: *curiatis ea comitijs, quæ vos non sinitis, confirmauit*; si & ipsi Pontifices eodem omninò modo confirmabantur. Præterea ante legem Domitiam Pontificum creatio ad collegium tantùm pertinebat, nec vllis populi comitijs curiatis confirmabantur, sed ipsi Pontifices creabant, cooptabant, inaugurabant, nullæque erant ea in re populi partes. At Cn. Domitius totam eam creandorum Pontificum potestatem à collegijs ad partem minorem populi transtulit, à qua qui factus erat Pontifex, vel augur, sine alia rogatione populi, cooptabatur ab ipsis Pontificibus vel auguribus in collegium. Denique ideo Cn. Domitius ad comitia sacerdotum partem tantùm populi vocauit, teste Tullio, *quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat.* At si comitia curiata habita fuissent, lex lata fuisset: *Velitis, iubeatis, vt quem nouem Tribus Pontificem designarunt, Pontificatum ineat?* Sanè populus, tunc curiatis comitijs sacerdotia mandasset.

Verùm neque hic Gutherij errorum finis; siquidem lib. 1. cap. 17. scribit: *Cæsar Octauius Caio Cæsari filio in ipsis ferè cunabulis sacerdotium dedit*; cum tamen Caius ageret annum ætatis XV. cum Pontificatum accepit, ac proin-

proinde iam diù è cunabulis exijsset. Sacerdotium seueriori veterum Romanorum disciplina ijs tantùm dabatur, quos honoribus commendatos, grauior etiam ætas veneranda maiestate decorabat. Scribit Liuius lib. 29. *Augur T. Sempronius admodum adolescens, quod tunc perrarum in mandandis sacerdotijs erat*. Idem lib. 40. ait mortuo P. Manlio Triumuiro Epulone, *Q. Fuluius M. F. in eius locum Triumuir cooptatus; tum prætextatus erat*. Cicero pro Sestio in fine ait P. Lentulum eodem anno & virilem togam, ac prætextam ob delatum auguratum obtinuisse. Augustus verò eodem die, vti ex Nicolao Damasceno notaui, virilem togam ac Pontificatum accepit, aliquot tantùm mensibus natu grandior Caio Cæsare, cum hic eadem dignitate ornatus fuit. De Cæsare Dictatore scribit Velleius lib. 2. *Cum in Cottæ consularis locum penè puer à Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus, victoria Sullæ, qui omnia ab ijs acta, fecerat irrita; amisisset id sacerdotium*. Suetonius verò ab his volumen auspicatur: *Iulius Cæsar Diuus annum agens sextum decimum, patrem amisit, sequentibusque consulibus Flamen Dialis destinatus &c.* additque à Dictatore Sulla *sacerdotio & vxoris dote multatum*. Itaq; Iulius Cæsar circa annum decimum septimum Flamen Dialis destinatus fuit. Quod hunc Suetonij locum Casaubonus alijque Suetonij commentatores infeliciter attigerunt, paulisper in eodem, bona Lectoris venia, immorabor, præsertim quòd intelligo eosdem vtroque Vellei ac Suetonij testimonio Plutarchum falsi reum arguere, qui scripsit Cæsarem sacerdotij candidatum, L. Syllæ opera, à populo illud non impetrasse. Cæsar natus est A. V. 654. Mario VI. consule, III. Idus Iulij, tunc Quinctilis. Annum igitur ætatis XVI. init eadem die A. V. 669. Flamen Dialis destinatur A. V. 670. Cn. Papirio Carbone II. L. Cornelio Cinna IV. Cons. annos natus sexdecim. Hæc Suetonio scribuntur, quæ tamen ex Velleio falsa probantur. Nam Marius A. V. 668. Idibus Ianuarij morbo obijt, teste Floro lib. 3. cap. 21. cum ante paucos dies septimum consulatum iniuisset. Cinna verò occisus est A. V. 670. cum quartùm consul esset ex Appiano lib. 1. bel. ciu. pag. 397. Qui igitur fieri potuit, vt Cæsar à Mario & Cinna A. V. 670. Flamen crearetur, cum Marius ante triennium viuendi finem fecerit? Præterea A. V. 667. L. Cornelius Merula erat Flamen Dialis, qui eo anno in locum Cinnæ magistratu pulsi, consul suffectus, paulò pòst capta vrbe à Cinna, venas sibi secuit, ne viuus in hostium potestatem veniret, ex Appiano, cit. pag. 395. Velleio lib. 2. Floro loco laudato, vbi ait: Merula *Flamen Dialis in Capitolio Iouis ipsius oculos venarum cruore respersit*. At cap. 5. ostendi post Merulam vsque ad Ser. Cornelium Maluginensem neminem Flaminem Dialem creatum, ipso Flamine Diali Maluginensi in Senatu attestante: *Sæpè Pontifices Dialia sacra fecisse, si Flamen valetudine, aut munere publico impediretur, duobus & septuaginta annis post Cornelij Merulæ cædem, neminem suffectum*; apud Tacitum lib. 3. Hæc virum oculatissimum Panuinium fugere; etenim in lib. de ciuit. Rom. pag. 345. scribit post Cornelium Merulam, C. Cæsarem id sacerdotium consecutum, ac paulò pòst eodem à victore Sulla deiectum; ac dein vacasse flaminium Diale annos plus minùs centum. Velleius disertè testatur Cæsarem non quidem in Cornelij Merulæ, sed *in Cottæ consularis locum Flaminem Dialem suffectum*. Ex proximè dictis constat A. V. 667. Cæsarem annum agentem ætatis decimum tertium, non fuisse Flaminem Dialem,

cum L. Merula eo anno id sacerdotium obtineret, neque huic postea suffectum fuisse, ac ex consequenti Suetonium in ipso limine in errorem impegisse. Rursus cum Vellejus scribat Cæsarem creatum Flaminem à Mario ac Cinna penè puerum, ac postea victoria L. Syllæ eo sacerdotio priuatum fuisse; hæc Mario ac Cinna viuentibus contigere. Sylla Vrbem bis victor ingressus est. Nam A. V. 666. cum idem consul apparatui belli Mithridatici in Campania incumberet, Marius quamuis priuatus, curauit, vt lata à Sulpicio Tribuno plebis lege, Syllæ prouincia abrogata, sibi committeretur; Sylla verò re intellecta, exercitum Romam duxit, ac cum duabus legionibus Vrbem ingressus, quatuor alijs in suburbanis castris relictis, obuiam ad Esquilias Marium acie fudit, ac cum vniuersa eiusdem factione Roma eiectum, Populi Romani hostem iudicauit, pari Marianis omnibus sententia damnatis. Tum victor Sylla, rebus in vrbe pro arbitrio constitutis, in Asiam contra Mithridatem transmisit. Interim Marius ac Cinna rerum iterum Romæ potiuntur, multa Senatorum cæde vrbem fœdantes. At Sylla bello Mithridatico intra triennium magna felicitate confecto, in Italiam redijt, ac Brudusij copias exposuit Olympiade CLXXIV. ex Appiano citato pag. 401. anno eiusdem primo, L. Scipione Asiatico, C. Norbano Flacco Coss. V. C. 671. ex eodem ibidem, Liuio in epitome lib. 85. Eutropio lib. 5. Toto ferè biennio, vario Marte, in Italia bellum ciuile flagrauit; donec A. V. 672. Kal. Nouembris, maximo ac periculosissimo certamine ad portam Collinam inito, ingenti hostium strage edita, Sylla iterum armatus Vrbem occupauit. Ex his infertur Cæsarem non fuisse deiectum flaminio Diali hac posteriori Syllæ victoria; nam anno V. 667. quinquennio antequam iterum Sylla Vrbem irrumperet, Merula fuerat Flamen Dialis, cui nemo vsque ad imperium Augusti suffectus fuit. Hinc Sylla post priorem victoriam quam in suo consulatu A. V. 666. de Marianis reportauit, Cæsarem flaminio priuauit, Merula eidem suffecto. Porrò Cæsar eo anno erat puer duodennis, cum natus fuerit ex dictis A. V. 654. Illum tamen Marius, qui Iuliam Cæsaris amitam in matrimonio habebat, puerum licèt, Flaminem creauit; arbitror tamen defectu ætatis non fuisse inauguratum; vnde Suetonio dicitur *Famen Dialis destinatus*, qua dicendi formula vsus, scribit de Caligula capite 12. *Augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quàm inauguraretur, ad pontificatum traductus est*. Cum verò Sylla Mario hosti infensus, vniuersam eiusdem factionem partim S.C. partim metu Vrbe expulisset, Cæsarem, etiam puerum Mario affinitate coniunctum, flaminio priuauit. Plutarchus initio de vita Cæsaris scribit eundem post reuersum ex Asia Syllam, sacerdotium à populo petijsse; at obstante Sylla, suffragia populi non tulisse. Id contigit ante latam à Sylla Dictatore legem A. V. 673. qua potestas creandorum sacerdotum, antiquata lege Domitia, à populo ad collegia translata est. Igitur non loquitur de flaminio, quod antea Cæsar amiserat, sed de altero sacerdotio, quod postea idem petebat. Fallitur verò vir eruditus, arbitratus nummos quorum ectypum producit, flaminium Cæsaris Suetonio memoratum, designare; etenim in ijsdem non albogalerus, siue apex Flaminum insigne, vt idem putat, exprimitur, sed tutulus insigne Pontificum; vnde Apuleius in apologia loco superiùs indicato *Pontificibus galerum* pro insigni assignauit. Eundem galerum habes in nummis Augusti Triumuiri, quo quidem Augusti

gusti

gusti pontificatus designatur. Profectò in laudatis nummis Cæsaris Dictatoris non flaminium, quo nunquam inauguratus fuit, quamuis esset destinatus Flamen, sed Pontificatus Maximus, quem A. V. 691. obtinuit, scalptus est,

Huius A. V. 749. initium lætum Augustæ domui, atque Orbi Romano reddidit Caius Cæsar Imperatoris Cæsaris Augusti filius, togam virilem induens, idemque sacris ac profanis dignitatibus exornatus; verùm eiusdem anni exitum longè lætiorem fecit vniuerso terrarum Orbi, immò cœlestium etiam spirituum choris æterni Patris Filius in terris natus, *habitu inuentus vt homo*. De anno Natalis Christi Domini iam inde ab Ecclesiæ crescentis exordio diuersæ fuerunt Sanctorum Patrum sententiæ; & quamuis doctissimi Scriptores summo studio ac singulari diligentia certam illius epocham indagare conati sunt, nihil hucusque explorati, & quod in dubium à pluribus optimo iure non reuocetur, traditum est. Rectè S. Augustinus lib. 2. de doctr. Christ. cap. 28. *Per Olympiadas*, inquit, *& per Consulum nomina multa sæpè quæruntur à nobis, & ignorantia consulatus, quo natus est Dominus, & quo passus est, nonnullos coegit errare*. Haud animum induxi ad difficillimam controuersiam diuertere, de qua quidam iusta volumina conscripsere. Illorum sententiam hic selegi vti ceteris anteferendam, cum qua Caij Cæsaris historia, quam prosequor, maximè congruit; quædam enim de eodem Cæsare vetusta monumenta recensent, quæ iuxta aliorum de natali Christi opiniones, nulla planè veritate subsistunt, vti in proximo capite demonstrabo. Æra vulgaris, quam modò Romana Ecclesia sequitur, auctorem habet Dionysium Exiguum, qui ineunte sexto Christi sæculo floruit. Ab hac tamen epocha meus Panuinius anno discordat, biennio Baronius, triennio Sulpicius Seuerus. At pleno quadriennio ante æram vulgatam natale Domini anticipandum contendunt doctissimi recentiores è Societate Iesu, quos honoris meique erga eorundem familiam, in cuius scholis educatus sum, obsequij causa nomino; nempè Ioannes Dekerius in thesibus, Bucherius in canonem Paschalem Victorij cap. 12. pag. 221. Senescallus apud eruditissimos collegas Henschenium ac Papebrochium in diatriba præliminari ad mensem Aprilem exercit. 2. num. 7. qui tamen in superiorem annum Natale Domini retrahunt, quæ pariter sententia cum historia Caij rectè consentit. Eandem *ceteris anteponendam* iudicat Patauius lib. 12. doct. Temp. cap. 7. Vsserius in rebus Chronologicis summa cum laude versatus, eidem opinioni adhæret tomo 2. Annal. pag. 527. quam sibi pariter probari mihi testatus est P. Antonius Pagy vir doctissimus, ac historiæ Ecclesiasticæ bono natus. Igitur Christus Dominus natus est die 25. Decembris A. V. 749. Augusto XII. L. Cornelio Sylla Coss. Anno verò Iuliano exeunte XXXXI. Olympiadis 193. anno IV.

CAPVT VI.

Herodes Rex Iudæorum certam talentorum ſummam Caio & Lucio Cæſaribus teſtamento legat. Caius Cæſar inter iudices in cauſa ſucceſſionis regni eiuſdem. Herodiani regni chronologia ſtabilitur. Interpretum Ioſephi errores correcti. Ludi Apollinares pluribus diebus continuati. Ex iiſdem ludis inita Cæſarem inter & Antonium Triumuiros pacis, ac regni Herodi delati tempus eximio charactere demonſtratur. Annus captæ ab Herode Hieroſolymæ oſtenditur, ac Ioſephi metachroniſmus notatur. Ricciolij hallucinationes contra Dionem. Chronologia trium nauigationum Herodis in Italiam proponitur, ac Saliani de iiſdem anachroniſmi confutantur. Inſignis character anni obitus Herodis ex hiſtoria Caij Cæſaris producitur.

HIſtoriam in præſenti aggredior plenam litigijs, quorum fons Ioſephus qui res Hebræorum à prima gentis origine ad eiuſdem vſque excidium in literas miſit. Nam lib. 2. de bello Iudaico cap. 20. ſcribit Herodem, cum poſtremo fato vrgeretur, teſtamentum condidiſſe, ac regni ſucceſſore Archelao filio nominato, ingentem vim pecuniæ legaſſe: Auguſto quidem χίλια τάλαντα, τῇ τε γυναικὶ, καὶ τέκνοις αὐτοῦ, καὶ φίλοις, καὶ ἀπελευθέροις περὶ πεντακόσια: *Mille talenta, & vxori, & filijs ipſius adoleſcentulis, nec non amicis, & libertis circiter quingenta*. Gelenus vertit quinquaginta; ſed Typographo erratum eſt, nam πεντακόσια *quingenta* ſignificat. Tota verò ea legatæ pecuniæ ſumma valet nongenta ſcutatorum millia. Addit Ioſephus Herodem paulò pòſt regnandi ac viuendi finem feciſſe. At cum in prioribus tabulis regni hæredem conſtituiſſet Herodem Antipam, quem ex alia vxore, nouem enim duxit, ſuſceperat, ſtatim ab obitu regis contentionem de ſucceſſione regni inter fratres erupiſſe, qui paulò pòſt Romam tranſmiſere, apud Auguſtum de paterna hæreditate diſceptaturi. Rem fuſiùs narrat Ioſephus lib. 17. Antiquit. cap. 11. ſcribens Auguſtum iudices cognoſcendæ cauſæ deſtinaſſe, qui coram ipſo ſententiam ferrent, Σὺν οἷς καὶ Γάϊον τὸν Ἀγρίππου μὲν καὶ Ιουλίας τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς υἱὸν, ποιητὸν δὲ αὐτοῦ γεγονότα, πρῶτον τε καθεζόμενον παρέλαβε. *Et in his Caium filium Agrippæ & Iuliæ ipſius filiæ, à ſe autem adoptatum, primo ſupra ceteros loco ſedentem*. Mirum quanti ob hæc Ioſephi verba tumultus inter ſcriptores excitentur. Salianus perpetuus ille Ioſephi hoſtis ad A. M. 4054. num. 4. Hebræum hiſtoricum ſplendidi mandacij reum peragit, quòd *cohoneſtandi concilij gratia, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur, Caij præſentiam adiecit*. Baronius Herodis regis mortem recitat ad annum V. 759. biennio poſt obitum Caij Cæſaris, qui ex Piſana tabula deceſſit *ante diem IX. Kal. Martias Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino Coſſ.* Anno V. 756. vt planè iudicio de ſucceſſione in demortui Herodis regnum, intereſſe non potuerit.

potuerit. Idem verò Annalium conditor in apparatu num. 114. ait: *Labyrinthos & inextricabiles offendere errores, & in eis mergi necesse sit eos, qui de annis Herodis regni tam facilè eidem Iosepho acquiescendum existimant.* At Dionysius Petauius omnium Iesuitarum eruditissimus, & cui vix parem nostra ætas tulit, lib. 11. doctr. temp. cap. 1. Iosephi vicem dolens, eiusdem aduersarijs ingratitudinis notam inurit: *Ex Iosephi*, inquiens, *fontibus riuulos suos duxerunt, & tamen incredibile est quantum ab authore ipso, magistroque suo dissentiant.* Equidem si Saliani voluminibus quæcunque ex Iosepho exscripsit, demerentur, plurimum sanè ponderis tomi illi prægrandes amitterent. Eadem verò terricula idem Petauius contemnens lib. 10. cap. 65. scribit: *Quoniam ad verum Christi natalem inuestigandum, & ad Euangelicam illustrandam historiam Herodis Epocha plurimum confert*, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν. *Ad id nobis facem præfert Iosephi præstantissimi scriptoris historia, qui vnius Herodis initia, resque gestas fidelissimè perscripsit.* Et in notis ad S. Epiphanium ad hæresim LI. Alogorum Iosephi fide in scribendo commendata, ait: *Tum vbi hæc attentiùs excussi quæ ad Iosephum euertendum validissima credebantur, nihil atroci illa castigatione iniquius est visum.* Hic sanè non timuit, *facem* præferente Iosepho, labyrinthos & inextricabiles offendere errores. Non is sum, qui Baronium aut Petauium iudicio meo sistere ausim. Equidem, magni viri,

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

Nec pariter animum induxi, constantem ac perpetuam Iosepho aduocationem commodare; cum præsertim tantulam hæreditatem sibi ab Herode legatam Caius, Augusti exemplo, dimiserit; quam licèt diligentiori opera eidem Cæsari contra Salianum assererem, ne illius quidem teruncius in aduocati sportulam veniret. Verùm quod ad annum natalis Christi Domini certiori tramite indagandum, *Herodis epocha plurimum confert*, vti scitè Petauius pronuntiauit, celeberrimam in controuersiam libens ac volens descendo, in qua Saliani aduersùs Iosephum insultus ita comprimo, vt eundem tamen Iosephum in quibusdam corrigendum ostendam. Porrò rem altiùs repetam.

Anno V. C. 712. Iuliano IV. Olympiadis CLXXXIV. anno tertio, M. Æmilio Lepido iterum L. Munatio Planco Coss. pugnatum est apud Philippos, victisque Bruto ac Cassio, Romani Orbis imperium Triumuiri inter se partiti sunt. Prœlium verò Philippense exeunte autumno commissum colligo ex Plutarcho in Bruto, quo loci narrata Cassij clade ac morte, de militibus Antonij & Cæsaris Octauiani, antequàm postremo prœlio cum Bruto confligerent, scribit: *Ex castrorum concauitate asperrimam hiemem expectabant; paludibus etiam impliciti, præterea post pugnam autumnalibus pluuijs copiosi, limo omnia contubernia impleuerant, aquaq; quæ ex frigore in glaciem densabatur.* Appianus etiam de ijsdem militibus ait lib. 4. pag. 660. *Appetente hieme quoque molesta, in planicie cœnosa manentibus &c.* Dein victo etiam Bruto, Cæsar in Italiam agros militibus diuisurus, transmisit; Antonius verò in Græciam descendens, Athenis hiemauit, teste Plutarcho in Antonio. Dum hic ea in vrbe hiemem transigebat, inquit ibidem Plutarchus, ad doctorum hominum disputationes, ad theatra, ad ludos se totum conuerterat, in iudicando mitis, in largiendo magnificus. *Vere appetente, L. Censorino Græciæ præfecto, ipse in Asiam transmisit.* Ibidem; nempè A. V. 713. P. Seruilio L. Antonio Triumuiri fratre Coss. Scribit Iosephus Antonium in Bithyniam

pri-

primùm aduectum, vbi aderant Hebræorum legati Herodem accusaturi, quòd regiam potestatem inuasisset, Hyrcano penes titulum tantùm regnante; Herodem verò ab Antonio primum in colloquium admissum, adeo sibi Antonium conciliasse, vt accusatores ne quidem auditi, re infecta, discesserint. Salianus hoc Antonij in Bithyniam iter Iosepho recitatum, in dubium vocat, quòd Romanorum rerum scriptores dicunt ipsum Ephesum transmisisse. Cur enim, inquit, cum ex Græcia rectà sit nauigatio Ephesum, in Bithyniam diuertisset? Sanè verebar, ne Salianus Iosephum apud Antoninum Imperatorem accusaret, cuius extat rescriptum Vlpiano memoratum *L. 4. D. de off. Proconsulis*, vbi ait: *Imperator noster Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripsit: proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, & metropolim Ephesum primam attingere*. Hanc quoque *necessitatem impositam* Antonio Triumuiro Salianus opinatur. Sed *necessitatem* quæ Antonium in Bithyniam primùm traxit, Saliano exponamus. Bithyniam A. V. 711. Tullius Cimber, vnus interfectorum Cæsaris, obtinebat, qui classe Turullio quæstori tradita, terrestres copias aduersùs Dolabellam Antonij collegam duxit, ex lib. 12. fam. Ciceronis epist. 13. ac Tarsenses expugnauit ex Dione lib 47. Anno insequenti Vrbis 712. M. Brutus, bello contra Triumuiros instante, in Asiam pecuniam ac militem collecturus, se contulit. Plutarchus in Bruto ait: *Classem in Bithynia, & apud Cyzicum reliquit, terrestrique itinere proficiscens ciuitates sibi confirmat*. Ecce tibi Brutum in Bithyniam primùm classe aduectum. Cum verò copias cum Cassio in Europam traijceret, Appuleium à Triumuiris proscriptum, Bithyniæ præfecit. Hinc Antonius, Bruto victo, atque occiso, rectà in Bithyniam transmisit, vt prouinciam triennio ferè ab hostibus Cæsaris gubernatam, omnium primam lustraret. Scribit Appianus lib. 4. pag. 616. *Appuleius Bruti auspicijs rexit Bithyniam; quo cæso, & tradita Antonio prouincia, reditum impetrauit*. Idem verò historicus recensens prouincias, quas Antonius Epheso profectus, adijt, numerat lib. 5. bel. ciu. pag. 675. *Phrygiam, Mysiam, Gallogræciam, Cappadociam, Ciliciam, Cœlesyriam, Palæstinam, Ituræam, ceterasque Syrorum prouincias*. Bithyniam non recenset, quòd eam prouinciam Antonius adierat, antequàm Ephesum veniret. Dum Antonius *per æstatem* in Phœnicia, quæ vnà prouinciarum Syriæ est, moraretur, L. Cocceium ac Cæcinam Cæsaris legatos excepit; ex eodem lib. 5. pag. 706. Interim exactis tota Asia ac Syria tributis, relicto in Asia L. Munatio Planco, in Syria verò L. Decidio Saxa, *militibus per hiberna distributis, in Ægyptum post Cleopatram profectus est, à qua exceptus splendidè, hiemauit ibi sine insignijs imperij*. Appianus lib. 5. pag. 677.

Dum hæc in Asia ab Antonio geruntur, Cæsar in Italia agros militibus diuidebat. Cum verò Romani ciues ægrè ferrent auitis se possessionibus pelli, ac easdem in ciuilium bellorum prædam venire, ingentes tumultus tota passim Italia erupere, quos etiam bellum inter L. Antonium ac Cæsarem Octauianum circa Autumnum consecutum est. Lucius Antonius, qui eo A. V. 713. consulatum gerebat, plerisque frustra tentatis, Perusiam tandem se recipiens, castra ibidem metatus est. Cæsar eundem statim insecutus, triplici exercitu Perusiam cinxit. Obsidium per hiemem protractum est; vrbs enim in collibus sita, ac numerosis copijs munita, nisi fame expugnari poterat. Scribit Appianus lib. 5. pag. 689. L. Antonium *nocte qua Kalendas Ianuarias*

præ-

præcedit, eruptione facta, castra Cæsaris aggressum, ac cum multa suorum clade repulsum. Interea ciborum inopia deditionem facere coacti sunt. Cæsar L. Antonij militibus, teste eodem pagina 699. *hiberna designauit oppida, simulque qui eos deduceret*. Suetonius cap. 15. deditionem Perusiæ recitans ait: *Scribunt quidam trecentos ex dedititijs electos vtriusque ordinis, ad aram D. Iulio extructam, Idibus Martijs hostiarum more mactatos*; vt hostium sanguine ea die, qua Cæsar Dictator occisus fuerat, eiusdem manes satiaret. Ex his intelligimus Perusiam à L. Antonio deditam A. V. 714. à parilibus inchoando, antequam hiems exiret. Obsessam verò eandem Vrbem instante hieme A. 713. ex eodem scriptore Græco colligitur, qui de L. Antonio consule pag. 689. scribit: Perusiam autem ideo venerat, *vt, si opus esset, in vrbe munita hiemaret, donec Ventidius veniret cum socijs*.

A. V. 714. Iuliano VI. Parthi appetente vere, cum ingenti exercitu in Syriam irruperunt. Nam Labienus ex clade Philippensi ad barbaros fugiens, auctor Orodi Regi fuerat, vt Italia bello ciuili inter Cæsarem Octauianum ac L. Antonium consulem flagrante, Antonio verò in hibernis Ægypti voluptatibus turpi socordia indulgente, Syriam occuparet. Parthi Pacoro Regis filio ac Labieno ducibus, Syriam aggressi, nullo negotio vniuersam, excepta Tyro, subegerunt. Saxa enim, quem Antonius Syriæ præfecerat, prœlio à Labieno victus, ac in fuga captus, neci traditus est; eoque mortuo, Syria in Parthorum potestatem venit. Tum diuisis copijs, Labieno cum parte exercitus in Asiam misso, Pacorus in Palæstinam mouit, ex Dione lib. 48. Iosephus lib. 14. Antiq. cap. 23. scribit hanc Parthorum in Syriam irruptionem contigisse *altero anno* ab Antonij in Asiam aduentu. Rectè; nam A. V. 713. Antonius in Asiam è Græcia transmiserat, ac anno colligendis tributis consumpto, Alexandriam hieme instante, perrexerat; Parthi verò altero A. V. 714. Syriam inuaserunt. Hæc Iosephi chronologia obseruanda est; nam ipsius postea testimonio eundem metachronismi conuincam, Plutarchus cum narrasset ludos, conuiuia, ceterasque voluptates, quibus Antonius per hiemem apud Cleopatram indulserat, scribit: *Eiusmodi rebus intento Antonio, duo nuntij eodem tempore afferuntur: alter quo certior factus est Lucium fratrem & Fuluiam vxorem primò inter se dissidentes, deinde cum Cæsare pugnantes, amissis rebus, Italia pulsos: alter Labienum Parthorum ducem omnem Asiam ab Euphrate & Syriam, & Lydiam, & Ioniam occupasse narrabat*. Hinc tanto armorum fragore excitus, inquit Appianus lib. 5. pag. 701. *Verno tempore Alexandria Tyrum profectus est*; vbi cum accepisset Asiaticas prouincias in Parthorum potestatem venisse, Italicum bellum prætexens, Athenas nauigauit, vt cum Sexto Pompeio Magni filio, qui Siciliam cum instructissima classe tenebat, belli aduersùs Cæsarem societatem iniret, illatasque Lucio fratri apud Perusiam iniurias vlcisceretur.

Palæstinæ id temporis Hyrcanus imperabat, omnia tamen vnius Herodis eiusdem generi arbitrio gerebantur, quod ægrè ferens Antigonus, cuius pater Aristobolus Iudeæ regno quondam à Pompeio priuatus fuerat, Parthos tota Syria victores, ingentium præmiorum promissis allectos, in Palæstinam acciuit, vt eorundem opera paternum regnum recuperaret. Pacorus cum sciret Hyrcanum Romanorum partibus studere, cum duplici exercitu in Iudæam statim venit, vt deiecto Hyrcano, Antigonum regno præficeret. Antigonus cum copijs, quas priuata pecunia collegerat, Hierosolymam mouit, atque à ci-

uibus

uibus Herodis regimen perosis, intra vrbem admissus est; regiam tamen non occupauit, quòd & situ munita, & valido milite instructa, ab Herode tenebatur. Pacorus exercitum procul ab vrbe castra metari iussit, expectans *conuenturas à tota regione turbas ad Pentecostem, quam vocant solemnitatem*, ex Iosepho lib. 14. cap. 24. Vbi festa dies aduenit, ac in vrbe passim cædes fierent, alijs Antigoni, alijs Herodis partes fouentibus, Pacorus prætextu seditionis componendæ, partem exercitus vrbi admouit, ac Hyrcanum in colloquium amicè venientem, ac nullos dolos veritum, specie legationis ad Barzapharnem ducit, qui cum altero exercitu longiùs Hierosolyma substiterat. Hyrcanus, vbi in castra venit, in vincula conijcitur, ac Antigonus Iudæis rex statim imponitur. Herodes qui in regia remanserat, Hyrcani captiuitate intellecta, Hierosolymis relictis, suos secum milites cum familia ducens, Massàdam munitissimum oppidum se recepit; eodem verò valido præsidio ac copioso commeatu instructo, quò obsidium diutiùs protraherent, si eò Antigonus cum exercitu venisset, magnis itineribus in Arabiam ad Malchum regem Nabatæorum pluribus sibi beneficijs obstrictum, perrexit. Verùm à Malchò iussus regni finibus excedere, in Ægyptum iter intendens, venit Rhinocoluram, inde Pelusium; vbi à nautis Alexandriam nauigaturis exclusus, à magistratu eius vrbis summo cum honore in Ægypti regiam deductus fuit. Cleopatra Herodis vicem miserata, eundum Alexandriæ detinere conata est; *haud tamen efficere potuit ne Romam properaret procelloso licèt tempore, & parum tranquillis, vt nuntiabatur, rebus Italiæ*. Iosephus lib. cit. cap. 25. Salianus Iosephum antilogiæ reum peragit, qui cum scripsisset, capta à Parthis diebus festis Pentecostes Hierosolyma, Herodem celeri fuga vrbe elapsum, Alexandriam se contulisse, hyberno tempore Alexandria soluisse postea affirmauerit. Verùm nullus hic Iosephi error est, sed Saliani prauam Rufini interpretationem secuti. Iosephus Græcè scripsit: χειμῶνος τε ὄντος, quæ verba Rufinus ac Gelenius Latio donantes dixere: *hiberno licèt tempore*. At vox χειμῶνος tum hiemem, tum maris procellam promiscuè significat. Appianus lib. 5. pag. 728. narrat plurimos remiges classis Augusti per hiemem interijsse, ac statim eandem classem improuisa tempestate huc illuc iactatam refert; hiemem ac procellam eadem vox χειμῶνος ibidem exprimit. Dio lib. 44. ad A. V. 706. scribit Cæsarem per hiemem piscatoria nauicula ex Epiro soluisse, ac statim sæuiente maris tempestate, penè submersum. Nomen autem χειμῶνος hiemem ac procellam ibidem designat. In Actis Apostolicis cap. 27. describitur tempestas, qua D. Paulus, cum in Italiam deduceretur, conflictatus est; illi verò Græcè χειμῶνος scribitur; postea ibidem hiemare ab eadem ipsa voce dicitur παραχειμάσαι. Ex varia huiusce vocis significatione non semel Iosephi interpretes lapsi, viros eruditos in errores traxere, quod iterum inferiùs proximè demonstrabo. Itaque Herodes A. V. 714. post Pentecosten, labente Iunio, Alexandriam venit, *procelloso licèt tempore* transmittens, fluctibus iactatus, ac sarcinis amissis, ægrè Rhodum applicuit, vbi amicorum pecunia adiutus, triremi extruendæ intentus, aliquandiu ibidem degere coactus est.

Cæsar Octauianus, cum accepisset Antonium ex Asia in Græciam venisse, veritus ne idem inito cum Sex. Pompeio fœdere, bellum sibi denuntiaret, animum induxit Fufij Caleni, qui Antonij nomine Galliam ac Hispaniam tenebat, legiones suas in partes trahere. Dum cunctatur, honestam occasionem perficendi consilij expectans, Calenus legatus morbo absumitur, ac Cæsar properè

perè in Galliam profectus, Antonianas legiones sibi adiunxit, simulque Galliam ac Hispaniam, quæ hucusque Antonij legato paruerant, occupauit. Antonius hisce intellectis, cum Sex. Pompeio contra Cæsarem conspirans, cum classe in Italiam venit, ac statim Sipuntum cepit; inde Brundusium copias admouit, & cum oppidani in vrbem illum admittere recusassent, obsidium terra marique inchoauit. Dio lib. 48. & Appianus lib. 5. pag. 704. Cæsar Sex. Pompeij amicitiam quæsiuerat, ne cum duobus hostibus vnà simul bellum gerere cogeretur; at cum Pompeius nullas pacis conditiones admitteret, inquit Dio lib. 48. ad A. V. 714. *M. Vipsanio Agrippa bellum contra eum gerendum iniunxit, ipse verò in Galliam profectus est. Qua re cognita, Pompeius, obseruato eo tempore, quo Apollinaribus ludis exhibendis, occupatus erat Agrippà (praturam enim tum gerens, ac pracipuus amicus Casaris splendidè omnia agebat, ludosque inter cetera equestres biduò prabebat &c.) in Italiam transmisit, ac tandiu in ea pradas agendo commoratus est, donec Agrippa adueniret*. Etenim Antonius contracta societate cum Sex. Pompeio, auctor eidem fuerat, vt classe educta, Italiæ maritima infestaret, dum interim ipse in altera prouinciæ parte Brundusium obsidio premebat. Insignem characterem, quo Dio tempus huius belli ciuilis palam designauit, eruditissimi chronologi atque historici non obseruarunt; cum tamen ex eodem Herodiani regni initium non obscurè deducatur. Scribit Dio Sex. Pompeium in Italiam transmisisse, cum Agrippa prætor vrbanus Romæ ludos Apollinares ederet. Horum ludorum editio prætori Vrbis incumbebat ex fatidicis Marcij carminibus, in quibus legebatur: *ijs ludis faciendis praerit prator is, qui ius populo plebique dabit summum*. Initio nulla stata anni die edebantur; at A. V. 546. P. Licinius Varus prætor Vrbanus lege ad populum lata, iussus est certum Apollinaribus diem statuere. *Itaque ipse primus ita vouit, fecitque ante diem tertium Nonas Quintiles*. Horum testis est Liuius lib. 27. Hos verò ludos iterum datos fuisse III. Idus Quintiles patet ex veteri Kalendario, quod integrum publici iuris fecit Lambecius V. C. ac de Republica literaria ob tot veterum monumenta & vulgata, & eruditis notis illustrata, vltra omne nostrum præconium benemeritus. Etenim tertio Non. Iulij signantur ludi Apollinares; dein *IV. Idus Iulij Casaris Natalis*; & statim: *III. Id. Ludi Apollinares*. Dio lib. 47. ad A. V. 712. ait: *Ac quoniam die Casaris natali Apollinares ludi fiebant, pridie eius diei Natalitia Casaris peragi iusserunt*. Iulius Cæsar natus est *ad quartum Idus Quintilis*, ex Macrobio lib. 1. Satur. cap. 12. Ludos verò Apollinares datos fuisse IV. Idus Quintilis, patet ex Cicerone lib. 16. ad Atticum epist. 4. vbi de Bruto ait: *Quàm ille doluit de Nonis Iulijs! mirificè est conturbatus; itaque sese scripturum aiebat, vt venationem etiam, qua postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent, III. Idus Quintilis*. M. Brutus prætor Vrbanus A. V. 710. quo Idibus Martij Cæsarem interfecerat, ludos Apollinares absens Romæ per L. Antonium edendos curauit, quorum splendorem, ac magnificentiam exaggerat Cicero in philippica prima propè finem, & iterum in secunda, ac denique fusiùs in decima. L. Antonius proscripserat ludos edendos III. Nonas Iulias. At molestè tulit Brutus Nonas à tyranni nomine *Iulias* appellatas; itaque cum ludi *IV. Idus Iulias* proscripti fuissent, nec ob angustias temporis id prohibere posset, curauit per literas, quas statim Romam misit, vt venationi, quæ postridie ludos Apollinares danda erat, dies statueretur: *III. Id. Quintilis*. Interim ex collatis testimonijs

S Macro-

Macrobij, Dionis, ac Tullij constat ludos Apollinares factos fuisse IV. Idus Iulias, ac postea decretum, vt Natalitia Cæsaris eo die celebrarentur. Liuius lib. 37. ad A. V. 564. ait: *Ludis Apollinaribus ante V. Idus Quintiles, cælo sereno, interdiu obscurata lux est, cum Luna sub orbem solis subisset.* Editores ludorum Apollinarium, quò plebis aures captarent, ludos ab ante diem III. Nonas Quintiles ad IV. Idus continuabant; immò alios insuper adijciebant. Brutus postridie Apollinares venationem dedit III. Idus. Agrippa binis diebus equestres ludos edidit ex Dione laudato. Scænicos ludos datos inter Apollinares festiuos scribit Cicero lib. 2. ad Atticum epist. 19. & in philippica decima commendans ludos Apollinares nomine M. Bruti prætoris exhibitos ait: *Quanquam qui vnquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quàm cum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore & plausu Bruti memoriam prosequebatur.* Et statim pluribus diebus eos ludos datos prodit, hæc de Bruto dicens: *Atque hunc his ipsis ludorum diebus videbam in insula clarissimi adolescentis Luculli propinqui sui &c.* Habemus igitur ex Dione Agrippam prætorem A. V. 714. mense Iulio dimidia ferè sui parte exacto, περὶ τὰ Ἀπολλώνεια ἔχοντα *circa ludos Apollinares occupatum*, quo tempore Sex. Pompeius Thurios ac Cosentiam obsedit; Antonius verò Brundusium militari corona vallatum premebat. Cæsar Octauianus nouis legatis Galliæ ac Hispaniæ impositis, in Italiam venit, statimque iussit Agrippæ, vt contra Pompeium copias duceret, ipse verò contra Antonium mouit, ac propè eiusdem vallum castra metatus est. Agrippa Sipuntum leui negotio recepit; Pompeius verò à Thurijs repulsus, Cosentiæ obsidium continuabat. Antonius diuturnioris obsidionis impatiens, machinas deijciendis mœnibus parabat, nec Cæsari vlla spes erat munitiones Antonij superandi. Hæc mense Septembri contigisse nullus inficias ibit. Nam Cæsar antequam Brundusinum in agrum veniret, *Canusij per aliquot dies corpore languens* decubuerat, ex Appiano cit. pag. 704. Interea vtriusque partis milites molestè ferre ducum ambitione, mutuisque suspicionibus Italiam ciuilibus armis deuastari, colloquia de componendis mutuo fœdere imperatoribus miscere, pacem publicè loqui, suam in bello operam negare. Tum L. Cocceius Cæsari ac Antonio ex æquo pergratus vltrò citròque ad eosdem commeans, pacem tandem inter vtrumque certis quibusdam condicionibus conciliauit. Antonius Ventidio in Asiam aduersùs Parthos ire iusso, vnà cum Cæsare in Vrbem profectus est. Senatus autem decreuerat ob initam concordiam, vt ambo ouantes, Romam ingrederentur. In fastis Capitolinis legitur;

M. ANTONIVS. M. F. M. N. III.VIR. R. P. C. OVA....
QVOD. PACEM. CVM. IMP. CAESARE. FECIT

Annum ac diem malo chronologiæ & historiæ fato longior ætas abrasit. Annum tamen Vrbis 714. colligo ex triumpho L. Censorini, qui in eisdem tabulis postea recitatur.

L. MARCIVS. L. F. C. N. CENSORINVS. COS. A....
EX. MACEDONIA. K. IAN

Ineun-

Ineunte A.V. 715. Marcius Censorinus eadem die Kal. Ianuarij, qua consulatum capessiuit, triumphum egit. Igitur ouatio Antonij anno superiori contigerat; omnes enim triumphi & ouationes continuata annorum serie ibidem describuntur. Rursus ineunte Octobri vtrumque imperatorem Romam ouantem intrasse non obscurè demonstrant res breuissimo illo bello Romanis scriptoribus narratæ; bellum enim eruperat circa dimidium Iulij, Agrippa ludis Apollinaribus occupato, ac Cæsare Galliæ ac Hispaniæ statum Roma procul disponente, qui cum ex Gallia reuertisset, ac contra Antonium legiones duceret, ijsdem, quòd contra suum dudum imperatorem pugnare recusarent, castra deserentibus, alium exercitum accire coactus fuit; dein per aliquot dies ægrotauit, antequam propè Antonium castramentaretur. Ad hæc apud Brundusium gesta vix bimestri spatio vnà cum superioribus contingere potuerunt; vnde vel ineunte Octobri, vti dicebam, vel exeunte saltem Septembri vterque imperator ac Triumuir Romam ouantes rediere, ac non modò Vrbem, verùm etiam Italiam vniuersam ingenti lætitia affecerunt; cum ciuili bello in ipsa Italia sæuiente, agrorum vastationem, vrbium direptiones, ceteraque incommoda sibi coloniæ ac municipia timerent, quam tamen sollicitudinem pax improuisa sustulerat. Hinc eiusdem occasione hanc inscriptionem in agro Casinate repertam, dicatam suspicor, ex qua posita opinio de inita circa exitum saltem Septembris pace, probabili coniectura firmatur.

M. PAPIVS. M. F. L. MATRIVS. L. F
DVO. VIRI. I. D
SIGNVM. CONCORDIAE. EX. S. C. RESTITVENDVM
COERAVERVNT. EIDEMQ. DEDICARVNT
ET. BASIM. GRADVM. ARAM. SVA. PECVNIA
FACIVNDA. COER. EIDEMQVE. PROBAVER
AD. III. EID. OCT. CN. DOMIT. C. ASINIO. COS

Dum hæc in Italia geruntur, Herodes instructa apud Rhodum trireme, vela faciens, *Brundusium appulit*; *inde Romam profectus* ad Antonium, teste Iosepho lib. 14. cap. 25. eidem narrauit occupatam Parthorum auxilijs ab Antigono Palæstinam, deiectum regno Hyrcanum, ac turpiter inter vincula mutilatum, se tamen διὰ χειμῶνος, (rectè hic interpres, *per procellas*) ad ipsum nauigasse, à quo afflictæ, atque tum ab hoste obsessæ familiæ meliora fata speraret. Antonius amici vicem dolens, simulque indignatus Antigonum Parthorum copijs instructum, Iudæam inuasisse, re cum collega Triumuiro communicata, communi consilio decreuerunt Herodem Iudæorum regem per Senatum designare. Itaque conuocatis Patribus, regnum Palæstinæ Herodi S.C. delatum est. Iosephus cap. 26. vbi addit: *Antonius & Cæsar medium habentes exiuerunt, Consulibus ceterisque magistratibus deducentibus, ascenderuntq; in Capitolium sacra ibi facturi &c.* Atque hoc pacto ille regium fastigium adeptus est Olympiade CLXXXV. V. C. 714. Cn. Domitio Caluino iterum C. Asinio Pollione Coss. Ex chronologia validis ratiocinijs stabilita, palàm mihi colligitur, Herodem labente Octobri regnum à Romanis accepisse.

S 2 Hinc

Hinc patet plerosque insignes scriptores in assignandis initijs regni Herodiani esse deceptos. Nam Montacutius in Apparatu V. num. 10. annum Vrbis 717. mense Iunio quartum regni Herodis vocat. Keplerus cap. 8. de Natali Christi ait Antonium ac Cæsarem circa æquinoctium vernum Romam venisse, ac Herodem regem factum primo quadrante anni VI. Iuliani, cum æstate sequenti expectaretur Olympias 185. Idem tradit Caluisius in Isagoge Chronol. cap. 44. scribens eundem *adulto vere* regnum obtinuisse. Vsserius inito Augusto regem creatum putat, dum anno 38. ante vulgarem epocham scribit Herodem anno tertio ineunte, postquàm Romæ declaratus fuerat Rex, Hierosolymam obsedisse; ac postea scribit vrbem occupasse vltima die eius anni, obsidionis mense quinto. Nullus horum in Dione notauit circa medium Iulij, cum ab Agrippa prætore vrbano ludi Apollinares Romæ ederentur, primum ciuilis belli inter Antonium ac Cæsarem turbinem detonuisse, Pompeio Magni filio, auctore Antonio, hostili classe Italiæ maritima infestante. Iosephus etiam minùs rectè initium regni Herodis posuit Olympiade centesima octogesima quarta; nam hæc circa Solstitium eius anni V. 714. desierat, ac inita erat Olympias 185. cum Herodes regnum accepit. Si tamen Iosephus Olympiadas ab Octobri inchoauit, quod Syris in vsu fuisse quidam sentiunt, in exitu Olympiadis 184. Herodes regia potestate ab Senatu ornatus fuit. Torniellus extra veram chronologiam abijt scribens ad A. Mundi 4014. num. 4. Herodem propè finem A. V. 714. qui terminari solebat die 25. Aprilis regiam dignitatem fuisse consecutum. At eo anno erant consules L. Marcius Censorinus, ac C. Caluisius Sabinus; Iosephus verò ad superioris anni consules initia Herodiani regni reijcit. Præterea certum est Antonium ante hiemem A. V. 716. Roma digressum, Athenis hiemasse, nec vnquam postea Romam redijsse. At Antonius Romæ degens, Herodi præsenti regnum deferendum curauit. Iosepho suffragatur Appianus lib. 5. bel. ciu. pag. 715. vbi cum dixisset *Idumæorum Samaritarumque Herodem* regem ab Antonio constitutum, statim addit: *His dispositis, hibernauit Athenis cum Octauia, sicut ante Alexandriæ cum Cleopatra.* Igitur perperam scribit num. 5. *Verno tempore anni primi Olympiadis 185. Herodes factus est rex*; nam id temporis Antonius erat Athenis, ac desinente tantùm vere, inde discessit, vt mox ostendam. Sed pessimè loquitur num. 6. *Quare neque supponi neque affirmari vllo modo potest Caluini & Pollionis consulatum partem anni quarti Olympiadis 184. & partem anni sequentis obtinuisse, sed tantummodo quòd ipsi tunc consules erant, quando Herodes declaratus est rex, videlicet sub finem anni Olympiadis 185. qui annus penè totus concurrebat cum A. V. 714.* Præmiserat verò non esse certum quanto tempore Caluinus ac Pollio fuerint consules, cum Triumuiri consulatus tempora magistratibus pro arbitrio definire consueuerint. Verùm ex Dione ac vetustis inscriptionibus Tornielli dicta refelluntur. Dio lib. 48. circa Decembrem A. V. 714. ait: *Interea temporis, etsi iam in exitu erat annus, abrogato Prætoribus & Consulibus magistratu, alios ijs suffecerunt, nihil curantes quod ij paucos dies essent cum ea dignitate futuri. Fuit inter eos qui tum consules facti sunt L. Cornelius Balbus Gadibus natus &c.* Lapis vero Colotianus tum ordinarios consules Caluinum ac Pollionem, tum suffectos ita designat apud Gruterum pag. 298.

CN.

CN. DOMITIVS M. F. C. ASINIVS. CN. F
sVF. L. CORNELIVS. L. F. SVF. P. CANIDIVS. P. F

Habemus P. Canidium alterum conſulem ſuffectum, quem Dionis historia non nominat. Quamuis verò Triumuiri tempus conſulatus pro arbitrio diſponerent, numquam tamen fecere, vt prioris anni conſules vltra ſequentes Kalendas Ianuarias magiſtratum continuarent. Hinc in faſtis Capitolinis ipſis Kal. Ianuarijs anni inſequentis V.C.715. L. Marcius Cenſorinus conſul dicitur triumphaſſe, vt ſuperiùs oſtenſum eſt. Porrò Caluini & Pollionis conſulatus continet partem anni quarti Olympiadis 184. & à ſolſtitio æſtiuo vſque ad ſuffectos conſules Balbum ac Canidium initium Olympiadis 185. vti rectè dicebat Baronius, quem Torniellus ſatis infeliciter ibidem impugnat. Hactenus de aliorum anachroniſmis in aſſignando initio regni Herodiani. Nullus enim hucuſque characterem chronologicum, quem ludi Apollinares Agrippæ prætoris ſuppeditant, obſeruauit, quo tamen à me primùm, abſit verbo inuidia, deſignato, regni Herodis initium circa Octobrem contigiſſe conuincitur.

Herodes ſeptimo die poſtquàm Romam fugitiuus aduenerat, ne ſomniata quidem ſibi, quòd celeritatem attinet, felicitate, Rex inde diſcedens, proſpera nauigatione vſus, Ptolomaidem appulit, ac ſibi noto dudum milite ſtatim collecto, amicis etiam operam atque opes conferentibus, per Galilæam ad matrem, vxorem, reliquamque familiam, quæ ab Antigono apud Maſſadam longiori obſidio premebatur, liberandam properauit. Interea Ventidius ab Antonio poſt initam cum Cæſare apud Brunduſium concordiam, in Aſiam miſſus, in Syriam aduenerat, cui Antonius, literas deferente Dellio, iniunxit, vt Herodem regem ab Senatu declaratum, eiecto Antigono, in Iudæorum regnum deduceret. Is quòd aduersùs Labienum ac Parthos expeditionem parabat, Popedium Silonem cum copijs in Palæſtinam miſit, iubens vt agmina cum Herodianis coniungeret. Herodes Maſſada obſidione liberata, auxiliaribus Romanorum copijs aucto exercitu, Hieroſolymam rectà contendit, regiam vrbem imparato hoſti erepturus. Verùm ne obſidionem inciperet, Silonis milites fecere, *cum & pecuniam in alimenta flagitarent, abducique ſe in hiberna ad commodiora loca poſtularent*. Quare caſtra mouens, Hierecunthem ab incolis deſertam cepit, ac Romanis in prædam conceſſit. Hæc Ioſephus lib. 14. cap. 27. addens: *Rex verò relicto in ea præſidio reuerſus eſt, & Romanum exercitum hibernatum in recèns deditas regiones dimiſit*. Antonius verò ac Cæſar, cum Vrbs fame premeretur, Sex. Pompeio numeroſa claſſe impediente, ne comeatus Romam adueherentur, populi Romani conuicijs coacti, pacem cum eodem Pompeio fecerunt, qui in colloquium cum Triumuiris venerat. Condiciones recitant Dio lib. 48. & Appianus lib. 5. pag. 713. Sextus in Siciliam reuerſus eſt; Antonius verò vnà cum Cæſare terreſtri itinere in vrbem redijt, ac paulò pòſt ex Italia diſcedens, *bibernauit Athenis cum Octauia, ſicut ante* (anno ſuperiori) *Alexandriæ cum Cleopatra*, vti ſcribit Appianus cit. pag. 716. Habemus igitur primam hiemem, poſtquàm Herodes à Romanis regnum obtinuit. Plutarchus in Antonio: *Mandata*, inquit, *Cæſari rerum ſuarum cura*,

cura, ipse ex Italia migrauit, Octauia vxore, quæ iam filiolam pepererat, vsquè in Græciam comitante. Ibi cum Athenis hiemaret, afferuntur lætissimi nuntij, Ventidium profligatis Parthorum copijs, Labienum & Pharnapatem bellicosissimum Orodis regis Ducem occidisse. Antonius Octauiam Cæsaris Octauiani sororem, pace apud Brundusium facta, vxorem duxerat ex Marcello nuper defuncto viro *prægnantem*, ex Dione lib. 48. quæ consultò adnotata volui, ne cum circa initia Octobris, vel exitum saltem Septembris compositam inter Triumuiros pacem adstruxerim, eamque nuptijs Octauiæ firmatam, per hiemem filiolam Octauiæ natam legens apud Plutarchum, ex Antonio ortam putaret, & inde initum matrimonium aliquot ante Octobrem mensibus arbitraretur. Ex laudatis tamen Plutarchi verbis infero Ventidium, misso cum auxiliaribus copijs in Iudæam Silone, circa exitum autumni signis cum hoste collatis, Parthos ac Labienum superasse, cum victoriæ nuntium Antonius Athenis hibernans acceperit.

Annum V. 715. Iulianum VII. L. Marcius Censorinus ac C. Caluisius consules aperuere, ipsas verò Kalendas Ianuarias Censorinus non consulatu tantùm, verùm etiam triumpho illustrauit. Antonius verò Athenis in alterum mutatus, relicto imperatorio cultu ac Romana toga, more Græcorum palliatus, absque insignijs Triumuiratus, duobus amicis, totidemque famulis comitatus, Atheniensium professorum scholas frequentabat. Bacchi sibi nomen imposuit, ac desponsata sibi ab Atheniensibus Minerua, nuptias cum eo celebrandas iussit, vt earundem conciliatores dotis nomine quadragies sestertium, hoc est, centum millia scutatorum soluerent. Scribit verò Appianus pag. 716. *desinente verò hieme* (λήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος) *tanquam alius factus ad pristinum cultum redijt, personamque mutauit; rursumque circa fores obuersabantur lictores, duces, & satellites, omnia ad terrorem composita.* Interea Pacorus Orodis Parthorum regis filius, vt acceptam anno superiori à Romanis cladem vlcisceretur, copijs ex hibernis eductis, contra Ventidium iter intenderat. Hæc vbi Ventidius accepit, non leui metu perculsus est, cum neque vrbes essent adhuc in Romanorum amicitia confirmatæ, *& exercitus in hibernis etiam num dispersi*, vti scribit Dio lib. 49. Quare vt properanti Pacoro moram inijceret, ac tempus colligendis copijs nancisceretur, hac fraude vsum tradunt Dio laudatus ac Frontinus lib. 1. de stratag. cap. 1. Chanuo cuipiam regulo, quem ocultè Parthis studere nouerat, quamuis se Romanorum amicum simularet, inter familiaria colloquia significauit vereri se, ne barbari omisso breuiori transitu Euphratis propè Zeugmam, vbi colles Romanis legionibus ad Parthorum numerosiorem equitatum de superiori loco propulsandum, percommodi surgebant, inferiùs flumen, iniectis pontibus, transirent, vbi lata planicies ad equestrem pugnam commodior prætendebatur, in qua legiones Romanæ tot millium cataphractorum equitum impetum sustinere non poterant. Chaunus per secretos nuntios rem Parthis significauit, qui longiori circuitu ad Euphratem descendentes, multum temporis consumpserunt. Auctor est Frontinus Parthos quadraginta ampliùs dies construendis pontibus impendisse; ibi enim Euphrates latissimo alueo fluebat. Hac igitur arte Ventidius parte exercitus, qui in Cappadocia vltra Taurum hiemauerat, ceteris copijs adiuncta, motisque castris, in Cyrrhesticos campos perrexit, ac Parthos fluuium transire passus est, quò timoris opinionem illis inijceret. Signis postea collatis, iterumque

que metu simulato, iussit legionarios quasi hostilium sagittarum nimbis confixos procumbere, ac in hostem victoriæ opinione securum, ac spe prædæ laxatis ordinibus irruentem, insurgere. Ita consilio primùm ducis, dein militum manu victi, ac fugati Parthi, toto inter Orontem atque Euphratem spatio lata strage ceciderunt, viginti millibus vnà cum Pacoro in acie desideratis. Dio lib. 49. *Videbatur*, inquit, *Crassi calamitatem Pacorus abundè compensasse, præsertim cum eadem anni die vtraque res euenisset*. Idem testantur Latini scriptores Sex. Rufus in Breuiario, ac Eutropius lib. 7. At M. Crassus VI. Idus Iunij à Parthis cæsus fuit ex Ouidio lib. 6. fastorum die octaua Iunij; ibi enim descriptis solemnijs Vestæ, quæ ea die celebrabantur, ait:

Scilicet interdum miscentur tristia lætis:
Nec populum toto pectore festa iuuant.
Crassus ad Euphratem aquilas, natumque, suosque
Perdidit; & leto est vltimus ipse datus.

Hoc autem anno 715. ab V. C. insignem hanc P. Ventidij victoriam contigisse colligo ex Plutarcho, qui cum narrasset quæ Antonius Athenis egerat, ait; *Inde ad bellum proficiscens, sertum excerpit è sacra oliua, & ex clepsydra vas aqua plenum secundùm quoddam oraculum secum tulit. Interea Pacorum Regis filium vnà cum magnis Parthorum copijs in Syriam irrumpentem, Ventidius in Cyrrhestica deleuit*. Torniellus hanc Parthorum cladem recenset anno V. 716. Claudio Pulchro & Norbano Flacco Cos. Dio quidem, ne Parthicis rebus Italicas misceret, lib. 49. cum recitasset necem Sex. Pompei, quæ contigit A. V. 719. ineunte, orditur bellum à Ventidio contra Parthos gestum. Verùm illud prœlium ipsius Dionis testimonio incidisse in annum Vrbis 715. apertè monstratur. Nam ait statim ab Antonio Ventidium præfectura priuatum, neque tunc, neque deinceps illum vlla in re eiusdem opera vsum fuisse. *Caius autem Sosius*, inquit, *Syria & Cilicia ab Antonio præpositus*, Aradios expugnauit, ac Hierosolymam vnà cum Antigono rege cepit; tempus verò designans, ait: *Id factum Claudio & Norbano consulibus*. Quare cum hi magistratum gesserint A. V. 716. eo anno Sosius erat legatus Antonij in Syria; anno verò superiori 715. Ventidius eandem Syriam administrabat, quo etiam anno Parthos insigni clade profligauit. Ventidius Parthis deuictis, eaque victoria Syriæ vrbibus in Romanorum amicitia confirmatis, legiones in Commagenam duxit, ac Antiochum eius regionis Regem Samosatis obsedit. Cum verò Antiochus mille se talenta daturum, ac iussa promptè facturum polliceretur, iussus est à Ventidio legatos ad Antonium mittere; *nam is iam propè aderat, nec permittebat Ventidium rem cum obsessis transigere, vt saltèm hoc vnum suum, & non Ventidij factum videretur*. Plutarchus in Antonio.

Redeo ad Herodem, cuius res Romanis scriptoribus omissas, Iosephus descripsit, sed quæ plurimum lucis, quòd chronologiam attinet, ex Romanorum gestis recipiunt. Scribit lib. 14. cap. 27. *Eodem tempore Antonius morabatur Athenis. In Syria verò Ventidius Silonem accersens contra Parthos, iussit primùm Herodi nauare operam, deinde ad proprium bellum excire prouinciales auxiliarios*. Silo tamen cum ijs copijs, quas in vicinia collegerat, Ventidij de summa rei cum Parthis dimicaturi, castra secutus est. Herodes Romano milite destitutus, contra latrones, qui locorum fiducia freti, pro-

ti prouinciam cædibus ac rapinis infestabant, profectus est. Legatur Iosephus, qui statim in eodem cap. 27. addit: *Interea cæso in pugna Pacoro, & Parthis profligatis, Ventidius Herodi in auxilium mittit Macharam cum duabus legionibus & mille equitibus, iubente hoc Antonio*. Cum verò Machæra dolorum Antigoni ignarus, bellum suo ipsius arbitrio administrare vellet, & Herodis consilia admittere recusaret, hic *properauit ad Antonium oppugnantem Samosatam sitam ad Euphratem fluuium ducens auxiliares tam equites quàm pedites*. Idem ibidem. Scribit verò Plutarchus de Samosatenis: *Ob desperationem in audaciam versi, diù Antonium oppugnationi intentum tenuere*. Ita obsidium in adultam æstatem protractum est. Sequitur Iosephus: *Antiocho autem paulò pòst vrbem dedente, & hoc pacto finito bello, Sosio prouinciam Antonius cum exercitu tradidit*: cap. eodem 17. Herodes summo cum honore ab Antonio dimissus, qui aduenientem etiam pari comitate exceperat, apud Daphnem Antiochiæ intellecta nece fratris Iosephi, acceptis ab Antonio duabus legionibus, quædam oppida vi cepit ac diripuit; dein cum Pappo Antigoni duce signa contulit, atque hostes ad internecionem cæcidit; eodemque victoriæ impetu ad expugnandam Hierosolymam exercitum duxisset; εἰ μὴ χειμὼν ἐπέσχε βαθὺς, inquit Iosephus; hoc est: *nisi eum hiems aspera prohibuisset*. Interpres vertit: *nisi repentè valida tempestas irruisset*. Rectè tamen lib. 1. belli Iud. cap. 13. vbi eadem historia repetitur, hæc Græca Iosephi verba: εἰ μὴ χειμῶνι διεκωλύθη σφοδροτάτῳ, interpretatur: *nisi vehementi hieme prohibitus fuisset*, Post tredecim verò versus scribit: λήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, &c. Latinè reddit interpres: *Post hæc vbi tempestas desæuit, moto inde exercitu, venit Hierosolymam, & castra prope vrbem metatus est, anno tertio postquam Romæ rex declaratus fuerat*. Hic quoque ambigua vox χειμὼν interpretem in errorem induxit. At in libro 1. belli cit. vbi eadem narrans ait: λωφήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, optimè legit: *Vbi autem rigor hiemis cessit*. Equidem hiemem instasse rerum eo anno gestarum series euincit. Mense Iunio Ventidius cum Pacoro conflixit, cum Antonius Athenis in Asiam transmissurus esset, qui mense Iulio in castra apud Samosatam venit. Obsidium verò diù perdurasse auctor est Plutarchus; etenim ciues obstinata defensione eò rem adduxere, vt Antonius oppugnatione omissa, trecentis dumtaxat talentis turpiter acceptis, ab obsidione desisteret. Igitur vsq; in autumnum obsidium protractum fuit. Cum verò Herodes, deditis Samosatis, Antonium Antiochiam vsque prosecutus, binis ab eodem legionibus acceptis, in Palæstinam venerit, ac quinque oppida haud magni momenti, ac proinde Iosepho nequidem nominata, cepisset, inito cum Pappo certamine, superior euasit. Harum rerum series exitum Autumni indicat, ac propterea vox χειμὼν apud Iosephum non subitam aeris procellam, sed hiemem instantem designat. Ex his intelligimus bis hiemem contigisse ab accepto regno ab Herode ad obsidium Hierosolymæ, quod statim post alteram hiemem exactam, Iosephus cap. 28. fusè describit, Cum autem constet Herodem per autumnum A. V. 714. regem Romæ declaratum fuisse, euidenter ipsius Iosephi testimonio A. V. 716. Hierosolyma ab Herode & Sosio obsessa est, Ceterùm idem historicus obsidionem celeberrimæ Vrbis narrans, ait Herodem *vbi hiemis rigor cessit*, castra propè Hierosolymam metatum, quæ mox propiùs admouit, vrbem qua maximè parte oppugnationi obnoxia erat, expugnaturus, Interim dum aggeres, ac turres extruuntur,

in Sa-

in Samariam diuertit, ducturus in vxorem Mariamnem Aristobuli regis neptem, celebratisque nuptijs, in castra reuersus est. Sosius etiam Antonij in Syria legatus cum vndecim legionibus ac sex millibus equitum per Phœniciam iter faciens, Herodis exercitui se iunxit. Intus certatim Iudæi resistebant, *templum Domini* iactantes, ac populo prospera ominantes. Interim tres aggeres operariorum frequentia absoluti erant, *æstas enim erat, & opus feruebat, nulla interturbatum aeris intemperie*. Machinis verò admotis muri quati cœperunt, obsessi noua intus mœnia extruebant, quibus pariter expugnatis, Romani in vrbem irruperunt. Annum ac diem captæ vrbis Iosephus describens ait: *Ea clades Hierosolymorum incidit in consulatum M. Agrippæ & Canidij Galli, Olympiade CLXXXV. mense tertio, in Ieiunij solemnitate: tanquam recurrente in idem temporis momentum illata Iudæis à Pompeio calamitate post annos viginti septem*. In fine lib. 14. M. Agrippa & Caninius Gallus consulatu functi sunt A. V. 717. Dio verò in superioris anni 716. consules Hierosolymæ expugnationem retrahit lib. 49. scribens: *Id factum Claudio & Norbano Consulibus. Anno insequenti nihil memoratu dignum à Romanis in Syria actum est. Nam Antonius in Italiam eundo, ac inde reuertendo, totum annum exegit. Sosius Antonij, non suam gloriam aucturus, metu inuidiæ iraque eius, ita id tempus consumpsit, vt non quomodo re aliqua egregiè gesta Antonium offenderet, sed quomodo otiatus eius gratiam iniret, cogitauerit*. Petauius lib. 10. doct. temp. cap. 66. putat apud Dionem *in consulatu errorem esse*, ac scribendos Agrippam & Canidium. Errat vir eruditus; nam Dio addit, *anno insequenti nihil memoratu dignum in Syria gestum*, quòd eum annum inutili nauigatione in Italiam Antonius exegit. At admissa correctione Petauij, nempè posito consulatu Agrippæ ac Caninij V. C. 717. annus insequens erit eiusdem vrbis 718. quo anno Antonius bellum Parthis inferens, periculosam expeditionem suscepit, quam in eadem pagina Dio narrare incipit. Præterea A. V. 718. non Sosius, sed L. Munatius Plancus erat legatus Antonij in Syria, ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 753. At Dio post recitatos consules Claudium ac Norbanum, statim addit Sosium anno insequenti otiosum legatum Antonij in Syria egisse, cuius etiam facti causas adducit. Igitur Dio nulla indiget correctione, ac planè constat eius chronologia de expugnatis à Sosio Hierosolymis Claudio & Norbano Coss. A. V. 716. qui cum ex incorruptis Romanorum monumentis atque annalibus scripta concinnarit, rectam vbique chronologiam eundem secutum videmus. Quare integram eidem fidem quòd annum captæ Hierosolymæ commodemus necesse est. Iosephi verò metachronismum aliosque errores ostendam. Nam scribit vrbem expugnatam in consulatu M. Agrippæ & Canidij Galli. Canidia gens Romæ à Caninia erat diuersa, ac rectè Dioni in indice lib. 48. collega Agrippæ dicitur *L. Caninius L. F. Gallus*; etenim Gallus erat cognomen gentis Caniniæ. Valerius Maximus Caninium Gallum C. Antonij generum laudat lib. 48. cap. 2. Ciceroni lib. 2. fam. epist. 8. memoratur Caninius Gallus. Doctissimus idemque amicus noster Patinus in notis nummarijs ad caput 21. Suetonij de vita Augusti numisma producit cum epigraphe L. CANINIVS GALLVS IIIVIR. Præterea peccat Iosephus, vti eruditis antea adnotatum est, in annis supputandis à captis Hierosolymis à Pompeio, vsque ad eandem vrbem iterum à Sosio expugnatam, scribens eosdem fuisse viginti septem completos. Pompeius Hierosolymam

in potestatem P. R. redegit C. Antonio ac Tullio Cicerone Coss. ex eodem Iosepho lib. 14. cap. 8. & Dione lib. 37. nempè A. V. 691. Si verò dicatur eadem rursus capta M. Agrippa & Caninio Gallo Coss. A. V. 717. anni tantùm sex supra viginti inter vtramque expugnationem numerantur. Sed in anno Iosephum errasse mihi pariter compertum est. Nam ex ipsius scriptis Herodi ab accepto regno à Romanis A. V. 714. ad captam Hierosolymam, vna tantùm & altera hiems exacta colligitur, quod miror neminem hucusque obseruasse. Igitur anno Vrbis 716. Herodes Hierosolymam armis occupauit. Rursus monstratum est Herodem A. V. 715. Samosatis in Palæstinam reuersum, quinq; parua oppida nullo negotio occupasse, ac signis cum Pappo Antigoni duce collatis, insignem victoriam reportasse. Quæ autem A. V. 716. gessit? Iosephus post illam pugnam scribit prohibitum Herodem *hiemis asperitate*, ne Hierosolymam obsideret, quam demum corona militari vallauit, expugnauitque M. Agrippa & L. Caninio Coss. si Iosepho fides præstatur; ac proinde toto A. V. 716. Herodes positis armis, ansatus domi sedit, ac Sosius cum XI. legionibus otiosus in Syria fuit; cum tamen Dio scribat altero A. 717. ob memoratas causas, Sosium otio indulsisse. Hactenus mihi videor ex scriptoribus Romanis ac ex ipsius Iosephi scriptis, huius auctoris metachronismum de captis ab Herode Hierosolymis demonstrasse. Existimo annum Sabbaticum Iosepho errandi occasionem dedisse; siquidem initio lib. 15. describens rapinas, quas paulò pòst captam vrbem, Herodes faciebat, ac annonæ caritatem, qua ciues vexabantur, ait: *Agri inculti manebant propter tempus anni Sabbatici, quo nobis non est fas serere*. Annus Sabbaticus inchoatus fuit A. V. 716. mense Thisri, qui Septembris parti respondet; exijt verò anno euoluto V. C. 717. M. Agrippa & Caninio Gallo Coss. vt ex perpetua annorum Sabbaticorum obseruatione eruditi chronologi tradiderunt. Iosephus annum captæ vrbis illum putauit, quo annus Sabbaticus exibat, cum reapse fuerit A. V. 716. quo paulò pòst vrbem expugnatam, Sabbaticus inchoatus est. Ita etiam scripsit Herodem *anno tertio postquam Romæ declaratus fuerat Rex*, castra propè Hierosolymam metatum, cum *altero anno* scribere debuisset.

Ex hac chronologia qua initia Herodis regni à Romanis accepti, atq; annum redactæ ab eodem suam in potestatem Hierosolymæ, capto, ac paulò pòst occiso Antigono Rege, in bono lumine collocaui, ad exitum regni eiusdem transeundum est. Iosephus lib. 1. de bello Iud. cap. vltimo scribit illum decessisse, annos quidem *quatuor ac triginta ab interfecto Antigono, regno potitum; triginta verò & septem, postquam Rex à Romanis designatus est*. Illum verò obijsse circa festum Paschatis ex eiusdem scriptoris narratione colligitur. Regnum obtinuit A. V. 714. mense Octobri; Antigonus verò iuxta Iosephi opinionem A. V. 717. occisus fuit. Igitur A. V. 751. à palilibus annum agebat propè Pascha regni à Romanis accepti XXXVII. à morte autem Antigoni XXXIV. Hæc autem firmantur chronologia etiam eiusdem successorum. Mortuo Herode, eiusdem filij Romam ad Augustum transmiserunt de successione in paternum regnum secum inuicem litigantes. Augustus Archelaum, Herodem Antipam, ac Philippum, tres in partes paterno regno diuiso, Dinastas instituit. Mortem Philippi narrat postea Iosephus lib. 18. cap. 6. scribens illum è vita migrasse anno imperij Tiberij vicesimo, cum ipse præfuisset *triginta septem annis* Trachonitidi, & Gaulonitidi, ac Bataneæ. Anno Vrbis 787. die 19. Augusti, Tiberius annum imperij vicesimum exple-

explebat. Philippus verò ante duos ferè menses annum regni trigesimum septimum inchoauerat. Idem Iosephus lib. 18. cap. 3. narrat Philippum Bethsaidæ vicum splendidis ædificijs in speciem vrbis exornasse, *quam*, inquit, *Iuliæ Cæsaris filiæ cognominem esse voluit*. At Iulia ab Augusto patre A. V. 752. in exilium deportata, nequaquam eos honores à Iudæo Tetrarcha tulisset. Hinc A. V. 751. Philippus, mortuo Herode patre, parti regni paterni imperabat. Hæc dudum Keplerus adnotauerat in libro de Natali Christi. Neque reponi potest eo loci Liuiam nomine Iuliæ venire, quæ testamento Augusti in filiam ac familiam Iuliam adoptata fuit, de eadem Velleio lib. 2. scribente: *quam postea coniugem Augusti vidimus: quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam*; vnde & Iosepho, etiam cum viueret Augustus, Iulia nominatur. Hæc, inquam, dici nequeunt; nam ibidem Iosephus ait Herodem Philippi fratrem, vrbem etiam *Iuliada ab vxore Imperatoris* appellasse: Liuiam vxorem Augusti à Iulia eiusdem filia paucos intra versus manifestè distinguens. Annus idem obitus Herodis ab annis regni Archelai eius filij rursùs ostenditur. Iosephus lib. 2. belli Iud. cap. 6. de eodem ait: *Nono principatus sui anno, legatis contra se ab vtrisque ad Cæsarem missis, ipse quidem in exilium pellitur Viennam Galliæ ciuitatem.* Ibi etiam Archelai somnium narrat, nempè visas illi fuisse per quietem *nouem spicas plenas & maximas à bobus comedi*; atq; Simonem Essenum hanc somnio interpretationem dedisse: Regnaturum quidem illum esse tot annos, quot significasset numerus aristarum. Et statim: *Hisque auditis, Archelaus quinque diebus post ad causam dicendam est euocatus*. Dio verò lib. 55. ad consulatum Manij Æmilij Lepidi & L. Arruncij V. C. 759. ait: *Herodes Palæstinus à fratribus accusatus, trans alpes est relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta*. Anno V. C. 751. à palilibus, ante Pascha mortuo Herode Archelaus succedit, nouies spicæ maturarunt ab eodem anno ad A. V. 759. Igitur Archelaus reapse patri demortuo successit A. V. 751. ac nono anno suæ Ethnarchiæ currente, regno, exeunte Autumno, priuatus, Viennam in exilium deportatus fuit. Baronius ad annum Christi decimum sextum, Augusti imperantis 57. V. C. 767. scribit eo anno Archelaum Viennam relegatum fuisse; Dioni verò Iosephum imposuisse, à quo *res Iudæorum creditur mutuatus*. Hæc certè admitti non possunt. Nam Iosephus lib. 18. antq. cap. 1. scribit, ditione Archelai in fiscum redacta, ac Syriæ legato subiecta, missum Equitem Romanum, qui ibidem Cæsaris procuratorem ageret; ac primum quidem aduenisse Coponium, qui successorem postea excepit M. Ambiuium, quo abeunte ex prouincia, Rufus in eandem missus fuit; eoque Iudæam regente, Augustum imperandi ac viuendi finem fecisse. Augustus obijt memorato anno Vrbis 767. die 19. Augusti; quare si eodem anno Archelai ditio Romanis prouincijs addita, à Cæsare rectores accepit, tres Procuratores intra semestre spatium sibi succedentes ante diem 19. Augusti accepisset. Nec Dio ea quæ de Archelaò relegato scripsit, à Iudæo historico mutuatus est; non enim Archelaum ibidem perperam *Herodem* nominasset, si Iosephi codicem exscripsisset. Ex Romanis Augusteæ ætatis scriptoribus, qui iniuria temporum intercidere, illa exscripsit, quorum plerique vti Liuius ac Tacitus per consules rerum Romanarum monumenta digesserunt, ijdemque semper consueuerunt redacta in prouincias regna commemorare. Ricciolius tom. 1. Chronol. lib. 6. cap. 14. num. 7. scribit Archelaum relegatum anno

Iuliano 57. V.C. 765. quo anno Coponius Iudeæ procurator erat, cui anno insequenti successit Ambiuius, ac deinde A. V. 767. Annius Rufus, quo Iudæam gubernante, Augustus decessit, additque: *Errauit igitur Dio aut qui eius lacunam suppleuit, relegationem Archelai annis quinque, aut sex anticipans*. At Dio lib. 55. ad A. V. 759. scribit prouincias populi singulis biennijs rectores accepisse, *cum alioquin Cæsaris prouincias ijdem multos per annos soliti essent regere*. Vnde igitur annua Iudeæ procuratorum administratio homini fingitur? Sanè sub Tiberio Gratus XI. annos, Pilatus verò decem Iudæam gubernarunt. Eidem etiam somniatur eo loci apud Dionem lacuna; nihil enim ibidem deest; & vbi ab A. 757. latior lacuna emersit, nullus hucusque eandem impleuit; quamuis quædam in excerptis Valesianis, & exscriptis à Zonara suppleantur. Monstro propius est quod subijcit Ricciolius num. 8. vbi arguit Dionem falsitatis, quod res diuersis annis gestas recitet ad consulatum Antistij Veteris ac Lælij Balbi. Nam ibidem decem annorum historia intercidit, quam lacunam dudum viri eruditi obseruarunt, quos inter Baronius in apparatu num. 95. quòd euidenter patet ex laudatis excerptis, ac ex legat. 39. à Fuluio Vrsino edita; ibi enim quædam ex Dionis libris referuntur, quæ tamen in eiusdem modò historia desiderantur, in qua consulibus Antistio ac Balbo succedunt Cornelius Cinna ac Valerius Messalla Coss. A. V. 758. cum priores A. V. 748. consulatu functi fuerint. Addit Tiberium Archelao de successione regni cum fratribus Romæ litiganti, patrocinatum fuisse coram Augusto, quòd probat hisce Suetonij de Tiberio verbis cap. 8. *Ciuilium officiorum rudimentis Archelaum, Trallianos, & Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit*. At certum est, inquit, teste Velleio Tiberium ex secessu Rhodiensi Romam venisse anno secundo vulgaris Epochæ, Iuliano 47. V.C. 755. quo anno Archelaus Tiberio patrocinante, Ethnarchiam ab Augusto obtinuit, non verò A.V. 751. aut superiori. Nominis similitudo Ricciolium in errorem traxit. Nam Archelaus, cuius causam Tiberius Romæ defendit, non fuit Archelaus Herodis Regis Iudæorum filius, sed Archelaus Rex Cappadociæ, vti disertè tradit Dio lib. 57. anno Vrbis 769. scribens Tiberium Romam ex Cappadocia euocasse Archelaum regem, *cui erat infensus, quia cum olim sibi is supplicasset, suoque patrocinio vsus, cum ab incolis apud Augustum accusatus fuisset, Rhodi se neglexisset &c.* Alios Ricciolij de Archelao rege Cappadocum errores cap. 11. confutabo.

Rectè Cardinalis Baronius Iosephum antilogiæ incusat, quòd cum in libro 2. belli scripsisset Archelaum nouem annos regnasse, in libris postea antiquitatum decem annos Ethnarchiæ Archelao attribuerit. Vsserius alijque vtrumque componunt, vt illic de nono anno exacto, hic verò de decimo inito intelligatur. Cataplasma huic vlceri inutile. Nam Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 15. idem Archelai somnium narrans, ait: *Visus est sibi videre decem spicas maturas tritico plenas*; tum subijcit Simonem interpretatum de decem regni annis, ac dixisse: *Vnam futuram æstatem, qua exacta, regno depelleretur*; ac quinto postea die à somni interpretione Romam ab Augusto euocatum. Qui visus est nouem tantùm spicas sibi per quietem videre, quod scribitur in libro priori de bello Iudaico, neutiquam vidit decem. Spicæ verò totidem æstates, quas Ethnarcha transacturus erat, designabant, hoc est, totidem annos regiminis. Iosephus fortassis vel legit, vel ab alijs grandio-

ribus

ribus natu accepit Archelaum somniasse tot spicas vidisse, quot planè annos regnauit, atque hos ab eisdem spicis Simonis interpretatione designatos; quamuis numerus præcisus spicarum sibi indicatus non fuerit. Hinc cum in priùs abs se editis libris de bello Iudaico, annos completos Ethnarchiæ Archelai vellet designare, nouem spicas eidem visas affirmauit. At in libris Originum decimum inchoatum dominij annum numeraturus, vnam priori numero spicam addidit. Et quidem in libello de vita sua idem Iosephus ait ipsius patrem natum fuisse *anno decimo regni Archelai*, ac publicas tabulas appellat. Hinc Petauius, Keplerus, Vsserius, quos nuper secuti sunt viri eruditissimi Henschenius ac Papebrochius loco superiùs mihi laudato num. 10. scribunt Herodem obijsse Caluisio Sabino iterum & L. Passieno Rufo Coss. A.V. 750. quod etiam confirmant eclypsi Iosepho memorata paulò ante Herodis obitum; itemque ex annis decem dominij Archelai. At mors Herodis non potuit contingere anno V. 750. à parilibus, ante Pascha, immò nec ante exitum Septembris, quia mense Octobri Herodes annum regni XXXVI. explebat, quod euidenti chronologia mihi probatum est. Vsserius ad annum IV. ante æram Dionysianam pag. 535. ex Hebræorum festis ostendit Herodem obijsse die 7. Cisleui mensis, quæ anno V. 750. Nouembris Iuliani diei XXV. correspondebat. In hac sententia Herodes mortuus est altero mense anni XXXVII. Tum Archelaus A.V. 759. exeunte anno Iuliano LI. Ethnarchia pulsus dicetur, anno principatus decimo inchoato. Et quidem ex illis verbis: *Vnam futuram æstatem, qua exacta, regno depelleretur*, circa finem anni regno priuatus intelligitur, cum post quinque dies ab Augusto Romam ad causam dicendam, euocatus fuerit, ac postremam æstatem Romæ sub iudice exegerit.

Quicunque de anno Natali Christi Domini scripsere, Herodiani etiam regni epocham sibi necessariò exponendam duxerunt, ne Herodes mortuus videretur, antequàm Christus natus esset. Etenim Euangelica fide credimus Magos natum Christum adoraturos, viuente Herode, Hierosolymam venisse; eundem Regem infanticidium per summam sæuitiam imperasse, eiusque iræ Christum à parentibus, maturata in Ægyptum fuga, subductum. Baronius in apparatu num. CXI. scribit: qui Iosephi chronologiam de annis regni Herodis sibi sequendam proposuerit, *ab Euangelica, veritate (proh nefas) declinet necesse est*. At Torniellus sacrorum annalium scriptor ad annum Mundi 4014. num. 6. ait: *Manifestum est dictum Iosephi de initio regni Herodis nequaquàm sacro Euangelio aduersari*. Quòd verò animaduerto epocham regni Herodiani ex triplici eiusdem nauigatione in Italiam illustrari, de annis earundem nauigationum disputationem hoc loco inserendam decreui, cuius si nulla te, amice Lector, curiositas teneat, poteris eandem vna & altera versa pagina, transilire: in quibus tamen Chronologiæ studiosorum oculi hærebunt; istæ enim tricæ ipsorum amores ac deliciæ sunt. Antequam tamen Herodem iam regem in Italiam primùm deducam, quædam eidem gesta paucis prænarrabo. Iosephus lib. 15, cap. 12. describit grauitatem annonæ, quam Palæstina *anno decimo tertio* Herodis passa est, narrans Regem à C. Petronio præfecto Ægypti magnam frumenti copiam impetrasse. Petronius A.V. 728. in locum Cornelij Galli, qui Romanorum primus Ægypto ius dixerat, successerat ex Dione lib. 53. Hic Iosephus annos regni Herodis à captis, vti putat, A.V. 717. Hierosolymis numerat; nam annus XIII. regni à Romanis accepti, Herodi anno V.C. 727. exierat. Subijcit statim Iosephus: *Eodem tempore auxilia*

xilia misit Cæsari quingentos selectos è suo satellitio, quos Ælius Gallus duxit in expeditione Arabica. Ælius Gallus Romanorum ducum primus Latina arma Arabiæ intulit, ex Dione A. V. 730. Itaque rectè scripsit Iosephus *eodem tempore*. Petauius lib. 11. doctr. temp. cap. 1. ait: *Non est dubium quin Ælij Galli nomen deprauatè scriptum sit*; *legendum est Ælius Largus*; vti à Dione nuncupatur. Immò non est dubium quin Petauius cum Dione cognomen Largi perperam scripserit. Strabo lib. 1. pag. 81. ait: *Quin & in Arabiam Felicem Romani iam cum exercitu profecti sunt, ductore Ælio Gallo amico ac sodali nostro*. Et postea: *Quo tempore Gallus Ægypto præfuit, ad ipsum veni*. Plinio lib. 6. cap. 28. idem *Ælius Gallus ex equestri Ordine* laudatur. Ælij Galli expeditionem Arabicam fusiùs idem Strabo describit lib. 16. vbi inter auxiliares Galli copias recenset Iosepho similiter *quingentos Iudæos*. Idem Iosephus capite insequenti 13. narrat Herodem in loco, cui turris Stratonis nomen erat, nouam vrbem Cæsaream condere inchoasse; & statim: *Hac iam altera vrbe post Sebasten inchoata, decreuit Romam mittere filios Alexandrum & Aristobulum, vt salutarent Cæsarem*. Dein quibusdam interiectis, præcipuè verò Augustum *excepisse adolescentes summa humanitate*, hæc scribit: *Interea in Asiam Agrippa mittitur, administraturus transmarinas prouincias pro Cæsare*. Eum, quòd esset amicissimus, Herodes apud Mytilenem cum salutasset, in Iudæam reuersus est. Agrippa in Orientem missus fuit A. V. 731. ex Dione lib. 53. Igitur anno superiori V. C. 730. Cæsarea condi cœpta est, ac ambo filij Herodis Romam missi. Hæc cum non notasset Torniellus ad A. M. 4038. num. 2. imprudenter Iosephum arguit, scribens haud simile vero esse Herodem ante filios Romam misisse, *quam sciret aut verisimiliter crederet Cæsarem de Asia Romam rediisse*. Cæsar Augustus in Asiam profectus est verno tempore A. V. 734, cum in Samo insula hiemasset, teste Dione lib. 54. cum filij Herodis quartum annum Romæ iam degerent.

Iosephus lib. 16. cap. 1. narrat Herodem Romam nauigasse, ac inde reducem secum filios optimis disciplinis instructos, in Palæstinam duxisse; ac statim iuuenes ingenti apud Salomem amitam inuidia laborasse. In capite sequenti recitatis nuptijs, quas ijdem filij Herodis nobilibus feminis copulati, celebrarunt, ait: *Post hac audito quòd M. Agrippa ex Italia rediisset in Asiam, profectus illò, inuitauit eum in regnum suum*. Agrippa iterum in Orientem missus fuit A. V. 738. vt ad eum annum testatur Dio lib. 54. Igitur Herodes anno superiori V. C. 737. Romam transmiserat, ibidem ab Augusto *humanissimè tractatus*, ex eodem Iosepho initio laudati lib. 16. Salianus cum in Iosepho libro primo de bello Iud. cap. 17. legisset Herodem annuos redditus decreuisse pro edendis ludis Olympicis, *eo lustro, quod cum Romam nauigaret, offendit*, putauit Herodem priori vice cum Rex Romam nauigauit, ludos Olympicos in Græcia offendisse. Hinc scribit tom. 6. ad A. M. 4042. Olympiade 192. A. V. 742. Romam primùm transmisisse, *vt felicem Augusto reditum, & nouam Pontificatus dignitatem gratularetur, & cum S. P. Q. R. patrem patriæ salutaret*; hoc enim titulo eo demum anno Augustum appellatum existimat. Ibi laudat Torniellum Iosephi anacronismum refellentem, quòd hic iter Romanum Herodi susceptum eo anno asseueret, quo Augustus Roma aberat. Miror hunc scriptorem adeo securè chronologiam nauigationum Herodis suo in cerebro fingere, relicto Auctore, qui eiusdem

regis

regis nepotibus conuixit, ac commentarios de illius vita sincerè ac diligenter conscriptos euoluit. Anno V. C. 736. & 737. Augustus Romæ substitit, teste Dione in libris annalium. Sanè A. V. 737. Cæsares nostros adoptauit; anno verò insequenti exhibitis in Vrbe ludis, Roma discessit, cum priùs eodem anno Agrippam in Orientem misisset. Sed antequàm Agrippa Orientalibus iterum prouincijs præficeretur, Herodes filios Roma in regnum reduxerat, ac ex ingenti ac nimiùm noto patris erga eosdem amore Salomæ liuor eruperat, atque vterque vxores iam duxerat. Itaque iter primum Herodis ante secundum aduentum Agrippæ in Asiam contigit A. V. 737. vel fortè superiori; vtroque enim Augustus Romæ degit. Quod verò Salianus addit de titulo patris patriæ A. V. 742. vel vt ipse iuxta Capitolinas tabulas supputat 741. Augusto delato, falsissimum esse, inferiùs cap. 7. euidenter demonstrabo. At Torniellus ea scripsit, quæ cum primùm legi, non potui non mirari hominis anti-historias, & pinguissimos anacronismos. Profectò ne quidpiam Torniello affingere videar, quæ scribit, sub ipsius verbis ponam. Is igitur ad A. Mundi 4037. V.C.737. num.7. ait: *Eodem item circiter tempore, vt credimus, Herodes, vt primùm cognouit Cæsarem de Syria, Asiaque Romam rediisse incolumem, quod non nisi per hæc circiter tempora contigisse inferri potest, misit Romam filios suos ex Mariamne genitos Alexandrum & Aristobulum.* Dein anno insequenti Mundi 4038. V.C.738. scribit num.2. *Eodem anno quo Cæsar Romam rediit, M. Agrippa iterum venit in Asiam, ad quem salutandum & inuitandum protinus cucurrisse Herodem, dubitare nemo debet; ergo necesse est, quòd Herodes longè priùs reduxerit Agrippam de Asia, quàm filios suos è Roma. Nemo igitur miretur, si nos in hisce rebus Herodis recensendis, non sequamur ordinem, quo hæc eadem ab ipso Iosepho sunt tradita.* Denique ad A.M.4040. V.C.740. ait: *Eodem, vt arbitror, anno, qui erat quartus, ex quo miserat Romam filios, Herodes nauigauit in Italiam, salutatum Cæsarem, à quo humanissimè tractatus, filios domum reducendos recepit.* Superiùs verò A.M.4035. num.2. dixerat ea quæ Iosephus narrat in octo prioribus capitulis lib.16. Antiq. esse *confusè tradita. Nos autem*, addit, *ea satis probabiliter suis locis ac temporibus adnotabimus*. Hæc Torniellus. Singula in examen uocemus, inspecturi num *satis probabiliter* dicta sint; ac suppono eundem, vt contestatur ad A.M. 3300. pag.158. *æram ab Vrbe condita Varronianam*, cum Dione alijsque sequi. Et quidem quod scribit reditum Cæsaris ex Asia ac Syria Romam contigisse A. V. 737. quo intellecto, Herodes filios Romam misit, metachronismum sapit. Nam Augustus, cum ineunte A.V.735. alter consul collega C. Sentij Saturnini per seditionem comitiorum creari non posset, Q. Lucretium, inquit Dio lib. 54. *consulem designauit, ac ipse Romam contendit*. Quæ eo anno ibidem egerit Imperator, ex eodem Scriptore intelliguntur. Anno etiam insequenti 736. Romæ substitit, ac examen Senatus habuit, leges etiam promulgauit laudato Dioni memoratas. At Torniellus in annum V. 737. reditum Augusti protrahit, vel eo certè anno Imperatoris reditum Herodi innotuisse imaginatur, vt tabellarij tardiores quàm cucurbitæ in mari, nuntium de Augusto in Italiam reuerso, Herodi in Palæstinam attulerint. Itaque si Herodes Augusti Romam reditum expectabat, antequàm filios in Vrbem mitteret, cum ille ante biennium Romam reuersus fuerit, poterat Torniellus ante biennium regios iuuenes Romam deducere. At nec minùs falsa loquitur, cum scribit:

Eodem

Eodem anno quo Cæsar Romam redijt, M. Agrippa iterum venit in Asiam; nempè A. M. 4038. V. C. 738. Immò eodem hoc anno Vrbis Augustus, & Agrippa Roma discessere, Vrbis custodia Statilio Tauro commissa. Hæc Dio scribit de Augusto: *L. Domitio & P. Scipione Coss. in Galliam profectus est, obtendens causas huius profectionis bella quæ ibi conturbata essent*; & post duodeuiginti versus ait: *Nam statim Agrippam in Syriam miserat*. Qua autem ratione ex his inferatur priùs ab Herode Agrippam suum in regnum ex Asia deductum, quàm filios in patriam, planè non video. Hoc tamen scio, perperam regios adolescentulos A. V. 740. ab Augusto Herodi Romam aduenienti traditos dici, in patriam reducendos. Nam A. V. 738. Imperator Roma in Gallias profectus, anno demum Vrbis 741. reuersus est. Hæc Dio scribit lib. 54. *Augustus rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis &c. Romam reuersus est, Tiberio & Quintilio Varo consulibus*, A. V. 741. Vterque verò consul ludos pro reditu Augusti celebrauit, vt ex vetusta inscriptione constat, quam recitaui cap. 1. Augustus verò, inquit idem Auctor, *Tiberium increpauit, quòd ludis votiuis, quos pro suo reditu faciebat, Caio iuxta se sedem dedisset*. Et tamen Torniellus scribit Herodem A. V. 740. Romæ *humanissimè tractatum* ab Augusto, cum id temporis Augustus Roma procul transalpinas prouincias perlustraret. Satius huic homini fuerat Iosephi, vt cum Petauio loquar, *præstantissimi scriptoris* vestigijs insistere, quàm sine duce ac præmonstratore, res ante sexdecim sæcula gestas, in literas mittere, ac subinde dicere, *vt arbitror, vt credimus*, quibus vocibus, si in historia condenda, vti liceret, quilibet optimo iure posset nouam Alexandri Magni vitam describere, procul abire iussis Curtio ac Arriano. Ego interim *& arbitror & credo* Torniellum, Iosephi historia, vel saltem eiusdem ordine relicto, bellas fabulas lusisse, quas vnus Iosephi hostis Salianus commendet. Idem autem Salianus A. Mundi 4032. Olympiade ineunte 192. V. C. 742. qui iuxta tabulas Capitolinas, quas hic Auctor sequitur, est 741. scribit Herodem ex Iosepho iuisse Romam eo anno quo celebrabantur ludi Olympici, quos inter nauigandum offendit, quod non potuit contingere, nisi Olympiade 192. *Non*, inquit, *Olympiade 190. quia Cæsar erat in Syria cum Herode. Initio 191. ab Vrbe aberat*. Rectè hæ duæ Olympiades Saliano excluduntur, ac Annalibus Dionis similiter loquitur. Illud tamen errat, quòd primum iter Herodis recenset anno quo Olympici ludi in Elide celebrabantur, quod tamen nusquam scribitur à Iosepho, quem vnum auctorem nauigationis Herodis sub ipsis ludis Olympicis habemus; ille enim solummodo narrat Herodem Romam transmittentem, interfuisse ludis Olympicis. Quare pro arbitrio Salianus hoc primum iter regis alligat anno, quo Olympia celebrabantur, cum illi ludi contigerint, vt mox ostendam, cum iterum vnà cum filijs Romam profectus est. At in priori nauigatione filios regijs disciplinis excultos, in Palæstinam reduxit, quod hoc A. V. 742. quo celebrata est Olympias 192. nequaquam euenit. Nam Iosephus testatur diu antea filios Herodis in patriam remeasse, nempè antequàm A. V. 738. Olympiade 191. Agrippa iterum in Asiam veniret. Præterea lib. 16. cap. 1. & 2. nuptijs filiorum recitatis, alterum Agrippæ in Asiam aduentum recenset, qui contigit A. V. 738. In cap. 3. narrat Herodem perrexisse ad Agrippam bellum in Bosphoro gerentem. Hoc bellum eiusque originem atque exitum paucis describit Dio A. V. 740. In cap. 4. recensetur oratio à Nicolao Damasceno, iussu præsentis Herodis ad

Agrip-

Agrippam pro Iudæis contra Asiaticos habita, cum ex bello Bosphorano in Samum venissent. In cap. 5. narratur reditus Herodis in Iudæam. Quare tria hæc capita continent gesta Herodis A. V. 740. In cap. 6. dissidia regiæ domus commemorat, ac delationes contra Alexandrum & Aristobulum, cum cetera inter crimina, *his*, inquit, *affinxerunt Archelaum Cappadocem eis spem facere, quòd ope illius peruenturi sint ad Cæsarem, & patrem accusaturi*. Nempè quia Archelaus erat socer Alexandri, cui filiam Glaphyram in vxorem tradiderat. Hinc scribit Herodem filijs memoratis subinfensum, Antipatrum vtroque natu minorem, quem ex altera coniuge susceperat, in aulam accitum, summis honoribus decorasse, vt ferocientibus filijs æmulum validiorem opponeret. Denique in fine eiusdem capitis ait: *Et cum nauigaret ad salutandum Agrippam post decennalem administrationem Asia decessurum, solum ex filijs Antipatrum secum duxit, quem ei cum multis muneribus tradidit Romam deducendum*. M. Agrippa ex Asia Romam reuersus est A. V. 741. & quidem ante hiemem, qui tamen mense Martio anni insequentis V. C. 742. morbo interijt; vti fusè ostendi cap. 2. huiusce dissertationis. Et tamen Salianus fingit Herodem hoc anno, incumbente æstate, Alexandrum & Aristobulum secum Romam duxisse, iam Agrippa demortuo; cum & Roma reuersi, ac cum vxoribus iuncti fuissent, antequàm Agrippa A. V. 738. iterum Orienti præfectus, in Asiam transmitteret. Cum narratio Iosephi adeo distincta sit, ac iuxta seriem rerum ab Herode gestarum Romanis scriptoribus adeo conformis, Saliano A. M. 4044. num. 11. dicitur *admodum perturbata esse in hac re*; quas ille voces sibi redditas audiat. Hactenus de anno prioris nauigationis ab Herode Romam susceptæ.

Contextum historiæ Iosephi prosequamur, ex qua annum secundæ peregrinationis in Italiam certissimis characteribus designabo. In capite septimo sequenti narrat Antipatrum Romæ degentem frequentibus literis fratribus insidias struxisse, veritum ne illi, se absente, paternam gratiam, qua exciderant, recuperarent. Accedebant affinium accusationes, qui molestè ferebant Alexandrum & Aristobulum materna cognatione tumidos, Herodis regis propinquis generis humilitatem exprobare. Hinc Herodes eisdem indignatus, *decreuit Romam nauigare, & ibi filios accusare apud Cæsarem, ne propter indignationem videretur parùm pius erga filios*. Quò postquàm peruenit, non inuentum ibi Cæsarem, Aquileiam vsque ad eundem perrexit. In capite 8. recitat orationem, qua Alexander illata sibi à patre crimina apud Cæsarem confutauit. Addit Augustum eadem commotum, Herodem filijs conciliasse; ac statim: *Tum igitur post actas Cæsari gratias vnà discesserunt, & cum eis Antipater, simulans se gratulari reuersis in gratiam. Sequentibus deinde diebus Herodes CCC. talentis Cæsarem donauit, munera edentem Romæ, & congiarium populo diuidentem*. Inde ait Herodem in regnum reuersum, aduocato in templum populo, publicè pro concione exposuisse, quæ in Italia peregisset, ac postea concionem dimisisse, quibus verbis octauo illi capiti finem imponit. Tum statim caput nonum ita exorditur: *Per idem tempus perfecta est Cæsarea, decimo anno postquam ædificari cœpta est, regni verò anno octauo supra vicesimum, Olympiade* 192. In hac historia euidenter designatur annus V. 742. quod quidem ex rebus Augusto gestis, vetustis inscriptionibus, ac characteribus chronologicis demonstro. Pannonij A. V. 742. audita Agrippæ morte, à quo per hiemem ad obsequium, bello tantùm ostentato,

legitur tum in editis, tum in MSs. Mediceis, quæ consului, δεκάτω μὲν ἔτει, *decimo anno* perfectam Cæsaream; sed legendum esse δωδεκάτω constat ex libro superiori capite 13. vbi scribit Cæsaream ab Herode condi cœptam, eamque postea absolutam δωδεκατῷ χρόνῳ. Et post aliquot versus ait: *Interea in Asiam Agrippa mittitur &c.* Agrippa autem missus est primùm in Asiam A. V. 731. Cum verò Cæsarea ante illius aduentum in Orientem, extrui cœpta sit, anno superiori V. C. 730. Herodes nouæ vrbis fundamenta posuit, quæ postea δωδεκατῷ χρόνῳ *duodecimo anno* absoluta est. Annus autem duodecimus ab eadem vrbe inchoata expletur A. V. 742. quo pariter anno Herodes vigesimum octauum annum regni à Romanis V. C. 714. accepti, mense Octobri complebat, Olympiade 192. quæ cum eo anno acta fuerit die septima Augusti, colligimus Herodem id temporis ludis Olympicis inter nauigandum Romam, interfuisse. Salianus hanc alteram Romanam Herodis peregrinationem toto quadriennio protrahit ad consulatum C. Marcij Censorini, ac C. Asinij Galli V. C. anno Varroniano 746. Olympiade 193. Saliani tamen errorem Dio confutat, qui lib. 55. ad annum memoratum de Augusto scribit: *Bellum in Germanos molitus, ipse DOMI substitit. Tiberius autem Rhenum transijt &c.* Ita Romæ degens, pomœrium protulit, Sextilem de suo agnomine Augustum appellauit; & quod Dio siluit, nec Salianus aduertit, censum egit, ac lustrum fecit, vti patet ex tabulis Ancyranis, in quibus eo anno dicuntur censa Romanorum ciuium quadragies centum millia, & ducenta ac triginta tria millia. Nemo nescit tot millium ciuium censum vix maiori parte eius anni absolui potuisse; cum in Senatorum vitam inquirendum esset, ac mores tot millium equitum Romanorum in examen vocandi. His adde nullum eo anno congiarium populo datum, quod tamen contigit, cum Herodes Rex iterum in Italiam aduectus, apud Aquileiam Augustum conuenit, ac cum eodem Romam profectus fuit. Denique Herodes hac secunda peregrinatione peracta, Cæsaream dedicauit Olympiade 192. At anno Vrbis 746. acta est Olympias 193. die 24. Iulij. Nec reponi potest Herodem vere ineunte in Italiam profectum, & antequàm exiret annus quartus Olympiadis 192. in Iudæam reuersum, Cæsaream dedicasse. Nam Saliano auctore, Augustus eo anno Aquileiam vsque profectus est, vt Germanico bello propiùs assisteret; quare si ante Solstitium Herodes cum Augusto Romam reuersus fuit, Augustus procul à Germaniæ confinijs secessit, cum per æstatem ardor belli ferueret. Nec numerus annorum regni Herodis congruit cum chronologia Saliani. Nam A. V. 746. Kalendis Ianuarijs Herodes agebat annum regni à Romanis accepti tricesimum secundum, à captis Hierosolymis, siue morte Antigoni vicesimum nonum. Hæc monstra loquantur necesse est, qui Iosephi historia contempta, seriem rerum ab Herode gestarum suo sibi in cerebro disponunt. At reponit Salianus anno V. 746. Imperatoris titulum ex Dione Augusto iteratum fuisse, *quod*, inquit, *ridiculum esset, si ipse domi resedisset.* Vix hospes in Romanorum Principum historia tam ridicula pronuntiaret, Cum milites victoriam de hostibus reportabant, *imperatoris* titulum Cæsari tum rerum potienti deferebant: quamuis ille procul à castris Romæ id temporis degeret. Cum A. V. 769. Germanicus exercitum Germanorum fudisset: *Miles in loco prælij Tiberium* Imperatorem *salutauit*, ex Tacito lib. 2. Annal. Cum idem ante biennium demortuo Augusto successisset, in nummis appellatus est IMP. VII. At rursus à Germanicis legionibus Imperator salutatus, inscribi cœ-

pit IMP. VIII, quod patet ex nummis, atque inscriptionibus lapidum pag. 153. 7. 160. 2. 187. 13. & 235. 8. 10. Et tamen de Tiberio scribit Suetonius cap. 38. *Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit*. In Claudio verò scribit; *Expeditionem vnam omninò suscepit*; qui tamen Claudius in nummis ac lapidibus nuncupatur IMP. XXIIII. Sed de Augusto loquamur. Cum Crassus Augusti legatus Thraces vicisset, ex Dione lib. 51. *neque tamen imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Cæsar*. Et quidem Augustus postremo decennio imperij semel tantùm A. V. 761. ex eodem in fine lib. 55. *quò propiùs quæ in Pannonia ac Dalmatia gerenda essent, subinde monere posset, Ariminum se contulit*. Hæc vel ipse in Ponto exul Ouidius cum intellexisset, lib. 2. eleg. 2. ad Messallinum scribit:

Adde triumphatos modò Pæonas, adde quieti
Subdita montanæ brachia Dalmatiæ,
Nec dedignata est abiectis Illyris armis,
Cæsareum famulo vertice ferre pedem.
Ipse super currum placido spectabilis ore,
Tempora Phœbea virgine nexa tulit,
Quem pia vobiscum proles comitauit EVNTEM,
Digna parente suo, nominibusque datis.

Sanè Augustus ab A. V. 757. vsque ad A. 767. quo viuendi finem fecit, semel tantùm Roma profectus, Ariminum vsque progressus est; ceteris verò annis Romæ substitit, bellum per Tiberium in Germania, Pannonia, ac Delmatia administrans, cui postea collegam Germanicum misit. Hæc idem Ouidius testatur lib. 2. Tristium ad Augustum scribens;

Sic assueta tuis semper victoria castris,
Nunc quoque se præstet: notaque signa petat.
Ausoniumque ducem solitis circumuolet alis:
Ponat & in nitida laurea serta coma:
Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas;
Auspicium cui das grande: deosque tuos.
Dimidioque tui præsens, & respicis vrbem:
Dimidio procul es, sæuaque bella geris.

Corpore enim præsens in Vrbe erat, animo tamen procul aberat, bello administrando per Tiberium, quem poeta *Ausonium ducem* appellat, intentus. Scribit Dio lib. 59. *De Germanis Imperatoris nomen non Augustus modò, sed Tiberius accepit* A. V. 759 Auctor est Velleius lib. 2. ac Dio lib. 55. Tiberium legionibus in hibernis castris collocatis, Romam ad Augustum singulis ferè annis se contulisse. Velleius per adulationem id pietati Tiberij tribuit, qui Augustum patrem salutaturus, obstructas gelu alpes toties superaret. Dio verò ait: *partim ob negotia quædam, potissimùm verò metuens ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret*. Augustus apud Gruterum pag. 187. inscribitur P. Lentulo Scipione T. Quinctio Crispino Coss. TRIB. POT. XXX. IMP. XV. Onuphrius noster ac Pighius ex eodem notant memoratos consules fuisse suffectos à Kal. Iul. A. V. 760. quo anno Augustus quindecies tantùm Imperatoris titulum obtinuerat. Anno verò quo obijt, *nomen Imperatoris semel atque vicies partum* eidem testatur Cornelius Tacitus lib. 1. Annalium sub initium, qua de re plura dabo inferiùs cap. 16. Igitur Augustus sæpiùs nomen illud obtinuit, quamuis Romæ subsistens, bella

per

per legatos, aut priuignum, nepotemque Germanicum administraret. Bello Delmatico confecto, Romæ degenti Augusto, inquit Dio lib. 56. ad A.V.762. *Victoria nuntium attulit Germanicus, eiusque causa Augusto & Tiberio nomen Imperatoris, ac triumphus decretus*. Hactenus contra errorem Saliani, ac de anno secundæ nauigationis Herodis.

Ceterùm quo anno tertiùm idem Rex in Italiam transmiserit, mihi prorsus incompertum est; nulla enim chronologica nota, aut tenui saltem eius vestigio tempus postremæ nauigationis Herodianæ apud Iosephum signatur. Keplerus cap. 8. de anno natali Christi pag. 65. scribit Herodem tertiò in Italiam venisse quo anno Olympias 193. celebrabatur, V. C. 746. affirmans hoc iter Herodis statui à Iosepho eo anno, *quo Olympias celebrata fuit*. Hoc postremum falsò Iosepho imponitur; nam hic scriptor, vt ostendi ex eiusdem verbis, narrat in eo capite, in quo plura Herodianæ munificentiæ exempla addensat, eundem Romam nauigantem, offendisse ludos Olympicos, quos cum exili pompa agi videret, annuos redditus, augendæ illorum solemnitati, destinauit. Nullam autem trium ibi nauigationum designat. Porrò idem Iosephus cap. 13. scribit Herodem cum tertiò Romam transmissurus esset, Titium Syriæ Præsidem Archelao Regi Cappadociæ conciliasse. Salianus cum in titulo A.M. 4046. scripsisset: PRÆSIDE SYRIÆ N. N. in titulo anni insequentis ponit: PRÆSIDE SYRIÆ TITO. Proximo deinde anno Syriæ præsides designat Saturninum & Volumnium. Hinc tertium iter Herodis recenset A.M. 4047. Tiberio Nerone II. & Calpurnio Pisone Coss. V. C. 747. anno quo Titus Syriam obtinebat. Anno V. 741. Agrippa Syriam regebat, quod ex Dione rectè Salianus didicit. Per quadriennium insequens Præses Syriæ eidem statuitur N. N. At A. V. 747. ecce illi natum præsidem Syriæ Titum, cui proximis consulibus binos successores attribuit Saturninum & Volumnium. In primis ex vetustis MSS. Mediceis, ac editis antiquis exemplaribus patet à Iosepho scribi *Titium*, non *Titum*; neque enim historici ad personam designandam purum prænomen scribebant, quòd pluribus gentibus Romanis commune erat, sed nomen gentile, vel cognomen, quod proprium genti erat. Strabo etiam eundem præsidem Syriæ disertè *Titium* appellat, de quo cap. 15. plura dicentur, ac eiusdem numisma producam in quo M. TITIVS inscribitur. At Salianum interrogatum velim, cur Titium vnico tantùm anno Syriæ præsidem facit, cum imperante Augusto Rectores prouinciarum P. R. per biennium magistratu fungerentur, præsides verò ac legati qui Augusti prouincijs præerant, diuturniorem magistratum gererent, vti ex Dione superiùs obseruabam. Salianus annuum tantùm regimen Titio permittit, qui Quinctilio Varo tertio à Titio eiusdem Syriæ Præsidi ab A. M. 4052. vsque ad A. M. 4061. magistratum prorogat. Idem Scriptor cum A. Mundi 4046. Herodem Romam euntem exhibuisset; anno statim insequenti 4046. eundem Herodem Romanum rursus iter metientem inducit. Ita, si Saliano fides, Herodes vix ex Italia in Palæstinam redierat, cum statim de altera Romana peregrinatione deliberat, commeatum parari, triremes seu naues adornari iubet, vt tam celeriter in Italiam remeans, Romanis Iudæorum non quidem Rex, sed tabellarius videatur. Hæc tam leuia omitto, ac quæ probabilis mihi coniectura iudicetur ad annum postremæ huius nauigationis Herodis indagandum, expono. Anno V. 751. quo Herodes decessit, Quinctilius Varus præses ac legatus Augusti nuper in Syriam venerat, vti col-

vti colligitur ex Iosepho lib. 17. cap. 7. & Tacito lib. 5. Hist. vbi ait: *Post mortem Herodis, nihil expectato Cæsare, Simon quidam regium nomen inuaserat; is à Quinctilio Varo obtinente Syriam, punitus, & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere.* C. Sentius Saturninus Vari decessor fuit, vti ex Iosepho intelligitur. Hic A. V. 749. quo die 25 Decembris Christus natus est, Syriam regebat. Huius rei testem locupletissimum habemus Tertullianum lib. 4. con. Marcionem cap. 15. scribentem: *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Iudæa per Sentium Saturninum, apud quos genus eius*, scilicet Christi, *inquirere potuissent*; nempè quando *exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis*: Lucæ 2. At si Sentius Saturninus per quadriennium Syriam obtinuit, is in prouinciam venit A. V. 746. ac A. V. 750. circa Autumnum Quinctilium Varum successorem accepit. Quare cum Iosephus scribat Herodem ex Italia in Iudæam reuersum, inuenisse præsidem Syriæ Saturninum, eodem quoque anno Romam nauigauit. Verùm quòd Saturninus per quadriennium, vel per triennium tantùm legatum Augusti in Syria fortè egerit, annus certus tertiæ nauigationis Herodis designari non potest, nec historico licet diuinare, nisi velit cum Saliano fabulas, vel proximiora fabulis in literas mittere.

Cardinalis Baronius admittens annos regni Herodis 37. à Iosepho numeratos, contendit eosdem inchoandos ab anno *quo Augustus nauali bello Antonium & Cleopatram debellauit, eodem Augusto tertiùm & Messalla Coss. Olympiadis* 187. *anno secundo*. V. C. 723. Cuius sententiæ rationem adducit, quòd cum Herodes Antonij partes contra Augustum fouisset, *ac postea Augustus ex senatus consulto rescidisset, irritaque reddisset, quæ ab Antonio in Imp. perduelle gesta essent; non licuit Herodi illos regni sui numerare annos, quibus regnauit, postquam illud ab Antonio sibi restitutum accepit, sed ab eo tempore quo ab Augusto sibi redditum fuit, & ex S. C. confirmatum.* Hæc ille in Apparatu numero 116. Prænotauerat autem num. 114. Iosephum in annis Herodis numerandis varium fuisse & inconstantem; nam lib. 14. antiq. cap. 15. scribit eo tempore quo confecto bello Alexandrino, Iudææ regimen Antipatro commisit, Herodem Antipatri filium fuisse *adolescentem annos natum quindecim*, nempè A. V. 707. Postea verò lib. 17. narrans obitum Herodis, dicit eundem obijsse anno ætatis fermè septuagesimo, circa A. V. C. 762. Hic chronologicus Baronij calculus sectatores non inuenit, ac passim ab omnibus confutatur. Victoria Actiaca contigit die secunda Septembris A. V. 723. Augusto III. & Messalla Coss. ex Dione initio lib. 51. Cum verò Herodes circa Pascha labente anno 37. ab Actiaca victoria, Baronio mortuus credatur, decessit A. V. 760. Q. Cæcilio Metello Cretico A. Licinio Nerua Silano Coss. At obitus Herodis à Baronio in Annalibus statuitur anno Christi iuxta ipsum VIII. M. Æmilio Lepido, L. Arruntio Coss. V. C. 759. quo tamen anno circa Pascha Herodes ab Actiaca victoria egisset annum regni XXXV. ac mensem sextum. Ita annos triginta septem perperam subduxit. Sed nec initium rectè deduxit; siquidem cum Augustus anno tantùm altero ab Actiaca victoria, bellum contra Antonium profligaturus, in Asiam transmisisset, Herodes eundem apud Rhodum conuenit, depositoq; diademate veniam supplex postulauit, quòd Antonio contra ipsum suppetias misisset. Quare si 37. anni regni Herodis inchoentur *ab eo tempore quo ab Augusto illi redditum fuit & ex S. C. confirmatum*, quod apud Rhodum

dum

dum contigit, obitus Herodis alligandus est A. V. 760. non verò A. V. 259. vti Baronius opinatur. Dio lib. 51. scribit de Augusto: *In Italiam properauit, media hieme, se quartùm, M. Crasso (hunc enim collegam habebat &c.) consulibus*. Postea: *In Græciam auectus est tricesimo quàm in Italiam venerat, die, ac propter hiemem nauibus per Isthmum Peloponnesiacum translatis, tanta celeritate in Asiam aduenit, vt de eius discessu simul redituque Antonius ac Cleopatra cognouerint*. Quare vt minimùm exeunte Februario A. V. 724. à parilibus Augustus iterum in Asiam venit. Nec enim dici potest Herodes Cæsarem adijsse cum A. V. 723. *Ab Actio Samum insulam in hiberna se recepisset*, ex Suetonio in Augusto cap. 17. Nam Herodes apud Rhodum Cæsarem conuenit, ac in colloquium admissus, suam cum Antonio amicitiam non modò fassus est, verùm laudi quoque sibi vertendum dixit, quòd ne post Actiacam quidem cladem illum deseruerit, neque fortuna iam apertè mutata, ad nouas spes se transtulerit, apud Iosephum lib. 15. cap. 11. Cum verò Augustus Rhodo discederet, Herodes *deduxit eum in Ægyptum*; Ibidem. Herodes igitur haud statim post cladem Actiacam Antonium deseruit, sed altero postea anno re eiusdem penitus desperata. Ex his patet eruditissimum Cardinalem nec initium, neque exitum annorum regni Herodis rectè assignasse. Eadem opinio luculentissimo exemplo reijcitur. Archelaus ab Antonio Cappadociæ regnum acceperat A. V. 718. ex Dione lib. 49. opera Glaphyræ matris, cuius amore Antonius exarserat; extatque ea de re impudicum ipsius Augusti hexasticon apud Martialem libro XI. epigr. 21. Archelaus in Antonij castris cum regijs copijs contra Cæsarem stetit, ex Plutarcho in Antonio. Huic tamen Cæsar post victoriam veniam dedit, eique regiam dignitatem ac nomen reliquit. Tiberius demortuo Augusto, eundem Romam euocauit, Tacito hæc scribente: *Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluisset*. Porrò Romam accitus fuit ex eodem ibidem ac Dione lib. 57. Cæcilio Rufo ac Pomponio Flacco Coss. A. V. 770. Ita anni regni Archelai neutiquam numerati sunt ab eo tempore, quo in regno confirmatus est ab Augusto post victoriam Actiacam; nam septem supra quadraginta tantùm intercessere ad eum vsque annum, quo Romam venire iussus fuit. Video tamen Tacitum cum Dione non congruere, quod attinet ad initium regni Archelai; etenim Archelaus regnauit annos LII. at Tacitus rotundo numero vsus est, quod scriptoribus familiare esse nullus ignorat. Montacutius in Apparatu V. num. 102. & sequ. ingenti verborum strepitu memoratam Baronij opinionem insequitur; at in eos ipse errores delabitur, vt verear, ne per somnium illa eructarit. Exclamat num. 106. *Hanc autem sententiam inauditam, stupenda planè portenta consequuntur*. Eia age; pande hæc portenta. *Non effugiet*, inquit, *quin omnino fateatur, Archelaum relegatum, non à superstite Augusto, sed post excessum, rerum iam potiente Tiberio, ad minus per biennium. Nam ab A. V. C. DCCXXII. quo, quod omnes fatentur, pugnatum erat ad Actium III. Non. Septemb. anni XXXVII. numerati, desinent in annum DCCLXIX. quo Cæcilius Ruffus & Pomponius Flaccus, imperante Tiberio, fuerunt cum consulatu. Non possum non cum indignatione quadam admirari &c.* At ipse non possum non admirari Montacutium tam ineptè annorum calculum subduxisse. Pugna ad Actium non tertiò, sed quartò Nonas Septembris contigit. Hoc tamen erratum Typographi

graphi incuriæ vertatur. Annus pugnæ iuxta fastos Capitolinos, quos Montacutius sequitur, adstruitur V. C. 722. addantur his XXXVII. peruenies ad A. V. 759. quo Æmilius Lepidus ac L. Arruntius consulatum gessere, post quem annum Augustus octennio superstes fuit. Debebat computare annos regni XXXVII. at hallucinatus, XXXXVII. subduxit, eaque deprauata computatione, regnum Herodis protraxit ad A. V. 769. quo Tiberius imperabat. Idem verò Montacutius in fine eiusdem V. Apparatus scribit Herodem à regno à Romanis accepto regnasse *annos XLII. vt omninò sit error apud Iosephum, vel ab ipso admissus, vel potiùs per incuriam librariorum*. Næ librarij scripsissent Archelao relegato, Iudæam Syriæ prouincijs additam anno post Actiacam victoriam 37. qui inchoabatur die 2. Septembris A. V. 723. iuxta epocham Varronianam, cum regnasset annos nouem, seu nouem æstates, quarum prima incœpit A. V. 751. à quo anno si per annos XXXVII. regni Herodis retrocedas, deuenies ad A. V. 714. Caluino ac Asinio Pollione Coss. in quorum magistratu Herodes insignia regni à Romanis accepit. Hæc tam exacta sibique planè conformis computandi ratio librarios auctores habet?

Fatendum tamen est in codicem Iosephi errorem irrepsisse, cum in cap. 15. lib. 14. eo tempore, quo Cæsar Dictator à bello Alexandrino A. V. 707. aduersùs Pharnacem mouebat, dicitur *Herodes adolescens annos natos quindecim*; nam cum in codice Græcè sine dubio scriptum fuerit κε, *vigintiquinque*: in ιε, hoc est, *quindecim* librariorum errore mutatum est. Iosephus lib. 14. cap. 12. scribit Antipatro quatuor filios fuisse: Phasaelum, Hærodem secundò genitum, ac Pheroram, filiam verò Salomen; ab illo maximè cultum Aretam Regem Arabum, *apud quem*, inquit, *& liberos deposuit, dum bellum contra Aristobulum gereret*. Hoc bellum gestum est A. V. 689. ante epocham vulgarem Christi 65. vt eruditè ostendit Vsserius in Annalibus, & quidem incunte vere; nam inter solemnia Paschalia Antigonus intra Hierosolymam ab Areta & Antipatro obsidebatur, ex Iosepho lib. 14. cap. 3. At anno superiori Antipater ad Aretam Regem Arabum confugiens, eundem ab bellum contra Antigonum suscipiendum sollicitauit, & vt fidem eidem faceret, filios apud illum deposuit. Igitur A. V. 688. Herodes viuebat, obses Arabi datus. Cum autem maior natu esset Pherora (volo enim concededere Salomen nondum natam) anno superiori 687. idem Herodes erat puer. Hinc ad A. V. 707. anni viginti numerantur vitæ Herodis; ac proinde error codicis Iosephi ex eodem auctore corrigendus venit. Ricciolius cum alijs contendunt Iosephum eo loci hanc correctionem non admittere, cum disertè Herodem appellet *adolescentem*; sed neque hoc nomen annos XV. probat. Nam vt omittam eo de nomine Casaubono in exercitationibus prænotata, Sallustius in Catilinaria scribit Q. Catulum Cæsari infestum fuisse, quòd in petitione Pontificatus Maximi *ab adolescentulo Cæsare victus discesserat*. Cæsar Pontificatum maximum adeptus est A. V. 691. ex Dione lib. 37. annos natus XXXVII. Eodem anno idem Cæsar fuit designatus Prætor. Cicero in diuinatione contra Verrem L. Metellum Prætorem Siciliæ alloquens, ait: *M. Cæcilium fratrem tuum lectissimum atq; ornatissimum adolescentem*; qui tamen erat itidem Prætor designatus, vt ibidem Cicero testatur. De Metello Pio scribit Auctor vit. virorum illustr. *Adolescens in petitione præturæ & pontificatus, consularibus viris prælatus est*; de quo ait Sallustius vbi de

bello

bellò Iugurt. *Is eo tempore in contubernio patris* Q. Metelli Numidici *ibidem militabat, annos natus circiter viginti*; nempè ante primum consulatum Marij, A. V. 647. At Metellus Pius fuit candidatus præturæ A. V. 664. vt ex oratione Ciceronis pro Archia poeta eruditè Pighius ad eum annum obseruauit. Germanicus Cæsar apud Tacitum lib. 1. A. V. 767. *adolescens* nuncupatur, qui tamen annos erat natus 29. Illa verò correctio Iosephi historiæ congruit. Nam lib. 17. cap. 8. scribit Herodem defunctum *circa annum septuagesimum*. Si anno V. 707. Herodes erat natus annos vigintiquinque: adde annos quatuor supra quadraginta, habebis annum Vrbis 751. ætatis verò Herodis 69. Non est hic tamen omittendum Iosephum gestarum ab Herode rerum seriem non ex suo cerebro procudisse, sed eandem ex Nicolai Damasceni voluminibus, quæ de vita Herodis composuit, exscripsisse, quibusdem tamen additis, quæ Nicolaus Regis gloriæ tantùm studens, quòd erant impiè facta, adulando conticuit, vt patet ex L. 16. antiq. cap. 11. Nicolaus verò Damascenus amicorum fidissimus Herodi habebatur, ac in rebus grauissimis nomine Herodis apud Augustum legatione perfunctus fuit; cui etiam Regi historias sciendi cupido, supra centum ac viginti quinque volumina rerum in Orbe gestarum ex antiquis quibusque scriptoribus compilata, nuncupauit; cuius sanè prægrandis operis excerpta quædam vir doctissimus Henricus Valesius publicauit. Hinc orationes eiusdem Nicolai libris Iosephi insertæ leguntur, vt eadem historia eiusdem manu maiori ex parte scripta videatur. Ptolomæi quoque de vita Herodis codices ad manum eidem Iosepho fuere; quibus planè suppetijs instructus, prolixiores de gestis Herodis libros composuit. Hinc postea in describenda vita Archelai, qui Herodis successor per nouennium Iudæis Ethnarcha imperauit, adeo ieiunè atque exiliter scripsit, vt paucis illam versibus absoluerit; non tam quòd ignauia Principis nullam scribendi materiam suppeditabat, quàm quòd nullis domesticorum, aut exterorum scriptis adiutus, Archelai gesta ignorauit, paucis tantùm exceptis, quæ auorum traditione cognouit.

Prolixiori hucusque de annis regni ac vitæ Herodis disputatione peracta, ad Caium ac Lucium Cæsares redeo, à quibus tamen validissimum argumentum desumo, quo Herodiani principatus epocha mihi superiùs firmata, demonstratur. Auctor est Iosephus filios Herodis de paterni regni successione litigantes, Romam ad Augustum integram causam detulisse; Augustum verò in amicorum concilio rem discussisse, Nicolao Damasceno Archelai causam defendente. Hæc de Augusto scribit Iosephus lib. 17. cap. 12. interprete Gelenio: *Amicos in consilium aduocat, & in his Caium Agrippæ & Iuliæ filiæ suæ filium, iam à se adoptatum, primum ei locum in concistorio tribuens*. Hoc iudicium habitum est A. V. 751. ita vt nec in annum superiorem, nec in quempiam proximè insequentium protrahi possit. Primum illud infertur ex annis Herodis; siquidem A. V. 750. mense Octobris compleuit annum regni à Romanis dati XXXVI. quare etiamsi vixisset alterum mensem, ac decessisset die circiter 25. Nouembris, inito anno trigesimo septimo, quæ est Vsserij sententia, causa successionis regni A. V. 751. agitata fuisset. Nam Archelaus celebrato apud Hierosolymam Paschate, Romam nauigauit ad Augustum. Alterum verò, nempè memoratum iudicium in proximos annos, quod pro arbitrio faciunt vulgò scriptores, protrahi non posse, eo manifestè ostenditur, quòd vnus Caius Cæsar ab Augusto inter iudices se-

ees sedere iussus est. Anno Vrbis proximo 752. Lucius Cæsar virilem togam induit, ac omnibus honoribus exornatus est, quos die sui tirocinij Caius eiusdem frater ante triennium tulerat. Et sanè eidem permissum fuerat, *vt in Senatum iret*, ex Dione lib. 55. & in excerptis à Zonara. Quare si iudicium illud habitum fuisset A. V. 752. aut quopiam insequentium, Augustus Lucium quoque Cæsarem ad idem iudicium accersiuisset; quòd præsertim Lucius erat eo anno consul designatus; superiùs verò cap. 2. pluribus veterum testimonijs ostendi, consules designatos vt plurimùm sententiam ante alios rogari solitos. Neque fingi potest Lucius ab eo iudicio ab Augusto, quòd esset iunior, exclusus fuisse. Nam erat Princeps iuuentutis, consul designatus, in Augurum idem collegium cooptatus, omnibus denique honorum titulis Caio maiori natu fratri æquatus. Quas quidem tum sacras tum profanas dignitates eidem Augustus contulerat, ne qua inter filios inuidia erumperet, cui sanè aditum Princeps aperuisset, si admisso Caio, Lucium pari cum illo dignitate præditum, à memorato concilio exclusisset. Non desunt tamen Scriptores, qui de Lucio Cæsare nequidem cogitantes, affirment Caium solum A. V. 754. ad illud iudicium ab Augusto accersitum; quod sanè imaginatur Ricciolius in magno Chronico, anno primo vulgaris Epochæ Dionysianæ; cum tamen proximo anno Lucius Romanis legionibus in Hispania Rector impositus fuerit; nempè post triennium ab accepta toga virili, vt exercitus præfectura par Caio esset, quem pariter post sumptam ante triennium togam puram, exercitui Augustus præposuerat A. V. 752. vt postea narrabo. Hinc vides, optime Lector, historiam Iosephi Romanorum annalibus mirificè congruere. Dixi initio capitis Salianum Iosepho mendacij notam inurere, qui Caium præsentem iudicio adfuisse scripserit *cohonestandi concilij gratia, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur*; cum tamen eo anno Caius in Oriente esset; putat enim eam causam Romæ ab Augusto cognitam A. V. 754. At Iosephus poterat etiam Lucium Cæsarem nominare, qui anno tantùm proximè insequenti 755. Roma discessit. Illum sanè antea nominauerat scribens *filijs Augusti*, qui nulli erant alij à Caio ac Lucio Cæsaribus, testamento Herodis pecuniam legatam. Nullus dubito, quin Nicolai Damasceni manu totius causæ series descripta fuerit, quo loco etiam vehemens æquè ac elegans eiusdem oratio pro Archelao recitatur. Profectò omnes circunstantiæ adeò exactè recensentur, vt nisi eidem iudicio præsens, illas in literas mittere potuerit. Cui verò maior fides habenda est, illine qui causæ discussioni aduocatus interfuit, an ijs qui post sexdecim sæcula de eodem iudicio, eiusque circumstantijs sine vetustarum tabularum auctoritate, quæcunque pro libito sibi finxere, scripturiunt?

C A-

CAPVT VII.

Lucius Cæsar togam virilem induit. Idem consul designatus, ac Princeps Iuuentutis, inter Augures cooptatus. Augurum magna apud Romanos auctoritas. Cicero eorundem disciplinam vanam fatetur. Idem tamen ambitione auguratus ductus. Affines poterant simul esse in collegio Augurum; sed non ex eadem familia. Plures ex eadem gente vnà simul fuisse in collegio Pontificum contra Panuinium ac Gutherium ex Cicerone ac Liuio ostenditur. Iulius Cæsar, dein Augustus vetustam de sacerdotijs legem mutarunt. Plures Imperatores sequiori ætate simul Pontifices Maximi contra Gutherium. Balbinum ac Pupienum collegas Augustos omnium primos simul fuisse Pontifices Maximos, ex Capitolino ac nummis Mediceis ostenditur. Congiarium ob honores Lucij ab Augusto datum. Lucius Cæsar Patronus coloniæ Iuliæ Pisafanæ Opsequentis. *Formula rogati, ac suscepti Patrocinij.*

INeunte A.V. 752. virili toga Lucio Cæsari maturatur. Is agebat annum ætatis decimum quintum, cum natus fuisset A.V. 737. quod annalibus Dionis debemus. Augustus, vt eadem pompa, qua Caium Lucij fratrem ante triennium in forum deduxerat, Lucio quoque virilem togam daret, consulatum decimum tertium accepit. Auctor est Suetonius cap. 26. Augustum plures sibi delatos consulatus recusasse; *duodecimum*, inquit, *magno, idest, septemdecim annorum interuallo, & rursus tertium decimum biennio post vltrò petijt, vt Caium & Lucium filios amplissimo præditus magistrastratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum*. Hinc vides rectè fastos digestos; nam inter A.V. 731. quo Augustus consulatum vndecimum gessit, & A.V. 749. quo consul XII. processit, septemdecim collegia Consulum numerantur. Augustus Lucium die virilis togæ Principem Iuuentutis ac Præfectum Tribus declarandum curauit, consulem etiam eundem ea qua Caium, lege designauit, vt post quinquennium ex eo die, quo in forum ductus fuerat, magistratum iniret. Nummus Lucij Cæsaris Principis Iuuentutis seruatur in Cimelijs Ludouici XIV. MAGNI Regis Galliarum, cuius ectypum à P. Carcauio regiæ Gazæ numismatum custode, eximiæ doctrinæ atque omnium planè gratiarum viro, impetraui. In priori parte eius nummi caput Augusti laureatum visitur cum epigraphe: AVGVST. TRIBVNIC. POT. alterius iconem pono.

Augustus, cum Caium in Pontificum collegium cooptasset; Lucium collegio Augurum adscripsit. Extat vetus inscriptio pag.234. Gruteriani operis,

L. CAESARI. AVGVSTI. F
AVGVRI. COS
DESIGNATO
PRINCIPI. IVVENTVTIS

Alia id genus elogia eidem in Hispania dicata, apud Gruterum laudatum exhibentur; sed haud opus est aliunde petere quæ præ manibus habemus. In Pisano cenotaphio memorantur honores L. CAESARIS. AVGVSTI FILI. AVGVRIS. CONSVLIS. DESIGNATI. PRINCIPis IVVENTVTIS. PATRONI. COLONIAE. NOSTRAE. Hi pariter honorum tituli in nummo cap. 4. producto leguntur, de quibus cum plura adnotauerim, de sacerdotio tantùm Lucij quædam exponam. Compertum est Augures in ipsius Romanæ vrbis natalibus apud Romulum fuisse; siquidem auspicatò Romam condidit. Quanto verò in honore apud Romanos esset augurum disciplina prodit Liuius lib. 1. scribens: *Augurijs certè sacerdotioque Augurum tantus honor accessit, vt nihil belli domiq; postea nisi auspicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, summa rerum, vbi aues non addixissent, dirimerentur*, Cicero eandem vocat in oratione de haruspicum resp. *ab ipsis Dijs immortalibus, vt hominum fama est, Etruriæ traditam disciplinam*. Huius tamen, quòd planè ridiculum est, *puerum auctorem* faciebant, ex eodem Cicerone lib. 2. de diuinatione. Ouidius rem describit lib. 15. Met. vbi V. 558. pueri eiusdem nomen prodit:

Indigenæ dixere Tagen: qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.

Idem Cicero libro 2. de Legibus prolixiùs de Auguribus disputat; vbi *maximum*, inquit, *& præstantissimum in Republica ius est Augurum, cum est auctoritati coniunctum; neq; verò hoc, quia sum ipse Augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse*. Et lib. 1. de diuinat. *Principio*, inquit, *huius Vrbis parens Romulus non solum auspicatò Vrbem condidisse, sed ipse etiam optimus Augur fuisse traditur. Deinde Auguribus & reliqui Reges vsi: & exactis regibus nihil publicè sine auspicijs, nec domi, nec foris agebatur*. Erat lex de Auguribus in XII. tabulis apud Tullium lib. 2. de leg. *Quæq; Augur iniusta, nefasta, vitiosa, diraue dixerit; irrita infectaque sunto. Qui non paruerit,* *capita-*

capitale esto. Ibi etiam laudantur *Interpretes Iouis Optimi Maximi Augures*. Plerique tamen Romanorum auguralem disciplinam vti dubiam ac fallacem contemnebant, quod præsertim accidit postremo iam ruentis rei publicæ tempore, cum passim auguria sinistra fingerentur, vt populi comitia eo mendacio soluerentur; cum quæcunque sinistris auspicijs fierent, infecta essent. Ea arte leges ferri impediebant, ac frequenter *alio die* audiebatur. Cicero augur licèt, omnem auguribus fidem detrahit lib. 2. cit. de legibus scribens: *Sed dubium non est quin hæc disciplina & ars Augurum euanuerit iam & vetustate & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat vnquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiamnum putat.* Ne inuidiam sibi contraheret, augurum scientiam quondam veram fuisse dicebat, quam tamen, vti antea quoque reapse fuerat, sua ætate fallacem esse fatebatur. Cum bellum ciuile Pompeium inter ac Cæsarem erupisset, lib. 6. fam. epist. 6. ad Cæcinam scribebat: *Ego quoque Augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurij & diuinationis meæ; debet habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex alitis inuolatu, nec è cantu sinistro oscinis, vt in nostra disciplina est, nec è tripudijs solistimis, aut somnijs tibi auguror, sed habeo alia signa quæ obseruem, quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris.* Ea autem notabat, seu deducebat partim à Cæsare ipso, partim è temporum ciuilium natura atque ratione. Illa sanè Cæsaris ad tyrannidem aspirantis signa planè certa præuiderat, scribens lib. 2. ad Atticum epist. 16. *Quid enim ista repentina affinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniæ significant? quæ si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, vt hæc extrema esse non possint.* Et planè diuinauit, cum ibidem dixit: *Tyrannidem simul fabricant*; quam epistolam scripsit ante octennium quàm bellum ciuile oriretur.

Numa quatuor Augurum collegium instituerat, ex patricijs tantùm conflatum. At lege Ogulnia sacerdotijs plebi communicatis, quinque insuper Augures additi fuerunt, quos Sylla etiam auxit lege lata, vt collegium Augurum ex XV. sacerdotibus componeretur. Quanti verò illud sacerdotium fieret, ostendunt viri consulares ac triumphales, qui eodem initiabantur, ac ambitus, quo auguratum petebant. Cæsar ex Gallia, scribit Hirtius lib. 8. de bel. Gallico, *contra consuetudinem in Italiam quàm maximis itineribus est profectus, vt municipia & colonias appellaret, quibus M. Antonij quæstoris sui commendaret sacerdotij petitionem.* Etenim Antonius auguratum petebat, quem tamen exagitat Cicero in philippicæ secundæ initio, testatus C. Curionis familiares de vi condemnatos, quòd Antonij, dum auguratum petebat, *nimis studiosi fuissent*. Cum Crassus, Pompeius, ac Cæsar supra ceteros sese extulissent, ac tres viri omnia possent, Cicero procul à partium studio publicæ libertati inuigilans, nulli illorum nomen dare voluit; attamen ingenuè ad Atticum scribebat lib. 2. epist. 5. *Quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem vno ego ab istis capi possum.* At tunc à Tricipitina, vt Varronis verbo vtar, auguratum non obtinuit; immò P. Clodij furori expositus, amissis bonis, in exilium missus fuit. Inde autem post annum reuersus, vti scribit lib. 15. fam. epist. 4. ad Catonem, *meam non modò non calamitatem, sed etiam gloriam studui quàm ornatissima Senatus populique de me iudicia intercedere. Itaque & Augur fieri volui.* Cæsar quam-

uis

nis esset Pontifex Maximus, post Pompeium, Ptolomæum Ægypti, ac Pharnacem Ponti Reges deuictos, Romam victor reuersus, augurum collegio adscribi voluit, vti ceteris quoque collegijs, ex Dione lib. 42. ac ipse Cicero lib. 13. fam. epist. 68. Cæsarem *collegam* suum appellat.

Hinc factum est, vt Augustus Lucium Cæsarem in Augurum collegium cooptandum curauerit, vt tam insigni apud Romanos sacerdotio maiorem filio dignitatem quæreret. Ille, quòd erat adolescentulus annos tantùm natus quatuordecim, omnia sanè ignorabat, quæ recondita Augurum disciplina continebat, quorum Cicero A. V. 797. annum agens ætatis LIX. se nescium fatebatur in Oratione pro domo num. 31. inquiens: *Venio ad augures, quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor; non sum in inquirendo iure augurum curiosus*. Idem tamen postea in collegium augurum cooptatus, libros augurales, quos Appius Pulcher elucubrauerat, legere peroptans, ex Cilicia lib. 3. fam. epist. 11. Appio scribebat: *Augurales libros ad commune vtriusque nostrum otium serua*. Tiberius Augusti exemplum imitatus, Neronem alterum nepotum, Pontificem creauit ex Tacito lib. 3. alterum verò Drusum Augurem fecit ex Suetonio in Caligula cap. 12. vtrique die virilis togæ eadem sacerdotia conferens. Gutherius lib. 1. de vet. iure Pont. cap. 17. producto numismate, in quo Caius ac Lucius sacerdotij prætextis induti exhibentur, ait: *Nummus probat duos ex eadem domo Pontifices esse non potuisse, vt nec ex eadem gente. Nam si illud per leges licuisset, Cæsares illi Principes iuuentutis, & consules designati solo sacerdotio distincti non fuissent*. Id probat ex Dione lib. 39. ad A. V. 698. vbi ait P. Cornelium Lentulum Spintherem curasse, vt P. Cornelius filius in gentem Manliam adoptaretur, vt ea ratione in collegium Augurum cooptaretur, in quo cum antea esset scriptus P. Cornelius Sylla Faustus, eiusdem Spintheris filius excludebatur, quod lex vetebat, ne *duo simul ex eadem gente* idem sacerdotium haberent. Idem verò Gutherius rectè aduertit interpretem vocem apud Dionem οἰωνιστὰς perperam *Pontifices* Latinè reddidisse, cum *augures* eadem significet. Equidem duo affines poterant simul esse in Augurum collegio, quod colligo ex Cicerone in Bruto, vbi ait: *C. Fannius M. F. Caij Lælij gener, & moribus & ipso genere dicendi durior, is soceri instituto, quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat; præsertim cum ille Q. Scæuolam sibi minorem natu generum, prætulisset*. Hic *Q. Mucius augur* dicitur Ciceroni initio statim dialogi de amicitia, qui inter Lælium socerum ac ambos eosdem generos habitus fingitur. Nec in collegio Pontificum affinitatis rationem habitam patet ex eodem Oratore pro domo sua dicente: *C. Atinius patrum memoria, Q. Metelli, qui eum ex Senatu censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, consecrauit*. Hi tres Pontifices, ad quos eam orationem habuit Cicero, erant consobrini, eorumque auus fuerat Q. Metellus Macedonicus, cuius bona Atinius Tribunus plebis consecrauerat. Vti hæc mihi certa sunt, ita illud dubium videtur, num duo ex eadem gente potuerint vnà simul esse in eodem collegio, quod Gutherio ac Panuinio de omnibus collegijs affirmatur. In primis duos eiusdem familiæ in idem collegium nunquam legi cooptatos. Marcus Crassus erat Pontifex teste Cicerone initio orat. de haruspicum responsis; Publius verò Crassus filius erat è collegio Augurum, in cuius postea Parthico bello occisi locum Ciceronem cooptatum tradit Plutarchus in Cicerone. Hic idem Cicero Augur

gur ad M. Brutum scribebat: *Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo*; nempè Pontificum; in quorum numero erat M. Brutus, vt ex altera epistola ad eundem patet, in qua scribit: *Vos Pontifices*; & in Bruti dialogo, vbi ait Brutus: *Et hic Scipio collega meus*. Scipio verò erat Pontifex, vti fusiùs ostendi dissert. 1. cap. 4. & ex proxime laudata oratione Tullij pro domo apparet. P. Cornelius Spinther, vt in eadem dissertatione dixi, erat Pontifex, & initio orationis de harusp. resp. dicitur *Consul & Pontifex*. Idem verò, vt ex Dione obseruabam, P. Cornelium Lentulum filium in augurum collegium referendum dolosa adoptione curauit. At si loquamur de pluribus non quidem eiusdem familiæ, sed gentis, non possum Gutherij ac Panuinij sententiam vniuersim admittere. Nam ex Liuio ac Cicerone satis apertè mihi colligere videor, plures ex eadem gente vnà simul in collegium Pontificum cooptatos fuisse. Equidem Liuius lib. 32. cap. 7. ad A. V. 556. scribit: *Ser. Sulpicius & L. Galba Pontifices eo anno mortui sunt*. At certum est L. Galbam fuisse è gente Sulpicia, cui tantùm *Galba* cognomen proprium fuit. M. Cornelius Cethegus creatus fuit Pontifex A. V. 542. ex eodem Liuio lib. 25. cap. 2. qui lib. 32. cap. 7. narrat Cn. Cornelium Scipionem itidem factum Pontificem A. V. 556. libro verò 33. cap. 42. M. Cornelij Cethegi Pontificis mortem recenset. Itaque duo ex gente Cornelia vnà simul Pontifices fuere. Præterea ex eodem lib. 23. cap. 2. Cn. Seruilius Cæpio A. V. 542. cooptatus est in collegium Pontificum; & ex L. 27. cap. 6. C. Seruilius Geminus A. V. 546. in idem collegium adscitus fuit. Cn. Seruilius Cæpio Pontifex gessit consulatum A. V. 551. & Caius Seruilius Geminus Populi Romani suffragijs A. V. 571. creatus fuit Pontifex Maximus, ex eodem Liuio lib. 39. cap. 46. ac diem obijt A. V. 574. ex lib. 40. cap. 42. Seruilius verò Geminus post quinquennium decessit A. V. 579. teste eodem Historico lib. 41. cap. 21. Itaque A. V. 555. duo gentis Sulpiciæ, ac duo insuper Seruilij erant in eodem Pontificum collegio. Sylla Dictator legem de sacerdotijs tulit, ac collegia ampliauit; eundem verò non vetasse duos eiusdem gentis cooptari simul in collegium Pontificum, ex Cicerone ostenditur, qui in orat. cit. de haruspicum resp. ceteros inter Pontifices qui de domo sua iudicarunt, nominat P. Lentulum Spintherem, Q. Metellum Creticum, ac P. Scipionem. Hic autem Scipio patrem habuerat P. Cornelium Scipionem Nasicam, ac ex Dione lib. 40. ad A. V. 702. *testamento in genus hæreditatemque Metelli Pij adoptatus*, Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio dictus fuit, ex epistola 8. M. Cœlij ad Ciceronem lib. 8. familiarium. Si gens consideretur, è qua Scipio natus est, habuit collegam P. Lentulum Spintherem gentis eiusdem Corneliæ. Si verò ratio habeatur gentis, in quam adoptatus fuit, aderat in eodem collegio Q. Cæcilius Metellus Creticus. At certum est ex historia Dionis de P. Lentulo Spinthere superiùs recitata, non venisse in considerationem gentem, in qua quis natus fuerat, sed in quam per adoptionem transisset. Rursus Cicero ibidem laudat Pontifices M. Scaurum, ac M. Lepidum; & hi quoque erant gentis Æmiliæ. Ex his mihi luculenter probatur, nulla vnquam lege interdictum fuisse, ne duo eiusdem gentis vnà simul Pontifices essent. Hoc etiam licitum fuisse in Colonijs, insignis inscriptio Albæ in Latio prodit apud Gruterum pag. 235. 8.

TIBE-

TIBERIO. CAESARI. DIVI. AVG. F
DIVI. IVLI. N. AVGVSTO
PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBVN
POTEST. XVIII
PONTIFICES. ALBANI
Q. IVLIVS. Q. F. FAB. RVFVS
C. IVLIVS. C. F. SCA. BASSVS
TI. IVLIVS. TIB. F. FAB. MERVLA
M. IVLIVS. C. F. FAB. SENICIO

Hi quatuor Pontifices coloniæ Albæ erant omnes Iuliæ gentis, tres è tribu Fabia, vnus verò è Scaptia, quæ erant Iuliorum Cæsarum propriæ. Num verò duo eiusdem gentis potuerint vnà simul esse Augures in eodem collegio? Dio laudatus negat, nec secus vnquam contigisse hactenus cognoui. Cicero Augur plures suos collegas nominat, sed omnes diuersarum gentium. Pompeium Magnum ac Q. Hortensium in philip. 4. & initio Dialogi, cui à M. Bruto nomen imposuit. Marcum Antonium ac Cornelium Dolabellam in philip. 2. Aulum Hirtium, Vibium Pansam, ac Q. Cornificium, ad quem scribens lib. 12. fam. epist. 25. ait: *Hirtium quidem & Pansam collegas nostros, homines in consulatu Reipubl. salutares, alieno sanè tempore amisimus*. P. Seruilium, ac C. Iulium Cæsarem lib. 13. fam. epist. 68. vbi: *Sperare*, ait, *tamen videor Cæsari collegæ nostro fore curæ, & esse, vt habeamus aliquam Rempublicam*. Adde his M. Valerium Messallam, qui Macrobio lib. 1. Sat. cap. 9. dicitur *Cn. Domitij in consulatu collega* A. V. 701. *idemque per annos quinquaginta & quinque augur*. Adde ex Dione lib. 39. P. Cornelium Lentulum Spintherem quadriennio ante Ciceronem in Augurum collegium adscitum, & quidem adolescentulum, teste Cicerone in fine Sestianæ, vbi de eodem ait: *Cui superior annus idem & virilem patris, & prætextam populi iudicio dedit*. Præterea L. Iulium Cæsarem ex Macrobio lib. 3. Satur. cap. 13. Hic fuerat consul A. V. 690. ac licèt auunculus ab Antonio Triumuiro proscriptus fuit. Cicero in philip. 12. appellat *L. Cæsarem fortem ac constantem Senatorem, auunculum tamen*, nempè Antonij. Habuit quoque Cicero collegam Appium Claudium Pulchrum in proconsulatu Ciliciæ eiusdem Ciceronis decessorem, cuius etiam libros augurales idem, vti superiùs dixi, laudabat; Item L. Cornelium Syllam Faustum, ex Dione lib. 39. Inter hosce Augures tres erant è gente Cornelia, P. Lentulus Spinther, P. Dolabella, ac Sylla Faustus. At teste Dione Spinther, vt cooptaretur in collegium augurum, in Manliam Torquatorum gentem adoptione transierat, nec vnquam Cornelium appellatum legi. Cicero lib. 14. ad Atticum epist. 1. in fine ait: *Lentulus Spinther hodie apud me*. Idem ipse in epist. 14. & 15. inter familiares Ciceronis lib. 12. se ita inscribit: *P. Lentulus P. F.* cum Asiam pro Questore obtineret A. V. 711. L. Cornelius Sylla Faustus Syllæ Dictatoris filius, quòd Pompeiam Pompeij Magni filiam vxorem habebat, bello ciuili Pompeianas partes secutus, è prœlio Tapsensi in Africa fugiens, ac dein captus à Sitio, vnà

vnà cum Afranio necatus fuit, auctore Hirtio de bello Africano cap. 95. vbi addit: *Pompeiæ cum Fausti liberis Cæsar incolumitatem, suaque omnia concessit*. Hunc infaustum vitæ exitum Faustus habuit A. V. 708. Eutropio etiam lib. 6. inter duces, qui cum Scipione in Africa ad Tapsum contra Cæsarem pugnarunt, memoratur *L. Cornelius Faustus Syllæ Dictatoris filius*. Cornelius Dolabella Laudiceæ à Cassio obsessus, vrbe prodita, satelliti ceruicem secandam præbuit A. V. 711. Num verò Cornelius Dolabella in augurum collegium cooptatus fuerit ante necem Cornelij Syllæ Fausti, haud ausim statuere; nam Dolabellæ auguratum laudat Cicero in philip. 2. quam recitauit A. V. 710. exeunte, eodem Dolabella ac M. Antonio Coss. Cæsar qui contra patriam bellum ciuile excitauerat, eamque cum copijs ingressus, haud religioni duxerat sacram pecuniam apud Saturni ædem à maioribus seruatam, per vim auferre, potuit Dolabellam in Augurum collegium referre; cum præsertim ad eundem A. V. 705. scribat Dio de Cæsare: *Pontificesque defunctis suffecit, non quidem omnibus eorum legibus in ea re obseruatis*, lib. 41. Idem Dio lib. 42. scribit P. Dolabellam ingentes seditiones Romæ excitasse, cum Cæsar A. V. 707. contra Pharnacem mouisset; ac diem præsertim constituisse: *qua die pollicitus est se leges de nouis tabulis perlaturum*; Cæsarem verò omnium opinione celeriùs, victo Pharnace, Romam ad seditiones componendas statim redijsse, quas vt composuit, *omnibus*, inquit, *pepercit, aliquosque ex ijs honoribus insuper affecit, Dolabellam in primis*. Itaque eo A. V. 707. quo Cæsar ex Pontico bello Romam reuersus est, videri possit Dolabella auguratus sacerdotio honoratus à Cæsare. Res planè incerta est. Hic tamen aduertendum est Cæsarem quòd legibus ex S. C. solutus fuisset, sese augurum collegio addidisse, cum tamen in eodem esset L. Iulius Cæsar, qui eidem superstes fuit. Idem etiam Augustus postea fecit, ac successores deinceps. Prostant nummi in quibus Augustus AVGVR inscribitur. Tiberius quoque in inscriptione quam ex pag. 235. 8. cap. 4. exhibui AVGVR nuncupatur. Et tamen Augustus filium Lucium Cæsarem, Tiberius verò Drusum nepotem in idem collegium Augurum cooptarunt; cum antea idem Tiberius Germanicum ex adoptione filium in eodem collegio habuisset, quod inscripti nummi ac lapides produnt; & ipsius Tiberij verba de Germanico apud Tacitum lib. 1. *Neque imperatorem auguratu & vetustissimis cæremonijs præditum, attrectare feralia debuisse*. Etenim ægrè tulit Germanicum suismet manibus Variana clade occisorum ossa collegisse, quod etiam tradit Suetonius cap. 3. in Caligula. Augustus cum vnus esset è collegio Pontificum, idemque etiam Augur, Caium ac Lucium sacerdotio exornaturus, priorem Pontificem, alterum Augurem creandum curauit, quamuis ambo eiusdem gentis Iuliæ ac filij per adoptionem euasissent. Quare Gutherius scribens ideo filios ab Augusto in diuersa Collegia relatos, quòd duo eiusdem gentis non poterant in idem sacerdotum collegium cooptari, de ipso Augusto haud cogitauit, qui tamen erat in vtrumque collegium adscitus; siquidem Pontifex Maximus vnus erat è collegio XV. Pontificum. Hinc falsò scribit in fine cap. 17. Vespasianum Pontificem Maximum, dum Titum in collegium Pontificum cooptauit, *primum illud sibi arrogasse*. Nam Augusti ac Tiberij exempla præcesserant. Auctor est Suetonius in Claudio cap. 4. hunc ab Augusto *auguralis sacerdotij honore* decoratum, quod sacerdotium Germanicus etiam eiusdem Claudij frater obtinuerat. Itaque Augusto imperante, si consideretur familia, in qua quis na-

ſcebatur, Germanicus ac Claudius fratres vnà ſimul inter Augures fuerunt; at ſi ratio habeatur familiæ, in quam quiſpiam per adoptionem adſcribebatur, habemus non quidem duos, ſed planè tres in eodem collegio Pontificum, nempè Auguſtum auum, Tiberium filium, ac Germanicum Tiberij F. Auguſti nepotem, cum omnes in Iuliam familiam tranſierint. Idem Suetonius in Caligula cap. 12. ait: *Augur in locum fratris ſui Druſi deſtinatus, priuſquàm inauguraretur, ad Pontificatum traductus eſt*. Caius Cæſar erat è familia Claudiorum; at ex adoptione Germanici patris in gentem Iuliam tranſierat. Si naturalis familiæ ratio habeatur, Claudium patruum collegam in auguratu ſibi deſtinato habuit; ſi verò adoptiua familia ſpectetur, auum Tiberium in Pontificatu collegam itidem habuit. Hac occaſione alterum eiuſdem Gutherij errorem confuto. Etenim lib. 1. cap. 15. ſcribit quoties duo Auguſti Principes vnà ſimul imperabant, vnum eorum Pontificem Maximum fuiſſe, alterum verò tantummodo Pontificem, quod ex nummis M. Aurelij ac L Veri, atque etiam, inquit, *ex Diocletiani Maximianique nummis & ceteris licet obſeruare*. Fateor id moris initio ſeruatum fuiſſe; verùm diu ante Diocletiani imperium ſecus factum oſtendam. L. Verus Auguſtus in vetuſtis inſcriptionibus Gruteri pag. 253. *Pontifex* dicitur, & in nummis legitur; L. VERVS AVG. PONT. TR. P. VI. COS. II. IMP. IIII. P. P. cum M. Aurelius collega Auguſtus Pontififex maximus diceretur. Septimius Seuerus M. Antoninum Caracallam filium in imperij auguſti ſocietatem admiſit; hic tamen in Gruterianis inſcriptionibus pag. 265. 3. & 379. 6. ſolùm PONTIFEX dicitur. Extat in Cimelijs Mediceis nummus cum epigrapha: ANTONINVS PIVS AVG. PONT. TR. P. VII. COS. LVD. SAEC. FEC. S. C. alter etiam in poſtica ſignatus: PONTIF. TR. P. XII. COS. III. S. C. Item Getæ fratris nummus inſcriptus: GETA CAESAR PONTIF. COS. & in altera parte: SAECVLARIA SACRA. S. C. ex quo poſteriori numiſmate habemus duos fratres ſimul Pontifices; & quod obiter notatum velim, Getam nondum A. 205. quo conſul cum Antonino II. fuit, Auguſti titulum obtinuiſſe, ſecus ac viſum eſt eruditiſſimo Petro Poſſino in notis ad acta SS. Martyrum Perpetuæ & Felicitatis; quod ipſum demonſtrat inſignis inſcriptio, quam poſt Panuinium produxit Gruterus pag. 45. 13. ea enim dicitur dicata

VII. IDVS IANVAR. D. D. N. N
IMP. ANTONINO PIO AVG. III. ET
GETA NOBILISSIMO CAES. II. COS

Anno Dionyſiano 208. Antoninus III. & Geta II. conſules fuere, quo anno ineunte, nondum Geta erat Auguſtus, ſed tantùm nobiliſſimus Cæſar. In laudatis etiam Cimelijs Mediceis æreus nummus viſitur inſcriptus: P. SEPTIMIVS GETA CAES. & in poſtica: PONTIF. COS. II. S. C Vir eruditus ex Scaligero laudat nummum inſcriptum: *Imp. Cæſ. P. Sept. Geta Pius Aug. Sæcularia ſacra S. C.* Cum verò Sæcularia ſacra, ſiue ludos Seuerus Imperator peregerit A. 204. putat ex ijſdem ſacris in Getæ nummo obſignatis, certò colligi eundem memorato anno Imp. Auguſtum fuiſſe. Verùm nummi illius inſcriptio editos antea à Geta adhuc Cæſare ludos ſæculares

res

res designat, quamuis post aliquot annos ab editis ludis, idem numisma cusum fuerit. Extat nummus Augusti cum epighraphe: CAESAR COS. VI. & in altera parte: AEGYPTO CAPTA. At Augustus in quarto suo consulatu A. V. C. 724. Ægyptum ceperat. Res passim in nummis occurrit, vt eosdem versantibus notum. Ex his constat ad annum vsque Dionysianum 211. quo pridie Nonas Februarias Septimius Seuerus obijt, nunquam duos Augustos simul fuisse Pontifices Maximos. Getam nec patre superstite, nec eo anno quo ab eiusdem obitu cum Caracalla imperauit, fuisse Pontificem Maximum nummi demonstrant. Extant duo in Gaza Medicea cum inscriptione: IMP. CAES. P. SEPT. GETA PIVS AVG. & in postica: PONT. TR. P. II. COS. II. S. C. & alter: P. SEPTIMIVS GETA PIVS AVG. BRIT. & in altera parte: TR. P. III. COS. II. P. P. S. C. Nummus apud Occonem, in quo Geta dicitur P. Max. TR. P. II. COS. II. vel adulterinus est, vel perperam exscriptus; siquidem Geta Tribuniciam potestatem secundam exegit viuente Seuero patre, cum occisus fuerit A. 212. Februario exeunte, cum esset TR. P. IIII. cum hoc tantùm numero anni eiusdem TR. P. in nummis scalpti appareant, ac ex laudata inscriptione ineunte anno æræ Christianæ 208. nondum Augustus diceretur. Hoc ipsum apertè testatur Dio qui lib. 53. ait Imperatores omnibus sacerdotijs inauguratos esse, *semperque vnus eorum (siquidem duo vel tres simul Imperatores sunt) summum Pontificatum gerit*. Semel tantùm ad ætatem Dionis tres Augusti simul imperauerant, videlicet Septimius Seuerus, duoque eiusdem filij M. Aurelius Antoninus ac P. Septimius Geta, quos tantùm ibidem Dio designat, qui historiæ finem imposuit Alexandro Seuero imperante, cum anno epochæ vulgaris 233. Artaxerses Romanis in Oriente bellum intulisset. Ceterùm post quadriennium Cælio Balbino, ac Pupieno Maximo aduersùs Maximinum Imperatoribus ab Senatu creatis, vnà cum ceteris imperij augusti titulis, Pontificatus Maximus vtrique delatus fuit. Capitolinus cap. 8. de vita eorundem scribit: *Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atque insignibus, percepta Tribunicia potestate, iure proconsulari, PONTIFICATV MAXIMO, patris etiam patriæ nomine, meruerunt imperium*. In Gaza Medicea exstant ærei nummi vtriusque Augusti inscripti: IMP. CAES. D. CAEL. BALBINVS AVG. & in postica: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. Item: IMP. CAES. M. CLOD. PVPIENVS AVG. & in auersa parte: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. Hi primùm duo fuere in Romana gente vnà simul Pontifices Maximi. Horum exemplo Gallus & Volusianus, dein Valerianus & Gallienus & imperij & Pontificatus Maximi collegæ in eorundem nummis designantur. Immò cum contra Gallienum Postumus in Gallijs rebellasset, ceteros inter imperij titulos, Pontificatum Maximum vsurpauit. In laudatis cimelijs Magni Ducis Etruriæ visitur nummus cum epigraphe: IMP. C. M. CASS. LAT. POSTVMVS P. F. AVG. & in postica: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. Diocletianus ac Maximianus in vetustis inscriptionibus Pontifices Maximi appellantur, Gruteri pag. 166. 7. & 281. 5. 7. Ita in titulo edicti apud Eusebium lib. 6. Hist. Eccl. cap. 17. quem è Græco codice Mediceo suppletum, & integrum produxi in disser. 2. de Nummo Licinij cap. 1. Galerius, Constantinus, ac Licinius sigillatim *Pontifices Maximi* nuncupantur. Immò in celebri inscriptione Romana Gruteri pag. 160. 4. Va-

lentinianus, Valens, ac Gratianus, qui simul imperarunt, *Pontifices Maximi* à Gentilibus appellantur. Num verò vterque collega imperij Pontificatus Maximi sacris initiatus fuerit eo ritu ridiculo, quem Prudentius describit, vel senior tantùm Augustus Pontifex Maximus inauguratus, ac sacra ea potestate vni sibi reseruata, titulum solummodò Pontificis Maximi iuniori collegæ concesserit, in tanta veterum monumentorum inopia haud ausim diuinare. Interim ex hucusque fusiùs adnotatis, patet Augustum omnium primum cooptasse Caium ac Lucium filios in ea sacerdotum collegia, in quæ ipse antea adscriptus fuerat. Nam cum ipse Augustus A. V. 706. Pontifex factus fuit, ac collegam habuit Lucium Iulium Cæsarem auunculum, erat è gente Octauia, cum in Iuliam post Cæsaris necem, anno demum V. C. 710. per adoptionem transierit. Extat nummus apud Io. Mariam Bidellum I. C. Mediolanensem in antica parte inscriptus: AVGVSTVS PONT. MAX. & in postica; C. CAESAR PONT. COS. cuius iconem cap. 5. exhibui.

Augustus, quò Romana plebs Lucium nouum Augurem, Principem Iuuentutis, ac consulem designatum, lætis acclamationibus exciperet, congiarium eidem dedit, tantum pecuniæ viritim numerans, quantum die tirocinij Caij Cæsaris ijsdem honorum titulis decorati, distribuerat. Huiusce congiarij memoriam Ancyranæ tabulæ seruarunt, in quibus hæc leguntur:

CONSVL. TERTIVM. DECIMVM. SEXAGENOS. DENARIOS
PLEBI. QVAE. TVM. FRVMENTVM. PVBLICVM. ACCEPIT. DEDI

In Dionis libro 55. quo loco spaciosam decem annorum lacunam temporum iniuria fecit, hæc recitantur: *Ceterùm Augustus multitudinem eorum, qui frumentum ex publico accipiebant, ad hominum ducenta millia redegit; in singulos eum dedisse ducentos quadraginta denarios nonnulli auctores sunt*. Statim verò narrat Naumachiam ac exilium Iuliæ, quæ cum hoc A. V. 752. contigerint, inde colligo hoc eodem anno numerum plebis quæ publicum frumentum accipiebat, ad CC. hominum millia redactum, ac proinde congiarium ob honores Lucij Cæsaris datum, confecisse Romanæ monetæ vnum, vt vocant, millionem ac ducenta millia scutatorum. Suetonius cap. 41. de Augusto, ait; *Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersa ferè summa: modò quadragenos, modò tricenos: nonnumquam ducenos quinquagenosque nummos; ac ne minores quidem pueros præterijt, quamuis nonnisi ab vndecimo ætatis anno accipere consuessent*. Ibi tamen nummos sexagenos, quos die virilis togæ nostrorum Cæsarum dedit, omisit. Illa verò maior altera summa in Ancyranis tabulis non apparet; sed arbitror inscriptionem Ancyranam ibidem mutilatam; nam huius anni congiarium postremo loco recitatur, quod tamen vltimum non fuisse indicant sexdecim anni, quibus adhuc Augustus superstes fuit; neque enim verò simile videtur nullum deinceps congiarium à beneficentissimo Principe populo Romano datum. Cum Claudius Neroni abs se adoptato virilem togam daret, scribit Tacitus lib. 12. additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi. At congiaria, quæ Augustus distribuit, suo ipsius, non filiorum nomine dedisse dicitur in Ancyranis tabulis. Secus de ludis venationum datis ibidem legitur:

.. TEMPVS. DEFVNCTARVM. AFRICANARVM. MEO. NOMINE. AVT FILIORVM. MEORVM. ET. NEPOTVM. IN. CIRCO..... AVT. IN FORO. AVT. IN. AMPHITHEATRIS &c.

Hinc colligas venationes ferarum non in solo amphitheathro, aut Circo, sed etiam in Foro ab Augusto exhibitas. Harum verò aliquas *nomine filiorum ac nepotum* se dedisse testatur. Fragmentum hocce Ancyranæ tabulæ ibidem lacerum, supplere tentauit Guthetius lib. 3. de vet. iure Pont. cap. 20.

Hos quidem honorum titulos ineunte anno V. C. 752. Lucius Cæsar Romæ tulit, qui in vtraque Pisana tabula leguntur. At ibidem scalptum insuper est: PATRONI COLONIAE NOSTRAE, quod non Lucij Cæsaris, sed Coloniæ Iuliæ Pisanæ honori deputatum fuit. Libera adhuc Republica Coloniæ ac prouinciales in clientelam præpotentium ciuium Romanorum veniebant, teste Dionysio Halicarnassensi lib. 2. *Tanta*, inquit, *illis erat in omni vita temperantia, & felicitatem virtute, non fortuna metiebantur; nec tantùm in ipsa vrbe plebs tota erat patrocinio, sed & coloniarum, & sociarum & amicarum ciuitatum, ac bello subactarum, quæque suos habebant patronos quoscunque vellent è Romanis ciuibus; & sæpè numero Senatus controuersias ciuitatum ac gentium ad earum patronos remisit, eorumque iudicia rata habuit*. Ita Tralliani erant in clientela Flaccorum, ex Cicerone in oratione pro Flacco num. 42. Marcelli erant patroni Siculorum ex Verrina sexta. Claudij Lacedemoniorum ex Suetonio cap. 6. de vita Claudij. Appianus L. 2. bel. ciu. pag. 430. ait: *Allobroges ancipites consilij, rem cum Fabio Sanga communicant, Allobrogum patrono*. Perperam recentior interpres vertit: *suæ ciuitatis patrono*; siquidem Sanga Appiano dicitur τῶν Ἀλλοβρίγων προστάτης; Allobroges enim non vnius vrbis ciues, sed prouinciæ ad Rhodanum populi, vulgò nunc Sabaudienses nuncupati. Allobroges à Fabio Maximo victi, Siculi verò à Marcello debellati, eorum familias suæ gentis patrocinium suscipere voluerunt. Valerius Maximus L. 9. cap. 15. narrat Herophilum medicum semet nepotem C. Marij septies consulis finxisse, magniq; nominis veneratione tantam sibi auctoritatem conciliasse, *vt coloniæ veteranorum complures, & municipia splendida, collegiaque ferè omnia patronum adoptarent*. Hic à C. Cæsare Dictatore extra Italiam relegatus, cum eodem occiso, Romam reuersus, de interficiendo Senatu cogitaret, in carcerem coniectus, ac neci traditus, vsurpati per dolum patrocinij pœnas dedit. Hunc intelligit Tullius initio philip. 1. cum ait: *Vncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaserat*. Itali vniuersi Scipionem Africanum patronum sibi elegere, ex Appiano lib. 1. bell. ciu. pag. 361. Iunij Bruti erant patroni Puteolanorum ex philip. 2. Ciceronis; Antonij Bononiensium, ex Suet. cap. 17. in Augusto. Plinius iunior lib. 4. epist. 1. scribit se à Tiphernatibus *pene adhuc puerum patronum cooptatum*. Quod postremum verbum plures fuisse eiusdem vrbis patronos significat. Hinc Cicero gloriæ sibi vertit, quòd solus fuerat adoptatus patronus à Capuanis. Hæc ille contra Pisonem num. 19. *Me inaurata statua donauerant; me patronum vnum asciuerant*. Et in Sestiana gloriatur, quòd Capua se *vnum patronum* adoptasset. Auctor est Cæsar lib. 1. de bello ciu. cap. 35. à Massiliensibus designatos *Cn. Pompeium & C. Cæsarem patronos ciuitatis, quorum alter agros Volcorum, Arecomicorum, & Heluiorum publicè ijs concesse-*

cesserit: alter bello victas Gallias attribuerit, vectigaliaque auxerit. Verùm vterque patronus vrbi illi bello ciuili nocuit; Cæsar cum illos obsedit, Pompeius cum obsessis suppetias non misit. Extant plurimæ apud Gruterum inscriptiones, in quibus coloniarum ac municipiorum Patroni laudantur. Pag. 439. 6. Neapoli regio primaria Herculanensium L. Munacio

PATRONO MIRABILI STATVAM PONENDAM DECREVIT

Leguntur etiam in eodem opere formulæ, quibus ciuitates suos sibi Patronos adoptabant. Vnam ex pag. 362. subijcio.

DD. NN. CRISPO. ET CONSTANTINO. IVNIORE. NOBILISSIMIS CAESS. COSS. IIII. KAL. SEP.

Municipes. Municipi. T. Æli. Hadriani. Aug. Ciuili tani. Q. Aradium. Rufinum. Valerium. Proculum C. V. liberos. posterosque. eius. sibi. liberis. poste risque. suis. Patronos. cooptauerunt. tesseramque hospitalem. cum. eo. fecerunt.
Q. Aradius. Rufinus. Valerius. Proculus. liberi posterique. eius. Municipes. Municipi. T. Ælij Hadriani. Aug. Ciuilitani.. liberos. posterosque eorum. in. fidem. clientelamq; suam. receperunt In. quam. rem. gratuitam. legationem. suscepe runt. Insteus. Renatus. &. Apollonius. Gallen tius. Duouiri. T. Ælius. Nigozinus. &. Ælius Faustinus. Ædiles. L. Ælius. Optatianus. Camma rianus. Flauius. Secundinus. Domitius. Optatia nus &c.

Alia id genus decreta pro cooptandis patronis habes pag. 363. 443. & 456. Ex quibus patet Patronos nobilissimorum ciuium, immò ipsorum Magistratuum legatione destinata, ciuitatum tutelam suscepisse, in quorum etiam palatijs ciues, si quando Romam venirent, hospitarentur; is enim honor erat tesseræ hospitalis. Quare nullus dubito, quin coloni Iuliæ Pisanæ opsequentis, præcipuorum ciuium legatione Romam missa, Lucium Cæsarem coloniæ Patronum adoptauerint.

C A-

CAPVT VIII.

Quinam Romanorum Patres Patriæ *nuncupati? Augustus eum titulum serò obtinuit. Annus perperam ab alijs statutus, ex Prænestina inscriptione indagatur. Eiusdem explicatio. Quædam inscriptiones lapidum ac nummorum exposita. Templi Martis Vltoris dedicatio. Naumachia Augusti. Eiusdem spectacula nomine Caij ac Lucij Cæsarum edita. Iulia eorundem Cæsarum mater ob adulteria in exilium deportatur. Quid Tacitus ac Seneca de Augusti seueritate senserint. Fasti consulares suppleti. Caius Cæsar ad legionum castra circa Istrum dimissus. Saliani falsum de Dione iudicium.*

ANnum V. C. 752. cuius initia tot in Lucium Cæsarem honorum titulis congestis, ac congiario plebi dato, Augustus ac vniuersus populus Romanus feliciter auspicatus fuerat, Patris Patriæ cognomen Principi delatum, ac splendidissimi ludi exhibiti, templique Martis bis-ultoris dedicatio, lætiorem longè reddidere. Singula ordine memorabo. Cum in Pisanis tabulis Augustus PATER PATRIAE sæpiùs nuncupetur, annus quo primùm eo titulo idem Imperator appellatus fuit, indagandus est, quòd in eodem assignando viri eruditione ac multiplici literatura præstantes errarunt. Plinius noster Veronensis lib. 7. cap. 30. hisce Ciceronem compellat: *Salue primus omnium Parens Patriæ appellate, primusque in toga triumphum, linguaque lauream merite*. Hunc verò titulum Camillo primùm delatum auctor Liuius lib. 5. *Dictator*, inquit, *recuperata ex hostibus patria, triumphans in Vrbem redit: interque iocos militares, quos inconditos iaciunt, PARENS PATRIÆ, conditorque alter vrbis haud vanis laudibus appellabatur*. Quem titulum per iocum à militibus Camillus retulit, eundem in Senatu Cicero ob compressam Catilinæ coniurationem obtinuit. Plutarchus in Cicerone, ac ex eodem Appianus lib. 2. bel. ciu. pag. 431. delati huiusce Tullio cognominis Catonem auctorem prodiderunt. Verùm ipse potius Cicero audiendus venit in Pisoniana: *Me Q. Catulus princeps huius Ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo Senatu, parentem patriæ nominauit*. Idem in Sestiana num. 105. *Me, me ille*, ait, *absentem vt patrem deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alij sæpè in Senatu patrem patriæ nominarunt*. Idem tamen Cicero C. Marium municipem suum eo cognomine nuncupauerat in Rabiriana num. 20. laudans *Caium Marium quem verè patrem patriæ, parentem, inquam, vestræ libertatis, atque huiusce Reipublicæ possumus dicere*. Cum Cæsar Dictator Pompeijs fratribus difficili ac cruento prœlio in Hispania superatis, bellis ciuilibus finem imposuisse videretur, maximos à Romano Senatu, tanta ciuium clade adulationem edocto, honores retulit, quos recenset Dio lib. 44. addens: *Ad hæc Patris Patriæ nomen imposuerunt*. Idem tradit Suetonius cap. 76. Ita virum tanto adhuc ciuium sanguine fumantem, tam miti vocabulo, per detestandam adulationem, appellarunt.

larunt. Proſtant Cæſaris nummi inſcripti: CAESAR PARENS PATRIAE. Rectè Iuuenalis Sat. 8. V. 244.

Roma patrem Patriæ Ciceronem libera dixit.

Hic enim à ſeruitute, quam coniurati eidem minabantur, patriam liberauerat; vnde à libera ac per ipſum tum liberata Republica, tam dulce nomen audiuit. At Cæſar cum patriam tot nobiliſſimis ac fortiſſimis filijs orbaſſet, *Parens patriæ* appellatus fuit, cui etiam à coniuratis occiſo, ſolidam columnam populum in foro ſtatuiſſe inſcriptam: PARENTI PATRIAE, tradit Suetonius cap. 85. At Cicero lib. 12. fam. epiſt. 3. de M. Antonio ſcribit: *Primùm in ſtatua, quam poſuit in Roſtris, inſcripſit*: PARENTI OPTIME MERITO. Vtrobique ille titulus inſcriptus videtur, præſertim cum Ciceroni laudetur initio primæ philippicæ facta per Dolabellam *euerſio illius execrata columnæ*. Hinc Idus Martias, qua die Cæſar Pater Patriæ occiſus fuerat, *Parricidium* ignominiæ cauſa nominarunt, ex Suetonio in Cæſare cap. 88. Egrè tamen ferebat Cicero, quòd datum ſibi quondam nomen, Cæſari vel trucidato deferretur, ita tamen vt eodem Cæſarem Octauianum adoleſcentem nondum viceſimum ætatis annum egreſſum, eodem potius exornandum conteſtaretur. Hæc ille in philippica 13. contra Antonium declamauit: *Si enim ille* (Cæſar Dictator) *parens patriæ eſt, vt tu appellas; ego quid ſentiam, videro: cur non hic*, nempè Octauianus, *PARENS verior, à quo certè vitam è tuis facinoroſiſſimis manibus ereptam habemus?* Ita Auguſtus Parens patriæ audiuit à Cicerone vno & quadrageſimo anno antequàm id cognominis à S. P. Q. R. obtineret. Scribit Suetonius cap. 58. plebem Romanam miſſa Antium legatione, eum titulum Auguſto obtuliſſe, quem cum ille recipere recuſaſſet, ineunti Romæ ſpectacula, iterum detuliſſe, ac mox Senatum in curia per Valerium Meſſallam, id mandantibus cunctis. Addit Meſſallam ita locutum: *Quod bonum fauſtumque ſit tibi, domuique tuæ, Cæſar Auguſte, (ſic enim nos perpetuam felicitatem Reipublicæ, & læta huic precari exiſtimamus) Senatus te conſentiens cum populo Romano, conſalutat PATRIAE PATREM.* Cui lacrymans Auguſtus reſpondit, *compotem ſe ſuorum votorum factum, precarique Deos, vt illum omnium conſenſum ad vltimum vitæ finem ſibi perferre liceret*. Diem qua Cæſar Auguſtus *Pater Patriæ* fuit appellatus, deſignat Ouidius lib 2. faſtorum, videlicet Nonas Februarias.

Dum canimus ſacras alterno pectine Nonas,
Maximus his faſtis accumulatur honor.
Sancte PATER PATRIAE, tibi plebs, tibi Curia nomen
Hoc dedit: hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit; ſerò quoque vera tuliſti
Nomina; iam pridem tu pater Orbis eras.
Hoc tu per terras, quod in æthere Iuppiter alto,
Nomen habes: hominum tu pater, ille Deum.

Annus tamen, quo Auguſtus Pater patriæ dictus fuit, hucuſque dubius apud Scriptores euaſit. Ouidius ſanè ait: *ſerò quoque vera tuliſti nomina*, & Hadrianus teſte Spartiano cap. 6. delatum ſibi initio imperij titulum Patris patriæ recuſauit: *quòd hoc nomen Auguſtus ſerò meruiſſet*. Panuinius magnus ille librorum helluo, & in Romana hiſtoria ad ſtuporem vſque verſatus, ſcribit lib. 2. com. in faſtos Auguſtum A. V. 758. Patrem patriæ appellatum; idem poſtea tradidit Caſaubonus ad laudatum locum Spartiani, Caluiſius, ac ceteri

teri eorundem exscriptores. Salianus tamen longè priùs illud cognomen delatum Augusto scribit, nempè A. V. 742. quo putat Herodem primùm Romam nauigasse; vt Imperatorem *cum S. P. Q. R. Patrem patriæ salutaret*. Saliani errorem inscripti lapides refellunt; nam nec illo anno, neque nouem alijs insequentibus, eo cognomine in vetustis elogijs appellatus legitur, quod eruditè Panuinius obseruarat. Ioannes Petrus Bellorius Romanarum antiquitatum indagator solertissimus idemque doctissimus earundem interpres, in libro de duobus Nummis Antoninianis pag. 10. & 11. binas inscriptiones profert Augusto dicatas, in quarum priori dicitur TRIB. POTEST. XV. ac ibidem designantur consules Nero Claudius Drusus ac Titus Quinctius Crispinus A. V. 746. in altera verò scalpta legitur TRIBVNIC. POTEST. XVIIII. C. Caluisio Sabino L. Passieno Rufo Coss. A. V. 750. nusquam verò titulus *Patris patriæ* ceteros inter ibidem inscriptos, apparet. Panuinij ac Casauboni metachronismum refellunt Pisana Cæsarum cenotaphia. Nam in tabula de annuis inferijs Lucij Augustus dicitur: TRIBVNICIAE POTESTATIS XXV. nempè XIII. Kal. Octob. A. V. 755. & ibidem idem Princeps *Pater Patriæ* nuncupatur, qui pariter titulus in Caiano etiam lapide legitur. Ita viri eruditi, Pisanis hisce monumentis malo adhuc fato latentibus, illud nomen seriùs Principi delatum existimarunt; quòd tamen etiam ante quadriennium quàm Lucij cenotaphium dicaretur, eidem Imperatori attributum ostendit Prænestina inscriptio pag. 136. Gruteri, quam etiam notis illustrauit doctissimus, ac quondam amicus Ioseph Suarezius lib. 1. Antiq. Prænest, cap. 18. Est fragmentum veteris Kalendarij, in quo hæc tantùm leguntur:

NON. N. CONCORDIAE
IN. ARCE. FERIAE. EX
S. C. QVOD. EO. DIE
IMPERATOR CAESAR
AVGVSTVS. PONTIFEX
MAXIMVS. TRIB. POTEST
XXI. COS. XIII. A. SENATV
POPVLOQVE. ROMANO. PATER
PATRIAE. APPELLATVS

Augustus A. V. 731. vt præter Dionem testantur plurimæ inscriptiones & fragmenta ipsa Capitolina, Tribuniciam potestatem accepit V. Kal. Iulias, quod scitè notauit meus Panuinius; cum verò quotannis eandem potestatem iterauerit, A. V. 752. Nonis Februarijs erat Tribuniciæ potestatis XXI. ac Consul XIII. qua quidem die Pater patriæ dictus fuit. Suarezius laudatus legit IN ARCE FERINAE; sed cum Grutero FERIAE legendum est; cuius interpretatio ex Varrone desumenda est lib. 5. de L. L. *Harum rerum*, inquit, *vestigia apparent in sacris Nonalibus in Arce: quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sunt eo mense, Rex prædicit*. Etenim rex sacrorum in arce, quæ erat in Capitolio, ferias cuiusq; mensis populo prædicebat; erant enim, vt ait Liuius L. 5. *arx, Capitoliumq; sedes Deorum*. Macrobius L. 1.

Satur. cap. 15. scribit sacrificio à rege sacrorum ac Pontifice minore celebrato, plebe in Capitolium iuxtà curiam Calabram vocata, Pontificem minorem edicere solitum quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent: *Rusticos verò ex agris in vrbem confluere solitos accepturos causas feriarum à Rege sacrorum, sciturosque, quid esset eo mense faciendum*. Eas autem ferias ex Varrone rex sacrorum in Arce prædicebat. In fragmento Kalendarij apud Gruterum pag. 134. ad diem 2. Augusti, legitur:

F. IIII. N. FERIAE. QVOD. HOC. DIE. IMP
CAESAR. HISPANIAM. CITERIOREM. VICIT

Romani dies victorijs ab Augusto reportatis, vel nouis honorum titulis eidem delatis, insignitos, inter feriatos, adulandi gratia, referebant. Ita cum A. V. 735. Græcia, Asia, ac Syria perlustratis, in Vrbem redijsset, *diem sui reditus inter ferias referri & Augustalia dici passus est*. Ex Dione lib. 54. Hinc explicatio Prænestinæ inscriptionis deducitur; nempè: *Nonis Noualia Concordiæ*, quòd in eam diem à rege sacrorum *feriæ in Arce* prædicebantur, ob delatum Augusto titulum Patris patriæ.

Quidam ex lapidum ac nummorum inscriptionibus existimarunt ante A. V. 752. eum titulum Augusto delatum fuisse. Salianus tom. 6. A. Mundi 4058. in scholio secundo producit fragmentum laceræ inscriptionis apud Sedunum, in qua Augustus dicitur ..RIBVNICIA POTESTATE XV. & postea *Pater Patriæ*. Verùm Gruterus pag. 226. 6. aduertit eam inscriptionem perperam à Lipsio alijsque recitari; siquidem ex Simlero ac Commelini schedis scalptum ibi apparet POTESTATE XV... inferiori parte alterius decennalis notæ, aliarumque insequentium ibidem detracta. Hubertus Goltzius lib. 2. veterum Numismatum pag. 216. plures nummos producit, in quibus Augustus longè ante annum 752. Pater patriæ inscribitur. Nempè: *Imp. Cæsari Diui F. Cos. V. P. P. Imp. VII. S. P. Q. R.* Anno V. C. 725. Augustus quintum consulatum gessit. Item: *Cæsar Diui F. Augustus Cos. VIII. P. P. Imp. VII.* Anno V. 728. fuit consul VIII. Idem titulus cum Trib. Pot. III. & VIII. in alijs nummis Augusteis iunctus apud eundem Antiquarium legitur. Ego sanè hisce nummis haud integram fidem habere possum. Prior sanè, nisi adducenda mox explicatione vtamur, adulterinus est, quod miror Goltzium non obseruasse ex Suetonio, qui in Augusto cap. 58. hæc ipsa verba Messallæ Patrem patriæ Augustum publico Senatus nomine appellantis, recitat: *Quod bonum, faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste &c. Senatus te consentiens cum Pop. Rom. consalutat patriæ Patrem*. At Cæsar Octauianus in suo consulatu VII. A. V. 726. L. Munatij Planci sententia *Augusti* cognomen obtinuit, ex Dione lib. 53. ac Censorino cap. 8. de die Natali, quo quidem cognomine cum à Messalla *Patris patriæ* titulum eidem deferente, appellatus fuerit, planè euincitur falsam esse eius nummi inscriptionem, in qua consul V. P. P. nuncupatur. At si quis religioni habeat tot nummos inter spurios reijcere, vnum reponi posse videtur, nempè posterioribus imperij eiusdem annis nummos iussos recudi, in quibus vnà simul tum consulatus, tum etiam anni Tribuniciæ potestatis Augusto iam exacti per ordinem scalperentur: cum verò id temporis Augustus P. P. iam diceretur, hunc titulum consulatibus post victum Antonium

nium Augusto gestis, ac singulis annis TRIB. POT. additum à Monetarijs. Equidem Dio, qui singulos Augusti titulos suis quosque annis primùm recenset, *Patris patriæ* cognomen vsque ad A. V. 748. nusquam Augusto attributum memorat; cum verò insequentis decennij lacuna in eiusdem annalibus sit, intra illud annorum spatium Augustus P. P. appellatus fuit. Præterea cum ad annum vsque V. C. 750. plurimæ dicatæ Augusto inscriptiones apud Panuinium ac Gruterum legantur, prodigio propius videri possit, nusquam eundem Imperatorem P. P. inscribi: si eo titulo id temporis decoratus fuisset; præsertim cum Augustus eo sibi delato, *lacrymans* dixerit: *Compos factus votorum meorum P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari &c.* Extat Gruteri pag. 58. 1. saxi inscriptio, in qua Augustus dicitur: *Pont. Max. Trib. Pot. VII. Cos. IIII. P. P.* Omnia digna risu. Augustus Pont. Max. factus est A. V. 741. Tribunicia potestas VII. eidem exijt A. V. 738. Denique A. 724. fuit consul IV. Ne quid tamen dissimulem, ex Prænestina inscriptione fateor annum decreti Augusto tituli P. P. non adeo certo deduci, quin reponi possit eundem inscribi Trib. Pot. XXI. ac Cos. XIII. non quòd eo anno 752. appellatus fuerit P. P. sed quòd eo anno à Prænestinis decretum emissum fuit, vt dies Nonarum Februarij inter feriatos referretur ob delatum eo die titulum P. P. Imperatori Cæsari Augusto. Ceterùm nemo ignorat Colonias ac Municipia insigni decreto delatos à S. P. Q. R. Augusto honores statim, vt ita dicam, auxisse. Legitur altera inscriptio Gruteri pag. 199. 3. Prænestino Kalendario similiter:

IMP. CAES. AVG
PONT. MAX. TRIB
POT. XXI. COS. XIII
PAT. PATR
TERM. AVG. INTER
LANC. OPP. ET
IGAEDIT

Hoc anno V. 752. die 12. Maij Augustus templum Martis Vltoris dedicauit. Hoc templum diu antea Augustus bello ciuili aduersùs Cæsaris interfectores vouerat A. V. 712. sed rebus prosperè succedentibus, voti oblitus, anno demum 734. idem templum extrui iussit, vt in eodem recepta à Parthis Romana signa suspenderet, ex Dione lib. 54. Ouidius lib. 5. fastorum ad IV. Idus Maij, hoc votum in acie Philippensi Augusto nuncupatum scribit:

Si mihi bellandi pater est, Vestaque sacerdos
Auctor; & vlcisci nomen vtrumque paro.
Mars ades, & satia scelerato sanguine ferrum:
Stetque fauor causa pro meliore tuus.
Templa feres: & me victore vocaberis vltor.
Vouerat, & fuso lætus ab hoste redit.

Deinde cum narrasset Parthos, bello tantùm de proximo ab Augusto ostentato, immò solius Augusti nominis terrore perculsos, raptas Crasso Aquilas ad eundem remisisse, ait:

Ritè Deo, templumq; datum, nomenque Bis-vltor:
Emeritus voti debita soluit honor.
Solemnes ludos Circi celebrate, Quirites;
Non visa est fortem scana decere Deum.

Nummos Augusti cum effigie templi inscriptos MARTIS VLTORIS, exhibet doctissimus Patinus ad cap. 29. Suetonij, & in fragmento Ancyrano legitur: VLTORIS TEMPLVM; quod sanè templum hoc A. V. 752. dedicatum fuisse auctor est Velleius lib. 2. *At in vrbe*, inquiens, *eo ipso anno, quo magificentissimi gladiatorij muneris naumachiæque spectaculis, Diuus Augustus, abhinc annos XXX. se & Gallo Caninio Cons. dedicato Martis templo, animos oculosque P. R. repleuerat, fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit.* Scripsit Velleius Vinicio consule, cui libros dicauit, à cuius consulatus exordio ad exitum A. V. 752. triginta anni numerantur. Augustus postremis annis imperij semestres consules creabat, quod ex fragmentis Capitolinis colligitur. Ipse verò quinque tantùm consulatus annuos gessit, à sexto scilicet ad vndecimum, quem annuum non gessit, suffecto sibi L. Sestio, vt ex fastorum fragmentis Capitolinis ac Dione alij iam antea obseruarunt. Suetonius in Augusto cap. 26. ait: *Ceteros autem sex, aut nouem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus, secundum verò paucissimis horis.* Cum verò hoc A. V. 752. Augustus Kal. Ianuarijs consulatum XIII. inierit, collega M. Plautio Siluano, ac Velleius eidem Augusto in eodem tertio decimo consulatu Caninium Gallum collegam addat, infero Caninium Gallum, cum M. Plautius pridie Kal. Iulias abdicasset, in reliquos sex menses consulem suffectum, ac Augustum nouem menses in eodem magistratu continuasse. Nescio verò cur fastorum concinnatores Panuinius, Sigonius, ac Pighius Caninio *Caij* prænomen imponunt; cum Velleius qui vnus nobis eum suffectum consulem indicauit, prænomen omittat. At certum est eundem Lucij prænomen tulisse, vt sit filius L. Caninij Galli consulis A. V. 717. Extat nummus Augusti cum epigraphe in postica parte: L. CANINIVS GALLVS III. VIR. cum effigie Parthi signum curuato genu offerentis. Augustus viros tres prætura functos ærario præfecit, ex Tacito lib. 13. Annal. quos inter post A. V. 734. quo signa idem à Parthis recepit, fuit L. Caninius Gallus, postea consul suffectus, ac collega Augusti postremus; hic enim post decimum tertium, nullum postea consulatum gessit, vt contra Baronium demonstrabo. Quamuis autem Velleius Caninio consule nominato, templum Martis dedicatum recenseat, non tamen post Kal. Iulias dedicatio peracta fuit; nam gladiatorium tantùm munus ac naumachia eodem consulum collegio signantur, addita postea templi Martis consecratione, ne rem eius anni memorandam omisisse videretur. Ouidius haud sinit nos de die ac mense dedicati templi Martis Vltoris dubitare.

Naumachiæ ab Augusto exhibitæ meminere Dio in fragmento L. 55. dicens: *Aquam in Circum Flaminium induxit, in ea triginta sex crocodili sunt concisi:* & Suetonius cap. 43. narrans Augustum inter cetera spectacula exhibuisse *nauale prælium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.* Naualem Persarum cum Atheniensibus pugnam ad Salaminam repræsentasse oculatus testis Ouidius prodit lib. 1. de arte canens:

Quid modò cum belli naualis imagine Cæsar
Persidas induxit, Cecropidasque rates.

Nempe

Nempe ab vtroque mari iuuenes, ab vtroque puellæ
Venere: atque ingens Orbis in vrbe fuit.

Nero etiam Augusti exemplo, ex Dione apud Xiphilinum, *bellum nauale Persarum cum Atheniensibus fecit*; & quidem, marina aqua, innatantibus belluis, quod Suetonius etiam affirmat in Nerone cap. 12. Situs Augustæ Naumachiæ in Ancyranis tabulis proditur.

NAVALIS. PRAELII. SPECTACVLVM. POPVLo. exhibui LIBERVM. IN QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST. CAESARVM. CAVATO. solo. in LONGITVDINE. MILLE. ET. OCTINGENTOS. PEDES. IN. LATITVDINE. PEDES. DVCENTI. IN. QVO. TRIGINTA. ROSTRATAE. NAVES. TRIREMESQVE. PLVRIMAE .... INTER. SE. CONFLIXERVNT ... .. occubueRVNT. PRAETER. REMIGES. MILLIA .... CIRCITER........

Ex hoc fragmento colligimus in eo loco, in quo Augustus naumachiam exhibuerat, densas postea arbores consitas, quæ *Nemus Cæsarum* dictæ, Caij ac Lucij memoriæ dicatæ sunt. Cum Suetonius proximè laudatus dixerit: *in quo nunc Cæsarum nemus est*, inferre quis posset tempore Suetonij qui post exactum ab Augusti morte sæculum, floruit, idem nemus superfuisse, ac neminem successorum Principum memoriæ Caij ac Lucij sacratam syluam exscidisse. At Dio apud Xiphilinum de Nerone scribit: *Populo epulum dedit intra naues in eo loco, in quo ab Augusto bellum nauale factum fuerat*. Sed de his alij viderint, qui antiquæ Romæ topograhiam quærunt. Idem Suetonius in fine eiusdem capitis 43. de Augusto ait: *Nepotum quoque suorum munere, cum consternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo posset, transijt è loco suo, atque in ea parte consedit, quæ suspecta maximè erat*. Cum annus quo Caius ac Lucius hoc munus ediderint, mihi ignoretur, hoc illud loco ex Suetonio commemorandum duxi. Imperator, quò filijs beneuolentiam plebis conciliaret, plura eorundem nomine spectacula edebat, cum in ijsdem tabulis Ancyranis numerentur feræ occisæ in spectaculis MEO. NOMINE. AVT. FILIORVM. MEORVM. ET. NEPOTVM.

Interea, vt sunt humana, Augusti ac Populi Romani gaudia toto ferè hoc anno feliciter continuata, repentinus turbo decussit. Augustus quemadmodum foris prospera, ita domi aduersa sæpiùs fortuna vsus fuit. Iulia eiusdem filia ac nostrorum Cæsarum mater ex Rhodiensi secessu Tiberij mariti securiorem licentiam captans, nihil quod facere, aut turpiter pati femina posset, infectum relinquens, Augustæ domus honorem tum Senatorij tum Equestris ordinis viris per summum flagitium prodebat. Pater adeo seuera illam disciplina educauerat, vt eandem vetauerit *loqui, aut agere quidquam, nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, vt L. Tucinio claro decoroque iuueni scripserit quondam: parum modestè fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venißet*. Horum testis Suetonius cap. 64. Primò quidem Marcello nupserat, deinde Agrippæ annum agens duodeuicesimum, cùm quo per nouennium vixit. At quòd procul ab oculis Augusti non modò in Asiam cum Agrippa toti Orienti præposito, transmisit, verùm etiam eundem Asiam perlustrantem, immò & bellum in Bosphoro gerentem sequi voluit, in prauos statim mores defluxit.

Scri-

Scribit Tacitus de Sempronio Graccho lib. 1. *Iuliam in matrimonio Agrippæ temerauerat; nec is libidini finis; traditam Tiberio, peruicax adulter contumacia & odijs in maritum accendebat*. Augustus adulteriorum filiæ indicia exceperat; sed, vt ait Macrobius lib. 2. Satur. cap. 5. *cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat*. Postremò post Agrippæ mortem, Augusti priuigno Tiberio Neroni copulata, initio mutuo cum eodem amore vixit, sed mox dissedit, vt perpetuò etiam secubaret. Illo verò Rhodum postea secedente, in omnem licentiam prorupit. Non defuere qui affirmarent ipsum fictas eius secessus causas prætexuisse, cum id consilij cepisset *vxoris tædio, quam neque criminari, aut dimittere auderet, neque vltra perferre posset*, ex Suetonio in Tiberio cap. 10. Cum verò Augustus certissima adulteriorum filiæ indicia accepisset, ac præsertim ab eadem Iulum Antonium Marci Triumuiri filium ac Marcellæ suæmet neptis maritum, procorum præcipuum, in spem imperij erectum, ira ac timore pudori mixtis agitari cœpit. Rectè Seneca cap. 5. de breuitate vitæ: *Filia & tot nobiles adolescentes adulterio velut sacramento adacti, iam infractam ætatem territabant, postquam iterum timenda cum Antonio mulier*. Vicere tandem pudorem metus ac indignatio. Hæc ait Suetonius cap. 65. *De filia absens ac libello per quæstorem recitato, notum Senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu præ pudore: etiam de necanda deliberauit*. Illam tamen in Pandatariam insulam deportari in exilium iussit, vino omnique delicatiori cultu eidem interdicto, cum priùs nomine Tiberij, quamuis hic procul rem ignoraret, repudium remisisset. Adulteros partim exilio, partim capitali sententia damnauit. Eos inter nominantur Velleio Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio, alijque minoris nominis. Ibidem verò narrat Iulum Antonium voluntaria nece sibi illata, supplicium præuertisse. Tacitus libro tertio Annal. de adulteris ac filia punitis ab Augusto, scribit: *Culpam inter viros ac feminas vulgatam, graui nomine læsarum religionum, ac violatæ maiestatis appellando, clementiam maiorum, suasque ipse leges egrediebatur*. Seneca verò lib. 6. de beneficijs cap. 32. Augusti contra filiam sententiam in examen vocans ait: *Hæc tam vindicanda Principi quàm tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens iræ publicauerat. Deinde cum interposito tempore, in locum iræ subijsset verecundia, gemens quòd non illa silentio pressisset, quæ tandiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpè exclamauit: Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset*. Iuliam postrema parte A. V. 752. adulteriorum conuictam, ac damnatam tradit Velleius lib. 2. scribens: *At in Vrbe eo ipso anno quo* munus gladiatorium ac naumachiam Augustus se & Caninio Gallo consulibus exhibuit, *fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit*; statimque Iuliæ ac adulteris irrogatas pœnas recitat. Macrobius lib. 2. Satur. cap. 5. de Iulia ait: *Annum agebat tricesimum & octauum, tempus ætatis (si mens sana superesset) vergentis in senium, sed indulgentia tam fortunæ quàm patris abutebatur*. Nata est Iulia A. 715. ex Dione lib. 48. Igitur anno quo relegata est, tricesimum octauum agebat, ac rectè Macrobius cum Velleio conuenit. Tacitus in insequentem annum Iuliæ exilium videtur protrahere; siquidem testatur lib. 1. Annal. Tiberium, cum A. V. 767. die 19. Augusti in imperium successisset, Iuliam statim inopia ac tabe necandam iussisse, simulque misso in Cercinam

Africi

Africi maris insulam milite, Sempronio Graccho vni adulterorum ceruicem præcidisse, qui, inquit, *quatuordecim annis exilium tolerauit*. At ab A. V. 752. ad A. 767. & quidem circa Septembrem anni quindecim numerantur. Ricciolius lib. 6. tom. 1. suæ Chronol. cap. 14. num. 8. ait, anno Iuliano 44. desinente, quo Augustus consulatum XIII. gessit, adulteria Iuliæ in Augusti notitiam venisse; at ob diuturnas quæstiones causam in insequentem annum protractam, ac Iuliam relegatam fuisse *nisi sub finem anni 45. Iuliani* V. C. 753. Sed adulteria Iuliæ notiora erant, quàm vt annum eorundem inquisitio exigeret. Auctor est Seneca Patrem in filiam sententiam pronuntiasse, antequàm in locum iræ verecundia subiret. Iuli Antonij ac Phœbæ libertæ criminum consciæ voluntaria mors rem ipsam statim publicauerat. Dio tamen in excerptis à Valesio editis, scribit pag. 664. inter adulteros Iuliæ quendam Tribunum plebis fuisse, qui *non ante in iudicium vocatus est, quam magistratu abiret*. Tribuni verò plebis magistratum, successoribus acceptis, abdicabant IIII. Idus Decembris, quod etiam imperante Augusto, in vsu fuisse testatur Dionysius Halicarnassensis lib. 6. scribens primos tribunos plebis creatos *ante diem IV. Idus Decembris, quemadmodum fit & nostro tempore*. Ille verò eos libros scribebat Claudio Tiberio Nerone II. & Cn. Pisone Coss. A. V. 747. Vnde infertur eam causam ante mensem Decembrem cognitam fuisse *eo ipso anno* quo Augustus, vt inquit Velleius, cum Caninio Gallo consul fuit. Immò ex hoc Vellei testimonio, addito altero Suetonij superiùs laudato, colligo ante exitum Septembris A. V. 752. Iuliæ adulteria Augusto palam indicata. Nam ex Suetonio eo anno, nono postea mense, consulatum abdicauit, altero sibi suffecto. Panuinius, Sigonius, ac Pighius, qui eruditissimis commentarijs Fastos consulares illustrarunt, scripserunt hactenus ignorari quinam in locum Augusti consul suffectus fuerit. Illum tamen, præeunte Lipsio, ex Ancyranis tabulis exhibeo, in quibus recitantur consules & quidem ordinatim dispositi, in quorum magistratu Augustus milites in colonias deduxit. Ibi autem post Neronem ac Pisonem A. V. 747. & post C. Antistium ac D. Lęlium A. V. 748. legitur: L. CANINIO ET Q. FABRICIO CONSVLIBVS; nempè hi fuere consules suffecti A. V. 752. vt L. Caninius Gallus Kal. Iulijs magistratum inierit collega Augusto cos. XIII. in cuius locum Kal. Octobris Q. Fabricius suffectus fuit; ac proinde ante Octobrem Iulia cum ceteris rea adulteriorum peracta est. Interim prænomen Caninij, qui *Caius* in commentarijs fastorum dicitur, in *Lucium* mutandum esse patet, quod ex nummo etiam eiusdem superiùs ostendebam. Quòd verò Tacitus quatuordecim annos exilij Sempronij Gracchi numerat, haud dubium facit annum damnatæ Iuliæ, sed annos integros intermedios accepit; vel fortè Sempronius sub custodia Romæ detentus, inito postea anno sequenti, in Circinam deportatus fuit.

Salianus ad A. M. 4052. N. 11. scribit Iuliam matrem Caij ac Lucij damnatam, antequàm filij Roma discederent; nempè ille in Syriam, hic in Hispaniam; *ergo*, inquit, *patris imperio sub oculis filiorum mater ignominia affecta est*. Id de Lucio verè affirmatur; nam post triennium Roma discessit: quod tamen de Caio non ausim adstruere. Nam Augustus, cum destinasset eundem ad inuisenda legionum castra mittere, quò de facie militibus cognito, illorum obsequium faciliùs conciliaret, hoc illum anno ad exercitus, qui ad Istrum castra habebant, dimisit, quod post peractam naumachiam conti-

git

git, ne filius maximi, post Romam conditam, spectaculi voluptate priuaretur. Dio in excerptis ab Henrico Valesio editis pag. 664. Iuliæ damnatione recitata, ait: *Caius Cæsar legiones quæ ad Istrum castra habebant, pacis more obiens, spectauit; bellum enim nullum ab eo gestum, non quòd bellum nullum ingrueret, sed quia ipse in summa pace ac securitate principatus artes discebat, belli autem discrimina alijs mandabantur.* Tacitus lib. 4. ex Augusti instituto, inquit, *ripam Danubi legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia attinebant*, quæ irruptiones barbarorum reprimerent. Itaque Caius Cæsar, quo tempore Romæ iudicium contra adulteros peragebatur, Romana castra ad Istrum inuisebat. Hic corrigendus venit Salianus qui ad A. M. 4048. num. 7. scribit: *Dio plurium annorum res gestas in vnum fascem congessit; ab anno enim 747. ad 757. non distinxit annos, quod plerique admodum ieiuni esse viderentur.* Etenim ibidem illorum annorum gesta eidem descripta fuisse tum laudatum excerptum Dionis à Valesio vnà cum aliquot alijs publicatum, tum alia exscripta à Zonara ostendunt. Vtinam integra eius libri 55. historia, seu annales superessent, annum mortis Herodis & peractum Romæ iudicium, ac Caij Cæsaris in Oriente gesta cognosceremus: quæ partim in obscuro latent; partim indicata tantùm apud varios illius ac proximæ ætatis scriptores reperiuntur, neque ea suos in annos digesta; vnde etiam in assignando anno natali Christi Domini tot diuersæ Scriptorum sententiæ emanarunt.

CAPVT IX.

Armeniæ & Arabiæ tumultus. Tigranes, eiusque filij, ac nepotes Armeniæ Reges. Augustus semel, iterum, ac tertiò exercitus in Armeniam misit. Parthi Armenijs suppetias ferunt. Arabes Parthorum contra Romanos fœderati. Caius Cæsar ad bellum Parthicum Dux destinatur. Ouidius eleganti carmine Caio victoriam auguratur. Caius Cæsar Liuiam Drusi filiam vxorem ducit. Vsserij ea de re hallucinatio. Imperium proconsulare Caio defertur. Quædam de eodem imperio adnotata. Salmasius perperam Capitolinum notans, ex Tacito confutatur. Nulli imperium proconsulare intra Vrbem concessum. Augustus semel tantùm illo vsus intra Vrbem ad censum faciendum. Nero omnium primus imperium proconsulare perpetuum à Claudio accepit. Marcus Lollius Caij iuuentæ rector impositus. Quidam expeditionis Caij comites recensentur. Dionysius insignis Geographus. Eiusdem versus de Caio ac Lucio Cæsaribus: Idem à Scaligero, Barthio, ac Vossio de alijs Romanis Principibus perperam explicatur.

INterea Augustum domesticis infortunijs turbatum, exorti in Oriente tumultus, in nouas curas coniecerunt. Armenij enim & Arabes obsequium exuentes defecerant, ac Parthi vtrique genti contermini, ac Romanæ potentiæ infesti, seditiones, missis suppetijs, augebant. Armenia omnia, Parthico ex-

co excepto, in Oriente regna, quæ Romanis cognita erant, magnitudine superabat. Trogus Pompeius in epitome lib. 42. Iustini ait: *Armenia à Cappadocia vsque vndecies centena millia ad mare Caspium patet; sed in latitudinem millia passuum septingenta porrigitur*. At Strabo ex Theophane lib. 11. pag. 365. longitudinem Armeniæ centum tantùm schœnorum (schœno stadia quadraginta continente) affirmat; semisse verò minus latam Strabo, Theophanes autem duplam latitudinem facit. Tigranes Armeniorum nomen supra ceteros decessores illustrauit. Nam A. V. 659. regnum indeptus, Syriam occupauit, Ariobarzanem à Romanis Cappadociæ impositum eiecit, ac trecenta hominum millia inde in Armeniam abstraxit; dein pro Mithridate restituendo, bello aduersùs Romanos suscepto, innumeras contra L. Lucullum copias duxit. Auctor est Plutarchus in Lucullo habuisse illum in exercitu CL. millia peditum, equitum LV. millia, sagittariorum ac funditorum millia viginti, ac totidem munitorum viarum, præter lixas atque calones. Victus tamen à Romanis, didicit in prœlijs non militum numerum, sed virtutem præualere. Pompeio postea in Asiam veniente, Tigranes deditione facta, in eiusdem castra venit, ac auitum Armeniæ regnum impetrauit, iussus præsidia ex Syria, ac Phœnice, alijsque occupatis abs se antea prouincijs, detrahere. Tigrani successit Artabazes filius, contra quem Orodes Parthorum rex partem copiarum misit A. V. 700. ne M. Crasso suppetias ferret. Artauasdes dicitur Ciceroni lib. 5. ad Atticum epist. 20. ac Tacito initio lib. 2. Annal. Hunc, postea Antonius Triumuir, quòd bello Parthico promissum equitatum ad se non adduxisset, per dolum captum, aureisque catenis vinctum, Alexandriæ in triumpho duxit A. V. 720. ex Dione lib. 49. Iosepho lib. 15. Antiquit. cap. 5. atque ita Armenia partim vi, partim deditione in Antonij potestatem venit; cum Artaxias Artauasdis filius prœlio victus, ad Parthos concessisset. Verùm Artaxias anno insequenti exercitu Parthorum ope collecto, Armeniam recuperauit, ex eodem Dione in fine libri eiusdem 49. Cum verò Artaxias impotenter regnaret, ac in subditorum odium venisset, Armenij ab Augusto, qui id temporis, nempè A. 734. in in Samo insula hibernabat, Tigranem Artaxiæ natu minorem fratrem, Romæ degentem, dari sibi regem postulauerunt. Augustus accersito Tiberio priuigno, iussit vt iunctis cum Archelao Rege Cappadociæ legionibus, Tigranem in Armeniæ regnum deduceret. Tacitus lib. 2. paucis rem narrans ait: *Eius*, nempè Artauasdis, *filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armenijs Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone*. Hunc verò Tigranem Artaxiæ fratrem fuisse testatur Dio lib. 54. addens: *Tiberius, ab Armenijs ante eius aduentum occiso Artabaze, nihil suo apparatui respondens perfecit*. Ibi tamen perperam Artabazem vocat, quem superiùs in fine lib. 49. Artaxam nominauerant. Extant nummi Augusti cum epigraphe: CAESAR DIVI F. ARMEN. RECEP. IMP. VII. Cum Imperator VII. inscribatur, de Armenia hac priori vice recepta numisma explicandum est; nam cum iterum A. V. 749. & tandem 755. Caio Cæsare duce, Armeniam ad obsequium redegit, IMP. XIIII. nuncupabatur, vt postea monstrabo. Velleius lib. 2. cap. 94. de Tiberio scribit: *Cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius Artauasdi tradidit*; nomen patris pro Tigrane filio perperam substituit. Idem more solito inferiùs cap. 122. Tiberium adulatus ait:

Quis enim dubitare potest, quin ex ARMENIA RECEPTA (vt in nummo laudato) *& ex Rege ei præposito, cuius capiti insigne regium sua manu imposuerat, ordinatisque rebus Orientis, ouans triumphare debuerit?* Suetonius etiam in Tiberio cap. 9. ait: *pro tribunali diadema imposuit*. Ita Tigranes Tigranis à Lucullo victi nepos, ac Artauasdis ab Antonio apud Alexandriam occisi filius, Armeniam obtinuit. Tacitus laudatus ait: *Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quanquam sociatis, more externo, in matrimonium regnumque*. Vnus Dio in excerptis apud Zonaram annum mortis Tigranis prodit, hæc de Augusto scribens: *Tribuniciam potestatem in quinquennium Tiberio decreuit, & Armeniam post Tigranis obitum alienatam, attribuit. Verùm ea re nihil profecit; nam pueri Caius ac Lucius Cæsares, cum se negligi putarent, succensebant, & Tiberius illorum iram veritus, in Armeniam non abijt, sed Rhodum profectus est. Anno verò insequenti consul duodecimùm Caium, toga virili data, in Curiam adductum, Principem iuuentutis designauit &c.* Ex quibus patet eodem A. V. 748. mortuo Tigrane, Armeniam defecisse, ac Tiberium potestatem Tribuniciam accepisse; anno autem insequenti 749. Augustum consulatum XII. gessisse. Tigrani verò filios successisse auctor est Tacitus, quorum tamen haud diuturnum imperium fuisse dicit, addens: *Dein iussu Augusti impositus Artauasdes & non sine clade nostra reiectus. Tum Caius Cæsar componendæ Armeniæ deligitur.* In his Keplero cap. 11. de Natali Christi, alijsque vulgò erratum est. Nam cum Velleius narrato secessu Rhodiano Tiberij, subijciat: *Sensit terrarum Orbis digressum à custodia Neronem Vrbis; nam & Parthus desciscens à societate Romana, adiecit Armeniæ manum, & Germania, auersis domitoris sui oculis, rebellauit:* Ex his, inquam, putant Armeniam A. V. 748. rebellasse, quam Augustus misso demum in Orientem post quadriennium Caio, ad officium reduxerit. At Velleius, vti assolet, imperantem tum Tiberium palpans, ea scripsit; cum tamen non statim post Tiberij recessum ab Vrbe, Armenia ac Germania defecerint. Etenim Augustus eiectis è regno Armeniæ filijs Tigranis, Artauasdem Armenijs regem imposuerat, qui postea ab altero Tigrane cum Romanorum clade, regno proturbatus fuit. Hæc altera Armeniæ rebellio disertè Dioni apud laudatum Zonaram memoratur; qui cum narrasset togam virilem A. V. 752. Lucio Cæsari ab Augusto datam, addit: *Cum Armenij defecissent, & à Parthis iuuarentur, ea re dolens, quid ageret, ambigebat; nec enim propter senectutem bellum gerere poterat, & Tiberius, vt dictum est, iam secesserat &c.* Itaque Caius post deiectum solio Artauasdem, ad bellum Armeniacum missus fuit. Sanè incompertum est, quem Augustus legatum miserit ad Armeniam Artauasdi asserendam. Phraates id temporis Parthis imperitabat. Is Orode patre, ac triginta simul fratribus per summum scelus occisis, regnum occupauerat A. V. 718. ac sub ipsis ferè inuasi imperij initijs, Antonio Triumuiro cum sexdecim legionibus bellum sibi inferente, ingenti clade propulsato, magnam sui ipsius nomini famam circumdederat. Idem tamen Augustum totius postea Romani orbis dominum eximiè coluit, ac non modò A. V. 734. Tigranem ab eodem Imperatore Armeniæ regem imponi passus est; verùm etiam signa legionum Crasso ante annos tres supra triginta erepta, restituit, quò Augusti gratiam atque amicitiam sibi conciliaret. Immò quò preciosiori illam pignore cum eodem firmaret, quatuor filios Romam obsides miserat. Verum cum ab Augusto iam sene minus sibi timeret, ac à Tigrane in

belli

belli societatem vocaretur, rebellanti Armeniæ manum adiecit, ac prætextu sedandi eius gentis tumultus, præsidia Armeniæ arcibus imposuit.

Dum hæc in Armenia geruntur, noui in Arabia tumultus, quorum fons & origo incomperta, eruperunt. Augustus A.V.730. Ælium Gallum cum parte copiarum ex Ægypto contra Arabes miserat, regionis potius lustrandæ causa, quàm subigendæ. Gallus difficillimo planè itinere, magna prouinciæ parte penetrata, quibusdam regibus tributa imperauerat, plura oppida partim vi, partim deditione occupauerat. Hanc expeditionem fusè describit lib. 16. Strabo eiusdem Galli amicus & sodalis. Obodas Nabatæos Arabes regebat, cuius præter Strabonem mox citandum, meminit Iosephus lib. 16. Antiq. cap. 11. 13. & 15. Strabo lib. 16. pag. 536. ait: *Supra Syriam Nabatai, ac Sabai felicem Arabiam incolunt. Sæpè in Syriam excurrerunt, priusquàm Romani ea potirentur; nunc & ipsi & Syri Romanis parent. Nabataorum metropolis est ea, qua Petra nominatur.* Mortuo Oboda, Aretas eiusdem affinis vacuam regni sedem occupauit circa A.V. 748. & hunc quidem parti Arabiæ imperasse testatur Strabo lib. cit. pag. 537. de Ælio Gallo scribens: *Quare post multos dies in Areta terram peruenit, qui Oboda affinitate iunctus erat. Is Gallum amicè suscepit, & dona obtulit.* At Aretas cum demortui Obodæ regnum suæ ditioni adiecisset, legatos ad Augustum cum donis misit, petens vt Imperator noui regni possessionem sibi confirmaret. Augustus initio quidem indignatus, quòd se inconsulto, Aretas Obodæ regnum inuasisset, dona reiecit; dein verò mutata sententia, acceptis muneribus, noui regni accessionem Aretæ factam, ratam habuit. Hæc narrantur Iosepho lib. 16. Antiq. cap. 15. & 16. Ceterùm hoc anno V. 752. nouos in Arabia tumultus excitaos vnus Plinius auctor est, cuius capite sequenti testimonium producam. Arabes gens inquies ac latrocinijs assueta, quoties Parthi aduersùs Romanos arma sumebant, ad illorum partes inclinabant. Hinc bello primo Parthico suas contra Crassum copias cum Parthis iunxerunt. Cicero hæc ex Cilicia scribebat lib. 15. fam. epist. 4. *Interea cognoui magnas Parthorum copias & Arabum ad oppidum Antiochiam accessisse.* Rursus ijdem bello Parthico secundo Pacorum Parthorum Regis filium Syriam irrumpentem iuuerant; cuius postea auxilij pœnas dedere, ingenti pecunia à Ventidio post Pacori necem mulctati, ex Dione lib. 48. Quare hoc quoque tertio bello Parthico arma ceperunt, id curante, vt arbitror, Phraate, vt Romanorum vires vno simul tempore toto Oriente distraheret.

Augustus sexagenario maior longinquam expeditionem detrectans, cum varia animo agitasset, Caium Cæsarem ad bellum Parthicum mittere destinauit. Ouidius lib. 1. de arte amandi, cuius tamen causa Augusti odium sibi contraxit, cum naumachiam A.V.752. exhibitam laudasset, hæc statim subijcit:

Ecce parat Cæsar domito quod defuit Orbi
Addere: nunc Oriens vltime noster eris.
Parthe dabis pœnas: Crassi gaudete sepulti:
Signaque barbaricas non benè passa manus.
Vltor adest: primisque ducem profitetur in annis:
Bellaque non puero tractat agenda puer.
Parcite natales timidi numerare Deorum,
Cæsaribus virtus contigit ante diem.

Aa 2 *Inge-*

Ingenium cœleste suis velocius annis
Surgit: & ignaua fert malè damna moræ.
Paruus erat: manibusque duos Tirynthius angues
Pressit: & in cunis iam Ioue dignus erat.
Nunc quoque qui puer es, quantus tunc, Bacchè, fuisti,
Cum timuit thyrsos India victa tuos.
Auspicijs annisque patris puer arma mouebis:
Et vinces annis auspicijsque patris.
Tale rudimentum tanto sub nomine debes
Nunc iuuenum Princeps, deinde future senum.
Cum tibi sint fratres, fratres vlciscere læsos;
Cumque pater tibi sit: iura tuere patris.
Induit arma tibi genitor, patriæque tuusque.
Hostis ab inuito regna parente rapit.
Tu pia tela feres, sceleratas ille sagittas;
Stabit pro signis iusque piumque tuis.
Vincuntur Parthi causa, vincantur & armis;
Eoas Latio Dux meus addat opes.
Marsque pater, Cæsarque pater, date numen eunti;
Nam Deus è vobis alter es, alter eris.

Viri docti, quos inter Keplerus, putant Ouidium hosce libros scripsisse A.V. 752. post exhibitam ab Augusto naumachiam, cum ante recitata carmina, hisce eandem memoret:

Quid modò cum belli naualis imagine Cæsar
Persidas induxit, Cecropidasque rates?

Illud aduerbium *modò* recèns editam naumachiam designat. Eos verò libros ante damnatam Iuliam scriptos opinantur, quòd Augusto adulteris ingenti seueritate pœnas irrogante, neutiquam poeta ausus fuisset adulteria ac promiscuos feminarum amores non tantùm laudare, verùm etiam præcipere. Non reijcio probabilem coniecturam. Nam exilij sui causam hanc ipsam dicit lib. 2. Tristium ad Augustum:

Altera pars superest: qua turpi crimine lectus,
Arguor obscœni doctor adulterij.

Et inferiùs:

Nec tibi me inuisum lasciuia fecit, ob artes
Quas ratus es vetitos sollicitare toros.

In laudatis Ouidij carminibus Caius Cæsar nuncupatur *iuuenum Princeps*, hoc est, *Princeps iuuentutis*; Quòd enim poeta erat ex ordine Equestri, eo Caium titulo compellare voluit, quem eidem Equites detulerant. Cum dicit: *Cum tibi sint fratres:* Lucium Cæsarem, ac Agrippam Posthumum Caij fratres intelligit. Ex illo verò disticho:

Induit arma tibi genitor patriæque tuusque
Hostis ab inuito regna parente rapit:

Apparet Augustum id temporis *Patris patriæ* titulum tulisse; ibi enim *patriæ genitor* appellatur, quod non obseruarunt Panuinius ac Casaubonus post septennium eo cognomine Augustum honestantes. Illis verò verbis *hostis &c. regna rapit*, Armeniam designat, cui Parthus manum adiecerat. Dum ait: *Induit arma tibi genitor*, inferri posset, Caium ex castris legionum ad Istrum Romam ab Impera-

peratore reuocatum, vt maximo ac potentissimo cum hoste bellum administraturum coram instrueret; illis enim verbis Caium Romæ præsentem ostendit. Denique cum dicit: *date numen eunti*. Caium in procinctu ad iter suscipiendum fuisse significat. Dio apud Zonaram de Augusto ait: *Verùm vrgente necessitate, Caium delegit, potestate proconsulari, & vxore data, vt ea quoque re dignitas eius augeretur, consiliarijs etiam eidem assignatis*. Vsserius tom. 2. Annal. ad A. Mundi 4003. scribit datam Caio in vxorem Lolliam Paullinam filiam vel nepten M. Lollij, cuius rei testem appellat Suetonium in Claudio cap. 26. vbi meminit *Lolliæ Paullinæ, quæ Caio Cæsari nupta fuerat*. Errat vir eruditus; siquidem Caius Cæsar ibidem nominatus, non est Caius Augusti ex Iulia filia nepos, sed Caius Cæsar Caligula, qui tertius ab Augusto imperauit, de quo in eius vita cap. 25. idem Suetonius scribit: *Lolliam Paullinam C. Memmio consulari exercitus regenti, nuptam &c. coniunxit sibi, breuique missam fecit*. Vnus Tacitus lib. 4 Annal. vxorem Caij Cæsaris Augusti filij designat Liuiam Drusi filiam. Etenim cum Seianus eandem ob mortem Drusi Tiberij filij viduam, ab eodem Tiberio sibi vxorem dari postulasset, hocce à Principe per literas responsum tulit: *Falleris enim, Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ Caio Cæsari, mox Druso nupta fuerat, ea mente acturam, vt cum equite Romano senescat*. Itaque Liuia nostri Caij Cæsaris sponsa filia fuit Drusi A. V. 745. in Germania extincti, eademque Liuiæ Augustæ neptis. Drusus Tiberij minor natu frater ex Antonia filia M. Antonij Triumuiri ac Octauiæ sororis Augusti, tres liberos reliquit, Germanicum, Liuiam ac Claudium, qui postea imperauit. Germanicus natus erat die 31. Augusti ex veteri Kalendario apud Gruterum pag. 234. A. V. 739. Nam obijt A. V. 772. ex Tacito lib. 2. Annal. circa Nouembrem ex Suetonio, *annum ætatis agens quartum & trigesimum*: cap. 1. in Caligula. Claudius A. V. 744. Liuia, seu Liuilla, vt illam vocat Suetonius cap. 1. de vita Claudij, mediæ inter vtrumque fratrem ætatis erat, ex eodem Suetonio ibidem. Quare id temporis erat adolescentula annum nondum decimum tertium ætatis auspicata. Augustus Liuiæ erat auunculus, Tiberius verò patruus. Liuia Caij sponsa Tacito sub initium lib. 4. Annal. dicitur *formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat*.

Augustus non modò vxorem, verùm teste Dione apud Zonaram proximè laudatum *imperium proconsulare* Caio tradidit, quo eidem faciendi ea, quæ consules ac prætores olim ad bellum gerendum profecti, agere poterant, videlicèt, milites scribere, pecunias exigere, & imperare, ac summa cum potestate in prouincijs sibi decretis versari. Cardinalis Baronius num. 86. Apparatus, quem Torniellus, alijque secuti sunt, Caium Cæsarem inter Syriæ proconsules numerat, sed hanc sententiam capite 15. confutabo. Nam Caio delatum fuit imperium proconsulare extraordinarium non in vnam solùm Syriæ prouinciam, sed in vniuersas regiones Orientis, quæ Romano Imperatori parebant. Hoc planè imperium rogabat Cicero in philippica 2. Cassio aduersùs Dolabellam daretur: *Vt quamcumque in prouinciam eius belli gerendi causa aduenerit, ibi maius imperium C. Cassij sit, quàm eius erit, qui eam prouinciam tunc obtinebit, cum C. Cassius in eam prouinciam venerit*. Idem imperium proconsulare à Senatu delatum fuisse Germanico testatur Tacitus lib. 2. Annal. *Tum decreto Patrum permissæ Germanico prouinciæ*

uincia, quæ mari diuiduntur, maiusque imperium quocunque adisset, quàm is qui sorte, aut missu Principis obtinerent. Eodem tamen tempore Pisoni Syria à Tiberio commissa est, nec Germanicus inter Syriæ proconsules recensetur. Idem imperium extraordinarium bello piratico Pompeio traditum fuerat, *vt potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt iuuarent se rebus omnibus*; ex Appiano in Mithridaticis pag. 235. in maritimis quidem prouincijs ad quadringenta stadia. Cum verò, teste Dione lib. 36. Piso in Gallia Narbonensi sua prouincia legatis Pompei delectuum habendorum potestatem denegasset, à populo magistratu deiectus fuisset, nisi pro eodem Pompeius deprecatus esset. Claudius Imperator qua die virilem togam Neroni dedit, ex Tacito lib. 12. Annal. decreuit, *vt proconsulare imperium extra vrbem haberet*. Haud tamen arbitror tam amplum imperium Caio concessum, sed quale Germanico, in omnes nempè prouincias quæ mari diuidebantur. Hoc imperium postea proconsulare Augustæ dignitati destinatis à posterioribus principibus conferebatur. De M. Aurelio Cæsare scribit Capitolinus cap. 6. *Tribunicia potestate donatus est, atque imperio extra vrbem proconsulari*. Salmasius in notis Capitolinum carpit: *Vana*, inquiens, *illa adiectio*, extra Vrbem; *nam imperium Proconsulare extra vrbem tantùm fuit*. Vanam tamen Salmasij censuram Tacitus, immò Claudius Imperator ostendit, qui Neroni dedit *proconsulare imperium extra Vrbem*, quibus postremis vocibus imperium amplissimum extra pomœrium Vrbis, in vniuersam Italiam ac reliquas Romani orbis prouincias significatur, non autem imperium proconsulare in certa tantùm prouinciarum spatia, quale Pompeio delatum fuit, vel in aliquot tantùm prouincias, vti habuit Vitellius, quem Tiberius ex Tacito lib. 6. *cunctis quæ apud Orientem parabantur, præfecit*; quod ipsum de Germanico idem Tacitus affirmauit; cui tamen non solùm in Orientalibus prouincijs, sed etiam in transmarinis imperium exercere concessum fuit, nempe in Epiro, Græcia, Macedonia, alijsq; vltra Adriaticum mare prouincijs. Hinc idem Græciam pertransiens, Atheniensibus concessit, *vt vno lictore vterentur*; ex Tacito lib. 1. qui statim addit eundem intrasse Perinthum ac Byzantium, Thracias vrbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum, *ac prouincias*, inquit, *internis certaminibus, aut magistratuum iniurys fessas resouebat*, pro imperio proconsulari, quo in easdem pollebat. Si cui priuato, qui nullos antea in Vrbe magistratus gesserat, belli administratio committebatur, is dicebatur pro Prætore, vel pro Consule bellum gerere, eique imperium prætorium aut consulare deferebatur. Cum Augustus priuata pecunia exercitum annum vndeuicesimum agens conscripsisset, Cicero in philippica V. imperium proprætorium eidem deferendum suadens, ait: *Demus igitur imperium Cæsari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest; sit pro Prætore eo iure quo qui optimo; qui honos quamquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solùm ad dignitatem valet*. Pompeius cum adhuc priuatus esset, eques Romanus missus fuit cum proconsulari imperio ad bellum aduersùs Sertorium in Hispania gerendum, qua de re eleganter Cicero in Maniliana num. 43. *Quid tam*, inquit, *inusitatum quàm vt, cum duo consules clarissimi fortissimique essent, Eques Romanus ad bellum maximum formidolosissimumque pro Consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in Senatu, qui diceret non oportere*

tere

tere mitti hominem priuatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Pompeius id temporis annum ætatis tricesimum agebat; natus enim erat ex Velleio eo ipso anno quo ortus fuerat Cicero, V. C. 648. adhuc tamen nullos magistratus gesserat, vnde *homo priuatus* dicebatur. Itaque cum Caius Cæsar nullis & ipse magistratibus perfunctus esset, non poterat exercitus regere, aut bellum administrare sine imperio. Hinc imperium proconsulare eidem delatum fuit, ac proinde pro Consule ad bellum Parthicum profectus est. Haud tanti fiebat apud Romanos proconsulatus florente Republica, vel primis Cæsaribus imperantibus. Nam qui ex priuatis creabantur proconsules, quamuis multas victorias reportarent, triumphare non poterant, quod sine auspicijs ac magistratu, licèt cum imperio res fortiter feliciterque gessissent. P. Scipio quatuor Pœnos Duces proconsul in Hispania vicerat, ac vniuersam regionem partim in deditionem, partim in societatem receperat. *Res amplissimo triumpho dignas censebat Senatus. Sed quia nemini adhuc contigerat, vt cum proconsul & sine magistratu esset, pro rebus gestis triumphanti inuehi liceret in vrbem, nec patribus visum est, nec ipse Scipio magnoperè contendit, vt nouo exemplo morem maiorum sui causa commutarent.* Plutarchus in Scipione: quod de eodem Liuius scribit lib. 28. Pompeius omnium primus proconsul ex priuato factus, victis hostibus in Hispania, ac postea in Africa binos triumphos egit. Hinc Cicero in Maniliana: *Quid tam incredibile? quàm vt iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet.* Cum verò res Romana in Cæsarum potestatem venisset, quamuis imperium proconsulare Imperatorum filijs deferretur, nusquam inter eorundem titulos in vetustis inscriptionibus legitur. Extant apud Gruterum pag. 236. num. 2. 3. 4. inscriptiones Germanico dicatæ, & num. 9. alia Neronis Cæsaris, in quibus Proconsulis nomen omittitur, cum tamen dignitates tum profanæ tum sacræ augendi eorundem honoris causa, ibidem recenseantur. Spanhemius dissert. 8. de vsu & præst. numis. pag. 713. scribit Cæsares non renouasse imperium proconsulare, illudque obtinuisse intra & extra pomœrium vrbis. Id planè Augusto ac Tiberio imperantibus neutiquam contigit. Etenim certum est Germanicum Cæsarem perpetuum imperium proconsulare non accepisse. Scribit Dio lib. 56. ad A. V. 764. *Tiberius & Germanicus, cui pro Consule erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt.* At Tacitus lib. 1. Annal. A. V. 767. de Tiberio imperium tum indepto, ait: *At Germanico Cæsari proconsulare imperium petiuit, missique legati qui deferrent &c. Quo minus ibidem pro Druso postularetur ea causa: quod designatus consul Drusus, præsensque erat.* Ex his duo colligimus; Primum Germanico Cæsari renouatum imperium proconsulare, neque illud delatum Druso, quòd Romæ erat, cum lege cautum esset, ne quis cum imperio proconsulari intra pomœrium versaretur, cuius rei bina exempla recitat Dio in fine lib. 39. ac totidem Sallustius in Catilinaria, videlicet Q. Metelli Cretici, ac Q. Marcij Regis, & passim in Romana historia occurrunt. Hinc Cicero cum ex proconsulatu Ciliciæ cum suis lictoribus triumphum sperans, iam ciuili bello erumpente, cursitaret, ac Pompeius, quod Cicero *imperium haberet*, eundem magis *quàm priuatum aliquem* in Siciliam mittere vellet, lepidè ad Atticum scribebat lib. 7. epist. 6. *Si hoc imperium mihi molestum erit; vtar ea porta, quam primùm videro.* Nempè abdicato imperio proconsulari, propinquiori mihi

porta

porta Romam statim intrabo. Deinde ex eisdem Taciti verbis infero Caio nostro Cæsari imperium proconsulare datum, cum extra pomœrium esset in suburbanis. Augustum verò imperium proconsulare obtinentem extra pomœrium substitisse disertè tradit Dio initio lib. 55. qui cum dixisset Drusum funebri oratione à Tiberio in foro laudatum, ait: *Altera in Flaminio Circo ab Augusto habita est, qui cum exercitu vrbe profectus, neque fas ei erat intrare, cum ea quæ ante id fieri instituta maiorum iubent, nondum perfecisset*. Etenim exponendum illi erat coram Senatu quid in ea expeditione egisset, atque imperium proconsulare abdicandum. Idem Dio lib. 55. ad A. V. 757. scribit Augustum censum egisse ciuium Romanorum, *qui in Italia habitarent*. At ne vti Censor id facere videretur, *proconsulare imperium accepit*, Igitur Augustus non perpetuum, sed ad certum tempus imperium proconsulare gerebat. Claudius Imperator Agrippinæ ambitioni indulgens, Neroni Romæ intra pomœrium versanti, imperium proconsulare tradidit, illudque nullo certo annorum spatio definitum, eoque dato exemplo, vetusta Romanæ gentis instituta antiquauit, ac subsecutis postea Principibus ad idem tentandum omnium primus aditum aperuit. Hi quidem tanti postea fecere imperium proconsulare, vt in edictis ceteros inter titulos illud reponerent, vt patet ex lib. 8. Eusebij Cæsariensis cap. 17. vbi trium Imperatorum titulos ἀνθυπάτος *Proconsul* claudit; quod ipsum passim in elogijs Cæsaribus dicatis apud Gruterum legitur.

Augustus ne Caius tanto sibi imperio delato impotenter vteretur, M. Lollium virum consularem ac Orientis prouincijs notissimum, eiusdem iuuentæ rectorem imposuit. Baronius in Apparatu num. 86. scribit Caio Cæsari adhuc adolescentulo ad bellum Armenicum proficiscenti *datum rectorem P. Sulpicium Quirinum*, cuius rei Tacitum auctorem laudat. Sed nusquam hæc Tacitus scripsit. Hæc lib. 3. An. ait de Sulpicio Quirino: *Datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti*; nempè post exactum ferè triennium, cum iam Caius Arabia lustrata, ac bello Parthico pace composito, Armeniam ad obsequium reduxisset. Velleius qui in exercitu Caij Cæsaris militabat, vnius Lollij meminit, *quem*, inquit, *veluti moderatorem iuuentæ filij sui Augustus esse voluerat*. Suetonius etiam in Tiberio cap. 12. M. Lollium *comitem ac rectorem* Caij Cæsaris nuncupat. Salianus A. M. 4052. num. 34. scribit Sulpicium Quirinum datum Caio *rectorem, vt tum in Syria, tum in Armenia, & Asia Caio dux esset, & comes, & Lollij successor, si quid Lollio humanitus contigisset*. Hæc ille sine teste fingit, vt Quirinum in Syriam præsidem A. V. 752. intrudat, cum tamen Quinctilius Varus eo anno Syriam prouinciam obtineret. Immò sub obitum Caij Cæsaris Sulpicium Quirinum Romæ fuisse ac vxorem duxisse suo inferiùs loco ex Suetonio demonstrabo. Dio apud Zonaram scribit Caio Cæsari cum imperio proconsulari ad bellum Parthicum proficiscenti *additos consiliarios*, qui eiusdem iuuentam moderarentur. Præter Lollium Rectorem Cæsaris, cum eodem fuisse Marcium Censorinum indicat Velleius lib. 2. In amicorum cohorte vnà cum Caio profectus fuit Cn. Domitius Ænobarbus Neronis Imperatoris pater, quem Suetonius cap. 5. de vita eiusdem filij, vocat omni parte vitæ detestabilem: *Siquidem comes ad Orientem Caij Cæsaris iuuenis, occiso liberto suo, quod potare quantum iubebatur, recusarat, dimissus è cohorte amicorum, nihilo modestius vixit*. Erat Domitius Augusti pronepos ex Antonia

minori

minori filia Octauiæ sororis Augusti genitus, idemque consobrinus Liuiæ vxoris Caij Cæsaris, quæ Antoniam maiorem matrem habebat. Suetonius laudatus scribit Domitium Antonia maiori natum; at minorem Antoniam eiusdem matrem fuisse testatur Tacitus. In eodem Caij comitatu fuit Ælius Seianus Vulsinijs natus Seio Strabone equite Romano; ille enim dicitur Tacito initio lib. 4. Annal. *prima iuuenta Caium Cæsarem Diui Augusti nepotem sectatus*. Equidem tunc obscuro loco natus, ac vix Caio notus, eo postea potentiæ imperante Tiberio, euasit, vt Liuiam ipsi Caio Cæsari, ac post huius obitum Druso Imperatoris filio nuptam, ac iterum viduam, matrimonio secum iunctam habuerit.

Dionysius id temporis ob eximiam geographiæ peritiam in ore famæ versabatur. Natus hic erat apud Charaxem oppidum in felici Arabia, Persici sinus intimum, quò cum Alexander Magnus colonos ex Durine regia vrbe tum diruta deduxisset, inutilibus etiam militum additis, de suo nomine Alexandriam appellandum idem oppidum iussit, teste Plinio lib. 6. cap. 27. Arrianus etiam conditam ab Alexandro vrbem in Arabia in libro septimo scribit, quamuis eiusdem nomen omittat. De Charaxe, seu Charace Dionysij patria quædam eruditè nuper adnotata video doctissimo Cupero lib. 4. Obseruat. cap. 18. Hunc Dionysium Augustus in Orientem præmisit, vt Caio Cæsari in Syriam aduenienti, omnium regionum, vrbium, ac montium situs descriptos exhiberet. Cum enim Caius primam aduersùs Arabes expeditionem facere iussus esset, Dionysius vti in Arabia natus, longè faciliùs ceteris eandem Caio notam facere poterat, statim ac in Orientem nauigasset. Do Plinij verba cap. 27. libri laudati: *Hoc in loco genitum esse Dionysium terrarum Orbis recentissimum auctorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas, Arabicasque res maiore filio*, nempè Caio Cæsare. Extat Dionysij Alexandrini liber carminum geographicus, cui titulus erudito interprete Henrico Stephano: *Descriptio Orbis*; siue magis ad verbum: *Lustratio terrarum Orbis*. Non defuere eruditi viri, qui huius libri auctorem Dionysium Augusti ætate longè posteriorem putarent, quòd ille Romam describens, eandem vocat:

Ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.
Romam honorabilem meorum magnam domum dominorum.

Cum hac phrase plures suo tempore Romæ dominos designet, Barthius lib. 58. Aduers. cap. 5. Imperatores M. Aurelium Antoninum eiusque in imperio collegam L. Verum indicatos putat. At Scaliger in notis Eusebianis num. 2215. Septimium Seuerum ac filios Caracallam & Getam arbitratur ibidem significari, idque adeo confidenter, vt Eusthatium interpretem somniasse putet, cum dixit Dionysium Augusto imperante scripsisse. Vossius lib. 2. de Historicis Græcis cap. 5. ait: *Quid prohibet vt Diuos fratres M. Aurelium ac L. Verum intelligamus?* Addit tamen ex verbis Plinij proximè recitatis videri Dionysium sub Augusto floruisse. At vocem ἀνάκτων tacitus præterit, ex qua tamen Scaliger ac Barthius inferunt Dionysium imperio Augusti posteriorem fuisse. Ipse tamen arbitror ea voce Caium & Lucium Cæsares designari. Nam filij Regis ἄνακτες à Græcis dicuntur, & ab Ammiano Marcellino lib. 16. *Regales* appellantur, dum ait: *Hos sequebantur potestate proximi Reges numero quinque, Regalesque decem, & Optimatum*

miatum series magna. In codice veterum Grammaticorum pag. 2205. incertus auctor de differentijs vocum ait: *Inter* Regem & Regalem *hoc interest: quòd Regis puer, Regalis est; Rex, qui regit regnum*. Idem Dionysius loquens de Parthis, ait:

Αὐσονίοιο βασιλῆος ἐπεφρίξειεν αἰχμή.

Ausonij Imperatoris mansuefecit cuspis.

Vnum hic Augustum intelligit, qui cum Asiam perlustrans, Tiberium cum legionibus A. V. 734. in Armeniam misisset, tot armorum strepitu tantum Phraati Parthorum regi terrorem incussit, vt feritate ac odio in Romanos posito, raptas Crasso Aquilas ac signa ad Augustum remiserit, ac diuturniorem cum eodem pacem seruauerit.

C A P V T X.

Augustus templum Iani ter clausit. Variæ lectiones Suetonij è MSS. Mediceis producuntur. Vossij opinio reijcitur. Vetus inscriptio apud Gruterum deprauata, Lipsio minùs rectè explicatur. Orosij ac Casauboni de tempore Iani ab Augusto tertiùm clausi sententia fusiùs refellitur. Keplerus negans pacem, nascente Christo, in Orbe Romano, ex Patribus confutatur. Anno primo Epochæ Dionysianæ bellum à Caio Cæsare in Oriente gestum ex Pisano Cenotaphio demonstratur. Ouidij locus exponitur. Quando idem poeta natus, & in exilium missus. Scaligeri ea in re metachronismus. Caius Cæsar in Asiam transmittit. Tiberius ad eundem se confert. Quo anno vtriusque congressus contigerit.

ANno ab V.C.753. Cosso Cornelio Lentulo L. Calpurnio Pisone Coss. Caius Cæsar paludatus cum proconsulari imperio Vrbe egressus, per Græciam in Asiam transmisit, ac Augustus bello aduersùs Arabes, Armenios, ac Parthos publicato, Iani fores reclusit. Orosius lib. 7. cap. 3. ait: *Deinde vt verbis Cornelij Taciti vtar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpè ex vsu, & aliquando cum damno quæruntur, vsque ad Vespasiani durauit imperium*. Suetonius in Augusto capite 22. ait: *Ianum Quirinum semel, atque iterum à condita Vrbe memoriam ante suam clausum, in multo breuiore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clausit*. At ibidem Beroaldus ac Langius legunt *tertiò clausit*, cuius correctionis auctorem Liuium adducunt, qui libro primo de Iano scribit: *Bis deinde post Numæ regnum clausus fuit: semel T. Manlio consule post Punicum primum perfectum bellum: iterum (quod nostræ ætati Dij dederunt, vt videremus) post Actiacum bellum ab Imperatore Cæsare Augusto pace terra marique parta*. Quare, teste Liuio, Ianus semel à Numa, iterum à T. Manlio, postremò ab Augusto clausus fuit. Velleius etiam lib. 2. cap. 38. ait: *Immane bellicæ ciuitatis argumentum, quòd semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio consule, tertiò Augusto principe, certæ pacis argumentum Ianus Geminus clausus dedit*. Hinc videtur inferri in Suetonio non *ter*, sed planè *tertiò clausit*, legendum esse. Consului, nec quicquam dissimulabo, vetustos codices Suetonij, qui in Lau-

in Laurentiana Bibliotheca Serenissimi Magni Etruriæ Ducis seruantur, in quorum vno scribitur *pariter clausit*: in altero *iter. clausit*; in alijs autem quartuor *ter clausit*. Extat ibidem idem liber impressus Romæ anno 1474. in quo aduerbium illud numerale omittitur, sed in margine Angeli Politiani viri doctissimi manu reponitur *ter*, quæ sanè germana lectio ex eiusdem Suetonij verbis colligi videtur; gloriæ enim Augusti tribuit, quòd cum ab V.C. vsque ad annum 519. T. Manlio consule ex laudato Liuio Iani portæ iterum clausæ sint, licèt eodem anno rursus reclusæ fuerint ex Varrone lib. 4. L.L. Augustus intra annos imperij sui ter easdem occluserit. Rectè Baronius, Casaubonus, Lipsius, alijque ex Dione vulgarem Suetonij lectionem confirmant. Nam Dio lib. 51. ad A. V. 725. scribit inter cetera à Senatu decreta ob victoriam Actiacam, maximæ voluptati Augusto fuisse: *quod portæ Iani ab ipsis clausæ sunt*. Eodem anno, ijsdemque consulibus Ianum clausum Orosius scribit lib. 6. cap. 20. Idem Dio lib. 53. ait Augustum A.V. 729. belli Cantabrici curis ac difficultatibus vexatum, in morbum decidisse, cum gereret consulatum IX. collega M. Iunio Silano, ac C. Antistij legati opera barbaros deuicisse. Tum Augustus sanitati restitutus, ac bellis vbique feliciter confectis, *Iani templum, quod propter hæc bella fuerat reseratum, clausit*. Orosius rectè scribit lib. 6. cap. 21. id datum honori Cantabricæ victoriæ. Errat tamen dum ait: *Anno Vrbis 726. aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse profectus est*; addens Cantabrico bello in quintum annum protracto, Augustum Romam redijsse. Etenim Augustus Roma discessit Anno V. 727. *vt in Britanniam bellum transferret*, ex Dione lib. 53. præterquam quòd errat Orosius, dum statuit Augustum Cos. VI. cum Agrippa III. cum eo anno Agrippa consulatum II. gereret. Ex Suetonio cap. 26. Augustus *VIII. & IX. consulatum Tarracone inijt*. Quare anno ineunte V. 728. erat in Hispania, vti etiam sequenti, quibus octauum ac nonum consulatum gessit. Idem probat inscriptio Gruteri pag. 224. 1. quam alia occasione producam. Anno verò 729. Cantabris victis, ac Iano clauso, Romam reuersus est, quò tamen peruenit sub initium A. V. 730. ex Dione lib. eodem 53. Igitur post triennium in Vrbem redijt. Has Orosij ac Dionis in scribendo dissensiones consultò notaui, vt palam facerem ea quæ Orosius de iterum ab Augusto clausis Iani portis adstruxit, neutiquam ex Dione exscripta, quem ille certè non legit, sed ex Latinis historicis, quorum adhuc scripta supererant. Ceterùm quo anno Augustus Iani fores tertiò clauserit, inter scriptores non conuenit. Vossius in lib. de Historicis Latinis vbi scribit de Liuio, ait satis constare ter ab Augusto clausum Ianum, *secundò quidem A. V. 730. Cantabris deuictis; tertiò autem anno sequenti, siue consulatu Augusti XI.* Labitur vir eruditus; nam Dio, qui vnus Ethnicorum scriptorum iterum clausi ab eo Principe Iani mentionem facit, disertè scribit id contigisse A. V. 729. Tertio verò Iani clausi nusquam meminit; ac proinde Vossius sine teste affirmat clausas Iani fores A. V. 730. Extat inscriptum in Hispania antiquitùs saxum.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX
COS. XI. TRIBVNIC. POT. X. IMP. VIII
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO
TEMPLO. IANI. CLVSO, &c.

Inſcriptionem integram lege etiam apud Gruterum pag. 149. vbi tamen perperam ſcribitur: COS. XII. nam quo A. V. 749. Auguſtus accepit duodecimum conſulatum, gerebat Tribuniciam poteſtatem XVIII. Idem patet ex iteratis titulis Imperatorij nominis; nam cum ſuſcepit conſulatum XII. dicebatur IMP. XIIII. Conſtat autem hoc elogium non fuiſſe dicatum Auguſto in vndecimo conſulatu, quo functus fuit A. V. 731. ſiquidem hoc anno accepit poteſtatem Tribuniciam, vti ex faſtis Capitolinis ac Dione Panuinius olim demonſtrauit. In illo verò epigrammate ſignatur annus X. eiuſdem Tribuniciæ poteſtatis, quem iniuit A. V. 740. V. Kal. Iulias vſque ad V. Kal. Iulias ſequentis anni, quo tempore memorata inſcriptio eidem dicata fuit. Ex conſulatibus Auguſti quos nouem à tertio ad vndecimum continuauit, rectè annus inferri poteſt, quo epigramma quopiam eorum conſulatuum ſignatum, eidem dicatum fuit; ſecus autem vbi conſulatus non continuauit; ſiquidem tunc poſtremus ab eo geſtus conſulatus ſemper in nummis & lapidibus ſingulis annis repetebatur quouſque alterum conſulatum accepiſſet. Ita dictus eſt COS. XI. ab A. V. 731. ad A. 749. hoc enim anno ineunte conſulatum XII. capeſſiuit. Itaque ex numero tantùm iteratæ, ſeu multiplicatæ Tribuniciæ poteſtatis annorum ſeries deducenda eſt. Verùm nec affirmare poſſumus Auguſtum TRIBVNIC. POT. X. Ianum clauſiſſe. Nam anno V. 740. Auguſtus tum in Europa aduersùs Pannonios, ac Ligures Alpes maritimas incolentes, per legatos bella geſſit, tum in Aſia per Agrippam aduersùs Boſphoranos; anno verò 741. quo, exeunte Iunio, annum Trib. Pot. X. complebat, nulla Romanis bella geſta Dio recitat, neque tamen Iani tertiò ab Auguſto clauſi meminit. Hinc patet in laudato ſaxo Emeritenſi recenſeri quæ feliciter Auguſto imperante contigerant; nam ibidem legitur: *Templo Iani cluſo, & Republica Populi Romani optimis legibus, ſanctiſsimiſque inſtitutis reformata, viam ſuperiorum Conſulum tempore inchoatam, & multis locis intermiſſam, pro dignitate imperij latiorem longioremque Gadeis vſque perduxit.* Hanc viam Emerita vſque Gades Auguſtus Trib. Pot. X. perfecit: cetera ſuperioribus annis imperij; nempè Ianum clauſerat, ac Rempub. optimis legibus reformauerat; neque enim eo anno tantùm leges pro incolumitate Populi Romani tulit, cum id antea feliciter præſtitiſſet.

Oroſius lib. 1. cap. 1. recitat natalem Chriſti Domini *anno imperij Cæſaris XLII. cum facta cum Parthis pace, Iani portæ clauſæ ſunt, & bella toto Orbe ceſſarunt.* Annos imperij Auguſti numerat ab A. V. 711. quo conſulatum ac Triumuiratum inijt, quòd plerique etiam fecere. Idem ſcriptor lib. 6. cap. 21. cum narraſſet cæſas cum Quinctilio Varo legiones in Germania, Boſphoranos ab Agrippa domitos, ac denique Parthos Aquilas ac ſigna Craſſo erepta ad Auguſtum remiſiſſe, ſtatim caput 22. hiſce exorditur: *Anno ab V. C. 752. Cæſar*

Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani curriculum cunctis gentibus vna pace compositis, Iani portas tertiò ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim ferè annos quietissimo semper obseratas otio, ipsa etiam rubigo consignauit. Et post pauca addit: *Igitur eo tempore, idest, eo anno quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, natus est Christus, cuius aduentum pax ista famulata est.* Casaubonus in notis ad cap. 22. Suetonij scribit Augustum circa tempora natiuitatis Christi Ianum clausisse, additque: *Sic tertiùm ab eodem clausus, per multos annos (ferè 12. ait Orosius) ad Varianam vsque cladem remansit obseratus.* Vtriusque tamen anti-historiam Dio ac testis oculatus Velleius Paterculus redarguunt, quos fortè Orosius ne quidem nomine notos habuit; vnde grauiùs Casaubono in Romana historia peccatum est. Etenim A.V.752. bellum Arabicum, Armenicum, ac Parthicum erupere, ac circa exitum eiusdem anni vniuersus Romanus Orbis armorum fragore resonabat inter maximi ac difficillimi belli apparatus, qui eo maiores instruebantur, quòd Augusti filius eidem bello gerendo præpositus fuerat. Quare si eodem anno die 25. Decembris natus est Christus, inter mota totius Orbis arma, in lucem venit, neque *factus est in pace locus eius*. Velleius lib. 2. scribit Tiberium A.V.757. V. Kal. Iulias Ælio Cato ac Sentio Saturnino consulibus ab Augusto adoptatum, quem *protinus in Germaniam misit, vbi ante triennium immensum exarserat bellum*. Itaque A.V.754. *immensum* in Germania *bellum* eruperat, quod cum per triennium protractum fuisset, Tiberius ad illud idem profligandum A.V.757. missus fuit, cuius cum gesta Velleius recitasset cap. 105. ait: *Anni eius æstiua vsque in Decembrem mensem perducta*. Postea cap. 106. *Proh Dij boni*, inquit, *quanti voluminis opera insequenti æstate, sub duce Tiberio Cæsare, gessimus?* Habes ibidem descriptum bellum A.V.758. Rursus cap. 109. scribit Tiberium destinasse *proximo anno* Marcomannorum regnum aggredi, sed Pannonijs ac Dalmatis rebellantibus, contra eosdem Tiberium copias duxisse, eiusque gesta recitat cap. 110. 111. & 112. vbi ait: *prima æstate belli Messalini opus mandandum est memoria*: nempè A.V.759. quo sanè pariter anno Dio lib. 55. recitat prælia Valerij Messalini cum Batone Pannoniorum Duce. Idem in fine cap. 12. ait: *Hoc ferè tempore Agrippa dignum furore suo exitum habuit*; anno scilicet insequenti V.C.760. quo ex Dione Agrippa Posthumus in exilium, iussu Augusti, deportatus fuit. Habuit in castris eo anno Tiberius legiones X. ac LXX. cohortes, præter voluntarios ac regum copias auxiliares; nihil tamen memorabile gessit, hostibus ob terrorem nusquam in aciem exeuntibus; quare, vt idem ait, *asperrima hiemis initio regressus Sisciam, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis præfecit hibernis*. Ita exijt A.V.760. At cap. 114. ait: *Insequenti æstate omnis Pannonia, reliquijs totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petijt*. Et post pauca: *Autumno victor in hiberna reducitur exercitus*. Hæc contigere A.V.761. ad quem pariter à Dione refertur pax cum Pannonijs facta, cum vbique victi, in deditionem venissent. Rursus cap. 115. Anni V.762. gesta describens inquit: *Initio æstatis Lepidus, educto hibernis exercitu, per gentes integras immunesque adhuc clade belli, & eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem &c. peruenit ad Cæsarem*. Et postea: *Illa æstas maximi belli consummauit effectus*; nam vniuersi Dalmatæ, vti anno superiori Pannonij, se suaque potestati Romanorum tradidere, quæ eodem

etiam anno Dio recitat. Velleius verò ait tantæ victoriæ lætitiam funestos ex Germania nuntios corrupisse : *Cum intra quinque consummati tanti operis dies, funesta ex Germania epistola, casi Vari, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum, & sex cohortium*. Quibus similiter Dio narrat lib. 56. Ad A. V. 762. Q. Sulpicio Camerino & C. Poppæo Sabino Coss. Tacitus lib. 1. Annal. Druso Cæsare ac C. Norbano Coss. V. C. 768. scribit Germanicum ad diruta castra Vari exercitum duxisse, ac *sextum post cladis annum* occisarum legionum ossa condidisse. Horum temporum bella Ouidius commemorans lib. 2. Tristium ad Augustum ait:

Nunc tibi Pannonia est; nunc Illyris ora domanda.
Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.
Nunc te prole tua iuuenem Germania sentit:
Bellaque pro magno Cæsare Cæsar habet.

Et postea:

Nec tibi contingunt, quæ gentibus otia præstas:
Bellaque cum multis irrequieta geris.

Ex tot veterum scriptorum testimonijs patet error Orosij, ac eum secuti Casauboni, qui à Christo nato per annos ferè duodecim, siue ad Varianam vsque cladem, pace vbique Romanarum gentium continuata, Iani fores occlusas affirmarunt. Orosius sæpiùs Suetonium exscribit, quem etiam nominat; Casaubonus verò etiam eruditis notis illustrauit, qui tamen scriptor cum in Tiberio cap. 15. eiusdem Romam reditum, ac subsecutam adoptionem recitasset, cap. 16. scribit eidem Illyrici belli curam impositam, *quod*, inquit, *grauissimum omnium externorum bellorum post Punica, per XV. legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit*; nempè ab A. V. 759. ad A. 762. vti ex Velleio Augusti eo in bello legato, ac Dione monstratum est. Itane post bella Punica, omnium externorum bello grauissimo Iani portæ alta rubigine obsignatæ, vt ait Orosius, claudebantur? Idem verò Suetonius capite insequenti 17. recitat Vari ac legionum necem cum *debellatum priùs Illyricum esset*, vt planè prodigio propius videatur, Casaubonum in tanta scriptorum luce cæcutisse.

Cum Augustus A. V. 729. Iani fores iterum clauserit, easdem paullo post reclusas bella subsecuta produnt. Augustus ex Dione lib. 54. A. V. 738. *L. Domitio & P. Scipione Coss. in Galliam profectus est, obtendens causas huius profectionis bella, quæ ibi concitata essent*. Hinc instantibus bellis, quæ ipsum Augustum Roma extrahebant, Ianus clausus esse non poterat; turpem enim cladem in Germania Lollius acceperat, capta ab hostibus aquila quintæ legionis, quod, inquit Velleius, *vocauit ab Vrbe in Gallias Cæsarem*. Anno V. 739. bellum Rhæticum ab vtroque Nerone fratre gestum est, quod Ode 14. lib. 4. carm. Horatio describitur. Anno V. 740. bella contra Pannonios, Ligures alpinos, ac Bosphoranos gesta sunt. Pannonij autem A. V. 742. domiti sunt, quo anno Drusus primam in Germanos expeditionem fecit, cui bello etiam A. V. 745. immortuus est, cum Tiberius eius frater Dacos ac Delmatas A. V. 744. superasset, quo bello Augustus Rauennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam vsque ab Vrbe progrediebatur, vt non longiùs ab eisdem bellis abesset, ex Suetonio cap. 20. Anno V. 746. ex Dionis lib. 50. Augustus dicitur *in Germanos bellum molitus*, cui Tiberium præfecit. Sub idem etiam tempus L. Piso aduersus Thracas ac finitimos barbaros bellum per triennium gessit ex Velleio lib. 2. cap. 98. ac Dione lib. 54. qui annum primum belli statuit

tuit V. C. 744. vt planè idem desierit A. V. 747. quo ineunte ipsis Kal. Ianuarijs Tiberius Nero Coss. II. de Germanis triumphauit *ac paullò post coortis in Germania motibus, ad bellum profectus est*. Dio lib. 55. addens: *Eo anno in Germania nihil memorabile actum*. Anno insequenti Vrbis conditæ 748. nusquam bella à Romanis gesta memorantur. Dio tantùm apud Zonaram eo anno Armeniæ tumultus recitat, quos tamen Augustus Artauasde Rege Armenijs imposito, sedauit. At ex historia rerum Caij Cæsaris constat A. V. 752. bellum erupisse, sed & alibi sub idem tempus à Romanis belligeratum tradit Dio in excerptis ab Henrico Valesio publicatis, in quibus pagina apud ipsum 664. *Caius Cæsar*, inquit, *legiones quæ ad Istrum castra habebant, pacis more obiens spectauit, bellum enim nullum ab eo gestum, non quòd bellum nullum ingrueret, sed quia ipse in summa pace ac securitate principatus artes discebat, belli autem discrimina alijs mandabantur*. Hæc ibi Dio, recitatis ante Iuliæ adulterijs ad Augustum delatis, quod ex dictis contigit A. V. 752. Hinc cum ab A. V. 748. ad A. 751. nulla nobis à quoquam Scriptore Romanorum bella prodantur, liceat suspicari eo triennio Iani fores tertiò ab Augusto claussas fuisse; cur enim meam opinionem, coniectando rem vetustate obrutam, non interponam? Illius autem vnam & alteram coniecturam produco. Suetonius disertè testatur Ianum ter clausum fuisse ab Augusto; Dio verò annos assignat, quibus semel & iterum idem imperator Ianum clusit; cuius historia cum post annum V. C. 748. decem annorum gestis intercisis, mutila sit, infertur Ianum clusum quopiam illorum annorum, quorum memoria in Dionis libris nulla est. Hallucinatur quippè Casaubonus citatus, dum ait: *Dio huius historiæ non meminit in illius anni rebus exponendis*, non animaduertens grandem annorum decem lacunam, quam in laudato volumine longior ac Romanæ antiquitati iniquior ætas fecit. Deinde Tacitus in aliquo voluminum, quæ modò desiderantur, sed ætate Orosij supererant, scribit: *Sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpe ex vsu, & aliquando cum damno quæruntur, vsque ad Vespasiani durauit imperium*. Igitur cum patefactus sit Ianus, Caio ad bellum proficiscente, quod ille gessit ex Cenotaphio Pisano VLTRA FINIS EXTREMAS POPVLI ROMANI, & ab A. V. 729. quo Augustus Ianum iterum clusit, ad A. vsque 748. plurima bella semper defæuierint, intra triennium tantùm ante Caij expeditionem in Orientem Ianus claudi potuit. His accedit Augustum A. V. 729. quo iterum Iani portas occlusit, annum ætatis 37. compleuisse; at Tacitus *sene Augusto Ianum patefactum* scribit, quod Caio in Orientem cum copijs destinato contigit, cum Augustus annum ageret ætatis LXII. ex quibus satis probabiliter infertur, vti modò dicebam, Augustum post annum 748. Iani postes clausisse.

Hisce pariter coniecturis vtcumque probabilior videri possit sententia magnæ eruditionis Scriptorum, quos cap. 5. laudaui, videlicet Christum Dominum natum exeunte Decembri A. V. 749. Nam cum traditione Patrum constet pace vbique florente, natum esse Dei Verbum, in similitudinem hominum factum, ac post annum Vrbis 751. maxima bella eruperint, eiusdem Seruatoris natiuitas intra triennium, quo Ianus clausus erat, statuenda est. Nulli verò trium illorum annorum probabiliùs, quam A. V. 749. alligari suadent ea quæ de annis regni Herodis disputaui. Velleius lib. 2. cum narrasset Tiberium A. V. 749. ineunte (id est, post datam virilem togam Caio Cæsari,

fari, vt disertè ibidem testatur) Rhodum secessisse, hæc postea subijcit: *Sensit terrarum Orbis digressum à custodia Neronem Vrbis; nam & Parthus desciscens à societate Romana, adiecit Armeniæ manum, & Germania auersis domitoris sui oculis, rebellauit*. Bellum Parthicum A.V. 752. desinente, incœpit, quod ex Ouidio probatum est; Germania verò A. V. 754. teste eodem Velleio, rebellauit. Quare si Velleio hæc primùm exorta bella dicuntur post profectum Roma Tiberium, ac Rhodum secedentem, pacem medio eius temporis spatio in orbe Romano fuisse non obscurè idem historicus significauit. Keplerus cap. 11. de anno natiuitatis Christi, scribit Anno Iuliano 40. V.C. 748. Germaniam defecisse, ac Parthos rupto fœdere, adiecisse Armeniæ manum, quòd Velleius hæc statim post Tiberium Roma digressum, testetur contigisse. Hinc cum circa annos quibus à varijs Scriptoribus natiuitas Christi alligari solet, nusquam pax, sed bella continuata contigerint, in hanc tandem sententiam descendit: *Frustra igitur nitimur hic auctoritate Orosij, nec vllum momentum situm est in pace Orbis, Ianoue clauso ad inuestigandum annum Christi Natalitium*. In his tamen Keplerus deceptus est, quòd statim ac Tiberius Roma Rhodum secessit, bellum Parthicum ac Germanicum erupisse putat, quod planè falsum est. Velleius quidem ob absentiam Tiberij audaciam barbaros sumpsisse fingit, ac bella contra Romanos restaurasse. At nusquam eodem anno & Neronem profectum Rhodum, ac bella exorta affirmauit. Sanè quod repetendum est, lib. 2. cap. 104. scribit ad P. Vinicium consulem statim ac Augustus anno V. 757. mortuo Caio Cæsare, V. Kal. Iulias Tiberium adoptasset: *Non diu vindicem custodemque imperij sui morata in vrbe patria, protinus in Germaniam misit; vbi ante triennium sub M. Vinicio auo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum*. Igitur bellum in Germania inchoatum fuit A. V. 754. auctore Velleio, ac proinde Keplerus perperam id bellum A.V. 748. Velleio auctore, exortum fingit. Bellum etiam Parthicum anno demum 752. incœptum colligitur ex Ouidio, qui lib. 1. de arte, quem scripsit eodem anno 752. Caium Cæsarem nostrum alloquens, ait:

Induit arma tibi genitor patriæque tuusque;
Hostis ab inuito regna parente rapit.

Sub idem igitur tempus Parthus regnum Armeniæ inuaserat. Profectò miror Keplerum putare Armeniam à Parthis A. V. 748. occupatam, ac Augustum post quadriennium de eadem demum recuperanda cogitasse, ac Caium ad bellum Parthicum cum proconsulari imperio misisse. Ille verò scriptor potuit in excerptis Dionis apud Zonaram discere Armeniam bis defecisse; nempè A. V. 752. iterum rebellasse, quæ cum superiùs narrauerim, haud vacat cum Lectorum fastidio repetere. Illud etiam idem Keplerus peccauit, quòd Velleium perperam intelligens, negat nascente Christo, pacem in Orbe fuisse, ac Romæ Iani postes clausas. Nam pace in Orbe Romano præsertim fuisse Christo nascente, Patres concordi sententia tradidere. Hieronymus in cap. 2. Isaiæ nascente Domino, inquit, *tunc omnia bella cessauerunt*. S. Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 46. ait: *Regnante ergo Herode in Iudæa, apud Romanos autem immutato Reipublicæ statu, imperante Cæsare Augusto, & per eum Orbe pacato, natus est Christus*. Immò ipsa Ecclesia Catholica in fastis Martyrum ad diem 25. Decembris narrat Christum natum *toto Orbe in pace composito*. Anno primo vulgaris Epochæ Dionysianæ, quo Caius Cæsar con-

consulatum gessit, bella à Romanis nauata sunt, quæ vnica Caiana tabula Pisis prodit, in qua Cæsar Augusti filius laudatur, quòd consulatum *vltra finis extremas Populi Romani bellum feliciter gerens, peregerat*; ac proinde iuxtà Dionysij Epocham, anno primo Christi Romani cum Parthis bellum gerebant. Ouidius lib. 1. fastorum, vbi de Iano fusiùs loquitur, hæc in fine canit:

Pace fores obdo, ne quà discedere possit;
Cæsareoque diu numine clausus ero.
Dixit: & attollens oculos diuersa tuentes,
Adspexit toto quicquid in Orbe fuit.
Pax erat: & vestri, Germanice, causa triumphi,
Tradiderat domitas iam tibi Rhenus aquas.

Hæc tamen Augustum ac Germanicum palpantis poetæ vota fuerunt. Scripsit Ouidius libros fastorum, cum exularet in Ponto, quod patet, ex his sub initium lib. 4. eiusdem operis:

Sulmonis gelidi patria, Germanice, nostra:
Me miserum, Scythico quàm procul illa solo est.
Euge age: tam longas sed supprime Musa querelas,
Non tibi sunt mæsta sacra canenda lyra.

Cum natus esset eo anno, quo vterque Consul Hirtius ac Pansa A.V.C. 711. Mutinensi prœlio cecidere, ex 4. Trist. eleg. 9. deportatus est in exilium annos natus quinquaginta; vnde in carmine contra Ibin ait:

Tempus ad hoc lustris mihi iam bis quinque peractis.

Et quidem mense Decembri; nam libro 1. Trist. elegia 10. describens iter in Pontum, ait:

Aut hac me gelido tremere cum mense Decembri,
Scribentem medijs Adria vidit aquis.

Itaque A.V. 761. poeta in exilium abijt. Hinc lib. 4. de Ponto eleg. 6. ad Brutum, quod Vsserius rectè obseruat, Fabij Maximi ac Augusti mortem deplorans, ait:

In Scythia nobis quiquennis Olympias acta est;
Iam tempus lustri transit in alterius.

Mortem Fabij Maximi sub idem tempus quo decessit Augustus, eiusque caussas exponit Tacitus paulò post initium libri primi Ann. Illi verò è vita discesserunt A.V. 767. quo Ouidius ante octo ferè menses, lustrum in exilio expleuerat; etenim Olympiadem pro Romano lustro intelligit, vti dissert. 1. capite 1. ex alijs eiusdem Poetæ versibus ostendi. Hoc verò lustro continuata in Germania bella Romanos exercuere, quibus etiam Augustus immortuus fuit, vti Tacitus, Dio, ac Suetonius scribunt. Equidem Tacitus lib. 1. ait: *Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello*. Hi Consules quinto mense ab excessu Augusti, magistratum iniere. Ita etiam Ouidius, cum ait: *vestri, Germanice, causa triumphi &c.* triumphum Germanico auguratur. Nam libros fastorum exul scripsit, viuente adhuc Augusto, ad quem lib. 2. Tristium scribit:

Sex ego Fastorum scripsi, totidemque libellos;
Cumque suo finem mense volumen habet.

Erratum est eruditissimo Panuinio in libello de triumphis Romanorum, dum putauit triumphum Germanico peractum A.D. VII. Kal. Iunias C. Cœlio L. Pomponio Coss. V.C. 770. laudari ab Ouidio L. 2. de Ponto elegia prima; ibi enim

C Tibe-

Tiberij triumphum recitari ex contextu carminis patet, cum de tertia persona cum Germanico loquatur, cui etiam triumphum ominatus, ait:

Te quoque victorem Tarpeias scandere in arces,
Læta coronatis Roma videbit equis.
Maturosque Pater nati spectabit honores,
Gaudia percipiens quæ dedit ante suis.

Nempè *Tiberius* Germanici per adoptionem *pater*; de cuius triumpho ibidem loquitur: similem quandoque Germanico filio agendum vaticinatus. De eodem triumpho A. V. 766. Tiberio peracto, scribit libro 3. de Ponto eleg. 4. ad Rufinum, ad quem libellum de eodem triumpho mittit, qui tamen interijt. Scaliger in notis Eusebianis Num. 2033. ait de Ouidio: *Natus autem anno tertio Iuliano. Erat ergo annorum quinquaginta duorum solidorum, quum excessit ex Italia. Scribebat elegiam IX. lib. 4. Ponti, octauo anno exilij Iuliano LXI. nam ibi Pomponium Flaccum Gracini fratrem fasces proximo Ianuario sumpturum dicit.* Peccat biennij ferè metachronismum. Ouidius diem natalem suum describit lib. 4. Trist. eleg. 10.

Hæc est armiferæ festis de quinque Mineruæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Itaque natus est A. V. 711. à parilibus die XIII. Kal. Aprilis, quæ est altera Quinquatruum Mineruæ, ac prima, qua *pugnæ cruentæ* in arena fiebant, eodem lib. 3. Fast. scribente:

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro:
Causa quod est illa nata Minerua die.
Altera, tresque super rasa celebrantur arena:
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.

Dies 19. Martij erat prima Quinquatruum Mineruæ ex eodem ibidem, qua fas non erat ferro concurrere: Igitur die 20. Martij natus est Ouidius. Aldus Manutius in vita Ouidij scribit eundem natum die XIV. Kal. Aprilis, quæ erat prima quinquatruum; cum tamen poeta disertè dicat se natum altera die, qua primùm in arena pugnabatur. Ex his contra Scaligerum constat Ouidio die 20. Martij à parilibus A. V. 761. *lustra bis quinque peracta*: ac proinde mense Decembri annum agentem quinquagesimum primum ex Italia in exilium sub custodia profectum. Hinc lib. 4. de Ponto eleg. 13. ad Carum, cum mortis Augusti, ac successionis Tiberij mentionem hisce versibus fecisset:

Materiam quæris? laudes de Cæsare dixi;
Adiuta est nouitas Numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus, in æthereas numen abisse domos.
Esse parem virtute patri, qui fræna rogatus,
Sæpè recusati ceperit imperij.

Cum hæc, inquam, cecinisset, annum exilij manifestè designans, addit:

— sed me iam, Care, niuali
Sexta relegatum bruma sub axe tenet.

Augustus obijt die 19. Augusti A. V. 767. ac insequens hiems sexta sibi transigi Ouidio dicitur *sub axe niuali*, hoc est, in exilio Pontico. Quare primam hiemem ibidem egit A. V. 762. cum præcedentem hiemem mense Decembri ex Italia discedens, in longiori itinere sub custodia in Pontum deportatus,

tus, consumpserit. Porrò eo sexennio exilij Ouidiani sæuissima, vt dixi, bella contigerunt, vt quæ de Iano clauso idem cecinit, pura puta poetæ vota censenda sint.

Hucusque intra Iani postes clausus, Caium ad Orientales prouincias iter facientem sequi non potui; è Iani templo tandem egressus, Caij vestigijs insisto. Illum Græcia quæsitissimis honoribus excepit, non tam ipsum quàm Augustum patrem adulata. Inde in Eubœam transmisisse Cæsarem vetus inscriptio apud Chalcidem insulæ primariam vrbem indicat, laudata à Grutero pagina 1084.

ΓΑΙΟϹ. ΚΑΙϹΑΡ	CAIVS. CAESAR
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟϹ	IMPERATORIS
ΚΑΙϹΑΡΟϹ. ϹΕΒ	CAESARIS. AVG
ΥΙΟϹ	FILIVS

Cum Samum traiecisset, ac classem adornaret, fœderatorum Regum legationes excepit, quibus felicem faustumque in Asiam aduentum gratulabantur, auxiliares copias ac commeatus eidem polliciti. Suetonius cap. 21. scribit Tiberium Caij Cæsaris priuigni sui salutandi gratia, Rhodo Samum nauigasse. Dio verò in fragmentis lib. 55. ait: *Caio autem ad bellum Armeniacum misso, Tiberius in Chium profectus, ei se submisit: neque Caio solùm, sed omnibus qui cum eo erant.* Velleius perpetuus imperantis Tiberij adulator, locum colloquij omittens, narrat Caium in Syriam missum, *conuento priùs Tiberio Nerone, cui omnem honorem, vt superiori habuit.* Secùs tamen laudatus Suetonius de Tiberio scribit: *Namque priuignum Caium Orienti præpositum, cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris eius.* Auctor est Tacitus lib. 3. Annal. à Tiberio Sulpicij Quirini officia in se laudata, *incusato M. Lollio, quem auctorem Cæsari prauitatis ac discordiarum arguebat.* Cum Lollius iuuenem Cæsarem vni sibi vti Rectori in omnibus addictum esse vellet, eundem Tiberio alieniorem fecit, ne vitricum in consiliorum societatem per literas saltem adsciscerct: vtque vnus ipse summa Caij potestate in vniuerso Oriente pro arbitrio abuti posset. Antequàm ad vlteriora progrediar, ostendendum mihi est Caij Cæsaris cum Tiberio congressum, siue apud Samum, siue apud Chium, contigisse A.V.753. Iuliano 45. ex hoc enim priori anno expeditionis Caij exactè stabilito, non solùm eiusdem in Oriente gesta maximè illustrantur, verùm etiam facilè ostenditur, quos in anachronismos plerique lapsi sint, qui cum anno natali Christi Domini Sulpicium Quirinum Syriæ præsidem, eundemque Caij post obitum Lollij, rectorem faciant, annos expeditionis Cæsaris susdeque turbarunt. Vnus nobis Suetonius audiendus est, qui Tiberij vitam vsque ad imperium post obitum Augusti occupatum, per tempora ac rerum eidem gestarum speciem exequitur, quem tamen ordinem in describenda vita Augusti, neutiquam se tenere fatetur cap. 9. in Augusto. Igitur Suetonius cap. 11. narrata relegatione Iuliæ, quæ contigit circa postremos menses A.V.752. de Tiberio scribit: *Transacto autem Tribuniciæ potestatis tempore, confessus tandem nihil aliud secessu deuitasse se, quàm æmulationis cum Caio Lucioque suspicionem, petiit, vt sibi securo*

ab hac parte, corroboratis his, & secundum locum facile curantibus, permitteretur reuisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetrauit, &c. Demonstratum est superiùs cap. 3. ex Dione ac Velleio Tiberium A.V. 748. potestatem Tribuniciam in quinquennium ab Augusto accepisse; igitur Tiberius Tribuniciæ potestatis quinquennio A.V. 753. transacto, Romam redeundi facultatem ab Augusto per literas petijt, nec impetrauit. Tum Suetonius ab his caput insequens 12. exorditur: *Remansit ergo Rhodi contra voluntatem: vix per matrem consecutus, vt ad velandam ignominiam, quasi legatus ab Augusto abesset. Enim verò tunc non priuatum modò, sed etiam obnoxium & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansq; praternauigantium officia, quibus frequentabatur assiduè.* Et postea: *Et accesserunt maioris sollicitudinis causa, videlicet cum Samum ad Caium priuignum transmittens, illum alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris eius.* Hinc cum etiam intellexisset se in suspicionem venisse, per quosdam beneficij sui centuriones à commeatu castra repetentes, mandata ad complures ambigua dedisse, quibus militum fidem tentare ac sollicitare videbatur, quò procul se à nouandis rebus ostenderet: *Equi quoque*, ait Suetonius cap. 13. *& armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposita patrio habitu, ad pallium & crepidas: atque in tali statu BIENNIO ferè permansit, contemptior in dies, & inuisior.* At ex Velleio constat Tiberium Romam reuersum A.V. 755. adhuc Lucio Cæsare superstite, qui ex Pisanis tabulis obijt mense Augusto eiusdem anni. Hinc infertur Tiberium circa æstatem A.V. 753. deposita toga, ad pallium ac crepidas se redegisse, vt BIENNIO *ferè* in tali statu permansisse dici possit, antequàm Romam reuerteretur. Interea Caio Cæsare in Asia ac reliquis in Oriente prouincijs summo cum imperio degente, nobilissimæ vrbes, in quas Græci colonias deduxerant, nummos Cæsaris effigie obsignarunt, quò suum erga Augusti filium obsequium publicarent. Nummum Smyrnæorum Tristanus edidit; alterum Nicæ in Bithynia vrbis numisma vidi in elegantissimo eodemque ditissimo scrinio Illustrissimi & Excellentissimi D. Petri Mauroceni Veneti Senatoris, quem vti præcipui in Vrbe rerum domina magistratus summa cum laude gesti publicè commendat, ita eundem eruditæ antiquitatis studium priuatim etiam exornat. Quamuis autem Caius Cæsar ibidem obsignatus, *Augusti filius* non legatur, quòd literæ detritæ sunt; ex alio tamen numismate planè persimili, quod in cimelijs laudati aliàs Comitis Ioannis Lazara Patauini seruatur, cuiusue hic posticam partem produco, nostrum Caium Cæsarem designatum existimo.

CAPVT XI.

Romanæ in Oriente prouinciæ describuntur. Diuisio prouinciarum ab Augusto instituta. Asia, ac Bithynia cum Paphlagonia prouinciæ Populi Romani à Proconsulibus annuis administratæ. Item Cyprus, ac Creta cum Cyrenis. Galatia, Lycaonia, ac Pisidia in formam prouinciæ, Amynta rege mortuo, redactæ, Legatum proprætorem ab Augusto accipiunt. Pamphylia initio libera: sub Augusto proprio Rectori subdita. Cilicia quando à Romanis occupata, fusiùs disputatur. Communis ea de re sententia expenditur. De tribus diœcesibus ab eadem abstractis Sigonij opinio examinatur. Ciliciam non spectasse ad iurisdictionem præsidis Syriæ contra Baronium ostenditur. Syriæ Legatus proprætor consularis ab Augusto impositus cum legionibus. Reges Orientis socij & amici P. R. Archelaus Cappadociæ Rex. Quot illi prouinciæ subditæ. Polemo ac Pythodoris Ponti & Trapezuntis. Tarcondimotus Ciliciæ superioris circa Amanum. Antiochus Commagenus. Archelaus Ethnarcha Iudæorum cum vicinis Tetrarchis. Iamblicus Emesenus Aretas Nabatæus. Reges Armeniæ maioris. Plura de singulis adnotantur.

ANtequam Caium Cæsarem in Syriam vicinasque prouincias deduco, operæ prætium me facturum putaui, si prædicerem quæ tum Romanæ in Asia prouinciæ fuerint, quinam eisdem Rectores imponerentur, qui Reges ac Dynastæ socij & amici Populi Romani fuerint, cum Caius in Orientem aduenit. Augustus cum post mortem M. Antonij, totius Romani Orbis imperium occupasset, veritus ne Populus Romanus ad amissam libertatem recuperandam aspiraret, ac funestum auunculi casum subinde perpendens, non modò vti cap. 8. dixi imperium ad decennium tantùm accepit, verùm etiam plerasque prouincias Senatui Populoque Romano regendas dimisit. De Asiaticis hic tantùm sermonem instituo. Ille autem in Asia sibi retinuit Syriam, Phœnicem, Ciliciam, ac mortuo Amynta Rege, Galatiam, Lycaoniam, atque Pisidiam; insuper Pamphyliam ac Cyprum, quam tamen insulam postea Populo concessit. At prouinciæ Senatus ac Populi R. in Oriente erant Asia, Bithynia cum Propontide, & quibusdam Ponti partibus, ac Paphlagonia post Philadelphi Regis excessum. Horum auctores sunt Strabo qui Augusto imperante viuebat, in fine libri 17. ac Dio lib. 53. Asia prouincia Populi R. regionem continebat cis Halym ac montem Taurum, Galatis exceptis & gentibus, quæ Amyntæ paruerant. Bithynia item ac Propontide, teste laudato Strabone. Intra Asiaticam diœcesim erant Ionia, maior ac minor Phrygia, Lydia, Mysia, Caria, ac Pergamus. Hanc sibi ab Attalo testamento legatam, Romani obtinuerant, qui cum eas tantùm in Asia prouincias primò possiderent, easdem Asiæ nomine nuncuparunt,
cum

cum aliàs Asia alteram Orbis terrarum partem ab Europa atque Africa distinctam significaret. Initio erat prouincia prætoria, quam Senatores Romæ prætura functi, sortiebantur. Cicero libro primo epistola 1. ad Q. fratrem Asiæ Prætorem, ait: *Quàm iucunda tandem Prætoris comitas in Asia potest esse? in qua tanta multitudo ciuium tanta sociorum, tot vrbes, tot ciuitates vnius hominis nutum intuentur.* Laudat ibi Ioniæ ac Cariæ vrbes ab eodem restauratas, ac sublata Mysiæ latrocinia. Extant apud Ciceronem plures epistolæ ad Asiæ Prætores datæ; nec vacat rem certam addensatis testimonijs, comprobare. At postquam Augusti decreto Asia populo restituta fuit, viri consulares ad eandem regendam mitti cœpere, atque Asia ex prætoria euasit prouincia proconsularis. Dio libro 53. scribit: τῇ δὲ βουλῇ ἰδίᾳ μὲν τὲ ὑπατευκότων τήν τε Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν &c. quæ perperam interpres legit: *Senatoribus autem seorsim Africam & Asiam*: cum Latinè reddere debuisset: *Senatoribus autem seorsim consularibus Africam & Asiam; prætorijs reliquas prouincias adscripsit*, Siquidem & prætores erant è numero Senatorum. Ex hac mutatione per Augustum facta, Scriptores qui postea res Romanorum literis consignarunt, Rectores Asiæ ante imperium Augusti proconsules nominarunt, qui tamen reapse Prætores seu Proprætores extitere. Velleius libro 2. scribit Cæsarem opem contra piratas imploraturum, adijsse *Iunium proconsulem* Asiæ, qui tamen erat Prætor, vti rectè Plutarcho in Cæsare appellatur. Ita pariter Suetonius in Augusto capite 3. nominat Q. Tullium Marci Ciceronis fratrem *proconsulatum Asiæ administrantem*, quem tamen Cicero laudatus *Prætorem* vocat. Cornelius etiam Nepos in vita Attici scribit illum noluisse ire cum Q. Cicerone legatum in Asiam: *Non enim decere se arbitrabatur, cum præturam gerere noluisset, asseclam esse Prætoris.* Bello quidem in Asia excitato, consules, florente Republica, Asiam prouinciam sortiebantur. Cum Aristonicus Eumenis Regis ex pellice filius, Asiam paternam hæreditatem sibi armis vindicaturus, cum copijs irrupisset, Licinius Mucianus Crassus Proconsul Asiam sortitus est, eundemque Proconsulem appellat Velleius libro 2. Hinc perperam Florus libro 2. cap. 20. de Aristonico ait: *Crassi quoque prætoris cæcidit exercitum.* Etenim Asiam ex consulatu sortitus fuerat, ac proinde prætor dici non potuit. Ita eius successor M. Perperna, dein M. Aquillius post consulatum Asiam proconsules cum exercitu obtinuere; & Aquillius in fastis Capitolinis Proconsul inscribitur. Subijcio fragmentum Capitolinum à Panuinio ac Sigonio suppletum.

m'.aquiliVS. M'. F. M'. N. PRO. COS. AN. DCXXVII.

ex asiA. III. IDVS. NOVEMBR

Ita Asia pacata, Prætores rursus eidem impositi fuere, quos inter eminuit Q. Mucius Scæuola Augur, qui in Dialogo de Oratore lib. 1. Ciceronis ore loquens ait: *Cum ego Prætor Rhodum venissem*; ex quibus in vicina Asia prætura functus apparet. At paullò post L. Cassius proconsul in Asiam missus fuit, vt Nicomedem in Bithyniam, & Ariobarzanem in Cappadociam reduceret. Appiano in Mithridaticis pag. 186. Cassius dicitur τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος: *Asiæ proconsul.* Quo magistratum gerente, Mithridates bellum Romanis in-

nis intulit, quod Sylla, Lucullus, ac Pompeius cum imperio proconsulari administrarunt. Quod tamen bellum quoties, inita pace, interpolabatur, Prætores rursus Asiam prouinciam obtinebant. Ita Suetonius in Iulio cap. 2. meminit M. Thermi Asiæ Prætoris, ac C. Neronis Prætoris eiusdem prouinciæ Cicero in Verrina tertia, antequàm Mithridates bellum renouaret, quod tertium fuit ab eodem Rege Romanis illatum. Tunc L. Lucullus, teste Velleio libro 2. *septem annos ex consulatu* Asiam tenuit, cui Pompeius succedens, Mithridatem intra veteres Ponti fines redegit. Quare eodem procul ab Asia Romana prouincia submoto, ac tandem extincto, Asia ad Prætorum ius redijt, quos inter fuit Valerius Flaccus, quem à prouincialibus accusatum Cicero defendit. Illi autem Q. Cicero successit, ac per triennium res Asiaticas administrauit; item Q. Thermus, cui lib. 13. fam. plures epistolas Cicero scribit, inscriptas *Q. Thermo Proprætori*; & lib. 8. epist. 8. Asia in octo prouincijs prætorijs à M. Cœlio includitur. Verùm postquàm ab Augusto Asia administrari Populo Romano concessa fuit, proconsularis prouincia facta est, eique Senatores post gestum consulatum, impositi fuerunt. Iosephus tres eorundem nominat lib. 16. Antiq. cap. 10. & primò quidem C. Marcium Censorinum consulem A. V. 746. Legitur etiam ibidem: *C. Norbanus Flaccus Proconsul Sardianorum Magistratibus S.* Is A. V. 730. consul fuerat. Denique hæc ibi habentur: *Iulius Antonius Proconsul scripsit Ephesiis.* Hic verò A. V. 744. consulatu perfunctus fuerat.

Altera P. R. prouincia in Asia erat Bithynia cum Paphlagonia, Propontide, ac quibusdam Ponti partibus. Strabo in fine lib. 17. Bithyniam inter decem Populi R. prouincias prætorias numerat. Tacitus lib. 1. Annal. ait: *Nec multo post Granium Marcellum Prætorem Bithyniæ quæstor ipsius Cæpio Crispinus maiestatis postulauit.* Mercerus ac Lipsius in notis pro voce *Prætorem* contendunt *Proconsulem* reponendum, cum ex epistolis Plinij constet Bithyniam à proconsulibus administratam. Haud tamen arbitror textum Taciti corrigendum. Etenim Augustus Senatui ac Populo teste Strabone laudato, assignauit prouincias ὑπατικὰς μὲν δύο, δέκα δὲ στρατηγίας: *duas quidem consulares, decem autem prætorias*, & has inter Bithyniam recenset. Prouinciæ consulares erant Asia & Africa, in quas viri consulares tantùm mittebantur, cum in reliquas decem Senatores prætura Romæ functi, destinarentur; vnde & prouinciæ prætoriæ appellatæ. Idem verò Augustus ex Dione lib. 53. *Proconsules eos dici voluit, non modò duos istos consulares, sed reliquos etiam prætorios, aut qui prætoriorum loco haberentur.* Suetonius etiam cap. 7. de vita Augusti ait: *Prouincias validiores & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facilè, nec tutum erat, ipse suscepit; ceteras Proconsulibus sortitò permisit.* Itaque decreto Augusti rector Bithyniæ proconsul dicebatur. At quòd ij, qui in Bithyniam mittebantur, prætura, non autem consulatu defuncti fuerant, Bithynia prouincia prætoria dicebatur, ac ob id rector eiusdem Granius Marcellus *Prætor* Tacito nuncupatur, cui tamen lib. 16. C. Petronius *Proconsul Bithyniæ & mox consul* nominatur. Hic decreti Augusti, illic prætoriæ prouinciæ rationem habuit. Strabo lib. 3. pag. 115. de Bætica scribit. *Bætica Populo attributa, mittiturque in eam prætor*; Græcè enim, στρατηγός, hoc est, *prætor* eidem dicitur, quòd nempè vir prætorius Bæticæ imponebatur. Profectò Pighius tom. 3. ad A. V. 796. Vmbonem Silonem minùs rectè *Bæticæ proprætorem* appellat; siquidem

dem rectores prouinciarum Cæsaris eo tantùm nomine vocabantur. Ceterùm Latini scriptores in rectoribus prouinciarum nominandis, vetusta liberæ Reipublicæ nomina passim vsurparunt, vti pluribus exemplis proximè ostendi. Plinius à Traiano Bithyniæ rector impositus, lib. 10. epist. 109. petit ab eodem, quid iuris habere velit Bithynas ac Ponticas ciuitates in pecunijs exigendis, additque: *Ego inueni à proconsulibus concessam eis protopraxiam.* Et sæpiùs quosdam eius prouinciæ *proconsules* suos decessores nominat. Verùm sub Traiano Bithynia ac Pontus non ampliùs Populi, sed Imperatoris prouinciæ erant. Extat vetus elogium Gruteri pag. 454.

C. PLINIVS. C. F. C. N
CAECILIVS. SECVNDVS
COS. AVGVR. LEGAT. PRO. PRAET
PROVINC. PONT. CONSVLARI. PO
TESTATE. IN. EAM. PROVINCIAM. AB
IMP. CAESARE. NERVA. TRAIANO
AVG. GERMANICO. MISSVS, &c.

Rectè autem dicitur *Consulari potestate*, non imperio, in eam prouinciam missus; imperium enim absolutam belli gerendi, seu rei militaris administrandæ potestatem designabat; potestas verò ciuilis iurisdictionis exercendæ liberam facultatem, vti optimè adnotarunt Panuinius lib. 1. Fast. ad A. V. 428. & Sigonius lib. 3. de antiq. iure prouinc. cap. 5. Proconsules stante Republica, semper cum imperio in prouincias mittebantur; sub Augustis verò proconsules, quòd pacatis prouincijs præficiebantur, cum consulari potestate, sed sine imperio ac exercitu, in prouincijs sibi à Senatu P. Q. R. decretis, ciuilem tantùm iurisdictionem habebant. Tacitus lib. 1. Annal. *proconsulare imperium* latiori significatione vsurpauit, cum dixit Achaiam ac Macedoniam *proconsulari imperio* leuatas, ac Cæsari traditas; nempè imperium pro ciuili potestate accepit. Plinius verò quamuis Legatus Proprætor Traiani Augusti, quòd sine exercitu, siue legionibus Bithyniam regebat, consulari tantùm potestate præditus inscribitur.

Rectori Bithyniæ, siue is prætor, siue proconsul appelletur, suberat magna pars Ponti, nempè ab Heraclea, quæ prior vrbs Ponti erat versùs Bithyniam, vsque Amisum. Reliquum regni Pontici possidebat Pythodoris regina, vti mox explicabo. Nobiliores vrbes præter Heracleam, erant Amisum patria Strabonis Geographi, vrbs libera, socia ac fœderata P.R. à Lucullo libertate donata, ex Appiano in Mithridaticis pag. 228. quam eidem Augustus confirmauit, teste Strabone lib. 12. pag. 377. Sinope etiam ciuitas, in quam Romana colonia deducta fuit, quo eam nomine appellat Plinius lib. 10. epist. 92. & 93. Strabo verò ait: *Nunc Romanorum cepit coloniam, quæ in partem vrbis & agri venit*; eidemque dicitur *Ponticarum vrbium præstantissima*. Ad ius etiam proconsulis Bithyniæ spectabat Paphlagonia ex Plinio epist. 36. lib. 10. quod antea iussisse Augustum colligitur ex M. Agrippa, qui apud seniorem Plinium lib. 5. cap. 27. extra diœcesim Asiaticam Paphlagoniam collocat, quæ ad Occasum Bithyniæ, à Septemtrione Ponto erat finiti-

finitima. Strabo lib. 12. ait. *Nunc Romani tenent, quia stirps regia defecit.* Item: *Vltimus Paphlagoniæ rex fuit Deiotarus Castoris filius cognomento Philadelphus, Marzeos regiam habens, & Gangram paruum oppidum cum arce.* Antistes Gangrensis postea fuit Primas totius Ecclesiasticæ prouinciæ Paphlagoniæ, ac epistolam Synodicam Episcoporum eius prouinciæ ad Leonem Augustum pro Concilio Calchedonensi, omnium primus subscribit *Petrus Episcopus Grangenæ metropolis S. Dei Ecclesiæ.* Porrò Castor Straboni nominatus, erat Deiotari regis Galatiæ ex filia nepos, qui auum apud Cæsarem A. V. 709. accusauit, quem Cicero in oratione pro Deiotaro hisce perstringit: *Vos vestra fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. Rex enim Deiotarus vestram familiam abiectam & obscuram è tenebris in lucem reuocauit. Quis tuum patrem antea qui esset, quam cuius gener esset, audiuit?* Cum verò Deiotarus post paucos menses accepisset Cæsarem Romæ necatum fuisse, Castorem aggressus apud Gorbeium ipsum *& vxorem eius filiam suam trucidauit*, ex laudato Strabone lib. 12. pag. 393. At post pugnam Philippensem, scribit Dio lib. 48. *Castori etiam cuidam Attali & Deiotari in Gallogræcia defunctorum ditio tradita est* A. V. 714. Debuit dicere *Deiotaro*, non Castori. Dio non semel filios alieno nomine, videlicet patrum eorundem appellat. Ita ad A. V. 759. pro Archelao ponit *Herodem Palæstinum*, qui Archelai pater fuit, & ad A. V. 734. Artaxiam regem Armeniæ vocat *Artabazem*, qui illius pater fuerat. Inter reges qui bello Actiaco in castris Antonij fuere, nominatur Plutarcho Philadelphus rex Paphlagoniæ; vbi dicit: *Desciuerunt reges nonnulli ab Antonio, vt Amyntas & Deiotarus.* Dio lib. 50. de M. Titio & Statilio Tauro Augusti legatis scribit, socium sibi *Philadelphum regem Paphlagoniæ* asciuisse. Hic Deiotarus dicebatur cognomento *Philadelphus*, teste Strabone mox cit. quo mortuo, Augustus eius regnum Bithynię prouinciæ adiunxit. Hactenus de duobus prouincijs P. R. in Oriente, Asia atq; Bithynia. De Cypro tertia P. R. prouincia maritima quædam mox subijciam.

Augustus ceteras Asiæ prouincias sibi per legatos consulares, vel prætorios, seu etiam equestris ordinis regendas reseruauerat. Prima quidem vtrique prouinciæ P. R. finitima erat Galatia cum Lycaonia, Pisidia, & Isauria, quæ antea regis Amyntæ regnum constituebant. Is antea fuerat Deiotari Gallogræciæ regis scriba, qui eodem defuncto, Pisidiam cum regio titulo A. V. 714. ab Antonio Triumuiro obtinuit, ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 715. Idem postea Antonius ex Dione libro 49. ad anno Vrbis 718. Amyntam *Galatiæ Regem constituit, Lycaoniæ Pamphyliæque partibus adiectis.* Isauriam pariter eidem datam testatur Strabo mox laudandus. Lycaonia, Pisidia, & Isauria A. V. 703. erant intra Romanam diœcesim Proconsulis Ciliciæ. Nam Cicero id temporis Ciliciæ Proconsul ijsdem prouincijs ius dicebat ex lib. 5. ad Atticum epist. 21. & lib. 13. fam. epist. 66. ad P. Seruilium Proconsulem Asiæ ait sibi tres diœceses Asiaticas attributas. Lege Sigonium lib. 1. de antiq. iure prouinc. cap. 11. Amyntas quosdam tyrannos qui Tauri iuga tenebant, bello aggressus, expugnauit, eorumq; ditiones suo regno adiecit. Strabo lib. 12. *In latere Isauriæ*, inquit, *est Derbe, sedes Antipatri Derbæi maximè adhærens Cappadociæ. Mea ætate & Isauriam & Derbem habuit Amyntas, cum Antipatrum illum Derbæum per insidias sustulisset.* Hic Antipater olim amicus fuerat Ciceronis, qui ad Q. Philippum Asiæ proconsulem L. 13. epist. 73. scribens: *Cum Antipatro Derbete mihi non solùm hospitium, verùm etiam summa familiari-*

tas intercedit. Ei te vehementer succensuisse audiui, & molestè tuli &c. Derbe erat vrbs Lycaoniæ ex Actis Apostolorum cap. 14. & inter Episcopos eius prouinciæ, qui subscripserunt Synodum Calchedonensem tom. 4. Concil. edit. Labbei pag. 791. recitatur *Paulus Derbensis* Strabo L. 12. pag. 392. cit. de eodem Amynta ait: *Idem Isauriam quoq; à Romanis accepit: quin & regiam sibi isthic condidit, antiqua Isauria euersa.* Item ibidem: *Cum Antiochiam Pisidiæ conterminam haberet, & vsq; ad Apolloniadem Apameæ Ciboto confinem, ac quadam ad montium latus pertinentia, nec non Lycaoniam: conatus est eos exscindere, qui è Tauro in istam regionem, quæ Phrygiæ erat atq; Ciliciæ, excursiones faciebant. Itaq; cepit multa castella nunquam antea expugnata, de quibus Cremna fuit.* Bello Actiaco interfuit ex Velleio lib. 2. ac Dione L. 50. At Plutarchus in Antonio numerat Amyntam inter reges qui domi morantes, Antonio tamen auxiliares copias miserunt. Verùm postea scribit Amyntam cum Deiotaro Philadelpho è castris Antonij ad Cæsarem transfugisse; cum Antonius illum ad conducendos stipendarios milites in Macedoniam ac Thraciam misisset. Augustus eius defectionis gratia, non modò regnum eidem confirmauit, verùm etiam auxit, data eidem aspera Cilicia, quam Antonius Cleopatræ cum Cypro donauerat. Strabo lib. 14. scribit Archelaum regem Cappadociæ possedisse *totam asperam Ciliciam, excepta Seleucia, quomodò & Amyntas priùs habuit, & ante hunc Cleopatra.* Infelicem huius regis exitum prodit Strabo lib. 12. laudato: *Ceterùm*, inquiens, *Amyntas Cremna capta, cum in Homonadenses expeditionem fecisset, qui maxime putabantur inexpugnabiles, & iam pleraq; loca cepisset, ipsorum quoq; tyrannum sustulisset, dolo vxoris captus est.* Augustus, Amynta ab Homonadensibus necato, eiusdem regnum A.V. 726. in prouinciam redegit, M. Lollio pro prætore imposito. Dio lib. 53. scribit: *Amynta mortuo, regnum filys eius* Augustus *non tradidit, sed prouinciam P. R. fecit, atq; exinde Gallograecia cum Lycaonia Romanum habere præfectum cœpit. Oppida Pamphyliæ, quæ priùs sub Amynta fuerant, suæ sunt libertati restituta.* Ciliciam verò asperam Archelao regni tradidit, vt ex Strabone notaui, ac rursus ex Iosepho ostendam. Strabo lib. 12. cit. *Segallassus*, inquit, *sub eo est Romanorum præfectò, qui Amyntæ regnum gubernat vniuersum.* In vetusto codice Latino subscriptionum Synodi Calchedonensis tom. 4. legitur *Phothianus Salagesutanus* inter Episcopos Pisidiæ; rectè tamen scribitur Act. 1. pag. 91. Σαγαλασσοῦ. Extat in Gaza Medicea insigne numisma Imperatoris Claudij Gotthici cum epigraphe in postica: ΣΑΓΑΛΑCCΕΩΝ. Hinc habemus Augusti in Asia prouinciam, quam Galatia, Lycaonia, Pisidia, ac denique Isauria componebant. Selgenses Pisidiæ populi, quorum *vrbem magnam* laudat Arrianus lib. 1. de exped. Alexandri, ac Strabo lib. 12. propriam libertatem aduersùs Amyntam ac superiores reges defenderant. At inquit Strabo ibidem pag. 193. *Nunc prorsus subditi sunt Romanis, censenturque in prouincia, quæ Amyntæ paruit.* Plinio lib. 5. cap. 27. dicitur *Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa*; sed hæc postea contigere. Eutropius lib. 7. vbi de gestis Augusti scribit: *Galatia quoque*, inquit, *sub hoc prouincia facta est, cum antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro prætore administrauit.* Is est Lollius, quem Augustus Caij Cæsaris iuuentæ rectorem imposuit. In vetustis inscriptionibus Proprætoris Galatiæ mentio fit pag. 1013. 4.

Altera Augusti in Asia prouincia erat Pamphylia, in quam Romanorum primus Cn. Manlius, Antiocho Syriæ rege superato, legionum aquilas intulit A.

lit A.V. 565. scribit de eodem Liuius lib. 38. cap. 15. *Termeso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis, item Aspendijs, ceterisq; Pamphyliæ populis*. Legati verò Antiochi cum illum conuenissent, *pecuniam in Pamphyliam, frumentumque ex pacto cum L. Scipione fœdere iussi aduehere*. Altero anno, cum Perga vrbs Pamphyliæ regio præsidio teneretur, Antiochus, Manlio petente, militem inde reuocauit. Cum verò Rex pacem ea condicione obtinuisset, vt Asiam cis Taurum Eumeni Pergami regi redderet, inquit Liuius: *De Pamphylia disceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum esset, quia pars eius citra, pars vltra Taurum est: integra res ad Senatum reijcitur*. Pamphylos libertate donatos colligo ex eodem Liuio lib. 44. vbi ait eorundem legatos Romam auream coronam ingenti ponderis dono ad Senatum attulisse: *Benignèq;* inquit, *amicitiam renouare volentibus legatis responsum*. Itaq; A.V. 585. erant liberi, cum legationes de societate & amicitia renouanda destinarent. Vrbes tamen Pamphyliæ cis Taurum videntur regno Eumenis adiectæ, cum vnà cum Attali hæreditate in potestatem P.R. venerint, vel fortè confectis belli Asiatici contra Aristonicum reliquijs, M. Aquillius Pamphyliæ partem Cariæ ac Phrygiæ finitimam, in prouinciæ formam redegit, quam ab Asiatica mox diœcesi separatam fuisse indicat Sylla ibidem prætor constitutus. Auctor vit. Virorum illust. de Cornelio Sylla ait: *Prætor prouinciam Ciliciam habuit*, quo tamen nomine Phrygiam minorem, Pamphyliam, ac partes Pisidiæ ac Lycaoniȩ venisse mox, vbi de Cilicia sermonem faciam, ostendo. Romanus in Pamphylia magistratus A.V. 665. bello primo Mithridatico apud Romanarum rerum scriptores reperitur. Is est Q. Oppius eo ipso anno quo L. Cassius proconsul Asiam regebat. Vtriusq; meminit Appianus in Mithridatis pag. 181. cui pag. 186. dicitur Λεύκιος Κάσσιος ὁ τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος: *Lucius Cassius Asiæ proconsul*. Pighio ad A.V. 664. *Q. Oppius Asiæ proconsul* ac successor L. Cassio adstruitur. At Vsserio A. 86. ante vulgarem epocham Christi *Q. Oppius Pamphyliæ proconsul* appellatur. In Epitome Liuiana lib. 77. legimus: *Mithridates Asiam occupauit, Q. Oppium proconsulem, item Aquillium legatum in vincula coniecit*. At mihi ferè certum est Q. Oppium non proconsulem, sed prætorem fuisse. Appianus pag. 184. ait: Ῥωμαίων στρατηγὸς Κόϊντος Ὄππιος: *Romanorum prætor Q. Oppius*. In oratione ad Athenienses pro Mithridate contra Romanos habita apud Athenæum lib. 5. Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κόϊντος ὁ Ὄππιος: *Romanorum autem prætor in Pamphylia Q. Oppius*. Idem ex Cicerone colligo, qui in oratione pro Flacco num. 47. ait: *Reuocarem animos vestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illum vniuersorum ciuium R. per tot vrbes vno puncto temporis miseram crudelemq; cædem; prætores nostros deditos, legatos in vincula coniectos*. At Mithridates vnum Q. Oppium à Laodicensibus deditum cepit, ac Manium Aquillium apud Mitylenem captum, catena vinctum per Asiæ vrbes circumtulit, quem Appianus pag. 184. *legationis huius & belli auctorem præcipuum* vocat; & pag. 176. ait Nicomedem & Ariobarzanem in sua regna à Romanis deductos, *legatione ad hoc missa, cuius princeps erat Manius Aquillius*. Athenio in memorata oratione ad Athenienses habita, gesta Mithridatis commendans, ait: *Romanorum prætor Q. Oppius in Pamphylia, deditus, & in vincula coniectus sequitur. Manius* (non Μάλλιος,) *Aquillius vir consularis, & qui de Sicilia triumphauit, longa catena nexus cum Bastarne quodam procero cubitos quinque pedes ab equite trahitur*. Hos igitur ambos idem Cicero appellat, ac Q. Oppium *prætorem*,

torem, Manium verò Aquillium legatum nuncupat. Ex his tamen non infertur Q. Oppium prætorem ius Pamphyliæ dixisse; nam cum bellum non vno loco contra Mithridatem gerendum foret, Senatus Romanus L. Cassio Proconsuli imperio in Asia prorogato, Q. Oppium prætorem illuc cum nouis copijs fortè destinauit, vt ditiones Romanas ac sociorum & amicorum P. R. tutaretur; hoc enim sæpiùs contigit, ac bello secundo Punico in Italia vnà simul varijs in prouincijs exercitibus, præter consules, præerant proconsules, ac prætores. Hæc fortè contentiosi quidam reponere possent, ad quorum tamen sententiam non accedo, qui antea Syllam Ciliciæ prætorem fuisse scio. Appianus cit. pag. 183. de Mithridate ait: *Missis etiam circumquaquè suis ducibus, subegit Lyciam, & Pamphyliam, aliaque vsque Ioniam*. Cum verò Sylla victis hostibus, Asiam recuperasset, pace cum Mithridate facta, quosdam populos libertate donauit propter studium, quod eo bello erga Romanos ostenderant, eosque inter socios adscripsit; nempè Rhodios, Lycios, aliosque quos Appianus enumerat pag. 211. cum verò inter illos non recenseat Pamphylos, non obscurè colligitur eosdem maiori ex parte ante illud bellum Romanis subditos fuisse. Sylla Asiam in 44. regiones descripsit Cinna IV. & Papyrio II. Coss. A. V. 670. ex Cassiodoro in Chronico; vnde & Cicero pro Flacco num. 25. ait L. Syllam *omnes Asiæ ciuitates proportione in prouincias descripsisse*. Post quadriennium Cn. Dolabellam Pamphyliam cum imperio proconsulari tenuisse ex Verrinis Ciceronis intelligimus; ille enim C. Verrem secum legatum in prouinciam ducens, bellum cum finitimis Cilicibus gessit, Verre subditos ac socios furtis ac rapinis vexante. Cicero in Verrina tertia, cum dixisset occiso C. Malleolo quæstore, Verrem à Dolabella pro Quæstore factum, ait: *Pro quæstore verò quomodò iste commune Myliadum vexarit, quomodò Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando &c.* Item: *Quæremus etiam quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum ipse fuerit, qui in foro Populi Romani pirata nefarius reperiatur?* Itaque Pamphylia, Pisidia, ac Phrygia erant prouincia C. Verris; Lycia tamen erat tantùm vectigalis. Phrygia minor hic nominatur, quia maior ad ius Prætoris Asiæ spectabat; nam Cicero idem pro Flacco num. 51. ait: *Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia*; & statim harum prouinciarum accusationes contra Flaccum Prætorem Asiæ refellit. In eadem Verrina tertia: *Aspendum*, inquit, *vetus oppidum & nobile in Pamphilia scitis esse &c. hoc dico nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam spectantibus omnibus, plostris euecta, exportataque esse*. Rursus: *Pergæ fanum antiquissimum & sanctissimum Dianæ scimus esse: id quoque à te nudatum, ac spoliatum esse &c.* Perga etiam vrbs erat Pamphyliæ. Cum Verres petijsset à Dolabella, vt se legatum ad Nicomedem regem Bithyniæ ac Sadalam Thraciæ mitteret, exaggerat Orator furta, quæ in ea legatione per Asiam iter faciens, patrauit, præsertim apud Milesios ac Lampsacenos. Hinc ait: *Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam præbuisset, cum tibi exposita esset, omnis ad prædandum Pamphilia, contentus his tam optimis rebus non fuisti*. Rursus initio Verrinæ quintæ: *Is in te non expilatione Asiæ, vexatione Pamphyliæ, & lacrymis Siciliæ concitetur*. Ita vbiq; rapinas egit: in itinere Asiatico legatus ad memoratos Reges, in Pamphylia legatus ordinarius ac proquæstor, in Si-

in Sicilia autem Prætor. Ex his Tullij testimonijs patet Pamphyliam alteram prouinciam in Asia fuisse, in quam Romani magistratus mittebantur. Nam cum Cn. Dolabella Pamphyliæ præesset, C. Nero prætor Asiam regebat, ad quem Dolabella se contulit, teste ibidem Cicerone. Id temporis tamen piratæ ac tyranni partem Pamphyliæ occupabant. Strabo lib. 14. pag. 462. testatur Zenicetum in Olympo monte arcem habuisse: *Eius etiam*, inquit, *fuit Corycus, Phaselis, & multa Pamphyliæ loca, quæ omnia cepit Isauricus*. Et pag. 457. *Syde*, ait, *quæ Pamphyliæ vrbs est, fabricam nauium habebant Cilices, & per præconem vendebant captos*. P. Seruilius Isauricus A. V. 766. proconsul in Pamphyliam veniens, eiectis piratis, vniuersam prouinciam in P. R. potestatem redegit, ac Taurum transgressus, Isauros subiugauit, à quibus agnomen accepit, ac quasdam etiam Ciliciæ vrbes occupauit. Cum verò Pompeius vniuersam Ciliciam, expugnatis prædonibus, in prouinciæ formam redegisset, Pamphylia ad diœcesim Proconsulis Ciliciæ spectare cœpit. Hinc Cicero lib. 5. ad Atticum epist. 21. cum esset Proconsul Ciliciæ, scribit ex idibus Martijs se habiturum Synnade forum Pamphylium. Euersa postea Republica, Augustus Pamphyliæ proprætorem imposuit. Etenim Dio lib. 54. A. V. 744. scribit Thracibus arma contra Romanos capientibus, contra hosce barbaros missum ab Augusto L. Pisonem, *qui tum Pamphyliæ præerat*. Oppida verò quæ Amyntas rex Galatiæ possederat, eodem A. V. 729. demortuo, ab Augusto *sua sunt libertati restituta*, ex Dione lib. 53. Eandem verò prouinciam sub Cæsaribus extra iurisdictionem præfecti Ciliciæ fuisse, proximè ostendam; quamuis illi pro arbitrio vni proprætori modò singulas, modò binas, aut etiam plures prouincias commiserint. Tacitus lib. 2. histor. ait: *Galatiam ac Pamphyliam prouincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat*.

Tertia Augusti in Asia prouincia erat Cilicia Syriæ ac Cappadociæ finitima, cuius altera pars aspera, altera campestris dicebatur. Scriptores qui nostra ac auorum ætate de imperio Romano commentarios ediderunt, vnanimi sententia existimarunt ante A. V. 780. Ciliciam in formam prouinciæ à Romanis redactam fuisse. Nam de Sylla Auctor libri de viris illustribus, post vrbanam præturam, inquit, *Prætor Ciliciam prouinciam habuit*. Immò ipse Sylla in colloquio cum Mithridate rege Ponti habito, ait: *In Cappadociam ego reduxi Ariobarzanem ex S. C. cum præessem Ciliciæ*; apud Appianum in Mithridat. pag. 208. idemque in literis ad Senatum bello ciuili datis, exaggerauit exantlatos sibi labores, cum esset quæstor in Numidia, dein legatus bello Cimbrico, ac postea Κιλικίας ἡγούμενος, *Ciliciæ prætor*, siue rector; ea enim vox varios Romanorum magistratus promiscuè apud Græcos significat. Præterea Cicero in 3. Verrina num. 30. ait: *Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est*; id autem contigit A. V. circiter 673. nam A. V. 675. P. Seruilius consul Ciliciam ac bellum contra piratas sortitus fuit. Ceterùm Ciliciam non tam citò, in prouinciæ formam à Romanis redactam plura mihi persuadent. Et quidem Tigranes cum Antiocho Pio Syriam eripuisset, *simul occupauit Ciliciam & ipsam Seleucidis parere solitam, quibus omnibus Magadates regis sui nomine cum exercitu præfuit per annos quatuordecim. Sed posteaquàm Mithridates à Lucullo victus, ad Tigranem confugit, Magadates eum exercitum in sui regis auxilium abduxit*. Horum auctor Appianus in Syriacis pag. 118. Mithridates à L. Lucullo victus, ad Tigranem A. V. 683. concessit. Quare Ti-

re Tigranes circa A. V. 670. Ciliciam campestrem occupauit, eiusque satrapa Magadates per annos quatuordecim eandem cum regio milite tenuit. Iustinus lib. 40. de Tigrane scribit: *Accitus in regnum Syriæ, per XVIII. annos tranquillissimo regno potitus est; neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alij bellum necesse habuit*. Tigranes autem à Pompeio postea victus, Syriam ac finitimas prouincias Romanorum potestati tradidit, ex Dione lib. 36. A. V. 688. à quo si per octodecim annos retrocedamus, erimus ad A. V. 670. Quare Cilicia campestris Tigrani parebat, cum Seruilius Isauricus contra piratas in aspera Cilicia bellum gessit, nec ab isto, vel Dolabella; quem proconsulem Ciliciæ propriè dictæ faciunt, bello lacessitus, *tranquillissimo regno potitus est*. Scribit Dio lib. 35. Pompeium superatis prædonibus, in vrbem Solos habitatores deduxisse, *quam Tigranes ante vastauerat*; ea verò vrbs postrema est Ciliciæ campestris, inde postea aspera Cilicia assurgente. Igitur Tigranes vniuersam Campestrem Ciliciam occupauit. Asperam verò Ciliciam quæ mari alluitur, ac Tauri iugis altera ex parte munitur, prædones tenebant: hinc subiecta Pamphyliæ, ac Pisidiæ campestria latrocinijs infestantes; illinc verò maria vniuersa intrà fretum Gaditanum prædatorijs classibus procursantes. Romani contra eosdem M. Antonium Oratorem M. Antonij Triumuiri auum, cum proconsulari imperio miserunt. Hæc ipse Antonius apud Ciceronem lib. 1. de Oratore ait: *Cum proconsul in Ciliciam proficiscens, Athenas venißem &c.* Idem verò Cicero in Bruto ait: *M. Gratidius M. Antonij perfamiliaris, cuius præfectus cum esset, in Cilicia est interfectus*. Res quidem triumpho, quem gessit, dignas ille patrauit; at vires iterum piratæ recuperarunt, præsertim regnante Tigrane, quòd hic è re sua putabat Romanos latronum incursionibus infestari. Dolabella Ciliciam prouinciam obtinuisse dicebatur, non quòd vel campestrem, vel magnam saltem asperæ prouinciæ partem Romani possiderent, sed quòd contra Cilices bellum illi gerendum esset. In Liuio passim legimus consules prouincias sortitò obtinere, non quæ iuris essent Populi R. sed aduersùs quas bellum ijsdem consulibus gerendum foret. Libro 21. anno primo secundi belli Punici ait: *Cornelio Hispania, Sempronio Africa cum Sicilia euenit*. Quo sanè tempore nihil in Hispania vel Africa Romani possidebant. Lib. 31. scribit: *P. Sulpicio Macedonia sorte euenit; isque rogationem promulgauit: vellent, iuberent Philippo regi Macedonibusque &c. bellum indici*. Cum Romana arma nunquam Macedoniam antea penetrassent; primum enim illud contra Macedones bellum susceperant. In illas tamen prouincias consules mitti dicebantur, quòd aduersùs easdem illis bellandum erat. Ita Cn. Dolabellæ Proprætori, vt disertè legitur apud Ciceronem in Verrina tertia num. 70. non proconsuli, vt Sigonius ac Vsserius illum vocant, *Cilicia prouincia constituta* dicitur à Cicerone, quòd aduersùs latrocinantia Cilicum agmina bellum illi gerendum fuit, quo nomine Cilicum Isauri ac reliqui populi è Tauri iugis in subiectis campis rapinas agentes veniebant, non verò Cilices tantùm Tracheotæ. Profectò Cn. Dolabellam in neutra Cilicia exercuisse ius sui magistratus allata superius ex tertia Verrina testimonia demonstrant; ibi enim Verres accusatur quòd *Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiam* imperato frumento, alijsque expilarit. Cur ab vtraque Cilicia tam rapaces manus abstinuit, si in eadem iurisdictionem exercuit? Dolabellam verò bellum gessisse cum Cilicibus, Verre Legato ac pro

quæ-

quæstore eiusdem, idem Cicero tradit; *Quæramus*, ait, *etiam quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum ipse fuerit, qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur?* num. 109. & num. 51. ait: *Commotus est Dolabella; fecit id quod multi reprehenderunt, vt exercitum, vt prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam prouinciam proficisceretur*; & num. 54. narrat Verrem *exercitum & hostem reliquisse*, nempè *in bello prædonum*, vti proximè dicebat. Non dissimulo semel Ciliciam nominari initio diuinationis contra Verrem, cum Orator eidem exprobat *furta atque flagitia non in Sicilia solùm, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpissimaque*. At Ciliciæ nomine neutiquam intelligit asperam, vel campestrem Ciliciam, sed Pisidiam, Lyciam, ac partem Phrygiæ, quæ apud Romanos vno Ciliciæ prouinciæ nomine significabantur, vel certè exiguam Ciliciæ partem cis Taurum, vbi erant Cybistra ac Castabula vrbes Cilicum, vt postea exponam. Cicero numerat furta à Verre facta Aspendi ac Pergæ, quæ vrbes in Pamphylia erant: at nullum peractum eidem latrocinium seu rapinam Tarsi, Anabarzi, aut Mopsuestiæ, vel alio in oppido Ciliciæ. Nam id temporis Magadates Tigranis Satrapa campestrem Ciliciam cum exercitu citra Taurum tenebat, nec Verres potuit eò vsque rapaces manus extendere. Publius Seruilius in consulatu A. V. 675. Ciliciam prouinciam sortitus, anno insequenti proconsul per Asiam suam in prouinciam venit, ac prædones aggressus, plures illorum vrbes expugnauit, quæ tamen omnes erant in Lycia, Pamphylia, & Isauria; nulla sanè in Cilicia propriè dicta. Sidam cepit, de qua ait Strabo L. 14. pag. 457. *Sidæ quidem, quæ Pamphyliæ vrbs est &c. Phaselis tres habens portus*, ab eodem occupata fuit. At Cicero in Verrem VI. num. 18. ait: *Phaselis illa quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum, atque prædonum; Lycij illam homines incolebant &c. Asciuerunt sibi illud oppidum piratæ primò commercio, deinde etiam societate*. Idem Cicero in agraria secunda contra Rullum ait: *Iubet venire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumque Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. Hæc P. Seruilij imperio & victoria clarissimi viri vestra facta sunt*. Nulla illarum vrbium erat in Cilicia. Nam Attalea ab Attalo Philadelpho condita, vrbs erat Pamphyliæ, Olbiæ proxima; quæ postrema erat prouinciæ ac propè Phaselidem Lyciorum, ex Strabone lib. 14. pag. 459. Olympus erat insignis ciuitas Lyciæ supra Phaselidem ac Corycum, ex eodem pag. 458. Epistolam Synodicam prouinciæ Lyciæ pro Synodo Calchedonensi ad Leonem Imperatorem subscripsere *Anatolius Episcopus Olympiensis*, & *Aristodemus Episcopus Phaselitanus*. Tomo 4. Concil. edit. Labbei pag. 940. Hinc corrigendus est locus Ciceronis in Verrina III. vbi bis dicitur P. Seruilius in prouincia, in qua Verres legatione ac proquæstura functus fuerat, *Olynthum vrbem hostium cepisse*. Vbi *Olympum* reponas; nulla enim ea in regione Olynthus, quæ quondam in Græcia fuerat; & disertè in agraria à Seruilio publicum in fiscum redacta scribit quæ fuerant *Olympenorum*, nempe ciuium Olympi in Lycia. Asconius in Verrinam tertiam de Seruilio scribit: *Bellum in Cilicia gessit, deque ea triumphauit, captis Coryco, Olympo, Phaselide, tribus magnis eius terræ vrbibus*. At nulla istarum vrbium ad Ciliciam spectabat. Eutropius lib. 6. ait: *P. Seruilius Ciliciam subegit, Lyciæ vrbes clarissimas oppugnauit, & cepit; in his*

Pha-

Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Errat tamen (vt sileam de subacta Cilicia) dum Corycum à Seruilio captam putat fuisse in Cilicia; erat enim oppidum inter Olympum ac Phaselidem in Lycia, non autem altera Corycus, quæ sita erat in Cilicia aspera, quam Seruilius non oppugnauit. Strabo ait Zenicetum prædonum ducem in Olympo monte arcem possedisse, additque pag. 462. *Eius etiam fuit Corycus, & Phaselis, & multa Pamphyliæ loca. quæ cepit Isauricus.* Idem etiam pag. 458. in Lycia ponit Corycum inter Olympum & Phaselidem. Seruilius Isauriam difficili bello expugnauit, quæ tamen erat prouincia distincta à Cilicia, vti omnes norunt, cum teste Plinio lib. 5. cap. 27. inter Ciliciam ac Pamphyliam sita fuerit. Nullum huc vsque oppidum Ciliciæ à P. Seruilio Isaurico expugnatum apud historicos inueni. Appianus in Mithridaticis pag. 235. loquens de prædonibus, qui asperam Ciliciam tenebant, ait: *Nec Murana hos prædones aggressus, quicquam effecit memorabile, nec post eum Seruilius Isauricus.* Itaque Seruilius nihil præclarum contra Tracheotas Cilices gessit, qui tamen ex septima in Verrem, *vnus plures prædones duces viuos cepit, quàm omnes antea.* Scribit Cicero contra eundem Verrem in tertia inuectiua Seruilium *quinquennium exercitui præfuiße*; quare cum consul A. V. 675. prouinciam Ciliciam sortitus fuerit, anno V. 680. Romam ad triumphum reuersus est. Lucius Octauius ex consulatu quem A. V. 679. gessit, successor Seruilij in prouinciam venit, vbi anno sequenti proconsul ibidem nulla re memorabili gesta, morbo interijt. Lucius Lucullus consul Galliam Narbonensem sortitus, L. Octauij morte intellecta, ac fama belli tertij Mithridatici circumquaque resonante, curauit vt proconsul in Ciliciam mitteretur, quod etiam obtinuit. Immò Asiam etiam prouinciam habuisse testatur Velleius lib. 2. vbi *Asiam sortitus* dicitur. Hoc ipsum patet ex Dionis libro 35. in cuius fragmenti initio scribit, cum bellum Mithridaticum protraheretur, Lucullum in suspicionem venisse, quòd hostem debellare recusaret, vt diutius cum imperio esset: *Itaque*, inquit, *tum Romani imperium in Asia prætoribus assignauerunt*, A. V. 685. quò Lucullo imperium imminuerent. Mithridates Bithyniam primo belli impetu irrumpens, Cyzicum terra marique obsedit. Appianus in Mithridit. pag. 222. ait: *Dum hæc ad Cyzicum geruntur, Eumachus Mithridatis dux, incursionibus infestans Phrygiam, multos Romanos interfecit cum liberis & coniugibus, Pisidas ac Isauros subigens, & Ciliciam.* Ex his patet aliquam portionem Ciliciæ Romanis A. V. 681. in quem Cyzici obsidio protracta fuit, subiectam fuisse; neque enim asperam Ciliciam, quam tenebant piratæ rebus Mithridatis perutiles, deuastassent eiusdem præfecti, vti neque campestrem Ciliciam, quæ Tigrani Regi Armeniæ amico ac genero parebat. In Liuiana epitome lib. 94. Phygia tantùm à præfectis regijs infestata dicitur. Ea tamen pars Ciliciæ Romanis subdita adeo exigua erat, vt vix tria eiusdem oppida inferiùs laudare possim; tantùm abest, vt prouinciæ nomine digna videatur. Mithridates A. V. 683. rebus suis desperatis, vbique Lucullo vincente, cum duobus equitum millibus ad Tigranem generum concessit. Cum verò Tigranes bellum contra Romanos adornaret, Magadates eiusdem præfectus, qui per annos quatuordecim Ciliciam campestrem vnàque Syriam obtinuerat, copijs ex vtraque prouincia reuocatis, ad Tigranem se contulit. Horum auctor est Appianus, cuius verba superiùs recitaui. Tum primùm Cilicia campestris, in qua Tarsus, Arnabazum, aliæque vrbes erant, in Romanorum

rum

rum potestatem venisse testatur Pompeius apud Plutarchum, Tigranem Regem, deditione facta, in castra Romana profectum, hisce alloquutus: *Lucullum incusare liceat, ab illo namque Syria, Phœnicia, CILICIA, Galatia, Sophene vobis ablata sunt.* Hoc ipsum ex Appiano colligitur, qui in Syriacis pagina 119. scribit post Magadatis è Syria abscessum, Antiochum Antiochi Pij filium, Syris non inuitis, in regnum sese insinuasse: *Nec Lucullus*, inquit, *qui primus Tigrani bellum intulit, & recèns acquisitis terris* (eas inter erat Cilicia campestris) *eum expulit, Syro auitam possessionem inuidit.* Pompeius apud Iustinum lib. 40. Antiocho obiecit, quòd antea Syria à Magadate Armenio præsidio munita, in angulo Ciliciæ latuisset. Itaque ab anno Vrbis 670. ad A. 683. Cilicia in partes diuisa quatuor à pluribus tenebatur. Maiorem quidem illius partem Tigranes occupabat, qui etiam vltra Euphratem cum copijs profectus, quædam Mesopotamiæ oppida occupauit; alteram verò Ciliciæ partem tenebant, vti diximus, prædones toti asperæ, vt vocant, imperitantes; Antiochus eiusdem angulum cum præsidio possidebat: quibusdam etiam oppidis in Romanorum potestatem redactis. Ceterùm incompertum est, num Cilicia campestris post Armeniorum absessum spontanea deditione sese Lucullo tradiderit, vel misso ab eodem milite occupata fuerit. Romanorum primus qui cum magistratu ac imperio in Cilicia campestri fuisse apud historicos inuenitur, est Q Marcius Rex, qui consul A. V. 686. Ciliciam prouinciam sortitus, anno insequenti cum tribus legionibus in eandem venit. Sallustius lib. 5. historiarum apud Priscianum lib. 18. scribit: *At Lucullus audito Q. Marcium Regem pro consule per Lycaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere &c.* Dio etiam libro 35. ait Ciliciam prouinciam Q. Marcio mandatam. Etenim Romani ea parte occupata, piratas vtrinque claudebant, contra quos iam classes varijs in locis adornabant, Pompeio maritimæ contra eosdem expeditionis imperatore summa cum potestate destinato. Is eodem A. V. 687. pluribus legatis cum sua quibusque classe in omnes maris recessus missis, cum ingenti nauium numero contra Tracheotas Cilices nauigauit, de quibus scribit Appianus in Mithridaticis pag. 234. *Præcipuè excurrebant ex hac parte Ciliciæ aspera, importuosaque, & altissimis assurgente cacuminibus, vnde ab omnibus communi nomine appellabantur Cilices.* Nusquam ab Vrbe condita nec maiori apparatu bellum à Romanis susceptum, nec breuiori tempore profligatum fuit. Auctor est Plutarchus quingentas naues instructas, centum ac viginti millia peditum, equitum quatuor millia conscripta, quinque supra viginti legatos & omnes quidem prætorios Pompeio additos. Eius belli exitum paucis idem complectitur in Pompeio scribens: *Piratæ instructis nauibus apud Coracesium Ciliciæ, aduenientem Pompeium excepere, cum quo inita pugna, profligati atque obsessi sunt. Tandem summa ope salute petita, sese ac vrbes &c. tradidere.* Strabo libro 14. pag. 459. ait: *Inde fines Pamphyliæ, & Coracesium asperæ initium Ciliciæ*, quod & *situm in petra prærupta* ibidem dicit. Synodum Calchedonensem inter Episcopos Pamphlyiæ subscripsit *Obremus Coracensis* tom. 4. Concil. edit. Labbei cit. pag. 791. Hinc patet totam asperam Ciliciam in prædonum potestate fuisse, antequàm Pompeius maritimo eosdem prœlio victos, deditione reciperet. Igitur A. 687. cum Marcius proconsul campestem Ciliciam cum

Ee tribus

tribus legionibus teneret, Cn. Pompeius proconsul asperam quoque expugnauit.

Tum Cilicia inter præcipuas Romani imperij prouincias numerari cœpit; siquidem vtramque Ciliciam, asperam ac campestrem, Pamphyliam, Pisidiam, Isauriam, Cyprum, Lycaoniam cum parte Phrygiæ maioris Laodiceam vsque complectebatur, illamque consules sortiebantur, cum interim Asia ac Bithynia prætoribus assignarentur. P. Lentulus Spinther, Appius Claudius, ac omnium optimus M. Tullius Cicero, eandem proconsules administrarunt. Verùm bello ciuili exorto, Ciliciensis prouincia imminuta fuit, tribus ab eadem diœcesibus abstractis, teste Cicerone lib. 13. fam. epist. 67. ad P. Seruilium. Sigonius lib. 1. de iure ant. Prouinc. scribit has diœceses fuisse partem maioris Phrygiæ, Pisidiam, ac Lycaoniam. Et quidem partem illam Phrygiæ, quam postea Pacatianam dixere, cuius metropolis erat Laodicea, Asiaticæ iurisdictioni adiunctam fuisse ex laudata epistola ad Seruilium Asiæ proconsulem Sigonius rectè probauit. At Lycaoniam Pisidiæ partem à Romanis habitam ex his Plinij verbis infertur lib. 5. cap. 27. *Pisidarum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, Sagalassus. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa*. Haud tamen arbitror superstite Cicerone, Pisidiam ad proconsulem Asiæ post inchoatum bellum ciuile, spectasse. Lycaoniam quidem Asiæ prouinciæ adiunctam, ex Cicerone discimus lib. 13. epist. 73. in qua Q. Philippo proconsuli Asiæ commendat Antipatrum Derbetem, cui ille iratus dicebatur, eiusque filios veluti obsides secum in Italiam è prouincia duxerat; Derbe verò, vti prænotaui, erat in Lycaonia. Quare eam Lycaoniæ partem, quam Romani possidebant, proconsul Asiæ moderabatur. Tertia autem diœcesis, quam à Ciliciensi sua olim prouincia disiunctam ait Cicero, fuit Pamphylia, quod Sigonius non aduertit. Id satis apertè prodit P. Lentulus Spinther epist. 15. inter familiares Ciceronianas lib. 12. vbi ait: *Classem fugientem persecuti sumus vsque ad Sidam, quæ extrema regio est prouinciæ meæ*; Ea verò epistola subscribitur: *Dat. IV. Nonas Iun. Pergæ*. At Sida & Perga erant vrbes Pamphyliæ, quarum vtraque postea euasit metropolis duarum diœcesium Ecclesiasticarum primæ ac secundæ Pamphyliæ. Lentulus Spinther erat pro quæstore C. Trebonij proconsulis Asiæ, quem Dolabella occidit. Idem verò Lentulus epist. 14. scribit: *In Asiam redij, vt reliquias mei laboris colligerem, ac pecuniam quàm primùm Romam mitterem*. Quòd verò alteruter Consulum dicebatur in Asiam contra Dolabellam venturus, rogat Ciceronem: *vt Asiam*, inquit, *obtineam, dum ipsorum alteruter venit*. Quare si Sida, quæ supra Pergam est versus Ciliciam, vocatur à Lentulo proquæstore Asiæ *extrema regio prouinciæ meæ*, Pamphylia id temporis erat intra iurisdictionem Proconsulis Asiæ; cum antea Cicero lib. 3. famil. epist. 5. cum esset proconsul Ciliciæ dixerit *Sidam maritimam partem prouinciæ suæ*. Sub Triumuiris Ciliciæ prouincia magis arctata fuit. Nam Antonius Cyprum ac asperam Ciliciam Cleopatræ dedit, Pisidiam, Isauriam, ac Lycaoniam regi Amyntæ; vnde Ciliciam campestrem Syriæ legato subiecit, ac C. Sosius A. V. 716. *Syriæ & Ciliciæ ab Antonio præfectus* dicitur Dioni lib. 49. Mortuo verò Amynta rege Galatiæ, Augustus A. V. 729. Pisidiæ, Isaurię, ac Lycaonię diœceses subiecit Proprętori Galatiæ, quam in prouinciæ formam redegerat. Ciliciam verò asperam post extinctum Antonium, Archelai Cappadocis regno adiecit,

ita

ita vt sola Cilicia campestris in Romanorum ditione remanserit. Baronius in Apparatu num. 86. ait: *Nec vlla dubitatio est, sub prouincia Syriæ Ciliciam esse redactam*; nempè imperante Augusto. At Vsserius tom. 2. Annal. pag. 530. ad A. M. 4000. ait anno quinto ante vulgarem epocham Christianorum, *Ciliciæ proconsulatum obtinuisse* Quirinum, ac in vicinam Syriam cum extraordinaria potestate missum, ad censum peragendum. Montacutius in Apparatu IV. num. 25. ait: *Erant Syria & Cilicia distinctæ semper prouinciæ consulares*; vbi impugnat allatam Baronij sententiam. In primis Baronius alibi, vt difficultatem quandam euaderet, Ciliciæ iterum imposuit proconsulem. Nam ad annum IV. imperij Claudij, cum videret in actis Apostolicis cap. 13. Sergium Paulum Cypri proconsulem appellari, cum tamen ex Strabone Cyprus esset prouincia prætoria, scribit num. 11. Cyprum sæpè honoris causa subditam fuisse regimini Proconsulis Ciliciæ; *Sic igitur*, inquit, *Sergium Paulum proconsulem nominatum esse putamus, quòd etiam Ciliciam proconsularem prouinciam administraret*. At id temporis Vibius Marsus erat Proconsul Syriæ, teste Tacito, vt cap. 16. ostendam. Rem tamen Baronius discere poterat ex Dione lib. 54. ad A. V. 732. *Eodem tempore*, inquit, *Cyprum ac Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent, populo reddidit, atque ita proconsules etiam in istas prouincias mitti cœperunt*. Etenim omnes Rectores prouinciarum Populi R. lege Augusta proconsules nuncupabantur, vti supra ex Tacito, Suetonio, ac Dione ostensum est. Illæ verò prouinciæ à Strabone prætoriæ dictæ sunt, quòd ad eas gubernandas Senatores prætura functi, mittebantur, quamuis hi proconsules dicerentur. In inscriptione Gruteri pag. 360. 3. P. Aquius Scaura C. CESARE Caligula imperante, PRO CONSVLE PROVINCIAM CYPRVM OBTINVIT. Creta etiam ex Strabone erat prouincia prætoria, & tamen Tacitus lib. 3. An. Tiberio Imp. IV. Druso II. Coss. A. V. 774. ait: *Ancharius Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulauerat repetundis*. Ita Sergius Paulus Proconsul Cypri fuit, nec in Cilicia eius proconsulatus quærendus est. Tacitus lib. 13. ait: *Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, maculosum fœdumque & idem ius audaciæ in prouincia ratum, quòd in vrbe exercuerat*. Ex his colligo Cossutianum ex prætura vrbana Ciliciæ prouinciæ impositum rectorem A. V. 810. Nerone II. & L. Calpurnio Pisone Coss. ex Tacito ibidem, cum eo anno Numidius, seu Vinidius Quadratus Syriæ legatus præesset. Etenim Tacitus lib. 12. sub consulatu Claudij V. & Cornelij Orphiti A. V. 804. *Vinidium Quadratum præsidem Syriæ* laudat, ac deinde lib. 14. ad consulatum Neronis IV. ac Cornelij Cossi A. V. 813. scribit: *Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidij legati vacuam*. Alterum Ciliciæ rectorem, furtorum ac pœnæ socium addit Iuuenalis Satyra 8. V. 93. nempè Tutorem:

Et Capito & Tutor ruerint, damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

At certum est Tutorem non fuisse præsidem Syriæ, vt ex eorundem catalogo cap. 16. apparebit. Hinc falsò asseruit Baronius Ciliciam sub prouincia Syriæ redactam fuisse. Quòd verò etiam imperante Augusto, Cilicia diuersum à Syriæ legato rectorem habuerit, deduco ex Strabone, qui sub Augusto ac Tiberio vixit; is enim assignans causam, cur Augustus asperam Ciliciam à iurisdictione Romanorum magistratuum abstractam, Archelao Regi Cappadociæ subdiderit, ait: *Visum est præstare, vt sub rege essent, quàm sub Romanorum*

præfectis, qui ad iurisdictionem mittebantur, neque semper adfuturi, neque cum armis. Lib. 14. pag. 461. Si Cilicia campestris, imperante Augusto, fuisset sub præside Syriæ, adfuisset præfectus cum armis, nam Legato proprætori Syriæ parebant, Tiberio imperante, quatuor legiones, Tacito teste L. 4. Annal. quamuis sub Augusto tres tantùm in Syria legiones fuerint, ex Iosepho lib. 17. cap. 12. Itaque ibidem designantur gubernatores, qui in Ciliciam iuris dicendi tantùm causa mittebantur, sine vllo imperio militari. Et hi quidem Augusto rerum potiente, non dicebantur proconsules post factam diuisionem prouinciarum, sed proprætores; Cilicia enim erat inter prouincias, quas sibi administrandas Augustus reseruauerat. Dio lib. 53. eadem diuisione recitata ait: *Recensui autem prouincias hoc modo, quoniam nunc earum quæuis suum habet peculiarem præfectum; cum antiquitùs binis vel ternis singuli præficerentur.* Nusquam tamen sub Augusto Cilicia campestris à rectore alterius prouinciæ administrata legitur; neque enim Proprætori Pamphyliæ subijci potuit, quòd inter Pamphyliam ac Ciliciam campestrem Archelaus totam asperam Ciliciam tenebat, quæ cum per mille trecenta ac viginti stadia porrigeretur, (nauigationem eius oræ maritimæ designo) nequaquam vtraque prouincia ab vno regi poterat, cum ambæ tanto terrarum spatio separarentur. Proprætor Galatiæ Lycaoniam Ciliciæ propinquam regebat, illamque cum ceteris prouincijs quæ Amyntæ regnum componebant, M. Lollius omnium primus iussu Augusti proprætor administrauit; sed nullum illi ius in Ciliciam fuisse colligitur ex Strabone lib. 12. pag. 368. vbi ait: *His adiecerunt Romani vndecimam præfecturam de Cilicia, quæ ante Archelai fuit circa Castabala & Cybistra, vsque ad Antipatri Derbem prædonis. Paruit autem Archelao etiam aspera circa Eleussam Cilicia, & ea omnis, in qua prædonum cœtus coiuerunt.* Itaque ea pars Ciliciæ ac Lycaoniæ vsque ad Derbem Archelao Cappadoci subdita erat, ac propterea Cilicia campestris à prouincijs proprætoris Galatiæ, ditione Archelai interiacente, separabatur. Audiatur Cicero non ille Romæ antea orator, sed tunc Imperator in Cilicia ab exercitu salutatus, in epist. 4. lib. 15. fam. ad Catonem, vbi ait: *Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putaui.* Et statim: *Itaque in Cappadocia extrema non longè à Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, vt & Ciliciam tuerer, & Cappadociam tenens, noua finitimorum consilia impedirem.* Cum Augustus asperam Ciliciam Archelao tradidisset, vt hæc eiusdem regno coniungeretur, Cybistrensem ac Castabalensem diœcesim à Ciliciæ prouincia abstractam, eiusdem regno adiecit; neque enim decebat regem per Romanorum ditionem ex Cappadocia in asperam Ciliciam passim transire. Illæ vrbes erant in confinijs Ciliciæ cis Taurum, Cappadociæ finitimæ. Hinc Castabalensis Episcopus erat in diœcesi Metropolitæ Ciliciæ secundæ, & Synodum Mopsuestenam in Cilicia subscribit *Stephanus Episcopus Castabaleæ ciuitatis.* Tom. V. concil. edit. Labbei pag. 501. Synodum verò Calchedonensem cum Episcopis Cappadociæ secundæ *Cyrus Cybistronensis*; ibidem tom. 4 pagina 789. qui pagina 377. dicitur *Cybistrensis.* Aliam huius tractus Ciliciæ vrbem prodit Appianus in Mithridaticis pagina 343. vbi ait Pompeium Ariobarzanis regis Cappadociæ ditionem auxisse, Sophenia Gordenaque attributis: *Eidem*, inquit, *dedit etiam Ciliciæ ciuitatem Gabala, & quasdam alias.* Hæc est exigua illa pars Ciliciæ, quam Romani cis Taurum possidebant, à qua nomen sortiebatur prouincia, quam

Sylla,

Sylla, Cn. Dolabella, L. Octauius, ac Lucullus obtinuere. Horum postremus Ciliciam prouinciam postulauit, vt inquit Plutarchus in Lucullo, *arbitratus, si Ciliciam Cappadociæ propinquam tenuisset, fore vt alter nemo ad Mithridaticum bellum destinandus esset*. At Cilicia cis Taurum circa Castabala ac Cybistra est finitima Cappadociæ. Hæc apertè demonstrant Ciliciam, imperante Augusto, ac in Cappadocia & Cilicia aspera regnante Archelao, neque Pamphyliæ, neq; Galatiæ proprætoribus subijci potuisse, sed peculiares eidem rectores impositos fuisse, vt post Augustum Cossutiani ac Tutoris exempla conuincunt. In vetustis inscriptionibus pag. 1102. 9. quidam Haterianus laudatur

LEG. AVG. PR. PR

PROVINC. CILIC

Legatus Augusti pro prætore prouinciæ Ciliciæ. Lege 3. *D. de testibus* § 3. dicitur: *Diuus Hadrianus Viuio Varo legato prouinciæ Ciliciæ*: & *L*. 2. Cod. *de iure immunit.* nominatur rescriptum *ad Benidium Rufum legatum Ciliciæ*. Et *L*. 1. Cod. *de generali abolit.* legitur: *Imp. Antoninus Rutiliano consulari Ciliciæ*. Dio etiam in vita Hadriani testatur Apronianum ipsius patrem Ciliciæ præfuisse. Flauio Vopisco in Aureliano cap. 42. commendatur Aurelianus proconsul Ciliciæ. Itaque sub Cæsaribus Cilicia diuersum à legato Syriæ rectorem habuit, quamuis non eodem semper modo appellatum.

Lycia, imperante Augusto, libera & immunis erat. Illam olim Romani Rhodijs ob egregiè ab ipsis nauatam operam bello contra Antiochum, tradiderunt; sed cum postea Perseo regi Macedoniæ fauissent, eandem illis ademerunt, ac liberam esse iussere. Sigonius ex tertia Verrina eruditè ostendit non fuisse immunem, cum Verres proquestore eisdem frumentum, coria, aliaue id genus Lycijs imperauerit. Cum bello ciuili Lycia à M. Bruto grauissimam cladem accepisset, Antonius Triumuir Lycijs immunitatem concessit, ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 675. Ceterùm Claudius Imperator A. V. 796. libertatem Lycijs ademit, seu propter exitiales inter eosdem discordias, vti scribit Suetonius capite 25. siue quòd ad cædem vsque quorundam Romanorum tumultuando progressi essent, eosque Pamphyliæ Rectori adiecit, quorum auctor Dio lib. 60. Ita apud Gruterum pag. 458. 6. nominatur C. Porcius Quirina Priscus Longius

PROCOS. LYCIAE. PAMPHYLIAE

Alterum epigramma videatur pag. 491. 12. Strabo, quo scribente Lycij erant liberi & immunes, lib 14. pag. 456. ait: *Tres ac viginti vrbes habent, & ex singulis in eam, quæ ipsis commoda videtur, coeunt, ac de rebus publicis consultant*. Vbi pluribus eius gentis politiam describit.

Quarta Augusti prouincia in Asia erat Syria, cui legatum proprætorem semper imposuit, addito trium legionum præsidio, vt quicquid terrarum ab Ægypti confinijs ad Armeniam vsque longo terrarum spatio prætendebatur, in officio contineret. Dixi superiùs Tigranem ab A. V. 670. vsq; ad A. 783. Syriam tenuisse per Magadatem satrapam, quo cum exercitu in Armeniam reuer-

reuertente, Antiochus Antiochi Pij regis Syriæ filius in vacuum hostibus regnum sese insinuauit. At Pompeius Mithridate ac Tigrane superatis, in Syriam descendens, ac ditissimum regnum occupans, in prouinciæ illud formam redegit, ac Antiocho auitum Seleucidarum regnum repetenti, respondit: *Ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti daturum se regem, qui XVIII. annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit.* Iustinus lib. 40. Idem tradit Appianus in Syriacis pag. 119. & 133. Errat autem Iustinus, dum hunc Antiochum, quem Pompeius regno priuauit, vocat Antiochi Cyziceni filium; erat enim eiusdem nepos, ac filius Antiochi Pij ac Selinis, cognomine Asiaticus, vti rectè Appianus aduertit. Sed nec Cicero rectè dixit in Verrina 6. de hoc Antiocho eiusque fratre: *Reges Syriæ Regis Antiochi filios pueros scitis Romam nuper venisse, qui venerant, non propter Syriæ regnum, nam id sine controuersia obtinebant, vt à patre & à maioribus acceperant, sed regnum Ægypti ad se & ad Selinem matrem suam pertinere arbitrabantur.* Subdit Antiochum per biennium ferè Romæ commoratum, & in patriam nauigantem in Sicilia exscendisse, eique Verrem Prætorem pretiosissimum vas surripuisse. Caius Verres erat prætor Siciliæ A.V. 681. C. Cassio Varo Cos. ex Verrina tertia, quem magistratum per triennium in Sicilia gessit. At id temporis Tigranes regno Syriæ *tranquillissimè*, vt ait Iustinus, potiebatur, nec illud filij Antiochi Cyziceni *sine controuersia obtinebant*, vt Cicero existimauit. Plutarchus etiam scribit Lucullum post fugatum vltimo prœlio Mithridatem A.V. 683. Appium Clodium ad Tigranem misisse, qui ab eodem Mithridatem reposceret; Appius verò apud Antiochiam à Tigrane in colloquium admissus fuit; cum id temporis Antiochus Asiaticus Syria exactus, in angulo Ciliciæ lateret, quod illi apud Plutarchum Pompeius obiecit. Appianus scribit Tigranem Syriam tenuisse per annos quatuordecim: Iustinus verò duodeuiginti. Facilè alter alteri conciliatur. Nam reapse Armenius annos XIV. in Syria regnauit. Verùm anno V.C. 684. Syriam amisit, Armeniorum exercitu ad Tigranem ad bellum contra Lucullum profecto. Pompeius anno vrbis 688. cum contra Tigranem antea à Lucullo ingenti clade profligatum, mouisset, Tigranes supplex in Pompei castra venit, qui eidem paternum Armeniæ regnum concessit; at quæ præterea sua fecerat, haud illa exigua (erant enim præter cetera, partes quædam Cappadociæ, Syriæque, item Phœniciæ, Sopheneque regio Armeniæ finitima) ei ademit, atque insuper pecuniam imperauit. Itaque illum Pompeius coegit cedere iuri, quod tum armis, tum Syriorum inuitatu, in Syriam habuerat anno decimo octauo, postquàm Syriam occupauerat. Quod verò addit Iustinus toto eo temporis spatio nec à quopiam bello lacessitum, nec ipsum vlli bellum inferentem, *tranquillissimè* regno Syriæ potitum, admitti nequit; nam Ptolomaidem A.V. 683. in Phœnicia obsedit ac cepit, ex Iosepho lib. 13. cap. 24. dein Selinem Reginam intra Seleuciam Mesopotamiæ oppidum diuturna obsidione in potestatem redactam, interemit, ex Strabone lib. 16. pag. 516. Verba eius sunt: *In quo*, nempè oppido, *Tigranes Cleopatram, cui Selinis fuit cognomentum, interemit aliquandiu inclusam, cum Syria excidisset*, Plutarchus etiam in Lucullo de P. Appio Clodio ad Tigranem Luculli legato ait: *Antiochiam circa Daphnem peruenit, vbi Tigranem quasdam in Phœnicia oppugnantem vrbes opperiri iussus &c.* Eas inter fuit Ptolomais, vti ex Iosepho prænotaui. Ceterùm Pompeius cum reditum in

Italiam

Italiam adornaret, M. Aemilium Scaurum quæstorem Syriæ præfecit, cui Senatus Marcium Philippum, & dein Marcellinum Lentulum, ambos prætorios, suffecit, quorum vnus Syriam tenuit A. V. 695. alter anno insequenti. Postea cum bellum ab Arabibus Syriæ semper instaret, proconsules eidem prouinciæ imponi cœperunt, quorum primus fuit A. Gabinius lege Clodia proconsul in Syriam missus cum imperio in Persas vsque ac Babylonem. At de proconsulibus Syriæ integro capite 16. sermo redibit, vbi etiam plurium scriptorum errores confutabo.

Has quidem Asiæ prouincias partim Augustus, partim Senatus Populusq; Romanus per proprætores, vel proconsules regebat, ita tamen vt proconsules annuum magistratum gererent, legati verò proprætores plus minusue in prouincijs suis ab Augusto pro libito detinerentur. Duo autem præter memoratos in Orientem Rectores mittebantur: alter in Ægyptum ab Augusto, alter in Cretam ac Cyrenem à Populo. Cum Augustus A. V. 724. Alexandriam occupasset, Ægyptum in prouinciæ formam redegit, quæ cum esset populo frequentissima, & annonæ ac pecuniarum copia abundaret, incolæ verò morum leuitate, ac rerum nouarum studio suspecti haberentur, Augustus non Senatoribus, sed ex ordine equestri viris Ægyptum regendam tradere decreuit; immò vetuit, ne quis Senator in Ægyptum proficisceretur, nisi ipse nominatim id permisisset. Cornelius Gallus poeta insignis ac eques Romanus, quòd ad Paraetonium egregiam Augusto operam contra Antonij classem nauasset, Ægypto præpositus fuit. Tacitus lib. 1. histor. ait: *Ægyptum copiasque quibus coercetur, iam inde à Diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, prouinciam aditu difficilem, annona fœcundam, superstitione ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi relinquere.* Duæ legiones prouinciam in officio continebant. Idem lib. 12. ait: *Diuus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretaque eorum proinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur.* Id noui apud Romanos exempli fuit; nunquam enim nisi prætorijs aut consularibus viris prouinciarum ordinaria administratio committebatur, ac post diuisionem prouinciarum ab Augusto factam, illarum rectores à Populo eligebantur, qui prætura vrbana vel consulatu perfuncti erant; inde prouinciæ prætoriæ vel consulares, vti diximus, appellatæ. At Augustus etiam equites nullo antea magistratu decoratos, non solùm Ægypto, sed alijs etiam quibusdam prouincijs, quæ ad ipsum spectabant, imposuit, ijs præsertim quæ antea à regibus tenebantur, excepta tamen Syria, ac Hispania Tarraconensi, quibus viros consulares præesse voluit; vnde postea Tiberius reprehensus apud Suetonium cap. 41. *quòd Hispaniam ac Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit.* Iudæam post relegatum Archelaum Coponio equiti Romano Augustus demandauit, ex Iosepho lib. 18. antiq. cap. 1. quod ipsum Strabo scripsit in fine lib. 17.

Libyam prouinciam Africæ, quæ & Cyrenaica ab vrbe metropoli Cyrene dicta est, testamento regis Ptolomæi Apionis Romani obtinuerunt Olympiade 176. V. C. 678. ex Appiano libro 1. de bel. ciu. pag. 420. quam vnà cum Creta Augustus Populo concessit. Strabo lib. 17. pag. 577. *Nunc*, inquit, *prouincia est Cyrenaica cum Creta coniuncta.* Suetonius cap. 2. de Vespasiano

no ſcribit: *Quæſtor Cretam & Cyrenas prouinciam ſorte cepit*. Imperante Auguſto erat prouincia, ac proconſules in eandem annui mittebantur. Tacitus lib. 15. ſcribit Claudium Timarchum Cretenſem accuſatum, *quòd dictitaſſet in ſua poteſtate ſitum, an proconſulibus, qui Cretam obtinuiſſent, grates agerentur*. Idem libro 3. Annal. nominat *Cæſium Cordum proconſulem Cretæ*, vti ſuperiùs notaui. In vetuſtis inſcriptionibus pag. 415. 5. Q. Garcilius Macer, & pag. 1091. 6. Q. Cæcilius Rufinus dicuntur *Proconſules Cretæ, & Cyrenarum*. At pag. 433. 1. Q. Luxillius Egnatius inſcribitur: PR. PR. PROV. CRETAE. CYR. *Proprætor Prouinciæ Cretæ Cyrenarum*. Non ſemel enim prouinciæ populi ab Auguſtis per proprætores adminiſtratæ ſunt; ſiue bello in prouincijs exorto, ſiue Senatus ac Populi poteſtate in ordinem redacta, quod ſequiori Cæſarum imperio contigit. Prouincia Cyrenarum poſtrema erat diœceſium Orientalium; nam reliqua pars Africæ ad imperium Occidentale ſpectabat. Cum Iudæi à magiſtratu Cyrenenſi prohiberentur ſacram pecuniam Hieroſolymam tranſmittendam colligere, querelas ea de re ad Agrippam toti Orienti ab Auguſto impoſitum, detulerunt, qui Cyrenæorum magiſtratui ſcripſit pro Iudæis: *Hos ego*, inquiens, *ſuo iuri, ſuiſque moribus relinqui iubeo, & ſi qua in vrbe pecunia ſacra intercepta eſt, eam per delectos ad hoc idoneos Iudæis reſtitui*. Ex Ioſepho lib. 16. antiq. cap. 10. Quare cum Caius Cæſar eiuſdem Agrippæ filius, ab Auguſto Orienti impoſitus fuerit, ac in Ægyptum expeditione aduersùs Arabes ſuſcepta venerit, de vtraque prouincia poſt Aſiaticas hæc pauca ſubieci.

Hactenus Romanas in Oriente prouincias, ad quas cum extraordinario imperio Caius Cæſar ab Auguſto miſſus fuit, deſcripſimus; modò exponendum eſt quinam id temporis Reges ac Dynaſtæ in eodem Oriente fuerint, amici ac ſocij P.R. qui aduenientem eas in regiones Auguſti filium, quæſitiſſimis honoribus coluerunt. Hos inter non ſolùm ob ditionis amplitudinem, verùm etiam ob eximia in Cæſarem Caium officia, primo mihi loco nominandus venit Archelaus Cappadociæ rex, quem alij poſtea ſequentur. Romani cum potentiam Parthorum latiùs trans Euphratem imperitantium, ſuſpectam haberent, quicquid terrarum à fontibus Euphratis ad mare Rubrum extenditur, amicis regibus adminiſtrandum tradidere, vt hi vim Parthorum metuentes, muneribus atque affinitatibus eoſdem ſibi conciliarent, atque præpotentis hoſtis arma procul à Romanis prouincijs ſubmouerent, eorumque regna totidem veluti imperij Romani arces exiſterent. Ceterùm bella ciuilia inter Pompeium ac Cæſarem, eorumque reliquias, vti Rempublicam peſſum dedere, ita pleroſque Orientis reges in eandem pariter ruinam traxerunt. Cum Ariobarzanes à Pompeio adhuc ſuperſtite, ac conſentiente patre, Cappadociæ rex impoſitus, ex Valerio Maximo lib. 5. cap. 7. imperata à Caſſio contra Triumuiros ſubſidia mittere recuſaſset, ab eodem captus, ac neci traditus fuit, regnumque Ariarathes frater occupauit, teſte Dione lib. 47. ad A. V. 712. Cum verò Antonius Bruto ac Caſſio extinctis, anno inſequenti V. 713. victor Aſiæ prouincias perluſtraret, Siſinna nobili apud Cappadoces familia ortus, Ariarathi de Cappadociæ regno coram Antonio litem intendit, ac ab eodem feminarum amori obnoxio, Glaphyræ matris formoſiſſimæ opera, regnum obtinuit. Horum auctorem habemus Appianum lib. 5. belli ciu. pag. 675. de Antonio ſcribentem: *Diſceptationes quoque ciuitatum ac Regum ex arbitrio compoſuit: Siſinnæ Ariarathiſq;*

in Cap-

in Cappadocia, prælato Sisinna in Claphyræ matris formosæ gratiam. Hinc argumentum obscæni epigrammatis Augustus postea sumpsit, quod Antonio obicit apud Martialem. At A. 714. cum Parthi Romanos tota Asia ac Syria eiecissent, Ariarathes Sisinnæ bellum intulit. Strabo libro 12. pag. 370. de Horoasso munitissimo Cappadociæ oppido scribit: *Nostra ætate Sisinnus thesaurum suum ibi asseruauit, qui Cappadociæ imperium affectarat*. Quem vitæ exitum Sisinna habuerit, incompertum est; hoc tamen constat, acerbo eundem fato sublatum; nam cum anno Vrbis 718. Antonius eiectis ex Asia Parthis, regna pro libito disponeret, regem constituit, inquit Dio lib. 49. *Cappadociæ, eiecto Ariarathe, Archelaum, cuius genus paternum deducebatur ab Archelais, qui contra Romanos belligerauerant, mater autem ei erat scortum Glaphyra*. Huius Archelai proauus Archelaus dux Mithridatis in Græcia contra L. Syllam bellum gesserat; dein bello secundo Mithridatico ad Murænam transfugerat. Huius filius Archelaus cum amicus esset Gabinio Syriæ proconsuli, in eiusdem castra venit, cum expeditionem in Parthos meditaretur. Cum verò Aulus Gabinius castra contra Ægyptios mouisset, vt Ptolomæum Auletem in regnum reduceret, eiusque filiam Berenicem vsurpato throno pelleret, Archelaus à Berenice spe nuptiarum Alexandriam euocatus, eadem vxore ducta, copias contra Gabinium ducens, victus prœlio occubuit, mense regni sexto, ex Strabone lib. 12. pag. 385. Hunc Archelaum Pompeius sacerdotem Bellonæ ac Comanorum Principem (vtraque enim dignitas vna eidemque conferebatur) constituerat; *cuius dynastæ parem opibus*, ex Appiano in Mithridat. pag. 252. eoque cæso, Archelaus filius in sacerdotium ac principatum patri successit, quod tamen vtrumque eidem abstulit Cæsar anno Vrbis 707. cum Pharnacem vicisset, Lycomede subrogato, *qui*, vti scribit Hirtius cap. 66. de bello Alexandrino, *regio Cappadocum genere ortus, propter aduersam fortunam maiorum suorum, mutationemque generis, iure minimè dubio, vetustate intermisso; sacerdotium id repetebat*. Ex hoc verò Archelao eiusque vxore Glaphyra natus est Archelaus, quem Antonius Cappadociæ regem creauit, Sisinnæ frater, quem Ariarathes Cappadociæ regno eiecerat. Huius familiæ genealogiam ac sacerdotia recitat Strabo libro 12. pag. 384. libro verò 17. pag. 547. scribens de Archelao semestri rege Ægypti, ait: *Erat autem filius eius Archelai, qui contra Syllam bellum gessit, & postea à Romanis ei honor est habitus, ac auus eius fuit, qui tempore nostro in Cappadocia regnauit, Comanorum sacerdos quæ in Ponto sunt*. Plutarchus in Antonio narrat Archelaum cum in castris Gabinij versaretur, magnam cum Antonio familiaritatem contraxisse, antequam regijs nuptijs oblatis, in Ægyptum malo fato recederet; tum nece eiusdem recitata, ait: *Nec verò latuit homines Antonij humanitas erga Archelaum iam mortuum. Nam cum illi hospes familiarisque fuisset, bellum viuenti necessitate intulit, mortui autem corpus quæsiuit, & regio funere ornauit*. Archelaus auus Archelai regis Cappadociæ occisus fuit anno Vrbis 698. cum Antonius in Gabinij castris equitum præfectum ageret, annos natus quinque ac viginti, ex Appiano libro 5. de bel. ciu. pag. 675. Idem autem Antonius vicesimo postea anno Triumuir Archelaum nepotem regno Cappadociæ ornauit, non tam in Glaphyræ eiusdem matris sibi plurimùm dilectæ gratiam, quàm ob memoriam eiusdem aui Regis Ægypti, sui olim in

Syria amici. Scribit Iosephus lib. 1. belli cap. 27. Glaphyram Archelai regis Cappadociæ filiam, ac prioris Glaphyræ neptem, Alexandro regis Herodis filio nuptam, multa sæpiùs de suæ familiæ nobilitate commemorantem iactasse paternum genus à Tameno: maternum autem à Dario Hystaspis filio. Hæc me genealogia latet; vnum tamen scio, Ricciolium Archelai genealogiam penitus ignorasse, & grandem etiam prochronismum peccasse lib. 5. Chronol. Refor. cap. 9. tomi prioris, vbi num. 5. ait: *Summoto Mithridate creatus est, Cappadocum consensu à Romanis Ariobarzanes; tandem Archelao pronepote mortuo Romæ consulibus C. Cælio Rufo & L. Pomponio, vt ait Tacitus, id est, anno 84. ante Christum, desiit regnare in Cappadocia.* Hæc multùm admodum Reformatam chronologiam Ricciolij deformant. Archelaus postremus Rex Cappadocum erat pronepos Archelai, qui in Græcia contra Syllam pugnauit, non verò Ariobarzanis, cui Romani regnum Cappadociæ tradiderant. Strabo lib. 12. pag. 372. ait: *Ita rex ab ijs factus est Ariobarzanes, cuius in tertia stirpe genus defecit. Exinde Archelaus ab Antonio rex est constitutus, nulla affinitate ipsis coniunctus.* At peius in chronologia labitur; nam C. Cœlius Rufus & L. Pomponius Flaccus consulatum gessere A. V. 770. post Christum natum iuxta vulgarem epocham 17. quo anno Archelaus Romæ obijt, ex Tacito ac Dione. Itaque Ricciolius centum annorum, vno insuper addito, prochronismum admisit. Ariobarzanes secundus qui regnabat in Cappadocia A. V. 704. quo anno Cicero erat Proconsul Ciliciæ, ante æram vulgarem anno quinquagesimo lib. 6. ad Atticum epist. 1. dicitur *rex perpauper*, qui petita à procuratoribus Pompei sexcenta talenta dare non posset. Verùm Archelaus omnium P. R. sociorum regum ditissimus euasit, ita vt post eius obitum, regno in prouinciam redacto, *fructibus eius leuari posse centesimæ vectigal professus Cæsar Tiberius, ducentesimam in posterum statuerit*, ex Tacito lib. 2. Annalium. Bello Actiaco cum validis copijs in Antonij castra venit, quo victo, veniam cum regno ab Augusto impetrauit. Cum A. V. 734. iunctis cum Tiberio copijs, Tigranem in Armeniæ regnum reduxisset, teste Iosepho lib. 15. antiq. cap. 5. Augustus id temporis Asiam perlustrans, Armeniam minorem, ac vniuersam asperam Ciliciam eidem dedit, ex Dione lib. 54. ad A. V. 734. Strabo lib. 11. *Minorem*, inquit, *Armeniam cum alij aliàs Romanorum arbitratu habuissent, vltimo loco Archelaus tenuit.* Idem lib. 14. pag. 461. scribit: *Post Corycum Eleusa insula est continenti propinqua. Eam Archelaus condidit, ac regiam sibi fecit, cum totam asperam Ciliciam, excepta Seleucia, esset nactus, quomodò & Amyntas priùs habuit, & ante hunc Cleopatra.* Augustus Seleuciam ad Calycadnum liberam à iure regio, suis legibus viuere permisit, quod priuilegium ratum habuisse sequioris ætatis Imperatores eruditè ostendit ex eiusdem vrbis nummis doctissimus Spanhemius dissert. 9. pag. 786. quem tamen miror ibidem Strabonem non laudasse, Iosephus Straboni similiter scribens libro 16. capite 8. de Herode rege ait; *Cum appulisset Eleusam oppidum Ciliciæ, quod Sebaste mutato nomine dicitur, offendit ibi Archelaum regem Cappadocum*; & capite 16. Herodes nuntios cum literis mittit ad Archelaum Eleusæ degentem. In subscriptione Synodi Calchedonensis legitur: *Alexander Sebastæ Ciliciæ.* Eleusa Rhodo distat stadijs centum ac viginti, hoc est, M. P. quindecim, à continenti Ciliciæ quatuor, eiusdem verò ambitus mille passum fuisse

tradit

tradit Strabo lib. 14. pa g. 448. Polemone rege Ponti vita functo, Archelaus Pythodoridem eiusdem vxorem matrimonio secum iunxit, ac quòd suscepti ex Polemone filij erant adhuc infantes, eorundem ditionem quæ ad Euxinum circa Trapezuntem latiùs extendebatur, vnà cum vxore administrauit. Porrò Archelaus cum accepisset Caium Cæsarem in Orientem aduenisse, summis illum officijs coluit, quæ illi postea imperante Tiberio, exitio fuere, vt insequenti capite ostendo.

In superiori autem Cilicia vltra Taurum ac circa Amanum montem plures reguli tyrannidem exercebant, nec Romani proconsules, qui Ciliciæ præerant, eosdem expugnare in lucri loco ponebant; cum ob altissimorum montium latibula, magna cum difficultate inueniri possent, ac facilius esset paucos dominos armis ostentatis, quàm præferoces barbaros eisdem subiectos, legum præsidio in officio erga Romanos continere. Cicero cum proconsul Ciliciam prouinciam obtineret, ac bellum Parthicum timeret, libro 15. famil. epist. 1. scribebat ad Consules: *Regis Deiotari & voluntatem & copias quantæcumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges, tyrannique neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt.* Strabo libro 14. pag. 445. scribit: *Alij à pluribus regebantur tyrannis. Nostro tempore omnium est Dominus factus Tarcondementus* (Tarcondimotus legendum est) *vir præstans, & ob virtutem à Romanis rex appellatus, qui successionem posteritati suæ tradidit.* Idem à Cicerone in epistola memorata laudatur: *Cum exercitum*, inquit, *in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ & Cappadociæ mihi literæ redditæ sunt à Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque Populi Romani existimatur.* Bello Actiaco pro Antonio cum alijs Asiæ regibus interfuit, ac nauali pugna ab Agrippa victus interijt, paulò ante quàm apud Actium vniuersa classe prœlium committeretur, ex Dione lib. 50. ad A. V. 723. Philopator eiusdem filius in paternum regnum successit, à quo tamen illum mox victor Augustus eiecit, quamuis filij Tarcondimoti, *qui summa antea amicitia cum Antonio & Cleopatra iuncti, tunc fortunam secuti, defecerant ab ijs.* Verum cum idem Imperator post decennium anno Vrbis 734. vniuersam Asiam lustraret, *eam ditionem*, inquit Dio lib. 54. *Tarcondimoto, quam pater eius Tarcondimotus in Cilicia habuerat, attribuit.* Huic successit Philopator, qui anno Vrbis 770. tertio principatus Tiberij Cæsaris obijt, regno interim turbato, plerisque Romanum, alijs regium imperium cupientibus, ex Tacito lib. 2. Annalium. Num hic, vel eiusdem decessor Tarcondimotus regnaret, cum Caius Cæsar in Orientem transmisit, non ausim adstruere. Alij ad Amanum tyranni à nullo nobis scriptore recitantur.

Pythodoris regina Ponti eius quæ ad Cappadociam sita est, aliarumque circa Euxinum ditionum domina, in ore famæ versabatur. Hæc Polemonem regem maritum habuerat, eoque vita defuncto, filijs etiam tum impuberibus, regnum prudenter æquè ac feliciter administrabat, præsertim cum Archelao regi Cappadociæ iterum nupsisset. Polemo A. Vrbis 714. quandam Ciliciæ partem cum regio titulo ab Antonio obtinuerat, ex Appiano libro 5. bel. ciu. pag. 715. cum Dario Pharnacis filio, Mithridatis nepoti, idem Antonius Ponti regnum tradidisset. Verùm Polemo in Darij locum paucos intra annos suffectus, Pontum dimissa Cilicia, ab Antonio obtinuit.

Antonium Parthico bello A. V. 718. secutus, ac cum Oppio Statiano Antonij duce à Parthis improuisò aggressus, exercitu amisso, captus fuit, ac pecunia data, dimissus, ex Dione lib. 49. Cum verò Regem Mediæ ad societatem cum Antonio ineundam induxisset, Antonius nauati fœderis præmium minorem Armeniam eidem donauit, ex eodem Dione in fine libri 49. ad annum Vrbis 721. Post biennium bello Actiaco auxiliares copias ad Antonium transmisit, vti refert Plutarchus in Antonio. Augustus verò post victoriam Polemoni datum ab hoste Antonio regnum sanxit, Strabo lib. 12. pag. 398. scribit Polemonem filium fuisse Zenonis Rhetoris, ciuis Laodicensis in Phrygia, *qui ob res præclarè gestas, regno dignatus est, primum ab Antonio, deinde à Cæsare Augusto*. Hic tamen minorem Armeniam Polemoni ablatam, Archelao Cappadoci tradidit. Dio libro 53. ait: *Eodem anno* V. C 728. *Polemo Rex Ponti in socios ac fœderatos P. R. adscriptus est, ac prima subsellia in theatris per totum eius regnum Senatoribus tributa*. Cum A. V. 740. Scribonius quidam Mithridatis se nepotem fingens Bosphori regnum, mortuo Asandro rege ab Augusto illis gentibus dato, occupasset, ac Dynamim Pharnacis filiam, ac Mithridatis neptem, Asandri verò demortui vxorem, in matrimonium duxisset, Agrippa, qui tum Orienti cum imperio præerat, Polemoni iniunxit, vt Scribonium regno pelleret; isque cum Scribonium superstitem non inuenisset (fraude enim cognita, hominem necauerant) resistentes tamen Bosphoranos prælio vicit, ac ab Agrippa qui cum legionibus in Bosphorum aduenerat, idem regnum accepit vnà cum vxore Dyname, quod Augustus antea decreuerat. Horum auctores Dio libro 54. ac Iosephus libro 16. antiquit. capite 3. Strabo lib. 11. pag. 340. scribit Polemonem barbaras quasque gentes ad Tanaim vsque bello subegisse. *Tanaim vrbem*, inquit, *iussa facere detrectantem nuper euastauit*. Idem pag. 344. ait: *Polemo Colchidem habuit: eoque mortuo vxor Pythodoris regnum in Colchos, Trapezuntem, Pherraciam, & supra accolentes barbaros tenuit*. Erat hæc filia Pythodori ciuis Tralliani teste eodem libro 12. pag. 382. cui dicitur *prudens mulier & praesse rebus gnara*. At Polemo, cum Aspungitanis circa Mæotidem paludem bellum intulisset, ab hostibus captus, miserè interijt, ex eodem lib. 11. pag. 341. qui inferiùs pag. 382. lib. 12. scribit: *Pythodoridis filiorum alter cum matre priuatus regnum administrabat, alter recens Armeniæ maioris rex est creatus. Ipsa Archelao nupsit, & cum eo, dum is in viuis permansit, vitam exegit, nunc vidua est &c.* Anno Vrbis 770. Archelaus Romæ obijt, vt proximè ex Dione ac Tacito narraui. Idem autem Tacitus ad annum Vrbis 771. lib. 2. Annal. de Armenijs scribit: *Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone, sed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd in prima infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxtà deuinxerat*. Illum Germanicus Cæsar volentibus Armenijs regem dedit, quem illi Artaxiam appellarunt. Nomen verò Zenonis antea tulerat à Zenone auo Pithodoridis patre. Alter Pythodoridis filius de nomine patris Polemo dicebatur, hæc de Caio Caligula Imperatore scribente Dione lib. 59. ad A. V. 791. *Polemoni Polemonis filio paternum imperium ex Senatus consulto videlicet tribuit*. Huius Polemonis filij meminit, Claudio imperante, Iosephus libro 19. antiq. cap. 7.

Ponti

Ponti Dynastia Dominum eundem appellans. Hunc regnum Ponti Neroni postea cessisse tradit Suetonius cap. 12. Ceterùm Pythodoris regiam habebat apud Cabiram, quæ antea Mithridatis fuerat, quam cum Pompeius meliorem in formam redactam, Diopolim nominasset, *addidit ipsa operi aliquid & Augustam nuncupauit*. Strabo lib. 12. pag. 183. Quo verò anno Polemo occisus fuerit, nullus nos veterum docuit. Duo eiusdem numismata exhibet Carolus Patinus ob eximiam eruditionem equestri dignitate nuper ornatus, in notis stelographicis ad cap. 18. Suetonij de vita Neronis.

Quartum in Asia regnum Commagenorum erat, cuius metropolis Samosatæ Euphrati impositæ. Ea verò ditio parua quidem, sed admodum felix dicitur à Strabone lib. 16. pag. 516. Pompeius Antiochum regem Commagenorum bello aggressus, Reipublicæ tributarium fecerat. Cicero ex Cilicia A. V. 703. ad Romanos magistratus scribebat: *Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse*. Ventidius eundem regem insimulatum, quòd Parthis studuisset, intra Samosatas obsedit, ac adueniente Antonio, diutius oppugnatus, honorificis conditionibus deditionem fecit. Mithridates eidem successit, ac præsens, teste Plutarcho, cum auxiliaribus copijs bello Actiaco, in castris Antonij fuit. Huic Antiochus frater litem intendit, ac missum à fratre Romam legatum, dolo interfecit, quod cum Augustus intellexisset, euocatum Romam Antiochum, ac à Senatu damnatum, neci tradidit. At Mithridatem regem necatum pariter fuisse colligo ex Dionis libro 54. vbi de Augusto A. V. 734. hæc leguntur: *Mithridati cuidam Commagenem, quòd eius rex patrem huius Mithridatis occidisset, puero etiamnum attribuit*. Tacitus lib. 2. ad A. V. 770. ait: *Per idem tempus Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, alijs regium imperium cupientibus*. Anno insequenti Germanico ad res Orientis componendas in Asiam misso, *Commagenis Q. Seruaus præponitur, tum primum ad ius prætoris translatis*. Ex his Taciti verbis colligo post Mithridatem Antiochum apud Commagenos superstite Augusto regnasse, cuius regnum quamuis Tiberius Romanis prouincijs adiecerit, Caius tamen eiusdem successor inito statim imperio, *Antiocho Antiochi filio Commagenem paternum regnum, adiectis Ciliciæ maritimis, dedit*, Dione teste lib. 59. quod tamen eidem rursus ademit, ex eodem de Claudio scribente lib. 60. ad A. V. 793. *Antiocho Commagenem, quam ei idem dederat, ademeratque Caius, restituit*. Huius Antiochi meminit Iosephus lib. 19. cap. 7. ac Tacitus lib. 12. A. V. 805. scribens Cilices agrestes Trosobore duce rebellasse, ac Anemurium obsedisse. *Dein*, inquit, *rex eius oræ Antiochus, Trosobore alijsque primoribus interfectis, cuncta sedauit*. Anamurium oppidum erat Ciliciæ Tracheæ. Suetonius cap. 8. de Vespasiano ait: *Thraciam, Ciliciam, & Commagenem ditionis regiæ vsque ad id tempus, in prouinciarum formam redegit*. Etenim Antiochus rex à Cæsennio Pæto Syriæ legato delatus, quasi cum Parthis conspirasset, regno eiectus, Romæ cum filijs degere à Vespasiano iussus est. Rem fusiùs narrat Iosephus lib. 7. de bello Iud. capite 27. Casaubonus post Turnebum in notis ad laudatum caput Suetonij, putat legendum *Thracheam Ciliciam, & Commagenem*; nam Antiochus etiam Tracheæ Ciliciæ imperabat, ex Dione quem laudat, quod itidem ex Tacito poterat confirmare. Potuit etiam quod maximè ad rem faciebat, adducere Aurelium Victorem in epitome de Vespa-

siano

siano scribentem: *Syria seu Palæstina, nec non Cilicia Trachea & Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, prouincys accessere*. Verùm omnium Mss. lectio retinenda videtur ex Eutropio lib. 7. de Vespasiano scribente: *Thraciam, Ciliciam Tracheam, Commagenem, quæ sub regibus amicis erant, in prouinciarum formam redegit*. Vtut sit de hoc, certum est lapsum Vsserium ad annum 72. epochæ Dionysianæ, dum ait Antiochum Vespasiano conciliatum, regno restitutum fuisse ex Iosepho. Nusquam enim hoc Iosephus scripsit, sed tantùm Imperatorem Antiocho ac filijs conciliatum, iussisse vt Romæ vitam agerent, regno interim in prouinciæ formam redacto, vti laudati scriptores testati sunt. Hunc verò Antiochum illum esse, qui à Caio Caligula regnum paternum acceperat, ex Iosepho colligitur lib. 19. in fine, vbi sponsalia Epiphanis eiusdem filij recitat.

Syriæ ac Phœniciæ prouincijs plures reges, vt à subditis vocabantur, veriùs reguli Romanorum tributarij, prætendebantur. Archelaus Ethnarcha Iudæam tenebat, eiusque fratres Philippus Itureæ, Thraconitidi, & Gaulanitidi, quæ trans Iordanem ditiones erant, dominabatur. Herodes verò cognomento Antipa, Samariam obtinebat, Herodis regno ita diuiso ab Augusto, Caio Cæsare filio inter iudices sedente, vti cap. 6. mihi narratum est. Profectò Herodem non fuisse superstitem, cum Caius in Orientem transmisit, præter superiùs congesta testimonia, indicio satis manifesto est, quòd Nicolaus Damascenus, & ex eodem Iosephus in vita Herodis, quam diligenter æquè ac prolixè in literas misere, ne verbum quidem ea de re fecerunt. Equidem recensent Herodem semel atque iterum Agrippa cum imperio in Asiam veniente, ad eundem statim salutationis officia persoluturum nauigasse, eumque Hierosylimam deductum, ac maximo honore ab vniuersis exceptum. Qui sanè si in viuis fuisset, haud minus honorificè Caium Cæsaris Augusti filium per Iudæam, vti dicam, transeuntem, excepisset. Sanctus Lucas cap. 3. trium fratrum ditiones describit, cui etiam memoratur *Lysanias Abilinæ Tetrarcha*. Num hic Lysanias filius fuerit Lysaniæ partis Arabiæ Nabatęæ ac Itureæ Principis ab Antonio A. V. 718. teste Dione lib. 49, interfecti, nepos verò Ptolomæi Mennei F. qui Heliopolim, Chalcidem, & Ituræorum montes possedit ex Strabone lib. 16. pag. 518. in medio relinquo. Casaubonus exercit. 13. non putat illius filium fuisse, cum tres ac sexaginta anni ab obitu prioris Lysaniæ ad alterum Euangelistæ memoratum intercedant. Baronius ad annum Christi 31. num. 7. scribit Abilinam fuisse Tetrarchiam in prouincia Decapoleos in Palæstina, ex Plinio lib. 5. cap. 18. *Quippè qui*, inquit, *dicat prouinciam in Palæstina Decapoleos dictam, cuius est mentio in Euangelio, cum decem habuerit ciuitates, earundem fuisse Tetrarchias singulas, regnorum instar, & in regna solere contribui*. Nusquam hæc Plinius asseruit; siquidem cum laudato capite decem vrbes recensuisset, ex quibus prouincia Decapoleos componebatur, addit: *Intercursant, cinguntque has vrbes Tetrarchiæ regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cum supra dicto fonte, Abila, Acca, Ampeloessa, Gabe*. Itaque ex Plinio decem vrbes Decapoleos neutiquam singulæ Tetrarchias constituebant, sed Tetrarchiæ eas decem vrbes cingebant, earundemque territoria interseçabant. Vno verbo. Plinius cum sigillatim decem vrbes Decapoleos recitasset, Abilam, aliasue, quæ Tetrarchias constituebant, subijcit, vt istæ ab illis decem diuersæ citra dubium appareant. Abilam ditionemque

fini-

finitimam Lysaniæ in Libano fuisse scribit Iosephus lib. 19. Antiqu. cap. 4.

Reges etiam Emesenis imperabant, quorum Sampsiceramus A. V. 709. Cæcilium Bassum contra Cæsaris duces auxiliaribus copijs iuuit, ex Strabone lib. 16. vbi Iamblichum eiusdem filium nominat, res cum sene patre administrantem. Hunc Iamblichum Antonius bello Actiaco per summam crudelitatem interfecit, quòd suspicabatur eundem transitionem ad Cæsarem destinasse. Dio lib. 50. de Antonio ait: *Iamblichum partis cuiusdam Arabiæ regem inter tormentum occidit*. Augustus verò post annum vndecimum, cum Asiam lustraret, *Iamblicho Iamblichi filio paternum in Arabia principatum* dedit, ex eodem lib. 54. Hic verò regnum ad successores transmisit; nam Sampsicerami regis Emesenorum, imperante Claudio, meminit Iosephus lib. 19. antiq. cap. 7. Cicero lib. 15. famil. epist. 1. ex Cilicia Romam scripta, ait: *Eodem die à Iamblicho Phylarcho Arabum, quem homines opinantur benè sentire, amicumque esse Reipublicæ nostræ, literæ de ijsdem rebus mihi redditæ sunt*. Lambinus frustra pro Phylarcho reponit Phararco; nam veterem lectionem retinendam nouissimus idemque eruditissimus Ciceronis interpres Græuius in notis ibidem ostendit. Hic ille est Iamblichus, qui Cæcilio Basso suppetias tulit. Quòd Pompeius patrem Iamblichi Sampsiceramum tributarium Reipublicæ fecisset, ac die triumphi in pompæ ferculis, inter deuictorum regum nomina Sampsiceramum Romæ hactenus inauditum inscripsisset, Cicero id temporis Pompeio subiratus, eundem irrisionis causa *Sampsiceramum* non semel appellabat in epistolis A. V. 695. ad Atticum scriptis. Hæc ait lib. 2. epist. 16. *Nunc verò, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse?* Pompeius legem Iulij Cæsaris consulis de agro Campano diuidendo adprobabat, secus ac in suo consulatu contra Rulli Tribuni plebis conatus fecerat Cicero. Mons Antilibanus in Cœle-Syria supra mare Sidonium assurgit, & vltra Damascum ad Arabiæ montes porrigitur, vbi erat ditio Sampsicerami, ex Strabone lib. 16. laudato. In monte autem Libano erat Chalcis, cuius Dynasta erat Lysanias, ex Iosepho lib. 14. Antiquitatum cap. 13. & cap. 14. ait: *Cæsare bellum apud Alexandriam gerente, certatim opem tulerunt Cæsari Iamblichus Dynasta, & Ptolomæus Sohemi filius Libanum montem incolens*. Plures sanè reguli in varias Tetrarchias diuisi cis & vltra Euphratem, quà Syriam iuxtà labitur, angustiùs dominabantur, quorum ne nomina quidem Romanorum rerum scriptoribus recitantur; & illi quidem Seleucidarum regno in Syria post annos ducentos ac septuaginta deficiente, varias ditiones occuparunt, nec Romanis curæ fuit eosdem bello aggredi, ac de medio tollere, quòd montanam regionem eamque steriliorem tenebant.

Arabiam Nabatæam, mortuo Oboda rege, Æneas eiusdem affinis, inconsulto Augusto, occupauerat, nomen verò Aretæ tum primùm assumpsisse scribit Iosephus lib. 16. Antiq. cap. 15. Syllæus Obodæ regis procurator Romam profectus, Aretæ coram Augusto de regno litem intendit. At sub idem tempus Nicolaus Damascenus Herodis Regis legatus Romam aduenicns, Syllæum plurium criminum reum apud Imperatorem luculenta oratione peregit. Augustus quamuis initio Aretæ legatos, ac sibi delata munera despexisset, quòd se inconsulto vacuam Nabatæi regni sedem occupasset, Syllæi criminibus patefactis, eoque damnato, Aretæ regnum sanxit. Aretas viuebat postremo anno imperij Tiberij Cæsaris; nam Iosephus lib. 18. cap. 7. de Hero-

Herode Antipa Herodis regis Iudæorum filio scribit: *Herodes Tetrarcha vxorem habebat Aretæ filiam, cum qua iam multo tempore conuixerat*. Narrat deinde bellum eiusdem Aretæ contra Herodem, vnde constat Aretam diutiùs regnum possedisse. Aretas alter Obodæ decessor A. V. 689. cum quinquaginta armatorum millibus Hierosolymam obsedit; at à Scauro in Syriam à Pompeio misso, obsidionem soluere iussus, Philadelphiam recessit. Dein Pompeius in Syriam veniens, rebus prouinciæ constitutis, *Aretam etiam Arabum Nabatæorum regem bello petijt*, ex Appiano in Mithrid. pag. 244. Scribit Dio lib. 37. *ipsum sine labore cepit, præsidiumque eis addidit*. Rectiùs tamen Plutarchus ac Iosephus narrant Aretam timore perculsum, Pompeio significasse se dicto audientem fore, ac imperata facturum. Scaurus Pompei quæstor in Syria relictus, bellum Aretæ intulit, & cum magnam regionis partem deuastasset, acceptis ab Areta trecentis talentis, bello finem imposuit. Post Scaurum Syriam biennio tenuere Marcius Philippus ac Lentulus Marcellinus prætores. Vterque, inquit Appianus in Syriacis pagina 120. *conflictatus est cum Arabibus ex vicino infestantibus*; *quæ causa est vt posthac in Syriam mittantur proconsules*, *consulari potestate in bello gerendo præditi*. Aulus Gabinius primus Syriæ proconsul *contra Nabatæos profectus*, *hos quoque vno prælio profligat*. Iosephus lib. 14. Antiq. cap. 11. Porrò Gabinij fortiter ac feliciter gesta in Syria, Iudæa, Arabia, ac Ægypto laudatus Iosephus describit, vt Ciceronis liuor appareat, qui in Pisoniana ac de prouincijs consularibus Gabinij proconsulatum tantis conuicijs exagitet, cum tamen ipse ob Pendentissas ignoti antea Romæ nominis Cilicum agrestium genus, triumphum ambitiosiùs postulauerit, Catone contradicente, quem ob id *ingratissimum* appellat lib. 7. ad Atticum epist. 2. Aretæ successit Malchus, qui Arabiam Nabatæam tenebat A. V. 706. nam erumpente eo anno, post necem Pompei, bello Alexandrino, *Cæsar*, inquit Hirtius initio libri de bello Alex. *equites ab rege Nabatæorum Malcho euocat*. Anno 713. Parthis duce Pacoro, Syriam irrumpentibus, Malchus ad eosdem accessit, ac anno insequenti Herodem Nabatæorum finibus exclusit, cum in Arabiam iter intenderet, ex Iosepho lib. 14. cap. 25. Ventidius Parthis è Syria fugatis multam imprimis *à Malcho Nabatæo pecuniam exegit*, *quòd is Pacorum auxilio iuuisset*, ex Dione lib. 48. ad A. V. 715. Viuebat A. V. 723. nam à Plutarcho inter reges, qui bello Actiaco auxiliares copias ad Antonium miserunt, nominatur *Malchus Arabiæ rex*; vbi tamen *Manchus* perperam scribitur. Ille tamen fortunam secutus, Q. Didio Cæsaris Octauiani in Syria legato suadente, naues à Cleopatra in sinu Arabico fabricatas, queis per mare rubrum fugam capessere meditabatur, combussit, ex Dione lib. 51. ad A. V. 724. Vir eruditus scribit apud Arabes regem vulgari cognomine Malchum appellatum antiquitùs, vti Cæsares, qui apud Romanos imperabant, Arsaces qui apud Parthos; vnde huius regis cognomen cunctis regibus Nabatæorum commune *Malchus* eidem putatur. Odi logomachias. Ne tamen in hanc opinionem descendam vetant Plutarchus, Dio, Iosephus, ac Hirtius, qui hunc tantùm Arabum regem Malchum nominarunt, quo nomine alium quempiam eorundem Nabatæorum regem ne quidem semel nuncuparunt. Obodas A. V. 730. Arabiæ Nabatææ imperabat, ac per Syllæum, qui omnia vnus apud ipsum erat, mille milites Ælio Gallo Ægypti præfecto misit, expeditionem in Arabiam felicem facturo. Erat Obodas *homo segnis*

& otio

& otio deditus, ex Iosepho lib. 16. cap. 11. ac Strabone lib. 16. pag. 537. ita vt Syllæus vim ac potentiam regni penès se haberet, regio tantum titulo Obodæ seruato. Decessit circa A. V. 746. C. Sentio Saturnino Syriæ præside, teste Iosepho superiùs laudato, qui scribit Æneam, postea Aretam nuncupatum Nabatæorum regnum Augusto inconsulto, occupasse, quo de rege priùs sermonem feci, quòd non modò is Arabiam tenebat A. V. 753. quo Caius in Asiam transmisit; verùm etiam eundem Arabiam felicem inuisurum, excepit.

De regibus Armeniorum plura dixi initio cap. 9. quæ iterum repetere non vacat. Appiano in præfatione laudatur *Armenia nulla quidem* Romanis tributa pendens, sed ex eorum auctoritate *reges accipiens*. Ex quo enim Pompeius A. V. 688. Tigrani Armeniæ regnum reddidit, ac Augustus semel, iterum, ac tertio Armenijs regem imposuit, subsecuti Cæsares id in Armenios iuris exercuere, vnde etiam sæpiùs cum Parthis eandem sibi potestatem vsurpantibus, bella gessere, de quibus Tacitus lib. 6. 11. ac sequentibus scribit. Traianus Romanorum principum primus Armeniam in prouinciæ formam redegit; nam teste Dione apud Xiphilinum, bellum intulit Armenijs, *quòd rex Armeniorum non abs se, sed à rege Parthorum diadema accepisset*. Cum verò Armeniam occupasset, Parthamasirem regem Armeniorum puniuit. Eutropius libro 8. ait: *Armeniam, quam occupauerant Parthi, recepit, Pharnace Syro occiso, qui eam tenebat*. Rufus verò in Breuiario: *Armeniam*, inquit, *recepit à Parthis; sublato diademate, regi Armeniæ maioris regnum ademit*: Eius tamen successor Hadrianus, quòd videbat Armeniam sine numeroso præsidio teneri non posse, *Armenijs regem habere permisit, quum sub Traiano legatum habuissent*, ex Spartiano cap. 21. Regem verò ab Hadriano Armenijs datum colligitur ex verbis laudatis Appiani, qui eodem imperante historias descripsit. Huius etiam successores Antoninum Pium ac L. Verum reges Armeniæ creasse eorundem nummi indicant, inscripti: REX ARMENIIS, vel, ARMENIAE DATVS; exemplum Augusti secuti sunt, qui id genus nummos potentiæ ostentandæ gratia cum ea epigraphe cudi iusserat. Hi quidem erant reges, quorum ditiones Romanas prouincias, quà latiùs per Asiam à Ponto ad Ægyptum vsque protendebantur, imperante Augusto, cingebant. Illi pro arbitrio subditis tributa ac milites imperabant, & si quid grauius contra eosdem peccabant, delati ad Augustum, in iudicium vocabantur; siquidem Archelaus rex Cappadocum à subditis, itemque eiusdem nominis Ethnarcha Iudæorum à primoribus prouinciæ apud Augustum delati, Romam euocati sunt. Bello Romanis instante, copias ab Imperatore iussi, in Romana castra mittebant, ac legatorum Syriæ dictis audientes erant, quoties hostium metus immineret. Scribit de Nerone Tacitus lib. 13. *Legionesque ipsas propiùs Armeniam collocari iubet; duosque veteres reges Antiochum & & Agrippam expedire copias, quis Parthorum fines vltro intrarent*; idque passim in historia Romana occurrit. Cum verò testamentarias tabulas conderent, filios quidem successores regni destinare poterant, sed ab Augusto regnum eisdem sanciendum erat, antequàm ius regium exercerent, vti de filijs regis Herodis Iosephus ostendit lib. 17. Immò quandoque Augustus filios à successione regni exclusit: *Mortuo*, inquit Dio lib. 53. *Amynta, regnum filijs eius non tradidit, sed prouinciam P. R. fecit*. Haud licebat regibus finitimorum principum regna aut vrbes inconsulto Augusto, bello lacessere. Hinc

Gg idem

idem grauiùs Herodi succensuit quòd *exercitum extrà regni sui fines eduxerit*, nec causam expeditionis audire dignatus est. Iosephus lib. 16. cap. 15. sed de his hactenus.

CAPVT XII.

Caij Cæsaris in Arabiam expeditio. Iubæ regis Mauritaniæ libri geographici de Arabia ad Caium scripti. Iubæ pater rex Mauritaniæ vulgò perperam appellatus. Cleopatra Iubæ vxor amita Liuiæ Caij Cæsaris vxoris. Iosephi Hebræi ac cum eo Saliani error de anno mortis Iubæ regis. Assignatur tempus quo Strabo de Geographia scribebat. Caius Cæsar Arabiam inuisit. Ex Ægypto in Palæstinam descendens, apud Hierosolymam non supplicat, contra patris Agrippæ exemplum. Augusti ac Liuiæ erga Templum Hierosolymitanum munificentia. Saliani de Caij Cæsaris expeditionibus anachronismi confutati. Archelai regis Cappadociæ erga Caium officia, exitio eidem postea fuere sub Tiberio. Marci Lollij Caij iuuentæ moderatoris rapinæ ex veste eiusdem neptis à Plinio indicatæ.

ROmanas hucusque prouincias, ac regna socia & amica P. R. recensendo, tota Asia peregrinati, ad Caium Cæsarem reuertamur necesse est, Asiaticam eiusdem expeditionem descripturi. Illum quidem ingens cupido incesserat inuisendæ Arabiæ felicis, quam semel tantùm Romana arma ductore Ælio Gallo Ægypti præfecto tentauerant. Nam vel ipso *Felicis* nomine terris omnibus vna beatior videbatur; præsertim cum aromata, gemmæ, aurum, quibus auida gens mortalium ad insaniam vsque inhiat, inde à mercatoribus in Romanorum ditiones deportarentur. Eo autem lubentiùs primum illud bellum suscepit, quòd Parthus Caiani apparatus fama latiùs personante, intra regni fines exercitus continens, pacis consilia agitare, ac ad Augustum de eadem legatos destinare dicebatur. Et sanè Arabica expeditio longè facilior apparebat, quòd gens minus bellicosa, armis tantùm ostentatis, imperata statim factura credebatur, cuius victoriæ nuntio Parthorum etiam animi frangerentur, ac Armenij finitimorum auxilijs destituti, ad obsequium positis armis, reuerterentur. Plinius pluribus in locis expeditionis Caij Cæsaris in Arabiam mentionem facit, quam tamen omiserunt Baronius, Keplerus, Caluisius, Salianus, Torniellus, Petauius, alijque qui de anno natali Christi scribentes, de Caij in Orientem nauigatione sermonem, vt aiunt, ex professo instituerunt. Igitur Plinius lib. 6. capite 27. scribit Dionysium Geographum ab Augusto in Orientem præmissum *ituro in Armeniam ad Parthicas, Arabicasque res maiore filio*. Rursus lib. 12. cap. 14. ait: *Iuba rex ijs voluminibus, quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ*. Eorundem librorum Iubæ mentionem fecerat libro 6. capite 27. inquiens: *In hac tamen parte*

arma

arma Romana sequi placet nobis, Iubamque regem ad eundem Caium Cæsarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica. Iuba filius erat Iubæ Numidiæ regis, qui tum ob literarum studium, tum propter affinitatem cum Caio Cæsare, stylum in se paulisper morari cogit. Iubam huius patrem Florus lib. 4. cap. 2. Eutropius lib. 6. & ex recentioribus Vsserius ad A. Mundi 3958. & Patinus in notis ad cap. 26. Suetonij, alijque Mauritaniæ Regem scribunt. Verùm mihi planè compertum est Iubam patrem non Mauritaniæ, sed Numidiæ regem fuisse. Rectè Dioni dicitur lib. 41. *Iuba Hiempsalis filius, rex Numidiæ.* Plutarchus in Pompeio, scribit ab eodem captum Hiarbam regem Numidiæ, *cuius sceptro deinde Hiempsal successit.* Liuius etiam in epitome lib. 89. nominat *Hiarbam regem Numidarum* à Pompeio victum. Id contigit A. V. 672. quo anno Hiempsal Iubæ prioris pater, regnum Numidiæ Cn. Pompei opera obtinuit. Viuebat A. V. 691. Nam Cicero consul in agraria secunda ait: *Hoc quia vos fœdus non iusseritis, veretur Hiempsal vt satis firmum sit & ratum*; Et statim: *Volitat enim ante oculos istorum Iuba regis filius adolescens non minùs benè nummatus, quàm benè capillatus.* In editis codicibus legitur: *Iuba regis filius*; sed mendum inesse patet, quia Hiempsal id temporis erat rex Numidiæ, qui Iubam filium Romam miserat. Bello ciuili exorto, Iuba id temporis Numidiæ rex Pompei partes secutus, iunctis cum Q. Scipione copijs, victus apud Tapsum, quod oppidum erat supra Carthaginem in Byzacena prouincia, interdiu in fuga latens, noctu tantùm iter faciens, ex Hirtio de bello Africano, *in regnum peruenit, atque ad oppidum Zamam, vbi ipse domicilium, coniuges, liberos habebat &c.* At Zama est vrbs Numidiæ regum sedes. Ibidem cap. 25. scribit: *P. Sitius & rex Bogud coniunctis copijs, cognito regis Iubæ egressu, propiùs eius regnum copias suas admouere: Cirtamque oppidum eius regni opulentissimum adorti, paucis diebus pugnando capiunt.* Cirta pariter erat vrbs Numidiæ. Cum verò Iuba aliena manu, ipso id iubente, extinctus esset, Cæsar, inquit Hirtius cap. 92. *ex regno prouinciam fecit.* Hinc duæ deinceps prouinciæ Romanorum in Africa; priorem *ademptam Carthaginensibus, veterem vocant*, inquit Appianus lib. 4. bel. ciu. pag. 620. *alteram quæ priùs regnum Iubæ fuerat, à C. Cæsare occupatam, ideo nouam appellant, quæ est Numidia.* Ex his fit manifestum Iubam fuisse regem Numidiæ. Lucanus lib. 8. de Iuba ait:

Et Numidas contingit auos.

Fateor eundem poetam non semel Iubam *Maurum* appellasse, sed eius regnum poetica licentia longè maius descripsit, cum Iuba angustiùs in Africa regnaret. Etenim scribit de eodem lib. 4.

— extremaque mundi
Signa suum comitata Iubam, non fusior vlli
Terra fuit Domino: quà sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: à medio, confinis Syrtibus Ammon.

Reliqua omitto; quæ poetæ tantùm scribere licuit; neque enim ad Gades vsque regnum Iubæ extendebatur, sed vsque ad Mulucham amnem, quo Numidia à Mauritania Cæsariensi distinguebatur. Duæ erant Mauritaniæ Tingitana ac Cæsariensis. Plinius L. 5. cap. 1. *Principio*, inquit, *terrarum Mauritaniæ appellantur vsque ad Caium Cæsarem regna, sæuitia eius in duas diuisa prouincias.* Iuba in Numidia regnante, Mauritaniam Cæsariensem tenebat rex Boc-

chus; Tingitana verò in Bogudis regis potestate erat. Cum Iuba Curionem Cæsaris in Africa ducem vicisset, ab Cæsare hostis est iudicatus, inquit Dio lib. 41. ad A. V. 705. *Bocchus & Bogud, quòd hostes Pompei essent, reges dicti sunt*. Eorum regna digito monstrat Plinius citatus cap. 2. *Namque diu*, inquiens, *regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis*. Bocchus Mauritaniæ Cæsariensis rex huius fortè Bocchi auus, Iugurtham C. Mario prodidit, ex Sallustio, Floro, alijsque. Bogudem verò Tingitanam Mauritaniam possedisse patet ex Dione lib. 48. ad A. V. 716. vbi scribit Bogudem in Hispaniam aduersùs duces Cæsaris Octauiani transmisisse, *interimque*, inquit, *deficientibus ab eo Tingitanis ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit. Quippe qui in Hispania Cæsari fauebant, ij Bocchi auxilio Bogudem vicerunt; Bogud ad Antonium se contulit, Bocchus regnum eius occupauit, idque Cæsari confirmauit, ac Tingitanis ciuitas data est*. Ita Bocchus vtriusque Mauritaniæ rex euasit. Dio lib. 49. ad A. V. 721. de Augusto scribit: *Boccho quoque (fuit is Rex Mauritaniæ Cæsariensis) vita functo, regnum eius nemini alij tradidit, sed inter Romanas prouincias retulit*. Bogud verò post biennium bello Actiaco, Methone ab Agrippa expugnata, ibidem occisus est. Ceterùm Iuba Numidiæ rege extincto, A. V. 708. à palilibus, Cæsar qua die de Africa triumphauit, Iubæ filium adhuc infantem inter captiuos duxit. Plutarchus hæc scribit in Cæsare: *Iubæ filius Iuba quoque nomine, infans admodum in eo deductus est triumpho; fortunatissimam vtique captiuitatem, qua effectum est, vt ex barbaro scilicet & Numida* (non dicit Mauro) *inter doctissimos scriptores connumeretur*. Etenim ab Augusto Romæ educatus, tantos in literis progressus fecit, vt à Plinio lib. 5. cap. 1. dicatur *studiorum claritate memorabilior etiam quàm regno*. Idem postea Augustus Cleopatram M. Antonij Triumuiri ac Cleopatræ reginæ Ægypti filiam eidem Iubæ vxorem dedit, ac ex Dione lib. 53. A. V. 729. *pro paterno regno, Getuliæ quasdam partes, quoniam pleraque ad morem Romanum composita erant, & Bocchi Bogudisque ditiones dedit*. Etenim cum Iulius Cæsar Numidiam paternum regnum Iubæ in prouinciæ formam, vti dixi, redegisset, vtramque iuniori Iubæ Mauritaniam, nempè Tingitanam ac Cæsariensem pro Numidia donauit, quæ iam ante viginti annos à Romanis magistratibus regebatur. Strabo lib. 17. pagina 570. ait: *Non diu ante nostra tempora Bogud ac Bocchus reges, Romanorum amici, Mauritaniam tenuerunt, quibus mortuis, Iuba successit, cum Cæsar Augustus ad paternum regnum hoc etiam illi adiecisset*. Id tamen non de Numidia, sed de parte tantùm Getuliæ intelligendum est. Interim etiam ex Strabone colligitur, neutram Mauritaniam ad Iubæ patrem spectasse, sed eius partem Bogudi, partem Boccho subiectam fuisse. Idem Strabo in eadem pagina Numidiam describens ait: *Post Syphacem Masinissa obtinuit regionem, dein Micipsa, postea eius successores, nostra tempestate Iuba Iubæ pater nuper mortui*. Igitur Iuba pater erat rex Numidiæ. At Numidiam non fuisse donatam Iubæ filio idem Strabo testatur pagina sequenti 571. scribens: *Inter Cæsaream atque Tritum est magnus portus, quem Sardam vocant; atque hæc sunt confinia Iubæ & Romanorum ditionis*. Numidia autem est supra Tritum promontorium vsque ad Tuscam, & extra iurisdictionem Iubæ, ab Africę proconsule regebatur. Liuia vxor Caij Cæsaris nata erat ex Antonia Antonij Triumuiri ac Octauiæ Augusti sororis filia; quare Cleopatra eiusdem Antonij, & Cleopatræ reginę filia, & regis

regis vtriusque Mauritaniæ vxor, erat amita vxoris Caij Cæsaris, ad quem Iuba libros scripsit de expeditione Arabica. Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 15. & lib. 2. de bello Iud. cap. 6. alteram Iubæ regis vxorem Cleopatræ superinducit Glaphyram Archelai regis Cappadociæ filiam, quam scribit antea fuisse nuptam Alexandro filio Herodis regis, cuique filios pepererat: *quo*, inquit, *à patre Herode occiso, iterum nupsit Iubæ regi Mauritaniæ, hoc quoque defuncto, viduam apud patrem agentem in Cappadocia, duxit Archelaus*, qui fuit filius Herodis, ac frater Alexandri prioris mariti Glaphyræ. Miror Salianum perpetuum Iosephi hostem nullam de toties iteratis nuptijs Glaphyræ litem eidem intentasse, cum tamen Iosephus dubio procul ea in historia errorem admiserit. Dio lib. 55. ad A. V. 759. narrata relegatione Archelai Ethnarchæ Iudæorum, addit: *Getuli iniquè ferentes Iubam regem, non Romanos sibi præesse, contra eum insurgentes, finitima vastarunt &c.* Legit sanè ista Salianus; hinc tom. 6. ad A. Mundi 4059. scribit: *Videtur Iubas in eo prælio, quo Getuli superiores fuerunt, occidisse*, quòd Iosephus scribat Glaphyram Iubæ vxorem, mortuo viro, ab Archelao vxorem ductam. Ita hic homo erranti Iosepho adhæret, qui eidem vera scribenti, tantis sæpè clamoribus aduersatur. Sed profectò tum Iosephum, tum illimet fidem præstantem Salianum errasse Strabo omni exceptione maior testis ostendit. Is qui Iuba regnante floruit, in fine lib. 6. ait: *Nunc Mauritaniam, aliasque multas Africæ partes Iuba obtinet, ob studium in Romanos & amicitiam hoc consecutus*. Et in eadem pagina laudato Augusto iam demortuo, addit: *Et nunc præstat filius eius, & successor Tiberius pro norma administrationis & edictorum, exemplo patris sui vtens, sicut & ipsum imitantur patris administri filij Germanicus ac Drusus*. Idem verò superiùs lib. 4. pag. 142. scribit Rhætos ac Vindelicos à Tiberio ac Druso vna æstate domitos. *Et iam*, inquit, *annus agitur tertius supra tricesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persoluunt*, Dio lib. 54. ait Rhætos subactos fuisse A. V. 739. Horatius libro 4. Ode 14. cantans Tiberij ac Drusi de Rhætis victorias, annum eleganter designans, hisce Augustum alloquitur:

Te copias, te consilium, & tuos
Præbente Diuos: nam tibi quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam:
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque & optatum peractis
Imperijs decus arrogauit.

Baronius in Apparatu num. 103. scribit numerari ibi à poeta tempus à nece Cæsaris Dictatoris A. V. 710. ad captam Alexandriam A. V. 724. Verùm tria illa lustra ab occupata Alexandria Horatio numerantur, dum tertio postea lustro insignem Augusto victoriam Neronum virtute partam testatur. Augustus A. V. 724. Alexandriam victor occupauit, & quidem mense Sextili ex Orosio lib. 6. cap. 19. & Macrobio lib. 1. Satur. cap. 12. ex S. C. quod ibi recitat. Victoriam de Rhætis obtinuit eadem die tribus lustris exactis, nempè A. V. 739. vt planè Dio testabatur. Adde annum inchoatum ex Strabone tertium supra tricesimum, eris ad A. V. 771. quo quidem anno Strabo geo-

bo geographicos libros exarabat, eodemque Iuba rex Mauritaniæ viuebat. Et quidem post mortem Augusti, imperante Tiberio, ac Germanico etiamnum superstite, ait: *NVNC Mauritaniam Iuba OBTINET*. Rursus lib. 13. pag. 383. de Artaxia Polemonis regis Ponti ac Pythodoridis filio, ait: *Recens maioris Armeniæ rex creatus est*. Tacitus verò lib. 2. An. ad consulatum tertium Tiberij Cæsaris V.C. 771. scribit Artaxiam à Germanico Armenijs regem impositum. Verùm idem Strabo lib. 17. pag. 570. ait: *Iuba nuper vita functo, succesſit in regno Ptolomæus Antonij & Cleopatræ filia natus*; & antea ibidem nominatus eidem fuerat *Iuba Iubæ pater NVPER mortui*. Quare Iuba mortuus est circa A.V. 772. regni tertio ferè ac quadragesimo. Itaque errauit Iosephus scribens Glaphyram vxorem Iubæ, viro mortuo, nuptias cum Archelao celebrasse, quem scimus A.V. 759. ab Augusto Viennam relegatum. Si tamen reapse Glaphyra nupta fuit Iubæ, dicendus est eidem Iuba repudium dedisse, ac reuersam ad patrem in Cappadociam, iterum Archelao Ethnarchæ Iudæorum nupsisse. Num verò Iuba post Cleopatræ vxoris mortem Glaphyram duxerit, vel eandem pariter cum Cleopatra vxorem habuerit, non ausim affirmare. Hoc scio Iubam Iubæ patrem plures coniuges vnà simul habuisse, teste Hirtio de bello Africano. Hæc de Iuba libuit inserere tum occasione librorum, quos de expeditione Arabicâ ad Caium Cæsarem scripsit; tum etiam quia vxorem habebat vxoris Caij Cæsaris amitam.

Prænotabam cap. 9. quoties Parthi bellum aduersùs Romanos suscipiebant, Arabes sua cum ijsdem semper arma sociasse, non tam quòd ea gens erat Parthis finitima, verùm etiam quòd à Romanis, qui cum exercitu Syriam tenebant, vetabantur excursiones in prouincias totius Orientis opulentissimas facere. Hinc cum hoc bello Parthico, contra Romanos arma mouissent, vel intestinis fortè seditionibus agitarentur, Caius Cæsar primam contra eosdem expeditionem fecit, præsertim cum ingenti inuisendæ Arabiæ cupiditate teneretur. Plinius lib. 6. cap. 28. ait: *Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine*; *nam Caius Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam*. Porrò constat Plinium ibidem loqui de Arabia Felice, eam enim ibidem describit, ac Ælius Gallus eandem antea cum exercitu penetrauerat; cum tamen in Arabiam, quam Petræam vocant, Scaurus Pompei quæstor, ac dein Gabinius proconsul Syriæ legiones duxerint, ac magnam eiusdem partem Gabinius depopulatus fuerit. Ex ijsdem Plinij verbis infero Caio aduenienti statim Arabes paruisse, ac Cæsarem nullam inde bellicam laudem, sed visæ à se tantùm Arabiæ voluptatem tulisse. Caium verò, vel eos certè qui erant in eius comitatu, profectos ad Arabicum sinum idem Plinius indicat libro 2. cap. 67. vbi de eodem sinu loquens ait: *In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita*. Eò vsque per totius Africæ gyrum disiectarum nauium fragmenta Oceani furor eiecerat. Ex Arabia in Ægyptum Caium Cæsarem redijsse auctor est Orosius lib. 7. cap. 3. scribens: *Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque prouincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto & celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert*. Scribit Tacitus libro 2. Germanicum quamuis proconsulari imperio in omnes prouincias mari ab Italia diuisas insigni-

insignitum, à Tiberiò acerrimè increpitum, *quòd contra instituta Augusti, non spontè Principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum*. Quare Caius permittente Augusto, Ægyptum intrauit, præsertim cum res in Arabia, quæ Ægypto adiacet, sibi agendæ essent. Caium verò per Palæstinam in Syriam iter fecisse testatur in Augusto Suetonius cap. 93. *Caium*, inquit, *nepotem, quòd Iudæam prateruehens, apud Hierosolymam non supplicasset, collaudauit*; Augustus enim peregrinas cæremonias contemptui habuit. At Caius eo facto neutiquam optimi patris sui M. Agrippæ exemplum secutus est. Etenim Agrippa rex Iudææ in literis ad Caligulam Imperatorem apud Philonem in libro de legatione ad Caium, scribit: *M. Agrippa auus tuus maternus, Iudæam Herode rege auo meo regnante, adijt, nec grauatus est à mari metropolim mediterraneam ascendere, cumque spectasset templum, & decoros ritus sacerdotum, puritatemque ciuium, delectatus est spectaculo vt mirifico atque ineffabili*. Et postea: *Ergo quandiu hæsit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidiè, oblectans animum contemplatione sacri apparatus, & sacrificiorum ordine, verendæque maiestatis in summo sacerdote sacrato cultu ornato, ceterisque præsidente*. Iosephus verò lib. 16. cap. 2. ait: Agrippam *Deo hecatombe immolata, populo epulum prabuisse*. Augustus semel A. V. 724. ac iterum post decennium in Syriam venerat, ac licèt numquam Hierosolymam accesserit, templum tamen magno honore affecit; nam teste eodem rege Agrippa: *Augustus iussit è suis ipsius redditibus offerri quotidie victimas ritè in holocaustum altissimo Deo, quæ hodieque offeruntur: videlicet taurus, & agni duo, quas Cæsar altari destinauit; quamuis sciret ibi nullum simulacrum esse vel in occulto, vel in propatulo*. Ibidem etiam de vxore Augusti, Caij Cæsaris nouerca ait: *Hoc magistro pietatis vsa proauia tua Iulia Augusta ornauit templum hoc aureis phialis, & calicibus, alijsque donarijs plurimis & pretiosissimis*. Idem verò Orosius notat Augustum, quòd Caium Hierosolymitani templi cultum omittentem laudasset, anno imperij quadragesimo octauo à Deo punitum, Roma tam dira famè vexata, vt Augustus lanistarum familias, omnesque peregrinos, seruorumque maximas copias vrbe pelli iusserit: *Ita peccante*, inquit, *Principe in sanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offensionis qualitas vltionis ostendit*. Hæc tamen fames, quam describit Dio lib. 55. contigit A. V. 759. post sexennium ab aduentu Caij Cæsaris in Iudæam, ipso eiusque Lucio fratre extinctis. Hinc magis libet iudicia irati Numinis, queis supplicia mortalibus irrogat, expauescere, quàm eorundem causas cum Orosio diuinare.

Ex his plurium scriptorum anachronismi de expeditione Caij in Orientem refelluntur. Vnius tantùm Saliani errores subinde notabo, vt ceteri intelligant quanti is homo faciendus sit, vbi Iosephum celeberrimum historicum passim iure iniuria mille errorum reum peragere non dubitat. Igitur Salianus tomo 6. ad annum Mundi 4052. V. C. iuxta Varronem 752. Augusto XIII. M. Plautio Siluano Coss. num. 5. scribit Caium in Orientem cum Quirino profectum, eiusque matrem Iuliam relegatam. Numero verò 11. ait: *Hanc porrò nequissimæ mulieris relegationem priorem fuisse profectione Caij in Orientem, aut Lucij in Hispaniam, auctor est Velleius, cum ait post breue tem-*

ue tempus ab hoc exilio, Caium missum in Syriam. Addit num. 14. Caium in Syria cum Parthi regis filio colloquutum, pacemque cum Parthis factam, ac denique Caium Hierosolymam præteruectum. Eodem verò anno desinente natum esse Christum Dominum. Omitto plurima alibi confutanda. Certum est ex fastis consularibus Augustum postremis imperij annis bina tantùm collegia consulum designasse, ita vt semestrem magistratum vt plurimùm gererent. Auctor est Velleius Iuliæ filiæ adulteria Augusto innotuisse, ipsomet decimum tertiùm ac L. Caninio Gallo consulibus; nempè A. V. 752. post Kalendas Iulias; nam ad exitum vsque Iunij collegam habebat Plautium Siluanum, non Silanum, vti perperam Ricciolius scripsit. Cum verò plures Senatorij ac equestris ordinis viri adulteriorum rei delati fuerint, vix intra mensem causa cognosci potuit; quare Caius, auctore Saliano, inito Augusto Roma discessit, Græciam inuisit, in Asiam transmisit, Arabiæ Felicis res composuit, in Ægyptum descendit, inde Palæstinam ac Phœniciam præteruectus, in Syriam venit, tum in Parthos exercitum duxit, ad Euphratem perrexit, ac pacem cum Parthis fecit. Næ quatuor mensium spatio Cæsar Augusti filius tanta terrarum spatia peragrauit, cum regio planè comitatu, cum exercitu, cum lixis, calonibus, ac ceteris copiarum impedimentis? Vix puto tabellarium tam citò tantum itineris confecturum. Sanè Caius videtur cum Palladio comparandus, de quo extat integrum caput in lib. 7. Socratis cum titulo: *De Palladio cursore & eius celeritate*. Certùm est ex Velleio ac tabula Pisana Lucium Cæsarem obijsse A. V. 755. quod etiam concedit Salianus ad A. M. 4057. num. 1. At Seneca cap. 34. de consolatione ad Polybium hæc Claudium Imperatorem dicentem producit: *Caius Cæsar Diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suæ annos Lucium fratrem carissimum sibi, princeps iuuentutis principem iuuentutis amisit, in apparatu Parthici belli*. Verùm Salianus ante triennium bellum Parthicum subita pace compositum scribit. Si hoc insigne Senecæ testimonium, si tot Plinij loca, in quibus Arabicæ expeditionis à Caio susceptæ non adnotauit, cur quem in manibus ac oculis habebat, Velleium Paterculum non obseruauit, qui narrato Iuliæ exilio, ait: *Breue ab hoc intercesserat spatium* (vtinam illud designasset?) *cum Caius Cæsar ante alijs prouincijs ad sedandum obitis, in Syriam missus, conuento priùs Tiberio Nerone &c.* Nonne disertè testatur Caium alias prouincias obiuisse, vt exortos ibidem tumultus componeret, antequàm in Syriam veniret? Nempè fuerat ante in Arabia & Ægypto, quod alij prodidere. Salianus Caium ex Vrbe citò citiùs ripam ad Euphratis trahit, vt statim bello Parthico finem imponat.

Cum Caius in Siriam venisset, omnium regum, qui erant socij & amici Populi Romani, legationes ac munera suscepit, singulis eorum certantibus in Augusti filio colendo. Omnium tamen studia vicit Archelaus Rex Cappadocum aliarumq; regionum, quas superiori capite descripsi. Hæc tamen erga Caium officia Archelao post Augusti mortem exitio fuere. Nam Tiberius eidem, inquit Dio lib. 57. infensus, quòd *Rhodi se neglexisset, & Caium in Asiam venientem officiosè coluisset, insimulatum quasi nouis rebus studeret, euocauit Romam, ac Senatus iudicio tradidit, hominem non senectute modò extrema, sed vehementi etiam podagra confectum*. Tacitus verò eadem de re scribit: *Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluisset, nec id*

Arche-

Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Caio Cæsare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Nihil tamen durius contra Archelaum Senatus decreuit, quòd illum alienata mente, ac planè delirantem esse existimauerint; talem enim semet fingebat, quò præsentissimum discrimen euaderet. Verùm paulò pòst, vt ait Tacitus, *angore, simul senio fessus, & quia regibus æqua, nedum infima insolita sunt, finem vitæ sponte, an fato impleuit*. Id contigit A.V.770. Quare Archelaus alterum supra quinquagesimum annum regnauit, cum A. V. 718. Rex Cappadociæ ab Antonio creatus fuerit, vti ex Dione capite proximo prænotaui. Tacitus rotundo numero more scriptoribus frequentato, vsus est. Et quidem Tiberius eo acriùs odium contra Archelaum intendit, quod eundem à subditis accusatum, apud Augustum defenderat, ac quòd regiam in maritima Cilicia apud Eleusam haberet, quæ Rhodo, vbi Tiberius degebat, breui sexdecim M.P. nauigatione distabat. Ita Tiberius Cappadociam Romanis prouincijs adiunxit. Velleius magnus ille imperantis Tiberij assentator lib. 2. ait de Tiberio: *Auctoritate Cappadociam populo Romano fecit stipendiariam*. At veriùs Archelaus Tacito dicitur *exceptus immiti à principe*, vt non auctoritate, sed planè crudelitate vsus, Cappadociæ regnum prouinciam fecerit. Hinc patet errasse Appianum in Mithridaticis pag. 244. vbi ait regnum Cappadociæ imperante Cæsare Augusto in prouinciæ formam redactum. Quæ fuerint aliorum Regum ac Dynastarum erga Cæsarem officia, oblata ab ipsis M. Lollio munera satis apertè declarant. Is, vti superiùs mihi narratum est, Caij Cæsaris iuuentæ moderator ab Augusto impositus, optimam à regibus Asiæ diuitias extorquendi occasionem nactus, pecuniam, gemmas, ac preciosa quæque eisdem per summam auaritiam corrasit; & illi quidem, quò maximæ apud Caium auctoritatis ac potentiæ virum sibi ipsis amicum aut facerent, aut seruarent, regias penè gazas in vnius Lollij sinum larga, licèt inuita, manu profundebant. Ex mundo tantùm muliebri Lolliæ Paullinæ neptis M. Lollij ingentes toto Oriente exercitas eidem rapinas demonstrat Plinius lib. 9. cap. 35. scribens: *Hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio, venenum biberet, vt neptis eius quadringentis H-S. operta spectaretur ad lucernas*. Valebat ille ornatus millionem scutatorum Romanæ monetæ. Eodem verò indutam Paullinam in mediocrium sponsalium cœna, smaragdis margaritisque opertam alterno textu fulgentibus, idem Plinius oculatus testis affirmat. Hæc est Lollia Paullina M. Lollij M. F. consularis viri ac sororis L. Volusij filia, quam C. Memmio nuptam Caligula sibi iunxit, ac breui dimisit, quæ quòd de Claudij Imperatoris matrimonio cum Agrippina certasset, ab eadem per delatores veluti à Chaldæis ac Magis consulta petijsset, accusata, bonis publicatis, iussa est Italia cedere, ex Tacito lib. 12. vbi addit: *Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exsuli relictum*; nempè centum ac viginti quinque scutatorum millia. Malè à M. Lollio in Oriente parta, malè Lolliæ nepti Romæ delapsa sunt. At vis Agrippinæ citra vltima non stetit, sed misso centurione, suæ nuper æmulæ vitam abstulit. Hunc exitum habuere *opes immensæ* ab Asiæ regibus per detestandam rapacitatem à Lollio collectæ, quæ tamen ipsum Lollium, teste Plinio, antea perdiderant, qua de re iterùm sermo redibit.

CAPVT XIII.

Caius Cæsar in Syria consulatum init. Præposterum ea de re Saliani iudicium. Baronius consulatum Caij inficiatur: at ex Pisano Cenotaphio alijsque vetustis monumentis probatur. Augustus consul XIIII. pro Caio perperam fingitur. Error indicis consularis apud Dionem Xilandro à Mureto falsò affricatur. Tredecim tantùm Augusti consulatus demonstrati. Lucius Æmilius Paullus Caij in consulatu collega. Idem maritus Iuliæ Caij ac Lucij Cæsarum sororis. Eiusdem genealogia vitiosè à Glandorpio digesta, è vetustis inscriptionibus rectè contexitur. Ciceronis dictum in dubium ab eodem per errorem vocatur. Infelix exitus L. Aemilij ac Iuliæ recensetur. Augusti epistola ad Caium de exacto sibi anno Clymacterico. Caius Cæsar Parthorum fines irrumpit. Virgilij carmina de Augusto, à Tristano de Caio falsò intellecta. Phraates Regis regum *titulum in literis ad Augustum inscribit.*

ANnum Vrbis 754. Caius Cæsar Augusti filius consulatum in Syria iniens, in fastis designauit, collega L. Æmilio Paullo. Cum antea ab Augusto designatus fuerit consul, ea tamen lege, vti in tabulis Ancyranis legitur, *vt eum magistratum iniret post quinquennium ex eo die quo deductus in forum*, idemq; Kal. Ianuarijs ab Augusto consulatum XII. A. V. 749. auspicante, in forum deductus, togam virilem sumpserit, exacto quinquennio, Kal. Ianuarijs A. V. 754. consulatum capessiuit. Salianus ad A. M. 4053. num. 3. ait: *Caius in Italiam reuersionem parabat, vt sequenti anno gereret consulatum*. Quasi in Oriente nollet consulatum auspicari, cum tamen Augustus consulatus *nec omnes Romæ, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octauum ac nonum Tarracone inierit*, ex Suetonio cap. 26. Cur omisso bello, ad quod missus fuerat, quodue feliciter hoc anno gessit, Romam ad capessendum consulatum redijsset? Salianus in eo errore versatur, quòd bellum Parthicum subita pace, citra cruorem finitum putauit, cum tamen post biennium à Saliana pace, hoc est, hoc anno tantùm incœperit, quo Cæsar consulatum administrauit. Vnus Baronius Caio Cæsari consulatum abrogat. Scripserat vir eruditissimus in apparatu num. 86. *Anno ab V. C. 748. Præficitur Syriæ totique Orienti Caius Cæsar Augusti filius adoptiuus: quo defuncto, nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Euangelista recensetur, idem qui supra Quirinus*. Addit Quirino Syriæ præside A. V. 751. exeunte, Cornelio Lentulo & Valerio Messallino Coss. Christum natum fuisse. Idem verò initio ferè Annalium ad Augustei imperij annum 44. scripsit: *Anno Christi tertio Caius Cæsar & L. Æmilius Paulus consulatum gesserunt*. Ita Caium consulem facit, quem tamen ante triennium vita defunctum pronunciauerat. Hunc tamen errorem correxit in additionibus in calce tomi decimi, quæ in posterioribus editionibus ad annum Christi tertium leguntur. Hanc verò excusationem adducit, vt Panuinium accuset:

Ita,

Ita, inquit, *fasti consulares Onuphrij, quem nos sequentes, serò licèt, errasse cum ipso sensimus ex Dione, qui hoc anno non Caium consusulem, sed Augustum XIV. ponit cum Paulo Æmilio collega*. Verùm optimè meus Onuphrius, iure ac merito à Lipsio *Fastorum pater* appellatus, annum V. 754. Caij Cæsaris consulatu signauit, quem tum nummi, tum lapides antiquitùs inscripti, locupletissimè produnt, vt mirum sit virum doctissimum mendoso Dionis codici ea in re fidem præstitisse. Hæc in Pisano lapide de Caio leguntur:

POST. CONSVLATVM. QVEM. VLTRA. FINIS. EXTREMAS. POPVLI ROMANI. BELLVM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT

Igitur non solùm Caius inijt consulatum, sed illum etiam, re bello feliciter gesta, peregit. Panuinius hoc ipsum euidenter ostenderat ex inscriptione quam adducit lib. 2. fastorum ad A. V. 754. quæ etiamnum visitur Arimini in foro, eamque, vt ibidem sculpta est, exhibeo.

C. CAESAR
AVGVST. F
COS
VIAS. OMNES
ARIMINI. STERN

Idem noster ciuis eruditissimus ad A. V. 748. & 751. plures inscriptiones nummorum ac lapidum recitauerat, in quibus Caius Cæsar CONSVL DESIGNATVS nuncupatur. Quæ quamuis Baronius legisset, haud scribere dubitauit *petitum quidem fuisse à Caio consulatum, sed ab Augusto negatum*. At ita id temporis Augustus consulatum negauit, vt illum tamen in annum postea quintum tunc consulem designauerit. Extat inscriptio lapidis apud Pighium tom. 3. Annal. ad A. V. 753. & Gruterum pag. 1075. 2.

C. CAESARE. AVG. FIL
..PAVLLO. COS
LARES. AVGVSTOS
Q. NVMISIVS. Q. L. LEGIO
L. SAFINIVS. L. L. HILARVS
SADALIS. C. MODI. CIMBERI. SER
AESCHINIVS. M. OCTAVI. SER
MAGISTER. DE. SVO. F. C

Eiusdem Caij Cæsaris consulatus in rariori numismate obsignatur, cuius ad me ectypum Illustrissimus vir Franciscus Biragus Mediolanensis nummariæ antiquitatis peritissimus, ac aucti & illustrati Occonis editione, quam adornat, seris posteris commendandus, transmisit. In huius numis-

matis parte antica visitur caput Augusti sine laurea cum epigraphe: AVGVSTVS PONT. MAX. posticæ verò iconem produco, vbi Caius disertè CONSVL appellatur.

In indice consulari Dionis qui lib. 55. præfigitur, legimus: Γ. Καίσαρ Α'υγουςος τῶ ιδ. *C. Cæsar Augustus XIIII.* Muretus in notis ad lib. 1. Taciti ait in codice Dionis scriptum fuisse Γ. Α'υγουςου υἱὸς. *Caius Augusti filius*; at Xilandrum Dionis interpretem, corrupto textu auctoris, pro Caio Augustum consulem XIIII. perperam posuisse. At falsò id vitio interpreti datur; nam in vetustissimo codice Mediceo ad D. Laurentij in pluteo LXX. legitur: Γ. Καίσαρ Α'υγυςος τῶ ιδ. Suetonius in Augusto cap. 26. tredecim tantùm eiusdem consulatus numerat. Statius etiam lib. 4. Syluarum vbi septemdecim consulatus Domitiani laudat, ait:

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces.

Et antiquior Suetonio Tacitus lib. 1. Annalium recensens varios sermones, qui sub obitum Augusti, de eodem in ore vulgi erant, ait: *Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum & C. Marium simul æquauerat.* Cicero autem in dialogo de senectute scribit M. Valerium Coruinum ad centesimum vsque annum vitam perduxisse; *cuius*, addit, *inter primum & sextum consulatum octo & quadraginta anni interfuerunt.* Quæ verba exscripsit Plinius lib. 7. cap. 48. Septem verò C. Marij consulatus notissimi sunt. Cicero in Planciana num. 42. meminit *C. Marij qui duabus ædilitatis receptis repulsis, septies consul est factus.* Plutarchus in Mario laudans sex Valerij Coruini consulatus, septem etiam Marij numerat, quamuis vt rectè dixit Velleius lib. 2. cap. 23. *septimum Marius in priorum dedecus inijt.* Nam eo in magistratu viros consulares & triumphales per detestandam sæuitiam interfecit; vnde ait Florus lib. 3. cap. 21. *Hæc tot Senatus funera intra Kalendas & Idus Ianuarij mensis, septima illa Marij purpura dedit.* Ausonius in panegyri ad Gratianum omnes horum consulatus commemorans, ait: *Ego autem iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpiùs in hoc magistratu, Gratiane, desidero, vt & sex Valerij Coruini, & septem C. Marij, & cognominis tui Augusti tredecim consulatus vnus æquipares.* Itaque fictitius planè est ille decimus quartus Augusti consulatus. Nummi Augusti, ac inscriptiones eidem dicatæ, hoc palam ostendunt, etiamsi omnes ea de re scriptores siluissent. Nummos exhibent Occo, ac Goltzius; lapidum verò elogia

gia Gruterus pag. 187. 11. 12. 199. 2. 226. 8. 1082. 2. insignem verò inscriptionem pontis Ariminensis centies mihi visam, producam cap. 15. eamque correctam, cum apud Gruterum, Sigonium, ac Goltzium perperam exscripta legatur.

Caius Cæsar consul A. V. 754. collegam habuit L. Æmilium Paullum, cui cum nupta fuerit Iulia eiusdem Caij soror, ob hanc cum nostro Cæsare affinitatem, quædam de eodem subijciam. Suetonius in Augusto cap. 64. ait Iuliam F. Agrippæ ac Iuliæ Augusti filiæ, nostrorum Cæsarum sororem, nuptam fuisse *L. Paullo censoris filio*. Igitur pater L. Paulli collegæ Caij in consulatu fuit L. Æmilius Paullus consul A. V. 704. Hunc antea aduersarium, Iulius Cæsar datis mille ac quingentis talentis defensorem sibi emit, ex Suetonio cap. 29. & Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 443. Valet ea summa nongenta millia scutatorum Romanæ monetæ. Addit Appianus L. Paullum ex ea pecunia dedicasse *basilicam quæ hodieque Paulli dicitur*, *opus inter vrbana pulcherrimum*. At Cicero lib. 4. ad Atticum epist. 15. scribit: *Paullus in medio foro basilicam iam penè texerit ijsdem antiquis columnis*. Data est ea epistola A. V. 700. cum Scaurus, Domitius, Messalla, alijque suffragia certatim pro consulatu corrogabant; ex quibus eam basilicam à Paullo sua pecunia perfectam constat; quam tamen accepta à Cæsare pecunia, magnificentiùs ornatam, solemni postea pompa dedicauit. Huius frater erat M. Æmilius Lepidus magnus ille Cæsaris amicus, ac postea Triumuir, quo in magistratu (tyrannidem rectiùs dixerim) L. Æmilium Paullum fratrem proscripsit, ex Velleio lib. 2. quòd *Lepidi frater Paullus hostis fuerat*, vt inquit Dio lib. 47. Narrat idem Velleius, qua die Lepidus Triumuir, ac L. Munatius Plancus de Gallis triumpharunt, milites, quod ambo germanos fratres suos proscripserant, irrisionis gratia cantasse:

De Germanis, non de Gallis,
Duo triumphant consules.

Æmilius Paullus fidus semper in Augusti amicitia fuit, quamuis ab eodem Imperatore M. Lepidus frater Triumuiratu abrogato, in ordinem redactus fuisset, ac Lepidus nepos ob intentatas Principi insidias interfectus. Anno V. 732. senex censuram egit collega L. Munatio Planco, ex Velleio lib. 2. & Dione lib. 54. Vxorem habuit Corneliam filiam P. Cornelij Scipionis ac Scriboniæ, quam Augusto post susceptam Iuliam Caij ac Lucij Cæsarum matrem, dato repudio, dimiserat, vt Liuiam duceret. Itaque Cornelia vxor L. Paulli censoris erat amita nostrorum Cæsarum Caij, & Lucij. Extat elegans epicedium in obitu Corneliæ Propertio concinnatum in fine libri 4. Vbi Cornelia hæc fari fingitur.

Nec te dulce caput, mater Scribonia, læsi,

Et postea:

Te Lepide & te Paulle meum post fata leuamen,
Condita sunt vestro lumina nostra sinu.
Vidimus & fratrem sellam geminasse curulem,
Consule quo facto tempore rapta soror.
Filia tu specimen censuræ nata paternæ,
Fac teneas vnum nos imitata virum.

In his poetæ versibus duo filij Corneliæ & L. Æmilij Paulli Censoris nominantur, nempè M. Æmilius Lepidus consul A. V. 759. qui in indice lib.

55. Dio-

55. Dionis rectè dicitur: *M. Æmilius L. F. Lepidus*; & L. Æmilius Paullus Cæsaris collega A.V.754. qui ibidem signatur: *L. Æmilius L.F. Paullus*, Hæc antea iam obseruarat Glandorpius in Onomastico, vbi tamen in Æmiliorum Lepidorum genealogia contexenda, perperam Ciceronem reprehendit, quòd appellans in philippica 13. Lepidum eodem postea anno exeunte Triumuirum creatum, ait: *Hac si cogitas, es M. Lepidus Pontifex Maximus, M. Lepidi Pontificis Max. pronepos*; quæ, inquit Glandorpius, *temporum ratio non videtur admittere; cum inter primum consulatum Lepidi senioris, ac consulatum Triumuiri centum quadraginta vnus anni intercedant*. Sed minùs rectè Cicero in reprehensionem vocatur, cum ipsi certè Glandorpio error obrepserit. Liuius lib. 40. Q. Fuluio L. Manlio Coss. V.C. 577. *Censores*, inquit, *creati M. Æmilius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior*. Et postea: *Princeps electus est ipse censor M. Æmilius Lepidus Pontifex Maximus*, Idem lib. 41. A.V. 580. altero lustro eundem Æmilium Lepidum principem Senatus iterum electum scribit. Rursus lib. 43. A.V. 585. ait: *Senatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertijs iam censoribus lectus*. Denique in epitome lib. 48. ait: *M. Æmilius Lepidus qui princeps Senatus sextis iam censoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filijs lecto se strato, sine linteis, sine purpura efferrent*. Ex his duo quæ ad institutum faciunt, inferuntur. Primùm quidem M. Æmilium Lepidum Pontificem Maximum A.V. 600. Lustro LV. lectum fuisse principem Senatus à sextis Censoribus, cum à primis eam dignitatem accepisset A.V. 575. Lustro L. Illum verò obijsse anno 603. colligo ex Cicerone in Catone Maiori, vbi in eo dialogo qui fingitur habitus L. Quinctio Flaminio ac M. Acilio Balbo Coss. V.C. 604. ait Cato: *Quem virum nuper P. Crassum Pont. Maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio præditum vidimus?* Antea verò meminerat *P. Scipionis qui his paucis diebus Pontifex Maximus factus est*. Igitur M. Lepidus Pont. Max. P. Scipionis decessor obierat anno superiori V.C. 603. Præterea colligo M. Lepidum Pont. Max. plures filios superstites reliquisse, quorum vnus fuit Q. Lepidus, cuius nullos adhuc magistratus legi. Hic filium habuit M. Æmilium Lepidum, qui collega Q. Lutatio Catulo A.V. 676. consulatum gerens, bellum ciuile conflauit, ex Floro lib. 3. cap. 23. Plutarcho in Sylla, & Appiano lib. 1. bel. ciu. pag. 418. Hic ex Appuleia suscepit M. Æmilium Lepidum Triumuirum, ac L. Æmilium Paullum. Glandorpius pag. 28. auum Lepidi Triumuiri ponit M. Lepidum consulem A.V. 628. Quintum verò Lepidum ne quidem nominans; at hunc reapse fuisse auum Triumuiri patet ex fastis triumphalibus Capitolinis, in quibus legitur Lepidi iterum Triumuiri triumphus, Gruteri pag. 297. col. 3.

M. AIMILIVS. M. F. Q. N. LEPIDVS. II. III. VIR. R. P. C

PRO. COS. EX. HISPANIA PRIDIE. K...

In fastis etiam consularibus pag. 295. ijsdem verbis idem consul describitur. Goltzius laudat nummum cum epigraphe. M. AIMIL. M. F. Q. N. LEPIDVS PRAEF. VRB. Is vrbanam præfecturam gessit A.V. 705. Glandorpius, quò Ciceronis dictum in dubium vocaret, à priori consulatu proaui Lepidi Pont. M. ad primum pronepotis Triumuiri tempus deduxit; cum tamen

men ab altero proaui consulatu, quem cum P. Mucio Scæuola gessit A. V. 579. ad consulatum eiusdem pronepotis Triumuiri A. V. 703. intercedant anni centum ac viginti nouem: ab obitu verò eiusdem vsque ad Triumuiri consulatum numerentur anni centum & quinque. Profectò cum M. Æmilius Pont. Max. decesserit A. V. 603. non video, cur Lepidus Triumuir eiusdem pronepos à Cicerone dici non potuerit, cum M. Lepidus Q. F. nepos Lepidi sexies Principis Senatus, ac pater Lepidi Triumuiri in Sardinia obierit A. V. 677. cum anno superiori bellum ciuile excitasset. Ex his maiores L. Æmilij Paulli Caij Cæsaris collegæ in consulatu, ac eiusdem cognati ob Iuliam vxorem, colliguntur. Etenim patrem habuit L. Aemilium Paullum consulem ac censorem, auum M. Lepidum consulem A. V. 676. proauum Q. Lepidum, abauum denique M. Aemilium Lepidum bis consulem, censorem, Pontificem Max. ac sexies principem Senatus. Paullus Aemilius prima iuuenta Cæsaris Octauiani militiam in bello aduersùs Sex. Pompeium secutus est. Suetonius in Augusto cap. 16. cum dixisset Augustum bello Siculo apud Rhegium pedibus iter facientem, penè à Pompeianis nauibus captum, ait: *Tunc etiam per deuios tramites refugientem, seruus Æmilij Paulli, comitis eius, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paullum, & quasi occasione vltionis oblata, interficere conatus est*. Id contigit A. V. 716. Hic postea consulatu ab Augusto ornatus, ac ob ductam in vxorem Iuliam Augusti neptem ac Cæsarum nostrorum sororem, imperanti familiæ affinitate coniunctus, tot beneficiorum oblitus, contra Augustum conspirauit. Suetonius detectam ac compressam in Augustum coniurationem *Lucij Paulli progeneri sui* testatur in vita eiusdem cap. 19. & in Claudio cap. 26. cum dixisset à Claudio admodum adolescente vxorem ductam *Æmiliam Lepidam Augusti proneptem* L. Paulli ac Iuliæ filiam, dein Liuiam Medullinam, ait: *priorem, quòd parentes eius Augustum offenderant, virginem adhuc repudiauit*. Tacitus lib. 4. Annal. A. V. 781. Iunio Silano & Silio Nerua Coss. scribit: *Per idem tempus Iulia mortem obijt, quam neptem Augustus conuictam adulterij, damnauerat, proieceratque in insulam Trimetum haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exilium tolerauit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes priuignos cum per occultum subuertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat*. Igitur Iulia in exilium deportata fuit A. V. 761. Lucio ac Caio Cæsaribus iam demortuis. Num eiusdem maritus L. Paullus contra Augustum ante, vel post damnatam vxorem, coniurauerit, hactenus ignoraui. Hunc exitum habuit L. Aemilius Paullus Caij Cæsaris in consulatu collega, eiusque vxor ac nostrorum Cæsarum soror Iulia.

Gellius lib. 15. cap. 7. fragmentum epistolæ Augusti ad Caium recitat, quod exscriptum exhibeo. *Haue*, inquit, *mi Cai, meus ocellus iucundissimus, quem semper medius fidius desidero, quum à me abes sed præcipuè diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem vbicumque hoc die fuisti, spero lætum & valentem celebrasse quartum ac sexagesimum natalem meum. Nam, vt vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium & sexagesimum euasimus. Deos autem oro, vt quantum mihi superest temporis, id saluis vobis traducere liceat in statu Reipublicæ felicissimo &c.* Natus est Augustus IX. Kal. Octobris C. Antonio ac M. Tullio Cicerone Coss. V. C. 691. ex Suetonio capite 5. ac Velleio libro 2. In marmore etiam Narbonensi apud Gruterum pag. 229. extat insignis inscri-

inscriptio, in qua indicitur annuum sacrificium faciendum in honorem Imperatoris Cæsaris Augusti

VIIII. K. OCTOBR. QVA. DIE. EVM. SAECVLI. FELICITAS ORBI. TERRARVM. RECTOREM. EDIDIT

Igitur A.V.754. die 23. Septembris exacto anno LXIII. clymacterico, sexagesimum quartum auspicatus, eas ad Caium F. literas dedit, cum hic procul in Oriente bello Parthico distineretur. Vtinam liber ille epistolarum Augusti ad Caium superesset; plurima sanè ad Cæsaris expeditionem spectantia ex eodem disceremus, quæ modò penitùs ignorantur. Velleius libro 2. de nostro Cæsare scribit: *In Syriam missus, conuento priùs Tiberio Nerone, cui omnem honorem vt superiori habuit, tam variè se ibi gessit, vt nec laudaturum magna, nec vituperaturum mediocris materia deficiat.* Ita, ne eo bello à Caio gesta laudans, Tiberium Caij memoriæ infensum offenderet, cuncta præterijt, & ea mediocri laude digna immò paribus vitijs defœdata affirmauit. Vna Pisana tabula res hoc anno à Caio Cæsare feliciter peractas, breui encomio ad posteros transmisit. Verba superiùs recitaui, nempè: *Post consulatum quem vltra finis extremas Populi Romani bellum gerens, feliciter peregerat.* Igitur hoc anno Caius bellum in hostili gerens, consulatum feliciter administrauit. Ex his colligimus Caium Cæsarem superato Euphrate, quà Syriam à Mesopotamia disterminat, barbarorum ditionem inuasisse. Ouidius lib. 1. de remedio Amoris, cum dixisset ab Amore odio haberi homines occupatos, otiosos verò eidem acceptos esse, ait:

Sunt fora, sunt leges, sunt quos tuearis amici:
Vade per vrbanæ splendida castra togæ.
Vel tu sanguinei iuuenalia munera Martis
Suscipe; deliciæ iam tibi terga dabunt.
Ecce fugax Parthus, magni noua causa triumphi,
Iam videt in campis Cæsaris arma suis.
Vince Cupidineas pariter, Parthasque sagittas.
Et refer ad patrios bina trophæa Deos.

Certum est hosce libros scriptos à poeta post priores libellos de arte amandi, in quorum primo Caio contra Parthos eunti, victoriam auguratur. Id patet ex initio libri huius primi de remedio Amoris, vbi Cupidinem alloquens, canit:

Quin etiam docui, qua posses arte parari:
Et quæ nunc ratio est, impetus ante fuit.
Nec te, blande puer, nec nostras prodimus artes:
Nec noua præteritum musa retexit opus.

Hinc duos libros de remedio Amoris scripsit feruente bello Parthico, cum scribat Parthos iam videre suis in campis arma Cæsaris Caij, qui *extra finis extremas Populi R.* ipsum Parthorum regnum ingressus, bellum in hostili acriùs vrgebat. Parthos verò rem prœlio decernere detrectantes, intra munitiora oppida se continuisse, idem poeta videtur innuere scribens:

Tempora nec numera: nec crebrò respice Romam;
Sed fuge; tutus adhuc Parthus ab hoste fuga est.

Scio

Scio Parthorum exemplo fugam quandoque vtilem ibidem vulgò probari; sed quòd Ouidius bellum Parthicum paullo antè nominauerat, eoque tutus adhuc Parthus fuga dicatur, satis probabiliter in eum sensum, quem indicaui, illud carmen trahi potest. Tristanus insignis aliàs nummorum veterum interpres, in priori tomo pag. 137. vbi de Caij Cæsaris numismatibus scribit, putat poetarum maximum lib. 4. Georgicorum in fine Caij eiusdem contra Parthos expeditionem laudasse, cum dixit:

— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat iura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studijs florentem ignobilis oti.

Labitur vir eruditus; nam cum Virgilius obierit C. Sentio & Q. Lucretio Coss. V. C. 735. Caius Cæsar primum tantùm ætatis annum exegerat; qui igitur fieri potuit, vt Maro eiusdem contra Parthos gesta laudauerit? Augustus bis tantùm Asiam perlustrauit; A. V. 724. quo exercitus in Ægyptum contra Antonium duxit, & iterum A. 734. quo Asiæ prouincias ac regna finitima socia & amica P. R. composuit. Testatur Donatus in vita Virgilij, eundem libros Georgicorum recitasse Augusto à bello Actiaco reuerso, apud Atellam per quatriduum, cum ibidem virium resarciendarum causa, Cæsar substitisset, priùsquam Romam se conferret. Igitur poeta opus illud compleuit A. V. 724. cum Cæsar vniuersam Asiam, quæ priùs Antonio Triumuiro parebat, in suam potestatem redigeret, ac legationes & munera ab Asiæ regibus, amicitiæ ineundæ gratia, reciperet. Euphratem verò nominat, qui Romanum imperium à barbarorum regnis in Asia disterminabat.

Interea Phraates, cum Caium in Syriam cum ingentibus copijs aduenisse intellexisset, literas Romam ad Augustum miserat, quibus eidem significabat semet Armeniæ manum adiecisse, ne ciuili bello ibidem excitato, Parthorum quies turbaretur: abs se autem adiutum copijs Tigranem regia è stirpe virum, quòd Armenij regem ab Augusto datum Artauasdem throno eiecissent. Augustus rescripsit mota primùm à Parthis arma in Oriente: Ipsum Armenios, qui impositum abs se regem expulissent, suppetijs allatis, rebellantes contra fœderum leges fouisse: Præsidia vbi ille ex Armenia reuocasset, pacem ac amicitiam iterum renouaturum. Cum verò hasce literas Augustus *Phraati*, regis titulo omisso, inscripsisset, *adeo nihil territus est Phraates, vt rescribens superbè, sibi ipsi* Regis regum *titulo dato, Augustum tantùm Cæsaris vocabulo affecerit*; ex Dione in fragmentis libro 55. Quòd plures minorum gentium reges Partho tributa pendebant, eum sibi titulum vsurpabat. Phraates istius auus cum A. V. 689. ad Pompeium literas eo superbo titulo obsignatas, misisset, *Pompeius* Regum *vocabulo amputato, per literas ipsum* Regem *simpliciter appellauit: quod nominis Tigrani etiam præter morem Romanum tribuit, cum de eodem triumpharet*. Dio libro 37. Etenim Tigranes cum multos reges sibi ministrantes haberet, quorum alij equitante se iuxtà currerent, alij ius dicenti connexis inuicem brachijs, circumstarent, ex Plutarcho in Lucullo, *Rex Regum* audiebat. Hinc ab eodem Plutarcho dicitur *iratus Lucullo, quòd* regem, *tantùm, non* regum regem *se in epistola salutasset, rescribens nec illum imperatorem voluit appellare*. Romanorum Principum primus Vespasianus eo titulo Regem Parthorum appellauit; nam cum hic literas ad eundem misisset, cum in-

ſcriptione, *Rex regum Arſaces Flauio Veſpaſiano; ne reprehendit quidem, ſed ei iiſdem verbis, non adſcriptis imperatoriis nominibus, reſpondit*, ex Dione apud Xiphilinum. Cæterùm Auguſtus ab aliis Phraatem Regem regum nuncupari ſinebat, vt patet ex inſcriptione Romana apud Gruterum pag. 288.

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS

Et quidem Auguſtus ſuperbos adeo titulos abhorrebat, vt nec priuatim à Caio, vel Lucio ſe *Dominum* appellari pateretur. Cum à mimo ſe præſente de quopiam altero dictum fuiſſet: *O Dominum æquum & bonum!* & vniuerſi quaſi de Auguſto dictum, cum plauſu excepiſſent, manu ac vultu adulantium voces compreſſit, *& inſequenti die grauiſſimo corripuit edicto, Dominumque ſe poſthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis, vel ſerio vel ioco, paſſus eſt*. Suetonius cap. 53. Immò Caio Cæſari in Orientem cum imperio proconſulari proficiſcenti iniunxit, ne vllos militum *commilitones*, ſed *milites* tantùm appellaret; *ambitioſius id exiſtimans, quàm aut ratio militaris, aut temporum quies, aut ſua domuſque ſua maieſtas poſtularet*. Idem Suetonius capite 25. Interim hiems annum clauſit, quo Caius Cæſar, vt cum Piſana tabula loquar, *conſulatum vltra finis extremas Populi Romani bellum gerens, feliciter peregit*. Illuſtriſſimi Boldoni eas voces *finis extremas* vti barbaras, nec Latinas carpentis cenſuram in diſſertatione quarta capite 3. confutabo, ne Grammatica litigia hiſtoricæ diſſertationi immiſceam.

CA-

CAPVT XIV.

Artauasdis Armeniæ regis obitus. Tigranes pro successione scribens ad Augustum, Caium adire iubetur. Tiberij apud Rhodum anxietas. Caij Cæsaris cum filio regis Parthorum colloquium. Pax inter Romanos ac Parthos conuenit. Lollius Caij rector, eiusdem gratia exclusus. Tiberius Romam, Caio permittente, reuertitur. M. Lollij mors. Eiusdem domi forisque dignitates recensitæ. Horatij epistolæ ad Lollium, ad Marci filium scriptæ contra Glandorpium. Saliani de Lollio iudicium reijcitur. Annus quo Tiberius Romam redijt, demonstratur. Lucius Cæsar in Hispaniam mittitur. Casauboni interpretatio correcta. Idem perperam Strabonis locum emendat. Aemilia Lepida Lucio Cæsari sponsa destinata. Pater Lepidæ Glandorpio ignoratus, ostenditur. Reinesius ac Lipsius epitaphium ab Atteio Philologo positum, minùs feliciter explicant. Vsserij prochronismus refellitur.

ANnum V. C. 755. P. Vinicius ac P. Alfenus consules aperuere, qui vti initio lætus, ita Augusto postea luctuosus euasit. Artauasdes, quem ab Armenijs eiectum, Caius Cæsar Augusti iussu in regnum reducere conabatur, morbo oppressus, interijt. Tum Tigranes, qui ab Armenijs vocatus, Parthis etiam auxilia mittentibus, regnum inuaserat, æmulo sublato, legatos cum muneribus ad Augustum misit, nec regio titulo in literis vsus, supplex Imperatorem rogauit, vt mortuo iam Artauasde, regnum sibi permitteretur. Augustus donis acceptis, ac simul dubiam Parthici belli fortunam veritus, bona cum spe Tigranem in Syriam proficisci iussit ad Caium, quem rebus Orientis impositum, sperabat cuncta quæ è re publica forent, esse facturum. Horum auctor est Dio in Græcis excerptis editis à Fuluio Vrsino legatione 30. Ille tamen in castra Caij Cæsaris descendere recusauit, suspicatus, nè cum eius belli auctor fuisset, quicquam acerbius contra se à Cæsare statueretur. Itaque satius duxit Armeniæ vrbes aucto præsidio munire, cum Romani procul à regni finibus à Parthis in Syria distinerentur. Phraates Rex Parthorum senio grauatus, duodequadringinta enim annos Parthis imperabat, cum se plerisque primatibus odio esse intelligeret, veritus ne per occasionem externi domesticum bellum à seditiosis conflaretur, consilia de pace restauranda secum agitare cœpit. Artauasdis mors, ac missæ vtrinque de pace literæ, expeditioni iam contra Parthos feliciter susceptæ, moras iniecerant. Etenim cum Caio iniunctum fuisset, vt Artauasdem, expulso Tigrane, in Armeniæ regnum reduceret, eodem defuncto, Cæsar dubius quid consilij caperet, literas ad Augustum dedit, quibus significabat Parthorum regem ad pacem inclinare, nescire tamen se quemnam Armenijs regem præficeret.

Tiberius Caij Cęsaris vitricus post eiusdem aduentum in Orientem, *contemptior in dies & inuisior* euaserat, teste Suetonio cap. 13. de eiusdem vita, ita vt fami-

liari quodam conuiuio mentione eius orta, extiterit qui Caio polliceretur, confestim se, si iuberet, Rhodum nauigaturum, caputque exsulis (sic enim appellabant) relaturum. Quo præcipuè, non iam metu, sed discrimine, coactus est tam suis, quàm matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetrauitque adiutus etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filij statuere. Is fortè tum M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Hucusque Suetonius. Indignationis verò Caij contra Lollium rectorem eidem ab Augusto adsignatum, causas mox aperiam. Caius cum literas ab Augusto recepisset, quibus significabat se pacem cum rege Parthorum conficiendam ea lege probare, vt ex Armenia copias reuocaret, ac omnem eius regni curam Romanis dimitteret; limites verò vtriusque imperij eosdem statui, qui antea fuissent. Dio in excerptis editis à Fuluio Vrsino laudata legat. 39. scribit *Augustum bellum Parthicum veritum*, ad pacis consilia descendisse, quamuis res contra eosdem superiori æstate gestæ, spem prolatandi in Oriente imperij multis vulgò iniecissent. At ille cum secum reputaret Crassum primo bello Parthico, cum priori æstate traiecto Euphrate, plures Mesopotamiæ vrbes deditione in fidem accepisset, altero tamen anno, amisso exercitu, ab hostibus captum ac cæsum; Antonium quoque bello secundo Parthico, cui Ventidio duce digna triumpho de Parthis victoria obtigerat, infelici postea successu iterum Parthos per semet aggressum, amissis impedimentis ac machinis cum magna copiarum parte, ignominiosa Romano nomini pace ab hoc ipso Phraate rege impetrata, discessisse, dignam potius Romana maiestate pacem cum hoste transigere decreuit, quàm fortunam in bello aduersùs Parthos Romana clade semel & iterum expertam tentare. Ingenti enim sibi gloriæ deputabat, prima ferè irruptione in Parthorum fines, eosdem ad petendam pacem adactos, ea condicione firmandam, vt Armenijs dandi regis potestas penès Romanos esset. Itaque cum Caius transmissas sibi ab Augusto de pace condiciones Phraati significasset, ne vltrò citroquè commeantibus nuntijs, tempus tereretur, ac quò maiori cum pompa fœdus inter duo potentissima imperia obsignaretur, conuenere, vt Rex Parthorum ripam ad Euphratis accederet, ad quam etiam Caius Cæsar descenderet, ac vterque æquato stipatorum numero, in colloquium veniret. Vnus nobis oculatus testis audiendus est Velleius Paterculus libro 2. cuius tamen priora verba à Lipsio emendata, exscribo: *Cum rege*, inquit, *Parthorum iuuenis excelsissimus in insula, quam amnis Euphrates ambiebat, æquato vtriusque partis numero, coijt. Quod spectaculum stantis ex diuerso hinc Romani, hinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentissima imperiorum & hominum coirent capita, perquàm clarum & memorabile, sub initia stipendiorum meorum, tribuno militum mihi visere contigit*. In editis codicibus legitur: *cum rege Parthorum iuuene:* quam lectionem falsam constat, quia tum temporis Phraates rex senex erat; neque eius filius Pharnaaces, qui ex Thermusa ortus, quatuor fratribus grandioribus natu Romam per speciem obsidum missis, secundum in regno locum occupabat, rex dici potest, cum post obitum tantùm Phraatis regium titulum obtinuerit. Itaque legebam *regio Parthorum iuuene*; ita Florus libro 4. capite 9. Pacorum Orodis Parthorum filium *regium iuuenem* appellat. Quamuis verò in castris Parthorum ipse rex Phraates adesset, maluit colloquium à filio haberi, quòd filius etiam Augusti ad idem colloquium veniret. Vtraque lectio probari possit. Pax recitatis legibus, sancita fuit, quarum

rum præcipua, vt Parthus auxiliares copias ex Armenia reuocaret, ac electio regis Armeniorum Principi Romano integra seruaretur. Sed iterum audiendus Velleius: *Prior Parthus apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epulatus est. Quo tempore M. Lollij, quem veluti moderatorem iuuentæ filij sui Augustus esse voluerat, perfida & plena subdoli ac versuti animi consilia per Parthum indicata, Cæsaris ira euulgauit, cuius mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Hæc ille. Quoties quispiam vtramque Principis aurem occupat, idemque vnus secretorum minister admittitur, adulatione iuxtà ac superbia parique potentia vsus, Dominum illecebris, subditos verò terrore sibi obnoxios tenet. Pessimas verò istorum artes, perfida consilia, ac versutias omnium postremi, pessimo fato, Principes norunt; cum quisque vereatur sinistros de ministro supra ceteros gratissimo sermones coram rerum Domino miscere, quibus si haud plena statim fides adhibeatur, præsentissimum sibimet exitium paret. Lollius ab Augusto iuuentæ Caij rector impositus, cum in ditissimas prouincias aduenisset, vni auaritiæ studens, corradendis vndequaque pecunijs animum intendit; nec ad priuatorum tantùm scrinia, sed in regum Asiæ gazas cupiditatem extendit. Et hi quidem quò Cæsaris Augusti filij gratiam sibi conciliarent, ingentem auri vim, gemmas magni precij, holosericas, atque acu pictas vestes, vni Lollio donarunt, vt eodem conciliatore, inter amicos Caij adscriberentur. Ita ille ingenti precio Caij gratiam vendebat Asiaticis regibus, quorum ditiones superiùs mihi descriptæ, à Colchide supra Euxinum ad Erythræum vsque sinum Romani imperij finibus prætendebantur. Hasce auarissimi hominis rapinas toto Oriente actas, Phraates rex inter secreta colloquia Caio Cæsari omnium primus indicauit. Hinc Plinius lib. 9. cap. 35. ait: *Hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio, venenum biberet &c.* Immò ex Velleio, eiusdem *perfida & plena subdoli ac versuti animi consilia per Parthum indicata* non obscure significant Lollium quædam cum ipso rege Parthorum consilia communicasse, quibus bellum lentè traheretur, quò diuturnior ipsi in Oriente potestas esset, ac maiores interim diuitias pro arbitrio colligeret. Caius Lollio indignatus, amicitia interdixit, quousque quidpiam seuerius ab Augusto in eundem statueretur.

Hæc Cæsaris contra Lollium indignatio Tiberio plurimum profuit; nam cum facultatem reuertendi Romam ab Augusto petijsset, is ea de re ad Caium literas dederat; *destinatum* enim illi *erat*, ait Suetonius cap. 13. in Tiberio, *nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filij statuere. Is fortè TVNC M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Caio, reuocatus est: verùm sub condicione, ne quam partem curamue Reipublicæ attingeret.* Auctor est Tacitus lib. 3. Annal. Tiberium rerum potitum vndeuicesimo ab hinc anno in Senatu laudasse Quirini in se officia, *incusato M. Lollio, quem auctorem Caio Cæsari prauitatis ac discordiarum arguebat.* Etenim vir tota arte fallendi præditus, Tiberium apud Caium subinde criminabatur, vt inter vtrumque auctis discordijs, omnia apud Cæsarem vnus pro arbitrio posset. At Caius Lollij fraudibus à Phraate rege sibi indicatis, falsas etiam Lollij de Tiberio delationes arbitratus, facilem se præbuit in concedenda facultate Tiberio, vt ex secessu Rhodio in vrbem reuerteretur. Porrò inter comites Tiberij apud Rhodum erat Thrasyllus diuina-

uinatoriæ artis magiſter, qui Tiberium magnarum rerum ſpe continuò lactabat, totius Romani Orbis imperium eidem vaticinatus. At Tiberius cum ſua in deterius quotidie ruere animaduerteret, in animum induxerat, magni hiatus, vt cum poeta loquar, promiſſorem fabulas ſibi in dies vendentem, ac ſecretorum temerè conſcium, de ſaxo in ſubiectum pelagus præcipitem dare. Tunc Thraſyllus, *cum procul aduentare nauim vidiſſet, quæ nuntium reditus Romam à matre & ab Auguſto vehebat, prædixit quæ is eſſet annuntiaturus*. Dio lib. 55. ac Suetonius in Tiberio cap. 14. Tacitus etiam lib. 6. ſcribit Tiberium apud Rhodum Chaldæorum arti futura hominum fata prædicentium, Thraſullo (ita hominem vocat) magiſtro ſtuduiſſe; narratque modum, quo Tiberius magiſtri peritiam expertus fuerat. Velleius libro 2. recitata morte Lucij ac Caij, ſtatim addit: *Ante vtriuſque horum obitum, patre tuo Publio Vinicio conſule, Tiberius Nero, reuerſus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleuerat*. Poſtquàm Romam aduenit, data virili toga filio Druſo, è Pompeiana domo in hortos Mæcenatianos tranſmigrauit, ac omnium negotiorum publicorum expers, totum ſe ad quietem contulit.

Marcus Lollius amicitia Caij Cæſaris excluſus, pudore iuxtà ac ira excruciatus, *intra paucos dies*, teſte Velleio, *fortuita an voluntaria morte* deceſſit. Plinius laudato loco, & ex eodem Solinus, ſcribunt ſumpto veneno, voluntariam ſibi necem intuliſſe. Hunc exitum M. Lollius habuit, acribus miniſterijs ſummos ab Auguſto honores conſecutus. Is mortuo Amynta rege Galatiæ, atq; Lycaoniæ, Iſauriæ ac Piſidiæ, eiuſdem regnum in prouinciam redactum, primus pro prætore adminiſtrauit A. V. 729. ex Dione lib. 53. Ruſo in Breuiario, & Eutropio lib. 7. Idem anno V. 733. Q. Lepido collega conſulatum geſſit. Extat eiuſdem conſulatus memoria in inſcriptione Romæ in ponte Fabricio.

L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR
FACIVNDVM. COERAVIT
Q. LEPIDVS. M'. F. M. LOLLIVS. M. F. COSS. EX. S. C. PROBAVERVNT

Horatius hiſce conſulibus annum ætatis quartum & quadrageſimum agebat, vt ex fine libri primi epiſtolarum patet:

Me quater vndenos ſciat impleuiſſe Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Idem poeta lib. 4. Carm. Oden nonam M. Lollio inſcribit. In quibuſdam Mſſ. Mediceis *ad M. Lollium conſulem* ſcripta legitur. Extant eiuſdem Horatij lib. 1. epiſt. ſecunda, ac decimaoctaua ad Lollium, quem hunc ipſum de quo loquimur, putat Glandorpius. At planè vir eruditus hallucinatur. Nam in poſteriori ait:

——— *denique ſæuam*
Militiam puer, & Cantabrica bella tuliſti
Sub duce, qui templis Parthorum ſigna refixit,
Et nunc ſi quid abeſt, Italis adiudicat armis.

His ille Auguſtum deſignat, qui recepta à Parthis ſigna in templo fixit, quo bellum contra Cantabros gerente, Lollius in eiuſdem exercitu adoleſcens militabat. At Auguſtus A. V. 729. bellum in Hiſpania contra Cantabros geſſit,

sit, quo anno M. Lollius in Galatiam pro prætore missus fuit. In prioris verò epistolæ fine scribit:

—— nunc adhibe puro
Pectore verba puer; nunc te melioribus offer.

Igitur vtraque epistola scripta est ad Lollium M. Lollij filium, quem poeta *puerum* vtrobique appellat. Ceterùm Lollius pater post consulatum, A. V.734. Bessos vicit, eodemque victoriæ impetu contra Germanos profectus, cladem, *maioris infamiæ quàm detrimenti* accepit, ex Suetonio in Augusto cap.23. amissa quintæ legionis Aquila. Verùm cum in prœlium rursus descenderet, tantum barbaris terrorem incussit, vt statim pacem impositis sibi à Lollio condicionibus, fecerint. Hac de re Velleius Lollij nomen imperanti Tiberio inuisum carpens, lib.2. scribit: *Accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ quàm rectè faciendi cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo, amissaque legionis quintæ aquila, vocauit ab Vrbe in Gallias Cæsarem*. Anno dein decimo septimo cum Caij iuuentæ moderatorem ageret, à Parthorum rege, vti diximus, accusatus, infelicem vitæ exitum habuit. Extat huius Lollij apophtegma apud Macrobium lib.2. Satur. cap.6. in Galbam Galbæ imperatoris patrem, qui quòd breui corpore, ac gibbo deformi esset, ex Suetonio in Galba cap.3. in causis tamen actitandis ingenium ostentaret: *M. Lollij vox circumferebatur: ingenium Galbæ malè habitat*. Salianus tom.6. in scholijs ad A. M.4052. de Lollio loquens ait: *Istius ergo fortassis auaritia edictum Caio persuasum fuerit, quod tamen ille successori Cyrinio agendum reliquit*. Intelligit edictum, quo nascente Domino totius Orbis descriptio ab Augusto decreta fuit. Peccat triennij pleni prochronismum: Nam Lollius obijt A.V.755. vt mox ex hucusque narratis ostendam; at edictum illud ex Saliano promulgatum fuit A.V.751. desinente. Sed vbi idem Salianus pacem à Caio cum Parthis factam triennio anticipauit, amissa semel temporum serie, passim in anachronismos lapsus est.

Horum quæ diximus hoc anno V.C.755. chronologia demonstranda est. In primis tanquam certum statuendum est Tiberium hoc anno circa mensem Iulium Romam aduenisse; nam ex Velleio Romam reuersus est ante obitum Lucij Cæsaris, qui acerbo fato sublatus fuit mense Augusto huius A.V.755. vti ex eiusdem Pisano cenotaphio colligitur. Tacitus etiam hoc ipsum locupletissimè tradit scribens de Tiberio in fine lib.6. *Dein Rhodo egressus, vacuos Principis penates duodecim annis: mox rei Romanæ arbitrium tribus fermè ac viginti obtinuit*. Tiberius mortuo Augusto A.V.767. die 19. Augusti annos imperij inchoauit, à quo anno si per annos duodecim retrocedamus, quibus Romæ Rhodo reuersus vixit, erimus ad A. V. 755. Præterea Dio scribit Tiberium Rhodum secessisse A.V. 748. Velleius verò anno insequenti data Caio Cæsari ab Augusto virili toga. Suetonius in Tberio cap.14. ait: *Redijt octauo post secessum anno*, nempè iuxta Dionis sententiam; Velleio verò idem dicitur *septem annos Rhodi moratus* lib.2. & redijsse *P.Vinicio consule*. Quare constat Tiberium Romam reuersum fuisse A. V. 755. Augustus priusquàm illum reuocaret, ea de re Caij placitum per literas quæsiuit, quas Caius tum accepit, cum *Lollio offensior* esset, & quidem adhuc superstiti, ex Suetonio in Tiberio cap.13. nempè ijsdem diebus, quo colloquio cum Partho obsignandæ pacis gratia habito,

bito,

bito, Lollij toto Oriente actas rapinas intellexit. Itaque mense Maio pax cum Parthis redintegrata fuit, ac Caius sub idem tempus Augusto rescripsit, placere sibi, vt Tiberius Romam rediret: Hisce literis acceptis, Liuia Tiberij mater nauim statim Rhodum ad filium misit cum literis Augusti, quibus Romam redeundi facultatem eidem permittebat. Testatur verò Velleius Lollium *intra paucos dies* post colloquium Caij Cæsaris extinctum. Antequam autem Caij literæ Romam ex Syria, aliæ verò Augusti Rhodum ad Tiberium deferrentur, & hic Romam perueniret, trium saltem mensium spatium exigitur.

Augustus, ne Lucius Cæsar Caij Cæsaris frater aulæ otio torpesceret, eundem iussit in Hispaniam nauigare, vt vtrumque filium in Oriente & Occidente per exercitus ostentaret. Vti verò Caium annum decimum octauum ætatis natum, in Asiam miserat, ita iussit Lucio, vt hoc anno quo duodeuicesimum ætatis explebat, in Hispaniam transmitteret. Tacitus lib. 1. Annal. ait Lucium Cæsarem *ad Hispanienses exercitus* missum. Idem lib. 4. numerans legiones quæ anno nono imperij Tiberij prouinciarum præsidio ex Augusti instituto impositæ fuerant, ait: *Hispaniæ recèns perdomitæ, tribus habebantur*. Strabo etiam qui anno quinto imperij eiusdem scribebat, lib. 3. pag. 115. *Maior*, inquit, *pars Hispaniæ subest legato consulari, qui exercitum habet non contemnendum trium legionum, ac tres legatos*. Casaubonus τριῶν που ταγμάτων, vertit: *trium circiter cohortium*. At perperam. Quis enim tres cohortes *exercitum non contemnendum* dicat? Rursus legati non cohorti, sed legioni præficiebantur; qui enim cohortem ducebat, *præfectus* dicebatur. Vox illa τάγμα legionem etiam apud Græcos significabat. Dionysius lib. 6. ait: δέκα ταγμάτα ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἕκαστον: *decem legiones è quatuor mille viris singulas*. Immò idem Strabo lib. 7. pag. 201. scribit in Germania Cheruscorum insidijs perijsse τὰ τρία τάγματα Ῥωμαίων μετὰ τοῦ Οὐάρου Κουϊντίλιου: *tres legiones Romanas cum Quinctilio Varo*. Vti rectè ipse Casaubonus vertit. Tacitus in lib. de moribus Germanorum ait: *Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt*. Suetonius in Augusto cap. 23. vocat cladem *Varianam penè exitiabilem tribus legionibus cæsis*. Si Casaubonus Taciti locum aduertisset, neutiquam tres legiones Hispaniæ in totidem cohortes commutasset. At non solùm ad eas legiones inuisendas Lucius missus fuit, verùm etiam ad nobilissimas veteranorum colonias perlustrandas, quas tum Iulius Cæsar, tum postea Augustus in Hispanijs deduxerant. Illarum plurimas recenset Plinius lib. 3. cap. 1. & 3. quas etiam eruditissimè illustrauit Antonius Augustinus in dialogis. Eas inter reponendam Calpem ex rarissimo numismate CHRISTINAE augustæ Suecorum Reginæ Spanhemius obseruat dissertat. 9. pag. 766. in eo enim legitur: C. I. CALPE: *colonia Iulia Calpe*, quæ Straboni L. 3. pag. 96. dicitur *vrbs vetusta ac memorabilis*. Erratum planè est eidem Casaubono in notis scribenti: *Calpem vrbem nemini veterum ne nominatam quidem reperio*. At illam nominat Nicolaus Damascenus in libello de educatione Augusti, apud quem regis Herodis legatum egit, scribens Suetonio similiter cap. 8. in Augusto ac Velleio lib. 2. cap. 59. Octauium post auunculum Cæsarem in Hispaniam contra Pompei filios profectum, eòdem perrexisse, ac denique victorem Cæsarem assecutum περὶ πόλιν Καλπίαν: *circa vrbem Calpiam*.

Ante-

Antequàm Lucius Roma discederet, sponsalia cum Æmilia Lepida eundem celebrasse auctor est Tacitus lib. 3. Annal. illa enim eidem dicitur *destinata quondam vxor Lucio Cæsari, & Diuo Augusto nurus*: *cui*, vt antea scripserat, *super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proaui erant*. Glandorpius pag. 31. Onomastici ait: *Æmilia Lepida quo patre prognata compertum non habeo*. Conabor ex Tacito ac vetustis inscriptionibus eiusdem patrem exponere. Narrat ibidem Tacitus Lepidam adulterij accusatam à P. Sulpicio Quirinio marito, *defendente ream Manio Lepido fratre*. Is est Manius Æmilius Lepidus, qui imperante Augusto, A. V. 764. consulatum gessit, cuius mentio extat in celebri inscriptione Narbonensi Gruteri pag. 229. Fragmentum recito.

ET. PRIDIE. K. IVNIAS. QVOD. EA. DIE. T. STATILIO
TAVRO. MV. AEMILIO. LEPIDO. COS. &c.

Sigonius ac Panuinius prænomen Marci huic Lepido dederunt, quòd eisdem latuit ea inscriptio. Taurus ac Lepidus consules memorantur *L. 13. D. de S. C. Saliniano*. Ex his infertur Æmiliam Lepidam, eiusque fratrem Manium Lepidum filios fuisse Q. Æmilij Lepidi. Sanè in indice consulari Dionis præfixo lib. 56. ad eundem A. V. 764. scribitur consul cum T. Statilio Tauro *M. Æmilius Q. F. Lepidus*. Porrò Q. Æmilius functus est consulatu A. V. 733. cuius extat mentio Romæ in ponte Fabricio, quam inscriptionem proximè produxi; ibique dicitur Q. LEPIDVS MV. F. *Manij filius*; vnde patris prænomen filio consuli A. V. 764. impositum. At proaui Lepidæ L. Sylla Dictator ac Cn. Pompeius ita deducuntur. P. Cornelius Faustus Sylla L. Syllæ Dictatoris filius, Pompeiam Cn. Pompeij magni filiam in matrimonio habuit, ex Hirtio cap. 95. de bello Africano. Ex his nata Cornelia, Q. Æmilio Lepido nupsit, ex quibus orta Æmilia Lepida L. Syllæ ac Pompei magni proneptis. Fateor tamen Æmiliorum genealogiam difficulter concinnari, quòd ea gens in plures familias diuisa erat. Passeratius in notis ad elegiam vltimam libri 4. Propertij, putat L. Æmilium Paullum fratrem fuisse Q. Æmilij Lepidi consulis anno V. 733. quem Lepidæ Lucio sponsæ destinatæ patrem probaui. Sed planè errat. Nam L. Æmilius Paullus consul ac censor, fuit frater Marci Æmilij Lepidi Triumuiri, vti fusiùs cap. 13. ostendi, quorum pater fuit Marcus Æmilius Lepidus. At pater Q. Lepidi consulis A. V. 733. *Manij* prænomen tulit, ac puto fuisse Manium Lepidum, qui anno V. 688. cum L. Volcatio Tullo consulatu perfunctus est. Extat apud Gruterum pag. 653. hocce epitaphium.

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS
PROCVRATOR. ERAM. LEPIDAE. MORESQ. REGEBAM
DVM. VIXI. MANSIT. CAESARIS. ILLA. NVRVS
ATTEIVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS

Lipsius in notis ad laudata verba lib. 3. Taciti, ac Reinesius epist. 31. pag.

275. scribunt hic appellari Lepidam Lucio Cæsari ac Augusto nurum destinatam. Et sanè nullam aliam Lepidam cuiuspiam Cæsarum nurum præter Lucij sponsam, historici prodiderunt. Suetonius in libello de illustribus Grammaticis, producit fragmentum epistolæ Attei Philologi ad Lucium Hermam, vbi ait se *præcepisse multis & claris iuuenibus: in quibus Appio quoque & Pulchro Claudijs fratribus, quorum etiam comes in prouincia fuerit*. Hi verò fratres fuere Appius Claudius, qui cum L. Domitio A. V. 700. consulatum gessit, ac anno insequenti Ciliciam prouinciam obtinuit, cui postea Cicero successit, vt ex libro tertio familiarium epistolarum intelligitur. Alter frater fuit P. Clodius Pulcher infestus ille hostis Ciceronis, qui A. V. 693. quæstor in Sicilia fuit ex Cicerone lib. 2. ad Atticum epist. 1. & antea A. V. 684. à Lucullo, qui Claudiam eius sororem in matrimonio habebat, ad Tigranem legatus pro deposcendo Mithridate, missus fuerat, ex Plutarcho in Lucullo, & cap. 48. excerptorum Memnonis apud Photium. Ex his patet Atteium Philologum ante A. V. 690. vtriusque Claudij præceptorem fuisse, ac proinde diu antea eundem Atteium inter Pudentis Grammatici discipulos fuisse. Quare Lepidam, cuius Pudens Grammaticus procurator in memorato cenotaphio, vel epitaphio inscribitur, alteram fuisse oportet à Lepida Lucio Cæsari desponsa A. V. 755. eamque etiam alterius Cæsaris nurum fuisse, siue is L. Cæsar fuerit, qui consulatum gessit A. V. 790. siue Sex. Cæsar Flamen Quirinalis, qui anno V. 797. inter iudices in causa de domo sua memoratur Ciceroni initio orationis de Haruspicum responsis. Hæc temporum ratio persuadet; nam etsi vltrò concedamus Pudentem Grammaticum annos natum viginti V. C. 685. habuisse inter discipulos Atteium Philologum, idem A. V. 755. annum nonagesimum egisset. His accedit Atteium Philologum mortuum fuisse ante memoratum A. V. 755. vt ex verbis Asinij Pollionis de eodem apud laudatum Suetonium colligitur. Sosipater Charisius Attei Philologi libros citat lib. 1. instit. Grammat. *V. Didum*, & rursus *V. Iugeris*. Priusquàm huic narrationi de Lepida finem imponam, corrigendus mihi est Vsserij prochronismus, qui scribit Lepidam A. V. 753. P. Sulpicio Quirino nupsisse, quòd Tacitus dicit eandem à Quirino, dato libello repudij accusatam, ac damnatam A. V. 773. Suetonius verò in Tiberio cap. 49. narret eandem à Quirino *dimissam è matrimonio post vigesimum annum*. Sed Suetonius rotundo numero vsus est. Nam cum Lucius Cæsar obierit, vti idem Vsserius concedit A. V. 755. qui fieri potest, vt Quirinus destinatam eidem Cæsari sponsam, adhuc superstiti surreptam vxorem duceret.

CA-

CAPVT XV.

Lucius Cæsar Massiliæ moritur. De anno eiusdem obitus variæ scriptorum sententiæ. Salianus affirmans eundem diuturniori morbo confectum, refellitur. Annus ex solo Cenotaphio Pisano intelligitur. Anni Tribuniciæ potestatis Augusti in Pisanis tabulis signati, exponuntur. Sigonius Tacitum à Fastis Capitolinis discordem perperam putat. Annos Tribuniciæ potestatis non esse inchoandos à Kalendis Ianuarijs, ex nummis MEDICEIS contra Petauium ostenditur. Insignis inscriptio Ariminensis apud Gruterum deprauata, rectè exscripta producitur. Idem ex Pisanis Cenotaphijs ac Narbonensi tabula demonstratur. Annales Dionis ex veteri inscriptione confirmati. Mensis ac dies inita ab Augusto Tribuniciæ potestatis. Eiusdem in Fastis Capitolinis anni minùs rectè Sigonio ac Pighio numerati. Annus, mensis, dies obitus Lucij ex Pisano Cenotaphio exhibentur. Carmen lyricum Tiberij in obitu Lucij Cæsaris. Caij constantia in morte Lucij fratris, Seneca laudata. Pisani annuas inferias Lucij Cæsaris Manibus in Colonia mittendas decernunt.

VT breuia sunt mortalium gaudia, à destinato Lucio Cæsari thalamo, ad eiusdem tumulum cito citiùs transeundum est. Augustus certam se vtrique Cæsari imperij successionem firmasse arbitrabatur, Caio in Oriente, Lucio in Occidente, Romanis exercitibus impositis. At breui vtriusq; filij iacturam faciens, lubricas hominum spes, & inania plerumq; potentissimorum Principum vota cognouit. Nam, vt inquit Tacitus lib. 1. Annal. *Lucium Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abstulit.* Velleius lib. 2. de Lucio scribit: *Hispanias petens, Massiliæ decessit.* Florus verò lib. 4. cap. vlt. de vtroque: *Ambo fato breues, sed alter inglorius; Massiliæ quippè Lucius morbo soluitur.* Quo anno Lucius Cæsar Hispanias petens, extremum diem clauserit, inter scriptores non conuenit. Petauius lib. 11. doctr. Temp. cap. 3. scribit Lucium obijsse A. V. 756. Iuliano 48. Valesius in notis ad excerpta Dionis pag. 90. ait: *Constat enim post Tiberij reditum ex Rhodo, Caium & Lucium Cæsarem plusquam biennij vixisse spatio.* Cum verò certum sit Tiberium A. V. 755. è secessu Rhodio Romam redijsse, mors Lucij iuxtà Valesium contigisset A. V. 757. Omitto Caluisium, qui vtriusquè Cæsaris obitum retrahit ad A. V. 748. Saliani ea de re commenta referam. Is ad A. M. 4053. Cosso Cornelio & L. Pisone Coss. V. C. 753. numero 3. scribit Lucium Cæsarem euntem in Hispaniam: *Massiliæ in morbum incidisse, quem fuisse diuturniorem ex eo videtur constare, quod eo solutus est vita duodeuiginti mensibus ante Ca-*

ium. Et postea ad A. M. 4057. num. 1. ait: *mortuum Lucium Cæsarem sub finem præcedentis anni*, nempè V. C. 755. Quis homini reuelauit Lucium Cæsarem diuturniori morbo conflictatum, vltra biennium Massiliæ decubuisse? Dio in excerptis apud Zonaram scribit: *Verùm Lucius eius*, nempè Caij Cæsaris, *frater priùs è vita discessit, morbo repentè extinctus*. Dio testatur Lucium νόσω ἐξαίφνης: *morbo repentè* extinctum. At Salianus sine teste scribit miserum adolescentem vltra biennium morbo apud Massiliam laborasse. Augustus sanè in literis quas anno superiori V. C. 754. die suo natali 23. Septembris ad Caium Cæsarem de superato abs se anno clymaterico scripsit, ait: *Deos autem oro, vt quantum mihi superest temporis, id saluis vobis, traducere liceat &c.* Apud Gellium lib. 15. Noct. Attic. cap. 7. Tunc vterque Cæsar saluus erat ac sospes. Ex Pisano tantùm Lucij Cæsaris Cenotaphio annus ac mensis eiusdem mortis intelligitur. Etenim XIII. K. OCTOBR. PISIS, vt in titulo eiusdem Cenotaphij legitur, à decurionibus decretæ fuerunt annuæ inferiæ mittendæ Manibus L. Cæsaris AVGVSTI CAESARIS. PATRIS. PATRIAE. PONTIFICIS MAXIMI. TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV. FILIO &c. Ex his patet Lucium Cæsarem anno Vrbis 755. die 19. Septembris, quando Augustus annum agebat Tribuniciæ potestatis XXV. non fuisse superstitem, Verùm quia de annis Tribuniciæ potestatis Augusti minùs rectè quidam viri eruditi senserunt, res mihi paullò altiùs repetenda est.

Sigonius in commentarijs fastorum ad A.V. Capitolinum 730. scribit fastos Capitolinos quòd annos Tribuniciæ potestatis Augusti attinet, à Tacito discrepare, cum iuxta illos, Augustus mortem obierit anno Tribuniciæ potestatis XXXVI. at iuxta Tacitum XXXVII. Sed vir in Romana historia aliàs versatissimus initium Tribuniciæ potestatis Augusti non est assecutus, cum ea in re Tacitus cum Capitolinis tabulis planè conueniat. Auctor est Dio lib. 53. A.V. 731. à Senatu nouos Augusto honorum titulos decretos, quos inter, *vt Tribunus plebis perpetuus esset*. Additque: *Inde exortum est, vt Augustus, quique eum secuti sunt Imperatores lege quadam reliquis hisce, & potestate Tribunicia vterentur*. De qua potestate Tacitus scribit libro 3. Annal. *Id summi fastigij vocabulum Augustus repperit, ne regis, aut dictatoris nomen assumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret*. Rursus idem Dio lib. 53. de Imperatorum titulis loquens, ait: *Omnem verò potestatem Tribuniciam, quanta vnquam maxima fuit, accipiunt, & quia quotannis cum Tribunis plebis eius anni renouant, annorum imperij ipsorum hinc summa concipi solet*. Immò teste Tacito citato loco: *M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petiuit, dixitque pro sententia, vt publicis priuatisque monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum qui Tribuniciam potestatem gererent*. Panuinius ex lapidum ac nummorum inscriptionibus omnium primus obseruauit Imperatores non iterasse potestatem Tribuniciam ipsis Kalendis Ianuarijs, quo in errore hæsit Sigonius, sed ea anni die, qua illam primùm inierant. Sanè miror Petauium lib. 11. doctr. temp. cap. 26. putasse *cum nouo anno Iuliano nouam Tribuniciam potestatem inchoatam*. Idem antea scripserat in chronologia Imperatorum in fine Animaduers. in Epiphanium numero 35. & 37.

Horum

Horum errorem pluribus confutaui in parergo de votis Decennalibus capite 3. Domitianus die natali imperij Idibus Septembris potestatem Tribuniciam primùm accepit, anno Christianæ Epochæ vulgaris 81. In nummis inscribitur: TR. P. IIII. COS. XI. Item in alijs: TR. P. V. COS. XI. Illi omnes nummi scalpti sunt anno epochæ vulgaris 85. quo vndecimum consulatum gessit. Porrò nummi in quibus dicitur *Tribuniciæ potestatis quartùm*; cusi sunt ante diem 13. Septembris, à qua deinceps vsque ad annum insequentem diemque 13. Septembris signatur in nummis *Tribuniciæ potestatis quintùm*. Rursus in Cimeliarchio Serenissimi Magni Ducis Etruriæ visuntur quatuor nummi Imperatoris Commodi inscripti in postica parte: P. M. TR. P. XVII. IMP. VIII. COS. VII. P. P. Vnus verò cum epigraphe: HERC. ROM. CONDITORI. P. M. TR. P. XVIII. COS. VII. P. P. Commodus gessit septimum consulatum anno Dionysiano 192. V. C. 945. quo exacto, ipsa nocte ante Kal. Ianuarias occisus fuit. Cum verò intra eundem annum multiplicauerit potestatem Tribuniciam, constat eandem non ipsis Kalendis Ianuarijs, sed ea anni die, qua illam primùm inierat, iterasse. Id ipsum de Augusto euidenter demonstratur. Hic potestatem Tribuniciam suscepit A. V. 731. die 27. Iunij, vt postea ostendam, quo verò tempore obijt V. C. 767. die 19. Augusti, agebat annum Tribuniciæ potestatis trigesimum septimum. Extant eiusdem nummi apud Occonem ac Goltzium, in quibus inscribitur: PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XXXVII. & Tacito sub initium libri 1. Annal. dicitur eidem *continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas*. In ponte Ariminensi ab eodem extructo ad portam, vt vocant, S. Iuliani, hoc epigramma visitur, quod sæpissimè mihi lectum, ac fideliter exscriptum, subiicio.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONTIF. MAXIM
COS. XIII. IMP. XX. TRIBVNIC. POTEST. XXXVII. P. P

Apud Gruterum pagina 160. 2. perperam scriptum est: COS. XIIII. & TRIBVNIC. POTEST. XXXVIII. vtrobique vnitate superaddita. Sigonius in fastis ad A. V. 708. eandem inscriptionem recitat, vbi in numero consulatuum eodem modo peccat. In Caij Pisano cenotaphio recitatur decretum decurionum Pisis emissum post IIII. NONAS APRILES, in quo Augustus dicitur: TRIBVNICIAE POTEST. XVI.... AELIO. CATO. C. SENTIO SATVRNINO. COS. Hi consules magistratu perfuncti sunt A. V. 757. à quorum consulatu post IV. Nonas Aprilis ad diem 19. Augusti, qua Cæsar Augustus obijt, decies tantùm Kalendæ Ianuariæ numerantur, quibus singulis si Augustus inijsset nouam potestatem Tribuniciam, idem obijsset gerens potestatem Tribuniciam XXXVI. Igitur cum decesserit anno Tribuniciæ Pot. XXXVII. vti ex Tacito, ac nummorum, lapidisque inscriptionibus demonstratum est, eandem potestatem multiplicabat post mensem Ianuarium, nempè die 27. Iunij. Extat inscriptio apud Gruterum pag. 229. in qua legitur votum in perpetuum nuncupatum à Colonia Narbonensi, in quo nominantur consules T. Statilius Taurus & Manius Æmilius Lepidus, & rursus T. Statilius Taurus & L. Cassius Longinus. Horum consulatus incidit in A. V. 764. & Cassius Longinus à Kal. Iulijs suffectus fuit in locum Manij Lepidi. Porrò

in

in recitatis modò inſcriptionibus Auguſtus priùs dicitur TRIB. POTESTATIS XXXIIII. tum poſtea in altero latere: TRIBVNICIA. POTESTATE XXXV. Eſt duplex decretum colonicum; primum emiſſum ante exitum Iunij, Statilio Tauro & Manio Æmilio Lepido conſs. cum Auguſtus eſſet Tribuniciæ poteſtatis XXXIIII. alterum verò formatum eſt X. K. OCTOBR. quando Auguſtus erat Tribuniciæ poteſtatis XXXV. Ita intra eundem A. V. 764. Auguſtus multiplicauit poteſtatem Tribuniciam. At Auguſtum intra Aprilem ac Sextilem menſes iteraſſe poteſtatem Tribuniciam patet ex Caiano cenotaphio, in quo ponitur decretum Coloniæ Opſequentis Iuliæ Piſanæ ſancitum poſt IV. Nonas Aprilis A. V. 757. à parilibus & ibidem Auguſtus dicitur TRIBVNICIAE POTEST. XXVI. Quare A. V. 767. IV. Nonas Aprilis erat Tribuniciæ poteſtatis XXXVI. antequàm verò eodem anno die 19. Auguſti mortem oppeteret, erat Tribuniciæ poteſtatis XXXVII. Igitur intra illud anni ſpatium multiplicauit poteſtatem Tribuniciam. Hucuſque latuit menſis ac dies qua Auguſtus primùm inijt poteſtatem Tribuniciam. Ex laudato tamen Cenotaphio Piſano colligitur poſt IV. Nonas Apriles eundem primùm accepiſse poteſtatem Tribuniciam. Primus verſus tam inſignis inſcriptionis, in quo dies ac menſis conditi decreti exprimebantur, malo chronologiæ fato ab ignaua manu reſectus fuit; cum tamen conſtet illud decretum poſt IV. Nonas Aprilis emiſſum. Itaque dies indagandus eſt ex altera inſcriptione Gruteri pagina 234. collata cum annalibus Dionis libro 53.

t. staTILIO TAVRO II. COS
K. MAI
Caeſar in HISPANIA. FVIT
m. iuNIO. SILANO. COS
... NON. IVN
imp. c. caesAR. IN. HISPANIA. FVIT
c. norBANO. FLAC. COS
EID. IVN
imp. c. CAESAR. VALETVD
cN. PISONE. COS
... IVL
imp. c. caesAR. IN. MONTE. FVIT
imp. c. caesAR. COS. ABDICAVIT

Ex hoc fragmento annales Dionis mirificè confirmantur, & huius viciſſim hiſtoria poſitam inſcriptionem illuſtrat. Dio libro 53. anno V.C. 729. Auguſto IX. M. Iunio Silano Coſs. narrat bellum ab Auguſto in Hiſpania geſtum, cuius

ius difficultatibus cum in morbum incidisset, *Tarraconem se contulit*. Suetonius cap. 26. de Augusti consulatibus scribit: *Octauum & nonum Tarracone init*. Ille verò octauum consulatum gessit collega T. Statilio Tauro II. A. V. 728. Quare rectè etiam eo anno dicitur in producto epigrammate fuisse in Hispania. Rursus Dio scribit ad A. V. 730. *Augusto X. C. Norbano Consulibus, Kal. Ianuarijs Senatus iuramento confirmauit se eius acta approbare. Cumque iam Vrbi appropinquare diceretur, nam propter morbum diutius abfuerat, &c.* Igitur A. V. 730. *Idibus Iunij* Augustus *valetudinem* recuperauit, ac postea restauratis viribus, Romam eodem anno petijt. Porrò nullus dubito quin bona valetudo Cæsari Augusto recuperata, in eadem inscriptione indicetur; nam mala valetudo, vti pessimi & aduersi ominis neutiquam in lapide obsignata, perpetua apud posteros memoria donanda erat. Denique idem Dio ad A. V. 731. ait: *Augustus vndecies consul cum Calpurnio Pisone, adeo graui morbo decubuit, vt nulla salutis spes adesset*. Addit eundem opera Antonij Musæ medici sanitati restitutum fuisse, ac deinde Agrippam in Asiam cum imperio misisse, ac numerum etiam Prætorum auxisse. *His ordinatis*, inquit Dio, *in Albanum exijt, ac consulatu se abdicauit*. Hæc eadem in posito epigrammate leguntur ... IVL. *Cæsar in monte fuit. Cæsar Cos. abdicauit*. Ex hoc tamen lapide colligimus Augustum intra diem 14. Iunij & 15. Iulij in Albanum montem secessisse, ac consulatu se abdicasse; nam mensis IVL. ibidem indicatus potuit ante habuisse notas numerales ante Kalendas Iulias, & rursus alias à Kalendis vsque ad Idus Iulias. Hæc in dubium vocari non possunt. Denique scribit Dio cum Senatus intellexisset Augustum abdicato consulatu, sibi suffecisse L. Sestium partium Bruti studiosum, tanta Augusti magnanimitate lætatum, vt perpetuam eidem potestatem Tribuniciam contulerit. Igitur Augusto post diem XIV. Iunij A. V. 731. potestas Tribunicia delata fuit. Panuinius cum apud Velleium lib. 2. legeret Augustum die 27. Iunij A. V. 757. adoptato abs se Tiberio contulisse vnà simul potestatem Tribuniciam, in eam sententiam descendit, vt dicendum putaret, eadem etiam die V. Kal. Iulias Augustum multiplicasse potestatem Tribuniciam. Nam fas est credere Augustum solemni sibi die tantam dignitatem Tiberio contulisse; is enim Velleio dicitur *Tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto*; nulla autem alia apparet causa solemnitatis eius diei, nisi quòd ea ipsa die Augustus Tribuniciam potestatem A. V. 731. primùm accepisset. Hanc Panuinij sententiam secuti sunt Goltzius, Caluisius, alijque communiter. Idem tamen Panuinius ad A. V. 731. minus rectè scribit ex Suetonio liquere Augustum eo anno trimestrem consulatum gessisse, ac *circa Kalendas Aprilis abdicasse*. Nam ex laudata inscriptione, quam vir vndequaque eruditissimus nondum è ruderibus erutam, videre non potuit, constat Augustum consulatu abijsse post 14. diem Iunij, cum in montem Albanum secessisset. Suetonius autem cap. 26. de consulatibus Augusti ait: *Quinque medios consulatus à sexto* inclusiuè *ad vndecimum* exclusiuè *annuos gessit; ceteros autem sex, aut nouem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus, secundum verò paucissimis horis*. Ex his Suetonij verbis cum allata inscriptione collatis, colligo Augustum A. V. 731. sex tantùm mensibus consulatum gessisse. Nam cum legamus .... IVL. Cæsarem in monte fuisse & consulatum abdicasse, ante Kalendas Iulias vtrumque contigit, aliàs si labente Iulio abdicasset, septem mensibus consulatum gessisset, quod nunquam Augustum fecisse Suetonius testatur. Hinc abdicatio consula-

consula-

sulatus contigit ab ante diem XVIII. Kal. IVL. ad K. Iulij; ac proinde intra illud idem spatium potestatem Tribuniciam accepit, quam eadem die quot annis multiplicabat. Sigonius ac Pighius, ille ad A. V. 731. hic verò tom. 3. Annal. ad A. V. 730. putarunt in fastis Capitolinis potestatem Tribuniciam initam ab Augusto A. V. Varroniano 732. Verba Pighij sunt pagina 514. *Capitolina tamen fragmenta satis indicant, XXXVI. Tribunicia potestate fuisse Augustum cum moreretur.* In fastis Capitolinis adhuc supersunt quatuor collegia consulum ordinariorum cum quibusdam consulibus suffectis, quibus præmittuntur Augustus ac Tiberius cum annis Tribuniciæ potestatis vtriusque. Postremum collegium consulum exscribam.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX. TR. POT. XXXV
TI. CAESAR. AVGVSTI. F. DIVI. N. TR. POT. XIIII
C. SILIVS. P. F. P. N. L. MVNATIVS. L. F. L. N. PLANCVS

Caius Silius ac Lucius Munatius Plancus consulatum gessere A. V. 766. quare si eo anno iuxta fastos Capitolinos Augustus agebat Tribuniciam potestatem XXXV. cum anno insequenti V. C. 767. obierit, erat id temporis Tribuniciæ potestatis XXXVI. Hinc colligunt Sigonius ac Pighius Tacitum anno anticipasse eandem Tribuniciam potestatem Augusti. Verùm vterque ea in re deceptus est. Nam ibidem signantur Consules, qui Kalendis Ianuarijs magistratum inierunt, præmissis annis Tribuniciæ potestatis Augusti ac Tiberij cum ijsdem Kalendis Ianuarijs concurrentibus. Ita Kalendis Ianuarijs A. V. 766. quando C. Silius ac L. Munatius Plancus consulatum auspicati sunt, Augustus erat Tribuniciæ potestatis XXXV. Tiberius verò XIIII. vsque ad V. Kal. Iulias eiusdem anni, qua die Augustus inibat Trib. Pot. XXXVI. vsque ad V. Kal. Iulias A. V. insequentis 767. à qua die vsque ad XIV. Kal. Septembris, qua è viuis excessit, fuit Trib. Pot. XXXVII. Certè id de Tiberio negari nequit. Nam cum ille V. Kal. Iulias A. V. 757. inierit Trib. Pot. VI. quod Sigonius ac Pighius concedunt, cum Velleius id disertè testetur, Kalendis Ianuarijs A. V. 766. vsque ad V. Kal. Iulias erat Tribuniciæ potestatis XIIII. vti inscribitur in laudato fragmento; at die 27. Iunij inibat Trib. Pot. XV. Ex quo palam fit in fastis Capitolinis adductis inscribi Tribuniciam potestatem Augusti ac Tiberij, quæ cum Ianuarijs Kalendis vsque ad V. Kal. Iulias concurrebat.

Hactenus producta, ex vtraque tabula Pisana mirificè confirmantur, ac annus mortis Lucij demonstratur. Decretum de annuis inferijs Manibus Lucij Cæsaris mittendis, conditum fuit à Decurionibus Pisanis XIII. K. OCTOBR. cum Augustus diceretur TRIBVNICIAE POTESTATIS XXV. Potestas Tribunicia delata fuit Augusto A. V. 731. V. Kal. Iulias; annus primus eiusdem desinit A. V. 732. die 27. Iunij. Igitur Trib. Pot. XXV. in Pisana tabula signata, incœpit die 27. Iunij A. V. 755. ac durauit vsque ad eandem diem insequentis A. V. 756. Quare Lucius Cæsar Massiliæ decessit A. V. 755. ante mensem Octobrem, cum die 19. Septembris annuæ inferiæ eidem decretæ fuerint. Iam de anno tam manifesto charactere designato, nulla deinceps esse potest dubitatio. Dies quoque mortis eiusdem Cæsaris in eadem tabula legebatur; sed imperiti cuiuspiam fabri manus, vt clauum eodem

dem in lapide figeret, scalpro saxum perforans, diem ac mensem exclusit. At non ita omnia detriuit, quin legatur: QVOD. ANNIS. A. D. ... vbi pars inferior notæ numeralis X. palam apparet, quæ planè indicat Kalendas post ipsam notam signatas fuisse. Ante diem XIII. K. OCTOBR. qua conditum est decretum, quinquies tantùm signantur Kalendæ, nempè ad vsque XVIII. Kal. Octobris. Verùm intra illos dies non fuisse mortuum Lucium patet ex eodem Pisano decreto, in quo legimus: *Cum Senatus P. R. inter ceteros plurimos ac maximos honores L. Caesaris Augusti Caesaris Patris patriæ, Pontificis Maximi, Tribuniciæ Potestatis XXV. filio, Auguri, Consuli designato, per consensum omnium Ordinum* .... Annuæ inferiæ Romæ eidem demortuo decretæ subijciebantur, cum quinque aut sex versus eiusdem Pisani lapidis duas in partes dissecti, perierint. Itaque Pisani Coloni exemplum Senatus Romani secuti sunt, in decernendis annuis parentalibus Cæsari defuncto. At constat intra quinque dies à XVIII. ad XIII. Kal. Octobris, non potuisse nuntium obitus Lucij Massilia Romam peruenire, statui ibidem à Senatu iusta funebria, ac eorundem notitiam ad Pisanos colonos deferri. Igitur mors Lucij mense Augusto contigit. Hæc quamuis manifesta, insigni Suetonij testimonio confirmantur, qui cap. 65. de Augusto ait: *Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos*. Caius vt ex eiusdem cenotaphio Pisano patet, obijt A. V. 757. à parilibus A. D. VIIII. K. MARTIAS. At si à die 21. Februarij eius anni qua Caius decessit per duodeuiginti menses retrocedamus, erimus ad mensem Augusti A. V. 755. Ipse verò ita suppleui: A. D. XII. K. SEPT. quia spatium, ex quo literæ exclusæ fuerunt, nouem tantùm literarum est capax, quod diligentissimè obseruaui coram viris eruditissimis, Equite Francisco Maria Ceffinio, ac Ioanne Baptista Ricciardo, Academiæ Pisanæ Doctoribus, quos honoris & amicitiæ etiam causa nomino. Quod verò obseruaui in vetustis inscriptionibus mensem Septembrem abbreuiatis literis signatum fuisse: SEP. vel etiam SEPT. si in Pisano cenotaphio scalptum fuit SEP. duæ vnitates addendæ erunt, nempè: XIIII. K. SEP. Haud tamen arbitror quempiam tanta teneri curiositate cognoscendi diem ipsum obitus Lucij, vt velit me hariolum fieri, ac eundem diuinare; præsertim cum in eodem vacuo spatio legi potuerit XVII. K. SEP. Vno verbo; Mors Lucij contigit anno V. 755. mense Augusto intra diem 16. ac 21. eiusdem mensis. Ex hac tamen preciosa planè tabula Pisana patet errasse Salianum ac Ricciolium, qui obitum illius Cæsaris ad Decembrem A. 755. protrahunt, cum Pisis die 19. Septembris decreta fuerint sacra funebria eiusdem Manibus quotannis stata die instauranda.

Florus libro 4. cap. vlt. de Caio ac Lucio scribens, ait: *Ambo fato breues; sed alter inglorius; Massiliæ quippè Lucius morbo soluitur*. Rectè *inglorius* eidem dicitur; nam Lucius in summo aulæ ocio educatus, nulla legionum castra, nullos hostium exercitus viderat, ac vix Italia egressus, repentino morbo sublatus est. Augustus egrè & acerbè tulit Cæsaris filij mortem, quòd vni tantùm Caio spes successionis inniteretur. Tiberius Lucium priuignum immaturo fato sublatum, lyrico carmine defleuit, cui titulum dedit: *Conquestio de Lucij Cæsaris morte:* teste Suetonio cap. 70. de vita Tiberij. Crocodili lacrymas dixeris; etenim æmulo imperij, cui inhiabat, extincto, altero tantùm gradu à supremo rei Romanæ fastigio se distare lætabatur, quamuis in speciem dolorem ob mortem Cæsaris præ se ferret. Interea cum Ro-

Ll mæ,

mæ, ac Pisis ceterisque in Italiæ colonijs defuncti Lucij Manibus sacra funebria certatim fierent, eiusdem mortis nuntium Caius frater accepit. Qua verò constantia simul dolori mixta improuisum fratris obitum idem exceperit, describit Seneca cap. 34. de consolatione ad Polybium, Claudium Augustum hæc fantem inducens: *Caius Cæsar Diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suæ annos, Lucium fratrem carissimum sibi, princeps iuuentutis principem iuuentutis amisit, in apparatu Parthici belli; & grauiore multo animi vulnere, quàm postea corporis, ictus est: quod vtrumque idem pijssimè & fortissimè tulit.* Rectè Seneca non bello Parthico dixit, sed *in apparatu Parthici belli*; quod bellum paullò antea facta pace, compositum fuerat. Ex his autem Senecæ verbis colligimus hoc anno Caium in Syria substitisse, neque in Armeniam profectum; siquidem antequam Phraates præsidia ab Armenia reuocaret, ac ceteræ condiciones pacis executioni demandarentur, illiusque ratihabitionem ab Augusto Caius acciperet, ac quis Armeniæ rex imponendus esset, decerneretur, exijt æstas anni Vrbis 755. ac Caius in apparatu belli Parthici circa exitum Septembris nuntium accepit obitus Lucij Cæsaris fratris. Auctor est Velleius Augustum *post Lucij mortem, adhuc Caio viuo*, deliberasse Tiberium in filium per adoptionem adsciscere, veritus ne si Caio in Oriente morante, improuiso fato raperetur, quispiam ex aliena familia vacuam Romæ imperij sedem occuparet; at *vehementer repugnante Nerone*, inhibitum fuisse, ne destinatam adoptionem perageret. Liuiam quidem in id consilij Augustum traxisse non dubito; illa enim nil magis in votis habebat, quàm Tiberium filium in partem imperij ab Augusto vocari. Immò non defuere qui Lucium dolosa potiùs Liuiæ arte, quàm morbo sublatum putauerint, teste Dione ac Tacito, quorum verba inferiùs recitabo. Cum verò Romæ à Senatu honores funebres Lucio demortuo decreti fuissent, Pisani coloni annuas inferias stata die quotannis eiusdem Cæsaris Manibus per magistratus togis pullis indutos, mittendas decreuerunt, sacrificijs ac libationibus designatis, de quibus dissertatione insequenti ex professo, vt aiunt, sermo redibit. Ne verò eius decreti obliuio vllo vnquam tempore induceretur, idem in marmorea tabula incidendum curauerunt.

CA-

CAPVT XVI.

P. Sulpicius Quirinius Caio Cæsari nouus ab Augusto Rector imponitur. Baronij ac Saliani ea de re sententia expenditur. Præsides Syriæ ab anno Vrbis DCCVII. vsque ad annum DCCCXXII. enumerantur. Casauboni ac Montacutij errores in eorundem catalogo contexendo, passim notantur.

AVgustus M. Lollij quem rectorem Caio assignauerat, morte intellecta, P. Sulpicium Quirinium nouum iuuentæ Caij moderatorem designauit. Paucis hominem describit Tacitus L. 3. *Nihil*, inquit, *ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium: sed impiger militia, & acribus ministerijs consulatum sub D. Augusto, mox expugnatis Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti; Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat, quod tunc patefecit in Senatu: laudatis in se officijs, & incusato M. Lollio, quem auctorem Caio Cæsari prauitatis & discordiarum arguebat*. Hæc Tacitus. Illa interim verba notanda sunt: *datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti*, quæ non obscurè indicant anno Vrbis C. 756. P. Quirinium rectorem designatum, cum Caius primo statim impetu, vt capite 17. ostendam, Armeniam occupasset. Apud Liuium, ac alios Romanos scriptores *obtinere prouinciam*, idem est ac sortiri prouinciam, vel in pace regendam, vel bello aggrediendam. At cum Caius vniuerso Orienti præpositus fuerit, nequit dici vnam Armeniam obtinuisse; quare idem est ac Armeniam iam possidenti. Si verò Tacitus phrase Romana vsus, significare voluit, bellum contra Armenios decretum Caio, ita vt nondum Armeniam occupauerit, nolo hac de re cum quopiam contentionis funem ducere, ac libenter concedam Quirinium posteriori parte anni superioris V. C. 755. Caio Cæsari rectorem impositum. Baronium tamen probare non possum in additionibus in calce tom. 10. vel in posterioribus editionibus ad A. Christi III. scribentem de Quirinio: *Caio in Syriam proficiscenti datus est ab Augusto rector, cui & successit post mortem*. Nam ex Velleio qui sub Caio militabat, & Suetonio, Caio in Asiam proficiscenti, M. Lollius rector ab Augusto datus fuit; Quirinius verò rector eidem impositus Armeniam obtinenti, vt Tacitus disertè testatur. Salianus pro arbitrio historias sibi compingens, ad A. M. 4052. num. 34. scribit Quirinium *datum Caio rectorem, vt tum in Syria, tum in Armenia, & Asia Caio dux esset, & comes, & Lollij successor, vt supra dixi, si quid Lollio humanitùs contigisset*. Et ante num. 12. dixerat: *Mox de rectoris honorario socio factus est rector ex Augusti, vt apparet, destinatione, ne in tam longinqua regione, dum consulitur Augustus, iuuenis rectore careret, vtque via ambitiosis litibus præcideretur*. Hæc ille fingit gesta Augusto XIII. consule V. C. 752. cum tamen labente A. V. 755. Lollius decesserit; Quirinius verò anno insequenti Roma profectus, in Asiam venerit rector Caio impositus. Nam post mortem Lucij vxorem duxit

Æmiliam Lepidam eidem Cæsari antea destinatam, vti superiori capite ex Tacito ac Suetonio narratum est. Rursus Quirinius datus est rector Caio *Armeniam obtinenti*, quod hoc solùm A. V. 756. contigit; nam ante hunc annum in Arabia ac Syria tantùm fuerat. Cum autem Tacitus scribit de Quirinio: *Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat*, neutiquam id referendum est ad id temporis, cum rector Caij in Asia versaretur. Nam Lollius diem obijt post pacem cum Parthis factam, & Caius reditui Tiberij Romam assensus est, Lollio adhuc superstite. Quando verò Tiberium coluerit, paulò inferiùs indicabitur. Profectò non video cur non etiam per literas officij & obsequij erga Tiberium testimonium dare potuerit, sed coram tantùm erga eundem officiosus fuisse dicendus sit. In has tamen præposteras sententias plerique viri eruditi descenderunt, vt Quirinium anno natali Christi Domini Syriæ præsidem adstruerent, quòd in Euangelio D. Lucæ cap. 2. legatur: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino*; cum verò parentes Domini Seruatoris in Bethlehem proficiscerentur, nomen daturi, Christus natus est. Hinc putant Quirinium Syriæ præsidem fuisse, cum Caius in Oriente rem Romanam administraret. Hac occasione Cardinalis Baronius in Apparatu à num. 85. ab initio regni Herodis vsque ad Christi natalem Syriæ præsides enumerat, & eos inter A. V. 748. recenset Caium Cæsarem, quod antea scripserat Pighius tom. 3. Annal. ad A. V. 754. & postea etiam Torniellus tomo 2. Annal. anno Mundi 4048. num. 1. alijque. Salianus ad A. M. 4052. in titulo grandioribus characteribus scribit: *Præside Syriæ Quinctilio Varo & Cyrino*, binos vnà simul eidem pacatæ prouinciæ rectores imponens, cuius vix exemplum in historia Romana inuenitur. Ceterùm cum Baronius parum feliciter Syriæ præsidum catalogum concinnasset, Casaubonus nouum indicem contexuit, præfatus Exercitat. 1. ad Apparatum Baronij num. 85. *Ad cognitionem temporis, quo natus est Seruator mundi, momentum affert non leue præsidum Syriæ successio rectè exposita*. At ne Casauboni quidem diligentia omne punctum tulisse visa est Montacutio; quare & ipse manum eidem operi admouit in Apparatu IV. ad Origines Ecclesiasticas, initio statim vociferatus Baronium *errare multipliciter, & in plerisque pueriliter; confundere ac perturbare ordinem temporum, rerum seriem*. Sed ipse sanè Montacutius in eo catalogo reficiendo sæpissimè deficit, plerunque procul à vero exorbitat, ac semel plusquam pueriliter errat. Hinc in animum induxi præsides Syriæ recensere, non tantùm vt palam demonstrem Caium Cæsarem perperam inter eosdem recitari, verùm etiam vt administrationis Syriacæ Quirinij tempus intelligatur, ac censores Baronij talionem ferant. At ne longior scribendus mihi index euadat, decreui præsides Syriæ enumerare ab A. V. 707. quo Iulius Cæsar extincto Pompeio, victor ex Ægypto res Syriæ, inconsulto Senatu, pro arbitrio disposuit.

§. I.

§. I.

Sex. Iulius Cæsar A. V. 707. Syriæ impositus. Casaubonus diuturniorem eiusdem præfecturam putans, refellitur.

CÆsar capta Alexandria, noluit Ægyptum in prouinciæ formam reducere, sed regiam potestatem Cleopatræ eiusque minori fratri, ęquata auctoritate, concessit; maior enim natu frater Ptolomæus Rex nuper prœlio victus, in fuga perierat. Cęsar Ægypti rebus compositis, ac tribus legionibus ibidem nouorum regum præsidio relictis, in Syriam venit A. V. 707. Hirtius de bello Alexandrino cap. 65. de Cæsare, ait: *Paucis diebus in ea prouincia consumptis, Sex. Cæsarem amicum & necessarium suum legionibus, Suriaq; præfecit*. Mense Quinctili anni Pompiliani, seu Maio in forma Iuliana Cæsarem fuisse Antiochiæ ex epistola 19. lib. 11. ad Atticum, & ex Chronico Ioannis Malelæ Antiocheni, quod nuper editum fuit, eruditè probat Vsserius tom. 2. anno 47. ante vulgarem epocham Christi. Sextus Cæsar A. V. 705. primo ciuilis belli sub Cæsare in Hispania militauerat; cum Varro Pompei legatus vndique conclusus à Cæsare, legionem tradere coactus fuit; *ille ad eum Sex. Cæsarem misit, atque huic legionem transdi iussit*; lib. 2. de bello ciu. cap. 20. Sex. Cæsar accepta pecunia, Herodem Syriæ præfecit, teste Iosepho lib. 14. Antiq. cap. 17. Casaubonus scribit illum præfuisse Syriæ *vsque ad illud tempus ferè quo Cæsar bellis confectis, reuersus est in Italiam*. Cæsar victis filijs Pompei in Hispania, *mense Octobri in vrbem* redijt A. V. 709. ex Velleio lib. 2. cap. 56. At Sextus Cæsar ante menses circiter sexdecim in Syria occisus fuerat. Nam Cæcilius Bassus equestris Ordinis vir, qui è pugna Pharsalica Tyrum se receperat, venia à Cæsare impetrata, cum sinistra de bello eiusdem in Africa contra Scipionem nuntiarentur, fingens literas ad se ab eodem Scipione datas, quibus significabat Cæsarem acie victum, in Africa cecidisse, ac sibi Syriam prouinciam demandatam, legionarijs quibus Sex. Cæsar præerat, persuasit, vt eundem interimerent: quo interempto, Syriam occupauit. Ita Dio lib. 47. ac Libo apud Appianum lib. 3. bel. ciu. pag. 576. At Cæsar sub initium Aprilis A. V. 708. Scipionem in Africa profligauit, ex Hirtio de bello Afric. cap. 79. Igitur ante eum mensem, vel certè ante Maium eiusdem A. V. 708. Cæcilius Bassus sinistram Cæsaris pugnam in Africa eiusque necem ex confictis Scipionis literis publicauit; nam inito Maio, victoriæ Cæsaris fama quoquouersum peruenerat.

§. II.

§. II.

Q. Cæcilius Bassus Syriam occupat A. V. 708. Q. Cornificius à Cæsare contra Bassum destinatur. Eruditissimi Græuij sententia de anno proconsulatus Cornificij in Africa expenditur. Quo anno scriptus à Cicerone liber de Oratore ad Brutum. Antistius Vetus Quæstor bellum in Syria contra Bassum gerit.

CÆsar Scipione ac Iuba rege in Africa victis, ac Numidia Iubæ regno in prouinciæ formam redacta, Idibus Iunijs A. V. 708. ex Africa in Italiam cum classe reuersus est. Hirtius in fine lib. de bello Africano. Tum Q. Cornificio Syriam ac bellum contra Cæcilium Bassum eundem Cæsarem demandasse colligo ex literis Ciceronis ad Cornificium datis lib. 12. familiarium. Q. Cornificius A. V. 706. quæstor pro Prætore Illyricum cum duabus legionibus iussu Cæsaris occupauerat, Pompeij ducibus è prouincia fugatis, ex Hirtio cap. 42. de bello Alexandrino. Accepto verò successore A. 707. Appio Claudio, Ciliciam videtur obtinuisse ex epist. 17. libri laudati, in qua hæc eidem Cicero scribit: *Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt, quæ, quia tibi sunt propiora quàm nobis, tua me causa magis mouent quàm mea*. Manutius, & Corradus, ad quos nouissimè accessit Ioannes Georgius Græuius vir nostræ ætatis doctissimus, censent memoratam epistolam scriptam fuisse ad Cornificium Africam prouinciam obtinentem, & vt ait Græuius: *Q. Fabio Maximo, C. Trebonio Coss.* Hos consules creauit Cæsar A. V. 709. mense Octobri Romam reuersus, ex Dione lib 43. Suetonio in Cæsare cap. 76. vnde etiam cap. 80. Q. Fabium Maximum *trimestrem consulem* appellat. Idem ex fastis Capitolinis ac tabula Collotiana apparet; vtrobique enim ijdem consules leguntur suffecti Cæsari consuli IV. Verùm exeunte A. V. 709. Q. Cornificium non fuisse proconsulem Africæ patet ex Cicerone, qui in tertia philippica narrat M. Antonium consulem A. V. 710. ante diem IV. Kal. Decembris Senatum in Capitolium coegisse, vbi *prouinciarum religiosa sortitio* peracta fuit, additque post quosdam: *C. Caluisius Africam. Nihil felicius; modò enim ex Africa decesserat: & quasi diuinans se rediturum, duos legatos Vtica reliquerat*. Igitur C. Caluisius Sabinus postrema parte anni Vrbis 709. Africam obtinebat, è qua anno insequenti discedens, duos ibidem apud Vticam legatos reliquerat, eamq; ab Antonio prorogato imperio, iterum A. V. 710. obtinuit, ac proinde Q. Cornificius postrema parte anni 709. Q. Fabio, ac C. Trebonio Coss. Africam non regebat. Rursus Cicero in laudata illa epistola 17. dum ait: *Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt, quæ, quia tibi sunt propiora quàm nobis, tua me magis causa mouent quàm mea*, non obscurè indicat se illa scribere, cum primùm tumultus in Syria à Q. Cæcilio Basso concitati nuntius Romam allatus fuisset. At exeunte A. V. 709. bellum vltra annum in Syria contra Cæcilium Bassum gerebatur. Et sanè cur Syriacos tumultus Q. Cornificio propiores, eorumque causa eiusdem se cura angi Cicero dicere potuisset, cum Cornificius in altera Orbis parte,

nempè

nempè Africa, id temporis cum imperio esset? Præterea ibidem ait Cicero: *Proximè scripsi de optimo genere dicendi &c.* Est liber de Oratore ad M. Brutum, vt in notis rectè monent laudati interpretes. Porrò eo in libro hæc ad Brutum scribit: *Ergo omnibus terris vna Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce cognosceris, versarisque in optimorum ciuium flore vel robore.* Cæsar anno V.707. ante Kal. Ianuarias, M. Brutum Galliæ Cisalpinæ præfecerat, ex Plutarcho in Cæsare, & Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 397. Anno verò 709. tertiò Kal. Ianuarias C. Vibius Pansa vrbe egressus est, M. Bruto successor datus, ex Cicerone epist. 17. ad Cassium lib. 15. familiarium. Ex his patet Ciceronem librum de Oratore scripsisse priori parte A. V. 708. cum M. Brutus Galliam cis alpes teneret, quem quidem librum cum *proximè* abs se scriptum dicat in memorata epistola ad Cornificium, hanc quoque colligimus datam A. V. 708. Ex insequenti etiam epistola 18. ad eundem vulgaris illa interpretum opinio refellitur. Hæc ille ait: *Quod mihi videor ex tuis literis intelligere, te nihil commissurum esse temerè: nec antequam scisses, quò iste nescio quis Cæcilius Bassus erumperet.* Cur Cornificius Africæ proconsul propriam sibi curam fecisset belli contra Bassum in Syria longinqua adeo prouincia gerendi? Quis ex his non intelligit Cornificium in Cilicia, vel fortè Asia, vicinis Syriæ prouincijs id temporis fuisse? Addit Cicero: *Equidem sic iam obdurui, vt ludis Cæsaris nostri æquissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberij, & Publij poemata.* Ragazonius ac Manutius planè errant scribentes hosce ludos exhibitos à Cæsare A. V. 709. ab Hispaniensi bello Romam reuerso. Nam dati sunt postquam A. V. 708. ex Africa victor redierat, ex Dione lib. 43. Appiano lib. 2. pag. 492. Liuio lib. 115. Suetonius etiam eosdem paucis describens in Cæsare cap. 39. ait: *Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit.* Et sanè omnia ludorum genera ibidem à Suetonio memorata, recitat Dio ad A. V. 708. antequam Cæsar vltimam expeditionem contra Pompeij liberos Hispaniam obtinentes, susciperet. Et antea in eadem epistola 18. dixerat: *In summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotijs discedere. Vtrumque contra accidit; istic enim bellum est exortum; hic pax consecuta.* Hinc etiam solidissimè probatur Q. Cornificium non fuisse A. V. 709. Africæ proconsulem. Nam anno V. 708. Pompeianis reliquijs in Africa superatis, ac Numidia Romanis prouincijs adiecta, Cæsar Romam transmisit, primumque bellum in Africa erupit A. V. 712. cum T. Sestius Antonio, Cornificius verò Cæsari Octauiano studentes, infesta sibi signa intulerunt, vti Dio lib. 48. & Appianus lib. 4. pag. 620. testantur. Immò Appianus post initum triumuiratum bellum ciuile in Africa exortum scribit, cum Sestius denuntiasset Cornificio, vt Africa vetere sibi decederet, *quòd vniuersa Africa ex triumuirali diuisione Cæsari deberetur.* Quare auctore Appiano, pax à Iulio Cæsare in Africa A. V. 708. constituta, post quadriennium ciuili primùm bello turbata est. At teste Cicerone, ea in prouincia, in quam Cornificius missus fuit, vel certè in finitima, *bellum exortum est*, sola autem Cilicia finitima erat Syriæ, in qua Cæcilius Bassus tumultus exciuerat. Hæc planè sunt argumenta, quibus vel inuitus cogor ab eruditissimi Græuij sententia discedere.

Itaquè cum Cornificius A. V. 708. conterminam Syriæ prouinciam administraret, Cæcilio Basso Syriam occupante, Cæsar eandem Syriam ac bellum

contra

contra Bassum Cornificio demandauit. Cicero in epistola 19. ad eundem, ait: *Bellum quod est in Syria, Syriamque prouinciam tibi tributam esse à Cæsare, ex tuis literis cognoui.* Annus quo data est hæc epistola nulla chronologica nota designatur. Illam tamen scriptam A.V.709. ex Cicerone ipso non obscurè mihi videor colligere. Nam vti demonstratum est, Cornificius A.V.708. vicinam Syriæ prouinciam obtinebat. Anno autem 710. Africam proconsul administrabat. Etenim Cicero e pist. 21. commendat Cornificio Canicium, seu rectiùs cum Græuio, C. Anicium, *qui negotiorum suorum causa legatus in Africam, legatione libera*; rogatque vt Anicio lictores tradat, Senatoriæ dignitatis ornandæ gratia. In epistola verò 22. narrat Cornificio Senatum ad XIII. Kal. Ianuarias sibi assensum *de prouincijs ab ijs qui obtinerent, retinendis*, addens: *Hoc ego tum Reip. causa censui, tum mehercule in primis retinendæ dignitatis tuæ.* Hanc orationem habuit Cicero die 20. Decembris A.V.710. eamque diem sæpiùs memorat in Philippicis, vti cap. 17. alia occasione dicetur. Igitur si Cornificius A.V.710. Africam cum imperio tenebat, eique auctore Cicerone, imperium in eadem prouincia prorogatum fuit, A.V.709. Syriam à Cæsare obtinuit. Vsserius tom. 2. Annalium anno ante Christi Epocham 44. V.C.710. scribit hoc anno Cornificio Syriam decretam; at necato Idibus Martijs Cæsare, Syriam datam P. Dolabellæ, Cornificium verò in Africam pro consule missum. Idem docet Montacutius cit. num. 13. Verùm A. V. 710. quo Cæsar necatus fuit, L. Murcus, vt proximè ostendam, Syriam, decreto Cæsaris, prouinciam habebat. In annum verò 711. à Cæsare *Syriæ Cassius, Brutus Macedoniæ* ex vrbana prætura præsides designati fuerant, ex Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 527. cuius testimonium in dubium perperam vocant ex illis verbis Ciceronis de decreta Syria Cornificio, quod rectè quidem facerent, si aliunde constaret loqui Ciceronem de proconsule Syriæ pro A.V.711. Itaque Q. Cornificius A.V. 709. Syriam prouinciam obtinuit. Et quidem Cicero ea in epistola ait: *Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sanè me commouit. Quantum copiarum haberes, cum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis literis cognoui. Itaque opto, ne se gens moueat hoc tempore, dum ad te eæ legiones perducantur, quas audio duci.* Ex his patet Cornificium id temporis in vicina Parthis prouincia siue Cilicia, siue Syria fuisse cum copijs, quarum ipse numerum ad Ciceronem perscripsit, cum etiam sibi à Parthis timeret, ne Cæcilio Basso auxiliares copias submitterent; quo etiam tempore ad eundem legiones iussu Cæsaris ducebantur, ad bellum contra Bassum profligandum. Idem Cornificius A.V.710. Romam venit, eumque in Cumano ac Pompeiano diuersatum scribit Cicero epistola sequenti 20. quo anno, necato Cæsare, Africam obtinuit, succedens C. Caluisio, qui spe retinendæ prouinciæ, duos legatos Vticæ reliquerat. Illum verò prouinciam obtinuisse à Senatu patet ex Appiano libro 4. bel. ciu. pag. 620. cum enim Sestius instaret apud Cornificium, vt Africam sibi à Cæsare iuuene Triumuiro destinatam concederet, respondit: *Æquum esse, ne cui Senatus iniussu decederet prouincia, quam à Senatu accepisset.*

C. Antistius Vetus, quem quæstorem fuisse indicat, quòd ex Syria Romam postea reuersus est ad præturam petendam, ex epistola M. Bruti inter familiares Ciceronis ad Brutum vndecima, collectis copijs priuata auctoritate, vt Cæsaris Dictatoris beneuolentiam ac gratiam sibimet quàm maximè

conci-

conciliarat, contra Cæcilium Bassum A. V. 708. profectus est. At Bassus Apameam Syriæ occupatam, egregiè muniuerat, intra eandem se continens cum legione, quàm vnà cum vita Sex. Cæsari eripuerat. Idem *ex nouo delectu alteram legionem confecerat*, teste Appiano lib. 3. bel. ciu. pagina 576. Nam vt, inquit Dio lib. 47. *omnes qui valida essent ætate, non liberos tantùm, sed seruos etiam ad militiam delegit, pecuniam confecit, arma fabricauit*; qui addit Bassum Syriæ se Prætorem nominasse. Cum Antistius vario Marte circa Apameam quam obsederat, sæpiùs dimicaret, bellum nouis suppetijs restauraturus, inde discessit, atque ita exijt A. V. 708. Q. Cornificius contra Bassum vnà cum Antistio Vetere bellum gerere à Cæsare iussus, A. V. 709. in Syriam cum imperio proconsulari venit. Dio lib. 47. *Antistio*, inquit, *finitimi qui Cæsaris rebus studebant* (nempè Cornificius, alijque inferioris auctoritatis duces) *missique Roma milites accesserunt*; nempè eæ legiones, quas Cicero duci ad Cornificium intellexerat, epist. 19. cit. lib. 12. familiarium. Verùm cum Basso auxiliares copiæ aduenissent, missæ ab Emessenorum regulis, ac Alchædamus Arabum regulus in eiusdem castra descendisset, bellum in Syria recruduit. Strabo libro 16. pagina 518. de Basso scribit: *Nam & exercitum regio alebat, & socios habebat permultos regulos, qui loca munita in proximo tenebant*. Iosephus etiam libro 14. Antiquitat. cap. 17. ait: *Magnum bellum exortum est circa Apameam, Cæsarianis ducibus contra eum venientibus cum equestribus ac pedestribus copijs*. Interea Cæsar vtroque Pompei filio difficili ac periculoso prœlio in Hispania victis, ac eius regionis vrbibus in deditionem acceptis, mense Octobri, vt Velleius est auctor, Romam reuersus, L. Statium Murcum probatæ virtutis virum proconsulem cum tribus legionibus in Syriam contra Cæcilium Bassum destinauit.

§. III.

L. Statius Murcus A. V. 710. in Syriam venit, ac vnà cum Q. Marcio Crispo bellum contra Cæcilium Bassum continuatur. Casauboni ac Montacutij error. Appiani interpres perperam à Montacutio corrigitur. Legio Appiano τέλος *nuncupata. Apud Strabonem* τάγμα *itidem legionem significat, ac Casauboni interpretatio reijcitur. De numero legionum Cassij Longini in Syria. Error Vsserij de anno quo Tullius Cimber Bithyniam administrauit.*

APpianus lib. 3. cit. pag. 576. scribit: *Sestius Murcus cum tribus legionibus à Cæsare contra eos*, videlicet Bassum ac sub eo militantes legionarios, *missus, magna vi repulsus est: donec Minutius Crispus è Bithynia, cui præerat, vocatus, cum alijs tribus legionibus venit in eius auxilium*. Horum proconsulum nomina corruptè exprimuntur. Casaubonus ait à Dione lib. 47. Statium Murcum appellari quem Appianus Sestium dicit, quorum cum vtraque familia Romæ fuerit, *neque facilè*, inquit, *nunc dixerim*

Mm *vtra*

vtra sit vera lectio. Idem rursùs scribit, ex Dione lib. 47. *Bellum gerunt aduersùs Bassum M. Crispus & L. Statius Murcus. Possit videri hic Iosephi Marcus, esse Marcus Crispus*. Iosephus libro 14. capite 17. ait: *Id bellum dum trahitur, Marcus venit Sexti successor*. Montacutius cit. Appar. IV. num. 12. scribit à Velleio *Staium Murcum* appellari; vnde eam lectionem secutus: *Misit*, inquit, *ab Italia Staium illum Murcum*. Duo isti seueri Baronij censores hallucinati sunt. Cicero in philippica XI. ait: *Senatui placere C. Cassium proconsulem prouinciam Syriam obtinere, vt qui eam optimo iure prouinciam obtinuerit, eumque à Q. Marcio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule, A. Allieno legato exercitus accipere, eosque ei tradere*. Marcus Brutus epist. 11. ad Ciceronem ait: *Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, vltrò quidem à Murco, & à Marcio, & ab exercitu ipso accersitus*. Cassius libro 12. famil. epistola 11. ad Ciceronem scribit: *In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum, & Q. Crispum imperatores*. Horum nomina apud illos Græcos scriptores deprauata, facilè ex epistolis Ciceronianis, quæ puerorum manibus teruntur, corrigi poterant. Et quidem *Statius Murcus legatus* commendatur à Cæsare libro 3. de bello ciuili capite 15. qui pro eodem strenuè rem apud Oricum gessit. Tacito quoque libro 1. historiarum nominatur Statius Murcus Pisonis Cæsaris interfector. Ita *Murcus* proprium Statiæ gentis cognomen erat. Montacutius aduertere debebat nusquam Staiam familiam inter Romanas ab historicis recenseri. Vnus M. Staius Flaccus Duumuir municipalis legitur apud Gruterum pag. 1087. 1. Idem verò Montacutius Appiani interpretem reprehendit, qui L. Statium Murcum proconsulem in Syriam missum dixerit μετὰ τριῶν τελῶν, *cum tribus legionibus*, cum vertendum Latinè fuisset: *cum tribus cohortibus velatis*; *non enim*, inquit, τάγμα, *sed* τέλη *scriptum apud Appianum*. Malè, vt suam eidem vocem reddam. In superiori capite 14. ostendi τάγμα pro cohorte accipi à Casaubono, cum tamen eo loci Strabo legionem significauerit. Certum est Cæsarem Dictatorem Sexto Cæsari legionem in Syria reliquisse, quam ad se postea Cæcilius Bassus transtulit. Ea verò ab Appiano τέλος dicitur pagina eadem 576. Idem Appianus libro 4. bel. ciuil. pag. 652. scribit de numero legionum in pugna Philippensi: ἐννεακαίδεκα ὁπλιτῶν τέλη, *vndeuiginti militum legiones*. Si vertas *cohortes*, risu excipieris, cum vtrinque totius Romani Orbis, de cuius imperio à Triumuiris certabatur, exercitus eò conuenerint. Libro 4. pag. 656. legio Martia τέλος eidem dicitur; at cohortem prætoriam ibidem στρατηγίδα σπεῖραν appellat. Lib. 2. pag. 488. legio quinta, cuius insigne erat elephantus, τέλος dicitur. Ibidem pag. 446. legio quam Pompeius à Cæsare repetijt sub initium belli ciuilis, rursus pag. 455. duæ legiones cum quibus Curio in Africam transmisit, ex Cæsare libro 2. de bello ciuil. capite 23. & pag. 457. legio nona quæ apud Placentiam seditionem conflarat, ex Suetonio in Iulio capite 69. vbique τέλος eidem Appiano scribitur. Laudaui testimonia in quibus vox τέλος nulla ratione pro cohorte accipi potest, sed vbique legionem dubio procul significat. Ineptus essem, si innumera alia loca Appiani laudarem, quæ passim in eiusdem libris occurrunt. Strabo libro 16. pag. 518. scribit Cæcilium Bassum Apameam tenuisse cum duabus legionibus, ταγμάτων voce vsus. Casaubonus ait: *cum duabus cohortibus*. Sed legiones dicendæ sunt; nam alteram Cæsar Sexto reliquerat, alteram ex nouo dele-

ctu

ctu confecerat, ex Appiano §. 1. citato. Vsserius etiam tomo 2. Annal. anno quadragesimo tertio ante vulgarem epocham Christi pag. 381. scribit L. Statium Murcum cum *tribus agminibus*, contra Bassum, cui *duo agmina* aderant, profectum; *Siquidem*, inquit, *vnicam tantùm legionem constituisse ex Cassij ad Ciceronem literis constat lib. 12. fam. epist.* 11. & 12. Sed planè *legiones* scribendum patet ex Cassij literis; nam epistola 11. ait: L. Statium Murcum ac Q. Marcium Crispum *exercitus sibi tradidisse*. At sex agmina, quorum singula legionis numerum non æquabant, non poterant exercitus plurali numero nuncupari. Ibidem verò Cassius ait: *legionem quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito*. Nempè quæ erat Romanorum militum; alteram verò legionem, quam Bassus tumultuariam *ex seruis* etiam conscripserat, non nominat, quòd turpe esset eandem Romanis legionibus adiungere. Velleius lib. 2. ait: *C. Cassius acceptis à Staio* (Statio) *Murco & Crispo Marcio, prætorijs viris, imperatoribus, prævalidis in Syria legionibus &c.* Ita non agmina, sed *legiones* & quidem *prævalidas* appellauit. Additque de eodem Cassio: *& decem legiones in eo tractu*, hoc est Syria, *sui iuris fecerat*. Quintus Cassius lib. 12. famil. epist. 13. scribit ad Ciceronem: *Cassius noster cum decem legionibus, & cohortibus viginti auxiliarijs, & quatuor millibus equitum à M. P. viginti castra habet*, cum Dolabellam premeret. Appianus lib. 3. pag. 576. narrat Cassium *duodecim legiones* habuisse, tres L. Statij, totidem Q. Crispi, quæ Bassum apud Apameam obsidebant, duas ipsius Bassi, ac denique quatuor, quas Allienus legatus Dolabellæ ex Ægypto deduxerat. At Cassius ipse lib. 12. fam. laudata epistola 11. scribit, se obtinuisse exercitus L. Murci ac Q. Crispi nempè sex legiones. Item *legionem quam Q. Cæcilius Bassus habuit ad me venisse scito. Quatuorque legiones quas A. Allienus ex Ægyto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito*. Igitur vndecim legiones fuere. Denique audiendus M. Brutus epist. 4. *Cassius noster*, inquit, *Syriam, legiones Syriacas habet, vltrò quidem à Murco & à Marcio, & ab exercitu ipso accersitus*. Ex quibus patet Vsserium minùs rectè dubitasse copias L. Murci ac Q. Marcij legiones appellare.

Hæc sanè leuioris momenti, quòd copiarum nomen attinet; at quod ad ad rem spectat, colligitur ex dictis, quàm validè Bassus à ducibus Cæsarianis apud Apameam oppugnaretur. Nam L. Statius Murcus proconsul in Syriam à Cæsare missus, vnà cum Antistio Vetere, cum tribus legionibus contra Bassum mouens, inquit Appianus laudatus, *magna vi repulsus est, donec Minutius (*Marcius*) Crispus è Bithynia cui præerat, vocatus, alijs tribus legionibus venit in eius auxilium*. Statium Murcum A. V. 710. rectà in Syria venisse constat; nam ab Appiano is dicitur *à Cæsare missus*; Cæsar autem anno V. 710. Idibus Martijs necatus fuit. Idem tradit Iosephus lib. 14. Antiq. capite 17. *Id*, inquit, *bellum dum trahitur, Marcus* (Murcus) *venit Sexti successor, & interim Cæsar ab his qui cum Cassio & Bruto conspirauerant, in Senatu occiditur*. Vsserius citata pagina 381. ait à Statio Murco vocatum Marcium Crispum ex Bithynia, cui ex Iulij Cæsaris decreto à Senatu comprobato, post Tullium Cimbrum ille præerat. Labitur vir eximiæ aliàs eruditionis; siquidem Q. Marcius Crispus ante Tullium Cimbrum Bithyniæ præfuit. Cum ob necem C. Cæsaris Dictatoris plebs Romana contra coniuratos fremeret, *quotquot eorum à Cæsare*

prouincias acceperant, in eas profecti sunt: D. Brutus in Galliam Italiæ finitimam, Trebonius in Asiam, Tullius Cimber in Bithyniam, ex Appiano lib. 3. cit. pag. 527. Itaque Tullius Cimber circa Aprilem A.V. 710. in Bithyniam cum imperio perrexit; Cicero libro 14. ad Atticum epist. 10. scribit Trebonium itineribus deuijs profectum in prouinciam; & Octauium, qui postea Cæsar Augustus fuit, Neapolim venisse XIV. Kal. Maij. Hinc illi circa Aprilem in prouincias Roma profecti sunt. Quintus Cassius lib. 12. famil. epist. 13. scribit Ciceroni de rebus quæ A.V. 711. in Syria contra Dolabellam à C. Cassio feliciter gerebantur; *Sequebatur*, inquit, *classis altera, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber compararat*. Igitur A.V. 710. Tullius Cimber Bithyniæ præerat. Cum verò exeunte eodem anno, Cicero XIII. Kal. Ianuarias orasset in Senatu de prouincijs prorogandis, Cimber anno etiam insequenti 711. Bithyniam imperio prorogato, obtinuit. Hujus testis Dio lib. 47. scribens, cum Dolabella apud Laodiceam Syriæ à C. Cassio obsideretur: *Tarsenses Tullium Cimbrum, qui Bithyniæ præsidebat, ipse quoque vnus ex Cæsaris percussoribus, ad opem Cassio ferendam properantem, conati sunt transitu Tauri prohibere*. Cassius lib. 12. fam. epist. 12. scribit Ciceroni: *Audiui Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copijs, Proficiscar in Ciliciam*. Data est epistola *Nonis Maij*. Ibidem epist. 15. P. Lentulus Spinther narrat Dolabellam Laodiceam se cum suis copijs contulisse, Cassium verò quatridui iter à Laodicea abfuisse. Data est epistola *IV. Non. Iunias* Pergæ in Pamphylia. Quare cum mense Iunio A.V. 711. Dolabella Laodiceæ obsessus fuerit à Cassio, patet Tullium Cimbrum qui suas cum Cassio copias iunxit, anno eodem Bithyniæ præfuisse. Anno verò insequenti 712. Appulleius ex Appiano lib. 4. bel. ciu. pag. 616. *Bruti auspicijs rexit Bithyniam*; Brutus enim eodem anno, exeunte Autumno, in campis Philippicis victus, necem sibi intulit. Hinc colligitur Q. Marcium Crispum non fuisse Tullij Cimbri successorem, sed eiusdem decessorem A.V. 709. Bithyniam prouinciam habuisse, ac ineunte vere A.V. 710. cum tribus legionibus in castra L. Satij Murci proconsulis Syriæ contra Bassum venisse, ac Tullio Cimbro interim sibi successore destinato, in Bithyniam adueniente, in Syria cum proconsulari imperio substitisse, ac bellum contra Cæcilium Bassum toto eo anno ac insequenti vsque ad C. Cassij in Syriam aduentum administrasse.

§. VI.

§. I V.

P. Cornelius Dolabella consul A. V. 710. Syriam prouinciam obtinet. C. Cassius Longinus ineunte A. V. 711. Syriam praeoccupat. Appiani dictum ex Cicerone refellitur. Dolabella Trebonium Asiæ proconsulem trucidat. Vellei Paterculi error. Dolabellæ mors. Vsserij hallucinatio ex Cicerone correcta. Scaliger verba Tullij pro S. C. perperam obtrudit. Syria Cassio à Senatu decernitur. Triumuirorum conspiratio. L. Cassius nepos proconsulis in Syria legatus. Vterque A. V. 712. interficitur.

P. Dolabellam Cæsar ad bellum Parthicum iturus, consulem sibi sufficere statuerat; quare eodem à coniuratis interfecto, Dolabella *fasces atque insignia consularia corripuit*, vt scribit Velleius lib. 2. cui M. Antonius alter consul auctor fuit, vt rogatione ad populum lata, Syria sibi prouincia decerneretur. *Idem verò Antonius iussit Tribus ferre de Dolabella suffragia. Sic Syria illi prouincia obuenit.* Appianus lib. 3. bel. ciu. pag. 531. Dolabella Roma statim profectus est; verùm *in itinere per Macedoniam ac Thraciam anno ferè circumacto, in Asiam venit*, ex Dione lib. 47. Cum Dolabella diuturniores in Asia moras faceret, C. Cassius qui ob necatum Cæsarem, Roma secesserat, potentiæ sibi comparandæ gratia, in Syriam perrexit, vbi ingenti fama florebat, ob Parthos ex eadem prouincia eiectos, cum occiso Crasso, cuius ille quæstor fuerat, tota Syria prædas agerent. Tum ciuile in Syria bellum contra Cæcilium Bassum finem accepit, cunctis exercitibus vnum Cassium imperatorem deposcentibus. Id contigit sub initium A. V. 711. à palilibus, cuius rei nuntium ad Ciceronem per literas misit, datas *Nonis Martijs ex castris Taricheis* ex libro 12. famil. epist. 11. est autem Tarichea Galileæ oppidum. Cassium verò propria auctoritate Syriam occupasse testatur Cicero in philip. 11. *Natura*, inquit, *legi paruit, cum est in Syriam profectus: alienam prouinciam, si homines legibus scriptis vterentur; his verò oppressis, suam iure naturæ.* Appianus libro 4. pag. 623. cum narrasset Cæcilium Bassum obsessum fuisse à legionibus Murci ac Crispi ait: *Obsidioni properè interuenit Cassius, & Bassi exercitu spontanea deditione potitus, Murci etiam Marcijque legiones assumpsit vel amicorum opera conciliatas, vel propter S. C. non detrectantes imperium.* Verùm nondum vllum de Cassij imperio S. C. factum fuerat, quod tantùm promouit Cicero, audita Trebonij nece, ex laudata philippica. Legenda est epistola 11. libri 12. cit. In epist. 12. scribit Cassius: *Bassus miserè noluit mihi legionem tradere. Quòd nisi milites, inuito eo, legatos ad me misissent: clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata.* Interea P. Dolabella Trebonium vnum interfectorum Cæsaris, amicis priùs colloquijs allectum, noctu cum milite Smyrnam ingressus, ceperat, ac biduo sæuissimè excruciatum, necauerat. Antonius in epistola, quam exagitat Cicero in philippica 13. ait: *Dedisse pœnam sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri, & apparuisse numen Deorum intra finem anni vertentis.*

tis. Hinc Vsserius tomo 2. Annalium ad annum quadragesimum tertium ante Christum, colligit Trebonium occisum non multo ante Idus Martias, qua die complebatur annus à morte Cæsaris. Secus tamen dicendum est; nempè annum V. 710. vsque ad Kalendas Ianuarias intelligi, vt Trebonius mense Decembri interemptus fuerit. Nam Cicero in philippica XI. ait: *Allienus familiaris & necessarius meus post interitum Trebonij profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellæ volet*. At Cassius lib. 12. fam. epist. 11. data *Nonis Martijs* ait: *Quatuorque legiones, quas Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito*. Itaque si Allienus discessit à comitatu Dolabellæ post interitum Trebonij, ac in Ægyptum vsque profectus, eductas inde legiones, ante Nonas Martias C. Cassio tradiderat, Trebonius non circa Idus Martias, sed propè exitum Decembris A. V. 710. peremptus fuit. Manutius minus rectè in notis scribit nondum occisum Trebonium, cum Cassius illam epistolam scripsit. Velleius libro 2. capite 69. dicit à Dolabella Smyrnæ occisum Trebonium, *cui succedebat*. At falsò. Nam Dolabellæ non Asia, cuius erat proconsul Trebonius, sed Syria prouincia obuenerat. Cicero in laudata Philippica ait: *In Galliam inuasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam vterque prouinciam*. At de eodem postea Dolabella subijcit: *Nunc tota Asia vagatur, volitat vt Rex, nos alio bello detineri putat*, nempè circa Mutinam cum M. Antonio. Quæ interim Asiæ vrbibus mala Dolabella intulerit, narrat Lentulus Spinther Asiæ pro quæstore lib. 12. famil. epist. 15. Brutus etiam epist. 4. lib. epistolarum Ciceronis ad M. Brutum ait: *Hoc magis doleo Asiam nos amisisse, quam sic vexari à Dolabella audio, vt iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonij*. Interea Dolabella exeunte Aprili ex Asia in Ciliciam cum copijs se contulit, ex epist. 12. C. Cassij eodem lib. 12. Cum verò in Syriam descendisset, Antiochia exclusus, Laodiceam, seu vt mauult eruditissimus Græuius, Laudiceam se recepit, ex laudata epistola Lentuli Spintheris data Pergæ in Pamphylia IV. Non. Iunias. Cassius quæstor, siue is Parmensis, siue alter C. Cassij Proconsulis propinquus fuerit, præfectus classis contra Dolabellam, lib. eodem 12. epist. 13. narrat Ciceroni C. Cassium contra Dolabellam profectum, XX. M. P. procul Laudicea, castra metatum, cum decem legionibus, viginti auxiliarijs cohortibus, ac quatuor millibus equitum. Data est epistola Idibus Iunij Cypro à Crommyu-acride, quod Cypri est promontorium, vti scitè adnotauit doctissimus Petrus Victorius. Cassius proconsul propiùs Laudiceam exercitum admouit, ac ægrè ferens obsidium in longius trahi, auro vrbem expugnauit, Quintij centurionibus pecunia corruptis, qui eiusdem milites intra mœnia admisere. Dolabella annos natus sex ac viginti, ne viuus in hostis potestatem veniret, ceruicem seruo præcidendam præbuit. Id contigisse circa exitum Quintilis mensis colligo ex Appiano, qui lib. 3. pag. 587. scribit de Cæsare Octauiano iam consule: *Lege lata absoluit Dolabellam, qui hostis iudicatus fuerat*. At Cæsar consulatum inijt die 19. Sextilis, nondum Romæ nece Dolabellæ intellecta. Vsserius citato loco pag. 392. ait ex Appiano vnà cum Dolabella sibi manus intulisse Marsum præfectum nocturnarum excubiarum, & ex Dione etiam M. Octauium legatum Dolabellæ. Erat vnus idemque vir, teste Cicerone in philip. XI. vbi ait Dolabellam in Asiam irrupisse *cum legione præmisso Marso nescio quo Octauio scelerato latrone atque egente*; additque *mihi enim hic Senator ignotus est*. Itaque perperam Vsserius Marsum

ab

ab Octauio diuersum putauit. Cassius vbi à Syriacis legionibus sacramentum accepit, non expectato S. C. imperatoria insignia, ac nomen proconsulis statim vsurpauerat, quo se titulo inscribit in literis datis Nonis Martijs A. V. 711. lib. 12. fam. epist. 11. Cæsar Octauianus modestiùs se gesserat; quamuis enim veteranorum exercitum proprijs pecunijs collegisset, nec fasces, nec titulum proprætoris vsurpauit, militari tamen imperio vtebatur. Cicero in philippica vndecima ait: *Cæsari bellum necessitas, fasces Senatus dedit*. Cum verò Cassio bellum contra Dolabellam instaret, Syriæ ciuitates obeundo, teste Iosepho lib. 14. cap. 18. *comparabat arma & milites, grauia etiam tributa exigendo, sed maximè Iudæam afflixit, plusquam septingentis argenti talentis imperatis*. Romæ verò nuntiata nece Trebonij Asiæ proconsulis, ac ob eandem Dolabella hoste S. C. iudicato, postridie agitatum fuit in Senatu de imperatore contra Dolabellam destinando; nondum enim Romæ intellexerant Cassium Syriacas legiones occupasse. Quorundam sententia fuit, *vt consules Dolabellæ persequendi causa Asiam & Syriam sortirentur*; ex Cicerone in philip. 11. Asiam enim iam ille tenebat, ac breui etiam Syriam, quæ illi prouincia obuenerat, occupaturum credebant. Cicero philippicam XI. recitans, Cassium eidem bello præficiendum contendit, ac S. C. præformauit, quo Cassio imperium proconsulare decerneretur, *vt imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius potestatemque haberet*; Ibidem. Cum Ciliciam non nominarit, id temporis Syriæ adiecta videtur, cum Pamphylia à Ciliciæ prouincia auulsa ad Asiaticam diœcesim pertineret ex literis P. Lentuli Spintheris eodem anno datis ad Senatum ac Ciceronem lib. 12. fam. epist. 14. & 15. Scaliger in notis Eusebianis num. 1973. verba Ciceronis pro S. C. obtrudit; sed errorem eiusdem rectè reprehendit Vsserius pag. 383. ex epist. 7. lib. 12. in qua idem Cicero Cassio scribit: *Quæ mea sententia in Senatu facilè valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset*. Etenim Pansa consul sententiam dixerat, vt ipse cum collega Hirtio Syriam & Asiam sortiretur. Lentulus etiam Spinther in literis ad Ciceronem scriptis die 29. Maij: *Quoniam*, inquit, *consulibus decreta est Asia, & permissum est ijs, vt, dum ipsi venirent, darent negotium qui Asiam obtineant &c.* Dio lib. 47. ait: *neque enim sciebant iam à Cassio Syriam obtineri*. Huius verò nuntium labente Aprili acceperunt. Cicero in lib. epist. ad M. Brutum epist. 3. ait: *Ad V. Idus Aprilis literæ mihi in Senatu redditæ sunt à Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria, quas statim cum recitauissem, cecidit Seruilius, complures præterea*. Biduo post idem accepit à M. Bruto per literas Kal. Aprilis Dyrrachio datas, cui rescribens epist. 5. ait: *De Cassio lætor & Reip. gratulor, mihi etiam, qui repugnante & irascente Pansa, sententiam dixerim, vt Dolabellam bello castris persequeretur; & quidem audacter dicebam, sine nostro S. C. iam illud eum bellum gerere*. Ex quibus Appianus corrigendus est qui, vti supra prænotabam, scribit lib. 4. bel. ciu. pagina 623. Murcum ac Crispum Syriacas legiones *propter Senatus consultum* Cassio cessisse. Antea quidem fama vulgauerat Cassium in Syria esse, cum Dolabella per Asiam vagaretur. Hinc Cassio scribebat Cicero libri 12. epist. 4. *Dolabella valdè vituperabatur ab hominibus non insulsis, quòd tibi tam citò succederet, cum tu vix dum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere*. Quamuis autem Cassius ineunte Martio A. V. 711. cum vndecim legionibus Syriam teneret, ac ea de re Nonis Martijs epistolam 11.

lib.

vere A. V. 713. appetente, in Asiam transmittens, ac grauissimis vbique tributis imperatis, adulta æstate in Syriam descendit, ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 706.

§. V.

L. Decidius Saxa A.V. 713. legatus Syriæ ab Antonio Triumuiro imponitur. Eiusdem patria ac sub Cæsare stipendia. Cicero Saxæ infensus. Idem prælio à Labieno victus, occiditur. Card. Baronius à Casauboni ac Montacutij censuris vindicatur. P. Ventidius ab Antonio in Syriam A. V. 714. mittitur. Duo de eodem Montacutij errores confutantur. C. Sosius tertius Antonij in Syria legatus A. V. 715. Dionis de Sosio antilogia notatur.

ANtonius instante hyeme, A. V. 713. *Planco in Asia, Saxa in Syria relicto, in Ægyptum profectus est*. Dio lib. 47. Casaubonus scribit: *In historia 47. Dionis* Δεκίλιος Σάξας *corruptè pro* Δίδιος Σάξας legi. Hinc cum lib. 127. Liuianæ epitomes *Didius Saxa* Antonij legatus recitetur, putat hunc esse Q. Didium A. V. 724. Syriæ legatum. Omnia imperitè. Etenim ex Cæsare ac Cicerone huius primi Antonij in Syria legati notitia illi petenda fuerat. Cum Cæsar A. V. 705. bellum in Hispania contra legatos Pompeij gereret, scribit lib. 1. bel. ciu. cap. 66. *Mittitur L. Decidius Saxa cum paucis, qui loci naturam perspiciat*. Erat enim id temporis metator castrorum. Hinc prænomen Decidij Saxæ intelligitur. Cæsar eundem A. V. 710. Tribunum plebis creauit. Infestus eidem Cicero in philippica 11. ait: *Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex vltima Celtiberia Tribunum plebis dedit, castrorum antea metator, nunc, vt sperat, vrbis*. Et in philip. 13. *Saxam verò Decidium præterire qui possum? hominem deductum ex vltimis gentibus, vt eum Tribunum plebis videremus, quem ciuem nunquam videramus*. At Strabo lib. 3. Celtiberos laudat vti pacatos populos, & cum toga formam indutos Italicam. Hic apud Mutinam strenuam Antonio operam nauauit; vnde Cicero tot illum conuicijs passim suis in philippicis excepit. Bello contra Brutum ac Cassium legatus Antonij vnà cum C. Norbano copias ex Italia in Epirum transportauit, ac omni regione ad Pangæum vsque occupata, in campis Philippicis castra locauit, eademque ab hostibus vsque ad Antonij aduentum defendit, ex Dione lib. 47. Hunc autem Saxam iam olim militia Cæsaris imbutum, ac rebus bello Mutinensi ac Philippensi gestis probatum, Antonius A. V. 713. Syriæ legatum constituit. Cum verò anno insequenti V. C. 714. Labienus cum Parthorum copijs Syriam irrupisset, Saxa prœlio cum barbaris inito, vincitur, ac Antiochiam se recipiens, deinde insequente Labieno, dum in Ciliciam fugit, captus, ac statim iugulatus, occubuit. Hæc fusiùs recitat Dio lib. 48. vbi addit: *Saxa mortuo, Syriam Pacorus subegit vniuersam*. Intelligo hic à Casaubono pag. 134. & Montacutio num. 16. litem Baronio de nomine intendi. Hæc ibi Montacutius scribit: *Antonius absens plerunque per legatos Syriam administrabat: qui non erant re vera Præsides, sed quasi Procuratores illius præsidis perpetui. Errat igitur Cardinalis, quod aduertit Exercitator, nec excu-*

ſat Bullingerus, qui legatos ab Antonio nominatos, recenſet inter Syriæ præſides. Rideo inſulſam cenſuram. Extat *L. 1. D. de officio præſidis*, hocce Macri vetuſtiſſimi I. C. fragmentum: *Præſidis nomen generale eſt, eoque & proconſules, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licèt Senatores ſint, Præſides appellantur*. Ibidem L. 20. Papinianus ait: *Legatus Cæſaris, ideſt, Præſes, vel Corrector prouinciæ, abdicando ſe, non amittit imperium*. Ita viri eruditi Lipſius in Excurſibus ad lib. 1. Taciti lit. M. Cuiacius tom. 4. initio comment. ad lib. 1. reſp. Papiniani, Alciatus lib. 3. Parergon iuris cap. 3. & in tractatu de Magiſtrat. ciu. & militar. alijque notarunt nomen *præſidis* ac *rectoris* promiſcuè conuenire omnibus qui populis præſunt, ſiue ſint proconſules, ſiue proprætores. Tacitus lib. 12. Annal. ait: *Scripſitque P. Attilio Hiſtro, qui Pannoniæ præſidebat*. In Cicerone alijſque paſſim legitur: *praeſſe prouinciæ*. Itaque Præſes ſiue à verbo *præſideo*, ſiue à verbo *præſum* deriuetur, cum *præſidere*, ac *praeſſe*, propriè dicantur de quarumcumque prouinciarum Rectoribus, nullo iure doctiſſimum Cardinalem reprehendunt, quòd legatos Antonij *Præſides* nuncupauit. Quid ſi appellaſſet *proconſules?* At hoc nomine Antonij legati in faſtis Capitolinis ſignati ſunt, quod proximè oſtendo. Erant legati cum proconſulari poteſtate, à qua proconſules nuncupati. Sanè Caſaubonus Q. Didium, Montacutius M. Meſſallam, qui erant legati Auguſti, Syriæ *præſides* vocant; cur verò eo nomine legati Antonij citra errorem appellari non poſſint? Poſt factam prouinciarum Auguſti, & Populi Romani diuiſionem, legati Auguſti in Syria ab eiſdem auctoribus Præſides appellantur, quo tamen nomine legatos Antonij, qui eadem auctoritate magiſtratum in prouincijs adminiſtrabant, nuncupandos eſſe pro arbitrio recuſant. Montacutius inſignem parentheſin hiſce verbis Taciti lib. 6. Annal. inſerit N. 33. *Exin Flacco Pomponio Syriæ Proprætore defuncto* (& tamen fuit Conſularis) *recitantur Cæſaris literæ &c.* Legati Cæſaris, ſeu qui prouincias maiores adminiſtrabant, quæ non Populi, ſed Imperatoris eſſent, lege Auguſti ex Dione lib. 53. *Proprætores* dicebantur, quod erat proprium ac ſpeciale ipſorum nomen, cum id temporis *Præſes* cuiuſcumque prouinciæ rector promiſcuè diceretur. Plinius iunior Gruteri pag. 454. 3. dicitur: LEGAT. PRO. PRAET. PROVINC. PONTI CONSVLARI. POTESTATE *in eam prouinciam ab Imp. Cæſare Nerua Traiano Aug. miſſus*; & tamen Plinius erat conſularis. Hinc apud Tacitum lib. 2. Annal. Domitius Celer dicebat: *Piſonem, non Sentium, Suriæ præpoſitum. Huic faſces, & ius prætoris, huic legiones datas*. Piſo erat legatus pro prætore Syriæ, nempè legatus cum iure prætorio in Syriam miſſus. Dio lib. cit. de Auguſto ait: *Prætoris nomine, quòd bellis maximè ab antiquis inde temporibus conueniebat, à ſe delectos inſigniuit, Proprætores eos nuncupans*; ſiue conſulares viri eſſent, ſiue prætorij. Itaque omnes legati Cæſaris Auguſti prouincijs impoſiti, erant Proprætores. Antonio Triumuiro Orientis prouincias & Illyricum moderante, eiuſdem legati in Syria generali nomine *præſides*, ſpeciali *proconſules* dicebantur in faſtis Capitolinis; cum tamen ipſi ſemet legatos tantùm nuncuparent, nec ſecus ſe ipſos inſcribebant, qui ſub Cæſaribus Syriam rexerunt. Tacitus lib. 2. ſcribit: *Rector Syriæ Creticus Silanus excitum, cuſtodia circumdat*. Lib. 6. *Donec M. Trebellius legatus à Vitellio Syriæ præſide cum quatuor millibus legionariorum & delectis auxilijs miſſus*. Rector ac Præſes appellantur. At lib. 11. ait: *Ni Vibio Marſo Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret*. At lib. 6. cit. *Exin Flacco Pomponio*

Syriæ

Syriæ pro prætore defuncto &c. Legatus ac proprætor erant specialia nomina; passim tamen rectores Syriæ à Tacito legati dicuntur.

P. Ventidius Bassus à Pompeio Strabone Pompeij Magni patre in triumpho ductus, postea ob militarem virtutem summos magistratus obtinuit. Antonij partes secutus, tres ad eundem post Mutinensem cladem legiones perduxit A. V. 711. ex epist. 34. lib. 10. famil. Ciceronis, à quo in Philippicis carpitur. Hinc eodem anno V. Kal. Maias hostis publicus S. C. denunciatus fuit, ex libro ad Brutum epist. 10. Cum Triumuiri Romam occupassent, extrema parte anni consulatum suffectum gessit, cum eodem A. V. 711. antequàm pro Antonio arma caperet, prætor fuisset ex Velleio lib. 2. Exercitum A. V. 713. bello Perusino contra Cæsarem duxit, ex Appiano lib. 5. bel. ciu. pag. 689. Anno insequenti, restaurata apud Brundusium inter Cæsarem & Antonium concordia, in Syriam legatus ab Antonio missus, Labienum cum Parthis acie victum, viuum in Cilicia cepit, ac neci tradidit, ex Liuio libro 127. Altero postea anno Pacorum Orodis Parthorum regis filium in campis Cyrrhesticis cum ingenti hostium strage interfecit. Hæc fusiùs recitaui cap. 6. Duo de Ventidio errata Montacutij corrigenda sunt. Etenim num. 17. scribit Ventidium primum de Parthis triumphasse, *occiso Pacoro eorum rege*; & num. 18. *occiso demum Antonio, hoc est, decennio à deuictis Parthis, triumphasse*. Pacorus non rex, sed filius regis Parthorum fuit. Cicero lib. 15. fam. epist. 1. *Pacorum Orodis regis Parthorum filium* nominat, cum A. V. 702. Ciliciæ præesset. Velleius scribit Labienum extinctum *ductu Ventidij vnà cum Parthorum copijs celeberrimoque iuuenum Pacoro regis filio*. Luctum ac dolorem ad furorem vsque Orodis ob Pacorum filium necatum ex Trogo describit Iustinus libro 42. Grauiùs tamen Montacutio peccatum est, dum triumphum Ventidij protrahit pleno decennio à deuictis Parthis. In fastis Capitolinis legitur.

P. VENTIDIVS . P . F . PRO . COS . EX . TAVRO . AN . DCCX...
MONTE . ET . PARTHEIS . V . K . DECEM
CN . DOMITIVS . M . F . M . N . CALVINVS . AN . DCCXVII
PRO . COS . EX . HISPANIA . XVI . K . SEXTIL

Triumphi in laudatis tabulis Capitolinis continuata annorum serie, recensentur. Quare quamuis annus triumphi Ventidij posterioribus notis numeralibus detritis, non appareat, ex triumpho tamen Cn. Domitij, qui contigit A. V. 717. colligitur Ventidium ante illum annum triumphasse. Plutarchus in Antonio, de eodem scribit post deditas Samosatas, quam vrbem Ventidius post Parthos deuictos, statim obsederat: *Paucis deinde rebus per Syriam compositis, Athenas rediit, inde Ventidium, vt decuit, laudatum, atque donatum, Romam ad triumphum remisit*. Plura de Ventidio tradit Gellius lib. 15. cap. 4. vbi testatur eundem *morte obita, publico funere sepultum*. Cicero in philip. 12. de Ventidio ait: *Cui fui semper amicus, antequàm ille Reipublicæ, bonisque omnibus tam apertè est factus inimicus*.

C. Sosius Ventidio successor ab Antonio datus, A. V. 716. Syriæ præsedit. Iosephus lib. 14. cap. 17. ait: *Antiocho autem paulò post vrbem dedente, &*

Nn 2 *hoc*

hoc pacto finito bello, Sosio prouinciam Antonius cum exercitu tradidit. Antonius post Samosatas sibi quidem turpibus condicionibus deditas ab Antiocho rege Commageno, ex Syria Ventidium secum Athenas ducens A. V. 715. teste Plutarcho laudato, C. Sosium *Syriæ ac Ciliciæ* præfectum imposuit, ex Dione lib. 49. Hic anno insequenti Hierosolymam expugnauit, Antigono rege post captam vrbem, in eiusdem potestatem veniente, quod pluribus, quòd annum attinet, cap. 6. mihi demonstratum fuit. Eiusdem de Iudæis triumphus ita signatus legitur in fastis Capitolinis.

C . SOSIVS . C . F . T . N . PRO . COS . EX . IVDAEA . AN . DCCXIX
III . NONAS . SEPTEMBR

Hinc constat legatos Antonij ac Cæsaris Triumuirorum *Proconsules* appellatos, quòd cum imperio proconsulari prouincijs ab ijsdem præficerentur. Sosius A. V. 722. Romæ consulatum gessit, ac cum pro Antonio contra Cæsarem liberiùs loqueretur, iram Cæsaris veritus, in Ægyptum ad Antonium se contulit, ac anno sequenti 723. bello Actiaco alter Antonianæ classis præfectus fuit. Horum auctorem habemus Dionem initio L. 50. Scribit Suetonius cap. 17. in Augusto, eundem rupta cum Antonio pace, eoque hoste iudicato, amicos omnes illi remisisse: *atque inter alios C. Sosium & Cn. Domitium tunc adhuc consules*. Duo Sosij numismata exhibet Eques Patinus in notis ad laudatum caput Suetonij, quæ eiusdem Iudaicum triumphum designant, cum epigraphe: C. SOSIVS IMP. Hinc apparet legatos Triumuirorum, re fortiter ac feliciter contra hostes gesta, veteri more imperatoris titulo decoratos, quos tamen Montacutius num. 16. *quasi Procuratores* obtrudit. Dio eodem lib. inferiùs scribit Sosium cum L. Tauresij naues oppressurus, classem eduxisset, in Agrippæ classem incidisse, à quo aggressus, *ipse cum Tarcondimoto alijsque multis interijt*, paullò antequàm totis viribus nauali prœlio apud Actium certaretur. Velleius, cum dixisset: *Aduenit deinde maximi discriminis dies, quo Cæsar Antoniusque productis classibus, pro salute alter, in ruinam alter terrarum Orbis dimicauere*, Antonianæ classis præfectos numerans, ait: *Classis Antonij regimen Publicolæ, Sosioque commissum*. Plutarchus tamen non Sosium, sed Cœlium nominat, scribens in Antonio: *Antonius & Publicola dextrum cornu, Cælius sinistrum habebat*. Ceterùm ipse Dio lib. 51. cum dixisset Cæsarem pepercisse quibusdam qui bello Actiaco Antonio adhæserant, ait: *Inter vita donatos præcipuus fuit Sosius, qui cum bello sæpè Cæsarem petijsset, tunc fuga elapsus, occultatusque, post inuentus, ac dimissus est*. Profectò in alterutro libro Dio falsus est.

§. VI.

L. Munatius Plancus A.V. 719. L. Calpurnius Bibulus A.V. 723. Syriæ legati. Vtrumque Casaubonus ac Montacutius omittunt.

BAronius in Apparatu num. 85. scribit: *Sosio est subrogatus Q. Didius, quem auctore Dione constat præfuisse Syriæ saltem vsque ad tempus Actiacæ pugnæ quæ facta est anno ab V. C. septingentesimo vigesimo quarto.* Pugna naualis apud Actium contigit anno V. C. 723. die 2. Septembris iuxta epocham Varronianam, quam se sequi testatur Baronius num. 110. Sed hoc omisso, catalogus Præsidum Syriæ nobis supplendus est, cum duo Antonij in Syria legati non modò à Baronio, verùm etiam ab eiusdem censoribus Casaubono & Montacutio omittantur. Prior est L. Munatius Plancus qui ex prætura Galliam vlteriorem obtinuit A. V. 711. à Cæsare in A. V. 712. consul designatus. Supersunt plures mutuò scriptæ Planci ac Ciceronis epistolæ lib. 10. fam. Ex epistola tertia, quæ anno V. 711, scripta est, constat id temporis florente ætate fuisse, & à pueritia carissimum Ciceroni: *Omnia,* inquit Cicero, *summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna; eaque es adeptus adolescens, multis inuidentibus, quos ingenio industriaque fregisti.* Addit vulgò quondam creditum *ipsum nimis seruire temporibus*, quod sanè & semper fecit. Nam cum bello Mutinensi cum tribus legionibus Galliæ præesset, ac pluribus literis se copias contra M. Antonium ducturum spopondisset, ad quod celeriter agendum Cicero epist. 6. data die 20. Martij eiusdem anni alijsque etiam hortabatur, aduersùs Antonium cum tribus veteranis legionibus, & quarta tironum mouens, vbi accepit Lepidum die 29. Maij suas cum Antonij exercitu copias iunxisse ex epistola 23. in prouinciam redijt, ac paulò pòst Asinio Pollione curante, prodita patria, ac tempori inseruiens, in Antonij partes transijt, ac C. Plotium fratrem per summam crudelitatem inter proscriptos à Triumuiris poni curauit. Cum verò mense Decembri vniuersa vrbs tot trucidatorum ciuium funera deploraret, L. Munatius triumphauit, vt ex fastis Capitolinis apparet.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. PLANCVS. PRO. COS. AN...
EX GALLIA IIII. K. IAN

Illum verò A. V. 711. triumphasse patet ex sequenti triumpho M. Lepidi, qui contigit hoc ipso mense triduo post Planci triumphum. Legatur Appianus lib. 4. pag. 607. Plancus bello Perusino A. V. 713. ex Asia ab Antonio in Italiam missus, contra Cæsarem Octauianum exercitum duxit, cui Agrippa duas legiones ingentibus promissis ad se pertractas, eripuit, ac ceteris ipsum deserentibus, ex Italia fugiens A. V. 714. Fuluiam Antonij vxorem in Græciam deduxit. Hunc verò Plancum consularem ac triumphalem virum Antonius Syriæ postea præfecit. Appianus in fine libri 5. bel. ciu. pag. 753. cum dixisset Sextum Pompeium à M. Titio iussu Antonij, interfectum, subijcit: *Sunt qui dicant Plancum, non Antonium, id mandasse, qui* ἄρχοντα

τα Συρίας *præses, seu rector Syriæ solitus fuerit in maioris momenti literis nomen adscribere Antonij, & vti annulo ipsius signatorio*. Dio verò lib. 49. scribit: *Ita Sextus Pompeius mortuus est, L. Cornificio & Sexto quodam alio Pompeio Coss.* A.V. 719. Quare hoc anno L. Munatius Plancus Antonij in Syria legatum agebat, quem tres memorati scriptores in albo rectorum Syriæ omiserunt. Huic Planco, cum *morbo proditor*, ac tempori semper inseruiens, bello Actiaco exorto, Antonium deseruit, infame elogium ponit Velleius libro 2. Denique Plancus anno Vrbis 732. postremus ex priuatis Censor fuit.

Alter Syriæ præses iisdem auctoribus omissus, fuit L. Calpurnius Bibulus Bibuli Cæsaris in consulatu collegæ filius. Hic, cum pater Pompeianæ classis præfectus morbo apud Corcyram interijsset, A. V. 711. in locum Pansæ qui bello Mutinensi perierat, Pontificatum petebat, ex Cicerone in lib. epist. ad M. Brutum 10. Verùm eodem anno à Triumuiris proscriptus, in Macedoniam ad Brutum se recepit. Appianus lib. 4. pag. 611. scribit: *Bibulus quoque cum Messalla in gratiam receptus, classi præfectus ab Antonio, copias eius transuexit contra Cæsarem*, καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη Συρίας ὑπὸ Ἀντωνίου, ἐ στρατηγῶν ἔτι αὐτῆς, ἀπέθανεν: *& ab Antonio Syriæ præses designatus, eandem prouinciam administrans, mortuus est*. Casaubonus in titulo Num. 30. hæc iactabundus promiserat: *Præsidum Syriæ enumeratio parùm feliciter à Baronio tentata, accuratè pertexitur*. Sed certè parum ille accuratam ea in re operam posuit, qui hosce duos Syriæ rectores tam apertè ab Appiano nominatos, ignorauit. Bibulus A. V. 722. circa æstatem Antonij milites ex Asia in Europam transportauit, cum etiam Antonius in Peloponneso apud Patras eo anno hiemauerit, ac sub exitum Autumni cum classe Corcyram vsque nauigauerit, ex Dione lib. 50. Obijt verò Bibulus paullò pòst in prouincia Syriæ A. V. 723.

§. VII.

Q. Didius A. V. 724. Cæsaris Octauiani in Syria legatus. Casaubonus eundem cum Decidio Saxa perperam confundit. M. Valerius Messalla Coruinus eidem successor à Casaubono ac Montacutio datur. Confutantur ex fastis Capitolinis. Messallæ de Aquitanis triumphus Tibullo celebratur.

ANno V. 723. IV. Nonas Septembris victo apud Actium Antonio, Augustus rebus Græciæ intra paucos dies constitutis, *in Asiam profectus*, cum plerasque ibi pariter res ordinasset, *in Italiam properauit media hieme se IV. & M. Crasso Coss.* A. V. 724. Dio lib. 51. ad hunc annum hæc refert: *Eodem tempore Arabes à Q. Didio Syriæ præfecto persuasi, naues in sinu Arabico fabricatas ad nauigationem per Rubrum mare, combusserunt*. Num Q. Didius ab Augusto, cum autumno anni superioris in Asiam transmisit, Syriæ, quæ ab Antonio defecerat, impositus fuerit, vel post mortem Bibuli, ante pugnam Actiacam ab ipso Antonio Syria prouincia accepta, ad Cæsarem post Antonij cladem, transierit, ignoratur. Narrat ibidem Dio gladia-

dia-

diatores, qui Cyzici iussu Antonij ad ludos triumphales exercebantur, vbi exitum naualis pugnæ intellexerunt, rotundo agmine in Ægyptum iter intendisse, ac vbi in Syriam aduenere, Antonium ad se accersiuisse, *facilius se putantes cum eo coniunctos in Syria bellum gerere posse*; non veniente verò Antonio, cunctos sese Didio dedisse, ea condicione *ne gladiatores posthac essent, vtque Daphnem Antiochiæ suburbium eis habitandum concederet*. Rectè Casaubonus duo Iosephi loca correxit ex hac historia Dionis. Etenim cum Herodes hoc anno Cæsarem apud Rhodum conuenisset, veniam pro auxilijs Antonio transmissis, impetraturus, Cæsar veniam concedens, respondit: *Prior autem ab officijs cœpisti, quantùm apparet, quem aduersùs eorum* (Antonium ac Cleopatram intelligit) *gladiatores idonea auxilia misisse Ventidius perscribit*. Corrigendum rectè suspicabatur Casaubonus: *Q. Didius perscribit*. Hæc autem recitat Iosephus lib. 1. belli cap. 15. At lib. 15. Antiq. cap. 10. ea narratio longè corruptior habetur. Nam Ventidius in Capidium mutatur, ac pro τὰς μονομάχους *gladiatores*, ibi legitur τὰς μονάρχας *monarchas*, quod verbum in alienam planè interpretationem Rufinum detorsit. Hæc rectè adnotata Casaubono, ac post ipsum Vsserio. Verùm graue erratum admisit ibidem Casaubonus scribens de Q. Didio: *Videtur is esse qui in epitoma Liuiana 127. Didius Saxa Antonij legatus nominatur*. In summario eius Liuiani libri scribitur de Parthis in Syriam duce Labieno irrumpentibus: *victoque Didio Saxa M. Antonij legato, vniuersam eam prouinciam occuparunt*. At Saxa à Labieno non modò victum, sed etiam interfectum testatur Dio lib. 48. addens: *Saxa mortuo, Syriam Pacorus subegit vniuersam*. Id contigit A. V. 713. Hunc tamen Saxam A. V. 724. Syriæ Rectorem facere, grandis sanè hallucinatio est, cum ante plenum decennium Saxa interfectus fuisset. Ceterùm hic non Didius, sed Decidius Saxa, vti superiùs dixi, appellandus est.

Q. Didio in præfectura Syriæ sufficitur M. Valerius Messalla: de quo scribit Baronius num. 85. sui Apparatus: *Hic præfuisse videtur vsque ad A. ab V.C. 731. quando M. Agrippa tam Syriæ quàm toti Orienti præficitur*. Casaubonus etiam ait: *Hoc anno V.C. 726. vel proximo successisse Messallam Didio potest vtcunque fieri coniectura ex Dione*. Montacutius verò ait numero 20. *Messalla qui collega Cæsari fuerat in consulatu eo anno quo pugnatum erat ad Actium, anno sequenti Consularis Syriæ præses constituitur ab Augusto profecturo in Ægyptum*. Nulli horum veritatem assecuti sunt. A Montacutio incipiam. Dio disertè scribit Q. Didium A. V. 724. Cæsare IV. & M. Crasso Coss. Syriæ præfuisse, cum gladiatores in Syria substitere, illuc Antonium ex Ægypto euocantes; quare nullo teste, eo anno Messalla Syriæ præficitur. Appianus lib. 4. bel. ciu. pag. 611. ait de Messalla: *Nauali quoque prœlio ad Actium pugnauit pro Cæsare; deinde contra Gallos rebelles missus, victor triumphum meruit*. Tibullus lib. 1. eleg. 3. scribit:

Ibitis Ægeas sine me, Messalla, per vndas:
O vtinam memores ipse cohorsque mei.

Eundem verò vnà cum Augusto in Ægyptum ad debellandum Antonium profectum, colligo ex eodem poeta inferiùs dicente:

Bisque die resoluta comas, tibi dicere laudes
Insignis turba debeat in Pharia.

Ale-

Alexandrinos intelligit ab insula Pharo vrbi adiacente. Ita Lucanus Ptolomæum regem Ægypti libro 8. *Pharium tyrannum*, & *Phariam fidem* appellat; & inferiùs rogum Pompeij descripturus, antequàm Cæsar in Ægyptum aduheretur, ait:

Ante tamen Pharias victor quàm tangat arenas,
Pompeio raptim tumulum fortuna parauit.

M. Valerius Messalla Coruinus armorum peritia nulli Augusti ducum secundus, egregiam operam eidem A.V.719. bello Delmatico nauauerat. Appiànus in Illyricis pag. 763. ait: *Messalla Coruinus vt illos expugnaret, à Cæsare præmissus &c.* Tibullus verò lib. 4. eleg. 1. ad Messallam eius contra Delmatas gesta recenset. Quare Augustus Messallam Coruinum probatæ sibi fidei ac virtutis ducem ad bellum contra Antonium secum in Ægyptum duxit. Baronij verò ac Casauboni sententia apertè refellitur ex fastis triumphalibus Capitolinis, vbi legimus:

M. VALERIVS. M. F. M. N. MESSALLA. A. DCCXXVI
CORVINVS. PRO. COS. EX. GALLIA. VII. K. OCT

Igitur Messalla A.V. Capitolino 726. Varroniano 727. Romæ de Aquitanis triumphum egit, ac anno superiori in Gallia bellum gessit, cuius & belli contra Gallos ac de eisdem triumphi laudatus Appianus mentionem facit statim ac dixisset Messallam apud Actium pro Cæsare pugnasse. Tibullus magnus Messallæ amicus ac maximus encomiastes lib. 2. eleg. 1. canit:

Gentis Aquitanæ celeber, Messalla, triumphis,
Et magna intonsis gloria victor auis.

Lege eundem lib. 1. elegia septima de eadem victoria ac Messallæ triumpho plura scribentem. Itaque perperam Messalla Syriæ præses imponitur A. V. 727. Interim ex recitato triumpho Messallæ ex fastis Capitolinis, apparet etiam legatos Augusti appellatos fuisse proconsules. Hic verò mirari liceat à Montacutio, cuius verba exhibui, Messallam Augusti legatum disertè *Syriæ præsidem* appellari: eundem verò insultare Baronio, quòd Antonij in Syria legatos nuncupauerit præsides. Antonius ac Cæsar æquali potestate Triumuirali pollebant, ac proinde de vtriusque legatis eodem modo loquendum est, si consentanea dicere mauis, quàm Cardinali doctissimo litem intendere, in qua tuomet testimonio aut obliuionis, aut maleuolentiæ conuincaris. Ceterùm ex Dionis verbis lib. 51. M. Valerium Messallam Coruinum Syriæ præsidem faciunt; vbi enim Dio narrauit Q. Didium gladiatoribus Antonij suburbium Antiochiæ inhabitandum concessisse, addit: *Hi quidem gladiatores postea à Messalla decepti, alij aliò dimissi quasi in legiones adscribendi, per occasionem interfecti sunt.* Ex quibus apparet Valerium Messallam in Syria cum imperio fuisse. Vsserius etiam pag. 492. anno 30. ante Epocham vulgarem Christi ait: *Discedens è Syria Cæsar, reliquit ibi Messallam Coruinum.* Nullum planè locum inter præsides ordinarios Syriæ Messallæ inuenio. Nam ex Dione A. V. 724. Q. Didius erat Syriæ præses; A.V. 725. Messalla erat Proconsul, seu legatus cum imperio proconsulari in Gallijs. Hinc dicendum arbitror, Messallam cum imperio extraordinario in Syriam missum A. V. 724. gladiatores ex suburbio Antiocheno aliò,

bre-

breui perituros, amandasse. Etenim cum Cæsar eisdem gladiatoribus indignatus esset, quòd Syriam pro Antonio inuaserant, haud fas est credere eundem victorem A.V.724. ex Ægypto Antiochiam ingressum, ex Iosepho lib. 15. Antiq. cap. vndecimo, siuisse vilissimos ac nefariæ condicionis homines amœnissimum Antiochiæ suburbium diutius occupare. Plura de Valerio Messalla congerit Glandorpius in Onomastico pag. 866.

§. VIII.

Varro A.V. 729. Syriam regit. Interpres falsus Iosephi Baronio ac Saliano imponit. Montacutius perperam contendit Varronem fuisse procuratorem Cæsaris in Syria. Iosephi locus exponitur. Marcus Agrippa A.V. 731. Syriæ præficitur. Augustus A.V. 734. in Syriam venit. Vellei adulatio ac errores notati. Virgilius redeunti in Italiam Augusto, in Græcia occurrens, morbo contracto, paullò post diem suum obit. Baronij sententia expenditur. M. Tullius Oratoris filius Syriæ rector in Appiano Casaubono ac Montacutio non obseruatus. Agrippa in Orientem iterum venit. Ludi quinquennales Actiaci anno quinto non exacto, sed ineunte exhibebantur. Quatuor summa Sacerdotum collegia ijsdem per vices præsidebant. Eo in munere VIIViri Epulones Quindecimuiros præcedebant. Dionis cum Iosepho consensus. Agrippæ imperium in prouincijs Orientis Populi Romani. Id non exercuit iure Tribuniciæ potestatis contra Casaubonum. Alter eiusdem error notatus. Iosephus immeritò à Saliano vapulat. Plurimi errores Montacutij in historia, chronologia, ac geographia refelluntur. Augusto in prouincias adueniente, ordinarij earundem rectores magistratum continuabant.

IOsephus lib. 15. Antiq. cap. 13. cum narrasset Herodem Romam filios misisse, scribit adolescentes humaniter ab Augusto exceptos, qui & eodem tempore regnum Herodi auxit, donata eidem parte ditionis quæ ad Zenodorum pertinebat, quòd ex eadem latrones erumpentes, finitimos infestabant, qui cum *Varronem Syriæ præsidem* adijssent, ac Zenodorum latronibus conniuentem accusassent, Varro datis ad Augustum literis, responsum tulit, vt ditio Zenodoro ablata, Herodi traderetur. Paucis deinde versibus interiectis, aduentum M. Agrippæ in Asiam recenset, qui contigit A.V.731. vt mox ostendam. Casaubonus hunc Varronem Syriæ præsidem ex Iosepho produxit, qui eiusdem etiam meminit lib. 1. belli cap. 15. Baronius hunc tamen antea obseruauerat numero 84. Apparatus, sed in-

conſtantiæ Ioſephum arguerat, qui Varum Syriæ præſidem dixerit anno regni Herodis XVI. & poſtea ſcripſerit anno poſtea vigeſimo paullò antè obitum Herodis Varum ſucceſſiſſe Sentio Saturnino; *Nec eſt*, inquit Baronius, *quod poſsit dici, eundem Varum iterùm eò miſſum, cum nec ipſe Ioſephus, nec alij id teſtentur*. Praua Gelenij interpretatio Baronium in errorem traxit. Nam, vt iam alij prænotarunt, vbi Ioſephus lib. 1. belli cap. 15. ſcribit: Οὐάρωνα τὸν ἡγεμόνα τῆς Συρίας, legunt *Varum præſidem Syriæ*; cum vertendum fuerit: *Varronem præſidem Syriæ*. Ita libro 15. Antiq. cap. 13. idem Ioſepho dicitur Οὐάρωνος, Rufinus rectè Latinè reddidit: *Varro*. At qui ſucceſſit Sentio Saturnino eidem Ioſepho lib. 17. Antiq. cap. 7. dicitur Οὐάρος Κυιντίλιος: *Varus Quintilius*. Varrones dicebantur Romæ Terentij ac Viſellij. Tacito lib. 3. An. *Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus* nominatur. Terentij autem Varrones paſſim in Romana hiſtoria occurrunt. Ad vtram gentem Varro Syriæ præſes Ioſepho laudatus ſpectarit, incertum. Terentius Varro imperante Auguſto A. V. 729. contra Salaſſos bellum geſſit, teſte Dione; quare non is erat, qui à Ioſepho præſes Syriæ dicitur; præſertim cum idem Terentius Varro Muræna conſul deſignatus, antequàm A. V. 730. magiſtratum iniret, è vita migrauerit, vti ex faſtis Capitolinis Panuinius ac Pighius aduerterunt. Montacutius cit. num. 20. poſtquàm poſt Caſaubonum Baronij ac Saliani errorem correxiſſet, duo grauiora ſtatim errata committit, mihi hic confutanda. In primis inquit: *Falluntur autem: neque enim fuit Varro præſes Syriæ, ſed Auguſtalis legatus, qui Syriam procurabat, cui adiunctus Herodes, vel potiùs ei impoſitus; ita enim Ioſephus 1. Bel. c. 13.* κατέστησε δὲ αὐτὸν Συρίας ὅλης ἐπίτροπον: *Deſignauit autem illum totius Syriæ procuratorem, ac ne quid eius prouinciæ* τοῖς ἐπιτρόποις *procuratoribus eo inconſulto liceret adminiſtrare, præcepit*. Ex his tamen Ioſephi verbis perperam Montacutius eam in ſententiam deſcendit. Nam omnes præſides Syriæ erant legati Auguſtales, hoc eſt, Auguſti. Varro autem à Ioſepho non procurator, ſed præſes nominatur; ſiquidem diſertè illum vocat ἡγεμόνα τῆς Συρίας lib. 1. belli citato, & in lib. 15. Antiquit. meminit Οὐάρωνος ἡγεμονεύοντος, quo nomine Sentium Saturninum, Quinctilium Varum, ceteroſque Syriæ præſides conſtanter appellauit. Nec Varro procurauit in Syria, ſed Syriam legatus Auguſti cum imperio proconſulari rexit. Duum generum fuere procuratores Auguſto imperante; quidam enim prouincias minores regebant cum iure gladij, qui tamen erant audientes dicto legati Auguſtalis totius diœceſis, ſeu regionis. Ita Iudææ in prouinciam redactæ, procuratores impoſuit, quos rectè ἐπιτρόπους Ioſephus appellat. Et ipſi Tacito lib. 15. Chriſtus Dominus dicitur *per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus*. Vitellius autem præſes Syriæ, cui Iudæa erat adiuncta, ipſum Pilatum à prouincialibus accuſatum, adminiſtratione Iudææ deiectum, Romam iuſſit ad cauſam dicendam, nauigare, ex Ioſepho lib. 18. Antiq. cap. 5. Tacitus initio lib. 1. hiſt. *Duæ Mauritaniæ*, inquit, *Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur &c.* Horum procuratorum inſcriptiones paſſim apud Gruterum occurrunt. Alij verò procuratores aderant ipſis legatis Auguſti. Strabo lib. 3. pag. 115. cum dixiſſet Hiſpaniam citeriorem legato conſulari tres legiones habenti parere, ait, *Sunt &* ἐπίτροποι *procuratores ibi Cæſaris equeſtris ordinis, qui militibus pecuniam ad vitæ neceſsitates ſuppeditant*. Illi etiam tributa exigebant, ac poſſeſſiones ipſorum Cæſarum in prouincia

procu-

procurabant, quod patet ex Iosepho lib. 17. cap. 11. Britanni apud Tacitum de vita Agricolæ querebantur: *Singulos sibi olim reges fuisse; nunc binos imponi; è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæuiret.* Mortuo in magistratu prouinciæ præside, ius gladij obtinebant, ac in demortui locum succedebant, quousque missus à Cæsare nouus præses in prouinciam adueniret. Sancta Perpetua in actis sui martyrij editis ab eruditissimo Holstenio, ait: *Hilarianus procurator, qui tunc loco proconsulis Minuci Timiani defuncti, ius gladij acceperat.* Procuratores erant ex ordine equestri, quod patet ex laudato Strabone, ac Iosepho lib. 18. Antiq. cap. 1. Tacitus initio de vita Agricolæ, ait: *Vtrumq; auum procuratorem Cæsaris habuit, quæ equestris nobilitas est.* Præsides verò Syriæ erant Senatores, non verò Equites Romani; immò viri consulares ab Augusto Syriæ semper præpositi sunt; vnde postea Tiberio Augusti successori vitio datum, quòd *Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit*, teste Suetonio in Tiberio cap. 41. Ex his patet imperitè à Montacutio dici Herodem Varroni procuratori additum. Nam Herodes procuratoribus tantùm Syriæ adiunctus fuit, ijque iussi ne quid, inconsulto Herode, decernerent; neque haud satis magna censenda erat dignitas regis, ab Equitibus Romanis in consilium vocari. Varronem verò fuisse præsidem ex eo etiam constat, quòd cum eidem Cæsar rescripsisset *expugnanda esse latronum receptacula*, ex lib. 15. Antiq. cap. 13. *Varro milite aggressus loca suspecta, expurgauit latronibus regionem, ipsamque Zenodoro abstulit*, ex eodem lib. 1. belli cap. 15. Igitur Varro erat Syriæ præses cum imperio proconsulari, quo bellum administrabat. Alter Montacutij error est. Nam cum Varro Syriam procurabat, *carebat*, inquit, *præside per hoc tempus Syria, per Procuratores administrata, quandiu in Oriente agebat Cæsar: atque ideo Agrippa, qui successerat, Cæsaris successor nominatur à Iosepho.* Hæc ille. Iosephus lib. 15. Antiq. cap. 13. cum gesta à Varrone Syriæ præside recitasset, ibidem statim addit: *Interea in Asiam Agrippa mittitur, administraturus transmarinas prouincias pro Cæsare.* Agrippa A. V. 731. in Syriam primùm cum imperio venit. At Cæsar cum A. V. 724. mense Augusto Alexandriam cepisset, & *Ægyptus hoc mense in potestatem P. R. redacta* fuerit ex S. C. apud Macrobium lib. 1. cap. 12. cum Cornelium Gallum nouæ prouinciæ præfecisset, apud Samum hiemauit, *quintum in insula Samo* consulatum iniens collega Sex. Appuleio A. V. 725. ex Suetonio cap. 26. Scribit Dio lib. 51. ad eundem A. V. 725. *Æstate in Græciam, atque hinc in Italiam transmisit.* Idem postea Augustus A. V. 733. rebus in Græcia confectis, Samum nauigauit, ibique hiemauit. *Vere in Asiam perrexit M. Appuleio P. Silio Coss.* V. C. 734. Itaque quando Varro Syriam regebat, antequàm Agrippa A. V. 731. in Orientem venit, Cæsar non erat in Asia, sed A. V. 728. & 729. in Hispania bellum gerebat, ex inscriptione quam cap. 15. exhibui, vbi consulatum octauum & nonum dicitur iniisse Tarracone, teste ibidem Suetonio, qui demum ex Hispania in Vrbem redijt A. 730. ex Dione lib. 53. Quid igitur somniat Montacutius de Augusto in Oriente, cum Varro Syriam regebat?

M. Vipsanius Agrippa A. V. 731. teste Dione libro 54. in Syriam missus fuit. Agrippa, inquit Dio, *Vrbe profectus, in Syriam non perrexit, sed adhuc maiori vsus moderatione, eò missis legatis suis, ipse Lesbi permansit.* Etenim M. Marcellus Augusti nepos, cum successionem imperij auidiori

spe concepisset, ægrè ac molestè ferebat Agrippam tanta apud Augustum gratia pollere; quod vbi Princeps intellexit, ne inuidia maius in dies augmentum caperet, specie honoris, procul ab vrbe Agrippam amouit, Syriæ præfectura eidem demandata, Iosephus scribit lib. 15. Antiq. capite 13. *Interea mittitur* Ἀγρίππας τῶν πέραν Ἰονίου διάδοχος Καίσαρι *Agrippa pro Cæsare*, hoc est, *Cæsaris Vicarius vltra Ionium*. Quòd enim διάδοχος, *successor* Casaubono ac Montacutio Latinè dicitur, historia non patitur; neque enim proximè ante Agrippam Cæsar in Asia fuerat, sed in Hispania, ac per annum cum eodem Agrippa Romæ. Ideo verò à Iosepho Agrippa διάδοχος, dicitur, quia veluti partito cum Cæsare imperio, vniuerso Orienti præpositus fuit, non vni Syriæ prouinciæ. Id temporis Asia ac Bithynia duæ erant Populi Romani in Oriente prouinciæ vnà cum Creta ac Cyrene; in quas non ab Augusto, sed suffragijs populi designati proconsules mittebantur, quas ad se Cæsar transtulisse sine teste dici nequit, vt nulli interim in easdem à populo magistratus destinati fuerint. Itaque vel eam facultatem à populo Augustus petijt, vel vltrò populus suas quoque prouincias, cum id optare Principem intelligeret, Agrippæ regendas commisit. Casaubonus scribit: *Dio illius* (Agrippæ) *magistratum non vocat tantùm* ἀρχὴν, *sed etiam Tribuniciam potestatem*. Sed hæc nihil ad primum Agrippæ in Asiam aduentum facit. Nam Agrippa anno tantùm V. C. 736. duobus Lentulis Coss. potestatem Tribuniciam accepit. Hinc anno V. 731. sine potestate Tribunicia, totius Orientis prouincias regebat. Tacitus lib. 2. An. ait: *Tunc decreto Patrum, permissæ Germanico prouinciæ quæ mari diuiduntur, maiusque imperium quoquò adisset, quàm his qui sorte aut missu principis obtinerent*. Si hoc amplo imperio proconsulari Agrippa ornatus dicatur, cum in Orientem missus fuit, vnà cum eodem fuere in Asiaticis prouincijs populi ordinarij proconsules, in quorum tamen diœceses maius imperium Agrippa obtinebat, vti proximè patebit, cum de altero eiusdem in Asiam aduentu sermo redibit. Ex Dione autem habemus eundem Agrippam *suos legatos* in Syriam misisse, qui prouincialibus ius dicerent, dum interim ipse declinandæ inuidiæ causa, apud Lesbum ad diœcesim proconsulis Asiæ spectantem subsistebat.

Augustus M. Marcello L. Arruntio Coss. V. 732. ex Dione lib. 54. *in Siciliam profectus est, vt eam ac omnes alias ad Syriam vsque prouincias constitueret*. Per eius absentiam ob comitia consularia, ingens seditio Romæ exorta est. Hinc *anni initio M. Lollius solus consulatum gessit*; Ibidem. Cæsar Q. Lepidum ac L. Silanum consulatus competitores ad se vocatos, ac acriter reprehensos, in Vrbem remisit, iubens vt, cum populus suffragia ferret, Roma egrederentur. Post nouas iterum turbas, Q. Lepidus consulatum obtinuit. Hæc cum molestè Augustus tulisset, animum induxit Romæ præfectum imponere, qui se absente, res vrbanas curaret; ac cum neminem Agrippa aptiorem intelligeret, eundem è Syria ad se in Siciliam euocauit, vrbisque eidem administrationem commisit; & quò maiorem eidem dignitatem conciliaret, in generum illum adsciuit, Iulia filia eidem in vxorem tradita. Addit Dio: *Augustus rebus in Sicilia ordinatis, Syriacusisque & alijs quibusdam vrbibus coloniæ Romanorum vt essent, destinatis, in Græciam transmisit*. Et paullò post: *Rebus in Græcia confectis, Augustus in Samum nauigauit, ibique hiemauit. Vere in Asiam perrexit M. Appuleio Publio*

Silio

Silio Coss. A. Vrbis 734. Strabo libro 17. pagina 564. de legatis Candacis Reginæ Æthiopum scribit: *In Samum itaque profecti, Cæsarem inuenerunt, in Syriam progredi parantem, & Tiberium in Armeniam amandantem.* Dio etiam narrat eodem anno à Tiberio Tigranem in Armeniæ regnum deductum. Addit Iosephus lib. 15. Antiq. cap. 5. Archelaum regem Cappadociæ in eadem expeditione suas cum Tiberij legionibus copias iunxisse. Velleius lib. 2. cap. 94. Tiberio de more adulatus ait: *Nec multo post missus ab eodem vitrico cum exercitu ad visendas ordinandasque quæ sub Oriente sunt prouincias, præcipuis omnium virtutum experimentis in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius Artauasdi tradidit; cuius rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Cæsarem misit obsides.* Hic scriptor vbi de Tiberio loquitur, libidine assentandi, non semel historiæ fidem infregit. Ipse Augustus id temporis per semet Asiam ac Syriam ordinauit, Tiberius bello tantùm contra Armenios præfectus est. Neque Artauasdi Armeniæ regnum tradidit, sed Tigrani, vti præter Dionem, ac Iosephum testatur Tacitus lib. 2. Annal. *Datus*, inquit, *à Cæsare Armenijs Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone.* Sed nec Tiberij nomine territus Phraates filios obsides misit; id enim post decennium contigit, teste Strabone, Titio Syriæ præside. Augustus Asia prouincia proconsulari ordinata, *ibi & in Bithynia omnia constituit, non minori eas, vt & priores prouincias, cum essent populi, quàm suas procurans*; Dio laudatus, qui statim subdit: *Idemque in Syriam cum aduenisset*, Tyrios ac Sidonios propter factiones puniuit. *Interim Phraates, quia nihil dum eorum quæ pactus fuerat, perfecisset, veritus ne bello ab Augusto impeteretur, signa ei militaria, & captiuos omnes misit.* Nihil de obsidibus filijs, aut timore Parthis ob Tiberium concepto, vti palpando scribebat Velleius. Ex his patet Augustum circa æstatem A. V. 734. in Syriam venisse, cum verno tempore Asiam ac Bithyniam P. R. prouincias perlustrasset, atque optimis legibus easdem composuisset. Iosephus lib. 15. Antiq. cap. 13. scribit: *Decimo septimo eius*, nempè Herodis, *regni anno Cæsar venit in Syriam.* Annos regni à captis Hierosolymis ac rege Iudæorum Antigono A. V. 717. M. Agrippa ac Caninio Gallo Coss. numerat; ab eo enim anno septemdecim numeratis, erimus ad A. V. 734. Rursus lib. 1. belli cap. 15. cum dixisset Augustum ad bellum in Ægypto contra Antonium gerendum per Syriam transisse, inferiùs statim addit: *Et decimo anno reuersus iterum in prouinciam &c.* A. V. 724. in Ægyptum per Syriam Augustus profectus est; quare decimo anno V. C. 734. iterum in Syriam venit. Optimè, quod tempus attinet, Dio ac Iosephus conueniunt. Ceterùm instante hieme, Augustus in Samum reuersus, libertatem hospitij præmium Samijs dedit, ac non pauca eo tempore negocia confecit. Vere iam appetente, Athenas transmisit, teste eodem Historico, quo anno ineunte C. Sentius Saturninus ac postea Q. Lucretius consulatum gessere. Virgilius, inquit Donatus in vita eiusdem, cum *aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vna cum Cæsare redire destinauit. At cum Megaram vicinum Athenis oppidum visendi causa peteret, languorem nactus est, quem non intermissa nauigatio auxit, ita vt grauatus in dies tandem Brundusium aduentarit, vbi diebus paucis obijt X. Kal. Octobris Cn. Plautio Q. Lucretio Coss.* Vbi pro Cn. Plautio *C. Sentio* legendum est; neque

que

que enim Cn. Plautius potest dici consul suffectus, quia in lapide Collotiano Gruteri pag. 298. legitur eo anno vnus tantùm SVF. M. VINVCIVS. P. F. Ex his colligimus Augustum circa æstatem A. V. 735. ex Græcia Romam rediisse. Hoc Augusti in Asiam iter, & eiusdem Romam reditum descripsi, vt quorundam insignium scriptorum errores faciliùs ostenderem.

Cardinalis Baronius num. 85. Apparatus scribit, Agrippam ex Syria reuocatum A.V.733. *quo ipse Augustus in Syriam profectus reperitur, vbi mansit saltem triennij temporis spatio; nam sub consulatu Sentij Saturnini adhuc agebat in Oriente componens res prouinciarum, vt testatur Velleius Paterculus*. Hinc toto eo triennio nullos in Syria præsides ordinarios statuit, cum præsens ibidem Augustus omnibus ius diceret, ac reliqua exequeretur, quæ absens per legatos in Syria faciebat. Verùm ex Dione, quem vnum suæ sententiæ auctorem Baronius laudat, constat Augustum inita æstate A. V. 734. in Syriam profectum, ac postea apud Samum hibernasse, vt vix quinque in Syria menses moratus fuerit; non verò per triennium, vt vir magnus arbitrabatur. Sed nec illud admiserim Augusto in Orientis partibus degente, nullos eiusdem legatos, nec à Populo suas in prouincias missos proconsules extitisse. Cum enim Reges suas prouincias lustrant, neutiquam ordinarij earundem præfecti magistratum deponere coguntur, sed & illi aduenienti Regi occurrunt, ac totius prouinciæ statum exponunt. Et quidem cùm Augustus in Occidente degebat, ac Lugdunum, quò propior esset bello Germanico, se conferebat, nonne in superiori ac inferiori Germania, in Gallia etiam, atque Hispania eiusdem legati proprætores magistratum continuabant? Cur Augusto in Oriente morante, nullos Orientis prouincijs id temporis præfectos dicemus? Augusto apud Samum hiemante, quis in Syria, quis in Cyrene, quis in Bithynia ius dicebat? Cum Augustus quinque tantùm menses in Syria exegerit, quis ab A.V.733. ad 737. quo rursus Agrippa rediit in Orientem, Syriæ res administrauit? Appianus lib. 4. bel. ciu. pag. 619. de M. Tullio Cicerone Oratoris filio, qui victo Bruto ad Sex. Pompeium in Siciliam se receperat, scribit: *Post hos Cæsar, quò auerteret à se Ciceronis proditi dedecus, augurem eum fecit, & paulò post consulem, postremò* τῆς Συρίας στρατηγόν *Syriæ præsidem*. Schottus in notis ad septimam suasoriam Senecæ vertit: *Syriæ prætorem*; sed perperam; etenim non prætor, sed *legatus* ac *proprætor* Syriæ rector nuncupabatur. M. Tullius Ciceronis Oratoris F. consulatum suffectum gessit A. V. 724. iniens magistratum Idibus Septembris. Eius verò administratio Syriaca ab A.V.733. ad A. 737. videtur contigisse, cùm ante illos annos alij proprætores eam prouinciam administrauerint. Scio Senecam patrem in suasoria VII. dicere: *Cum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter vrbanitatem &c.* At plerique sub Augusto diuersas prouincias obtinuere. Sentius Saturninus ac Quinctilius Varus post Syriam, legati proprætores in Germaniam missi sunt; Piso Pamphyliam, dein Mœsiam rexit; M. Lollius Gallogræciæ, ac postea Germaniæ legatum egit. Vtut de hoc sit, Casaubonus ac Montacutius, qui præsidum Syriæ catalogum, Baronij indicem suppleturi, sibi ipsis iterum concinnandum duxerunt, ex Appiano Tullium Ciceronis filium nominare saltem debebant.

Agrippa A.V.738. L. Domitio & P. Scipione Coss. iterum in Syriam reliquasque Orientis prouincias missus fuit; siquidem ad eundem annum scribit de Augusto Dio lib. 54. *Nam statim Agrippam in Syriam miserat*; illi autem

ante

ante biennium Tribuniciam potestatem Augustus conferens, inquit Dio, *ad imperium quodammodò euexerat*. Hinc etiam Tiberius à Velleio lib. 2. dicitur *Tribunicia potestatis consortione aquatus Augusto*. Agrippam verò incumbente iam autumno, Roma discessisse colligo ex Dione ibidem scribente: *Tum quinquennales etiam ludi propter principatum eiusdem ab Agrippa (nam is quoque à collegio Quindecim virorum, quibus per ordinem horum ludorum curatio incumbebat, cooptatus, & inauguratus fuerat) exhibiti sunt*, A.V. 738. Idem autem Dio initio lib. 53. ad A.V. 726. Cæsare VI. M. Agrippa II. Coss. scripserat de Augusto: *Ludos propter Actiacam victoriam decretos, cum Agrippa exhibuit &c. ijque deinceps ad nostram vsque atatem ludi quinto quoque anno facti sunt; eorumque curatio quatuor sacerdotum collegijs per ordinem incumbit, Pontificibus nimirum, Auguribus, Septemuiris, & Quindecim viris*. Itaque hos ludos Actiacos primùm A. V. 726. Agrippa Pontifex cum collegis dedit. Illum verò fuisse Pontificem testatur Velleius versùs finem lib. 2. scribens eundem ad *complura sacerdotia enixum*. Erant ludi similes, quod tempus attinet, Olympicis; nam quinto quoque anno ineunte, exhibebantur. Quare A. V. 730. Augures ludos Actiacos II. dedere. A. V. 734. ludis III. Septemuiri Epulones præsederunt. Denique A. V. 738. vti rectè tradit Dio, Quindecim viri ludos Actiacos IV. Agrippa præside, ediderunt. Hi autem ludi fiebant mense Septembri, quo ineunte, Augustus victor nauali pugna apud Actium extiterat. Ex his patet Agrippam exhibitis A. V. 738. ludis Actiacis, circa Autumnum in Asiam transmisisse. Hæc ex Iosephi historia mirificè confirmantur, qui de hoc altero Agrippæ in Asiam aduentu scribit lib. 16. cap. 2. Herodem, cum intellexisset Agrippam in Asiam iterum redisse, ad eundem profectum, illum inuitasse vt in Iudæam veniret, eoque impetrato, Agrippam Hierosolymam se contulisse, ac regia pompa exceptum. Tum subdit: *Quamuis libenter ibi diutius fuisset commoratus, appetente tamen hieme, tempestatum metu, maturiùs abnauigauit in Ioniam, cum amicis maximis honoratus muneribus*. Cum his planè verbis caput conclusisset, tertium caput hisce exorditur: *Rex autem exacta domi hieme, instante vere, rursùs ad illum properauit, audito quòd cum exercitu Bosphorum peteret*. Hæc Iosephus. Cum Agrippa inito autumno ex Asia in Palæstinam transmisit, labebatur A. V. 739. Nam altero superiori autumno Roma discesserat, celebratis mense Septembri ludis Actiacis. At Herodes *instante vere* A. V. 740. rursus profectus est ad Agrippam *cum exercitu Bosphorum* petentem. Dio lib. 54. scribit Agrippam cum copijs in Bosphorum profectum M. Crasso & Cn. Cornelio Coss. V. C. 740. Vides igitur miram Iosephi cum Dione concordiam. Idem autem Dio inferiùs scribit de Augusto A. V. 741. *Post Agrippam ex Syria reuersum, Tribunicia potestate in aliud quinquennium prorogata, cohonestauit*. Iosephus etiam lib. eodem 16. cap. 6. scribit Agrippam in Italiam reuersum: *Postquam annos decem diæcesim Asia administrasset*. Primùm venerat in Asiam A. V. 731. cui cum annis decem præfuisset, Romam reuersus est A. V. 741. Quæ ipsa est Dionis chronologia. Vnus verò Iosephus amplissimam in Orientis prouincijs potestatem Agrippæ prodidit. Etenim lib. 16. cap. 4. narrat Iudæos apud eundem conquestos de iniurijs, quas à Græcis Ioniæ vrbes incolentibus accipiebant. At capite 10. recitat literas Agrippæ ad magistratum Ephesiorum; quarum initium: *Pecunia sacra, qua Hierosolyma mitti solet more patrio, procurationem ac tutelam penès*

nès

nes Iudaeos esse volo &c. Ibidem alias ad magistratum Cyrenensem, quae incipiunt: *Iudaei Cyrenenses pro quibus iam Augustus scripsit Flauio Libyae praesidi &c.* Ionia in Asia, ac Cyrene in Africa, erant prouinciae populi Romani; quare cum in easdem Agrippa imperium exerceret, colligimus eidem imperium proconsulare maius datum, quàm ijs qui sortitò easdem prouincias id temporis obtinebant. Neque enim id potestatis habuit iure Tribuniciae potestatis, vt putauit Casaubonus; siquidem ea dignitate praediti poterant aliorum tantùm decretis intercedere, eademque irrita facere; rursus fiebant sacrosancti, vt si à quopiam vel verbo laesi essent, statim eundem neci tradere possent, ex Dione lib. 53. Hinc Tiberius Rhodi à quodam conuicio lacessitus citatum pro tribunali voce praeconis conuiciatorem, in carcerem rapi iussit, in quo exercuisse ius Tribuniciae potestatis visus est, teste Suetonio cap. 11. Illam enim Tiberius etiamnum apud Rhodum obtinebat. Imperatoribus etiam Tribunicia potestas & imperium proconsulare extra vrbem deferebatur, quae duo erant sanè distincta; longè autem maioris dignitatis erat Tribunicia potestas, quàm imperium proconsulare; hoc enim Germanico ac Neroni collatum fuit; cum tamen neutri potestas Tribunicia communicata fuisset. Antoninus Pius eadem die *factus est patri & in imperio proconsulari & in Tribunicia potestate collega*, ex Capitolino cap. 4. de vita Pij, qui vtramque dignitatem M. Aurelio vnà contulit, teste eodem cap. 6. in M. Antonino Philosopho.

Iam aliorum in hisce exponendis errores refellendi sunt. Casaubonus pagina 136. ait: *Etsi autem reuocatus est Agrippa Romam ab Augusto sequente anno 732. tamen rediisse mox in Orientem, & duo quinquennia ibi egisse non est dubium. Dio Cassius in anno 741. reditum illius narrat in Vrbem.* Eidem suas ipsius in eadem pagina contra Baronium voces reddo: *Magna ἀν-ςορνοία*. Agrippa ab Augusto ex Oriente A. V. 733. ante aestatem reuocatus, Romae Iuliam Augusti filiam vxorem duxit, idemque A. V. 734. Caium filium ex Iulia suscepit. Anno 735. Agrippa *Galliis administrandis est praefectus; tumultuabantur enim inuicem Galli, & à Germanis infestabantur; iis motibus sedatis, in Hispaniam transiit.* Horum auctor ibidem Dio, qui eiusdem contra Cantabros gesta recenset. A. V. 736. Agrippa in vrbem reuersus, potestatem Tribuniciam in quinquennium ab Augusto accepit, ac vtrique insidiae intentatae sunt, quas euasere, coniuratis supplicio affectis. Anno V. 737. nascitur Lucius alter filius Agrippae. Augustus *Caium & Lucium adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrippa*, ex Suetonio cap. 64. in Augusto. A. V. 738. mense Septembri cum collegio XV. virum praesedit ludis Actiacis, vt superiùs ex Dione dicebam. Igitur ab A. V. 733. ad 738. pleno quinquennio ab Oriente abfuit, vt satis imperitè illa Casaubono exciderint: *duo quinquennia ibi egisse non est dubium*; cum certissimum sit ex Dione vno tantùm, eoque interciso quinquennio eundem in Oriente degisse. At Iosephus scribit Agrippam res Asiae annos decem administrasse. Hinc miser historicus ab Saliano falsi reus peragitur. Verùm facilè defenditur, si dicamus Agrippam, cum primùm in Asiam veniens, apud Lesbum substitit, Syriam, *eo missis legatis suis*, vti scribit Dio, administrasse. Augustus in Asiam veniens, Agrippae legatos è Syriaca administratione non amouit. Id temporis Syria in tres Romanas prouincias, duoque regna praeter angustas Dynastias, partita erat. In Palaestina Herodes, in Commagene

gene Mithridates A. V. 734. ab Augusto eidem impositus, regnabant. Cœlesyriam, Phœnicen, ac Antiochensem tractum tres Agrippæ legati gubernabant, atque in edictis Agrippæ nomen præponebant. Pompeius A. V. 703. ex tertio consulatu vtramque Hispaniam proconsul obtinuit, quam tamen per legatos Afranium, Petreium, ac Varronem apud Vrbem ipse subsistens, administrauit; vnde & M. Calidij sententia à Cæsare lib. 1. bel. ciu. cap. 2. laudatur: *Vt Pompeius in suas prouincias proficisceretur, ne qua esset armorum causa.* Tacitus lib. 2. hist. cap. 65. ait: *Cluuius comitatui Principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntij.* Et lib. 6. Annal. narrat *Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum* detentum. Ita Agrippa absens potuit per Legatos Syriam administrare. Qui tamen hæc velit adstruere, M. Tullium, si Appiano fidem præstamus, inter Q. Didium ac Varronem circa A. V. 727. Syriæ præsidem imponat necesse est. Iuxta Baronij opinionem, qui Augustum inter præsides Syriæ connumerat, ab A. V. 734. quo Augustus ex Syria discessit hiberna apud Samum habiturus, Syria per quadriennium rectore caruit, cum Agrippa post æstatem A. V. 738. in Orientem iterum transmiserit. Quæ tamen opinio prorsus falsa est.

Verùm quid Montacutio faciemus? Is enim num. 21. & 22. duodetriginta ferè versibus de Syriaca Agrippæ administratione loquens, tot in errores eosque crassissimos labitur, vt nec vna periodus à reprehensione absit. Eiusdem verba recitabo, ne tam immania in historia monstra eidem afficta videantur. Ille ergo ita loquitur initio num. 21. *Fuit ergo Syriæ, sed & Orientis præses M. Agrippa ad annum DCCXXI. eò missus: hoc est decennio postquam prius* εἰς τὴν ἐπαρχίαν *illam venerat Cæsar, quæ mens fuit Iosephi in 1. de bello pag. 695. vbi ait:* ἔτει δεκάτῳ πάλιν ἐλθὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Ex Dione rectè dicit Agrippam à Cæsare in Syriam missum A. V. 731. sed quod de suo addit, purum commentum est, nec Iosephi mentem est assecutus. Etenim ante A. V. 731. Cæsar semel in Asiam venerat statim post victoriam Actiacam A. V. 723. & iterum anno insequenti, cum per Syriam contra Antonium exercitum duxit. Nusquam antea Asiam ille viderat, quod ea spectabat ad collegam Triumuirum Antonium; ac iuuenis cum Ionium transmisit, vsque Apolloniam tantùm progressus fuerat. At Montacutius circa A. V. 721. Augustum in Asiam trahit. Iosephus lib. 1. belli cap. 15. cum narrasset obsequia ab Herode præstita Cæsari A. V. 724. per Syriam in Ægyptum cum exercitu transeunti, simulque quàm honorificè Cæsar ipsum etiam Herodem dimisisset, addit postea: *Decimo anno iterum in prouinciam veniens, procuratoribus præcepit nihil ipso non consulto efficere; ac post Zenodori obitum terram omnem inter Trachonem & Galilæam eidem attribuit.* Hic palam scribit Iosephus de secundo aduentu Cæsaris in Syriam, qui, vti ex Dione ac Strabone prænotaui, contigit A. V. 734. nempè vt optimè Iosephus notat *decimo anno* postquam A. V. 724. primùm in Syriam venerat, contra Antonium bellum in Ægypto gesturus. Hæc omnia postea in lib. 15. Antiquitatum cap. 13. repetit, vbi ait: *Decimo septimo demum eius* Herodis *regni anno Cæsar venit in Syriam*; addit tum temporis Zenodorum *apud Antiochiam Syriæ periisse. Cæsar verò*, inquit, *& huius ditionem sanè non contemnendam donauit Herodi, quæ sita Galilæam inter & Trachonem &c.* & statim: *adiunxit eum deinde procuratoribus Syriæ, mandauitque vt omnia ex eius consilio facerent.* Decimus septimus annus regni Herodi exibat A. V. 734. à captis iuxta ipsius

chronologiam Hierosolymis, ac morte Antigoni. Ita in libris Antiquitatum altero charactere chronologico designat annum V.734. quo *decimo anno*, postquàm Augustus A. V. 724. in Syriam venerat, in eandem iterum prouinciam reuersus est. Dio ad A. V. 734. de Augusto scribit lib 54. illum, cum in Oriente versaretur, dedisse *Herodi Zenodori cuiusdam Tetrarchiam*. Quàm bellè cum Iosepho concinit! Strabo etiam lib. 16. pag. 520. ait latrocinia ea in regione *sublato Zenodoro latrone*, ferè cessasse. De illius verò rapinis fusiùs agit Hebræus historicus. Montacutius in tanta luce infeliciter lapidem offendit. At sequitur ibidem: *Iosephus ait Cæsarem secundò venisse in Syriam & Orientem sub consulatu Arruntij & Marcelli anno DCCXXXI. & cum Iosepho consensit licèt inuitus & aliud agens Cardinalis &c.* Nusquam hosce consules Iosephus nominauit, Ille verò scribit venisse secundò Augustum in Syriam *anno decimo* postquam primùm in eandem antea prouinciam venerat, & rursus venisse anno regni Herodis XVII. quibus characteribus designatur A.V.734. vt proximè dixi. Præterea turbat Montacutius fastos consulares; nam A. V. 731. Augustus XI. ac Cn. Piso consulatum gessere, Arruntius verò ac Marcellus A. V.732. Ita vbique vacillat ac cadit. Rursus num. 22. ait: *Agrippa certè secundùm Iosephum* διοίκησιν δεκαετῆ *decem annis Syriam administrabat. Venerat eò ad A.731. Anno 733. præsente Augusto, cessauit illa* διοίκησις *intercisa per triennium*, Est alter planè homo qui loquitur; etenim hic ait Agrippam in Syriam venisse A. V.731. Augustum verò A. V.733. At idemmet ex Iosepho proximè dicebat Cæsarem in Syriam venisse A. V.731. Præterea Cæsar in Syria vix quintum mensem exegit, vti locupletissimè ostendi; at ille paucos menses in triennium mutat, Addit: *Reuersus est Augustus post triennium expletum 736. redijt Augustus, & in Syriam reuersus est Agrippa, vbi subsistebat vsque ad A.741.* Vix puto Montacutium hæc scripsisse; illa enim *redijt Augustus*, Grammatici non patientur, cum bis in eodem versu idem dicatur. At Augustus, ò bone, redijt non anno V.736. sed proximè superiori 735. Ita scribit Dio, ac eo anno redeunti ex Oriente Augusto in Græcia occurrit Virgilius, qui paullo post eodem anno diem obijt. Caueto ne mortui, te auctore, Cæsari occurrant, eique dicant: *mortui te salutant*; vti in Naumachia Claudio Cæsari pugnaturi dixerunt: *morituri te salutant*, auctore Suetonio in Claudio cap. 22. Addit Montacutius: *Ille autem Asiam, cum primùm mitteretur, non adibat, sed in insula Lesbo residens, Asiam & Syriam, vt priùs Antonius, per legatos suos* ἐπιτρόπους, *administrabat*. Perperam legatos Agrippæ vocat ἐπιτρόπους, cum πρεσβευτὰς dicere debuisset. Dio lib. 53. circa finem narrat Agrippam apud Lesbum substitisse, ac Syriam legatis abs se destinatis administrandam commisisse. Strabo lib. 3. pag. 115. scribit cum legato proprætore Hispaniæ Tarraconensis fuisse πρεσβευτὰς τρεῖς, *tres legatos*, vbi etiam aderant ἐπίτροποι τοῦ Καίσαρος *procuratores Cæsaris*. Cum Tiberius bellum in Germania ac Illyrico pro Augusto gereret, eius duces *legati*, nusquam *procuratores* dicti leguntur, Liuius in epitome lib. 127. Saxam ac Ventidium M. Antonij *legatos* vocat, qui etiam *proconsules* in fastis inscribuntur. Cum Pompeius summo cum imperio bellum piraticum adornaret, plures sibi duces cum sua quemque classe subiectos habuit, quos Appianus in Mithridaticis non procuratores ἐπιτρόπους, sed πρεσβευτὰς, idest, legatos nuncupat pagina 236. & statim eisdem nominatis, στρατηγοὶ eidem etiam dicuntur, vt & Dioni legati Agrippæ ὑποστράτηγοι, quasi duces subordinati. Hæc rursus subijcit Montacutius.

E Les-

E Lesbo sequenti anno, hoc est, 732. *reuocatus est Romam: & rediȷt eodem anno, atque Asiam adȷt*. Non est reuocatus A. V. 732. sed sequenti 733. vt testatur Dio, quo anno Iuliam duxit, ex qua anno sequenti 734. Caium suscepit. At ridiculum est Agrippam eodem anno quo ex Asia discessit, illuc iterum redijsse. Nam, vti dixi, anno 734. Caius filius eidem Romæ natus est. Anno verò V. 735. bellum contra Cantabros in Hispania gessit. Dein A. 736. Tribuniciam potestatem Romæ ab Augusto accepit; ac postea A. 737. Augustus ab Agrippa domi per assem & libram Caium ac Lucium emens, adoptauit. Hæc ex Dione, Suetonio, ac Velleio superiùs probauimus. Itane eodem A. 732. Agrippa in Asiam reuersus est, qui pleno quadriennio abfuit? Errores erroribus addens ait: *Nam accessit ad eum Herodes apud Sinopem in Ionia, accusatus à Iudæis*. Historia ac chronologia susdeque à Montacutio confusa, imò corrupta, Cosmographiam etiam inuertit. Iosephus lib. 16. cap. 3. narrat Herodem verno tempore ad Agrippam properasse, quem tamen Mitylenis non inueniens, *apud Sinopem Ponticam vrbem offendit*. Iosephus disertè ponit *Sinopem in Ponto*. At Montacutius Sinopem in Ioniam transfert. Addit Iosephus Agrippam è Ponto cum Herode profectum per Paphlagoniam, Cappadociam, ac Phrygiam minorem, venisse Ephesum, quæ vrbium Ioniæ erat metropolis. Falsum insuper est quod subdit de accusato id temporis Herode apud Agrippam. Iosephus eo cap. 4. lib. 16. scribit: *Postquam autem ventum est in Ioniam, præstò fuit magna multitudo Iudæorum eius regionis vrbes incolentium: qui nacti opportunitatem, questi de indigenarum iniurȷs, quòd nec legibus suis eos viuere sinerent, & festis diebus traherent ad tribunalia &c. Has querelas vt Agrippa audiret, Herodes dedit operam*. Tantùm abest, vt Herodes apud Agrippam accusatus fuerit, vt idem ipse Iudæis accusatis apud Agrippam, patrocinatus fuerit, quòd illorum rex erat. Rursus erroribus finem iam tandem imponens, ait: *Ad A. 741. mortuo M. Lepido, Pontificatum adȷt Augustus, & Romam reuertitur Agrippa, designatus in Pannoniam: sed male* (legendum *morte*) *præreptus, eò non abȷt: decessit autem in Campania*. Illa priora ex lib. 54. Dionis ad A. V. 741. didicit; at miror hominem hæc in eadem Dionis pagina non obseruasse: *Post Agrippam è Syria reuersum, Tribunicia potestate in aliud quinquennium cohonestauit, ac in Pannoniam, vbi iam bellum gliscebat, cum maiori imperio, quàm vllus alius extra Italiam haberet, misit. Agrippa eam expeditionem iam hieme instante, qua M. Valerius Messalla Barbatus, & P. Sulpicius Quirinius consules fuere, fecit; quo eius aduentu exterriti Pannonȷ cum à rebellione destitissent, reuersus, cum in Campaniam venisset, morbo decubuit*. Igitur falsus est Montacutius, dum de Agrippa scribit: *designatus in Pannoniam eò non abȷt*. Immò in Pannoniam profectus est, ac sui aduentus terrore barbaris ad officium reductis, ac pacata prouincia, Romam reuersus, in Campaniam secessit, vbi intra paucos dies morbo oppressus decessit. Montacutius num. 1. Apparatus IV. cuius inscriptio: *De Syriæ præsidibus*, de indice eorundem à Cardinali Baronio contexto iudicium ferens, ait: *In toto hoc negotio errat multipliciter, & in plerisque pueriliter. Confundit & perturbat ordinem temporum, rerum series &c.* Equidem ipse in me recipio, ac iuratus pronuntio plura, ac longè grauiora errata Montacutio admissa in vno Syriæ præside Marco Agrippa describendo, quàm doctissimo Cardinali de omnibus Syriæ Rectoribus scribenti; vno tantùm errore dempto, quòd Procu-

ratores Iudeæ pro Syriæ præsidibus obtrudit, qui Baronij error iuxta Procuratorum numerum multiplex est, quamuis vnicus tantùm censeri possit.

§. IX.

M. Titius Syriæ præses A. V. 742. Plura de eodem adnotantur. Lapis ac nummus eiusdem nomine inscripti producuntur. Idem ex catalogo præsidum Syriæ imperitè à Montacutio expungitur. Rufini in Iosepho lectio è Græco codice MEDICEO contra Gelenium ac Montacutium adstruitur.

POst M. Agrippam Titium præsidem Syriæ exhibet Iosephus lib. 16. Antiq. cap. 12. scribens de Herode vnà cum Archelao rege Cappadociæ Antiochiam profecto: *Ibi Syriæ præsidem Titium reconciliauit Archelao.* Meminit eiusdem Strabo lib. 16. pag. 515. vbi loquens de Phraate rege Parthorum ait: *Tantùm Cæsaris amicitiæ studuit, vt & illi trophæa remitteret, quæ Parthi de Romanis erexerant; & vocato in colloquium Titio, qui id temporis Syriæ præerat* (τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς Συρίας illum vocat) *quatuor ei filios legitimos obsides tradidit: Seraspadem, Cerospadem, Phraanum, & Boonem.* Vetus inscriptio in hortis Mediceis Romæ vnius & alterius nomina corrigenda monstrat; illam produximus cap. 14. Hunc Syriæ præsidem ex Strabone omnium primus recitauit Glandorpius in Onomastico in gente Titia. Baronius illum omisit. At Montacutius ingentem de eodem litem intentat Casaubono, sed imperitè æquè ac pueriliter. M. Titius Titij à Triumuiris proscripti filius, ad Sextum Pompeium Siciliam tenentem A. V. 711. cum patre se receperat. Cum A. V. 714. bellum inter Antonium ac Cæsarem exortum esset, M. Titius in Narbonensem prouinciam profectus, classem peculiaris potentiæ tot inter ciuilium bellorum tumultus obtinendæ causa, adornare cœperat. Menas Sex. Pompeij libertus ac rei maritimæ ab eodem præfectus, veritus ne Titius Pompeij ditiones occuparet, contra eundem cum classe profectus, viuum cepit. Hæc Dio lib. 48. additque: *Huic Titio propter patrem suum, ac quòd nomen Pompeij milites eius suis scutis inscriptum ferebant, venia data est; sed is malam suo benefactori gratiam retulit, quem & debellauit, & occidit.* Cum Titius ad Antonium in Ægyptum se recepisset, magno in honore ab eodem habitus, classis præfecturam obtinuit. Interea cum Pompeius A. V. 718. à Cæsare Octauiano Sicilia pulsus, in Asiam fugiens, Mitylenem se contulisset, ac naues pararet, & classiarios exerceret, Antonius ex Appiano lib. 5. pagina 747. *ducem aduersùs eum designauit Titium, vt classe ac exercitu accepto è Syria, Pompeio bellum molienti resisteret.* Pompeius iam Lampsaco in Hellesponto occupato, Cyzicum terra mariq. aggressus, frustra tentauerat, ac tres legiones sub signis habens, magnis stipendijs Italos, qui Asiam incolebant, ad militiam inuitabat. Cum Titius è Syria cum centum ac viginti nauium classe superueniens, Pompeium ab amicis destitutum, in fugam vllo sine prœlio compulit, eumque ab Amynta captum, Titius iussa Antonij executus, interfecit A. V. 719. Dio lib. 49. scribit contra Pompeium ab Antonio missum *M. Ti-*

Titium, qui quondam ad se à Sex. Pompeio desciuerat. Addit Appianus iussu Munatij Planci Syriæ legati interfectum, qui literas de nece Sexto inferenda Antonij annulo obsignatas, ad Titium transmisit. Bello postea Actiaco exorto, hic Plancus ad Cæsarem ab Antonio defecit. Velleius lib 2. Planci ab Antonio defectione recitata, ait: *Mox autem hunc auunculum Titius imitatus est.* Itaque Titius nepos Planci, eiusdem sorore natus, ab Antonio repetito rebellionis exemplo, ad Cæsarem desciuit. Dio lib. 50. cum narrasset Cn. Domitium ac C. Sosium consules A. V. 722. Roma ad Antonium se contulisse: *Compensauerunt*, inquit, *hoc eorum factum alij ab Antonio ad Cæsarem fugientes, interque eos Titius etiam Plancusque, quos Antonius & præ reliquis omnibus in honore habuerat, & secretorum conscios fecerat.* Addit eosdem indicasse Cæsari testamentum Antonij apud Vestales seruari: *Nam id Titius ac Plancus obsignauerant.* Antonius Titium consulem in partem anni insequentis V.C. 723. designandum curauerat, vt ex hoc fragmento quod produxit ad eundem annum Panuinius in fastis, ac ex eodem Gruterus pag. 474. 8. intelligitur.

CIVIVM. ROMANORVM
QVI. MITYLENIS. NEGOCIANTVR
M. TITIO. M. F. PRO. COS. PRAEF
CLASSIS. COS. DESIG. PATRONO
HONORIS. CAVSSA

M. Titius consulatum suffectum gessit A. V. 723. à Kal. Maij ad Kal. Octobris. In tabula Capuana apud Pighium ad A. V. 719. & Gruterum pag. 299. legitur:

IMP. CAESAR. III. M. VALERIVS. MESSAL
K. MAI. M. TITIVS
K. OCT. CN. POMPEIVS

Ex his patet negociatores Mitylenenses allatum epigramma dicasse priori parte anni V. 722. quando Titius in annum sequentem COS. DESIG. PRAEFectum CLASSIS Antonianæ agebat, antequàm eodem anno, prodito Antonio, transitionem ad Cæsarem faceret. Cum Titius consul designatus ibidem dicatur, posita est inscriptio ante K. Maias A. 723. quibus ille consulatum inijt; ac rursus antequàm A. V. 722. transitionem faceret; non enim Mitylenenses, qui erant sub Antonij imperio, homini proditori HONORIS CAVSSA illud elogium dicassent. Augustus bello Actiaco M. Titium consulem vnà cum Statilio Tauro terrestribus copijs præfecit, ita tamen vt penès Taurum summum imperium esset. Hinc apud Dionem lib. 50. dicuntur *M. Titius & Statilius Taurus subitò adorti equitatum Antonij fudisse, sociumque sibi Philadelphum regem Paphlagoniæ adsciuisse.* Extat nummus à Velsero laudatus lib. 4. de Augusta Vindel. pag. 61. inscriptus: CAESAR AVGVSTVS TRIBVNIC. POT. IX. COS. XI. & in postica: M. TITIO. P. QVIN.

QVIN. VARO. L. COR. BALBO. Bos ibidem obsignatus coloniam ab ijsdem deductam indicat, quam Augustam Vindelicorum putat idem scriptor. Tres illi fuere viri consulares, Balbus etiam triumphalis. Augustus inibat potestatem Tribuniciam IX. A.V.739. V. Kal. Iulias; eadem verò finita, memorata die A.V.740. inibat X. Igitur M. Titius intra id tempus fuit III. Vir coloniæ deducendæ, quæcunque illa fuerit. Ex Iosepho lib. 16. Antiq. cap. 12. constat Titium fuisse præsidem Syriæ id temporis, quo Herodes rex tertiò in Italiam transmisit. At cap. 6. pluribus demonstraui Herodem A.V.742. secundò in Italiam nauigasse. Circa A.V.746. Syriaca M. Titij administratio desijt. Nam Herodes, cum tertiò in Italiam venit, Romæ Augustum veneratus est. At Augustus A.V.744. erat in Gallia, teste Dione in fine lib. 54. Extat vetus inscriptio Gruteri pag. 61. 1.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV.
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. ROMANVS
ANNO. NOVO. APSENTI. CONTVLIT
NERONE. CLAVDIO. DRVSO
T. QVINCTIO. CRISPINO COS
VOLCANO

Itaque Augustus ineunte anno nouo, quo consules fuere Claudius Drusus ac Quinctius Crispinus V.C. 745. APSENS Roma erat. Idem circa æstatem eius anni, cum Drusus consul in Germania morbo decessit, erat Ticini ex Valerio Max. lib. 5. cap. 5. sub exitum eiusdem anni, *asperrimo hiemis* ex Tacito lib. 3. Annal. Drusi cadauer in vrbem transtulit, ac *anno proximo* V.C. 746. *C. Annio Gallo C. Marcio Censorino Coss. Romam ingressus est*. Dionis verba sunt lib. 55. Quare hoc anno Herodes Romæ Augustum adijt; ac Titius successorem sub idem ferè tempus accepit; siquidem ex Iosepho cap. 13. cum Herodes redijsset, inuenit missos ab Augusto in Syriam Sentium Saturninum ac Volumnium, de quibus postea sermo proximè habendus est. Ex his M. Titius A.V.742. Agrippæ successor in Syriam veniens, eandem per quadriennium administrauit. Scribit Velleius lib. 2. Titio ob occisum Pompeium Magni filium, *in tantum durauit hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in theatro Pompei faciens, execratione populi spectaculo, quod præbebat, pelleretur*.

Montacutius M. Titium è catalogo Syriæ præsidum expunxit, quia Iosephus laudatus eundem vocat Τιτον; at cum Strabo Titium appellet, contendit esse *deprauatam scripturam apud Strabonem. Legendum omninò quemadmodum dictum est* Τιτον, *non* Τιτιον. Addit: *Hunc errorem sequitur magnus vbique nugator Bullengerus*. Immò hic censor nugas loquitur. In antiquo codice Iosephi in Laurentiana Serenissimi COSMI III. Magni Ducis Etruriæ Bibliotheca, in pluteo LXIX. legitur: τὸν ἡγεμόνα Συρίας Τίτιον, *Syriæ præsidem Titium*. Rursus in pluteo LXVI. in quinque MSS. codicibus Latinis

tinis interprete Rufino, legimus *Syriæ procuratorem Titium*, quod ipsum in antiqua editione apparet. At Gelenius Græcum codicem corruptum offendens, nempè editum Basileæ A. 1544. vbi Τίτον legitur, *Titum* reddidit. Apud Plutarchum etiam in Antonio legitur: Τίτος καὶ Πλάγκος, cum tamen ex Latinis Scriptoribus, ac Dione dicendum sit: *Titius ac Plancus*. Nusquam historici solo prænomine viros designant, sed illos nomine familiæ appellant; Titius autem prænomen est Romanis familijs promiscuè vsurpatum. Tiberius Imperator ac Vespasiani filius Titus per antonomasiam solo prænomine designantur. Si verò nomen familiæ proximè dixeris, poteris solo postea prænomine, non addita familia, hominem indicare. Hunc verò suum Titum addito nomine familiæ, Montacutius designans ait: *Titius ille Iosephianus, Titus est Volumnius, qui Legatus Sentio Saturnino præside, & procurator Iudææ, in Syria cum subordinario imperio versabatur*. Quis Apollo eidem insurrauit Volumnium *Titi* prænomen tulisse? Iosephus, qui vnus Volumnij meminit, prænomen omisit. Hospes in Romana historia Legatum ac Procuratorem confundit, cum diuersa planè vtriusque munera fuerint, vti iam satis superiùs demonstraui. Illud planè ridiculum est, cum Volumnius Montacutio dicitur *Legatus & procurator Iudææ*. Id temporis Herodi regi Iudæa parebat, eratque extra iurisdictionem Procuratoris Syriæ, qualis erat Volumnius. Sabinus Syriæ procurator, post mortem Herodis, cum eiusdem pecuniam ad Augusti fiscum spectare contenderet, nondum vlli filiorum Herodis regno ab Imperatore sancito, omnium primus post A. V. 716. potestatem intra Iudæam exercuit. At inquit: *Qui Cæsaris res in Syria administrabant, Syriæ vel Iudææ procuratores indifferenter dici poterant, cum sub Syria prouincia Iudæa censeretur*. Regnante Herode Iudæa neutiquam sub Syria, quæ à Romanis magistratibus regebatur, censeri poterat, cum proprio Regi pareret. Hinc cum postea Archelaus regno Iudaico ab Augusto priuatus fuisset, Iudæa in formam prouinciæ redacta, sub Syria censeri cœpit. Rectè Iosephus, qui gentis suæ res longè meliùs quàm Montacutius, nouit, initio lib. 18. ait: *Quirinius in Iudæam venit iam attributam prouinciæ Syriæ*. Et in fine superioris libri 17. *Ceterùm ditione Archelai attributa Syriæ, missus est illò à Cæsare vir consularis Quirinius &c*. Cum Rufinus Iosephi interpres verba illa: τὸν ἡγεμόνα Συρίας Τίτιον, Latinè reddidisset; *Procuratorem Syriæ Titium*, Montacutius interpretationem laudans, ait: *Eum cum* præsidem *non fuisse intelligeret, sed procuratorem, id quod erat*, procuratorem *dixit*. Quæso, à quonam id Rufinus potuit intelligere, qui quadringentis post Titium annis inter homines ambulauit? Vtinam ille Rufini codicem inspexisset, sanè vidisset *Titium* ab eodem scribi; vnde nec Titium, hoc est, nomen familiæ in prænomen Titi è familia Volumnia viri commutasset. Cum Phraates cum Titio in colloquium venerit, eique filios obsides tradiderit, apertè infertur illum non fuisse procuratorem, qui erat præsidi Syriæ subordinatus, sed reapse maximo supra ceteros Romanos magistratus imperio in Oriente præditum, cum Rex Regum Phraates omnium nobilissimum in colloquium vocasse credendus sit, vt filios eidem Romam obsides mittendos traderet.

§. X.

C. Sentius Saturninus A. V. 746. legatus in Syriam missus. Eiusdem magistratus ac sacerdotium. Bini proconsules vrgente bello, quandoq; vni prouinciæ impositi. Volumnius fuit procurator, non autem legatus Saturnini collega. Census in Iudæa actus, Syriam regente Saturnino, ex Tertulliano. Subtilis Baronij ratiocinatio expenditur. Censum ac tributum deferre diuersa. Ex Euangelio Lucæ minùs rectè V. C. contendit Iudæos Herode regnante, tributum Cæsari soluisse.

IOsephus in libro 16. Antiquitatum sæpiùs meminit Saturnini Syriæ præsidis, & initio lib. 17. cap. 1. appellat Σατορνῖνον τὴν τῆς Συρίας ἐπιμελητὴν, *Saturninum Syriam procurantem*; & cap. 2. rursus meminit Σατορνίνου τοῦ τότε στρατηγοῦντος: *Saturnini Rectoris*. C. Sentius Saturninus bello ciuili Pompeij partes secutus à Triumuiris inter proscriptos relatus fuerat. Cum ad Sex. Pompeium in Siciliam fugisset, ac A. V. 714. Pompeius pacem cum Triumuiris ea conditione præsertim fecisset, vt proscriptis in vrbem reditus pateret, *alios clarissimos viros*, inquit Velleius lib. 2. *& Neronem Claudium, & M. Silanum, Sentiumque Saturninum, & Arruntium Actium restituit Reipublicæ*. At Saturninus noluit à Pompeio discedere, sed eidem in bello contra Cæsarem strenuam operam nauauit, quem etiam classe atque exercitu amisso fugientem, in Asiam vsque secutus est. Cum verò Pompeius terra marique à M. Titio premeretur, ac rebus suis desperatis, potentiori resistere per summam temeritatem meditaretur, *Cassius Parmensis, Nasidius, Saturninus, Antistius, &c. pacti sibi ipsis fidem, transierunt ad Antonium*. Horum auctor Appianus lib. 5. bel. ciu. pag. 751. Id contigit A. V. 719. Illud planè dubium, num Saturninus ante bellum Actiacum, vel post profligatum Antonium, ad Cæsarem accesserit. Ceterùm Augustus Saturninum maximis honoribus decorauit; nam sacerdotio, consulatu, ac prouinciarum maximarum præfecturis eundem ornauit. Consulatum gessit A. V. 735. quem hisce celebrat Velleius lib. 2. *Sentius fortè & solus, & absente Cæsare, consul, cum alia prisca seueritate summaque constantia, vetere consulum more ac seueritate gessisset, protraxisset publicanorum fraudes, punisset auaritiam, regessisset in ærarium pecunias publicas; tum in comitijs habendis, præcipuum egit consulem &c.* Idem in collegium XV. virum cooptatus, biennio post V. C. 737. ludis sæcularibus præsedit, vt ex hoc epigrammate apparet.

LVDI. SAECVLARES. QVINCT
IMP. CAESARE. DIVI. F. AVGVSTO
C. SENTIO. C. F. C. N. SATVRNINO
M. CLAVDIO. M. F. M. N. MARCELLO
M. FVFIO. M. F. STRIGONE MAG. XV. VIR
D. LELIO. D. F. D. N. BALBO

Circa A. V. 746. legatus Syriam administrauit, ac in causa filiorum Herodis, quos intentati parricidij rex idemque pater accusabat, mitem sententiam, ac patris pietate dignam pronuntiauit. Bello postea Germanico A. V. 754. exorto, ab Augusto in Germaniam legatus missus fuit. Scribit Velleius lib. 2. Tiberium A. V. 757. cum Germaniam cum legionibus ingressus, omnem partem asperrimi belli sibi vindicaret, *in ijs quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, præfecisse: virum multiplicem virtutibus, nauum, agilem, prouidum, militariumque officiorum patientem ac peritum pariter, sed eundem vbi negocia fecissent locum, otium liberaliter lautèque eo abutentem; ita tamen vt eum splendidum ac hilarem potius, quàm luxuriosum aut desidem diceres; de cuius viri claro celebrique consulatu prædiximus*. Cum Tiberius Cæsar A. V. 759. bellum Germanicum profligaturus, aduersùs Maroboduum Marcomannorum regem legionum robur duceret, *Sentio Saturnino mandatum, vt per Cattos, excisis continentibus Hercinia syluis*, Marobodui regnum inuaderet, ex Velleio lib. 2. Dio etiam lib. 55. ad eundem A. Vrbis 752. scribit: *Honores triumphales C. Sentius Germaniæ præfectus* obtinuit, *quòd horum* nempè Tiberij ac Sentij Saturnini, *metu bis Germani pacem petyssent*. Hæc tantùm de hoc Syriæ præside Saturnino in vetustis monumentis inueni. Cum præses in Syriam venit dicitur à Iosepho libro 16. cap. 17. *Vir consularis, multisque defunctus honoribus*.

Pleraque quæ de hoc Saturnino Cardinalis Baronius scribit in Apparatu, hic in examen vocanda sunt. Nam num. 88. ait Saturninum, Pedanium, ac Volumnium vnà simul Syriam administrasse; à Iosepho verò Saturninum ac Pedanium *præsides Syriæ appellatos*. Salianus etiam tom. 6. in titulo A. M. 4048. ait: *Præside Syriæ Saturnino & Volumnio*. Et cum num. 6. dixisset Herodem dedisse literas Volumnio & Olympio ad Archelaum regem Cappadociæ perferendas, ait: *Hic Volumnius alius videtur à præside Syriæ, neque enim ei mandata daret vt subdito. Alibi Volumnium magistrum militiæ appellat*. Hæc quidem de duobus Volumnijs rectè Saliano adnotata; at quòd alterum Volumnium Syriæ præsidem facit, minùs eundem in Romana historia peritum declarat. Ex quibusdam Iosephi dictis viri docti in eam opinionem descenderunt, vt Saturnino Syriæ præsidi alterum collegam ea in præfectura assignarent. Etenim libro 16. capite 13. Saturninum ac Volumnium vocat τῆς Συρίας ἐφεστῶτας, & capite 16. τῆς Συρίας ἡγεμόνας: *Syriæ præsides*, vtrobique vertit interpres. At prorsus falsò: nam

planè absurdum est Volumnium præsidem æquata potestate ac imperio; Syriam rexisse, cum eandem Sentius Saturninus administraret. Fateor bello instante binos quandoque proconsules eidem prouinciæ impositos; etenim Q. Metellus Pius, ac Cn. Pompeius cum imperio proconsulari bello Sertoriano Hispaniam obtinuere. Cicero in decima philippica hoc Senatus consultum præformat; *Senatui placere Q. Hortensium proconsulem cum Q. Cæpione proconsule, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad eis ex S. C. successum sit.* Et vt de Syria exemplum proferam, Tacitus lib. 15. Annal. ad A. V. 716. ait; *Syriaque executio Cincio, copia militares Corbuloni permissa.* Ita in Syria ciuilis iurisdictio penès Cincium præsidem erat, militare imperium Corbulone ibidem obtinente. Verùm prouincijs pacatis nusquam Duumuiri æquato imperio vnà simul impositi fuere. Nulla verò bella Syriæ pacem turbabant, Saturnino eandem regente. Itaque vnus Sentius Saturninus id temporis erat legatus proprætor Syriæ; Volumnius verò erat tantùm procurator eiusdem prouinciæ; ac disertè eidem Iosepho lib. 1. belli cap. 17. dicitur Οὐολύμνιος ὁ ἐπίτροπος, *Volumnius procurator.* Apud Iosephum voces ἡγεμόνες, ἡγεμών, ἐπιςατοῦντες quandoque significant promiscuè illos, qui magistratum in prouincia gerunt, eorum munere nequaquam speciali vocabulo designato, cum tamen in eiusdem libris frequenter solos præsides, seu legatos proprætores exprimant. In laudatis locis iuxta priorem significationem eam vocem vsurpauit. Ceterùm nusquam legatum Syriæ ἐπίτροπον nuncupauit, hoc enim vocabulo procurator, non verò præses designatur. Quare cessat, eodem auctore, omnis hac de re dubitatio, cum Volumnium procuratorem postea disertè nuncupauerit. Dio lib. 53. ait: *Imperator etiam* ἐπίτροποι procuratores (*sic enim ij vocantur, qui publicos reditus colligunt, certasq; impensas faciunt) in omnes prouincias suas ac Populi R. ex equitibus alios, alios ex libertis mittit.* Augustus solos equites procuratores destinauit; sub Claudio libertis id etiam munus communicatum. Hinc perperam Saliano Volumnius purus eques Romanus, nondum Senator, nedum consularis, sub Augusto præses, hoc est, legatus Syriæ Saturnini collega fingitur, cum vti ex Suetonio dixi, Tiberius in reprehensionem venerit, quòd viros non consulares, quamuis Senatores Syriæ præfecisset. Iam de Pedanio Syriæ præside, quem Baronius alterum eiusdem prouinciæ legatum, collegam Saturnino addit, cum Volumnium *procuratorem* Syriæ optimè ex Iosepho dixisset. Hebræus historicus lib. 1. belli cap. 17. referens iudicium Beryti habitum in causa Alexandri & Aristobuli filiorum Herodis ait: *Præsederunt autem Rectores, quibus à Cæsare scriptum fuerat, Saturninus, & Pedanius legati, & cum his Volumnius procurator.* Ex his duos simul præsides Syriæ Saturninum ac Pedanium Baronius deduxit. Hæc narratio apud Iosephum confusa est. Nam postea addit: Primum Saturninum sententiam pronuntiasse mitem illam quidem ac patre dignam; nempè regis filios non videri sibi capite damnandos. *Idem*, inquit, *etiam duobus legatis visum est, eosque nonnulli alij secuti sunt. Tristem verò sententiam Volumnius dixit, &c.* At in lib. 16. Antiq. cap. 17. eandem rem narrans, ait: *Et primus Saturninus vir consularis &c. sententiam protulit, post illum ipsius tres filij, qui legati patris erant, eandem sententiam tulerunt. Contra Volumnius capite plectendos pronuntiat &c.* Nullum Pedanium legatum nominat, sed tres Saturnini filios eiusdem

dem legatos. At in libro primo belli & Pedanium nominat, ac duos tantùm legatos. Ille verò libros de antiquitatibus Iudaicis scripsit post libros de bello Iudaico, quos appellat in fine lib. 20. testatus se ijsdem finem imposuisse anno XIII. imperij Domitiani; libros verò de bello ipsum Vespasianum, ac Titum legisse idem affirmat libro 1. contra Apionem. Hanc difficultatem declinarem, si diceretur Pedanius legatus proprætor Galatiæ, vel fortè Ciliciæ inter iudices ab Augusto specialiter deputatus; at narratio Iosephi hoc non videtur admittere; etenim lib. 1. belli laudato ait, Augustum Herodi rescripsisse melius ipsum facturum, si conuocato priùs propinquorum, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπαρχίαν ἡγεμόνων, *& prouinciæ magistratuum* concilio, de communi sententia, quid de filijs sibi statuendum esset, accuratè dispiceret. Interpres vertit: *Rectorum prouinciæ*; at perperam; nam *Rector* de præside tantùm dicebatur; ita Tacito sub initium lib. 2. Annal. nominatur *rector Syriæ Creticus Silanus*. Iosephus voce ἡγεμένων, Romanos imperium supremum & subordinatum in Syria gerentes designauit; quam quidem vocem vno nomine Latinè exprimere non possumus; cum proprætor, & legati eiusdem, atque etiam procurator prouinciæ eadem designentur, qui cum essent Romani in Syria magistratus, ideo ea circumlocutione vox illa latiùs à Iosepho vsurpata, Latio donanda est. Pedanius etiam non legatus prouinciæ (is enim vnus erat Sentius Saturninus) sed legionis dici potest. Cum quatuor fuerint in Syria legiones ex Tacito lib. 4. Annal. imperante Tiberio, anno nono principatus eiusdem; ac totidem etiam sub exitum Neroniani imperij recenseat lib. 2. hist. scribens de Muciano Syriæ præside: *Legiones quatuor obtinebat in pace*. Ita tres Saturnini filij, ac Pedanius quatuor legionum Syriæ legati dicantur. Hæc tamen incerta sunt, & fortassis etiam falsa. Imperante Augusto, tres tantùm legiones in Syria fuisse non obscurè colligitur ex Iosepho, qui lib. 1 cap. 12. ait: *Varus cognito ex Sabini literis periculo tertiæ legionis, assumptis duabus reliquis (nam tres in vniuersum erant in Syria) & quatuor turmis equitum &c.* Igitur sub Quinctilio Varo Saturnini in Syria successore, tres tantùm legiones Syriæ præsidio impositæ erant ab Augusto. Quartam addidit Tiberius, cum bellum ab Artabano rege Parthorum ob tumultus Armeniæ instare suspicaretur. Rursus nec singulis legionibus singuli legati præerant. Nam ex Strabone lib. 3. pag. 115. Legato proprætori Hispaniæ Tarraconensis tres aderant legati, quorum vnus cum duabus legionibus Lusitaniam tenebat; alter cum vnica legione montana ad Pyrenen vsque custodiebat; Tertius sine vlla legione mediterraneos populos pacatos, ac magna ex parte togam indutos Italicam regebat. Velleius lib. 2. scribit L. Asprenatem *legatum sub auunculo suo Varo* in Germania opera *duarum legionum quibus præerat*, exercitum immunem in Quinctilij Vari calamitate seruasse. Num filij Saturnini fuerint ab ipsomet patre suos in legatos adsciti, Pedanius verò Augusti decreto cum vnica vel duabus legionibus Phœniciæ vel Cœlesyriæ impositus? Hæc, inquam, incerta sunt; illud autem constat Saturninum ac Pedanium æquato imperio non fuisse Syriæ præsides, prouinciæ præsertim id temporis pacatæ. Ex laudata tamen Iosephi historia Salianus rursus refellitur, qui Volumnium Syriæ præsidem ac Saturnini collegam putat; etenim in memorato apud Berytum concilio, post Saturninum, eiusdem legati priori loco sententiam dixere, post quos Volumnius iudicasse dicitur, vt planè appareat, inferiorem fuisse ipsis legatis

Propraetoris, ne dum aequatum cum ipso praeside imperium obtinuisse.

Tertullianus lib. 4. contra Marcionem cap. 19. probans aduersùs Haereticum Christum hominem natum in carne mortali, ait: *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent.* Marcion solum S. Lucae Euangelium admittebat, quod tamen pro arbitrio corrumpebat, duobus prioribus praesertim capitulis resecatis, in quibus Christi Domini natiuitas describitur, vt testatur S. Epiphanius cap. 42. de Haeresibus, ac Tertullianus laudatus, qui prouocat ad descriptionem sub natalem Christi Domini iussu Augusti factam, in qua Christi genus ac parentes apertè designati legebantur. In eodem etiam libro cap. 7. tradit Christum iuxta Marcionem repentinum ac prorsus ignotum apparuisse: *cuius nemo adhuc certus de tribu, de populo, de domo, de censu denique Augusti, quem testem fidelissimum Dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt.* Hunc autem censum in Iudaea peractum scribit à Sentio Saturnino. Hoc Tertulliani testimonio mirificè confirmatur sententia de Natali Christi A. V. 749. Nam hoc anno Sentius Saturninus Syriam regebat. At his videtur obstare S. Lucas cap. 2. vbi ait: *Exijt edictum à Caesare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis. Haec descriptio prima facta est à praeside Syriae Cyrino; & ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem.* Addit autem Christum natum, dum B. Virgo ac Ioseph in Iudaeam pergebant, vt profiterentur. Ex quibus infertur nascente Domino, Saturninum non fuisse praesidem Syriae, sed P. Sulpicium Quirinum. Baronius num. 81. Apparatus testatur, se obstupuisse ad *Nouatorum vesaniam* affirmantium verba illa: *Haec descriptio facta est à praeside Syriae Cyrino,* non esse à D. Luca conscripta, sed ex margine in textum irrepsisse. Hanc tamen vesaniae notam subire non credidit doctissimus Henricus Valesius, dum in notis ad cap. 5. lib. 1. Hist. Eusebij Caesariensis ait: *Ac mihi quidem videtur error in textu Lucae irrepsisse in Quirinij nomine, & pro Quirinio restituendum esse nomen Sentij Saturnini.* Ex laudatis Tertulliani verbis colligit *Tertulliani tempore quosdam in Euangelio Lucae pro Quirino Saturninum legisse.* Haec tamen opinio falsitatis arguitur ex Iustino Martyre, qui in Apologia ad Antoninum Pium ait Christum natum esse in Bethlehem vico Iudeae, *quemadmodum & ex descriptionibus census acti, quae sub Quirino primo vestro in Iudaea procuratore sunt confectae, intelligere potestis.* Iustinus verò est Tertulliano antiquior. Cardinalis Baronius pleraque acutè excogitauit, vt allati ex Tertulliano testimonij vim declinaret. Existimat Sentium Saturninum à Tertulliano nominatum, non fuisse hunc praesidem Syriae, sed alium qui A. V. 757. cum Aelio Cato consulatum gessit, ac in cenotaphio Caiano nominatur, quo consule post lustrum à nato Christo *more Romano census agebatur.* Etenim, inquit Baronius, cum Tertullianus non satis exploratum haberet an Christus natus fuerit absoluta descriptione alterius lustri proximè elapsi, an verò cum eadem adhuc perageretur, recurrit ad subsequens lustrum, in quo illi constabat, tum Christum, tum eiusdem parentes descriptos fuisse. Haec ille. Verùm haec responsio ex falsa opinione deriuat, in qua ibidem Baronium fuisse video; nempe singulis lustris in Iudaea censum peractum. Nam Iudaea erat sub dominio Herodis regis, ac nondum in formam Romanae prouinciae redacta; census autem in solis Romanis prouincijs peragebatur, non

autem

autem in regnis amicis ac socijs Populi R. Tacitus lib. 6. Annal. ad A.V. 789. ait: *Per idem tempus Calitarum natio Cappadociæ, Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit.* Calitæ extincto Romæ Archelao A.V.770. ac Cappadocia in prouinciæ formam redacta, censum deferre iussi, rebellarant. Hinc patet sub Archelao, quem Antonius ac postea Augustus regem Cappadociæ imposuere, eam gentem census non detulisse. At idem Antonius ex S.C. Herodem Iudeæ regem elegerat, quem vti & Archelaum Cappadocem, Augustus regnum habere permisit. Rectè Tacitus dixit *nostrum in modum deferre census*, quòd nempè Romani imperij, non autem regnorum ea esset consuetudo. Profectò vir doctissimus duo hæc, quæ diuersa sunt, *deferre censum*, ac *tributum soluere*, pro eodem minùs rectè accepit. Postquàm Iulius Cæsar Gallias subegit, inquit Dio lib. 54. *singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum*; at censum diu postea deferre coacti sunt ab Augusto. Extat hac de re insigne testimonium Claudij Imperatoris in oratione de ciuitate Romana Gallis danda, cuius ære quondam incisæ, extat fragmentum Gruteri pagina 502. Hæc ibi Imperator de Gallis ait: *Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque à tergo pacem præstiterunt; & quidem cum ad census NOVO TVM OPERE ET INADSVETO GALLIIS, ad bellum auocatus esset; quod opus quàm arduum sit nobis nunc cum maximè, quamuis nihil vltra quàm vt publicè notæ sint facultates nostræ, exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Drusus A. V. 742. in Germanos primùm mouit, qui Romanorum fines irruperant, *quia videbant Gallos iugum seruitutis grauatim ferre*, ex Dione lib. 54. Tunc enim primùm Galli *nouo tum opere & inadsueto* censum profiteri ab Augusto iussi fuerant, quamuis supra annum quadragesimum in prouinciæ formam redacti fuissent. Tantum abest, vt regna suis quæque Regibus subiecta, socijs licèt & amicis Populi Romani, censum per singula lustra deferre cogerentur. Sed neque illud verum est, quod scribit de censu per Syriam singulis quinquennijs acto. Nam Augustus tribus ac quadraginta annis, quibus post mortem Antonij, vnus rei Romanæ arbitrium habuit, *censum populi ter egit*, ex Suetonio cap. 27. ac semel tantùm in Italia A. V. 757. censum habuisse dicitur à Dione libro 55. *pauperioribus ac ijs qui extra Italiam viuerent, omissis, ne quid turbarum darent.* At Baronius extra Italiam singulis quibusque lustris censum actum opinatur, haud veritus, *ne quid turbarum darent.* Ex verbis Claudij Imperatoris palam fit rarò per prouincias census habitos, quod *opus arduum nimis magno experimento* cognosceretur. Vix enim sine periculosis tumultibus in Romanis prouincijs vel semel factum constabat. Hinc cum Iudæa A. V. 759. deportato in exilium Archelao, Romanis prouincijs addita fuisset, ac Quirinius Syriæ præses censum in eadem perageret, Iudas Gaulanites, teste Iosepho lib. 18. cap. 1. sollicitabat ad defectionem populos, censum nihil aliud quàm manifestam seruitutis professionem dictitans. Igitur erat *nouum tum opus & inadsuetum* Iudæis, neque vnquam ea in gente factitatum. Idem narratur in Actis Apostolorum cap. V. 37. *Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse perijt, & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.* At verba illa *in diebus professionis* apertè indicant tum primitùs Iudæos coactos ab Augusto per Quirinium præsidem censum profiteri; est enim nota certi ac determi-

nati

nati temporis, quo Iudas Galilæus eos tumultus dedit; nullum autem certum tempus designaretur, si singulis quinquennijs, vti ille arbitratur, census in Iudæa agi consueuisset. Baronius num. 87. ait: *Nec, licèt ea prouincia à Romanis Herodi ac ceteris Regibus concessa esset, desijt tamen aliquando tributum soluere*; nam *ex Euangelio*, inquit, *compertum est eosdem Iudæos tempore Herodis Regis Romano imperatori censum persoluisse*. Matt. 22. Iudæi Christum interrogant: *Quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non?* Et Lucæ 20. *Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?* Errat vir aliàs eruditissimus; nam id temporis Iudæa non erat regnum, sed Romana prouincia per magistratus Romanos administrata, ac eandem tunc Pontius Pilatus procurabat. Herodes verò Antipa non erat Iudæorum rex, sed tantùm Tetrarcha Galileæ, Lucæ III. & XXIII. Itaque Iudæa erat prouincia tributaria ac Syriæ dudum addita. At cum Iudæa Herodem regem habebat, eiusque postea filium Archelaum Ethnarcham, nunquam censum apud Romanos magistratus per singula quinquennia detulit; immò nec tributum vllum persoluit; quamuis Appianus in præfatione, solos reges maioris Armeniæ immunes fuisse scribat. At sub Augusto nusquam huiusce tributi, quod regna socia & amica P. R. soluerent, mentio in antiquorum monumentis mihi occurrit.

§. XI.

P. Quinctilius Varus A. V. 750. Syriæ rector imponitur. C. CAESAR à Baronio inter ordinarios Syriæ præsides numeratus. Hæc sententia non adprobatur. Item nec opinio eiusdem de annis præfecturæ Quinctilij. Salianus literas Augusti ad eundem de Iudæa Romanis prouincijs adijcienda, comminiscitur.

EX Iosephi historia constat Sentio Saturnino successisse P. Quinctilium Varum; ac disertè lib. 17. cap. 7. ait: *Quinctilius Varus successor Saturnino missus*. Velleius lib. 2. ait: *Varus Quinctilius illustri magis, quàm nobili ortus familia, cum ingenio mitis, moribus quietus, vt corpore & animo immobilior, otio magis castrorum, quàm bellicæ assuetus militiæ; pecuniæ verò quàm non contemptor, Syria, cui præfuit, declarauit; quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit*. Tacitus lib. 5. Hist. scribit, mortuo Herode, quemdam Simonem regium nomen inuasisse. *Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam, punitus*. Baronius in Apparatu num. 86. scribit: *A. V. 748. præficitur Syriæ totique Orienti C. Cæsar Augusti filius adoptiuus: quo defuncto, nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Euangelista recensetur, idem qui supra Quirinus, idemque dictus Cyrinus*. Et post sex versus, de Quirinio ait: *Hic autem habuit successorem Quintilium Varum, quem eodem auctore* (in margine Dio citatur lib. 56.) *constat mansisse in eo magistratu vsque ad consulatum Sulpicij Camerini & Poppæi Sabini*, Christi Redemptoris XI. *Cui non Quirinus, vt Iosephus habet, sed M. Ambiuius est subrogatus*. Ita Baronius Caium Cæsarem inter præsides Syriæ numerat, cui in prouincia defuncto successerit P. Quirinius. Verùm Caius non vni Syriæ præposi-

tus

ſitus fuit, ſed toti Orienti cum imperio proconſulari extraordinario; cum tamen id temporis Syria ac reliquæ prouinciæ à ſuis præſidibus ordinarijs regerentur, vt oſtendi cap. 10. Nemo rectè Cæſarem Germanicum inter ordinarios Syriæ præſides numeraret, quòd ius ac imperium in Syria habuit; nam Cn. Piſo id temporis Syriam obtinebat, cuius cum Germanico diſſenſiones Tacitus lib. 2. Annal. deſcribit. Et quidem dum celeberrimus Annalium conditor à Ioſephi hiſtoria receſſit, in plures anachroniſmos lapſus eſt; quod alijs dudum adnotatum. Quòd enim Caium Cæſarem Sentio Saturnino ſucceſſorem in Syriam mittit A. V. 748. ex ſuperiùs mihi narratis refellitur. Nam Caius A. V. 749. Romæ ab Auguſto conſule XII. virilem togam accepit, teſte Suetonio cap. 26. in Auguſto. Idem cum Herodes obijt, nondum Roma diſceſſerat, vbi etiam degebat A. V. 752. vti ex Ouidio monſtrauimus. Quinctilius Varus Syriam prouinciam acceperat, paucis menſibus ante obitum Herodis A. V. 750. διάδοχος μὲν Σατορνίνῳ τῆς ἐν Συρίᾳ ἀρχῆς ἀπεσταλμένος, vt ait Ioſephus lib. 17. cap. 7. *Succeſſor in regimine Syriæ Saturnino miſſus*. Quos verò in anachroniſmos atque antilogias vir maximus, Ioſepho duce neglecto, ceciderit, paucis oſtendo. Scribit natum Chriſtum A. V. 751. die 25. Decembris C. Cornelio Lentulo & M. Valerio Meſſalino Coſs. quo tempore Quirinius Syriæ præſes cenſum in Iudæa agebat. Quòd verò D. Lucas in Euangelio ſcribit: *Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino*: ita num 88. vocem illam *prima* exponit: *Non ſic eſt accipiendum, vt tunc primùm Iudæi fuerint deſcripti atque cenſi: ſed primam dixerit reſpectu ſecundæ ſub eodem Præſide factæ, more Romano, quolibet luſtro cenſendo populum. Nec quis ſubinde exiſtimet impoſsibile, vt tam diuturno tempore Quirinus fuerit in prouincia. Nam & Quintilium Varum longè maiori annorum numero eandem adminiſtraſſe Ioſephus teſtatur*. Itaque Quirinius cenſum prima deſcriptione agebat A. V. 751. & inito etiam ſequenti 752. Altera deſcriptio poſt luſtrum eidem peracta eſt A. V. 757. Ælio Cato ac Sentio Saturnino Coſs. vti fuſiùs tradit idem Baronius num. 91. Concedamus vltrò hoc ipſo A. V. C. 757. P. Quinctilium Varum Quirinij ſucceſſorem in Syriam veniſſe. At num. 86. vt proximè recitaui, dixerat: *Quintilium Varum eodem auctore conſtat manſiſſe in eo magiſtratu vſque ad conſulatum Sulpicij Camerini & Poppæi Sabini*, V. C. 762. Hoc Dio non adſtruit, ſed ſcribit ijſdem Coſs. Quinctilium Varum legatum proprætorem Germaniæ cum tribus legionibus ab Arminio cæſum. Admittamus eo ipſo anno ex Syria in Germaniam ab Auguſto miſſum. Vix per quinquennium Varus ab A. 757. ad A. 762. quo in Germania perijt, Syriam adminiſtrauit. Igitur qui fieri poteſt, vt Varus *longè maiorum annorum numero Syriam* rexerit quàm Quirinius, qui bis luſtralem, vt ille ait, cenſum in Syria egit? Idem num. 88. appellat Ioſephum ſcribentem Varum Syriæ præſidem *vſquè ad finem Archelai in eo munere perduraſſe*. Nuſquam hoc Ioſephus dixit; immò lib. 17. cap. 15. nouennium regni Archelai paucis verſibus abſoluit, nec vlla ibidem Vari mentio fit. Illud ex eodem conſtat, primum annum Ethnarchiæ Archelai concurrere cum exitu anni primi adminiſtrationis Vari in Syria, ac poſt nouennium miſſo in exilium Archelao, Quirinium in Syriam veniſſe. Quare alius inter vtrumque præſes Syriæ ponendus eſt, quem Ioſephus non nominauit, ac nobis nuſquam ab alijs ſcriptoribus indicatur. Verùm cum Caius Cæſar A. V. 753. in Orientem veniens, anno inſequenti & altero, ante expeditionem in Armeniam exercitus in Syria rexit,

Quin-

Quinctilius Varus eandem prouinciam præses ordinarius obtinebat. Interim metachronismus Baronij corrigendus est, qui cum Varum è Syria euocatum scribat A. V. 762. Sulpicio Camerino & Poppæo Sabino Coss. quod repetit etiam in Annal. ad A. Christi XI. eiusdem interitum protrahit in consulatum Cornelij Dolabellæ ac Iunij Silani V. C. 763. scribens ad calcem eius anni: *Iisdem consulibus contigit memorabilis illa Variana clades in Germania &c.* quæ sanè clades à Dione, Velleio, ac Tacito recitatur ad A. V. 762. Salianus tom. 6. ad M. Mundi 4052. V. C. 752. Augusto XIII. consule P. Quinctilium Varum Syriæ præsidem in titulo scribit, cui magistratum continuat in annum Mundi 4061. V. C. 761. Furio Camillo & Sex. Nonio Coss. vbi num. 5. ait Augustum *ad Syriæ præsidem Quinctilium Varum literas & mandata dedisse, vt Iudæam ditionem Archelai prouinciæ Syriæ contribueret*; idque Cæsarem scripsisse testatur, *antequam Archelaus Romam proficisceretur*. In primis interrogatum hominem velim, cur in nouennium Syriacam Varo administrationem proroget? In titulo Anni M. 4046. scribit: *Præside Syriæ N. N.* Deinde in titulo A. M. 4047. ait: *Præside Syriæ Tito*. Debuit scribere *Titio*, vt probatum est. Tandem A. M. 4048. *Præside Syriæ Saturnino & Volumnio*. Cur tam auarus erga *Titum*, vix vnum annum regiminis eidem in Syria concedit, neque vult intercalare; at dein tam prodigus erga Quinctilium Varum, vt per nouennium imperium eidem in Syria proroget? Id tamen pro arbitrio historicus sine teste in literas miserit; cur Augustum turpissimæ notæ subijcit, qui auditis tantùm Archelai accusatoribus, mandatum statim Varo dederit, vt Iudæa Archelao erepta, Romanis prouincijs adijceretur? Augustus Antiochum regem Commagenum homicidij accusatum, *ad se acciuit*, ac in Senatu causa cognita, damnatum neci tradidit, ex Dione in fine lib. 52. Idem Imperator Archelaum regem Cappadociæ à subditis accusatum, ad causam dicendam compulit, quem à Tiberio defensum, in iudicio absoluit, ex eodem lib. 57. Scribit de Augusto Suetonius cap. 33. *Dixit autem ius non diligentia modò summa, sed & lenitate*. Ceterùm à Saliano auditis tantùm accusatoribus, nondum Archelai defensione intellecta, de deijciendo ex Iudæa Archelao literas præcipiti sententia, ad Quinctilium Varum dedisse dicitur. Hic homo adeo Iosepho infensus est, vt cum prænarrata Iosepho exscribenda suscipit, ab eiusdem historiæ veritate discedat, suasque sæpè Lectoribus fabulas venditet. Quanto felicius nomini suo consuluisset, si cum Iosepho dixisset Archelaum à subditis apud Augustum accusatum, statim per suummet procuratorem iussu Cæsaris Romam euocatum; quò vbi venit, *Cæsar auditis eius accusatoribus, & IPSIVS DEFENSIONE, misit eum Viennam in exilium &c.* Quis illi literas ad P. Quinctilium, qui certè ad eum vsque annum in Syria non substitit, reuelauit? Quis illarum eidem sensum, seu mandata protulit? Quis vniuersam illam bellissimam historiam recitauit? Hæc ipse perinde ac somnia reputo. Interim notandum est P. Quinctilium Syriæ præsidem eadem morte extinctum qua eiusdem pater Sex. Quinctilius Varus ante annum quinquagesimum V. C. 712. post pugnam Philippensem interierat. Nam pater dimissus à Cæsare apud Corfinium, vbi quæstor cum alijs Senatoribus captus fuerat, ex Cæsare lib. 1. bel. ciu. cap. 23. in Africa contra Curionem pugnauit, ex lib. 2. cap. 28. Brutum postea secutus, victus in campis Philippicis, ne victorum quidem tentata misericordia, *liberti, quem id facere coegerat, manu, cum se insignibus honorum velasset, iugulatus est*.

est. P. Quinctilius, qui *Sexti F. Varus* dicitur in inscriptione, quam in hac dissertatione cap. 2. produxi, profligatis ab Arminio tribus legionibus, quibus proprætor legatus præerat, *paterni, auitique exempli successor, se ipse transfixit*. De vtroque verba sunt Vellei libro 2. At ob amissas legiones tanto dolore correptum Augustum ferunt, teste Suetonio cap. 23. *vt caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare, redde legiones*. Addit Velleius: *Caput eius abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitij tandem tumuli sepultura honoratum est*. Hoc ille crudele fatum vitasset, si Salianus supra nouennium vnum tantùm annum Syriacæ eiusdem administrationi adiecisset.

§. XII.

P. Sulpicius Quirinius quando in Syriam legatus Augusti venerit. Eiusdem genus ac magistratus. Insignis Montacutij hallucinatio. Iosephi historia aduersùs V. C. defenditur. Num Quirinius pluriès in Syria cum imperio fuerit? Idem consularis Homonadensium castella fame expugnat. Vbinam regio Homonadensium sita. Non erant finitimi Ciliciæ à Romano magistratu administratæ: sed Ciliciæ asperæ, quæ Archelao Cappadoci parebat, ac prouinciæ Proprætoris Galatiæ. Vsserius Quirinium Ciliciæ proconsulem perperam existimauit. Strabonis locus è MS. Mediceo restituitur, ac Casauboni interpretatio reijcitur. Quando Quirinius Tiberium apud Rhodum adierit. Salianus C. CAESAREM indicti in Syria census auctorem fingit. Cur descriptio à Quirinio in Iudæa facta, ab Euangelista prima *dicatur? Quo anno Tiberius æquum cum Augusto imperium in prouincijs obtinuerit. Vsserij sententia reijcitur. Taciti locus rectè Lipsio emendatus. Veterum Patrum de anno mortis Christi Domini sententia. Docti Recentiores quatuor Paschata Seruatori post baptismum celebrata, minùs consequenter putant.*

Montacutius, alijque Quinctilio Varo P. Sulpicium Quirinium successorem in Syria præsidem substituunt; ac ille quidem sine teste scribit de Varo num. 31. venisse in Syriam *paulò ante obitum Herodis. Fuit autem præses per nouem ferè annos*. Antequàm hanc opinionem, aliasque refello, ex Iosepho omnium optimo (Canonicos excipio) rerum Iudaicarum scriptore Quirinij in Syriam aduentus exponendus est. Is ergo in fine lib. 17. scribit Archelao Romæ damnato, atque Viennam Galliæ vrbem in exilium deportato: *Mittitur à Cæsare Quirinus vir consularis, qui censum agat in Syria*. Idem tradit initio lib. 18. Huius Quirinij genus ac gesta paucis recitat Tacitus lib. 3. Annal. *Nihil*, inquit, *ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium: sed impiger militiæ, & acribus ministerijs consulatum sub Diuo Augusto, mox*

expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. Eiusdem *Quirinij consularis prædiuitis* meminit in Tiberio Suetonius cap. 49. Quirinius vbi in Syriam aduenit, in Iudæam decreto Cæsaris Augusti Syriæ additam, statim se contulit, Archelai Ethnarchæ facultates in publicum fiscum relaturus, simulque in Iudæa censum acturus. Scribit Iosephus lib. 18. cap. 1. *Tametsi primùm ægrè ferrent mentionem descriptionis, non sunt tamen reluctati pertinaciter, parendo auctoritati Pontificis Ioazari*. Hinc patet nunquam antea censum in Iudæa peractum, quod pluribus superiùs ostendi. Idem historicus annum census primitùs peracti ita designat cap. 3. τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει μετὰ τὴν Ἀντωνίου ἐν Ἀκτίῳ ἧτταν ὑπὸ Καίσαρος, *tricesimo ac septimo anno post cladem Antonio apud Actium à Cæsare illatam*. Antonius victus fuit apud Actium die 2. Septembris A. V. 723. Hinc annus XXXVII. desinit die 2. Septembris A. V. 760. Dio etiam lib. 55. ad A. V. 759. ait: *Herodes Palæstinus* (Archelaum debuit dicere) *à fratribus accusatus, trans alpes est relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta*. Annus XXXVII. à victoria Actiaca inchoabatur A. V. 759. Ita Dio, quòd tempus attinet, Iosepho similiter loquitur. Baronius ad annum Christi 16. ait: *Dio res Iudæorum à Iosepho historico mutuatus creditur*. Id tamen falsum esse patet, tum quòd Dio in nomine errat; tum quia scribit illum à fratribus accusatum; at Iosephus ne quidem verbum de fratribus faciens, narrat illum tam à primatibus Iudæorum, quàm Samaritarum delatum apud Cæsarem; tum denique quia Dio ait partem ditionis eiusdem in publicum redactam; at Iosephus vniuersam eius ditionem Syriæ contributam testatur. In vnico tantùm versu tanta Dionis à Iosepho discrepantia palam demonstrat eam historiam neutiquam è Iosephi libris excerptam. Itaque annus Vrbis 760. primus fuit Syriacæ administrationis Quirinij. Hinc cum Quinctilius Varus A. V. 750. in Syriam venerit, vnus saltem medius inter vtrumque ignotus adhuc nobis præses Syriam tenuit; neque enim pleno decennio sub Augusto præsides in nobilissima prouincia cum imperio detinebantur, iuxta illud eidem à Mæcenate suggestum apud Dionem lib. 52. *neque minùs triennio in prouincijs, neque plus quinquennio magistratum obirent*. Ferè indignor Iosepho, quòd lib. 17. cap. 15. decem tantùm omninò versibus nouennium Ethnarchiæ Archelai absoluerit, ac toto eodem capite diffusè narret duo somnia Archelai, eiusque vxoris Glaphyræ; siquidem si pauca quædam de eiusdem gestis ibidem inseruisset, non modò Syriæ præsides, verùm pleraque alia scitu digna ad posteros transmisisset.

Montacutius rectè ait Quinctilium Varum *paulò ante obitum Herodis* in Syriam venisse, num. 31. Appar. IV. & ex Iosepho apertè patet. Nam Antipater Herodis filius, cum Romam nauigauit, Sentium Saturninum in Syria præsidem reliquerat; cum verò septimo postea mense in Palæstinam redijt, Quinctilium Varum *Saturnino successorem missum*, vt ait Iosephus, Hierosolymis inuenit; statimque parricidij intentati reus in carcerem conijcitur, ac paullò post tum idem interficitur, tum Herodes quinto postea die à cæde Antipatri, & regnandi ac viuendi finem fecit. At si Herodes obijt, vt ait Montacutius anno Vrbis 756. à parilibus, paullò ante tempus Paschale, ac Varus, vt idem ait, *fuit præses per nouem ferè annos*, idem

Va-

Varus desinente Autumno A. V. 755. in Syriam venit, ac proinde annus nonus eiusdem magistratus in Syria inchoatus fuit anno A. V. 763. quod etiam regimen continuauit ineunte anno sequenti, *vt per nouem ferè annos* in prouincia substitisse dici possit; siquidem Antipater septem Romæ menses moratus nouum postea Syriæ præsidem Varum offendit. Montacutius in proxima pagina num. 28. scribebat, Baronio iactanter insultans, Quinctilium Varum *ex communi omnium historiarum consensu* periisse in Germania in consulatu Camerini ac Sabini A. V. 762. *Periyt ergo*, inquit irridens Baronium, *in Germania eo anno, quo Iudæam adhuc præses administrabat. Quod non potuit aliter fieri, nisi per dispositos equos, de Syria in Germaniam aduolaßet*. Tu ipse, ò bone, scribis Quinctilium Varum A. V. 762. in Germania extinctum, quem tamen A. V. 763. adhuc Præsidem in Syria facis; quod ne quidem per dispositus equos fieri potest, sed tantùm si ex Acheronte Quinctilij Manes in vitam reuoces, vel cæsi hominis laruam Syriæ præsidem imponas. Et quidem in margine scribis: *Prodigiosus error Baronij*, quo tamen longè prodigiosius tuum erratum est. Doctissimus Cardinalis scribit A. V. 762. ex Syria Varum reuocatum, anno insequenti in Germania cum legionibus periisse. Eius metachronismum superiùs ostendi. At quid prodigiosi erroris continet, si dicamus ineunte vere A. V. 762. Varum è Syria reuocatum, Romam venisse, ac statim iussu Augusti in Germaniam profectum, incumbente Autumno amisso exercitu, extinctum fuisse? Scribit Velleius lib. 2. cap. 117. de eodem Varo: *mediam ingressus Germaniam &c. trahebat æstiua*, tanta quidem in speciem simulata prouincialium pace, *vt se prætorem vrbanum in foro ius dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet*. Idem Velleius ait paulò superiùs cap. 115. *Illa æstas maximi belli consummauit effectus*; nam Daorisos & Desiates Dalmatiæ populos penè inexpugnabiles Tiberius Cæsar euertit; tum laudatis ducibus qui eo bello Dalmatico strenuam operam nauauerant, ait: *Cum intra quinque tanti operis dies, funesta ex Germania epistola, cæsi Vari, trucidatarumque legionum trium &c.* Itaque exacta æstate Varus in Germania interijt. Hæc planè ostendunt, perperam prodigiosi erroris Baronium incusari. Illud etiam hic mihi notandum est Montacutium in editis postea Originibus Ecclesiasticis mortem Herodis biennio anticipare. Nam par. 1. num. 169. scribit mortuum Herodem non anno Vrbis 756. quod dixerat in apparatu; sed A. V. 754. Caio Cæsare & L. Paullo Coss. Ita vbi semel à vera Iosephi narratione discessit, portenta loquitur; hanc, illam chronologiam figit, refigit, variat, mutat, vt sanè fabulas pro arbitrio vendere, non rectam temporum doctrinam ex vetustis scriptorum tabulis deductam, tradere videatur. Itaque Montacutius perperam Archelai relegationem, ac Quirinij in Syriam aduentum protrahit in A. V. 764. Et sanè incredibile videtur Iosephum ignorare potuisse annum, quo Quirinius censum in Iudæa peregit, cum Principes Hierosolymis esse desierint, Romanis magistratibus ad Iudæos regendos à Cæsare destinatis. Idem Iosephus testatur initio libri de vita sua, ipsius patrem natum esse anno postremo principatus Archelai, se verò anno primo Caij Caligulæ, nempè anno tricesimo post relegatum Archelaum ac Quirinij in Iudæam aduentum, vt planè à pluribus oculatis testibus intelligere potuerit, quo anno proprijs Principibus amissis, à Procuratoribus Cæsaris Iudæa primùm cœperit administrari. Porrò ex ipsis Procuratoribus qui viuente Augusto, in Iudæam missi sunt, non obscurè inferri potest eundem Montacu-

tium errare, dum Quirinij aduentum statuit ad A. V. 764. Nam in eodem Apparatu IV. num. 43. scribit cum Iosepho Coponium primum Iudeæ procuratorem cum Quirinio in Syriam venisse, addit num. 44. *Quamdiu Coponius in prouincia fuit, non liquet; è Iosephi Antiq. 18. 3. probabile est non multos annos fuisse cum imperio*. Demus tantùm imperium biennij, vt qui iuxta Montacutium in prouinciam venit A. V. 764. Romam redierit A. V. 766. M. Ambiuio successore accepto, cui postea subrogatus fuit ab Augusto, teste Iosepho, Annius Rufus, *quo procuratore in Iudæa moritur Augustus*; quæ itidem ille scriptor cum Iosepho affirmat. At Augustus decessit A. V. 767. quo anno M. Ambiuius Iudæam obtinebat, non autem Annius Rufus. Hactenus contra Montacutium disputatum.

Iosephus, quòd eiusdem historiam de Quirinio attinet, à nemine seueriùs exceptus fuit, quàm à Baronio non modò in Apparatu, verùm etiam cum secundis curis priorem Annalium tomum doctior sui ipsius censor corrigeret. Etenim in appendice in calce tomi X. reposita, & posterioribus editionibus ad A. Christi III. inserta accusat *Iosephum adeo delirantem de tempore eiusdem præfecturæ Quirini, quam non ante annum à Christo nato XVI. ponit, exacto iam à regno Archelao, sub Tiberio Imperatore contra ipsam Euangelicam veritatem*. Sed immeritò Iosephus vapulat, cui non possum non aduocationem commodare, ne & ipse qui eundem ea in re secutus sum, *delirare* censear. Iosephus Quirinij præfecturam, ac censum ab eodem in Iudæa habitum contigisse scribit anno XXXVII. post Actiacam victoriam, quæ cum acciderit, vti prænotaui, A. V. 723. Quirinij præfectura ponitur A. V. 760. à quo anno Augustus per septennium imperauit. At Baronius mortem Herodis ad annum Christi VIII. statuit ab Vrbe condita 759. M. Æmilio Lepido & L. Arruntio Coss. ab Actiaca victoria XXXVI. tum si nouennium integrum Ethnarchiæ Archelai addatur, habetur A. V. 768. quo ante annum Augusto demortuo, Tiberius rei Romanæ arbitrium tenebat. Non est hæc Iosephi de annis regni Herodis sententia; hic enim Herodem ait decessisse 34. anno à morte Antigoni, ab accepto regno à Romanis 37. nempè A. V. 751. vti cap. 6. fusiùs ostendi. Itaque optimè Iosephus scripsit, neque iuxta abs se deductos calculos errat. At si Baronij supputationem sequeretur, planè deliraret; cum finis principatus Archelai sub Tiberio ea ratione contigisset. Addit Baronius: *Sicque contra Iosephi deliria certò apparet sub Augusto imperatore, viuente Herode seniore, reperiri duplicem, imò triplicem Quirini in Syria præfecturam, primam post consulatum ipsius, quæ exemplo aliorum potuerit esse prolixior, secundam cum Caio ipsi inhærente Rectore, tertiam post eius mortem, cum eam solus administraret*. Hinc ait descriptionem, quæ Lucæ 2. *prima* dicitur *facta à præside Syriæ Cyrino*, eidem peractam, cum Caio defuncto, solus Syriam administraret. In Apparatu num. 86. scribit; Caium Cæsarem Syriæ totique Orienti præfectum, *quo*, inquit, *defuncto nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Euangelista recensetur, idem qui supra Quirinus, idemque dictus Cyrinus*. Salianus ad A. Mundi 4052. V. C. 752. ait descriptionem, cuius Lucas in Euangelio meminit, à Caio Cæsare in Syria cum imperio degente, publicatam, *vt maiores pecuniæ in bellum Parthicum cogerentur*; in scholijs verò ad eundem annum prænarrata auaritia M. Lollij, addit: *Istius ergo fortasfis auaritia edictum Caio persuasum fuerit, quod tamen ille successori Cyrinio agendum reliquit*.

Et

Et in titulo eiusdem anni scribit: *Præside Syriæ Quinctilio Varo & Cyrino*. Saliani errorem paucis refello. Cum census à Romanis in prouincijs agebatur, nihil pecuniæ à descriptis exigebant, sed eo tantùm fine censum faciebant, vt *nihil vltra, quàm vt publicæ nota essent facultates, exquireretur*, ex Claudio Imperatore in oratione pro ciuitate Gallis danda. M. Lollius vti ex Velleio ac Suetonio ostendi cap. 14. obijt A. V. 755. quo anno iuxtà Salianum Christus erat trimus; igitur Quirinius Lollij successor non peregit descriptionem, quæ nascente Domino facta est; sed antequam Lollius è vita decederet. Iam ad arcem causæ descendo. Ex cenotaphio Pisano Caij constat eundem obijsse Sex. Ælio Cato ac C. Sentio Saturnino Coss. A. V. 757. die 21. Februarij. Quare si Quirinius, quod ait Baronius, censum egit, cum solus post mortem Caij Cæsaris Syriæ præesset, Christi Domini Natalis pleno quinquennio posterior est eo anno, cui à Baronio alligatur, nempè Vrbis conditæ 751. Si hanc insignem inscriptionem, adhuc latentem, inspicere potuisset, in eam opinionem neutiquàm descendisset. Hinc etiamsi eidem concedatur Quirinium post Caij Cæsaris mortem Syriam rexisse, hoc nihil facit ad descriptionem, cuius mentionem facit Euangelista. Nec minus iuuat secunda præfectura Quirinij *cum Caio ipsi inhærente rectore*. Nam cum Caius in Syriam venit, non Quirinium, sed M. Lollium suæ iuuentæ rectorem ab Augusto impositum habebat, ex Suetonio cap. 12. in Tiberio. Velleius oculatus testis lib. 2. de M. Lollio scribit: *quem veluti moderatorem iuuentæ filij sui Augustus esse voluerat*. Miror virum eruditissimum hunc priorem Caij Cæsaris rectorem non adnotasse. Quirinius à Tacito lib. 3. dicitur *datus rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti*. Caius anno tantùm V. C. 756. Armeniam obtinuit; anno enim superiori 755. ex Seneca cap. 34. de consolatione ad Polybium, adhuc erat in apparatu belli Parthici, eodemque anno, vere ineunte, pace ab illo cum Parthis facta, M. Lollius à rege Parthorum in colloquio cum Caio Cæsare habito, multorum criminum accusatus, ac Caij amicitia sibi interdicta, spontè an fato decessit. Hæc superiùs demonstrata sunt. Quare cum Quirinius A. V. 756. rector Caij iuuentæ impositus fuerit, etiamsi tunc Syriæ dicatur præfuisse, neutiquam eo anno facere potuit descriptionem, cuius meminit S. Lucas in Euangelio. Immò Caius A. V. 752. qui à Baronio primus nati Christi adstruitur, nondum in Syriam ad bellum contra Parthos administrandum venerat, quod itidem oculatus testis Ouidius libro primo de arte ipsi auctori exitiali affirmat.

Iam prima Quirinij in Syria præfectura, quam doctissimus Annalium Ecclesiasticorum conditor septemdecim annorum spatio priorem facit, quàm à Iosepho ponatur, in examen vocanda est. In apparatu num. 85. scribit Quirinium lib. 3. Annal. Taciti, *post consulatum* quem gessit A. V. 742. collega M. Valerio Messalla, *mox debellasse per Ciliciam castella Homonadensium, ac sic insignia meruisse triumphi*. Tum num. 86. statim ita ratiocinatur: *At dubium non est, illos consueuisse in prouincijs bella gerere, qui illis præessent proconsules, siue præsides: nec vlla dubitatio est, sub prouincia Syria Ciliciam esse redactam; quibus rationibus fateri opus est, Quirinum in Syriam præsidem missum post suum consulatum anno ab vrbe condita septingentesimo quadragesimo tertio*. Hæc ille. In primis falsum est sub Cæsaribus, illos semper in prouincijs bella gessisse, qui eisdem præessent. Nam cum P. Licinius

Mu-

Mucianus præses Syriam cum quatuor legionibus obtineret, bello contra Iudæos gerendo præfectus fuit Fl. Vespasianus; quamuis Iudæa vna esset ex prouincijs Syriæ, eiusque præsidi subiecta. Scribit Tacitus instante Syriæ bello Parthico: *Syriaque executio Cincio, copiæ, militares Corbuloni permissæ*. Lib. 15. Annal. Hæc exempla tantùm adduco, quæ Syriæ præsides attinent. Rursus falsum est Ciliciam sub prouincia Syriæ redactam fuisse, vti fusiùs ostendi cap. 11. Immò ipse Baronius ad A. Christi 46. Claudij Imperatoris quartum, scribit in actis Apostolicis Sergium Paulum Cypri rectorem appellari proconsulem, *quòd Ciliciam prouinciam proconsularem administrabat*; Cyprus enim *sæpè honoris causa data est administranda Cilicia proconsuli*. Hæc ibi num. IX. Denique falsò asseritur Quirinium post gestum in Vrbe consulatum, statim Syriam cum legionibus obtinuisse; nam Mæcenas inter cetera politica documenta, hoc Augusto insinuasse dicitur à Dione lib. 52. *Neque magistratus tempore, nec statim ab eo, sed interposito quantum singulis satis videbitur, tempore, arma eis committes*; nam *mitiores eo efficientur, si aliquandiu priuatim post gestum magistratum vixerint*. Hoc verò Augustum reapse executum testatur Suetonius cap. 36. scribens auctorem illum fuisse, *ne magistratus deposito honore, statim in prouincias mitterentur*. Hinc Titium, Saturninum, Varum, post plures annos à gesto consulatu, in Syriam missos vidimus. Denique A. V. 743. ex Suetonio ac Iosepho M. Titium præsidem fuisse ostendi, vt nullus planè ibidem Quirinio id temporis locus esse potuerit, nisi Duumuiros eius prouinciæ præsides fingamus.

Sed nec expeditio Quirinij contra Homonadenses eundem id temporis Syriæ præsidem designat. Nam Homonadenses non modò longiùs à Syriæ confinijs aberant: verùm etiam vltra ipsam erant Ciliciam, quæ Romanis parebat. Strabo lib. 12. pag. 392. cum Pisidiam descripsisset, ait: *Supra hos omnia iam montana Catennenses finitimi Selgensibus, & Homonadensibus*. Et paullò inferiùs, cum dixisset Amyntam regem Galatiæ regiam sibi in Isauria condidisse, ait: *Cumque in eodem loco nouum moliretur murum, ad finem opus non perduxit, sed eum Cilices per insidias interceptum occiderunt, cum in Homonadenses impetum fecisset. Cum enim Antiochiam Pisidiæ conterminam haberet: conatus est eos exscindere, qui è Tauro in istam regionem, quæ Phrygiæ erat ac Ciliciæ, excursiones factitabant. Itaque cepit multa castella nunquam antea expugnata, de quibus etiam Cremna fuit. Sandalium autem ne tentauit quidem, situm inter Cremnam & Segallassum. Cremnam colonia Romanorum occupauit, Segallassus sub eo est Romanorum præfecto, qui Amyntæ regnum gubernat vniuersum &c. Ceterùm Amyntas Cremna capta, cum in Homonadenses expeditionem fecisset, ipsorum quoque tyrannum sustulisset, dolo vxoris captus interijt*. Ex his situs Homonadensium intelligitur; erant enim intra Tauri iuga in confinijs asperæ Ciliciæ mediterraneæ, quà Pisidiæ ac Lycaoniæ coniungitur. Hinc idem Strabo lib. 14. pag. 467. refellens Apollodorum, qui *Cilicas tantùm maritimos* commemorasset, ait: *At qui sub Antipatro sunt Derbæo, & Homonadenses, alijque plures Pisidis contermini,*

Qui mare non norunt, neque salsos addidicerunt
Esse cibos,

quò ponentur? Homonadenses verò etiam Isauriæ finitimos fuisse testatur.

Pli-

Plinius lib. 5. cap. 27. cum Isauriam descripsisset, ait: *Simili modo omnibus, qui eadem composuere* (Strabonis libros geographicos Plinius non legit) *ignorata est illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona: cetera castella XLIIII. inter asperas conualles latent.* Supra Homonadenses à Tauro excelsa montium iuga versus Septentrionem surgunt, Antitaurum appellant. In subscriptionibus Synodi Calchedonensis act. 6. legitur: Τύραννος ἐπίσκοπος πόλεως Ὁμοναδῶν: *Tyrannus Episcopus ciuitatis Homonadum.* In Latinis autem subscriptionibus quas è vetusto codice Romæ Sirmondus vir eruditissimus exscripsit, tomo IV. Concil. edit. Labbei pag. 791. *Tyrannus Imadanensis* (Homonadensis legendum) inter Episcopos Lycaoniæ nominatur. Et tomo II. pag. 959. Synodum primam C-P. in Latinis codicibus dicitur inter Episcopos Lycaoniæ subscripsisse *Cyrillus Homonadensis.* Augustus occiso Amynta, cui Galatia, Pisidia, Lycaonia, Isauria, atque aspera Cilicia parebant, vti cap. 11. ostendi, eiusdem regnum in prouinciæ formam redegit, M. Lollio proprætore ijsdem prouincijs imposito; asperam tamen Ciliciam maritimam Archelao Regi Cappadociæ donauit, quòd ibidem ex Strabone ac Dione monstraui. Strabo lib. 12. pag. 368. loquens de Cappadociæ præfecturis ait: *His adiecerunt Romani vndecimam præfecturam de Cilicia, qua ante Archelai fuit circa Castabula & Cybistra vsque ad Antipatri Derbem prædonis.* Porrò Homonadenses erant finitimi ditioni Antipatri Derbæi, quæ est vrbs Lycaoniæ. Cybistra erant in confinijs Cappadociæ & asperæ Ciliciæ cis Taurum, ex Cicerone epist. 4. lib. 15. familiarium. Ex his patet Homonadenses, imperante Augusto, non fuisse finitimos Cilicibus, qui à peculiari proprætore regebantur, sed inter vtrosque ad meridiem iacuisse ditionem, quam à Cilicia auulsam, Augustus Archelai Cappadociæ regno adiecerat, ad Occidentem verò confines fuisse prouinciæ, quam obtinebat, mortuo Amynta, proprætor Galatiæ. Cum verò Homonadenses Pisidiam ac Lycaoniam, ac ditionem Archelai populabundis agminibus frequenter infestarent, Augustus ad eosdem debellandos, Quirinium cum exercitu misit, cui & auxiliares copias Archelaus addidit. Etenim cum proprætor qui Amyntæ regnum administrabat, nullum exercitum in prouincia haberet, legatus cum imperio proconsulari destinandus fuit. Non tamen ausim affirmare Quirinium id temporis fuisse legatum proprætorem Galatiæ; nam cum Augustus illuc, cum primùm Amyntæ regnum in formam prouinciæ redactum fuisset, destinauerit A. V. 729. M. Lollium proprætorem, qui anno postea V. 733. consulatum gessit, palam fit non viros consulares, sed equites fuisse eam in prouinciam missos. Verùm ingruente bello, quod extra Ægyptum numquam ab Augusto Equitibus administrandum committebatur, Quirinius vir consularis eas prouincias cum imperio proconsulari obtinuit, & Augustus pro belli necessitate contra Homonadenses, qui ex Strabone eiusdem temporis scriptore, *putabantur inexpugnabiles*, quòd altissimis ac præruptis vndique montibus cingebantur, virum consularem non prouinciæ, sed exercitus administrandi causa, in Galatiam misit. Vsserius anno V. ante epocham vulgarem Christi pag. 530. Quirinium Ciliciæ proconsulem facit, cum bellum contra Homonadenses gessit. At Cilicia vt cap. 11. dixi, ditione Archelai regis Cappadociæ ab Homonadensium confinijs separabatur; vnde illud bellum ad proprætorem Lycaoniæ ac Pisidiæ spectabat, à quo tamen quòd vti dixi, Equestris ordinis erat, geri

geri non poterat. Cum verò Quirinius cum proconsulari imperio in prouinciam Lycaoniam venisset, ac angustos montium anfractus valido barbarorum præsidio insessos superare non posset, diuturniori obsidio Homonadenses expugnauit. Strabo lib. 12. pag. 392. *Ipsos*, inquit, *Quirinius fame expugnauit, ac quater mille viros viuos cepit, inque vicinis vrbibus collocauit, regione vacua hominum vigentis aui relicta*. Eius victoriæ gratia ornamenta triumphalia, teste Tacito, accepit. Casaubonus Cyrini castra commemorat ex Strabone lib. 12. pag. 371. scribens Mazacam, quæ Cæsarea Cappadociæ Metropolis postea dicta est, distare *à Cilicijs portis itinere sex dierum (& Cyrini castra per Tiana quæ medio sita sunt itinere) à Cybistris CCC. stadijs*. Græcè sic illam parenthesim legit: καὶ τοῦ Κυρίνου τὸ στρατόπεδον διὰ Τιάνων. Cum hæc primùm legi putabam me inuenisse locum, in quo Quirinius castra metatus fuisset; sed quòd obscuriorem sensum ea parenthesis reddebat, consului codicem MS. Laurentianæ Bibliothecæ, ex quo errorem Casaubono admissum cognoui; siquidem ibidem legitur: καὶ τοῦ Κυρίνη στρατοπέδου διὰ Τυάνων: nempè: *& à Cyrinis castris per Tiana &c.* vti rectè noster Guarinus olim legit. Et quidem non Cyrini, sed Cyri Persarum regis castra ibidem recenseri certum est ex Arriano lib. 1. de expedit. Alexandri scribente: *Ipse ad angustias aditus, qui Ciliciam aperit, contendit, cumque ad castra Cyri, qui cum Xenophonte erat, venisset, vt pylas* (hoc est, *portas*) *valido præsidio insessas vidit &c.* Geographi etiam propè portas Ciliciæ *castra Cyri* designant. Annus autem quo Quirinius expeditionem contra Homonadenses fecit, nec à Strabone, nec à Tacito designatur. Hic tamen ait: *Consulatum sub Diuo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat, quod tunc patefecit in Senatu*. Si Quirinius ea obsequia coram, quod tamen incertum est, non verò per literas Tiberio apud Rhodum degenti præstitit, idemque reuerso in Vrbem Tiberio, rector Caio impositus fuerit, vt apertè monstratum est, apud Rhodum honoris & obsequij causa Tiberium inuisit intra A. V. 748. & 755. quo temporis spatio Tiberij apud Rhodum secessus concluditur. Scribit Velleius omnes qui proconsules legatique in transmarinas prouincias veniebant, Tiberij salutandi gratia, Rhodum accessisse, eique fasces suos submisisse; & Suetonius cap. 12. *Nemine*, inquit, *cum imperio, aut magistratu tendente quòquam, quin diuerteret Rhodum*. Ita Quirinius ad bellum cum imperio extraordinario contra Homonadenses missus, Rhodum Tiberio salutationis officia persoluturus, diuertit.

Cardinalis Baronius Quirinium diu ante A. V. 760. præsidem Syriæ adstruit, quòd disertè scribit S. Lucas cap. 2. Christum Dominum natum fuisse, cum iussu Augusti vniuersus Orbis describeretur; *Hæc*, inquit S. Euangelista, *descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino*. Igitur diu ante annum V. C. 760. Quirinius fuit præses Syriæ. Iam dixi cum doctissimis recentioribus Christum Dominum natum esse A. V. 749. die 25. Decembris, quo sanè tempore Sentius Saturninus Syriam administrabat. Hinc plures eruditi viri dicunt Quirinium cum imperio extraordinario in Syriam missum, ad censum peragendum. Nam cum eo anno pax toto Romano imperio floreret, Augustus decreuit vniuersorum, qui vel subditi, vel socij essent

popu-

populi Romani, numerum ac facultates noscere. Hinc Lucæ 2. dicitur: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis*. Ex hac ille postea descriptione breuiarium confecisse putant, in quo, vt ait Tacitus libro primo Annal. *opes publicæ continebantur, quantum ciuium, sociorumque in armis: quot classes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates, ac legiones, quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus*. Cum verò Quirinius vir consularis id temporis in Oriente degeret, ac bellum contra Homonadenses feliciter confecisset, eundem in Syriam cum extraordinario imperio misit, vt tum ibidem, tum in Iudæa quæ gens erat socia & amica P. R. censum perageret. Quamuis verò eo anno Sentius Saturninus Syriam administraret, Quirinius ob recentem victoriam tota Asia celebratus, descriptioni faciendæ præpositus fuit. Tacitus libro 1. Annal. A. V. 767. *Regimen*, inquit, *summæ rei penès Germanicum, agendo Galliarum censui, tum intentum*. Et postea ad annum Vrbis 769. sub initium libri 2. de eodem Germanico ait: *Igitur huc intendit missis ad census Galliarum P. Vitellio & Cantio*. At Germanicus id temporis non erat legatus ordinarius Galliæ, sed summo cum imperio ad census in Gallia accipiendos ab Augusto destinatus. Ita etiam Romæ census non à consulibus, neque prætoribus, qui erant ordinarij magistratus, sed à duobus consularibus vni eidemque tantùm muneri destinatis, agebatur. Quòd verò Sentius Saturninus tunc Syriam obtinebat, Tertullianus ordinarium magistratum nominauit, qui tamen ea in re exequenda, Quirinio erat subordinatus. Apud Euangelistam vox ἡγεμονεύοντος non accipitur pro legato proprætore Syriæ, sed pro quocumque potestatem atque imperium in Syria obtinente; ita Felix eidem Lucæ in Actis Apost. cap. 24. nuncupatur ἡγεμόνος, qui tamen erat Procurator. Salianus ad A. M. 4052. num. 74. scribit de Caio Cæsare cum in Syriam aduenisset: *Augusti Cæsaris nomine promulgauit edictum, vt describeretur vniuersus Orbis: quod fortè solius Caij auctoritate, inscio Augusto, factum est, vt maiores pecuniæ in bellum Parthicum cogerentur, eaque causa fuerit, cur minùs eius mentio extat apud historiæ Romanæ scriptores*. At disertè Sanctus Lucas ait: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis*. Si à Caio Cæsare exijt edictum, aut falsum scripsit Euangelista, aut non quod erat, sed quod falsò publicatum fuerat, ac si verum esset, nimium credulus sorbuisset, quæ planè sacro historico perperam affinguntur. Præterea Caius censum in Syria, vel etiam in Orientis tantùm prouincijs indixisset, vbi imperium obtinebat; at census dicitur indictus à S. Luca *vniuerso Orbi* Romano: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis*. Immò Caius belli tantùm gerendi, non item & census per Orientem accipiendi potestatem acceperat; neque ausus fuisset rem arduam, ac prouincialibus molestissimam, turbatis bello Parthico prouincijs, citra Augusti mandata imperare. Cur Euangelista Caium Cæsarem, cuius nomen edicto præpositum fuisset, subticuisset, Quirinio eiusdem ea in re ministro appellato? Quod autem addit Salianus de pecunijs ex censu ad bellum Parthicum colligendis, superiùs confutatum est. Recitatur titulus quinquagesimus octauus libro XI. Cod. Iustiniani, *de censibus & censitoribus*; & in Theodosiano libro decimo tertio *de censu & adscriptione*, ex quibus Salianus, & ante ipsum alij existimarunt eodem modo censum

antiquitùs acceptum. Sed planè errant; nam sub sequioris ætatis Imperatoribus census capitationem, seu certam annui tributi speciem significabat; vnde & censitores appellati, qui iuxtà quantitatem rei possessæ tributum taxabant, de quibus extant præclaræ epistolæ Basilij Magni 304. 305. 426. In *L.* 2. Cod. Theod. *de censu* legitur: *Plebs vrbana, sicut in Orientalibus quoque prouincijs obseruatur, minimè censibus pro capitatione sua conueniatur*. Capitationem quidem pro tributo capitis, seu personæ accipiunt. At perperam; nam hæc erat ignominia eorum, qui in veteri Republica in tabulas Cæritum referebantur, vt pro capite æra penderent. Et Vespasianus didragma in singula capita Iudæis abs se debellatis imposuit, ex Dione apud Xiphilinum; quod tributi genus vti ignominiosum Nerua sustulit, vt ex eiusdem nummis colligitur, hac epigraphe signatis: CALVMNIA FISCI IVDAICI SVBLATA. At quòd sub Traiano & Hadriano iterum rebellarunt, scribit Appianus in Syriacis pagina 119. *Iudæis grauiora sunt tributa, quæ in singula capita, quàm quæ pro censu conferunt*; *Syri quoque ac Cilices quotannis persoluunt centesimas*. Itaque capitatio significat censum iuxtà taxationem rerum possessarum æstimatum ac indictum. Rectè in glossis Isidori: *Capite census, taxatio possessionum*. Legatur Gothofredus ad *leg.* 14. *de annona & trib.* Cod. Theod. Ex Augusti fortè instituto Syri centesimas soluebant; quare Caius Cæsar, inscio Augusto, non ausus fuisset, nouum Syriæ tributum imponere. Iudæa verò Herodi regi subdita, huic, non autem Romanis, tributa pendebat. Hinc eius descriptionis faciendæ impetus Augustum incessit, vt totius Romani Orbis habitatorum numerum, eorumque facultates notas haberet, quod vnum per censum exquirebatur ex laudata Claudij Imperatoris oratione. Nec Iudæi repugnarunt, quòd sciebant nihil ex censu se Cæsari daturos, cum pura puta esset hominum ac rerum possessarum descriptio. Hunc igitur censum Quirinius habuit A. V. 749. cum extraordinario imperio in Syriam missus; quæ descriptio *prima* à S. Luca dicitur, quòd idem postea Quirinius A. V. 760. præses ordinarius in Syriam veniens, censum iterum in Iudæa egit, eadem tum primùm in prouinciæ formam redacta. Illa fuit, teste Euangelista, totius Orbis descriptio; hanc verò per Syriam tantùm ac Iudæam peractam scribit Iosephus locis laudatis.

Altera explicatio textus allati ex Euangelio S. Lucæ auctorem habet Ioannem Georgium Heruuartum in opere chronologico, quam Keplerus alijque sequuntur, ac nuper pietate æquè ac eruditione insignes Henschenius ac Papebrochius in Diatriba præliminari ad mensem Aprilem Exercit. 2. num. 9. nempè vt vox πρώτη apud D. Lucam non *primam*, sed *priorem* descriptionem significet; nomen enim positiuum πρῶτος pro comparatiuo non rarò à Græcis vsurpatur, ad quod probandum innummera exempla Heruuartus addensat. Quare ita textum Lucæ interpretantur: *Hæc descriptio prior facta est, quàm illa præsidis Syriæ Cyrini*. Quæ quidem interpretatio, si nouitatem excipias, eas difficultates emollit, è quibus viri eruditi cum se expedire non possent, de administratione Syriaca Quirinij pleraque non modò sine teste ac tabulis, verùm etiam aduersùs veteris historiæ fidem in literas misere. Hanc tamen alteram expositionem verborum Lucæ ita refero, vt nec probem, nec improbem. Quòd verò de Euangelio S. Lucæ loquimur, non erit abs re difficultatem tollere, quæ ex initio capitis 3. eiusdem ijs,

quæ

quæ de Christo nato anno Vrbis 749. non semel dixi, vulgò opponi solet. Etenim Sanctus Euangelista scribit Ioannem Baptistam in deserto baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum incœpisse prædicare *anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam &c.* quo tempore Christus Dominus baptizatus est: *Et ipse*, inquit, *Iesus erat incipiens quasi annorum triginta*. Tiberius imperium indeptus est A. V. 767. die 19. Augusti. Annum igitur XV. imperij inchoauit eadem die anno Vrbis 781. Baptismus Christi Domini ab Ecclesia recitatur VIII. Idus Ianuarij. At si Christus dicatur natus anno Vrbis 749. die 25. Decembris, anno Vrbis 781. vsque ad palilia, qui erat XV. imperij Tiberij Cæsaris, Christus die VI. Ianuarij, cum baptismum suscepit, annos fuisset natus duos supra triginta, ac dies tredecim. Respondent annos imperij Tiberij numeratos Euangelistæ non ab anno quo post mortem Augusti solus Romani Orbis dominium tenuit, sed cum lege per consules lata fuit, *vt prouincias cum Augusto communiter administraret*, ex Suetonio capite 21. in Tiberio. Velleius libro 2. capite 121. de Tiberio scribit: *Cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis, quàm pœna mollisset, & Senatus P. Q. R. postulante patre eius, vt æquum ei ius in omnibus prouincijs exercitibusque esset, quàm erat ipsi, decreto complexus esset &c. in Vrbem reuersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum ex Pannonijs, Dalmatisque egit triumphum*. Hinc apud Tacitum Tiberius circa finem imperij Augusti libro primo Annal. ab eodem *filius, collega imperij, consors Tribunicia potestatis adsumitur*. Pighius tomo 3. Annal. scribit imperium in prouincijs æquum ac ipsi Augusto erat, Tiberio collatum anno ante mortem eiusdem Augusti C. Silio & L. Munatio Coss. Vrbis conditæ 766. iuxta Varronis epocham. Et quidem Suetonius, qui per tempora vitam Tiberij describit, capite 18. narrat Tiberium anno, qui proximè Varianam cladem secutus est, nempè Vrbis conditæ 763. in Germaniam ad regendos exercitus reuersum, & capite 20. *à Germania*, inquit, *in Vrbem post biennium regressus, triumphum quem distulerat, egit* anno Vrbis 765. Dein capite 21. scribit: *Ac non multò post lege per consules lata, vt prouincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro, in Illyricum profectus est*. Lustrum condidit duobus Sextis Coss. anno Vrbis 767. ex lapide Ancyrano; quare anno superiori 766. æquum cum Augusto extra Vrbem imperium accepit. Profectò id dignitatis ex Suetonio post triumphum obtinuit. Verùm hac in re potior fides Velleio ipsius Tiberij amico, nedum eius ætatis scriptori habenda est, qui disertè testatur Tiberium post Viennensium seditiones compositas, ac decreto S. P. Q. R. æquo cum Augusto per prouincias imperio accepto, *in vrbem reuersum*, triumphasse. Itaque anno Vrbis 765. antequam triumpharet, par cum Augusto imperium ex S. C. ac plebis scito obtinuit. Vsserius tomo secundo Annal. ad annum 12. vulgaris Epochæ Christi, scribit à Tiberio, cum *Censor tum factus* esset, Vrbis curam L. Pisoni commissam, quòd is biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset *apud ipsum iam Principem*, vt ait Plinius libro 14. capite 22. At Tacitus libro 6. Annal. narrat L. Pisonis mortem anno Vrbis 785. Epochæ Christi 32. Cn. Domitio ac A. Vitellio Coss. cum *viginti per annos* in præfectura Vrbis administranda probatus fuisset. Quare L. Piso

Ss 2 A. V.

A. V. 765. præfectus Vrbi factus est à Tiberio *iam Principe*. Hæc Vsserij ratiocinatio si vera esset, sententiam memoratam confirmaret. Verùm mihi planè constat Vsserium ea in re hallucinatum. Suetonius cap. 42. de Tiberio ait: *Postea Princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando, potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam Vrbis confestim detulit, codicillis quoque* iucundissimos & omnium horarum amicos *professus*. Plinius verò loco laudato, binas noctes perpotando consumptas tradit: *Eaque*, inquit, *commendatione credidere L. Pisonem Vrbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo, duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam Principem*. Dum vterque scriptor Tiberium id temporis *Principem* vocant, post obitum Augusti, cum vnus Tiberius imperaret, id contigisse significant. Nam vnus Augustus quoad vixit, *Princeps* dicebatur, cuncta enim, vt ait initio Annalium Tacitus, *nomine Principis sub imperium acceperat*. Tiberium verò mortuo Augusto *principatum recusasse*, quamuis in speciem, cum eidem semper inhiasset, tradunt Suetonius capite 24. Velleius libro 2. Et Tacitus initia imperij eiusdem describens, *nouum Principem*: *principatum adeptum*, aut *principem locum*: *mutatum principem*: alijsque id genus phrasibus vtitur. Ex his patet Tiberium iam Principem, nempè cum mortuo Augusto, vnus ipse Romano Orbi imperaret, cum L. Pisone longiorem illam cœnam duxisse. His accedit, Tiberium in prouincijs biennio ante mortem Augusti imperium obtinuisse; intra Vrbem verò non habuisse, nisi ius intercedendi ob Tribuniciam potestatem. Quare vnus Augustus Vrbis præfecti designandi potestatem habebat. Hinc Lipsius in notis ad locum laudatum Taciti pro *viginti annis*, scribit *decem* legendum; cum constet Pomponium Flaccum alterum commensalem anno Vrbis 770. consulatum gessisse, cuius meminit Ouidius libro 4. de Ponto elegia 9. Et ex eodem Tacito libro 2. Anno Vrbis 772. Iunio Silano & Norbano Flacco Consf. Cn. Piso Syriam, Pomponius verò Flaccus Mœsiam regebant, ex quibus infert ob egregiè operam post A. V. 772. Baccho nauatam, Pomponium Syriam, ac L. Pisonem Vrbis præfecturam à Tiberio obtinuisse. Itaque nullus dubito, quin error in numerum annorum in Taciti codicem irrepserit, ac proinde eiusdem Tiberij principatus ex Tacito ad A. V. 765. Vsserio perperam asseratur. Quod verò scribit Suetonius eam compotationem Tiberio peractam *in ipsa publicorum morum correctione*, minus rectè Vsserius colligit contigisse, cum Tiberius *Censor est factus*. Nam censor fuit cum Augusto A. V. 767. quare anno superiori censor designatus fuerat, non verò A. V. 765. Sed Suetonius, si censorem Tiberium significaret, annum V. C. 767. designasset, quo *ipsa publicorum morum correctio* à Censoribus peracta fuit. Itaque designat tempus, quo Tiberius publicis edictis vrbano luxui modum ponebat A. V. 775. vt ex Tacito, ac Suetonio §. 13. ostendam. Iam ad annum baptismi Christi redeo. Cum Tiberius par cum Augusto imperium in prouincijs A. V. 765. obtinuisset, annus huius imperij XV. eidem labebatur ab A. V. 779. ad 780. Christus iuxta eam quæ mihi probabilior sententia, seu quæ ijs quæ de Caio Cæsare vetusti scriptores prodidere, conformior videtur, natus est exeunte A. V. 749. quare A. V. 779. annum ætatis trigesimum agebat. Cum verò tria saltem Paschata ab incce-

pta

pta eiusdem prædicatione, ex Euangelijs colligantur, antequàm mortem subierit, eiusdem mors statuetur A. V. 782. duobus Geminis consulibus, quo anno eundem passum S. Augustinus, alijque Patres ex vetusta traditione passim affirmarunt, quod etiam testatur S. Prosper in Chronico integro edito à Labbeo tom. 1. Bibl. Ms. vbi ait: *Vsitatior traditio habet D. N. XV. anno Tiberij Cæsaris* (non ab imperio communiter cum Augusto accepto, sed à Monarchia post mortem Augusti inita) *duobus Geminis Coss. crucifixum.* Idem tradit Idatius in Chronico ab eodem Labbeo edito & Victorius Aquitanus in canone Paschali. Id ipsum confirmant Henschenius ac Papebrochius laudati ex alijs vetustissimis Chronicis; quorum vnum apud Canisium tom. 2. scriptum est anno XIII. imperij Alexandri Seueri. His addi potest Eusebium ex vetustis tabularijs Edessæ vrbis lib. 1. Hist. Eccles. cap. 13. narrare ad Abgarum Principem Edessenorum statim post Christi in cœlum ascensum à Thoma Apostolo Thaddæum vnum è LXX. discipulis missum, à quo Abgarus diuturniori morbo curatus fuit. Eusebius è Syriaco in Græcum idioma gesta illa ad verbum ibidem vertit, in quorum fine legitur: *Acta sunt hac anno quadragesimo ac trecentesimo*, vti è correctis exemplaribus, ac antiquo codice Rufini eum numerum rectè restituit V. C. Valesius in notis. Edessenorum Epocha inchoatur anno primo Olympiadis 117. quo Seleucus regnare cœpit in Asia, ex Eusebio in Chronico, V. C. 442. Igitur annus quadragesimus supra trecentesimum incidit in annum primum Olympiadis 202. V. C. 782. duobus Geminis consulibus. Eusebius in Chronico annum secundum Probi Imperatoris testatur incidisse in annum Edessenorum 588. Annus secundus Probi labebatur A. V. C. 1030. vulgaris Epochæ Dionysianæ 277. vt pluribus demonstraui in dissert. de Votis Decennalibus cap. 6. quibus non possum non addere insignem inscriptionem ab eruditissimo Sponio nuper Romæ obseruatam, ac mihi transmissam.

IOVI . INVICTO
SILVANO . ET . HERCVLI
GENIO . VRBIS
FORTVNAE . FEL . ANSACE
NVS . MILES . COH . VIII
AVRELIAN . 7 . VARI
NIAN . AR . ET . SIGN
D . D

à latere

DED . III . NON
IVL . D . N
M . AVR . PROBO
AVG . ET . M
AVR . PAVLI
NO . COSS

Ex hac insigni inscriptione intelligimus anno Christiano 276. M. Aurelium Probum fuisse Imperatorem, quod negabat Baronius: eumque consulem ordinarium, secus ac Panuinius iudicauit, siquidem eo sæculo publica monumenta solis consulum ordinariorum nominibus obsignabantur. Habemus etiam prænomen, ac familiam Paulini consulis, quæ hactenus latuere. Itaque annus secundus Probi fuit vulgaris epochæ 277. à quo numero si demas annos 248. habebis annum æræ Christianæ 29. duobus Geminis Coss. vti ab anno Edesseno-

XXXX 2

senorum 588. per annos 248. retrocedentes, incidimus in annum eorundem epochæ 340. quo anno post Christi Domini in cœlum ascensum, Abgarus à Thaddæo morbo liberatus, Christianam fidem amplexus est. In hac verò sententia tria tantùm Paschata Christo post baptismum prædicante, admitti possunt, ne dicatur Ioannes baptismum indixisse, antequàm Pilatus in Iudæam adueniret; cum S. Lucas cap. 2. scribat id contigisse *procurante Pontio Pilato Iudæam*. Etenim Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 5. narrat ob cædem Samaritarum à primatibus eius gentis Pilatum apud Vitellium præsidem Syriæ accusatum, à quo iussus fuit Romam proficisci, responsurus coram Tiberio ad crimina à Iudæis obiecta: *Ita*, inquit, *ille decem annis exactis in Iudæa, quum necesse haberet parere Vitellio, ad Vrbem iter suscepit, quò priùs quàm perueniret, vita excessit Tiberius*. At Tiberius obijt die 16. Martij A. V. 790. à parilibus Epochæ Dionysianæ 37. Hinc Pilatus A. V. 789. puta circa Nouembrem, annum decimum in prouincia exegerat, vt in Iudæam aduenisse dicendus sit A. V. 779. Epochæ vulgaris Dionysianæ 26. quo anno Ioannes Baptista labente Octobri, vt probabili coniectura deducit Vsserius pagina 566. criminum expiationem populo indicere occœpit. Christus verò anno insequenti sexta Ianuarij ab eodem Ioanne baptizatus fuit, ac proinde tria tantùm Paschata celebrauit, antequàm mortem duobus Geminis Coss. subiret. Docti ac pij collegæ qui vastum Bollandi opus continuant, Exercit. 2. laudata num. 14. scribunt Pilatum in Iudæam aduenisse Cosso Lentulo & Asinio Agrippa Coss. V. C. 778. Epochæ vulgaris 25. Itaque decimus annus administratæ Iudææ Pilato exijt A. V. 788. vulgaris æræ 35. Hinc fit, vt vel vndecim annos eosque in prouincia exactos, Pilato concedant; vel dicant Pilatum è prouincia Vitellij iussu, Romam profectum annum & quod excurrit, in itinere consumpsisse, ac tandem, mortuo Tiberio, Romam peruenisse.

§. XIII.

Q. Cæcilius Silanus Creticus Syriam administrat. Glandorpius falsò eundem è Iunia gente putauit. Anni in duobus Silani nummis rarißimis gazæ MEDICEÆ minùs V. C. noti, explicantur. Cn. Calpurnius Piso Syriam prouinciam obtinet. Montacutius neutrum apud Iosephum obseruauit. Cn. Sentius Saturninus Prolegatus Syriæ. Montacutij error de eodem. L. Pomponius Flaccus legatus in Syriam mittitur. Idem rectè Tacito proprætor *appellatus contra Pighium ac Montacutium. Syria sub Tiberio aliquandiu à Legato non consulari administrata. Eadem prouincia L. Vitellio demandatur. Huic P. Petronius successor datus. Inane de eodem Montacutij dubium. Baronius tres Petronios in vnum Syriæ præsidem confundit. Vibius Marsus Syriam regit. Iosephi à Tacito dissensus. C. Caßius Longinus I. C. Syriæ præses. Pomponij I. C. error corrigitur. T. Numidius Quadratus Syriam cum imperio tenet. Baronij contra Iosephum obiectio soluitur. Duo Quadrati numismata proferuntur. Domitius Corbulo Quadrato demortuo succedit: huic Cincius. Vtrumque præsidem Montacutius omittit. C. Cestius memoratam prouinciam obtinet. Suetonij textus à Lipsio ac Montacutio frustra emendatur. Defuncto Cestio, P. Licinius Mucianus successor in Syriam missus. Titus Hierosolyma expugnat.*

HVcusque continuatam seriem Præsidum Syriæ ad P. Sulpicium Quirinium deduxi, vt ostenderem nullum inter eosdem locum Caio Cæsari superesse, secus ac quibusdam viris eruditis visum est, inde etiam Quirinij administratio Syriaca suo tempori restituta est, ac Iosephi historia, quæ eosdem præsides attinet, ab obiectis erroribus vindicata. Illorum etiam numerum apud alios scriptores deficientem suppleui, ac pleraque obscuriora in bono lumine collocaui. Haud tamen ceteri, qui in administranda Syria, Quirinio successere, recensendi videbantur, quòd ad historiam Caij illustrandam, neutiquam conducebant. Verùm quòd video Montacutium præsides Syriæ ad euersam vsque Hierosolymam recitare, ac plerosque eo in catalogo texendo, errores committere, paucis eosdem corrigendos mihi esse duxi, vt hac occasione historiæ nitorem promouerem. Itaque quæ subijcio, appendicis loco scripta iudicentur. P. Sulpicius Quirinius anno ab V. C. 760. septimo ac trigesimo ab Actiaca victoria, in Syriam cum imperio veniens, censum, vti prænotaui, in Iudæa peregit, ac prouincia administrata, Romam reuersus, imperante postea Tiberio Lepidam vxorem, Lucio Cæsari quondam destinatam, adulterij ream peregit, ac eidem igni aquaque interdictum est, præsertim cum Tiberius aperuisset compertum sibi ex Quirinij seruis eundem

dem

dem à Lepida veneno petitum. Horum auctor Tacitus lib. 3. Annal. ad A. V. 773. Anno verò sequenti, teste eodem, Quirinius decessit, *publicis exsequiis* elatus, quem defuncto honorem Tiberius à Senatu petierat. Ceterùm Quirinio successit Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus, qui A. V. 760. consulatum gesserat. Tacito sub initium lib. 2. Annal. laudatur *Rector Syriæ Creticus Silanus* ad A V. 769. Glandorpius in Onomastico pag. 506. putat hunc fuisse C. Iunium Silanum; at è cognomine *Cretici* patet fuisse è gente Cæcilia, in quam Q. Cæcilius Metellus ob debellatam Cretam, illud cognomen inuexerat. Seruantur duo huius Silani numismata Antiochiæ percussa, in gaza Medicea cum epigraphe: ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ. ΓΜ, alterum cum notis ΔΜ. nempè SVB SILANO *Anno XLIII.* & *Anno XLIIII.* Eruditissimus Spanhemius differt. 9. pag. 867. rectè obseruat non designari, vti fit in alijs nummis ibidem scalptis, æram Antiochenam. Nam annus, quo decessit Augustus Silano Syriæ præside, erat Epochæ Antiochenæ LXII. neque indicari annos principatus Augusti, qui obijt anno imperij LVI. Quare rem sub dubio relinquens ait: *vlterius eundum in consilium*. Ceterùm ipse quidem puto designari annos postquam Augustus Antiochiam obtinuit A. V. 724. cum antea ad M. Antonij imperium spectauerit. Nam cum victoria Actiaca contigerit ineunte Septembri A. V. 723. Antiocheni non statim ad Cæsarem defecerunt, vti neque Herodes, quòd Antonius in proxima Ægypto copias ad instaurandum bellum, colligebat; quare anno insequenti Q. Didio præside Syriæ, Augusti imperio se submiserunt. Hinc in nummis notantur anni imperij Augusti in Vrbe Antiochena 43. & 44. Montacutius num. 32. ait: *Proximus à Quirinio Flaccus commemoratur, quod equidem meminerim apud Iosephum.* Additque *ante illum priores apud alios recitari*. Sed vel oculi, vel memoria Montacutium defecere, Iosephus Silani disertè meminit lib. 18. cap. 3. vbi de Vonone Parthorum rege scribit: *Silano Syriæ præsidi se tradidit*. Cum Tiberius Germanicum summo cum imperio in Orientem mittere destinasset, inquit Tacitus lib. 2. ad A. V. 770. *Demouerat Syria Creticum Silanum, per adsinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat; præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum & obsequii ignarum, qui cum dubium non haberet se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas*, vbi in Syriam aduenit, in omnibus Germanico aduersabatur, ita vt Germanicus eundem è prouincia abire iusserit. Verùm paullò post Germanico mortem oppetente, quam eidem Piso veneficijs intulisse creditus est, in Syriam reuertens, apud Celenderim Ciliciæ oppidum à demortui Germanici legatis obsessus, ac deditionem facere coactus, in vrbem ab ijsdem redire iussus est. Hæc pluribus exequitur Tacitus ad A. V. 772. lib. 2. citato; vbi narrat consultum fuisse post mortem Germanici inter legatos ac Senatores quisnam Syriæ præficeretur, *& ceteris modicè nixis, inter Vibium Marsum & Cn. Sentium diu quæsitum; dein Marsus seniori, & acriùs tendenti Sentio concessit*. Igitur A. V. 772. Cn. Sentius Saturninus prolegatus Syriam obtinuit. Montacutius num. 33. de Iosepho scribit: *Silanum, Germanicum, Pisonem, Sentium prætermisit &c.* Hic quoque Montacutium memoria destituit. Hæc Iosephi verba sunt lib. 18. in fine cap. 3. *Germanicus ad res Orientis ex S. C. componendas missus, fortè fortuna occasionem quærente eius exitio, post redactam in meliorem statum Syriam, Pisonis opera veneno sublatus est*. Idem Montacutius num. 32. verba Taciti

inter-

interpretatus, videlicet cur Marsus Sentio seniori cesserit: *Marsus enim*, inquit, *nondum consul fuerat. At Sentius Saturninus consulatum gesserat sub Augusto*. Cum autem Augusto imperante duo Sentij Saturnini consules fuerint, aduertit hunc prolegatum Syriæ non fuisse illum, qui ante annos XXXV. quàm Germanicus diem suum obiret, cum Lucretio Vespillone gesserat consulatum, sed illius filium. C. Sentius Saturninus collega Q. Lucretio, consulatu functus est A. V. 735 annis non 35. sed 37. antequàm Germanicus fato raperetur. Alter Saturninus gessit consulatum sub Augusto A. V. 757. quem tamen Montacutius perperam post mortem Germanici Syriæ legatum extraordinarium putat; nam hic teste Tacito *Cneus Sentius* dicebatur; ille verò *Caius Sentius*, diuerso prænomine appellabatur, ac in Caiano cenotaphio inscribitur *C. Sentius Saturninus*.

Post Sentium Saturninum L. Pomponius Flaccus Syriam administrauit. Suetonius in Tiberio cap. 42. de eodem ait: *Postea Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco, & L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando, potandoque consumpsit. Quorum alteri Syriam, alteri Vrbis præfecturam continuò dedit*. Vsserius id putabat contigisse A. V. 765. cum Tiberius designatus fuit Censor, sed eius errorem superiùs confutaui. Ex Tacito res petenda est, qui lib. 3. ad A. V. 775. ait: *C. Sulpicius, D. Haterius consules sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta seueritate aduersùs luxum, qui immensùm proruperat ad cuncta quis pecunia prodigitur*. Statim verò Tiberij verba recitat: *Quid enim primùm prohibere & priscum ad morem redigere adgrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? &c. Tot à maioribus repertæ leges, tot quot Diuus Augustus tulit, illæ obliuione, hæ (quod flagitiosiùs est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere &c.* Igitur hoc anno, quo morum correctio per Ædiles inducta fuit, quod præter Tacitum ibidem, testatur etiam Suetonius in Tiberio cap. 34. noctem ac biduum Pomponius Flaccus ac L. Piso edendo, potandoque cum Tiberio, consumpserunt, ac proinde A. V. 775. ille Syriam, hic præfecturam vrbis obtinuere. Tacitus lib. 6. scribit mortuum L. Pisonem A. V. 785. cum *viginti per annos* eo in munere probatus fuisset. Lipsius, vti diximus, rectè diuinabat pro nota simplici X. binas XX. repositas. At hoc mendum ex proximè dictis corrigitur. Iosephus libro 18. cap. 8. vocat Pomponium Flaccum *virum consularem ac Syriæ præsidem*. Tacitus verò lib. 6. ad A. V. 786. ait: *Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto &c.* Pighius tom. 3. Annal. ad A. V. 779. vocat illum *proconsulem* addens *mendosè proprætorem vocari*. Montacutius verò addit statim parenthesim: *Et tamen fuit Consularis*. Ita sanè: & ceteri erant consulares, & tamen omnes Proprætores, hoc enim peculiari titulo designabantur, qui prouincias Cæsaris administrabant, cum ij qui prouincijs populi imponebantur, proconsules appellarentur, vti ex Dione ac vetustis inscriptionibus ostendi cap. 11. Extat inscriptio apud Gruterum pag. 457. in qua M. Pontius Sabinus dicitur *Consul* ac LEG. AVG. PR. PR. PROV. SYRIAE; & pag. 365. 7. Q. Arrius nuncupatur itidem *Legatus Augusti pro Prætore Syriæ maioris*. In eodem thesauro inscriptionum sæpiùs occurrunt legati Augusti in eiusdem prouincijs *pro Prætore* nuncupati, licèt essent consulares; equidem pag. 396. 1. ciuitates superioris Illyrici elogium dicant P. Cornelio Dolabellæ COS. &

LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CAESARIS. AVGVSTI

Velleius libro 2. ait: *Cuius*, nempè Iunij Blæsi, *curam ac fidem Dolabella quoque vir simplicitatis generosissima in maxima parte Illyrici per omnia imitatus est*. Ceterùm Flaccus annos XI. Syriam Legatus proprætor obtinuit, ac in prouincia mortuus est; nam ex Tacito in fine lib. 1. Annal. *Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia ac plerosque ad finem vitæ in eisdem exercitibus, & iurisdictionibus habere*. Cuius instituti varias ibidem causas assignat, vti etiam Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 13. Cum Tiberius ex eodem Tacito lib. 4. Capreas in insulam A. V. 780. se abdidisset, adeo publicas curas abiecisse visus est, vt non tribunos militares, præfectosque, *non prouinciarum præsides vllos mutauerit: Hispaniam & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit*. Suetonij verba sunt cap. 41. de vita eiusdem. Ita Pomponius Flaccus ad vitæ vsque exitum Syriam rexit. Illi quidem Tiberius L. Ælium Lamiam consulem A. V. 756. successorem destinauerat, qui tamen, vt ait Tacitus lib. 6 *administrandæ Suriæ imagine exsolutus, Vrbi præfuerat*, L. Pisoni A. V. 785. suffectus, ac anno sequenti eo in magistratu extinctus. Pomponio verò in Syria mortuo, nullum consularem toto biennio substituit, vti ex Suetonio prænotaui. Quinam interim legatus non consularis id temporis Syriæ præfuerit, ignoratur. Idem verò Tacitus lib. 6. ad A. V. 788. ait: *Cunctis quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit*, patrem Auli Vitellij, qui postea imperauit. Plura de L. Vitellio habet Suetonius in Vitellio cap. 2. Dio lib. 60. cui dicitur *Syria abs se gubernata insignis*. Eundem Syriæ præfectum nominant ac commendant Philo de legatione ad Caium, ac Iosephus lib. 18. cap. 5. & 6. In hoc tantùm Syriæ præside commemorando nihil erroris Montacutio admissum. Eiusdem fortiter ac feliciter in Syria contra Artabanum regem Parthorum gesta, recitat in laudato libro Tacitus. Suetonius in Caligula cap. 14. de Artabano rege Parthorum ait: *Venitque ad colloquium Legati consularis: & transgressus Euphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumque imagines adorauit*. Hunc verò legatum consularem fuisse L. Vitellium tradit Dio lib. 60. scribens de Vitellio: *Obuiam ei*, nempè Artabano, *repentè ad Euphratem factus, exterruerat, ita vt in colloquium veniret, ac sacrificare eum Augusti ac Caij statuis coegerit &c.* Hic quatuor annis Syriam rexit.

P. Petronius à Caio Caligula L. Vitellio successor missus A. V. 792. in Syriam venit. Iosephus lib. 18. cap. 11. ait: *Caius porrò indignè ferens à solis Iudæis ita se despici, legatum in Syriam mittit Petronium successurum Vitellio, iubetque vt cum valido exercitu inuadat Iudæam*. Caius A. V. 790. imperium indeptus, priori ac altero anno optimum Principem egit, teste Philone, Iosepho, Suetonio, Dione, alijsque. At postea ad pessima quæque prolapsus, Deum se à cunctis adorari iussit, ac aduersùs Iudæos diuinum sibi cultum deferre recusantes, nouum in Syriam præsidem Petronium misit. Addit Iosephus: *Petronius cum duabus legionibus hibernauit apud Ptolomaidem, primo vere bellum illaturus*. Vere appetente, scripsit Caio messem expectandam, nec antea bellum inchoari posse: interim statuam Caij in templo Iudæorum dicandam, se apud Sidonem formandam iussisse;

ita

ita tempus trahens, quòd nolebat tot hominum millia stultitia ac sæuitia principis perire, nihil eo anno contra Iudæos tentauit. Interea Caio die 24. Ianuarij A.V.794. occiso, Petronius Iudæos patrijs legibus ac auita religione liberè vti permisit. Montacutius num. 35. scribit Petronium anno secundo Caij in Syriam missum; sed ex Iosephi historia constat illum in prouinciam anno tertio Caij aduenisse circa autumnum, cum paulò postquàm in prouinciam venerat, apud Ptolomaidem in hibernis legiones collocauerit. Rursus ait de eodem Petronio: *An idem, de quo multa Tacitus in 16. Annalium, haud scio* Baronius verò ad A. Christi 41. num. 21. scribit: *sed vt quis fuerit iste Petronius, intelligatur: sciendum est fuisse equestris ordinis, militia clarum, qui & sub Augusto (vt de eo testatur pluribus Strabo) aduersùs Æthiopes copias duxerat: ceterùm eum humili loco natum, ad equestrem peruenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus lib. 4. cap. 7.* Vterque hunc Petronium Syriæ præsidem cum alijs eiusdem gentis confundit. Iosephus lib. 19. cap. 6. Petronij Syriæ proprætoris literas recitat ad Dorienses, quarum initium est: Πούπλιος Πετρώνιος πρεσβευτὴς Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος: *Publius Petronius Legatus Tiberij Claudij Cæsaris*. At Tacito lib. 16. memoratur *Caius Petronius*. Igitur Montacutius ex diuersis prænominibus poterat intelligere diuersos esse Petronios. Idem contra Baronium dicendum, qui nec prænominum, sed nec temporis diuersitatem adnotauit, ac tres Petronios in vnum confudit. Dio ad A.V.732. libro 54. nominat Γάϊον Πετρώνιον τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντα: *Caium Petronium Ægypti præfectum*. At in lib. 6. Plinij cap. 29. legimus Romana arma in Æthiopiam primùm intrasse *duce P. Petronio & ipso equestris ordinis præfecto Ægypti*. Erratum puto in prænomine; Græci enim cum non simplici litera C, sed *Caium* disertè scribant, difficiliùs eorundem codices in prænominibus erratis Amanuensium subiacent. Sed notio seu character temporum illustrior est. Petronius secundus Ægypti præfectus subrogatus fuit ab Augusto in locum Cornelij Galli A. V. 728. ex Dione lib. 53. Cum fames Palæstinam premeret, Herodes ex Iosepho lib. 15. cap. 12. *anno regni decimo tertio* pecuniam ad emendum frumentum in Ægyptum misit, *quam tum Petronius obtinebat pro Cæsare*. Annus XIII. Herodis à captis Hierosolymis iuxtà Iosephum, complectebatur partem A. V. 729. & partem insequentis. Strabo lib. 17. quem Baronius laudat, scribit legatos Candacis reginæ Æthiopum iussos à Petronio Cæsarem adire: *Itaque*, inquit, *in Samum profecti, Cæsarem inuenerunt in Syriam progredi parantem*. Id contigit A. V. 734. ex Dione libro 54. Habemus per sexennium Petronium cum imperio in Ægypto. At Petronius Syriæ præses prouinciam adhuc tenebat anno primo Claudij V. C. 794. nempè sexagesimo sexto ab eo anno, quo C. Petronius ab Augusto præfectus Ægypto datus fuerat. Sed peiùs idem confunditur cum altero Petronio, cuius laudato loco meminit Valerius Maximus. Nam vt omittam ab eodem nuncupari L. Petronium, scribit Valerius Petronium fuisse vnà cum P. Coelio ab Octauio consule Placentiæ cum præsidio bello Cinnano impositum. Id contigit A. V. 662. quo Cn. Octauius consulatum gessit, ac L. Cinna bellum ciuile conflauit, centum ac viginti sex annis priusquàm P. Petronius in Syriam à Caio mitteretur. Gens Petronia Roma in colonias etiam deducta fuerat, ac Titus Petronius Pisanus laudatur initio cenotaphij Caiani; quosdam ex eadem familia Senatores laudat Glandorpius. At P. Petronius Syriæ præses nominatur Tacito lib. 6. Annal. ad A. V. 789. nam cum ob incendium Circi atque

Auentini quatuor Senatores ipsius Imperatoris progeneri damno singulorum æstimando electi fuissent, additus fuit *nominatione consulum P. Petronius*. Eiusdem obitus contigit ante Claudij Cæsaris mortem; siquidem à Seneca in ludo de morte Claudij, fingitur aduocatus eiusdem apud inferos *P. Petronius, vetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus*. Plura de Petronio scribit Philo in libro de legatione ad Caium, eidemque dicitur *præfecturam adeptus prouinciarum Asiæ Syriæque*, quòd legato Proprætori Syriæ ius militare esset in Cilicia ac Cappadocia ad Armeniam vsque maiorem. Ibidem etiam hæc Caligulæ contra Petronium voces recitat: *tumes continuatis magistratibus*; ex quibus colligitur ipsum consularem virum fuisse. Rursus de Caio: *Simulque iussit scribi P. Petronio Syriæ præsidi*, ne quid in Iudæorum templo nouaret. Itaque certò constat Petronium *Publii* prænomen tulisse.

Iosephus lib. 19. cap. 6. ait: *Petronio Marsus in administranda prouincia Syria successit* altero anno Claudij Imperatoris A. V. 795. Hic A. V. 790. adulterij accusatus, paullò ante mortem Tiberij, simulata inedia, quasi sibi mortem voluntariam inferre destinasset, mortuo interim Tiberio, discrimen euasit, ex Tacito lib. 6. qui ait: *Marsus quoque vetustis honoribus & inlustris studijs erat*. Montacutius num. 36. scribit: *Marsum accusabat rex Agrippa apud Claudium imperatorem, & obtinuit vt ei succederetur per Cassium Longinum*. Hæc ille ex Iosepho lib. 20. cap. 1. At Montacutius Tacitum secus scribentem dissimulauit. Agrippa mortuus est anno regni septimo, anno quarto Claudij Imperatoris inchoato, ex Iosepho lib. 19. cap. vlt. V. C. 797. At Tacitus lib. 11. Annal. de Bardane Parthorum rege scribit: *Exin validissimas præfecturas inuasit, & reciperare Armeniam, ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret*. Et post paucos versus ait: *Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quàm Augustus ediderat, spectati sunt*. Igitur teste Tacito Vibius Marsus A. V. 800. triennio post Agrippæ Regis mortem, adhuc Syriam regebat. Tacito verò quòd historiam Romanorum magistratuum attinet, plus fidei quàm Iosepho præstandum, nullus, vt arbitror, inficias ibit; vti è contra in rebus Iudaicis recensendis, Iosephum Tacito peritiorem fuisse non dubito. C. Cassius Longinus circa A. V. 801. Syriam prouinciam habuit. Tacitus lib. 12. ad A. V. 802. scribit Meherdatem nepotem Phraatis à Claudio imperatore legatis Parthorum concessum, vt eundem in regnum Roma deducerent; additque: *Post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet*. Ea tempestate Cassius ceteros *præeminebat peritia legum. Qui licèt in vrbano otio educatus, legiones tamen in Syria ac si bellum esset, exercuit. Ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata*. Etenim C. Cassius Longinus quæstor M. Crassi, post cladem eiusdem, Parthos è Syria eiecerat. Hunc C. Cassium Longinum laudat Pomponius de origine iuris, aitque fuisse consulem cum Quartino, imperante Tiberio. Et quidem in indice consulum præfixo libro 5. Taciti legitur: *M. Vinucio C. Cassio Longino* V. C. 783. Errat verò Pomponius, dum ait hunc Cassium à Caio Cæsare in Sardiniam exulem deportatum. Nam Tacitus lib. 16. scribit Caium Cassium opibus vetustis, & grauitate morum Neroni inuisum, ab hoc ipso per literas ad Senatum accusatum, quòd inter imagines maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM; additq; Cassium S. C. in Sardiniam deportatum.

Sue-

Suetonius in Nerone cap. 37. scribit Cassium Longinum iuris consultum, ac luminibus orbatum, delatum fuisse, quòd in vetere gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imagines restituisset. Id contigit A. V. 818. Ceterùm C. Cassium haud diuturnius in Syria imperium habuisse patet ex eodem Tacito, qui lib. 12. A. V. 804. laudat *T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ*. Iosephus tamen lib. 20. Antiq. cap. 5. *Numidium Quadratum* vocat; & sanè nonnullis videtur error in Taciti codicem irrepsisse, cum *Quadrati* cognomen Numidiæ gentis proprium fuerit. Hinc anno epochæ Dionysianæ 167. *T. Numidius Quadratus* consulatum in fastis gessisse dicitur. Plinius lib. 6. epist. 11. laudat *Fuscum Salinatorem, & Numidium Quadratum egregium par*. Eius auiam *Numidiam Quadratillam* vita functam commendat lib. 7. epist. 24. Fateor tamen pagina 183. Gruteri legi: CASTRVM. PRAETORIVM. EX. PR. VINI. QVAD. ET. ANT. OP. vbi quidam Vinidius Quadratus nominatur. Tacitus lib. 12. ad A. V. 805. scribit cum Ventidio Cumano *Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent*, ortas inter vtrumque discordias: *arsissetque*, inquit, *bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector subuenisset*, Cumano damnato, cum Felicem in cognitione causæ in gratiam Pallantis eiusdem fratris apud Claudium libertorum potentissimi, inter iudices in tribunal recepisset. Baronius ad A. Christi 50. num. 8. ait: *Sed patentis erroris nihilominus idem Iosephus arguitur, dum ait esse damnatum Romæ Cumanum, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudij Augusti germanum missum esse in Iudæam. Nam Felix simul cum Cumano in eam prouinciam missus est, sic ea inter eos diuisa, vt Felix Samariam administraret, Cumanus verò reliquam prouinciæ partem*. Verùm Iosephus nusquam dixit Felicem Roma missum Cumano successorem, immò apertè ex lib. 2. belli cap. 11. oppositum colligitur; siquidem cum dixisset Cumanum Romæ damnatum à Claudio Imperatore, statim ait: *Post hæc Felicem Pallantis fratrem misit ad Iudæos, qui eorum prouinciam cum Samaria & Galilæa curaret. Agrippam verò de Chalcide in regnum maius transtulit, tradens ei illam quoque prouinciam, quæ Felicis fuisset*. Erat autem ista Trachonitis, Bethanea, Gaulanitis. Igitur Felix, antequàm damnato Cumano, Iudçæ imponeretur, Galilæam transamnanam, quæ Iordane ac montibus Cœlesyriæ ac Philadelphiæ includitur auctore Iosepho, regebat; ac proinde in Iudæam non ex Vrbe, vt minùs rectè vir eruditus Iosepho imponit, sed ex Galilæa transamnana aduenit. Anno ab V. C. octingentesimo septimo ex Tacito lib. 13. à Nerone primo anno imperij Domitius Corbulo retinendæ Armeniæ præponitur, iusso Numidio Quadrato partem legionum Syriacarum eidem tradere; vnde inter vtrumque simultas orta, de qua ibidem Tacitus, qui inferiùs ad A. V. 808. ait: *Syria P. Anteio destinata, & varijs mox artibus delusus, ad postremum in Vrbe retentus est*. Ita Quadratus diutiùs in Syria cum imperio degit. Spanhemius dissert. 9. pag. 867. è gaza Palatina nummum Antiochensium producit cum epigraphe: ΕΠΙ. ΚΟΥΑΔΡΑΤΟΥ ΕΤ. ΕΡ. *sub Quadrato Anno CV.* videlicet æræ Antiochenæ, qui annus incidit in A. V. 810. Eques Patinus in additis ad Vrsinum alium eiusdem Quadrati nummum profert cum charactere temporis ET. Δ. *Anno quarto*: nempè Neronis, cuius annus imperij quartus inchoabatur die 13. Octobris A. V. 810. Ita etiam in numismate Silani Syriæ præsidis, vti superiùs dixi, anni imperij Augusti apud Antio-

Antiochiam obsignati leguntur. Montacutius num. 37. ait: *Quadratum excepit, vt ego quidem arbitror, Cestius Gallus*. Errat, ac duos Syriæ præsides transilit. Tacitus lib. 14. ad A. V. 813. scribit: *Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidij legati vacuam, ac sibi permissam*. Igitur Numidius, siue Vinidius Syria per decennium administrata, in prouincia vita decedens, Corbulonem successorem habuit. At Nero veritus, ne Corbulo rerum gestarum felicitate, ac maxima toto Oriente potestate præditus, quidpiam vltrà priuatam sortem agitaret, eiusdem imperium imminuit. Huius rei idem Tacitus auctor lib. 15. ad A. V. 816. *Syriaque*, ait, *executio Cincio, copiæ militares Corbuloni permissæ*. Cincia gens Romæ antiqua, ac pluribus magistratibus conspicua. Si in Cincij nomine erratum non est amanuensi, qui Tacitum exscripsit, cum fortè *Cestium* Tacitus scripserit, breui successorem ille accepit Cestium Gallum, quem Syriæ præsidem initio belli Iudaici nominant Iosephus lib. 2. belli cap. 13. & seq. & sæpiùs in libello de vita sua, & Tacitus lib. 5. Hist. Porrò Iosephus loco laudato cap. 13. scribit Cestium Gallum *instante Azymorum solemnitate* Hyrosolymam venisse; & in fine capitis scribit ob rapinas ac sæuitiem Gessij Flori procuratoris Iudeæ, bellum contra Romanos inchoatum *duodecimo anno imperij Neronis, decimo septimo autem regni Agrippæ, mense Maio*. Annus XII. imperij Neronis mense Maio incidit in A. V. 819. Hinc anno superiori Cestius Gallus Syriam obtinebat. Patrem habuit C. Cestium Gallum consulem A. V. 788. Suetonius in Vespasiano cap. 4. scribit Iudæos rebellasse, addens: *Cæsoque præposito, Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta Aquila, fugauerunt*. Cestius quo anno consulatum suffectum gesserit, ignoratur. Lipsius scribit id temporis Gessium Florum præpositum fuisse Iudeæ, qui tamen nusquam à Iosepho cæsus dicitur. Quare legendum putat: *cæsoque præsidio*. Idem tradit Montacutius num. 37. ac emendat: *fusoque præposito*. Addit tamen magnos historicos in quibusdam à se inuicem dissentire; ac notat bis Cestium Syriæ præsidem nominari à Iosepho in libello de vita sua. Verùm ibidem etiam Montacutius potuit hæc Iosephi verba inaudire: *Suadebamus tamen, vt se continerent, & hostem abire sinerent, quòd speraremus Gessium breui venturum cum validis copijs, & eum tumultum sedaturum*: Et statim addit: ὃς ἐπελθὼν καὶ συμβαλὼν μάχῃ ἐνικήθη, πολλῶν μετ᾽ αὐτοῦ πεσόντων: *At ille reuersus, & comittens prælium, pugna victus est, multis cum ipso cadentibus*. Et postea hæc ibidem scribit: *suaque clade extremam toti nostræ genti calamitatem attulit*. En vti Iosepho de Gessio præposito à Iudæis cæso, Suetonius similiter loquitur. In libro verò de vita sua Gessij cladem ait contigisse *post occisum Manhahemum*, quem lib. 2. belli cap. 18. ait obtruncatum paullò pòst diem septimam Septembris A. V. 819. antequàm Cestius proprætor Syriæ die 30. Octobris partem Hierosolymæ occuparet. Ille verò cum exercitum abduceret, die 8. Nouembris ingentem à Iudæis cladem accepit, teste eodem Iosepho cap. 24. qui tamen nihil de amissa Aquila scribit. Cestius Saulum cum alijs ad Neronem in Achaia hiemantem nauigare iussit, vt Principi Iudæorum rebellionem, ac aduersa Romanorum prœlia significarent. Nero paullò antea vocatum ad se Corbulonem interfici iusserat, qui tamen apud Cenchreas Peloponnesi vrbem propè Corinthum suo se gladio, quo Armeniam à Parthis defenderat, interemit, ex Dione apud Xiphilinum in Nerone. Hinc optimo duce per summam crudelitatem extin-

extincto, bello contra Iudæos administrando præfecit Flauium Vespasianum, qui ex Achaia, vbi cum Nerone erat, Tito Alexandriam statim præmisso, per Asiam in Syriam venit, ex Iosepho lib. 3. cap. 1. Tacitus lib. 5. Hist. scribit sub Gessio Floro procuratore Iudeæ (anno eius administrationis secundo ex fine lib. 20. Antiq.) bellum ortum, & comprimere, inquit, *cœptantem Cestium Gallum Syriæ legatum, varia prœlia ac sæpiùs aduersa excepere. Qui vbi fato, aut tædio occidit: missu Neronis, Vespasianus fortuna famaque, & egregijs ministerijs, intra duas æstates, cuncta camporum, omnesque præter Hierosolyma, vrbes victore exercitu tenebat*. Cestium verò sub aduentum Vespasiani adhuc superstitem fuisse patet ex Iosepho in libro de vita sua, vbi cum dixisset Sephoritas à Cestio præsidium Romanorum militum petijsse, statim aduentum Vespasiani narrat. Spanhemius dissert. 9. laudata exhibet nummum inscriptum: ΕΠΙ ΚΕΣΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΤ. ΔΙΡ. *sub Cestio Antiochensium Anno CXIV.* Annus hic Epochæ Antiochenæ inchoabatur mense Octobri A. V. 818. cuius mensis die 13. Nero duodecimum annum imperij auspicabatur. Vir doctus minùs rectè ait in annum decimum vel vndecimum principatus Neronis annum CXIV. incidisse. P. Licinius Mucianus in demortui Cestij Galli locum in Syriam à Nerone missus, auctor postea Vespasiano fuit post Neronis ac Othonis mortem, imperij occupandi, suasque quatuor legiones tribus Vespasiani sociauit. Tacitus sub initium libri 2. Histor. vtriusque morte indicata, ait; *Ceterùm hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis prouinciarum administrationibus inuidia discordes, exitu demum Neronis, positis odijs, in medium consuluere*. Nero perijt A. V. 821. die 10. Iunij. Hinc Mucianus anno superiori V. C. 820. in Syriam venerat, Cestio Gallo eodem anno paullò pòst Vespasiani aduentum, in prouincia defuncto. Hactenus de præsidibus Syriæ ab A. V. 706 ad annum 822. quo, vt ait Tacitus, *ante Idus Iulias Syria omnis* in Vespasiani *sacramento fuit*. Eodem verò anno Muciano in Italiam cum exercitu contra Vitellium profecto, Titus insequenti anno Hierosolymam memorabili obsidio aggressus, expugnauit, vti fusiùs Iosephus describit. Hactenus de præsidibus Syriæ parergon. Iam ad Caij Cæsaris historiam longiori planè magistratuum Syriacorum narratione interpolatam, reuertor.

C A-

CAPVT XVII.

Caius Cæsar Armeniam cum exercitu ingreditur. Tigrane eiecto, Ariobarzanem Armenijs regem imponit. Barbaræ nationes à Cæsare deuictæ. Num Caius ob victoriam salutatus Imperator? Quando is titulus Victori datus. De Imperatoris titulo Augusto multiplicato, Scriptorum, numismatum, ac lapidum discrepantia. Artageræ rebellio. Caius Cæsar eam vrbem obsidens, à Præfecto per insidias vulneratur. Artageræ excidium. Pessima Cæsaris valetudo. Eiusdem ministrorum rapinæ. Caius in Italiam reuertens, in Lycia moritur. Vetus illa scribendi formula: Ante diem VIIII. Kalend. *exponitur. Textus* L. Anniculus D. de verb. signif. *Accursio, Alciato, alijsque deprauatus, ex autographo Pandectarum Florentinarum restituitur. Eruditissimi Stephani Baluzij opinio expenditur. Scaligeri sententia confutatur. Dies & annus obitus Caij Cæsaris ex Cenotaphio Pisano demonstrantur.*

CAius Cæsar pace cum Parthis facta, ea præsertim condicione, vt auxiliares ex Armenia copias reuocarent, in Syria cum legionibus hibernauit. Interim Tigranes, recedentibus ex Armenia Parthis, animum non despondit, sed popularium virtuti fisus, cuncta ad bellum propulsandum; summa cura & industria exequebatur. Caius ineunte vere, motis è Syria castris, contra Tigranem profectus est. *Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prosperè gessit*, ex Velleio lib. 2. Florus lib. 4. cap. 4. ait: Caium Armeniam *non incruento, nec multo tamen certamine* subegisse. Itaque Armenij prima statim congressione victi, ad obsequium à Caio redacti sunt. Tacitus initio lib. 2. Annal scribit: *Tum Caius Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam & præclarum animum, volentibus Armenijs præfecit.* In tabula Pisana Caius bellum feliciter administrasse dicitur: *Benè gesta re publica, deuictis, aut in fidem receptis bellicosissimis ac maxsimis gentibus.* Itaque quasdam gentes armis, quasdam voluntaria deditione, in potestatem redegit, quarum tamen nomina non designantur. Ex his tamen Zonaram ex Dione falsò scripsisse colligitur: *Cum Caius in Syriam venisset, & nil præclari gessisset, vulnus accepit.* Ille enim Arabiæ tumultus composuit, Parthos ad petendam pacem adegit, ac Armenijs acie victis, nouum regem imposuit. Nullus dubito, quin Caius Iberos ac Albanos, Armenia capta, obsequentes habuerit; nusquam enim Romani Armeniam inuaserunt, quin bellum statim in Iberiam atque Albanorum regionem transtulerint. Pompeius Tigrane Armeniæ rege superato, *contra Albanos Iberosque bellum gessit*, ex Dione lib. 37. Plutarchus in Antonio scribit: *Canidius ab eodem circa Armeniam relictus, ea subacta, & insuper Iberorum, & Albanorum regibus prostratis, & ad Caucasum vsque profectus, gloriam & nomen Antonij*

tonij barbaris nationibus formidolosum fecit. Quare Caius recepta Armenia, Iberorum ac Albanorum reges in fidem ac amicitiam P. R. accepit. Strabo qui id temporis viuebat, in fine lib 6. scribit: *Armenij porrò, & qui supra Colchos siti sunt, Albani & Iberi præsentiam dumtaxat requirunt Ducum Romanorum, & facilè cohibentur.* Tigranes regno Armeniæ à Cæsare eiectus, quò se contulerit, incertum. Tacitus lib. 6. Annal. ad A. V. 789. qui postremus principatus Tiberij Cæsaris fuit, hæc recitat: *Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, supplicia ciuium effugit.* In indice Lipsij ad Tacitum hic Tigranes à Tiberio punitus, idem dicitur qui olim à Caio Armenia eiectus fuerat. Hoc tamen falsum esse colligo ex Iosepho, qui lib. 18. Antiq. cap. 7. ait: *Alexander Herodis regis filius, qui à patre necatus est, Alexandrum & Tigranem filios suscepit è Glaphyra Archelai Cappadocum regis filia. Ex his Tigranes apud Armenios regnans, cum apud Romanos delatus esset, sine liberis obijt.* Itaque hic Tigranes minoris Armeniæ Rex fuit, quam auo Archelao Romæ defuncto, à Tiberio obtinuit, cum antea regi Cappadociæ paruisset. Ille verò A. V. 752. erat adolescentulus ex Iosepho lib. 17. capite 1. cum tamen alter Tigranes ex Artauasdis stirpe id temporis Armeniam maiorem inuasisset.

Hic fortè quæri possit, cur bellicosissimis gentibus partim armis, partim bello tantùm de proximo ostentato, aut deuictis, aut in deditionem acceptis, nec Caius Cæsar Imperatoris nomen tulerit, nec idem Augustus mulplicauerit. Tacitus lib 3. Annal. in fine de Tiberio: *Id quoque Blæso scribit, vt Imperator à legionibus salutaretur: prisco erga duces honore, qui benè gesta re publica, gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur, erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum æqualitatem; concessit & quibusdam Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso.* Hoc *Imperatoris* nomen post Pendentissas in Amano superatos, sibi delatum iactabat Cicero lib. 5. ad Atticum epist. 20. scribens: *Imperatores appellati sumus: castra paucos dies habuimus ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullò melior quàm aut tu, aut ego.* Hunc verò titulum vigente Republica vsque ad peractum triumphum retinebant. Hinc Cicero cum sub initium bellorum ciuilium in Italiam ex proconsulatu Ciliciæ venisset, ac spem triumphi nutriret, vt ex eiusdem epistolis lib. 6. ad eundem Atticum intelligitur, in fine sextæ eodem scribente: *Amicorum literæ me ad triumphum vocant*, se *imperatorem* in titulo epistolarum dicebat, quarum multæ in eodem codice leguntur. Idem in Ligariana ait: *Cæsar ad me ex Ægypto literas misit, vt essem qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi Romani vnus esset, esse me alterum passus est.* Nondum enim Cæsar de Gallis triumphauerat. Hinc lib. 10. ad Atticum epist. 7. recitat exemplar epistolæ sibi à Cæsare scriptæ cum titulo: *Cæsar Imperator Ciceroni Imperatori*. Ita lib. 10. famil. epist. 24. Plancus, & 34 M. Lepidus se inscribunt *Imperatores* A. V. 711. triumphum enim in exitu tantùm anni egerunt. Pompeius verò in literis quæ lib. 8. ad Atticum insertæ leguntur, ita se inscribit: *Cn. Magnus Proconsul*; diu enim antea triumpharat. Cum C. Antonius consul collega Ciceronis coactum coniuratione Catilinaria exercitum fudisset, *huius victoriæ causa imperator, quamquam occisorum numerus constituto minor esset* (tria hostium millia interemerat) *appellatus est.* Appianus lib. 2. bell. ciu. pag. 44. de eodem titulo scribit: *Id*

honoris olim ducibus conferebatur à suis militibus tanquam virtutis testimonium, quem illi post quoduis praclarum belli facinus admittebant: nostra atate, vt audio, nemini contingit huiusmodi acclamatio, nisi casis hostium decem millibus. Cum Pompeiani in quadam congressione Cæsaris milites loco pulsos, in castra coegissent, occisis nongentis tantùm & sexaginta militibus, ac triginta centurionibus, signis autem militaribus duobus ac triginta captis: *Pompeius eo prælio* Imperator *est appellatus: hoc nomen obtinuit, atque ita se postea salutari passus est.* Id veluti ambitiosiùs præter morem factum Cæsar lib. 3. bel. ciu. cap. 61. memorare voluit. Augustus cum plures victorias obtinuisset, pluriès etiam imperatoris nomen iterauit, dum adhuc esset Triumuir, quod itidem fecit Antonius, vti ex vtriusque Triumuiri nummis colligitur. Illum tamen pluriès iteratum titulum idem Augustus etiam post triumphos A. V. 725. demum peractos, retinuit, ac postea toties multiplicauit, vt eidem *nomen Imperatoris semel atque vicies partum* Tacitus testetur lib. 1. Annal. At in inscriptione Ariminensi vno aut altero ante obitum mense eidem dicata, inscribitur IMP. XX. ex quo patet rectiùs fortassis Dionem scripsisse, Augustum *vicies nomen imperatoris tulisse.* Nam in laudata inscriptione, quam adduxi cap. 13. Augustus dicitur TRIBVNIC. POTEST. XXXVII. cuius die 54. Augustus obijt, cum legiones in Germania, vbi tantùm id temporis hostes erant, *in castris astiuis* degerent, nec vlla fieret militaris expeditio, vt planè non appareat, ob quam victoriam Augustus sub exitum vitæ Imperator fuerit salutatus. Vidi hic Florentiæ tres nummos apud Apollonium Bassettum rei antiquariæ studiosissimum ac Serenissimo Magno Etruriæ Duci à secretis, cum epigraphe: IMP. CAESAR DIVI F. AVGVSTVS IMP. XX. & in postica: PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POT. XXX. quam gerebat A. V. 765. vsque ad diem 27. Iunij. Verùm cum in nummo apud Goltzium pag. 17. inscribatur: IMP. XXI. rem in medio relinquo. Interim compertum est Augustum A. V. 748 appellatum in publicis monumentis Imperatorem XIII. Extat Gruteri pag. 226. ex Plinio lib. 3. cap. 20. elogium Augusto in trophęo Alpium dicatum, cuius partem tantùm exscribo.

IMP. CAESARI. DIVI. AVGVSTI. F
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIBVNIC. POTEST. XVII
S. P. Q. R

Augustus A. V. 748. V. Kal. Iulias potestatem Tribuniciam XVII. explebat, ac id temporis Imperator XIV. dicebatur; neque eam appellationem multiplicauit nisi A. V. 759. Extat pag. 16. Goltzij inter Augusteos nummus cum epigraphe: AVGVST. PONT. MAX. TR. POT. XXI. COS. XIII. IMP. XIV. Idem A. 752. gerebat consulatum XIII. ac Trib. Pot. XXI. ab ante diem V. Kal. Iulias. Gruterus pag. 1082. hoc epigramma recitat.

IMP. CAESARE. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXVIIII.
COS. XIII. P. P. IMP. XV

Anno

Anno V.759. die 27. Iunij potestatem Tribuniciam XXIX. auspicabatur. Dio lib. 55. ad eundem annum ait Tiberium ad Albim vsque victore exercitu Germaniam peragrasse, nihil tamen memorabile actum, *quamuis de Germanis Imperatoris nomen non Augustus modò, sed Tiberius etiam acceperit*. Ex Velleio tamen lib. 2. Tiberij ad Albim vsque expeditio anno superiori 758. contigit, ac proinde eodem anno Augustus Imp. XV. dictus fuit. Hinc patet neque Caio, neque Augusto nomen Imperatoris partum; quamuis ille rem publicam feliciter ac fortiter administrasset, *deuictis aut in fidem receptis bellicosissimis ac maxsimis gentibus*, vt in eiusdem Pisano cenotaphio legimus. Augustus Imperatoris titulum, quo in prænomen mutato supremus eiusdem principatus signabatur, vti victoriæ insigne cognomenti loco ceteris haud facilè concedebat; præsertim cum loco triumphi, ornamenta tantùm triumphalia, nouo more ab ipso primùm inducto, ducibus, seu legatis concederet. Cum M. Crassus Thraces, Mysios, ac Bastarnas superasset, horum etiam rege suamet manu interfecto, *neque tamen Imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Cæsar*, ex Dione lib. 51. ad A.V. 725. Idem lib. 54. ad A.V.743. describit victorias in Germania à Druso, & ab eiusdem fratre Tiberio in Pannonia reportatas, addens: *Nomen autem imperatoris, etsi sicut Tiberius etiam, à militibus Imperator fuerat dictus, ac vterque re benè gesta, id abundè meruerat, nondum ab Augusto datum est*. Hinc factum puto, vt milites Augusti mentis probè conscij, capta Armenia, ac bellicosissimis gentibus aut armis deuictis, aut in deditionem acceptis, Caium Cæsarem neutiquam Imperatorem salutarint, quòd adhuc adolescens tanto nomini immaturus videretur, nec illud Princeps post primas statim victorias deferri permitteret, neque delatum legatis, ipse postea ratum haberet. Tiberio anno demum V. 746. *Imperatoris nomen decretum* testatur Dio lib. 55. quamquam A.V.734. Armeniam receperit, ac Tigrani nouo regi diadema imposuerit. Velleius lib. 2. de Tiberio scribit: *Quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta, & ex rege ei præposito, cuius capiti insigne regium sua manu imposuerat, ordinatisque rebus Orientis, ouans triumphare debuerit?* Hæc ille gessit A.V. 734. ex Dione libro 54. & Strabone lib. 17. Nec Augustus ob Armeniam receptam, Imperatoris titulum multiplicauit. Extant eiusdem nummi inscripti: CAESAR DIVI F. ARMEN. RECEP. IMP. VII. Verùm ante annos nouem eidem dicatum fuerat elogium Gruteri pag. 226. 5.

SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS
IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F. COS. QVINCT.
COS. DESIGN. SEX. IMP. SEPT
RE. PVBLICA. CONSERVATA

Augustus A.V.725. quintum consulatum gessit, ac in annum insequentem consul VI. designatus fuit, quo tempore Imperator VII. dicebatur, quem titulum recepta post nouennium Armenia, non multiplicauit. Ille verò anno eodem V.C.725. ob victorias M. Crassi, vti ex Dione proximè notaui, Imperator VII. dictus fuerat. Hoc igitur exemplo præeunte, cum Caius Cæ-

ter Armeniam iterum recepit, nec ipse, neque Augustus *imperatoris* nomen retulerunt.

Interea Caij Cæsaris victoriam, communemque P. R. ob recuperatam Armeniam, lætitiam improuisum infortunium funestauit. Artageram, quæ post Artaxatam, & Arxatam, vrbs Armeniæ præcipua habebatur, Addus præfectus ad rebellionem sollicitauit, ac ciues, quòd ægrè ferrent Tigranis magni stirpe à regni possessione deturbata, Medum hominem à Romanis regem impositum, palam ab Ariobarzane defecerunt. Caius Cæsar Artageræ rebellione intellecta, legiones contra eandem properè ducens, vrbem obsidio cinxit. Addus, cum videret Romanos sub oculos Caij oppugnationem impigrè vrgere, in animum induxit ipsum Cæsarem per dolum occidere, sperans fore, vt Romani amisso duce, collectis statim vasis, ab obsidione discederent. Rem non vno modo auctores narrant; quare sub ipsorum verbis euentum recitabo. Velleij sanè testimonium, qui præsens tribunus militum aderat, primo mihi loco recitandum est. Hæc ille de Caio Cæsare scribit lib. 2. cap. 102. *Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prosperè gessit; mox in colloquium, cui se temerè crediderat, circa Artageram grauiter à quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo vt corpus minus habile, ita animum minus vtilem Reipublicæ habere cœpit*. Dio in excerptis à Zonara ait: *Addus qui Artageram tenebat, eum ad mœnia pellectum, tanquam arcani aliquid dicturus, vulnerauit, ac is quidem vrbe expugnata, captus est*. Strabo, qui id temporis viuebat, hæc tantùm scribit lib. 11. pag. 364. *Artageras ad defectionem perduxit Ador, oppidi præfectus, Cæsari autem duces diuturna oppugnatione id ceperunt, murosque deiecerunt*. At Florus lib. 4. cap. vlt. scribit: *Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem vt thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, stricto ferro cruentat vulnere in tempore. Ceterùm barbarus vndique infesto exercitu oppressus, gladio & pyra, in quam se percussus, immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit*. Rufus in Breuiario rem partem ex Floro exscribens, ait: *Claudius Cæsar nepos Augusti cum exercitu missus ad Orientem, cum per maiestatem Romani nominis facilè cuncta sedasset, atque ei se Armenij, qui tunc temporis validiores erant, cum Parthis dedidissent, iudicesque instituto Pompei prædictis gentibus Claudius Cæsar præficeret, Domnes quidam, quem Parthis Arsaces præposuerat, proditione simulata, libellum, in quo scripti thesauri continerentur, obtulit, quem cum Imperator Romanus legeret intentiùs, vltrò adgressus, gladio vulnerauit*. Hæc vetusti Scriptores. Florus perperam Caium apud Artaxatas vulneratum dicit, id enim contigit apud Artageram, Velleio ac Strabone auctoribus. Rufus verò Claudium falsò nominat, cum Caium scribere debuisset; rursus errat cum ait Parthos se Cæsari dedidisse; etenim ante annum pacem cum Caio fecerant, ea tantùm condicione, vt ex Armenia præsidia reuocarent. Præterea tum Florus tum Rufus Domnem vocant, quem memorati scriptores id temporis viuentes, Addum seu Adorem nuncuparunt; nec illum Parthis Arsaces, sed Armenijs nouus rex Ariobarzanes præposuerat; siquidem Strabo ait: *Artageras ad defectionem Ador oppidi præfectus perduxit*. Itaque recèns à nouo rege defecerat oppidum, auctore præfecto. Si verò Addus post expugnatam vrbem, captus est, vti Dio scribit, Caius propè mœnia in colloquium venit, ac mis-

ac missili ictus fuit, non autem gladio, cum porrectum à barbaro libellum legeret. In Caij cenotaphio Pisano legitur: IPSVM VOLNERIBVS *pro republica* ACCEPTIS, *ex eo casu crudelibus fatis ereptum*. Seneca cap. 34. de consolatione ad Polybium hæc Claudium Imperatorem loquentem inducit: *Caius Cæsar Diui auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suæ annos, Lucium fratrem carissimum sibi, princeps iuuentutis principem iuuentutis amisit, in apparatu Parthici belli; & grauiore mult animi vulnere, quàm postea corporis, ictus est: quod vtrumque idem pijssimè & fortissimè tulit*. Num Caius acceptum vulnus *fortissime* tulerit, nescio; nec enim fidem facit Seneca eo in libro, in quo maximum liberti Claudij adulatorem agit. Interim Caium hoc anno V. C. 756. apud Artageram vulnus accepisse ex ijsdem Senecæ verbis manifestè colligitur, quod & antea mihi prænotatum. Nam cum ex tabula Pisana Lucius obierit circa 21. diem Augusti anno Vrbis 755. Caius qui in Oriente degebat, nuntium mortis Lucij non accepit nisi circa Octobrem *in apparatu Parthici belli*. Igitur nondum Armeniam tenebat, neque adulto autumno, contra eandem mouisset, aut munitissimam vrbem, quæ nisi *diuturna obsidione*, teste Strabone, expugnari potuit, aggressus fuisset, cum in Armenia citiùs hiems incipiat. Hinc constat Artageræ obsidionem, ac vulnus Caij Cæsaris referenda esse in A. V. 756.

Ceterùm cum Caius ex vulnere in pessimam valetudinem incidisset, Augustus eiusdem discrimine intellecto, illum per literas hortatus est, vt Romam reuerteretur, quò faciliùs in patria amissam valetudinem recuperaret. At Caius rescripsit, à re quidem publica se dimissionem petere, malle tamen quicquid sibi vitæ reliquum fata permitterent, procul ab vrbanis tumultibus, in Asia peragere. Velleius loco laudato scribit: *Nec defuit conuersatio hominum vitia eius assentatione alentium; etenim semper magnæ fortunæ comes adest adulatio: per quæ eò ductus erat, vt in vltimo ac remotissimo Orbis angulo consenescere, quàm Romam regredi, mallet*. Dio verò apud Zonaram similiter Velleio idem narrans ait: *Caius autem & iam alioqui parùm firma valetudine, & multo dissolutiore ingenio, ex vulnere ægrotauit: & multò hebetior factus, postulauit, vt priuatam sibi vitam agere liceret. Id Augustus ægerrimè ferens, eum hortatus est, vt in Italiam reuersus, quod vellet, ageret*. Interea qui Caio aderant, eodem vt plurimùm decumbente, ac publica officia declinante, res suas priuatas strenuè promouebant, omnia venum exhibentes, vt aula Caij totius iam Orientis spolijs, inscio Cæsare, oppleretur. Harpyarum agmen ducebat ipsius Caij pædagogus, cuius ac sociorum quamuis lateant nomina, pœnas tamen, quas postea Romæ dederunt, Suetonius publicauit in Augusto cap. 68. *Pædagogum*, inquit, *ministrosque Caij filij, per occasionem valetudinis, mortisque eius superbè auarèque in prouinciam grassantes, oneratis graui pondere ceruicibus, præcipitauit in flumen*. Ita insatiata auri sitis toto tandem Tybere extincta. Augustus acerbè quidem Caij Cæsaris casum tulerat, sed grauiùs eundem turbabat captum Caio consilium in Asia commorandi. Itaque eidem iteratò rescripsit, neutiquam sibi molestum esse studium priuati otij, quod ipse toties à populo Romano postulatum, nunquam impetrarat; satius tamen esse Augusti filium in Italia degere, quàm in Armenia remotissimo Orbis angulo veluti exulem delitescere. Caius verò, inquit Velleius, *diù reluctatus, inuitusque reuertens in Italiam, in vrbe Lyciæ (Lymiram nominant) morbo obijt*. Dio apud Zona-

Zonaram: *Caius naui oneraria in Lyciam aduectus, obijt*. Tacitus lib. 1. Annal. *Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abstulit*. Suetonius in Augusto cap. 65. *Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos; Caio in Lycia, Lucio Massiliæ defunctis*. Seneca pater Caium perperam in Syria defunctum scribit in procemio controuer. 4. nam Velleius ipsam vrbem Limyram, in qua Cæsar acerbo fato sublatus est, nominauit. Vrbis situm in Lycia describit Strabo lib. 14. pagina 458. *Sequuntur*, inquit, *ostia Limyri amnis, & si terra stadia viginti ab his ascenderis, Limyra oppidum*. Ouidius libro 9. Met. V. 646.

— Lyciamque perrerat;
Iam Cragon, & Limyram, Xanthique reliquerat vndas.

Cragon mons est Lyciæ cum vrbe cognomine. In subscriptionibus Synodi Calchedonensis legitur nomen *Stephani Limyrensium* Episcopi. Vbi tamen in subscriptionibus Latinis perperam additur *Limyra ciuitatis Lydiæ*, vbi *Lyciæ* reponendum. Epistolam verò Synodicam prouinciæ Lyciæ ad Leonem Imperatorem tom. 4. Concil. edit. Labbei pag. 940. cum collegis subscribit *Stephanus Episcopus Limyrenus*. Et in Synodo II. Constantinopolitana adfuit inter Lycios Episcopos *Lupicinus Limyrensis*. Hunc vitæ exitum habuit Caius Cæsar annum agens tertium supra vigesimum, & vt in Pisano eiusdem cenotaphio legimus, *ex volneribus pro re publica exceptis, ex eo casu crudelibus fatis ereptus, Populo Romano iam designatus iustissumus ac simillumus Parentis sui virtutibus Princeps*. Gentiles in morte suorum fata crudelia incusabant. Virgilius 4. Georg. 494

— en iterum crudelia retrò
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

In antiquo epitaphio Gruteri pag. 607. 4.

Si pensare animas sinerent crudelia fata.

Dies qua Caius Cæsar decessit, ex Pisana tantùm inscriptione intelligitur; ibi enim coloniæ Decuriones iubent: *Diem eum, quo die Caius Cæsar obit*, QVI DIES EST A. D. VIIII. K. MARTIAS, *pro Alliensi lugubrem memoria prodi*. Illas literas A. D. Rhenanus in notis Liuianis non intellexit. Nam cum in lib. 7. dec. 3. legeret de die ludorum Apollinarium: *Itaque ipse primus ita vouit, fecitque A. D. III. Nonas Quinctiles*, scribit in vetusto codice legi: *Ante diem III. Nonas Quinctiles*, sed planè reponendum esse: *Ad tertium Nonas*, nullo puncto A & D abs se separatis. Sed optimè Sigonius nulla opus correctione monstrauit. Nam ea loquendi formula doctiores quique olim vsi sunt. Cicero in prima Catilinaria ait: *Meministine me ante diem XII. Kal. Nouembris dicere in Senatu certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Kal. Nouembris, C. Manlium &c.* Et postea: *In ante diem V. Kal. Nouembris*. Sallustius in Catilinaria scribit C. Manlium arma cepisse *ante diem VI. Kal. Nouembris*. Cæsar lib. 1. de bello Gallico cap. 6. *Is*, inquit, *dies erat ante diem V. Kal. Aprilis*. Et quidem dum Cicero ait: *In ante diem V. Kal.* nullo pacto correctio Rhenani admitti potest, nempè *in ad diem V. Kal.* quod itidem patet ex altera præpositione præposita apud Gruterum pag. 298. in fastis Colotiani fragmenti, vbi dies initi Triumuiratus ita signatur: EX. A. D. V. K. DEC. *Ex ante diem V. Kalendas Decembris*; & apud Ciceronem lib. 3. ad Atticum epist. 17. *ex ante diem Non. Iun. vsque ad pridie*

die

die Kal. Septembris. Extant vetustæ inscriptiones eadem chronologica formula obsignatæ. Nam pag. 328. legitur: *C. Silano C. Furnio Cos.* A. D. XIII. K. MART. Pag. 120. 5. A. D. XIIII. K. IVN. Pag. 563. A. D. XI. K. IVN. Itaque rectè in Caiano cenotaphio bis scalptum fuit: A. D. VIIII. *K. Martias: Ante diem nonum Kal. Martias*. Porrò obseruaui viros eruditos eam dicendi formulam non intellexisse. Nam putant notam illam temporis *ante* idem ac pridie diei signatæ significare, ac perinde esse scribere: *decimo* Kal. *Martias*, ac *ante diem VIIII.* Kal. *Martias*. Plutarchus in Romulo scribit Romam conditam τῇ πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Μαΐων. Lappus vertit: *ad duodecimum Kal. Maij*, cum tamen Latinè reddendum fuisset: *ante vndecimum* Kalendas *Maias*. Ricciolius lib. 4. Chronologiæ tomi prioris cap. 2. num. 19. recitatis verbis Plutarchi, ait: *Dixit autem* ante vndecimum Kal. Maias, *fortasè quòd festum illud à vespera antecedenti inchoabatur*. Fateor me risisse hasce primas Vesperas festiuas apud Romanos. Et planè mirum videtur virum, qui chronologiæ *Reformatæ* titulum suo volumini præfixit, rem apud Chronologos passim memoratam, ignorasse. Idem autem est dicere: *Ante diem XI.* Kal. ac *XI.* Kal. vel *ad XI.* Kalendas. Et sanè hic designandi temporis character seu formula in Græcis monumentis passim occurrit. Actio 1. Synodi Ephesinæ dicitur celebrata πρὸ δέκα καλανδῶν Ἰουλίων. Rectè vertit antiquus interpres: *Decimo Kalendas Iulij*. Item Actio prior Synodi Calchedonensis scribitur habita τῇ πρὸ ὀκτὼ ἰδῶν Ὀκτωβρίων. Reddit optimè interpres: *Sub die octauo Idus Octobris*. In Græcis etiam saxis antiquitùs inscriptis Gruteri pag. 316. 1. legitur: ΠΡΟ.ΙΖ.ΚΑΛ.ΙΟΥΝ. *Ante XVII. Kal. Iunias*. Et pag. 499. 12. ΠΡΟ Γ. ΝΩΝΩΝ ΜΑΙΩΝ. Ante tertium Nonas Maij. Sed ex Latinis aurei sæculi Scriptoribus id ipsum ostendo. Cicero A. V. 710. die 20. Decembris orationem in Senatu habuit, qua eundem ad pristinam libertatem recuperandam hortatus est, cum post occisum Cæsarem, M. Antonius obsesso D. Bruto intra Mutinam, tyrannidem affectare videretur. Hanc verò diem Cicero non minùs quàm Nonas illas suas Decembris, semper in ore habuit, ac passim in orationibus postea habitis, & in epistolis ad Proconsules scriptis, vir suarum rerum iactantissimus, celebrauit. Itaque initio Philippicæ sextæ ait: *Causa fortissimis optimisque consulibus Kalendis Ianuarijs de Republica primùm referendi fuit, ex eo quòd decimo tertio Kal. Ianuarias Senatus, me auctore, decreuit. Eo die primùm, Quirites, fundamenta iacta sunt Reipublicæ*. Eandem diem 20. Decembris aliter exprimit alijs in locis, nempè: *Ad XIII.* Kal. *Ianuarias*. In Lib. 10. fam. epist. 28. ad C. Trebonium Proconsulem Asiæ (quam tamen epistolam non accepit, occisus à Dolabella) scribit: *Cum Senatum ad XIII.* Kal. *Ian. Tribuni plebis vocauissent &c. Hic dies, meaque contentio, atque actio spem primùm populo Romano attulit libertatis recuperandæ*. Ita scribit: *ad XIII.* Kal. *Ian.* lib. 11. epist. 6. ad D. Brutum, & libro 12. epist. 22. ad Q. Cornificium, & epist. 25. ad eundem: *Ego, mi Cornifici, quo die primùm in spem libertatis ingressus sum, & cunctantibus ceteris, ad XIII.* Kal. *Ian. fundamenta Reip. ieci*. Ita etiam loquitur in fine philip. X. At in philippica XIV. eandem diem aliter designans ait: *Memoria tenent me ante diem XIII.* Kal. *Ian. principem reuocandæ libertatis fuisse*. Et philippica V. ait: *Ante diem XIII.* Kal. *Ian. decretis vestris eum concidistis: constituistis, vt hæc ad vos Kal. Ianuarijs referrentur, quæ referri videtis*. Hanc verò philippicam V. Cicero ipsis Kalendis Ianuarijs Hirtio & Pansa Coss.

A. V.

A. V. 711. à parilibus, recitauit, vt ex initio eiusdem patet. Porrò ibidem ait: *Recordamini qui dies nudius tertius decimus fuerit &c.* Reuocat in memoriam P. C. quæ die 20. Decembris contra M. Antonium decreuerant. Ex his apertè colligitur pro eadem die designanda Ciceronem dixisse *XIII. Kal.* & *ad XIII Kal.* ac denique *ante diem XIII. Kal. Ianuarias*. Alciatus *ad L.* 132. *D. de verb. signif.* cum in philippica V. legisset: *Ante diem XIIII. Kal. Ianuarij*, ac postea ex laudatis alijs locis eiusdem Ciceronis intellexisset eundem diem esse XIII. Kal. Ianuarij, scribit *ante diem decimum Kalendas* idem esse ac *nono Kalendas*, cui etiam opinioni Budæus adhæsit. Et sanè in septem codicibus Mediceis in memorata philippica quinta legitur: *Ante diem XIIII. Kalendas Ianuarij*. Verùm ibidem legendum esse *ante diem XIII.* ex correctiori codice eruditi obseruarunt, quos inter Paullus Manutius in notis ad epist. 8. lib. 8. familiarium. Ibi verò alium locum indicat, ex quo idem loquendi modus, auctore Cicerone, clarissimè explicatur. Cicero epist. 5. lib. 16. hæc ad Tironem scribit: *Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi literas ante dederamus, vnum diem commorati sumus, quòd Quintus nos consecutus non erat, is dies fuit Nonis Nouembris. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem octauum Idus Nouembris has literas dedimus.* Hic planè euanescunt primæ vesperæ Riccciolij. Nam Cicero *Nonis Nouembris*, id est, die quinta apud Alyziam degit; inde ante lucem proficiscens *ante VIII. Idus*, id est, die sexta insequenti, eas literas Tironi scripsit. Itaque idem est dicere *ante VIII. Idus*, ac *octauo Idus*. Idem ostendi posset ex epist. 9. eidem Tironi scripta, si nouissima clarissimi Græuij lectio reciperetur, vbi scribit: *Id erat A. D. VII. Kal. Decembris* &c. sed quod ceteri legunt: *Ad VII. Kal.* illud testimonium omitto. Suetonius in Claudio cap. 45. de eodem scribit: *Excessit tertio Idus Octobris*. At Seneca in ludo in morte eiusdem: *Ante*, inquit, *tertium Eidus Octobris*. Tacitus verò narrans quæ post illius Principis obitum statim contigere, ait: *Tunc medio diei, tertio ante Idus Octobris, foribus palatij repentè diductis, comitante Burrho, Nero egreditur ad cohortem*. Itaque apud Latinos scriptores idem dies significatur diuersis hisce scribendi formulis: *Tertio Idus: Ante tertium Idus: tertium ante Idus*. Censorinus in aureo libello de die Natali cap. 8. edit. Aldi, de annis Nabonassari ait: *Sed horum initia semper à die prima mensis eius sumitur, cui apud Ægyptios nomen est* θωθ; *quique hoc anno fuit ante diem VII. Kalendas Iulias, cum abhinc annos centum Pio & Bruttio Præsente Coss. iidem dies fuerint ante diem XII.* (lege XIII.) *Kalendas Augusti*. Hæc Censorinus scribebat Vlpio & Pontiano Coss. A. V. 991. vt ibidem ipsemet testatur. Quo sanè anno die 25. Iunij incipiebat annus Nabonassari 986. vti rectè post Scaligerum lib. 3. doctr. temp. docuerunt Petauius lib. 9. doctr. temp. Bucherius pag. 233. in canones Victorij, alijque Chronologi. Ricciolius par. 1. Chronol. lib. 5. cap. 5. num. 2. in eodem luto hærens, priorem locum Censorini corrigendum dicit, nempè legendo: *ante diem VI. Kal. Iulias*, vt initium Thoth cadat eo anno in meridiem diei 25. Iunij; alterum verò locum nulla emendatione indigere putat, ac proinde rectè scriptum: *ante XII. Kal. Augusti*, nempè die 20. Iulij. Liuius lib. 27. cap. 25. scribit ludos Apollinares stato die primùm factos *ante diem III. Idus Quintiles; is dies deinde solemnis seruatus*. At in veteri Kalendario à Lambecio V. C. integro publicato in Iulio mense legitur: *III. Idus, Apollinares*. Gellius lib. 15. cap.

cap. 22. ait: *Ante diem tertium Nonas Ianuarij M. Cicero natus est*. Cicero autem natum se scribit *tertio Nonas Ianuarias* lib. 7. ad Atticum epist. 5. & lib. 13. epist. 41.

Paullus I. C. *D. de verb. significat. L. Anniculus* 132. vti legunt Alciatus in commentarijs ad eandem legem, & Rebuffus, alijque post Vallam libro 4. Elegantiarum cap. 80. ait: *Anniculus amittitur qui extremo anni die moritur. Et consuetudo loquendi id ita esse declarat:* Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, *vtroque sermone vndecima dies significatur*. Hoc doctissimi Iuris Consulti testimonio improbata Riccioлij interpretatio confirmari nonnullis fortè videbitur. Et sanè Paullus Episcopus Fori Sempronij in erudito opere de canone Paschali, laudatis verbis Paulli probat ante diem decimum Kalendarum vndecimum ante easdem Kalendas diem designare. Mirum quàm difficilis memoratus textus Iuris consultis visus fuerit. Accursius *malam literam* vocat. Budeus ait Paullum ea scribendi formula Lectores potiùs morari, quàm eosdem docere voluisse. Antonius Augustinus libro 4. Emendat. scribit mendosè verba Paulli exscripta. *Nos*, inquit, *ita scriptum Florentiæ vidimus: Neutro enim sermone vndecim dies significantur*. Nempè autographum Pandectarum Florentiæ summa religione custoditum, consuluit. Verùm quamuis sensum autographi exhibuerit, ipsissima tamen verba neutiquam reddidit. Cùm nuper Theodorus Gronouius Ioannis Friderici filius, ac Iacobi frater, Florentiam aduenisset, ac Serenissimo COSMO III. quod ceperat, consilium aperuisset, edita Pandectarum volumina cum autographo, quod inter Palatij cimelia seruatur, conferendi; tum Magnus Dux, quò celeberrimorum codicum nitor quàm maximè promoueretur, haud religioni duxit bina illa volumina ad faces olim & quidem rarissimè, vt nonnulli ab eorundem lectione exclusi, obiecerunt, ostensa, eidem Gronouio lustranda permittere. Itaque vnà cum ipso hæc in altero Pandectarum codice verba obseruaui: *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum; neque vtro enim sermone vndecim dies significantur*. Ex hac autem germana lectione textus Riccioli opinio iterum refellitur, vnàque reijciuntur Alciati, Rebuffi aliorumque interpretationes, quas ex corrupto loco Paulli inani opera commenti sunt. Et sanè Rebuffum in opinione Ricciolij fuisse patet, quòd cum dixisset quosdam ita textum Paulli legere: *Neutro enim sermone vndecimus dies significatur*, statim ait: *Quæ si ita legerentur, falsum diceret textus quòd ante diem decimum non significetur vndecimus; quamobrem reijciendus est hic intellectus vltra columnas Herculis, vt qui nullum habeat sensum vel veritatem*. Ridere libeat, quamuis tam procul distent, ad hasce Rebuffi columnas Herculis. Etenim illa verborum Paulli recitatio optimum sensum habet, & verissima est, quamuis non ijsdem Iuris Consulti verbis expressa. Idem enim *Lib.* 134. *D. de verb. significat.* ait: *Anniculus non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur, incipiente planè, non exacto die*. Itaque qui inchoato extremo anni die moritur, vt inquit *L.* 132. *anniculus amittitur*, quod probat argumento à vulgata loquendi consuetudine ducto, qua dicentes *ante diem decimum Kalendarum*, ipsum diem termini, nempè primas sequentes Kalendas computamus, non autem diem vndecimum qui Kalendas sequitur, nempè diem secundum mensis. Quare inquit I. C. etiam anniculum amitti, qui ipso die CCC. sexage-

ſimo quinto *incipiente planè*, *non exacto* amittitur; neque neceſſe eſt amitti die primo anni inſequentis. Itaque conſtat, auctore celeberrimo iuris Conſulto, ea vulgata dicendi formula: *Ante diem decimum* Kalendarum, non ſignificari vndecim dies, ſed tantùm decem, ipſis Kalendis computatis.

Hoc etiam loquendi modo veteres Patres locutos video. S. Innocentius Papa in epiſt. XI. ad Aurelium Primatem Africæ ſcribit: *Nam cum ante diem vndecimum Kalendarum Aprilium penè Luna XVI. colligatur (nam quodpiam minus eſt) itemque cum in ante diem quartum Kalendarum earundem veniat XXIII. exiſtimaui XI. Kalendarum memoratarum die, feſta Paſchalia celebranda*. His planè characteribus deſignatur Paſcha anni epochæ vulgaris 414. celebratum XI. Kal. Aprilis, Cyclo Solis III. Lunæ XVI. lit. D. Luna Alexandrinis XVI. itemque Victorio in canone Paſchali, vti eruditè docet Bucherius in eundem canonem cap. 5. & 7. Quod quidem Paſcha die 22. Martij celebratum, dicitur ab Innocentio peragendum *ante diem XI. Kalendarum Aprilium*. Lactantius in lib. 4. Inſtitut. cap. 10 ſcribit Chriſtum Dominum paſſum fuiſſe *ante diem decimum Kal. Aprilis*; idem verò in lib. de morte perſecutorum quem Stephanus Baluzius diligentiſſimus æquè ac eruditiſſimus Eccleſiaſticæ antiquitatis reſtaurator nuper publicauit, cap. 2. ait: *à Iudæis cruciatus eſt poſt decimum diem Kalend. Aprilis*. Nullam verò in Lactantio antilogiam eſſe tradit vir inſignis in notis ad idem caput 2. *Idem*, *enim* inquit, *valet* poſt diem *ac* ante diem, *vt monet Paulus in L. Anniculus*. Verùm doctiſſimi Interpretes ſecùs Paulli textum intelligunt. Antonius Auguſtinus lib. 4. Emendat. ad laudatam legem Paulli ait: *Ante diem tertium Nonas*, *&* *tertiò Nonas*, *&* *die tertio poſt Kalendas idem eſſe deprehenditur*. Hæc Cuiacij verba in Aduerſarijs olim notaui: *Poſt diem X. Calend. ſignificatur dies decima poſt Calendas*, *vt ipſæ Calendæ computentur*. *Ergo poſt diem X. Calend. Ianuarij id eſt IIII. Idus Ianuarij*. Rectè notat P. Manutius in epiſt. 12. lib. 3. familiarium Tullij *ante diem tertium Nonas*, veteres Latinos dixiſſe, id eſt, *tertio die ante Nonas*; nam cum dicitur *tertio Nonas*, conciſa locutio eſt; ſubintelligitur enim *die ante*; ſiquidem præpoſitio tacita Kalendas in quarto caſu regit. Quare *poſt decimum diem Kalend. Aprilis*, idem eſt ac *decimo die poſt Kalendas Aprilis*. Plutarchus ſcribit Ciceronem natum ἡμέρα τρίτη τῶν νέων καλανδῶν. Achilles Bochius vertit: *Tertio Kalendas Ianuarij*, quod perperam dici olim eruditis adnotatum. Fabricius in vita Ciceronis rectè ait: *Tertio die Kalendarum nouarum natum Ciceronem*, *ſiue poſt tertium diem Kalendarum Ianuarij*, *quo genere loquendi non quartus*, *ſed tertius dies Ianuarij ſignificatur &c.* Cœlius lib. 8. famil. epiſt. 7. ſcribit Ciceroni Pompeium dixiſſe: *ſe ante Kal. Martias non poſſe ſine iniuria de prouincijs Cæſaris ſtatuere*; *poſt Kalendas Martias ſe non dubitaturum*. Illa particula, *poſt*, dies Kalendas Martij inſequentes deſignat, ſed indeterminatè; adde numerum certum *poſt decimum Kal. Martias*, decimam Martij diem ſignificabis; etenim *dies decima* tum ante, tum poſt Kalendas eſſe poteſt; at præpoſitio temporis *poſt* decimæ diei præpoſita, eandem ad propriæ ſignificationis modum determinabit, vt non decima ante Kalendas, ſeu decima poſt Kalendas denotetur. Neque Paullus memoratæ doctiſſimi Baluzij opinioni ſuffragatur. Nam ſcribit, neutra loquendi formula *ante diem decimum Kalend.* & *poſt diem decimum Kalend.* diem vndeci-

deci-

decimam significari, sed decimam, non quidem eiusdem mensis, sed tum decimam diem ante, idest, præcedentem Kalendas, tum decimam post, nempè posteriorem Kalendis. Hinc Caius I. C. eodem D. libro L. 233. ait: *Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur*; nempè III. Nonas Ianuarias. Hinc apparet alium planè mensem significari hisce loquendi phrasibus: *Ante decimum Kal. Aprilis:* ac *post decimum Kal. Aprilis*; priori enim modo dicendi designatur dies 23. Martij; altero verò dies posterior decimo Kal. Aprilis. Quare Lactantij verborum formula neminem veterum Latinorum auctorem habet, ac doctissimis recentioribus improbatur. Scio Astronomos diem à meridie præcedentis ad meridiem insequentis diei numerare. Hinc dies 23. Martij post meridiem ipsis dicitur *post diem decimum Kalendas Aprilis*. Lactantius vt designaret tempus diei, qua passus est Dominus, videlicet post meridiem diei 23. Martij, scripsit iuxtà modum loquendi Astronomorum. Hæc tamen non quidem eruditissimo Baluzio opposita, sed proposita, ac eiusdem censuræ supposita velim.

Ex hucusque disputatis verba illa Caiani Cenotaphij A. D. VIIII. K. MARTIAS optimè intelliguntur, nempè designare: *Ante diem IX. Kalendas Martias*, seu *Nono Kalendas Martias*, videlicet diem XXI. Februarij, qua Caius Cæsar excessit. Scaliger libro 2. emendat. temp. agens de anno veteri Romanorum pagina 166. ait: *Locutio autem illa* ANTE DIEM *comprehendit etiam tempus proximum ante ortum, imò à media nocte ad ortum.* Etenim Romani diem à media nocte ad proximè insequentem mediam noctem numerabant, vti notant Censorinus capite 10. de die Natali & Macrobius libro 1. Satur. cap. 3. Hinc Scaliger putat ea phrasi *ante diem* propriè significari tempus diei inchoati à media nocte ad ortum Solis, quod Ausonij testimonio confirmat ad Paulinum scribentis: *Iam prima nox erat ante diem nonum decimum Kalend. Ianuariarum, cum reddita mihi sunt literæ tuæ oppidò quàm literatæ*. Hæc tamen nihil probant; siquidem etiamsi ille Paulini literas accepisset prima vel secunda vigilia, rectè dixisset eas se literas accepisse nocte ante diem XIX. Kalendarum. Et sanè Scaliger eam opinionem ex pluribus Ciceronis locis deducere poterat, quorum nonnulla laudabo. In lib. 4. ad Atticum epist. 3. ait: *Ante diem XII. Kalend. Decembris Milo media nocte cum magna manu in campum venit:* Et postea: *Ante diem VIII. Kalendas hæc ego scribebam, hora noctis nona*. Ibidem initio epist. 4. *Periucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kal. Februarias, ante lucem*. Lib. 1. famil. epist. 2. ad Lentulum editionis Græuij: *Hæc scripsi A. D. XVI. Kal. Febr. ante lucem*. Lib. 16. epist. 5. ad Tironem: *Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII. Idus Nou. has literas dedimus*. Ceterùm ex his alijsque similibus loquendi formulis, quæ in Ciceronis epistolis occurrunt, oppositum potiùs probari puto, quàm id quod Scaliger excogitauit. Nam si *ante diem* propriè significat tempus diei à media nocte ad ortum, cur Cicero huic characteri temporis *ante diem* toties addit *ante lucem?* cum verò hæc designatio temporis diei haud superfluò addita fuerit, consequens est, vt eis verbis *ante diem* antelucanum tempus non indicetur. Idem Cicero libro 15. fam. epist. 4. ad Catonem edit. Græuij ait: *A. D. quartum Idus Octobres, cum aduesperasceret, expedito exercitu, ita noctu iter feci, vt ad tertium Idus Octobres cum lucisceret, in Amanum ascenderem.*

Ita *ante diem* vespertino quoque tempori applicatur. Verùm quod P. Manutius, alijque legunt *ad IV. Idus Octobris*, produco alterum testimonium ex lib. 11. famil. epist. 6. ad D. Brutum, vbi hæc Cicero scribit: *Cum Tribuni plebis edixissent vt Senatus adesset ad XIII. Kal. Ianuar.* (Græuius legit A. D. XIII. &c.) Postea addit: *Itaque in Senatum veni mane: quod cum esset animaduersum, frequentissimi Senatores conuenerunt*. Igitur Cicero *mane* in Senatum venit die 20. Decembris. Censorinus cap. 10. de die Natali ait: *Secundum diluculum vocatur* mane, *cum lux videtur*. Concinit Macrobius 1. Sat. cap. 3. *Diluculum*, inquiens, *cum incipit dignosci dies*; *indè* mane, *cum dies clarus*. Cum verò Senatores intellexissent Ciceronem *mane*, idest, *claro die* in Senatum iuisse, eò & ipsi conuenerunt, à quibus factum est decretum in fauorem Bruti contra M. Antonium, quod Cicero in laudatis superiùs locis philippicæ V. & X. dicit formatum *ante diem XIII. Kal. Ianuarias*, quod sanè orto iam Sole conditum fuit. Itaque *ante diem* propriè etiam significat tempus diurnum, non autem à media nocte ad lucis ortum. Liuius lib. 27. scribit ludos Apollinares factos *ante diem tertium Nonas Quintiles*. At ludi Apollinares non ante lucem, sed sole iam luciscente edebantur. Nam idem lib. 37. ait: *Ludis Apollinaribus A. D. V. Idus Quintiles, calo sereno, interdiu obscurata lux est, cum Luna sub orbem Solis subijsset*. Hac de eclypsi disputat Bullialdus in epistola ad Gronouium seniorem contra Scaligerum ac Petauium. Cæsar libro 1. de bello Gallico cap. 7. hostium legatis respondit: *Si quid vellent, ante diem Idus Aprilis reuerterentur*. Deinde: *Vbi ea dies quam constituerat cum legatis, venit, legati ad eum reuertuntur*. Quo loco diem vulgariter seu ciuili modo accipit post ortam lucem. Ex his quæ prolixiùs prosecutus sum, patet quid illis verbis A. D. VIIII. K. MARTIAS in Caiano lapide significetur, nempè non dies 20. Februarij, sed dies 21. eiusdem mensis, non tamen eius diei tempus à media nocte ad lucem, vti Scaliger arbitrabatur, sed integer dies à media nocte ad proximè insequentem mediam noctem, intra cuius diei tempus Caius Cæsar dicitur decessisse. In altero etiam Cenotaphio decernitur sacrificium quotannis faciendum Dijs Manibus Lucij Cæsaris A. D. XII. K. SEPT. *ante diem duodecimum Kal. Septembris*. Hoc tamen post mediam noctem ante lucem fieri oportebat; nam statim post mediam noctem Dijs Manibus Romani sacrificabant, vti dissert. 3. explicabitur.

Quo verò anno Caius Cæsar obierit, olim dubitatum est. Nam Scaliger in notis Eusebianis ac Caluisius in Chronico putarunt eundem extinctum A. V. 748. Pighius eiusdem mortem recitat tom. 3. Annalium sub consulatu Ælij Lamiæ & M. Seruilij V. C. 756. Baronius in apparatu num. 86. ante exitum A. V. 751. Verùm ex eiusdem Cæsaris Pisano cenotaphio annus mortis duplici charactere designatur V. C. 757. à parilibus. Etenim ibidem dicitur nuntius mortis Caij Pisas allatus IV. Nonas Apriles, cum Augustus esset TRIBVNICIAE POTEST. XXVI. Ex prænotatis cap. 15. primus annus Tribuniciæ potestatis Augusti incœpit A. V. 731. V. Kal. Iulias; igitur A. V. 757. IV. Nonas Apriles labebatur annus Tribuniciæ potestatis XXVI. vsque ad diem V. Kal. Iulias. Præterea eadem statim die nuntio obitus Caij intellecto, funebres honores à Pisanis colonis eidem decreti fuerunt AD IIII. NONAS APRILES, QVAE sex. AELIO CATO, C. SENTIO SATVRNINO COS. FVERVNT. Horum consulatus in fastis incidit in A. V. 757. Hinc patet

Ca-

Caium Cæsarem è vita migrâsse die 21. Februarij A.V.756. cum die 21. Aprilis annus V.757. inchoaretur, Epochæ vulgaris Christi Dionysianæ IV. Suetonius de Tiberio cap. 15. scribit: *Caio ac Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto*. Idem autem in Augusto cap. 65. dixerat: *Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos*. Hæsit veluti ad aquas Casaubonus, ac pro *intra triennium*, putat *intra biennium* legendum, additque: *In definitione temporis nonnullus mihi scrupulus, quem euelli cupio magis, quàm possum euellere*. Nulla est in Suetonij dictis antilogia. Nam Lucius obijt die circiter 20. Augusti A.V.755. vti patet, ex eiusdem cenotaphio, & fusiùs exposui cap. 15. Caius verò è viuis excessit die 21. Februarij A.V.757. mense Aprili inchoando, ex altero Pisano lapide. Ita in duodeuiginti mensium spatio ambos Augustus amisit. At *intra triennium* defuncti dicuntur, quia Caius post Lucij mortem superstes fuit parte anni Iuliani 47. vsque ad exitum Decembris, item altero anno insequenti, ac parte anni Iuliani 49. à Kal. Ianuarijs ad VIIII. Kal. Martias; atq; adeo intra triennium ambo defuncti sunt. Lipsius triennium Suetonio memoratum computat à reditu Tiberij in Vrbem ac mortem Caij. Sed hoc perinde est; siquidem Tiberius Romam reuersus est adulto anno ab V.C. 755. vno aut altero tantùm mense ante obitum Lucij Cæsaris. Velleius qui militum tribunus sub Caio in Oriente militauit, narrata illius morte, ait: *Cum ante annum fermè L. Cæsar, frater eius, Hispanias petens decessisset*. In quibusdam editionibus cum L litera, qua prænomen *Lucij* designatur, ab imperitis nota numeralis putaretur, scripsere: *cum ante annum fermè quinquagesimum frater eius &c.* Ceterùm aduerbium *fermè* idem est ac plus, minùs, ac promiscuè accipitur pro vtroque. Cum autem Caius aliquot menses supra annum Lucio Cæsari superstes fuerit, Velleius scripsit Lucium ante annum fermè mortuum. Anni Tribuniciæ potestatis Augusti in vtroque lapide designati, haud sinunt ea de re nos dubitare. In cenotaphio Lucij annuæ inferiæ eidem decretæ dicuntur *XIII. Kal Octobris*, cum Augustus esset *Tribunicia potestatis* XXV. Annus Tribuniciæ potestatis XXV. finem habuit die 27. Iunij A.V. 756 quum incœpit Tribunicia potestas XXVI. qua labente die 2. Aprilis, morte Caij Pisis intellecta, annua sacra eiusdem Manibus à Pisanis decreta sunt. Cum autem in Caiano lapide dicitur ob mortem eiusdem renouatus dolor, NONDVM QVIETO LVCTV, quem ciues ob demortuum Lucium Cæsarem susceperant: illis verbis doloris magnitudinem, Augusto adulantes, exaggerant, quasi aliqua suscepti dudum luctus vestigia superessent. Hinc eleganter luctu *nondum quieto* dixerunt, non autem *nondum finito*, quia vel ipsæ mulieres post annum ab amisso viro, luctum finiebant. Ita Pisis finitus erat luctus, & per emphasin nondum quietus dicitur, &, vt ego quidem arbitror, fingitur. Stephanus Baluzius exactissimæ eruditionis scriptor, & ob plurima vetustioris Ecclesiæ monumenta è cariosis codicibus magno sacræ historiæ incremento publicata, nobis posterisque cum honoris præfatione nominandus, in doctissimis notis ad cap. 45. Lactantij de mortibus persecutorum, plura exempla colligit, in quibus aduerbium *fermè* additur numero determinato, ita tamen vt non minùs, sed eodem plus aliquid exprimatur. S. Augustinus cap. 23. libri post Collat. ad Donatistas ait Ælianum Proconsulem cognouisse causam Felicis Aptungitani XV. Kal. Martias *post menses fermè quatuor* ab Synodo S. Melchiadis Papæ contra Donatum,

quæ

quæ tamen habita fuerat die 2. Octobris; nempe intercesserant inter vtrumque iudicium menses quatuor cum dimidio.

CAPVT XVIII.

Augustus domesticis infortunijs conflictatus. Luctus eiusdem in morte Caij. Asinius Pollio quòd eo luctu instante, cum amicis cœnasset, ab Augusto reprehensus. Idem Tiberium Neronem ac Agrippam Posthumum Cæsarum fratrem adoptat. Basilica Caij ac Lucij ab Augusto, porticus à Liuia in honorem eorundem extructa. Caij Cæsaris ossa ac cineres Romam deferuntur. Augustus nemus sub nomine Cæsarum conserit.

AVgustus dudum ad infortunia familiæ ac frequentia suorum funera obduruerat. Nam Marcellum ex Octauia sorore nepotem, quem imperij successorem destinabat, in ipso flore iuuentæ amiserat. Agrippam generum veteri amicitia ac constanti fide, rebusque domi ac foris gestis, sibi quàm maximè probatum, extulerat. Iuliam vnicam filiam ob impudicitiam in exilium deportandam iusserat. Drusum priuignum bellicosissimum ac felicissimum iuuenem, quem teste Suetonio cap. 1. de vita Claudij *cohæredem semper filijs instituerat*, quem defunctum ita pro concione laudauerat, *vt Deos precatus sit, similes ei suos Cæsares* Caium ac Lucium *facerent*; hunc, inquam magnæ Germaniæ partis victorem extinctum viderat. Pedo Albinouanus de Augusto canit:

Ille vigil, summa sacer ille locatus in arce,
Res hominum ex tuto cernere dignus erat.
Nec fleri ipse suis, nec quemquam flere suorum,
Nec quæ nos patimur vulgus, & ipse pati.
Vidimus erepta mœrentem stirpe sororis,
Luctus vt in Druso publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, sepulcro,
Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix posito Agrippa, tumuli benè ianua clausa est.
Perficit officium funeris ecce soror.
Ecce ter ante datis, iactura nouissima Drusus
A magno lacrymas Cæsare quartus habet.
Claudite iam Parcæ nimiùm reserata sepulcra;
Claudite: plus iusto iam domus ista patet.

At quintùm in funere Lucij, ac post octodecim menses Caio extincto, sextùm feralis domus ianua reseranda eidem fuit. Hæc de Augusto prodit Suetonius cap. 65. *Aliquanto autem patientiùs mortem, quàm dedecora suorum tulit. Nam Caij, Lucijque casu non adeo fractus, de filia absens, ac libello per quæstorem recitato, notum Senatui fecit*. Augusti tamen luctum in obitu Caij ex eiusdem cum Asinio Pollione querelis intelligimus. Do auctorem Senecam patrem in procemio quarti controuersiarum scribentem:

Cum

Cum mortuo in Syria (Lycia dicendum erat) *Caio Cæsare, per codicillos questus esset Diuus Augustus, vt erat illi clementissimo viro non ciuiliter tantùm, sed etiam familiariter, quòd in tam magno & recenti luctu suo, homo carissimus sibi, pleno conuiuio cœnasset, rescripsit Pollio*: Eo die cœnaui, quo Herium filium amisi. *Quis exigeret maiorem ab amico dolorem, quàm à patre?* Cum Tiberius ægrè ferret tandiu luctum Romæ ob Germanici mortem continuari, edicto populum monuit, vt dolori modum adijceret: *Referendum*, inquiens, *iam animum ad firmitudinem, vt quondam Diuus Iulius amissa vnica filia, vt Diuus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam*. Tacitus lib. 3. Annalium. Ceterùm Augustus, quò imperantem familiam vtroque Cæsare viduatam, nouis ascitis successoribus, stabiliret, quarto post Caij mortem mense exacto, V. Kal. Iulias Tiberium Claudium Neronem, ac Agrippam Posthumum nostrorum Cæsarum fratrem, in filios adoptauit, qua die, teste Velleio, Tribuniciam iterum potestatem Tiberio contulit. Lucij tamen ac Caij nomina adeo quoad vixit, eiusdem menti inhæsere, vt cum post nouennium à morte Caij, L. Planco ac C. Silio Coss. V.C. 766. à Parilibus tertio Nonas Aprilis testamentum faceret, illud ex Suetonio cap. 101. in hæc planè verba inchoauerit: *Quoniam sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia, & sextante hæres esto*. Idem vero Augustus Caij ac Lucij memoriam ad seros posteros transmissurus, ingentis molis Basilicam eorundem nomine inscripto, extruendam curauit. Hoc tabulæ Ancyranæ produnt, in quibus Gruteri pag. 232. legimus.

Forum . Iulium . & . Basilicam . quae . fuit . inter aedem . Castoris . & . Saturni . caepta . profligata que . opera . à . patre . meo . perfeci . & . eandem Basilicam . consumatam . incendio . ampliato . eius solo . sub . titulo . nominis . filiorum (CAI . ET LVCI) *cum* . viuus . non . perfecissem . perfeci . ab haeredibus .

Hanc Caij ac Lucij Basilicam laudat Ouidius lib. 2. de Ponto elegia 2. ad M. Valerium Messallinum, vbi cum dixisset Augustum post debellatam Pannoniam, ac Delmatiam, Romam laurea coronatum redijsse, ait:

Quem pia vobiscum proles comitauit euntem,
Digna parente suo, nominibusque datis.
Fratribus assimilis, quos proxima templa tenentes,
Diuus ab excelsa Iulius æde videt.

Tiberium designat ab Augusto vnà cum Cæsareo nomine, in filium adoptatum, quem fratribus Caio ac Lucio ab eodem antea Augusto adoptatis assimilem dicit, eorumque nomine inscriptum templum, licèt nondum perfectum, appellat. Ouidius hanc epistolam scripsit A. V. 762. Sextus Rufus in libello de regionibus Vrbis in Circo Maximo post templum Castoris designatum, ait: BASILICA CAI ET LVCI. Pyrrhus Ligorius magni inter superioris sæculi antiquarios nominis, apud Panuinium de vrbe Romana

pag.

pag. 203. putat hanc Basilicam fuisse, vbi nunc est ædes S. Mariæ Ægyptiacæ ex inscriptionibus vtrique Cæsari dicatis, quæ ibidem repertæ sunt. Suetonius in Augusto cap 29 scribit eundem extruxisse *porticum, basilicamque Lucij & Caij*. Liuia Augusti vxor apud plerosque in suspicionem venit maturatæ Cæsaribus mortis, teste Dione apud Zonaram. Profectò Tacitus lib. 1. de vtroque iuuene scribens, ait: *Mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abstulit*. At lib. 4. propè finem id firmissimè asseuerans, de Liuia inquit: *Quæ florentes priuignos cum per occultum subuertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat*. Vtut illa erga superstites se gesserit, immensæ molis porticum demortuorum memoriæ dicauit. Dio lib. 56. ad A. V. 765. ait: *Porticus Liuiæ in honorem Caij & Lucij Cæsarum ædificata, tum dedicata fuit*. Idem Dio in fragmentis lib. 55. ait: *Porrò corpora Caij ac Lucij à tribunis militum, ac singularum ciuitatum decurionibus Romam apportata sunt, & hastæ quas aureas ab equitibus, cum virilem togam sumerent, acceperant, in curia suspensæ*. Id honoris Druso defuncto antea datum, eodem Dione teste lib. 55. Augustus, inquit, *Romam corpus defuncti attulit, portantibus id principio vsque ad hiberna centurionibus ac Tribunis militum, inde singularum in itinere vrbium primoribus*. Nullus dubito quin vtriusque Cæsaris ossa ac cineres in Mausoleum intulerit, quod sibi suisque sepulcrum Augustus in sexto suo consulatu A. V. 726. inter viam Flaminiam ripamque Tiberis extruxerat. Apud Gruterum pag. 235. 4. extat hoc inuentum Romæ epitaphium.

OSSA
C. CAESARIS
AVGVSTI. F
PRINCIPIS. IVVENTVTIS

Cum Germanicus Epidaphne diem obijsset, Agrippina vxore eiusdem cineres atque ossa in Vrbem detulit, ac inter eidem decretos honores, hos recitat Tacitus in fine lib. 2. *Sepulcrum Antiochiæ, vbi crematus, tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat*. Ita extincto in Lycia Caio Cæsari, Emesani sua in vrbe Cenotaphium eidem posuere, quod demortui tantùm elogium fuit, non ibidem conditi epitaphium, vti Bellonius existimauit. Augustus postea eo in loco, vbi A. V. 752. naumachiam exibuerat, perpetuò virentium arborum syluam plantauit, quam NEMVS CAESARVM nuncupatam testantur tabulæ Ancyranæ. Ceterùm Basilicam Caij ac Lucij, porticum Liuiæ, nemus Cæsarum, insignia perenni vtriusque Cæsaris memoriæ dicata opera, longior ætas euertit, ac nulla eorundem nobiliora monumenta supersunt, quàm Pisana Cenotaphia, quorum occasione Caij ac Lucij vitam ex vetustis Romanorum scriptorum voluminibus collectam, rudiori hucusque stylo complexus, ad eorundem inferias explicandas accedo.

DIS-

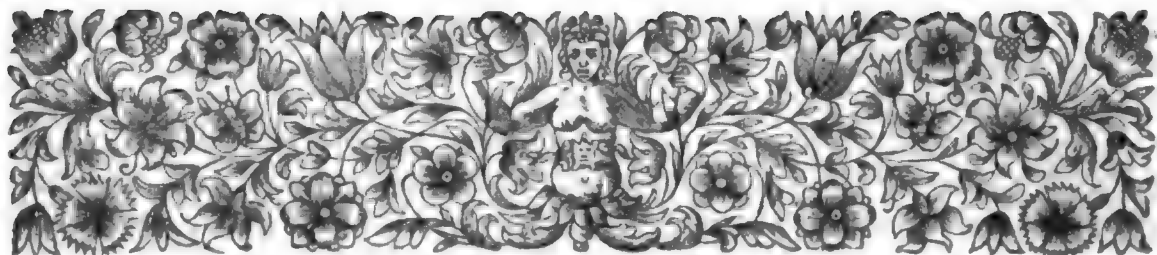

DISSERTATIO TERTIA.

INFERIÆ CAIO ET LVCIO CÆSARIBVS à Pisana Colonia decretæ, explicantur.

CAPVT PRIMVM.

Vestes in calamitate ac luctu mutatæ. Qualis Senatorum & Equitum habitus in luctu publico. Sententia V.C. de sagis à plebe in luctu sumptis expenditur. Plebs in funere atrata. Magistratus nomine Duumuiri in Colonijs designati. Duumuiri Pisani togis pullis amicti, annua parentalia peragere iussi. Toga pulla in epulo funebri vetita. Mulieres, stante Republica, in luctu atratæ. Sub Imperatoribus ea in re variatum. Insigne Lactantij testimonium. Gutherius funebre iustitium in obitu Augusti primitùs Romæ actum scribens, ex Pisano Cenotaphio ac veterum testimonijs confutatur. In funere indictiuo nulla vestium publica mutatio fiebat.

SI libri Pontificum Liuio, Plinio, ac Macrobio memorati, superessent, annuæ inferiæ à Pisana Colonia Manibus Caij ac Lucij Cæsarum quotannis decretæ instaurari, paucis quibusdam inde petitis testimonijs, illustrari possent. Verùm cum primi Christianæ religionis propagatores idola ac superstitiosas Gentilium cæremonias antiquassent, libros etiam, in quibus impia sacra descripta legebantur, flammis absumpsere, quo nulla apud posteros vetusti erroris vestigia remanerent. Cum non semel Heroum funera, vel datæ eisdem inferiæ, poetis memorentur, hinc factum est, vt quædam veterum rituum monumenta vatum carminibus inserta, supersint. Extant etiam inscripta antiquitùs saxa, sed ex quibus vix vnum aut alterum funerum ritum doceamur. At in Pisanis tabulis funebres ritus adeo difusè ac perspicuè describuntur, vt vel inde ingens eisdem precium accedat, ac planè inter præcipua P. R. monumenta reponantur. Ceterùm haud animum induxi hac occasione prolixiores de veterum exsequijs, ac inferijs commentarios adornare, cum neque is sim qui hanc Spartam aggrediar, neque tantum

otij ad id peragendum superſit. Quare eos tantùm funebres ritus, qui in Pisanis tabulis recitantur, adductis veterum teſtimonijs, explicabo. Et quidem, vt hinc exordiar, veſtem in calamitate ac luctu ſeu publico, ſeu priuato mutari ſolitam notius planè eſt, quàm vt denſatis veterum teſtimonijs, demonſtrandum videatur. Seruius in XI. Æneid. auctor eſt hunc ab Ægyptijs morem deriuaſſe: *Eoſque*, inquit, *primos Liberum, quem Oſirim appellant, à fratre Tiphone interemptum, atra veſte luxiſſe*, inde ceteris gentibus traditum, vt poſt interitum ſuorum affinium, vel in grauiſſima calamitate, veſte mutata, lugerent. Cum Ciceroni à Clodio dies indicta eſſet, Ninnius Tribunus plebis, *vt veſtem tanquam in publica calamitate mutarent, hortatus eſt*; Dio lib. 38. Quod ſummo ſibi poſtea honori deputans Cicero, ab exilio reuerſus, in Seſtiana dicebat: *Quid enim quiſquam poteſt ex omni memoria ſumere exemplum illuſtrius, quàm pro vno ciue & bonos omnes priuato conſenſu, & vniuerſum Senatum publico conſilio mutaſſe veſtem? qua quidem mutatio non deprecationis facta eſt, ſed luctus; quem enim deprecarentur, cum omnes eſſent ſordidati?* Et paullò pòſt: *Erat igitur in luctu Senatus, ſqualebat ciuitas publico conſilio mutata veſte*. Quòd verò Gabinius ac Piſo conſules ipſius aduerſarij edixerant, *vt ad ſuum veſtitum Senatores redirent*, contra eoſdem inuectus, ſcribit: *Etiamne edicere audeas, ne mœrerent homines meam, ſuam, Reipublicæ calamitatem, neue hunc ſuum dolorem, veſte mutata, ſignificarent?* In funere etiam Principum Romanorum veſtem mutatam conſtat ex Dione lib. 56. qui deſcribens funus Auguſti, ait: *Poſtridie Senatus habitus eſt: in eum reliqui Senatores equeſtri habitu, magiſtratus ſenatorio, demptis prætextis, venerunt, Tiberius, filiuſque eius Druſus pullam de more paratam amicti veſtem*. Ita magiſtratus depoſitis togis purpura prætextis, togam puram ac latum clauum induti, in Senatum venerunt. Senatores verò in tunica, more equitum, anguſtos clauos aſſutos amiciebant; vt enim propria erat Senatorum tunica laticlauia, ita equitum anguſticlauia, vbi ſuo tempore curiam ingredi aut non poterant ob expenſas magiſtratuum, aut amore otij priuati nolebant; quos inter Ouidius lib. 4. Triſtium eleg. 10. dicebat:

Curia reſtabat: claui menſura coacta eſt;
Maius erat noſtris viribus illud onus.

Equites in luctu anguſtos clauos, atque annulos deponebant, quæ propria ipſorum inſignia erant. Et quidem in luctu Senatores equeſtri habitu indui ſolitos alibi etiam tradit Dio, cum lib. 38. ait Ciceronem aduersùs Clodij furorem *ſenatoria veſte abiecta, equitis habitu ſumpto*, Pompeij, aliorumq; auxilium imploraſſe. Appianus ſcribit L. 2. bel. ciu. Ciceronem tunc adeo abiecti animi fuiſſe, *vt ſordidatus pullatuſq; obuios ſuppliciter in auxilium ſollicitans, non veritus ſit ignotis quoq; hac de cauſa negotium faceſſere*. At perperam *pullatus* Interpreti deſcribitur; Græcè enim inquit Appianus γέμων αὐχμοῦ καὶ ῥύπου, *obſitus ſqualore ac ſordibus*; nempè, vt dixit Dio, *equeſtri habitu ſumpto*, non verò pulla veſte indutus. Ita idem Cicero in laudata Seſtiana *omnes ſordidatos* appellauit, non quòd pullam veſtem ſumpſiſſent, ſed quòd ſolitam, luctus cauſa, mutaſſent. Valerius Maximus de P. Rutilio Senatore lib. 6. cap. 4. ait: *Reus factus, nec obſoletam veſtem induit, nec inſignia Senatoris depoſuit*. Cum Senatores obſoletam veſtem induebant, inſignijs ſenatorijs depoſitis, ſordidati dicebantur. Quæ in publico luctu veſtis mutatio in ple-

plebe fuerit haud ita facilè exponitur. Vir eruditissimus scribit ex Cicerone nullum dubitandi locum relinqui, cum ex eodem constet mutationem vestis à plebe factam, positis togis, sumendo saga militaria. Nam in philippica XIV. ait: *Brutum egressum iam Mutina cognouissem, propter eius periculum ad saga issemus.* Dio etiam lib. 49. bello contra Antonium decreto, *saga*, inquit, *Romani omnes etiam ij, qui non proficiscebantur ad bellum, sumpserunt*. Non possum ad hanc sententiam accedere. Nam quando deposita toga, saga à populo sumebantur, ea vestis mutatio non luctus, sed belli indicium erat. Cicero initio philippicæ VI. ait: *Tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi, dixi placere, quo omnes acriùs grauiùsque incumberent ad vlciscendas Reipublicæ iniurias, si omnia grauissimi belli insignia suscepta à Senatu viderent*. Itaque sagum sumi indicium belli erat. Hinc idem Orator in philippica XII. ostendit frustra suscipi consilium legationis de pace ad Antonium mittendæ, quòd iam saga sumpserant, nec posse se de pace legatum destinari, qui *sagorum princeps* fuisset. Dio loco laudato scribit populum sumpsisse χλαμύδας ςρατιωτικὰς *clamydes militares*, hoc est, saga, non quidem vt luctus, sed vt belli instantis periculum significaretur. Liuius in epitome lib. 72. ait: *Italico bello, saga populus sumpsit*. Orosius tamen lib. 5. capite 18. scribit: *Senatus sagum, hoc est, vestem mæroris, quam exorto bello sociali sumpserat, hac spe arridente deposuit, atque antiquum togæ decorem recuperauit*. In quibus verbis errat, tum quòd sagum Senatoribus sumptum dicit, cum Liuius palam scribat: *saga populus sumpsit* (& certè Senatores consulares *togatos esse solere, cũ ciuitas esset in sagis*, testatur in laudatis philippicis Cicero) tum quòd sagum signum mœroris dicit, cum sit belli impendentis indicium, vt cum sagati ad bellum milites pro defendenda patria, vrbe egrederentur, pares se habere animos qui remanebant, ea militari veste mostrarent, ac eo pacto domi forisque maximi belli species appareret, vt *omnes*, inquit laudatus Cicero, *acriùs grauiùsque* non ad dolendas, *sed ad vlciscendas Reip. iniurias incumberent*. Hinc rectè doctissimus Ferrarius lib. 1. de Re vestiaria in fine cap. 32. scribit: *bellum sago notari quis nescit?* Plebem in publico luctu atratam fuisse tradit Tacitus initio lib. 3. qui cum cineres Germanici Romam deferrentur, ait: *Vbi colonias transgrederentur, atrata plebs, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solemnia cremabant*. Extat inscriptio Gruteri pag. 544. 4. & 5. vbi C. Hostilio, & P. Egnatio Tribunis quintadecimæ legionis in acie occisis,

CILINENSES. XXL. DIES. ATRATI. LVCSERVNT
HOREENSES. XXI. DIES. ATRATI. LVXERVNT

Cum Augustus funebre munus demortuo ante quinquennium Agrippæ daret, vniuersos id in pulla veste spectasse tradit Dio L. 55. A. V. 747. φαιὰν ἐσθῆτα τῶν τε ἄλλων πλὴν τοῦ Αὐγούστου, καὶ αὐτῶν τῶν υἱῶν αὐτοῦ λαβόντων: *Alijs omnibus spectantibus in pulla veste, tum & filijs Augusti, ipso excepto*. Omnes ergo pullati muneri funebri adfuerunt. Itaque & plebs atrata seu pullata erat in publico funere, vti sagata in magno belli discrimine. Tunc Senatores & Equites togam pullam induerunt, plebs verò nigras lacernas,

quamuis quidam etiam è plebe togam pullam sumpsere, qui eandem domi habebant. Cum Romam allatus esset nuntius M. Aurelium Antoninum vniuersis carum Principem diem extremum clausisse, confusa ex Herodiano, luctu publico vrbe, Senatus in curia, veste atra amictus, lacrymans conuenit. Hæc vestis non alia, quàm quæ Senatores decebat, toga pulla. Lacernas verò nigras plebi etiam extra luctum familiares fuisse tradit Suetonius in Augusto capite 40. *Etiam habitum*, inquit, *vestitumque pristinum reducere studuit, ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans, en, ait*,

Romanos rerum dominos gentemque togatam!

Negotiumque ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circoue, nisi positis lacernis, togatum consistere. Ex his habemus lacernas nigras plebeiorum, qui & inde pullati dicebantur. Quintilianus etiam lib. 6. capite 5. *pullatæ turbæ* meminit. Extat apud Martialem libro 2. epigramma II.

Spectabat modò solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis;
Cum plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum Duce candidus sederet.

In Caij Cæsaris cenotaphio iubent CVNCTOS VESTE MVTATA à die accepti nuntij de morte Caij vsque ad diem, quo iusta eius Manibus persoluta essent, conuictibus sese abstinere &c. Itaque intra id spatium temporis iussi sunt Magistratum Pisis gerentes, sine prætextis, puras togas gerere, equites vestem sine angustis clauis induere, Decuriones cretatis ac candidis togis depositis, obsoletas assumere, plebem verò atratam, hoc est, pullis, vel obsoletis lacernis amiciri. Etenim tempore luctus vestium species in plebe à nemine veterum scriptorum proditur, quòd ea res vulgò erat notissima; cum verò ex Tacito ac laudatis inscriptionibus constet populum in luctu atratum fuisse, hoc ipsum de Pisanis colonis iudicandum videtur. Fortè etiam vestes mutarunt, non atratas sumendo, sed obsoletas & squalidas sibi imponendo, vt vniuersus populus eo sordido amictu publicum coloniæ mœrorem exprimeret.

In decreto de sacris funebribus quotannis stata die Lucio Cæsari instaurandis, hæc leguntur: *Per magistratus, eosque qui ibi iuri dicendo præerunt* TOGIS PVLLIS AMICTOS, *quibus eorum ius, fasque erit eo die* EIVS VESTIS *habendæ inferiæ mittantur*. Hic magistratus nomine Duumuiri designantur, quamuis Proquæstores, ac Ædiles magistratum etiam gerebant. De Africæ Duumuiris scribitur in fragmento de gestis in purgatione Felicis Episcopi Aptungitani tom. 1. Conc. Labbeæ edit. pag. 1451. *Magistratus, suppleto anno, omnes actus suos domum suam tulit*. In Synodo Eliberitana can. 56. *Magistratum vno anno, quo agit duumuiratum, prohibendum placuit, vt se ab Ecclesia cohibeat*. Idem patet ex *L.* 8. 16. 28. *de Decurionibus* Cod. Theod. & *L.* 1. & 2. *de Magistrat. Municip.* Cod. Iust. Tertullianus capite 12. de spectaculis: *Quæsturas dico, & Magistratus, & Flaminia, & Sacerdotia*. Magistratus soli Duumuiri simpliciter dicebantur. Ita cap. 16. Actorum Apost. legitur: *Miserunt magistratus lictores*, quod nomen sæpiùs repetitur, cum Paulus in colonia Philippensi in Macedonia in carcerem detrusus fuisset: ac Duumuiri tantùm eo nomine indicantur.

Ini-

Initio etiam decreti Pisani de augendis Caij demortui honoribus, dicitur: *Cum in colonia nostra propter contentiones candidatorum magistratus non essent*. Et postea inferius: *Cum primum per legem coloniæ Duouiros creare & habere potuerimus &c.* Magistratus qui iuri dicendo præerat in colonijs, erant tantùm Duumuiri, seu Quatuoruiri, vbi plures creabantur, vti dissertatione prima dictum est. Hinc vbi dicitur: *Per magistratus eosque qui ibi iuri dicendo prærunt*, illa voce *eosque* mox appellati magistratus Pisani, hoc est, Duumuirorum munus ac potestas exprimitur, non verò alij ab ipsis distincti magistratus nominantur. Porrò decretum fuit Duumuiros Pisanæ coloniæ quo die Lucij Manibus iusta funebria quotannis persoluebant, esse *togis pullis amictos*, quibus etiam eo tantùm die ad feralia sacra peragenda, ius datum *eius vestis habendæ*. Etenim Duumuiri togas purpura prætextas, & quidem de more candidas induebant; quo tamen die funebre anniuersarium sacrificium facturi essent, albis prætextis depositis, iussi sunt pullas togas induere. Qui munus gladiatorium dabant, pullis togis amicti præsidebant. Ita Commodus cum munus gladiatorum daret, dicitur Lampridio cap. 16. *in pullis vestimentis præsidens*; quamuis Augustus, vti superiùs ex Dione notabam, in munere gladiatorio quod in honorem Agrippæ dabatur, *spectantibus omnibus in pulla veste*, eandem non sumpserit. In epulo funebri toga pulla vti nemini licebat. Hinc tot clamores Cicero in Vatinium extulit, quòd is secus egisset: *Quis vnquam*, inquit, *in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? Cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla vnquam data est? cum tot millia accumberent, cum ipse epuli dominus albatus esset &c. te cum C. Fidulo atrato, ceterisque tuis furijs intulisti*. Additque cetera inter quæ in Vatiniana laudata fusè exaggerat, *ita enim illud epulum est funebre, vt munus sit funeris; epulæ quidem ipsæ dignitatis*. Ex Pisano tamen lapide colligimus eos, qui annua religione Manibus defunctorum inferias mittebant, *togis pullis amictos* fuisse. Num verò togæ pullæ Duumuirorum fuerint prætextæ? Paullus apud Festum scribit: *Prætexta pulla nulli alij licebat vti, quàm ei qui funus faciebat*. Cum verò Duumuiri prætextas tanquam magistratus insignia, induerent, quo eadem ipsorum dignitas in sacris peragendis itidem conspicua esset, prætexta pulla vsos existimo.

Verùm non modò viros, verùm etiam mulieres durante iustitio, ob mortem Caij, vestes mutasse colligitur ex eodem decreto, in quo legimus iussas *MATRONAS quæ in Colonia nostra sunt, SVBLVGERE*. Equidem mulieres in luctu, deposita purpura & auro, atras vestes sumpsisse certum est, nec vacat veterum iamdiu eruditis prænotata testimonia exscribere. Dionysius lib. 8. ait: *Romanorum matronæ, vt mos est illis in luctu domestico & necessariorum funeribus, deposito auro & purpura ceteroque ornatu, atratæ ipsum per annum integrum luxerunt*. Ouidius feminas in luctu atratas passim inducit. Lib. 6. Met. V. 289.

— stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum, demisso crine, sorores.

Et V. 566.

— velamina Progne
Deripit ex humeris auro fulgentia lato,
Induiturque atras vestes, & inane sepulcrum
Constituit, falsisque piacula Manibus infert.

Lib. 8.

Lib. 8. V. 447.

Cum videt extinctos fratres Althæa referri:
Quæ, plangore dato, mœstis clamoribus vrbem
Implet, & auratas mutauit vestibus atris.

Et V. 784.

Omnes germanæ Cererem cum vestibus atris
Mærentes adeunt.

Seruius in III. Æneid. *Cato ait deposita veste purpurea, feminas vsas cærulea, cum lugerent. Veteres sanè cæruleum nigrum accipiebant.* Lipsius in excursibus ad lib. 2. Taciti suspicatur mulieres Romanas non quidem atras vestes in luctu sumpsisse, sed mundum tantùm muliebrem posuisse, quòd Valerius Tribunus apud Liuium lib. 34. dicat: *Mulieres quid aliud in luctu quàm purpuram & aurum deponunt? quod cum eluxerunt, sumunt.* Verùm eo loci Valerius M. Catonis orationi respondet, qui feminarum luxum ex præscripto legis Oppiæ reprimendum contendebat, auro ac purpura feminis interdicens. At Valerius eadem illis pro maiori mundi muliebris ornatu concedenda esse contendebat, quòd ipsæ nullis magistratibus, nullis sacerdotijs, nullis denique triumphis decorabantur, sed in vestium tantùm splendore vnicum earundem insigne repositum erat. Itaque ea solùm commemorat, quæ preciosa in luctu à matronis deponebantur; non autem ea, quæ in signum mœstitiæ assumebant. Præter purpuram tamen ac aurum depositum, atras in luctu vestes induisse laudatus Dionysius testatur. Valerius Maximus libro 1. cap. 1. scribit: *Itaque matres ac filiæ coniugesque nuper interfectorum, absterfis lacrymis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem, & aris dare thura coactæ sunt.* En deposita doloris insignia, nempè atras vestes, quarum loco *candidas* resumere publico edicto coactæ sunt. At sub Cæsaribus atras vestes antiquatas, ac candidas in luctu à feminis gestatas eruditè obseruant Lipsius citato loco, Kirchmannus lib. 2. de funer. Rom. cap. 17. ac ætatis nostræ decus Octauius Ferrarius par. 1. lib. 1. de re Vestiaria cap. 23. quòd post tot coloratarum vestium vsum inuectum, candidæ euiluerant, luctui tantùm funebri reseruatæ. Herodianus in funere Seueri scribit: *Feminæ vestibus albis, ijsque vulgaribus indutæ, mærentium speciem præbent.* Causas assignat albarum vestium in funere Plutarchus in problematis. Ceterum atras rursus vestes à feminis in luctu resumptas colligo ex aureo opusculo Lactantij de morte persecutorum, quod hoc anno maximo Ecclesiasticæ historiæ incremento, eruditissimus Stephanus Baluzius è Bibliotheca Illustrissimi Colberti in publicam lucem eduxit. Etenim cap. 39. scribit Maximinum Imperatorem Valeriam Augustam demortuum paucos ante dies virum lugentem, ad nuptias secum contrahendas per legatos sollicitasse: *Adhuc*, inquit, *in atris vestibus erat mulier, nondum luctus tempore impleto*. Cui illa respondit: *Non posse de nuptijs in illo ferali habitu agere*. Ita sequiore ætate atras iterum vestes viduæ induebant.

Gutherius lib. 3. de iure Manium cap. 29. opinatur in publicis tantùm calamitatibus, stante Republica, vestem mutatam, non verò in morte cuiusquam priuati; at re Romana ad Cæsares delata, publicum iustitium *primùm in funere Augusti introductum*. Hæc tamen ex Pisanis tabulis refelluntur. Nam in morte Caij Cæsaris Pisis *cunctos vestes mutaße* diximus, publico iustitio indicto, quod in sequentibus exponemus; illud etiam Romæ antea ser-

uatum

uatum non vno exemplo colligimus. Pedo Albinouanus in elegia ad Liuiam in morte Drusi A.V.745. canebat:

Vrbs gemit: & vultum miserabilis induit vnum;
Gentibus aduersis forma sit illa precor.
Incerti clauduntque domus, strepitantque per vrbem:
Hic illic pauidi clamque palamque dolent.
Iura silent: mutaque iacent sine vindice leges:
Adspicitur toto purpura nulla foro.

Itaque iustitio in morte Drusi indicto, magistratus prætextas deposuerant, ac vniuersi, clausis tribunalibus, forum deseruerant. Nec tamen ille tum primus publicus luctus fuit, cum A.V.731. in morte Marcelli nepotis Augusti publicum luctum contigisse idem poeta testetur:

Vidimus erepta mærentem stirpe sororis;
Luctus, vt in Druso, publicus ille fuit.

Octauiæ sorori *defunctæ honores maximos* Augustum tribuisse scribit Suetonius cap.61. Dio verò in fine lib.54. narrat eandem Octauiam pro rostris à Druso laudatam, additque: *Qui in publico videlicet luctu, vestem Senatoriam permutauit*. Toties ante obitum Augusti, iustitium S.C. indictum fuit in morte affinium ac propinquorum eiusdem. Idem iustitium in obitu Lucij ac Caij Cæsarum repetitum fuit. Hinc, quòd is honor filijs Principum defunctis dari consueuerat, factum est, vt audita morte Germanici, *ante edictum magistratuum, ante Senatus consultum, sumpto iustitio, desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. Et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent. &c.* ex Tacito libro 2. Annal. Quibus postremis verbis vestium mutationem designat; illa enim erat insigne lugentium in funere. Idem Dio lib.47. scribit Atiam Cæsaris Augusti matrem *publica sepultura honoratam*, anno V.C.711. quo pariter Velleius libro 2. ait: *Pansæ atque Hirtij corpora publica sepultura honorata*, cum ambo pari fato bello Mutinensi contra Antonium cecidissent. Maximus defuncti honor habebatur publico funere efferri. Scribit de Tiberio Tacitus libro 3. *Vt mors Sulpicij Quirinij publicis exequiis frequentaretur, petiuit à Senatu*. Et lib.6. L. Piso præfectus Vrbis eidem dicitur *publico funere celebratus*. Hæc publica funera S.C. vel ab Imperatoribus decreta, passim Romanis scriptoribus memorantur. Verùm in ijs nec publica vestium mutatio, neque iustitium per præconem indicebatur, sed tantùm sumptus funeris publica pecunia fiebat. Et quidem cum Augustus Atiam matrem amisit, nondum Senatus vni Principi seruire didicerat, vt in morte feminæ publicum luctum vniuersis indiceret. Cicero in fine Philippicæ IX. de supremis honoribus Seruio Sulpicio in legatione defuncto statuendis à Senatu, decretum præformans ait: *Eum quàm amplissimè supremo die suo efferri*: Et statim: *Senatum censere atque è re publica existimare Ædiles curules edictum quod de funeribus haberent, Seruij Sulpicij Q.F. Lemonia Rufi funeri mittere, vtique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur pedes triginta quoquò versùs assignet, quò Seruius Sulpicius inferatur &c.* Hæc Cicero de alieno funere ac sepulcro dicebat eo anno, quo tum Pansam, tum etiam ipsum Oratorem postremum fatum manebat. Itaque ad Ædiles curules spectabat funus publicum per præconem edicere, populum ad exequias euocantes. Hinc Ouidius lib.6. fastorum:

Adde

Adde quòd Ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices solos iusserat esse decem.

Hoc funus publicum indictiuum dicebatur, *ad quod*, vt ait Festus, *per præconem populus euocabatur*. Syllæ funus describit Appianus lib. 1. bel. ciu. pagina 417. vbi cum dixisset *publicas exequias* eidem decretas, in ordine funebris pompæ describitur eidem *Senatus vniuersus, & magistratus cum suis insignijs*. Quare nulla vestium mutatio ab Ædilibus tum indicta, quamuis publicum funus duceretur; siquidem Senatus in veste laticlauia, magistratus in prætextis, quæ erant ipsorum insignia, funeri interfuere.

CAPVT II.

Iustitium coloniæ Pisanæ in morte Caij Cæsaris ex eiusdem Cenotaphio describitur. Templa Deorum occlusa. Huiusce ritus causæ producuntur. Ludis ac votis publicis instantibus, iustitium exutum. Ædes Cereri Pisis Actes Neronis libertæ nomine dicata. Balneæ quoque publicæ eodem in luctu clausæ. De Thermis vetustis Pisarum. Earundem hypocauston adhuc superstes describitur. De illius fenestris Robortelli opinio refellitur. Vera de ijsdem doctissimi Equitis Fr. Mariæ Cessinij sententia Senecæ, Statij, ac Martialis testimonijs confirmatur. Balneæ antiquiorum obscuræ: Cæsarum ætate fenestris ac specularibus illustratæ. Tabernæ, durante iustitio, clausæ. Plura ea de re exempla ex Liuio densata. Conuictus in colonia inhibiti. Matronæ iussæ sublugere. Quædam de earundem luctu notata. Quid elugere, prolugere, & sublugere *significent. Finis iustitio Pisano quando statutus? Ossa Caij Cæsaris Romam relata ac condita. Gutherius negans mortuos cum imperio in prouincijs potuisse in Vrbem deferri, confutatur. Quædam Valerij Maximi à Tacito discrepantia indicatur.*

PIsani quò conceptum ex morte Caij Cæsaris dolorem, testatum facerent, publico decreto vniuersa maximi mœroris signa complexi, edixere: *Cunctos veste mutata, templisque Deorum immortalium, balneisque publicis, & tabernis omnibus clausis, conuictibus sese apstinere, matronas quæ in colonia nostra sunt, sublugere*. Et hæc quidem *ex ea die qua eius decessus nuntiatus esset, vsqui ad eam diem, qua ossa relata, atque condita, iustaque eius Manibus perfecta essent*. Nusquam in literatis saxis, vnico hoc Pisano excepto, publici luctus ac sumpti iustitij species describitur. Extat apud Gruterum pagina 493. 2. inscriptio Romana, sed omni ex parte adeo lacerata, vt iustitium, ac publicus tantùm luctus nominatus appareat. Hocce est fragmentum quod restitui ac suppleri non potest.

CON-

CONSILIIS . PVBLICIS . CON .;
ANNVM . EXPLETVRVS
MORTEM . EIVS . IVSTITIO . PER . CON
OMNES . LVXERVNT . CENSV...

At in Caiano Cenotaphio totius iustitij forma describitur, vt vel inde maximum eidem precium accedat, quòd veteres victoris gentium populi ritus in luctu publico manifestat. De vestium mutatione in proximo capitulo dictum est; iam cetera ordine prosequar. Illi quidem quò superos in partem doloris vocarent, eorundem templa de more claudi iusserunt: TEMPLISQ. DEORVM IMMORTALIVM CLAVSIS. Romani, vti etiam ceteri mortales, cum res publica ob pestem, vel cladem in discrimine versari videretur, supplicationes ad omnia puluinaria Deorum instituebant, ac votis nuncupatis, Numina sibi propitiare conabantur, cuius religiosi moris in Liuio alijsque exempla passim occurrunt. Rectè Silius Italicus lib. 6.

Tanta adeo, cum res trepida, reuerentia Diuum
Nascitur, & raræ fumant felicibus aræ.

At iustitio indicto, in publico luctu Deorum templa claudebantur. Ouidius lib. 5. fastorum Lemuria describens, ait:

Fana tamen veteres illis clausere diebus,
Vt nunc ferali tempore operta vides.

Nempè tempore publici luctus in morte Cæsarum: Veteres enim quæcumque ad funus spectabant *feralia* dixere. Ita Tacitus initio lib. 3. *feralem vrnam*; Virgilius laudat *ferales cupressus*, quòd eius arboris ramis pyræ cingebantur; Lucanus lib. 8. *feralem pompam*, cum funus Pompei describit, Plinius *ferales epulas*, quæ in funere fiebant, vocauere. Hinc diem 18. Februarij *Feralia* dixerunt, de qua Ouidius lib. 2. Fastorum:

Hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem.
Vltima placandis Manibus illa dies.

Pedo Albinouanus in elegia de consolatione ad Liuiam in morte Drusi iustitium describens, templa Deorum id temporis clausa testatur, cuius etiam ritus causas assignans, canit:

Iura silent: mutaque iacent sine vindice leges,
Adspicitur toto purpura nulla foro.
Dique latent templis, neque iniqua ad funera vultus
Præbent, nec poscunt thura ferenda rogo.
Obscuros delubra tenent; pudet ora colentum
Adspicere, inuidiæ quam meruere, metu.
Atque aliquis de plebe pius pro paupere nato
Sustulerat timidas sidera ad alta manus.
Iamque precaturus, quid ego iam credulus, inquit,
Suspiciam in nullos irrita vota Deos?
Liuia non illos pro Druso, Liuia mouit;
Nos erimus magno maxima cura Ioui?

Dixit & iratus vota insuscepta reliquit;
Durauitque animum, destituitque preces.

Et sanè in morte affinium Dij passim ab Ethnicis in inuidiam vocabantur. Quintilianus in procemio libri 6. filiorum acerbissimum fatum deplorans, ait: *Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius possum? ac non oderit hanc animi mei firmitatem, si quis in me est alius vsus vocis, quàm vt incusem Deos, superstes omnium meorum?* Statius lib. 6. Thebaidos.

Primauique senes, & longo examine matres
Inuidiam planxere Deis, miseroque tumultu
Bina per ingentes stipabant funera portas.

Et rursus:

— alio tibi, perfide, pacto
Iupiter, hunc crinem voti reus ante dicaram,
Si pariter virides nati libare dedisses
Ad tua templa genas, sed non ratus ore sacerdos,
Damnataque preces; ferat hac quæ dignior vmbra est.

Virgilius ecl. 5. in funere Daphnidis.

Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Silius lib. 13. Scipionem suorum cædem deplorantem, cetera inter hæc dicentem inducit:

— pietas irata sinistris
Cœlicolis furit, atque odit solatia luctus.

Statius in epicedio patris lib. 5. Syluarum:

Maior certè alijs Superos & Tartara pulsem
Inuidia.

Suetonius in Caligula cap. 5. de eiusdem patre Germanico Cæsare scribens, ait: *Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subuersa Deum aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expositi.* Hinc Pedo dicebat in funere Drusi Deos in clausis templis occultari *metu inuidiæ* quam meruerunt, optimum Ducem ac rei Romanæ augendæ necessarium, acerbo fato rapientes. Haud tamen colonis Pisanis eius ætatis in Deorum templis claudendis, impiæ licèt simulacrorum superstitioni mancipatis, maioris etiam impietatis crimen affingam. Itaque eo consilio, iustitio durante, templa occluserunt, vt vel Dij ipsi in partem publicæ mœstitiæ venire velle viderentur: seu ne lugubri spectaculo Deorum oculos funestarent. Hinc cum Feralia sacra Manibus mense Februario Romæ fiebant, Deorum templa claudebantur. Ouidius lib. 2. fastorum.

Di quoque templorum foribus celentur opertis;
Thure vacent aræ: stentque sine igne foci.
Nunc animæ tenues, & corpora functa sepulcris
Errant: nunc posito pascitur vmbra cibo.

Cur enim templa Deorum patuissent, cum iustitio incumbente, nullus ad illorum aras accedere posset, quòd mutata veste omnes essent sordidati, hoc est, obsoletis ac squalidis vestibus amicti? Etenim puras atque albas vestes induti, templa sacris operaturi, subibant. Sacerdos apud Plautum in Rudente Act. I. cum videret feminas *mœstiter vestitas* ad templum accedere, inquit:

— æquius vos erat

Can-

Candidatas venire, hostiatasque ad hoc
Fanum: ad istunc modum non veniri solet.

Horatius lib. 2. Sat. 2.

Ille repotia, natales, aliosque dierum
Festos albatus celebret.

Ouidius in exilio albatus Natalem vxoris celebrabat. Lib. 5. Trist. Eleg. 5.

Quaque semel toto vestis mihi sumitur anno,
Sumatur fatis discolor alba meis.

Cum primùm felix prælij exitus contra Antonium apud Mutinam Romæ nuntiatus esset, ac plures contenderent saga deponenda, ac publicas supplicationes decernendas, Cicero in philippicæ XIV. initio *reditum ad vestitum confecta victoria* reseruandum dixit, addens: *Quæ est autem ista sententia, vt in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus?* Quod tum turpe erat, *tum ne Dijs quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere*. Igitur albis togis amicti, non autem ob mutatas vestes, sordidati ad Deorum aras accedebant. Quamuis autem in fine eiusdem orationis dicat: *M. Cornutus prætor vrbanus supplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria constituat*, eas supplicationes dubio procul habendas distulere, quousque à sagis ad togas rediissent. Etenim in philippica XII. dicit cunctos Antonij *scelere in hac vestitus fœditate*, nempè in sagis, constitutos; nec fas erat sordidatos ad Deorum templa adire. Immò nec licebat ludos, quod Dijs sacri habebantur, à sordidatis celebrari. Tiberius apud Tacitum lib. 3. mœsta ob mortem Germanici vrbe, proposito edicto hortatus est, *quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto iustitio, reditum ad munia*. Scribit eadem de re Suetonius cap. 6. in Caligula: *Non edictis inhiberi luctus publicus potuit, durauitque etiam per festos Decembris mensis dies*, nempè Saturnalibus. Mortuo Aelio Cæsare Kal. Ianuarijs, nullum iustitium indictum, sed *ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus*, ex Spartiano de vita Hadriani cap. 23. hæc enim vota pro salute Imperatorum nuncupabantur tertio Nonas Ianuarias. De hisce votis nuper scripsit Io. Petrus Bellorius de Romana antiquitate vltra omne præconium benemeritus, in doctissima Diatriba de nummo Antonini Pij. Hæc omnia illustrat Liuius lib. 22. describens luctum Romæ post Cannensem cladem susceptum: *Adeo*, inquit, *totam vrbem expleuit luctus, vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat*. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica, aut priuata desererentur, Senatus consulto diebus triginta luctus est finitus. Ex his altera causa colligitur clausorum Pisis, durante publico luctu, templorum, quòd nec supplicationes nec sacrificia id temporis fieri poterant; vnde nec opus erat templa recludere, nullis ad eadem sacrorum causa adeuntibus. Porrò nulla veterum Coloniæ Pisanæ templorum vestigia supersunt. Vnicum extat saxi fragmentum in exteriori parte maioris Basilicæ ad meridiem, inscriptum: RERI SAC. AVG. LIB. ACTE: *Cereri sacrum Augusti liberta Acte*. Hæc fortassis fuit famosa Neronis amoribus liberta, de qua plura habet Tacitus lib. 13. & Suetonius cap. 28. in Nerone: *Actem libertam*, inquit, *paullùm abfuit, quin iusto matrimonio sibi coniugeret: submissis consularibus viris, qui regio genere ortam peierarent*. Num ipsa Acte suis impensis ædem Cereri Pisis extruendam curauerit, an quis-

piam Coloniæ ciuis ad demerendam sibi libertæ apud Principem potentissimæ gratiam, eiusdem nomen, quod probabilius videtur, inscripserit, nec scio, nec inquiro. Quòd tamen eo nomine diuersorum Cæsarum libertæ nuncupatæ fuerint, non ausim affirmare vti certum Neronis libertam ibidem designari. Præter templa, publicas etiam balneas, durante luctu, claudi iusserunt: BALNEISQVE PVBLICIS *clausis*. Cum veteres ad valetudinem primùm, dein ad delicias lauarentur, non modò Romæ, verùm etiam in colonijs ceterisque oppidis balneæ publicæ visebantur, quarum aliquas Cæsares, vel ditissimi ciuium gratuitas populo extruebant, cum aliæ essent meritoriæ. Romæ quidem Diocletiani, Seueri, aliorumque Thermæ etiamnum visuntur, quas inter Diocletianeæ ob magnitudinem oppidi instar sunt. Balnearum in colonijs tituli prostant apud Gruterum pagina 180. & seq. pag. 376. 5. 494. 5. Pisanæ in Caiano cenotaphio laudantur. Harum ruinæ adhuc Pisis visuntur ad portam Lucensem, ex quibus vasta earundem moles intelligitur; præsertim cum in vicinis hortis illarum fundamenta ad mirabilis artificij turrim maioris Basilicæ vsque ducantur. Hæc quidem subtus terram latent; verùm vnicum balnearum hypocauston adhuc integrum superest, quod olim Franciscus Robortellus litigijs contra celeberrimos suæ ætatis scriptores vltrò susceptis, famosus, ac postea Franciscus Maria Ceffinius Equestris Ordinis vir, ac in Academia Pisana princeps Iuris Professor vespertinus, literarum eruditione ac morum elegantia domi forisque celebratus, datis ad viros doctissimos literis, descripserunt, quas Ioannes Rhodius magnæ vir lectionis, suis in Scribonium Largum commentarijs inseruit. Porrò hypocauston octogona forma constructum visitur, altum pedes Romanos XXXI. ac dimidium: longum verò P. XXXIV. itidem cum dimidio. Tubuli intra parietem surgunt, per quos igneus vapor è præfurnio receptus, parietem circumquaque calefaciens, sursùm ad hemisphærium ascendebat. Loculamenta in modum statuariæ thecæ intra parietem interiorem à pauimento surgentia visuntur, in quibus consistentes sudabant. Hemisphærium in summitate rotundam fenestram habet, quæ æreo clypeo catena suspenso, obstruebatur. Cuius rei causam aperit Vitruuius lib. 5. *Mediumque*, inquit, *lumen in hemisphærio relinquatur, ex eoque clypeum aneum catenis pendeat, per cuius reductiones & demissiones perficietur sudationis temperatura*. Plinius lib. 2. epist. 17. Laurentinum suum describens, ait: *Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet*. In medio verò fornicis ea fenestra aperiebatur, vt æqualiter in hypocausto calor temperaretur, nec cuilibet vento directè exposita esset. In inferiori autem curuatura hemispherij octo fenestræ & quidem quadratæ panduntur, æqualiter in gyrum dispositæ, eæque sesquipedales. Robortellus putauit hasce etiam fenestras æneis clypeis tectas fuisse ad vim caloris temperandam. Verùm orbiculatum in fastigio foramen id commodè præstabat, nec tot fenestræ eum in vsum multiplicandæ erant. Rectiùs Eques Cessinius ad ornatum easdem factas censuit; nempè vt specularibus conuestitæ, calorem retinerent, ac maiorem lucem admitterent. Addit tamen easdem à vetustis scriptoribus omninò prætermissas, suamque de ijsdem opinionem *doctiorum coniecturis* remittere. Hanc sanè eruditissimi atque amicissimi viri sententiam non equidem vti doctior, sed tanquam curiosior paucis firmabo. Balneas antiquitùs obscuras fuisse testatur Seneca epist. 86. scribens de balineo

Scipio-

Scipionis Africani: *Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum.* At posteriori ætate cum vniuersa Romæ luxus occupasset, intra balneas etiam admissus est. Hinc fenestræ ac specularia in eisdem ad ædificij pulchritudinem multiplicata. Audiatur iterum Seneca: *In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ magis, quàm fenestræ, muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur, simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciant.* Hinc non tantùm baptisterium describit, in quo lauabantur, sed etiam hypocauston, in quo & sudabant, & vngebantur; vnde laudato Plinio idem dicitur *vnctuarium hypocauston*. At fenestræ, quas Seneca appellat, non erant circa fornicem, sed paullò suprà pauimentum aperiebantur, cum è solio maria atque agri prospicerentur. Statius tamen lib. 1. Syluarum describens balneum Etrusci, fenestras in superiori concameratione sitas, non obscurè indicat, scribens:

Multus vbique dies, radiis vbi culmina totis
Perforat, atque alio sol improbus vritur æstu.

Hic loquitur de hypocausto, dum igneo æstu solem vri dicit; illis verò verbis *multus vbique dies*, fenestras in gyrum circumquaque dispositas innuit, per quas sol toto die in balneariam cellam admittebatur. Martialis lib. 6. epigr. 42. easdem Etrusci balneas describens, ait:

Lux ipsa est tibi longior, diesque
Nullo tardiùs à loco recedit.

Quòd solis radij per aliquas fenestrarum quacumque hora diei in balneum admittebantur, seu vti dicebat de balneis Seneca *totius diei solem fenestris* recipiebant. Dum verò Statius scribit à sole *culmina totis radiis perforata*; easdem fenestras in curuatura hemisphærij, vti in Pisano Laconico apparent, fuisse apertè significat. Sanè sequiori ætate sub imperio Cæsarum balneæ obscuriores contemptui erant. Hinc Martialis tenebricosas Grylli cuiuspiam balneas irridet lib. 1. epigr. 60.

Redde Lupi nobis, tenebrosaque balnea Grylli.

Et rursus lib. 2. epigr. 14. de Selio vbique se lauante, vt vbique ad cœnam inuitaretur, scribit:

Nec Fortunati spernit, nec balnea Fausti,
Nec Grylli tenebras, Aeoliamque Lupi.

Seneca laudatus: *Quanta nunc*, inquit, *aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserit? quòd non in multa luce decoqueretur.* Hinc colligo Pisanas thermas post Augusti imperium extructas, & si coniecturæ indulgere liceat, Antonino Pio imperante. Nam plurium lapidum fragmenta in exteriori parte maioris Basilicæ visuntur, eiusdem Principis nomine inscripta, quæ ex thermarum ruinis illuc deportata suspicor, quòd nulla alia vetustiora monumenta Pisis supersint. Cum doctissimus Cessinius Pisanum Laconicum perlustraret, à vicino pistore sarmentis ac virgultorum fascibus oppletum locum offendit, ædilibus indignatus, qui vnicum veterum Pisarum ædificium virorum illustrium scriptis commendatum, vilibus adeo vsibus deputassent. Verùm in præsentia asinorum stabulum euasit. Tanta rerum vetustarum incuria ciues manet.

net. Ita summa imis longa dies miscuit, vt gratuitum Pisanæ coloniæ balneum nostra ætate in meritorium rudentium animalium stabulum versum, vix præ fœtore venerandæ antiquitatis studiosorum aspectum admittat. Pisani hypocausti figuram exhibeo.

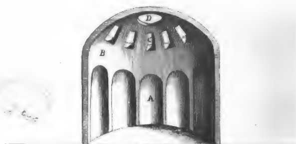

Laconici forma interior
Alt. Palm. Rom. 31½. Long. Palm. 34½.
A. Loculamenta in quibus homines ad sudandum consistebant.
B. Fornix. C. Fenestræ quadratæ.
D. Fastigium subdiuale et apertum, ex quo clypeus dependebat.

Ceterùm, vt ad intermissam narrationem reuertar, thermæ publicæ Pisis tempore iustitij clausæ fuerunt; neque enim decebat, homines sordidas ac squalentes vestes indutos, interiores corporis maculas lauacris eluere. Caius Cæsar Drusilla sorore, teste Suetonio cap. 24. defuncta, *iustitium indixit: in quo risisse, lauisse, cœnasse cum parentibus, aut coniuge, liberisue, capitale fuit*; vt vniuersis non modò balneis publicis, verùm etiam priuatis interdictum fuerit. Mortuo Constantino, Eusebius lib. 4. cap. 69. de vita eiusdem scribit: *Balnea & fora rerum venalium clausa.* Nullus ignorat in balneis odoratis vnguentis corpora perungi solita, quæ inter lugubria cessabant. Regum 2. 14. *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum.* Præterea Esther 14. 2. *Cumq; deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis varijs cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiunijs.* Quod verò Hebræi cum mœsti ac lugentes ieiunabant, vnguentis abstinebant, Martialis lib. 4. epigr. 4. eosdem inter pessimè olentia referens, ait:

Quod ieiunia Sabbatariorum:
Mœstorum quòd anhelitus reorum.

Huc reuoco illa Plinij ex lib. 13. cap. 13. *Aquilæ certè ac signa puluerulenta illa, & custodijs horrida vnguntur festis diebus*, vt maiori lætitia dies festi celebrarentur.

Non solùm templa ac balneas, verùm etiam & tabernas occludi iusserunt:

ET

ET TABERNIS OMNIBVS CLAVSIS. Tabernas in signum publici mœroris claudere Romani iam inde à primis sæculis conditæ vrbis consueuerunt. Cum Sabini consulem ac legiones intra castra obsiderent, L. Quintius Dictator, *iustitium*, inquit Liuius lib. 3. *edicit*; *claudi tabernas tota Vrbe iubet*. Cum primùm intellexere legiones ad furcas Caudinas sub iugum à Samnitibus missas, *extemplò sine vlla publica auctoritate concessus in omnem formam luctus est. Tabernæ circa forum clausæ, iustitiumque in foro sua sponte cœptum priùs quàm indictum; laticlaui, annuli aurei positi*, ex eodem lib. 9. Cum cæsi Posthumij consulis, ac fugatarum legionum nuntium accepissent, tabernas occlusere. Verùm Senatus iniunxit Ædilibus, *vt vrbem circuirent, aperirique tabernas, & mœstitiæ speciem publicè vrbi demi iuberent*. Idem lib. 23. Cum Caligula ob mortem sororis Drusillæ iustitium indixisset, auctor est Philo in libro de legatione ad Caium Alexandriæ *officinas propter luctum in morte Drusillæ clausas fuisse*. Hinc Pisani publicæ mœstitiæ speciem in acerba Caij morte ostensuri, tabernas omnes occluserunt.

Insuper quò luctus in omnem formam susceptus videretur, iussi sunt vniuersi CONVICTIBVS SESE APSTINERE. Et hoc vel apud barbaros mœroris signum fuisse testatur Suetonius cap. 5. in Caligula, scribens maxima doloris indicia ob mortem Germanici Cæsaris barbaros ipsos ac Romano nomini aliàs infestos dedisse: *Regum etiam regem & exercitatione venandi, &* CONVICTV *Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustitii instar est*. Hic erat Artabanus rex Parthorum, ex Tacito lib. 2. Annalium, vbi narrat Artabanum legatos ad Germanicum misisse significans se *cupere renouari dextras, daturumque honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet*. Megistanes apud Parthos ijdem qui primates, seu Summates à voce Græca μεγιςος *maximus*; Satrapæ vulgò à scriptoribus appellati. Tacitus lib. 15. de Corbulone scribit: *Megistanas Armenios, qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit*. Cum Cicero post Pharsalicam cladem, ac bella in Africa & Hispania à Cæsare profligata, abiecta spe Reipublicæ restituendæ, rus secessisset, L. Luceius lib. 5. famil. epistolam 14. ad eundem scribens, cum dixisset *& lacrymis & tristitiæ te tradidisti*, addit: *Gratia contendimus & rogando, si quid nostra causa vis, vt istis te molestiis laxes, & ad conuictum nostrum redeas, & ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius & propriam*. Octauia mortuo iuuene Marcello filio, perpetuo dolori se tradidit, vti fusiùs narrat Seneca cap. 2. de consolatione ad Marciam: *A solemnibus officiis seducta, & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exosa, defodit se, & abdidit*. Ita conuictu sese abstinuit. Cum Germanici cineres Romam deferrentur, consules ac Senatus, ac magna pars populi viam compleuere; *Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si publicè lamentarentur*, ex Tacito initio lib. 3. Annalium. Caligula ob mortem Drusillæ ex Seneca cap. 36. de consolat. ad Polybium *conspectum conuersationemque ciuium suorum profugit*. Conuersatio idem est ac conuictus argenteæ ætatis scriptoribus vsitata vox, vti magnus verborum Latinorum censor Scioppius in lib. de stylo historico notauit. Idem Seneca ad Heluiam matrem cap. 15. ait: *Adiicis istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, & vt necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conuersationis notas*.

His

His autem mœstitiæ publicæ signis additur MATRONAS *quæ in colonia nostra sunt*, SVBLVGERE. Matronis in funere clarissimorum virorum diuturniorem fletum susceptum frequenter in vetustis historijs legimus. Liuius lib. 2. Bruti funeri publica mœstitia decus additum scribit, *quia matronæ annum vt parentem luxerunt*. Coriolano defuncto, teste Plutarcho de vita eiusdem, *postulantibus matronis, vt eum decem lugere menses liceret, concessum: qui mos lugendi patrem, filium, ac fratrem erat*. Quæ verò mulieres matronæ dicerentur, tradit Gellius lib. 18. cap. 6. vbi reiecta Ælij Melissi opinione, ait: *Matronam dictam esse propriè quæ in matrimonium cum viro conuenißet*. Hoc autem nomine veniebant ex Paullo apud Festum, *quibus stolas habendi ius eßet*. Hinc Valerius Maximus lib. 6. cap. 1. initio pudicitiam alloquens, ait: *Te custode, matronalis stola censetur*. Et Vitruuius lib. 1. cap. 1. *Itaque*, inquit, *oppido capto, viris interfectis, matronas eorum in seruitutem abduxerunt. Nec sunt passi stolas, neque ornatus matronales deponere*. Ouidius lib. 2. Tristium:

Ecquid ab hac omnes rigida summouimus arte:
Quas stola contingi, vittaque sumpta vetat?
At matrona potest alienis artibus vti:
Quodque trahat, quamuis non doceatur, habet.

Matronæ autem iussæ sunt SVBLVGERE. Seneca epist. 63. *Annum feminis ad lugendum constituere maiores, non vt tandiu lugerent, sed ne diutiùs; viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum*. Dio lib. 56. cum Augusti mortem, ac iusta eidem persoluta narrasset, ait: *Luxerunt eum viri haud multos dies, mulieres autem integrum annum, quod decretum erat*. Ita in Pisano decreto non viris, sed matronis tantùm luctus iniungitur. Lege 3. *D. de his qui notantur infamia*, in edicto prætoris legitur: *Intra id tempus quo elugere virum moris est, antequàm virum elugeret, in matrimonium collocauerit &c.* Cuiacius ad L. 2. *si qua ex feminis C. de secundis nuptiis*, rectè notat *elugere* idem esse ac luctum perficere, vt *enauigare* nauigationem perficere. Plinius lib. 6. cap. 17. ait: *Proditur Alexandrum Magnum nullo die minus stadia DC. nauigasse in Indo, nec potuiße ante menses quinque enauigare*. Liuius lib. 34. de feminis ait; *Quid aliud in luctu quàm purpuram & aurum deponunt? quod cum eluxerunt, sumunt*. *At prolugere* ex Festo dicuntur, *qui solito diutiùs lugent*. Ita Octauia Augusti soror Marcellum amissum proluxit. Verùm *sublugere* in nostro Cenotaphio non quidem significat aliquantulum lugere, sicut *subdubito*, *subluceo*, *subalbico* vim suæ significationis ob illam particulam *sub* aliquantisper imminuunt, vt Grammaticis notum; nam vt ibidem legitur: *pro magnitudine tantæ ac tam inprouisæ calamitatis*, cum iustitio publico indicto, in omnem formam luctus in colonia esset, non aliquantulum, sed planè iustè lugere matronæ iussæ sunt. Itaque sublugere significat, sub recitatis publici mœroris insignibus lugere.

Tempus iustitij ob mortem Caij Cæsaris in Pisana Colonia obseruandi, hisce terminis in eodem Cenotaphio definitur: *Ex ea die qua eius decessus nuntiatus eßet, vsqui ad eam diem qua ossa relata, atque condita, iustaque eius Manibus perfecta essent*. Igitur iustitium incœptum fuit IV. Non. Aprilis A. V. 757. à parilibus, quo die nuntius de morte Caij Pisas allatus est. Tum primùm templa Deorum, balneæ publicæ ac tabernæ omnes oc-

clusæ

clusæ sunt, ac Matronæ Pisanæ luctum inchoarunt. Qua verò die iustitio exuto, ad munia reditum sit, ignoratur, cum lateat dies, qua Caij Manibus iusta Romæ perfecta fuerint. Mortuo Druso Augusti priuigno ac Tiberij fratre in Germania, cum milites eiusdem corpus ibidem cremare vellent, Tiberius cadauer ab eisdem impetrauit, ac eximia continuati funeris pompa, per Romana oppida Romam aduexit. Pedo Albinouanus ad Liuiam ait:

Quippè ducem arsuris exercitus omnis in armis,
Inter quaque ruit, ponere certus erat.
Abstulit inuitis corpus venerabile frater,
Et Drusum pruna quod licuitque dedit.

Nempè intestina, quæ in Germania cremata fuere; corpus verò in campo Martio rogo impositum fuit, ac iusta eidem facta eximia pompa, ex Liuio lib. 145. At cum Germanicus in Syria obijsset: *Sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum*, testatur Tacitus lib. 3. Agrippina autem illius vxor ac nostrorum Cæsarum soror, ossa ac cineres Romam detulit. Ita in Caij Cæsaris funere factum fuisse eiusdem Cenotaphium ostendit; siquidem ob itineris longinquitatem in Lycia eiusdem corpore cremato, cineres & ossa Romam RELATA, in Mausoleo Augusti CONDITA sunt. Ouidius lib. 3. Trist. eleg. 3. vtroque verbo in vno & altero versu vsus est, quos iunctos exhibeo.

Ossa tamen facito parua referantur *in vrna;*
Inque suburbano condita *pone solo.*

Habes hic *ossa relata atque condita*. Ossa condere idem est, ac sepulcro inferre. Ita *l.* 3. *D de relig. & sumpt. fun. Sepulcrum est vbi corpus ossaue hominis condita sunt*. Et *L.* 39. ibid. *iusta sepultura, id est, terra conditum corpus*. Et *L.* 5. *D. de mortuo infer.* dicuntur *Reliquiæ hominis conditæ*. Tacitus lib. 1. *Trium legionum ossa &c. condebant*. Cicero lib. 2. de legibus recitans illud Ennij de Africano: *Hic situs est*, addit: Verè; *nam siti dicuntur ij, qui conditi sunt*. Virgilius V. Ænead. v. 46.

Annuus exactis complætur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuinique ossa parentis
Condidimus terra.

Lucanus lib. 8.

Condita laudabit Magni socer impius ossa.

Silius lib. 4.

——— *tellusque hostilis conderet ossa.*

In vetustis inscriptionibus pag. 696. 5. hæ literæ in fine epitaphij visuntur: O.E.B.Q.C. quæ Scaliger interpretatur: *Ossa eius benè quiescant condita*. Additur in cenotaphio Caij: *Iustaque eius Manibus perfecta essent*; videlicet quòusque cremato cadauere, solemnia funebria perficerentur. Nam putabant animas defunctorum vagari, donec earum corpora insepulta iacebant. Virgilius lib. 6.

Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare priùs, quàm sedibus ossa quierunt.

Tertullianus in libro de anima cap. 56. Gentilium opinionem exponens, ait: *Creditum est insepultos non ante ad inferos redigi, quàm iusta perceperint*. Cicero lib. 2. de leg. *Nec tamen*, inquit, *eorum ante sepulcrum est, quàm*

iusta facta. Et *leg. 1. D. de in ius vocando*, cauetur ne quis *iusta mortuo facientem* in iudicium vocet.

Hic Gutherij quædam opinio refellenda est. Is libro 1. de iure Manium cap. 6. scribit, consule, seu quocumque cum imperio proconsulari in acie, vel in castris defuncto, non potuisse eiusdem cadauer intra vrbem inferri, quòd Dio de mortuo Druso scribat libro 55. sub initium: *Quoniam, qui cum exercitu ab vrbe profectus esset, fas non fuit intra pomœrium intrare, cum ea quæ ante perfici maiorum instituta iuberent, non adimplesset*. At vir eruditus infeliciter hallucinatur. Nam Dio de Augusto ea scribit, non de Drusi cadauere, quod reapse in vrbem aduectum, ac in ipso foro expositum idem Auctor testatur, scribens: *Cadauere eius in foro proposito, duplex Drusi laudatio; vna à Tiberio in ipso foro: altera in Flaminio Circo ab Augusto habita est, qui cum exercitu Vrbe profectus, neque fas ei erat intra pomœrium intrare &c.* vti proximè. Sanè forum erat intra vrbem, ac intra pomœrium. Lex verò quæ vetabat ne qui cum imperio militari esset, intra pomœrium veniret, viuentibus imposita erat, non autem cadaueribus defunctorum. Pedo Albinouanus qui funus Drusi spectauit, hæc de eodem dicentem Liuiam inducit:

Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
Heu facinus! per quæ victor iturus erat.
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis.
Hei mihi quàm dispar huic fuit illud iter.
Cum subiit fractis mærentem fascibus Vrbem;
Quid faceret victus, sic vbi victor init?

In edito exemplari, quo vsus sum, legitur: *Consuluit fratris &c.* sed citra dubium reponendum est: *Cum subiit*, vt carmen sensum suum habeat. Gisbertus Cuperus alia loca huiusce elegantissimæ elegiæ lib. 4. Obseruat. cap. 3. feliciter emendauit. Augustus quòd imperio proconsulari extraordinario accepto (Romanæ rei licèt arbiter, vetustas maiorum leges seruare voluit) in Gallia transpadana substiterat, vt bello Germanico proximior esset, apud Ticinum cadauer Drusi excepit, ac Romam vsque comitatus, extra pomœrium mansit; priùs enim imperium proconsulare deponere, ac res eo bello gestas Senatui exponere debuit, antequam vrbem ingrederetur. Dio in fine lib. 39. de Pompeio scribit: *Idemque populo extra pomœrium congregato, quia ipsi proconsulare imperium tum gerenti in vrbem venire non licuit, multa pro Gabinio verba fecit*. Hinc pluriès apud Liuium ijs qui cum imperio ad vrbem siue comitiorum, siue triumphi causa accederent, Senatus extra vrbem datus legitur. Tacitus lib. 3. recitans quæ vulgò dicebantur de honoribus defuncto Druso ab Augusto habitis, ait: *Ipsum asperrimo hiemis Ticinum vsque progressum, neque abscedentem à corpore, simul vrbem intrauisse, circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, defletum in foro &c.* Et quidem de Drusi, qui in consulatu decessit, cadauere in Vrbem illato cum Dione consentit, quamuis Augustus extra pomœrium Vrbis substiterit. Immò quod de progresso Ticinum vsque Augusto ad corpus demortui Drusi excipiendum, Tacitus scribit, dubium facit Valerius Maximus, Tacito auctor antiquior, quique suum opus Tiberio Imperatori nuncupauit; etenim lib. 5. capite 5. scribit: *Tantum enim amorem princeps parensque noster insitum animo fratris Drusi*

ha-

habuit, vt cum Ticini, quò victor hostium ad complectendos parentes venerat, graui illum & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognosceret, protinus inde metu attonitus erumperet &c. Igitur Augustus ac Liuia erant Ticini sub obitum Drusi. Vtut de Augusto sit, ex Tacito etiam constat Drusi in consulatu mortui cadauer in Vrbem deportatum. Neque id nouo exemplo; nam Rutilij consulis bello Italico interempti cadauer *Romam delatum* testatur Appianus libro primo bel ciu. pagina 376. Hircij, ac Pansæ consulum, qui ciuili bello ad Mutinam ceciderant corpora Romam missa idem scribit lib. 3. pagina 574. Nullus dubito quin Caij etiam ossa ac cineres in ferali vrna Romam delata, post laudationes funebres in Rostris recitatas, in Augusti Mausoleo conditæ fuerint. Tunc iustis eidem Romæ perfectis, Pisana colonia diuturniorem iustitium exuit, reclusis Deorum templis, balneis ac tabernis apertis, ac luctu à matronis finito, vniuersi positis lugubribus, ad priorem vestitum rediere.

CAPVT III.

Dies obitus Caij Pisis Alliensis decernitur. De diebus atris apud Romanos. Plurimi etiam Christiani eorundem superstitione olim tenebantur. Dies cladis Alliensis semper infausti ominis habitus. Plutarchus vanam atrorum dierum religionem demonstrat. Quædam de diebus Aegyptiacis adnotata: ac vetus Kalendarium explicatum. Sacrificia ac supplicationes atro die vetabantur. Quidam nec eo die parentalia licere arbitrati. Cur Ianum in sacrificijs præfabantur. Sponsalia eo die Pisis inhibita. Scaliger Festum perperam corrigit. Sponsalia in luctu domestico permissa. Conuiuia funesto die prohibita. Ludi Circenses ac Scænici eo quoque die Pisis vetati. Plura de Circensibus in colonijs editis colliguntur. Ludi scænici Dijs placandis stultè inuenti.

PIsani quò semel in morte Caij suscepti doloris memoria ad seros quosque posteros propagaretur, iusserunt, vt in Cenotaphio eiusdem legitur: *Diem eum quo die Caius Cæsar obit, qui dies est ante diem VIIII. Kalend. Martias, PRO ALLIENSI lugubrem memoria prodi, notarique in præsentia, omnium iussu, ac voluntate.* Varro lib. 5. L. L. ait: *Alliensis dies ab Allia fluuio dictus; nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt Romam.* Anno ab Vrbe condita 365. ad Alliam flumen vndecimo ab Roma lapide, Romani ingentem à Gallis cladem acceperunt, ac tertio postea die barbari victores vrbem, nemine defendente, occuparunt, paucis quibusdam Capitolium tenentibus. Hoc infortunium Romanis contigit XV. Kal. Augusti, quem diem lugubrem semper habuere. Liuius L.6. ad

A. V. 366. ait: *Tum de diebus religiosis agitari cœptum, diem ad XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabij cæsi, quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœdè pugnatum, à posteriori clade ALLIENSEM nuncuparunt, insignemque rei nulli publicè priuatimque agendæ fecerunt.* Cur verò diem potius cladis, quàm captæ vrbis, atrum esse iusserint, prodit Cicero lib. 9. epist. 5. ad Atticum scribens: *Maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quàm vrbis captæ: quòd hoc malum ex illo; atque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus.* Acceptæ apud Alliam cladis L. Aquinius haruspex causam interrogatus, teste Macrobio lib. 1. Satur. cap. 16. in Senatu, à quo requirendarum religionum causa accitus fuerat, respondit: *Q. Sulpicium tribunum militum ad Alliam aduersùs Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quinctilis.* Addit re ad collegium Pontificum à Senatu relata, Pontifices decreuisse *postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos, vt hi dies neque prœliares, neque puri, neque comitiales essent.* Hinc Ouidius de ijsdem diebus postriduanis initio lib. 1. fastorum cum Kal. Nonas, atque Idus nominasset, statim ait:

—— omnibus istis
Ne fallare, caue, proximus ater erit.
Nomen ab euentu est: illis nam Roma diebus
Damna sub aduerso tristia Marte tulit.

Et sanè horum dierum superstitio adeo in animis hominum ex maiorum traditione inoleuerat, vt ipsimet Christiani eosdem dies vti religiosos seruarent. Vnus mihi auctor sufficiat Augustinus in expositione epistolæ Paulinæ ad Galatas: *Nunc autem*, inquit, *innumerabiles de numero fidelium cum magna confidentia in faciem nobis dicunt: die post Kalendas non proficiscor.* Idem testatur epist. 119. Ceterùm diem Alliensem Cicero suo tempore religiosum fuisse testatur, quem talem etiam habitum A. V. 757. quo Caius decessit, ex nostro Cenotaphio intelligitur. Vitellius Imperator infaustum eius diei omen visus est omnium Principum primus contempsisse. Scribit de eodem Suetonius cap. 11. *Magis deinde ac magis omni diuino, humanoque iure neglecto, Alliensi die Pontificatum adeptum maximum cepit.* At Tacitus lib. 2. hist. non quidem Alliensi die Pontificatum adeptum, sed edictum de publicis cæremonijs emisisse scribit: *Funesti*, inquit, *ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremonijs publicis XV. Kal. Augusti edixißet, antiquitùs infausto die Cremerensi, Alliensique cladibus.* Auctor est Liuius lib. 6. Prænestinos exercitum contra Romanos ducentes, apud Alliam flumen castra metatos, spem victoriæ loco delegantes: *Si diem*, dicebant, *contactum religione, insignemq; nomine eius loci timeant Romani, quanto magis Alliensi die Alliam ipsum monumentum tantæ cladis reformidaturos?* At T. Quinctius Cincinnatus Dictator iactans curaturum se, *ne qua terra infausta sit victoria sua*, collatis apud Alliam cum hoste signis, acceptam ante annos tredecim eo ipso in loco cladem, insigni victoria pensauit. Ita nulla loci religio Romanos à dimicando cohibuit. At dies Alliensis semper apud ipsos religiosus fuit, vt nec illo die fas esset ius dicere, prœlium inire, ludos exhibere, comitia celebrare, supplicationes, sacrificia, conuiuia peragere, immò ne mortuis quidem parentare, vt postea ostendam. Plutarchus in Camillo de atris diebus disputans, vanam eorundem religionem demon-

demonstrat, dicens: *Romani eadem die victi à Cimbris, Scipionis exercitum amisere. At Lucullus eo die Tigranem Armenium vicit.* Addit Attalum regem ac Pompeium Magnum eo qui ipsis natalis dies fuerat, vitam postea amisisse. Quod tamen de Pompeio perperam scribit; nam hic *pridie natalem ipsius*, die 29. Septembris occisus fuit ex Velleio lib. 2. cap. 53. qua die de Mithridate triumphauerat, ex Plinio lib. 6. cap. 26. & lib. 37. cap. 2. ac Dione libro 42. Immò Plutarchus in Pompeio parùm sibi constans, scribit eundem iugulatum fuisse anno ætatis vndesexagesimo postridie Natalis sui, annum ac duos insuper dies illius vitæ falsò adijciens, vti rectè Vsserius obseruauit.

Hæc vana atrorum dierum religio adeo inualuerat, vt ijdem dies in Kalendarijs obsignarentur. In veteri Kalendario Constantio imperatore scripto, sæpè legitur: *Dies Ægyptiacus*. Lambecius vir aliàs eruditus, in notis tom. 4. Bibl. Vindebon. ait sibi non liquere, quidnam ibidem significetur. Illi dies apud Ægyptios erant atri ac Alliensi persimiles. Sanctus Ambrosius in epistola Paschali ad Episcopos Æmiliæ scribit plerosque Christianos more Paganorum solere *varios quoque cursus Lunæ obeundis negotijs commendare, vel cauere quosdam dies; quemadmodum plerique posteros dies, vel Aegyptiacos declinare consueuerunt*, Præterea S. Augustinus in laudatis comment. epist. ad Galatas, ait: *Plena sunt conuenticula nostra hominibus, qui tempora à Mathematicis accipiunt. Iam verò ne aliquid inchoetur aut ædificiorum aut huiusmodi quorumlibet operum diebus, quos Aegyptiacos vocant, sæpè etiam nos monere non dubitant, nescientes, vti dicitur, vbi ambulant.* Magister, seu Petrus Comestor in Hist. Scholast. quæst. 15. olim opinatus est, Ægyptios illis diebus aliqua plaga percussos, quas quatuor supra viginti fuisse putauit, *quia in quolibet mense duo Aegyptiaci vocantur in Kalendarijs*. Hanc tamen opinionem pluribus confutat Tostatus in cap. 12. Exodi ad illa verba: *Sic autem comedetis &c.* Hinc tamen patet illud Kalendarium, quod Heruuartus, dein Bucherius, ac denique Lambecius notis illustratum, euulgarunt, Petro Comestori notum fuisse, quod tamen nullus eorundem Scriptorum obseruauit. Et sanè in eodem viginti quatuor dies Aegyptiaci per annum signantur; mense quidem Ianuario, dies secundus, sextus, ac decimus sextus dicuntur Aegyptiaci; at mense Septembri vnicus tantùm dies, nempè IV. Nonas, Aegyptiacus notatur; in singulis verò reliquis decem mensibus vnus & alter dies Ægyptiaci statuuntur. Nulla tamen eorundem publicè saltem, apud Romanos religio erat; siquidem sæpè ijsdem diebus ludi edebantur. Ita dies 21. Aprilis, quæ Natalis Vrbis erat, ac Circensium missibus XXIV. celebrabatur, Ægyptiacus ibidem dicitur. Et pridie Non. Decembris legitur: *Munus Arca. Dies Aegypt.* & die 14. eiusdem mensis: *Ludi. Dies Aegypt.* Laudatus Lambecius, cum sexiès mense Decembri legeret: *Munus Arca*, semel verò & iterum: *Munus Candida*, rectè hoc alterum: *Munus Candidatorum*, interpretatur. De priori verò notat in Bucherij codice scriptum: *Munus Archa*, ac munus Arcadicum ibidem designatum putari. Verùm ex Lampridio eius vocis explicatio petenda est, qui cap. 43. de vita Alexandri Seueri ait: *Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post quæsturas præturas acciperent, & inde prouincias regerent. ARCARIOS verò instituit, qui de ARCA fisci ederent munera, eademque parciora.* Itaque *Munus Arcariorum* eo in Kalendario notatur, quod munus non à priuatis,

natis, ſed publici fiſci pecunia edebatur. Hactenus de diebus atris.

Piſani, vt diem immaturi obitus Caij Cæſaris luctuoſum poſteris proderent, eundem pro Allienſi eſſe, & haberi in colonia iuſſerunt, cauentes ne quid eo die fieret, quod atro Allienſi die peragi vetabatur. Et in primis NE QVOD SACRIFICIVM PVBLICVM, NEVE QVAE SVPPLICATIONES fierent. Sacrificia ac ſupplicationes in publico luctu non fiebant; nam templa Deorum id temporis, vti dixi, occludebantur. Gellius lib. 4. cap. 9. ſcribit: *Religioſi enim dies dicuntur triſti omine infames, impeditique: in quibus & res diuinas facere, & rem quampiam nouam exordiri temperandum eſt*. Liuius lib. 22. poſt Cannenſem cladem deſcriptam, ait: *Adeoque totam vrbem oppleuit luctus, vt ſacrum anniuerſarium Cereris intermiſſum ſit, quia nec lugentibus id facere eſt fas &c.* Cum M. Horatio Puluillo conſuli templi Iouis Capitolini dedicatio ſorte obtigiſſet, alterius conſulis neceſſarij id ægrè ferentes, tali commento ab ipſa dedicatione Horatium reuocare conati ſunt. Poſtem iam tenenti conſuli, fœdum inter precationem Deum nuntium incutiunt: mortuum eius filium eſſe, funeſtaque familia templum dedicare non poſſe. Hinc Ouidius lib. 11. Met. V. 583.

At Dea non vltra pro functo more rogari
Suſtinet: vtque manus funeſtas arceat aris.

Macrobius lib. 1. Satur. cap. 15. quærit cur Nonis, cum is dies non eſſet feriatus, nuptiarum celebritas vetaretur? reſpondet: *Ideo & Nonas inhabiles nuptijs eſſe dixerunt, ne nupta aut poſtera die libertatem auſpicaretur vxoriam, aut atro immolaret, quo nefas eſt ſacra celebrari*. Nulla igitur ſacrificia aut ſupplicationes publicæ atro die fieri licebat. Et quidem cum ſupplicatio indicebatur, ea dies feriata ac feſta euadebat. Cicero in III. Catilinaria: *Quamobrem*, inquit, *Quirites, quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus & liberis veſtris*. Quare die atro ac lugubri nulla ſupplicatio publica haberi poterat. Immò nec ij qui exſequias ducturi erant, aut inferias Manibus daturi, quamuis ob luctum atras veſtes induerent, atro die ex quorundam ſententia poterant parentare. Hæc ſcribit idem Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. *Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum Iouemque præfari neceſſe eſt, quos nominari atro die non oportet*. Q. Fabius Max. Seruilianus Conſul fuit A. V. 612. ac poſtea Cenſor ex Valerio Maximo lib. 5. cap. 1. Et quidem in omnibus ſacrificijs ſiue ſuperis ſiue inferis Dijs illa fierent, Ianum omnium primum, dein Iouem præfari debebant. Cicero libro 2. de nat. Deorum num. 50. ait: *Principem in ſacrificando Ianum eſſe voluerunt*, Ouidius lib. 1. Faſt. huius ritus cauſam quærens, Iani reſponſum ſubijcit:

Mox ego: cur, quamuis aliorum numina placem,
Iane, tibi primùm thura merumque fero?
Vt poſsis aditum per me, qui limina ſeruo,
Ad quoſcumque voles, inquit, habere Deos.

Macrobius lib. 1. Sat. cap. 9. Ianum ait *inuocari primum, quum alicui Deo res diuina celebratur, vt per eum pateat ad illum Deum, cui immolatur, acceſſus, quaſi preces ſupplicum per portas ſuas ad Deos ipſe tranſmittat*. Hinc Gentiles irridens Arnobius lib. 4. ſcribit: *Ianum in cunctis anteponitis precibus, & viam vobis pandere Deorum ad audientiam creditis*. Cato de re

Ruſti-

Rustica cap. 134. instruens rusticum Cererem, facto sacrificio, suæ messi propitiam facturum, ait: *Iano, Ioui, Iunoni præfator*, & cap. 141. docens pro agro lustrando Marti Siluano suouetaurilia, id est, vt ibidem explicat, porci, agni, ac vituli sacrificium faciendum, ait: *Ianum Iouemque vino præfamino, sic dicito*. Turnebus lib. 15. Aduers. cap. 14. ait: *Id valet præfator; ergo quod sequitur* sic dicit, *delendum est*. At cum *sic dicito* legatur, haud ea correctione opus. Quare legendum est *præfator, ac sic dicito*, vel *præfatus, sic dicito*. Ex his patet cur sacrificia aut supplicationes atro die fieri vetabantur, quòd nec Ianum nec Iouem tunc quispiam præfari poterat. Formulam precum qua Ianum ac Iouem præfabantur, tradit Cato in vtroque capite laudato. Verùm cap. 6. ostendam licitum fuisse atro die parentare.

Præterea vetarunt: NIVE SPONSALIA celebrarentur; siquidem nuptiarum celebritas atris diebus inhibita erat. Macrobius cap. 16. lib. citati, ait: *Varro ita scribit: Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi ianua patet*. Propterea addit illis diebus: *vxorem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est*. Festus *V. Mundus*, scribit: *Mundus vt ait Capito Ateius in libro 6. Pontificali, ter in anno patere solet, diebus his: postridie Vulcanalia & ante diem sextum Iduum Nouembris*. Lacunam supplet ibidem Paullus inserens: *& ante III. Nonas Octobris*. Scaliger in notis ait: *Pro Ateio lego Attius*. At perperam legit. Nam C. Ateius Capito à Tacito laudatur lib. 3. Annalium in fine vti *principem ciuitatis locum studijs ciuilibus adsecutus*. Item Suetonio cap. 10. & 22. de Grammaticis. Gellius lib. 4. cap. 6. laudat *verba Atei Capitonis ex quinto librorum, quos de Pontificio iure composuit*. Macrobius libro 7. Satur. cap. 13. ait: *Profero quæ de hac eadem causa apud Ateium Capitonem Pontificis iuris inter primos peritum, legisse memini*. Porrò Paullus addit ibidem eos dies inferis Dijs sacratos, *quos etiam dies religiosos esse iudicauerunt*. Quare quòd atri essent, per eosdem iura non dabantur, nec comitia, aut sacrificia, vel nuptiæ celebrari poterant. Nuptiæ durante luctu, vetabantur. Hinc viduæ intra decem menses marito nouo iungi non poterant, vt patet ex *D. de his qui notantur infamia*. Cum Augustus Octauiam sororem ex defuncto nuper Marcello prægnantem, Antonio vxorem, petente id exercitu, tradidisset, à Senatu impetrauit, vt Octauia publica lege solueretur. Cum mense Februario Manibus parentum sacra piacularia fiebant, nulli vxorem tunc ducere licebat. Ouidius lib. 2. Fastorum ait:

Dum tamen hæc fient, viduæ cessate puellæ,
Expectet puros pinea tæda dies.
Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri:
Comat virgineas hasta recurua comas.
Conde tuas Hymenæe faces, & ab ignibus atris
Aufer; habent alias mæsta sepulcra faces.

Verùm licèt eo tempore luctus nuptiæ celebrari vetarentur, sponsalia tamen intra id tempus licitè peragi poterant. Ita *L. 10. D. de his qui not. infam.* ex Paullo recitatur: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fieri non nocet*. Quare Augustus mortuo Agrippa, Iuliam eiusdem vxorem Tiberio despondit A. V. 742. illam tamen eidem Tiberio anno postea A. V. 744. copulauit, quod vtrumque tradit Dio lib. 54. Verùm die obitus Caij perpetuò apud Pisanos Alliensi, non solùm nuptiæ, sed etiam sponsalia prohibita

bita

bita sunt, quamuis illa, vt rectè docet Florentinus *L. 1. D. de sponsalibus*, non sint nisi *mentio & repromissio nuptiarum futurarum*, ac ex Vlpiano *L. 4. eiusd. tit.* sufficiat nudus consensus in nuptias futuras ad constituenda sponsalia. Cum enim ea die quotannis mœrorem ac luctum ob acerbum Caij fatum renouarent, sponsalibus cuique in colonia interdictum fuit, quòd illa hilari animo à contrahentibus, læta vniuersa familia, celebrabantur. Alliensis dies erat, quem *insignem rei nulli publicè priuatimque agendæ fecerunt*, vti Liuius laudato loco testatur.

NIVE CONVIVIA PVBLICA. Hæc quoque durante luctu vetita erant. Cum Augustus ac ceteri Romani ciues iustitium ob mortem Caij Cæsaris seruarent, vnus Asinius Pollio conuiuium id temporis cum amicis celebrauit, quod cum Princeps intellexisset, per codicillos non tantùm ciuiliter, sed etiam familiariter questus est, *quòd in tam magno ac recenti luctu suo, homo carissimus sibi, pleno conuiuio cœnasset*, teste Seneca patre in procemio lib. 4. controuersiarum. Ibidem in controuersia priori patrem à sepulcro, vbi tres recèns amissos filios lugebat, ad conuiuium vi abductum, hæc fantem inducit: *Credo mirari aliquem, quòd in forum amissis modò liberis, veniam. At ego iam in conuiuio fui*; & postea: *Proiectus in omnia gulæ libidinisque flagitia, omnibus denotandus censoribus*. Paullus insignis Iuris consultus lib. 1. recept. sent. cap. vlt. ait: *Qui luget, abstinere debet à conuiuijs, ornamentis, & alba veste*. Auctor est Plutarchus in Sylla, hunc ex vniuersis fortunis, quas amplissimas in tot ditissimorum ciuium proscriptione collegerat, Herculi decimam partem sacrificantem, splendida conuiuia populo Romano instruxisse: inter quæ cum Metella vxor morbo grauata, vltimo iam fato vrgeretur, Sylla, ne publicam domus lætitiam funestaret, *scripto ad illam repudio, viuentem adhuc, alterum in domicilium transferri iussit*. Caligula instante iustitio in morte Drusillæ non modò publica conuiuia, sed priuatas etiam in communi domesticorum accubitu cœnas inhibitas voluit. Verba sunt Suetonij cap. 24. *Eadem defuncta iustitium indixit: in quo risisse, lauisse, cœnasse cum parentibus, aut coniuge, liberisue capitale fuit*. At Pisani publica tantùm conuiuia prohibuere. Quidam tamen cum memoriæ suorum munus darent, epulum publicum Romano populo exhibere solebant, in quo tamen albati accumbebant. Cum in funebri epulo Q. Arij Vatinius atratus interfuisset, vti superiùs dicebam, Cicero contra eundem declamat in Vatiniana: *Cedo quis vnquam cœnauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, vt munus sit funeris, epulæ ipsa quidem dignitatis. Sed omitto epulum populi Romani festum diem, argento, veste, omni apparatu visendo &c.* Itaque nihil lugubre interueniebat, sed splendido ac sumptuoso apparatu epulum funebre instruebatur. Dio lib. 37. ad A. V. 694. Fausti epulum recitat: *Sub idem tempus*, inquit, *Faustus Syllæ filius ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit, populumque lauto epulo excepit, ijsque balnea, & oleum donauit*. Sylla dictator ante annos duodeuiginti obierat V. C. 676. Id moris antiquitùs apud Romanos fuisse testatur Liuius scribens lib. 8. *Visceratio data à M. Fuluio in funere matris*. Ita vocabatur crudæ carnis facta Populo largitio. Hinc plebs benè pasta, eundem suum tribunum designauit. *Honoris etiam ei causa fuit, tribunatuque plebis proximis comitijs absens præsentibus præfertur*. Idem Liuius lib. 39. *P. Licinij*, ait, *funeris causa visceratio data, & gladiatores LXX. pugnarunt, & ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum: in quo cum*

toto

toto foro strata triclinia essent, coegit plerosque tabernacula statuere in foro. Hæc congerit Kirchmannus libro 4. cap. 5. Hebræi septem dies lugebant, dein conuiuium celebrabant. Iosephus de Archelao Herodis regis filio scribit lib. 17. cap. 10. *Per septem dies iuxta patriam legem luctu patris celebrato, & in fine luctus funebri epulo populo præbito, in templum ascendit.*

NIVE QVI LVDI SCAENICI CIRCENSIESVE *eo die fiant, spectenturue.* Vti Romæ ita in Colonijs ludi scænici ac Circenses edebantur; siquidem populus Romanus, vti Iuuenalis Sat. X. V. 78. dicebat,

— qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantùm res anxius optat,
Panem & Circenses.

De ludis Circensibus eruditissimum volumen edidit meus conterraneus Panuinius; de scænicis verò Lilius Gyraldus in Dialogis de scæna, alijque, quos inter nominandus venit Caspar Bartholinus, ob morum elegantiam, ac Latinæ Græcæque eruditionis peritiam suis exterisque notissimus, qui volumini de Tibijs veterum de scænicis tibijs egregiam dissertationem inseruit. Et quidem Circenses Romæ frequentissimè per annum fieri solitos demonstrat antiquum Kalendarium, quod integrum, vti plurima alia veterum scriptorum volumina debemus eximiæ industriæ Lambecij V. C. ibidem enim sæpius legitur CM. XXIV. nempè: *Circensium missus viginti quatuor*, vt exposui in dissertatione de votis Decennalibus cap. 1. In colonijs etiam, alijsque Romani imperij vrbibus Circenses exhibitos tum scriptores antiqui, tum literati lapides contestantur. Theodosius senior cum manè ludos Circenses Mediolani spectasset, insequenti nocte è vita discessit, ex Socrate in fine lib. 5. Constantium Imperatorem Arelate in Gallijs ludos Circenses dedisse scribit Ammianus Marcellinus lib. 14. De Carthaginensium Circensibus apud Patres non semel mentio fit. S. Augustinus lib. 5. cap. 27. de Alypio celebri postea Ecclesiæ Africanæ Antistite, sed tum iuuene scribit: *Gurges tamen morum Carthaginensium, quibus nugatoria feruent spectacula, absorbuerat eum insania Circensium.* In canone 61. Synodi Carthaginiensis anno Christi 401. accusantur fideles, quòd Dominica in albis *ad Circum magis, quàm ad Ecclesiam conuenirent.* Et sanè ad insaniam vsque ibidem Circenses spectatos prodit Saluianus lib. 5. de Prouidentia: *Circumsonabant*, inquit, *armis* muros *Carthaginis populi barbarorum, & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in Circis.* Item: *Ac vix discerni forsitan poterat plebis eiulatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in Circo.* Cum Treuirenses quater iam à barbaris expugnati, Circensium edendorum facultatem ab Imperatore flagitassent, idem Saluianus laudato loco vehementiori, quo pollebat, orationis impetu, in eosdem inuectus, inter cetera lectu planè dignissima, ait: *Circum à Principibus postulatis? Cui quæso statui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exustæ, & perditæ: plebi captiuæ & interemptæ, quæ aut perijt, aut luget?* Et inuectiuam terminans, ait: *Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos suorum mortuorum, & tu Circenses rogas?* Narrat ibidem sua ætate ludicra Circensia *non in omnibus Romanorum vrbibus* acta; sed tantùm in nobilioribus, *sed nec illic quidem agi, vbi semper sunt acta antea. Non Massiliæ, quia deleta est; non Agrippinæ, quia ab hostibus tenetur; non Treueris, quia quater euersa est.* Tertullianus capite 7. libri de Spectaculis scribit ceteras imperij Romani vrbes pro facultate

vrbanam pompam in edendis Circensibus æmulatas. Eius verba subijcio: *Ea si minore cura per prouincias pro minoribus viribus administrantur; tamen omnes vbique Circenses illuc deputandi, vnde expetuntur; inde inquinantur, vnde sumuntur. Nam & riuulus tenuis de suo fonte, & surculus modicus ex sua fronde qualitatem originis continet. Viderit ambitio, siue frugalitas eius, quo Deum offendit. Qualiscumque pompa Circi, etsi pauca simulacra circumferat, in vno idolatria est; etsi vnam thensam trahat, Iouis tamen plaustrum est &c.* De Circensibus qui Capuæ edebantur, extat lex 2. Gratiani Imperatoris tit. 10. lib. 15. Cod. Theodosiani. Circenses in Colonijs dabantur ob magistratus ac sacerdotia collata. Apud Gruterum pag. 431. Sex. Ligurius Duumuir Lugdunensis ob honorem perpetui Pontificatus, congiarium Decurionibus, Equitibus, ac plebi Lugdunensium largitus,

ITEM LVDOS CIRCENSES DEDIT

Pag. 101. 3. ob honorem Pontificatus L. Lucretij in colonia Astigitana, statua pietati Augusti dicitur ab eodem dicata. Et de eiusdem filia Flaminica perpetua legitur:

EDITIS . AD . DEDICATIONEM . SCAENICIS
LVDIS . PER . QVATRIDVVM . ET . CIRCENSIB
ET . EPVLO . DIVISO . POSVIT

Immò non solùm fæminas, verùm etiam & libertos ob honorem seuiratus Circenses dedisse patet ex inscriptione pag. 1073. 6. in qua dicitur Sex. Quintius Sex. Quintij libertus ob acceptum Seuiratum pecuniam populo diuisisse,

DATO . EPVLO . CIVIBVS . ET
INCOLIS . ET CIRCENSIBVS . FACTIS

De Circensibus vrbium in prouincijs Romanis extat lex Theodosij iunioris *tit. de spectaculis* lib. 15. Cod. Theod. qua iubet, vt diebus Dominicis, alijsque festiuis solemnitatibus ibidem recitatis, *omni Theatrorum adque Circensium voluptate, per vniuersas Vrbes, earundem populis denegata, tota Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur*. Data est ea lex anno epochæ vulgaris 425. quam accurato commentario Brissonius illustrauit. Legatur hac de re homilia 5. S. Ioannis Chrysostomi in cap. 1. Geneseos.

In colonia etiam Pisana Circenses edi solitos Caianum cenotaphium prodit, in quo eorundem voluptas die anniuersario obitus Caij Cæsaris populo denegata fuit; vti pariter scænici ludi eadem lugubri die vetiti fuere. Ludi scænici ad Deos placandos à Romanis publicè instituti fuerant, ijque dabantur, quoties plures festi dies continuabantur, quamuis alijs quoque diebus à priuatis exhiberi poterant; at illi erant insigniores, quia stato tempore quotannis edebantur. Ita ludis Megalensibus, qui per sex dies mense Aprili fiebant in honorem magnæ Matris Deorum, quatuor Terentij comœdias recitatas, etiamnum legimus; Phormio ludis Romanis mense Septembri exhibitus

tus fuit. Ludis Apollinaribus comœdias habitas testatur Cicero lib. 2. ad Atticum epist. 19. Liuius lib. 7. auctor est A. V. 390. grassante in Vrbe pestilentia ludos scænicos primitùs datos: *Cum*, inquit, *vis morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scænici, noua res bellicoso populo (nam Circi modò spectaculum fuerat) inter alia cœlestis iræ placamina instituti dicuntur*. Addit ludiones ex Etruria accitos, & *quia hister Thusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum*. Scænici autem ludi in theatro edebantur, vnde & theatrales nuncupati. Arnobius lib. 7. contra Gentiles ait: *Vos equorum curriculis, & theatralibus ludis persuasum habetis Deos delectari, & affici voluptate, irasque aliquando conceptas, eorum satisfactione molliri*. Hinc Circenses ac scænici ludi frequentiùs fiebant, quòd vanæ religionis superstitione consecrati videbantur, quem errorem exagitant, immò potius irrident Tertullianus in libro de spectaculis, Arnobius laudatus, & S. Augustinus lib. 2. de ciuitate Dei cap. 27. appellat *talium numinum placationem petulantissimam, impurissimam, impudentissimam, nequissimam, immundissimam, cuius actores laudanda Romanæ virtutis indoles honore priuauit, tribu mouit, agnouit turpes, fecit infames*. Id disertè dicitur *L. 1. D. de his qui not. infamia*, & passim in vtroque codice *in tit. de Scænicis*. Cum Cæsar quingentis millibus H-S. ex Macrobio lib. 2. cap. 7. Decimum Laberium Equitem Romanum inuitasset, vt in scænam prodiret; ille non quidem duodecim millibus ac quingentis scutatis Romanæ monetæ vocem ingenuam in scæna vendidit, sed eandem petentis potestati inuitus commodauit. Hinc in prologo dixit:

Ego bis tricenis annis actis sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar mimus; nimirum hoc die
Vno plus vixi mihi, quàm viuendum fuit.

Ludi scænici in Italiæ vrbibus frequenter edebantur, ex quibus actores in minoribus theatris exerciti, Romanas postea aures suis facetijs implebant. Scribit ibidem Macrobius de Publio Syro: *Cum mimos componeret, ingentique assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romam per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta, & operas suas in scænam locauerant, prouocauit*. Augustus scænicos ludos exhibuit, ijsque sæpius interfuit. Suetonius cap. 43. *Fecitque*, inquit, *nonnumquam vicatim, ac pluribus scænis per omnium linguarum histriones*. Et Ouidius lib. 2. Tristium, quæ longior ipsius poetæ ad Augustum apologia est, hæc scribit:

Inspice ludorum sumptus, Auguste, tuorum:
Empta tibi magno talia multa leges.
Hæc tu spectasti, spectandaque sæpè dedisti;
Maiestas adeo comis vbique tua est.
Luminibusque tuis, totus quibus vtitur Orbis,
Scænica vidisti lætus adulteria.

Ita & Principis & Vrbium reginæ exemplo, scænici ludi, vt in alijs ciuitatibus, Pisis quoque dabantur, vbi etiam ante Romam conditam exhibiti fuerant, cum histriones ex Etruria Romam postea accitos ex Liuio dixerim. Extat in Cod. Theod. *lex 13. de scænicis*, in qua Honorius Imperator iubet mimas ad proprium officium reuocari, *vt voluptatibus populi, ac festis diebus solitus ornatus deesse non possit*. At cum Pisani diem obitus Caij pro Allien-

si deputandum iussetint, eidem diei scænica voluptas, omnisque ludorum ornatus deesse debuit. Vtinam nostra ætate apud Christianæ religionis professores singuli quique dies, quod theatrales ludos attinet, forent Allienses, vt cunctis scæna interdictum esset. Etenim hisce in theatris morum honestas turpium amorum spectaculo deturpatur, ac lenocinia, adulteria, ijsque affinia vitia discuntur. Vnde enim nisi à scæna *obscænum* ac *obscænitas* deriuarunt? Non appellabo hic canonem XV. Codicis Ecclesiæ Africanæ, aut Sanctorum Patrum aduersùs ludos scænicos inuectiuas, ne alieno prorsus loco Christianum concionatorem agere velle videar.

C A P V T IV.

Locus annuis inferijs Cæsarum destinatus, à priuatis emptus. Rogi extra vrbes incensi. Variæ veterum de Dijs Manibus opiniones recitantur. Pluto Summanus, hoc est, summus Manium, nuncupatus. Manes ex Leg. XII. tabul. Deos habitos. Symmachus id negans à Prudentio falsi conuictus. Aræ supra tumulos erectæ. Inscriptio Pisana militaris. Aræ procul etiam à sepulcris Dijs Manibus excitatæ. Gutherius Lucani versum perperam corrigit. Cadauera plebeiorum in arca in rogum delata. Omnes aræ Deorum Manium sacræ contra Gutherium. Idem Dionem & Appianum falsi accusans, refellitur. Ara statim post necem Cæsaris, in foro eidem extructa. Suetonij dictum corrigitur.

NVllæ huc vsque è vetustis ruderibus erutæ inscriptiones inferias, quas defunctorum Manibus Romani dabant, nobis exposuerunt. Lucij tantùm Pisanum Cenotaphium easdem sub oculos ponit, ac quæ sparsim apud antiquos scriptores de sacris Dijs Manibus factis legimus, ea omnia literatus ille lapis ostendit. In primis autem C. Canio Saturnino Duumuiro Pisano ac Decem-primis datur cura aspiciendi ac eligendi ex duobus locis, vter *publica pecunia* A PRIVATIS EIVS LOCI, *quem magis probauerint, videatur EMENDVS*, in quo ara ferali posita, Dijs Manibus Lucij Cæsaris iusta anniuersaria fiant. De Decem-primis dixi dissert. 1. cap. 3. vbi hæc Hermogeniani antiqui I.C. verba laudaui: *Decem-primi tributorum exactioni ita præerant, vt si quid detrimenti fiscus mortuorum causa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent*. Hinc decem-primis iniungitur, vt de emendo loco inferijs annuis deputando, deliberent, ne quid detrimenti Pisanæ coloniæ ærarium caperet. Porrò locus *à priuatis emendus* dicitur, quia nefas erat, teste Cicerone lib. 2. de leg. *locum publicum priuata religione obligari*. Et rursus ibidem: *Sic decretum à Pontificum collegio non esse ius in loco publico fieri sepulcrum*. Hinc & Vlpianus *l. 8. D. de relig. & sumpt. fun.* ait: *Si in locum publicis vsibus destinatum, intulerit quis mortuum, Prætor in eum iudicium dat*. Hic locus debebat esse purus, qui ab eodem Vlpiano L. 1. D. cit. definitur: *qui neque sacer, neque religiosus, sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare debet*. Itaque

que nec publica, nec priuata religione sacratus esse poterat. Is autem locus *publica pecunia à priuatis emendus* dicitur. Ita in veteri saxo legitur apud Gruterum pag. 200. 4.

L. CALPVRNIVS PISO
M. SALVIVS
PR. AER
AREAM. EX. S. C. A. PRIVATIS
PVBLICA. PECVNIA. REDEMPTAM
TERMINAVER

Mortuorum cadauera extra vrbes à Romanis cremabantur, ne si rogus intra mœnia accenderetur, flamma flante vento impulsa, viciniores ædes corriperet. Cum plebs P. Clodij cadauer in curia combussisset, curia cum aliquot proximis ædibus conflagrauit, ex Appiano lib. 2. bel. ciu. pag. 440. & Dione lib. 40. qui id factum notat, *sepulturæ ritibus temeratis*. Cui malo postea Augustus occurrens vetuit, *ne mortui intra duo millia passuum ab Vrbe cremarentur*, teste eodem Dione lib. 48. In inferijs Lucij Cæsaris, post factum sacrificium, legitur: STRVEM LIGNORVM SVCCENDANT; quare ne flamma vrbis ædificijs noceret, locus extra mœnia emendus fuit, in quo strues illa succenderetur. Auctor est S. Cyprianus in lib. de vanitate Idolorum, à Romanis Deum Viduum coli solitum, *qui anima corpus viduet, qui quasi feralis & funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur*. Neque enim licebat intra vrbem sacra Dijs Manibus facere, quòd putabant sacra ciuitatis funestari. Hinc Paulus lib. 2. recept. sent. tit. 21. ait: *Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra ciuitatis, & qui contra fecerit, extra ordinem punitur*.

In lacuna quæ in eodem Cenotaphio Lucij visitur, ara eiusdem Manibus dicanda nominabatur, quæ ponenda erat in area publica pecunia à priuatis redempta; nam postea legitur ibidem: Apud EAM ARAM *quod annis* A. D. X..... *publicè* MANIBVS EIVS *per Magistratus &c. inferiæ mittantur*. Qui essent Manes, non vna erat antiquorum sententia. Etenim ipsæ defunctorum animæ quibusdam Manes dicebantur. Horatius lib. primo Sat. 8. ait:

—— cruor in fossam confusus, vt inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.

Silius lib. 8.

Dii longæ noctis: quorum iam numina nobis
Mors instans maiora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite Manes.

Diuus Augustinus lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 11. scribit Plotinum insignem Platonicum tradere *ex hominibus fieri lares, si meriti boni sunt; Lemures, seu laruas, si mali. Manes autem Deos dici, cum incertum est, bonorum eum, seu malorum esse meritorum*. Appuleius in libello de Deo Socratis scribit animam hominis corpore exutam, *si quieto ac pacato numine domum possidet*, larem familiarem dici; si verò incerta sede vagetur, *laruam* ap-

pel-

pellari; *cum verò incertum est quæ cuique eorum sortitio euenerit, vtrum lar sit, an larua, nomine Manium Deum nuncupant, & honoris gratia, Dei vocabulum additum est*. Ouidius lib. 5. Fast.

Mox etiam lemures animas dixere silentum.

Vbi eas ex Gentilium Theologia domos habitare dicit, ac sacris quibusdam, quæ inde *Lemuria* dicebantur, expelli; ritum verò ridiculum ibidem describit. Alijs tamen visi sunt Manes ab ipsis animabus distinguendi. Lucanus lib. 8. ait:

—— Manes animamque potentem,
Officiis auerte meis.

Tibullus lib. 3. eleg. 2.

Præfatæ ante meos Manes, animamq; rogatæ.

Silius Italicus lib. 13. de Scipione scribit:

Ergo excire parat Manes, animasque suorum:
Alloquioque virum tantos mulcere dolores.

Martianus Capella lib. 2. de nuptijs ait: *Manes corpori humano præsules attributi sunt, qui parentum seminibus manauerunt. Denique hæc omnis aeris à Luna diffusio sub Plutonis potestate consistit, qui ideo dicitur Summanus, quasi summus Manium. Verùm illi Manes, quoniam corporibus eo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post vitam hisdem delectantur, atque cum his manentes, appellantur lemures*. Vetus inscriptio pag. 1015.

PLVTONI. SVMMANO
ALIISQ. DIS. STIGIIS

Arnobius lib. 5. raptum Proserpinæ describens: *Emicuit*, inquit, *Summanus è terris quadriugo vectitatus*. Plutonem verò seu Summanum dominum Manium tradit Statius lib. 4. Thebaid.

Tartareæ sedes, & formidabile regnum
Mortis inexpletæ; tuque ò sæuissime fratrum,
Cui seruire dati Manes, æternaque sontum
Supplicia, atque imi famulatur regia mundi.

Idem Arnobius lib. 4. iure optimo Gentilium errorem irridet, qui Manibus sacra facerent, cum tamen quinam reapse illi essent, ignorarent, ipso Varrone ea in re plurimùm hæsitante, qui tamen omnium antiquorum volumina excusserat. Ceterùm Romani vulgò Manes & Deos credebant, & eisdem sacra faciebant. Extat lex XII. Tabularum Ciceroni memorata lib. 2. de Leg. num. 24. *Deorum Manium iura sancta sunto. Hos, leto dato, Diuos habento*. Festus *V. Manuos*, ait: *Inferi Dii Manes pro bonis dicuntur à suppliciter eos venerantibus propter metum mortis; vt immanes quoque pro valdè non bonis dicuntur*. Quintilianus in præfatione lib. 6. *Iuro*, inquit, *per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos Manes numina doloris mei*. Plinius Epicuri de grege porcus, animæ immortalitatem irridens, Deos Manes mortuorum animas fingi affirmauit lib. 2. cap. 55. *In mortis quoque tempore*, inquiens, *ipsa vitam mentitur, aliàs immortalitatem dando, aliàs transfigurationem, aliàs sensus inferis dando, & Manes colendo, Deumque fa-*

faciendo, qui iam etiam homo esse desierit. Ex his colligo ipsas mortuorum animas vulgò pro Dijs Manibus habitas. Verùm postquàm Christianæ religionis professores Manium diuinitatem confutare occœperunt, Gentiles inuictis nostrorum argumentis pressi reponere solebant, Manes iuxtà ipsorum sententiam Deos non esse: quod responsum manifestæ falsitatis conuincens Prudentius lib. 1. con. Symmachum præfectum Vrbis, ait:

Esse Deos Manes cur inficiaris haberi?
Ipsa patrum monumenta probant: DIS MANIBVS: *illic*
Marmora secta lego, quæcunque Latina vetustos
Custodit cineres, densisque Salaria bustis.

Sepulcrales enim illi tituli DIS MANIBVS supra tumulos Latina ac Salaria via passim extantes, apparebant, vti etiam in omnibus oppidis tota Italia alijsque Romanis prouincijs visebantur. Plures etiamnum cernuntur Pisis in ædibus Roncionorum ac Tortorum, & aliquot produxi in priore dissertatione; cetera verò id genus epitaphia Pisana omitto, quòd præter defunctorum nomina, nihil scitu dignum continent. Iacobus Sponius Romanæ antiquitatis bono natus, cum eiusdem illustrandæ causa in Græciam transmisisset, ac vetustissimorum rituum & bonarum artium natale illud solum perlustraret, in vetustis Græcorum sepulcris, quorum fragmenta longior ætas ac præsens dominorum barbaries reliqua fecit, eos titulos nusquam in epitaphijs se obseruasse testatur sect. 1. Missellan. Antiquit. art. 7. Vir eruditus ea in peregrinatione vsus est patrocinio Illustrissimi & Excellentissimi D. Ioannis Mauroceni, cum legationibus Sabaudica, Gallica, ac Germanica, se ipso semper maior, atque aucta vbique terrarum virtutis fama, perfunctus, Byzantium postremò Serenissimæ Reipublicæ Orator proficisceretur. Quo in munere tantam sibi apud vniuersum Senatum gratiam conciliauit, vt absens inter Diui Marci Procuratores cooptatus fuerit. Prolixa laudatio quæ non quæritur, sed tenetur. Idem verò Sponius tria Græca epitaphia abs se Romæ visa laudat, initio hisce literis signata Θ. K. Quæ sanè literæ in titulis sepulcralibus Græcis apud Gruterum sæpiùs etiam leguntur, ac præsertim in ijs, qui Romæ dicati sunt, pag. 326. 1. 335. 1. 596. 1. 634. 1. 665. 8. 680. 2. 690. 8. 700. 2. 769. 4. 780. 4. 791. 2. 810. 3. 825. 4. 948. 2. 1035. 9. Equidem pag. 780. 4. legitur: Θ. KA. Pagina ve- 825. 4. ΘEOIC KATAXΘ. At pag. 680. 2. & 1156. 7. disertè scalptum est: ΘEOIS KATAXΘONIOIC: nempè DIIS MANIBVS. Ita Græci Romæ habitantes, Romano more titulum in sepulcro inscribebant, secùs ac in Græcia alijsque Græcos ritus colentibus in Asia oppidis fieret. In eodem opere Gruteriano illæ notæ Θ. K. semel in Græcia sculptæ pag. 846. 3. & iterum Ancyræ in Galatia pag. 1146. 2. leguntur; quæ tamen epitaphia non Græcos, sed Latinos homines posuisse, Latina eorundem nomina ostendunt. Ceterùm vetustum eius sepulcralis tituli apud Romanos morem vnum & alterum epitaphium indicant, quæ à laudato Sponio Romæ exscripta, atque ab eodem accepta Franciscus Biragus Mediolanensis ad me postea transmisit. Vtriusque exemplum subijcio.

D. M. S
M. LICINIO. M. F. CRASSO
FRVGI. LICINIAE. CRASSAE
M. LICINIVS. M. F. ESQ. IVNIOR
ARAM. D. XIII. K. MART
L. AEMILIO. MAMERCO. ET
C. CAESIO. FABIO. VIBVLANO. COS

Item.

DIS. MANIBVS
C. ALFIDIO. C. F. PAL. MANCINO
EQ. VIXIT. ANN. LXXXIX.
Q. ALFIDIVS. C. F. PALATINA. TAPPVS
D. D. II. NON. APRIL. CN. FABIO. AMBVSTO
C. PLAVTIO. PROCVLO. VERO. COS

Prior inſcriptio poſita eſt A. V. 271. altera verò A. V. 397. & in vtraque *Dij Manes* nominantur. Verùm priùs illud epitaphium vel ſpurium eſt, vel ab ignauo ſcriptore poſteriori ætate præformatum fuit. Nam A. V. 271. nondum diphthongus AE Romæ in vſu erat, ſed more Græcorum diphthongo AI vtentes, ſcribebant AIMILIVS, vti oſtendo diſſert. 4. cap. 5. Præterea in prænomine alterius Conſulis erratum eſt; ille enim dicebatur *Kaiſo Fabius Vibulanus*, vt eundem nominant Dionyſius lib. 8. Diodorus Siculus lib 11. & Liuius lib. 2. ſcribens: *Tenuere tamen Patres, vt cum L. Æmilio Mamerci F. Kæſo Fabius crearetur*. Vbi diphthongo AE more ſui ſæculi Liuius vſus eſt. Kæſo autem ac Caius diſtincta erant prænomina, ac primum K, alterum C, ſcribebatur. Hinc in faſtis Capitolinis ad A. V. 296. legitur: Q. FABIVS. M. F. K. N. VIBVLANVS. III. nempè *Marci filius, Kaiſonis nepos*. Quare in poſito epitaphio perperam ſcalptum fuit C. CAESIO, cum K. hoc eſt, *Kaiſone* vetuſto eius ſæculi charactere ſculpendum fuiſſet; ille enim Conſul Καίσων Φάβιος Diodoro ac Dionyſio ſcribitur. Ceterùm ſi germana eſſet ea inſcriptio, omnium quæ extant, vetuſtiſſima cenſeretur, cum duobus ſæculis, & quod excurrit, columnam Duilianam, qua nullum antiquius marmor inſcriptum reperitur, præcederet. Alterum verò epitaphium dicatum fuit triennio poſt laudatam columnam, ac proinde hac excepta, ceterarum inſcriptionem vetuſtiſſimam continet, ac in eadem Dij Manes nominantur. In Lucij Cæſaris cenotaphio iubentur inferiæ MANIBVS EIVS mitti, ac inſuper victimæ.. IS MANIBVS EIVS mactari. Illuſtriſſimus Boldonus, qui abs ſe edito Epigraphicorum volumini vtramque Piſanam tabulam inſeruit, PIIS repoſuit, vbi binæ literæ in lapide detritæ ſunt. Sed DIIS planè legendum puto. Macrobius libro primo Sat. capite 10. loquens de honoribus Accæ Laurentiæ vita defunctæ à Senatu decretis, ait: *Solemne ſacrificium inſtitutum, quo DIIS MANIBVS EIVS per Flaminem ſacrificaretur*. Aulus Gellius lib. 10. cap. 18. ſcribit: *Id monumentum Artemiſia cum DIS MANIBVS ſacris Mauſoli dicaret &c.*

Fateor

Fateor tamen posse etiam PIIS legi; Apuleius enim lib. 8. scribit: *At ego sepulcrum mei Leopolemi tuo luminum cruore libabo, & sanctis Manibus eius istis oculis parentabo.*

In eodem Pisano lapide descripta leguntur sacrificia APVD EAM ARAM quotannis in Colonia instauranda Dijs Manibus Lucij Cæsaris. Aræ supra tumulum frequenter apud Gruterum leguntur. Vide pag. 517. 518. 528. 549. 575. 941. 922. & alibi. Pisis in ædibus familiæ Tortorum hanc inscriptionem legi.

C. VIRRIVS. IVCVNDVS
VEXIL. COH. II. VIG
VISERTI. LATINII
MILIT. ANN. VI. MEN. VII
DIES. XVIIII
IN. EIS. TESSAR. OPTIO
VEXILLARIVS
VIX. ANN. XXVII
ARAM. CVM. BASE. SVA
T. P. I
ARBITRATV. LVCILIAE. LACAENAE
ET. C. VIRRI. IVCVNDI. F

Hanc inscriptionem Gruterus semel ex Robortello recitat pag. 569. 1. & iterum ex Appiano pag. 570. 5. hæc tamen quosdam errores continet, neque versus eo modo quo in lapide leguntur, sunt descripti. Suetonius cap. 50. scribit: Neronem gentili Domitiorum monumento conditum, *superstanti Lunensi ara*. Hæ tamen aræ etiam extruebantur vbi quis Dijs Manibus demortui sacra facere vellet, quamuis eo in loco defuncti ossa condita non essent. Tacitus lib. 3. Annalium sub initium scribit, dum cineres Germanici per Italiæ oppida Romam deferrentur, *etiam quorum diuersa oppida, tamen obuii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur*. Idem lib. 2. Hist. narrat Vitellium extructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisse. Idem lib. 2. Annal. de Germanico contra Germanos legiones ducente, ait: *Et veterem aram Druso sitam disiecerant; restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit*. Drusi autem cadauer Romam allatum fuerat. Suetonius verò de eodem Druso defuncto ait: *Ceterùm exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumq; ciuitates publicè supplicarent*. Ara, cuius meminit Tacitus, erat in Germania; at Galli etiam sua in prouincia ad aram Drusi sacra annua faciebant. Ita Pisani aram Dijs Manibus Lucij ac Caij Cæsarum struxere, apud quam ijs diebus, quibus iuuenes illi acerbo fato sublati fuerant, annuas inferias coloniæ magistratus darent. Aras sepulcrales poetis frequenter nominatas legimus. Virgilius 3. Æneid. v. 62. ait:

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant Manibus aræ
Cæruleis mœsta vittis, atraque cupresso.

Ouidius lib. 8. Met. v. 480.

Ante sepulcrales infelix astitit aras.

Gutherius L. 2. de iure Manium cap. 19. de hisce aris sepulcralibus quędam eruditè congerit, in pluribus tamen in pręsentia castigandus est. Ille quidem initio aras Manium producit ex lib. 8. Lucani, Pompeij rogum describentis:

Da vilem Magno plebei funeris arcam,
Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.

Contendit Gutherius pro *arcam*, legendum *aram*, quòd in arca corpus comburi non posset. Sed sanè poetæ sensum non est assecutus. Lucanus eo loco describit vota Cremutij Cordi quæstoris, qui Pompeij cadaueri funus saltem plebeium optabat, & in primis arcam, in qua eiusdem bustum in rogum deferri posset. Hæc arca, in qua corpora plebeiorum ad rogum portabantur, sandapila dicebatur. Suetonius de Domitiano cap. 17. *Cadauer eius*, inquit, *populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllix nutrix in suburbano suo Latina via funerauit*. Et Horatius lib. 1. Sat. 8.

——— *angustis eiecta cadauera cellis,*
Conseruus vili portanda locabat in arca.

Nobiles in lectis, vel lecticis in rogum efferebantur; viliorum verò cadauera in arca in pyram portabantur. Hinc Cordus vilem saltem arcam cadaueri Magni Pompeij in rogum deferendo precabatur. Et quidem ex sequenti versu res ipsa intelligitur; neque enim corpus ex ara, sed ex arca, in qua deferebatur, in siccos ignes, vt poetæ verba reddam, effundebatur.

Idem ibidem ait non omnes aras in honorem defunctorum propè tumulum, vel cenotaphia fuisse consecratas; sed illas tantùm quæ principibus viris extructæ fuerant, aut ijs qui Diui credebantur, quosve superstites vti Heroas in Deorum numerum relatos adorabant. Sed omnes aras sepulcrales vtpotè Dijs Manibus structas, sacras fuisse existimo. Seruius in illud Virgilianum carmen Æneid. V.

Condidimus terra, mœstasque sacrauimus aras,

Mœstas, inquit, *aras ad hominem pertinet, id est, Dijs Manibus consecratas; quod paullò pòst dicit:* altaria liquit: *vult esse diuinitatis post apotheosim*. Hoc ipsum patet ex varijs inscriptionibus, in quibus sacrificia super tumulum facienda, nominantur. Pag. 565. 5.

D. M.
CLATIA. MEGISTE
L. SATRIO. BASSO
MIL. LEG. III. CYRENAEICAE
7. CAPITONIS
CON. B. M. FECIT
ET. SIBI. POSTERISQVE. EORVM
ITV. AMBITV
CORONARE. SACRIFICARE

Idem patet ex epitaphijs pag. 661. 5. 964. 2. Annuam parentationem exhibet pagina 547. 8.

L. IV-

L. IVLIO. SECVNDO
VTRICLARIO. COR
C. I. P. A. QVI. LEGAVIT
EIS. TESTAMENTO
SVO. X. CC. VT. EX. VSVR. EOR
OMNIBVS. ANNIS. SACRIFIC
IO. EI. PARENTETVR

Porrò sacrificia super aras fiebant, atque religiosæ ac sacræ erant. Scribit Capitolinus de M. Aurelio Imperatore capite 3. *Tantum autem honoris magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in lario haberet, ac sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret*. Hostiæ autem in aris adolebantur. Turnebus lib. 17. cap. 6. ac Cerda in comment. III. Æneid. ad v. 305.

Et geminas causam lacrymis sacrauerat aras,

notant veteres consueuisse binas aras Heroibus defunctis excitare; quare ibidem à poeta Andromacha Hectori iusta persoluens, binas eidem aras ponere fingitur. Æneas etiam ex eodem V. Æneid. v. 46. Anchisi duas aras consecratas dicit:

Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuinique ossa parentis
Condidimus terra, & mæstas sacrauimus aras.

Gutherius laudato loco ait Andromacham binas aras struxisse, vt vna mariti esset, altera filij; aut certè quia inferi impari numero gaudere dicerentur. Sed duplicis aræ in parentalibus extructæ rationem ex Statio mihi non obscurè colligere videor, qui lib. 6. Thebaid. Archemori Lycurgi regis filij exsequias describens v. 118. ait:

Iamque pari cumulo geminas, hanc tristibus vmbris,
Ast illam superis, æquus labor excitat aras.

Nempè geminas aras extruebant, vnam Dijs superis, alteram Dijs Manibus, seu inferis, vt vtrosque defunctis propitiarent. Lactantius in commentarijs ad Statium, aras pro pyris intelligit, quarum vnam pro filio, alteram pro Amphiarai serpente excitatam putat. At quæ aræ seu pyræ pro serpente Dijs Manibus excitatæ fingi possunt? Sed neque rogi, seu pyræ Dijs superis consecrantur, quæ Deos Manes iuxtà Gentilium Theologiam decebant. Seruius superiùs laudatus ad illa: *mæstas sacrauimus aras*, scribit: *mæstas ad hominem pertinet, id est, Diis Manibus consecratas*. Verùm rectiùs vna Dijs superis, altera Dijs inferis sacrata dicitur. Gutherius eo cap. 19. lib. 2. notat aras non ipsis hominibus defunctis, sed Dijs Manibus ipsorum extrui solitas. At ipsis etiam demortuis aras positas ostendunt vetustæ inscriptiones, quas nuper Iacobus Sponius celeberrimus venerandæ antiquitatis Mysta publicauit libro primo Missellan. sectione 1. art. 4.

P. AMBIVIVS
P. FIL. QVI. HERMES
ARAM. POSVIT
P. AMBIVIO. P. LIBERT
HERMETI. PATRI. SVO. VIXIT
ANNIS. LXVII
ET. AMBIVIAE. PL. IVCVNDAE
SORORI. SVAE. VIX. ANN. XIX. M. VI

SVETRIVS. HERMES. HIC. SITVS
EST. CVI. TERTIA. CONIVNX
ARAM. CONSTITVIT. DIGNO
MERITOVE. MARITO
CVM. QVO. CONCORDIAM
TAM. MVLTOSQVE. PER. ANNOS
VIXIT. ET. TENERO. CASV. SBTA
MARITO. EST. &c

Exstat apud Gruterum pag. 858. 12. hocce epitaphium.

Astorio meritam dicat hanc Octauius Aram,
Acri homini, atque alacri, forti, fido, atque venusto,
Cui domus Assirius fuerat, cui Quinctio nomen.
Hic in flore cubat, longum securus in euum,
Post ter vicenos, & tres benè conditus annos.

Cum Manes à plurimis ipsæmet mortuorum animæ esse crederentur, ideo consueuerunt aras ipsis etiam defunctis, ponere. Idem etiam Gutherius perperam reprehendit Dionem ac Appianum, quòd scripserint occiso Cæsari à quibusdam aram in foro, in quo crematus fuerat, extructam. *Vterque*, inquit, *falsus est; nulla enim ara Cæsari extructa, sed columna solida XX. pedum lapidis Numidici cum hac inscriptione:* Parenti Patriæ, *apud quam longo tempore plebs sacrificare, vota suscipere &c. perseuerauit*. Hæc ille ex Suetonio cap. 8. Addit ex Cicerone: *Hanc execratam columnam euertit Dolabella*. Verùm si plebs ibidem ex Suetonio sacrificasse dicitur: aram quoque ibidem fuisse necesse est. Sed M. Brutus ac Cassius ipsius Cæsaris interfectores eiusdem aræ meminere lib. 11. famil. Ciceronis epist. 2. scribentes: *Putasne nos tutos fore in tanta frequentia veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus*. Si veterani aram defuncto dicatam, reponere velle dicebantur, profectò antea posita ibidem fuerat. Hæc autem addunt, in eadem epistola: *Scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam conuenisse iam, & ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem*. Hæc epistola ante Iunium A. V. 710. scripta est; quare ara Cæsari extructa vnà cum columna, mense Aprili, aut certè sub initium Maij à Dolabella euersa, ac deiecta fuit. Et quidem Ciceroni inter præclara P. Cornelij Dolabellæ initio consulatus, quem statim post necem Cæsaris iniuit, memoratur in prima philippica *euersio illius execrandæ columnæ*. Hinc patet minùs rectè dici à Suetonio *longo tempore* apud aram, seu columnam à plebe sacrificia facta, concepta iuramenta &c. cum vix altero mense à nece Cæsaris, quæ Idibus Martijs contigit, eædem superfuerint.

CAPVT V.

Inferiæ Dijs Manibus Caij ac Lucij Cæsarum quotannis mittendæ, ex Pisana tabula describuntur. Ex sacrificijs victimarum, & libationibus constabant. Bos & ouis atri immolati. Dijs inferis furuæ victimæ semper mactatæ. Eædem cæruleis vittis ornatæ. Cæruleus color pro nigro antiquis vsurpatus. Non ipsis defunctis, sed Dijs Manibus eorum sacrificia facta. Accæ Larentinæ parentalia. Non fuit Dea apud Romanos. Adolere victimas, idem ac comburere. Gutherius oppositum scribens, ex Latinis Scriptoribus confutatur. Dijs inferis integræ hostiæ immolatæ. In sacrificijs Dijs superis factis, sola exta in aris cremata. Libationes mellis, lactis, olei in Pisano Cenotaphio memoratæ, plurimis veterum testimonijs illustrantur. Cur nulla vini vel thuris mentio. Thus in sacris Etruriæ antiquitùs non adhibitum. Quantum thuris in funeribus consumptum. Differentia inter fundere *&* vergere *à Gyraldo & Gutherio adducta, ex Pisana tabula ac vetustis Scriptoribus refellitur.*

IAm ad inferias ventum est, quas quotannis Dijs Manibus Cæsarum Pisani mittere decreuerunt, easque duraturis in omne æuum characteribus, in Lucij cenotaphio descripsere, in quo legimus: *Apud eam Aram quodannis A. D. X... publicè Manibus eius per Magistratus, eosque, qui ibi iuri dicendo prærunt, togis pullis amictos, quibus eorum ius fasque erit eo die eius vestis habendæ, INFERIAE MITTANTVR.* Festus inferias vocat *sacrificia quæ Dijs Manibus inferebant*; vnde quòd ea sacrificia inferis fierent, inferiæ sunt appellata ex Seruio in X. Æneid. Turnebus lib. 4. Aduers. cap. 22. mauult inferias ab inferendo dictas, quòd mortuorum vmbris inferantur. At prior etymologia magis mihi probatur. Constabant ex hostijs, quas immolabant, ac liquoribus, quos spargebant, vt pleraque alia sacrificia, quæ Dijs superis fiebant. Satis eleganti phrase dicitur in Pisana tabula *inferiæ mittantur*. Etenim Lucretius lib. 3. ea loquendi formula vsus fuerat, scribens:

Et quocumque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & Manibu diuis
Inferias mittunt.

Et Virgilius IV. Georg. v. 544. & 552.

Inferias Orphei Lethæa papauera mittes.
Inferias Orphei mittit, lucumque reuisit.

Et lib. XI. Æneid. v. 81.

Vinxerat & post terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas.

Silius etiam lib. 15. in fine ait:

infe-

— inferias in tempore dignas
Missurum fratri clauso commurmurat ore.

Quintilianus declamat. 10. ait mortuos *sentire quas mittamus inferias, & honorem percipere tumulorum.*

Deinde quæ inferiæ mittendæ essent, statim designantur: *BOSQVE & OVIS ATRI infulis cærulis infulati Dijs Manibus eius MACTENTVR.* Victimæ nigri coloris Dijs inferis immolatæ in Græcis Latinisque Scriptoribus passim occurrunt. Festus V. *Furuum*, ait: *Furuum bouem, id est, nigrum immolabant Auerno.* Hunc verò ritum antiquissimum fuisse colligimus ex Homero qui lib. 24. Odysseæ funus Achillis describens, ait:

— πολλὰ δ' ἐπ' ἀυτῷ
Μῆλα κατεκτάνομεν μάλα πίονα, ϗ ἕλικας βοῦς.

— multas autem in ipso
Oues iugulauimus valdè pingues & nigras boues.

Virgilius id passim tradit. Lib. V. Æneid. v. 96. in annuis inferijs Anchisi datis ab Ænea:

— cadit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos.

Lib. 6. describens Æneam Dijs inferis sacrificantem, ait:

Quatuor hic primùm nigrantes terga iuuencas
Constituit.

Georg. IV. v. 544.

Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem.

Lib. 6. Æneid. v. 153. Sibylla Æneæ inferos petituro, sacrificium iniungens, ait:

Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.

Quam fabulam imitatus Silius Italicus fingit Sibyllam hæc Scipioni & ipsi Tartareas sedes inuisuro, dixisse:

Nec cunctata diu vates; mactare repostis
Mox vmbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes.

Statius quoque lib. 4. Thebaid.

Velleris obscuri pecudes, armentaque sisti
Atra monet.

Huius autem ritus hanc apud Arnobium lib. 7. originem, siue causam adducebant: *Esse inferos, & esse Manes, & habitare nescio quos in his Deos hominibus minus faustos, & tristioribus præpositos rebus, quæ causa, quæ ratio est, vt atra his hostia, nigerrimique admoueantur colores, quia nigra nigris conueniunt, & tristia tristibus grata sunt.* In sacrificio fratrum Arualium Gruteri pag. 121.

SVMMAN. PATR. VERB. ATROS II.

Nempè: *Summano Patri verbeces atros duos.* Summanum autem Plutonem dictum cap. 4. prænotaui. Porphyrius apud Eusebium Cæsariensem lib. 4. de præparat. Euang. cap. 4. ex oraculo Apollinis cæremonias sacrificiorum recitans, ait:

Terna

Terna quidem Diuis cælestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est; terna & terrestribus, atque
Atra eadem; gaudent porrò & capiuntur apertis
Terrestres aris, foueas cum Numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore.

Itaque Dijs inferis atræ victimæ in scrobe, seu terra effossa immolabantur; cuius quidem ritus frequens apud poetas mentio occurrit. Ouidius libro 7. Met. ferale Medeæ sacrificium describens, v. 243. ait:

Haud procul egesta scrobibus tellure duabus,
Sacra facit: cultrosque in guttura velleris atri
Conjcit, & patulas perfundit sanguine fossas.

Hic quoque *velleris atri* victimas legis. Statius L. 4. Thebaid. idem tradit:

Tres Hecatæ, totidemque satis Acheronte nefasto
Virginibus iubet esse focos; tibi rector Auerni,
Quamquam infossus humo superat tamen agger in auras.

Silius lib. 13. de vate Scipionem sacra Diti facienda prædocente, ait:

Inducit iuuenem, ferroque cauare refossam
Ocyus vrget humum.

Horatius libro 1. sat. 8. visam abs se fingit Canidiam magam cum Sagana socia:

— scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam
Cœperunt; cruor in fossam confusus, vt inde
Manes elicerent animas responsa daturas.

Vti verò victimas Dijs superis mactandas candidis infulis coronabant, ex opposito nigris vittis ornabant pecudes Dijs inferis immolandas. Hinc Bos & ouis inferijs Lucij Cæsaris destinati, iubentur esse INFVLIS CAERVLIS INFVLATI. Colorem cærulum, seu cæruleum pro nigro vsurpatum dudum eruditis prænotatum est. Cornelius Fronto de differ. vocum ait: *Cærulus natura color est. Cæruleus naturam fingit. Ita alterum est: alterum fit.* Verùm minùs rectè illa distinguuntur; siquidem infulæ quæ in Pisana tabula *cærulæ* dicuntur, ab alijs, vt statim dicam, cæruleæ appellantur. Seruius in III. Aeneid. *Cato ait deposita veste purpurea, feminas vsas cærulea, cum lugerent. Veteres sanè cæruleum nigrum accipiebant.* Virgilius in VI. Æneid. cymbam Charontis modò *ferrugineam*, modò *cæruleam* vocat. Versu 410.

Cæruleam aduertit puppim, ripæque propinquat.

Vbi Seruius *nigram, tristem, ac lugubris coloris* interpretatur. Bouem nigrum cæruleis infulis ornatum habemus apud Flaccum lib. 1. Argonaut. in sacrificio Diti facto.

Sordidus, & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui cerulea per cornua vitta.
Hunc sibi præcipuum gentis de more nefandæ
Thessalis in seros Ditis seruauerat vsus.

Duo media carmina omisi, quòd ad rem non erant. Pedo Albinouanus mortem cæruleam vocat in Elegia in morte Drusi:

Lumina cærulea iam iamque natantia morte.

Maximus poetarum funus Polydori describens III. Æneid. v. 63. aras ferales infulis cæruleis cinctas dicit:

stant

— ſtant Manibus aræ
Cæruleis mæſtæ vittis, atraque cupreſſo.

Valerius Flaccus libro 3. Argonaut. tenebroſas inferorum ſedes vocat cæruleas.

Cimmerium domus, & ſuperis incognita tellus,
Cæruleo tenebroſa ſitu, quo flammea nunquam
Sol iuga, ſidereos nec mittit Iupiter annos.

Denique Statius Tireſiæ ſacrum Dijs inferis celebratum deſcribens, libro 4. Thebaid. canit:

Tum fera cæruleis intexit cornua ſertis.

Varro lib. 6. L. L. ſcribit: *Inſulas apparet dictas in hoſtijs, quod è lana, quæ adduntur inſulæ, intra hoſtiarum cornua velamenta erant. Itaque cum ad ſepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt tunc lanam.* Quare cæruleis, hoc eſt, nigris inſulis tum ſepulcra, tum etiam victimæ Manibus mortuorum immolandæ, cingebantur.

Additur deſignatis victimis, earumque ornatu: DIIS MANIBVS EIVS MACTENTVR. Hæc capite 4. explicui, vbi varias de Dijs Manibus opiniones antiquorum produxi. Antequam Romani ſuos Cæſares per apotheoſin in Deos referrent, Dijs Manibus eorundem, vbi diem poſtremum obiiſſent, ſacrificia faciebant; neque enim fas erat niſi Dijs victimas mactare. At poſtquàm Iulius Cæſar, dein Auguſtus, ac plurimi poſtea Imperatores in Deorum numerum relati fuerunt, ipſis ſacrificia, non eorum Dijs Manibus inſtituta ſunt, cum inter ſuperos degere crederentur, aut certè fingerentur. Hinc templa, puluinaria, ac ſacerdotum noua ſodalitia inuenta, diuino eorundem cultui deſtinata. Neronis filiæ quadrimeſtri defunctæ decretum à Senatu *honorem diuæ, & puluinar, ademque, & Sacerdotem* teſtatur Tacitus Annal. XV. At imperante Auguſto nondum tanta erga Principem adulatio eruperat. Hinc vtrique Cæſari eiuſdem filijs defunctis, parentalia decreta ſunt, in quibus ſacrificia non eiſdem Cæſaribus, ſed Dijs Manibus eorundem ſtata anni die fierent. Ille quidem Iulium Cæſarem patrem Diuis adſcriptum, aris, templis, ſacrificijs honorauit; at neutiquam paſſus eſt eoſdem honores extinctis filijs deferri. Macrobius de Acca Larentia ſcribit lib. 1. cap. 10. Saturnalium: *Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo Vrbis ſculpta eſt, ac ſolemne ſacrificium eidem conſtitutum, quo DIIS MANIBVS EIVS per Flaminem ſacrificaretur, Iouique feriæ conſecratæ &c.* Ex his patet Accam Larentiam minùs rectè ab Octauio Minutio in libro contra Ethnicos inter Romanorum Deas recenſeri. Nam nulli Deo à Romanis parentabatur. Quamuis autem de Acca Larentia non vna fuerit veterum ſententia, vti conſtat ex eodem Macrobio; omnes tamen conſtanter tradunt parentalia die X. Kal. Ianuarias eidem celebrata. Cato ait eandem ob agros populo Romano legatos, *ſepulcri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam.* Licinius Macer à Romulo in honorem Accæ *parentalia diemque feſtum pietatis cauſa ſtatutum* dicit. Cicero in lib. epiſt. ad M. Brutum, epiſt. 19. ait: *In eoque ſum maiorum exemplum ſecutus, qui hunc honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cuius vos Pontifices ad aram in Velabro facere ſoletis.* Et ita legitur in editione Pariſienſi A. 1554. & Florentina P. Victorij 1571. Sed ex MS. Mediceo ſcribendum eſt: *vos cuius Pontifices ad aram in Velabro ſacrificium facere ſoletis.* Terentius Varro libro 5. de L. L. *Accalia*, inquit, *feriæ publicæ Laurenti-*

renti-

rentinæ. Is dies, quem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parentant festo die, qui Acca *dicitur. Hoc sacrificium fit in Velabro, quà in nouam viam exitur, vt aiunt quidam ad sepulcrum Accæ, vt quod ibi propè faciunt Dijs Manibus seruilibus sacerdotes, qui vterque locus extra vrbem antiquam fuit non longè à porta Romanula*. Integrum Varronis testimonium recitaui, quod erroribus obnoxium olim Scaliger prænotarat. Gutherius lib. 2. cap. 11. & 36. ex hoc Varronis loco probat sacerdotes publicos Romæ Manibus seruorum parentasse. Et sanè Varro dum ait, *qui vterque locus extra vrbem antiquam fuit*, duo loca palam designat, vnum, in quo ad sepulcrum Accæ parentabant: alterum, in quo Manibus seruilibus iusta faciebant, quæ Scaliger in notis non obseruans, legendum scripsit: *Dijs Manibus eius*, omissa voce *seruilibus*. Interim constat ex Varrone Velabrum *extra vrbem antiquam* fuisse; nam intra vrbem non licebat Dijs Manibus sacrificia publicè peragere. Hinc & *Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fiebant tribus noctibus, & hostiæ furuæ immolabantur*, ex Censorino de die Natali cap. 5. Ceterùm pomœrio postea prolato, ac Velabro vrbi addito, in regione XI. ex P. Victore, parentalia Accæ eodem loco fieri permissa sunt. Ex his patet Accam Larentiam non habitam tanquam Deam à Romanis, ac festum die 22. Decembris ferias Ioui consecratas fuisse, non ipsi Accæ, quamuis ab eadem Larentalia dicerentur.

Mactatis victimis furuis, boue scilicet & oue, Dijs Manibus Cæsarum, additur statim in Pisano nostro lapide: EAEQVE HOSTIAE EO LOCO ADOLEANTVR. Nonius Marcellus ait: *Adolere verbum propriè sacra facientium, quod significat votis & supplicationibus Numen auctius facere, vt est in iisdem:* Macte esto, *& intelligi debet ab eo quod est adoleuit, id est, creuit*. In sacris Romanis, vt ea à vulgi captu remotiora essent, Græca & obscura vocabula ad illa significanda vsurparunt, vt libro 7. Arnobius fusiùs ostendit. Ita pro *augeo*, quod Latinum erat, dixerunt ab ἀδολεσχῶ *adoleo*. Seruius in I. Æneid. v. 708. *flammis adolere penates*, ait: *Adolere propriè est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur; nam & in aris non adolentur aliqua, sed cremantur*. Arnobius Gentiles lib. 7. irridens, quòd vino Ioui sacrificantes, dicerent: *Mactus hoc vino inferio esto*, scribit: *Quid est aliud quàm dicere, tantùm esto mactus, quantum volo; tantùm amplificatus: quantum iubeo, tantum honoris assumito: quantum habere decerno, & verborum circumscriptione definio*. Gutherius libro 3. de vet. iure Pont. cap. 6. *In aris*, inquit, *nihil adoletur, sed crematur, & consumitur. Adolere enim propriè est igne puro, thure, & precibus Deos ad altaria placare*. Appellat Tacitum libro 2. Hist. scribentem de sacris Veneris Paphiæ: *sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur*. Verùm vti rectè tradit Marcellus de varia significatione serm. *adolere est vrere*. Ouidius lib. 1. Fast. Ianum hæc sibi fari fingit:

Ara mihi posita est paruo coniuncta sacello:
Hac adolet flammis cum strue farra suis.

Idem lib. 3. *adolere* pro eodem ac *comburere* exta victimarum in ara accepit:

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat æternos vincere posse Deos.

Antias Liuio sæpiùs laudatus historicus, lib. 74. apud Priscianum lib. 9. ait: *Eò omnes hostiæ, vituli viginti septem coniecti, & ita omnia adulta sunt*. Actius

Caſſius ad Tiberium: *Sic eſt*, inquit, *contra Ægyptijs maximum ſacrificium, vbi integrum anſerem adoleuerunt*. Apud Diomedem Grammaticum lib. 1. Valerius Flaccus lib. 3. Argonaut. cum dixiſſet: *Tum picea mactantur oues &c.* addit:

— rapidis adolentur cetera flammis.

Arnobius qui optimè non modò res, ſed & vocabula propria ſacrorum Gentilium nouit, lib. 7. de Dijs ex opinione eoſdem colentium, ſcribit: *Neque prius iras atque animos ponunt, niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint tanias, offaſque penitas*. At ibidem ait: *Offa penita eſt cum particula viſceris cauda pecoris amputata*. Et Cicero lib. 9. famil. epiſt. 22. ad Pætum: *Caudam antiqui* penem *vocabant*; & ex Feſto Næuium laudante: *Eſt abſemen carnis cum coda*. Nec aliter interpres antiquiſſimus verbum *adoleo* in Leuitico vſurpat. In cap. 3. v. 5. *Adolebuntque ea ſuper altare, lignis igne ſuppoſito*. Et v. 16. deſignatis quibuſdam extis victimæ: *Adolebitque ea ſuper altare ſacerdos, in alimoniam ignis, & ſuauiſsimi odoris*. Et cap. 6. v. 12. *Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubyciens ligna manè per ſingulos dies, & impoſito holocauſto, deſuper adolebit adipes pacificorum*. Paſſim eodem verbo combuſtionem in altari exprimit. Ea etiam phraſe vtitur Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. ſcribens: *Nam cum hoſtia caditur, fari nefas eſt; inter caſa, & porrecta fari licet; rurſus cum adoletur, non licet*. Idem autem ex vetuſtis Scriptoribus docet lib. 3. cap. 2. *Exta porriciunto tantùm in altaria, aramue, focumue, eòue quò exta dari debebunt*. Vt idem ſit *porricere* ac aris exta dare ibidem adolenda, hoc eſt, comburenda. Hoc ipſum oſtenditur ex Catone cap. 141. de re Ruſtica, vbi hanc ſacrificaturo precandi formulam, pro agro luſtrando, exhibet: *Mars pater, eiuſdem rei ergo macte hiſce ſuouetaurilibus lactentibus immolandis eſto*. Feſtus ait: *Mactus magis auctus*. Itaque ſacrificaturus precabatur, vt ea hoſtia numinis honor mactus eſſet, hoc eſt, adoleſceret, ſeu auctior fieret; at cum hoſtia, vel eius exta cremabantur, reipſa, vt illi quidem opinabantur, numinis honor augebatur, ſeu adoleſcebat. Nam dum precabatur *macte eſto*, antequam ſacrificium perageret, dum hoc ipſum perficiebatur, Deus quicumque eſſet, mactus fiebat, hoc eſt, honore reapſe auctus. Hinc Arnobius lib. 7. irridet Ethnicos qui dicerent de Dijs: *Auguſtiores, potentiores mactatis pecudibus fiant*. Et inferiùs ait: *Ergone ille putor, qui ex coriys tollitur, atque exſpirat ardentibus, qui ex oſsibus, qui ex ſetis, ex agnorum lanitijs, gallinarumque de plumis, Dei munus & honor eſt, mactaturque hoc illis &c.* Cum ergo hoſtiarum combuſtione Dij macti fierent, eorumque honor augeri crederetur, eædem adoleri dictæ ſunt, quòd augmento Deorum honori eſſent. Interim ex laudato Catone efformari preces poſſunt, quibus Dij Manes hoſtijs mactabantur; exempli gratia in ſactis anniuerſarij funeris Lucij Cæſaris, nempè: *Dij Manes, vos precor, queſoque, vti ſitis volentes, propitij Lucio Caſari. Eius rei gratia hoc boue, & hac oue immolandis macti eſtote*. Tum hoſtiæ adoleri primùm dicebantur, cum eiſdem aræ admotis, illæ preces concipiebantur. Hinc Seruius ait: *In ſacris adolere per bonum omen dicitur*; quòd oblatis hoſtijs, Deorum honorem augentes, eoſdem propitios futuros ominabantur. Illæ etiam preces ſignabant deſtinatum ex immolandis victimis augmentum.

Hoſtiæ quæ Dijs inferis mactabantur, ſolidæ in aris comburebantur, eratque holocauſtum, quod ſacrificium ita dicebatur, cum totum comburebatur; Græcis

cis enim ὁλόκαυςον *totum combustum* significat. Virgilius VI. Æneid. v. 252.

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Seruius ibidem scribit. *Non exta dicit, sed carnes; nam viscera sunt quicquid inter ossa, & cutem est; vnde & visceratio dicitur conuiuium de carnibus factum, vt supra diximus. Ergo* solida viscera *holocaustum signant, quod detractis extis, ara superimponebatur: quæ numquam ablata, elixa etiam ipsa reddebantur: vnde infert: fundens ardentibus extis.* Seneca Tragicus in Oedipo Act. 3. describens sacrificium Dijs inferis peractum, ait:

— irrigat sanguis focos,
Solidasque pecudes vrit.

In alijs autem sacrificijs quæ à Romanis Dijs superis fiebant, sola exta in ara comburebantur, vti fusè narrat Dionysius Halicarnassensis in fine libri septimi, vbi de victima, quam Romani immolare solebant, ait: *Mox excoriatam concidebant membratim, delibatasque ex singulis extis, alijsque membris primitias, fare obuolutas, in canistris offerebant sacrificantibus, qui aris impositas, succendebant &c.* Hæ particulæ *prosecta*, & *prosicia*, dicebantur easque suis quasque nominibus obscuris illis quidem, & eo ipso à vulgi intelligentia remotis, recenset Arnobius lib. 7. laudato. Reliquas verò victimæ partes sacerdotes alijque comedebant. At nefas erat carnes victimæ in ara funebri ardentes, tollere, easque comedere, is enim funestari putabatur, vti rectè obseruat Gyraldus in Syntagmate 17. Donatus in Adelphos ait: *De his quæ libantur inferis, quisquis ederit, aut biberit, funestabatur.* Victimæ quæ Dijs Manibus mactabantur, detracta priùs pelle, vti in alijs quoque sacrificijs, comburebantur. Homerus Iliad. 23. describens inferias Patrocli, ait: *Multas oues & boues* πρόσθε πυρῆς ἔδειραν, *ante pyram excoriarunt.* Deus quidem iussit Hebræis in sacrificijs expiatorijs victimam vnà cum pelle comburi, at non super altare. Leuitici IV. 12. *Pellem verò & omnes carnes cum capite & pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent, incendetque ea super lignorum struem.* Hæc tamen indicata potius, quàm huc aduocata puta, ne sacra profanis miscere velle videar.

Interea dum victimæ cremabantur, libamina super easdem fundenda in eodem cenotaphio designantur: *Superque eas singula* VRNAE LACTIS, MELLIS, OLEI FVNDANTVR. Vrna erat vas fictile. Ouidius 3. Met. v. 173.

— funduntque capacibus vrnis.

In sacris, quæ Dijs inferis fiebant, lac, mel, & oleum super ardentes hostias effusa tum Græci, tum Latini scriptores testantur. Hæ autem inferiæ, quæ liquoribus constabant, à Græcis χοαὶ dicebantur. Apud Euripidem filius Achillis aureo poculo fundit χοὰς θανόντι πατρί, *libationes mortuo patri.* Apud poetas Latinos eorundem liquorum in sacris inferorum frequens mentio occurrit. Virgilius VI. Æneid. v. 252. olei meminit:

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Et superiùs in funere Miseni v. 224.

— congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.

Idem lac quoque in parentalibus fusum scribit agens de exequijs Polydori libro 3. v. 66.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

Et in parentalibus Anchisæ lib. 5. v. 76.

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Ouidius lib. 7. Met. à v. 243. sacrificium à Medea inferis factum describens, ait:

Sacra facit: cultrosque in guttura velleris atri
Conijcit, & patulas perfundit sanguine fossas.
Iam super inuergens tepidi carchesia mellis,
Verba simul fundit, terrenaque Numina poscit.

Nemesianus Ecloga prima scribit:

Dat grandaua Pales spumantia cymbia lacte;
Mella ferunt Nymphæ; pictas dat Flora coronas;
Manibus hic supremus honor; dant carmina Musæ.

Silius Italicus narrans inferias à Scipione suorum Manibus missas, lib. 16. ait:

Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse tenens nunc lacte sacro, nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aspergit floribus aras;
Tum Manes vocat excitos.

Statius lib. 4. Thebaid. de sacrificio Diti peracto loquens, hæc canit:

Inclinat Bacchi latices, & munera verni
Lactis, & Actæos imbres, suadumque cruorem;
Manibus aggeritur quantum bibit arida tellus.

Et lib. 6. in pomposo funere pueri Archemori:

Pallentique croco strident ardentia mella,
Spumantesque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

Et lib. 5. Syluarum in epicedio filij:

— *& ardentes extinxit lacte fauillas.*

Carchesia ac cymbia laudatis poetis memorata, pocula apud Græcos significabant, de quibus lege Macrobium lib. 5. Satur. cap. 21. At in parentalibus Lucij Cæsaris non pocula, sed vrnæ lactis mellis & olei fundi iubentur super ardentes victimas, id enim moris erat; vnde *tumulis flagrantibus*, & *ardentia mella*, poetæ dixerunt, ac Virgilius disertè eos liquores fusos super ardentes hostias dixit, nempè cum adolerentur:

Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Hosce ritus antiquissimos fuisse constat ex Homero qui eosdem in exequijs recitauit. Nam Iliad. 23. narrans solemnia funebria ab Achille Patroclo celebrata, ait:

Ἐν δὲ τίθει μέλιτος καὶ ἀλείφατος ἀμφιφορῆας,
Πρὸς λέχεα κλίνων.
Imposuitque mellis & olei amphoras,
Ad feretrum acclinans.

In Odyssea K. Circe iubens Vlyssi, vt libamina Manibus defunctorum funderet, vti imperat

Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ.
Primum mulso, dein autem suaui vino.

Et

Et lib. 24. Odysseæ de exequijs ab Argiuis Achilli celebratis, ait:

Καίεο δ' ἔν τ' ἐσθῆτι θεῶν, καὶ ἀλείφατι πολλῷ,
Καὶ μέλιτι γλυκερῷ.
Cremabaris autem in veste Deorum, & vnguento multo,
Et melle dulci.

Sophocles in Electra ad tumulum fusos recitat πηγὰς γάλακτος *fontes lactis*. Miror Kirchmanum lib. 4. de funer. Rom. cap. 2. vbi de funebribus libationibus disputat, has inter mel non recensuisse, cum tot Scriptores eiusdem meminerint, quibus addendus Silius lib. 13. vbi fingit vatem Scipioni iter ad inferos meditanti, dixisse:

Mella simul tecum, & puri fer dona Lyæi.

Hinc de eodem vnà cum vate sacrum ferale Plutoni ac Proserpinæ faciente, statim addit:

Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

In Gruterianis inscriptionibus pag. 748. 7. epitaphium exhibetur, cuius hic fragmentum subijcio.

Numina nunc inferna precor, patri date lucos,
Quis est purpureus, perpetuusque dies.
Hic certè, vt meruit, cuncta' st data cura sepulcro;
Texerunt faui de Siculis apibus.

Seruius ad versum 66. lib. 3. Æneid. ait: *Benè animam lacte & sanguine dicit elicitam ad tumulum. Lacte namque nutritur corpus post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est, quo effuso recedit*. Nicephorus Gregoras, quem ibidem Cerda laudat, horum rituum causam assignat; nempè mel offerri, quia dulce, contra amaritudinem mortis; lac, quia album, contra nigredinem tenebrarum. Lucianus autem scribit: *Verùm illis persuasum est, vmbras ab inferis reduces, cœnare quidem, vtcunque liceat, circa nidorem volitando, bibere autem è fauis mulsum.*

Ex laudatis Latinorum vatum testimonijs patet vinum in parentalibus adhibitum, quod tamen in nostra tabula ceteras inter libationes non recensetur. Plinius lib. 14. cap. 12. scribit: *Numæ regis Posthumia lex est, vino rogum ne respergito*. Igitur initio nec Romanis vinum in vsu fuit, cum exequias celebrabant, quem vetustum morem Pisana colonia fortè retinuit. Ceterùm existimo lege Pontificia certa quædam libationum genera decreta fuisse, quibus in iustis persoluendis vterentur; nullam tamen necessitatem cuiquam impositam, vt omnia simul libamina in parentalibus funderet, sed plura vel pauciora pro libito. Ita Virgilius in descriptis funeribus nullam mellis mentionem fecit; Silius ac Statius oleum non nominarunt, vti etiam Nemesianus. In nostro Cenotaphio sanguis super aram fusus non dicitur, cum tamen Virgilius, Ouidius, ac Statius effusas sanguinis pateras in inferijs, seu sacris Ditis pronunciarint. Id autem vti in omni sacrificio victimarum vsitatum, in Pisana tabula omissum est. Nam cum victima mactabatur, sanguinem pateris excipiebant, eumque super aras fundebant, antequàm exta porricerentur. Tacitus vti proprium Veneris Paphiæ lib. 2. Hist. notat, quòd ibi *sanguinem aræ offundere vetitum*. Arnobius lib. 7. hæc in sacris inferorum adhibita libamina commemorans, ait: *Quod si grata numinibus inferis ea quæ sunt nigra, furuique æstimatis coloris, cur non omnia cetera, quæ illorum inferri sacrificijs moris est, sint nigra & fumigata, tetra-*

traque & colorata curatis? Inficite thura, si dantur; salsas fruges, atq; vniuersa libamina, lactis, olei, sanguinis; hic vt ponat purpureum colorem, illa vt ne (ita legendum) *sint lucida, fuliginem infundite cum fauillis.* Habes hic libationes lactis, olei, sanguinis. Cum verò ait: *inficite thura, si dantur*, non obscurè indicat, non semper, seu non vbique thus in parentalibus adhibitum. In nostro sanè Cenotaphio non legitur. Plinius lib. 14. cap. 12. de Arabia, è qua thus deportatur, scribit: *Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero Princeps nouissimo Poppeæ suæ die concremauerit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimque congesta honori cadauerum, quæ Diis per singulas micas dantur.* Tantum thuris in sacris feralibus consumebatur, cum superis per singulas micas daretur, ac ipsis etiam Imperatoribus, cum pro eorum salute sacra fierent, *grana thuris vnius assis*, teste cap. 30. Apologetici Tertulliano, sufficerent. Arnobius ibidem aduertit priori sæculo in sacris Romanorum nullum thuris vsum fuisse, additque: *Neque genitrix & mater superstitionis Etruria opinionem eius nouit aut famam, sacellorum vt indicant ritus.* At colonia Pisana, quòd coleret sacra publica populi Romani, quæ sub obitum Cæsarum curabat T. Statulenus Iuncus Pontifex Minor, vti in Caiano lapide dicitur, thure in sacrificiis vtebatur, cuius tamen nulla in inferijs Lucij Cæsaris mentio fit, quòd res vulgò nota erat, nec decreto sancienda videbatur, quippè quod in sacris etiam parentalibus adolebatur, vti pluribus tradunt Cerda in lib. 6. Æneid. ad v. 225. & Kirchmannus lib. 3. de fun. Rom. capite 5. alijque. Statius libro secundo Syluarum in exequijs Glaucij canit:

Ipse etenim tecum nigræ solemnia pompæ,
Spectatumque Vrbi scelus, & puerile feretrum
Produxi, & sæuos damnati thuris honores.

Lucanus de funere Pompeij lib. 8.

Non preciosa petit cumulato thure sepulcra
Pompeius, Fortuna, tuus; non pinguis ad astra
Vt ferat è membris Eoos fumus odores.

Gyraldus in Syntagmate 17. scribit inter *fundere* ac *vergere* hanc esse diuersitatem: vt fundere sit supina manu libare, vt in IV. Æneid.

—— *media inter cornua fundit*,

quod fiebat in sacris superum; *vergere* verò, seu *inuergere* conuersa in sinistram partem manu ita fundere, vt patera conuerteretur, quod in sacris inferis fiebat. Idem tradunt Gutherius lib. 4. de vet. iure Pontif. capite 8. Cerda in 6. Æneid. ad versum 244. vbi idem docet Farnabius. Verùm in nostro Cenotaphio legimus: *Superque eas singulæ vrnæ lactis, mellis, olei* FVNDANTVR, vt planè appareat *fundi* dictas etiam libationes, quæ Dijs Manibus fiebant. Vrgilius in annuis inferijs Anchisæ describendis, lib. V. versu 76. canit:

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Idem de sacris Plutoni factis lib. VI. v. 254. ait:

Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Cur

Cur in priori carmine *vergit*, ac in altero *vergens* non dixit, vtroque versu optimè cohærente, vt vim propriæ significationis exprimeret? Ita in funere Miseni scripsit: *fuso crateres oliuo*, cum *verso* percommodè dicere potuisset. Silius Italicus in lib. 13. de sacris Ditis ait:

Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

Seneca Tragicus in Oedipo Act. 3. sub initium sacrificium à Tiresia Diti factum describens, plura Pisano Cenotaphio similiter loquitur:

Nigro bidentes vellere, atque atra boues
Retrò trahuntur. Et postea:
—— irrigat sanguis focos
Solidasque pecudes vrit, & multo specum
Saturat cruore; libat & niueum insuper
Lactis liquorem, fundit & Bacchum manu
Laua, canitque rursus.

Hic habemus nigras boues & oues, ac libamen lactis, ac verbum *fundit*, quæ omnia in nostra tabula leguntur. Quod autem dicit *manu laua*, Farnabius ait hoc esse *inuergere*, cum Dijs superis manu dextera libaretur. At cum in inferijs Cæsarum vrnæ liquoribus plenæ super holocaustum fundendæ fuerint, id haud satis commodè manu tantùm læua fieri potuit. Vtut hæc contigerint, mihi interim satis est ostendisse verbum *fundere* propriè de libationibus Dijs inferis factis, à Virgilio alijsque Latinis scriptoribus vsurpatum.

CAPVT VI.

Sacra Diis inferis noctu fieri solita. Ludis sacularibus sacrificia Diis stygiis hora noctis secunda fiebant. Parentalia, aliaue sacra inferorum post mediam noctem peracta. Num atro die parentare nefas? Kirchmanni ac Gyraldi sententia negans, ex Cenotaphio Pisano confutatur. Fabij Maximi Seruiliani ea de re opinio explicatur. Ianum ac Iouem die atro prafari licitum. Inferias Manibus Casarum mittere priuatis permissum. Vnum tantùm cereum, facem, coronamue deferre datum. Cerei ac faces in funeribus ac parentalibus. Corona supra tumulos ac cenotaphia in annuis inferiis posita.

ANtequàm ad priuatorum munera, quæ ad inferias Cæsarum deferre permissi sunt, descendo, quædam de tempore publici sacrificij quod hucusque descripsi, prænotanda sunt, ex quibus Pisana tabula magis illustrabitur. Illud apud omnes constat sacra Dijs inferis noctu fieri solita, quamuis non omnia eadem noctis parte peracta fuerint. Censorinus cap. 5. de die Natali scribit ex Sybillinis libris renuntiatum fuisse: *Vti Diti patri & Proserpina ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostia furua immolarentur, vtique ludi centesimo quoque anno fierent*. Hinc ijdem *Saculares* vulgò appellati. Zosimus initio lib. 2. carmina Sybillæ recitat, inter quæ ad institutum nostrum sequentia:

Nox

Nox breuior tenebris terras vbi texerit atris,
Solque suum iubar abdiderit, tum victima Parcis
Agnorum atque ouium pariter cadat Oceaninis.

Hæc sacrificia inita statim nocte facta testatur Zosimus: *Prima*, inquit, *nocte spectaculorum, ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis extructis, Imperator cum XVuiris tres agnos cadit, & aris sanguine respersis, solidas victimas adolet.* Suetonius de Augusto scribit cap. 31. *Sæcularibus ludis iuuenes vtriusque sexus prohibuit vllum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo maiore natu propinquorum.* Virgilius Æneid. VI. describens sacrificium ab Ænea Plutoni ac Proserpinæ celebratum, v. 252. ait:

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras.

Vbi eruditissimus Cerda in notis num. 25. rectè obseruat aras appellari *nocturnas*, quòd noctu sacra Dijs stygijs fiebant. Addit ex Silio lib. 13. eadem post mediam noctem peracta. Hoc tamen non semper in eisdem sacris vsitatum video; nam sacrificia ludis sæcularibus *secunda noctis hora* facta laudatus Zosimus testatur. Silius Italicus inducit vatem inferna sacra Scipionem hisce docentem:

Nec cunctata diu vates, mactare repostis
Mox vmbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes.

Quæ accuratè Scipioni obseruata idem poeta tradit, scribens:

Inde vbi nox iussam procedens contigit horam,
Et spatia æquarunt tenebras transacta futuras,
Consurgit stratis &c.

Itaque post mediam noctem sacra inferorum celebrata tradit, quod *vnum Silium* docuisse Cerda affirmauit. Verùm ante Silium eodem tempore, nempè post mediam noctem Romanos Dijs Manibus sacra fecisse ante diem VII. Idus Maij tradit Ouidius lib. 5. Fast. vbi Lemuria describit:

Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri;
Inferias tacitis Manibus illa dabant.

Postea tempus eorundem sacrorum designans, addit:

Nox vbi iam media est; somnosque silentia præbent,
Et canis, & variæ conticuistis aues;
Ille memor veteris ritus, timidusque Deorum,
Surgit: habent gemini vincula nulla pedes.

Quare inferiæ quotannis Dijs Manibus Cæsarum Augusti filiorum post mediam noctem fiebant, vti cetera quoque sacra Deorum inferorum.

Nunc disputandum est de die, quo eisdem Cæsaribus annua religione Pisani coloni parentare iussi sunt. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 16. scribit: *Sed & Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum, Iouemque præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* Ex his Gyraldus in Syntag. 17. Kirchmannus lib. 4. de funer. Rom. cap. 1. Gutherius, alijque vulgò existimarunt nefas fuisse atro die mortuis parentare. Hanc tamen opinionem manifestæ falsitatis conuincit Caianum nostrum cenotaphium. Nam in eodem legitur decretum fuisse à Colonis Pisanis ob mortem Caij iustitium sumi: *Diemque eum quo die C. Cæsar obit, qui dies est ante diem VIIII. Kalen-*

lendas Martias pro Alliensi lugubrem memoriæ prodi &c. caueriqueneque quod sacrificium publicum, neue quæ supplicationes, niue conuiuia publica POSTEA in eum diem, eoue die qui dies erit ante diem VIIII. Kal. Mart. fiant, concipiantur, indicanturue &c. Igitur ille dies erat in perpetuum futurus ater, ac Alliensi similis. At statim ibidem decretum legitur: *Vtique EO DIE quod annis publicè Manibus eius per magistratus, eosue qui Pisis iure dicundo prærunt, eodem loco, eodemque modo, quo L. Cæsari parentari institutum est, PARENTETVR.* Hæc non interprete indigent, sed Lectore. Ex ijs enim communis opinio falsa cognoscitur, ac funebres victoris gentium Populi ritus intelliguntur, qui viris eruditissimis hucusque latuere. Et quidem iustitio publicè sumpto, mortuis Romæ eodem durante, parentatum non obscurè ex veterum scriptorum monumentis colligitur. Liuius lib. 22. scribit ob Cannensem cladem luctum publicum Romæ susceptum, additque: *Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut priuata desererentur, S.C. diebus triginta luctus est finitus.* Tacitus libro 2. narrat audita Romæ morte Germanici iustitium sumptum, quod nullis edictis inhiberi potuisse testatur Suetonius capite 6. de vita Caligulæ, *durauitque*, inquiens, *etiam per festos Decembris mensis dies*, nempè Saturnalibus, quorum prima dies agebatur sextodecimo Kal. Ianuarias, ex Macrobio libro 1. Satur. capite 10. Addit Tacitus paulò pòst initium lib. 3. Annal. Tiberium diuturnius iustitium ægrè ferentem, edicto monuisse: *Principes mortales, Rempublicam æternam esse; proin repeterent solemnia, & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto iustitio, reditum ad munia.* Hæc ille. Megalensia celebrabantur Nonis Aprilis. Denique ob mortem Drusillæ sororis Caij Caligulæ, diuturnius iustitium actum fuit, ex Suetonio cap. 24. in Caligula. Hisce tamen iustitijs adhuc durantibus, plurimi vita functi sunt, eisque propinqui & affines parentarunt, cum mortuos extulerunt. At certum est omnes dies iustitij atros à Romanis habitos. Fabius Max. Seruilianus, qui consulatum gessit A.V. 612. idemq; Pontifex in libro à Macrobio laudato, scripsit *non oportere atro die parentare*, quod non idem est ac *nefas fuisse* atro die parentare, vti Kirchmannus putauit, sed in ea se sententia esse significauit, vt melius quisque faceret, si à iustis funebribus atro die abstinens, eadem in alium diem differret, quamuis non esset nefas eadem atro die perficere; cuius sententiæ eam rationem reddit, quia, dum defunctis parentatur, *tunc quoque Ianum Iouemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet.* Neque hic affirmat nefas fuisse Ianum ac Iouem atro die nominare, sed non oportere, hoc est, melius esse, ac eorum maiestati magis congruere, eosdem atro die non appellare. Ita Cicero pro Cornelio Balbo numero 5. scribit: *Nunc verò quid dicitur? quid ait accusator fecisse Pompeium, quod ei facere non licuerit? quod grauius est, quàm si factum ab eo diceret, quod non oportuisset; est enim aliquid, quod non oporteat, etiamsi licet; quicquid verò non licet, certè non oportet.* Vel dicere possumus Fabium Seruilianum in ea opinione fuisse, quam tamen Romani non probarunt, siquidem Macrobius suis in libris non semel diuersas sibique inuicem contrarias opiniones eorum recenset, qui de rebus sacris scripserunt, quas etiam sæpiùs sub lite dimittit. Et sanè in eodem capite 16. immò in eadem pagina diuersas auctorum sententias recitat,

num inter ferias nundinæ computandæ essent. At cum in Caiana inscriptione Statulenus Iuncus princeps Pisanæ coloniæ, idemque Pontifex minor sacrorum publicorum populi Romani dicatur, certum est Pisanos colonos Pontificias leges, quæ de sacris erant, obseruasse, ac proinde nullo Pontificio iure vetitum fuisse, ne atro die parentaretur, cum Pisani Caio demortuo quotannis atro die iusta persoluenda decreuerint. Eo autem die licitè Ianum ac Iouem præfabantur. Ianum quidem, quia idem ab Ouidio petenti ab illo causam, cur in qualibet precatione ipsum præfari deberet, respondisse fingitur initio lib. 1. Fastorum:

Vt possis aditum per me, qui limina seruo,
Ad quoscumque voles, inquit, habere Deos.

Igitur per Ianum atro die aditus patebat precibus, ac sacris Dijs inferis, seu Dijs Manibus factis. Etenim atro die atra Numina rogari fas erat. Ita cum Lemuria, hoc est, sacra Deorum Manium mense Maio celebrarentur, Ianum præfabantur, cum tamen ea die ad superos Deos publicæ preces aditum non haberent, scribente Ouidio lib. 5. Fastorum:

Fana tamen veteres illis clausere diebus,
Vt nunc ferali tempore operta vides.

Iouem etiam licitè (iuxtà ineptæ religionis leges id verbum acceptum sit) præfatos, cum die atro parentabant, colligo ex hisce verbis Macrobij lib. 1. Satur. cap. 10. *Existimarunt antiqui animas à Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi.* Qua opinione ducti ferias Ioui consecrarunt qua die Accæ Larentinæ Romæ parentabant, vt idem ibidem testatur. Itaq; quemadmodum quilibet priuatas inferias, amissis parentibus quotannis facere poterat, quamuis atra sibi dies esset, ita publicè quoquè parentari fas fuit, licèt ea dies publicè atra haberetur. Æneas de die anniuersaria mortis Anchisæ apud Virgilium lib. V. v. 49. ait:

Iamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic Dij voluistis) habebo.

Acerbum diem dicit, nempè atrum, atque atro sibi lapillo signandum, seu funestum ac lugubrem; at *honoratum*, ob honorem parentalium, quo quotannis genitoris Anchisæ Manes prosequi decreuerat. Interim ex proximè disputatis infertur dies obitus Lucij Cæsaris, qui in eiusdem Cenotaphio plures versus detruncato, desideratur. Nam cum in eiusdem fratris Caij inscriptione idem mortis dies dicatur, quo annuæ eidem inferiæ decretæ sunt, cumque annua parentalia Lucij circa diem XII. Kalendas Septembris celebrari iussa fuerint, vti dissertatione secunda capite 15. ex eodem lapide perspicuè demonstraui, eodem quoque die idem mortem oppetijsse dicendus est.

Hactenus inferiæ vtrique Cæsari à Pisana colonia publicè quotannis instaurandæ, expositæ sunt; ad priuatas modò descendo, quæ in eodem Cenotaphio ita designantur. Victimis Dijs Manibus Lucij immolatis, ac super easdem in ara ardentes lactis, mellis, atque olei libationibus fusis, *TVM demum factam ceteris potestatem, si qui priuatim velint Manibus eius inferias mittere, niue quis ampliùs VNO CEREO, VNAVE FACE, CORONAVE mittat.* Cereos ac faces in funebri pompa, vel parentalibus in vsu semper fuisse certum est. Seneca in fine lib. de breuitate vitæ: *At mehercule*, inquit, *istorum funera, tanquam minimum vixerint, ad*

faces

faces & cereos ducenda sunt. Immò Isidorus lib. 11. cap. 2. scribit : *Funus dictum à funalibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant*. Hosce ex papyro cereos laudat Paulinus in tertium Natalem S. Felicis:

Limina ceratis adolentur odora papyris.

Festus *V. Cereus*, ait : *Cereos Saturnalibus muneri dabant humiliores potentioribus, quia candelis pauperes, locupletes cereis vtuntur*. Hinc quo nobiliùs Lucio parentaretur, non candelas, sed cereos circa eiusdem aram funebrem accendi voluerunt. Candelas in exequijs nominat Persius Sat. 3. v. 103.

Hinc tuba, candelæ; tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidus calces extendit.

Candelæ cereo minores erant, eæque plures in candelabro, quod apud nobiles etiamnum fit, figebantur. Martialis lib. 14. epigr. 43. de candelabro ait:

Nomina candelæ nobis antiqua dederunt.

Quod antea dixerat Varro lib. 4. L. L. *Candelabrum à candela*, in eo enim *funiculi ardentes figebantur*. Ita in Italia nostra *cerei* vulgò dicuntur candelæ grandiores ex pura cera compositæ; cum candelæ nomen etiam ijs, quæ ex seuo conflata lucent, conueniat; vnde & Columella lib. 2. de de Rustica cap. vlt. *candelas seuare* dixit. Cadauer Cæsaris in lecto eburneo, auro ac purpura strato apud Rostra compositum, ex Suetonio cap. 84. *repentè duo quidam gladijs succincti, ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt*. Qui sanè cerei circa defuncti corpus ardebant. Ita in gestis de martyrio S. Cypriani legimus eiusdem corpus *cum cereis* expositum. Eosdem in cœmeterijs antiquitùs etiam à Christianis accendi solitos constat ex canone 34. Synodi Illibiritanæ, in quo hæc leguntur: *Cereos per diem placuit in cœmeteriis non incendi, inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt*; vel ne honor, qui ipsos solos Martyres decere videbatur, omnibus defunctis promiscuè tribueretur, vnde sanctorum, hoc est, piorum hominum mentes offendi possent, quæ est Mendozæ interpretatio, vel ne fideles immodica ardentium cereorum cura, à frequentia orationis auocarentur, quæ altera est Garziæ expositio. Additur : VNAVE FACE. Vti cerei à ditioribus ad Lucij inferias mittebantur, ita & plebeis, vt faces quæ minoris precij erant, eisdem inferrent, permissum est. Facum materiam Plinius designat libro 16. capite 18. *Nunc*, inquit, *facibus carpinus & corylus familiarissimæ*. Columella laudato loco scribit : *Feriis autem ritus maiorum etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas seuare*. Ita & Virgilius ecloga 8. v. 29.

Mopse nouas incide faces; tibi ducitur vxor.

Ideo verò ferijs licebat far pinsere, faces incidere, ac candelas seuare, quia omnia illa sacris peragendis inseruiebant. Etenim mola salsa, hoc est, farre tosto, ac sale condito, ac dein commollito, hostiam aspergebant, omnesque prosiciæ victimæ immolatæ farrea farina conspersæ, in ara comburebantur. Hinc die feriato licebat far pinsere. Ouidius libro primo Fast. ait:

Ante Deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica salis,

Ita & faces licitum erat ferijs incidere, quod sacris funerum præsertim inseruiebant. Tacitus initio lib. 3. Annal. in funere Germanici nominat *conlucentes per campum Martium faces*. Idem lib. 2. Hist. in inferijs Neronis: *Faces*, inquit, *Augustales subdidere*. Virgilius lib. 11. Æneid. v. 141. in funere Pallantis à Turno occisi, ait:

Arcades ad portas ruere, & de more vetusto
Funereas rapuere faces: lucet via longè
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Ouidius epist. 2.

Suntque sepulcrali lumina mota face.

Hasce faces funebres passim Scriptores vetusti nominant, & in quibusdam sepulcris etiamnum insculptæ visuntur. Easdem in annuis etiam parentalibus accendi solitas ex Suetonio eruditis prænotatum; is enim de Augusto scribit cap. 98. *Huius Masgaba ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animaduertisset, magna turba, multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clarè pronunciauit*, cui & alterum statim addidit:

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον.
Vide facibus honoratum Masgabam.

Denique legitur: CORONAVE. De coronis quibus coronabantur defuncti cum efferrentur ad tumulum, legatur Kirchmannus lib. 1. de fun. Rom. cap. 11. ac Lipsius in notis ad lib. 14. Taciti. Hic de coronis supra tumulum positis dicendum est. Plinius lib. 21. cap. 3. *Et iam*, inquit, *tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum, priuatorumque, ac sepulcrorum & Manium*. Tibullus lib. 2. eleg. 3.

Atque aliquis senior veteres veneratus amores,
Annua constructo serta dabit tumulo.

Suetonius in Nerone cap. vlt. scribit eodem extincto, non defuisse, *qui per longum tempus vernis æstiuisque floribus tumulum eius ornarent*. M. Aurelius Imperator adeo grata memoria quos præceptores habuerat, prosecutus est, vt teste Capitolino cap. 3. *sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret*. Statius lib. 3. Syluarum in epicedio Hetrusci patris, ait:

——— *nunquam, sospite nato,*
Triste chaos, mæstisque situs patiere sepulcris;
Semper odoratis spirabunt floribus aræ.

Virgilius describens Æneam annua iusta patri soluentem libro V. v. 79. ait:

Purpureosque iacit flores, ac talia fatur.

Non defuere quos sepulcralium coronarum studium ac cura tenuit, vt hæredes ea conditione instituerint, vt quotannis ipsorum sepulcrum coronis exornarent. Apud Gruterum pag. 460. 3. L. Publicius certam pecuniæ summam collegio Fabrorum legat, vt arcam sepulcralem Publiciorum ROSIS EXORNENT. Et ibidem collegium decernit QVOD ANNIS ROSAS PVBLICIIS SVPRA S. (*sepulcrum*) MITTENDAS. Pagina 715. 10. C. Vius ius sepulcri, in quo condendus erat, libertis etiam concedit, HAC LEGE, VT QVOTIENS QVIS EORVM SVIS CORONAS PONENT, ET ARAM NOSTRAM CORONENT. Pag. 753. 4. P. Appius Collegio Dendrophororum dat C. millia nummum, Romanæ monetæ scutatos bis mille

ac

ac quingentos, ita vt lectisternium TEMPORE PARENTALIOR. QVODANNIS PONATVR, ET PARENTETVR. ITEM CORONAE MYRT. TERNAE, ET TEMPORE ROSAE IVL. TERNAE EIS PONANTVR &c. Initio quidem Christiani quò se à superstitiosis Gentilium ritibus alienos ostenderent, nullas circa fidelium tumulos coronas ponebant; vnde & illæ eorundem paganorum contra Christianos querelæ apud Octauium Minucium: *Coronas etiam sepulcris denegatis*. At posteriori ætate, Idolorum cultu iam antiquato, supra suorum tumulos etiam ipsi flores spargere non dubitarunt, hæc epist. 21. Hieronymo ad Pammachium scribente: *Ceteri mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos*. Verùm non solùm supra sepulcra, sed etiam apud cenotaphium flores in parentalibus spargi solitos docet inscriptio Drusi patris memoriæ apud Rauennam à Claudio Imperatore dicata, quæ pag. 237. 5. apud Gruterum exhibetur. Ibi dicitur Claudius donasse septimæ decuriæ Fabrum militiæ, seu classis Rauennatis H-S. CIↃ. *ob memoriam patris sui*,

SVB. HAC. CONDITIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. &c.

At apud Rauennam Drusi tantùm cenotaphium fuisse constat ex Albinouano, Tacito, ac Suetonio, qui tradunt cadauer Drusi Romæ sepultum.

C A P V T VII.

Sacris operantes cincti Gabino ritu. Huiusce ritus origo exposita. Sacra priuata eodem cinctu Gabino peracta. Idem ritus in supplicationibus, in deducendis colonijs, in deuotionibus, ac hostium spolijs cremandis seruatus. Magistratus Pisanæ coloniæ post sacrificia Dijs Manibus Cæsarum facta, struem lignorum iussus succendere. Seruius pyræ à rogo diuersitatem inconstanter assignat. Nobiliores virorum insignium rogis faces subdebant. De area parentalibus Cæsarum peragendis destinata. Pedes XL. quoquò versùs extensa. Eadem stipitibus septa. De tutela fundi, ac maceria sepulcrorum.

SAcrificio Dijs Manibus Lucij celebrato, additur in eiusdem Cenotaphio: *Dum ij qui immolauerint* CINCTI CABINO RITV, STRVEM LIGNORVM SVCCENDANT, *adque eo exinde habeant*. Seruius in illud Virgilianum:

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino,

scribit: *Gabinus cinctus est toga sic in tergum reiecta, vt vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat*. Mos ac nomen à Gabijs ortum. Nam cum isti sacris extra belli metum operarentur, improuisa hostium incursione nuntiata, ita vti erant togis succincti, ab aris contra hostem statim profecti, insigni

signi victoria potiti sunt. Hinc ad Romanos cinctus Gabinus in peragendis sacris deriuauit, cum toga dextero humero deiecta partim caput obuoluerent, partim supra sinistrum humerum retrorsum reiecta, ac sub pectus reuocata, semet præcingerent. Iconem è veteri statua sacerdotali exhibet vir doctissimus Octauius Ferrarius parte priori de re Vestiaria lib. 1. cap. 10. pag. 34. Hoc cinctu Gabino vtebantur sacris operantes; eoque præcinctos Pontifices minores exhibet in publica supplicatione Lucanus lib. 1. scribens:

Pontifices sacri quibus est permissa potestas;
Turba minor sequitur RITV succincta GABINO.

Quæ ipsa sunt nostri lapidis verba. Eodem pariter modo Pontifex Maximus in ipsa inauguratione describitur à Prudentio in carmine de Romano Martyre:

Mirè infulatus, festa vittis tempora
Nectens, corona tum repexus aurea;
Cinctu Gabino sericam fultus togam.

Liuius lib. 5. ait: *Sacrificium erat statum in Quirinali colle genti Fabiæ, ad id faciendum C. Fabius Dorsuo, Gabino cinctu sacra manibus gerens, cum de Capitolio descendisset &c.* Qui colonias deducebant, dum tauro ac vacca ad aratrum iunctis, ducto sulco, mœnia designabant, à Seruio in libro 5. Æneid. cincti ritu Gabino producuntur. Eius verba sunt in comment. ad versum 750. *Transcribunt vrbi matres* &c. ex Catone in libris Originum: *Conditores ciuitatis taurum in dextra, vaccam intrinsecùs iungebant. & incincti RITV GABINO, id est, toga parte caput velati, parte succincti, tenebant stiuam incuruam &c.* De capite velato idem prodit Liuius, cuius testimonium ex lib. 8. exhibeo. Cum Decius consul inito cum Latinis prœlio, vidisset hastatos hostium impressionem in læuo cornu non sustinentes, sese ad principes recipere, M. Valerio vocato: *Agedum*, inquit, *Pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pontifex eum togam prætextam sumere iussit, & velato capite &c.* Postea verbis, quibus se deuouit, recitatis, addit de Decio: *Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit.* Idem lib. 10. narrat eiusdem filium cum vehementi oratione contenderet sacerdotia cum plebeis communicanda, parentem memorasse *incinctum Gabino cultu, super telum stantem*, quo se habitu deuouerat. Appianus etiam, vti scitè V.C. Ferrarius cap. 14. libri laudati prænotauit, quoties à Romanis Imperatoribus hostium spolia cremabantur, eosdem Gabino ritu cinctos describit. In Mithridaticis pag. 199. de Sylla ait: *Inutilia quæque coacernata, Romano more incinctus, cremauit, Dijs belli præsidibus sacrata.* Idem in Punicis pag. 83. de Scipione post captam Carthaginem: *Scuta, machinas, & naues inutiles, Marti, Mineruæque sacratas, more patriæ accinctus, cremauit.* Ita pariter in parentalibus Lucij Cæsaris Duumuiri, qui victimas immolarunt, iubentur *cincti Gabino ritu*, struem Dijs Manibus sacratam incendere. Et illi quidem etiam cum immolabant, more Romano, pulla prætexta ritu Gabino cincti erant; nam is erat habitus sacris operantium, vti ex Liuio, ac Lucano ostensum. Ne tamen struem combusturi, habitum mutarent, hoc est togæ cinctum soluerent, admonentur. Cum quis secum hostes deuouebat, se atque hostes Dijs Manibus sacrabat, vt ex hisce verbis, queis deuotionem concipiebat, intelligitur: *Legiones, auxiliaque hostium mecum Dijs Manibus, Telluri-*

lurique deuoueo: apud Liuium lib. 8. laudato. Quare cum se deuouentes, ritu Gabino ferales illas preces haberent, eodem etiam modo togam præcingebant, qui sacra Dijs Manibus annuis inferijs recurrentibus, faciebant.

Duumuiri cincti Gabino ritu iubentur pyrã accendere: STRVEM LIGNORVM SVCCENDANT. Hæc strues lignorum pyra, seu rogus dicebatur, cum in eadem cadauer comburendum ponebatur; quamuis Seruius & quidem inconstanter rogum à pyra diuersum dixerit. Nam in lib. 3. Æneid. ait: *Extructio lignorum, rogus*; *subiectio ignis, pyra*. At in lib. 11. scribit: *Pyra est extructio lignorum*; *rogus, cum iam ardere cæperit*. Sed certum est pyram ac rogum idem omnino esse, & Grammaticum illum vtrumque perperam distinxisse. Virgilius in VI. Æneid. v. 215. *Ingentem struxere pyram*. Lib. XI. v. 184. *Constituere pyras*; & v. 204. *Innumeras struxere pyras*. Igitur errat Seruius scribens: *Extructio lignorum rogus*. Idem poetarum maximus lib. 4. Æneid. v. 504. de Didone ait:

At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, tedis, atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, & fronde coronat
Funerea.

Inferiùs autem v. 645. de eadem ait:

Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos.

Ita eandem lignorum struem *in penetrali sede*, seu *in interiori* parte *domus* extructam, ac nondum ardentem, modò pyram, modò rogum nuncupauit. Quòd ignis πῦρ à Græcis appellatur, inde strues lignorum, ac rogus πυρά eisdem dicitur, quod nomen postea Latio donatum est à poetis. Ceterùm in Pisana tabula nec pyra nec rogus nominatur, sed in eadem legimus *struem lignorum*, quòd nullum in ea cadauer vrendum esset. Rogus quidem strues dicebatur, vnde Lucanus lib. 8.

— *nobile corpus*
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt.

Rogus enim erat strues lignorum ad cadauer comburendum. At non omnis lignorum strues erat rogus. Ita Leuitici IV. 22. quibusdam extis victimæ in altare combustis, pellem ac carnes ac reliqua eiusdem victimæ is qui sacrificium expiatorium faciebat, iussus est efferre extra castra: *incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur*. Et Genesis 32. de Abrahamo filium sacrificaturo dicitur: *Posuit eum in altare super struem lignorum*. At lignorum strues, quandoque ara dicebatur. Virgilius in VI. Aeneid.

— *aramque sepulcri*
Congerere arboribus, cæloque educere tentant.

Vbi Seruius rectè notat pyram significari, *quæ in modum aræ construi solebat*. Silius etiam Italicus Virgilium, in cuius penè sepulcro habitabat ex Plinio libro 3. epist. 7. imitatus lib. 15.

— *alta sepulcri*
Protinus extruitur, cæloque educitur ara,
Conuectant syluis ingentia robora, credas
Sidonium cecidisse ducem.

In nostro tamen Cenotaphio strues illa lignorum ab ara, quæ certè, vti ceteræ, mar-

marmorea fuit, distincta apparet; nam ibidem dicitur: *Vtique locus ante eam aram, quò ea strues congerantur, componantur, pateat &c.* Itaque strues illa ante aram componenda, ac terminatis publicis sacrificijs victimarum, datisque libationibus, accendenda erat. Huius ritus in annuis parentalibus nullus, quem sciam, veterum scriptorum meminit. Virgilius paulò post initium lib. 5. describens annua iusta Anchisæ persoluta, recitat victimas mactatas, ac libamina superinfusa, ac flores sparsos; at accensæ postea lignorum struis mentionem nullam facit. Hinc ex vnica inscriptione Pisana funebrem parentalium annuorum ritum intelligimus, quem nulla hucusque monumenta prodidere. Illa lignorum strues admotis facibus, accensa rogum Lucij Cæsaris repræsentabat, quasi tunc eidem exequias postremo officio celebrarent; exequias enim vita functi, præsente tantùm cadauere, duci magnus dudum Criticus obseruauit. De lignis, ex quibus rogus conficiebatur, consule Kirchmannum lib. 3. de fun. Rom. cap. 1. vbi ex Herodiano specie quadrangula ac æquis lateribus formatos rogos dicit. Homerum poterat appellare tot sæculis ante Herodianum scribentem lib. 23. Iliad. in funere Patrocli:

Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμποδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Fecerunt autem pyram centum pedum quoquouersus.

Sed de his pauca mox subijciam; nam ordine cuncta recito, vti in tabula leguntur. Arnobij huc verba appello lib. 7. scribentem: *Quid est honoris genus lignorum struibus incensis cælum fumo subtexere, & effigies Numinum nigrore offuscare ferali?* Quæ quidem contra victimarum vstrinam loquitur. In parentalibus etiam Deos Manes strue lignorum accensa, nouo honore mox mactare per summam dementiam arbitrabantur.

Quò verò maior eidem honoris accessio fieret, Magistratus, qui Manibus Lucij Cæsaris immolabant, iubentur, vt cincti Gabino ritu struem lignorum SVCCENDANT. Rogum Heroum ac insignium virorum nobiliores incendebant. Silius narrans exequias ab Hannibale factas Marcello Romani exercitus Imperatori in acie cæso, ait:

Ipse facem subdens: laus, inquit, acta perennis.

Augusti cadauere in campo Martio rogo imposito, *centuriones, acceptis facibus iussu Senatus, rogum incenderunt*, ex Dione lib. 56. Cum Vitellius Neroni inferias solemni pompa daret: *Cæsa publicè victima, cremataque; faces Augustales subdidere*, teste Tacito lib. 2. Hist. Augustales autem erant collegium nobilissimum Sacerdotum, in quod ipsi Principes cooptabantur, vt dissertatione prima ostensum est. In exequijs Seueri Imperatoris, equestri ac militari decursione circa rogum de more peracta, scribit Dio apud Xiphilinum: *Filij ignem accenderunt*. Lucanus lib. 8. in vilissimo funere Pompeij describendo, Cordum ciuem Romanum hæc fantem inducit:

Robora non desint misero, nec sordidus vstor.
Sit satis, ò superi, quod non Cornelia fuso
Crine iacet, subijcique facem complexa maritum
Imperat.

Ita eidem precatur sordidum saltem vstorem, qualis plebeis Romæ contingebat. At ex eisdem verbis colligitur vxores, quòd fœminis facem rogo subdere non licebat, imperare solitas alijs, vt pyram accenderent. Obseruatum eruditis eos qui rogum incendebant, auerso vultu faces subdidisse, quem ritum ex Virgilio didicerunt VI. Æneid. v. 223.

— *subiectam, more parentum,*
Auersam tenuere facem.

Præscriptis victimis, libationibus, ac funereis ritibus, qui in annuis inferijs Manibus Cæsarum mittendis in colonia Iulia Pisana obseruari debebant, additur in eodem Cenotaphio decretum de loco, in quo strues illa lignorum congerenda erat: *Vtique LOCVS apud eam Aram, quo ea strues congerantur, componantur*, *PATEAT QVOQVE VERSVS PEDES XL.* Strues, quòd nomen est collectiuum, numero etiam plurali iungi potest, idque Grammaticis notum, cuius constructionis dissert. 4. capite 6. plura veterum testimonia producam. Illa vox VTIQVE in lapide ibidem lacero non legitur; verùm quòd ante vocem LOCVS, manifestè punctum visitur, ibidem VTIQVE reponendum ex Caiano lapide colligitur, ac ex consueta publicorum decretorum formula, quorum pleraque in Gruteriano volumine exhibentur. Legatur pagina 242. Cicero in decreto de publica sepultura Ser. Sulpicio statuenda in philipp. 9. ait: VTIQVE *locum sepulcro in Campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur, pedes triginta QVOQVOVERSVS assignet*. In quibus Pisani decreti formula apparet. Vitruuius noster Veronensis lib. 4. capite 5. testatur templa quadrata extrui passim solita; hinc locum Dijs Manibus sacrum quadratum esse voluerunt. Huius consuetudinis exemplum antiquissimum lego apud Homerum Odyssea XI.

Βόθρον ὄρυξα ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα·
Ἀμφ' αὐτῷ δὲ χοὰς χεόμην πᾶσι νεκύεσσιν.
Fossam feci cubitalem quoquouersus;
Circa eam autem libamina fundebamus omnibus mortuis.

In Gruterianis inscriptionibus pag. 710. L. Valerij infantis epitaphium legitur, cuius, quæ ad rem faciunt, priora verba subijcio.

POS. TITVLO
QVOQVOVER. P. III
DIS. MANIBVS
SACRVM

Cum verò dicitur: *Locus* QVO *ea strues* CONGERANTVR, COMPONANTVR, *pateat quoque versus pedes XL.* dubitari possit, an totum eundem locum ea strues quoquouersus occupauerit, vel potius illis verbis designata fuerit amplitudo areæ, intra quam ea lignorum strues componenda erat. Equidem scio amplissimos rogos à poetis descriptos in funere virorum illustrium. Virgilius lib. 6. Miseni à Troianis combusti, pyram hisce describit à v. 179.

Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum;
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

Quæ Macrobius lib. 6. Satur. cap. 2. Ennianis versibus, quæ ibidem exhibet, similia dicit. Silius libro 10. in narrandis exequijs militum, qui in Cannensi acie ceciderant, Virgilium imitatur; quod tamen plurimas ibidem pyras extructas dicit, eiusdem verba non refero. Statius quidem de vnius pueri

Archemori rogo libro 6. Thebaid. inquit:

— cadit ardua fagus,
Chaoniumque nemus, brumaque illæsa cupreßus;
Procumbunt piceæ, flammis alimenta supremis.
Ornique, ilicesque trabes, metuendaque succo
Taxus, & infandos belli potura cruores
Fraxinus; atque situ non expugnabile robur.
Hinc audax abies, & odoro vulnere pinus
Scinditur, acclinant immensa cacumina terræ
Alnus amica fretis, nec inhospita vitibus vlmus.

Verùm hæc poetis altiùs exaggerare licuit. Interim puto struem in annuis parentalibus Cæsarum accensam, neutiquam vniuersam aream XL. pedes quoquouersus extensam, occupasse, sed in medio eiusdem quadrangula specie de more, ante aram extructam. Hinc ibidem additur: *Lignorumque aceruos eius rei gratia quod annis IBI constituatur*; nempè in eadem area. Cur enim, cum binas tantùm victimas immolarent, tam grandem postea lignorum aceruum componendum, comburendumque iussissent?

Illa autem area XL. P. quoquouersus, iubent in decreto eodem, pateat: STIPITIBVSQVE ROBVSTIS SAEPIATVR. Hæc tutandi causa fundi, in quo annuæ inferiæ Cæsaribus mittendæ erant, decreta sunt. Varro lib. 1. de re Rustica cap. 14. inter quatuor genera tutelarum fundi ponit *sæpem ex agresti ligno, seu arboribus truncis dimissis in terram, deinceps constitutis*. Hæc planè tutela decreta fuit eidem areæ; nempè grandiores arborum trunci simul iuncti, quoquouersus XL. P. aream circumdabant. Habemus *L. funeris. D. de relig. & sumpt. fun.* hocce rescriptum: *Munimentum autem sepulcri id esse Diuus Hadrianus rescripsit, quod munimenti, id est, causa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit*. Augustus mirandi operis sepulcrum sibi, ac affinibus extruxit, eratque ex Strabone lib. 5. pag. 163. *ferrea sæpe in orbem cinctum*. Extant Veronæ Principum Scaligerorum sepulcra planè illa regia apud Ecclesiam Diuæ Mariæ antiquæ, vti vocant, quæ cratibus ferreis circumquaque muniuntur, eorumque ectypum videre licet apud Panuinium in lib. de antiq. Veronæ. Ceterùm sepulcrorum munimenta ex maceria vulgò conficiebantur. Hanc *maceriam sepulcrorum* nominat lex 73. *D. de contrahen. empt.* Hinc Augustinus in psal. 79. ait: *Quæ est maceria eius? munitio eius*. Varro laudato loco eandem vocat fabrile sæpimentum, idemque nouissimum, videlicet inter tutelas fundi. Suetonius in Nerone cap. 33. cum narrasset eundem fuisse conscium mortis Claudio Imperatori illatæ, ait: *Denique bustum eius consæpiri nisi humili, leuique maceria neglexit*. Maceria circa sepulcra tutelæ gratia posita passim apud Gruterum nominatur. Vide pag. 588. 3. 606. 2. 668. 6. 671. 6. & 896. 14. Plura de eadem scribit Gutherius lib. 2. de iure Manium cap. 30. Porrò eadem area vnà cum ara, quoquouersus P. XL. erat sacra, vtpotè dicata Dijs Manibus Cæsarum. Cum Clodius pulso in exilium Cicerone, eiusdem domum deiecisset, in eiusdem area statuam Libertatis collocauit, eidemque aream dicauit. At Cicero ab exilio reuersus, orationem pro domo sua apud collegium Pontificum recitauit, qui, vti scribit ad Atticum lib. 4. epist. 2. decreuerunt, *videri posse sine religione iam partem areæ mihi restitui*. Apud Gruterum pag. 61. 3. hæc inscriptio legitur:

Haec.

Haec . area . intra . hanc . definitionem . cipporum . clausa . verrubus . & . area . quæ . est . inferiùs . dedi cata . est . ex . voto . suscepto . quod . diù . erat . ne glectum . nec . redditum . incendiorum . arcendorum causa . quando . vrbs . per . nouem . dies . arsit . Nero nianis . temporibus . & . hac . lege . dedicata . est . ne liceat . intra . hos . terminos . aedificium . extruere manere . negotiari . arborem . ponere . aliudue . quid serere . & . vt . praetor . cui . haec . regio . sorti . obue nerit . litaturum . se . sciat . aliusue . quis . magistratus Volcanalibus . X . Kal . Sept . omnibus . annis . vitulo robio . & . verre.

Hactenus de inferijs ac loco, in quo easdem quotannis Dijs Manibus Lucij Cæsaris Pisana Colonia mittendas esse decreuit, quarum ne vlla obliuio posteros caperet, additur: CIPPOQVE GRANDI *secundùm aram defixso hoc decretum cum superioribus decretis ad eius honores pertinentibus* INCIDATVR, INSCVLPATVRVE. Hic cippus idem ipse lapis est, in quo inferiæ harumque ritus modò Pisis leguntur, qui cum per plura sęcula latuisset, non multos abhinc annos repertus, ac in pulcherrimo Pisanorum cæmeterio collocatus, inter præclariora Romanæ gentis monumenta iure ac merito reponitur. In cenotaphio Caij, quod vndeuicesimo postea mense paris magnitudinis cippo incisum, insculptumue fuit, nullæ eidem inferiæ mittendæ, describuntur, sed decretum est, vt qua die Caius Cæsar obijt, *quodannis publicè Manibus eius per Magistratus, eosque qui Pisis iure dicundo prærunt*, *EODEM LOCO EODEMQVE MODO*, *quo Lucio Cæsari parentari institutum est*, *PARENTETVR*. Itaque ad eandem aram Dijs Manibus Lucij ac Caij Cæsarum fratrum easdem victimas immolarunt, ac vtrique eodem prorsus modo parentarunt. Cum mortuo Germanico plurima ad eiusdem honores augendos Senatus statuisset, scribit Tacitus libro 2. Annalium: *Pleraque manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliterauit*. Nullus dubito quin superstite Augusto, Pisani vtriusque Cæsaris Manibus annuas quas decreuerunt, inferias tulerint. Num autem imperante postea Tiberio, Caio Cæsari, eiusque memoriæ infesto, easdem inferias mittere perseuerauerint, aut quando primùm illas omiserint, in tanta temporum vetustate ignoratur.

CAPVT VIII.

Columna, dein Arcus ducibus post victoriam erecti. Arcus stante Republica nunquam mortuis decreti. Sub Augusto Druso, ac postea Pisis Caio Cæsari demortuis extructi. Arcus Caij deuictarum gentium spolijs ornatus. Statua pedestris triumphalis Caio, ac bina equestres inauratæ eidem, ac Lucio fratri positæ. Statuæ equestres raro Romæ dicatæ. Velleij de statua Cæsari Octauiano decreta, error refellitur. Pisanæ Coloniæ ad Augustum legatio.

LVctum in morte Caij Cæsaris à Pisana colonia publicè susceptum, ac inferias vtrique Cæsari quotannis Pisis instauratas, descripsi. Hinc gradum facio ad monumenta victoriarum Caij in eiusdem Cenotaphio recitata; hæc enim in eodem leguntur: *Vtique ARCVS celeberrimo Coloniæ nostræ loco constituatur, ornatus SPOLEIS deuictarum, aut in fidem receptarum ab eo gentium, superque eum STATVA PEDESTRIS ipsius TRIVMPHALI ORNATV, circaque eam duæ EQVESTRES INAVRATAE GAI & LVCI Cæsarum STATVAE ponantur*. Plinius libro 2. epist. 7. commendat morem dicandi viris illustribus statuas, *ex quibus*, inquit, *in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honos etiam & gloria refertur*. Extat apud Gruterum pagina 408. decretum coloniæ Tergestinæ, quo eximiè laudant Fabium Seuerum, iubentes *Statuam ei auratam equestrem primo quoque tempore in celeberrima vrbis nostræ parte poni*. Ita Pisani ciues inquiunt: *Arcus celeberrimo coloniæ nostræ loco constituatur*. Antiquitùs viris re publica fortiter ac feliciter gesta, columnas tantùm dicari solitas testatur Plinius lib. 34. cap. 6. *Columnarum*, ait, *ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod & arcus significant, nouitio inuento*. Caio Duillio, qui classe contra Pœnos educta, Romanorum primus naualem victoriam obtinuit, rostrata columna in foro posita fuit, elogio eiusdem in basi descripto, cuius fragmentum habes apud Gruterum pag. 404. 1. nec vlla hactenus Duilliana antiquior inscriptio superest. Initio verò arcus lateritij tantùm erant, simplici rudique opere excitati; postea verò è marmore extrui cœpere, statuis, alijsque ornamentis insigniti, quorum aliquot etiamnum Romæ visuntur. Ceterùm nusquam mortuis, florente Republica, arcus à S.P.Q.R. decreti sunt, sed imperatoribus, qui victores reuersi, id partæ gloriæ monumentum referebant, quo seros quosque posteros ad bellicam virtutem excitarent. Vbi re Romana ad vnum Augustum delata, miræ adulandi artes eruperunt, mortuo in Germania Druso Nerone eiusdem Augusti priuigno, arcus eidem via Appia à Senatu decretus fuit. Scribit Suetonius cap. 1. de vita Claudij Drusi filij: *Præterea Senatus inter alia complura, arcum marmoreum cum tropæis via Appia decreuit*. Dio verò libro 55. ait: *Honoresque statuarum, arcuum, & honorarii ad ipsum Rhenum tumuli dati*. Hunc primum defuncto Duci erectum arcum accepimus. Alterum Pisanum Caij cenotaphium prodit, eidem Cæsari post mortem à Pisanis celeberrimo coloniæ loco decretum, cuius nulla vspiam alia memoria, superest.

Post

Post Augusti mortem, id honoris tertius Romanorum ducum post obitum, obtinuit Germanicus Cæsar, hæc scribente Tacito libro Annalium secundo: *Arcus additi Romæ, & ad ripam Rheni, cum inscriptione rerum gestarum, & mortem ob rempublicam obiisse*. Pisani quoque in Caiano cenotaphio referunt *ipsum volneribus PRO RE PVBLICA exceptis, ex eo casu crudelibus fatis ereptum*. Immò ipsi Liuiæ vxori Augusti, ac nostrorum Cæsarum nouercæ, vbi vltima senecta finem viuendi fecit, *arcum quoque, nulli vnquam mulieri id datum, decreuerunt*, teste Dione lib. 58. cuius tamen honoris feminæ collati cum ipsum Tiberium Liuiæ licèt filium, puderet, arcum matri suis se impensis extructurum promisit, *quem tamen neque publicis pecuniis fieri passus est, neque suis ipse fecit*. Dionis ibidem verba sunt. At num Romæ quoque à Senatu defuncto Caio arcus decretus fuerit, non ausim sine teste affirmare; quamuis exemplo Drusi, ac Pisanæ coloniæ facto, hunc etiam honorem à Senatu illum tulisse crediderim.

Arcus isti à Græcis scriptoribus tropæophori appellati sunt. Dio libro 53. scribit: *Arcus tropæum ferens in alpibus ei positus est*; quòd spolia ex hostibus reportata in eodem sculpta visebantur, quemadmodum in trophæis fiebat, quæ excitabantur eo in loco, in quo duces contra hostes victoriam obtinebant. Nominis etymologiam docet Nonnius Marcellus: *Fuga hostium Græcè vocatur* τροπὴ *: hinc spolia capta, fixa in stipitibus, appellantur tropæa*. Virgilius libro 11. Æneid. trophæum eleganter describens, à v. 5. ait:

Ingentem quercum decisis vndique ramis,
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias (tibi magne trophæum
Belli potens) aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistra
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.

Iuuenalis Satyra 10. hæc de trophæo scribit:

Bellorum exuuiæ, truncis affixa trophæis
Lorica, & fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone iugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captiuus in arcu.

Habes ex Iuuenale arcum spolijs deuictarum gentium ornatum, qualem Caio Pisani ponendum iussere. Dio lib. 42. narrata victoria Iulij Cæsaris de Pharnace reportata, ait: *Cumque trophæum eo in loco Mithridates de Triario statuisset, quia id consecratum belli Diis, euertere fas non erat; ipse de Pharnace suum opposuit, atque ita Mithridaticum obscurauit, quodamque modo deiecit*. Et quidem initio ipsimet duces erant tropæophori. Virgilius lib. 11. v. 83.

Indutosque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Magnus poeta vbique Romanos ritus vetustate probatos fingens, Romuli factum expressit, qui cum Acronem Ceninensium regem occidisset, quo votum Ioui maximè gratum, ac ciuibus spectatu iucundius redderet, teste in eius vita Plutarcho, circumspiciens in exercitu, quercum grandem præcidit, & instar trophæi formauit, Acronis arma ordine singula circumposuit,

ſuit, atque aptauit. *Ipſe veſte præcinctus, & caput florente coma coronatus, trophæum ſubiectum dextero humero innixum ſubiens ibat*. Hinc factum, vt qui primi Chriſtianæ religionis defenſionem ſtylo executi ſunt, in trophæis Crucem à Romanis adoratam dixerint. Tertullianus cap 16. Apologetici: *Sed & victorias*, inquit, *adoratis, cum in tropæis cruces inteſtina ſint trophæorum*. Et Minutius ſcribit: *Trophæa veſtra victricia non tantùm ſimplicis crucis faciem, verùm & adfixi hominis imitantur*. Etenim lignum in modum crucis formatum armis occiſi ducis veſtiebant, vt hominis ſpeciem exhiberet. Hoc oſtendunt innumera numiſmata, in quibus trophæa ſcalpta viſuntur. At poſtea ſpolia gentium deuictarum æratis poſtibus ducta, vel in marmoreis arcubus inſculpta ſunt, quo perennior eorundem memoria ad poſteros propagaretur. Ouidius lib. 5. Faſt. de templo Martis Bis-ultoris ab Auguſto ædificato, ait:

Perſpicit in foribus diuerſa tela figura,
Armaque terrarum milite victa ſuo.

Eadem ſpolia hoſtium in arcubus etiam ſcalpta ſunt. Ita Romæ in radicibus Palatini montis viſitur arcus Titi Veſpaſiani, & in eodem inſculptum candelabrum, atque alia quæ cum varijs templi Hieroſolymitani inſtrumentis Romam detulit. In arcu Septimij Seueri cernuntur pugnæ ab eodem cum barbaris habitæ, ac captiuorum agmina. Claudianus in paneg. 3. de Stilichone canit:

—— *ſeptem circumſpice montes,*
Qui ſolis radios auri fulgore laceſſunt,
Indutoſque arcus ſpoliis, æquataque templa
Nubibus, & quidquid tanti ſtruxere triumphi.

Cum Caius Arabiæ tumultus ſedauerit, ac Armeniam partim vi, partim terrore, ad obſequium reduxerit, Ariobarzane eidem rege impoſito, ac vti in eiuſdem Cenotaphio legitur: *Benè geſta re publica, deuicteis aut in fidem receptis bellicoſiſsimis ac maxſimis gentibus*; hinc decretum eſt à Piſanis colonis, vt trophæa ex tot barbaris prœlio victis, aut bello tantùm oſtentato, quod pulcherrimum victoriæ genus eſt, citra cruorem in fidem populi Romani receptis, in eiuſdem triumphali arcu inſculperentur.

Præterea non ſolus arcus Caio decretus eſt, verum etiam *ſuper eum STATVA PEDESTRIS ipſius TRIVMPHALI ORNATV*. Frequentes Romæ ſtatuas à Senatu decretas teſtatur Cicero in philippica 9. *Maiores quidem, noſtri*, inquit, *ſtatuas multis decreuerunt, ſepulcra paucis*. De pedeſtribus verò ſtatuis ſcribit Plinius lib. 34. cap. 6. *Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore*. Cum Cicero in oratione proximè laudata contenderet ſtatuam dicandam Seruio Sulpicio, qui legatus ad Antonium Mutinam obſidentem profectus, obierat, ait: *Pedeſtrem ex ære ſtatuam tanquam ex eius auctoritate, & voluntate decerno, quæ quidem magnum ciuium dolorem & deſiderium honore monumenti minuet, & leniet*. At ſtatuam pedeſtrem Caij triumphali ornatu poni iuſſerunt, vt triumphalibus ornamentis inſignita, debitum eiuſdem victorijs triumphum exprimeret. Inſignia triumphalia deſcribit apud Liuium lib. 10. P. Decius Mus, cum contenderet ſacerdotia plebeis etiam communicanda: *Cui hominum*, inquit, *Deorumque indignum videri poteſt eis viris, quos vos ſellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali laureaque honora-*

noraritis, quorum domos spoliis hostium affixis, insignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia insignia addere? Idem Liuius libro 30. Scipio *Masinissam*, inquit: *sella curuli, scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat; addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse.* Vestem autem triumphalem ex purpura & auro textam fuisse tradit Plinius lib. 9. cap. 36. scribens: *Purpura in triumphali miscetur auro.* Ea verò tunica *palmata*, vti Festus V. *Picta*, scribit, *à latitudine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur.* Et antea dixerat: *Picta quæ nunc toga dicitur, antea vocabatur purpurea, eaque erat sine pictura.* At postea auro Phrygio opere intexto, quasdam in eadem figuras exprimente, togæ pictæ nomen eidem continuatum. Scio hæc postrema Manutio in epistola de toga non probari; putat enim togam pictam semper fuisse varijs figuris distinctam, nec duæ imagines triumphales, quas in æde Vertumni & Consi cum toga purè purpurea sine vllis figuris pictas Verrius Flaccus laudat, fidem eidem faciunt, quòd rudiori illo sæculo nesciebat pictor Phrygium opus in toga illa purpurea delineare. At pictor qui faciem virorum triumphalium penicillo exprimere potuit, idem profectò flauis lineis togam purpuream valuit variare, vt aureas figuras vtcunque in eadem repræsentaret. Togam pictam scalptam habemus in nummo Cæsaris, cuius ectypum exhibent eruditi, inter quos Gutherius lib 1. de vet. iure Pont. capite 28. & Eques Patinus ad cap. 84. Suetonij de vita Cæsaris. Eandem togam pictam induunt Diocletianus ac Maximianus in raro, immò singulari aureo numismate Mediceo, maioris magnitudinis, quod peculiari dissertatione exposui, vbi etiam de triumphalibus ornamentis disserui. Auctor est Velleius duos Tribunos plebis legem tulisse, vt Pompeius *ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantium vteretur.* Dio scribit lib. 37. datum eidem, vt *vestem triumphalem* in equestribus certaminibus indueret. Cicero verò lib. 1. ad Atticum epist. 15. Pompeium perstringens, ait: *Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam.* Ex quibus rectè infert Manutius togam pictam inter triumphales ornatus fuisse. His de rebus consulendus est Octauius Ferrarius parte priori de re Vestiaria lib. 2. cap. 8. siquidem vir eruditissimus eo in campo adeo diligenter messuit, vt tenue spicilegium posteris reliquum fecerit.

Statuam pedestrem Caij Cæsaris triumphali ornatu in medio fastigij arcus locandam iussere, addentes: *Circaquè eam DVAE EQVESTRES INAVRATAE GAI ET LVCI CAESARVM STATVAE ponantur.* Rariores fuisse Romæ statuas equestres inauratas tradit Cicero in nona philippica, vbi de statua Sulpicio ponenda verba faciens, ait: *Gratior illi, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, & ea pedestris magis, quàm inaurata equestris, qualis est L. Syllæ prima statua; magnificè enim Ser. Sulpicius maiorum continentiam diligebat, huius sæculi insolentiam vituperabat.* Ita insolentia eius sæculi inauratas statuas inuexerat. Auctor est Velleius lib. 2. iuuenem Cæsarem contra M. Antonium à Senatu cum exercitu missum, honoratum equestri statua in rostris, *qui honor*, inquit, *non alij per trecentos annos, quàm L. Syllæ, & Cn. Pompeio, & C. Cæsari contigerat.* Liuius lib. 8. scribit: L. Furium Camillum ac C. Mænium consules ob Latium subactum triumphasse: *Additus*, inquit, *triumpho honos, vt statua eque-*

equestres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Id contigit A. V 417. nempè ante annos 294. quàm Octauiano Cæsari statua decerneretur. Idem lib. 9. P. Cornelio Aruina & Q. Marcio Tremulo Coss. A. V. 448. ait: *Marcius de Hernicis triumphans, in vrbem rediit: statuaque equestris in foro decreta est*. Hinc patet Velleium rotundo numero vsum, cum à statua Marcio decreta, ad alteram iuueni Octauiano à Senatu positam, anni tantùm 263. intercesserint. Adeo rari exempli fuerat Imperatores multis licèt victorijs illustres, auratis statuis honorare. Et quidem Augustus id temporis annos tantùm vndeuiginti natus erat. Cicero lib. epist. ad M. Brutum 19. cum ob id ab hoc ipso reprehenderetur, Philippum Augusti vitricum eius decreti auctorem facit, scribens: *Statuam Philippus decreuit, celeritatem petitionis primò Seruius, post maiorem etiam Seruilius; nihil tum nimium videbatur*. Verùm Kal. Ianuarijs A. V. 711. à palilibus, Cicero quintam Philippicam recitans, de honorandis ijs, qui contra Antonium exercitus in fide Reipublicæ, siue Senatus tenebant, verba faciens, statuam inauratam equestrem Lepido ponendam dixit, decretum hisce præformans: *Eique*, M. Lepido, *statuam equestrem inauratam in rostris, aut quo alio loco in foro vellet, ex huius Ordinis sententia statui placere*. Tunc autem nondum statuam Cæsari Octauiano decretam fuisse ex verbis Ciceronis colligimus: *Nec vero*, inquit, *cuiquam possumus commemorare hunc honorem à Senatu tributum iudicio Senatus soluto & libero*. Nam Sylla, Pompeius, ac Cæsar nimia potentia libertati Senatus obnoxij fuerant. Itaque Octauianus ante Kal Ianuarias A. V. 711. equestri statua non fuit ornatus. Hinc errat Velleius lib. 2. scribens de iuuene Cæsare: *Eum Senatus honoratum equestri statua &c. proprætorem vnà cum consulibus designatis, Hirtio & Pansa, bellum cum Antonio gerere iussit*. Nam Kal. Ianuarijs Hirtius & Pansa reapse consulatum iniere, neque erant consules tantùm designati, quomodò anno superiori proximo 710. appellabantur, quo tempore Cæsar statuæ honorem nondum acceperat. Certè Cicero in philippica V. quam ipsis Kalendis Ianuarijs, Hirtio & Pansa Coss. recitauit, hæc ait: *Demus igitur imperium Cæsari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest. Sit pro Prætore eo iure quo qui optimo &c.* Itaque nondum erat proprætor, cum iam Hirtius, ac Pansa inissent consulatum. Dio lib. 45. & 46. recitat orationes Ciceronis ac Caleni ineunte Ianuario eius A. V. 711. in Senatu habitas, additque: *Postridie eorum qui Cæsaris causam agebant, factio obtinuit. Itaque decretum est, vt Cæsari statua poneretur, vt inter quæstorios esset senator &c.* Quare nec ea die fuit proprætor renunciatus, sed quæstorijs tantùm additus. Hasce statuas equestres, quas Cicero laudatus ac Catullus epigr. 82. ad Iuuentium vocant *inauratas*, vti & Pisana inscriptio, in vetustis elogijs diuersimodè expressas legimus. Nam *statuam equestrem* AVRATAM habemus pag. 306. 3. AVRO INLVSTREM *statuam* pag. 370. 3. AVRO SVPERFVSAM pag. 353. 4. STATVAM SVB AVRO pag. 401 1. & 465. 8. Notat Plinius lib. 34. cap. 6. fœminam hoc honore antiquitus Romæ insignitam: *Cloeliæ*, inquit, *statua est equestris, seu parum esset toga eam cingi*, Auctor est Liuius statuas inauratas serò in Italia dicatas fuisse. Nam lib. 40. ad A. V. 573. de Man. Acilio Glabrione scribit: *Statuamque auratam quæ prima omnium in Italia statua aurata est, patri Glabrioni posuit*. Hic ille Glabrio fuit, qui ad Thermopylas cum Antiocho rege pu-

gna

gna inita, insignem de eodem victoriam retulit, vti fusiùs narrat Appianus in Syriacis pag. 98. quod ibidem etiam Liuius notauit. Ingentem postea inauratarum statuarum equestrium numerum Romæ dicatum fuisse, patet ex Cicerone lib. 6. ad Atticum epist. 1. scribente: *Cum in turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animaduertissem &c.* Vnus Q. Metellus Scipio tot dedicauit. Statuæ nullæ Romæ loco publico dicari poterant sine Imperatorum permissu. Hinc Plinius lib. 1. epist. 17. scribit: *Titinius Capito ab Imperatore nostro impetrauit, vt sibi liceret statuam L. Silani in foro ponere.* In colonijs verò & municipijs à decurionibus facultas ponendæ statuæ concedebatur, vt ex Gruterianis inscriptionibus patet. Vide pag. 479. 7. 355. 1. 436. 1. & alibi. Locus verò designabatur vel à decurionibus, vt patet ex inscriptionibus, vbi hæ literæ leguntur: L. D. D. D. *Locus datus decreto decurionum*. Pag. 404. 1. & passim; vel ab ipsis Duumuiris, vt constat ex pag. 355. 1.

Augustus colonias in Italia ea inter ceteras lege deduxerat, vt grauiora quæque à decurionibus decreta sibi, libello transmisso, significarentur, teste Suetonio in vita eiusdem cap. 46. quamuis de magistratibus colonicis ea tantùm Suetonius scribit. Sed de ceteris quoque, quæ grauiores expensas exigebant, Augusti placitum rogandum vtraque Pisana inscriptio manifestat. Nam in Cenotaphio Lucij Cæsaris legitur: *Vtique primo quoque tempore* LEGATI *ex nostro Ordine Imp. Cæsarem Augustum patrem patriæ &c.* ADEANT, PETANTQVE AB EO, *vti Colonis Iuliensibus, Coloniæ opsequenti Iuliæ Pisanæ, ex hoc decreto ea omnia* FACERE, EXSEQVIQVE PERMITTAT. Quòd vulgò *quàm primùm* dicitur, *primo quoque tempore* in decreto dixere. Ita Cicero in fine philippicæ 3. *Primo quoque tempore de his rebus ad hunc Ordinem referant*. Liuius libro 42. *Vt Brundusium primo quoque tempore mitti possent*. In Cenotaphio Caiano T. Statulenus Iuncus Pisanæ coloniæ princeps ciuis ac Pontifex Minor, idemque Flamen Augustalis iussus dicitur ad Augustum legatione suscepta, eidem libello tradito, significare decretum de augendis honoribus Caij Cæsaris acerbo fato sublati, à Pisana colonia conditum, quod Augustum adprobasse ibidem legimus. Etenim Imperatores honores defunctorum imperantis licèt familiæ memoriæ decretos, non semel imminuerunt. Tacitus libro 5. Annalium cum Senatus nimios demortuæ Liuiæ Tiberij matri honores statuisset, Tiberius, inquit, *honores memoriæ eius ab Senatu largè decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodùm receptis*. Lucio Cæsari puras tantùm inferias Pisana colonia decreuit, quòd ille Romæ educatus, cum primò vrbe profectus, Massiliæ *inglorius*, vt libro 4. capite vltimo scribit Florus, repentino morbo decessit. At Caio quòd summo cum imperio bello in Oriente feliciter administrato, acerba morte ereptus fuerat, statuas triumphales atque arcum deuictarum gentium spolijs ornatum, erexerunt. Ouidius libro secundo de arte, triumphum vano omine eidem Caio Cæsari, cum expeditionem ad bellum Parthicum adornaret, hisce versibus augurabatur:

Ergo erit illa dies: qua tu, pulcherrime rerum,
Quatuor in niueis aureus ibis equis.
Ibunt antè duces onerati colla catenis:
Ne possint tuti, qua priùs, esse fuga.

Spectabunt iuuenes læti, mistæque puellæ;
Diffundetque animos omnibus illa dies.

Illa tamen dies nunquam aduenit; nam eundem, vt verbis Cenotaphij vtar, crudelia fata debito triumpho surripuere. At Pisani quò suum erga imperantem familiam obsequium publico monumento testatum facerent, triumphalem Caio arcum, pedestrem ac equestrem inauratam statuam celeberrimo coloniæ loco erexerunt, vt eiusdem memoriam ad seros quosque posteros transmitterent. Verùm vel longa ætas, vel hostilis potiùs rabies hæc quoque Cæsaris monumenta deleuit, nec vlla eorundem vestigia Pisis supersunt.

CAPVT IX.

Sex. Aelius Catus ac C. Sentius Saturninus in Cenotaphio Caiano nominati, illustrantur. Aelii antea Allii & Ailii nuncupati. Qui Cati *agnomen eam in familiam primus intulerit? Sex. Aelius Catus Consul Straboni laudatus. Casaubonus eundem in Licinium Crassum perperam mutat. Sentia gens plebeia Romam ex Atinate præfectura transmigrarat. Proauus ac pater C. Sentii Saturnini Consulis commendantur. Hic semel consul fuit. Baronius ac Pamelius Saturninum filium cum Sentio patre confundunt. Consul vterque in Pisano lapide nominati legem* Aeliam Sentiam *promulgarunt. Alciati ea de re error corrigitur. Lex* Aelia Sentia *in Topicis Ciceronis falsò nominatur, ac germana lectio restituitur. Consules laudati, fuerant Triumuiri Monetales. Vtriusque numismata producuntur.*

CVm victoris gentium populi fasti ab antiquis scriptoribus digesti, partim eorum voluminibus amissis, partim Amanuensium inscitia, vel certè incuria, laceri, corrupti, ac innumeris mendis deturpati, ad auorum ætatem peruenissent, mirum dictu! quantus eisdem ex literatis lapidibus è terra erutis, nitor accesserit. Onuphrius Panuinius Veronensis noster eo in stadio ceteris lampadem prætulit, omniumque studia vicit, editis eruditissimis commentarijs, in quibus Romanos consules ex vetustis inscriptionibus suos quosque ordine digestos, exhibuit. Verùm cum noua subinde saxa ò vetustis ruderibus effodiantur, nouus in dies eisdem fastis splendor additur, ac errores qui in eosdem irrepserant, feliciter corriguntur. In Caiano Cenotaphio collegium consulum legitur, quod nulli hucusque lapides prodidere; eiusque beneficio insignium scriptorum errores emendantur, qui vtrumque consulem perperam descriptos exhibuerunt. Hæc propè finem Caianæ inscriptionis leguntur: *Conscriptis quæ ad IIII. Nonas Apriles, quæ* AELIO CATO, C. SENTIO SATVRNINO COS. *fuerunt, facta, acta, constituta sunt, &c.* In indice consulari præfixo lib. 55. Annalium Dionis legimus: *Sex. Aemilius Q. F. Catus, C. Sentius C. F. Saturninus.* Vbi perperam prioris consulis familia *Aelia* in *Aemiliam* mutatur. Rectè Velleius libro 2. scri-

scribit Tiberium adoptatum ab Augusto *Aelio Cato, Sentio Cos.* In Cassiodori Chronico adduntur prænomina: *Sextus Aelius & C. Sentius*. De vtroque consule pauca subijciam, ac quædam de lege Aelia Sentia notabo.

Aeliorum familiæ initio adeo angusta res domi fuit, vt teste Valerio Maximo lib. 4. cap. 4. sexdecim eodem tempore Aelij fuerint, quibus vna domuncula erat eodem loco, vbi, vt ille ait, nunc sunt Mariana monumenta; & vnus in agro Veiente fundus minùs multo cultores desiderans, quàm dominos habebat. Hæc tamen plebia gens in numerosas postea familias excreuit, Tuberonum, Pætorum, Lamiarum. Q. Aelius Pætus Pontifex ac Prætor in acie Cannensi cecidit, duobus filijs relictis, quorum prior P. Aelius Pætus consulatum gessit eo anno, quo bellum secundum Punicum finitum est. Alter filius Sex. Aelius Pætus cui, vt à fratre distingueretur, ac scientiæ & prudentiæ eiusdem gratia, *Cati* cognomentum inditum. Cicero lib. 1. de Oratore hunc Sextum Aelium Catum laudat, quem propter iuris ciuilis peritiam sic ab Ennio commendatum dicit:

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

De eodem in Bruto scribit: *Numeroq; eodem fuit Sex. Aelius iuris quidem ciuilis peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus.* Vtriusque nomen extat in fastis consularibus Capitolinis Gruteri pag. 293.

P. ALLIVS. Q. F. P. N. PAITVS. L. F. XXXXVI

SEX. ALLIVS. Q. F. P. N. PAITVS. CATVS

P. Aelius Pætus lustrum XXXXVI. fecit collega P. Cornelio Scipione Africano A. V. 555. Sextus verò frater anno insequenti consulatum obtinuit, quod ex laudatis fastis ac Liuio lib. 32. colligitur. Lustrum verò XXXXVII. in eisdem fastis collega C. Cornelio Cethego dicitur fecisse

SEX. AILIVS. Q. f. P. n. PAITVS. CATVS

Hinc infertur hanc gentem priùs Alliam nuncupatam fuisse, omniumque primum Sextum quo de loquimur, Ailium appellatum, vti & Aemilij Græca diphthongo Aimilij in eisdem fastis scribuntur; eos verò postea Aelios ac Aemilios dixere; & Liuius in fine lib. 31. & lib. 32. Sex. Aelium Catum vocat. Pomponius in lib. de origine iuris laudat volumen Sex. Aelij Cati *Tripertita* dictum, *qui liber*, inquit, *veluti cunabula iuris continet*, eratque interpretatio XII. tabularum. Ex hoc celeberrimo apud Romanos viro originem duxit Sex. Aelius Catus, qui consulatum gessit A. V. 757. quo Caius Cæsar obijt, idemque in Pisana tabula signatus legitur. Eius meminit Strabo lib. 7. pagina 212. scribens: *Equidem nostra ætate Aelius Catus ex trans Istrum sitis partibus à Getis, quæ gens eodem cum Thracibus sermone vtitur, in Thraciam quinquaginta millia hominum traduxit, qui nunc ibi habitant, & Mysi appellantur.* Ex his patet eundem fuisse legatum proprætorem Moesiæ. Straboni scribitur Αἴλιος Κάτος: veteres interpretes perperam Latinè reddidere: *Aelius Cato*; siquidem Græcis Κάτων dicitur qui à Romanis *Cato* nuncupatur. Verùm Casaubono ad locum

laudatum Strabonis hæsit calamus: *Quisnam est*, inquit, *iste Aelius Catus?* Hinc errorem in codicem irrepsisse iudicans, substituit M. Licinium Crassum, qui de Getis A.V.725. triumphauit, contestatus Aelium Catum esse sibi *incognitum*. Verùm illum Casaubonus nouisset, si fastos consulares adijsset, in quibus ad A.V.757. eiusdem consulatus signatur. Rursus extant nummi Augusti inscripti: SEX. AELIVS CATVS. IIIVIR A. A. A. F. F. S. C. & in postica: AVGVSTVS. TRIBVNIC. POTEST. Itaque fuit Triumuir monetalis post annum Vrbis 731. quo Augustus Tribuniciam potestatem accepit. Horum numismatum ectypum in fine capitis exhibebo.

Alter consul collega Sex. Aelij Cati nominatur in tabula Pisana C. Sentius Saturninus. Gens Sentia plebeia fuit ex præfectura Atinate Romam profecta, quod eruditis prænotatum est ex Cicerone in Planciana, in qua de Atinatibus loquens, ait: *Cum ornatissimi atque optimi viri Cn. Saturnini patrem Aedilem, cum prætorem viderunt, quòd primus ille non modò in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati*. Is C. Sentius Saturninus vocabatur, quem Cicero in Verrina quinta laudans, inquit: *Modò C. Sentium vidimus, hominem vetere ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare*. Macedoniæ præerat anno Vrbis 672. duodecim ante annos quàm Cicero orationem illam recitaret. Eius meminit Plutarchus in Sylla, & Orosius lib. 5. capite 18. scribit Sothimum regem cum magnis Thracum copijs in Macedoniam irrupisse; *tandem*, inquit, *à C. Sentio prætore superatus, redire in regnum suum coactus est*. Hic duos filios habuit C. ac Cn. Sentios; Cneum Sentium laudatus Cicero nominat in Planciana; Caium ex fastis Capitolinis habemus, in quibus inter Pontifices, qui ludis sæcularibus ab Augusto anno Vrbis 737. celebratis præsederunt, Gruteri pagina 295. nominatur *C. Sentius C. F. C. N. Saturninus*. Hic C. Sentius nepos fuit C. Sentij, qui Macedoniæ anno Vrbis 672. præfuit; nam ex Velleio libro 2. anno Vrbis 757. Sentius Saturninus partem legionum in Germania regebat, & ex Dione libro 55. ornamenta triumphalia ob rem bello Germanico feliciter gestam, accepit. Hinc non filius, sed nepos eius C. Sentij dicendus est, qui ante annos 87. Macedoniam administrauit. Plurima de hoc Saturnino ex vetustis Scriptoribus collecta exhibui dissert. 2. capite 14. vbi catalogum præsidum Syriæ, quam idem A.V. 749. regebat, contexui. Interim corrigendus index consularis, qui libro 54. Dionis præmittitur, vbi legitur ad annum Vrbis 735. *C. Sentius P. F. Saturninus*; Caij enim filius dicendus est ex laudatis fastis Capitolinis, in quibus ita signatur,

C. SENTIO. C. F. C. N. SATVRNINO

Dissentiunt Scriptores, num hic C. Sentius Saturninus, Augusto imperante, semel atque iterum gesserit consulatum. Nam A.V.735. & 757. in fastis habetur consul C. Sentius Saturninus. Pamelius in notis ad caput 19. lib. 4. Tertulliani contra Marcionem, scribit Sentium Saturninum bis consulem fuisse: semel anno Vrbis 735. cum Q. Lucretio Vespillone, & iterum

A.V.

A.V.757. cum Sex. Ælio Cato. Eadem in opinione sunt viri eruditione insignes Henschenius ac Papebrochius in Diatriba præliminari ad mensem Aprilem num. 9. & 11. vbi ad A.V.757. hocce collegium consulum ponunt: *Sex. Ælius Catus, C. Sentius Saturninus II.* At Baronius in Apparatu num. 89. scribit Quinctilium Varum amplissima consulatus dignitate *secundò auctum: primùm cum collega Vespillo: secundò cum Aelio Cato*. Vbi sanè Quinctilij Vari nomen calamo decidit, cum Sentium Saturninum scribere vellet, vt ex antecedentibus patet. Ceterùm Panuinius, Sigonius, Pighius, accuratissimi fastorum restauratores, nullam iterati consulatus C. Sentij Saturnini mentionem fecere. Id verò rectè eosdem fecisse patet ex nostra tabula, in qua nulla planè nota numerali iteratus Saturnini consulatus indicatur, quod tamen libera Republica, ac imperante Augusto semper in more fuit, vti ex lapideis fastorum fragmentis intelligitur. Velleius lib. 2. cum narrasset Tiberium A. V. 757. ab Augusto adoptatum, ad Germanicum statim bellum profectum, scribit eundem *in ijs quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, præfecisse*. Itaque C. Sentius Saturninus, qui A.V.735. cum Q. Lucretio Vespillone consulatum gesserat, eo anno erat legatus proprætor Germaniæ. Addit Velleius: *De cuius viri claro celebrique consulatu prædiximus*. Si hic iterum consul fuisset, dixisset: *de cuius priori consulatu &c.* Hinc C. Sentius Saturninus qui in Pisano marmore consul nominatur, erat filius C. Sentij Saturnini, qui eo anno V.C.757. exercitibus in Germania præerat, cum filius Romæ consulatum gereret. Dio in indice consulum initio lib. 55. scribit: *C. Sentius C.F. Saturninus*, qui pronepos fuit C. Sentij Saturnini, quem A. V. 672. Macedoniæ rectorem diximus, à quo primùm sella curulis in Sentiam familiam illata fuit, teste Tullio laudato in Planciana. Vrsinus in libro de familijs Romanorum scribit: *Sentia gens incertum patricia, an plebeia fuerit*. Sed ex Cicerone constat plebeiam fuisse, ac ex præfectura Atinate Romam migrasse, & C. Sentium eodem Cicerone viuente, omnium primum eius familiæ magistratum Romæ obtinuisse. Vir eruditus miratur ea de re Vrsinum dubitasse, cum Suetonius disertè cap. 12. in Iulio dicat Senatum C. Rabirij opera *L. Saturnini seditiosum tribunatum coercuisse*. Profert nummum cum epigraphe L. SENTI. C. F. quo L. Saturninum Suetonio memoratum designari arbitratur. Ex tribunatu autem plebis patet Sentiam familiam inter plebeias reponendam esse. Hic tamen scriptor minùs rectè illud numisma retulit ad L. Saturninum, cuius eo loci Suetonius meminit. Nam hic erat è gente Appuleia vti optimè Eques Patinus in additis notis ad Vrsinum obseruat. Auctor de viris illustr. ait: *Lucius Appuleius Saturninus, tribunus plebis seditiosus &c.* & in fine: *Caput eius Rabirius quidam Senator per conuiuia in ludibrium circumtulit*. Asconius in Pisonianam *L. Appuleium Saturninum Tribunum plebis* nominat. Cicero in oratione pro Balbo ait lege Appuleia Saturninum C. Mario permisisse, vt in singulis colonijs ternos ciues Romanos facere posset. Hinc Floro libro 3. cap. 16. *seditio Appuleiana* describitur. Idem habet Appianus lib. 1. bel. ciu. pag. 367. In Liuiana epitome in prænomine erratum est; ibi enim dicitur *Cn. Appuleius Saturninus*, qui *Lucius* nuncupandus fuerat, vti patet ex laudatis scriptoribus, ac Cicerone in oratione pro C. Rabirio; & in Bruto ait: *Seditiosorum omnium post Gracchos L. Appuleius Saturninus eloquentissimus visus est &c.* Num verò L. Sentius Saturninus, cuius nummum V.C. exhibet, C. Sentij Satur-

turnini, quo de loquimur, frater fuerit, quòd C.F. dicitur, incertum ponatur. Gens Sentia ab Augusto inter patricias fortè relata videri possit, cum de eodem in Ancyrano marmore legamus: PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM, nempè A.V.725. ad quem etiam annum rectè hoc ipsum Dio refert in fine lib. 52. scribens: *Patriciorum etiam familias, Senatu id permittente, quia pleraque perierant, suffecit*; qua de re proximè quædam notabo.

Celebris est apud Iuris consultos lex *Aelia Sentia*, cuius meminit Iustinianus libro 1. Instit. tit. 5. *de libertinis*, & sæpiùs varijs in legibus appellatur à vetustis Iuris professoribus. Alciatus in com. ad *leg. 70. de verb. significat.* ait: *Aelius Sentius legem tulit, qua ab eius nomine Aelia Sentia appellata est*. Et interpres ad laudatum titulum Iustiniani scribit: *Hanc legem statuit consul Romanorum, qui Aelius Sentius dicebatur*. Sed hi infeliciter hallucinati sunt; siquidem Aelij ac Sentij distinctæ erant Romanorum familiæ, quas illi in vnam conflant, vt vnus idemque vir Aelius Sentius eius legis auctor habeatur. Augustus cum leges promulgauit, easdem nomine consulum, qui id temporis magistratum gerebant, publicari iussit; vnde ab eisdem etiam nomen sortitæ sunt. Tacitus libro 3. Annal. scribit: *Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis calibum pœnis, & augendo ærario sanxerat*. Illam verò nomen sortitam à consulibus suffectis A.V.762. testatur Dio lib. 56. *Inde*, inquit, *lex quoque Papia Poppæa à M. Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo lata est, qui parte eius anni consules, vterque neque vxorem neque liberos habebat: quo ipso deprehendi potuit, quàm ea lex necessaria fuisset*. In fragmentis Capitolinis Gruteri pag. 295. post consules ordinarios A. V. 762. C. Poppæum Sabinum ac Q. Sulpicium Camerinum, subijciuntur

EX.K.IVL.M.PAPIVS.M.F.M.N.MVTILVS
Q.POPPAEVS.Q.F.M.N.SECVNDVS

Ita lex Iunia Norbana, quam Tiberius tulit, nomen accepit à M. Iunio Silano & L. Norbano Flacco qui A.V.772. consulatu perfuncti sunt. Ex his patet legem Aeliam Sentiam latam fuisse iussu Augusti ab Sex. Aelio Cato ac C. Sentio Saturnino Consulibus, qui in Pisano cenotaphio nominantur. Quo anno mortuo Caio Cæsare, Tiberius ab Augusto adoptatus, statimque ad bellum Germanicum, vti dixi, missus fuit. Dio adoptione eadem lib. 55. recitata, post paucos versus subdit: *Quia multi multos manumittebant, ætatem quam & manumittens, & manumittendus habere deberent, iuraque quibus erga libertos cum alij, tum ipsi patroni vterentur, constituit*. Hæc sancita sunt lege Aelia Sentia, quòd eius anni consules Sex. Aelius, ac C. Sentius sua nomina eidem legi præscripserunt. Iustinianus lib. 1. Instit. tit. 61. *de manumissione*, ait: *Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur*. Præterea libro D. 40. titulus IX. præponitur: *Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, & ad legem Aeliam Sentiam*. Vbi *L.* 5. 8. 27. 32. iura patronorum erga libertos ex lege Aelia Sentia, quam nominant, ab antiquis Iuris consultis exponuntur; vti etiam D. *de iu-*

de iure patronatus L. 6. & 15. & D. *de hered. instituendis* L. 57. & 60. In libro Topicorum Ciceronis ad Trebatium hæc leguntur: *Cum lex Aelia Sentia assiduo vindicem assiduum esse iubeat, locupletem iubet locupleti*. Cicero libro 7. fam. epist. 19. hæc ad C. Trebatium scribit: *Itaque vt primùm Velia nauigare cœpi, institui Topica Aristotelica conscribere; ab ipsa vrbe commonitus amantissima tui. Eum librum tibi misi Rhegio scriptum, quàm planissimè res illa scribi potuit*. Subsignatur epistola: *V. Kal. Sextiles Rhegio*. Etenim cum A. V. 710. post occisum Cæsarem Idibus Martijs, videret omnia Romæ turbata esse, decreuerat ex Italia discedere, neque reuerti, nisi sub anni exitum. Vulgò existimabatur in Græciam *ad Olympia* inuisenda profectus, ex libro 16. ad Atticum epist. 6. Eo verò anno Olympias 184. Kal. Sextilibus contigit. Ibidem autem epist. 5. scribit se, *cum vnum diem Veliæ substitisset*, venisse Vibonem *IX. Kal.* vbi *obduxit posterum diem*, inde Rhegium transmisit. Igitur librum Topicorum Cicero scripsit anno Vrbis 710. intrà diem 24. & 27. Quinctilis, seu Iulij, & quidem *in ipsa nauigatione* Rhegium, vt idem in eiusdem operis prefatione testatur. Qui igitur fieri potest, vt eo in libro nominauerit *legem Aeliam Sentiam*, quæ anno postea quadragesimo septimo ab Augusto iussa est publicari? At certum est errorem antiquitùs in Ciceronianum codicem irrepsisse, quòd Boethius in commentarijs Topicorum Tullij, legem *Aeliam Sentiam* legit. Itaque censeo sciolum quemdam ad marginem primùm scripsisse *Sentia*, quod postea verbum ab Amanuensibus in textum traductum fuit. Pomponius libro 1. de reg. iuris testatur Sex. Aelij volumen vulgò *ius Aelianum* nuncupatum. Hoc verò à Cicerone loco laudato intelligi patet. Nam ibidem ait: *Cum lex Aelia* (vocem Sentia omitto) *assiduo vindicem assiduum esse iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuplex enim assiduus, vt ait Aelius, appellatus ab ære dando*. Hinc Charisius libro 1. Institut. Gram. scribit: *Ditiores qui asses dabant, assidui dicti sunt*. Gellius libro 16. capite 10. ait in XII. tabulis hanc legem latam: *Assiduo vindex assiduus esto*. Quòd Sex. Aelius in Tripertita, quod volumen erat XII. tabularum interpretatio, vti ex Pomponio prænotaui, ex ijsdem tabulis eam legem exscripsit, infert Cicero ex eadem lege vindicem locupletem constitui locupleti. Ex his apparet vocem *Sentia* in eum Ciceronis locum perperam intrusam fuisse. Tacitus libro 11. Annalium scribit Claudium Imperatorem numerum patriciorum auxisse *paucis iam reliquis*, inquit, *familiarum quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant; exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Sænia sublegere*. Vetranius in notis putat *lege Sentia* legendum. Rectè tamen Lipsius notauit hanc legem de augendo numero patriciorum, latam fuisse à L. Sænio consule suffecto anno Vrbis 724. vti patet ex veteri fragmento apud Gruterum pagina 299. vbi anno belli Alexandrini nominatur consul K. NOV. L. SAENIVS. Augustus verò anno insequenti consul V. legem exequutus, patriciorum numerum auxit, cum Censor vnà cum Agrippa esset, ex Dione libro 53. ac lapide Ancyrano, vti proximè prænotaui. Itaque lex Aelia Sentia lata fuit à Sex. Aelio Cato ac C. Sentio Saturnino Coss. qui in Pisano Cenotaphio nominantur. Eorundem numismata visuntur apud antiquarios, scalpta cum essent Triumuiri monetarij. Eadem olim publicauerat Goltzius in Augusto pagina 61. & 63. quorum ectypo

po præsens dissertatio claudetur. Cum verò in neutro nummo anni Tribuniciæ potestatis Augusti signentur, anni pariter, quibus cudendæ monetæ præfecti sunt, ignorantur. Interim certum est ea numismata scalpta post annum Vrbis 731. quo Tribunicia potestas Cæsari Augusto primùm delata fuit, vti ex Dione ac fastis Capitolinis in superiori dissertatione, magno Panuinio præeunte, demonstrauimus.

C·SENTIVS C·F· SATVRNINVS III VIR·A·A·A·F·F·
S C

SEX·AELIVS CATVS III·VIR·A·A·A·F·F·
S C

D I S-

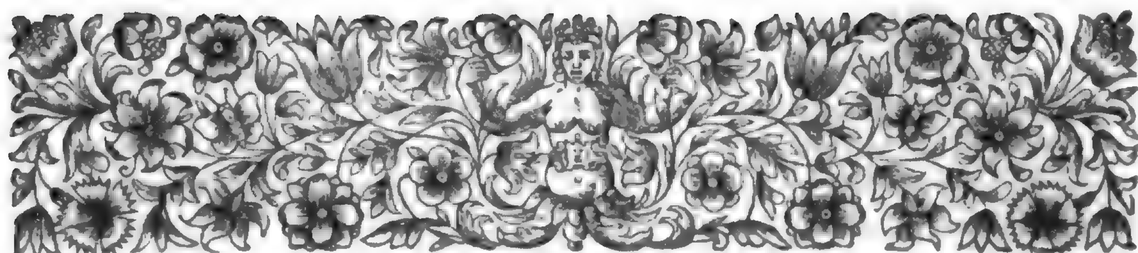

DISSERTATIO QVARTA.

LATINITAS ET ORTHOGRAPHIA vtriusque Pisanæ Tabulæ Augustea ætate digna demonstratur, ac V. C. censura refellitur.

CAPVT PRIMVM.

Viri doctissimi de arte Grammatica scripserunt. Puritas linguæ Latinæ extra Vrbem deficiens. Quid Liuij Patauinitas. Asinius Pollio laudatur. Lapides antiquitùs inscripti, variatæ Latinitatis testes. Pisanæ tabulæ apud Pichenam & Vghellum mendosissimæ.

Ntequàm manum de tabulis nostris tollo, operæ precium duxi earundem latinitatem puram putam æui Augustei ostendere, siue earundem verba, siue orthographia consideretur; siquidem intelligo virum eruditione æquè ac dignitate præstantem plerasque in ijsdem voces tanquam ab aurei sæculi Latinitate degenerantes, in reprehensionem vocare. Equidem cum hactenus res in laudatis Cenotaphijs contentas exposuerim, meum quoque esse putaui, verba etiam ibidem insculpta defendere. Nec mihi quispiam vitio vertat, quòd ad Grammaticorum scholas descendo. Nam Romanorum doctissimi stylum hoc in opere summa cum laude exercuerunt. Cæsar Romani imperij conditor de verborum analogia, Terentius Varro de lingua Latina volumina exararunt. Plinius in præfatione ad Vespasianum editos abs se de Grammatica libellos recenset, quos octo *dubij sermonis* titulo inscriptos, Plinius nepos laudat libro 3. epist. 5. testatus eosdem post viginti libros de bellis Germanicis, atque alia volumina ab auunculo elucubratos. Quintilianus lib. 1. cap. 7. scribit Messallam Coruinum virum consularem ac triumphalem, eundemque præclarissimum Augusteæ ætatis Oratorem, libros non de verbis solùm, verùm etiam de literis publicasse. Cicero cum in libro de Oratore ad Brutum pleraque hoc de argumento adnotasset, *hac*, ait, *dixi breuiùs, quasi hac de re vna disputarem; est enim hic locus latè patens, de natura vsuque verborum; longiùs*

autem quàm instituta oratio postulabat. Cassiodorus cum doctissima volumina emisisset, morientibus tum in Italia literis, anno ætatis nonagesimo tertio, vt in præfatione testatur, volumen de Orthographia compilauit. Vtinam is essem, qui de Latinorum verborum vsu ac proprietate iudicare possem! Verùm hanc alijs difficiliorem Spartam relinquens, intra bina Pisana marmora breuissimo spatio sistam, vt eorundem verba ab eruditi censoris obiectis defendam. Nam Octauius Boldonus Episcopus Theanensis in opere Epigraphicorum, disputationem instituens de barbarie verborum, libro 2. aduertit ætatem Latinitatis aliam fuisse Romæ auream, aliam verò in colonijs deteriorem, quòd extra vrbem non tam puro sermone vtebantur. Hoc ex Pisanis inscriptionibus Augusto imperante dicatis, ostendit: *in quibus*, inquit, *aureo licèt sæculo natis, apparent nihilominus vestigia nonnulla impura latinitatis*; statimque indicem contexit verborum, quæ ibidem minùs Latinè aut dicta, aut scripta contendit. Ceterùm non possum doctissimi aliàs Præsulis censuram, quam in præclarissima aurei sæculi monumenta exercet, adprobare, cum omnia verba ac singulæ literæ in ijsdem tabulis purissimæ Latinitatis mihi esse videantur. Latinus sermo angustis olim terminis conclusus, vnà cum Romanæ gentis imperio per vniuersum ferè terrarum orbem longè latèque diffusus est. At quemadmodum fontes quo longiori alueo varijs hinc inde aquis adaucti, puriori minùs vnda decurrunt: ita ciuium Romanorum coloniæ in diuersas prouincias deductæ, patrij idiomatis puritatem peregrinis vocabulis corrumpebant. Immò noua ac planè barbara verba in Latium irrupisse auctor est Quintilianus libro 1. capite 5. *Rheda* enim ac *petoritum* verba Gallica, *mappa* Punica vox, aliæque aliunde deriuatæ, Latio donatæ sunt. Vnde enim aureo Latinitatis sæculo argentea eiusdem ætas successit, nisi quòd plurimæ voces Romæ antea non frequentatæ, in vrbem irrepsere? Hinc laudatus scriptor capite 6. ait: *Tota sæpè theatra, & omnem Circi turbam exclamasse barbarè scimus*. Quare extra dubium videtur in Italiæ vrbibus, in quibus Latinæ linguæ usus inualuit, plures voces adhibitas, quæ raro in vrbe audiebantur. Cicero in dialogo, cui à Bruto nomen imposuit, hunc ipsum alloquens, cum à Cæsare Dictatore cisalpinæ Galliæ proconsul destinatus fuisset, ait: *Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris; audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ; sed hæc mutari, dediscique possunt*. Hinc Asinius Pollio teste Fabio libro 1. capite 5. & libro 8. cap. 1. putabat inesse Liuio *quandam Patauinitatem*. Scio Balthessarem Bonifacium scribere: *Dispeream, si Asinius ipse tam ridiculæ inuentor calumniæ, quid esset sciebat*; vbi varias etiam de Liuij Patauinitate opiniones recenset. Verùm Fabius cap. 5. ait: *Taceo de Thuscis & Sabinis & Prænestinis quoque; nam vt eorum sermone vtentem Vettium Lucillius insectatur: quemadmodum Pollio deprehendit in Liuio* Patauinitatem: *licèt omnia Italica pro Romanis habeam*. Nempè hic probatæ eloquentiæ scriptor quædam verba, seu potius verborum constructionem non tritam Romæ, sed Patauinis familiarem, suis in libris adhibuit. Et sanè Asinius Augusteæ ætatis Orator eloquentissimus, quiue ipsimet Liuio æqualis fuit, licèt huic superstes vixerit, diutiùs cum imperio Venetorum regionem, Liuio tum viuente, obtinuerat. Velleius L. 2. ait: *Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonij Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque eius regionis vrbes editis &c.* Quo sanè tempore cum agri in transpadana regione veteranis militibus iussu Trium-

Triumuirorum diuiderentur, Virgilius eiusdem Asinij proconsulis patrocinio, suos agellos recuperauit, teste Donato in vita Virgilij. Itaque Asinius Patauinorum sermonem optimè obseruauit; vnde quandam in Liuio Patauinitatem notare potuit. Quare non sine iniuria tanti Oratoris famosus ille Latinorum Censor scripsit, vnum Asinum (ita ignominiæ causa Asinium nominauit) Liuium Patauinitatis incusare potuisse.

Lapides quidem Romano imperio florente inscripti, Latini sermonis longè certiores testes censendi sunt, quàm vetustissima quæque volumina, in quæ tot subinde indoctæ librariorum manus grassatæ sunt. Si Virgilij poetarum maximi vetustos codices consulas, tot variantes passim lectiones ab eruditis producuntur, vt vir doctissimus Pierius Valerianus iustæ molis volumen ex eisdem concinnauerit. At neque eam diuersitatem euerso vnà cum imperio, Romano eloquio, ferrea Latinitatis ætas induxit; nam altero sæculo, post Virgilij obitum, quædam verba non eadem in omnibus Maronis codicibus lecta non vno loco Gellius adnotauit. In primo Georg. v. 208. legitur:

Libra die somnique pares vbi fecerat horas.

Iulius Romanus apud Sosipatrum Charisium legit: *Libra dij*, cum veteres nomina desinentia in *es*, in genitiuo per duo ii. plerumque extulerint, cuius exempla Vossius colligit lib. 2. de analogia cap. 19. quam etiam terminationem retinet in alio Virgilij carmine Gellius libro 9. cap. 14. Valerius Probus initio lib. Catholicorum scribit illum genitiuum more vetusto per *e* terminatum; hinc legit: *Libra die*. In pervetusto codice Romano scribitur: *Libra diei* per diphthongum *ei*, vt ibidem notat Pierius. Gellius tamen *Libra die* legendum esse contendit. Accusatiuos plurales nominum tertiæ declinationis, quorum genitiuus pluralis in *ium* desinit, non per *es*, sed in *is* apud Virgilium vt plurimùm terminatos cap. 3. ostendam, quos tamen vetustissimi scriptores modò in *es*, modò in *eis* terminatos laudarunt, non Virgilianæ, sed suæ ætatis consuetudinem secuti. Hinc cum codices quamuis vetustissimi, ac ferè vix ex auctorum manibus in publicum emissi, tot passim mutationibus obnoxij euaserint, operæ precium erit antiquarum inscriptionum, quæ in marmoribus insculptæ leguntur, testimonijs vti; eosdem enim characteres, quibus primùm insculptæ fuerant, ad nostram vsque ætatem retinuerunt. Hac planè regia via ad puritatem Latinæ ortographiæ inuestigandam Aldus Manutius incessit, qui plures postea imitatores habuit. Quintilianus veterem scribendi modum ex vetustis Romanorum inscriptionibus ostendit libro 1. cap. 4. & 7. Ex antiquissima Duilianæ columnæ inscriptione posita A. V. 494. discimus eo sæculo literam G nondum apud Romanos fuisse, vti neque consonantes geminatas, literam D in fine quorundam nominum positam, E pro I, O pro V scriptam; ibi enim legimus LECIONES, MARID, CLASES, NAVEBOS, CAPTOM, Gruteri pag. 404. vt eius sæculi character ex aureo tantum illo fragmento intelligatur. Rursùs ex alijs inscriptionibus de re agraria, de iudicijs, aut finibus regundis, quæ in aeneis tabulis adhuc supersunt, apparet Latium sermonem successu temporis nitidiorem ac iucundiorem euasisse. Aeui autem Augustei epigrammata ac elogia purissimæ latinitatis characterem præ se ferunt, vti ex Ancyranis tabulis patet. At quemadmodum ex innumera gentium colluuie passim sub imperio Cæsarum Romam commigrantium, barbaræ voces in vrbem irrepserunt, ita eadem sequioris ætatis inscripta monumenta exhibent. Hinc pro exemplo adducendæ sunt inscriptiones marmorum ac

 numis-

numismatum aureo Latinitatis sæculo formatæ, quibus suppares adijci possunt argenteæ etiam ætatis epigrammata eaque publico nomine exarata. Nam priuatæ inscriptiones barbara non semel manu descriptæ, & æquè ignaua marmorarij dextera in lapide insculptæ, in ortographiam plerumque peccant, vti ex multis veterum epitaphijs intelligimus. At, inquiunt, sculptores rude hominum genus fuisse, qui, non secus ac imperiti librarij sæpè ab exemplo deficiunt, Latinas plerumque voces corruptissimè in lapidibus inciderunt. Verùm, vti rectè prænotatum Vossio libro 1. de Arte Grammat. cap. 44. Lapidarijs æuo Augusteo vernacula erat lingua Latina, cuius prorsus nostri in Italia præsertim typographi ignari sunt. Et quidem cum publica decreta à colonijs condebantur, quòd ad Augustum transmittenda erant, teste Suetonio capite 46. à doctissimis ciuibus præformabantur, ne Augusti, quem seuerum verborum censorem norant, oculos offenderent. Auctor est Tiro, doctus ille Ciceronis libertus, apud Gellium libro 10. cap. 1. Pompeium in publico quopiam monumento tertium sibi delatum consulatum descripturum, dubitasse num se consulem *tertiò*, an verò *tertium* inscriberet, ac ea de re Ciceronem consuluisse, qui respondit, ne diuersè opinantium censuras subiret, TERT. sculpendum esse, cuius vocis alteram syllabam non expressam, pro libito quisque poterat pronuntiare. S. Augustinus in lib. de Grammatica ex Varrone tradit, *secundò consulem* ad ordinem spectare, nempè quòd alter collega primùm designatus fuit; *secundùm* verò, aut *tertium* denotare numerum iterati consulatus. In Ancyranis tabulis Augustus *consul quintùm*, & Marius à Cicerone *consul sextùm*, Agrippa in inscriptione Panthei *consul tertiùm* nuncupantur. In Cenotaphio Caij iubetur T. Statulenus Iuncus decretum de annuis inferijs Caio in Pisana colonia mittendis, ad Augustum deferre. Hinc colligimus summa diligentia proprietati verborum eosdem studuisse, ac in eisdem postea sculpendis curasse, vt Latinæ ortographiæ characteres seruarentur.

Ceterùm vt in libris exscribendis non semel erratur, ita in vetustis inscriptionibus in codices referendis, exscriptorum tum negligentia tum etiam inscitia peccari solet; vnde quibusdam visum fuit minùs inscriptis lapidibus deferendum, quasi errores qui in exemplis apparent, in ijsdem etiam saxis contineantur. Id facilè ex inscriptionibus plerisque Aldi Manutij ac Gruteri monstrare possem; verùm haud fas sit à Pisanis nostris tabulis longiùs abire, cum præ ceteris inscriptionibus id infortunium illæ subierint. Curtius Pichena omnium primus Pisana Cenotaphia recèns inuenta, suis in librum 1. Taciti commentarijs inserta publicauit; quæ tamen tot mendis scatent, vt monstro propiùs videatur virum eruditum eumque Pisis sæpè degentem, adeo deprauatè eadem exscripsisse. Eiusdem errores diuersamque in plerisque ortographiam subijciam, ne quis ex diuersa lectione earundem germanum tabularum characterem in dubium vocet. In Lucij quidem Cenotaphio vel in limine in errorem impingit. Nam in Cenotaphio Lucij Cæsaris scribit: *Ad XVIII. K.* pro *XIII. K. Q. Petilius*: *M. Puppius*: *A. Balbius*, pro *Petilius*: *Pupius*: *Albius*. Item: *Maximi*: *Tribunitiæ*: *Filii*, pro *Maxsimi*: *Tribuniciæ*: *Fili*. Rursus: *Iuredicendo*: *Gabino*: *refusiis*, pro *Iuridicendo*: *Cabino*: *robustis*. Præterea, *Sepiatur*: *vitari*: *obsequenti*, pro *Sapiatur*: *vitare*: *opsequenti*. In Caij verò Cenotaphio: *Q. Fatilius*: *M. Pierius*, pro: *Q. F. Atilius*: *M. Herius*. Item: *Iustissimum*: *vsque*: *praerat*:

erat: *improuisa*: *abstinere*: *scenici*: *Circensesue* : *eo die*, pro *Iustissumum*: *vsqui*: *prarat* : *inprouisa* : *apstinere*: *scanici*: *Circiensesue* : *vtique eo die*. Denique *Locus* : *ita quod*: *A. D. IIII. Nonas*: *II. Prafecti* : *quàm primùm*: *ita*, *vt*: *obseruarique* , pro *Arcus* : *idque*: *ad IIII. Nonas* : *II.Vir. Prafecti*: *cum primùm*: *ita vt*: *opseruarique*. Ceterùm eædem Tabulæ apud Ferdinandum Vghellum longè grauioribus erratis deturpatæ leguntur, & vt omittam variatam plurium verborum ortographiam , in Caij Cenotaphio scribitur : *Comptibus*, pro *conuictibus* . Præterea : *Memoriam prodi* , pro *memoria*. Item *Qui iis iuridicundo* : pro *Pisis iure dicundo*. Postea *oleis* : pro *spoleis*. Ad hæc : *caueatur*..... *iis in tabulas*, cum discertè scalptum sit: *Auctoribusq; iis in tabulas*. Rursus *Interea Vlenus Iuncus*, pro *T.Statulenus Iuncus*. Postremò : *colonia*, *placare*, *constitutum*, *à Q.L. Titio A.F.* & *F. Allio* : pro *colonia*, *placere*, *constituta ab L.Titio A.F.* & *T. Allio*. Hisce alijsque mendis scatent aurei Latinitatis sæculi Cenotaphia apud memoratum Scriptorem tom 3. Italiæ sacræ, vbi Pisanæ Ecclesiæ Archiepiscopos recitat, quibus addendus est Illustrissimus ac Reuerendissimus D. Franciscus è Comitibus Ilcij, vetusta familiæ nobilitate, eximia doctrina, parique pietate insignis, qui eiusdem modò Vrbis sacra moderatur.

CAPVT II.

Aurea vtriusque Cenotaphii Pisani Latinitas à viri doctissimi censura vindicatur.

REctè ac sapienter Valerius Chimentellius eloquentissimus idemque eruditissimus humaniorum literarum in Pisana Academia dudum professor cap. 7. de Bisellio pronuntiauit Pisana Cenotaphia *omninò legi dignissima* & *Augustei aui excellentia*, & *Latini sermonis candore*, & *funebrium officiorum ritu prastantia*. Verùm cum laudatus Boldonus plures in vtraque tabula voces vel planè barbaras, vel non Latino saltem charactere , seu ortographia sculptas, in reprehensionem vocauerit, eiusdem obiectis responsionem breuissimam adornabo. Quòd verò Virgilianum codicem Mediceum Romana maiori litera antiquitùs exaratum, post eruditos lapides, subinde appellabo, pauca hic de eodem libuit prænotare. Hanc qualemcumque operam iure suo exigit liber ille ob vetustatem , ac characterum nitorem preciosissimus, idemque ab eruditissimis tum elapsi proximè, tum etiam præsentis sæculi Scriptoribus iure ac merito commendatus. Quibus accedit eundem in Laurentiana Bibliotheca, regio illo planè veterum MSS. voluminum thesauro seruari. Quare cum tot literaria subsidia Magni Cosmi III. gratia ex eadem insigni Bibliotheca subinde referam, meum esse putaui omnium vetustissimum eiusdem codicem eruditi Consulis manu emendatum, rudiori licèt stylo illustrare.

§. I.

Codex Virgilii MEDICEVS omnium vetustissimus, quo sæculo scriptus. Turcius Rufius Apronianus Asterius eundem codicem in suo consulatu emendauit. Insignes huius Asterii Magistratus ex eiusdem chirographo recitantur. Asteriorum familia Romæ sub Cæsaribus nobilissima. Sirmondus ac Vviltbemius putant Turcium Asterium fuisse consulem A. Domini 449. Pluribus confutantur. Asturii Diptychum Leodiense explicatur. Magistri militum Comiti Domesticorum Protectorum ac Comiti S. L. prælati. Asterius fuit consul A. 494. Eiusdem de suomet consulatu epigramma ex eodem Mediceo codice exhibetur. Post consulatum poema Paschale Sedulii collegit, ac publicauit. Decretum de libris canonicis & apocryphis quo anno, & à quo Pontifice conditum? Turcius Asterius sitne auctor elegiæ de collatione veteris & noui testamenti. *Sirmondi sententia de ætate Sedulii expenditur.*

INter Virgilianos codices manu exaratos, qui plurimi in copiosissima Serenissimi COSMI III. Magni Ducis Etruriæ Bibliotheca ad D. Laurentij seruantur, vnus longè ceteris antistat, siue characteris antiquitatem, siue elegantiam spectes, vt iure ac merito Nicolaus Heinsius Musarum deliciæ ac Parnassi decus, in præfatione nuperæ ac omnium emendatissimæ Virgilianæ editionis, eundem codicem dixerit *vnum instar omnium, qui parem vetustate nullum per Europam vniuersam habeat*. Aldus Manutius aureo hocce volumine olim vsus fuit in adornando libro, quem de Ortographia concinnauit. In *V. Aetherius* laudat Virgilij codicem *maiusculis litteris perscriptum, eo tempore, quo Turcius Rufius Apronianus viuebat: quod ipsius Turcii manus indicat: qui liber prius asseruabatur à Rodulfo Pio Cardinale Carpense*. Heinsius proximè laudatus scribit: *Possessorem liber tunc nactus Lodouicum Cardinalem Carpensem, à quo posteą ad Achillem Statium peruenit*. In nomen doctissimi Purpurati error irrepsit; ille enim Rodulfus dicebatur, quod præter Manutium, ipse etiam Achilles Statius testatur hoc epigrammate, quod eidem codici præfixum legitur:

Purpureos sparge in frontem, atque in cornua flores,
Albaque ter plenis lilia da manibus.
Namque vides sæcli monumentum insigne prioris,
Quo neque nobilius, nec prius extat opus.
Felix sorte tua & vita, Maro, dignior, vnum
Hoc superest de tot millibus archetypum.
Mæcenas, ne tu cum re simul ipse perires,
Arma feri iussit militis esse procul.
Et tua, RODVLFI, quæ non obliteret ætas
Vlla, piæ seruant hæc monumenta manus.

Idem

Idem Achilles Statius in notis ad carmen IV. Catulli nostri Veronensis, scribit legendum esse *phasellis* in versu 28. lib. 4. Georgicorum: *Auctoribus*, inquit, *libris duobus antiquissimis Virgilii, Vaticano, & illo altero Rodulfi Pii Cardinalis Carpensis*. Ita vtrobique Rodulfum Pium eius preciosi codicis possessorem laudat, vt planè nesciam vndenam vir clarissimus acceperit, memoratum codicem possessorem postea nactum fuisse Achillem Statium. Rodulfus è nobilissima Piorum Principum Carpensium familia, cum esset Vaticani Senatus princeps, decessit anno 1564. VI. Non. Maij, vti patet ex epitaphio eidem Romæ posito à B. Pio V. Pont. Max. Panuinius meus in lib. 2. fastorum ad A.V. 1089. de Rodulfo Pio scribit: *quo viro neminem vetustorum monumentorum studiosiorem, proborum & doctorum hominum amantiorem vnquam cognoui*. Plura eidem delata elogia videsis apud Victorellum, Vghellum, ac recentiorem Oldoinum in supplementis Ciaconij. Aldus Manutius toto passim opere Orthographico *Virgilium Carpensis* appellat, ac semel tantùm eiusdem codicis testimonio perperam vtitur in verbo *irrito*, quod ijsdem characteribus in Virgiliano codice Cardinalis Carpensis scriptum dicit. At secùs planè ibidem legitur. Etenim IV. Æneid. v. 178. scribitur:

Illum terra parens ira inritata Deorum.

Et lib. V. v. 442. —— *omnemque pererrat*
Arte locum, & variis assultibus inritus vrget. Et lib. VI. v. 446.
Inritatque virum telis, & voce lacessit.

Idem etiam Manutius non semel dissimulauit in eadem voce eo in codice variatam subinde orthographiam. Ita ex eodem docet *glæbam* cum diphthongo scribendam, qua quidem scribitur lib. 2. Georg. v. 399. & in primo v. 65. Verùm I. Æneid v. 535. diphthongus omittitur:

Terra antiqua, potens armis, atque vbere gleba.

Variam etiam orthographiam eiusdem codicis subticuit in verbis ab *S* incipientibus, ac ex præpositione EX compositis, vti §. sequenti ostendam. Achilles etiam Statius loco laudato ait in eodem codice scribi *phasellis* cum *ph* ac duplici liquida, quod alterum falsum est; siquidem IV. Georg. v. 280. quem ille appellat, legitur:

Et circum pictis vehitur sua rura PHASELIS.

Doctissimi viri oculis ac calamo ad alia properantes, in vno, & altero verbo exscribendo, ab exemplari aberrarunt. Ceterùm in hoc eximio codice in fine libri Bucolicorum hæc minutis quidem characteribus, at maioris Romanæ literæ forma expressis, hæc leguntur:

TVRCIVS RVFIVS APRONIANVS ASTERIVS V. C. ET INL. EX COMITE DOMEST. PROTECT. EX. COM. PRIV. LARGIT. EXPRAEF. VRBI PATRICIVS ET CONSVL ORDIN. LEGI ET DISTINCXI CODICEM FRATRIS MACHARII V. C. NON MEI FIDVCIA SET EIVS CVI SIT AD OMNIA SVM DEVOTVS ARBITRIO XI. KAL. MAII ROMAE.

P. VERGILI MARONIS

Distincxi emendans gratum mihi munus amici. * succedens *operi sedulus incubui.*

BVCOLICON LIBER EXPLICIT.

Hoc

Hoc planè nobilissimi ac docti Consulis chirographum ibidem legitur: Tum subijcit elegans epigramma de tribus spectaculis, quæ ob honorem sibi delati consulatus, id temporis edebat. Idem inferiùs exhibebo. Interim antiquitas preciosi codicis intelligitur; neque enim eo anno quo Asterius consul fuit, scriptus est, sed illum sibi à Macario traditum, tunc Asterius distinxit, atque emendauit. Macarius vir erat Senatorij ordinis, qui *clarissimi* titulum ab Imperatoribus sequiori ætate per *codicillos clarissimatus* obtinebant, ex *L.* 180. & 183. *de decurion. Cod. Theod.* Extat apud Cassiodorum libro 7. cap. 38. formula, cui titulus: *De honore Clarissimatus*; vbi Theodoricus Rex ait: *Clarissimatus igitur honorem, ornamenta iudicii nostri, regia tibi largitur auctoritas*. Cum enim rex ille Romanos magistratus seruari voluisset, titulos etiam virorum insignium, vti Cæsaribus postremis in Italia imperantibus fieri consueuerat, retinuit. Lampridius cap. 21. ait Alexandrum Seuerum Præfectis Prætorio *Senatoriam addidisse dignitatem, vt viri clarissimi & essent, & dicerentur*. Porrò anno 494. quo consul Asterius à Macario Virgilianum codicem dono accepit, Theodoricus in Italia regnabat. Illum quidem Asterius amicitiæ gratia *fratrem* nuncupat, cum tamen nullo affinitatis vinculo eidem iungeretur; vnde postea scripsit:

Distincxi emendans gratum mihi munus amici.

Ceterùm annus quo idem codex exaratus fuit, in obscuro latet; & satis vero simile videtur antiqua manu scriptum fuisse, vt ipsa etiam vetustas precium adderet muneri, quod Consuli offerebatur. Lucas Holstenius insignis nostræ ætatis scriptor idemque veterum codicum diligentissimus censor, in iudicio, quod de nobilioribus Bibliothecæ MEDICEÆ, in qua ad aliquot menses habitauit, MSS. tulit, hanc de laudato Codice sententiam pronuntiauit: *Virgilius maiusculis literis scriptus in quadrato, omnium codicum huius Bibliothecæ est antiquissimus, mille ducentorum circiter annorum; nam circa Valentis, aut Theodosii tempora scriptum existimo*. Hasce Holstenij schedas mihi communicauit Antonius Magliabecus, vir toto literario Orbe summis præconijs iure ac merito celebratus, qui cum optimarum artium studiosis vbique gentium non barbararum degentibus, literaria subsidia transmittat, tantam librorum copiam, tot præclaras omnigenæ, qua ad stuporem vsque pollet, eruditionis notitias præsens, propitiori mihi Numine, præsenti suppeditauit, vt maximam huiusce voluminis partem eximiæ eiusdem erga me beneficentiæ acceptam feram.

Gens Turcia Aproniana Asteria nobilissima Romæ habebatur, vtpotè consulatibus, vrbanis præfecturis, militaribus ac palatinis dignitatibus ab Imperatoribus longa annorum serie decorata. Rufina ac Secunda sorores, quæ martyrium pro Christiana religione subiere, dicuntur habuisse *patrem clarissimum Asterium, matrem item clarissimam Aureliam*. Extant Acta passionis apud Surium die X. Iulij. Passæ sunt Iunio Donato Præfecto Vrbis, cuius magistratus incidit in A. 257. Valeriano IIII. & Gallieno III. Conss. ex vetusto indice Præfectorum Vrbis. Cognomina *Rufii* ac *Secundi* familiaria erant Turciorum, vti proximè apparebit. Nomina verò feminarum frequenter cognomina familiæ diminutiua exprimebant, vti ab Agrippa *Agrippina &c.* Quare à Rufij cognomine Rufina, & à Secundis Secunda dictæ sunt. Panuinius ad annum Vrbis 1092. libro secundo Fastorum insignem inscriptionem

nem

nem producit, quæ etiam septima legitur in magno volumine Gruteriano pag. 476.

ASTERII

L. TVRCIO. APRONIANO. V. C
FILIO. L. TVRCI. APRONIANI. V. C
PRAEFECTI. VRBIS. NEPOTI
L. TVRCI. SECVNDI. V. C. CONSVLIS
QVAESTORI. PRAETORI. QVINDECEM
VIRO. SACRIS. FACIVNDIS. CORREC
TORI. TVSCIAE. ET. VMBRIAE. OMNI
VIRTVTE. PRAESTANTI. STATVAM
EX. AERE. ORDO. SPOLETINORVM
AD. MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS
CONLOCAVIT
CVRANTIBVS. FL. SPE. V. P. ET. CONDO
NIO. TAVRO. IVN
POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS

Hæc inscriptio dicata fuit A. 346. qui maiori parte signatus in fastis fuit: *Post Amantii & Albini consulatum*, cum Augusti fratres secum dissidentes, nullos Kalendis Ianuarijs consules publicassent. Tres verò in hoc epigrammate Turcij Aproniani laudantur: auus, filius, ac nepos. L. Turcius Secundus auus dicitur consul, qui tamen nusquam in fastis legitur. Equidem arbitror eiusdem consulatum incidisse intra A. 307. & 312. cum diuiso in plures Augustos Romano imperio, non eadem vbique essent collegia consulum, vti planè heri scribebam ad nobilissimum virum Franciscum Biragum Mediolanensem, historiæ Augustæ studiosissimum, quam etiam eruditissimo volumine breui illustrabit. Nam anno 311. scribit auctor Indiculi Præfectorum Vrbis à Cuspiniano olim publicatus: *Consules quos iusserint DD. NN. Augusti. Ex mense Septembri factum est, Rufino & Eusebio.* Itaque Romæ eo anno vsque ad mensem Septembris, nulli consules fuerant publicati; eo tamen mense Maxentius designauit Aradium Rufinum qui A. 304. Præfectus Vrbi fuerat, & Eusebium, qui à Constantino *L. 1. de annona & Trib.* data anno 315. dicitur: *ex consule*. At in Gallia, Hispania, ceterisque trans alpes prouincijs, quæ ad Constantini imperium pertinebant, Maximianus Galerius solus consul eodem anno 311. nominabatur. Ita legitur in fastis Idatij, & in fragmento consulari à Bucherio edito pagina 250. *Maximiano VIII. solo Lun.* nempè eo anno Kalendas Ianuarias die Lunæ fuisse, vti reapse dies Lunæ, seu feria secunda fuit prima dies eiusdem anni 311. Cyclo Solis XII. Lunæ VIII. litera G. In Græcia, Macedonia, Dacia, alijsque prouincijs Illyrici, in Thracia, atque Bithynia, quæ partim Galerio Augusto, partim Licinio Imperatori parebant, dicebantur consules Galerius Maximianus octiès & Maximinus

iterum. Hæc nuper didici ex aureo libello Lactantij Firmiani de mortibus persecutorum à viro doctissimo Stephano Baluzio ex insigni Illustrissimi D. Colbertij Comitis sacrarum ac priuatarum Largitionum Bibliotheca euulgato; siquidem scribit cap. 35. edictum pro Christianis à Maximiano Galerio paucis ante eiusdem mortem diebus *propositum Nicomediæ pridie Kal. Maias ipso octies & Maximino iterum Consulibus*. Prosper in Chronico, Victorius in canone Paschali, Cassiodorus, Auctor Chronici Alexandrini, alijque eo anno cum Maximiano octies Licinium collegam posuerunt. Hic fortè in Pannonijs, Rhætia, ac Norico, vbi Licinius imperabat, idem semet collegam Maximino addiderat. Eusebius libro 9. cap. 11. scribit maximo in honore habitum fuisse ab Orientis Imperatore Maximino Peucetium, *quem ille iterum ac tertiò Consulem, & Præfectum, ac Procuratorem summæ rei creauerat*; qui tamen à doctis fastorum collectoribus ne semel quidem consul nominatur. Valesius in notis Eusebianis A. 312. statuit in Oriente consules Maximinum Augustum II. & Peucetium II. Verùm ex Lactantio, qui id temporis Nicomediæ degebat, patet Maximinum iterum consulem fuisse anno superiore 311. Vti verò Peucetius consul in Oriente fuit, ita pariter L. Turcius Secundus in Occidente consulatum quandoque gessit, quamuis neuter in fastis signatus appareat; cum tamen eo sæculo nulli suffecti consules crearentur. Alter verò L. Turcius Apronianus superioris Turcij Secundi filius inscribitur Præfectus Vrbis. Auctor indiculi Præfectorum vrbis scribit: *Constantio II. & Constante. Pridie Idus Iulias Turcius Apronianus menses tres Præfectus Vrbi*. Itaque eiusdem vrbana præfectura contigit anno 339. Tertius verò huius filius, ac superioris nepos L. Turcius Secundus Apronianus Asterius in vetustis saxis ac libris sæpiùs laudatur. Extat hocce epigramma apud Panuinium lib. 3. fast. & Gruterum pag. 165.

CVRANTE L. TVRCIO SECVNDO APRONIANI PRAEF. VRB. FIL
ASTERIO CORR. FLAM. ET PICENI

Hic igitur Flaminiam ac Picenum administrauit, itemque Thusciam & Vmbriam, cui etiam Spoletina colonia Romæ æream statuam dicauit. Hic postea anno 363. à Iuliano Præfectus Vrbi impositus fuit, ex Ammiano Marcellino initio lib. 23. Cum enim vnà cum quibusdam Senatoribus nobilissimis legatus ad eundem venisset, imperium nomine S.P.Q.R. gratulaturus, Imperator *Apronianum Romæ decreuit esse præfectum*. Eundem laudat libro 26. scribens: Sub hoc *Aproniano ita iugiter copia necessariorum abundauit, vt nulla saltem leuia murmura super inopia victui congruentium oriretur*. Eiusdem seueritatem in eadem vrbana præfectura contra veneficos describit eodem lib. 26. pagina 336. & 337. *quod*, inquit, *Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere vnum amiserat oculum*, quod sibi malum à veneficis illatum suspicabatur. Extant apud Gruterum pagina 647. duæ vetustæ inscriptiones cum titulo:

EX

EX AVCTORITATE
TVRCI APRONIANI. V. C
PRAEFECTI. VRBIS

Harum inscriptionum vna est de pecore sub exagio vendendo, & appendendo; altera de leuamine Suariorum. Extat *lex.* 3. *de Suariis*, *Pecuariis &c.* Cod. Theod. eo ipso anno 363. missa à Iuliano Augusto cum titulo: *Fl. Aproniano suo salutem*. Gothofredus in notis rectè aduertit erratum ab exscriptoribus, quòd Aproniaņus non *Flauius*, sed *Turcius* vbique appellatur. Et sanè ille non è Flauia, sed Turcia gente erat. Ceterùm L. Turcius Apronianus Asterius Gentilium superstitionem sectabatur; neque enim impius Apostata Christianum hominem Vrbis Præfectum designasset. Panuinius ad annum Christi 397. hanc inscriptionem recitat:

DD. NN. VALENTE. V. ET. VALENTINIANO. AVGG. COSS
TVRCIVS. SECVNDVS. ASTERIVS. V. C. XV. VIR. S. F
PONTIVS. ATTICVS V. C. &c.

Itaque A. 376. Turcius Asterius erat Sacerdos collegij Quindecim virorum sacris faciundis, vti etiam nuncupatur in inscriptione statuæ eidem à Spoletino Ordine dicatæ. Verùm cum hic anno 339. quæstor, prætor, ac plurium prouinciarum rector dicatur, longè probabilius videtur, hunc qui anno postea 37. dicitur Quindecimuir S. F. illius qui Iuliano imperante Præfectus Vrbi fuit, filium fuisse. Anno 400. erat in ore famæ Apronianus, qui Rufini Aquileiensis partes fouebat, de quo dixi libro primo Histor. Pelag. capite secundo. In magnis Ecclesiæ Annalibus ad annum 400. legitur: *Apronianus quoque nobilis genere, Rufini partes tuebatur; itemque Macarius, ad quem præfationem in versionem Periarchon inscripserat: quem maritum fuisse nobilissima Romana femina idem ipse Rufinus tradit*. Rufino quidem in priori inuectiua dicitur: *Vir fide, eruditione, nobilitate, vita clarus Macarius*. Fortè ab hoc Macario originem duxit Macarius qui Virgilianum codicem Turcio Aproniano Asterio anno 494. donauit, veteris Macariorum cum Apronianis amicitiæ cultor. Hoc tamen coniecturæ loco habeatur.

Hos sequuntur duo Asterij sub Honorio, eiusque successore Valentiniano III. magisterio vtriusque militiæ in Hispania perfuncti. Idatius in Chronico ad annum imperij Honorij XXVI. vulgaris epochæ 420. scribit: *Vandali Sueuorum obsidione dimissa, instante Asterio Hispaniarum Comite, & sub Vicario Maurocello aliquantis Bracaræ in exitu occisis, relicta Gallæcia, ad Baticam transierunt*. Eiusdem meminit Renatus Profuturus Frigeridus apud Gregorium Turonensem lib. 1. hist. Francorum, vbi recitata Constantini tyranni nece, quæ contigit A. 414. ait: *Cum autem Asterius codicillis imperialibus patriciatum sortitus fuisset &c.* Itaq; fuit Comes vtriusq. militiæ ac Patricius. Idem postea Idatius ad A. 17. Valentiniani III. nempè Christianæ epochæ

440. ait: *Asturius Dux vtriusque militia ad Hispanias missus, Tarraconensium cadit multitudinem Bacaudarum*. Bacaudæ id temporis agrestium hominum turmæ rebellantes, ac transalpinas prouincias prædatorijs agminibus deuastantes, dicebantur, de quibus post Scaligerum in notis Eusebianis num. 2303. plura eruditè prosequitur multæ, variæque lectionis scriptor doctissimus Carolus Dufresnius in Glossario, quo ingens sequioris ætatis historiæ lumen inuexit. Ille quidem biennio Hispaniam militari imperio administrauit. Nam ad A. 19. eiusdem Valentiniani idem Idatius scribit: *Asturio Magistro vtriusque militia gener ipsius successor ipsi mittitur Merobaudes, natu nobilis &c.* Denique ad A. 26. ait: *Asturius vir illustris ad honorem prouehitur consulatus*; quo anno narrat in Hispanias missas epistolas S. Flauiani, ac S. Leonis Magni ad eundem Flauianum responsa. Anno verò 27. Valentiniani mortem Theodosij iunioris recitat, quæ contigit die 29. Iulij A. 450. In fastis A. 449. Turcij Asterij ac Fl. Protogenis consulatus ponitur. In integris fastis S. Prosperi Aquitanici, & in Idatianis vulgò appellatis, apud Labbeum tom. 1. MSS. Bibl. & in fine Nouellæ 8. & 14. Valentiniani Augusti *Asturius* scribitur. In epistolis tamen S. Leonis editionis doctissimi Paschasij Quesnelli legitur: *Asterio & Protogene viris clarissimis Consulibus*; nempe ab epistola 20. ad 47. Asterius etiam dicitur in fastis, quos canoni Paschali inseruit A. 457. Victorius Aquitanus editus ab Aegidio Bucherio pag. 59. Nec secus eum nominat Sidonius Apollinaris lib. 8. epist. 6. hæc scribens ad Nematium de Flauio Nicetio Oratore Gallicano: *Audiui eum adolescens atq; adhuc nuper ex puero, cum pater meus Prefectus Pratorio, Gallicanis tribunalibus prasideret, sub cuius videlicet magistratu consul Asterius anni sui fores votiuum trabeatus aperuerat. Adharebam sella curuli, etsi non latens per ordinem, certè non sedens per atatem: mixtusque turma censuatium panulatorum, Consuli proximis proximus adharebam. Itaq; vt breui peracta, nec breuis sportula, datiq; fasti, acclamatum est ab omni Gallia cœtu, primoribus aduocatorum &c.* Ex quibus patet Asterium Kalendis Ianuarijs in Gallia consulatum inisse. In actis Synodi secundæ S. Flauiani contra Euthychem, quæ repetita fuere Act. 1. Concilij Calchedonensis in Labbeana edit. pag. 236. Tom. 4. legimus: *Flauio Protogene viro clarissimo, & qui fuerit nuntiatus, consulibus sub die 6. Iduum Aprilium*, idemque iterum legitur in altera sessione habita V. Kal. Maias, ibidem pag. 245. Diuiso imperio in Orientale & Occidentale, alter consul in Oriente, alter in Occidente creabatur; quamuis quandoque ambo in Oriente, vel Occidente procederent. Haud tamen licebat ijs qui in imperio Orientis, degebant, Occidentalis consulis nomen publicis monumentis adponere, nisi ab Imperatore Orientis publicatus fuisset; eo autem non publicato, post nomen consulis Orientalis, scribebant, *& qui fuerit nuntiatus*. Equidem in primis certum est Asterium Kalendis Ianuarijs consulem processisse, cum oculatus testis Sidonius scribat: *Consul Asterius anni sui fores votiuum trabeatus aperuerat*. Aperire annum, est annum inchoare, *L. 1. de oblat. vot.* dicitur: *Quando votis communibus felix annus aperitur*. Plinius in panegyri: *Contigit ergo priuatis aperire annum, fastosque reserare, & hoc quoque reddita libertatis indicium fuit, quod consul alius quàm Casar esset*. Sidonius etiam Apollinaris in panegyri ad Anthemium Augustum ac Consulem, scribit: *Annum pande nouum*; Rursus certum est Flauianum

ac

ac collegas Episcopos in literis S. Leonis Asterium Occidentis Consulem legisse; nam epistola 20. ad Flauianum subscribitur: *Data duodecimo Kal. Martij Asterio & Protogene VV. CC. Conf.* quæ quidem epistola à Patribus laudatur in actis Synodalibus habitis VI. Id. Aprilis: *Ante paucos*, inquiunt, *dies literæ sanctissimi Archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatæ sunt nobis, continentes, quia questus est Reuerendissimus Archimandrita Eutyches, & appellauit in tempore examinationis nostram audientiam per dationem libelli*. Quæ ipsa planè sunt quæ in laudata S. Leonis epistola ad Flauianum continentur. Ex quibus patet perperam par. 1. Act. præliminarium Synodi Calchedonensis eam S. Leonis epistolam subscribi datam *XII. Kal Maij*, vbi *Martij* legendum esse rectè aduertit eruditissimus Quesnellus in notis pagina 839. Itaque post nominatum Fl. Protogenem, dicitur *& qui fuerit nuntiatus*, quòd Asterium consulem Occidentalem licèt sibi ex literis S. Leonis notum, Theodosius Imperator in Oriente non publicauerat. Ea dicendi formula primùm occurrit *L. vn. de lusorijs* Cod. T. quæ dicitur: *Dat. V. Kal. Febr. Constantinop. D. N. Theodosio Aug. V. & qui fuerit nuntiatus*, nempè A. 412. Vbi tamen puto legendum *Theodosio Aug. IV.* nempè A. 411. quo nullus in Occidente consul fuit. Nam *L. 1. de frum. Alexand.* dicitur: *Dat. V. Kal. Febr. Constantinop. Honorio IX. & Theodosio V. Augg. Conf.* A. 412. & eadem ipsa die qua superior lex emissa legitur: *Theodosio V. & eo qui fuerit nuntiatus*. Initio act. Synodi Calchedonensis dicitur: *Consulatu piissimi & amatoris Christi Imperatoris Fl. Marciani PP. Augusti, & eius qui fuerit nuntiatus*. Item Nouella Marciani 3. *de prædijs ciuit.* scribitur data *Marciano Aug. I. Cof.* prætermisso Adelphio consule Occidentali. At epistolæ S. Leonis eodem anno 451. scriptæ, nempè à 58. ad 75. signantur *Adelphio V. C. Consule*, Imperatoris Marciani consulis Orientalis nomine omisso; quamuis plures earundem epistolarum ad ipsum Marcianum scriptæ sint. Nouella etiam Valentiniani Augusti IX. ac sequentes dicuntur datæ *Adelphio V. C. Cos.* Marciani consulatu omisso; quòd hic tantùm in Oriente, ille verò solùm in Occidente fuissent consules publicati. Verùm quamuis Orientales Asterij consulis non meminerint, cum publica monumenta conscriberent, in Occidente cum Asterio Orientalem consulem Protogenem nominarunt, vti ex epistolis S. Leonis, ac Valentiniani III. Nouellis ostendi. Extat Theodoreti epistola ad Protogenem tum consulem data; ac post biennium initio act. Synodi Calchedonensis dicitur Concilium celebratum præsente vnà cum alijs ibidem nominatis, *magnificentissimo & gloriosissimo expræfecto, & exconsule ordinario, ac patricio Protogene*. Hactenus de Asterio consule A. 449. quem tamen non Asterium, sed *Asturium* nuncupatum fuisse ex vetustis Mss. proximè demonstro.

Anno Christi 494. Consules in fastis nominantur Asterius & Præsidius, quorum hic in Oriente, ille in Occidente magistratum gessère. Sirmondus in notis ad epist. 24. lib. 1. Ennodij Ticinensis scribit in codice Remensi poematis Paschalis Sedulij hæc legi: *Hoc opus Sedulius inter chartulas dispersum reliquit. Quod recollectum, adornatumque ad omnem elegantiam, diuulgatum est à Turcio Rufio Asterio V. C. Consule ordinario atque Patricio*. Quibus hoc epigramma subijcitur, ab eodem Asterio compositum.

Sume, sacer meritis, veracia dicta poeta,
Quæ sine figmenti condita sunt vitio.

Quo

Quo caret alma fides, quo sancti gratia Christi,
Per quam iustus ait talia Sedulius.
Asteriique tui semper meminisse iubeto,
Cuius ope & cura edita sunt populis.
Quem quamuis summi celebrent per sacula fasti,
Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

Superior adnotatio erat etiam in codice, quo Aldus Manutius senior vsus est; siquidem aduertit illud opus non à Sedulio, *sed à Turcio Rufo Asterio V. C. ex consule ordinario atque patricio*, publicatum fuisse. Vbi Asterius non quidem *consul*, sed *exconsul* dicitur. In vetusto autem Codice Vaticano num. 1165. post carmen Paschale Sedulij hæc leguntur: *Hoc opus Sedulius inter cartulas dispersum reliquit, quod recollectum, & adunatum, atque omni elegantia diuulgatum est à Turcio Rufio Asterio quinto V.C. exconsule ordinario atque patricio*. Similem huic codicem etiam vidit Cuspinianus, qui in fastis ad consulatum Asterij & Pręsidij ait: *Inter opuscula Sedulij legitur elegans carmen elegiacum quod à Turcio Ruffo Asterio Quinto V.C. exconsule ordinario atque Patricio scriptum est*. At Panuinius ad annum Christianæ epochæ 494. lib. 3. fastorum ait: *Turcij Secundi Asterij V.C. exconsulis ordinarij meminit Sedulius, ad quem elegiacum carmen misit*. Vir eruditissimus, quòd cognomen *Secundi* in antiquis inscriptionibus Asterijs datum legerat, idem quoque Asterio consuli A. 494. attribuit. Aldus verò ac Cuspinianus, & scriptor codicis Thorneiensis Ruffum vel Rufinum minùs rectè nominarunt, cum ex Vaticano ac Remensi codice Rufius diceretur. Verùm ex aureo Mediceo Virgilij codice Asterij nomen ac cognomina ipsiusmet Asterij manu conscripta intelliguntur; nempè: *TVRCIVS RVFIVS APRONIANVS ASTERIVS*. Cognomen *Quinti* perperam additum ex eiusdem Asterij chirographo apparet. Sequiori ætate quatuor, quinque, immò septem partim nomina partim cognomina non pauci referebant, postremum tamen cognomen proprium habebatur, quo solo vulgò appellabantur, si ceteris abstinere placuisset. Ita legimus: *Anicius Manlius Seuerinus Boethius: Magnus Aurelius Cassiodorus Senator: Marcus Mæcius Mæmmius Furius Balburius Cæcilianus Placidus*: in veteri inscriptione apud Panuinium lib. 2. fast. ad A. V. 1095. Et in Diptycho Bituricensi: *Fl. Anastasius Paulus Probus Sabinianus Pompeius Anastasius*. Lege tabulas consulares Panuinij lib. 3. In fastis tamen *Boethius*, *Senator*, *Placidus*, & *Anastasius* scribuntur. Turcius quoque Rufius Apronianus in vno & altero epigrammate semet postremo *Asterij* tantùm cognomine designat. Ex eiusdem tamen nominibus constat Asterium, qui Virgilij codicem emendauit, eundem fuisse qui postea exconsul Paschale Sedulij carmen abs se collectum publicauit, eundemque sacræ ac profanæ poesis studiosum fuisse, quod ex eiusdem etiam duplici epigrammate intelligimus.

Cum duos Asterios eodem quinto sæculo Consules ordinarios in fastis legamus, Panuinius ac Cuspinianus scribunt Turcium Asterium qui Sedulij carmina euulgauit, illum fuisse qui A. 494. cum Præsidio consulatum gessit. At Sirmondus in notis ad laudatam epistolam 24. Ennodij, ait eosdem *in errore versari*, cum ille planè fuerit Asterius qui A. 449. collegam in magistratu habuit Fl. Protogenem; tum quia recitata nomina huic potius congruunt; tum quia id tempus cum Sedulij obitu cohæret, quem ex integris Gennadij exemplaribus scribit obijsse Theodosio regnante, cui etiam opus suum dedicauit.

Addit-

Additque allatum Asterij epigramma ante Paschalia Sedulij positum *omnem dubitationem adimere*. Adducit ibidem diptychum Leodiense inscriptum: FL. ASTVRIVS V. C. ET INL. COM. ET MAG. VTRIVSQ. MIL. CONS. ORD. quem ait fuisse collegam Præsidij A. 494. Labbeus vbi de Sedulio, scribit: *Turcium verò Rufium Asterium, siue Asturium illum esse censeo cum Sirmondo qui consulatum gessit A.* 449. Addit tamen, si dicatur esse collega Præsidij, sibi perinde esse. Ioannes Pearson in eruditissimis Vindicijs epistolarum S. Ignatij par. 1. cap. 4. pag. 46. post Vsserium lib. 3. de primordijs Eccles. Britan. cap. 16. scribit Turcium Rufium Asterium fuisse consulem A. 494. eumque exconsulem Sedulij carmina publicasse, quæ confidenter pronuntiat, nihil oppositum sentientis Sirmondi argumenta moratus, quæ adeo leuia eidem visa sunt, vt ne vllam quidem illorum mentionem faciendam esse putauerit. Alexander VVilthemius in appendice ad Diptychum Leodiense cap. 1. diptychum à Sirmondo laudatum, à semet inspectum, emendatiùs exhibet, videlicet: FL. ASTYRIVS. V. C. ET INL. COM. EX MAG. VTRIVSQ. MIL. CONS. ORD. In primis rectè notat Y. pro V veteres non semel vsurpasse; nam *Purrhum* ac *Phruges* non *Pyrrhum*, aut *Phryges* dicebant ex Cicerone in Oratore; quod etiam patet ex alijs vocibus cap. 19. indicis Gruteriani ad lit. V. Deinde ait dubitare se ne in laudato à Sirmondo Remensi codice ab antiquario erratum sit, dum eidem scriptus est *Turcius Rufius Asterius*; ac diuersis quorundam codicum lectionibus recitatis, suspicatur in eadem adnotatione Seduliano poemati præposita ab exscriptore errorem admissum. Verùm etiamsi integra eidem codici fides habeatur, putat in eodem Diptycho exprimi Asterium consulem A. 449. non autem alterum collegam Presidij A. 494. cum id temporis nulla fieri posset nummorum in populum erogatio. Denique notat non obstare plura illa cognomina siue prænomina quæ in codice Remensi Asterio tribuuntur; nam non semper vniuersa in viro nominando exprimebantur, quod multis exemplis confirmat: *Non obstat ergo*, inquit, *prænominum illorum omissio, quin hoc Diptychon nostrum sit Flauij Turcij Rufii Astyrij consulis ordinarij, collegæ Protogenis, quod Sirmondus negabat*. Hæc VVilthemius. Ex codice tantùm Mediceo hæc de duobus Asterijs controuersia, nisi mea me fallit opinio, penitus profligatur. Nullus illic Amanuensium, seu librariorum error fingi potest; siquidem est ipsummet Asterij Consulis chirographum, in quo illius nomina, cognomina ac gesti ab eodem magistratus omnes ipsiusmet manu descripti, leguntur. Illud iterum recito: *Turcius Rufius Apronianus Asterius V.C. & inlustris ex Comite Domesticorum Protectorum, ex Comite priuatarum Largitionum, ex Præfecto Vrbi, Patricius, & Consul ordinarius, legi & distincxi codicem &c.* Hic neutiquam se *Flauium* nominat, vt planè diuersus sit à Flauio Asturio seu Astyrio, qui in laudato diptycho inscribitur. Hic erat è gente Flauia, noster verò Turciorum familiæ. Non enim Flauius prænomen est, sed nomen familiæ ac gentis Flauiæ, ad quam Turcij Aproniani non pertinebant. Nec obstat commune vtrique cognomen Asterij; nam viri diuersarum gentium eadem sæpè cognomina referebant. Cognomen *Capitonis* datum est Asinijs, Atteijs, Cossutijs, Egnatijs, Fonteis, Herennijs alijsque; *Cottæ* Aurelijs, Aurunculeis, Cornelijs; *Bassi* Aufidijs, Aurelijs, Cęcilijs, Cæsijs, Ceionijs, Cæsellijs &c. Immò Asterii cognomen diuersæ à Turciis Romanis familiæ habuerunt. Extat *lex* 37. *de oper. publ.* data A. 397. ab Arcadio ad Asterium Comitem Orientis,

tis, qui anno insequenti 398. S. Ioannem Chrysostomum ad se euocatum, Constantinopolim, eius vrbis sacris præficiendum, iussu Arcadii transmisit, ex Sozomeno lib. 8. cap. 2. ac Palladio in dialogo de gestis Chrysostomi. Ennodius lib. 5. epist. 2. Marcianum Asterii filium laudans ait: *Venit ad te cum censu patris eruditio; & bono sobolis Asterium sepulcra restituunt*: Et postea: *Non est bonis partubus infœcunda Liguria*. Itaque ille Asterius non è Romana, sed è Ligurum gente erat. Omitto eiusdem nominis seu cognominis sophistam Arrianum in Cappadocia Socrati memoratum lib. 1. cap. 24. ac S. Asterium, cuius quædam homiliæ supersunt. Et sanè cum in diptycho *Fl. Astyrius* sculptum fuerit, ac Prosperi & Idatij fasti, itemque Nouellæ Valentiniani, Marcellinus in Chronico edit. Sirmondi, & Victor Tunnonensis *Asturium* cum Protogene consulem prodant, iure licet iudicare ita quoque pro *Asterio* legendum in subscriptionibus epistolarum Leonis Magni, ac laudata epistola 6. Sidonij Apollinaris. In codice Mediceo Sidonii, & in vno Vaticano num. 1783. atque altero Mediolanensi Bibl. Ambrosianæ antiquissimo in pluteo sub litera P. num. 44. legitur: *Consul Astirius anni sui fores votiuum trabeatus aperuerat*. In duobus tamen Vaticano altero num. 1661. ac Mediolanensi alio lit. P. num. 417. recentiori manu exaratis, *Asterius* scribitur. In tribus verò codicibus Mediceis epistolarum S. Leonis *Asterius* legitur, vti & in Mss. Vaticanis, & Mediolanensibus. Verùm in antiquissimo ac insigni codice Cardinalis Grimaldi asseruato apud Patres Oratorii in suburbio S. Michaelis in omnibus laudatis epistolis Leonis Magni constanter legitur: *Asturio & Protogene*, vt mihi significauit vir eruditissimus Paschasius Quesnellus, quem in Mss. voluminibus Leoninis versatissimum hac de re per literas consulendum putaui. Labbeus etiam tom. 4. Concil. pag. 11. in fine epistolæ ad S. Flauianum testatur in quibusdam Mss. legi: *Asturio*, & *Austurio*. At collega Præsidij A. 494. in antiquis omnibus fastis *Asterius*, nusquam *Asturius* vel Astyrius scribitur. Immò Eusebio Cæsariensi lib. 7. cap. 14. laudatur *Astyrius vir è Senatorum Romanorum numero, cùm imperatoribus in primis carus tum omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conspicuus*. Grecę Ἀςύριος scribitur, qui à doctissimo Valesio cap. 16. & 17. nouissimæ Eusebii editionis *Asturius* dicitur. Non semel enim nomina propria scribentes, pro V ponebant Y; quod ex nummis ostendit Spanhemius dissert. 2. Hinc promiscuè dixere *Syllam* & *Sullam*: *Syriam* ac *Suriam*: *Borysthenem* ac *Borusthenem*: *Illuricum*, & *Illyricum*. Et quod propiùs ad rem facit, in vetustis saxis pag. 481. 1. & 562. 4. legitur: PRAEF. COH. II. ASTVRVM; ac pag. 439. 5. & 465. 10. PRAEF. COH. II. ASTYRVM. Ex his patet Fl. Astyrium seu Asturium diuersum planè fuisse à Turcio Rufio Aproniano Asterio, secus ac VVilthemio videbatur.

Hanc vtriusque diuersitatem satis manifestè ex codice Mediceo deduco. Nam Asterius delatas sibi dignitates enumerans, Comitiuam Domesticorum Protectorum, ac priuatarum Largitionum, præfecturam Vrbanam, ac patriciatum recenset. Nusquam se, *Magistrum militum* appellat. At Fl. Asturius *ex Magistro militum* Consul in Diptycho nuncupatur; vbi nec Patricius dicitur. Auctor est Zosimus lib. 2. Constantinum, quò duorum Præfectorum Prætorio auctoritatem ac potestatem ipsis non semel Augustis exitiosam (præfecti enim Prætorio Commodum, Caracallam, Gordianum, ac Numerianum occiderant) imminueret, non modò quatuor Præfectos instituisse,

tuisse; verùm etiam duos Magistros militum exercitui præposuisse, quorum vnus equitum, alter peditum diceretur; cùm ante Præfecti Prætorio militare imperium summa cum potestate exercerent. Errat verò Zosimus scribens hoc militare magisterium à Constantino institutum, postquàm duplici prælio victo, atque in ordinem redacto Licinio, vniuersum imperium occupasset. Nam *L. 1. de annona* C. T. data A. 315. decennio ferè ante Licinij exauctorationem, meminit Constantinus Eusebij *ex Consule & ex Magistro equitum & peditum*. Porrò Augusti non semel vnum eundemque probatæ sibi virtutis ducem vnà simul equitum & peditum Magistrum designabant, qui vulgò dicebatur *Comes & Magister vtriusque militiæ*, scilicet equestris ac pedestris. Extant in codice Theodosiano plurima Principum rescripta ad Magistros vtriusque militiæ. In vetustis etiam inscriptionibus non semel mentio eorundem occurrit. Pag. 1164. thesauri Gruteriani.

FL. FELIX. V. C. MAGISTER. VTRIVSQ. MILITIAE
PATRICIVS. ET. EXCONS. ORD. ET. PANDVSA. EIVS. INL
FEMINA. VOTI. COMPOTES. DE. PROPRIO. FECERVNT

Pag. 1079. 14.

FL. RICIMER. V. I. MAGISTER. VTRIVSQ. MILITIAE
PATRICIVS. ET. EX. COM. ORD. PRO. VOTO. SVO. ADORNAVIT

Huiusmodi inscriptiones non paucę in vetustis saxis occurrunt. Vide pag. 412. num. 3. & 4. Magistri vtriusque militiæ Comiti Domesticorum, ac Comitibus sacrarum & priuatarum Largitionum præferebantur. Valentinianus senior A. 372. hæc *L. 1. de præf. & præt.* ait: *Præfectum Vrbi, Præfectum Prætorio, Magistros equitum ac peditum indiscretæ ducimus dignitatis*. Theodosius ibidem *L. 2.* iubet vt Magister vtriusque militiæ, cum munere abijsset, præcedat Præfectum Prætorio deposito magistratu, si hic post illum promotus sit. Item *L. 38. de decurion.* summi magistratus hoc ordine recitantur: *Magistri equitum ac peditum, V. C. Comes Domesticorum, nec non sacrarum Largitionum Comes &c.* quo modo etiam numerantur *L. 1. qui à præbit. tironum*. Hinc Comites Domesticorum Protectorum ad magisterium equitum, vel peditum, nedum vtriusque militiæ, honoris augendi gratia, non semel promouebantur. Barbatio sub Gallo Cæsare fuit Comes Domesticorum, ex Ammiano Marcellino lib. 14. pag. 31. edit. Lindebrogij. Idem Ammianus lib. postea 16. pagina 76. scribit. *Parte alia Barbatio post Syluani interitum, promotus ad peditum magisterium, ex Italia iussu Principis cum XXV. armatorum millibus Rauracos venit*. Et lib. 18. pag. 128. narrata Barbationis nece, ait: *Dum domesticos Protectores sub Gallo regeret Cæsare, proditor erat & perfidus: & post eius interitum, nobilioris militiæ fastu elatus, in Iulianum itidem Cæsarem paria confingebat*. Iulianus Imperator statim post delatam sibi ab exercitu purpuram ac nomen Augusti, Dagalaiphum Comitem Domesticorum designauit A. 361. ex Ammiano libro

21. pag. 202. Idem postea anno primo Valentiniani, nempè epochæ vulgari 364. dicitur Ammiano libro 26. pag. 337. *tunc equestris militiæ rector*, nempè Magister equitum. Fl. Richomeres A. 377. *Domesticorum tunc Comes* nuncupatur ab eodem historico libro 31. pagina 479. cui postea A. 391. inscribitur. *L. 13. de re militari* cum titulo: *Richomeri Comiti & Magistro vtriusque militiæ*. Seuerus A. 364. erat Comes Domesticorum *ex L. 2. & 3. de Domest. & Protect.* At post triennium *Magister peditum* dicitur Ammiano libro 27. pagina 367. Anno 393. *L. 5. de Domest. &c.* inscribitur *Addeo Comiti Domesticorum*; lex verò 6. *ibid.* eidem A. 395. mittitur inscripta: *Addeo Comiti & Magistro vtriusque militiæ*. Itaque Turcius Rufius Asterius, cum in laudato chirographo semet vtriusque militiæ Magistrum neutiquam nominet, ac inferiores palatinos magistratus, id est Comitiuam Domesticorum, ac rei priuatæ, abs se gestos recenseat, diuersus fuit ab Asturio vtriusque militiæ Magistro. Cur enim se ex Comite Domesticorum ac ex Comite vtriusque militiæ non inscripsisset, si hoc altero magistratu priori longè digniori perfunctus fuisset, & eo quidem loco, vbi accuratè omnium suarum dignitatum titulos enumerat? Hinc Astyrius seu Asturius, qui anno 440. teste Idatio in Hispania fuerat *Magister vtriusque militiæ*, anno 449. in diptycho dicitur:

EX. MAG. VTRIVSQ. MIL. CONS. ORD

Quo gesti magistratus titulo viri illustres, postquam abdicauerant, appellabantur. Flauius Filoxenus in diptycho vetusto apud Sirmondum in notis ad epist. 6. libri 8. Sidonij Apollinaris, appellatur:

COMES. DOMEST. EX. MAG. M. PER. THRACIA
ET. CONSVL. ORDINAR

Ammianus Marcellinus lib. 22. pag. 240. meminit *Marcelli exmagistri equitum & peditum*. Item *L. 3. de metatis* nominantur *Ex-magistri equitum & peditum, quos decursi actus illustrat auctoritas*. In fine Nouellæ 14. Theodosij legitur: *Eodem exemplo Aspari viro inlustri Comiti Exmagistro militum & Exconsuli bis ordinario*. Et *L. 1. de annona*, vti dixi, laudatur *clarissima memoria Eusebius ex Magistro equitum & peditum*. Itaque cum passim militaris Magisterij titulus eo munere perfunctis viris deferretur, palam colligitur Turcium Rufium Asterium non fuisse Magistrum vtriusque militiæ, cum ceteras inter sibi delatas dignitates, nullam militaris magisterij mentionem fecerit.

VVilthemius vti errat Turcium Rufium Asterium cum Flauio Asturio confundens, rectè tamen contra Sirmondum docet Fl. Asturium A. 449. collegam fuisse Protogenis, non autem A. 494. Præsidij. Quæ tamen ad id probandum adducit, nullo negotio refelluntur. Nam quod ait Asturium in diptycho Romana veste indutum apparere, cum in Græcis diptychis nescio quid Græcanici habitus inspiciatur, quidpiam fortè probaret, si constaret Asterium consulem A. 494. fuisse in Oriente creatum, eius verò collegam Præsidium fuisse consulem Occidentalem. At Asterius reapse à Theodorico Rege con-

consul in Italia creatus fuit, ac XI. Kal. Maias Romæ erat, quo tempore consularia spectacula in Vrbe edidit, vt ex eiusdem postea epigrammate ostendam; Flauius verò Præsidius fuit designatus consul in Oriente ab Imperatore Anastasio, vnde in fastis Græcis primo loco ponitur ante Asterium, vti patet ex Chronico Alexandrino, cum tamen in Latinis fastis Cassiodori, & auctarij Victorij Aquitani, alijsque Præsidius post Asterium nominetur. Quod addit Asturium ibidem vti nummos spargentem exprimi, quod post Marciani legem vetitum erat, indèque consequens fieri, vt Asturius eo in diptycho inscriptus fuerit consul A. 449. triennio ante illam legem emissam; hoc, inquam, lubricum argumentum est. In primis quia lex Marciani vim solùm in Oriente habebat; cum præsertim iubeat vt à Consulibus vice spargendæ in populum pecuniæ, *ad restaurationem aquaductuum huius amplissimæ vrbis*, nempè Constantinopolis, *centena pondo auri præstentur per singulos consulatus*. At certum est consules Occidentis nullam pecuniæ summam, nedum tantum auri pondus Byzantinis aquæductibus extruendis impendisse. Præterea discere poterat ex Nouella Iustiniani 105. Marciani legem à quibusdam tantùm consulibus rei familiaris studiosis, seruatam fuisse etiam in imperio Orientali; vbi alij plures pecuniam larga manu in processibus consularibus profundere solebant. Do eiusdem Principis verba: *Igitur & post prædictam* Marciani *constitutionem, quoniam inuenimus, quòd QVIDAM hanc sequentes, nihil spargere populo passi sunt; alij autem & vltra legem agere hac petentes, & promerentes quæ petiuerunt, deinde ad sui animi respicientes mensuram, circa aspersionum largitatem vltra terminum celebrauerunt: quidam verò medium benè eligentes, mediocribus pro plurimis contenti fuerunt, &c.* Itaque plures impetrata à Principe spargendi facultate, pecunias in populum erogabant. Denique Theodorico in Italia regnante, Asterius A. 494. consulatum gessit. At sub eodem rege consules non pecuniam tantùm, sed planè diuitias in populum effudisse testatur Cassiodorus testis oculatus in fine Chronicorum scribens Eutharicum Consulem Romæ ludos splendissimos exhibuisse, *stupente etiam Symmacho Orientis legato diuitias Gotthis Romanisque donatas*; qui vbi postea Rauennam iuit, *iteratis editionibus, tanta Gotthis Romanisque dona largitus est, vt solus potuerit superare quem Roma celebrauerat, consulatum*. Idem Theodoricus apud Cassiodorum libro 2. variar. epist. 2. designans Felicem consulem anni 511. ait: *Sume igitur per indictionem IV. consulatus insignia: dignumque te tantorum desiderijs præsenti comproba largitate. Hic profectò locus est, vbi præconium meretur effusio, quando virtutis genus est, propriam substantiam non amare, vbi tantum opinionis acquiritur, quantum facultatibus abrogatur*. Huius tamen Consulis auaritiam seu in donando parcitatem idem postea rex reprehendit libro 3. variar. epist. 39. Legatur Ennodius Ticinensis libro 8. epistola 37. Itaque cum VViltemij argumenta infirma appareant, ex chirographo tantùm Turcij Asterij, quod in Virgiliano codice legitur, Asteriorum Consulum diuersitas intelligitur. Nam Turcius Rufius Asterius, vti dixi, magistratus, quibus perfunctus fuerat ante consulatum, enumerans, nequaquam se Magistrum vtriusque militiæ nuncupauit, quo titulo Fl. Asturius in diptycho decoratur. Præterea noster Turcius Asterius semet *Patricium* inscribit, quæ omnium maxima dignitas habebatur; quo tamen splendido nomine Fl. Asturius ibidem non ap-

pellatur, sed tantùm *Comes, & Magister vtriusque militiæ*. Patriciatus dignitas vni tantùm consulatui cedebat. Cassiodorus lib. 6. cap. 2. in formula patriciatus ait: *Præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantùm cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis constat assumi*. Consulatum intelligit. Hinc Magistri militum ob benè nauatam in bello operam, ab Imperatoribus Patricij creabantur. Idatius in Chronico ad initium imperij Valentiniani III. ait: *Felix Patricius ordinatur ex Magistro militum*; & ad annum IX. eiusdem Principis: *Aetius Dux vtriusque militiæ Patricius ordinatur*. Sidonius carm. 2. de Procopio ait:

Suscipit hunc reducem duplicati culmen honoris,
Patricius, nec non equitum, peditumque Magister.

In rescriptis, seu legibus Augustorum ad viros illustres missis, in titulo *Patricij* appellantur quicunque ea dignitate ornati erant. Nouella 24. Theodosij mittitur *Aetio Comiti & Magistro vtriusque militiæ & Patricio*. Nouella 2. Maiorani *Ricimero viro inlustri, Comiti & Magistro vtriusque militiæ & Patricio*. Idem verò Ricimer ac Felix in laudatis superiùs saxis inscribuntur *Magistri vtriusque militiæ & Patricij*. Victor Tunonensis in Chronico ait: *Belisarius Magister militum & Patricius*; quod etiam de alijs scribit. Hinc initio Actionum Synodi Calchedonensis plures viri nobilissimi nominantur exconsules, expræfecti, exmagistri, ijdem Patricii dicuntur, qui eam dignitatem obtinuerant. Ex his, quæ hactenus prolixiùs fortè prosecutus sum, patet Fl. Asturium consulem fuisse collegam Protogenis A. 449. Turcium verò Rufium Apronianum Asterium gessisse consulatum cum Præsidio A. 494. Theodorico in Italia regnante. Hic autem Asterius Præfectus etiam Vrbi antea fuerat, quam præcipuam viri dignitatem ex Mediceo tantùm codice intelligimus.

Certum est hunc ipsum Asterium genus duxisse à Turciis Apronianis, qui in vetustis inscriptionibus superiùs recitatis, laudantur. *Aproniani* cognomine in solo Mediceo codice sua ipsius manu scripto, appellatur, quod Turciis familiare fuit. Is consul A. 494. dono accepit à Macario V. C. Virgilianum codicem, qui in Medicea Bibliotheca seruatur, quem idem eburneo scipione deposito, consulari manu correxit, & eo sanè tempore quo Romæ XI. Kal. Maii triplex spectaculum eximio splendore ac maximis expensis, edebat. Hoc ex eiusdem epigrammate intelligimus. Nam ibidem cum scripsisset,

Distincxi emendans gratum mihi munus amici:

statim hosce versus subiecit, quibus triplices abs se editos ludos, Circenses, scænicos, ac theatrales significat. Quod epigramma maiusculis, vt aiunt, literis scriptum est, licèt minutissimis.

Tempore quo cenaces Circo subiunximus, atque
Scenam Euripo extulimus subitam:
Vt ludos, currusque simul, variumque ferarum
Certamen iunctim Roma teneret ouans.
Tantum quippè sophos merui; terna agmina vulgi
Per caueas plausus concinuere meos.
In quæstum famæ census iactura cucurrit;
Nam laudis fructum talia damna ferunt.
Sic tot consumptas seruant spectacula gazas,
Festorumque trium permanet vna dies.

ASTE-

ASTERIVMQ. suum viuax transmisit in æuum,
Qui partas trabeis iam benè donat opes.

Turcius Asterius cum consulatu abijsset, Cœlij Sedulij Paschalia carmina collecta, euulgauit, vti ex MSS. Vaticano alijsque eruditi post Aldum seniorem prænotarunt. In Synodo Romana sub Gelasio in decreto de libris canonicis & apocryphis legitur: *Item venerabilis viri Sedulii Paschale opus, quod heroicis descripsit versibus, insigni laude præferimus.* Hæc verò Synodus in quibusdam editionibus legitur celebrata Asterio & Præsidio Consf. & sub horum consulatu recitatur à Baronio in magnis Annalibus. Verùm cum Turcius Asterius post annum 494. nempè *exconsul,* vti in laudatis codicibus, legitur, Sedulij carmen publicauerit, Vsserius ac Pearson rectè aduertunt eam Synodum non fuisse eo anno 494. celebratam, cum id temporis nondum Asterius Sedulij carmina diuulgasset. Vsserius tamen scribit Gelasium memoratam postea Synodum coegisse. At Pearson cap. 4. superiùs laudato, ac Paschasius Quesnellus in notis ad codicem canonum Ecclesiæ Romanæ differt. 12. cap. 4. num. 3. putant illud decretum post Gelasij obitum conditum fuisse, quòd Dionysius Exiguus, qui post mortem Gelasij Romam veniens, ac ibidem canones Synodorum ac decreta Pontificum colligens, nullam eius decreti mentionem fecit. Immò doctissimi ijdemque diligentissimi veterum MSS. excussores Stephanus Baluzius in antiquissimo Vergelensi codice, & Chiffletius in Iurensi, illud decretum Hormisdæ Papæ attribui testantur. Nicolaus I. Pontifex in epist. 42. ad Episcopos Galliæ, quæ in Synodo VII. Romana habetur, Lupus Abbas Ferrariensis in fine epistolæ ad Carolum Caluum, & in fine quæst. 3. de sanguine Christi, Gelasium eiusdem decreti auctorem produnt. Idem tradit Hincmarus & auctor Chronici Contulensis à V.C. Dacherio publicatus, qui omnes sæculo nono ea literis mandarunt. Pearson prolixiorem de tempore conditi illius decreti disputationem instituit, ac pag. 53. ait putare se post Synodum V. anno 553. celebratam, sanctionem illam de libris probandis, improbandisue scriptam fuisse. Verùm ante annum 520. euulgatum illud decretum non obscurè colligitur ex epist. 70. Hormisdæ ad Possessorem Episcopum de Fausti Reiensis libris scribentis: *Neque illum recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen Catholicæ fidei, aut Ecclesiasticæ disciplinæ, ambiguitatem posse gignere, aut religiosis præiudicium comparare.* Rectè prænotauit Baronius ad annum 520. Hormisdam illis verbis significasse decretum de libris apocryphis in quo vnà cum alijs *opuscula Fausti Regensis Galliarum* proscribuntur. Non est huius loci de his disputare; siquidem satis mihi est ostendisse nostrum Asterium exconsulem Sedulij carmina in publicum emisisse, ac proinde decretum illud, in quo Sedulij poemata Paschalia laudantur, factum fuisse post A. 494.

In Bibliotheca Patrum veteris edit. A. 1589. tom. 8. legitur elegiacum carmen cum titulo: *Turcii Ruffi Asterii viri Consularis veteris & noui testamenti, Sedulio hactenus adscripta, collatio.* Huius priora carmina sunt:

Cantemus, socii, Domino, cantemus honorem;
Dulcis amor Christi personet ore pio.

Addit Collector: *Carmen istud ab eo editum (quamquam inscriptum Sedulio) annotauit Cn. Spinianus, atque Aldus. Panninius verò Turcio inscri-*

ptum

ptum & missum. Sed error Typographi corrigendus est, ac legendum: *Cuspinianus, atque Aldus; Panuinius verò &c.* quod adnotatum volui, quia in recenti editione Bibl. Patrum Lugdunensi tom. 9. pag. 464. Cuspiniani ac Panuinij nomina corruptè iterum expressa sunt. Cuspiniani verba in fastis ad A. 493. & mei Panuinij ad A. 494. superiùs recitaui. Labbeus ait illam elegiam falsò Turcio Asterio adscribi, cum illius auctor fuerit Sedulius, editor verò Asterius. Et sanè siue Sedulius idem carmen Asterio exconsuli inscripsisset, quod scribit Panuinius, siue Asterius illud potius ad Sedulium misisset, apertè colligeremus Sedulium vixisse post A. 494. Verùm illa vtroque modo asserta carminis nuncupatio, nullo vetusti codicis testimonio firmatur. In laudato codice Vaticano num. 1165. post opus Paschale, ponitur recitata adnotatio, qua significatur Sedulij opus diuulgatum fuisse *à Turcio Rufio Asterio quinto V. C. exconsule ordinario atq; Patricio*. Quibus statim subijcitur elegia: *Cantemus, socii, Domino &c.* Quare vtrum auctorem habuerit illud carmen, incertum est, vterque enim poeticæ studiosus fuit; nec Labbeus adeo confidenter debuit eam elegiam Turcio Asterio abrogare. Cum verò in vetustis codicibus Sirmondo ac Vsserio laudatis, Asterius operi Seduliano præmiserit epigramma ad Macedonium, cui Sedulius carmen Paschale nuncupauerat; satis probabile videri potest, Sedulium circa A. 494. vel paucis antea annis & scribendi & viuendi finem fecisse, atque Asterium defuncti amici poetæ schedulas collegisse, ac publicasse. Sirmondus tamen minùs rectè putauit Sedulium Theodosio iuniori opus suum nuncupasse, ac eodem imperante obijsse, quod postremum testatur se in integris Gennadij exemplaribus legisse. In quibusdam Seduliani operis editionibus præmittitur præfatio ad Theodosium paucis versibus exarata, cuius initium est:

Romulidum ductor, clari lux altera solis:
Eoum qui regna tenes moderamine iusto,
Spes Orbis, fratrisque decus: dignare Maronem
Mutatum in melius diuino agnoscere sensu.

Et post octo tantùm versus, præfatio hisce carminibus terminatur:

Hæc relegas, serues que diu, tradasque minori
Arcadio; hac ille suo generi, hac tua semper
Accipiat, doceatque suos Augusta propago.

Theodosius senior, qui obijt sub initium A. 395. filium habuit Arcadium, cum iunior Theodosius Arcadij filius nullam masculam prolem susceperit. Itaque senior Theodosius ibidem appellatur, & quidem imperante in Occidente Valentiniano, qui Idibus Maij A. 392. occisus fuit; hic enim illis verbis *fratrisque decus*, intelligitur. Fateor leui correctione adhibita, iuniorem Theodosium posse ibidem designari; videlicet si dicatur:

Arcadiæ: hac illa suo generi &c.

Etenim Arcadia Theodosij iunioris soror, superstes fuit vsque ad A. 444. ex Chronico Marcellini Comitis. At hæc nulli nupsit. Num poeta regios hymenæos ac futuram prolem eo carmine augurabatur? Ipse quidem id fabulis propius existimo. Lubricum etiam est testimonium codicum Gennadij. Nam cum Gennadius opus de illustribus Scriptoribus emiserit in lucem ante A. 495. vt ex eiusdem verbis ostendi lib. 2. Historiæ Pelagianæ cap. 16. Sedulianum opus laudare non potuit, quod Asterius *exconsul* ante annum

495.

495. quo primùm *exconsul* dici potuit, Sedulij carmina nec collegerat, nec euulgauerat. Itaque aliena manu Gennadij codicibus Sirmondo laudatis, Sedulius insertus fuit; quemadmodum de Cæsario Arelatensi in plerisque tum manu exaratis, tum editis Gennadij codicibus nominato, ostendi lib. 2. cit. cap. 22. Hactenus de Turcio Rufio Aproniano Asterio, cuius integra nomina ac cognomina, & insignes magistratus, ac sacri & profani carminis studium prolixiùs exposui, vt eximio codici Mediceo, quem subinde appellabo, ingens auctoritatis pondus accedat, quòd eum vir doctissimus ac nobilissimus sub ipsa spectaculorum editione, consulari manu emendauit. At ex Historico repentè in Grammaticum transeo.

§. II.

Vetustiores Latini litera X non vsi. Eadem prò C S & G S inducta. Hoc alterum perperam à Vossio negatur. Romani priùs X quam G adhibuerunt, secùs ac Diomedi scriptum. MAXSVMI cum S post X antiquo charactere in Pisanis tabulis sculptum. Valerius Probus refellitur. Num litera S in compositis ex præpositione EX retinenda. Priscianus à Dausquio inconstantiæ falsò accusatur. Varia Virgiliani codicis Medicei ortographia Aldo Manutio dissimulata. CETEROS sine diphthongo in priori syllaba scribendum. In Pisanis Cenotaphijs citra reprehensionem legi QVOD ANNIS & ADQVE. Dausquius iterum confutatur.

ERuditus aliàs Censor initio statim ortographiam vocis MAXSVMI, quæ in vtraque Pisana tabula legitur, in reprehensionem vocat, quòd perperam litera S duplici X subijciatur. Diomedes lib. 2. Artis Grammaticæ cap. *de litera* scribit: *X duplex est, ante quam inuentam, G & S, vel C & S veteres scriptitabant*. Petrus Diaconus in epistola ad Conradum Imperatorem, quæ præmittitur eiusdem libro de notis literarum, ait: *X litera ante Augusti tempus non erat, sed pro ea C & S scribebant*, quod antea Isidorus tradiderat. Vtriusque tamen errorem refellunt plurimæ leges agrariæ ac de finibus regundis, diu ante Augusti ætatem in æneas tabulas relatæ, in quarum adhuc fragmentis litera X apparet; immò in Duiliana columna inscripta A. V. 494. legimus EXEMET, mAXIMOS, & EXFOCIVNT. Marius quidem Victorinus testatur initio lib. de Ortogr. Nigidium Figulum, qui Ciceronis amicus & familiaris fuit, ex lib. 4. famil. epist. 13. idemque insignis Astrologus, ex cap. 94. Suetonij in Augusto, numquam in plurimis libris, quos elucubrauit, X vsum fuisse, *qua tamen*, inquit Quintilianus lib. 1. cap. 4. *carere potuimus, si non quæsissemus*. Vossius lib. 1. artis Gram. cap. 21. fatetur communem esse opinionem X non tantùm C S, verùm & G S valere, ac num pro vtris ponatur, ex obliquis intelligi, & voces quæ in genitiuo alijsque casibus retinent C, in recto eandem literam olim habuisse, vt *ducis* rectus erat *ducs*; in ijs verò, in quibus G scribitur, X pro G S positam, vt *frugis*, *regis* à recto *frugs*, *regs*.

Hanc

Hanc tamen sententiam falsi redarguit; tum quia G post X à Latinis formatam constat, tum quia in genitiuo *niuis*, nec C, nec G scribitur; eius tamen nominatiuus ab antiquis *nics* formabatur. Hæc olim opposuerat Marius Victorinus lib. 1. pag. 2466. collect. vet. Grammaticorum. Vossij tamen opinionem ex Varrone possum refellere, qui lib. 8. L. L. disertè scribit: *Ex C & S crux; ex G & S frux*, quarum vocum diuersitas in obliquis *crucis* & *frugis* cognoscitur. Adeo vetusta est illa regula, quam Vossius sequioris ætatis Grammaticis inuentam arbitrabatur. Porrò ante inuectam X, in omnibus vocibus C S ita vtebantur, vt in multis tamen C sono literæ G enuntiarent, vti inferiùs ostendam. Quamuis enim *Cneus*, *Cabinus*, *&c.* scriberent, sono G priorem literam efferebant. Quod de genitiuo *niuis* opponit, olim ab ijsdem Grammaticis, quod Vossius dissimulauit, dilutum fuit. Diomedes lib. 2. cap. de interrogat. literarum, ait: *Sed sunt nomina in quibus neque C neque G possit proferri, vt nix niuis, senex senis. Hæc autem nomina priuilegio quodam contra rationem declinantur*. Rectius Priscianus lib. 6. propè finem respondet: *Antiqui tamen etiam ninguis dicebant*: Et statim: *quamuis Plautus genitiuum eius senicis protulit in Cistellaria*. Itaque *nigs* ac *senecs* pronuntiabatur, quod in vetustiori declinatione in obliquo prioris G, in posterioris verò nominis genitiuo C efferretur. Erratum tamen Diomedi, dum scripsit: *Ante X inuentam, G & S, vel C & S veteres scriptitabant*. Nam literam X ante G inuentam constat ex columna Duiliana, in qua X visitur, at pro G semper C litera legitur.

Quamuis verò X pro duplici litera C S ante A. V. 494. in vsum Romæ venisset, non defuere docti viri, qui pro simplici G, vel Græca litera X eandem scribentes, literam quoque S in media voce, vel in fine eidem subijcerent. Hinc in vetustis inscriptionibus Gruteriani thesauri pag. 204. legimus DIXSERVNT. Pag. 203. coloniam DEDVXSIT. Pag. 202. EXSIGATVRVE, & FAXSIT, ac MAXSVME. Pag. 205. 1. 509. 510. 512. PROXSVMEIS; & pag. 449. 12. DEIXSISTIS. Et hæc quidem fuerunt Senatus consulta ante æuum Augusteum, ac Ciceronis tempora in æneas tabulas relata, vt publicus eius prioris ætatis character habendus videatur. In fragmento etiam vetustissimo pag. 1842. legitur: Q. Fabius Q. F. MAXSVMVS; qui itidem character visitur in nummis gentis Egnatiæ, & in AXSIIS. Quare voces MAXSVMI & DEFIXSO, quæ in Lucij Cenotaphio leguntur, antiquissimam ortographiam exprimunt. Probus, qui Traiano imperante floruit, apud Pierium Valerianum in comment. ad lib. 7. Æneid. pag. 125. scribit X non semper duplicem esse, sed tantùm cum syllabæ subijcitur, vt *nox*, *lex* pro *nocs*, *legs*; *siquidem*, inquit, *tunc sonum duarum literarum contineat. At verò quando præposita syllabæ existat, non duplex, sed simplex est accipienda, vt puta Maximus, Anxius. Nunquidnam Macsimus aut Ancsius, & cetera talia?* Additque: *C S & G S literæ geminatæ, si vocalibus præponantur, nunquam sonum syllabæ suscitabunt*. At constat Probum perperam scripsisse. Nam ante inuentam literam X, Romani scribebant *Macsimus* & *Ancsius*. Certum enim est non scripsisse *Massimus* & *Anssius*; siquidem teste Festo V. *solitaurilia*, ante Ennium poetam, *nulla tunc geminabatur litera in scribendo*. Itaque scribebant *Macsimus*. At inuenta X pro C S, eadem duplex præposita est secundæ syllabæ, vocali A pri-

primam terminante. Ex his patet X semper esse duplicem, tum in medio, tum in fine verbi positam, quia vbique pro duabus literis C S vel G S substituta fuit. Equidem notandum est in columna Duiliana legi: *mAXIMOSQVE macestratos*, vt X sola pro C S posita fuerit. Quare S post X in laudatis legibus, medio inter Duilij consulatum ac Ciceronis ætatem scripta fuit. Quòd verò ille modus scribendi asperiorem pronuntiationem reddebat, & quia S in X continebatur, omitti cœpit, ita tamen vt pro libito citra reprehensionem insereretur. Hinc in prioribus quinque versibus Cenotaphij Lucij legimus: MAXIMIS, MAXSIMOS, & MAXIMI & in antepenultimo MAXIMVM; qui varius scribendi character in Caij etiam tabula apparet. Ita Gruteri pagina 204. in S. C. de finibus regundis, versu tertio legitur: DIXSERVNT, & vers. 4. DIXERVNT. Et pagina 202. in eodem versu ponitur: FAXSIT, & FAXIT. In codice autem Virgiliano Mediceo nusquam X S iunctæ leguntur. Ecloga 10. versu 72.

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo.

Et 1. Georg. v. 329.

Fulmina molitur dextra: qua maxuma motu
Terra tremit.

Ita etiam in Pisanis tabulis Maximus modò per I, modò per V effertur, qua de re capite 4. quædam adnotabo. Verùm licèt, imperante Augusto in verbis simplicibus S post X omitti vulgò cœperit, vt patet tum ex nostris tabulis, tum ex nummis, atque lapidum inscriptionibus eidem dicatis, in quibus passim *Pontifex MAXIMVS* appellatur, non defuere postea qui antiquatum scribendi characterem obtruderent. Hinc in nummis Galbæ, Vitellij, Vespasiani, ac Domitiani legitur PAXS; in lapidibus etiam *Vxsor*, *Vixsit*, *Sexsus*, *Exstruxserunt*, vti recitat Dausquius in Orthographicis tractatu 2. sect. 1. pagina 29. Haud tamen de verbis ex præpositione EX sequente S compositis vna est doctorum sententia, cum alij S retinendam, alij omittendam esse contendant. Vetustiores Grammatici per *EXS* scribendum constanter tradidere. Quintilianus lib. 1. cap. 7. Cæsellius in collectione Grammaticorum edita ab Helia Puschio pag. 2314. scribit: *Quacunque verba primo loco ab S litera incipient, ea cum præpositione EX composita literam eandem S habere debent*. Idem tradunt Annæus Cornutus eiusdem collectionis pag. 2284. & sequenti. Papirianus pag. 2291. Scaurus pag. 2262. Ex recentioribus Pierius in lib. 5. Æneid. pag. 68. V. *Exul,* Manutius in Orthographia V. *Exsaturo &c.* Vossius libro 1. art. Gram. cap. 43. Dausquius par. 2. Orthog. tract. 5. ad vocem *Ex* pag. 124. vbi Velium Longum pro hac sententia perperam appellat. Nam hic vetustissimus Grammaticus Gellio laudatus lib. 18. cap. 9. scribit pag. 2226. quosdam docere ambiguitatis tollendæ causa, præpositionem EX in verbo *specto ludos* v. g. cum S sequenti iungendam, non autem cum dicimus expectare aliquem. *Verùm*, inquit, *vno modo vtrumq; scribi licet: nec timere eam ambiguitatem, quæ est multis verbis familiarissima. Cum in hac litera X etiam S posita sit & composita*. Hanc postea Orthographiam secuti sunt Scaliger pater de causis L. L. capite 34. Marius Corradus libro 2. de L. L. Guilelmus Canterus, cuius verba fusius recenset

eruditissimus Græuius in notis ad epist. 18. lib. 7. familiarium. Dausquius ait Priscianum hac in quæstione varium fuisse, quòd lib. 2. scribit præpositionem *ex* retinendam in compositis, quoties simplicia inchoantur ab C, P, Q, S, T, vt *excurro*, *expello*, *exquiro*, *exsicco*, *exsequor*; cum tamen lib. primo oppositum tradidisset, scribens pagina 558. *Meliùs ergo nos quoque X solam ponimus, quæ locum obtinet C S*; tum quia id ipse aurium sonus iudicat; tum quia consonante antecedente litera S geminari nequit: *Geminari autem*, inquit, *videtur S post consonantem, si X antecedente, quæ loco C & S fungitur, ipsa consequatur, vt exsequiæ, exsequor*. Additque posse eadem ratione scribi obsessus, absectus, quod minimè licet. At Dausquius perperam inconstantiæ Priscianum incusat. Nam in lib. 2. pag. 571. cum *exsequor* scripsisset, hanc statim parenthesim subijcit (*Sic enim placet his; qui de orthographia scripserunt, quamuis euphonia, & ratio supradicta de literis secundùm Græcos abiicit S antecedente X*) Hinc immeritò Priscianus lib. 2. pag. 571. Dausquio dicitur *se ipso consideratior*, quasi à priori sententia recesserit, quam tamen ibidem iterum inculcat, testatus se scribere *exsequor* iuxtà aliorum sententiam. Vossius scribit inani scrupulo ductum Priscianum, ne in verbo *exsequor* litera S geminaretur; nam duo SS concurrere nihil prohibet, cum scribamus *ossa*, *lassa*, *caussa*. *Cur*, inquit, *exscribo ipsi malunt, quàm excribo?* Verùm in illis vocibus SS geminantur vocali antecedente; at Priscianus negat post consonantem posse geminari. Cum *exsequor* idem sit ac *ecssequor*, quòd X exprimit C S, duo S S post C ponerentur. Idem de *exscribo* dicendum. Sanè Curtio Pichenæ in præfatione ad lib. Taciti dicitur *liber exscriptus*. Certum est ante X inuectam, Latinos C S literis vsos, quibus alteram S neutiquam addebant, quod consonantes teste Festo superiùs laudato, non geminabant. Hinc scribebant *ecsequor*, *ecsilium*, *ecscribo &c.* Quare cum X pro C S postea posuere, scripsisse videntur *exequor*, *exilium*, *excribo &c.* In vetusto, sanè fragmento legis iudiciariæ Gruteri pag. 507. legitur: *Aut in* EXILIVM *abierit*. Quæ inscriptio Ciceronis tempora præcessit, vt minùs rectè Pierius, Dausquius, alijque contendant ex vetustis lapidibus *exsilium* scribendum. At geminatis postea consonantibus, literæ X subijci etiam S cœpit, quod ex multis vetustis epigrammatis ostensum est. Ita in Cenotaphio Lucij propè finem legitur: *EXSEQVIQVE permittat*. Itaque id temporis post præpositionem EX verba simplicia ab S inchoata, eandem etiam composita retinebant. In veteri tamen saxo pagina 1115. 8. legimus: EXEQVIARVM.

Aldus Manutius eandem orthographiam ex vetustissimo Virgilij codice, qui modò in Laurentiana Medicea Bibliotheca custoditur, sæpiùs confirmat in verbis *exsaturo*, *exspecto*, *exsoluo*, *exsto*, *exsupero*. At vir doctus planè dissimulauit in eodem codice in ijsdem verbis ex præpositione *ex* compositis, modò retineri S simplicium, modò etiam omitti. Nam in lib. 12. Æneid. scribitur:

v. 20.	*Virtute exsuperas, tanto me impensiùs æquum est.*
At v. 46.	*Flectitur: exuperat magis, ægrescitque medendo.*
Lib. 5. v. 54.	*Exsequerer: strueremque suis altaria donis.*
At lib. 4. v. 396.	*Iussa tamen Diuum exequitur, classemque reuisit.*
Lib. 5. v. 29.	*Consensu medium tulit, exstructoque resedit.*

Sed

Sed lib. 4. v. 267. *Extruis? heu regni rerumque oblite mearum.*
Ita varius earundem vocum character eo in codice apparet. In alijs etiam verbis S post EX passim ibidem omittitur. Certè numquam *exsilium* scriptum legitur:

Lib. 2. v. 368. *Exiliumque pati.*
v. 780. *Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.*
Lib. 7. v. 359. *Exulib. ne datur ducenda Lauinia Teucris?*
Lib. 2. v. 542. —— *corpusque exangue sepulcro Reddidit &c.*
v. 386. *Atque hic successu exultans, animisque Corœbus.*
v. 470. *Exultat telis, & luce coruscus ahena.*
v. 154. *Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.*
Eclog. 8. v. 91. *Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit.*

Heinsius in nupera editione legit *exsilium*, *exsultat*, *exsangue*; at idem scribit *exutas* & *exuuias*, cum tamen hæc postrema verba ab *ex* & *suo* originem habeant. Hinc Cæsellius pag. 2315. ait: *Exsui habet S*; sui *enim est*, & insui &c. *inde* exsuuiæ, *vnde* exuti, *id est*, *spoliati*. Cum nuper perlustrarem Liuianam Gronouij patris editionem, quam hoc anno doctissimus Iacobus filius iterum adornatam, auctamque, edendam curauit, in libro 27. capite 2. legi: *Breuem illi lætitiam qua exsultet, effecturum*. At paullò inferiùs cap. 4. scribitur: *Lasciuientium modo piscium exultasse*. Ita vir eruditus illis in verbis post EX modò S posuit, modò omisit. Isidorus libro 1. Orig. capite 26. *Exultat*, inquit, *meliùs sine S litera, scribitur X. Nam cum ipsa X ex C & S constet, quomodò cum in ea sit S, additur altera?* Hactenus de his. Messallæ Coruini *librum de S litera* laudat Quintilianus lib. 1. cap. 7. in quo sanè probabile est hac de re fusiùs disputatum.

Iam ad alias voces Pisanorum lapidum à Boldono barbarismi incusatas, descendo. Eas inter sunt CETEROS in Cenotaphio Lucij, & CETERA in Caiana tabula, vbi priorem syllabam cum diphthongo AE scribendam V. C. censet. Verùm secùs nos docent vetustissima quæque monumenta, vel imperio Cæsarum antiquiora. Gruteri pagina 202. in lege agraria v. 8. legitur CETERORVM *locorum*. Pagina 204. v. 29. *Ita vti* CETERI, & v. 33. *in* CETERO *agro*. Pagina 206. CETERVM. Pagina 510. 3. *in eos* CETEROS. Pagina 628. *ita vtei* CETEREI In celebri marmore Narbonensi imperanti Augusto dicato: CETERAE *leges*. Itaque constanti charactere aureo Latinitatis sæculo nusquam diphthongus in priori illa syllaba legitur. Vetustos codices non appello, quòd toties exscripti, non multum fidei ijsdem habeatur. Antiquissimum tamen Virgilij volumen Mediceum non omittam, in quo vti rectè Manutio prænotatum, in eo nomine diphthongus non scribitur. Lib. 11. Æneid. v. 467.

Cetera quæ iusso, mecum manus inferat arma. Et lib. 12. v. 40.
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet Italia &c.

Eodemque semper charactere ea vox ibidem scripta legitur. Vossius ac Dausquius illud nomen ab origine diphthongum exigere censent, quod sit ex καὶ ἕτερος, Græcis & *alius*. At erudita marmora longè solidiora sunt, quàm istæ plerumque aut erroneæ, aut dubiæ de origine verborum phantasiæ, in quibus vel ipse Romanorum doctissimus Varro sæpissimè ridiculus fuit.

Præterea in Lucij lapide ponitur QVOD. ANNIS; vbi *quotannis* scalpendum fuisse idem censor existimat. At Quintilianus lib. 1. cap. 4. scribit: *Quid T litera cum D quadam cognatio? Quare minus mirum, si in vetustis vrbis nostræ & celebribus templis legantur: Alexanter & Cassantra.* In inscriptione posita Tiberio imperante pag. 228. legitur: QVODANNIS. & paullò inferiùs: QVOTANNIS. Item pag. 47. 3. QVODANNIS. Vide etiam pag. 378. 1. 571. 1. & alibi. Veteres enim *quod* pro *quot* frequenter scribebant. In oratione Claudij Imperatoris de ciuitate Gallis danda pag. 502. apud Gruterum legitur: *In* QVOD *formas statusque res publica nostra diducta sit*, pro *quot formas &c.* Angelus Politianus inter Latinæ linguæ reparatores meritò nominandus, lib. 4. epist. 9. ad Philippum Poscum plura testimonia adducit, quibus motum se dicit ad scribendum *quodannis*, non autem *quotannis*. Præter vetusta epigrammata, ait in antiquo Virgilij codice Romano, qui in interiori Palatina, hoc est, Vaticana bibliotheca seruabatur, *quodannis* semper legi. In priori ecloga:

Pocula bina nouo spumantia lacte quodannis.

Verùm in vetustissimo fragmento Gruteri pag. 506. v. 15. habetur: *De CL. vireis* QVOT. ANNIS. Idem pag. 376. 5. legitur. In codice Virgilij Mediceo non eadem vbique ortographia seruatur. Nam tum iunctim, tum separatim *quotannis* & *quot annis*, legitur. Immò semel *quod annis* scriptum fuit; quanuis Turcius Apronianus supra D literam T posuerit. Carmina indicabo. Lib. 1. Georg. v. 198.

—— *ni vis humana quotannis.*

V. Æneid. v. 59.

—— *atque hæc mea sacra quot annis &c.*

VI. v. 20. —— *tum pendere pœnas*
Cecropidæ iussi (miserum) septenna quodannis
Corpora natorum.

Pierius in Eclogam 1. Maronis ait: *In antiquis tamen omnibus exemplaribus, quotquot versare contigit,* QVOT. ANNIS, *distinctè scribitur, idque plurimùm in marmoribus & tabulis aneis.* At semel in Mediceo codice maiusculis literis QVOTANNIS iunctim legitur, quod itidem in inscriptione laudata Tiberio dicata conspicitur. Dausquius tract. 16. pag. 262. ait: *Quodannis nusquam sectim, sed iunctim; cur vsu duce non quotannis?* At fallitur. Nam in Pisana tabula sectim legitur QVOD. ANNIS; vti etiam *quot annis* in laudata Gruteri pagina 506. Varia est ea in re lapidum ortographia. Is tamen scribendi character antiquis Grammaticis minùs probabatur. Velius Longus pag. 2231. scribit *quod* esse pronomen relatiuum, *quot* verò notam numeri, & adducto Virgilij versu 121. lib. 9.

Quot prius æratæ steterant ad litora naues,

Qui enim, inquit, *per D scribunt, turbant sententiam, cum pronomen accipiunt pro aduerbio numeri, est enim*, tot *nymphæ*, quot *naues ante fuerunt*. Victorinus Marius lib. 1. artis Grammat. ait: *Quotiens numerum significamus, per T, non per D scribendum erit, vt tot, quot.* Idem docet Cassiodorus cap. 15. de diuinis lectionibus. Ita hanc regulam Grammaticis inculcantibus, vetus ille scribendi modus antiquis familiaris, antiquatus fuit, quem tamen iterum doctissimus Politianus restitutum voluit. Initio etiam cenotaphij Caij legitur: QVOD *adsunt*, pro *quot adsunt*.

Eodem

Eodem modo defenditur ortographia vocis coniunctiuæ ADQVE pro *atque* quæ in cenotaphio Lucij versu 24. legitur; vtroque enim modo pro libito id temporis, & post quatuor etiam sæcula ea coniunctio exarabatur. In Caiano lapide versu 21. legitur: *Relata* ATQVE *condita*. At perperam à V.C. notari *adque* patet ex innumeris inscriptis antiquitùs saxis. Et quidem Quintilianus lib. 1. cap. 7. ait: *Illa quoque seruata est à multis differentia, vt AD cum esset præpositio, D literam; cum autem coniunctio, T acciperet.* Itaque multorum, at non omnium illa erat ortographia. *Verùm,* addit, *hæc iam inter ipsas ineptias euanuerunt.* Itaque ineptam quæstionem vocat, quòd AD tum pro præpositione, tum pro coniunctione, maiorum exemplo, rectè scribi poterat. In vetustis inscriptionibus legimus pag. 256. 1. *securitatem ADQVE gloriam*, Pag. 281. 1. *Pio ADQVE inclito*. Pag. 284. 7. *Maximi ADQVE inuicti*. Pag. 408. *amplissimus ADQ. clarissimus*. Ibidem etiam scriptum est in versu sequenti ATQ & iterum propè finem, vt palam fiat veteres promiscuè *adque* & *atque* coniunctionem scripsisse. Ceterùm hic quoque character antiquis Grammaticis displicuit. Velius Longus pag. 2230. ait *At* cum T coniunctionem disiunctiuam facere: *Ad* per D præpositionem. Idem docet Marius Victorinus lib. 1. pag. 2458. initio, vbi tamen ait: *Nos per* sed *quàm per* set *scribamus*. Non omnes tamen veteres eam regulam admisere. Nam Comminianus apud Sosipatrum Charisium lib. 2. cap. de coniunctione pag. 203. ait: *AT coniunctionem: AD verò præpositionem scribunt;* εὐφωνότερον *tamen est, vt hæc per D scribatur, ne subsequens T litera duriorem suique similem sonum litera amplexa, dictum faciat immitius.* Diutius verò ADQVE scriptum fuisse patet ex rescriptis Imperatorum in Cod. Theodosiano; siquidem innumeris alijs omissis, *L.* 44. *de Hæreticis* scribitur: *Donatistas adque hæreticos*. Item: *ad singulas quasque insulas, adque prouincias*. Et in fine: *Adque omnia &c. ad Largitiones sacras illicò dirigantur*. Politianus lib. 4. epist. 9. *Ad* coniunctionem citra reprehensionem scribi pronuntiat, laudatque vetusti codicis Virgiliani carmen Eclog. 2.

Adque humiles habitare casas, & figere ceruos.

Pierius initio lib. 4. Aeneid. pagina 54. notat se in vetusto codice legisse: *Ad regina graui;* additque: *Non in codicibus tantùm antiquis, verùm etiam in veterum monumentis obseruatum sæpiùs AD & AT siue per T, siue per D scribantur, idem significare, quamuis iuniores Grammatici præpositionem à coniunctiua præpositione distinxerint.* In sæpiùs appellato Virgilij codice Mediceo legitur ATQVE. In 4. Georg. V. 342.

Atque Ephyra, atque Opis & Asia Deiopeia.

In vulgatis *atque Asia* scribitur. At Pierius ex antiquis codicibus reponit: *& Asia*. In primo quidem Aeneid. V. 415. scriptum fuerat:

Ad Venus obscuro gradientes aere sæpsit. Item lib. VI. ver. 626.

Mœnia conspicio, adque aduerso fornice portas.

Verùm ibidem supra D in illa particula coniunctiua posita apparet litera T, minùs necessaria vtrobique correctione. Num exscriptor vetustum idiographum eo in charactere imitatus fuerit, vel sui sæculi modum scribendi, incertum pono. Eam fortè literam mutabant, prout sequentis syllabæ sonus dulciùs sonare videbatur.

§. II.

§. II.

Rectè in Caiano lapide legi PRAERVNT. Item IMPERI. Similes genitiui casus non solùm apud Poetas, verùm etiam in soluta oratione per vnam I elatos, contra Priscianum & alios ex vetustis inscriptionibus demonstratur. Veteres ibidem non semper I longam scripsere contra Vossium.

IDem censor bis peccatum esse putat in verbo *praerunt*. Nam in Lucij tabula scalptum scribit PRERVNT, & in Caiana PRAERVNT, hic altera litera, ibi verò diphthongo Æ omissa. At quod diphthongum attinet, dubio procul falsus est. Nam in cenotaphio Lucij v. 17. legitur iuri dicendo ..... VNT. prioribus literis verbi *praerunt*, perforato ibidem marmore, omninò deletis. Pichena reposuit PRAESVNT; sed ex periodi constructione, ac ex Caiano lapide futuro tempore PRAERVNT legendum constat; etenim bis ibidem ijs characteribus exaratur, litera posteriori E elisa. Id per crasin non semel apud antiquos scriptum comperimus. Horatius lib. 1. Sat. 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi dero.

Silius lib. 6. ait: *nec cernere derat*. In vetusto codice Virgilij Mediceo lib. 7. v. 262.

Diuitis vber agri, Troiaue opulentia DERIT.

In vulgatis tamen habetur *deerit*; immò in ipso codice laudato aliena manu altera E litera superiùs addita conspicitur, superflua tamen correctione, quæ etiam visitur ad v. 233. Georg. 2. cum tamen ibi legatur:

Si derunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius vber erit.

Pierius in notis ibidem ait in antiquis codicibus legi: DERVNT, *facta synæresi ex duobus E E in vnum*. At ratione metri id poetis licuerit. Exstat vetusta inscriptio libera adhuc Romana Republica sculpta Gruteri pag. 506. v. 31. in qua legitur: *Ioure dicendo* PRAESSE *solent*: cui in Caiana similiter: *Iure dicundo* PRAERVNT. Neque hæc prolixiorem apologiam poscunt.

Optimè etiam v. 8. Caianæ tabulæ legitur IMPERI *Romani*; at perperam ille genitiuus per vnam I terminatus, barbarismi arguitur. Equidem Grammatici communi consensu docuere neutra secundæ declinationis, quorum casus rectus ante *vm* habet I, in patrio casu per duplex II efferenda. Ita Velius Longus de Orthographia pag. 2221. Q. Terentius Scaurus pag. 2257. Cæsellius in excerptis à Cassiodoro pag. 2317. Charisius lib. 1. inst. Gram. pagina 60. eisque recentior Priscianus lib. 7. Diuus etiam Augustinus in arte Grammatica ait: *In genitiuo per duo II scribuntur, vt hoc ingenium, huius ingenij; sic imperium imperij*. Hinc Probus lib. 1. vnam I scribentibus *vitium barbarismi* opponit pag. 1396. At Publius Consentius in lib. de nomine & verbo, cum idem tradidisset, ait: *Quamuis à plerisque iam per vnam I efferatur iste genitiuus, vt est promissa Lauini: pauperis & tuguri: nec cura peculi*. Priscianus etiam laudato loco scribit: *Frequenter tamen inuenimus veteres in huiusmo-*

iusmodi genitiuis, id est, geminantibus I, subtrahere ex eis alteram. Additque post plura Virgilij testimonia: *Hoc tamen faciunt metri causa.* Id olim Romanorum vetustissimus præmonuerat Lucilius scribens apud Sosipatrum Charisium lib. 1. cit.

— seruandi numeri, & versus faciendi,
Nos Cæli, Numeri numerum & seruemu' modumque.

Nempè pro *Cælij* & *Numerij*. Ceterùm Plinius lib. 5. dubij sermonis, teste eodem Charisio, dicit *esse quidem rationem per duo II scribendi, sed multa iam consuetudine superari.* Pierius verò eruditè in lib. 1. Aeneid. ad v. 251.

Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesque locauit,

scribit: *Sed enim quòd Priscianus poetarum tantùm innititur exemplis, multa veterum inscriptionum exempla commemorare possem, quibus appareat Oratores etiam eandem scriptionis formam secutos esse.* Vnicam tantùm laudat inscriptionem Flaui Sabini, quem Vespasiani fratrem putat. Equidem in Lucij tabula legitur *FIli auguris*; & in Caiana GAI ET LVCI *statua ponantur.* In fragmentis legum ante tempora Ciceronis pag. 509. apud Gruterum: De CONSILI *maioris partis sententia.* Pag. 515. *Agri*, AEDIFICI, *loci*. Quæ iterum habes pagina 206. 2. Aeuo autem Augusteo in Ancyranis tabulis legitur pag. 231. CONGIARI. Auri CORONARI. In inscriptione à S. P. Q. R. dicata Augusto A. V. 725. *Diui IVLI F.* quæ repetitur in alijs epigrammatis pag. 226. 5. 235. 7. 8. 10. Item pag. 228. 8. *Natali* TIBERI *Caes.* Passim verò præfecti AERARI leguntur pag. 26. 2. 214. 396. 408. & alibi. In oratione Claudij Imoeratoris: *Prolati* IMPERI *vltra Oceanum.* Hinc vana apparet censura Sosipatri scribentis pag. 54. *Quare magis denotati sunt, qui maluerunt per vnum I* imperi, & ingeni *dicere, quàm declinare secundùm regulam* imperij & ingenij *geminata I litera.* Nam altera I omittitur in Pisano decreto, ac oratione Romani Principis, quem *pertinaciter liberalibus studijs deditum* describit Suetonius cap. 40. & 41. vbi etiam narrat eundem adhuc priuatum librum de tribus literis scripsisse. Vossius lib. 1. de Arte Gram. initio cap. 29. notat duo I olim Latinis in vsu fuisse, breuiorem, vt PIVS: longiorem, vt PISO; *Longiusculo*, inquit, *vsi cum I sonaret EI, vel pro duobus II poneretur.* Idem tradit Dausquius sect. 2. pag. 93. Hoc tamen pro libito vsurpatum patet ex tabulis Ancyranis in quibus cum I longiori leguntur verba *consulIbus, omnIum, curIam, municipIa.* Immò & duo longiora elementa II iuncta: *stipendIIs, manibIIs, colonIIs, municipIIs.* Et in Lucij cenotaphio scalptum est *FIli* priori I longa, breuiori verò vbi pro duobus II genitiuum terminantibus, posita est. In Caiano verò *imperi*, *Gai*, *Luci*, breuioribus I terminantur, cum tamen pleraque alia verba longiori I ibidem incisa legantur. Item Gruteri pagina 208. legitur: *AedificIs Aeli Donati*, in priori voce I longiore, in sequenti breuiore apparente, vt planè constet eam regulam pro libito vsurpatam fuisse. Fateor tamen I longiorem sæpè positam, vbi pro duabus II. genitiui substituebatur, vt videmus in inscriptionibus pagina 235. 7. 8. 10. 234. 6. Pag. 26. 9. *Dies sacrificij.* Sed ne vbique id seruatum dicam laudata Pisanarum tabularum orthographia vetat. In codice etiam Mediceo Virgilij, qui maioribus characteribus descriptus fuit, nusquam I longiores visuntur, sed æqualis cum ceteris figuræ. Sed post quadringentos annos id fortè librarijs ignoratum, vel certè in codicibus neglectum, quod tamen in lapidum inscriptionibus plerumque seruabatur.

CA-

CAPVT III.

Optimè in Caiano lapide scalptum: Vltra *FINIS EXTREMAS. Accusatiuos tertiæ declinationis in EIS, in ES, & IS Latinis antiquitùs terminatos, ex columna Duiliana alijsque inscriptionibus ante Cæsarum imperium scalptis, ostenditur. Eosdem casus, Augusto imperante, non per* eis, *sed per ES & IS scriptos. Lapidum ac nummorum inscriptiones recitantur. Id ipsum ex vetustissimo omnium Virgilij codice MEDICEO, alijsque à Pierio Valeriano, ipsoque idiographo Virgilij à Valerio Probo laudatis, demonstratur. Ciceronem, Sallustium, ac Liuium eosdem accusatiuos per IS extulisse ex Mss. MEDICEIS. Idem apud Gellium ac Pandectas Florentinas obseruatum. Pomponius Secundus, Cornelius Fronto, ac Terentianus Maurus eam quarti casus pluralium tertiæ declinationis terminationem non admittentes, refelluntur. Accusatiui ijdem ætate Sosipatri Charisij in IS terminari desierant. Plurium Grammaticorum canon de accusatiuis in* is *exeuntibus, à Plinio ac Probo reiectus. Prisciani de ijsdem regulas deficere. Comparatiua nomina genitiuum multitudinis non in IVM, sed in VM, accusatiuos verò in IS mittere ex Iulij Modesti Augusteæ ætatis scriptoris sententia. Euphoniæ in his rationem habendam Publius Consentius tradidit. Finis feminino etiam genere à Romanis scriptoribus elata. Plura ad hoc probandum è Virgilij codice Mediceo carmina recitantur. Comminianus in Virgilij carmine solœcismum perperam notat.* Finis certa *apud Lucretium sæpius legitur. Finis in codicibus MSS. Liuij feminini generis.*

ILlustrissimus scriptor quibusdam qui hodiernam tantùm Grammaticam callent iure reprehendere visus est ea Caiani lapidis verba: VLTRA FINIS EXTREMAS, *vbi fines extremos* dicendum fuisse contendit. Non possum non mirari virum eruditum, qui eo in volumine de veterum Latinitate prolixiùs disputat, ac antiquos lapides inscriptos, passim laudat, vetustum loquendi modum ab omnibus Grammaticis inculcatum, ac in saxis frequenter occurrentem, ignorasse. Etenim antiqui Romani tum florente Republica, tum Augusto imperante, accusatiuos plurales nominum tertiæ declinationis, quorum genitiuus multitudinis in IVM desinebat, sæpiùs per IS terminabant. Hinc inter recentes Grammaticos non ignobilis Despauterius lib. 2. de nominibus tertiæ declinationis scribit:

Quum genitiuus ium *dat, quartus in IS quoque fiet.*

Ibidem verò aduertit veteres eos accusatiuos per diphthongum *eis* extulisse, qua de re plura mihi dicenda sunt. In primis certum est Romanos A.V.494. cos-

eosdem accusatiuos promiscuè per *es*, *eis*, & *is* terminasse. Nam in columna Duilij, in qua omnium quotquot supersunt, vetustissima inscriptio Romæ legitur, hæc habentur: CLASESQVE NAVALES PRIMOS ORNAVET. Et post: CLASEIS POENICAS: & COPIAS CARTACINENSIS PRAESENTE &c. Præter triplicem illam quarti casus pluralis terminationem, ex voce *clases* patet id temporis consonantes nondum fuisse geminatas. Eandem verò orthographiam per plura sæcula retentam ex alijs inscriptionibus, ac vetustis codicibus ostendo. Pag. 501. exstat decretum de immunitate Thermensibus Pisidiæ concessa, in quo legimus: *Intra suos FINEIS*, & *per eorum FINEIS*; ibi tamen etiam scribitur: *Inter CEIVES Romanos*. Item Pag. 205. v. 18. *Quei ager VLTRA FINIS populorum leiberorum Vticensium &c.* Pag. 506. v. 15. *OMNIS in taboleis publicis scriptos in perpetuo habeto*. Et hæc Senatus consulta ante Varronis ac Ciceronis ætatem condita sunt. Varro quidem eos accusatiuos per *eis* lubentiùs terminandos tradidit, hisce tantùm decem exceptis, *falces*, *merces*, *axes*, *lintres*, *ventres*, *stirpes*, *vrbes*, *corbes*, *vectes*, *neptes*, quæ nomina in accusatiuo per *eis* terminari posse negauit. At Plinius apud Charisium lib. 1. pag. 104. V. *Fonteis* hancce Varronis regulam *ridiculam* appellat. Interim Scaliger corrigendus venit, qui libro 4. L. L. ita Varronis verba recitat: *Qui mortaleis, atque vrbeis, belluasque omneis iuuat*; siquidem Varro negabat *vrbeis* dici posse. Rectè Vossius lib. 2. de Gram. cap. 4. notat in diphthongo *ei* literam E debilem sonum habuisse, ac vocalem I magis exprimi solitam, ita vt postea E marcescente, I sola retenta fuerit. Id euidenter patet ex innumeris vocibus, in quibus pro diphthongo *ei* sola I longa postea scripta apparet. Plauti *Capteiuei*, *captiui* euasere: *Eidus idus: Galleis*, *Sabineis*, *Etrusceis*, ac similia in fastis Capitolinis scripta nomina, *Gallis*, *Sabinis*, *Etruscis*, posterior ætas scripsit. Ita accusatiui tertiæ declinationis Cicerone florente, ac dein Augusto imperante, per *es* & *is* terminabantur. De priori terminatione constat, quæ postea sola in vsu remansit; de altera verò in IS plura dicenda sunt, quòd paullatim omissam, hac ætate eruditis quibusdam viris ignoratam viri clarissimi censura ostendit. Vetustas inscriptiones præmittam, de quibus dubitare nemo possit, quòd in illas librariorum inscitia grassari non potuit. In Gruteriano thesauro pag. 328. 1. in S. C. de ludis sæcularibus, quos Augustus edidit, legitur: LVDOS SAECVLARIS; pro *sæculares*. In tabula Ancyrana: *Annum quintum & decimum AGENTIS CONSVLIS designauit*: pro *agentes consules*. Huius inscriptionis exemplar ipse Augustus propria manu exarauit. Extant etiam plurima numismata Augusti cum epigraphe: OB CIVIS SERVATOS. Alias incerti temporis inscriptiones subijcio. Iaderæ, quæ Dalmatiæ munitissima metropolis est, ex pag. 84. 6.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVG
PARENS. COLONIAE. MVRVM
ET. TVRRIS. DEDIT
T. IVLIVS. OPTATVS. TVRRIS. VETVSTATE
CONSVMPTAS. INPENSA. SVA. RESTITVIT

Pag. 198. 6.

SEX. ATILIVS. M. F. SERRANVS
PRO. COS. EX. S. C
INTER. ATESTINOS. ET. VEICENTINOS
FINIS. TERMINOSQVE. STATVI
IVSSIT

Sex. Atilius Serranus M. Atilij Serrani Prætoris A. V. 580. ex Liuij libro 41. filius, consul A. V. 618. post consulatum prorogato in Transpadana Italia imperio, lites de termino agri inter Patauinos & Atestinos composuit. Alteram postea controuersiam de limitibus agrorum inter eosdem Atestinos ac Patauinos enatam, L. Cæcilius Metellus anno V. C. 638. Senatu iubente diremit. Id nuper ostendit eruditissimus Comes & Eques Sertorius Orsatus, libro primo Hist. Patauinæ part. 1. pag. 31. cuius docti voluminis editionem Auctoris mors statim secuta, graue vulnus intulit Romanæ antiquitati tot editis ab eodem voluminibus illustratæ. Porrò in sylua montis Vendæ hocce epigramma Orsatus exscripsit.

L. CAECILIVS. Q. F. PR
OCOS.... TERMINOS
FINISQVE. EX. SENATI
CONSVLTO. STATVE. IVSIT
INTER. ATESTINOS
PATAVINOSQVE

L. Cæcilius Metellus, vulgò Diadematus, Q. Metelli Macedonici filius, vti ostendi differt. 1. cap. 5. consulatum gessit A. V. 637. ac Italiam prouinciam sortitus, altero anno regionem Transpadanam pro consule obtinuit, quod ex recitato decreto de finibus regundis apparet. Porrò in vtraque vetustissima inscriptione FINIS accusatiuo plurali scalptum legitur. Eiusdem etiam casus similis terminatio in inscriptis post Augusti ac priorum Cæsarum imperium lapidibus sæpiùs in thesauro Gruteriano occurrit. In epitaphio pagina 607. legitur:

Viximus; hic OMNIS exitus vnus habet.
Pag. 950. 10. *Adfectus OMNIS possidet iste lapis.*
Pag. 1123. *ARDENTIS oculorum orbes, vmerosque NITENTIS.*

Immò euerso Romano imperio, ac Gotthorum barbarie verba Latina penitùs opprimente, hocce epigramma scalptum est, ex pag. 168. 9.

DN. ATALARICVS. REX
GLORIOSISSIMVS. HAS
SEDIS. SPECTACVLI. ANNO

RE-

REGNI . SVI . TERTIO . FIERI
FELICITER . PRECEPIT

Nulla in illis vocabulis mutatio fieri potuit, secùs ac in antiquorum scriptorum codicibus subinde contigit, quorum tamen nonnulli meliori fato, neutiquam supinæ exscribentium inscitiæ obnoxij, familiarem vetustis Latinis characterem feliciter retinuerunt. Hos inter principe loco mihi recensendus venit Virgilij codex Mediceus, de cuius vetustate plura mihi superiùs narrata sunt. In hoc autem volumine memorati accusatiui tertiæ declinationis in omnibus paginis tum per *es* tum per *is* maiori Romana litera terminati, leguntur. Nicolaus Heinsius elegantissimus Musarum amasius, in nupera Virgilij editione eiusdem codicis orthographiam locupletissimè expressit, quamuis, vt verum fateat, frequenter eosdem accusatiuos secùs ac in laudato MS. leguntur, extulerit, quod tamen Amanuensis incuriæ deputandum censeo. In lib. 11. v. 324.

Sin alios FINIS aliamque capessere gentem
Est animus, possuntque solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore NAVIS,
Seu plurEs complere valent.

Heinsius *pluris* scribit, secùs ac in MS. legitur. Ibidem v. 360.

Quid miseros toties in aperta pericula ciuEs
Proicis, ò Latio caput horum & causa malorum?
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Heinsius aliter ac MS. *ciuis* reposuit. Item lib. 1. Aeneid. v. 184.

— trIs litore ceruos
Prospicit errantIs: hos tota armenta secuntur
A tergo, & longum per vallIS pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerIsque sagittas
Corripuit. Item lib. 7. v. 164.
Aut acrIs tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.
Cum prauectus equo longaui regis ad aurIs
Nuntius ingentIs ignota in veste reportat
Aduenisse viros &c.

Pierius Valerianus in vetustissimis alijs Virgilij codicibus huiusmodi accusatiuos in IS desinentes sæpissimè laudat. In lib. 2. v. 66. *crimine ab vno disce omnes*, ait: *Pleraque omnia veneranda vetustatis exemplaria, qua in manus nostras deuenere, vno exemplo legunt: DISCE OMNIS*; quam Donati etiam lectionem esse testatur. Idem 2. Georg. ad v. 196. cum dixisset in vulgatis legi *vrentes culta capellas*, ait: *In antiquis omnibus codicibus manu scriptis, quos versare contigerit, scriptum obseruaui:*

Aut ouium fetus, aut vrentIs culta capellas.

Hæc passim eo in Scriptore occurrunt, qui etiam plura notat de hisce accusatiuis in IS elatis L. 5. ad v. 406. *Ante omnes stupet &c.* cum dixisset: *In antiquis OMNIS*, non sine indignatione disputationem claudens, ait: *Qua quidem scribendi ratio quotidie nunc corrumpitur, neque codex iam vllus extat, quem non Librarij arbitrio suo totum audeant contaminare.* Qui tamen vir eruditissimus vetustum characterem seruans in epistola nuncupatoria ad Iulium

Cardinalem Mediceum scribit: *Ita vt apud omnis nostrarum literarum affectatores non parua suborta sit hæsitatio*. Lege eundem in notis lib. 2. Aen. v. 490. vbi iterum de ijsdem accusatiuis in IS disserit. Ceterùm cum Grammaticæ præceptores eos accusatiuos non vno modo terminandos censerent, Virgilij scripta iuxta propriam opinionem, omissa idiographi lectione, commutarunt. Etenim in 6. Aen. ver. 719. ita in Mediceo codice legitur:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentIs.

At Diomedes lib. 2. pag. 442. §. *de Hirmo* scribit *liquentEIs*, quam lectionem Erythræus, alijque maluerunt. Farnabius verò cum Lacerda & pluribus *liquentes* scribit. Lib. 3. versum 71. legit Heinsius:

Deducunt socij nauIs & litora complent.

Erythræus, Farnabius, alijque *naues* reddunt. At Valerius Probus libro 1. Gram. Instit. pag. 1429. *Deducunt socij naueis*. Erythræus satis frequenter eos casus per diphthongum Græcam *ei* reddit. Verùm Pierius in lib. 1. Aen. ad v. 111. ait: *Syrteis per ei vt pleraque alia scriptitant, quod in codicibus antiquis inuentu rarissimum*. Sanè in Mediceo nusquam apparet. Priscianus qui Iustiniano imperante, Constantinopoli Grammaticam professus est, lib. 7. pag. 775. plura Virgilij loca laudat, in quibus accusatiui plurales tertiæ declinationis semper in IS, nunquam in EIS desinunt, quam sanè diphthongum non fuisse characterem Augusteæ ætatis inscripta monumenta declarant. Sed hac de re proximè sermo redibit. Antequam ad alios scriptores transeam, vulgaris quædam Gellij de eodem Virgilij charactere narratio hic repetenda est. Is libro 13. cap. 19. scribit: *Interrogatus est Probus Valerius (quod ex familiari eius quondam comperi)* hasne Vrbis, *an* has vrbes, *&* hanc turrem, *an* hanc turrim *dici oporteret*. Tum Probum respondisse aures interrogandas. Cum verò ille rursus peteret quonam modo aurem interrogaret, Probum statim reposuisse: *Quo suam Virgilius percunctatus est, qui diuersis in locis VRBES & VRBIS dixit, arbitrio consilioque vsus auris. Nam in primo Georgicon, quem ego, inquit, librum manu ipsius correctum legi*, Vrbis *per I literam scripsit. Verba è versibus eius hac sunt:*

— Vrbisne inuisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam.

Verte enim & muta, vt vrbes *dicas, insubidius nescio quid facies & pinguius. Contra in III. Aeneidos* Vrbes *dixit per E literam:*

Centum vrbes habitant magnas. v. 106.

Hæc iam muta, vt vrbis *dicas; nimis exilis vox erit & exsanguis. Tanta quippè iunctura est in consonantia vocum proximarum*. Hæc Probus. Ex his non leue auctoritatis pondus adijcitur codici vetustissimo Mediceo, in quo similiter 1. Georg. v. 25. *Vrbisne inuisere* legitur, & in altero ex 3. Aen. *Centum vrbes habitant*. Miror V. C. Heinsium omisso charactere Probi ac ipsius etiam Medicei codicis, quem in illis accusatiuis efferendis sequi se in præfatione prænotauerat, scribere maluisse: *Centum vrbIs habitant*. In eodem Mediceo codice *Finis* sæpè plurali accusatiuo effertur, vti in Pisana tabula scalptum est; in alijs etiam versibus eorundem librorum *fines* legimus.

Lib. 1. v. 564. *Moliri, & latè finIs custode tueri.*
Lib. 8. v. 159. *Protinus Arcadiæ gelidos inuisere finIs.*
Lib. 11. v. 317. *Longus in occasum, finIs super atque Sicanos.*
Ibid. v. 324. *Sin alios finIs aliamque capessere gentem.*

Lib. 1.

Lib.1.v.570. *Siue Erycis finEs regemque optatis Acesten.*
Lib.7.v.149. *Orta dies; vrbem, & finEs, & litora gentis Explorant.*
v.334. —— *Italosque obsidere finEs.*

Heinsius in duobus postremis carminibus *finis* edidit. Gellius laudatus ait se eiusdem accusatiui per *es* & *is* efferendi diuersitatem alio in loco apud Virgilium obseruasse, nempè lib. 10. v. 350. vbi dicit:

Tres quoque Threicios Boreæ de gente suprema,
Et tris, quos Idas pater & patria Ismara mittit.

Verùm in MSS. Mediceo vtroque loco TRIS legitur, vti etiam Heinsius scripsit. Ipse quoque Gellius sæpiùs per IS eosdem accusatiuos terminauit, vt paullò inferiùs ostendam. Hactenus de Virgilio, quem reapse ita scripsisse colligimus ex laudati Probi verbis; siquidem testatur id se legisse in libro 1. Georgicorum quem *manu ipsius Virgilii correctum* viderat.

Poetarum principi Oratorum atque Historicorum principes adiungo Ciceronem ac Liuium. Equidem dolendum est viros eruditos, qui subinde vtriusque volumina edidere, plerosque accusatiuos, qui in manu exaratis codicibus per IS scripti legebantur, modò per *es*, modò per *eis* cum diphthongo Græcorum extulisse. Doctissimus Petrus Victorius in editione Florentina A. 1571. veterem characterem ex antiquissimis codicibus in epistolis ad Atticum summa fide reposuit. Ita lib. 1. epist. 15. legimus: *Auris nactus tuas*. Libro 2. epist. 12. *Ad tris tabernas*. Lib. 5. epist. 9. *per omnis nostros*. Libro verò 7. epist. 3. plures eo modo desinentes accusatiuos addensat: *Omnis damnatos, omnis ignominia affectos, omnis damnatione ignominiaque dignos &c. tribunos valentis, addito C. Cassio; omnis qui are alieno premantur, quos pluris esse intelligo, quàm putaram*. Hanc ego lectionem constanter seruatam in sex codicibus Mediceis adnotaui. Similiter terminatos casus apud Ciceronem alijs in locis vide apud Priscianum lib. 7. pag. 777. qui etiam superiùs pagina 769 duo alia eiusdem loca exhibet, in quibus scribit: *Dies continuos compluris*, & *compluris armatos*, quæ postrema verba appellat ex oratione pro Cæcina, vbi in editis *complures* legimus. In Liuij quoque libris plerumque accusatiuos casus, de quibus loquimur, per *eis* scriptos ab editoribus videmus, nempè *absenteis*, *solemneis*, *hosteis*, *pugnanteis &c.* cum tamen in vetustis codicibns per IS elatos, legamus. Ne tamen hic paginas prolixiori testimoniorum recitatione impleam, ex libro 31. in quo de bello Macedonico scribit, quædam tantùm subnotabo. In duobus MSS. Mediceis initio statim legi: *Perscripturum res omnis Romanas*. Plerique tamen ad quos etiam Gronouius pater accessit, *omneis* edidere. Ibidemque cap. 17. *Non modò adeuntis aditu arcebant*. Glareanus *adeunteis*, Gronouius *adeuntes* scripsere. In eodem cap. 17. legimus Abydenos inclusisse *matronas omnis in templo Dianæ*, at pretiosas vestes *in nauis Rhodiam Gizicenamque*; vbi legendum *Cyzicenamque*; tum delectos qui rebus desperatis, tectis publicis priuatisque *ignis subiicerent*. In editis *omnes* & *naues* & *ignes* habemus. In capite 18. *Apolloniam terrestris copias, naualis Corcyram in hyberna deduxisse*. In cap. 19. *Ipse in nauis imponendos curauit*. In cap. 21. *Et obire ad omnis hostium subitos conatus posset*. In cap. 26. Philocles Philippi regis præfectus dicitur *ad depopulandos Atheniensium FINIS* profectus; vbi etiam legimus; *hostis effusos*. In cap. 32. Romanorum legatus ait in oratione ad Aetolos, Siciliæ ciuitates *stipendiarias nobis ac vectigalis esse*. In cap. 33. de Philippo rege

rege dicitur: *Naualis copias Demetriadem in Thessalia contrahebat*. Item: *Ipse terrestris copias comparabat*. In quibusdam editis *terrestreis* habetur. Rursus ibidem: *in montis propinquos refugientibus barbaris*. In capite 37. *Pars obuios habuerunt hostis*. In cap.38. *Itaque secundùm duas aduersas equestris pugnas*. In impressis *equestreis* olim editum. In capite 39. *Pulsatio scutorum parumper succedentis Romanos tenuit. Deinde iis quoque spretis, partim testudine facta, per aduersos vadunt hostis*. Denique in capite 43. *Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes se in FINIS, adeptus &c.* Ex hisce, vt innumera alia omittam, patet Liuium etiam per *is* accusatiuos tertiæ declinationis, quorum genitiuus pluralis in *ium* desinit, extulisse, quos cum viri docti legissent, haud bona fide per *eis* ediderunt. Sallustium etiam per *is* eos casus scripsisse vel initio Catilinariæ historiæ intelligitur, quam hisce exorditur: *Omnis homines &c.* quam lectionem in duodecim MSS. Mediceis fideliter expressam vidi. Eodem charactere eadem verba recitarunt vetusti Grammatici Charisius lib. 1. pag. 122. Priscianus lib. 7. laudato, alijque. Idem verò Charisius, vti obseruauit Pierius lib 2. Æneid. ad v. 311. hæc Sallustij verba refert: *Non tu scis, si quas ædis ignis cepit acriter, haud facile sunt defensu, quin & comburantur proxuma*. Plautus Latini sermonis elegantissimus magister, in editione Boxhornij, eodem modo eos casus effert. In Milite II. 4. vers. 5. *Habet auris*. In Casina II. 5. v. 34. *Coniiciam sortis in sitellam*. In Aulularia IV. 8. initio: *Aureos montis colunt*. Similia apud eundem passim occurrunt. Hinc certum fit aureo Latinitatis sæculo eam dicendi formam in vsu fuisse, quæ etiam argenteo sæculo, & æneo quoque continuatam notaui. Vnum argentei sæculi scriptorem Tacitum appellabo. Exstat in Medicea Bibliotheca eiusdem volumen, quod vnum in Germania repertum, ac Leoni X. oblatum, Philippus Beroaldus in publicum emisit. Is codex annales de imperio Tiberij Cæsaris complectitur, ac sæpiùs eosdem accusatiuos tertiæ declinationis per *is* scriptos exhibet, quo modo ex eodem codice illos edidit Curtius Pichena vir eruditus ac Magno Etruriæ Duci à secretis. Ex libro primo quædam tantùm loca indicabo. In cap. 3. legitur: *Omnisque per exercitus ostentatur*. In cap. 4. *imminentis dominos*. In cap. 20. *retinentis centuriones*. In cap. 36. *aduersùm abscedentis legiones*. In cap. 40. *contra rebellis auxilium*. In cap. 44. *Ob imminentis Suebos*: pro *Sueuos*. Alia testimonia omitto, admonens tamen Pichenam semel & iterum characterem codicis in hoc priori libro mutasse. In cap. 60. MS. habet: *Bructeros sua vrentis*. At Pichena scripsit *vrenteis*. Rursùs cap. 77. MS. *Ne egredientes in publicum, equites Romani cingerent*. Pichena non per *es*, sed per *is* scripsit *egredientis*. Eruditi A. Gellium, seu vti alij malunt, Agellium, æneæ ætatis scriptorem nuncupant. Is autem lib. 18. edit. Henrici Stephani cap. 10. ait: *Sed alios quoque itidem errantis audiui*. Lib. 19. cap. 5. *Is nos aquam multam ex diluta niue bibentis coercebat*. Cap. 10. *Quos loquentis id audias*. Cap. 11. *In pluris versiculos licentiùs liberiùsque*. Cap. 12. *omnis vniuersos, & terras cultioris* dicit. Hæc ex plurimis, quæ passim ibidem occurrunt, laudasse sufficiat. Denique in Pandectis MSS. quæ in Gaza Magni Ducis Etruriæ diligentiori custodia seruantur, non semel accusatiuus pluralis eorundem nominum tertiæ declinationis in IS effertur. Lib. 8. tit. 1. L. 8. de seruit. legitur: *licèt per partis adquiri non poterit*. Lib. 10. tit. 2. L. 20.

Inde-

Indemnis igitur coheredes suos præstare cauebit. Lib. 10. tit. 3. L. 1. *quod socio actio magis ad personalis inuicem præstationes pertinet*. Lib. 12. tit. 2. L. 28. *ceterosque similis*. Lib. 39. tit. 4. L. 16. *ne decipiat profiteri volentis*. Ceterùm cum hæc duo volumina à victrici Pisanorum classe Pisas delata fuissent, ac in minus eruditi I. C. manus incidissent, hic literæ maiusculæ I in syllaba penultima tria puncta ad latus addidit, vt E litera designaretur. Insulsam tamen correctionem alienum atramentum manusque recentior ostendunt, vti Laurentius Theodorus Gronouius Io. Friderici F. adnotauit. Profectò Taurellus Pandectas ad aureum hocce authographum emendans, spuria correctione reiecta, eosdem accusatiuos per IS extulit.

Hinc factum est, vt vetusti Latinæ linguæ præceptores, cum eandem ad quasdam regulas contraherent, accusatiuos plurales tertiæ declinationis in *is* vel *es* desinere pronuntiarint. Neque enim eam terminationem ipsi primùm commenti sunt, sed quòd eandem passim obseruabant in Cicerone, Sallustio, Virgilio, Liuio, alijsq; aurei Latinitatis sæculi scriptoribus, ad quorum phrasem ac characterem tanquam ad obrussam puritatis & elegantiæ Latinæ posterorum orationem exigerent. Horum testis locupletissimus venit Priscianus, qui tot scriptores aureæ ætatis passim appellat, ac plurima Sallustij, ac pleraque Ciceronis, & aliorum quæ interciderunt, volumina subinde allegat. Is ergo lib. 7. pag. 777. scribit: *Nominum*, seu vt alij legunt, *omnium quæ tam nominatiuum, quàm genitiuum similem habent, eorum accusatiuus verò in ES, frequenter in IS solet terminari, vt hic & hac omnis, huius omnis, hos & has omnIs*. At si in Cicerone ac Virgilio ijdem accusatiui semper in *es*, vt in editis eorundem libris modò legitur, exissent, qua fide testatus fuisset Grammaticorum diligentissimus *raro in es*, *frequenter in IS* solere terminari? Ea autem quæ multa statim laudat, Virgilij testimonia, passim in *es* desinentia in editis libris legimus. Cum veteres per *eis* frequentiùs hosce casus terminarent, Augusti ætate pro diphthongo *ei* longa I litera poni cœpit. P. Nigidius Figulus Ciceronis amicus in lib. de nat. & ordine literarum apud Gellium lib. 19. cap. 14. scribit: *Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui OV ex O & Υ scripserunt, quantæ qui* ei *ex E & I; illud enim inopia fecerunt: hoc nulla re subacti*. Cuius rationem reddit Quintilianus lib. 1. cap. 7. *quia I tam longa quàm breuis naturam habet*. At Augusto imperante pro *ei* diphthongo longam I positam tabulæ Ancyranæ aliaque laudata saxa ostendunt, in quibus nusquam illa diphthongus scribitur in accusatiuis casibus, sed legimus *sæcularis*, *agentis*, *finis*; vti & in eiusdem vulgari numismate: OB CIVIS SERVATOS. Quæ cum ijsdem characteribus, quibus primùm inscripta fuerant, ad nostram vsque ætatem peruenerint, longè maiori fide digna censentur, quàm codices manu exarati, tot exscribentium, vt sæpiùs dixi, erroribus obnoxij. Non defuere tamen viri docti, qui eos casus non per *is* sed per *eis* terminandos putarunt. De Pomponio Secundo poeta scribit Plinius apud Charisium lib. 3. pag. 111. V. Monteis: *Propter homonymum nominatiui, accusatiuo casu* omnis *non putat dici, sed omneis*. Idem docuit Cornelius Fronto in lib. de differ. vocum pag. 2201. V. *Treis*. In hac quoque opinione fuit Terentianus Maurus cap. de syllabis pag. 1393. scribens:

Eitur in siluam, necesse est E & I connectere,
Principali namque verbo nascitur, quod est EO.

Sic,

Sic oueis, plureis, omneis, *scribimus pluraliter,*
Non enim nunc addis E, sed permanet, sicut fuit;
Lector & non singularem nominatiuum sciet.

Itaque *omnis* v.g. accusatiuo plurali scribere recusabant, quòd eodem modo nominatiuo singulari efferebatur. At inanem scrupulum passos constat ex nominibus quartæ declinationis, quorum rectus, ac genitiuus, tum etiam nominatiuus & accusatiuus plurales in VS vniformiter exeunt, nempè *manus, fluctus, sumptus &c.* Sanè ex illis Terentiani: *Non nunc addis E*, infertur ea ætate eos accusatiuos plurales per IS elatos, *ouis, pluris, omnis*, queis tamen mauult E ante I inseri, quo lector statim videat non esse nominatiuos singulares. Quòd verò addit: *sed permanet sicut fuit*, vel intelligit antiquum characterem, cum *fineis, ciueis, omneis* scribebant; vel certè modum pronunciandi; etenim quamuis postrema ætate Romanæ Reip. diphthongus *ei* ponebatur, ea vt simplex I longa sonabat, quod satis colligitur ex Ciceronis epist. 22. lib. 9. familiarium, vti Vossius rectè prænotauit.

Valerius Probus lib. 2. Instit. Gram. pag. 1442. scribit: *Nominatiuum, accusatiuum, & vocatiuum pluralis generis masculini & feminini* es *producta syllaba terminabit; hic & hæ, hos & has, & ò Sacerdotes. Interdum accusatiuus IS, vt hos & has agilis.* Itaque ætate Probi ijdem accusatiui raro per *is* terminabantur. In Chronico autem Eusebij dicitur Probus Grammaticus anno secundo imperij Neronis floruisse. Idem postremo loco inter Grammaticos à Suetonio numeratur. Illum etiam sub Domitiano Principe vixisse patet ex lib. 2. eiusdem laudato, qui *Catholica* inscibitur; ibi enim pag. 1463. Martialis epigramma adducit, quod Domitiano principe editum fuit. Gellius lib. 3. cap. 1. & 15. & lib. 13. cap. 13. & 19. scribit se cum ijs locutum, qui Valerium Probum differentem audierant. Idem verò Gellius testatur se adolescentem Romæ coluisse Herodem Atticum virum consularem, lib. 9. cap. 2. Hic verò anno vulgaris æræ 146. consulatum gessit, Antonino Pio Imperatore. Et lib. 2. cap. 26. ait: *Fauorinus Philosophus cum ad M. Frontonem consularem pedibus ægrotum viseret, voluit me quoque ad eum secum ire.* At Cornelius Fronto consul suffectus fuit à M. Aurelio principe, ex Ausonio in panegyrico ad Gratianum. Ex his colligo Probum vsque ad Traiani ferè imperium vixisse. Id probari posset, quòd in libro de Notis qui eidem adscribitur, sub litera I legamus: *In Foro Traiani.* At cum in lit. S scribatur: SEV. AVG. ARM. PART. *Seuerus Augustus, Armenicus, Parthicus*; vtrumque eidem libro aliena manu insertum fuit; vel alium planè auctorem illud volumen habuit. Sosipater Charisius cit. pag. 28. ait: *Omnia nomina in* is *terminata, quæ datiuo I exierint, necesse est genitiuo & accusatiuo ante vltimam, I recipiant, vt agrestis, ium, hos agrestis; cælestis, ium, hos cælestis.* Eandem terminationem habere dicit quæ ablatiuo casu in I exeunt, *ignis, igni, hos ignis.* Idem tradit pag. 69. vbi ponit *hos & has nobilis.* Verùm inferiùs pag. 122. scribit: *Nam accusatiuus iuxta regulam, manente I litera, debet enuntiari*, hos & has agilis, *vt est apud Sallustium*: Omnis homines; *sed eum ad nominatiui & vocatiui formam consuetudo transduxit.* Ita ætate Charisij non in IS, sed in *es* accusatiui illi casus desinebant. Incerta ætas est qua Charisius vixit; at constat floruisse ante Priscianum, à qno non vno loco laudatur. Ex illius verò sententia consuetudo iam ante inducta,

ducta, Grammaticæ regulas, iuxta quas *necesse est* eos casus in *is* desinere, eosdem per *es* efferendo, obduxerat. Hinc D. Augustinus in libro de Grammatica, quem A. 386. vulgaris Epochæ Mediolani paullò ante baptismum, composuit, hosce accusatiuos tertiæ declinationis per *es* efferendos docet, nec verbum quidem de famosa illa apud veteres terminatione in *is* facit.

Veteres Grammatici inter præcipuas regulas, quibus accusatiui tertiæ declinationis in *is* exire dignoscerentur, hanc tradidere; nempè si genitiuus pluralis ante VM haberet I, seu ea nomina accusatiuo plurali in *is* desinere, quæ in genitiuo per *ium* terminabantur. Hanc omnium ferè Grammaticorum canonem fuisse testatur Publius Consentius in lib. de nomine & verbo pagina 2040. scribens: *Sanè plerique omnes has regulas qua genitiuum in* ium *mittunt, dicunt etiam accusatiuum pluralem in* is *mittere, vt has puppis, hos montis, hos optimatis*. Seruius in lib. 1. Virgilij ad v. 112. *Tris Notus abreptos &c.* ait: *Tris Latinum est. Genitiuus enim pluralis quotiens in* ium *exit, accusatiuum pluralem in* is *mittit, vt puppium puppis; quotiens in* um *exit, in* es, *vt patrum patres*. Hanc ipsam regulam inter recentiores Grammaticos tradit Despauterius, cuius huncce superiùs canonem laudaui:

Quum genitiuus ium *dat, quartus in* is *quoque fiet*.

Valerius Probus in Arte apud Pierium in libro 2. Æneid. ad versum 490. *Amplexaque tenent postes &c.* illud præceptum, vt imperitum redarguit. Plinius etiam apud Charisium citat. pagina 104. V. *Funes* eosdem errare pronuntiat. Probus eam regulam confutat; tum quia *nubium* in genitiuo plurali legitur; at nusquam *nubis* in accusatiuo multitudinis; tum quia quæ in genitiuo plurali habent *um* sine I præcedente, mittunt accusatiuos in is; vnde ait Sallustius: *Per liberos atque parentis vestros*. Denique quia desinentia genitiuo plurali in *ium*, promiscuè apud antiquos in accusatiuo per *is* & *es* terminata leguntur. Hæc Probus. At Priscianus, quo hasce difficultates euaderet, quosdam canonas statuit, queis ostendi possit, quinam quarti casus tertiæ declinationis per *is* scribantur. Vossius diligenter easdem regulas congessit, & expendit libro secundo de Analogia capite 16. Primus canon est: *Omnium quæ tam nominatiuum quàm genitiuum similem habent, eorum accusatiuus raró in* es, *frequenter in* is *solet termiminari, vt hic & hæc omnis, huius omnis, hos & has omnis*. Hanc regulam plurium auctorum testimonijs firmat. Quòd aduertit eos accusatiuos *raró in* es *frequenter in* is terminari, minùs mihi probatur. Nam promiscuè pro libito tum in *es*, tum in *is* exire ex laudatis superiùs locis Virgilianis patet; siquidem nomen *finis*, cuius similes sunt nominatiuus ac genitiuus singulares, & genitiuo multitudinis in *ium* exit, accusatiuum promiscuè in *is* & *es* terminatum habes apud Virgilium, ac vetustas inscriptiones. In oratione Claudij Cæsaris Gruteri pagina 520. *Ad extremos FINES Galliæ Narbonensis venisti*. Rursus apud eundem poetam in Mediceo Codice omnium optimo ac vetustissimo, nomen *ignis*, cuius nominatiuus ac genitiuus casus singulariter similem terminationem habent, accusatiuo plurali promiscuè per *is* & *es* effertur. Libro primo Aeneidos versu 52.

Oramus: prohibe infandos à nauibus ignes.

Lib. 2. v. 276. *Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis.*
502. *Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignis.*
624. *Tum verò omne mihi visum considere in ignes.*
664. *Hoc erat alma parens, quòd me per tela per ignis.*
686 *Excutere & sanctos restinguere fontibus ignes.*
Lib. 7. v. 196. —— *medias acies, mediosque per ignes.*
320. *Cissæis pregnans ignis enixa iugales.*
Lib. 8. v. 199. *Ore vomens ignis, magna se mole ferebat.*
267. *Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignis.*
Lib. 9. v. 78. —— *tantos ratibus quis depulit ignes?*
145. *Neptuni fabricata manu considere in ignis.*
Lib. 10. v. 56. *Iuuit & Argolicos medium fugisse per ignes.*
171. —— *& vastos vmbo vomit aureus ignis,*

Itaque sæpè *ignis* in accusatiuo multitudinis, per ES etiam terminatus legitur; quamuis sæpiùs per IS in eodem codice scriptus appareat. Et sanè, ni librario erratum, cum lib. 2. v. 624. legatur *considere in ignes*, at lib. 9. v. 145. *considere in ignis*, patet non semper euphoniæ gratia, sed pro scribentium arbitrio eos casus diuersas terminationes subijsse.

Alter canon est: *Similiter faciunt accusatiuum eiusdem formæ semper pluralia, vt hi manes, horum manium, hos manes, vel manis.* Itaque promiscuè in *es* & *is* pluralia tertiæ declinationis in quarto casu terminantur. Hinc *pluris* in Cicerone & *plures* in Virgilio superiùs ostendi: vti etiam *tris* & *tres*, vti Gellius legebat. Tertius canon additur. Plerumque in *is* terminari, quæ nominatiuo per *er*, & ablatiuo I efferuntur, vt *acris, salubris, celeris*; raro autem hosce casus in *es* desinere. Quam regulam ex antiquis scriptoribus stabilit. Vltimus canon est. Nomina in *er*, & *ns* exeuntia in nominatiuo singulari, accusatiuum pluralem tum in *is* tum in *es* mittere, vti *inertes* & *inertis*, *partes* ac *partis*. Verùm Priscianus omittit nomina desinentia in *bs*, vti *vrbs, trabs, scrobs*. Et sanè *vrbis* in plurali accusatiuo apud Virgilium vidimus. Ex Prisciani tamen regulis, quæ Probus opponebat, euanescunt. Nam nusquam legitur in casu quarto plurali *nubis*, quòd hoc nomen, quamuis genitiuum multitudinis in *ium* mittit, non tamen in singulari eodem modo nominatiuo ac genitiuo terminatur, cum sit *nubes nubis*. Secus *ignis, finis, omnis &c.* quæ vtroque casu similiter desinunt. Quod addit de desinentibus in genitiuo in *um*, quæ tamen in quarto casu per *is* scribi possunt, vti *parentis*, ex quarto canone Prisciani eliditur; nam hoc nomen in recto per *ns* terminatur. Et sanè quod Seruius laudato loco dicit *quotiens* genitiuus pluralis *in um exit, in es* accusatiuum mittere, vniuersè falsum est. Non oppono quod proximè notabam *parentum* ac *parentis* pluraliter dici; siquidem scribit Charisius pagina 111. *Cicero rationis memor* parentium *sæpè dicit. Fronto pro Ptolomæensibus* Parentum tuorum, *vt ait Plinius, aliàs poetarum vice, qui regulam satis idoneam sopierunt*. In epitaphio imperante Tiberio posito, legitur pagina 111. PARENTIVM SVORVM. In tabulis Ancyranis, nisi exscribentibus erratum est, habetur *agentis consulis*, pro *agentes consules*; genitiuus tamen alterius nominis in *um* desinit, nempè *consulum*. Præterea Charisius pagina 100. hæc Plinij verba ex libris dubij sermonis recitat: *Iulius Modestus ita definit. Quæ nomina comparandi fuerint,*

rint, *&* *accusatiuis pluralibus in IS exient*, *scilicet*, fortioris, fortiorum *facere debent*, *non* fortiorium, *id est*, *ante* VM *syllabam I recipere non debent*. Hoc locupletissimo antiquissimi Grammatici testimonio iterum confirmatur quod superiùs demonstrabam, videlicet Augusti ætate accusatiuos plurales declinationis tertiæ non per *eis*, sed per *is* scriptos; quamuis litera longa I diphthongum EI supplebat. Nam C. Iulius Modestus vixit sub disciplina C. Iulij Hygini à Iulio Cæsare anno Vrbis 707. post captam Alexandriam, Romam aduecti, qui postea libertus Augusti fuit, ac ob antiquitatis notitiam *Polyhistor* appellatus. *Huius*, inquit Suetonius cap. 20. de Grammaticis, *libertus fuit Iulius Modestus*, *in studiis atque doctrina vestigia patroni secutus*. Præterea ex recitatis Iulij Modesti verbis patet præter quatuor illos à Prisciano numeratos canonas, addenda esse comparatiua nomina, quæ etiam *is* in quarto casu multitudinis habere possunt. Ceterùm in his vna omnium optima regula est euphonia, vti ex Probo Gellius allato superiùs testimonio, adnotauit. Publius etiam Consentius in Arte pagina 2040. cum quædam de hisce accusatiuis in *is* præmisisset, scribit: *Sed in hoc quoque sequenda euphonia est*, nempè quòd auribus iucundiùs sonat. Hæc prolixiùs exposui, non solùm vt phrasis illa Caiani lapidis *vltra FINIS extremas*, iuxta tritas Grammaticæ artis regulas præformata monstraretur, verùm etiam vt antiquatos pluralium tertiæ declinationis canonas, tot scriptorum aurei Latinitatis sæculi testimonijs in bono lumine collocarem; cum ijdem & longioris ætatis caligine, & veterum Auctorum libros subinde mutantium temeritate, ac denique iamdiu tritæ apud Grammaticos syntaxeos consuetudine, nostra ætate adeo in obscuro lateant, vt vir insignis qui iusto volmine variatæ Latinitatis causas inuestigat, eosdem planè ignorans, *Finis* in quarto casu multitudinis in Pisana tabula solœcismi incusarit; cum tamen iuxta Grammaticorum canones elegantissimè & scriptum, & sculptum fuerit.

Alterum quoque adiectiuum nomen, nempè *extremas*, optimè positum ex ijsdem Grammaticorum regulis intelligitur. Etenim docent nomen *finis* masculini ac feminini generis esse. Publius Consentius in Arte pagina 2026. scribit: *Nam inter femininum & masculinum sunt hac nomina*, *cortex*, *silex*, *finis*, *stirps*, *pinus*, *dies*; *vtrouis enim genere lecta inueniuntur*. Priscianus libro 5. scribit: *Finis quoque tam masculini*, *quàm feminini generis vsurpauit auctoritas*. Idem antea monuerat Nonnius Marcellus vbi agit de indiscretis generibus, producens testimonia Accij, Cœlij, Heminæ, Varronis, ac Virgilij; Varronis quidem lib. 4. de vita Populi R. *Ita huius belli horribilis finis facta*. Virgilij codex Mediceus omnium antiquissimus, in lib. Æneid. sæpiùs finem feminino genere elatam exhibet. Immò cum in v. 24. lib. 1. masculino genere *quem finem* priùs scriptum fuisset, Turcius Apronianus ita correxit:

—— *QVAM das finem*, *rex magne*, *laborum*.

Lib. II. v.554. *HAEC finis Priami fatorum &c.*

III. v.145. *QVAM fessis finem ferat &c.*

V. v. 327. —— *fessique sub IPSAM Finem aduentabant*.

V. 384. *QVAE finis standi? quo me decet vsque teneri*.

XII. v.793. *QVAE iam finis erit*, *coniunx? quid denique restat?*

Quæ loca similiter Nicolaus Heinsius exhibuit in nitidissima Virgilij editione. Et sanè in v. 554. *Hæc finis Priami fatorum*, eam lectionem Seruius habet, vti & Comminianus, ac MS. codices, eamque Erythræus, Donatus, Cerda, Farnabius, alijque in Virgilianis editionibus seruarunt. Gellius lib. 13. cap. 19. hæc Valerij Probi verba recitat: *Sed in illo quoque itidem Virgilii versu:*

Hæc finis Priami fatorum,

simul vt &, Hic finis, *dicas, durum & absonum erit, respuentque aures quod mutaueris*. Comminianus antiquus Grammaticus apud Sosipatrum Charisium lib. 4. cap. de solœcismo pag. 239. scribit solœcismos fieri *per genera nominum*: Hæc finis Priami fatorum, *pro hic finis*. Verùm hominem errare certum est, cum tot Romani scriptores Nonnio laudati, finem feminino genere extulerint. Lucretius aurei sæculi scriptor, qui obijt eo ipso die quo Virgilius virilem togam induit, Pompeio ac Crasso vtroque iterum Coss. V. C. 699. sæpiùs finem feminini generis facit. Ea loca appellabo, quæ ratione metri genus masculinum excludunt. Lib. 1. ait:

At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet. Item ibidem.
Siue foras fertur non est ea fini profectò.

Lib. 2. scribit:

Quæ quoniam non sunt in rebus abdita, certa &
Finis vtrinque tenet summam. Item ibidem:
Nulla 'st finis, vti docui, res ipsaque per se
Vociferatur. Item ibidem:
Certa quidem finis vitæ mortalibus extat.

Valerius Probus apud Pierium in notis ad lib. 2. Æn. pag. 32. scribit veterum Grammaticorum regulas finem masculini generis statuere, rationis tamen musicæ gratia, à Virgilio feminino genere exaratam. At Cassius Hemina, & Terentius Varro soluta oratione finem feminini generis fecere. Immò ipse elegantissimus Latinæ Historiæ scriptor Liuius, si antiquis codicibus fides habeatur, non semel genere feminino posuit. Nam lib. 4. cap. 2. ait: *Finem ergo non fieri nec futuram*. Idem lib. 22. cap. 57. *Quænam futura finis tantis cladibus foret*. Gronouius pater in notis ad lib. 4. ait: *Futuram ex omnibus MSS. & Campani atque Aldina editis scripsimus*. Hæc quemadmodum Pisanæ tabulæ characterem solidè firmant, ita etiam ex eadem ipsa quoque ingens auctoritatis pondus accipiunt. Nam in nulla hucusque reperta inscriptione, *finis* feminino genere elata legitur, nisi in hac Caiana tabula; in oratione enim Claudij Cæsaris Gruteri pag. 502. *ad EXTREMOS fines Galliæ Narbonensis* legimus; at in Pisana: *Vltra finis EXTREMAS Populi Romani* scalptum est. Vnde iterum & somniatus in Virgilij carmine Comminiano solœcismus, ac mutatio generis ratione metri musici à Probo conficta, refelluntur, simulque reijcitur censura, qua V. C. eam loquendi phrasem in Pisano Cenotaphio castigandam putabat.

CA-

CAPVT IV.

Rectè in Caiano lapide Deuicteis *scalptum. Veteres diphthongo EI pro I longa vsi. Duæ vocales VV in eadem syllaba antiquitùs nunquam positæ, sed loco alterius O, quæ tamen per V pronuntiabatur. Hinc* Volneribus *in eodem Cenotaphio scriptum. Digamma à Claudio inuectum. Penultima syllaba superlatiui nominis cum vocalibus I aut V pro libito elata.* Obit *vnica I sine errore ibidem legi. Composita à* iacio *cum simplici I leguntur in vetustis saxis ac codicibus; secùs tamen Quintilianus ac Gellius docuerunt.*

PLures insuper voces laudatus Scriptor in Caiano lapide barbarismi incusat, quas tamen iuxta tritam aurei Latinitatis sæculi orthographiam scriptas demonstro. Quod opponit legi DEVICTEIS *pro deuictis*, inane est. Quid enim frequentius in vetustis inscriptionibus occurrit quàm diphthongus EI, vbi postea longior I litera signata fuit? Varro lib. 5. L.L. scribit: *A quibus ijsdem principijs antepositeis praeuerbijs pauceis, immanis verborum accedit numerus; quòd praeuerbijs additeis, atque commutateis, alind atque alind fit*. In fastis Capitolinis legimus triumphos *de Latineis, Sabineis, Etrusceis, Pœneis, Sardeis*, &c. Id passim in omnibus S. C. ac plebis scitis apparet, vt certè Lectorum patientia abuterer, si hic innumera veterum monumentorum verba eo charactere formata, colligerem: Apud Gruterum pagina 500. legitur *Scriptei sunt*. Et: *Vsei, Fructeiue sunt*, pro *Scripti, vsi, fructi sunt*. Exstant nummi Augusti cum epigraphe: CIVIBVS SERVATEIS. Hinc Priscianus lib. 1. agens de ordine literarum, ait: *I quoque apud antiquos post E ponebatur, & EI diphthongum faciebat, quam pro omni I longa scribebant, more antiquo Græcorum*. Panuinius maximus ille Romanæ antiquitatis instaurator, in tabulis consularibus pagina 23. in margine scribit: *Pax cum Partheis, signeis recepteis*. Sanè Verrius Flaccus quamuis imperante Augusto, fastos triumphales concinnarit, ponit Ventidij triumphum *ex monte Tauro & Partheis*. In nummis Augusti legimus: SIGNIS RECEPTIS, in alijs RESTITVTIS, non *recepteis*, aut *restituteis*. Ita in Caiano lapide post *deuicteis* statim legimus *receptIs*, & *exceptIs*, longa I loco diphthongi EI exarata, vt prior ille character veterem orthographiam exprimat, quæ ad Ciceronis vsque tempora seruata fuerat, ac à Varrone, alijsque viris doctissimis tum quoque retenta, quamuis P. Nigidius Figulus ipsi Varroni æqualis, apud Gellium lib. 9. cap. vlt. eam diphthongum loco I præter rationem à maioribus inductam pronuntiauerit.

Vox etiam VOLNERIBVS, quæ in Caij Cenotaphio legitur, antiquam orthographiam sapit; siquidem nunquam VV iungebant in vna syllaba, sed loco secundæ ponebant O, cuius postea rationem adducam. Plautus in Truculento V. ver. 51. *Caue faxis volnus*. In Mostel. III. 2. ver. 73.

Ad eam rem facere volt gynecaum nouom.

Id

Id quoque in Terentij comœdijs passim occurrit. Ita in veteri inscriptione pagina 204. legimus: *RIVOM, & INIQVOM.* Lucretius libro 3. de serpente caudam obtruncato, scribit:

Volnere tortari, & terram aspergere tabo:
Ipsam seque retrò partem petere ore priorem
Volneris ardenti vt morsu premat, icta dolore.

In toties laudato Virgilij codice Mediceo *volnus*, & *vulnus* legitur, quæ diuersitas scribendi, exscriptori potiùs quàm Virgilio tribuerim. Lib. 12. v. 420.

Fouit ea volnus lympha longæuus Iapyx
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippè dolor: omnis stetit imo volnere sanguis. Lib. 2. v. 630.
Volneribus donec paullatim euicta supremum
Congemuit, traxitque iugis auolsa ruinam. Lib. 11. v. 56.
Volneribus pulsum aspiciens &c.

In alijs autem locis etiam vulneribus scriptum est. Quædam tantùm indicabo. Lib. 3. Georg. v. 221.

Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis. Aen. XII.
v. 51. — *& nostro sequitur de vulnere sanguis.*
v. 943. — *victum quem vulnere Turnus Strauerat &c.*
v. 948. — *Pallas te hoc vulnere Pallas Immolat &c.*

Eodem charactere Heinsius laudata carmina edidit, postremo tantùm excepto, in quo *volnere* reposuit. In Lucij tabula scalptum est: *Lignorumque ACERVOS eius rei gratia quod annis ibi constituatur*, pro *aceruus*. Quintilianus lib. 1. cap. 7. scribit: *Nostri præceptores* ceruom, seruomque *V & O literis scripserunt, quia subiecta sibi vocalis in vnum sonum coalescere, & confundi nequiret; nunc V gemina scribuntur.* Priscianus lib. 1. ex Papiriano tradit Romanorum vetustissimos literam O loco V adhibuisse, additque: *Maximè digamma antecedente, hoc faciebant, vt* seruos *pro seruus*, volgus *pro vulgus*, Dauos *pro Dauus*. Immò etiamsi diuersæ forent syllabæ, si V priorem terminabat, ac altera V sequentem inchoabat, loco alterutrius ponebant O. In inscriptione pag. 204. legitur: *Flouium, confluont, ager compascuos erit*. Terentius Scaurus de Orthographia pagina 2251. ait antiquos scripsisse *equom* & *seruom* per *vo*; *quoniam*, inquit, *scierunt vocalem non posse geminari, credebantque & hanc literam geminatam, vtroque loco in sua potestate seruari, ignorantes eam præpositam vocali, consonantis vice fungi, & poni pro ea litera quæ sit F.* At planè illud non ignorabant, sed ex modo V literam pronuntiandi, inferebant non posse geminari, quin syllaba augeretur, ita vt vox *seruus* hanc pronuntiationem exigeret *ser-u-us* quod ineptum iudicabant. Et sanè cum Augusto imperante, prior V pro consonante acciperetur, Claudius Imperator, quòd rem satis dubiam apud plerosque animaduerteret, Aeolicum digamma inuexit, quòd inuersæ literæ Ⅎ forma exprimebatur. Ita in inscriptione eodem Principe, Neroni Cæsari dicata, hic appellatur Gruteri pagina 236. XVℲIR. VIIℲIR. ac princeps IVℲENTVTIS. Vide aliam inscriptionem pag. 1055. Claudio Cos. V. positam. Mortuo tamen Claudio, iterum duplex VV restituta fuit, cum digamma omisissent cum auctore demortuum, ex Tacito lib. 11. Annal. vbi de inuentis à Claudio literis ait: *Aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebis scitis per fora ac tem-*

templa fixo. Verùm Diomedes lib. 2. de arte Gram. cap. de litera, digamma laudans, ait: *Hinc V item digamma ascribi solet, vt cum sibi ipsi praponitur, vt* serfus, fulgus. *Nam V literam geminari in vna syllaba plurimi negant*. Ita eidem opinioni plurimi etiam tum obstinatiùs adhærebant; licèt Augustea ætate V geminata fuisset, quod ex Ancyranis tabulis discimus, in quibus legimus: *Nouo fonte in* RIVVM *eius immisso*. At in altero elogio M. Aurelio Imperatore restituto, scalptum est: RIVOM *aqua Marcia*. Pag. 177. 1. Sanè Vossius lib. 2. de analogia cap. 5. timidiùs scripsit *se non defendere qui auo Augusteo in casu recto* auos *dicat*. Nam ea ætate ita planè scribebant, qui V in vna eademque syllaba geminare recusabant. In Pisana tabula æuo Augusteo inscripta, *Aceruos* in casu recto dicitur, & in codice Virgilij Mediceo legitur lib. 4. Georg. v. 19.

— & tenuis fugiens per gramina RIVOS.

Pierius etiam in notis ad librum 3. Aen. v. 703. *Arduus inde Agragas*, ait: *In antiquis ARDVOS*. Immò Scaurus, qui veteres loco VV per VO scribentes, vti *ignorantes* arguere non dubitauit, hæc statim scribit pag. 2251. *Equus & seruus, & equum & seruum per uus non per O efficere; excepto vno auia, auos; vnde apparet auom debuisse dici*. Interim notanda quæ scribit Velius Longus in lib. de Orthographia pag. 2222. vbi cum dixisset veteres *primitiuus, adoptiuus* per V & O scripsisse, ait: *Apparetque eos hoc genus nominum aliter enuntiasse. Nam cum per O scriberent, per V tamen enuntiabant*. Rectè Cassiodorus in præfatione libri de Orthographia: *Itaque quod ante scribebatur per V & O, per duo VV modò scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas inuestigata esse videtur: & ideo præsens opus non desit directum, vt* VOLNVS, *vulnus*. Ex his patet nullo iure ab erudito censore vocem *Volneribus* in Caiano saxo reprehendi, cum famosum omnibus antiquis, & Augustea, immò & insequenti ætate plurimis frequentatum characterem exprimat. *Verùm*, vti præmonuit Quintilianus lib. 1. cap. 7. *Orthographia quoque consuetudini seruit, ideoque sæpe mutata est*.

Insuper corrigitur vox SIMILLVMVM, quæ in eodem Caij Cenotaphio legitur; quòd *simillimum* scribere debuerant. Insequentem autem vocem IVSTISSVMVM V. C. non emendat, quòd *iustissimum* per I perperam legit. Hæc tamen inania sunt. Nam veteres nomina superlatiua in penultima syllaba per V sæpissimè efferebant. Plautus in Milite Act. II. 2. ver. 20. ait: *Sed simillumus dicito esse*. In Rudente Act. III. 4. ver. 1. *sacrilegissume*. v. 17. *periurissume*. v. 46. *impuratissume*. vers. 49. *mendacissumus*. v. 52. *optumum, sincerissumum*. In Curculione Act. I. 1. scribit:

Huic proxumum illud ostium occlusissumum,
Bellissumum, herclè, vidi, & taciturnitissumum.

Velius Longus, quem superiùs ex Gellio ostendi ante Antonini Pij principatum floruisse, in sua Orthographia, cum pag. 2216. dixisset ambiguum esse, vtrum per I quædam scribenda sint, an per V, vt est *optumus, maxumus*, hæc ait: *Errauerunt autem Grammatici, qui putauerunt superlatiua per V enuntiari. Vt enim concedamus illis in optimo, in maximo, in pulcherrimo, in iustissimo, quid facient in his nominibus, in quibus manet eadem quæstio, superlatione sublata, manubiæ an manibiæ; libido an lubido*. Quibus sanè nequaquàm negat superlatiua in penultima syllaba rectè per V enuntiari; sed ostendit in quæstione de V vel I in vocibus quibusdam scribenda, regulam

à qui-

à quibusdam Grammaticis traditam de V in superlatiuis adhibenda, deficere; quod præter superlatiua, dubium adhuc esset de quibusdam nominibus positiuis, num per V vel per I scribenda forent. Quintilianus lib. 1. cap. 7. scribit: *Etiam optimus, maximus, vt mediam I literam quæ veteribus V fuerat, acciperent, primùm Cæsaris inscriptione traditur factum*. Verùm in Duilij columna ante ducentos annos quàm Cæsar consul esset, inscriptum, legimus: *mAXIMOS macistratos*; quare Cæsar haud primus eius characteris auctor videri possit. Ceterum diu ante Cæsarem scriptum est in tabulis vetustis Gruteri pag. 202. ver. 39. *Maxsumè*, & pag. 206. ver. 3. *Proxumum*, & alibi *proxsumum*, vti cap. 2. indicaui. Cæsare verò per I ea nomina scribente, ceteri quoque eadem litera loco V vti passim consueuere. At V iterum repositam, & quidem ferreo Latinitatis sæculo testatur Marius Victorinus in cap. de Orthographia pagina 2456. de Licinio Caluo Oratore scribens: *Idem* optimus, maximus, *scripsit, non vt nos per V literam*. Hanc tamen suæ ætatis orthographiam eundem Victorinum non probasse patet ex ijs quæ inferiùs docet pag. 2458. vbi ait scribendum *acerrimus, existimat, extimus, intimus, maximus, minimus &c. potiùs per I, quàm per V*. In tabulis Pisanis scalptum vtrumque; siquidem legitur *Maxsumi*, & *Maximi*, vt planè pareat vtramque vocalem pro libito in penultima syllaba superlatiuorum id temporis adhibitam, ac proinde rectè dictum: *simillumum ac iustissumum*. Ne quid tamen dissimulem in Mediceo Virgilij codice ea nomina per I efferuntur in lib. Aeneid.

II. v. 794. *Par leuibus ventis, volucrique simillima somno*.
v. 426. *— cadit & Ripheus iustissimus vnus*
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.

In superlatiuo verò *maximus* in eodem codice modò I, modò V ponitur, vt §. 1. monstraui.

Præterea idem Scriptor in eodem Caiano lapide barbarismi incusat OBIT temporis præteriti; cum scribendum fuisset *obijt* cum duplici II. Sed neque hìc in rectam orthographiam peccatum est. Nam *obit* pro *obijt* per sincopam scriptum fuit. Pag. 654. 5. hæc Romana inscriptio recitatur:

Aelia Saturnina OBIT vno insuper anno,
Nec saltus vitam protulit, aut chorea.

Gruteri pag. 473. 6.

L. TERENTIO. VERO
IIVIRO. TEVRN
PR. IVR. DIC
OBIT. AN. LX. &c.

Pag. 74. 2.

QVI. K. AVGVSTIS. PRIMVS
MAGISTERIVM. INIT

Sępiùs etiam in Virgilij codice Mediceo vetustissimo alterum I omittitur, quod antequàm ostendo, Lucretij carmen recito ex lib. 3. vbi cum narrasset

rasset quorundam obitus, verbis præteriti temporis semper vsus, ait:

Ipse Epicurus obit, decurso lumine vitæ.

Pierius in notis ad Eclogam III. pag. 14. ad v. 7. *obijcienda memento* ait: *In antiquis omnibus codicibus OBICIENDA vnico I in secunda syllaba legitur, & ita reliqua omnia quæ à* Iacio *componuntur*. Equidem in Mediceo Virgilij codice obseruaui omnia ea verba à *iacio* composita, vnica I scribi.

3. Georg. v. 389. *Reice, ne maculis infuscet vellera pullis.*
v. 422. *Deice: iamque fuga timidum caput abdidit altè.*
4. Georg. v. 26. *Transuersas salices & grandia conice saxa.*
II. Aeneid. v. 200. *Obicitur magis, atque improuida pectora turbat.*
v. 236. *Subiciunt lapsus, & stuppea vincula collo.*
VI. v. 830. *Proice tela manu sanguis meus.*
XII. v. 837. *Adiciam: faciamque omnes vno ore Latinos.*

Hoc charactere passim leguntur eadem composita in vetustis inscriptionibus. Pagina 164. 1. in rescripto Imperatoris Vespasiani: *Si qua noua ADICERE voltis*. Vbi notandum etiam venit neque digamma, neque duplicem VV positum in verbo *vultis*, sed veterem orthographiam seruatam, de qua plura in voce *Volneribus* dixi. Pag. 1081. 2. in rescripto Domitiani Cæsaris: *Huic epistolæ SVBICI iussi*. In antiquissima inscriptione posita P. Rutilio Cn. Mallio Coss. A. V. 649. legitur pag. 207. *Ad mare vorsum PROICITO*. Aliam exhibet Manutius in Orthographicis V. *Abijcio*. Ceterùm Quintilianus libro 1. cap. 3. scribit: *Quæret etiam hoc, quomodò duabus demum vocalibus in se ipsas coeundi natura sit, cum consonantium coeat nulla, nisi alteram frangat. Atqui litera I sibi incidit; conijcit est ab illo Iacit*. Gellius etiam lib. 4. cap. 17. ait præpositiones *ob* & *sub* verbo *iacio* additas, neutiquam barbarè produci, *secunda enim littera*, inquit, *in his verbis per duo II, non per vnum scribenda est*. Additque: *Et ideo syllaba productiùs latiùsque pronuntiata, priorem syllabam breuem esse non patitur*. Virgilius in allato carmine 236. lib. 2. *subijciunt* priorem syllabam longam facit, quam tamen Lucanus corripit libro 7.

Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat.

Rectiùs ergo per duo II ex Gellij sententia scribitur, cum in carmine ea syllaba producenda est, qua de re vide Pierium laudatum ad 3. Eclogam Virgilij. Sed his omissis, ad præteritum OBIT reuertor. Hoc sanè *obi*, *obisti*, *obit*, præterito tempore indicatiui coniugatum arbitror, quod exemplo præteriti verbi *redeo*, vel *pereo* ostendi potest. Virgilius 2. Aeneid. v. 275. ait:

Hectore qui redit exuuias indutus Achillei.

Propertius etiam lib. 2. Eleg. 33. ait:

Tu quoque, ò Eurytion, vino, Centaure, peristi.

Valerius Probus, quod prænotauit Pierius Valerianus in notis ad Eclogam primam, scribit Ciceronem præteritum *perij* duplici II pronuntiasse: *At Terentium* peri *vnico I pronuntiare maluisse; quòd à secunda eiusdem temporis, STI detracta syllaba, primam fieri putauerit*. Itaque vti dictum: *peri*, *peristi*, *perit*, ita etiam *obi*, *obisti*, *obit*, citra errorem scribi potuit. In vetusto epitaphio pag. 339. legitur:

Pulchrè vixisti, fato mortalis OBISTI.

C A P V T V.

NI pro ne *in antiquis inscriptionibus ac scriptoribus legi. Diphthongus AE olim à Latinis, more Græcorum, per AI scripta. Num* Spoleis *in Pisano lapide perperam scalptum sit. Prænomina Caij ac Cnei per G pronuntiata: at per C vel G ad libitum scripta. Antiqui* Cabino *pro Gabino scribebant. Rectè in Caiano Cenotaphio ALI pro* alij, *ac* perpetuom *legi. Quidam errores orthographici in Pisanis Tabulis à sculptoribus admissi, indicantur.*

CEtera quæ in Pisanis tabulis in reprehensionem vocantur, paucis expediam. Scribit memoratus censor perperam NIVE pro *neue* ibidem scalptum legi. Verùm secùs docent tum vetera alia monumenta, tum antiqui omnes Grammatici. In primis constat priori ætate NEI ac NEIVE à Latinis scriptum; illæ enim coniunctiones, seu vt mauult Priscianus, aduerbia eo modo per diphthongum EI scripta passim leguntur in fragmentis legum de agris ac iudicijs, quas Antonius Augustinus, Sigonius, ac Gruterus ediderunt. At illa diphthongo vel omissa, vel postea antiquata, modò per I, modò per E eædem voces scriptæ inueniuntur. In vetustissima inscriptione A. V. 649. posita, in col. 1. pag. 207. bis NI legitur, & in col. 3. *Dum NI MINVS viginti adsient*. Item in decreto ante Cæsarum imperium pag. 629. dicitur: *DVM NI in ieis viatoribus &c. legant*. In epitaphio pag. 996. 12. *Rogo per Deos superos inferosque, NI velitis ossa mea violare*. Seruius Grammaticus in 3. Aeneid. ad v. 686. *NI teneant cursum*, scribit: *Antiqui* NI *pro* ne *ponebant, qua particula plenus est Plautus*. Ex quibus patet posteriori manu eam particulam in Plauti codicibus mutatam; siquidem *ne* vbique legitur. Priscianus sub initium lib. 15. ait: *NI quoque pro* ne *accipitur, sicut supradictus Virgilij versus ostendit:* Ni teneant cursus, *pro* ne teneant. *Quod etiam Donatus in comment. Aeneid. affirmat, dicens: NI pro ne; sic veteres*. Vide Turnebum lib. 17. Aduers. cap. 11. Passeratium ad Eleg. 7. lib. 2. Propertij, aliosq. ad cit. v. Virgilij.

Vox CAISARI cum diphthongo AI, quæ à V. C. erroris notatur, nusquam in Pisanis tabulis legitur; sed constanter cum diphthongo AE. Verùm etiamsi eo charactere scripta fuisset, nullo iure emendanda esset. Nam veteres Latini more Græcorum, diphthongo AI vtebantur, cuius testis locupletissimus Ennius, qui passim ita scribit. Vnicum locum appellabo ex lib. 16. Annalium:

Reges per regnum, statuasque, sepolcraque quairunt;
Aidificant nomen.

In fastis Capitolinis *Aimilius*, *Ailius*, *Caisar* leguntur, qui posteriori ætate fuere *Æmilij*, *Aelij*, *Caesares*. Quintilianus libro 1. cap. 7. *AI syllabam, inquit, cuius secundam nunc E literam ponimus, varie per A & I efferebant; quidam semper vt Græci: quidam singulariter tantùm, cum in datiuum vel genitiuum casum incidissent. Vnde* pictai vestis, & aquai *Virgilius amantissimus vetustatis suis carminibus inseruit*. In vetustis etiam inscriptionibus CAISAR legitur, Gruteri pagina 235. 8. & rursus 236.

236. 4. 9. 238. 6. 9. In nummis etiam *Caisar* inscribitur, vt eruditè obseruat doctissimus Spanhemius dissert. 2. de vsu & præst. numism. Consule cap. 19. indicis Gruteriani, vbi plura exempla densantur.

Præterea corrigitur in Caiano lapide vox SPOLEIS pro *spolijs*. Fateor in hac voce nusquam E pro I positam occurrere. In Capitolinis fastis ad A. V. 531. recitatur triumphus M. Claudij Marcelli, vbi legitur: *Isque SPOLIA opima retulit, duce hostium Virdumaro ad Clastidium interfecto*. Hosce verò triumphales fastos collegit Verrius Flaccus Caij ac Lucij Cæsarum præceptor. In vetusto etiam Virgilij codice Mediceo *spolia* per I scripta leguntur. Lib. 9.

Victores præda Rutuli, spolijsque potiti.

Verùm neutra secundæ declinationis recto casu in *ium* desinentia, non paucos per *eum* extulisse testatur Charisius lib. 1. Instit. Gram. pag. 56. scribens: *Pallium, scrinium, dolium, allium, solium; sic enim dici debent, non vt alij diserti dicunt, alleum per E, & doleum, & palleum*. Eos verò sic scribentes non imperitos de plebe viros, sed *disertos* vocat. Et sanè in veteri Kalendario apud Gruterum pag. 139. ad mensem Septembrem DOLEA, non autem *dolia* legitur. Pierius in eclogam 2. Virgilij scribit: *Eius quoque*, nempè allij, *syllaba penè vltima negotium facessit antiquis Grammaticis, quum ea iam ætate vulgatum esset per E Alleum scribere, quod adhuc in vetustis aliquot codicibus habetur; ita doleum & palleum*. Codicem laudatum Virgilianum appellare non possum, quòd quinque priores Eclogæ cum parte sextæ ad carmen vsque 47. interiere. Sæpiùs verò E pro I positum plurimis exemplis ostendit Dausquius pag. 33.

Arguit etiam quod GAI pro *Caij* scalptum est. Hæc tamen minùs erudita censura est. Diomedes lib. 2. ait: *G noua est consonans, in cuius locum C solebat apponi, hodieque cum Gaium notamus Cæsarem, scribimus C. Cæsarem*. In columna Duiliana C pro G scribitur; ibi enim *leciones, macistratos, Cartacinienses, pucnando*, legimus. Quintilianus lib. 1. cap. 7. ait quædam aliter scribi, aliter enuntiari. *Nam Gaius*, inquit, *C litera notatur*. Terentianus Maurus pag. 2402. in fine scribit:

Vel priores G Latini nondum ab apice finxerant.
Caius prænomen proinde C notatur, G sonat.

Dausquius par. 1. Orthograph. cap. 5. scribit: hanc rationem delumbatam esse. *Nam*, inquit, *cum C scriberetur, nondum adinuento G, credibile cuiquam est C sonuisse sonore ipsius G? Non opinor, non enim erat; quonam igitur ore exprimerent?* Miror hunc Scriptorem contendere de veterum pronuntiatione cum Quintiliano alijsque vetustissimis Latinæ linguæ magistris. Litera C non eodem sono in omnibus vocibus efferebatur; nam in quibusdam sonum G præferebat. Hinc Spurius Caruilius libertus paruo apice inferiorem partem C signans, teste Plutarcho in quæst. Rom. literam G præformauit, qua postea Latini vsi sunt in ijs verbis perscribendis, quæ diuerso sono à ceteris, in quibus erat C, efferebantur. Ceterùm in prænominibus *Caij* ac *Cneij* eadem vetus litera C remansit, quæ tamen vti antiquitùs G sonum habebat. Equidem *Caium* cum sono G *Gaium* pronuntiatum Quintilianus testatur. Cur verò literam G non adhibebant, nisi ob reuerentiam vetustissimi prænominis C litera designati? Græci quidem cum *Gaium* atque *Gneum* litera G pronuntiari intelligerent, imò audirent, gamma ijsdem præ-

nominibus præposuerunt, ac Γαῖος, Γναῖος Græcè scripta leguntur. Sed Latinos quoque non paucos G litera vsos testatur antiquus scriptor de nominibus Romanorum, qui appendicis loco ponitur in volumine Valerij Maximi: *Alij*, inquit, *Neum*, *alij Gneum*, *alij Cneum scribunt*. *Qui G litera in hoc prænomine vtuntur*, *antiquitatem sequi videntur*, *quæ multùm ea litera vsa est*. Hoc tamen postremum ex proximè dictis falsum apparet; siquidem paullò post initium sexti sæculi ab Vrbe condita, litera G in vsum venit. Marius Victorinus in Orthographia pagina 2456. ait: *Gneus Pompeius Magnus & scribebant & dicebant*. At secus fuisse non solùm Fabius laudato cap. 7. sed ipsæ inscriptiones vetustissimæ ostendunt. In Capitolinis fastis *Cneus* hisce notis exprimitur CN. Verùm cum plerique contenderent eodem modo scribendum quomodò & loquebantur, cum *Gaium* pronunciarent, *Gaium* quoque scribebant. Ea de re grauis inter veteres Grammaticos controuersia fuit. Cornutus Annæus in excerptis à Cassiodoro ait: *Nonnulli putant auribus deseruiendum*, *atque ita scribendum*, *vt auditur*. *Ego*, inquit, *non omnia* auribus dederim. Papirianus apud eundem Cassiodorum secus sentiens, *aliter*, inquit, *scribere*, *& aliter enuntiare vecordis est*. Quid hac de re Augustus iudicauerit, prodit Suetonius cap. 88. de eodem scribens: *Orthographiam*, *id est*, *formulam rationemque scribendi à Grammaticis institutam*, *non adeo custodijt*; *ac videtur eorum sequi potiùs opinionem qui perinde scribendum ac loquantur*, *existimant*. Apud Gellium libro 15. cap. 7. Augustus epistolam ad Caium Cæsarem hisce exorditur: *Haue*, *mi Cai*, *meus ocellus iucundissimus &c.* Sed *Caij* prior litera variari potuit ab exscribente. Ex tabula Pisana videtur colligi Augustea ætate eo in prænomine tum C tum etiam G literas prò libito vsurpatas. Nam ibidem etiam legitur: *Cum ad IIII. Nonas Apriles allatus esset nuntius CAIVM Cæsarem &c.* Vnde Victorinus dixit veteres in *Cneo* etiam scribendo, G literam posuisse, non quòd omnes, sed quòd plerique ita scribebant. Inter inscripta antiquitùs saxa, quæ in Cimelijs aliàs mihi laudati Apollonij Bassetti Florentini Magno Duci Etruriæ à secretis, seruantur, visitur vrna elegantissima cum epitaphio:

V. F
GNEVS . PECCATIVS
BALBVS . VI . VIR
SIBI . ET . Q . PEC
VIXIT . AN . LXI

Ex ijs quæ proximè dixi, alterius vocis character in cenotaphio Lucij Cæsaris defenditur, quem idem censor corrigit, nempè: CABINO *ritu*, pro *Gabino ritu*. Quod enim ante G inuentam, Vrbs Cabiorum in Volscis, eiusque populi in sacris peragendis, cinctus Cabinus diceretur, inducta etiam consuetudine literæ G, à plerisque litera antiqua C retenta fuit, quamuis sono G proferretur. Habemus huiusce scribendi formulæ testem Marium Victorinum hæc in cap. de Orthographia scribentem: *Apud antiquos C poni solitum*, *vt pro agro Gabino*, *Cabino: pro lege*, *lece*: *acna*, *pro agna*. Itaque Pisani vetusta

tusta litera vsi sunt. In Mediceo Virgilij codice G legitur lib. 7. v. 612.

Ipse Cyrinali trabea, cinctuque Gabino. & v. 682.

Quique altum Praneste viri, quique arua Gabina
Iunonis &c.

Vbi vox illa *Cyrinali* Græcorum more scripta est; hi enim Cyrinum scribebant, quem Latini Quirinum, vti patet ex cap. 2. Euangelij D. Lucæ; nam pro Latino Q ipsi K reponunt.

Duo insuper verba contra Orthographiæ regulas scalpta in Caiano lapide reprehenduntur, videlicet: ALI magistratus pro *alii*, ac LEGITVME pro *legitimè*. Hæc tamen ex superiùs productis facilè defenduntur. Nam vti dictum est ad *V. IMPERI*, sæpè vnica litera I pro duplici II in vetustis monumentis posita fuit. In veteri inscriptione pag. 1081. dicitur: *Si qui ALI atfines sunt*. Rectè etiam LEGITVME legitur. Etenim ex præmissis in penultima syllaba loco I ponebatur V; ita *optumè*, *maxumè*, *legitumè* veteri formula Latini scribebant. Haud necesse est serram per eandem lineam reciprocare. Denique censuræ subijcit, quòd propè finem Caianæ inscriptionis habetur: IN PERPETVOM *ita fieri*, *agi &c.* vbi ait scalpendum fuisse *in perpetuum*. Hunc quoque scrupulum Censori superiùs euulsi. Nam quoties duplex V, etiam vbi digamma non interueniebat, simul scribenda erat, posteriorem in O permutabant; ita *compascuos*, *arduos* &c. in vetustis monumentis legitur. Immò *Perpetuom* disertè à Plauto non semel positum videmus. In Cistel. Act. I. 3. v. 46. ait:

Vt sunt humana, nihil est perpetuom datum.

In Epid. I vers. 15. *Quid ais? perpetuom valuisti?* In Curculione I. 3. v. 33. *Nullum est homini perpetuom bonum*. Hoc ipsum apparet in fragmentis vetustissimarum legum, quæ ante Ciceronis ætatem conditæ sunt. Pag. 506. ver. 27. & 444. 8. legitur: IN PERPETVOM. Pag. 207. col. 2. *marginem*, PERPETVOM. In Narbonensi lapide Augusto inscripto, habetur in titulo: *Votum susceptum à plebe Narbonensium IN PERPETVOM*; & postea versu 11. *Qui se Numini eius in PERPETVVM colendo obligauerunt*. Gruteri pag. 229. Hinc patet Augusteo sæculo vtramque vocalem pro libito ea in voce vsurpatam.

Hactenus de verbis quæ vir eruditus in Pisanis Tabulis vti minùs Latinè aut dicta, at saltem scalpta, barbarismi incusabat, quæ tamen locupletissimis testimonijs, de quorum fide dubitare nemo possit, aurei sæculi Latinitatis characterem præ se ferre demonstraui. Ceterùm vt amanuenses, & librarij non semel ab idiographo aberrare solent, idem etiam lapidarijs scalptoribus contigisse innumeræ veterum inscriptiones multis erroribus corruptæ, ostendunt. Neutra Pisana tabula ab hoc infortunio immunis fuit. In Cenotaphio Lucij versu 12. legitur: *Per consesum*, pro *consensum*. In v. 25. ponitur *Habeant* loco *abeant*, à verbo *abeo*, *abis*. In postremo versu est OMIA sine N, cum *omnia* legendum sit, quos sanè errores lapidarij fabri vitio deputandos, nullus, vt arbitror, inficias ibit. In Caiano verò saxo v. 21. DECESVS legitur; verùm ante septem versus ibidem rectè scalptum est: EX DECESSV, S geminata. Vnus hic tantùm leuissimus error in prolixa illa inscriptione scalptori excidit.

C A-

CAPVT VI.

Aurei Latinitatis sæculi Orthographia ex Pisanis Cenotaphiis demonstratur. Nuntius, *ac* Nuntio *non per C, sed per T scribenda. Dausquii dictum confutatum.* Felix *sine diphthongo OE. Pisana inscriptio producitur.* Mæstus *ac* Mæror *cum diphthongis AE & OE antiquitùs scripta.* Non dum *seiunctim exarandum.* Alliensi *cum vnica L scribendum Manutius, Sigonius, aliique perperam dixere. Seruii error notatur.* In præsentia *phrasis aurei eloquii. Vox* impræsentiarum *ante Ciceronis tempora vsurpata, secùs ac Scioppius censuit. Scæna cum diphthongo AE in inscriptis saxis sæpiùs occurrere, aliter ac Scaligero iudicatum.* Auctor *cum CT, non cum TH in vetustis elogiis legi.* Aspicio *cum D scribendum Dausquius falsò putauit. Bedam cum duplici SS* asspicio *scribens, reiicitur. Virgilius solœcismi ineptè à Comminiano ac Donato incusatur. Nomina singularia collectiua eleganter verbo plurali iuncta. Plura Virgilii ac Liuii testimonia producta.* Sæpio *cum diphthongo AE in vetustis saxis ac codicibus legi. Varia orthographia in voce* solemnis. *IN Præpositio in compositis non mutata. Vox* Magistratus *in quas syllabas, secùs ac Grammaticis visum, antiquitùs diuisa. Accentus in Pisanis Tabulis signati, exponuntur, ac veterum Grammaticorum canones de iisdem recitantur.*

LIteratos lapides rectam scribendi formulam docere, eosque vetustis quibusque codicibus præferendos nullus inficias ibit, præsertim verò si illi aureo Latinitatis sæculo inscripti fuerint; vnde & ad eorundem obrussam recta scribendi ratio exigenda est. Hinc quorundam verborum characterem ex Pisanis Cenotaphijs vtpotè Augustea ætate exaratis, hic subijciam, vt aurei sæculi orthographia intelligatur. In Caiano lapide versu 7. legitur: *Cum allatus esset* NVNTIVS *Caium* &c. & v. 21. NVNTIATVS *esset*. Itaque *Nuntius* per T non per C scribendus est, vti etiam verbum *nuntio* cum compositis *denuntio, enuntio, pronuntio*. Manutius in Orthographicis monet etiam in Virgilio Carpensi ita legi. Et sanè in eodem codice, qui modò Mediceus est, lib. 2. Aen. v. 547. scribitur:

Cui Pyrrhus: referes ergo hæc, & nuntius ibis. & L. 11. v. 540.
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.

Illustrissimus Boldonus in Pisana tabula laudata *nuncius*, & *nunciatus* præter lapidis characterem edidit. Vossius lib. 1. de analogia cap. 36. ait: *Classicis nuncius*. At omnium classicorum auctoritas infra Pisani lapidis fidem est. Dausquius par. 2. in fine tract. 13. scribit: *Alter an omninò lapidem literatum viderit, cui* Nuntius *per T, nullus mihi dicta tnuncius*. Ibi verò per C scri-

C scribendum contendit, quòd sit *à nunc & ciendo, quòd rei* nunciatæ *audienti* nunc *primum desiderium* cieat, *& cognitionem exacuat*. Hanc tamen etymologiam lapis Pisanus elidit. Et sanè in verborum origine deducenda vel ipse Varro dum acutus videri voluit, quandoque ridiculus euasit. Verùm profert cum Manutio inscriptionem, in qua *denunciatores* per C leguntur. Est illa æneæ ætatis anno quinto Antonini Pij scalpta, nempe centum ac quadraginta annis post Caianum cenotaphium. In antiquissimo S. C. ante Ciceronis ætatem edito, Gruteri pag. 499. 12. legitur: *Vobeis NONTIATA esse*. Lipsius, Lambinus, Gronouius, alijque litera C *nuncium* extulerunt.

In v. 10. legitur: FELICITER *peregerat*. Igitur in Orthographiam peccant priorem syllabam per diphthongum OE scribentes, cum simplicem vocalem E exigat. In elogio tamen quod Decio Imperatori dicatum Feltriæ, quæ Venetorum vrbs est, etiamnum visitur, scalptum est: *Pio Fœlici*. Insignis tamen inscriptio censenda est, quòd ibidem dicitur: *Trib. Pot. III. Cos. II.* nam in annis Decij viris eruditissimis erratum est. Sed de hoc aliàs dicemus. Manutius nummorum ac lapidum inscriptiones plurimas addensat, in quibus *Felix* sine diphthongo ponitur. Videndus etiam Spanhemius dissert. 8. pag. 726. In Augusteæ ætatis elogio apud Gruterum pag. 229. legitur: *Quando eum saeculi FELICITAS Orbi terrarum Rectorem edidit*. Vnum hic epitaphium producam, quod Pisis quinque ab hinc annis extabat, at Florentiam postea aduectum, in peristylio Musei Magni Ducis Etruriæ cum alijs inscriptis antiquitùs saxis visitur.

D M
M. VLPIO. AVG. LIB
VERNAE
AB. EPISTVLIS
LATINIS
VIBIA. THISBE
VXOR
INFELICISSIMA

Hic M. Vlpij Traiani Augusti libertus fuit, ac eidem ab epistolis Latinis. Hæc autem inscriptio inter officia domus Augustæ apud Gruterum non legitur.

Versus 17. ita initio detruncatus legitur: M...OREM. Pichena reposuit MAIOREM. Rectè verò Boldonus MOEROREM. Nam periodus orationis id exigit; siquidem scribitur: *Eaque res non dum queto luctu, quem ex decessu L. Caesaris fratris eius Consulis designati &c. Colonia vniuersa susceperat, renouasset, multiplicassetque mærorem*. Esset enim cacophonia *multiplicassetque maiorem*, ac aureo sæculo non digna locutio. Ipse quidem *Mærorem* cum diphthongo œ reposui, ita tamen vt censeam diphthongum

gum AE characterem antiquiorem exhibere. Profectò in Mediceo nunquam satis laudato Virgilij codice, semper diphthongus AE scripta fuit.

Lib. 4. v. 32. *Solane perpetua MAERENS carpere iuuenta?*

v. 82. *Sola domo MAERET vacua, stratisque relictis.*

Variant tamen scriptores diphthongum, quibusdam OE, alijs AE ea in voce adhibentibus; vtrisque verò vetustæ inscriptiones suffragantur. Cum AE legitur pag. 717. vlt. 799. 8. Pag. 707. 4. hocce epitaphium ponitur:

Parce tuam coniunx fletu quaßare iuuentam,
Fataque mAErendo sollicitare mea.

Et pag. 939. 1. in altero:

Nondum secura dum flet mAEstissima mente
Occidit, & tristes decepit mAEsta fouendo.

In alijs tamen epitaphijs visitur diphthongus OE, pag. 669. 10. 673. 12. 712. 4. 619. 9. 832. 8. 851. 12. & pag. 1003. 4.

MOEsta soror, mOEsti fratres, mOEstique parentes,

Et pag. 556. 1. legitur:

AELIA AELIANA
PARens MOERens
FILia MERenti
P C

Præterea in v. 14. visitur aduerbium temporis NON. DVM disiunctim medio puncto scalptum, quæ tamen verba Pichena perperam iuncta exhibuit. Illa autem in epitaphio ex pag. 939. proximè recitato, coniunctim leguntur. Manutius licèt in memorato saxo secus positum dicat, ait: *Non dum disiunctim scriberem*, laudatque locum quendam Ciceronis, ex quo tamen ad arbitrium exscripto, nihil certi probari possit. Dausquius pagina 212. coniunctim scribendum docet. Neuter aureæ ætatis orthographiam, quæ in nostro Cenotaphio apparet, obseruare potuit. Hoc ipsum ex analogia DVM TAXAT deduci potest, quod disiunctim medio puncto in duabus vetustis inscriptionibus, florentis rei publicæ Romanæ tempore in æneas tabulas relatis, conspicitur pagina 505. & 507. cum tamen Dausquius *Dumtaxat* scribat, ne quidem de disiunctione dubitans, vti etiam Manutius. In posterioris æui inscriptionibus pag. 573. 1. 574. 6. *Dumtaxat*, & pag. 275. 1. *Dumtaxat* coniunctim scalptum est. At aduerbium *Non dum* maiori Romana litera coniunctim in sæpè memorato codice Virgilij scribitur lib. 2. Georg. v. 322.

NONDVM hiemem contingit equis; iam præterit æstas.

Vbi etiam vides *hiemem* sine y scribi. Sed hoc nihil ad Caianum lapidem. Inualuit autem consuetudo *Nondum* iunctim scribendi, quam tamen ita retinendam censeo, vt qui secùs scribat, vetustissima nostri lapidis orthographia defendi possit.

In versu 25. dies quo Caius Cæsar decessit, decernitur PRO ALLIENSI deputandus. In charactere Alliæ fluminis, vnde dies acceptæ apud ipsum cladis à Romanis, Alliensis dicta, Seruio erratum fuit, idemque doctis

viris

viris Manutio ac Dausquio imposuit. Seruius ad vers. 717. libri septimi Aeneid.

Quosque secans infaustum interluit Allia nomen,

scribit: *Sanè Alia dicitur, cui additur vnum L propter metrum, vt relliquias. Lucanus benè posuit, vt: Quas Alia clades.* Idem postea tradidere Manutius, ac Dausquius, & ante vtrumque Sigonius in notis ad epitomem Liuianam lib. 5. docet: *Aliam scribendam vno L; & dies Aliensis;* tum quia Seruius id olim monuerat, tum quia Plutarchus in Camillo ἀλίαν vnico L exarauit. Horum tamen orthographiam redarguunt plura testimonia Varronis, Liuij, Ciceronis, Taciti, Suetonij, ac Macrobij mihi dissertatione 3. cap. 3. laudata, in quibus constanter cum L L geminata *Allia* legitur. Sed locupletissimè id ostendit Caiana tabula, in qua disertè habetur: *ALLIENSI*. Seruius verò Lucani sensum neutiquam assecutus est. Etenim lib. 7. scribit:

Non istas habuit pugna Pharsalia partes,
Quas alia clades.

Vbi *alia* relatiuum nomen est, non verò fluuij nomen proprium. Comparat enim ibidem cladem Pharsalicam cum alijs cladibus. Et sanè in eodem libro 7. superiùs idem Lucanus, vt in MSS. Mediceis constanter legitur, scripserat:

Et damnata diu Romanis Allia fastis.

Plutarchum scriptorem Græcum non moror; quamuis librarijs error ille adscribi possit; nec res tanti momenti est, vt velim vetustos codices consulere, cum ex Pisano cenotaphio recta eius nominis orthographia extra dubium ponatur.

In vers. 26. legitur: *Notarique in præsentia, omnium iussu ac voluntate.* Augusti ac Ciceronis ætate *in præsentia*, non autem *impræsentiarum* dicebant. Cicero libro 15. ad Atticum epistol. 20. *Hoc*, inquit, *video in præsentia.* Pompeius Magnus inter epistolas libri 8. ad Atticum 19. ait: *Quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar.* Qua phrase in altera epistola ibidem vtitur. Liuius lib. 21. *Id quod maximè in præsentia desiderabatur.* Et lib. 42. *Queis legati nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi iusserunt.* Scioppius maximus ille Latini sermonis censor, in libro de stylo historico pagina 118. Casaubonum carpit ac Thuanum, quòd hic semel & iterum *in præsentiarum*, ille verò *impræsentiarum* dixerint, vocatque vocabulum *lutulentum*, nempè *lutea demùm Latini sermonis ætate fabricatum*. Verùm antiquitùs illud vocabulum vsurpatum patet ex lib. 1. Annalium C. Fannij, cuius hæc verba Priscianus recitat lib. 13. cap. de secunda declinatione pronominis pag. 960. editionis Putschianæ, quam secutus sum vbicumque in hac dissertatione veteres Grammaticos appellaui: *Cum*, inquit Fannius, *in vita agenda didicimus multa, quæ impræsentiarum bona videntur, post inuenta, & multo ampliùs alius modi atque ante visa essent.* Cicero in libro de amicitia dialogum recitat habitum à C. Fannio C. Lælij genero, cum Lælio socero ac Mucio Scæuola *paucis diebus post mortem Africani*; hic autem cum pridie quàm excessit è vita, à Senatu P. Q. R. socijs & Latinis domum reductus, manè in lectulo repertus est mortuus M. Aquillio, C. Sempronio Coss. ex Velleio libro secundo V. C. 625. Itaque eo anno C. Fannius viuebat, de quo scribit Cicero in Bruto: *Eius*

omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta, perspici potest. Bruti *epitomam Fannaniorum*, id est, annaliuum nominat Cicero lib. 12. ad Atticum epist. 4. Ex his constat contra Scioppium vocabulum *impræsentiarum* diu antequàm Cicero nasceretur, Latinis scriptoribus vsitatum, quod etiam in Catonis fragmentis legi idem Scioppius fatetur, sed putat recentiori librarij manu intrusum, quod quidem ridiculum est. Nam ea ratione quælibet verba quæ Grammatici ex scriptoribus Cicerone ac Varrone vetustioribus producunt, in dubium reuocari possent, ac luteo Latinitatis sæculo ficta iudicari; neque enim ex inuariatis lapidum inscriptionibus probari possunt.

In versu 30. legitur: *Niue qui ludi SCAENICI CIRCIENSESVE eo die fiant.* Iulius Scaliger ineptos vocat scribentes *scaenam* cum diphthongo AE. At non ineptus Varro libro 6. L. L. dum scribit: *Obscænum dicitur à* scæna, *& vt Græci scribunt, & Accius scribit* scena. *In pluribus verbis A ante E alii ponunt, alii non, vt quod partim dicunt* sceptrum, *partim dicunt* scæptrum *&c.* Quod enim scæna à Græcis non per αι sed per η scribebatur, ab Accio more solito η in ε in Latino vocabulo mutata est. In vetustis inscriptionibus cum diphthongo SCAENA passim occurrit: pag. 330. 1. 331. 4. 6. 583. 1. 655. 1. & alibi, vt palam sit Accij charactere antiquato, Varronis literas inualuisse. Cum verò laudatæ inscriptiones post Augusti imperium positæ fuerint, ex Pisano lapide omnium antiquissimo, diphthongus AE in voce *Scæna* aureo Latinitatis sæculo vsurpata intelligitur. In Virgilij codice Mediceo scæna cum diphthongo scripta est; quamuis semel cum E simplici etiam legatur. In III. Georg. v. 24.

Vel scena vt versis discedat frontibus, vtque &c.

Verùm in alijs eiusdem codicis carminibus diphthongus inserta visitur. In lib. 1. Æneid.

v. 168. —— *tum siluis scæna coruscis.*
v. 433. —— *scænis decora alta futuris.*

Lib. 4. v. 471.

Aut Agamenonis scænis agitatus Orestes.

In vers. 41. scribitur: *Eorum publica* AVCTORITATE *adhibita, legitumè id caueatur,* AVCTORIBVSQVE *iis in tabulas publicas referatur.* Variatum & quidem contentiosè in orthographia vocis *Auctor*, & *Auctoritas*. Nam Iul. Scaliger in lib. de causis L. L. ac Erythræus putarunt scribendum *Autor*; Ramiresius alijque multi malunt *Author* scribere, ac ita planè scribit Famianus Strada. Plurimi verò *Auctor* cum CT exarant. Hanc postremam scribendi formulam ex quibusdam inscriptionibus Manutius ac Dausquius eruditè firmarunt. At illæ sæquioris æui sunt, quibus tamen ingens auctoritatis pondus ex Augusteæ ætatis Pisano monumento accedit. Præterea in oratione Claudij Imperatoris de ciuitate Gallis danda, quæ in lapideas tabulas relata fuit, Gruteri pag. 502. legitur: *Nam & hoc inter* AVCTORES *discrepat.* Eodem modo scriptum est pag. 197. 5. 370. 3. 386. 3. 443. 6. 452. 5. 647. 6. Verùm *Auctor*, vel cum H *Author* antiquitùs etiam quosdam scripsisse colligi possit ex libello M. Probi de Notis, vbi ait: AVT. vel AVTR. vel AVC. *Autoritas*, vel *Auctoritas*. Probus autem circa Traiani imperium viuebat, vti superiùs adnotabam. Quæ ex libris afferuntur testimonia,

monia, quòd illi recentiori manu scripti sunt, minùs auctoritatis habere videntur. Ceterùm in vetustissimo illo Virgilij codice Mediceo *Auctor* legitur. Lib. 6. v.

Ilusque, Assaracusque, & Troiæ Dardanus AVCTOR.

Et L.12. v.158. *Auctor ego audendi.*

In Cenotaphio Lucij versu 14. legitur: ASPICIENDIQVE *vter eorum &c.* Dausquius parte 2. tract. 1. pag. 11. *V. Adscisco* ait: *Omninò ante S*, Ad *incolumen seruari vel subiectis binis consonis, vt Adsello, Adscendo, Adspiro, Adspicio*; quem scribendi modum alij quoque seruarunt præpositionem *ad* in eo verbo composito retinentes; spicio enim antiquitùs vsurpabatur. Plautus in Milite Act. III. Sc. 1. v. 100. ait: *quo supercilio spicit*. At postea compositum tantùm *aspicio* in vsu fuit. Erratum sanè Dausquio alijsque qui integram præpositionem retinendam putarunt. Nam in nostro Pisano lapide omittitur. In vetusta etiam altera inscriptione pag.655. QVEI ASPICIS. & pag. 653. 8. in qua ADSERIT legitur. D in verbo *aspicio* omittitur:

Amissos ornat titulis: en aspice iunctos. Et pag. 450. 5.

Te canat & placidum iugiter aspiciat.

Papirianus apud Cassiodorum scribit: *Necesse est hanc literam interire, id est D, vt aspiro, aspicio*. In collectione Puschij pagina 2293. Priscianus libro 1. cap. de numero literarum versus finem pag. 560. ait: *Subtrahitur D etiam cum sequens syllaba ab S & alia consonante incipit, vt aspiro, aspicio, ascendo, asto*. Idem eodem lib. 1. pag. 569. scribens de verbis à præpositione AD compositis, ait: *Subtrahitur etiam*, nempè D, *in quibusdam, cum sequens dictio à gn, vel sp, vel sc incipit, vt agnitus, aspectus, ascendo. Aliis enim sequentibus literis, integra manet in compositione, vt adbibo, adhæreo, admitto, adquiro, aduoco.* Ita vetusti Grammatici Pisano lapidi similiter scribendum iudicarunt. Hinc corrigendus Beda, qui initio libelli de Orthographia scribit: *Asspiro, asspicio sine D scribenda sunt per duplicem S, licet cum AD præpositione composita sint, quia perit ibi D*. Verùm quamuis ibi D pereat, nulla litera eiusdem loco substituenda est. In optimo illo æquè ac vetusto Virgiliano codice Mediceo legitur lib. 4. Æneid. v. 372.

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis. Et lib. 11. v. 56.

Volneribus pulsum aspicies.

In vers. 26. legitur: *Vtique locus, quo ea STRVES CONGERANTVR, COMPONANTVR, pateat &c.* Quòd *strues* nomen singulare, sed collectiuum est plura significans, rectè plurali verbo iungitur, nempè: *& strues congerantur &c.* Miror hæc doctos alioqui Grammaticos ignorasse. Nam Comminianus apud Sosipatrum Charisium pag. 239. inter species solœcismorum recenset eum qui fit *per numeros, vt*: pars in frusta secant (Virgilij lib. 1. Æneid. hemistichium est ad v. 216.) *pro* secat, *posuit pluralem numerum pro singulari*. Quem solœcismum *per numeros* eodem in versu notat Donatus pag. 1769. Verùm perperam poetarum Principem in ea constructione solœcismi incusarunt, cum ea dicendi formula, & quidem eleganter sæpiùs vsus fuerit. In lib. 2. Georg. v. 14.

Pars autem posito surgunt de semine, vt altæ
Castaneæ &c. Lib. 2. Æneid. v. 400.
—— *pars ingentem formidine turpi*

Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo.

Et lib. 12. v. 278.

Pars gladios stringunt manibus: pars missile ferrum
Corripiunt, caciquе ruunt.

Et lib. 11. v. 466.

Pars aditus vrbis firment, turresque capessant.

Ita quòd eques ac pubes pro equitatu, seu plurium equitum vel iuuenum turma ab eodem poeta accipiuntur, plurali verbo iunguntur lib. 10. v. 238. qui ita in Mediceo codice scribitur:

Iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco Arcas eques.

Lib. 5. v. 119. —— *triplici pubes quam Dardana versu*
Impellunt.

Farnabius præter MSS. fidem, ac passim vulgatam editionem *tenet* reposuit. Hanc verò scribendi formulam Oratores quoque & Historici eleganter secuti sunt, à quibus nomina singularia collectiua, *ciuitas*, *plebs*, *populus*, *pars*, *numerus*, *&c.* vel partitiua, *quisque*, *alius*, *vterque*, *neuter*, verbo plurali iuncta leguntur. Ex vno Liuio pauca ex plurimis quæ occurrunt, testimonia exhibeo. Lib. 7. cap. 19. *Delecti nobilissimus quisque qui Romam mitteretur.* Lib. 27. cap. 51. *Tum enim verò ætas omnis currere obuii; primus quisque oculis auribusque haurire tantum gaudium cupientes.* Ibidem cap. 3. *Par numerus Romanorum sociorumque eodem in præsidium cum frumento missi sunt.* Lib. 22. cap. 6. *Pars magna, vbi locus fugæ deest, per prima vada paludis in aquam progressi, quod capitibus humerisque extare possunt, sese immergunt.* Lib. 23. cap. 44. *Itaque quamquam vtraque pars auidi certaminis erant, eo die tenuerunt sese tamen munimentis.* Lib. 24. capite 15. *Tum redintegrata pugna est, & eques etiam in hostem emissus, quibus cum impigrè Numidæ concurrissent &c.* Ita *pars* & *eques*, vti ante Virgilius scripserat, à Liuio etiam cum plurali verbo posita sunt. Cum verò *pars* ac reliqua nomina collectiua vtriusque numeri verbo copulari possint, num in eadem periodo modò singulari, modò plurali rectè iunguntur? In codice Mediceo laudato lib. 11. v. 466. legitur:

Pars aditus vrbis firment, turrIsque capessat.

Et sanè in Taciti itidem Mediceo codice peruetusto lib. 2. cap. 24. habetur: *Pars nauium haustæ sunt*; & postea: *Vt quis ex longinquo reuenerat, miracula narrabant.* Quam lectionem Lipsius, Pichena, alijque seruarunt. Ex his infertur rectè scalptum in Pisana tabula: *Ea strues congerantur, componantur*, quòd *strues* plura simul ligna coaceruata significat. Quæ quidem Vghellus, seu potius qui ad Vghellum vtriusque tabulæ exemplum transmiserunt, non intelligentes, ac mendosam scriptionem censentes, singulari numero, *congeratur*, *componatur*, scripsere.

In v. 7. habetur: *Stipitibusque robustis SAEPIATVR.* Quidam teste Pierio in lib. 7. Aeneid. pag. 120. *stypitibus* per Y in prima syllaba scripserunt, quòd στύπος Græcè scribatur stipes seu truncus, vt planè Græcum vocabulum sit Latio donatum. Equidem Dausquius pag. 298. fatetur eam vocem origine literam Pythagoræ exigere, quamuis Latiari I scribatur. Pierius sub lite characterem dimittit. Verùm ex nostro cenotaphio constat aureo Latinitatis sæculo cum I scriptum *Stipitibus*. In Virgiliano etiam codice Mediceo lib. 7. Æneid. v. 524.

Sti-

Stipitibus duris agitur, sedibusue praeustis,

Verbum *sæpio*, ac *sæpes* nomen vulgò sine diphthongo scribuntur Vossio libro 1. de Analogia cap. 33. Farnabio, Erythræo, Heinsio, alijsque ad v. 34. & 54. Eclogæ primæ. In Virgiliano vetustissimo codice Mediceo eius vocis variatur Orthographia. In lib. 1. Aen.

v. 415. *At Venus obscuro gradientes aere sæpsit.*

443. *Infert se sæptus nebula (mirabile dictu)*

Sæpta armis, aliòque altè subnixa resedit.

Verùm lib. 7. v. 600. & iterum lib. 9. v. 551. Sepio, ac septus sine AE diphthongo legitur:

Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.

Vt fera quæ densa venantum septa corona.

At Pierius ad v. 54. Ecl. 1. ait: *Romanus codex* (nempè ille vetustissimus Aldo Manutio, Achilli Statio, alijsque commendatus) *& alter oblongus SAEPES per AE diphthongum scribunt*. Ita *sæptum*, & *sæpsit se tectis*. *Quæ*, inquit, *rectè scribi ostendit aduerbium* sæpè *eiusdem originationis*. Hanc planè orthographiam aliæ vetustæ inscriptiones confirmant. Pag. 61. 5. legimus: ARAM SAEPIENDAM. Et pag. 864. SAXO SAEPTVM. Quibus si nostra aureæ ætatis inscriptio addatur, nullus ab ea voce diphthongum excludere iure poterit; præsertim cum hactenus nullus inscriptus antiquitùs lapis SEPIO sine diphthongo nobis exhibuerit. Scio apud Dionem Σέπτα scribi; at Dio ducentis annis & quod excurrit, post Pisani lapidis inscriptionem vixit, & idiographum fortè librarius perperam exscripsit. Interim ex codice Mediceo colligimus, etiam abhinc mille ac ducentis annis *Sepio* cum simplici vocali E, tum etiam cum diphthongo AE scriptum, quòd illud verbum apud auctores vtroque modo id temporis scriptum legebatur.

In ver. 30. & 31. eiusdem cenotaphij Lucij Cæsaris legitur: *Nam quod ad cetera SOLEMNIA, quæ eodem illo die vitare &c.* Iam superiùs vocem *cetera* sine diphthongo AE scribendam, ex vetustissimis victoris gentium Populi monumentis demonstraui. Verùm de charactere vocabuli *Solemnia* discrepant auctores, immò & ipsæ veteres inscriptiones. Aldus Manutius in Orthographia ait: *Sollemne, non solenne habent antiquissimi libri, & lapides*. Profert fragmentum vetustum in quo legitur: RITVS SOLLEMNES. Pagina 39. 5. apud Gruterum.

LAPIS AVSP. S. Q. CAECILIO METELLO

PONT. MAX. SOLLEMNI CVM

PRECATIONE &c.

Hæc omnium antiquissima inscriptio est ante A.V. 691. posita; nam Q. Cæcilius Metellus Pontifex Max. obijt A.V. modò signato, in cuius locum C. Iulius Cæsar Pontifex Max. creatus fuit, vt dissert. 1. ex Dione ac Suetonio notabam. Præterea pagina 121. 3. in fragmento fratrum Arualium legitur: SOLLEMNE DEAE DIAE. Quædam de Dea Dia nuper adnotata vidi à Iacobo Sponio viro eruditissimo lib. 1. supplementi Gruteriani sect. 1. art. 2. Sacrificium *sollemne* appellatum dicunt, quod *sollum*, hoc est, totum, integrum,

grum, ac solidum stata anni die fiebat, vti testatur laudatus Manutius. Hinc cum duplici LL ab Osca voce *Sollo sollemne* scribunt. Hæc sanè orthographia hac in voce in Virgiliano etiam codice Mediceo seruatur.

Lib. 2. v. 202. *Sollemnis Taurum ingentem mactabat ad aras.*
Lib. 5. v. 53. *Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas.*
Lib. 8. v. 102. *Fortè die sollemnem illo rex Arcas honorem.*
Lib. 9. v. 626. *Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona.*

Heinsius venerandæ antiquitatis codicem secutus, idem vocabulum cum duplici LL. vbique scribit. Verùm plerique viri eruditi exarant SOLENNE cum vnica L, ac loco M altera N litera substituta. Huic orthographiæ adhæret Dausquius post prolixam de hocce scribendo vocabulo disputationem pagina 292. & 293. Laudat ibidem eius vocis etymologiam hisce verbis ab S. Augustino traditam tom. 10. serm. 2. Fer. 2. Pentecostes: *Solemnitas namque*, inquit Magnus Pater, *ab eo quod solet in anno, nomen accepit: quomodò* perennitas *fluminis dicitur, quia non siccatur æstate, sed per totum annum fluit, ideo* perenne, *id est, per annum, sic &* solenne, *quod solet in anno celebrari*. Fauet huic etymologiæ Festus scribens: *Sollemnia sacra dicuntur quæ certis temporibus, annisque fieri solent*. Ita legit Dausquius; sed Scaliger *solemnia* in sua Festi editione, at Gruterus pagina 124. ad frag. I. *solemnia* ex eodem Festo scribunt. In vetustis etiam inscriptionibus ijsdem literis *solenne* scalptum apparet. Pag. 47. 3. legitur: *Cum pia* SOLENNE *mente ritè fecisset*. Et pag. 1063. 3. VOTO SOLENNI. Neutram tamen scribendi formulam alij sequuntur; nec enim *sollemne*, vel *solenne*, sed *solemne* dicendum contendunt. Beda in lib. de Orthographia pag. 2347. ait: *Solemne eo quod solet in anno, per vnum L scribendum est, sed & M sequenti syllabæ secundùm Priscianum iungi debet*. Gruterus proximè laudata pag. 124. ait: SOLENNE *autem, non* SOLEMNE *incisum est constanter in vetustis monumentis*. At falsò iudicasse constat ex ijs ipsis inscriptionibus, quas variata eo in vocabulo orthographia, ex eiusdem scriptoris thesauro produxi. Vossius libro 1. de Arte Gram. cap. 43. ait scribendum *solemne, non sollenne, vt vulgò exaratur*; at postea bis cum geminata LL. repetit *sollemne*. In Pandectis ante mille annos, & quod excurrit, maiori Romana litera exaratis, vbique legitur SOLLEMNE, quod post Taurellum, in noua editione Pandectarum, quam adornat, ostendet Gronouius iunior, qui integra hieme Florentiæ in vtroque aureo volumine habitauit, ac plures textus mihi ad ipsum adeunti, recitauit. Cum in vetustis lapidibus habeamus *Sollemne, Solemne, ac Solenne*, eamque diuersam orthographiam doctissimi scriptores secuti sint, non ausim certos eius vocabuli characteres statuere. Interim constat aureo sæculo Hortensij ac Ciceronis scriptum SOLLEMNE, quod laudata inscriptio Q. Metello Pio Pont. Maximo dicata, ostendit. Eodem verò sæculo purissimæ Latinitatis exeunte, in Pisana tabula ea vox vnica litera L expressa legitur. At *Solenne* ænei sæculi characterem præfert, quod ex recitatis inscriptionibus patet. Omitto hìc barbaræ locutionis vocem SOLEMPNE, quam lutea postea ætas inuexit.

Quædam tamen verba in nostris Cenotaphijs ijs literis inscripta sunt, quas posterior ætas non recepit. Etenim in Caiano legitur ver. 24. APSTINERE; & propè finem: OPSERVARIQVE; in fine etiam alterius lapidis OPSEQVENTI. Pichena & Vghellus vbique B loco P substituerunt. Boldonus *Obser-*

Obstruarique reposuit. Auctor est Quintilianus lib. 1. cap. 7. veteres B sono literæ P pronuntiasse: *Vt cum dico*, inquit, *OBTINVIT*, *secundam enim B literam ratio poscit; aures magis audiunt P*. Hinc cum plerique, quos inter Augustum Suetonius fuisse scribit, eo quo loquebantur, modo scribendum putarent, P pro B ponebant, vbi hæc litera alterius sono efferebatur. Ita in duplici elogio dicitur stips anno nouo Augusto APSENTI data. Et in antiquiori lapide C. Marius dicitur consul III. APSENS creatus pag. 436. 3. In fragmento legis agrariæ legitur pag. 203. ver. 40. OPTINEBIT; itemque in altero S.C. antiquissimo pagina 628. In oratione Claudij pag. 502. *OPTINVIT*: Pag. 453. OPSIDES, & OPSIDIONE. Vide indicem Gruterianum cap. 19. lit. B. Et sanè res vetustis Grammaticis dubia visa est. Terentius Scaurus in collectione Putschij pagina 2261. scribit: *Item non constat*, obscurum, *vtrum per OB, an per OP debeat scribi; nec minus* Obseruo, Obsideo, *cum in illis B litera euidenter sonum suum vindicet*. Puto legendum: *in illis P litera*, vt ex Quintiliano dicebam. Velius Longus qui ante Hadriani imperium floruit, pagina 2224. *quoniam*, inquit, *&* accondit *habet*, *&* abscondit *duriùs sonabat*, *interuenit P litera, quæ exornaret auditum; de qua scriptione quæritur, vtrum per P, an per B & S debeat scribi*. Qui per P & S scribendum censebant, rationem eius scriptionis assignabant, testibus laudatis scriptoribus, quòd Græci ea vocabula per literam pronuntiabant, cui P S apud Latinos æquiualent. Et sanè Curtius Valerianus in ijsdem Cassiodori excerptis pag. 2289. scribit: *Vbicumque P S erunt, diuidi non possunt, sed ad sequentem, vel antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam vnius literæ potestatem habeant:* apstinui, aps *&* tinui: apscessi, aps *&* cessi: apscondo, aps *&* condo. Ita eum characterem in verbis illis veterum more seruabat. Tanta verò cognatio est inter B & P, vt in eodem verbo variato tempore, inuicem commutentur. Ita in præsenti dicitur: *Labor, scribo &c.* at in præterito *scripsi, lapsus sum*. Ceterùm posteriori ætate in vocabulis *obseruari, abstinere, & obsequenti*, dimissa P litera, antiquis licèt vsurpata, B constanter seruata fuit. Hinc in veteri epitaphio pag. 669. 4. legitur: OBSEQVENS *magistris sui. OBSERVAVI parentum præcepta*. Quæ orthographia modò vulgò retinetur.

Caianus lapis v. 20. habet: *Tam* INPROVISAE *calamitatis*, N litera loco M in priori syllaba vocis *inprouisæ* collocata. Hanc quoque literam Pichena variauit; nam legit *improuisæ*. Verùm apud antiquos quoties præpositio IN alteri voci à P incipienti iungebatur, neutiquam N literam in M mutabat. Hinc in codice Theodosiano passim legimus: *Inplicat, inportunè, inponere, inprobus, inpunitas*. Idem character in Virgilij codice Mediceo seruatur. Lib. 1. Aeneid.

v. 59. *INPROVISVS ait: coram quem quæritis adsum*. Et lib. 2.
v. 182. *INPROVISI aderunt; ita digerit OMINA Calchas*.

In vetusta inscriptione posita A. V. 649. legitur pagina 207. in priori columna: INPONITO. Et in tertia: *Quod ieis* INPROBARINT, INPROBVM *esto*. Pag. 203. v. 20. INPASTVM. Quæ scribendi formula frequenter occurrit in vetustis monumentis. Grammatici tamen N in M mutandam docuerunt, hacce regula adsignata ex Papiriano apud Cassiodorum pag. 2293. *IN præpositio, si composita sit, & P, aut B, aut M sequatur, N in M conuertit, vt improbus &c.* Priscianus etiam idem tradit lib. 1. pagina 556.

au-

auctore, inquit, *Plinio, Papiriano, & Probo*. Hanc tamen regulam Augustea ætate non seruatam noster lapis ostendit, neque eandem vniuersis postea probatam patet ex alijs vetustis monumentis. Nam & in Pandectis Florentinis legimus: *Inpressum, inperfectum, inpossibile &c.*

Quòd verò Pisanarum tabularum orthographiam illustramus, quidpiam in Lucij cenotaphio video quod præter tum veterum tum recentium Grammaticorum præcepta scalptum est. Quintilianus lib. 1. cap. 7. scribit: *Est etiam in diuidendis verbis obseruatio, mediam literam consonantem priori, an sequenti syllabæ adiungas*. In ea tabula v. 16. nomen *magistratus* ita diuiditur MAGIS-TRATVS; postrema enim pars versus 16. finitur MAGIS, ac TRATVS initio insequentis ponitur. Cæsellius antiquus Grammaticus in excerptis apud Cassiodorum pag. 2316. scribit quoties in verbo tres consonantes iunctæ sunt, ita diuidi: *vt plostrum strum, lustrant strant, capistrum strum, æquè claustrum, rastrum, campestre. Ferè autem tres hæ consonantes tertio loco R habent*. Beda etiam in lib. de Orthographia pagina 2343. eiusdem collectionis Putschij ait: *Plaustrum, capistrum, claustrum, vestrum, & talia, tres consonantes vocali sequente, in vnam syllabam iungendæ sunt*. At secùs in Pisana tabula apparet: ibi enim tres consonantes eædem STR in voce Magistratus ita scalptæ sunt, vt S ad secundam syllabam GIS, duæ reliquæ TR insequenti vocali A coniunctæ appareant. Illam verò earundem literarum diuisionem apud Romanos in vsu fuisse patet ex laudata oratione Claudij Cæsaris apud Gruterum pag. 507. vbi eadem vox *magistratus* vti in Pisano cenotaphio, diuiditur; siquidem versus ibidem 26. in binas hasce syllabas desinit MAGIS, insequens verò incipit TRATVS. Quare ex vtraque antiquioris ætatis inscriptione vulgata illa Grammaticorum regula minùs antiqua conuincitur. In Caiano etiam cenotaphio v. 19. legitur: *Inter* SESE *consenserunt:* & v. 24. SESE *apstinere*. Quare cum nullum punctum inter *sese* positum fuerit, patet vnam vocem ex ijsdem syllabis componi. Verùm in antiquiori inscriptione pagina 506. habetur: *Iouratoque* SE. SE. EOS. EX. H. L. *legisse*. Hinc nihil certi ea de voce repetiti pronominis statuo. Quomodò verò differant *se*, ac *sese*, tradidit Iulius Cæsar lib. 2. de Analogia apud Sosipatrum Charisium lib. 1. Gram. pagina 86. nempè cum aliquem quid in alium fecisse ostendimus, *se* dicimus, vt ille ait *se hoc illi fecisse*. Cum autem in se ipsum, tunc dicamus *sese* geminari, vt *dixit sese hoc sibi fecisse*. Hinc cum consensus & abstinentia in ijs sint, qui consentiunt, & abstinent, rectè pronomen *sese* vtrobique in Pisana tabula geminatur.

Denique ad eandem orthographiam pertinent accentus, qui in vtraque tabula visuntur, de quibus quædam subnotabo, ne quidpiam in ijsdem omittam. Vossius lib. 2. de Arte Gram. cap. 8. scribit: *Quàm recens ea sit consuetudo apponendi accentus? De Latinis satis apertum ex lapidibus antiquis; quo enim vetustiores, eo magis accentiunculis carent. Lapides aliquos obiectant, vbi reperiantur: sed imperitè adeo scalptos, vt satis liqueat nullam eorum rationem haberi oportere*. Hæc vir doctissimus. At eiusdem opinionem vterque lapis Pisanus elidit, in quibus accentus notantur, quorum etiam rationem ex vetustis Grammaticis producam. In primis non esse recentem consuetudinem apponendi accentus colligimus ex nostris tabulis, quæ vetustissimæ sunt, vtpotè imperante Augusto sculptæ, & aurea Latini sermonis ætate. Rariores quidem in lapidibus accentus signatos videmus. Nam inter innumeras inscriptio-

ptiones in thesaurum Gruterianum collectas, paucissimæ accentus præferunt; exempli gratia pagina 453. 607. 4. 637. 1. 698. 3. 816. 8. 950. 8. Et aliæ rarissimæ. In pluribus fortè accentus scalpti sunt, quos tamen exscriptores omiserunt. Equidem Manutius in V. *Lacrimæ* pagina 476. editionis secundæ Orthographicorum, Telephi eiusdem epitaphium recitat quibusdam accentibus notatum, quos tamen Gruterus idem epitaphium pagina 709. 8. recitans, omisit. Et, vt verum fatear, ipse etiam nullam eorundem in exscribendis tabulis Pisanis rationem habendam ducebam, quòd & in tot versibus paucissimi occurrebant, & in ijsdem verbis modò positi, modò omissi apparebant. Verùm cum exempla vtriusque cenotaphij Io. Baptistæ Ricciardo in Academia Pisana Ethices Interpreti, legenda tradidissem, is sedulò monuit, ne accentus sibi antea in vtroque lapide adnotatos, præterirem. Itaque doctrina æquè ac amicitia commendati mihi viri monitis morem gessi. Porrò hi omnes accentus acuti sunt, quales etiam visuntur in laudatis apud Gruterum inscriptionibus. In cenotaphio Lucij v. 16. & in Caiano v. 22. legitur MA'NIBVS priori syllaba accentu acuto signata. Hic sanè discretionis gratia additus est, vt Dij Manes intelligerentur, non autem *manus* humani corporis partes. Legitur cum eodem accentu DIS MA'NIBVS Gruteri pag. 836. 1. 916. 1. 910. 6. & alibi. Quintilianus libro 1. capite 7. scribit apicem seu accentum addi solitum, *cum eadem litera alium atque alium intellectum prout correpta, vel producta est, facit, vt* malus *vtrum arborem significet, an hominem non bonum, apice distinguitur*. Lapidarius tamen in eadem voce *Manibus* bis in cenotaphio Lucij omisit accentum v. 19. & 22. Addit ibidem Quintilianus: *Cum eadem litera nominatiuo casu breuis, ablatiuo longa est, vtrum sequamur, plerunque hac nota monendi sumus*. Hinc in tabula Lucij v. 15. PECV'NIA', & in Caij v. 24. COLONIA' in vltima syllaba accentum habent, quòd ablatiuo casu vtrumque nomen ibidem positum est. Donatus in cap. de tonis ait: *In Latinis nunquam acutus accentus in vltima syllaba poni potest, nisi discretionis causa, vt in aduerbio* poné, *ideo ne verbum putetur imperatiui modi*. Quare *Coloniá* ac *pecuniá*, causa discretionis à casu recto, in Pisanis lapidibus ablatiuo casu elatæ, acuto accentu in postrema syllaba notantur. In Caiano tamen cenotaphio v. 5. & 18. *colonia* in ablatiuo itidem casu nullo accentu distinguitur. In voce autem *Pecunia* tetrasyllaba præter vltimam, antepenultima etiam accentum habet. Vossius laudato loco ait: *Quomodò alioqui vox vna accentus habet binos?* At certè in epitaphio pagina 452. bini accentus semel & iterum in singulis verbis visuntur, de quibus tamen alij viderint. Priscianus in lib. de accentibus pagina 1287. ait: *Obseruatur namque vnus accentus in integris dictionibus, vt* Románus, Hispánus; *in compositis verò vnus similiter, vt malesánus, intereáloci*. Idem inferiùs pag. 1290. de accentu nominum ait: *Omnia vocalem I ante vocalem habentia, in antepenultima mutant accentum, vt Veneria, Marcelia, Placentia, Ausonia, Iunonia*. Proximè autem prænotarat nomina quæ I ante vocalem producunt, vti Philosophia, Papia, fio, penultimam acuere. Quare cum *Pecunia* I ante A in penultima corripiat, accentum acutum in antepenultima habere debet, vti reapse in Pisano marmore scalptum fuit; vbi etiam in vltima accentum iterat discretionis causa, quod ibidem etiam post Donatum Priscianus aduertit pag. 1288. Itaque duo accentus ea in voce notati sunt, quorum prior in antepenultima proprius eiusdem vocis est: al-

ter verò in vltima ex accidenti ponitur, ablatiui casus à nominatiuo discernendi gratia. Præterea in Caiana inscriptione v. 14. LV'CTV, & vers. 18. CA'SV in priori syllaba acuuntur. Et rectè quidem; siquidem omnis vox bissyllaba priorem acuit, vt inquit Diomedes lib. 2. pag. 426. collect. Putschij, *quum positione longa est vtraque, vt sollers*. Quæ inter Grammaticos certa sententia est. Hac ipsa ratione v. 19. legitur A'TRI in Lucij cenotaphio priori syllaba accentu signata. At ibidem BO'SQVE itidem acuitur, quòd enclitica particula QVE sequatur. Vossius cap. 9. lib. 2. laudati scribit: *Hodie eas*, nempè accentiunculas, *contra consuetudinem veterum, at non contra Grammaticorum præscriptum, duobus locis apponimus. Vnus est in compositis cum encliticis. Seruius in 1. Aen. Pronuntiationis causa, contra vsum Latinum, syllabis vltimis, quibus particulæ adiunguntur, accentus tribuitur, vt Musáque illéne, huiúsce*. Hæc illi; quorum tamen opinio ex voce laudata Pisani marmoris refellitur. Nam ex eadem constat antiquitùs nomina encliticæ copulata, in postrema syllaba ante encliticam acutum accentum habuisse, ac proinde minùs rectè Seruium putasse id esse contra vsum Latinum, seu contra consuetudinem veterum, vti Vossius dixit. Rectè Martianus Capella lib. 3. *Encliticarum*, inquit, *hoc proprium est acuere partes extremas vocum, quibus adiunguntur*. Præterea in Lucij tabula v. 15. legitur: A PRIVA'TIS, media syllaba acutè scripta. Diomedes cit. pag. 426. hanc regulam assignat: *Si omnes tres syllabæ longè fuerint, media acuetur, vt Románi, legáti, prætóres, prædónes*.

In Cenotaphio Caij v. 6. vox *Magistratus* nullo accentu notatur. At v. 31. legitur: Per MAGISTRA'TVS. Inferiùs verò v. 55. MAGISTRATV'S, eodemque accentu in vltima syllaba scripta est in tabula Lucij v. 17. *Per Magistratus*. Cur in eodem quarto casu multitudinis modò vltima, modò penultima acuitur? Cur semel & iterum vltima syllaba accentu acuto notatur? Donati superiùs regulam appellaui: *In Latinis nunquam acutus accentus in vltima syllaba poni potest*. Quæ communis Grammaticorum sententia est, Cledonij in Arte pag. 1888. Diomedis lib. 2. cap. *de accent.* pag. 425. Prisciani in lib. de *accent.* pag. 1287. Maximi Victorini in Arte Grammat. pag. 1942. Præterea in Caiana inscriptione v. 26. habetur: *Omnium* IVSSV' *ac voluntate*: voce *iussu* acutè in vltima syllaba signata, quæ apud Latinos, vt iidem Grammatici tradiderunt, discretionis tantùm causa accentum subire potest. Huius tamen accentus ea ratio assignari fortè possit; quòd *iussu* verbum passiuum fuit præteriti temporis apud Ennium, Lucretium, ac antiquiores poetas. Illi enim metri gratia, in voce *iussus* omittebant postremam S, quod Cicero sua ætate *subrusticum, olim autem politius* iudicatum testatur in Oratore ad M. Brutum. Ennius in lib. 7. Annalium, ait:

Comiter impertit; magna quom lassu' diei
Parti fuuisset, de summeis rebu' gerundeis.

Hinc quò ablatiuus casus *iussu*, à verbo passiuo *iussu* distingueretur, acuto accentu vltimam syllabam nominis notatam voluere. Profectò nulla alia huiusce accentus causa mihi occurrit. Hactenus de vtriusque Cenotaphij Pisani latinitate & orthographia.

FINIS.

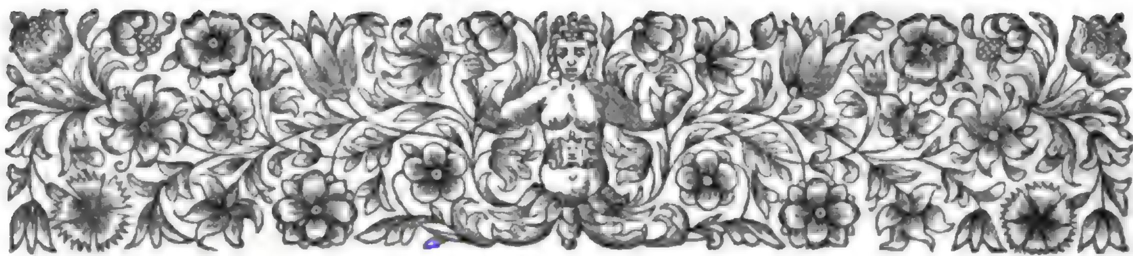

INDEX
RERVM NOTABILIVM.

Index Rerum Notabilium.

D

E

M

Index Rerum Notabilium.

N

O

P

Pro-

Stra-

Errata sic corrigito.

Pag. 21. v. 40. Sinuessæ. Pag. 25. v. 24. facto. Pag. 69. v. 22. reprehendit. Pag. 101. v. 36 *ausus est*. Pag. 157. v. 41. 4047. Pag. 160. v. 11. annis post &c. quorum prior inchoabatur. v. 31. ad bellum. Pag. 185: v. 17. Phœnice. Pag. 187. v. 25. excitatus. Pag. 189. v. 8. neptem. v. 35. eidem potestas dabatur faciendi &c. Pag. 240. v. 30. susceptæ meminit. Pag 243. v. 2. *consulem*. Pag. 261. v. 33. Trib. Pot. XXVI. Pag. 273. v. 1. conciliaret. Pag. 383. v. 21. & pag. 387. v. vlt. Miscellan.

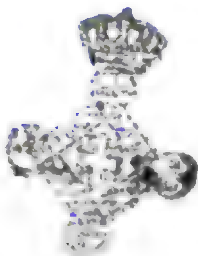

Digitized by Google